

Br. 26 **Biblioteka**

SVEDOČANSTVA

**KOVANJE
ANTIJUGOSLOVENSKE
ZAVERE**

Knjiga 1

Uredila i priredila: Sonja Biserko

**Beograd
2006.**

Biblioteka SVEDOČANSTVA Br. 26

KOVANJE ANTIJUGOSLOVENSKE ZAVERE
knjiga 1

IZDAVAČ:

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

ZA IZDAVAČA:

Sonja Biserko

* * *

UREDILA I PRIREDILA:

Sonja Biserko

KORICE:

Ivan Hrašovec

PRELOM:

Nebojša Tasić

ŠTAMPA:

"Zagorac", Beograd 2006.

TIRAŽ: 750

ISBN - 86-7208-124-2 (niz)

ISBN – 86-7208-125-0 (knj. 1)

KOVANJE ANTIJUGOSLOVENSKE ZAVERE knjiga 1

Ova knjiga je štampana zahvaljujući pomoći
Savezne Republike Nemačke
u okviru Pakta za stabilnost Jugoistočne Evrope

Stabilitätspakt für Südosteuropa
Gefördert durch Deutschland
Stability Pact for South Eastern Europe
Sponsored by Germany

Sadržaj:

• Sonja Biserko	
Srpska elita i realizacija srpskog nacionalnog programa	7
HRONOLOGIJA DOGAĐAJA 1966-2006.	
• 1966-1985.	85
• 1986.	111
• 1987.	139
• 1988.	143
• 1989.	163
• 1990.	173
• 1991.	203
• 1992.	268
• 1993.	308
• 1994-2006.	320
BILANS PROMAŠENOG PROJEKTA	
• Sonja Biserko	
Bilans promašenog projekta	347

SUĐENJE SLOBODANU MILOŠEVIĆU

PRED HAŠKIM TRIBUNALOM

• Uvodna reč tužilaštva	
Karla del Ponte: Zločin genocida i drugi zločini nisu lokalna pitanja ..	371
• Uvodna reč optuženog	
Slobodan Milošević: Moje ponašanje je izraz volje naroda	477
• Svedoci odbrane (I)	
Vojislav Šešelj: Jedinstven nastup, bez obzira na različite ideološke orijentacije	603

Sonja Biserko

SRPSKA ELITA I REALIZACIJA SRPSKOG NACIONALNOG PROGRAMA

Poslednje dve decenije XX veka vratile su nacionalizam na evropsku političku pozornicu, pre svega u istočnu i centralnu Evropu. Pojava nacionalizma u postkomunističkim istočnoevropskim zemljama bila je rezultat krize identiteta kao posledica kolapsa komunizma i njegovog vrednosnog sistema na kojem je taj identitet počivao, te nesposobnosti i nespremnosti za transformaciju (Jugoslavije) i nespremnosti za tranziciju. Probuđeni nacionalizam u Srbiji bio je karakterističan, pre svega, po teritorijalnim aspiracijama, odnosno osvajačkim pohodima van granica Srbije. Instrumentalizacija vlastitog naroda u cilju mobilizacije za ratne pohode u Hrvatskoj i Bosni, a potom i na Kosovu, tehnologija i karakter ratovanja, srpski nacionalizam krajem XX veka čini najslabijim nacionalsocijalizmu. Srpski nacizam je izraz palanke, kaže srpski filozof Radomir Konstantinović, pokušaj povratka duhu plemena, istorijska regresija. Svaka apsolutizacija mita, pa naravno i kosovskog, vodi netrpeljivom nacizmu. Srpski nacizam s početka osmaesetih XX veka počeo je reaktiviranjem kosovskog mita, koji je "postao izvor i oblik zla sopstvenom apsolutizacijom".¹ Ivo Banac ga definiše kao "novi oblik srpskog integralnog nacionalizma s naznakama fašističkih i komunističkih utjecaja. Premda prividno podupire parlamentarnu demokraciju, Miloševićeva ideologija povezuje protudemokratske ideje i s leva i s desna. Ona je natopljena komunističkim zazorom od 'formalizma' demokracije čak i kad zadržava desničarsku vjeru u spontanost homogenog

¹ Radomir Konstantinović, *Filosofija palanke*, Nolit, Beograd 1981. str.366-397

naroda. Miloševićeva je ideologija također protuliberalna i protuzapadna. Ona je preuzela restauratorsku komunističku tezu po kojoj je Zapad odgovoran za propast socijalizma i Jugoslavije, baš kao i SSSR-a. Ona takođe izražava reakcionarnu panslavensku ideju da je sadašnji rat zapravo sukob što ga je atlantska civilizacija povela protiv evroazijske civilizacije kvaliteta: sukob vulgarnog materijalizma protiv duha i žrtve i plemenitosti".²

Fenomenologiju srpskog nacionalizma nije moguće objasniti samo događajima u poslednjih 20 godina, ili samo tokom postojanja druge Jugoslavije. Koreni nacionalizma su mnogo dublji, a njegova ideja vodilja obnova srednjevekovne države; ideja koja je već na samom startu bila neostvariva, a tokom XX veka su bile još manje šanse za to. Radi se o konzervativnoj ideji, čiji su koreni u *Načertaniju* Ilije Garašanina. Ona je bila dominantna kako na unutrašnjoj, tako i u spoljnoj politici Srbije, a kasnije i u Jugoslaviji. To je prvi dokument koji jasno govori o aspiracijama srpskih političara koji su utemeljili modernu Srbiju.

Obnavljanje savremene srpske države imalo je u početku karakter oslobodilačkog rata (Prvi srpski ustanak 1804 i Drugi srpski ustanak 1814) od Turaka, pa je Srbija tokom celog XIX veka bila u oslobodilačkom procesu. Početkom XX veka tj. od balkanskih ratova počinju njeni osvajački ratovi i borba za Veliku Srbiju. Stvaranjem Jugoslavije srpski narod se našao u jednoj državi što je i bila ideja vodilja srpskih političara. Kada je postalo jasno da druga Jugoslavija nije održiva na starim pretpostavkama koje su jedine bile prihvatljive za srpsku elitu (unitarna Jugoslavija) Srpska elita nije prihvatila, ona je aktivirala program "oslobođenja i ujedinjenja svih Srba".

Druga Jugoslavija i srpsko pitanje

Nakon Staljinove smrti 1953. u SSSR dolazi do društvenih potresa čiji će početak označiti referat Nikite Hruščova na XX kongresu KPSS 1956. Tada počinje političko otpoljavanje, po prvi put se govori o represivnim merama, o odgovornosti određenih komunista, počeo je proces destaljinizacije i uvid u Staljinove zločine. Projekt rušenja kulta ličnosti pripremljen u odeljenjima Centralnog komiteta bio je prethodnica pokreta za demokratizaciju, koji se istovremeno razvijao i u drugim zemljama centralne i jugoistočne Evrope. I pored ogromnog značaja koji je XX kongres imao na popuštanje represije, Hruščov je ipak bio prinuđen da skrene proces destaljinizacije zbog otpora

² Ivo Banac, *Raspad Jugoslavije*, Zagreb, 2001, str.32

birokratskog aparata, koji je više vodio računa o tome da se dobro situira, odnosno da bezbedno ostane na vlasti do kraja života. Upravo je ta generacija partijske elite odredila i karakter Brežnjevljevog perioda koji je bio karakterisan kao period zastoja. Međutim, niko više nije mogao da postane drugi Staljin. Hruščov je kao niko drugi prizemljio ulogu i značaj vođe, spuštajući ga na nivo predradnika na građevini, brigadira ili predesdnika kolhoza³ I pored svih pokušaja nomenklature da ukine odluke XX kongresa, odnosno uspori proces, to više nije bilo moguće jer je stvorena napuklina a partijski aparat je postepeno gubio kontrolu nad duhovnim životom društva. Ove promene u SSSR imale su implikacije na celi istočni blok. Jugoslavija koja je iskoračila još 1948, u tim pokušajima reformi bila je znatno smelija..

U posleratnom periodu osnovna poluga stvaranja države bila je jedinstvena ideologija koja je nivelirala različita nasleđa, dok je prosvetiteljska i ujedinjavajuća uloga partije i njene vodeće ličnosti Josipa Broza Tita uz svesrdnu pomoć partije i armije uspela da slomi raznolike anarhične otpore modernizaciji .

Ekonomska moć države, pored vojne, pravne i političke, postala je osnovna poluga vlasti. Stalni pritisak SSSR koji je budno pratio jugoslovenski razvoj i veoma često pretio, objektivno je gurao jugoslovensko rukovodstvo ka stvarnju posebnog modela. Uvođenjem radničkog samoupravljanja pojavila se prva pukotina u gotovo apsolutnoj moći države. Time je počeo novi tok strukturnih promena, doduše i dalje u senci države. Može se reći, uz sva ograničenja, to je bio početak demokratizacije društva sa osloncem na reformski demokratski potencijal u partiji i radničkom pokretu. Prekretnice u posleratnom razvoju bili su VI kongres SKJ 1952, Program SKJ iz 1958, privredna reforma (1965) i promene u federaciji 1965-1971.⁴ Pored toga, Jugoslavija u to vreme, zbog veza sa Zapadom, sve više neguje neke aspekte tržišne ekonomije, ali istovremeno zadržava mnoga svojstva sovjetskog modela. Svojim iskustvom, Jugoslavija je otvorila prostor za reformu komunističkog modela.

Prve posleratne godine su nacionalizacijom industrije, transporta, trgovine i banaka, te agrarnom reformom i uspostavljanjem nove političke organizacije društva, stvorile institucionalne uslove za masovnu mobilizaciju radne snage i porast proizvodnje. U tom ubrzanom procesu industrijalizacije, država je imala ključnu ulogu pa je dodatno ojačala svoju poziciju u novoj strukturi društva. Industrijalizacija je dovela do naglih migracija sa sela u

³ Aleksandar Jakovljević, *U vrtlogu secanja*, Forum pisaca, Beograd 2000

⁴ Todor Kuljic,

grad. Migracije su se odvijale u okviru republika da bi kasnije jedan deo bio usmeren prema razvijenijim zapadnim republikama. Već šezdesetih dolazi do pada stope rasta, raste nezaposlenost (oko milion nezaposlenih). Nespremnost odricanja od političkog monopola nad privredom dovodi do rešenja koja su samo privremeno ublažili ekonomsku krizu. Oko 300.000 nezaposlenih radnika i stručnjaka odlazi na rad u zapadne zemlje.

Jugoslovensko samoupravljanje izazvalo je veliko zanimanje kod levice u zapadnim zemljama i liberalnim krugovima u Istočnom bloku. Svojim programskim opredeljenjem, odnosno svojim "revizionizmom" Jugoslavija je u velikoj meri uticala na kretanja u međunarodnom radničkom pokretu. Osim toga, Titova ličnost, posebno njegova veoma vešto vođena spoljna politika, izazivala je veliki interes ne samo na Zapadu, već i šire u svetu. Tito je uspeo da Jugoslaviji obezbedi mesto u međunarodnim odnosima koje je prevazilazilo njen stvarni značaj. Spoljna politika je postala i važna komponenta ekonomskog razvoja zemlje kroz obezbeđivanje strane pomoći i kredita. Jugoslovenski socijalizam se reformisao pod uticajem unutrašnjih kriza i spoljnih pretnji, posebno od strane SSSR. S druge strane, prestiž koji je Jugoslavija imala u svetu stvarao je svest o izuzetnosti i jačao konzervativizam komunističke elite.⁵

Pritisak na decentralizaciju dovodi do usvajanja novog Ustava 1963. godine popularno nazvanog "poveljom samoupravljanja", jer se samoupravni model uvodi u sve sfere i na sve nivoe. Neminovno se otvorila i diskusija o međuzavisnosti nacionalnih i ekonomskih odnosa, što dolazi do punog izražaja na VIII kongresu SKJ (1964). Kongres je stavio težište na promene društveno-ekonomskih odnosa, ali se u kontekst ekonomskih, stavljaju i međunacionalni odnosi. S obzirom na velike razlike u razvijenosti između pojedinih republika i regija, već tada se otvara i pitanje ekonomske suverenosti republika. Brzo su se pokazale sve protivrečnosti između "decentralizovanog i demokratskog društva i centralističke partije".

Rasprava na VIII Kongresu dala je smernice za privrednu reformu koja je počela polovinom 1965. godine. Osnovni ciljevi su bili: promene u sistemu proširene reprodukcije i konvertibilnost dinara. Reforma se brzo suočila sa velikim teškoćama, opstrukcijama i sumnjama u pogledu napuštanja socijalizma zbog produbljavanja socijalnih razlika. SPJ je bila inicijator svih promena, ali istovremeno, nije odustajala od svog monopola, što je neminovno vodilo samoponištavnju tako dalekosežnih odluka. Čak je i Tito tada našao za shodno da kaže da se brka "jedinstvo naroda sa

⁵ *Ibid.*

likvidacijom nacija i stvaranja nećeg novog, vještačkog, to jest jedne jedinstvene jugoslovenske nacije što pomalo liči na asimilaciju i birokratsku centralizaciju, na unitarizam i hegemonizam".

Sedamdesetih godina postaje sve očiglednije da je ideološki monopol neodrživ i da se postepeno delegitimiše ideja socijalizma, pre svega, na ekonomskom planu. U jugoslovenskom kontekstu, birokratski centralizam gubi legitimitet u korist samoupravljanja. *Brionski plenum 1966 godine* znatno je uzdrmao poziciju političke policije (UDBA) i od tada sve su češći sukobi unatar političke elite. Branko Horvat je obračun sa političkom policijom kvalifikovao kao "formalni početak naše treće revolucije" (prva se, po B. Horvatu, desila 1941, druga 1948). Paralelno, kao odgovor na centralizam i unitarizam, teče proces postepenog pomeranja ka republičkoj državnosti. Brionski plenum je otvorio prostor za pozitivne procese koji su dinamizirali celu Jugoslaviju, uključujući i Srbiju. Izoštren je sukob između konzervativne i reformske struje. Paralelno sa artikulisanjem zahteva za demokratizacijom zemlje, sve se više ispoljava i problem nacionalnih odnosa na širem jugoslovenskom planu. Nacionalna emancipacija otvorila je pitanje karaktera jugoslovenske federacije na svim linijama, posebno ekonomskoj.

Zahtev za promenama u federaciji bio je unison, sve diskusije su pokazivale da se samo traži nova formula koja bi zadovoljila zajedničke interese. Međutim, brzo se pokazalo da su se reforme, a pogotovo celovite, bez obzira što su dolazile odozgo, suočile sa velikim preprekama: od lične vlasti, partijskog monopola, do snažne ideologije socijalnog egalitarizma i državnog centralizma. To je u suštini bilo konzervativno nasleđe i kulturni obrazac većine balkanskih naroda, koje prvi talas posleratne modernizacije nije uspeo da prevaziđe.

Nacionalno osvešćenje, koje je bilo karakteristično za sve jugoslovenske narode, neizbežno je vodilo zahtevima za većom decentralizacijom. Pad Aleksandra Rankovića stvorio je političku klimu koja je ohrabrila nacionalne pokrete šezdesetih. Dugogodišnja represija koju je on simbolisao, posebno na Kosovu, zamenjena je reformama što je dovelo do opšte emancipacije svih naroda, uključujući i albanskog stanovništva. Demokratske snage u Srbiji su iskoristile Brionski plenum za značajne odluke o političkom sistemu, i naročito za promenu uloge i karaktera Službe državne bezbednosti (SDB), kao i za transformaciju SKJ. Kao rezultat toga i CK SK Srbije je oštro kritikovao rad SDB na Kosovu kao "drastičan vid šovinističke prakse", odnosno favorizovanja Srba na račun Albanaca na Kosovu..

Labavljenje represije na Kosovu nakon Brionskog plenuma 1966. dovelo je do demonstracije albanskih studenata u Prištini 1968, (koje su se

proširile i na druge gradove na Kosovu i Makedoniji) sa zahtevom da Kosovo dobije status republike. Na Kosovu dolazi do ključnih promena, jer se po prvi put uvažava albanska većina (1961, Albanaca je bilo 61 posto, a 1971. godine 73,7 posto), što se, naravno, odrazilo i na sastav vlade. Tada već stasaju i prvi albanski kadrovi, odnosno elita koja se školovala na albanskom jeziku, u školama koje su otvorene nakon Drugog svetskog rata. U to vreme jačaju veze kosovskih Albanaca sa Albanijom, standardizuje se albanski jezik sa zvaničnim književnim jezikom u Tirani, naziv *Shqiptar* promenjen je u Albanac. Ove promene u kulturnoj sferi dobile su odraza i u amandmanima na Ustav usvojen 1974, koji je afirmisao autonomiju Vojvodine i Kosova. Promenjeno je i ime Kosova i Metohija u Kosovo; 1968 stvoreni su i posebni partijski organi SK Srbije za Vojvodinu i Kosovo.

Istovremeno, u Hrvatskoj se artikuliše masovni politički pokret nastao kao posledica kraha ekonomske reforme iz 1965. Hrvati su tada tražili da se privredna stagnacija reši tako što će se kontrolisati priliv deviza svake republike kako bi se došlo do "čistih računa", što bi svakoj republici omogućilo uvid u to koliko doprinosi državnoj blagajni i šta dobija zauzvrat. Slovenci takođe otvaraju pitanje veće ekonomske samostalnosti kroz "cestnu aferu" (plan za finasiranje slovenačkih puteva). U Bosni i Hercegovini je tekao proces koji je doveo do *Deklaracije Saveza komunista Bosne i Hercegovine* (1968) kojom je odlučeno da su "Muslimani posebna nacija". To je bio način da se otkloni pritisak na njih da se izjašnjavaju, bilo kao Srbi bilo kao Hrvati (proglašavanje Muslimana za narod bilo je rešenje za otklanjanje pretenzija Hrvata i Srba). U Makedoniji i Crnoj Gori, s obzirom da pravoslavlje nije univerzalnog već nacionalnog karaktera, pitanje emancipacije se otvorilo na nivou crkve i kulture (u slučaju Crne Gore). Proces osamostaljenja, kako makedonske tako i crnogorske crkve, traje i sada, s tim što je makedonska crkva dobila samo unutrašnju samostalnost.

Ni Srbiji nije mimoišao proces samoosvešćivanja, ali se, s obzirom na sve izraženije zahteve za decentralizacijom, u tom pogledu pokazala velika ambivalentnost. Ona je, naravno proilazila iz poimanja karaktera jugoslovenske federacije koju je uticajna srpska politička elita videla mogućom samo kao "unitarnu i centralističku". Međutim, u tom periodu opšte dinamike u Jugoslaviji, u Srbiji se istovremeno kristališe i liberalna i nacionalna struja.

Liberali (unutar SK 1969-72) su, u suštini, prva politička elita u Srbiji, koja je razumela značaj istinske federacije i ravnopravnosti nacija u višenacionalnoj državi. Republička rukovodstva su tada postavila pitanje

nacionalnog suvereniteta, što je u suštini, pokazalo da se nacionalno pitanje u složenim državama ne može rešavati centarlističkim konceptom.

Rasprava o amandmanima na Ustav u Srbiji otvorila je pitanje prava autonomnih pokrajina unutar Srbije i federacije. Liberali su shvatili da albansko pitanje na Kosovu zahteva trajno rešenje, jer će u suprotnom, albanski nacionalizam bivati sve radikalniji. Iredentistički zahtevi masovnih demonstracija, iz novembra 1968, tada su bili sekundarni, ali je bilo očigledno da bi se razlike između dve albanske struje - republika u okviru Jugoslavije i separatizam - produbljavale zbog sporosti i otpora rešavanju albanskog pitanja. Albanci su negativno reagovali na osporavanje položaja pokrajina u federaciji. Fadilj Hodža, predstavnik Kosova u Izvršnom birou Predsedništva SKJ, ističe da "niko nije tražio da Kosovo bude republika, niti da bude van Srbije".

Kod liberala je postojala svest i o tome da pitanje Vojvodine zahteva rešenje mimo centralističke matrice zbog njenih istorijskih posebnosti. Ovakav stav liberala nailazio je na veliki otpor u Srbiji, ali su i pored toga usvojeni amandmani kojim je promenjen naziv pokrajina (u socijalistička autonomna pokrajina), kao i načelo organizovanja pokrajina.

Liberali, koji su bili na vlasti 1969-72, svoj program su zasnivali na decentralizaciji Srbije od Jugoslavije i bili su izričito protiv srpskog nacionalizma. Zapamćeni su po zalaganju za "modernu Srbiju", okrenutu ekonomskom razvoju. Polazeći od opredeljenosti za reformu, zalagali su se za smanjivanje partijske kontrole nad privredom i za promociju mlađih školovanih kadrova. Ono što ih je posebno razlikovalo od dominantne političke orijentacije u Srbiji, jeste njihov pokušaj da oslobode Srbiju od Jugoslavije, a srpski od jugoslovenskog identiteta, odnosno da Srbe oslobode od "tereta jugoslovenstva". Latinka Perović, generalni sekretar CK SK Srbije, je isticala da je "Jugoslavija najbolje sredstvo za prostizanje socijalizma i nacionalnog napretka svakog naroda", te da "jugoslovenska država ne postoji samo po sebi, odnosno da federacija ne postoji odvojeno od republika". Ona je isto tako priznavala i "lingvističku decentralizaciju". Liberali su odbili da Srbija igra ulogu "branioca Jugoslavije", posebno nakon što je hrvatski nacionalni pokret uzeo maha. Njihov odnos prema srpskom nacionalnom pitanju, takođe je bio poseban, jer su smatrali da ujedinjenje svih Srba u suštini ne rešava srpski problem. Oni su pokušavali da koncipiraju program zasnovan na Srbiji kao na republici, a ne na srpskom narodu. Iz današnje perspektive to je ujedno bio i jedini program koji bi obezbedio miran raspad Jugoslavije.⁶

⁶ Latinka Perović, *Zatvaranje kruga*, Svjetlost, Sarajevo, 1991.

Previranja i sasvim nova dinamika u jugoslovenskom društvu otišli su najdalje u kulturi. Nije se intervenisalo u to šta treba da se radi, već šta ne treba. To je stvorilo atmosferu tolerancije, tako da "ideološke ocene i intervencije nisu udarale u koren stvaralaštva". Dopuštena je individualizacija u kulturi i njen kreativni napor.⁷

Privredna recesija dovela je do javne debate među ekonomistima o tome kakav put izabrati. Prevladalo je uverenje da bi slobodno tržište samo doprinelo diferencijaciji između bogatih i siromašnih. Srpske ekonomiste posebno je brinula tendencija koja je išla ka promeni odnosa između federacije i republika, tako što suverenitet federacije biva okrenut prema vani i služi kao garant suverenosti republika. Ljuba Tadić, filozof, je dokazivao da je isključena mogućnost utemeljenja "tržišnog socijalizma". S druge strane, hrvatski i slovenački ekonomisti i političari su smatrali da decentralizacija omogućuje veću slobodu ekonomske inicijative. Rasprava o tržišnoj privredi bila je tema mnogih seminara i skupova koji su istovremeno bili svojevrsna bitka za reforme.

Narasli problemi, pre svega, ekonomski, paralelno sa popuštanjem partijske stege, doveli su do niza reakcija koje su ukazivale na potrebu suštinskih promena. U tom smislu studenstke demonstracije 1968, bile od posebnog značaja.

Studenstke demonstracije u Jugoslaviji odigravale su se pod snažnim uticajem studenstkih zbivanja u svetu, pre svega, u Francuskoj, SAD, Italiji i Nemačkoj. Međutim, zbivanja u Beogradu su imala i svoje specifičnosti koje su odražavale politička previranja iza scene. Pobuna studenata bila je reakcija na ekonomske probleme, pre svega, na nezaposlenosti, što je neminovno zahtevalo demokratizaciju političkog života. Međutim, tu spontanost su koristile "veoma organizovane snage čiji je cilj bio prekid tokova započetih privrednom i društvenom reformom i reorganizacijom SKJ". Reformske snage su pokušale da maksimalno iskoristite studentske demonstracije u prilog nastavljanja ekonomskih reformi i demokratizacije političkog sistema; međutim, dogmatske i centralsitičke snage su zastupale suprotan kurs. Dvostrukost značaja demonstracija, Milentije Popović je video na sledeći način: "Demonstracije su se javile u takvim uslovima, u takvoj situaciji da sve to, naročito prvih dana, nije bilo jasno. Još uvek ima ljudi koji ne razlikuju

⁷ Nebojsa Popov, *Sukobi, Društveni sukobi/Izazov sociologiji*, Centarfdt, Beograd, 1990, str.114

neraspoloženje studenata i njihovo nezadovoljstvo nekim pojavama, od reakcionarne političke zavere koja je iza toga stajala".⁸

Reforme su istovremeno iznele na površinu sasvim novu političku generaciju u svim republikama, ali se one, kako kaže Vlado Gotovac, bile "generacije bez zasluga, bez ratnih dokaza o svojoj vjernosti, bez njihove discipline". Pokušaj da te nove generacije iskušaju slobodu socijalizma bez prethodnih iskustava bio je vrlo brzo onemogućen ratnom generacijom koja je svoj legitimitet još uvek crpla iz herojske borbe. Tako je "život u svim svojim oblastima ostao stvar jedne generacije" i umesto da "odmah proširuje svoju historijsku odgovornost na mlade, ona je nastojala da održi svoju elastičnost".⁹

Ustav iz 1974 kao traumatska tačka srpskih nacionalista

Analizom svih jugoslovenskih ustava može se zaključiti da su jugoslovenski narodi tokom celog veka postojanja Jugoslavije bili u potrazi za formulom koja bi garantovala ravnopravnost svih naroda. Istovremeno, jugoslovenski okvir je omogućio emancipaciju svih jugoslovenskih naroda što se najbolje može pratiti upravo kroz ustavne promene. Pokušaj da se Jugoslavija definiše kroz federativno ustrojstvo bez političke demokratije i ekonomskih sloboda bio je samo pokušaj za integraciju jugoslovenskih naroda, ali, kako se pokazalo, i uzrok njenog raspada.

Prvi jugoslovenski ustavi posle Drugog svetskog rata bili su politički ustavi (u funkciji obezbeđivanja političkog-socijalističkog ustrojstva), mada je federalni oblik već bio ugrađen u Ustav iz 1946, temeljići se na odlukama AVNOJ-a. Nakon Ustava iz 1946, koji je bio replika Staljinovog sovjetskog ustava iz 1936, svi naredni (1953, 1963 i 1974) imali su "samoupravni" karakter. Ustavi su bili menjani kroz amnadmene 1967, 1968, 1971, 1981 i 1988 i odražavali su sociopolitički i kulturno-politički razvoj zemlje.

Komunistička Jugoslavija priznavala je pravo na samoopredeljenje svim jugoslovenskim narodima i usvojila federalistički koncept rešavanja nacionalnog pitanja. U prvim poratnim godinama izgledalo je da federalna formula pokazuje integrativnu sposobnost i da je nacionalno pitanje rešeno. Jednopartijsko ustrojstvo i lična vlast Josipa Broza Tita u početku je

⁸ Latinka Perovic, *Zatvaranje kruga*, Svijetlost, Sdarajevo, 1990, str. 54

⁹ Vlado Gotovac, *Moj slučaj*, Cankarjeva založba, Ljubljana-Zagreb, 1989, str.9

arbitriranjem između svih nacionalnih centara uspevala da pomiri sukobljene nacionalne interese. Tito je pokušao da uvođenjem nadnacionalnog suvereniteta neutralizuje nacionalne sukobe, ali nije uspeo da trajno spreči njihovo oživljavanje.

Jugoslovenska federacija, čak i u najlabavijem obliku, kako je konstituisana početkom sedamdesetih, sa stanovišta interesa nacionalne emancipacije još uvek je bila predmet arbitracije saveznog vrha, što je limitiralo prostor i za slobodnog građanina i za slobodu nacije. Postojeći ekonomski i politički sistem nije bio u stanju da pruži dovoljno solidnu osnovu za istinsku i trajnu ekonomsku, političku i kulturnu integraciju na jugoslovenskom prostoru. Kraj jednopartijskog sistema jugoslovenski narodi su dočekali kao početak sopstvene nacionalne i državno-pravne emancipacije, ali bez čvrstih temelja i institucija koji bi održali zajedničku državnu zajednicu.

Sedamdesetih godina, kada je postalo očigledno da je emancipacija jugoslovenskih naroda nezaustavljiva, prvi put se počelo otvoreno govori o odnosu srpske elite prema drugim narodima. Zbog toga i dolazi do zaoštavanja u međunacionalnim odnosima unutar Saveza komunista Jugoslavija, koja počinju još šezdesetih, nakon što je Tito shvatio opasnost od "puzeće srpske prevlasti i odlučio se za institucionalne inovacije koje bi 'federalirale federaciju', to jest, udahnule nešto pravog federalizma u retoričke formule Bila je to posledica javnog pritiska".¹⁰ Stipe Šuvar tada konstatuje da "velikosrpstvo živi u pokušajima da se ospori nacionalna individualnost crnogorskog i makedonskog naroda, kao i etnička posebnost Muslimana, zatim u pokušajima svojatanja kulturne baštine ne samo tih naroda nego i hrvatskog naroda (na primer, odnosa prema Dubrovniku i staroj dubrovačkoj i dalmatinskoj književnosti), u izuzetnoj, gotovo rasističkoj netrpeljivosti prema albanskom narodu i njegovoj naseljenosti na Kosovu; u asimilatorskim tendencijama prema nacionalnostima; u težnjama da istakne supremaciju srpske nacionalne historije i kulture, u svojatanju Bosne i Hercegovine i velikih djelova Hrvatske".¹¹

Ustavni amnadmani koji su prethodili Ustavu iz 1974 i diskusija koja se tim povodom vodila nekoliko godina, je prelomna tačka u ponasanju srpske političke i intelektualne elite. Ustav iz 1974. je po suštini bio nedemokratski, jer se nije do kraja odredio prema naraslim problemima društva, mada je mnoge identifikovao, pre svega, u ekonomiji, i posebno, u

¹⁰ Ivo Banac, *Raspad Jugoslavije*

¹¹ Vidi S. Šuvar, "Nacije i međunacionalni odnosi", *Naše teme*, Zagreb, 1970

odnosu na tržište kao preduslovu za stvarnu demokratsku transformaciju. Međutim, ovaj Ustav je dovršio formulisanje jugoslovenske federacije, što je bio ključ za buduću transformaciju Jugoslavije. Jedno krilo srpskih komunista na čelu sa Markom Nikezićem i Latinkom Perović prepoznalao je suštinu federalne opcije za budućnost Jugoslavije, a time i Srbije, i učestvovalo je u formulisanju amandmana koji su kasnije ugrađeni u Ustav iz 1974. Federalizacija Srbije je bila izraz unutrašnjih razlika unutar same Srbije (tri različita istorijska odnosno nacionalna nasleđa, različite političke kulture i stepen ekonomskog razvoja). Ustav iz 1974. iznuđen je pritiskom republičkih i pokrajinskih elita, uprkos paradoksu da su nosioci tih promena bili sukcesivno smenjivani. Odlazak tih, u suštini liberalnih partijskih struktura, značilo je pobjedu konzervativnih struja u partiji i nacionalističke opozicije.

Do smene je došlo i zbog svojevrsnog pritiska SSSR koji u to vreme pokazuje veliku agresivnost prema Jugoslaviji. Očigledno je bio rukovođen već izraženim slabostima posebno na nacionalnom planu i od tada pojačava prisustvo u Jugoslaviji, pre svega u strukturama koje su bile protiv decentralizacije, znači, u JNA kao i na mnogim drugim punktovima unutar Srbije, a verovatno i drugih republika. Pored toga, SSSR je uvek strahovao da jugoslovenski model komunizma ne dobije podršku u redovima sovjetskih komunista.

Poslednju deceniju vladavine Josipa Broza Tita karakteriše dominacija JNA koja, prema nekim izvorima, *de facto* tada preuzima ulogu garanta Jugoslavije, kakvu je imala i prema Ustavu. JNA je, međutim od usvajanja Ustava iz 1974, bila protiv konfederalizacije Jugoslavije i stvarnja republika-država, koje su kroz sistem teritorijalne odbrane (nastao kao reakcija na sovjetsku agresiju ČSR) dobile i značajnu ulogu u odbranbenom sistemu zemlje. Ovakvim stavom JNA se približila stavu dominantnog mišljenja u Srbiji u odnosu na Ustav 1974.

Tito je pristao na promene, jer je smatrao da još uvek ima presudnu ulogu u arbitriranju, u prvom redu posredstvom JNA, preko koje je mogao obesnažiti svako disonantno ponašanje. Armija je tada promovisana u sredstvo kojim će se zavoditi red ako bude potrebno. Osim toga, Tito je naglašavao da je Savez komunista kohezioni faktor Jugoslavije, što je ustvari onemogućavalo da Jugoslavija postane istinska federacija bez obzira na normativne promene.

U okviru diskusija za promenu ustava, s obzirom da je Tito u vreme usvajanja Ustava 1974 već bio u podmaklim godinama, otvorilo se i pitanje i njegovog nasleđa i naslednika. Ideju o kolektivnom predesedništvu, koje bi kao kolektivni organ posle Tita preuzelo funkciju predsednika republike, Tito

je izneo 1970, objasnivši to potrebom da na vrhu države "ne budu republikanci", već najbolji ljudi iz republika. Oni bi kao samostalni faktor bili prinuđeni da rešavaju probleme.¹² Ovaj stav se razlikovao od ideje koju je imao Kardelj koji je zastupao tezu da organi federacije ne budu nadnacionalni, već da u njima interesi republika budu podjednako zastupljeni.

Usvajanju Ustava 1974, prethodila je široka javna diskusija u celoj Jugoslaviji. U Srbiji se već tada javlja nezadovoljstvo zbog pravca u kojem su promene išle. Konzervativne snage, kako u dogmatskim strukturama partije, tako i u nacionalističkim krugovima, odlazak Aleksandra Rankovića i otvaranje puta za promene Ustava u pravcu veće decentralizacije Jugoslavije, doživljavaju se kao ugrožavanje srpskog interesa. Diskusija koja je vođena na beogradskom Pravnom fakultetu bila je prethodnica, ali i okvir, onoga što će se kasnije dešavati. Grupa profesora na čelu sa prof. dr. Mihajlom Đurićem, u suštini, je iznela platformu srpskog nacionalnog programa. Konfederalizacija Jugoslavije tretirana je kao pokušaj potpune dezintegracije srpskog naroda, jer granice Srbije "nisu ni nacionalne ni istorijske granice", te su u tom smislu "granice svih republika više administrativnog nego političkog karaktera". Đurić je smatrao da je shvatanje tih granica kao državnih proizvoljno i neodrživo, tvrdeći da "ni za jednu republiku u Jugoslaviju, izuzev, možda Slovenije, postojeće granice nisu adekvatne, a pogotovo ne za Srbiju", te da srpski narod u slučaju podele ostaje da živi u četiri do pet republika a ni u jednoj "on ne može da živi svojski".¹³

U Srbiji su mnogi novi Ustav shvatali kao poziv Srbima da se bore za svoj "opasno ugrožen nacionalni identitet i integritet, što je osnovni preduslov njegovog daljeg istorijskog samoodržanja". Srpski nacionalisti već tada razvijaju tezu da srpski narod, u suštini, nema mogućnosti za suživot sa drugima, jer nema mogućnost da se služi "ćirilčnim pismom" u Bosni i Hercegovini, dok u Crnoj Gori nema pravo na "vlastito ime". Srpskom narodu je stalo do zajedničkog života sa drugim jugoslovenskim narodima na koje je istorijski upućen, ali mora da se otrezni od zabluda prošlosti, da bi mogao da "misli na svoj opstanak" i na "svoj opasno ugrožen nacionalni identitet i integritet, što je osnovni preduslov njegovog daljeg istorijskog samoodržanja". Diskusija o amandmanima bila je poziv na "istorijsku odgovornost pred srpskim narodom", i otvaranje pitanja od najveće važnosti, pitanja "njegovog identiteta i integriteta, dakle pitanje njegovog, državno-pravnog

¹² *Borba*, 22 septembra 1970

¹³ Anali pravnog fakulteta u Beogradu, maj-jun, 1971.

objedinjavanja".¹⁴ Već je tada bilo jasno da je Ustav iz 1974. otvorio srpsko nacionalno pitanje iz, kako kaže, profesor Radoslav Stojanović, "objektivne činjenice da nacije teže svom jedinstvu". Srpski nacionalizam je razvio svoj barjak onda kada je Srbija bila u granicama Beogradskog pašaluka, a ponovo svođenje Srbije na beogardski pašaluk oživeće srpski nacionalizam.¹⁵

Vreme će pokazati koliki je značaj i uticaj imala ova grupa profesora sa Pravnog fakulteta, ne samo u osporavanju federalnog karaktera Jugoslavije, već i u formulisanju ciljeva antibirokratske revolucije 1989, koja je uvela Jugoslaviju u krvavi rat. Već tada je formulisano pravo na pobunu što su Srbi u Hrvatskoj učinili "balvan revolucijom" (1990). Vredno je spomena da su Vojislav Koštunica i Kosta Čavoški u to vreme, docenti na Pravnom fakultetu, od tada aktivno angažovani na promovisanju srpskog nacionalnog programa.

Ustav iz 1974. Srbi su doživeli kao svojevrstu traumu i frustraciju, što se bitno odrazilo na njihovo kasnije ponašanje u procesu raspada Jugoslavije. Većina Srba smatra da je ovim Ustavom razbijeno jedinstvo Srbije i da je on uzrok mnogih problema u Srbiji, a kasnije, raspada Jugoslavije. Ovaj Ustav je garantovao status države svim republikama, čime se, po sudu većine Srba, srpsko nacionalno pitanje u Jugoslaviji još više udaljilo od pravih rešenja. Srbi su Ustav iz 1974. doživeli kao početak kraja Jugoslavije onakve kakvom su je oni videli (proširena Srbija) što je dovelo do oživljavanja kosovskog mita, koji je kao i na početku XIX stoleća, poslužio za političku mobilizaciju Srba.

Demokratski podsticaji koji su se javili u svim jugoslovenskim republikama korespondirali su sa sličnim događanjima u celoj Istočnoj Evropi, posebno u Čehoslovačkoj, ali i u SSSR. U jugoslovenskom slučaju oni su najvećim delom bili traženje odgovora na ekonomski zastoj kroz zahteve za liberalizaciju privrede. Slovenija i Hrvatska su prednjačile u zahtevima za većom ekonomskom decentralizacijom i čistom ekonomskom računicom. Savezni vrh je, međutim, brzo reagovao, ne samo zbog činjenice što je to ugrozavalo njegovu poziciju, već i zbog pritiska vam zemlje (SSSR), ali i konzervativnih snaga u samoj zemlji, partiji i JNA. Prikazivanjem hrvatskog masovnog pokreta isključivo kao ustaštva i separatizma, legitimisano je pravo na brutalan obračun 1971. u Hrvatskoj, a 1972. godine u Srbiji je došlo do obračuna sa liberalizmom. Činjenica da liberali u Srbiji nisu hisetrično reagovali na događanja u Hrvatskoj, zatekla je savezni vrh i Josipa Broza Tita, jer je po prvi put njegova uloga arbitra između dve najjače republike u Jugoslaviji bila ugrožena. Obračun saveznog vrha sa "prolećarima"

¹⁴ *Ibid.* str. 232.

¹⁵ *Ibid.*

(maspokovcima) u Hrvatskoj i liberalima u Srbiji nije bio moguć bez podrške konzervativnog i dogmatskog dela partijskih struktura u Srbiji. Savezni vrh se uvek oslanjao na konzervativnu struju u srpskoj partiji, jer su delili isto poimanje držanog koncepta: centralizam i unitarizam. Smena svih liberalnih republičkih rukovodstava označila je pobedu dogmatske struje u partiji koja je dovela do degeneracije procesa liberalizacije, mada napuklina do koje je došlo u partiji nikada više nije bila zatvorena. Liberalni talas u Jugoslaviji iznedrio je Ustav iz 1974.

Mobilizacija javnosti na srpskom nacionalnom projektu

Diskusija o ustavnim amandmanima pokazala je mnoge protivrečnosti u okviru SKJ uprkos načelnom opredeljenju za demokratizaciju. Prihvaćene su promene na ekonomskom planu, ali je i to nailazilo na otpore. U Srbiji je jedan deo humanističke inteligencije na čelu sa Dobricom Ćosićem na sve diskusije reagovao sa zadržkom, jer je već tada bio opsednut rešavanjem nacionalnog pitanja. Razočaran krahom koncepta unitarne Jugoslavije i integralnog jugoslovenstva, te odlaskom Rankovića kao simbola takve Jugoslavije, Dobrica Ćosić je od komunističkog vernika, jednog od glavnih zagovornika integralnog jugoslovenstva, preuzeo ulogu glasnogovornika srpskog nacionalnog pitanja. On je bio razočaran činjenicom da su republike sticale sve više moći, što je jugoslovenstvo i socijalistički internacionalizam sve više izlagano napadima sa svih strana.

Nakon što je odstranjen iz Centralnog komiteta SK Dobrica Ćosić se čvrsto vezuje za nacionaliste, uključujući i "srpsku reakciju" i postaje glavni posrednik između njih i dogmatske struje u partiji. *Srpska književna zadruga* (najstarija izdavačka kuća u Srbiji), čiji je tada predsednik Dobrica Ćosić (1969-71), i *Praxis grupa* sa Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, postaju za režim i samog predsednika Tita najveća opasnost. Jedni zbog svog nacionalizma (Ćosić), a drugi zbog svog dogmatskog (staljinističkog) stava prema političkom razvoju u SFRJ. *Srpska književna zadruga* je postala glavno središte srpske nacionalističke opozicije. Ovaj krug se zalagao za odlaganje svih promena do Titove smrti, kada bi se po njima, srpsko pitanje postavilo bez većih smetnji.

Dobrica Ćosić, kao član CK SK Srbije, krajem šezdesetih godina, veoma uticajan, kako u Partiji tako i van nje, prvi se javno pobunio protiv

"albanskog nacionalizma" koji u to vreme traži veću ravnopravnost za Albanace. Književnik Dobrica Ćosić i istoričar Jovan Marjanović oštro kritikuju zahteve Albanaca i tumače ih kao pojavu nacionalizma, albanocentrizma, separatizma i antisrpsstva, zbog čega su isključeni iz CK SK Srbije u maju 1968. godine.

Već 1968, Dobrica Ćosić izlazi sa tezom da Albanci imaju pravo na ujedinjenje i da im u tome treba dati podršku. Pri tome, svestan da Srbija nije u stanju da drži Kosovo pod kontrolom, zalaže se za isto pravo Srba, tj. već tada sugerise da bi podela Kosova bila najbolje rešenje za Srbiju. Ćosić smatra da je Srbija dobila Vojvodinu i da ona nema demografski potencijal da se na Kosovu nosi sa albanskom demografskom ekspanzijom.

Iz naknadno objavljenih tekstova jasno se vidi da je Dobrica Ćosić diskusiju o ustavnim amandmanima doživljavao kao kraj Jugoslavije. Dolaskom Hruščova na vlast u SSSR, on već tada strepi da je nacionalna birokratija Slovenije i Hrvatske, udružena sa svojom nacionalnom inteligencijom, uverena da joj ne pretila intervencija dok Hruščov vlada Sovjetskim savezom, "procenila da su stvoreni unutrašnji i spoljni uslovi da se ubrzaju pretvaranje republika s administrativnim granicama u republike - nacionalne države s državnim granicama".¹⁶

Dobrica Ćosić je imao centralnu ulogu u beogradskoj "disidentskoj" grupi. Bio je povezan sa "*Prakisovcima*" (okupljeni oko časopisa *Parxis*), učestvovao je na svim seminarima Filozofskog društva Srbije, te na sednicama Slobodnog univerziteta. Njegove veze sa najrazličitijim ličnostima na alternativnoj sceni dodatno su povećavale njegovu moć i uticaj. Bez obzira što nije bio blizak tadašnjim centrima moći, pogotovo liberalima, njegove knjige su se neometano štampale, a 1977 primljen je u stalno članstvo Srpske akademije nauke i umetnosti. Ćosić je svojim romanima bitno uticao na oblikovanje koncepta srpske istorije kao tragedije.

Njegovi romani, posebno *Vreme smrti*, razrađuju koncept srpske tragične istorije, glorifikuju srpsku patrijarhalnost i otvaraju pitanje Jugoslavije kao državnog okvira u kojem su Srbi izgubili. Dobrica Ćosić u romanu *Vreme smrti* iznosi tezu koja je krajem XX veka postala dominantna u formulisanju srpskog nacionalnog programa: srpska država nije dovoljno jaka da asimilira teritorije na kojima Srbi žive sa drugim narodima. Otuda Ćosić izvodi zaključak da se Srbi moraju okrenuti ka severu, odnosno da srpsku državu treba pomeriti ka severozapadu (1986 izlazi knjiga Danka Popovića *Knjiga o Milutinu* koja još direktnije govori o razočarenju u Jugoslaviju. Ona je

¹⁶ Dobrica Ćosić, *Piščevi zapisi*, (1951-1968) Filip Visnjic, 2000, str. 216

doživela više od 20 izdanja i prevedena je na mnoge strane jezike). Izdavačka kuća "L'Age d'Homme" iz Lozane (vlasnik Vladimir Dimitrijević) imala je važnu ulogu u promovisanju upravo ovih knjiga na Zapadu. Sve su prevedene na francuski i druge evropske jezike i značajno su uticale na modeliranje razmišljanja zapadne javnosti, jer do tada nije bilo značajnijih prevoda jugoslovenske književnosti na evropske jezike, osim, Ive Andrića.

Još u svojoj pristupnoj besedi Srpskoj akademiji nauka i umetnosti (1977) Ćosić ističe da je "jugoslovenska država bila u suštini nepovoljna za Srbe". Njegova poenta je da Srbi dobijaju ratove a gube u miru, on kaže "kako narod koji je tako dostojanstven, ponosan i velik u ratu može dopustiti da u miru bude tako ponizan i poslušan"¹⁷ Na kulturnom planu, kao i u historiografiji dominira Ćosićev pogled na položaj Srba u Jugoslaviji. Otuda masovna produkcija knjiga na tu temu, posebno u historiografiji, gde dominira mit o Jasenovcu i sledstveno tome genocidnosti hrvatskog naroda.

Na političkom planu, takođe se pokreće pitanje nepovoljnog položaja Srba, u čemu glavnu reč vode Petar Stambolić i Dragoslav Marković. 1977 izlazi *Plava knjiga* koja zahteva promenu Ustava iz 1974, ali ona tada nije dobila podršku drugih republika i saveznog vrha.

Međutim, ova dva pravca, politički i kulturni, polako se stapaju u jedan blok koji je bio veoma širok. Dobrica Ćosić i krug oko njega ima ključnu ulogu u stvaranju antijugoslovenske atmosfere, teze o istrošenosti Jugoslavije kao državnog okvira za srpski narod. Pored toga, izlaz iz "jugoslovenske egzistencijalne krize vidi u demokratskoj reformi celokupnog društvenog, ekonomskog i državnog uređenja Jugoslavije, čiji osnovni subjekt neće biti suverena država kao "birokratsko kraljevstvo", nego čovek pojedinac - slobodan građanin"¹⁸

Međutim, u stvarnosti, Ćosić deluje na sasvim drugačijem principu, kao i Milošević kasnije pošto je ustoličen kao "vođa naroda". Naime, Ćosić, kako kaže Nebojša Popov, postaje ne samo duhovni "otac nacije" nego i šef države, treće Jugoslavije. Narod, srpski narod, postaje glavni junak književnih dela. Sam Ćosić kaže da je "u svakom svom književnom junaku - video narod". Pojedinačni likovi samo su organski delovi kolektivnog junaka. To se pokriva uverenjem da pojedinac postoji samo u velikim nacijama. "Jedino u velikim nacijama", piše Ćosić, "može da se uvažava ljudska ličnost, pojedinac. U malim nacijama to nije moguće od tabua i mita - naroda. U malim nacijama

¹⁷ *Književnost*, Dobrica Ćosić, str.131

¹⁸ Dobrica Ćosić, *Srpsko pitanje*, Govor na skupštini Udruženja književnika posvećenju razmatranju Predloga novog Ustava (27. marta 1988)

jedino nacija može biti velika. U malim nacijama prva moralna dužnost je podređivanje pojedinaca - zajednici, narodu, državi."¹⁹ Srbin je čovek koji nije čovek ako nije Srbin; ako nema svest o narodu, bilo da ga slavi ili psuje.²⁰

Srpski nacionalizam posle Titove smrti

Titovom smrću Jugoslavija je ostala bez ključnog političkog arbitra. Monolitno jedinstvo više nije bilo moguće. Ključno je postalo pitanje metoda rešavanja spornih pitanja. Borba za Titovo nasleđe počinje još sedamdesetih kada postaje jasno da nije moguće sačuvati Jugoslaviju kao centraliziranu federaciju. Međutim, Srbi su Jugoslaviju videli samo kao takvu i svaki pokušaj da se ona transformiše doživljavali su kao atak na srpski narod. Brionski plenum (1966), studenstke demonstracije (1968), prve albanske demonstracije (1968), te usvajanje Ustav (1974), sve su to ključne tačke koje su bitno uticale na tok zbivanja osamdesetih. Već 1977 u Srbiji je inicirana akcija za promenu Ustava iz 1974, pojavljuje se tzv. *Plava knjiga* koja analizira položaj Srbije i njenih autonomnih pokrajina. Dragoslav Marković, jedan od inicijatora ustavnih promena, smatra da se "srpski nacionalizam godinama hranio na nerešenom ustavnom pitanju Srbije posle usvajanja Ustava iz 1974, na njenom nejedinstvu i trodelnosti, na gorućem problemu Srba i Crnogoraca na Kosovu i na albanskom separatizmu".²¹

Pokazalo se, međutim, da promena ustavnog položaja pokrajina nije toliko bila cilj, koliko sredstvo destabilizacije Jugoslavije. Na čelo Srbije, nakon Titove smrti, dolazi general Nikola Ljubičić, koji od vojnika postaje srpski državnik. Pre toga je 13 godina bio na čelu JNA. Njegovo stanovište "Jugoslaviju će braniti Srbi i JNA" sadrži shvatanje da je Jugoslavija srpska država, a JNA njena vojska. Titov odlazak i nestanak njegove lične vlasti, uz slabljenje ideologije kao vezivnog tkiva, jačali su oslonac na armiju, koja je već od sedemadesetih (učesće u slamanju reformskih pokreta) imala prvorazrednu političku ulogu.

Albanske demonstracije na Kosovu 1981. godine iskorišćene su za otvaranje srpskog nacionalnog pitanja i za pokretanje srpske nacionalističke

¹⁹ Nebojša Popov, *Srpski populizam* – od marginalne do dominantne pojave, Beograd,

²⁰ Dobrica Ćosić, *Promene*, Dnevnik, Novi Sad, 1992, str 109.

²¹ Mirko Đekić *Upotreba Srbije*, Optuzbe i priznanja Draže Markovića, Beseda, Beograd, 1990.

euforije. JNA otvoreno izlazi na političku scenu i, u suštini, vrši okupaciju Kosova.

Borba za Titovo nasleđe (1980) počinje u situaciji kada Jugoslavija ulazi u duboku krizu na koju politička i intelektualna elita nije imala odgovor. Nezrelost elita, kao i njihov oportunistički, dali su prostor nacionalnim projektima kao surogatu za ekonomsku krizu koja je u jednom delu zemlje otvorila i pitanje koncepta promena. Nespremnosti za promene uveliko je doprineo i *sui generis* položaj Jugoslavije u prethodnih 50 godina, koji se bazirao na geostrateškom značaju i bipolarnoj podeli sveta. To je Jugoslaviji obezbeđivalo specijalan tretman i posebnu ulogu na međunarodnoj političkoj sceni, koja je daleko prevazilazila okvire njenog stvarnog značaja. Ta okolnost razvila je svojevrsni narcizam kod jugoslovenskih naroda i nemogućnost sagledavanja realnog položaja zemlje u novonastaloj i potpuno promenjenoj situaciji, kada se celi istočni blok pripremao za tranziciju.

U suštini sukoba u Jugoslaviji nalaze se dve koncepcije uređenja zemlje: centralistički i labavo - federalistički. Ovaj potonji je bio i pod snažnim pritiskom nove ekonomske realnosti koja je tražila liberalizaciju u svim sferama. Srž problema se manifestovala na dva nivoa: prvi, liberalizacija, koja je iznela na površinu stare nejednakosti, i, time stvorila neravnotežu i razotkrila odnos sa centralnom vlašću; drugi, otkrila se slabost političkog sistema da prihvati konfliktnu situaciju i da ih učini premostivim. Pored ekonomskih, te konfliktnu situaciju su se javljale i kao dramatični etno-teritorijalni problemi, kao na primer, na Kosovu gde su se sukobila dva suvereniteta: etnički i istorijski. Najveća slabost jugoslovenske države pokazala se upravo - zbog kolapsa političkog sistema – u tome što nije uspela da konflikte prebaci na nivo otvorenog dijaloga, pregovora i kompromisa.

I pored udaljavanja od Sovjetskog Saveza, Jugoslaviji nije pošlo za rukom da do kraja nađe formulu koja bi je definitivno okrenula tržišnoj privredi, uprkos svim pokušajima koji su godinama činjeni u tom pravcu. Jedan od razloga za to je i nesposobnost Komunističke partije da se odrekne političkog monopola, ali je drugi, istorijsko nasleđe i nespremnost nekih delova Jugoslavije da prihvate tržišnu orijentaciju i zakonitosti tržišne ekonomije.

Nespremnost za rešavanje otvorenih pitanja i otpor promenama doveli su do homogenizacije srpskog naroda na nacionalnoj osnovi, koji je rekonstrukciju Jugoslavije u novim okolnostima doživljavao kao gubitak svoje jedinstvene države. Instrumentalizovanje etničkog identiteta (srpskog) pod parolom "prvo država, pa onda demokratija", blokiralo je demokratizaciju i sprečilo nužnu pluralizaciju interesa. Srpska elita se ponovo vraća svom

nacionalnom programu koji se na neformalnom nivou priprema već početkom sedamdesetih, a artikuliše u program 1986, kada je objavljen Memorandum Srpske akademije.

Dobrica Ćosić u tom periodu igra ključnu ulogu u profilisanju srpske opozicije i, kako sam kaže u svojim dnevničkim zapisima, "profesor Mihajlo Marković, Ljuba Tadić, Sveta Stojanović i on, predstavljali su čitavo jezgro beogradske i srpske opozicije". On se javno predstavljao kao antititoista, i opredeljen za demokratsku transformaciju Jugoslavije. Održavao je redovne kontakte sa slovenačkom intelektualnom elitom i razgovarao o budućnosti Jugoslavije i rešavanju srpskog pitanja. Ćosić pledira za "novi ustav", jer je "Ustav iz 1974 za srpski narod oktroisani ustav, koji je stavio srpski narod u neravnopravan položaj sa ostalim jugoslovenskim narodima". Pored toga Ćosić traži i opštejugoslovenski referendum, na kome treba da se proveri politička volja građana i naroda Jugoslavije da žive u zajedničkoj državi i u kakvoj državi žele da žive. I pre donošenja Memoranduma on se zalaže za aktivnije učešće intelektualaca u političkom životu jer nas "u bliskoj budućnosti čekaju odluke teže od onih koje smo donosili 1941...kao javne ličnosti, kao naučnici i umetnici koji su se našli u Akademiji, i time prihvatili njenu ulogu u životu srpskog naroda, mi nemamo pravo da preziremo politiku i ideologiju koji se tiču srpske sudbine i budućnosti. Niko danas ne može da nas spreči da javno razmišljamo o svojoj sudbini".²²

Otvora se prostor za stvarne promene, ali u nepovoljnim ekonomskim okolnostima. Taj ternd ima veoma heterogen karakter, u nekim aspektima i svejugoslovesni. Međutim, u Srbiji nakon objavljivanja *Memoranduma* (SANU) ovaj trend dobija prevashodno srpski nacionalni karakter. Bez obzira na očigledno urušavanje privrede, jugoslovenski političari pokušavaju da održe *status quo*. Jugoslavija se po prvi put ozbiljno suočava sa teškoćama u rešavanju spoljnog (20 mlrd dolara) i unutrašnjeg duga. Pokušaj jugoslovenske vlade na čelu sa Milkom Planinc da pokrene reforme nije uspeo. Otvaraju se svi ključni problemi koji godinama truju odnose među republikama, poput, na primer, pitanje deviza. Vlada sve teže dolazi do kreditnih aranžmana, jer međunarodne finansijske institucije zahtevaju ozbiljnije refrome. Tome je doprinela i svetska recesija. Kriza sistema bila je više nego očigledna. Osnovano je niz komisija koje su pokušale da daju stručni odgovor na krizu i ekonomske probleme (poznate su komisije Sergeja Krajgera, Josipa Vrhovca i Tihomira Vlaškalića). Međutim, većina intelektualaca još uvek razmišlja na način koji jugoslovensko iskustvo stavlja

²² Dobrica Ćosić, *Piščevi zapisi 1981-1991*, Filip Višnjić, Beograd 2002, str.94

iznad zapadnog i istočnog. Na brojnim seminarima i kongresima javljaju se i stavovi koji traže višepartijski sistem kao odgovor na istrošenost jednopartijskog sistema - ima se u vidu, u prvom redu, partijski monopol nad privredom.

Kriza je otvorila prostor za kritično mišljenje, ali se nije došlo do toga da partija odustane od monopola nad privredom. Dogmatska struja u partiji, koja je sedamdesetih pobedila u gotovo svim republikama, kritične intelektualce je kvalifikovala kao agente "specijalnog rata", čemu posebno doprinosi i JNA, koja u to vreme ima izrazito političku ulogu, posebno u odbrani sistema tj. socijalizma.

Osamdesete su obeležene popuštanjem stege i otvaranjem svih tabu tema, traži se sloboda govora. Pitanje slobode govora okuplja intelektualce iz cele Jugoslavije. Vlasti reaguju zbunjeno i po inerciji. *Slučaj Đogo* okupio je grupu intelektualaca oko *Odbora za zastitu umetnicke slobode* koji je nastavio da deluje i u drugim slučajevima.

Dobrica Ćosić i krug oko njega, odmah nakon Titove smrti, izlaze sa projektom novog časopisa *Javnost* koji je trebao poslužiti za kreiranje nove političke platforme, ali časopis nije ugledao svetlost dana. U suštini Ćosić i grupa oko njega se pripremaju za ulazak u zvaničnu politiku, a na zabranu reaguju sa objašnjenjem da se "ne želi politizacija inteligencije". Njihova orijentacija ka socijalizmu vidi se i u programskom tekstu, koji su potpisali Dobrica Ćosić i Ljubomir Tadić. U njemu stoji, između ostalog da "demokratski, humani, prosveteni socijalizam može biti, zaista, samo delo celokupnih umnih i moralnih snaga naroda, kako je još pre sto godina ukazivao Svetozar Marković, pokretač prve *Javnosti*".

U Beogradu se pokreće i tzv. Slobodni univerzitet na kojem deluje Ćosić i grupa Parksosovaca. Univerzitet je izrazito leve orijentacije i rasprave se uglavnom odnose na socijalizam i njegov opstanak. Na jedno od predavanja *Slobodnog univerziteta*, i to baš kada je govorio Milovan Đilas o nacionalnom pitanju, vlast je reagovala i uhapsila 28 ljudi. Svi su pušteni sem "šestorice" koji su osuđeni na zatvorske kazne od dve godine, ali su kasnije i oni pušteni. Međutim, ovaj slučaj pobudio je pažnju međunarodne javnosti i dodatno je štetio vlasti s obzirom da nije bilo opravdanja za takvo ponašanje, a pokretanje slučaja a i kasnije, način na koji je "šestorka" puštena ukazuje na urušavanje i nelegitimnost pravnog sistema. Istovremeno, dešava se i *slučaj Šešelj*. Dok je još bio u Sarajevu, Šešelj je usao u raspravu o plagijatu jednog od muslimanskih političara. Kasnije prelazi u Beograd, gde se tretira kao Srbin koji je u Sarajevu bio izložen muslimanskim pritiscima. Uključuje se u beogradski "disidentski krug". Objavljuje tekst "Esej o socijalizmu i

intelektualcima" (*Savremenik*, 30/3-4, 1984) u kojem tvrdi da je socijalizam, ograničavanjem slobode govora izdao vlastite ideale. U tom neobjavljenom tekstu kritikovao je partiju kao nedemokratsku i tvrdio da su Srbi i Srbija u komunističkoj Jugoslaviji bili konstantno diskriminirani. On tada sugerše da federacija treba da se sastoji samo od četiri republike: Slovenije, smanjene Hrvatske, Srbije i Makedonije. Ovakvo preuređenje Jugoslavije kasnije ugrađuje i u partijsku programsku deklaraciju svoje Srpske radikalne stranke. Osuđen je na osam godina zatvora, da bi nakon žalbe, kazna smanjena na dve godine.

Svi ovi slučajevi isprovocirali su protestne reakcije, kao i osnivanje *Odbora za odbranu slobode mišljenja i izražavanja* koji okuplja 23 intelektualca, od toga 12 akademika, uključujući i Dobricu Ćosića. Odbor se u javnosti često spominjao kao *Ćosićev odbor*. Borba za političke slobode objedinila je intelektualce u celoj Jugoslaviji, što je dovelo do akcije za promenu Krivičnog zakona, odnosno za ukidanje člana 133 koji je sankcionisao verbalni delikt.

Paralelno sa prvim inicijativama koje su zadirale u promenu političkog sistema, doduše veoma skromnih zahteva, počela je i kosovska drama koja je suštinski ogolila jugoslovensku krizu. Srpski nacionalisti su, polazeći od već izgrađenog stava prema nemogućnosti nošenja sa demografskim problemom Kosova, albanske demonstracije iskoristile za otvaranje srpskog pitanja, a ne za rešavanje kosovskog, kao takvog. Počinje organizovana propaganda o genocidu nad Srbima na Kosovu, njihovom iseljavanju, te silovanju Srpskinja i sl. Nema dijaloga između dve strane iako su očigledno, obe imale razloga za nezadovoljstvo, ali javna debata nije išla u pravcu rešavanja njihovih problema. Instrumentalizacija kosovskog problema i kosovskog mita išla je na političku mobilizaciju svih Srba. Aktivnosti Srba sa Kosova koordinirane su iz Beograda, a glavnu ulogu ima Dobrica Ćosić, o čemu govore i njegovi Dnevnički zapisi. On organizuje *Peticiju* koju je potpisalo 215 srpskih intelektualaca među kojima nekoliko predstavnika Srpske pravoslavne crkve, i drugi intelektualci koji su mahom bili jugoslavenski unitaristi (srpsko viđenje Jugoslavije) kao što su pisac i akademik Antonije Isaković, Tanasije Mladenović, urednik *Književnih novina*, Živorad Stojković, publicista, profesor dr Mihajlo Đurić, koji je bio suđen zbog kritika povodom ustavnih amandmana, Mića Popović, slikar, Predrag Palavestra, te Vojislav Koštunica i Kosta Čavoški, a i Nebojša Popov i Zagorka Golubović. *Peticija* je pokazala da je u Srbiji postignut konsensus u pogledu kosovskog pitanja, što se pokazalo i kasnije, posebno tokom NATO intervencije.

U toj peticiji se po prvi put pominje "genocid" nad Srbima, jer se zbog pritiska i šikaniranja, kako tvrdi *Peticija*, za proteklih 20 godina sa Kosova iselilo oko 200 000 Srba i Crnogoraca, a sve u cilju stvaranja "etnički čistog" Kosova. Jedna kasnija analiza nezavisnih intelektualaca (*Kosovski čvor*) dokumentovala je da na Kosovu nije bilo masovnih silovanja, posebno interesničkih, te da je iseljavanje Srba i Crnogoraca najvećim delom bilo motivisano ekonomskim razlozima. Srbi su sa Kosova migrirali prema većim industrijskim centrima kao što su Kragujevac (sedamdesetih, *Zastava* je trebala radnu snagu), zatim Kruševac i Kraljevo. Osamdesetih veliki broj Albanaca odlazi u Zapadnu Evropu kako zbog represije, koja je bila na pomolu, tako i zbog ekonomskih razloga.

U to vreme Ćosić je pozitivno ocenio Miloševićev politički instinkt, koji je i sam prepoznao "značaj nacionalnog pitanja". Posebo je cenio njegovu "borbu za ravnopravnost Srbije u jugoslovenskoj federaciji, na talasu jednog opšteg raspoloženja u sumraku titoizma i na već pripremljenoj političkoj klimi, osobito na Kosovu i Metohiji, koju nije pripremio on, nego ja (Ćosić)". On kaže da je Milošević to "od njega preuzeo i nasledio", jer, kako on kaže "ja sam pokrenuo tu peticiju Srba u Kosovu, to je bila moja inicijativa. Oni su stalno dolazili kod mene da se žale, pošto o njima niko od srpskih velikaša nije brinuo. Praktično su tajno sa mnom saradivali, policija ih je u stopu pratila i progonila". Slobodan Milošević je "tek kad je uzeo vlast, shvatio da je to jedna jako ozbiljna stvar... to je bila i politička pragma, ali i jednog osećaja za pravdu".²³

Ćosić deluje na nekoliko kolseka: vrši pripreme za eventualne promene Ustava, priprema kampanju o ugroženosti srpskog naroda i otvara prostor za plasiranje *Memoranduma*. U tom kontesktu u Odelenju za istorijske nauke i u Izvršnom odboru SANU osnovan je *Odbor za skupljanje građe o genocidu protiv srpskog i drugih naroda Jugoslavije u XX veku (1985)*. Ćosić je, pored Vladimira Dedijera, bio jedan od članova tog Odbora i dobio je zadatak da napiše načela na kojima će se zasnivati aktivnost Odbora. On je to smatrao politički rizičnim poslom, ali i kao zadatak od istorijskog značaja, jer "treba najzad popisati i imenovati zločince. Za pamćenje i opomenu".²⁴ U svojim tezama za pomenuti Odbor on kaže, da je "Jugoslavija jedina evropska zemlja koja još uvek nije egzaktno popisla svoje ratne žrtve, ni obeležila sva genocidna stratišta. Još uvek se sporimo oko genocida, tendenciozno i

²³ *Duga*, 9-22 jula 1994, Dobrica Ćosić: Za Jugoslavijom ne treba plakati

²⁴ Dobrica Ćosić, *Piscevi zapisi*, 1981-1991, Filip Visnjic, Beograd, 2002, str. 110

utilitarno ga tumačimo, licitiramo broj pobijenih, iznalazimo i opravdanja za Jasenovac, ucenjujemo revanšizmom".²⁵

Činjenica je da su u poratnoj Jugoslaviji bili skriveni mnogi dokumenti koji su mogli dati jasniju sliku nekih istorijskih događaja, posebno o žrtvama, dok su istovremeno nuđena neka tumačenja koja su išla na ruku vladajućoj ideologiji. Međutim, to je bila praksa u skoro svim evropskim zemljama nakon 1948, odnosno nakon podele na dva bloka. Nikada do kraja nije objašnjena uloga četnickog pokreta, što je ostavilo prostor za manipulaciju i reviziju istorije. Tako je antifašistički pokret mahom pripisan Srbima, dok se učešće drugih naroda marginalizovalo. Četnički zločin je ostao u senci ustaškog zločina.

Jugoslovenske vlasti su nakon Drugog rata preувелиčavale broj žrtava kako bi dobile veću otštetu od Nemačke, pa se tako broj žrtava procenjivao na 1,750 000. Zato su stvarne žrtve ostale tajna sve do početka devedesetih. Međutim, za Srbe su ovako preувелиčani gubici, posebno u logoru Jasenovac za koji Srbi veruju da ih je likvidirano oko 700 000, ostali integralni deo mitologije koja je imala posebnu funkciju u mobilisanju Srba u Hrvatskoj za velikosrpski projekt. Upravo u vreme osnivanja *Odbora za utvrđivanje genocida* lansirana je i kampanja u kojoj su srpski nacionalisti identifikovali tragične sudbine Srba i Jevreja. Poistovećivanje Srba sa Jevrejima je vešto korišćeno kroz insistiranje da su Srbi, kao i Jevreji, ugroženi od Hrvata i Muslimana.

Društvo srpsko-jevrejskog prijateljstva, osnovano u Beogradu 1987, pod okroviteljstvom srbijanske Vlade, odigralo je veoma važnu ulogu u lansiranju takvih poruka. Ovo društvo je imalo punu podršku Slobodana Miloševića i, počev od juna 1990, nekoliko je puta posetilo Izrael. Ciljevi *Društva* su izvedeni iz srpskog otpora nacizmu, povezujući i proglašavajući duhovnu srodnost Srba i Jevreja kao večnih prijatelja i žrtava nacističkih progona. *Društvo* je, međutim, imalo mnogo konkretnije zadatke, kao što je uspostavljanje diplomatskih odnosa između Srbije i Izraela, jer, kao što je poznato, SFRJ nije imala pune diplomatske odnose sa Izraelom zbog svoje nesvrstane politike i zbog tesnih veza sa arapskim zemljama. U tom kontekstu, Klara Mandić (2001. je ubijena pod nerazjašnjenim okolnostima), koja je bila na čelu ovog društva (uz svesrdnu pomoć filozofa Ljubomira Tadica), je organizovala "Nedelju Srbije" u Izraelu, u čemu joj je pomagao Duško Mihajlović, predsednik Nove demokratije (od 2001 minister policije Srbije). Klara Mandić kaže da je u "Izrael krenulo 440 Srba i nas desetak Jevreja. Nisu u delegaciji bili samo biznismeni, već ljudi od kulture: Dobrica

²⁵ Dobrica Ćosić, *Srpsko pitanje I*, Filip Visnjic, Beograd 2002, str.112

Ćosić, Matija Bećković...Strepela sam kako ćemo biti dočekani, kako će se premostiti jaz 'dubok' 25 godina, ispunjen besomučnom propagandom i mržnjom. Tek kada sam uveče u šetnji kejom videla nasmejane Dobricu Ćosića, Matiju (Bećkovića), Bobu Selenića, znala sam da smo uspeli."²⁶

O Srbima kao Jevrejima kasnog XX veka pisac Vuk Drašković je, obraćajući se piscima Izraela još 1985 napisao: "Svaka stopa Kosova za Srbe je Jerusolim: nema razlike između patnji Srba i Jevreja. Srbi su trinaesto, izgubljeno i najnesrećnije pleme Izrailjevo"²⁷ U tom periodu srbijanske vlasti svoju "naklonost" Jevrejima manifestuju kroz niz feljtona, informacija i tekstova koji govore o prijateljskim odnosima Srba i Jevreja. Paralelno sa ovakvom medijskom promocijom, antisemitizam raste, a manifestuje se kroz sve učestalije sknavljenje jevrejskih grobalja.

U situaciji kada je socijalistička Jugoslavija izgubila svoj legitimitet, pored nacionalnog postrojanja srpske elite, obnavlja se i diskusija o jugoslovenstvu. Zanimljiva je činjenica da se na popisu 1981 povećao broj deklariranih Jugoslovena sa 1.3 posto u 1971. na 5.4 posto 1981. Najveći broj Jugoslovena pojavio se u Hrvatskoj (Srbi u Hrvatskoj su se većinom izjašnjavali kao Jugosloveni), Bosni (određeni procenat u sva tri naroda se izjašnjavao kao Jugosloveni, a najviše Muslimani) i Vojvodini (uglavnom manjinsko stanovništvo). Istovremeno, raspravlja se i o karakteru zajedničke države. Srbija je insistirala na ustavnim promenama, sa željom da se Jugoslavija vrati na centralizovanu federaciju; osim u drugim područjima to je pokrenulo i diskusiju o obrazovnom sistemu. Srbija je težila većoj unifikaciji, dok su se Slovenci zalagali za specifičnije programe u svakoj republici, koji bi više podržali nacionalnu kulturu. U polaznim tačkama za obrazovna jezgra u osamdesetim tražilo se ujedinjeno školstvo na marksističkoj osnovi koje bi moglo obezbediti mobilnost kadrova - stručnjaka po Jugoslaviji. Unifikaciju je trebalo postići kroz zajednička jezgra u svim nastavnim predmetima, a sadržaj svakog predmeta bi se birao u skladu sa procentom svakog naroda (napr. 50 posto sadržaja bili bi relevantni za Srbe, a po 7 posto za Slovence i Albance). Tako bi se rešio problem srpske manjine na Kosovu, koji je nastao Ustavom iz 1974.g, a koji je dao potpunu nadležnost republikama i pokrajinama u oblasti obrazovanja. Drugi organizacioni principi za biranje ciljeva i sadržaja u pojedinim oblastima su bili oni koji su vodili ka: bratstvu i jedinstvu,

²⁶ Duga, 11-24 juna 1994: Intervju Gordane Janjićević sa Klarom Mandić, 'Njene rane nema ko da izleči'

²⁷ Naša reč br.373, Middlesex, Engleska, novembra 1985

marksističkoj orijentaciji i negovanju tradicije NOB i socijalističke revolucije u Jugoslaviji.

Traženje odgovora na jugoslovensku krizu na liniji "jačanja jugoslovenske države", kao i oživljavanje debate o realnim mogućnostima stvaranja jugoslovenske nacije nije dobilo značajniju podršku, jer su drugi jugoslovenski narodi u tome videli oživljavanje srpske hegemonije. Jedan deo srpske elite smatrao je da Jugoslavija može opstati samo u slučaju da se konstituišu jedinstvena jugoslovenska nacija (poput američke). Mihajlo Marković smatra da su "Srbi tu opciju prihvatili", te da je "državnu nacionalnost" trebalo "definirati po osnovu državljanstva a ne po etničkim osnovama". (Srbi i sada nakon kolapsa srpskog projekta i dalje vide Tita kao najodgovornijeg za raspad Jugoslavije, jer je presekao mogućnost stvaranja jugoslovenske nacije na 8. kongresu CKJ 1964 izjavom "da se ne može biti Jugosloven po nacionalnosti i da je on sam po narodnosti Hrvat".)

U to vreme se pojavljuje i knjiga Jovana Mirića, politikologa iz Zagreba, koja je verovatno među prvima najpreciznije definisala da je "jugoslovenski sistem u krizi". On se takođe kritički osvrće na Ustav iz 1974. i sugeriše restrukturiranje savezne skupštine na tri predstavnička nivoa: predstavništvo radničke klase, građana i republika. Oko ove knjige razvila se veoma široka debata u celoj Jugoslaviji koja je rezultirala zahtevom za usvajanje principa "jedan covek-jedan glas". Taj zahtev je dobio najveću podršku u krugovima beogradske elite. Za ostale republičke elite taj princip je bio uvod u majorizaciju Srba.

Odgovor srpskih intelektualaca i političara na jugoslovensku krizu u tom vremenu bio je različit – od nacionalnog do jugoslovenskog (većeg jedinstva na polju kulture, obrazovanja i politike). Međutim, to se ipak svodilo na isto: ili Jugoslavija po srpskom viđenju ili Srbija u granicama koje je u to vreme crtao Vuk Drašković (Moljevićeva homogena Srbija). Pojava *Memoranduma* je definitivno napravila zaokret ka jasnom definisanju srpskog nacionalnog programa. *Memorandum* je kondenzovao istoriju srpskog naroda, formulisao sve srpske zahteve i odredio pravac srpske nacionalne politike. Jednom kada je usvojen pravac delovanja, nestale su gotovo sve razlike koje su se javljale kao drugačiji pogled na rešavanje jugoslovenske krize.

Memorandum – srpski nacionalni program

U junu 1985, SANU je formirala "Odbor za pripremu Memoranduma o društvenim pitanjima", kojii nikada nije izašao sa zvaničnim tekstom. "Nezavršen" dokument se, pod nerazjašnjenim okolnostima pojavio u Srbiji i ostalim jugoslovenskim republikama. U ostalim jugoslovenskim republikama doživljen je kao srpski nacionalni program, dok je u samoj Srbiji došlo do političke podele u rukovodstvu. Ivan Stambolić, tada predsednik Izvršnog veća Srbije okavlikao kao "tačku našeg definitivnog razlaza u Srbiji i uvod u politički obračun" On kaže da je "vodio borbu protiv Memoranduma i srpskog nacionalizma. Milošević se iz te borbe povukao. On nije hteo da učestvuje od tada dalje na političkoj sceni javno, potpuno je jasno svakom političkom čoveku bilo, u čemu je sukob i oko čega je sukob".

Akademija je kroz *Memorandum* "pokušala" da odgovori na jugoslovensku krizu s namerom da ga prosledi onima koji su bili nadležni za rešavanje tekućih problema. Memorandum je istovremeno i jugoslovenski i antijugoslovenski jer sugerise transformaciju Jugoslavije (to i Ćosić javno zagovara), ali kroz njenu recentralizaciju. Međutim, *Memorandum* anticipira i drugačiji ishod, odnosno neprihvatanje takvog rešenja. Memorandum zaključuje da "nerešeno pitanje državnosti Srbije nije jedini nedostatak koji bi trebalo otkloniti ustavnim promenama. Jugoslavija je sa Ustavom iz 1974. godine postala veoma labava državna zajednica u kojoj se razmišlja i o drugim alternativama, a ne samo jugoslovenskoj, kao što pokazuju skorašnje izjave slovenačkih poslanika i raniji stavovi makedonskih političara. Ovakva razmišljanja i temeljno izvršena dezintegracija navode na pomisao da Jugoslaviji pretila opasnost od daljeg rastočavanja. Srpski narod ne može spokojno očekivati budućnost u takvoj neizvesnosti. Zbog toga se mora otvoriti mogućnost svim nacijama u Jugoslaviji da se izjasne o svojim težnjama i namerama. Srbija bi se u tom slučaju mogla i sama opredeliti i definisati svoj nacionalni interes".²⁸

Akademija je kroz taj neformalni dokument u najvećem njegovom delu obradila navodno neravnopravan položaj Srbije i Srba u Jugoslaviji. S obzirom na kontroverze koje su pratile objavljivanje ovog dokumenta, ne samo u srpskoj, već i u široj javnosti, imena njegovih autora nisu obelodanjena u to vreme. Ključnu ulogu u njegovoj izradi imali su Kosta Mihajlović,

²⁸ *Memorandum SANU, Odgovori i kritike*, Kosta Mihajlović, Vasilije Krestić, SANU, Beograd 1995

ekonomista, Vasilije Krestić, istoričar, Antonije Isaković, književnik, Mihajlo Marković, filozof. Krajem septembra 1986. napravljen je nacrt ovog dokumenta koji je posredstvom *Večernjih novosti* dospelo u javnost, izazivajući burne reakcije, prvenstveno u drugim jugoslovenskim republikama. Političko rukovodstvo u Srbiji na čelu sa Ivanom Stambolićem, takođe je oštro osudilo Memorandum, a sam Stambolić o njemu je govorio kao *In memorium Jugoslaviji*. Ćosić je zbog toga žestoko reagovao protiv Stambolića omalovažavajući ga kao "nejakog sestrića Velikog Ujaka" (Petra Stambolića). Čak i nakon što je tragično nestao - 2000 godine neposredno uoči izbora na kojima je pobedila Demokratska opozicija Srbije- Ćosić u svojoj knjizi *Lovljenje vetra*, svojevrsnom političkom testamentu, kaže "Ako bi poraz ove tradicije bio trajan (porodice Stambolić), onda bismo mogli očekivati ozdravljniju našeg političkog bića"²⁹.

Bez obzira što Ćosić zvanično navodno nije učestvovao u pisanju *Memoranduma*, ipak se zna da je, u suštini, on stajao iza njega i da odražava njegove ključne ideje o socijalizmu i rešavanju srpskog nacionalnog pitanja. Recepcija *Memoranduma* u drugim republikama bila je nepovoljna, kao i u jednom delu javnosti u Srbiji. Ćosić je od samog početka branio *Memorandum* on napada šire jugoslovenske javnosti, jer je, po njemu, motiv te političke harange protiv Akademije u činjenici što je "nacrt *Memoranduma* ubedljivo razotkrio nedemokratsku ustavnu konstituciju Titove Jugoslavije, utvrđenu Ustavom iz 1974. godine", i što "dokazuje neravnopravnost srpskog naroda, birokratski i parazitski karakter društvenog samoupravljanja, ograničenost građanskih prava i najsvestranija kritika titoizma".³⁰

Memorandum ima dva dela: "Krizna jugoslovenske privrede i društva" i "Položaj Srbije i srpskog naroda". U dokumentu se ističe ozbiljnost jugoslovenske krize koja, ukoliko joj se ne priđe na adekvatan način, može dovesti do raspada zemlje. Ističe se "Nerad i neodgovornost, korupcija i nepotizam, odsustvo pravne sigurnosti, birokratski kapric su svakodnejni fenomen. Kolaps moralnih vrednosti i reputacije vodećih društvenih institucija, nedostatak poverenja u kompetenciju onih koji donose odluke vodi u apatiju i nezadovoljstvo ljudi...". U suštini Memorandum se nije odricao socijalizma, već je kritika bila usmerena na Titovu Jugoslaviju tj. njegovu konfederalizaciju Jugoslavije kroz ustav 1974. i sve pokušaje ekonomskih reformi.

Najveću odgovornost zbog ekonomskih nedaća *Memorandum* pripisuje ekonomskim reformama iz šezdesetih, kada je "sve pošlo u krivom

²⁹ Dobrica Ćosić, *Lovljenje vetra*, B92, Beograd 2001, str. 154

³⁰ Dobrica Ćosić, *Piščevi zapisi 1981-1991*, str.203

pravcu". Za dezintegraciju jugoslovenske privrede odgovorna je konfederalizacija zemlje ustanovljena Ustavom iz 1974, posebno zbog činjenice da se sve odluke moraju donositi konsenzusom. U *Memorandumu* se ističe da je proces demokratizacije završio 1960.g. zbog "birokratske decentralizacije".

U delu koji se odnosi na položaj Srbije i srpskog naroda tvrdi se da se Srbi, pored opštih zajedničkih problema svih, suočavaju sa tri dodatna problema: "ekonomskom zaostalošću Srbije, nerazrešenim pravnim statusom sa Jugoslavijom i pokrajinama, i genocidom na Kosovu." Kaže se dalje da je Srbija u inferirnom položaju u odnosu na Hrvatsku i Sloveniju, koje su sve podredile svojim interesima. U delu koji se odnosi na srpski narod izričito se kaže da je srpska populacija na Kosovu "žrtva fizičkog, političkog, pravnog i kulturnog genocida",³¹ dok je srpski narod u Hrvatskoj "izložen asimilaciji".³² *Memorandum* je, u suštini aktivirao dva ključna mita srpskog naroda preko kojih je mobilisao Srbe u celoj Jugoslaviji: kosovski i jasenovački.

Kosovski mit i kosovski zavet³³ o oslobođenju Kosova odredili su istoriju Srbije i srpskog naroda tokom vekova sve do balkanskih ratova i oslobođenja Kosova. Radomir Lukić, profesor Pravnog fakulteta, ističe da je "kosovski mit ujedinjavao rasuti srpski narod širom Jugoslavije, uprkod mešanju s drugim narodima, prema kojima je bio u manjini". On kaže da je "kosovski mit bio jedan od glavnih činilaca srpskih ustanika u borbi za nezavisnost (od Turaka, Austro-Ugarske, Rusije, i kasnije 1913, 1941, 1948)" i da će on "i dalje igrati svoju ulogu, što nikako ne treba smetnuti s uma ni danas u vezi s kosovskim dramom".³⁴ Stavljanjem na dnevni red kosovskog pitanja preko zahteva za promenu ustava i reintegracijom Kosova u ustavni sastav Srbije otvorilo se pitanje granica u Jugoslaviji. *Memorandum* je u suštini samo preuzeo parametre srpskog nacionalnog programa s kraja XIX i s početka XX veka, kada se tražilo "oslobođenje i ujedinjenje svih Srba i

³¹ U *Memorandumu* stoji da je "Fizički, politički, pravni, kulturni genocid nad srpskim stanovništvom Kosova i Metohije najteži poraz u oslobodilačkim borbama što ih je vodila Srbija od Orašca 1804 do ustanka 1941"

³² Za Srbe u Hrvatskoj u *Memorandumu* između ostalog stoji da su "Lika, Kordun i Banija ostali najnerazvijenija područja u Hrvatskoj, što je silno podstaklo emigraciju Srba u Srbiju, kao i seobe u druge krajeve Hrvatske, gde su Srbi, kao došljaci, manjinska i društveno inferiorna grupa, veoma podložni asimilaciji. Uostalom, i inače je srpski narod u Hrvatskoj izložen rafinovanij i delotvornij asimilacionoj politici".

³³ Kosovski mit ima tri elementa: objašnjavanje poraza (narod je oslobođen krivice, a odgovornost je stavljena na srpske vlastele), stvaranje nove ideologije (umesto zemaljskog carstva izabrano je nebesko) i 'osveta Kosova' radi povratka zemaljskog carstva junaštvom Obilića.

³⁴ Radomir Lukić, Značaj boja na Kosovu, *Pravni život*, 6-7/89 vol. 39. str. 961

obrazovanje srpske nacionalne i državne zajednice na celoj srpskoj nacionalnoj teritoriji."

U tom smislu *Memorandum* je postavio sva ključna pitanja relevantna za ostvarivanje nacionalnog programa. Ključno pitanje su bile granice u slučaju da se jugoslovenski narodi ne dogovore oko nove jugoslovenske formule. Granice su postale glavna tema javnih debata. Drugo pitanje koje ulazi u javni diskurs je navodni islamski fundamentalizam (imaju se u vidu jugoslovenski muslimani Bošnjaci i Albanci). Podgrevani su negativni stereotipi i o drugim jugoslovenskim narodima, posebno Hrvatima, na koje se gleda kao glavnoj pretnji opstanku Jugoslavije zbog njihovih separatističkih težnji. Ističe se da su Slovenci i Hrvati u Jugoslaviji prvenstveno videli spašavanje svojih etničkih teritorija, prebegavanje od poraženih među pobednike, te da je za njih Jugoslavija tranzitna država. Kao treće pitanje postavlja se politički i ekonomski model i u tom smislu razvija se teza o "bespartijskom pluralizmu". U praksi to znači upravo ono što je Milošević radio: on regeneriše partiju svojim kadrovima što mu obezbeđuje jedinstvo, mobilizira je i vraća na jaku centralizaciju. Etablira se dogmatska-konzervativna struja partije. Slobodan Milošević zagovara "bespartijski pluralizam" onaj koji sadrži "pluralizam socijalistički orjentisnih snaga" čiji je idejni tvorac filozof Mihajlo Marković. Podršku mu daje i Mira Marković koja u to vreme svoje verovanje u socijalističku budućnost formuliše na sledeći način "Mobilizacija te većine na osnovu nauke, i u okviru politike, prostor je u kome socijalizam dobija bitku bez teškoća, i nastavlja svoj istorijski, civilizacijski put ka zajednici slobodnih ljudi u komunizam".

Mada *Memorandum* govori o potrebi uvođenja višepartijskog sistema, njegova kritika tadašnjeg sistema nije suštinska. Osnovna teza *Memoranduma* je da je jugoslovenska decentralizacija koren, kako jugoslovenske krize, tako i problema srpskog naroda. Naime, po njima je, "republikanizacija" privreda vodila dezintegraciji privrede i države.

U suštini Srbija se osamdesetih godina XX veka vraća počecima svoje savremene države koja se formulisala na patrijarhalnim vrednostima, Srpskoj pravoslavnoj crkvi, i svim "elementima masovnog i elitnog nacionalizma". Srpska nacionalna strategija počinje da se artikuliše već 1981, godinu dana nakon Titove smrti. Demonstacije Albanaca na Kosovu bile su okidač propagandnog rata koji je bazirao na svojevrsnoj "retoričkoj strategiji", u čijoj je osnovi, navodno, "etničko čišćenje" Srba sa Kosova, koje je poslužilo za uvođenje represije na Kosovu. Dobrica Ćosić događaje na Kosovu dovodi direktno u vezu sa likvidacijom Aleksandra Rankovića 1966 godine. Radikalizaciju stanja na Kosovu on zato tumači na sledeći način: "Političkom

likvidacijom Aleksandra Rankovića i osudom deformacija Udbe 1966. izriču se teške i ne uvek dokazane osude srpskog hegemonizma i srpskog terora nad Šiptarima na Kosovu i Metohiji. Nastupa progon srpskih kadrova i žestoka kampanja protiv srpskog nacionalizma i velikodržavnog centralizma. Ta kampanja protiv rankovićevštine ohrabruje šiptarski šovinizam i dolazi do pravog i masovnog terora nad Srbima i njihovo iseljavanje i bekstva sa Kosova".³⁵

Otpor drugih jugoslovenskih naroda ponovnoj centralizaciji Jugoslaviji, čemu Srbija stremi i aktivno se angažuje kroz pritisak da se menja Ustav iz 1974 (uz podršku JNA), u Srbiji se doživljava kao težnja za rasturanje Jugoslavije. Srbija je, međutim, dobila podršku drugih jugoslovenskih republika da promeni republički ustav 1989. Amandmani na ustav Srbije izazvali su demonstracije na Kosovu koju su završile uz fizičko nasilje nad Albancima. U suštini promena ustava Srbije predstavlja napuštanje politike unutarjugoslovenskog sporazumevanja i radikalni zaokret politike srpske dominacije Jugoslavije, koja je završila u genocidu. Paralelno se vrši priprema i za drugu opciju, odnosno stvaranje srpske države. Kako se time postavlja i pitanje granica lansira se teza da su avnojevske granice administrativne odnosno komunističke i da one nisu stoga legitimne.

Glavni ideolog obnovljenog nacionalnog projekta, Dobrica Ćosić "nikad nije priznao avnojevske granice", on se zalagao za "plebiscit, sa pravom na samoopredelenje naroda", a ne republike, jer avnojevske granice su "komunističke, provizorne, jer su nezasnovane (sem Slovenije), ni etnički, ni geopolitički, ni ekonomski, ni komunikaciono". On se zalagao za "demokratski princip samoopredelenja i mirnog razlaza". Ista prava je tražio za Srbe u Hrvatskoj i bio je spreman, kako sam kaže, da "ista prava da i Šiptarima na Kosovu", jer taj princip je za njega univerzalan. Već ovakvo formulisanje prava na samoopredelenje nosilo je u sebi sukob, jer po tom shvatanju, Srbi su osim svoje matične države Srbije, još pet puta uživali pravo na samoopredelenje i to u Hrvatskoj, BiH, Crnoj Gori, na Kosovu i u Makedoniji. Kao glavni argument da Srbi imaju pravo na redefinisane granice, iznosi se teza da je Srbija u toku Prvog svetskog rata mogla da bira između velike Srbije, koja bi obuhvatala skoro sve Srbe na Balkanskom poluostrvu, što je bilo zajamčeno Londonskim ugovorom saveznika iz 1915. godine, i zajedničke države južnih Slovena u kojoj bi se pored Srba, našli i Hrvati i Slovenci.

Memorandum je samo obelodanio da su u toku pripreme u kojima je učestvovao najveći deo srpske elite. Akademici koji su pisali *Memorandum*,

³⁵ Intervju Dobrice Ćosića, *Glas javnosti*, 30-31. maja 1998.

Udruženje književnika, i druge eminentne ličnosti kulturnog i javnog života, postaju promotori memorandumske programa. Istoričari dobijaju najzanimljivije mesto u interpretaciji svih tema koje se otvaraju, a imaju odlučujući značaj pred raspad Jugoslavije. Njihov zadatak je bio da kroz dobro osmišljenu dehumanizaciju tzv. neprijatelja, dojučerašnjih komšija, stvore preduslove za njihovu destrukciju. Hrvati su pominjani isključivo kao ustaše, a Muslimani kao balije. Istovremeno se sugerise da "život u svakoj multinacionalnoj i multireligijskoj zajednici politički i psihološki vrlo komplikovan i naporan, pogotovo ako nacionalnost i konfesionalnost nisu samo u okviru ljudskih i građanskih prava". Ćosić još kaže da je "Jugoslavija višenacionalna država bez jedinstvene, dobrovoljno prihvaćene, istorijski vitalne i trajne idejne kohezije osnove". Njegov stav o Jugoslaviji kao neodrživoj zajednici datira još od sedamdesetih, odnosno od brionske Jugoslavije iz 1974 za koju kaže "Zbivanja u kojima smo i pred kojima smo, po mom uverenju, označavaju slom postojećeg poretka i kraj brionske Jugoslavije. U ovom stoleću, mi smo treći put na istorijskom raskršću".³⁶ Ćosić je upozoravao da se suštinski, istorijski uzroci jugoslovenske drame nalaze "u nejedinstvenim motivima i nepovoljnim uslovima ujedinjenja Srba, Hrvata i Slovenaca u zajedničku državu na samom kraju prvog svetskog rata... To ujedinjenje, ostvareno preko rova, nije kod Srba, Hrvata i Slovenaca, bilo istim ciljevima motivisano, ni ravnopravnim ulozima ostvareno".³⁷ Nepovoljne okolnosti su se ponovile i prilikom stvaranja druge, avnojevske Jugoslavije, koja je "posle prividnog jednoglasja zbog spoljne opasnosti i bliskog sećanja na užase minulog rata, ponovo ušla u još veći vrtlog međunacionalnih nesporazuma i sukoba, koji mogu da dovedu u pitanje i sam njen opstanak kao zajedničke države".³⁸

Ističe sa da su samo Srbi prihvatili Jugoslaviju kao svoju zemlju. Ćosić podvlači da su "Srbi ginuli i izginuli za zajedničku državu", te da su "u stvaranju Jugoslavije videli ostvarenje svog nacionalnog cilja – život čitave srpske dijaspore u jednoj državi", dok su "Hrvati i Slovenci u Jugoslaviji, pre svega, videli spasavanje svojih etničkih teritorija... uslov za stvaranje samostalnih nacionalnih država evolutivnim putem". Zbog otpora drugih jugoslovenskih naroda prema Srbima, Dobrica Ćosić je smatrao da je neodložno treba "preispitati svoju društvenu i nacionalnu svest u čijoj srži je

³⁶ Citirano prema Kostu Čavoškom, Treći put na raskršću, *Borba*, 12-13 avgust 1989, feljton "Jugoslavija i jugoslovenstvo u delima Dobrice Ćosića"

³⁷ Isto

³⁸ Isto, Kosta Čavoški

jugoslovenstvo", kako bi se "oslobodili tradicionalnih, nacionalnih zabluda i ilizija, koje su nam ozbiljno ugrozile nacionalni integritet, potrošile istorijsko vreme..."³⁹

Sve više se govori o Jugoslaviji kao promašenom projektu, posebno nakon razgovora sa slovenačkim intelektualcima (1985-1987)⁴⁰. Pokušaj da ubede slovenačke intelektualce da pristanu na centralizaciju Jugoslavije nije uspeo, između ostalog, jer su zahtevi srpskih akademika, bili da Slovenci čak i svoj jezik usmere na pisanje niže, populističke literature, koja će takođe, s vremenom preći na srpski, a da se srpski koristi u javnom životu i višoj kulturi.⁴¹ U Odgovoru Nebojši Popovu, koji je objavilo *Vreme*, Taras Kermauner, poznati slovenački pisac, između ostalog, piše da "nije ni slutio da ćete (Ćosićev krug) iz oko 1986. iz demokratizma, inače apstraktnog i humanističkog, ali ipak smatram, poštenog, preći skoro u fašizam".⁴²

Napušta se jugoslovenstvo takoreći preko noći. Ističu se zasluge srpskog naroda za formiranje Jugoslavije. Ta, u suštini, Ćosićeva teza se razrađuje na način da dodatno iritira druge jugoslovenske narode. Tako Predrag Palavestra kaže da Slovenci poseduju nacionalni identitet čiji je nosilac jezik, dok Srbi poseduju istorijsku svest o sebi, te stoga imaju istorijski identitet. O Hrvatima se isključivo govori kao genocidnom narodu zbog čega ne mogu dobiti svoju državu, a o Bošnjacima kako ne mogu dobiti svoju državu krajem 20. stoleća u Evropi.⁴³ Za Makedoniju se govorilo da je to "jedan geografski pojam stariji hiljadu godina od Slovena".⁴⁴ Tada se uvodi i novi element koji treba da podrži ideju o razdvajanju jugoslovenskih naroda, a to je vera, čiji je glavni promoter Milorad Ekmečić. Tako Dobrica Ćosić, sada već ljut na Slovence, iznosi sasvim nova gledišta koja ukazuju na njihovo antisrpstvo, koje proizilazi iz militantnog katolicizma, austrijskog duha i kominterovske ideologije komunističke partije.

Srpska intelektualna elita, posebno akademici okupljeni oko *Memoranduma* preferiraju Jugoslaviju, ali ne po svaku cenu. Antonije Isaković,

³⁹ Dobrica Ćosić, Jugoslavija – drđava izneverenih očekivanja i neizvesne budućnosti", *Književne novine*,

⁴⁰ Sa srpske strane tim razgovorima su prisustvovali D. Ćosić, M. Marković, Lj. Tadić, S. Stojanović, A. Isaković, N. Popov i drugi

⁴¹ Iz teksta Tarasa Kermaunera *Pisma sa ruba srpskom prijatelju*, koji je objavljen u Borbi u tri nastavka 1987.

⁴² *Vreme*, 4. maj 1996.

⁴³ Dragoš Kalajić je govorio da Muslimani ne pripadaju evropskoj porodici naroda, jer po njemu, njihova muzika nesvesna i spontani izraz semi arapske podkulture, Kvazi Arapi protiv Evropljana, *Duga*, 13-19 septembar 1987.

⁴⁴ Intervju Vuka Draškovića, *Slobodna Dalmacija*, 11. jnauar 1990.

jedan od pisaca *Memoranduma*, smatra da srpskom narodu istorijski odgovara da žive u federaciji, te da će osnovna bitka biti: federacija ili konfederacija. Ukoliko drugi narodi ne prihvate federaciju u tom slučaju, kaže on "Srbi će pristati na konfederaciju ali mnogo se varaju ako misle da konfederacija može da postoji u okviru ovih granica, jer one ne predstavljaju realnu situaciju".⁴⁵ Vuk Drašković takođe upozorava da Srbi "ne mogu biti za Jugoslaviju u kojoj je nastalo ne znam koliko državica na srpskoj zemlji i ne znam koliko nacija od srpske nacije – ne može srpski narod u nedogled da svojim teritorijama, svojim bićem plaća opstanak te tvorevine"⁴⁶. Vuk Drašković je inače i pisac kontraverznih knjiga, između ostalih, i *Noža* u kojem se Muslimani stereotipno prikazuju kao izdajice i hladnokrvne ubice. Knjiga je objavljena još 1982, ali je zbog popularnosti bila više puta reprintovana.

Srpski islamisti imali su poseban zadatak, pre svega, zbog toga što su "muslimani bili posebno ranjiva zajednica usled specifičnih geo-političkih prilika, jer je njihov položaj onemogućavao uspostavljanje Velike Srbije".⁴⁷ To je imalo ključni značaj za politiku njihovog fizičkog istrebljenja i raseljavanja. Mnogo pre nego što je rat počeo pisci *Memoranduma* su počeli oblikovati negativne stereotipe o muslimanima kao stranom, inferiornom i opasnom faktoru. Posebna tema je bila njihova brojnost koja pretila da potisne srpski narod i pretvori ga u manjinu na vlastitoj teritoriji. Jedan od pisaca *Memoranduma* Miloš Macura, najpoznatiji jugoslovenski demograf, je na *Okruglom stolu o naučnom istraživanju Kosova* 1988 godine izneo tezu da se "demografski ciljevi, koji se u biti ne razlikuju od onih iz prošlosti, proizilaze očigledno i iz nekih savremenih aspiracija. Iako preislamska, pronatalistička ideologija ima snažnu podršku islama", što znači "da pronatalističku svest podržavaju i starešine fisa, i hodže i roditelji, tako da iza obilatog i nekontrolisanog rađanja stoje tri najvažnije institucije tradicionalnog društva: bratstvo i pleme, islam kao organizovana verska zajednica i porodica kao značajna institucija društva".⁴⁸ Dr Miroljub Jeftić je takođe upozoravao da muslimanski svet svoje ciljeve da živi na Alahovoj reči na balkanskom prostoru može ostvariti samo ako muslimani imaju brojčanu prevlast tj. snagu za realizaciju tog cilja. Zato se propagira visoki natalitet, čiji je cilj osvajanje

⁴⁵ *Intervju*, 1. septembar, 1989

⁴⁶ *Slobodna Dalmacija*, 11. januar 1990.

⁴⁷ Norman Cigar, Uloga srpskih orijentalista u opravdavanju genocida nad muslimanima Balkana, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo i Bosanmski kulturni centar, Sarajevo, 2001, str. 21

⁴⁸ Miloš Macura, Problem rađanja na Kosovu, *Zbornik Okruglog stola o naučnom istraživanju Kosova*, SANU, Beograd 1988.

geografskog prostora koji podrazumeva da se na Balkan nasele muslimani iz Turske tj. Turci. Za propagiranje visokog nataliteta koristi se vera i muslimanima se nalaže kao verska obaveza da imaju što više dece. Svetski islamski planeri imaju zadatak islamizacije čitave Srbije, ali samo kao prvi korak ka prodoru u Evropu.⁴⁹

Prof. Darko Tanasković i prof. Miroljub Jevtić su kroz seriju napisa u dnevnoj i revijalnoj štampi, ali u i vojnom nedeljniku *Vojska*, redovito prikazivali islam kao inferioran, nazadan i nasilnički. Međutim, posebna tema je bila izdajstvo bosanskih muslimana koji su navodno konvertirali u islam. U vreme najžešće antiislamske kampanje krajem 1991 i početkom 1992, odnosno kada je postalo jasno da BiH neće ostati u Jugoslaviji, Darko Tanasković njihovo obraćanje za pomoć Turskoj tumači kao "prećutno vraćanje u položaj poturica iz nekih minulih vremena", a poturica za Srbe je, kaže on, "gori od Turčina". Tanasković upozorava da: "Srbinu pretiiti Turčinom arhetipski je čak teže i zloslutnije no pretiti mu Nemcima".⁵⁰ Promoviše se teza o islamskom fundamentalizmu, čija se delatnost smatra najznačajnijom opasnišću po Jugoslaviju, mnogo značajnijom nego srpskohrvatski odnosi. Ukazuje se na ostvarivanje islamskih ideja u Sandžaku i Bosni, ali se poseban akcenat stavlja na Albance. Upozorava se na opasnost albanizacije, jer je ona neminovno i islamizacija. Albanizovanjem nestaju hrišćanske crkve, groblja, stanovništvo, grade se džamije i širi muslimanski način života.⁵¹ Veoma često se koristi i, u svetu plasira, pisanje Ive Andrića, jedinog nobelovca iz bivše Jugoslavije, o "kontraverzama i nesreći Tamnog vilajeta", pa se u tom smislu citira *Pismo iz 1920.* u kojem se kaže da je "Bosna zemlja mržnje i straha". Posebno se navodi deo pisma koji kaže da u "Bosni ima više ljudi koji su spremni da u nastupima nesvesne mržnje, raznim povodima i pod raznim izgovorima, ubijaju ili budu ubijeni, nego u drugim po ljudstvu i prostranstvu mnogo većim slovenskim ili neslovenskim zemljama". U pripremi rata islamisti se posebno bave i temom laičkog fundamentalizma, koji u rukama ima vlast i na "perfidan način ostvaruje svoje ciljeve maskirajući to interesima muslimanske zajednice u okviru jugoslovenske zajednice".⁵²

Vešto je plasirana i teza da su "domaći muslimani bili nosioci genocida od 'istrage knezova' do danas", te da su se ti zločini hteli "pripisati etničkim Turcima, da bi se 'zavarao' trag, da bi se zločini i krivica

⁴⁹ Prof.dr. Miroljub Jevtić, Turci (opet) žele Srbiju, *Srpska reč*, 19. avgust 1991.

⁵⁰ *Epoha*, 7, juni 1992, str.22

⁵¹ Miroljub Jevtić, Islam bez maske, *Intervju*, 15. septembar 1989.

⁵² Dr Miroljub Jevtić, Alahove vojske, *Duga*, 9-22 decembar 1989.

zaboravili".⁵³ Osim toga namerno je proturana teza o vezama između islama i delovanja političkih funkcionera u BiH i na Kosovu. Isticano je da je hrišćanska Bosna srušena u ime islama, jer oni koji su "prihvatili islam izdali su Bosnu". Ističe se da je "islam došao kao posledica okupacije, da je prihvatanje islama bila izdaja". Kaže se da današnji muslimani nisu odgovorni za to, ali da su odgovorni oni koji "pokušavaju ne samo da revalorizuju, nego da tu izdaju u potpunosti i opravdaju".⁵⁴

Isticalo se da su "Muslimani genetski kvaran narod koji je prešao u islam, i sada se, naravno, iz generacije u generaciju taj gen jednostavno kondenzuje. Postaje sve gori i gori, izražava se jednostavno, diktira takav način razmišljanja i ponašanja. To je u genima već usađeno".⁵⁵ U javnim nastupima prominentnih lidera i intelektualca rat i etničko čišćenje propagirani su kao legitimno sredstvo za ostvarivanje opravdanih ciljeva. Biljana Plavšić je zapamćena i po izjavi: "Ja bih više volela da potpuno očistimo Istočnu Bosnu od Muslimana. Kada kažem, očistimo, nemojte da me niko uhvati za reč pa da misli da govorim o etničom čišćenju. Ali, oni su nam jednu sasvim prirodnu pojavu podmetnuli pod taj naziv etničko čišćenje i okvalifikovali to kao ratni zločin."⁵⁶ Biljana Plavšić je, naravno, polazila od brojčane nadmoćnosti Srba i računala da bosanski rat mogu da dobiju samo Srbi, jer "nas je 12 miliona, pa neka šest miliona strada, ostalih šest miliona će pošteno da živi". U krugovima Akademije govorilo se da je i Dobrica Ćosić izneo sličnu tezu još 1990. godine kada je navodno rekao da je "80.000 srpskih žrtava prihvatljivo za ostvarivanje nacionalnih ciljeva".

Druga grupa istoričara i pravnika se isključivo bavila Hrvatima i Hrvatskom, među kojima je se najviše isticao Vasilije Krestić, Milorad Ekmečić, Smilja Avramov, Budimir Košutić, ali i sam Dobrica Ćosić. Razočarani Jugosloven Ćosić je o Hrvatima isključivo govorio kao šovenima, koji nikada nisu osećali Jugoslaviju kao svoju, već kao tuđu tj. Srpsku državu. Njihov separatizam datira još od ujedinjenja i stalno su se u miru trudili da otkinu što više za svoju banovinu. Vešto se manipulisalo i sa zločinima koji su počinjeni nad Srbima u Drugom svetskom ratu, te se otuda ustalila i teza "o genocidnosti hrvatskog naroda". Ona dobija na aktuelnosti posebno nakon prvih višepartijskih izbora u Hrvatskoj kada na vlast dolazi HDZ i dr Franjo Tuđman. Jovan Rašković, psihijatar iz Šibenika, najodgovorniji za pobunu

⁵³ Intervju dr Miroljuba Jevtića, *Duga*, 9-22, decembra 1989.

⁵⁴ Isto

⁵⁵ *Svet*, 6.septembar 1993, Biljana Plavšić, jedan od tri vodeć bosanska lidera optužena za ratne zločine u BiH

⁵⁶ *Ibid.*

Srba u Hrvatskoj, je tada dao svoju "stručnu" eksplikaciju hrvatskog nacionalnog karaktera ističući da su "Hrvati feminizirani katoličanstvom, te da zato pate od kompleksa kastracije, čije je porjeklo vezano za primarnu hordu u kojoj sva zadovoljstva i svu vlast ima otac. Sinovi su povinovani do trenutka dok ne reše da smaknu oca – kako bi se oslobodili kastracionog straha i za sebe prigrabili vlast i zadovoljstva."⁵⁷

Prvi demokratski izbori u Hrvatskoj doživljeni su kao obnavljanje NDH, odnosno kontrarevolucija. U tom kontekstu i Milorad Ekmečić, akademik, ističe da će ključnu ulogu u određivanju srpske budućnosti imati evropsko priznanje hrvatske nezavisne države. On naglašava da "koliko god danas izgledala nova kao demokratski odgovor na komunizam, hrvatska ideologija je samo staro vino u novim mehovima." Prerušeni u novo ruho, nošeni na plećima bivših hrvatskih marksista i klerikalaca, kaže Ekmečić, "svi su elementi stare ideologije preneseni u novo vreme. Istorijski uzeto, to je samo još jedan trijumf srednjeevropskog klerikalizma. kao svaki trijumf, zaneo je intelektualce i vernike"⁵⁸.

Radovan Karadžić ponavlja iste teze i u Bosni u cilju mobilizacije Srba iz Bosanske krajine (u Drugom svetskom ratu najvećim delom su bili partizani) za SDS. Ističe da je "srpska inteligencija vidjela da je vrug odnio šalu i da je mogućnost NDH ili NDBiH sasvim realna, te da je jedina brana tome SDS". Otuda je, kaže Karadžić, u stranci mnoštvo univerzitetskih profesora, slobodnih intelektualaca, akademika. I borci su masovno prilazili SDS jer su videli da se "pred njihovim očima tope svi rezultati njihove borbe i uspostavlja NDH, protiv koje su dizali ustanak".⁵⁹

Srpska pravoslavna crkva je aktivno učestvovala u mobilisanju srpskog naroda; sa moštima kneza Lazara krenula je u narod, od mesta do mesta, sa do u tančine razrađenim verskim i nacionalnim ponašanjem, jer Srbi su 'nebeska duša' i jedini Božiji izabrani poslanici. Crkvene procesije i nosenje moštiju kneza Lazara Hrebljanovića bilo je u okviru priprema za obeležavanje 600 godišnjice Kosovske bitke (1389). Paralelno sa proslavom na Kosovu, organizovana je i svečanost kod crkve Lazarice na dalmatinskom Kosovu (1989), što je istovremeno poslužilo i rehabilitaciji četnistva.

SPC je još 1982. godine SPC bila veoma aktivna u mobilisanju domaće i inostrane janosti u vezi sa događajima na Kosovu. 21 sveštenik je potpisao Apel u "zaštiti duhovnog i biološkog bića srpskog naroda na Kosovu i

⁵⁷ Jovan Rašković, *Luda zemlja*, Akvarijus, Beograd, 1990.

⁵⁸ Milorad Ekmečić, *Srbija između srednje Evrope i Evrope*, (Srbi i jugoslovensko pitanje), Politika, Beograd, 1992.

⁵⁹ Radovan Karadžić, intervju *NIN-u*, Srbi izvan bosanskog lonca, 9. novembra 1990.

Metohiji".⁶⁰ A Atanasije Jeftić je krajem 1983 objavljivao svoj feljton "Od Kosova do Jadovna" koji je u fokusu imao isključivo stradanja srpskog naroda u Jugoslaviji. SPC se direktno uključila u ratnu kampanju i propagandu. Sabor SPC je 1990. tražio od nadležnih organa dozvolu da se omogući otkopavanje jama iz Drugog svetskog rata zbog dostojanstvenog sahranjivanja pobijenih. Tokom cele te i 1991. godine u Bosni i Hrvatskoj su organizovana opela nad žrtvama genocida. O tome se široko obaveštava u svim medijima, posebno elektronskim. Sve to bilo je u funkciji mobilisanja Srba u Hrvatskoj na stereotipu Hrvata kao genocidnom narodu.

Izlaze specijalni brojevi pojedinih časopisa koji sugerišu da je svaka nezavisna hrvatska država u suštini genocidna i Srbi se upozoravaju na opasnost od asimilacije. U Specijalnom izdanju lista *Duga* 'Srbi u Hrvatskoj' (juli 1990 godine), akademik, istoričar, Vasilije Krestić za Srbe u Hrvatskoj kaže: "(...) tokom svog zajedničkog življenja sa Hrvatima ... Srbima je iznad svega i u svim trenucima stalo do zaštite svoje srpske nacionalne posebnosti i do očuvanja svoje pravoslavne vere. Korelacija između vere i nacije bila je potpuna, jer čuvajući veru, Srbi su branili naciju - štitili veru i tako, stojeći na braniku vere i nacije, spašavali su se brojnih i silnih nasrtaja kojima je bila svrha preveravanje i asimilovanje."

Akademik Jovan Rašković u istom broju *Duge* poručje srpskom narodu: "(...) ... Stardanje Srba je bilo pravilo historije... Jedino što se Srbima događalo od boja na Kosovu do danas bilo je veliko stradanje. Samo je Božja Pravda spasila Srbe od uništenja, od potpunog brisanja srpskog imena... Šest vjekova je srpski narod bio silno uništavan...Danas je malo živih Srba, a mrtvih premnogo. Mrtvi Srbi, čija energija nije otišla u prah i pepeo, jer je enrgija vječna, pomažu danas žvima Srbima da vaspostave svoje duhovno, kulturno i nacionalno biće...Vadićemo kosti iz prokletih jama, iz tih dubina pakla. Oko jama ćemo graditi osarijume srpskih duša dajući tim mučeničkim kostima dostojno mjesto. Njima nije mjesto pri paklu, već pri nebu, jer je srpski narod uvijek bio uvijek narod neba i smrti..."

Početkom 1991, kada međunarodna zajednica još uvek podržava integritet Jugoslavije, Dobrica Ćosić u intervjuu *Politici* (u januaru i julu 1991, oba plasirana na udarna mesta u listu), sugeriše da je "opstanak Jugoslavije utopija", te da je "spašavanje Jugoslavije političkim ucenama i ekonomskim pritiscima spoljnih činilaca u ime fiktivne antikomunističke ideologije i evropske konstelacije neće ni jugoslovenskim narodima, ni Evropi, doneti trajno dobro". Ćosić dalje sugeriše da "Srbi nemaju nacionalni i demokratski

⁶⁰ *Pravoslavlje*, 1982

razlog i pravo da sprečavaju Hrvate i Slovence da se otcepe od Jugoslavije i stvore svoje samostalne države", ali Ćosić istovremeno ukazuje da oni "zasnivanje samostalnih država mogu da izvrše samo na svojim etničkim teritorijama", te ako "zasnivanje država vrše i aneksijom srpskih etničkih teritorija, oni će biti zavojevači i izazivači rata".⁶¹

Da je rat na pomolu nagoveštavaju i sve češće rasprave o republičkim granicama i njihovoj neutemeljenosti. Polazeći od novih međunarodnih okolnosti, posebno kolapsa komunizma, ističe se da je Srbija oduvek bila antikomunistička. Ćosić nagoveštava nove granice i kaže "u padu komunističkog režima i propašću komunizma avnojevske granice gube svaku istorijsku zasnovanost, a nemaju nikakvu međunarodno-pravnu regularnost". Ističe da se ne može srušiti društveni poredak koji je stvorila Komunistička partija, a da se "ne sruši i njegova istorijsko - politička odrednica-avnojevske granice". Ćosić takođe smatra da "srpski narod ne može da prihvati konfederaciju sadašnjih republika, jer njihove granice nisu legitimne ni u istorijskom, ni u državno-pravnom smislu, te su granice određene političkim ciljevima i kriterijumima Komunističke partije Jugoslavije i brionskim ustavom⁶². Milorad Ekmečić, istoričar, tada izjavljuje da je "Konfederacija Jugoslavije moguća samo uz novu deobu teritorija, od mađarske granice do Jadranskog mora. Ne daj bože, jer u to ćemo morati da uložimo novih najmanje milion života".⁶³

Srpska pravoslavna crkva nikada nije priznala granice Srbije u okviru Jugoslavije posle Drugog svetskog rata. Početkom 1992. godine, kada je crtanje granica bilo u toku, na Saboru SPC je usvojena Deklaracija koja negira avnojevske granice, dok episkop Atanasije Jevtić ističe da je njihova revizija vitalno pitanje za srpski narod. Nekoliko godina kasnije Sabor apeluje na sve odgovorne da ne priznaju države Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu, jer bi time "zvanično bio priznat podređeni status srpskog naroda u odnosu na ostale južnoslovenske narode, uključujući i one novonastale na ideološkoj osnovi, a srpski narod i njegove države – pre svega Srbija i Crna Gora – morale bi preuzeti svu odgovornost za izbijanje rata i za sve njegove strašne posledice. Pravedni i odbrambeni rat srpskog naroda automatski bi bio tretiran kao agresija".⁶⁴

⁶¹ Dobrica Ćosić, intervju za *Politiku*, juli 1991.

⁶² Dobrica Ćosić, intervju za *Politiku*, 21. januar 1991.

⁶³ Milorad Ekmečić, TV Studio B, 14. XII 2002 (reemitovanje ranije izjave od pre početka rata)

⁶⁴ *Svetigora*, br. 38-39, 1995

Kada je postalo jasno da je opstanak Jugoslavije neodrživ, ili kako kaže Milorad Ekmečić, kada je "građanski rat srušio jugoslovensku ideju za koju su se Srbi najupornije i najduže borili", srpski intelektualci lansiraju drugi cilj – jedinstvo srpskog naroda. I predstavnici SPC podupiru takve ciljeve, a Amfilohije Radović kaže da bi "kičmena moždina tih ujedinjenih zemalja ... Srbija, Crna Gora. Zatim, tu spada istočna Hercegovina, jedan dobar dio Bosne i Bosanske krajine, Srpska krajina."⁶⁵

Inteligencija i politika na zajedničkom zadatku

Samo deset dana nakon što je u septembru 1987. Ivan Stambolić podneo ekspoziciju u Skupštini Srbije o promenama ustavnog položaja pokrajina, održana je u istom mesecu *Osmo sednica* Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije na kojoj je politika sporazumevanja i kompromisa poražena. Ivan Stambolić je tokom 1985, 1986. i 1987. "postigao dogovor i saglasnost i podršku svih republičkih rukovodstava u Jugoslaviji da se ide na promene onih delova Saveznog Ustava koji se odnose na regulisanje položaja pokrajina i Srbije u Federaciji i da se otkolone problemi koji dovode u pitanje njenu državnost, njeno jedinstvo, bez narušavanja autonomije u bitnim njihovim odrednicama. Skupština SR Srbije, desetak dana pred Osmu sednicu, usvojila je dokument o promeni Ustava Srbije".⁶⁶ Međutim, ni Stambolićeva politika "kompromisa i sporazumevanja", koja je takođe podrazumevala ukidanje autonomije Kosova, u suštini je značila negiranje federalizacije Srbije.

To je svakako najbolji dokaz da su prioriteti bili sasvim druge prirode i da je kosovsko pitanje bilo samo instrument razgradnje Jugoslavije. Tada jugoslovenska kriza, pre svega ekonomska, dobija ozbiljne razmere. U takvim okolnostima građani Srbije sa velikim očekivanjem gledaju na nove lidere koji će rešavati ključne probleme. Pojava Miloševića, koji se odlikovao energijom i odlučnošću, dobila je podršku i u nekim drugim sredinama, pre svega, dogmatskim, unutar republičkih partija koje su se pribijavale reformi i tranziciji. U njemu su videli mogućnost ponovne centralizacije Jugoslavije. Najveću podršku je dobio u JNA, a Nikola Ljubičić, prethodnik Ivana Stambolića na kromilu Srbije (pre toga 13 godnina čelu JNA), imao je važnu ulogu u instaliranju Slobodana Miloševića. Ivan Stambolić je naknadno ocenio njegov mandat kao "vojnu okupaciju Srbije". Slobodan Milošević je došao na

⁶⁵ *Duga*, 18. aprila 1992.

⁶⁶ Ivan Stambolić, *Koren zla*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd 2002

gotov projekt koji je već bio razrađen do u detalje u akademskim, vojnim, partijskim i crkvenim krugovima.

Nespremnost saveznog vrha da se suprotstavi Slobodanu Miloševiću, koji je ubrzano rušio sve pred sobom "institucionalno i vaninstitucionalno" ležala je, pre svega, u istoričnosti socijalističkog modela i odsustva spremnosti da se on suštinski menja. Pored toga, postojao je strah od srpskog nacionalizma, pa je pribegavano oportunističkom, što je ubrzo narušilo ionako vrlo fragilan balans u federaciji. Ekonomska situacija već je ozbiljno ugrožavala kredibilitet saveznog vrha, koji je i sam bio svestan krupnih problema na unutrašnjem ekonomskom planu, ali je glavnu opasnost prebacivao na spoljni. Stane Dolanc, tadašnji savezni ministar za unutrašnje poslove, je na Odboru za unutrašnju politiku Saveznog parlamenta 22. juna 1982, istakao da se "oseća strategija spoljnih pritisaka i izazivanja ekonomskih lomova u Jugoslaviji. Ekstremna politička emigracija orjentisala se na 'ekonomski rat protiv Jugoslavije', dok je u zemlji "zabilježen veliki porast privrednog kriminala - samo u 1981 godini registrovano je 19.000 djela privrednog kriminala, najvećim delom u oblasti spoljne trgovine, bankarstvu i unutrašnje trgovine. Na sceni je bio i tipičan 'jugoslovenski izum' - pojava tzv. 'društveno korisnog kriminala'".⁶⁷

Za impotentnost i nesposobnost, te nemaštovitost u rešavanju problema saveznog rukovodstva optužen je uglavnom strani faktor (u tome je prednjačila JNA) sa tezom da se protiv Jugoslavije vodi "specijalni rat ". Branko Mamula je na spomenutoj sednici informisao da su u "poslednje tri godine narasli svi vidovi neprijateljskog delovanja prema oružanim snagama", te da se vodi "specijalni rat sijananjem nevjeric, defetizma, širenjem lažnih tvrdnji o vojsci itd."⁶⁸

Već tada se jasno uočavala linija podele između dogmatske struje i onih koji su bili za liberalnije reforme, posebno kada su u pitanju bili pregovori sa Međunarodnim monetarnim fondom bez čije pomoći Jugoslavija nije mogla da sprovede Program dugoročne ekonomske stabilizacije, odnosno privredne reforme. Održano je niz javnih ali i zatvorenih sednica Predsedništva CKJ i Centralnog komiteta na kojima je, prema pisanju Draže Markovića, "jedna ista grupa, među kojima najuporniji Dragosavac i Hamdija Pozderac, a iz CK Srbije i Miloš Minić, koja je smatrala da prihvatanjem uslova

⁶⁷ Prema Raifu Dizdarevicu, *Od smrti Tita do smrti Jugoslavije*, Biblioteka Svjedok, Sarajevo 1999.

⁶⁸ *Ibid.*

MMF-a dovodimo u pitanje nezavisnost zemlje, da prihvatamo 'tačericizam' u našoj politici".⁶⁹

Porast nacionalizma, kao odgovor na centralizam i petrificiranost birokratskih struktura, jugoslovensko rukovodstvo, kao i vodeći intelektualci, videli su kao glavnu pretnju opstanku Jugoslavije. Pri tome u tim krugovima nije bilo ozbiljnijeg promišljanja o krizi samog sistema. Većina je smatrala da Zapad podržava razbijanje Jugoslavije upravo po tim šavovima, pa se tako veliki broj naknadnih analiza (posebno kod generala, - Branko Mamula, Veljko Kadrijević - i generacije starijih političara - Draža Marković) poziva na specijalnu analizu situacije u Jugoslaviji Zbigniewa Brežinskog još iz 1978 godine, koju je on navodno izneo na XI kongresu sociologa u Švedskoj. U njoj on, između ostalog, iznosi da je "u interesu SAD da pomažu one centralističke snage u Jugoslaviji koje su spremne na optor SSSR". Istovremeno, ističe se da je jednako važno "pomagati i sve separatističko-nacionalističke snage, jer su one 'prirodni neprijatelj' komunizma kao ideologije". Uprkos protivrečnosti ova taktika istovremenog pomaganja i centralističkih i separatističkih tendencija ona "ima svoje duboko opravdanje, što se već pokazalo i u drugim prilikama". Tadašnji analitičari posebno ukazuju na onaj deo analize koja se odnosi na jugoslovenske dugove, jer Brežinski ističe da je "porast jugoslovenskih dugovanja, dugoročno gledano, koristan za američke interese i Jugoslaviju ne bi trebalo sprečavati da uzima nove kredite, makar privremeno to imalo i negativne efekte na zajmodavce, jer se to lako kompenzira ekonomsko-političkim mjerama". Na kraju analize ukazuje se i na moguće pravce delovanja SSSR koji stalno nastoji da Jugoslaviju vrati u 'komunistički lager', što znači da će u tom smislu prvenstveno podržavati "centralističke snage, jer su po pravilu ispoljavale više prosovjetskih tendencija" sa osloncem na "stare i nove informbirovoce, zatim vojnim kadrovima i u tajnoj policiji, kao i onim siromašnim slojevima društva koji se nisu mogli koristiti privrednim dostignućima samoupravljanja u Jugoslaviji"⁷⁰. Insistiranjem na tezi da je navodno Zapad planirao raspad Jugoslavije uklapa se u teoriju zavere i tezu o "specijalnom ratu" protiv Jugoslavije, na čemu se decenijama održavala kohezija Jugoslavije.

Dobrica Ćosić se takođe osvrće na ekonomske teškoće Jugoslavije koje tumači time što je Jugoslavija, "posto je odbranila svoju državnu nezavisnost

⁶⁹ Mirko Đekić, *Upotreba Srbije*, Beseda, Beograd 1990

⁷⁰ Tekst je objavljen u knjizi *Upotreba Srbije-optužbe i priznanja Draže Markovića*, Mirko Đekić, str. 77. Draža Marković napominje da je do teksta došla Služba državne bezbednosti RSUP SR Hrvatske.

od Staljinovog imperijalizma i kolonijalizma svojom kobnom politikom dospela u kolonijalnu ili polukolonijalnu finansijsku i tehnološku zavisnost od međunarodnog bankarskog kapitala i multinacionalnih kompanija. Mi smo se oslobodili kremaljskih diktata, ali smo potpali pod diktat Međunarodnog monetarnog fonda".⁷¹

Masovna podrška koju je Milošević dobio brzo se pretvorila u nacionalni pokret u Srbiji. Koristeći energiju tog pokreta, Milošević je uspostavio autoritarni poredak, što mu je omogućilo da srpsko pitanje u Hrvatskoj i Bosni otvori i kao državno pitanje koje se može rešiti samo stvaranjem države srpskog naroda u tim republikama upravo na tezama koje je Dobrica Ćosić i krug oko njega promovisao: ugroženost srpskog naroda i istrošenost jugoslovenskog okvira, te potreba promene Ustava iz 1974, po kojem je Srbija stavljena u neravnopravan položaj u odnosu na ostale republike.

Dobrica Ćosić je aktivno učestvovao u stvaranju atmosfere za promenu Ustava i dao svoju podršku za referendum o Ustavu u Srbiji zbog čega je bio kritikovan od jednog dela opozicije (zbog podrške Miloševiću). Njegova izjava da najpre treba izglasati Ustav, a onda ići na izbore imala je, kako kaže Ćosić, "velikog uticaja na ishod referenduma, a bila je motivisana strahom od albanske secesije po postojećem Ustavu, koji im načelno daje pravo na samoopredelenje i oцепljenje".⁷² Dobrica Ćosić i Odbor za odbranu slobode misli i izražavanja, (Ćosić je predsedavajući), izlaze sa Predlogom za ustavn reformu. Reč je o "Tri predloga za ustavn reformu", svaki od tri dokumenta je odvojeno predstavljen u beogradskom časopisu *Theoria*, slovenskoj *Katedri* i zagrebačkom *Studentskom listu*. U trećem delu "predlogu za uspostavljanje stvarne ravnopravnosti naroda Jugoslavije" Odbor sugeriše, između ostalog, utemeljenje ustavom SFRJ opšteg načela o teritorijalnoj autonomiji: "Svaka republika može na području posebnog nacionalnog sastava, ili na području posebnog istorijskog i kulturnog razvitka, a na osnovu izražene volje stanovništva tih područja, ustavom obrazovati autonomne pokrajine o oblasti".⁷³ Ovde se, pre svega, misli na etničku teritorijalizaciju Hrvatske. Što se obistinilo već 1991. godine kroz stvaranje SAO Krajine.

Zapad je u to vreme već uveliko spekulisao o mogućnostima da se Jugoslavija održi, te su mnoge ugledne ličnosti pokušavale da posreduju u traženju rešenja za njen opstanak. Zanimljiv je podatak o Dobrici Ćosiću

⁷¹ Dobrica Ćosić, *Srpsko pitanje I*, Filip Visnjić, Beograd 2002.

⁷² Dobrica Ćosić, *Piščevi zapisi 1981-1991*, str.292

⁷³ *Start*, br. 530, Ćosićev Odbor između pozicije i opozicije, str. 55- 57, 13. maj 1989,

(prema sopstvenom kazivanju) da je odbio predlog Vilija Branta da dođe u Beč kako bi razgovarali o osnivanju socijaldemokratske partije, koja bi, po Brantu, jedino mogla da spasi Jugoslaviju. Vili Brant je smatrao, kako sam Ćosić navodi, da je "on ličnost koja ima autoriteta da partiju stvori". Još je zanimljivije zašto je Ćosić odbio takvu ponudu. Navodno je bio zauzet pisanjem romana. Dobrica Ćosić je već tada bio duboko uvučen u projekt rušenja Jugoslavije i stvaranja nove srpske države koja bi ujedinila sve Srbe. Aktivno je uključen u stvaranje Srpske demokratske stranke u Hrvatskoj u Bosni i Hercegovini (1990); u redovnom je kontaktu sa Jovanom Raškovićem, psihijatom iz Hrvatske, i još jednim psihijatom iz Bosne, Radovanom Karadžićem. Lično se izborio za njegov (Karadžićev) izbor predesdnika te partije u Bosni. Savetovao je "ljudima iz Bosne koji su dolazili kod njega da se povežu sa Radovanom Karadžićem, psihijatom i pesnikom, glavnim inicijatorom obnove slobodnog i demokratskog života Srba u Bosni i Hercegovini, koji je inteligentno i tolerantno, a uporno delovao na stvaranju stranke". Sve vreme je održavao veoma bliske kontakte sa njim, "Radovan ga je često noću zvao telefonom da ga obavesti šta je radio i šta se zbiva u Bosni i Sarajevu, tražeći savet i podršku. A trebao mu je i novac za stranku".⁷⁴

Ćosić je održavao kontakte i sa Miloševićem. Po vlastitom kazivanju prvi put su se sreli u junu 1990. na nagovor prijatelja kada su razgovarali "o nacionalnoj i državnoj politici, socijalističkoj stranci, budućnosti srpskog naroda". Tada ga je doživio kao "komunistu koji ima modernu koncepciju ekonomije, komunikacije i razvoja". Govorio je da je "omogućio intelektualne slobode koje do sada nikada nismo imali", te da "podržava celokupni njegov državni program" iako ga je u demokratskom smislu smatrao nedovoljnim. Jovan Rašković je tvrdio da je Ćosić "postao Miloševićev duhovni otac", te da je "Ćosić u osnovi demokratske volje, ali Miloševiću lojalan".⁷⁵

U decembru 1991, nakon što je EU konstantovala raspad Jugoslavije (prema mišljenju Badinterove komisije). Srpska elita je to doživela kao ultimatum, zbog čega je Ćosić tražio da se sretne sa Miloševićem. Strahovao je da "on nema političke sposobnosti i državničku viziju" za istorijski trenutak u kojem se Srbija tada našla. Milošević ga je uveravao da "neće prihvatiti ultimatum".⁷⁶ Sam Ćosić je takvu odluku EU doživio kao novi "Berlinski kogres" na kojem "imperijalne sile ponovo određuju sudbinu balkanskih naroda". Ćosić koji je na ujedinjenje Nemačke gledao sa strahovanjem,

⁷⁴ *Ibid.* str 290.

⁷⁵ Dušan Reljić, Daleko je sunce-skica za portret- Dobrica Ćosić, *NIN*, 19 jun 1992.

⁷⁶ Dobrica Ćosić, *Piščevi zapisi 1981-1991*, str.417..

smatrao je da na "Balkan ponovo stupa Nemačka koja je podržala slovenačku i hrvatsku secesiju i time rasturila Jugoslaviju". Oduzimanje Srbima prava na samoopredelenje, Ćosić smatra "najtežom odlukom XX veka i oduzimanjem slobode srpskom narodu". On negira da se Srbi bore da bi stvorili "veliku Srbiju", već za državno ujedinjenje, da bi živeli gde sada žive i bili slobodni ljudi i smatra da "svako ko se bori protiv srpskog nacionalizma, bori se protiv ljudske slobode".⁷⁷

Srpska inteligencija strahuje da će Miloševićovo zalaganje za prisilno očuvanje Jugoslavije završiti tako što će međunarodna zajednica priznati "za neprikosnove postojeće granice republika". Da bi se to sprečilo Borislav Mihajlović Mihiz, decenijama jedan od ključnih ljudi na kulturnoj sceni Srbije i blizak saradnik i istomišljenik Dobrice Ćosića, izlazi sa *Predlogom za razmišljanje u deset tačaka*, u kojima, između ostalog, zahteva: da Srbija izjavi da će priznati legitimitet nezavisne hrvatske države onoga trenutka kada Republika Hrvatska srpskom narodu, na teritorijama na kojima vekovima živi kao većinsko stanovništvo, prizna identično pravo da slobodno odlučuje o svojoj sudbini. Zatim da se Srbija obaveže da će poštovati odluku muslimanskog, srpskog, hrvatskog naroda ako se izjasne da žive u samostalnoj Republici BiH, a prihvatiti i podržati i odluku srpskog i hrvatskog stanovništva u BiH ako odluče da teritorije na kojima su u većini priključe Srbiji, odnosno Hrvatskoj.⁷⁸

U srpskoj političkoj eliti postojalo je i drugo mišljenje, istina manjinsko, koje je insistiralo na potrebi proevropske politike koja bi Srbiju uvela u modernizacijske tokove. Ta mišljenja su bila na tragu jednog Dimitrija Tucovića, na primer, koji je početkom XX veka prvi pisao o zločinačkoj politici Srbije prema Albancima tokom balkanskih ratova, Svetozara Markovića iz XX veka, te srpskih socijaldemokrata i komunista. U drugoj polovini XX stoleća. To su bili srpski liberali Marko Nikezić i Latinka Perovic, te reformisti iz vremena Ante Markovića koji su zatim prerasli u Građanski savez. Socijaldemokratska unija, izrasla iz Građanskog saveza, bila je radikalnija u pogledu kritike srpske ekspanzionističke politike, zatim Liga socijaldemokrata Vojvodine, reformisti Vojvodine, te neke manje partije kao što su Koalicija za Šumadiju i, naravno, neke manjinske partije.

⁷⁷ Ibid. Str 416

⁷⁸ Borisav Mihajlović Mihiz, *Kazivanja i ukazivanja*, Beograd, BIGZ, 1994

Fenomen Milošević

U političkom vakumu nakon smrti Josipa Borza Tita, znatno drugačijem međunarodnom okruženju u kojem jača prisustvo SSSR u Jugoslaviji (bilo je dosta špekulacija o mogućoj agresiji SSSR nakon agresije na Avganistan), zatim nagomilanim ekonomskim problemima velikog inostranog duga, sve veće samostalnosti republika, u Srbiji sve veću podršku dobija ideja o recentralizaciji Jugoslavije.

Slobodan Milošević je rastao u senci Ivana Stambolića koji ga je politički promovisao. Mnogi u Srbiji smatraju Stambolića odgovornim za njegov dolazak. Milošević je na vlast došao kao titoista, sa idejom da se Jugoslavija ojača, po mogućnosti pod njegovim vođstvom. On izrazito podržava opstanak socijalizma, jer "ideja socijalizma i samoupravljanja, bez obzira na sve teškoće sa kojima se susreće u praksi, predstavlja ideal malih naroda i svih potlačenih ljudi širom sveta."⁷⁹ On ističe da se "mi zalažemo za demokratski socijalizam kao bogato i demokratsko društvo."⁸⁰ Napadajući reformiste da "peru ruke od socijalizma" preporučio im je da "izađu iz saveza komunista i njegovih foruma". Ovakvim stavom učvrstio je svoj položaj unutar partije kod dogmatskih struktura. Ostalo je zabeleženo da je 6. jula 1990.g. u knjigu utisaka prilikom polaganja venca neznanom junaku na Avali napisao: "Ponosimo se svojom socijalističkom revolucijom i borbom za slobodu".⁸¹

U to vreme Milošević vešto izbegava da komentariše nacionalističke pojave. Čak je izbegao i javnu kritiku *Memoranduma*, posebno onog dela koji se odnosi na položaj Srba u Jugoslaviji. U suštini *Memorandum* u svom prvom delu suštinski odražava njegov koncept o recentralizaciji Jugoslavije. Mihajlo Marković i Kosta Mihajlović, članovi komisije koji su učestvovali u izradi *Memoranduma*, kasnije postaju istaknuti članovi Miloševićeve partije, SPS. Međutim, prema nekim izvorima (na sastanku u Institutu bezbednosti), istovremeno, mada ne i javno, govorio je da je "razvoj nacionalizma u višenacionalnoj zajednici najveći otrov koji i unutrašnji i spoljni neprijatelj nastoji da unese u našu zemlju... šta je drugo nego crni nacionalizam pojava Memoranduma Srpske Akademije, u kome se predlaže razbijanje Jugoslavije.

⁷⁹ Slobodan Milošević, *Godine raspleta*, u govoru povodom dana boraca 1985. BIGZ, 1989, str.56.

⁸⁰ *Politika*, 11. maj 1990.

⁸¹ *Politika*, 7. jul 1990.

To znači likvidiranje postojećeg uređenja naše zemlje, odnosno razbijanje posle koga nema opstanka nijednom narodu ni narodnosti... Oni kritikuju Titovu politiku "bratstva i jedinstva" na kojoj je jedino moguće da opstane Jugoslavija... nije reč o sentimentalnom odnosu, o odnosu prema istorijskoj ličnosti koja je stvorila ovu zemlju, nego je reč o tome da u ovom trenutku ova zemlja može opstati kao socijalistička, kao federativna, samo na principima Titove politike".⁸²

Za Josipa Broza Tita Milošević kaže da je njegova istorijska uloga od ogromne važnosti za jugoslovenske narode, te da su "revolucionarni pokret i komunistička partija Jugoslavije dali Tita koji je svojim vizionarskim nadahnućem i ličnim sposobnostima uspeo da objedini sve jugoslovenske narode i narodnosti u borbi za nacionalnu i klasnu slobodu. I u borbi za zajednički život vekovni san svih jugoslovenskih naroda"⁸³

Njegov prvi odlazak na Kosovo (april 1987), otkrio mu je snagu nacionalizma i doveo ga do zaokreta u tretiranju kosovskog problema. Na jednom od sastanaka CK SK Srbije posvećenog Kosovu (juni 1987) Milošević prihvata stav da stanje na Kosovu treba rešavati, ali još nije bio na poziciji nacionalista. On tada kaže "Jugoslavija kao država nije ukinuta, pa prema tome, treba i mora da vrši svoje funkcije. Ja ne znam preču funkciju države, nego što je njena obaveza da štiti fizički integritet svih svojih građana...Zato, smatram da Srbima i Crnogorcima ne treba više upućivati apele strpljenja...apeli za strpljenje u najmanju ruku zvuče licemerno".⁸⁴

Slobodan Milošević se sve do Osme sednice CK SK Srbije u septembru 1987, ponaša kao političar koji mobilise Komunističku partiju za suočavanje sa naraslim ekonomskim, socijalnim i političkim problemima, političar koji je zauzeo veoma kritičan stav prema srpskom nacionalizmu. On se oslanja, prvenstveno na stare konzervativne partijske strukture koje su, zajedno sa JNA zaslužne za njegovo dovođenje na političku scenu. To su: Nikola Ljubičić, Petar Stambolić, Dobrivoje Vidić i Branko Mamula. Kao čovek iz sistema brzo je shvatio značaj dobro organizovane partijske strukture, čemu se posvetio kroz veštu kadrovsku politiku dovodeći svoje ljude na sve važnije funkcije. Posle govora u Kosovu Polju (april 1987) shvatio je i značaj medija, jer ga je njegova rečenica "niko ne sme da vas bije", srpskom narodu prikazala kao odlučnog vođu .

⁸² Slavoljub Đukić, *Između slave i anateme*, str.47

⁸³ *Ibid.* str. 162. ,Govor na Predsednistvu CK SK Srbije, septembar 1987.

⁸⁴ Slobodan Milošević, *Godine raspleta*, str 154-156

Kroz odbranu titoizma pridobio je podršku vojnog vrha koji je težio očuvanju državne celine i socijalističkog sistema; rekonstruisao je sve redakcije, posebno *Politike i NIN*, kao dve najvažnije srpske novine - dnevne i nedeljne - kao i državnu televiziju; u to vreme smenjeno je 72 urednika. Urednički timovi novinskih redakcija postali su deo užeg političkog staba i odigrale ključnu ulogu u pokretanju rata i obezbeđivanju široke podrške narodnih masa. Njegovo izrastanje u nacionalnog lidera nije bilo moguće bez podrške naroda, koji je bio nezadovoljan i željan smene već pترفiciranog rukovodstva (tako se gledalo na Ivana Stambolića). Narod je očigledno bio spreman za novog vođu. U njegovim istupanjima na Kosovu mase su ga doživele kao čveka koji poseduje vladarske osobine.

Osma sednica CK SK održana 23. i 24. septembra 1987. predstavlja svojevrsni udar Miloševića na sva partijska rukovodstva u Srbiji. Dolazi do smene Ivana Stambolić, ali i svih lokalnih i pokrajinskih rukovodstava. Ustoličuju se nacionalisti i vrše se užurbane pripreme za promenu Ustava Srbije, ali i Ustava Jugoslavije. Milošević mobilise sve konzervativne snage partije, nacionaliste i Armiju, i suprotstavlja ih reformama saveznog premijera Jugoslavije, Ante Markovića. Intenzivira se pitanje Kosova, hapsi se Azem Vlasi, a kao reakcija na Miloševićevu politiku dolazi do štrajka rudara u Starom trgu.

Na najvećem mitingu u Beogradu na Ušću pod imenom "Bratsvo i jedinstvo", koji je okupio milion ljudi 1988, Milošević još uvek govori o Titovoj Jugoslaviji. On svoj govor tada završava sa sledećim rečima: "Titovu Jugoslaviju su stvarali u jednoj veličanstvenoj revoluciji jugoslovenski komunisti, jugoslovenska radnička klasa i jugoslovenski narodi. Ona neće izdahnuti za konferencijskim stolom, kako se njeni neprijatelji nadaju. Jugoslavija, stečena velikom borbom, velikom će se borbom i braniti".⁸⁵ Na istom mitingu književnik Milovan Vitezović lansira kovanicu o 'događanju naroda' koja simbolično označava puni zamah srpskog populizma. Tim sloganom narod je instaliran kao ključni politički faktor kojeg će Milošević obilato koristiti u rušenju Jugoslavije.

Milošević se javno još deklarise za očuvanje "jedinственe Jugoslaviju, za socijalistički sistem, za bratstvo i jedinstvo, za ravnopravnost Srbije sa drugim republikama, za borbu protiv kontrarevolucije na Kosovu, za pravedan i dostojanstven život svih ljudi Jugoslavije"⁸⁶. Njegov odnos prema

⁸⁵*Ibid.* str.

⁸⁶ Slobodan Milošević na sednici predsedništava SR Srbije i CK SR Srbije i Kosova, *NIN*, 11 septembra 1988.

svojini takođe ilustruje njegovo opredelenje za socijalizam. On kaže da je "društvena svojina osnovni, glavni oblik svojine. Privatna svojina je sekundarni i on se može razvijati do određene granice, pod uslovom da ne dovede u pitanje društvenu svojinu kao osnovni oblik svojine koji određuje karakter ekonomskih a onda i drugih odnosa u društvu".⁸⁷

Miloševićev populizam preko kojeg osvaja vlast, utapa se u opštu atmosferu nacionalizma koji dominira u društvu, posebno u kulturi. Mada je u početku percipiran kao komunistički apartčik, vremenom Milošević osvaja simpatije i široku podršku. Samouvereno izjavljuje da, "mi u Srbiji nemamo više kompleksa da zato što nas ima najviše u Jugoslaviji treba da sedimo u mišijoj rupi, da se slažemo sa onim što nije u našem interesu, da se ne bi osetili frustriranim od onih kojih je manje". Pitanje promene ustava republike Srbije je već aktuelizovano, te ga on samo preuzima i najavljuje da "mi moramo obezbediti da imamo jedinstvenu Srbiju ako želimo da republika koja je najveća, koja je najbrojnija, diktira dalji tok događaja".

Jugoslovensko rukovodstvo koje nije odmah prepoznalo opasnost koja je dolazila iz Srbije, u već zakasneloj situaciji pokušava da primeni formulu koju je koristio Josip Broz Tito, a svodila se na balansiranje između republičkih rukovodstava. Kada to nije uspelo, savezno rukovodstvo nastojalo je da udovolji Miloševiću, čineći ustupke, što je narušavalo delikatnu jugoslovensku ravnotežu. Na primer, odazvalo se pozivu za proslavu 600 godišnjice Kosovske bitke na Gazimestanu u junu 1989, na kojoj je Milošević poručio svima da smo "šest vekova posle Kosovske bitke ponovo u bitkama, one nisu oružane, mada ni takve nisu isključene". Reformskom programu Ante Markovića Milošević je suprotstavio radničke mase koje su ga podržavale, jer je stvarao iluziju socijalne sigurnosti. Obećavao im je nacionalno dostojanstvo, pa je neko slikovito rekao da su radnici na mitinge dolazili kao "radnici a odlazili kao Srbi". Ova koalicija između političke elite i radništva u Srbiji održavala je iluziju socijalne države.

Miloševićeva arogancija i drskost s vremenom samo eskalira. Njegove poruke su sve direktnije i preteće. Na zatvorenom sastanku sa predesnicima opština 16. marta 1991.g. rekao je da "granice uvek diktiraju jaki, nikada ne diktiraju slabi. Prema tome, osnovno je biti jak. Mi jednostavno smatramo da je legitimno pravo i interes srpskog naroda da živi u jednoj državi. To je početak i kraj". Njegov govor jasno nagoveštava sudbinu Srba u Hrvatskoj ističući da "taj legitimni interes srpskog naroda (da živi u jednoj državi) ne

⁸⁷Jugoslavija i socijalizam – istorijske tekovine, Intervju Slobodana Miloševića *NIN*, 3. jul 1988.

ugrožava interes nijednog drugog naroda. Uostalom, šta će im ti Srbi koji im toliko smetaju po Kninu, po Petrinji, Glini, Lici, Baniji, Kordunu, Baranji, ako je taj problem toliki". Istom prilikom, ponovo spominje silu "ako treba da se tučemo, bogami ćemo da se tučemo. Nadam se da neće biti toliko ljudi da se sa nama tuku. Jer, ako ne umemo da dobro radimo i privređujemo, bar ćemo znati dobro da se tučemo".⁸⁸

Osetivši moć masa sve više se oslanja na populizam i preuzima kontrolu i organizaciju mitinga. Za njih kaže "da su demokratska poštena i očekivana reakcija...ako se reše uzroci zbog kojih se narod okuplja, oni će sami po sebi prestati. Ljudi se okupljaju na onoj osnovi na kojoj se napadnuti i ugroženi"⁸⁹. Mitinzi najavljuju sve političke akcije i ciljeve. Srpski populistički pokret istovremeno deluje u svim delovima Jugoslavije gde žive Srbi. Organizuje se prenošenje mostiju cara Lazara kroz srpske krajeve, osvećuje se grob žrtava ustaškog genocida. Ovim akcijama, koje su dobile široke razmere i bile dugo pripremane u "štabu" Dobrice Ćosića i SPC, mobilišu se emocije Srba u Hrvatskoj i Bosni i oni se sve više vezuju za Beograd.

Nakon naglog političkog uspona u drugoj polovini 1988. godine, Slobodanu Miloševiću prilazi inteligencija. Nacionalni program, čiji je nosilac Dobrica Ćosić i grupa oko njega, najzad izlazi na scenu, jer je konačno nađen politički lider. Vlast je u rukama Slobodana Miloševića, ali se budućnost srpskog naroda raspravlja u domu Dobrice Ćosića. Srbi su prihvatili Dobricu Ćosića kao idejnog tvorca nacionalnog programa. Bez obzira što između Muiloševića i Ćosića postoje razlike – ideološke i političke - Ćosić sledi svoje uverenje, a Milošević je pragmatičan vođa koji ide za svojim interesima. Tako počinje njihovo približavanje.⁹⁰

Razgovori o promeni ustava su počeli pre dolaska Miloševića na čelo Srbije. I Ivan Stambolić je u tom pogledu već obavio neke pripreme. Milošević je samo nastavio u istom pravcu bržim tempom. Pred samo donošenje ustava on kaže da je: "prvi i najvažniji cilj predloženih ustavnih reformi uspostavljanje jedinstvene Srbije, odnosno suverene države na celoj teritoriji naše republike." Ističe da će samo takva Srbija "biti istovremeno sigurna garancija zaštite srpskog naroda koji živi izvan Srbije. Novim ustavom Srbija će u celini povratiti državnost izgublenu na osnovu rešenja iz 1971. i 1974. godine kada je ustavno-pravno, politički i u svakom drugom pogledu

⁸⁸ *NIN*,

⁸⁹ Završne reči Slobodana Miloševića na Zajedničkoj sednici predsedništava SR Srbije i CK CK Srbije i Kosova, *NIN*, 11. septembar 1988.

⁹⁰ Slavoljub Đukic, *Između slave i anateme*

razbijena na tri odvojene i međusobno suprotstavljene celine. Ovim rešenjem treba definitivno da se stavi tačka na težnje albanskih nacionalsita i separatista o otepljenju Kosova, o tzv. Velikoj Albaniji, o Kosovu-republici itd."⁹¹

Ćosić je dao podršku Miloševiću za referendum o ustavu, jer "nudi bitne pretpostavke za uspostavljanje parlamentarne demokratije, pravne i socijalne države". On je pohvalio i predloženi ustav "njegov demokratizam, njegovu garanciju ljudskih i građanskih prava, njegove državnopravne pretpostavke za uspostavljanje i razvoj jednog neideološkog, otvorenog i slobodnog društva".⁹²

Dobrica Ćosić sa odobravanjem prati uspon Slobodana Miloševića i kaže: "da posle Nikole Pašića u Prvom svetskom ratu, nijedan političar nije imao teže uslove i veće breme od Slobodana Miloševića. On se hrabro posvetio obnovi srpske države i spašavanju srpskog naroda od novog porobljavanja i uništavanja.(...) Slobodan Milošević je, po mom mišljenju, od svih srpskih političara u poslednjih pet decenija najviše uradio za srpski narod. Njegova generalna nacionalna politika, strategija i taktika, smatram da je realistična i dobro usmerena..."⁹³ Kada se u svetu prvi put počelo govoriti o Miloševiću kao ratnom zločincu nakon genocida u Bosni i kada je i sam Ćosić doživeo da bude izguran sa predesdnickog položaja SRJ od strane Miloševića, on i tada izjavljuje .." Smatram da posle Nikole Pašića nijedan srpski političar nije imao teže uslove i veće breme od Slobodana Miloševića. Milošević ne zaslužuje da bude izeveden pred sud, jer on nije ratni zločinac".⁹⁴

Mnogi prominentni intelektualci i naučnici javno daju podršku Miloševiću i dodatno učvršćuju njegovu poziciju u narodu. Mihajlo Marković, filozof, za njega tada kaže "Srbima se čini da se najzad pojavio jedan rukovodilac koji se ne stidi svoga naroda, koji je lišen kompleksa krivice, i koji je, čini se, odlučio da ispravi neke očigledne nepravde". Radomir Smiljanić, književnik, izražava uverenje da će Srbija "sa novium rukovodstvom i patriotizmom srpskog naroda i svih njenih građana, za pet godina biti Švajcarska", dok Antonije Isaković, akademik, ističe da je "Milošević nekim svojim potezima i nastupima pokazao jedno iskustvo koje je krasilo Karađorđa, ali i iskustvo koje je krasilo jednog visprenog Knjaza Miloša". Najpatetičnije se o njemu izražava pesnik Milovan Danojlović koji kaže "Dunuo si život srpskoj duši. Jeste, ništa ne bi postigao bez naroda, ali ni

⁹¹ *Politika*, 26. jul 1990.

⁹² *Politika*, 1. jul 1990.

⁹³ *Politika*, 13. septembar 1991.

⁹⁴ *Duga*, 9.juli 1994.

narod bez tebe ne bi mogao izvesti ono što je izveo". Milorad Pavić, književnik, takođe akademik, da je Milošević "prvi i poslednji srpski političar koji je, usred antisrpske nastrojene Jugoslavije, učinio nešto dobro i veliko za Srbiju". A Desanka Maksimovic, poznata pesnikinja kaže " Milošević svojom dušom želi da nam narod ne bude preveden žedan preko vode, neuk pored neuka, sirot pored bogatog tela, pored tolikog napretka u Evropi, da ne ocama zaostao".⁹⁵ Miloševiću popularnost najbolje objašnjava njegov dugogodišnji prijatelj Ivan Stambolić, koji kaže da ga je "Srpski narod obožavao kao boga i verovao da će kroz identifikaciju s njim postati nebeski". Međutim, on se uvek rugao srpskom narodu koji je za njega bio samo sredstvo manipulacije.⁹⁶

Kosta Čavoški, profesor Pravnog fakulteta, smatra da je "Slobodan Milošević prvi srpski komunist koji je shvatio da se nacionalno pitanje u Jugoslovaiji može postaviti i sa stanovišta legitimnih srpskih interesa".⁹⁷

Na jugoslovenskom nivou u toku su poslednji naponi da se dođe do nekakvog sporazuma. Sledi serija susreta na vrhu šetorice republičkih predesdnika u Ohridu, na Brionima, Cetinju, Brdu kod Kranja, u Beogradu i Sarajevu. Neslaganja su sve veća. Miloševićevo drsko ponašanje na konferencijama za novinare, nakon ovih skupova, dobija podršku janosti u Srbiji, koja ga doživljava kao nadmoćnijeg u odnosu na druge. 1990. dolazi do prvih višestranačkih izbora u svim republikama. Milošević parališe rad federacije, jer i dalje ima četiri glasa. Ne priznaje novu legitimnu vlast u Hrvatskoj, a time ne prihvata ni Stipu Mesića kao predesdnika Predsedništva Jugoslavije (posle Borisava Jovića). Preuzimajući program nacionalista, mitinge stavlja u funkciju borbe za nacionalne ciljeve, posebno posle događaja u Novom Sadu i smene pokrajinskog rukovodstva. Mesića ustoličuje trojka EZ koja prisustvuje sednici (juna 1990), na kojoj je on inaguarisan kao predesdnik.

Slobodan Milošević sve jasnije iznosi srpske ciljeve, te tim povodom ističe da je "srpski narod formiranjem jugoslovenske države realizovao svoj istorijski interes na život u jednoj državi", i dodaje da su Srbi za Jugoslaviju "zato što Srbi žive širom Jugoslavije i što im je stalo da žive u jednoj državi".⁹⁸ Ističe "ogromne žrtve koje je srpski narod dao za svoju slobodu i genocid kojem je bio izložen u Drugom svetskom ratu". Kao da upozorava time što ističe da je "previše skupo plaćena cena za nacionalno oslobođenje i ujedinjenje u jednu državu da bi danas iko mogao da se pogađa o tome da li

⁹⁵ *Ibid.*

⁹⁶ Ivan Stambolić, *Koren Zla*, HOPS, Beograd 2002

⁹⁷ Kosta Čavoški, *Slobodan protiv slobode*, Dosije, Beograd 1991, str. 149..

⁹⁸ *Politika*, 22. januar 1990.

će on živeti u jednoj državi ili neće. A upravo događaji koji su se odigrali predstavljaju najbolji argument i najrečitije objašnjenje – da ne postoje okolnosti niti uslovi pod kojima bi Srbija prihvatila bilo koju formulu podele srpskog naroda na više suverenih država mimo njegove volje.⁹⁹ Otuda, on smatra da "sa srpskim narodom i njegovim predstavnicima može se razgovarati o svemu osim o tome da živi podeljen u više država".¹⁰⁰ Sve te pretnje su se na kraju uvek svodile na pitanje unutrašnjih jugoslovenskih granica za koje Milošević kaže: "Pošto te administrativne granice nisu okviri u kojim žive pojedini narodi one se ne mogu jednostavno proglasiti za državne granice".¹⁰¹ Time je dao na znanje da republike u slučaju otepljenja ne mogu zadržati sve "krajeve koji su se našli u administrativnim granicama postojećih republika".¹⁰²

Pripreme za rat

Period do izbijanja ratnih sukoba karakterišu tri faze: pokušaj održavanja starog sistema, kristalisanje dva koncepta i razrešenja krize i rat. U prvoj fazi, odmah nakon Titove smrti, politička i intelektualna elita nastoji da zadrži stečenu poziciju bez značajnijih pokušaja da na krizu odgovori reformama sistema. Svaki iskorak menjao je odnos snaga i narušavao ravnotežu uspostavljenu u Titovo vreme. Pojava Miloševića 1986. i 1987. definiše drugu fazu. Milošević je prvi iskoračio sa konceptom prevazilaženja jugoslovenske krize, kroz jačanje federalnih institucija, centralne vlasti, uz dominantnu ulogu Srbije. To je bilo dijametralno suprotno onome što se u međuvremenu iskristalisalo kao koncept u Sloveniji, koja je budućnost Jugoslavije sagledavala samo kroz značajnu decentralizaciju i veću ulogu republika. U to vreme Hrvatska se još uvek ne izjašnjava, ali se kasnije tokom 1989 pridružuje zahtevima Slovenije. Dolazak Ante Markovića na funkciju saveznog premijera, poslednji je pokušaj da se nađe rešenje za Jugoslaviju. Njegov program je podrazumevao ekonomsku reformu sa nadom da će ona incirati i političke promene, što se pokazalo kao iluzija.

Uoči 14. vanrednog kongresa SKJ (januar 1990) već su se iskristalisale različite političke opcije, što se ogleda u nepremostivom nejedinstvu unutar

⁹⁹ *Politika*, 1. februar 1991.

¹⁰⁰ *Politika*, 16. januar 1991.

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² *Politika*, 20. mart 1990.

Saveza komunista. Uprkos pokušajima da se izvrši temeljna unutrašnja reforma i reorganizacija, pokazalo se da je istorijska uloga SK završena i da u okviru Jugoslavije više nema kohezionu ulogu. Od tri nosioca jedinstva Jugoslavije – partija, JNA, policija – partija kao politički faktor nije mogla da se nosi sa sve većim zahtevima za liberalizacijom i istovremeno sa naraslim nacionalizmima.

Napuštanjem Kongresa, najpre slovenačke, a zatim i hrvatske delegacije, Savez komunista je kahirao, a Jugoslavija se politički raspala. U pozadini Kongresa sukobila su se dva koncepta. Srbija je tada priznavala "samo onaj pluralizam koji u sebi sadrži pluralizam socijalistički orjentisanih snaga", odnosno "bespartijski sistem". Nakon ovog Kongresa politički sukobi se intenziviraju, nijedna strana ne odustaje od svojih opredeljenja. Iako je Slobodan Milošević pokušao da ignoriše odlazak Slovenaca u cilju očuvanja SKJ, Kongres je samo ubrzao raspad Jugoslavije. Brojni pokušaji da se spasi kakva takva Jugoslavija ostaju bez uspeha.

JNA na novu situaciju u zemlji odgovora formiranjem nove partije SK - Pokret za Jugoslaviju, koji treba da odigra ulogu integrativnog jugoslovenskog faktora. U partiju ulazi i Mirjana Marković –Milošević. SK – Pokret za Jugoslaviju je imala važnu političku ulogu. Utočište traži u Bosni i Hercegovini, gde je kasnije obavila tihe pripreme za agresiju na ovu republiku. Zajedno sa JNA i Srpskom Demokratskom strankom, ova partija će odigrati ključnu ulogu u razbijanju Jugoslavije. U krajnjem ishodištu njen izbor je bio očuvanje komunizma a ne Jugoslavije, otuda i njena internacionalistička i antinacionalistička retorika. U *Platformi* ove partije o razrešenju krize u bivšoj jugoslavenskoj republici (BiH) od 7. marta 1995. rat u Bosni se kvalifikuje kao stravičan etničko-verski, genocidni sukob, koji je započeo Tuđmanov režim u Hrvatskoj, nasilnom secesijom, a prenesen u Bosnu i Hercegovinu, uz dirigovanje i pomoc iz inostranstva" gde je (secesija) "naišla na nepremostive teškoće jer je bivša jugoslovenska republika Bosna i Hercegovina bila država tri ravnopravna naroda, a konstituisana na ideji jugoslovenstva". Zbog toga je kako se dalje kaže u Platformi "sukob u toj republici dostigao vrhunac varvarske simetrije u ubistvima, pljačkama, paljevinama, progonima i rušenju civilizacije".

Osvajanje Jugoslavije Milošević počinje Kosovom koje mu je poslužilo za političku mobilizaciju Srba i njegovom instaliranju kao nacionalnog lidera. Na Kosovu on izgovara "Jugoslavija ne postoji bez Kosova! Jugoslavija se dezintegriše bez Kosova! Jugoslavija i Srbija neće dati Kosovo!". Shvativši snagu nacionalizma Milošević učvršćuje svoju vlast čime se završava prva faza političkog aktivizma Slobodana Miloševića koju je karakterisala

komunistička retorika. Poznavajući vrednosti psotojećeg komunističkog aparata, on ga je samo dalje učvrstio i obnovio svojim ljudima. Mediji postaju glavna poluga njegove propagandne politike, na sva vodeća urednička mesta postavlja ljude od poverenja. Rekonstruisao je redakcije, pre svega, u Politici, NIN i RTS. Sa tako obezbeđenim mehanizmom mogao je krenuti u mitinge, koje je proizveo u glavno političko sredstvo u borbi za nacionalne ciljeve i učvršćivanje lične vlasti. Za mitinge kaže da su "demokratska, poštena i očekivana reakcija. Ako se reše uzroci zbog kojih se narod okuplja, oni će sami po sebi prestati. Ljudi se okupljaju na onoj osnovi na kojoj su napadnuti i ugroženi".

Milošević sve rešava kroz mitinge a svoje poruke drugima šalje preko transparenta i vatrenih govora. i sve to u znaku solidarnosti sa kosovskim Srbima. Ovakvo ponašanje nailazi na otpor jugoslovenskog vrha. Jugoslovensko rukovodstvo sa oklevanjem počinje da podseća Miloševića na pravila igre, međutim, on kroz mitinge dobija novu snagu i kreće na pohod, pre svega na Srbiju, potom Crnu Goru, a zatim celu Jugoslaviju. Miting na Ušću u Beogradu je verovatno vrhunac njegovog mitigaškog pohoda na kojem je je narod instaliran kao ključni politički faktor, što je kroz usta pesnika Milana Vitezovića slikovito formulisano u jednoj rečenici: "Poštovani narode naša istorija će ovu godinu zapamtiti kao godinu u kojoj nam se dogodio narod!".

Na proslavi šestogodišnjice kosovske bitke na Gazimestanu sa oreolom spasioca, Milošević dobija podršku JNA mada kod izvesnih, jugoslovenski nastrojenih generala, sa blagim oklevanjem. S jedne strane, Milošević igra na nacionalnu kartu i tako učvršćuje svoju poziciju u Srbiji, gradeći jedinstvenu Srbiju a, s druge strane, koristi armiju kao sredstvo u odbrani od nacionalizma i zalag za očuvanje Jugoslavije. Jedan deo građana, posebno u Bosni i Hercegovini, verovao je u takvu orijentaciju JNA. Ovo dvojstvo ostaće do kraja prisutno u Miloševićevoj politici, pre svega, da bi održao tezu o da je odgovornost za raspad Jugoslavije na secesionističkim republikama Sloveniji i Hrvatskoj.

U vreme dolaska Slobodana Miloševića Jugoslaviju potresaju politički skandali i afere. Jedna od značajnijih je svakako slučaj Agrikomerc (novembra 1987). Pored političke dimenzije ove afere, suštinsko pitanje se odnosi na dilemu vezanu na privrednu i društvenu reformu i u direktnoj je vezi sa budućim ustavnim reformama. Hamdija Pozderac, bosanski kandidat za Predsedništvo SFRJ, jedina je žrtva ove afere, bio je potpredsednik države i predsednik Ustavne komisije, te veoma značajan funkcioner u BiH. Njegovim padom uzdramana je stabilnost bosanskog rukovodstva. Ova afera imala je i

nacionalnu dimenziju jer su vinovnici ovog slučaja vezivani sa "verski fundamentalizam". Srpska štampa o njima piše kao "kvaziarapima" i poziva na savez "jugoslovenskih evropejaca" protiv kvazi Arapa.¹⁰³

Osma sednica CK Srbije je prekretnica u pogledu rešavanja jugoslovenske krize. Tada dolazi do raskola među partijskom političkom elitom Srbije. Instaliranje Slobodana Miloševića i odstrel Ivana Stambolića tada predsednika Srbije, označava pobjedu nacionalističke političke orijentacije koja je i dovela do razbijanja Jugoslavije. Tada, odnosno i pre Osme sednice, počinje rehabilitacija četničkog pokreta, a nakon pobjede Miloševića počinje četnizacija političkog prostora i rehabilitacija ovog pokreta. Sam Slobodan Milošević nije se nikada direktno pozivao na četnički pokret, njegove nacionalne programe niti je težio identifikaciji sa njima. Međutim, sve što je kasnije zastupao politički i nacionalno poklapalo se velikonacionalističkom politikom čiji je tradicionalni izraz bio četništvo.

U svojoj završnoj reči na Osmoj sednici Milošević je čak uputio oštru kritiku srpskom nacionalizmu. Rekao je: "Što se srpskog nacionalizma tiče, mislim da je politički neprihvatljivo da se rukovodstvu Saveza komunista Srbije preti optužbama za srpski nacionalizam. Srpski komunisti i srpski narod nikada nisu bili bolećivi prema svojim nacionalistima. Njih nije mimoilazila osuda - ni krivična, ni politička, ni moralna (...) Srpski nacionalizam danas to nije samo netrpeljivost i mržnja prema drugom narodu ili drugim narodima već je sama zmija u nedrima srpskog naroda, koji je uvek i kroz svoju istoriju težio ujedinjenju svim južnoslovenskim narodima (...) Srpski nacionalisti bi najveću štetu srpskom narodu naneli danas onim što mu, kao navodno najbolje nude da se netrpeljivošću i sumnjom u druge praktično izolira. Ekonomski, politički, socijalno kulturno - kako da živi sam a svoj i slobodom mali srpski narod kad sami, a svoji i slobodni, ne mogu da žive ni veći narodi - u ovom svetu gde su svi narodi i ljudi sve više povezani i sve više upućeni jedni na druge (...)".¹⁰⁴

Tokom jula 1988 Milošević obara vojvođansko rukovodstvo u tzv. "jogurt revoluciji" i otvara put centralizaciji Srbije pod parolom "jedan narod, jedna država, jedan sud". Ovi događaji izazivaju veliko uzbuđenje u drugim republikama. Nezavisni nedeljnik *Teleks* beleži "Politika koja se poji na neprijateljstvu i manipulaciji sa masama, ne može bez ekspanzionizma, uvek pored unutrašnjih neophodni su joj i spoljni neprijatelji i spoljni ciljevi. Kada se na Kosovu i Vojvodini uspostavi novi red, na red će neizostavno doći i

¹⁰³ Dragoš Kalajić, Kvazi Arapi protiv Evropljana, *Duga*, 13-19 septembar, 1987,

¹⁰⁴ Slobodan Milošević, *Godine raspleta*, 1989, str. 171. Govor na Osmoj sednici

Crna Gora, Makedonija, BiH, Hrvatska i Slovenija". Krajem oktobra održan je prvi miting u Crnoj Gori za obaranje rukovodstva zbog navodnog nepodržavanja kosovskih Srba i Crnogoraca. Miting nije uspeo, ali su uvedene vanredne mere. Počinje medijski progon Stipe Šuvara (hrvatski član predsedništva SFRJ) zbog podrške vanrednim merama i crnogorskom rukovodstvu. Time je prvi put doveden u pitanje legitimitet saveznog vrha. Miting će se u Crnoj Gori ponoviti u januaru 1989. godine kada dolazi do pada crnogorskog rukovodstva. Pod firmom kadrovske obnove u federaciju se dovode ljudi koji slede politiku Slobodana Miloševića. Promenom vojvođanskih, kosovskih i crnogorskih predstavnika Srbija dobija većinu u federaciju. Krajem januara celo Kosovo je zahvaćeno novim talasom demonstracija zbog smenjivanja Azema Vlasića i dovođenja na čelo partije policajca Rahmana Morine, koji uživa podršku Slobodana Miloševića.

U decembru 1988. godine održana je sednica dva srpska predsedništva. Uvodničar, penzionisani srpski general Petar Gračanin, već tada upozorava na "pretnju masovnog obračuna sa neposrednim međunacionalnim sukobima, što se ne može drugačije tumačiti nego kao građanski rat, a takvi ratovi su, kao što je poznato iz istorije obično uvek najjeziviji i najkrvaviji". Povod za sednicu su bili navodni letci sa neprijateljskim sadržajem koji su se rasturali na Kosovu a kojima se Albanci pozivaju na oružani ustanak. Nekoliko godina kasnije neki mediji su objavili da je KOS direktno učestvovao u rasturanju tih letaka koji su bili napsiani u obaveštajnim laboratorijama. (*Duga*, jun 1993).

U decembru 1988. srpska glasila pokreću kampanju protiv jugoslovenske diplomatije. Povod su slučajevi hapšenja jugoslovenskog konzula Bjedića u Čikagu (bosanski kadar) pod optužbom da je učestvovao u pranju novca, Vašingtonska "afera Stanovnik" koja se kasnije pretvorila u "slučaj Kovačević" (ambasador SFRJ u SAD), slučaj Gagro (jugoslovenski ambasador u Parizu - hrvatski kadar), koji je u srpskoj štampi prozvan zbog "nedoličnog odnosa prema Soluncima na proslavi 70 godina savezničke pobude".

Scenario razgrađivanja Jugoslavije smišljen je u svakom detalju. Događaji se smenjaju na dnevnoj osnovi a reakcije iz drugih republika su nepripremljene. U februaru i martu 1989. počinju štrajkovi rudara Trepče. Predvodnici štrajkačkog odbora su dva direktora (Albanci) i predsednica Konferencije SK rudnika (Srpkija). Oba direktora su nakon štrajka osuđeni na strog zatvor. Održava se vanredna sednica Skupštine SFRJ na kojoj tadašnji predsednik države Lazar Mojsov obelodanjuje "štabski dokument" iredente o stvaranju Republike Kosovo. Ustvari radilo se o letku nađenom na ulicama

Prištine koji je psoredstvom Tanjugovog internog servisa distribuiran korisnicima u federaciji. Državni vrh dobija zeleno svetlo od Skupštine SFRJ za uvođenje vanrednog stanja na Kosovu, o čemu slovenačka štampa izveštava da se "preuređenje Jugoslavije ne vodi samo preko rušenja naciokratije u pojedinim republikama, već i neposrednog zastrašivanja i osvajanja savezne državne vlasti".

U februaru 1989 u Cankarjevom domu u Ljubljani (17 februar) održan je skup u znak podrške rudarima Trepče. Milan Kučan, predsednik Slovenije, tada izjavljuje da se "Avnojevska Jugoslavija brani u Trepči". Nakon emitovanja priloga o ovom skupu na beogradskoj televiziji, izlaze studenti na ulice predvođeni rektorom Beogradskog univerziteta, direktorom Studentskog doma i sekretarom SK na Beogradskom univerzitetu (kasnije svi postaju visoki funkcioneri SPS). Na čelu kolone nose se stare srpske zastave i transparent preko cele ulice na kome piše KNIN (mesto u kojem je kasnije počela pobuna Srba u Hrvatskoj). Na mitingu ispred Skupštine Jugoslavije masa je tražila hašpenje Azema Vlasića, na šta je Milošević odgovorio: "U ime rukovodstva Socijalističke Republike Srbije, ja vam to obećavam". Obećanje je izvršeno narednog dana kada je Azem Vlasić uhapšen (u zatvoru je proveo 418 dana). Odmah nakon demonstracija u Sloveniji Srbija objavljuje bojkot slovenačke robe čime je započela ekonomska dezintegracija zemlje. Radmila Anđelković tada kaže "poručujemo da nijedan građanin Srbije neće moliti Slovence da ostanu u Jugoslaviji". Na mitingu povodom skupa u Ljubljani, crnogorski predsednik Momir Bulatović obećava masi oružje jer "Ova Jugoslavija nije stvarana u foteljama SAVA centra, pa se njima ne može ni razgrađivati".

Nakon izolacije Slovenije, beogradski scenario sve više se skcentriše na Hrvatsku koja uglavnom nije reagovala na beogradske provokacije. U martu 1989. vanredna konferencija SK Vojvodine traži razrešenje Stipe Šuvara i sazivanje Vanrednog partijskog kongresa. Hrvatska se posle dugog oklevanja suprotstavlja i otvara se konfrontacija između Srbije i Hrvatske.

28. aprila 1989. Srbija usvaja amandman kojim se omogućava promena ustava Srbije, odnosno ukida pravo na saglasnost pokrajina, čemu su prethodila brojna savetovanja, pre svega, na Pravnom fakultetu u Beogradu. Ustav SFRJ iz 1974 se kvalifikuje kao "velika istorijska nepravda koja se mora ispraviti". Dr. Miodrag Jovičić smatra da je već "ostvarena homogenizacija nacije, jedinstveno izražavanje građana za državnošću Republike i uređivanje autonomije u njenom sastavu", te da to sve "Srbiji daje veliku snagu i ojačava

njenu faktičku poziciju u borbi za promenu ustava".¹⁰⁵ Dr. Ratko Marković, kasnije i psac novog ustava Srbije, je promenu ustava Srbije takođe temeljio na narodnoj volji, jer, kako je rekao "danas u Srbiji ustavotvornu vlast počinje da vrši sam narod", te da zbog toga "jedna očigledno besmislena odredba ne može biti nedodirljiva...kriterijum ustavnosti u demokratijama vazda je bila volja naroda, njegove ogromne većine. Narod je ipak preči od ustava"¹⁰⁶ Samo godinu dana kasnije 1990. Srbija je, bez ustavne obaveze da dobije saglasnost pokrajina, glatko usvojila novi Ustav, koji je u potpunosti izmenio položaj pokrajina u republici. Novi ustav, popularno nazivan Narodni ustav, je, u suštini, prvi akt separacije od SFRJ. Srbija je po ovom ustavu prihvatala savezne zakone samo u onoj meri u kojoj nisu bili u suprotnosti sa njenim zakonima.

Na Kosovu počinju nemiri u kojima gine 19 Albanaca, što dovodi do još jačeg zaoštavanja situacije u Jugoslaviji. Slobodan Milošević i pored ustavnih promena, zadržava tri mesta u državnom vrhu (dva za pokrajine iz Ustava 1974) i sa Crnom Gorom uspeva da blokira rad Predsedništva SFRJ. Na proslavi 600 godišnjice Kosovske bitke na Gazimestanu Slobodan Milošević izjavljuje da "oružane bitke još nisu završene", slovenački vrh u julu izlazi sa predlogom o rekonstrukciji Jugoslavije kao "asimetrične federacije".

U jeku je pravi medijski rat koji se vodi iz jednog centra. Prethodno je izvršena temeljna čistka i centralizacija ključnih medija: Politike, RTS, NIN i pratećih revijalnih izdanja Politikine kuće. Kroz politizovane "slučajeve", predočavaju se šokantne "istine". Pokretanje inicijative za ustavne promene i ravnopravnost Srbije u federaciji je uvod u medijski rat. U redakcijama se zadužuju posebni novinari koji su pratili položaj Srba van Srbije, počinje organizovana kampanja o ugroženosti Srba, prvo na Kosovu, a potom i u Hrvatskoj. Genocid se uvodi u javni diskurs nakon objavljivanja knjige *Vatikan i Jasenovac*, 1987 (Ljubomir Kljakić, TVN, br.1322, 27.04.1990). Početkom 1989. otkriva se ugroženosti Srba u Hrvatskoj. Sve su češći napisi na tu temu, ali je svakako indikativan i govor Dobrice Ćosić na protestno večeri u Francuskoj 7 povodom hapšenja Jovana Opačića: "Decenijama Srbi u socijalističkoj Hrvatskoj nemaju nacionalna prava koja su imali u Austro-Ugarskoj carevini. A oni to trpe kao nebesku nesreću i mi njihovi sunarodnici o tome ćutimo iz

¹⁰⁵ Dr Miodrag Jovičić, Ustavi i ustavnost Srbije u svetlosti aktuelnih ustavnih borbi, *Anali* - pravnog fakulteta u Beogradu, Beograd, 1989. str. 376.

¹⁰⁶ Dr Ratko Marković, *Pravni Život*, Savez udruženja pravnika SR Srbije, Beograd 1988.

straha, ravnodušnosti, koristoljublja... Zar je srpska sudbina u Hrvatskoj u ratu – genocid, a u socijalističkom miru – diskriminacija i asimilacija".¹⁰⁷

Slovenija donosi *Majsku deklaraciju* o slovenačkoj narodnoj volji za suverenu Sloveniju. Srbija inicira raspravu o Sloveniji u SK sa tezom da je Slovenija "glavni generator jugoslovenske političke i ekonomske krize". Krajem 1989 na Kongresu slovenačkih komunista usvajaju se statutarne promene koji u suštini definišu slovenačko viđenje jugoslovenske krize - savez republičkih komunističkih partija.

Najava mitinga istine u Sloveniji iz Beograda izazvala je konsternaciju i mobilizaciju Slovenaca. Sprečava se održavanje mitinga. Milošević tada optužuje slovenačku vlast da je "osiono i agresivno i sa silom prekinula veze sa narodom iz Srbije", što je Srbija prihvatila sve dok "snage konzervatizma, agresije i nasilništva ne ustupe mesto demokratskom, miroljubivom i bratskom u slovenačkoj politici".

Počinje defamacija Slovenije, a paralelno se organizuju mitinzi po Hrvatskoj. Tokom jula i avgusta proslava godišnjice kosovske bitke organizuje se u Kninu i drugim srpskim enklavama u Hrvatskoj. U toku je erupcija srpskog nacionalizma vešto vođen i doziran iz Beograda preko medija. Dolazi do incidenata na Jadranskoj obali i počinje izvoz "antibirokratske revolucije" van Srbije. Već u septembru iz Vojvodine dolazi inicijativa da se u političkom vrhu otvori rasprava o položaju Srba u Hrvatskoj uz ocenu da su oni tamo neravnopravni. U Sloveniji se istovremeno vodi diskusija o amandmanima na Ustav Slovenije što Srbija preko Predsedništva SFRJ proglašava neustavnim, pri tome, ne obazirući se na činjenicu da je već došlo do promene Ustava Srbije. Pokušaj da se Slovenci "urazume" i odustanu od amandmana nije uspeo, a tadašnji predsednik SFRJ Borisav Jović izjavljuje da bi "trebalo zavesti vanredno stanje u SR Sloveniji i pohapsiti sve koji su doveli do tog čina". Ubrzo nakon toga na prvom zasedanju Skupštine SFRJ slovenačka delegacija napušta sednicu, jer se otvorila rasprava o Sloveniji.

Polako se vrše pripreme i u Bosni i Hercegovini. U novembru 1989 Bosnu potresa policijska afera. SDB Srbije iseljava stanovništvo srpske nacionalnosti iz opština Srebrenice i Bratunca pod izgovorom da se radi o iseljavanju pod pritiskom muslimanskih fundamentalista. Prvi put SDB jedne republike otvoreno "radi tajno" u drugoj republici. Dolazi i do polarizacije i sukoba u državnom vrhu B-H, te sukoba na relaciji Beograd-Sarajevo. Lider bosanskih komunističkih lidera, dolazi do svojevrsne kosovizacije B-H.

¹⁰⁷ *Duga*, br.406, 16-29 septembar 1989.

Slobodan Milošević je uspeo da nametne tempo na jugoslovenskoj političkoj sceni. Pokušaj savezne vlade da mu "udovolji" samo je narušio ionako već narušen jugoslavenski balans. Neodlučnost saveznog vrha ali i republičkih političkih i partijskih rukovodstava pokazala je koliko su se svi pribojavali buđenja srpskog nacionalizma. Odsustvo šire jugoslovenske solidarnosti u konfrontaciji sa srpskim agresivnim ponašanjem takođe je pokazalo koliko su jugoslovenski političari u republičkim centrima bili nepripremljeni za ono što se spremalo u Beogradu.

Upravo u tim ključnim godinama kada se odlučivalo o budućnosti Jugoslavije Slobodan Milošević je uspevao, pribegavajući raznim mahinacijama i prevarama, oslanjajući se na protivrečnosti i nespornost svojih partnera iz Bosne i Hrvatske, da izađe kao pobednik iz svih situacija koje su se otvarale ili koje je sam provocirao. Koristeći se mitinzima kao "demokratskom legitimacijom" on je zastrašivao sve svoje protivnike na čitavoj teritoriji bivše Jugoslavije. U jednom svom govoru iz tog vremena rekao je da su "mitinzi bili oblici političkog reagovanja najšire javnosti na nefunkcionisanje društva", te da su u "Srbiji mitinzi omogućili funkcionisanje institucija koje su bile blokirane, ali su izrazili i opredelenja na kojima se danas zasniva nasa društvena reforma".

Insistiranje Zapada na demokratskim izborima za višepartijski sistem otvorilo je nove probleme za srbijanski režim i Slobodana Miloševića, mada bi transformisana komunistička u socijalističku partiju Srbije verovatno i u višepartijskim uslovima osvojila vlast. Međutim, po rečima Borisava Jovića, Slobodan Milošević je bio oprezan oko ideje višepartijskih izbora jer bi "u tom slučaju došlo do formiranja albanske partije" S obzirom na to da njih ima skoro dva miliona, Slobodan Milošević procenjivao da bi oni "bilo kako da nazovu tu svoju partiju preuzeli vlast u svojim sredinama i mi bismo izgubili Kosovo".¹⁰⁸ Pripreme za višepartijski sistem obavljene su iz jednog centra, što će se naknadno pokazati, kroz veoma buran politički život u Srbiji u kojem je ogromnu ulogu imala Služba državne bezbednosti. Svedočenje Ratomira Tanića u procesu Slobodanu Miloševiću pred Haškim tribunalom pokazaće koliko je bila važna uloga ove službe u procesu osnivanja višepartijske scene u Beogradu. Naime, Ratomir Tanić je pred sudom u Hagu potvrdio svoju povezanost sa Službom. To naravno nije nikakva novina za jugoslovenske prilike, međutim, Ratomir Tanić je bio jedan od vodećih lidera Građanskog saveza (bio je potpredsednik), pre toga je bio osnivački član UJDI, te Republikanskog kluba, da bi na kraju pristupio Novoj demokratiji. Stavranje

¹⁰⁸ Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ*, Beograd, 1996.

višepartijske scene veoma je dobro osmišljeno tako što Slobodan Milošević u svom programu, kao i u svojoj retorici, nije bio nacionalista, mada je u suštini "postkomunistički" nacionalizam počeo oblikovati još 1987.

Pošto izvoz "antibirokratske revolucije" u druge republike nije uspeo, a samim tim ni okupacija Jugoslavije na prepad, Slobodan Milošević se okrenuo ratnim osvajanjima Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Njegovi ratni glasnovornici bile su druge partije, koje su u svojim programima obelodanile ratni program Srbije. Tri partije u svojim programima jasno su naznačile granice buduće države koje su se poklapale sa Moljevićevom "Homogenom Srbijom". Te partije bile su Srpski pokret obnove (SPO) na čijem čelu je bio Vuk Drašković, zatim Srpska radikalna stranka (SRS) sa Vojislavom Šešeljem na čelu i Srpska narodna obnove (SNO) na čelu sa Mirkom Jovićem. Ove partije su u suštini promovisale četništvo i pozivale su se na tradiciju četničkog pokreta.

SPO se u svom programu određuje prema srpskom entitetu kao nezavisnim u odnosu na druge jugoslovenske republike, zatim on implicira da je Jugoslavija direktno srpska tvorevina, te kaže "od današnje Jugoslavije ne mogu se otepeti ili na štetu srpskog naroda konfederalizovati teritorije koje su 1. decembra 1918, na dan stvaranja Jugoslavije, bile u sastavu Kraljevine Srbije, kao ni krajevi, u kojima su Srbi, pre ustaškog genocida, bili u većini – te teritorije su neotuđiva, istorijska i etnička svojina srpskog naroda. Kada je u pitanju Hrvatska u programu se eksplicitno kaže "Hrvatska se u svojim sadašnjim granicama, ne može konfederalizovati sve dok od Baranje, delova Slavonije, Korduna, Like, Banije i severne Dalmacije ne budu obrazovana autonomna pokrajina srpske krajine i dok ne bude garantovana autonomija Istri i Dubrovniku". Ukoliko se Hrvatska ipak otepi od Jugoslavije "autonomna pokrajina srpske krajine bi ušla u sastav srpske države".

Kada je u pitanju Kosovo, program SPO predviđa "ukidanje albanske države" stvorene na Kosovu i Metohiji. Predviđa se zatim vraćanje imovine Srbima "koja im je oteta u Drugom svetskom ratu", zatim osnivanje Fonda koji bi finansirao "naseljavanje Kosova i Metohije Srbima, s tim da se uspostavi broičani odnos Srba i Šiptara, kakav je bio poslednjeg dana slobode 6. aprila 1941 godine. Posebno se naglašava da će "sve Šiptare koji su se samovlasno naselili na Kosovu i Metohiji ili ma gde u Srbiji, vratiti kao strane državljane u Albaniju", zatim "proterati sve Šiptare koji su se na ma koji način upleli u okupatorski plan Tirane o "velikoj Aslbaniji" do Skoplja, Nikšića, Kopaonika i Morave". U slučaju konfederalizacije predviđa se "ukidanje autonomnog stausa, albanskog jezika bilo gde u Srbiji, pravo Šiptara na albansku zastavu,

kao i antisrpski ustrojene škole, policijsku službu, bolnice, pošte i sudove i sl."¹⁰⁹

Srpska radikalna stranka (SRS) je pored toga što je gradila svoju reputaciju oslanjajući se na četništvo, istovremeno u svom političkom delovanju primenjivala metode srpskog fašizma odnosno u velikoj meri se oslanjala na D. Ljotića i njegov "Zbor". Pored određivanja zapadne granice (slično SPO) radikalni program posebno se skoncentrisao na rešavanje albanskog pitanja. Osnovna mera protiv Albanaca bi se sastojala, pre svega, u smanjivanju njihovog broja, pa se tako jasno ukazuje na potrebu da se "odmah protera 360 hiljada albanskih emigranata i njihovih potomaka", zatim da se "srpskim državljanima koji borave u inostranstvu i tamo deluju sa separatističkih pozicija, odmah oduzme srpsko državljanstvo i zabrani povratak", kao i da se "svim Šiptarima, koji to žele, izda iseljenički pasoš". Program takođe predviđa naseljavanje Kosova Srbima tako što bi se na to područje "preselile sve vojne i policijske akademije i sve vojne ustanove koje nisu direktno povezane za komandovanje pojedinim armijskim oblastima, kao i čitav niz drugih državnih ustanova, čime će se stvoriti uslovi za preseljenje desetina hiljada oficira, podoficira, policajaca, državnih činovnika, članova njihovih porodica i kompletne prateće infrastrukture".¹¹⁰ Program sadrži i niz drugih mera koje bi podstakle Albance na iseljavanje u koje spadaju i takve kao što su izgradnja autoputeva koji sa "namerno razdvojenim trakama do 1 km zbog 'konfiguracije terena i čišćenjem širokog pojasa oko puta kroz najnaseljenije šiptarske ruralne sredine, i ostalih objekata poput kasarni poligona, skladišta, uz koje se daju placevi i prostor za naseljeničke kolonije, usitnjava šiptarski etnički prostor čime oni gube 'dubinu' teritorije koja je važan element njihovog osećanja sigurnosti". Nezamislivi su detalji kojima se Program bavi, jer on predviđa namerna isključenja struje "uz prave sabotaze na delovima mreže", ali isto take i vode, a sve u cilju da im se "život učini nesnošljivim". Predviđene su finansijske policije, izdavanje raznih dozvola, zatim infiltriranje Službe državne bezbednosti u razne albanske organizacije kako bi se uticalo na njihovu "delatnost, ako ne i rukovoditi njima". Srpski fašizam prikazan u ovom Programu kasnije je uspešno i sproveden nad Albancima sa još mnogo većom maštom sve do NATO intervencije.

Zalaganje za nacionalno pomirenje srpskog naroda (četnika i partizana) počelo je mnogo ranije. Pisane su nove "objektivne istorije", među

¹⁰⁹ Radikalizacija drustav u Srbiji, Program SPO, str. 152., Helsinski odbor za ljudska prava u Srbiji, 1997.

¹¹⁰ *Ibid.* Programska deklaracija SRS, str. 155

kojima je najveću popularnost imala Veselina Đuretića. Vuk Drašković je već početkom osamdesetih javnosti postao poznat svojom knjigom *Nož* kojoj je gvorio o zločnima nad srpskim narodom počnjenih od strane Muslimana. Njegova uloga je bila zapažena i u mobilisanju srpske dijasporu u Kanadi, SAD i Australiji. Zajedno sa Milanom Komnenićem, pesnik, i Vojislavom Šešeljem obilazili su ova tri kontinenta, uključujući i Evropu, ne samo radi promovisanja srpskog interesa, već i zbog prikupljanja finansijske podrške.

Srpski nacionalizam je, kako kaže Slobodan Inić, "širi od četničkog pokreta i njegovih nacionalističkih programa u prošlosti i savremenosti, ali nema ni jednog takvog programa niti pokreta u srpskom narodu koji je potpunije i direktnije izražavao tu prirodu, planove i ambicije velikosrpskog nacionalizma, kao što je to bilo i u tom pogledu ostalo četništvo u Srbiji".¹¹¹

Pripreme i planiranje rata

JNA nije odmah objavila ciljeve rata, ali su oni, kako ih je kasnije definisao Veljko Kadrijević u svojoj knjizi "Moje viđenje raspada Jugoslavije" već bili definisani na drugim nivoima. Miloševićev glasnogovornik rata bio je Vojislav Šešelj i mnogi drugi intelektualci koji su dnevno kroz razne medije najavljivali i objašnjavali šta us "srpske etničke teritorije" koje treba osloboditi. List *Narodna armija* u to vreme, umesto nedeljno, izlazi svaka tri dana. Skoro u svakom broju izlaze intervjui Veljka Kadrijevića, Borisava Jovića, zatim istoričara Milorada Ekmečića. List je stavljen u funkciju srpskog programa i odatle se upućuju pretnje svima "koji misle da će politikom svršenog čina moći da razbiju Jugoslaviju".¹¹²

Svesno se potencira opasnost spolja što dobija značajno mesto u beogradskim medijima. Ističe se da je "Vatikan imao vrlo značajnu ulogu u zbivanjima u Jugoslaviji", te da je "Vatikan obezbedio sredstva za naoružavanje hrvatske vojske", zatim da su se kod "Austrije i Turske pojavili stari imperijalni prohtevi" i sl. Lansira se teza o "Četvrtom Rajhu" nakon ujedinjenja Nemacke. General Svetozar Oro tvrdi da je "opasnost s polja iskonstruisana da bi se, pod maskom 'spašavanja Jugoslavije' zemlja prekomponovala u 'Srboslaviju'". Istovremeno, Dobrica Ćosić nudi Italiji Istru, a Mile Martić Zadar i otoke.

¹¹¹ *Ibid.* Programska deklaracija SRS, str. 155

¹¹² Veljko Kadrijević, *Narodna armija*, 27.juni 1991.g.

JNA dolazi na istu poziciju sa srbijanskim rukovodstvom: da su Srbi najrasprotnjeniji narod u Jugoslaviji, da ih to čini integrativnim faktorom Jugoslavije, da su Srbi stvarali obe Jugoslavije, i da su istorijski gledano oni njeni pravi branioci, da srpska nacionalna svest treba da postane protivteža drugim nacionalizmima koji nisu državotvorni, što je u drugim republikama primljeno sa velikim podozrenjem. Bojkotovanje savezne vlade, podčinjavanje TO i njeno razoružanje, uzimanje strane u ratovima u Sloveniji, Hrvatskoj, pa onda i BiH, mobilisanje dobrovoljaca kao način popunjavanja JNA, sve to su razlozi koji su doveli do srbizacije JNA, što je definitivno opredelilo i karakter rata. Armisjki vrh je tokom 1990 i posebno u proleće 1991, prema Martinu Špegelju, bivši general JNA i prvi ministar odbrane Republike Hrvatske, razmišljao o vojnom udaru na teritoriju cijele tadašnje Jugoslavije, pa i protiv Miloševića. Na taj način htjela se "uspostaviti neka Titova Jugoslavija, što je sve trebalo biti oplođeno sa Markovicevim idejama, uz podršku Zapada. Sve do napada na Sloveniju ta ideja je egzistirala u glavama armijskog vrha, kako bi se jednako zaustavili radikalni procesi u Srbiji i nacionalizam u Sloveniji i Hrvatskoj".¹¹³ Slovenavčki, a kasnije i hrvatski rat pokazao je da je JNA izgubila legitimitet kod svih jugoslovenskih naroda (sem Srba) i da zato svi njeni pokušaji da da deluje jugoslovenski nisu uspjeli.

Akteri

Pripreme za rat trajale su dugo, na tome se radilo na nekoliko nivoa: kroz medije, institucije, neformalno kroz kafane i druženja, škole i univerzitet, crkvu, armiju. Od osmišljavanja projekta do njegove operacionalizacije razne ličnosti su dobijale uloge. Ulogu glasnogovornika rata dobio je Vojislav Šešelj, jedan od najdoslednijih operativaca, sve vreme je delovao kao *alter ego* Slobodana Miloševića. Uvek spreman da pokaže meru nasilja za koju se predsednik u datom trenutku odlučio. I istovremeno, uvek dovoljno nesimpatičan da Slobodan Milošević deluje pristojno i prihvatljivo.

Ime Vojislava Šešelja, pored Vuka Draškovića, vezano je za prve izlive mržnje prema drugim narodima u bivšoj Jugoslaviji. U *Programskoj deklaraciji Srpske radikalne stranke* (februar 1991) stoji da će se zalagati za "obnavljanje slobodne, nezavisne i demokratske srpske države na Balkanu koja će obuhvatiti celokupno srpstvo, što znači da će u svojim granicama imati, pored

¹¹³ *Telegraf*, 2. novembar 1994.

sadašnje oktroisane srbijanske federalne jedinice, srpsku Makedoniju, srpsku Crnu Goru, srpsku Bosnu, srpsku Hercegovinu, srpski Dubrovnik, srpsku Dalmaciju, srpsku Liku, srpski Kordun, srpsku Baniju, srpsku Slavoniju i srpsku Baranju".

Programska deklaracija, posebno akcentirajući Kosovo, zalaže se za "gušenje svim sredstvima albanske separatističke pobune" uz neophodno sprovođenje mera kao što su: "nemogućavanje bilo kakvog oblika kosovsko-metohijske političke teritorijalne autonomije, proterivanje 360 hiljada albanskih emigranata, sprečavanje državno finansijskog dotiranja nacionalne manjine, proglašavanje ratnog stanja i zavođenje vojne uprave, raspuštanje tamošnjih organa civilne vlasti i ustanova koje se finansiraju iz državnog budžeta, zatvaranje ili konzerviranje svih fabrika i drugih proizvodnih pogona, ukidanje svih socijalnih davanja Šiptarima, posebno onih koja podstiču previsok natalitet" i niz drugih.

Ovaj program je istovremeno bio neformalni program srbijanskog režima po kojem se odvijao scenario zaokruživanja Velike Srbije. Socijalisti su zadržali konspirativnost kao meru političke lukavosti, te su partije poput Šešeljeve imale ulogu obelodanjivanja ratnih ciljeva. U Programu stranke se ističe da je cilj državnog uređenja Velika Srbija. Rešenje jugoslovenske krize vidi kroz stvaranje tri države: Velike Srbije, Male Hrvatske i još manje Slovenije. Drina je srpska reka koja protiče kroz centar Srbije, a sto se tiče Mulsimana, oni mogu računati samo na deo oko reke Bosne. Mada su većinsko stanovništvo pripada im samo 18 odsto teritorije BiH. Muslimani u principu nemaju ništa protiv da žive sa Srbima, međutim, ako neće da razgovarju sa bosnakim SDS, onda radikali stupaju na scenu, a s njima "razgovora neće biti". Ni Muslimane u Sandžaku nije štedeo. Pretio im je svojim "dobrovoljcima prekaljenim u ratu" ukoliko se dese barikade ili nekakv muslimanski ustanak.

U Skupštini Srbije pozivao je na retoriziju prema Hrvatima, založio se za proterivanje Hrvata iz Vojvodine i Srbije, jer su oni najveći srpski neprijatelji i "zločinački i kukavički narod". Kao peta kolona i neposredni "saradnici ustaša" moraju se proterati. To bi radili na "krajnje human način" tako što bismo im dali adrese Srba iz Hrvatske. Hrvatska ne može da se otcepi, barem ne u "avnojevskim" granicama. Jedino Slovenci imaju šansu da se otcepe. U Skupštini Srbije Šešelj obećava da u Srbiji neće živeti Hrvati, nudi vozove i kamione da ih odvođe, poziva se na zakon retorizije i obećava dnjihovo "raseljavanje" čim radikali dođu na vlast..

Po Šešelju pitanje Bosne za Srbiju je pitanje - biti ili ne biti. Popuštanje u Bosni znači dva miliona izbeglica u Srbiji i gubljenje veza sa Krajinom. Srbija

ne sme prihvatiti nikakv ultimatum inače će se svesti na "beogradski pašaluk". "Opsada Sarajeva nije ratni zločin", jer je kriv onaj ko je dozvolio da "Sarajevo postane ratna tvrđava". Ako se vojno ne interveniš protiv Srbije, srpski narod će izdržati "sve ekonomske blokade". Ovo je rat za državu i sada se mora "razmišljati kako sačuvati teritorije pod našom kontrolom". Borba srpskog naroda za samostalnost u zapadnim krajinama može "potrajati pet godina, a sa pritiscima možda i dvadesetak".

Opreativni deo plana RAM – i rat u Hrvatskoj

U suštini, RAM je plan za povlačenje zapadnih granica Srbije, stvaranje okvira za neku novu Jugoslaviju u kojoj bi svi Srbi sa svojim teritorijama živeli u istoj državi. Prvobitni plan RAM bio je da se Hrvatska veže za Jugoslaviju i u tom smislu RAM je bio anti-hrvatski, jer je Hrvatska jedina bila sposobna da se suprotstavi srpskoj agresiji. RAM je nastao 1990 u Generalstabu u cilju odbrane socijalizma i Jugoslavije.¹¹⁴ Postojanje plana RAM obelodanjeno je na sednici SIV-a 19. Septembra 1991. godine. U to vreme JNA je već vezana za Miloševića, jer joj je "Srbija čvršća uzdanica"³¹ Sprema se i plan za predstojeće izbore u Hrvatskoj i Sloveniji za koje se očekuje da će komunisti izgubiti. Međutim, otpor Hrvata je iznenadio JNA, te se odustalo od zadržavanja cele Hrvatske i okrenulo planu njenog razbijanja i bacanja na kolena tako što će je preseći na dva dela preko Knina (Dalmacija je skroz odsečena sve do 1995). Granice RAM-a su završavale na liniji Virovitica-Karlovac-Karlobag, što je Šešelj jasno isticao kao vojni cilj. Računalo se na zadržavanje BiH i Makedonije bez većeg otpora. Očekivalo se da bi poraz Hrvatske sprečio rat u Bosni. Već početkom 1990. godine Predsedništvo SFRJ na čelu sa Borisavom Jovićem i JNA preduzimaju mere da se Sloveniji i Hrvatskoj oduzme oružje iz civilnih magazina TO i prenese u vojne magacine, sa objašnjenjem da je čuvanje oružja u nadležnosti JNA. Ovom odlukom ove dve republike praktično ostaju bez oružja, posebno Hrvatska. Istovremeno, u prvoj polovini 1990.godine JNA pravi vojni raspored, doneta je odluka o

¹¹⁴ U presretnutom telefonskom razgovoru između Radvovana Karadžića i Slobodana Miloševića 8. jula 1991. godine prvi put se spominje plan RAM. Milošević: "Od strateškog značaja je RAM, znač šta je RAM." na šta Karadžić odgovara "Znam, sve znam." Ovaj razgovor prezentiran je u Haškoj sudnici, a zaštićeni svedok B-1793 je potvrdio autentičnost ovog razgovora.

³¹ Borisav Jovic, *Poslednji dani SFRJ*, str. 146

formiranju posebnih motorizovanih korpusa u regionima Zagreba, Knina, Banjaluke i Hercegovine, koji bi po potrebi bili sposobni da budu u funkciji kao na Kosovu (svojevrna vojna uprava).¹¹⁵ Plan da se Hrvatska preseče, po mišljenju Slobodana Miloševića, još uvek "čini Jugoslaviju državom od oko 17 miliona stanovnika, što je za evropske prilike dovoljno"¹¹⁶

Krajem 80-tih MUP Srbije je već bio prisutan u BiH (afere u Moševcu i Srebrenici), a afera Agrokomerc (koji već tada proizvodi za vojsku) bila je u funkciji destabilizacije Bosne i kompromitacije vodećih muslimanskih političara poput Pozderca, koji je bio kandidat za člana Predsedništva SFRJ. Naime, politička dimenzija beogradskog prisustva u Bosni bila je u funkciji da se Muslimani drže uz Srbiju, kako bio se Bosna vezala za Srbiju. U Hrvatskoj je slično prisustvo kroz fabriku Gavrilović u Petrinji, koja je takođe ekonomski vezana za vojsku. Na čelu te fabrike bio je Mikelić koji je odigrao značajnu ulogu u podeli Hrvatske i kasnije kroz Pokret SK-PJ.

Na operativnom nivou RAM u Hrvatskoj pokrivala je obavestajna služba ratne avijacije - V korpus RV PVO. Prvi višestranački izbori u Hrvatskoj održani su u proleće 1990. godine. JNA je očekivala da će pobediti SPD tj. Ivica Račan što bi, po njima, garantovalo opstanak socijalizma. U to vreme SDS, koju je predvodio Jovan Rašković tretira se od strane JNA kao četnička partija. Međutim, pobeda Franje Tuđmana promenila je situaciju i JNA počinje da vrši pripreme za presecanje Hrvatske preko plana LABRADOR. Razvija se obaveštajna mreža sa posebnim vezama u Krajini, a Banja Luka i Zagreb su glavni obaveštajni centri. JNA svoju podršku daje SDS, jer je "zagovornik Jugoslavije". LABRADOR je pripremio dokumentarni film o Špegelju (uvoz oružja iz Mađarske) kako bi se stvorila klima za prevrat i hapšenje hrvatskog režima. Vojni udar je stalno visio u vazduhu, međutim, Veljko Kadijević se nije odlučio na taj korak i pored pitska Borisava Jovića i Slobodana Miloševića. Film o Špegelju nije doneo očekivane rezultate, ali je ogolio velikosrpsku struju u JNA. Počinje intezivna mobilizacija i prvi sukobi u Pakracu i Plitvicama koji treba da razviju motivaciju za rat kod hrvatskih Srba. Medijski se oživljavaju događaji iz 1941, stradanje Srba od strane ustaša podstiče kod Srba želju za osvetom. Provociraju se sukobi na budućim granicama. JNA se pojavljuje u ulozi razdvajanja dveju strana i ostaje na budućim granicama. JNA je razoružala TO Hrvatske ali je naoružavala Srbe u Hrvatskoj već 1990.g.i 1991.g, dok su se Hrvati naoružavali tek 19991. i 1992.¹¹⁷

¹¹⁵ *Ibid.* str.152

¹¹⁶ *Ibid.* str.161.

¹¹⁷ *Erazmus*, broj 13, 1995, Intervju sa Svetozar Livadom, str.19.

Hrvatska nije uspela da ostvari punu kontrolu nad svojom teritorijom. JNA je tada već prešla na drugu opciju. Prema rečima Kadrijevića, JNA, pored "zaštite Srba" u prvoj fazi rata, sebi je za politički cilj u drugoj fazi postavila "stvaranje nove Jugoslavije od naroda koji to žele, pravedan i miran razlaz sa onim narodima koji ne žele da ostanu u Jugoslaviji, transformaciju JNA u vojsku buduće Jugoslavije".¹¹⁸Isto je zapisao i Borisav Jović u svojoj knjizi: "JNA se transformiše u vojsku onih koji žele da ostanu u Jugoslaviji, a najmanje je: Srbija, srpski narod plus Crna Gora."

Zbog neuspešne mobilizacije na koju su uticale razne akcije "roditelja, majki, sestara, mirotvoraca, pacifista itd.", JNA je prihvatila paravojne formacije, u čijem su se sastavu borile na desetine hiljada ljudi. Sve vodeće paravojske ovog tipa formirale su opozicione stranke. Srpski pokret obnove bio je inicijator stvaranja *Srpske garde*, koja je nastala nakon sloma JNA u Sloveniji, sa ciljem da preraste u srpsku vojsku. Delovala je pod komandom Prve armije, kasnije pod komandom Teritorijalne odbrane Gospić. *Dobrovoljci Srpske radikalne stranke* (prema nekim procenama bilo ih je između 30 do 50 hiljada) učestvovali su u ratu od samog početka. Njihov odlazak na ratište imao je veliki televizijski publicitet. *Dobrovoljačka garda* osnovana je 11. Oktobra 1990 ("polako se pripremala za otpor protiv ustaske vojske i bojovnika"). Ona je bila najdisciplinovanija paravojska, delovala je u okviru Novosadskog korpusa. Nju je osnovao Željko Ražnatović-Arkan, koji je već bio dugogodišnji saradnik DB najviše u likvidacije emigracije, posebno hrvatske.¹¹⁹Njegova Garda je 1993. godine iznedrila *Stranku srpskog jedinstva*. Arkanove jedinice smatrale su se najdisciplinovanijim i imale su posebnu ulogu u počinjanju rata u Hrvatskoj i u Bosni. Njegova garda je bila najtešnje povezana sa JNA, od nje je dobila naoružanje i u završnici "oslobađanja" Vukovara imala je dominantnu ulogu. Od tada raste njegova slava "srpskog junaka", dolazi na naslovne strane svih srpskih novina: od NIN, Borba, Vreme i mnogih drugih. Povodom pogibije nekoliko svojih boraca, Arkan izjavljuje da "mržnja dominira njegovim osećanjima i ne dozvoljava mu da reaguje kako treba" i poručuje "da Srpska dobrovoljačka garda neće imati živih zarobljenika za razmenu, te da će svaki neprijateljski vojnik koga zarobe biti streljan".¹²⁰ Bio je direktno povezan sa generalom Simovićem, o čemu je pisala Dobrila Gajić-Glišić u svojim memoarima. Ona opisuje kako su u kabinetu generala

¹¹⁸ Veljko Kadrijević, *Moje viđenje raspada*, str. 134

¹¹⁹ Željko Ražnatović Arkan je bio poznat po pljačkama banki u Švedskoj, bio je zatvaran, ali je uspeo da pobjegne iz zatvora u Belgiji. 80- tih se vraća u Jugoslaviju a pred rat se ponovo angažuje za DB.

¹²⁰ ON, 20. septembar 1991.

Simovića sa strahom pratili intervju sa Arkanom na *Studio B* koji je na pitanje ko mu je vrhovni komandant odgovorio "Patrijarh Pavle" umesto General Simović.¹²¹

Paravojne jedinice gotovo da nisu imale odlike paravojske, što su javno tvrdili i Arkan i Šešelj.¹²² Branislav Vakić, četnički vojvoda i savezni poslanik Srpske radikalne stranke, kaže da su srpski dobrovoljci i četnici već sa prvim incidentima sa hrvatske stranke "krenuli tamo na poziv teritorijalne odbrane i srpskog naroda". On tvrdi da su početkom 1992. godine od tadašnje JNA dobili poziv da "uputimo naše dobrovoljačke jedinice u Krajinu", te da je poslao "veliku grupu dobrovoljaca iz ovog dela Srbije na obuku u kasarnu JNA u Bujanj Potok, isperd Beograda". U toj kasarni su dobrovoljci dobili i naoružanje. Marta meseca 1992.godine smo poslali i veliku grupu dobrovoljaca u Beogradsku kasarnu "4 juli", gde su dobili i oružje i uniforme, i bili na obuci. Za tih šest meseci, od januara do jula 1992.godine, u ovim beogradskim kasarnama je bilo stacionirano i obučavano više od šest hiljada naših dobrovoljaca, koji su bili upućivani kod Drniša, u Divoselo i u Počitelj".¹²³

Ono što je avojne jedinice razlikovalo od JNA je način organizovanja, oznake, zastave, himne i drugačije obraćanje. To potvrđuje i Uredba Vlade Srbije o upisu dobrovoljaca u Teritorijalnu odbranu (23. avgust 1991) koja u članu 1. kaže: "Popuna JNA dobrovoljcima vrši se u skladu sa saveznim propisima". Indikativna je i Naredba Predsedništva SFRJ od 10. novembra 1991. o angažovanju dobrovoljaca u oruzanim snagama SFRJ za vreme neposredne ratne opasnosti.

Tokom 1991. bilo je još očekivanja u nekim sredinama da će JNA spasiti Jugoslaviju od raspada. Vojni puč, koji je visio kao mogućnost, posebno marta 1991.godine, nije mogao biti izveden iz više razloga. Prvi je taj što se na JNA skoro u svim sredinama gledalo kao na srpsku vojsku, zatim JNA je već više od čitave decenije izgubila legitimnost da igra ulogu garanta Jugoslavije, jer je njen osnovni cilj bio, pored očuvanja integriteta zemlje, i očuvanje socijalizma. U novonastalim međunarodnim okolnostima takva orijentacija nije imala opravdanje. Zbog toga je JNA u toku sukoba sa Slovenijom i Hrvatskom sužavala svoje ciljeve: zaštita srpskog naroda i stvaranje novih

¹²¹ Dobrila Gajić-Glišić je to potvrdila i u Haškoj sudnici kao Miloševićev svedok

¹²² Željko Ražnatović-Arkan: "Mi nismo paramilitarna formacija, mi se borimo zajedno sa federalnom armijom. Borimo se za ujedinjenje srpskih zemalja i srpske vojske. Želimo novu profesionalnu srpsku vojsku u kojoj bi sa nama bili stvarni heroji i vojnici. Što se mene tiče, ne želim da budem oficir", *Borba*, 30.maj 1992.

¹²³ Intervju Branislava Vakića, *Telegraf*, 28. septembar 1994.

granica Jugoslavije. Maja 1992. godine dolazi do njene transformacije u tri srpske vojske: vojsku RSK, RS I VJ. Sve tri su delovale pod istom komandom JNAu Beogradu.

KOS je najčešće razmišljao o uvođenju vanrednih mera u SR Hrvatskoj, jer su, kako kaže Aca Vasiljević, koji je u to vreme bio na čelu KOS, "u njoj postojali razlozi", što očito govori o neprihvatanju promene sistema, novu vlast u Hrvatskoj i Sloveniji doživljavali su kao kontrarevoluciju.¹²⁴JNA su u međuvremenu napustile druge nacionalnosti i ona se u suštini već svela na srpsku vojsku. Janez Drnovšek je to objasnio rekavši da je "praktično jedini narod koji pod sadašnjim uslovima održava JNA jeste srpski narod i smatram da je sudbina JNA vezana za sudbinu srpskog naroda u Hrvatskoj. Ako armija prestane da pomaže taj narod, to bi praktično bio njen kraj".¹²⁵

Strategija JNA u tzv. "ratu niske intenzivnosti" u Hrvatskoj je propala zbog stalnog nastojanja da se sruši nova vlast, a rat u međuvremenu dobija karakter osvajačkog rata za teritorije. Hrvatska vojska je tokom 1991 slabo naoružana, jer je JNA vec prethodno razoružala TO, ali je moralna prednost hrvatske vojske, a i celokupnog stanovništva imala daleko veći značaj nego vojna opremljenost JNA.

Neupešna vojna mobilizacija uverila je rukovodstvo krnje Jugoslavije da je optimalan cilj u Hrvatskoj stvaranje tzv. Republike Srpske Krajine (RSK). S obzirom da je srpski narod na toj teritoriji već imao vlast (uz prethodno temeljno etničko čišćenje Hrvata), beogradsko rukovodstvo se opredelilo, vrlo lukavo, da od Ujedinjenih nacija zatraži da srpski narod zaštite svojim mirovnim snagama do političkog rešenja jugoslovenske krize.³⁵Krnje Predsedništvo SFRJ uputilo je pismo generalnom sekretaru UN u kojem je između ostalog pisalo "Na taj način mirovne snage UN stvorile bi tampon zonu i razdvojile strane u sukobu, sve dok se na miran način, pravičan i međunarodno-pravno zasnovan način, uz angažovanje i UN, ne reši jugoslovenska kriza. Time bi se stvorili neophodni uslovi da Predsedništvo SFRJ, kao vrhovni komandant oružanih snaga SFRJ, donese odluku o dezangažovanju JNA u sprečavanju međunacionalnih sukoba na teritoriji Republike Hrvatske".¹²⁶

Ulaskom međunarodnih trupa u Hrvatsku JNA i srpski vrh su ostavili svoj cilj: stvaranje RSK i njeno stavljanje pod zaštitu JNA.

¹²⁴ Aleksandar Vasiljević, *NIN*, 19. Juni 1992.

¹²⁵ Intervju Janeza Drnovškega, *Vreme*, 24. avgust 1991.

³⁵ Borisav Jovic, *Poslednji dani SFRJ*, str. 407

¹²⁶ Borisav Jovic, *Poslednji dani SFRJ*, str. 410

Završavanjem ove faze dolazi i do *de facto* nestajanje jugoslovenske vojske. Vrh armije koji je vodio rat u Sloveniji i Hrvatskoj bio je pro-jugoslovenski orijentiran. Nakon obavljene misije oni su penzionisani. Maja 1992. godine penzionisana su 38 generala i admirala. Ukaz je potpisao Branko Kostic. Bosanski rat vodi srednji kadar JNA koji kroz rat u Bosni doživljava svoju promociju. Dolazi do transformacije u srpsku vojsku (sa jakim četničkim elementima) na čije čelo izbijaju novi ljudi: Momčilo Perišić i Ratko Mladić.

Decembra 1991. godine srbijanski vrh donosi odluku o "blagovremenom" povlačenju JNA iz BiH, odnosno povlačenju vojnog kadra koji nije poreklom iz BiH. Očekujući međunarodno priznanje BiH Slobodan Milošević je smatrao da bi se time kasnije izbegao "opšti vojni haos štetanjem vojske iz jednog u drugi kraj zemlje". Veljko Kadijević kome je objašnjeno da je to "strategijski i politički neophodno" uprkos što to nije bilo u skladu "sa politikom i praksom JNA" do 25. Decembra 1991.godine je u skladu sa dogovorom dislocirao 90 odsto vojske.¹²⁷

Tada je donesena i odluka o povlačenju JNA iz Makedonije i podeli vojne imovine, očigledno u očekivanju njenog priznanja, mada su je neke zemlje priznale mnogo kasnije zbog protivljenja Grčke. Borisav Jović tada ocenjuje "da je njihovo napuštanje Jugoslavije greška za makedonski narod, jer se njihova republika suočava sa neskrivenim teritorijalnim pretenzijama Bugarske i Albanije".¹²⁸

Transformaciju JNA u srpsku vojsku inicirao je Vuk Drašković koji je vršio pritisak na generala Tomislava Simovića (tada ministra odbrane), međutim, Slobodan Milošević je insistirao na imenu Jugoslavije (i države i vojske) kako bi održao svoju tezu da su Jugoslovlaviju razbili secesionisti Slovenija i Hrvatska uz veliku podršku Nemačke, Austrije i Vatikana. To ime mu je trebalo jer je računao da će SRJ ostvariti na kontinuitet sa SFRJ. Milošević je insistiranje generala Simovića da se sprovede opšta mobilizacija odbijao jer se "za to još nisu stekli uslovi. Srbija nije u ratu". Umesto tranzicije, zalagao se za "delomičnu mobilizaciju, kažnjavanje dezertera", tražio je da se pripreme spiskovi nesposobnih generala i pukovnika za hitno penzionisanje".¹²⁹ I Dobrica Ćosić je u svom pismu Miloševiću pod naslovom "Teze o stanju naroda, društva i države" tražio "hitno reorganizovanje JNA i njeno pretvaranje u srpsku vojsku".¹³⁰

¹²⁷ Ibid. str. 420-421

¹²⁸ Borisav Jovic, *Poslednji dani SFRJ*, str. 423

¹²⁹ *NIN*, 24. april 1992, iz izvoda knjige Dobrile Gajic- Glisic, savetnik ministra odbrane u Vladi Srbije.

¹³⁰ Slavoljub Đukic, *Lovljenje vetra*, str. 187.

Dobrića Gajić-Glišić u svojoj knjizi navodi da mnogi dobrovoljci nisu prihvatili da idu na ratište pod zvezdom petokrakom. Zato im je odobreno da nose trobojku, a sam general Simović je "ozbiljno razmišljao o trobojci kao simbolu srpske vojske". Na pitanje ratnika "da li će biti srpske vojske", general Simović je odgovorio "Mogu da vam kažem da se JNA već svela na srpsku vojsku. Nju treba transformisati. Zalagaću se, u okvirima Ustava, da napravimo zakonska rešenja".¹³¹

JNA je sve vreme ratovanja u Sloveniji, Hrvatskoj i BiH bila pod komandom generalštaba (Srbija i Crna Gora) i SRJ je bila njena osnovica i pozadina sa "kompletnom, logističkom podrškom i na tome su se angažovale vlade i drugi organi tih republika". JNA je finansirana iz njihovih sredstava (gorivo, ishrana i drugo), a za njene potrebe radila je vojna industrija na njihovoj teritoriji. Sanitetsko zbrinjavanje JNA oslanjalo se na zdravstvene kapacitete ovih republika.¹³²

JNA se transformiše u tri vojske na samom početku rata u BiH. 22. Maja 1992. stvorena je vojska RS od delova JNA prevashodno sa bosankim kadrom, sa glavnim osloncem na već uspostavljenim srpskim autonomijama. Transformaciju 2. Armije u vojsku RS nije zahtevalo mnogo napora izuzev izmene vojničkih simbola i zastava. Objašnjenje za stvaranje nove vojske u BiH polazilo je, prema rečima lokalnih srpskih političara, od potrebe da se "angažuje krajiško stanovništvo radi obrazovanja jedinstvenih oružanih snaga za zaštitu kninske krajine, Like, Korduna, Banije, Zapadne Slavonije i Bosanske krajine".¹³³ Za vrhovnog komandanta vojske RS postavljen je Ratko Mladić a u sastav te vojske ušle su snage kninskog, bihačkog, banjalučkog, tuzlanskog, sarajevskog, bilečkog i petog korpusa. Očekivanja beogradskog režima bila su da će rat trajati kratko zbog vojne nadmoći. To najbolje ilustruje činjenica da su mnogi napustili Sarajevo samo na nekoliko nedelja bez uzimanja svojih stvari jer su Karadžić i Krajišnik tvrdili "kako je sve dogovoreno i kako će rat biti kratak".¹³⁴

U bosanskom ratu je učestvovalo oko 80 paravojnih grupacija, neke su delovale unutar armije a druge van nje. Svaka opština u Bosni, a pre toga u Hrvatskoj, je osnovala Krizne štabove koji se obično sastojao od lokalnog šefa policije, partijskog sekretara i vojno lice formacije koja se nalazila na teritoriji. Etničko čišćenje je počinjala Armija da bi ga kasnije nastavljale uglavnom

¹³¹ NIN, 24. april 1992, Izvodi iz knjige Dobrića Gajić-Glišić.

¹³² Ilija T. Radaković, *Besmislena YU ratovanja*, Beograd, 1997.

¹³³ *Borba*, 7. Maja 1992.

¹³⁴ *Vreme*, 29. avgust 1994.

policija i paravosjske koje su oni formirali. Oni su počinili najteže zločine tokom rata.

Prva tri meseca rata u Bosni i Hercegovini gotovo da su zaokružene teritorije Republike Srpske, skoro identično prema programu Stevana Moljevića, ideologa Ravnogorskog pokreta (*Homogena Srbija*). Beogradski režim je uspeo na brutalan način da markira "srpske etničke teritorije": u Hrvatskoj oko 30 odsto, a u Bosni i Hercegovini preko 70 odsto teritorije i da na njihove granice postavi međunarodne trupe. JNA je na početku rata bila u funkciji razdvajanja etničkih grupa, a međunarodna zajednica je svojim prisustvom u suštini (nenamerno) cementirala etničke podele. Slobodan Milošević je pod velikim pritiskom sveta Tek nakon izbijanja na videlo prvih izveštaja o masovnim zločinima i etničkim čišćenjima u Bosni, Srbiji su uvedene sankcije a Milošević je pod stalnim pritiskom međunarodne zajednice, koja nažalost u to vreme i sama luta, kada je u pitanju rešavanje jugoslovenske krize.

Bosanski rat zaustavila je međunarodna zajednica posle brojnih pokušaja da posreduje mir. Nisu uspele ni sankcije ni razni pritisci, sve dok NATO nije stupio na scenu, a Mulsimmani i Hrvati sklopili Sporazum o zajedničkom delovanju (Split). Genocid nad Muslimanima u Srebrenici 12. Jula 1995. bio je prekretnica rata u Bosni. Posle četiri godine mrcvarenja Sarajeva i sprovođenja genocidne politike nad muslimanskim stanovništvom u celini, SAD je bila primorana da deluje vojno. Masakr u Srebrenici pretio je da diskredituje UN i sve međunarodne posrednike u ratu, koji su u međuvremenu postali aktivni akteri rata. Odmah nakon Srebrenice dolazi do pada Krajine, nakon operacija hrvatske vojske "Bljesak" i "Oluja", što je u sustini prvi vojni disbalans na terenu.

Pokušaj Miloševića da kroz pregovore reši rat u Bosni nije uspeo, jer je naišao na odbijanje Radovana Karadžića i paljanskog rukovodstva. Milošević očajnički želi mir zbog nepodnošljive ekonomske situacije u Srbiji, koju može da ublaži samo ukidanje UN sankcija. Kao poslednju meru pritiska uvodi sankcije protiv RS. Milošević optužuje rukovodstvo sa Pala da je njihova "odluka protiv interesa građana same RS, ali i protiv interesa celog srpskog naroda i protiv interesa SRJ", te da oni odbijaju mirovni plan u "času kada im je priznata Republika Srpska na polovini teritorije bivše BiH i kada se, prihvatanjem mira, skidaju sankcije onima, bez kojih ne bi postojali".¹³⁵ Plan *Kontakt grupe* paljansko rukovodstvo je odbilo tako što je organizovalo referendum na kojem je njihov plan odbijen. Milošević ih optužuje da su time

¹³⁵ *Večernje novosti*, 18. avgust 1994.

"pokazali svirepu bezobzirnost prema interesima ogromne većine srpskog naroda i svih građana Jugoslavioje", te da su "uzurpirali pravo da odlučuju o sudbini jedanaest miliona građana SRJ". I Mirko Marjanović se pridružio pritisku na bosanske Srbe, te je na vanrednom zasedanju Narodne Skupštine Srbije povodom plana Kontakt grupe rekao da "Plan kontakt grupe u potpunosti ispunjava zahteve koje su Srbi imali ulazeći u rat sa Muslimanima i Hrvatima", optužuje da "žele da nastave rat, jer bi mir otvorio pitanje nekih odgovornosti u ratu" te da ih je "strah od razobličavanja takvih motiva i takve istine".¹³⁶

Najžešći napad na Pale došao je od predsednika SRJ Zorana Lilića koji ističe da "srpski narod u RS treba da se zaštiti od svog rukovodstva", koje nema prava da upropasti "žrtve i odricanja zato što im je malo pola Bosne". SRJ je "podržavala odbranbeni rat srpskog naroda u bivšoj BiH zato što je bio opravdan, podržali smo njegovo pravo na samoopredeljenje i na njegov etnički prostor, tražili smo garancije međunarodne zajednice za državni i politički entitet RS i to smo postigli u diplomatskom procesu".¹³⁷

Paljansko rukovodstvo je podržala Srsbaka pravoslavna crkva livelikosrpski nacionalisti, posebno istaknuti intelektualci poput Koste Čavoškog, Matije Bečkovića, Vojislava Koštunice i drugih. Mnogi nezavisni mediji su zbog oponiranja režimu Slobodana Miloševića otvorili medijski prostor za Radovana Karadžića, Biljanu Plavšić i ostale paljanske lidere kao što su Vreme, Radio B92. Velikosrbi strahuju da će Milošević odustati od osvojenih teritorija, tek nakon Dejtonskog sporazuma, koji su mahom svi kritikovali, shvataju da su ostvarili maksimum polazeći od "opštih nepovoljnih okolnosti".

Paljansko rukovodstvo u međuvremenu očajnički pokušava da nabavi oružje iz drugih izvora, stupa u kontakt sa međunarodnim dilerima oružja ali u tome nije uspeo (Karadžić je pokušao da nabavi oružje i preko Nikole Omana, slovenačkog dilera i Žirinovskog). Karadžić gubi propagndni rat, a posle Srebrenice srpski zločini sve više isplivavaju na površinu. Relativizacija odgovornosti za rat u Bosni, te stalno insistiranje da se radi o etničkim sukobima ili verskim ratovima, vekovnoj mržnji, posle Srebrenice gubi na ubedljivosti. Haški tribunal je već uspostavljen i počinje njegovo profilisanje kao ključne institucije za rasplitanje situacije na teritoriji bivše Jugoslavije.

Nakon pada Krajine bosanski Srbi skoro su poraženi od strane ujedinjenih muslimansko-hrvatskih snaga, pretila je opasnost da Banjaluka i

¹³⁶ *Politika*, 26. avgust 1994.

¹³⁷ *Politika*, 20. avgust 1994.

Prijedor padnu u njihove ruke. Međutim, SAD zaustavlja hrvatsko-muslimansku ofanzivu i u Dejtonu izlazi u susret Srbima tako što su *de facto* podelili Bosnu na etničkim linijama. Prema izveštaju Komisije za ratne zločine Šerifa Bacionija Srbi su u Bosni odgovorni za skoro 90 odsto počinjenih ratnih zločina (oko 200.000 žrtava). San o Velikoj Srbi je poražen posle četiri godine. RS se održala samo zato što je pod zaštitom međunarodne zajednice.

HRONOLOGIJA DOGAĐAJA

1966-2006.

1966-1985.

1966.

26. juni

◇ Na sednici CK Srbije Dobrica Ćosić i Antonije Isaković brane Aleksandra Rankovića od napada da je planirao da smeni Tita, kako bi on i UDBA preuzeli vlast radi očuvanja unitarne centralističke Jugoslavije. Slučaj Ranković, u suštini, je sukob dve struje u Partiji oko koncepcije Jugoslavije: unitarne vs demokratske i decentralizovane.

1. juli

◇ Na Brionima je održan IV plenum CK SKJ, na kome je smenjen Aleksandar Ranković, potpredsednik SFRJ i Svetislav Stefanović, savezni sekretar za unutrašnje poslove zbog, kako je zvanično objašnjeno, "deformacija u radu Službe državne bezbednosti". Smenom Rankovića pristalice decentralizacije su dobile bitku unutar najvišeg rukovodstva. Aleksandar Ranković je smatran za konzervativnog dogmatskog komunistu koji je duboko sumnjao u demokratizaciju i decentralizaciju.

Dobrica Ćosić je tim povodom napisao pismo Josipu Brozu Titu u kome ga je posavetao da "ne dira u Rankovića, jer bi to značilo udariti po celoj Srbiji". Ćosić je posle pada Rankovića tretira kao izdajnika komunizma: ... taj mladi socijalist nije bio antimilitarist u Prvom svetskom ratu, nego odličan austro-ugarski ratnik, odlikovan medaljom za hrabrost; taj metalac nije bio učesnik u Oktobarskoj revoluciji, što su bili hiljade Jugoslovena, Srba, seljaka i radnika, nego se ženio i čuvao glavu, bežeći iz Petrograda u Sibir, a potom iz Sibira u Hrvatsku; taj komunist je vrlo vešto prikrrio svoj kominternovski period. Čak je izjavio kako je znao da se slušaju razgovori u soboma Luksa i

Kominterne! Priznaje da je ćutao i ni s kim nije razgovarao o politici i događajima. Žurio je da klisne iz Moskve, što dalje od očiju Staljinovih agenata". (Dobrica Ćosić, *Promene*, 1992)

◊ **Oskar Davičo** je u polemici sa Nikolom Miloševićem izneo: "Zato moram reći: Aleksandar Ranković je kritikovan 1966. zbog protivzakonite akcije, rečeno nam je svima, instaliranja prislušnika na izvesnom broju telefona, da je te svoje naprave i mikrofone uvodio čak i u spavaće sobe najviših rukovodilaca ne bi li kontrolisao svakog koji mu je bio iz ovog ili onog razloga 'zanimljiv'. Postojala je, rečeno je, zavera u cilju uvođenja čvrstorukaške diktature mesto ovog demokratsko-samoupravnog reda stvari". (Oskar Davičo, 'Prsle tikve' u knjizi *Polemika i dalje*, 1986)

◊ U Beogradu je održana VI sednica CK SKJ na kojoj je kritikovan rad SDB na Kosovu zbog "drastičnog vida šovinističke prakse", odnosno favorizovanja Srba na račun Albanaca na Kosovu.

1967.

17. februar

◊ U Veću naroda Savezne skupštine podneta je inicijativa za promenu saveznog Ustava.

16. mart

◊ Plenum Društva književnika Hrvatske usvojio je *Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*. Ovu Deklaraciju zajednički su podnele brojne hrvatske institucije, potpisale su je mnogi istaknuti kulturni i naučni radnici Hrvatske, između ostalih, Miroslav Krleža, Mirko Božić, Vjekoslav Galeb, Stanko Lasić, Gustav Krklec i mnogi drugi.

19. mart

◊ Na skupštini Udruženja književnika Srbije, grupa od 45 pisaca je potpisala tekst koji je nazvala *Predlog za razmišljanje* u kome se prihvata Deklaracija i daje saglasnost u pogledu razgraničavanja srpskog i hrvatskog jezika.

2. april

◊ *Tekst Predloga za razmišljanje* objavljen je u *Borbi*, između ostalog, stoji: "(...) Posle svestranog razmatranja ovog značajnog istorijskog dokumenta, grupa pisaca smatra legitimnim i neotuđivim pravom svakog

naroda da donosi odluke o nazivu i razvoju svog sopstvenog jezika...(...) Grupa pisaca predlaže rezoluciju, podnosi zahtev Skupštini Udruženja književnika Srbije, pa prema tome i zahtev Saveznoj Skupštini, Skupštini Socijalističke republike Srbije i Saboru Socijalističke Republike Hrvatske, da se ubuduće doseljno i obavezno izbace iz zvanične upotrebe nazivi hrvatsko-srpski i srpsko-hrvatski jezici i da se u administraciji federacije, saveznim propisima, u diplomatiji, zakonodavstvu, političkim organizacijama, železnicama, PTT, TANJUG, Leksikografskom zavodu Jugoslavije, carini, JNA, svuda sprovodi ravnopravnost ovih jezika i azbuka. Povodom toga grupa pisaca koja predlaže ovu rezoluciju, zahteva da RTB prestane da neovlašćeno igra ulogu centralnog jugoslovenskog studija i da u svom lokalnom programu uvede ćirilicu, a da se u zajedničkim emisijama RTB Jugoslavije paralelno upotrebljavaju oba pisma. (*Borba*, 2 april 1967)

18. april

◊ Usvojeni amandmani I-VI na Ustav SFRJ, kojima se proširuju ekonomska prava republika.

1. septembar

◊ **Dobrica Ćosić**: "(...) moja su shvatanja kvalitativno različita od shvatanja i *Deklaracije* i *Predloga*; ja sam pristalica humanističkog internacionalizma i socijalističkog jugoslovenstva, onog jugoslovenstva koje je kao princip i socijalistički cilj, nacionalne politike, u jugoslovenskoj zajednici, zapisan u *Programu Saveza Komunističke Jugoslavije*.

Razlike i varijante koje postoje u vrlo širokoj skali u okviru hrvatsko-srpskog jezika, a potom razlike koje postoje, u okviru tzv. istočne i zapadne varijante, ne doživljavam kao neostvarenost nacionalnog individualiteta i suvereniteta, ni kao nacionalnu političku ugroženost, nego kao bogatstvo i raznovrsnost izražajno-stvaralačkih mogućnosti jezika, koji razumem, na kome mogu da mislim, na kome mogu da me ćitaju i ljudi koji nisu Srbi.

(...) Smatram da u našem društvenom i kulturnom životu i sveukupnim odnosima snažno i uspešno dejstvuju svakojake nazadne klasične i neoklasične, reakcionarne i konzervativne sile i ćinioci. Razorava se buržoaski, egoistički, privatnićki duh, moral i stil življenja. I to ne zato što ima mnogo slobode u našem društvu, nego zato što je još nema dovoljno i prave.

Sve mi se ćini: ovo naše doba i revoluciju podmićuju sitnim uživanjima i malim slobodama. .. Ali ja najviše verujem u revolucionarnu negaciju, u pobunu, kao moralno-svestan ćin, kao racionalni akt uma i volje, kao ćin stvaralaćkog jedinstva i poistovećenja ljudske lićnosti, zajednice i

istorije. Ti vidovi čovekove samorealizacije, ti sadržaji i oblici življenja imaju za mene najveću vrednost. Prometejstvo je moja vera. Upravo i zbog svog imanentnog tragizma". (intervju D.Ć. sarajevskoj reviji *Odjek*, br. 17, 1. septembra 1967)

1968.

22. april

◊ Na XIV sednici Predsedništva i Izvršnog komiteta CK SK Srbije zaključeno da "pokrajina Kosovo i Metohija treba više da bude kategorija federacije i da se jasnije izrazi kao sastavni deo federalizma". Tom prilikom promenjen je i dotadašnji naziv Kosovo i Metohija u Kosovo.

29-30 maj

◊ Na 14. sednici CK SK Srbije rasprava o politici nacionalne ravnopravnosti. Na toj sednici istoričar dr Jovan Marjanović i književnik Dobrica Ćosić ukazali na "pojave albanskog i mađarskog nacionalizma". Zbog svojih nacionalističkih pozicija isključeni su iz CK.

Dobrica Ćosić u svom govoru, između ostalog, potencira: "(...) zabrinjavajuće antisrpsko raspoloženje koje se široko u najrazličitijim oblicima ispoljava u izvesnim sredinama, naročito u Hrvatskoj i Sloveniji (...) Ne vidi se u odgovorajućim razmerama, šovinističko raspoloženje i nacionalistička psihoza u šiptarskoj narodnosti. (...) Sasvim se prećutalo postojanje i dejstvovanje vojvođanskog birokratskog autonomaštva, ustvari jednog retrogradnog partikularizma. (...) birokratsko-etatistički shvaćena ravnopravnost Šiptara u Srbiji i Jugoslaviji, i razvijanje njihovog suvereniteta ne može da se ne završi u iredentizmu, u dubljenju političkih razlika, među narodima Kosova i Metohije i Albanije i Jugoslavije u permanentnom i ovorenom sukobu.(...) Ako u Jugoslaviji potraju i pobeđe tradicionalne, odnosno nacionalističko-etatističke orijentacije, ako demokratske snage socijalizma ne odnesu konačnu pobeđu nad birokratskim i malograđanskim silama i stihijama, **mogao bi se i u srpskom narodu razgoreti stari istorijski cilj i nacionalni ideal – ujedinjenje srpskog naroda u jedinstvenu državu** (...) Samo u uslovima doslednog internacionalizma u jugoslovenskoj zajednici, samo u uslovima istinske socijalističke samouprave i potpune demokratije, stvar nacionalne integracije srpskog naroda može da se nastavi u duhu opredelenja izvršenog ustankom 1941"

3. juni

◊ U Studenstkom gradu u Beogradu izbile studentske demonstracije, koje su okončane nakon Titovog govora u kome je predstavio osnovu tzv. "smernica" Predsedništva i Izvršnog komiteta CK SKJ za brže i odlučnije rešavanje društvenih problema koje su na dnevni red stavili studenti.

Učesnici junske pobune su svojim zahtevima bitno uticali na obustavljanje privredne reforme koje je započeta 1965. godine. Oni, između ostalog, traže: za efikasnije i brže rešavanje problema nezaposlenosti treba da se izradi dugoročna koncepcija razvoja naše privrede i da se kao nešto što je osnovno obezbedi pravo na rad, svim radnim ljudima naše zemlje (...) Sprečiti energično sve pokušaje da se društvena svojina dezintegriše ili da se izrođava u akcionarsku svojinu. Sprečiti tendencije da se lični rad pretvori u kapitalisanje pojedinaca i grupa, a ove (tendencije) svesti u okvire Ustava i pozitivnih zakonskih propisa. Izmeniti što pre Zakon o stambenim odnosima, da bi se onemogućilo špekulisanje stanovima u društvenoj i privatnoj svojini. Da se ukinu propisi o plaćanju školarine, u svim obrazovnim ustanovama.

◊ **Dragoslav Marković** za studentske demonstracije u svom dnevniku kaže: "Nemam nikakvih dokaza za to, no ja sam ubeđen da postoji neposredna veza između Gedžinog (Ćosićevog) istupanja na Plenumu i ove akcije. Čuo sam i siguran sam da je tačno, da je bio plan da za vreme CK Srbije (29. maja) dok D. Ćosić govori na Plenumu, Lj. Tadić govori na mitingu, u parku kod Skupštine. Plan im nije uspeo i onda su dobro iskoristili incident sa brigadistima na Novom Beogradu. D. Ćosić je za vreme ovih događaja stajao na strani. No, to ne znači ništa. On je svoj zadatak ispunio na sednici CK". (Dragoslav Marković, *Život i politika*)

19. novembar

◊ **Dobrica Ćosić**: Ova 1968 godina ima, čini mi se, dosta sličnosti sa 1848. Ta godina 1848, bila je, pored ostalog, i godina buna i revolucija; rađala se eopha indsutrije i proleterijata, nacionalnih država i naučnog socijalizma, ideologija radničkog pokreta, internacionalizma i romantizam; Evropom je gazio Bakunjin. Studentske bune i pobune po čitavoj zemaljskoj kugli ove 1968. iako nisu oborile ni jednu vladu, jer su vlade raspolagale tenkovima, televizijom i policijom, koja čuje sve i vidi sve, sem žišku uma i listić srca, te su bune možda svitanje i kukurikanje jedne nove epohe.(...)

Stara revolucionarna generacija nije mogla da dobije dostojnije naslednike; ona je nagrađena divnom i moćnom decom. Stara revolucionarna generacija dobija istorijsku šansu da obnovi i potvrdi svoju mladost, da podigne sve rampe sa puta budućnosti, da pomogne i podstakne mladu

kolonu zemlje, da slobodno zakorači za svojim suncem, da se u društvenoj ravnopravnosti i moralnoj odgovornosti za ishode demokratskog socijalizma, kome težimo, ujedini s mladima, da sledi svoju decu, znanjem i iskustvom, bez tutorstva i bez divljenja, s razumevanjem i kritičnošću.(...) (*Student*, 19 novembar 1968)

27. novembar

◊ Na Kosovu masovne demonstracije na kojima se zahteva da Kosovo dobije status republike.

26. decembar

◊ Usvojeni su amandmani VII-XIX na Ustav SFRJ. Promenjen je naziv Autonomna pokrajina Kosovo i Metohija (odnosno Vojvodina) u Socijalistička autonomna pokrajina Kosovo. Pokrajine su dobile pravo da donose sopstvene ustavne zakone.

◊ **Dobrica Ćosić:** "Jezgro beogradskog opozicionog kruga kome sam pripadao od 1968. kontinuirano je delovalo kao organizovana intelektualna zajednica. Tu grupu su činili profesori Mihajlo Marković, Ljubomir Tadić, Svetozar Stojanović, Zagorka Golubović, Dragoljub Mićunović, Miladin Životić, do svoje odluke da se vrati na Filozofski fakultet, Nebojša Popov, Trivo Inđić i desetak novolevičara iz studenskog pokreta, među kojima je svakako najkativniji bio Vladimir Mijanović". (*Srpsko pitanje-demokratsko pitanje*, Beograd 1992)

1969.

15. mart

◊ U Beogradu održan IX Kongres SKJ na kome se uvodi paritet u sastavljanju partijskog rukovodstva. Shodno tome u sastav Predsedništva CK SKJ ulazio je jednak broj članova iz svake republike i odgovarajući broj iz pokrajina, što, u suštini, znači napuštanje načela demokratskog centralizma. To je početak "federalizacije SKJ".

31. jul

◊ Na vanrednoj sednici u Ljubljani, Republičko izvršno veće Slovenije osudilo je odluku SIV da se Međunarodnoj banci za obnovu i razvoj ne šalje i zahtev slovenačke skupštine za modernizaciju nekih putnih pravaca u

Sloveniji. CK SKJ je odluku slovenačke vlade (tzv. cestna afera) ocenio kao neprihvatljivu, jer ugrožava monolitnost jugoslovenske države.

Novembar

◊ Dobrica Ćosić postaje predsednik *Srpske književne zadruge*(SKZ), koju pretvara u centar "opozicionog okupljanja". SKZ, u suštini, postaje paralelni centar moći zvaničnoj vlasti.

Dobrica Ćosić: "Ja sam pokušao da organizujem jednu intelektualnu zajednicu pluralističkog tipa. U njoj su se našli ljudi kakvi su Mića Popović i Borislav Mihajlović-Mihiz, ali i takvi kao Mihajlo Marković i Ljuba Tadić. I jedni i drugi su bili moji prijatelji i to mi je pomoglo da ostvarim težak zadatak, da ljude različitih usmerenja dovedem na zajedničke pozicije(...) Upadljiva heterogenost Glavnog odbora *Srpske književne zadruge* bila je njegova prednost. Samo se može samo poželeti takav tim sastavljen od političkih neistomišljenika. Tu su se našli komunisti, provereni marksisti, partijsci, vanpartijci, isključeni partijci, filozofi i privrednici, ljudi od političkog poverenja i – ozloglašeni – opozicionari. Politička realnost je poništila ideološke podele". (Milo Gligorijević, *Slučajna istorija*, 1988)

◊ **Dobrica Ćosić:** "(...) Imenovanjem neophodnosti jedinstva srpske nacionalne kulture mi smo imenovali porok raskola, konfederacijsku koncepciju jugoslovenskog rukovodstva. Koncepciju razbijanja integriteta srpskog naroda. Stvaranje nečeg najgoreg – partikularnih kultura i provincijalizacije celokupnog duhovnog života...

(...) Naš program je zaista bio opozicioni vladajućoj partijskoj ideologiji i praksi. Ja se time ponosim. I jugoslovensko rukovodstvo je bilo u pravu što nas je smatralo jednim od centara otpora. Srpska književna zadruga je, zajedno sa Filozofskim fakultetom bila intelektualno jezgro tadašnje i buduće opozicije. Bez obzira što nikada nismo težili za vlašću, mi nismo pristajali na postojeći poredak..".(Slavoljub Đukić, *Čovek u svom vremenu*)

◊ **Dobrica Ćosić:** To su bili dani kada se, ako to ne zvuči neskromno, očas mobilisala elita jedne generacije. Desilo se to zato što je ona osećala težinu vremena i svu neizvesnost puta kojim je krenula Jugoslavija. Mi, pripadnici te generacije, bili smo uplašeni za budućnost i lako smo se mogli pokrenuti. Da nisu došli ta partijska redukcija i duhovni teror, taj pritisak politički, da nije nastupio, danas bi smo uveren sam, gopvorili o tom vremenu kao o vremenu velike obnove i spasenja ove druge Jugoslavije. (Milo Gligorijević, *Slučajna istorija*, 1988)

3. decembar

◊ **Dobrica Ćosić** na skupu "Socijalizam i kultura" kaže: "Kultura nije sredstvo vlasti ili ekonomije, nego suštinski cilj revolucije i socijalizma. Jer, revolucija je u suštini prometejski čin istorije; a bitno u prometejstvu su stvaranje i sloboda. Ako to revolucija nije, onda se ona degeneriše u vlast i biva samo promena oblika nasilja nad ljudima, negacija koja se nije u viši humanitet osmislila.

Kultura u socijalističkom društvu podrazumeva stvaranje objektivnih uslova za nastajanje novih vrednosti i novoga uopšte. Ti uslovi ako nisu materijalno, moraju svakako biti politički i etički nadmoćniji nad uslovima buržoaskog društva..."

1970.

14 -17 januar

◊ U Zagrebu je održana X sednica CK SK Hrvatske na kojoj su raspravljani zahtevi za većom samostalnošću Hrvatske u okviru rasprava o ustavnim promenama. Traži se samostalna armija, govori se o položaju hrvatske privrede, jezika. Ovi zahtevi su dobili masovnu podršku u Hrvatskoj iz čega kasnije nastao i naziv "masovni pokret" (maspok) ili "hrvatsko proleće".

1971.

◊ **Branislav Mihajlović Mihiz** u intervjuu *Dugi* govori o odlasku Dobrice Ćosića sa svojom ekipom među Srbe u Dalmaciji: "Kada god se javi hrvatski nacionalizam, živne i srpski svet u Hrvatskoj. To se dešava danas, a tako je bilo i 1971. Dakle, u doba maspoka, jedino srpsko društvo u Hrvatskoj "Prosvjeta" usudi se, po prvi put posle rata, da pozove na književno veče u goste pisce Srbije.(...) To književno veče je bilo zakazano u Zadru, Socijalistički savez, najpre Zadra, pa onda Hrvatske, javno je protestovao zahtevajući da se književno veče ne održi...(...) Naši domaćini odveli su nas sutradan u selo. Kako su oni obavestili to srpsko stanovništvo, ja ne znam – valjda dimnim znacima, jer taj kraj je tad i ličio na indijanski rezervat. U selu Islam Grčki – a to znači Islam grčko-pravoslavni, znači Islam srpski – održali smo književno veče. Narod je silazio s planina i, budući da se tad nije ni imala srpska zastava, niti se smela nositi, primetili smo jednu grupu koja je nosila zastavu kluba Crvene zvezde. Okupilo se pet-šest hiljada ljudi i mi smo u jedno kasno

mediteransko predvečerje održali književno veče pred nekoliko hiljada zanemarenih, zaboravljenih, u planini ostavljenih Srba. Uzbudjenje je bilo toliko da mi je jedan pukovnik u rezervi, koji je bio i jedan od organizatora, rekao – Druže Mihiz, sad ako se dogovorimo možemo ih poslati po oružje, pa da noćas uzmemo zadar. Koliko znam, to je bio jedan od ranih javnih pokupšaja uspostavljanja veze između Srba u Hrvatskoj i Srba u Srbiji... (Branislav Mihajlović Mihiz, *Duga*, novembar 1990)

12. april

◊ **Dobrica Ćosić**, u to vreme predsednik Srpske književne zadruge, je pozvao najznačajnije naučne ustanove da se založe, da se – savremena problematika srpskohrvatskog jezika prenese iz političke u kulturnu sferu – odnosno da se stručnjaci međusobno dogovore o ovom pitanju. To je bila reakcija na već poodmakli proces da se hrvatski jezik izdvoji iz zajedničkog i proglašeni posebnim jezikom. Ćosić tada kaže: "Ubeđen sam da su poodavno nastupila izuzetno odgovorna vremena za sve koji su svojim stvaralaštvom, društvenom ulogom i radnim mestom, pozvani da se staraju o osnovnim vrednostima kulture našeg naroda... Dobro poznatim akcijama i autoritativnim političkim stavovima i odlukama, u Hrvatskoj, srpskohrvatski jezik je danas *de facto* politički razdvojen na dva jezika, s tendencijom, da se svim sredstvima i dalje postiže njegova parcelizacija." (Ljubinka Trgovčević, *Istorija Srpske književne zadruge*)

30 jun

◊ Usvojeni su amandmani XX-XLII na Ustav SFRJ, kojim su na nov način uređeni odnosi u federaciji. Autonomne pokrajine Kosovo i Vojvodina postale su "konstitutivni elementi federacije" i gotovo izjednačene sa republikama. Odlučivanje u federaciji postavljeno je na načelima sporazuma između republika i pokrajina.

Tim povodom vođena je rasprava na Pravnom fakultetu.

Kosta Čavoški: Zbog toga bi možda bilo vredno da pomenemo da istorija ne poznaje samo redovni, odnosno ustavni postupak za promenu postojećeg ustava, već i neustavni put odnosno promenu vanustavnim sredstvima, da narod nema samo dužnost da se pokorava legitimnoj vlasti, već da izvorno raspolaze pravom na otpor i pobunu. (...) Izgleda da nama nije dovoljno ni 25 godina, jer uglavnom oni isti ljudi, koji su donosili naš prvi posleratni Ustav od 1946. godine i sada menjaju postojeći. Stoga bi trebalo još jednom da se zapitamo: Da li će zadatak nas pravnika biti da tumačimo i branimo Ustav, ili da dovodimo narod do svesti o pravu na pobunu?

Dr Mihajlo Đurić: Treba odmah reći da predložena ustavna promena iz osnova menja karakter dosadašnje državne zajednice jugoslovenskih naroda. Ili tačnije: tom promenom se, ustvari, odbacuje sama ideja jedne takve državne zajednice. Ukoliko nešto još i ostaje od nje, to je samo zato da bismo u sledećoj, takozvanoj drugoj fazi promene imali još šta da privedemo kraju. Treba biti načisto s tim da je Jugoslavija već danas gotovo samo geografski pojam, budući da se na njenom tlu ili, tačnije, na njenim razvalinama, i to pod maskom doslednog razvijanja ravnopravnosti između naroda koji u njoj žive, uspostavlja nekoliko samostalnih, nezavisnih, čak međusobno suprotstavljenih nacionalnih država. To je činjenica kojoj treba smelo pogledati u oči.

(...) Ni sadašnji položaj srpskog naroda u Jugoslaviji nije nikako dobar, a ne samo onaj u kome bi se on našao u slučaju sprovođenja predloženih promena. I to ne samo zbog toga što je srpski narod danas tako nemilosrdno i nepravedno optužen za centralizam i unitarizam prethodnog perioda. Kao da je centralizam u bilo kom pogledu pogodio srpskom narodu, kao da taj centralizam nije bio zaveden, između ostalog, i zato da bi se sprečilo postavljanje pitanja nacionalnih odgovornosti za genocid koji je za vreme Drugog svetskog rata izvršen nad srpskim narodom! Mnogo je važnije ukazati ovde na to da se srpski narod već sada nalazi u neravnopravnom položaju prema drugim narodima Jugoslavije, tako da je predložena ustavna promena, u krajnoj liniji, uperena protiv njegovih najdubljih životnih interesa. Krajnja konsekvencija te promene bila bi njegovo potpuno dezintegriranje.

Očigledno je da granice sadašnje Srbije nisu nikakve ni nacionalne ni istorijske granice srpskog naroda. Uopšte uzev, granice svih sadašnjih republika u Jugoslaviji imaju uslovno značenje; one su više administrativnog nego političkog karaktera. Neprikladnost, proizvoljnost i neodrživost tih granica postaje očigledna onda kad se one shvate kao granice nacionalnih država. Ni za jednu republiku u Jugoslaviji, izuzev, možda, Sloveniju, postojeće granice nisu adekvatne, a pogotovo ne za Srbiju. Treba li uopšte da vas podsećam na to da izvan uže Srbije živi oko 40 odsto Srba, ili gotovo koliko i Hrvata u Hrvatskoj, odnosno koliko ima Slovenaca, Makedonaca i Muslimana zajedno? U trenutku kad je silom prilika doveden do toga da treba da ponovno uspostavlja svoju nacionalnu državu, može li srpski narod da bude ravnodušan prema svojim mnogobrojnim delovima izvan sadašnjih granica SR Srbije.

Nije nimalo teško uvideti da se već i u sadašnjim uslovima srpski narod nalazi u neravnopravnom položaju prema drugim narodima u Jugoslaviji. Kao što je dobro poznato, izvan granica Srbije srpski narod živi još u četiri od pet preostalih republika. Ali, ni u jednoj od tih republika on ne

može da živi svojski. U Hrvatskoj i Makedoniji srpski narod nema nikakvih posebnih Ustavom zagaranovanih prava na nacionalni život. Ta prava mu nisu data sa na izgled umesnim i bezazlenim obrazloženjem da mu nisu ni potrebna, budući da su Srbi u Jugoslaviji narod, a ne nacionalna manjina, odnosno narodnost u smislu sadašnje terminologije. U SR Bosni i Hercegovini, iako čini većinu stanovništva, srpski narod faktički nema mogućnosti ni da se služi svojim ćirilčkim pismom, što je samo jedan od spoljnih znakova njegove izdvojenosti iz celine nacionalne kulture kojoj pripada. A u SR Crnoj Gori srpski narod nema pravo ni na vlastito nacionalno ime, ili se bar to pravo osporava onim, nikako malobrojnim, Crnogorcima koji se osećaju Srbima.

Ustavne promene koje nam se danas stavljaju u izgled mogu samo još više da pogoršaju ovaj i onako nezavidan položaj srpskog naroda. U granicama sadašnjih republika, ukoliko se one pretvore u države, Srbi bi imali samo dve mogućnosti: da pomažu u ostvarivanju tuđe nacionalne državnosti (hrvatske ili makedonske), ili da izivljuju nekakvu svoju regionalnu državnost (crnogorsku ili bosansko-hercegovačku).

(...) Očigledno je da je stvaranje nacionalnih država u zemlji u kojoj nijedna od postojećih republika, izuzev jedne, SR Slovenija, nije nacionalno homogena, krajnje ozbiljan i složen poduhvat. Mnogonacionalnost Jugoslavije ne znači prosto to da u ovoj zemlji živi više naroda, već da su ti narodi međusobno izmešani, isprepleteni, sudbinski povezani. Baš zbog toga što su mnogi njegovi delovi raštrkani po svim jugoslovenskim krajevima, srpski narod je oduvek bio mnogo više zainteresovan za Jugoslaviju nego bilo koji drugi narod u njoj. Nažalost, najčešće na svoju štetu. To danas treba glasno reći. Još za vreme Prvog svetskog rata srpski narod je nedvomisleno pokazao da mu je pre svega stalo do zajedničkog života s drugim jugoslovenskim narodima na koje je istorijski upućen. Velikodušno je odbacio Londonski pakt koji mu je nudio mogućnost stvaranja velike Srbije baš kao što je i posle Drugog svetskog rata dostojanstveno prešao preko strahovitog zločina koji je nad njim počinjen.

(...) srpski narod mora da se okrene sebi, mora početi da misli na svoj opstanak, mora početi da se bori za svoj opasno-ugroženi-nacionalni identitet i integritet. To je osnovni preduslov njegovog daljeg istorijskog samopotvrđivanja.

Dr Dragoslav Janković: Treba reći da te stalne bojazni hrvatskih političara, u ono vreme i u onim uslovima nikako nisu bile bez osnova. Spoljna, nacionalna politika Srbije- i to ne samo Pašićeva politika i politika Radikalne stranke, nego manje-više politika svih građanskih stranaka Srbije – bila je zvanično formulisana kao politika oslobođenja i ujedinjenja svih Srba,

Hrvata i Slovenaca; u suštini, to je bila politika jedne, već više decenija nacionalno oslobođene, buržoaske države koja se, iako još uvek mala i siromašna, nalazila, naročito posle 1903 godine na liniji svog značajnog privrednog, društveno-političkog i kulturnog uspona; to je bila jedna nova etapa na njenom putu postupnog teritorijalnog širenja (na putu čije su deonice bile povezane, označene godinama 1815, 1833, 1876, 1912-1913).

Ipak pri tome svakako treba uočiti značajnu činjenicu da svi glavni politički faktori Hrvatske (izuzimajući krajnju desnicu, frankovce i, kasnije, ustaše) nikada nisu u svojim zahtevima za rešenje hrvatskog pitanja išli do zahteva za separacijom, odvajanjem od Jugoslavije. Oni su vazda tražili što je moguće veću samostalnost i svoju državnu nezavisnost, ali uvek u okvirima, granicama Jugoslavije.

Koliko juče, i nažalost ovde, u jednom nacionalističkom istupanju - avetinjskom i nakaznom, kakvo je svako nacionalističko istupanje, pa bilo da potiče od Hrvata, Srba ili bilo kog drugog - čuli smo i 'argumente' koji ustvari predstavljaju teško nacionalističko falsifikovanje istorije. Kao, na primer, tvrđenje da je srpski narod, "velikodušno odbacio Londonski pakt koji mu je nudio mogućnost stvaranja Velike Srbije". Londonski pakt od 26. aprila 1915 - to zna svako - bio je tajni ugovor između Italije i savezničkih sila o ustupanju Italiji, između ostalih teritorija, Dalmacije i Istre da bi se Italija pridobila da uđe u rat na strani Antante. Srbiji, ne samo da tom prilikom nije nuđena Velika Srbija, nego nije bila uopšte ni obaveštena.

Dr Radoslav Stojanović: Pre svega, sasvim je jasno da se ovim ustavnim amandmanima jača nezavisnost republika. Ako neko misli da jačanjem nezavisnosti istovremeno jača i ravnopravnost onda se grdno vara. Jer, države u međunarodnim odnosima su potpuno nezavisne, suverene, ali daleko su od toga da su ravnopravne, počevši od delovanja zakona vrednosti pa do politike sile u međunarodnim odnosima.

Ovim putem se, ustvari konzervira neravnopravnost između razvijenih i nerazvijenih u Jugoslaviji, jer se na ovaj način omogućava nesmetana eksploatacija, delovanjem zakona vrednosti u jugoslovenskim razmerama. (...) Prema tome, tek ovakvim rešenjem našeg ustavnog i političkog sistema mi ćemo stvoriti nacionalno pitanje u Jugoslaviji u punom njegovom obimu onako kako ćemo imati prilike da ga rešavamo. Posebno nekoliko reči o nacionalizmu u Srbiji. Ako se pozivamo na nauku, pozivamo se na stav da jedna pojava nastaje onda kada postoje određeni uslovi da se ona javi. Srpski nacionalizam je razvio svoj barjak onda kada je Srbija bila u granicama Beogradskog pašaluka. Ako Srbiju ponovo svedemo na Beogradski

pašaluk nastaje samim objektivnim delovanjem zakona koji deluju u ovom trenutku u društvenom razvoju srpski nacionalizam.

Mr Budimir Košutić: (...) Jer, davanje veće autonomnosti i političke nezavisnosti, pojedinim federalnim jedinicama odnosno decentralizovanim oblastima, nužno povlači promene u položaju pojedinih nacija. Stoga, promene u političko-teritorijalnoj dimenziji federalizma moraju biti praćene adekvatnim izmenama u višenacionalnoj dimenziji. To nije, nažalost, slučaj u Nacrtu ustavnih amandmana. Iako priznaje, izričito ili prećutno, postojanje osam nacionalnih država, i tako polazi od teze o nužnosti državno-pravne zaštite nacije, Nacrt u potpunosti predviđa, osim u pogledu Srbije, da se time u suštini menja položaj pojedinih jugoslovenskih naroda, pošto republike nisu nacionalno homogene, menja se iz osnova položaj drugih naroda koji u njima žive. Dok je postojala Jugoslavija, kao samoupravna zajednica i posebna savezna država, ovi narodi nisu imali status nacionalnih manjina. Međutim, oni ga sada objektivno imaju i stoga u Nacrtu ustavnih amandmana moraju naći mesta i ona rešenja koja unose izmene i u višenacionalnu dimenziju jugoslovenskog federalizma. (*Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, maj-jun 1971)

17. maj

◊ **Dobrica Ćosić** na redovnoj godišnjoj skupštini Srpske književne zadruge: "Novo ustrojavanje Jugoslavije - naime, ideološke motivacije i težnje koje ga uslovljavaju i prate - aktuelizuje problem društveno-političkih odrednica kulture srpskog naroda, kao celine. Ozbiljno se dovodi u pitanje pravo ispoljavanje duhovne celokupnosti srpskog naroda, istorijsko i sadržajno jedinstvo srpske kulture, jedinstvo koje postoji od kad postoji srpska narodna i nacionalna svest. To sadržinsko i istorijsko jedinstvo srpske nacionalne kulture, jedinstvo bez obzira na državne granice, prostornu necelovitost i vremensku neusklađenost u razviću, kao i slobodu potvrđivanja svih elemenata njenog sadržaja i oblika, od Berlinskog kongrsa pa do naših dana, osporavali su samo Austrougarska i Treći Rajh. Niko ga nije osporavao, sa humanističkog i demokratskog stanovišta..."

Na drugoj strani, pak, postepeno se prećutkuju, potiskuju ili nedovoljno ističu i oblici ispoljavanja celokupnosti kulturne svesti u Srba i čežnje za potvrđivanjem jedinstva srpske kulture - bez obzira na republičke i teritorijalne podele i granice. Ta evolucija, pod dejstvom znanih činilaca, dovela je praktično do svođenja srpske nacionalne kulture na granice današnje Republike Srbije, a potvrđivanje pripadnosti srpskoj nacionalnoj kulturi, kao celini, bez obzira na republiku u kojoj se živi, neki moćni ljudio ocenjuju kao velikosrpstvo".

22. septembar

◊ Poseta Leonida Brežnjeva Beogradu. SSSR u to vreme vrši veliki pritisak na Jugoslaviju, pre svega zbog njenog demokratskog i reformskog kursa.

23. novembar – 3. decembar

◊ Štrajk studenata Zagrebačkog sveučilišta kao podrška hrvatskom rukovodstvu .

1-2 decembar

◊ U Karađorđevu održana XXI sednica CK SKJ na kome je smenjeno hrvatsko partijsko rukovodstvo zbog "nacionalističke i separatističke delatnosti hrvatskog rukovodstva".

1972.

25-27 januara

◊ Na Drugoj konferenciji SKJ predsednik CK SKS Marko Nikezić i sekretar Latinka Perović kritikovani su zbog "liberalističke politike", koja je podrazumevala liberalizaciju i stvaranje velikih privrednih i bankarskih sistema pod parolom "moderna Srbija".

22. maj

◊ **Dobrica Ćosić** je ponovo izabran za predsednika SKZ na skupštini SKZ 22. maja 1972. godine. Tada kaže da SKZ treba da postane tribina za borbu mišljenja: "... mogućnost negovanja slobodne kritičke misli ... jedno mesto za kritiku svega, što je predmet nauke... Jer, ako bismo se svi prepustili smeru opšte matice, ako se iz našeg duha ne bi uspravio otpor novom zlu, novim zabludama, besmislu potrošačkih ideala, ako pristajemo na neslobodu, za istinu i laž o sebi u društvu... mi bismo kao generacija i inteligencija svoga naroda sami sebe konačno prognali iz istorije". (Ljubinka Trgovčević, *Istorija srpske književne zadruge*, 1992)

3. jul

◊ **Marko Nikezić**: "Ako je Jugoslavija potrebna, onda je potrebna svima, a ne samo Srbiji. Jedino tako možemo opstati. Ne možemo očekivati jedinstvo u zemlji, ako se nasleđuje kod Srba shvatanje da su oni stub Jugoslavije, da ona na njima počiva, a da su drugi problematični. Onda mora

kod drugih da nasledno bude shvatanje da u toj Jugoslaviji nikada nisu bili do kraja kod kuće, i da se kao Srbi osećaju kao kod kuće".

◊ **Latinka Perović**: "Bili smo uvereni da je Srbija suviše sebe identifikovala sa Jugoslavijom. Od toga ne samo što nije profitirala, nego je, naprotiv, okretala sve protiv sebe. Želja nam je bila da se oslobodimo žiga unitarizma i centralizma. Na tome je naročito insistirao Milentije Popović. A mi smo kansije tu ideju razvili. Iz toja je proizašla koncepcija o prepoznavanju sopstvenih interesa. Ideja je bila: uspostavljanje mostova sa svim republikama, uvek razgovor, a ne konfrontacija, zatim modernizacija i intenzivan razvoj uže Srbije, tesna saradnja sa Vojvodinom i Crnom Gorom, demokratizacija političkog života. U takvoj prosperitetnoj Srbiji, ekonomski snažnoj i politički demokratizovanoj, smatrali smo, u jednom novom svetlu javlja se i pitanje Srba koji žive u drugim krajevima Jugoslavije, pa i kosovski problem". (Slavoljub Đukić, *Slom srpskih liberala*)

10. oktobar

◊ Posle kontinuiranih pritisaka iz Gradsjkog komiteta SK, Dobrica Ćosić pismom Glavnom odboru Srpske književne zadruge podnosi ostavku, posle čega je usledila ostavka ostalih članova Glavnog odbora.

9-12. oktobar

◊ Održan sastanak rukovodstva SR Srbije i CK SK Srbije kod predsednika Republike i SKJ na kome je uzvršen obračun sa liberalima u Srbiji. Posle tog sastanka Marko Nikezić i Latinka Perović su podneli ostavke.

◊ **Josip Broz Tito** u pismu Dari Janeković: "Vidite, već uoči Šestog kongresa, a naročito poslije, nastali je nekakva euforija demokratizacije svega i svačega, do mjere da je uloga Partije bila potisnuta u svim važnim domenima društvenog života... ne možemo dozvoliti da se demokratijom koristi svako, pa čak i klasni neprijatelj. ... Dakle, sa demokratijom išli u preveliku širinu... Ustvari mi smo već stupili u borbu i nećemo nikome dopustiti da nas ometea. Nikakav liberalizam i nikakva bolećovost apsolutno tu nemaju mesta. To je jako štetni i mi ćemo morati biti nemilosrdni..." (Latinka Perović, *Zatvaranje kruga*)

◊ **Draža Marković**: Reč je o shvatanjima koja sadrže neki apstraktni natklasni demokratizam, pseudoliberalizam, koji celom problemu demokratskog razvoja našeg društva prilazi jednostrano pretežno sa stanovišta građanskih sloboda, prava čoveka i građanina... Takvo insistiranje na foirmlanom demokratizmu, takva shvatanja demokratskih prava i sloboda bez neophodnog prožimanja klasnom suštinom može se i mora u našim

uslovima pretvoriti u pravu opasnost za socijalistički i demokratski razvitak. To je jedno od krupnih idejnih pitanja. (Latinka Perović, *Zatvaranje kruga*)

◊ **Petar Stambolić**: "Umesto da se praksa vlasti i praksa demokratije posmatraju kao povezan metod političke prakse, zastupljen je neklasni, pseudoliberalni i neistorijski prilaz stvarnosti.

Mislim da teza o modernoj Srbiji, kojom s mnogo operiše, ima tehnokratsku sadržinu... U glavama nekih naših ljudi, moderna Srbija je Srbija ključnih objekata, što je najfatalnije" (Latinka Perović, *Zatvaranje kruga*)

◊ **Dobrica Ćosić** je bio protiv liberala: (...) Liberali nisu bili puki sledbenici... Ali začuđuje kako su se oni ponašali u nekim krupnim događajima. Na primer, ne zaslužuje ni malo poštovanja njihov odnos prema Brionskom plenumu i celom kompleksu političkih pitanja oko ustavnih amandmana 1968. kao uvoda u Ustav 1974, tog kobnog Ustava po budućnost Jugoslavije. U političkom, moralnom, nacionalnom - pitanju Brionskog plenuma i njegovih ciljeva, oni nisu imali ograd eprema konstruktorima tog političkog kriminala. Nisu ispoljili nikakve rezerve prema jednom staljinističkom činu i policijskoj inscenaciji. Liberali su na čelu sa Košom Popovićem upravo na Brionima bili Titova najubedljivija podrška. Bili su alibi, pokriće jedne, pokazalo se kasnije, po Jugoslaviju porazne orijentacije..." (Slavoljub Đukić, *Slom srpski liberala*)

26. oktobar

◊ U Beogradu održana sednica CK SK Srbije na kojoj je izabrano novo srpsko partijsko rukovodstvo.

1974.

9. februar

◊ Srpsko filozofsko društvo organozovalo je simpozijum na Divčbarima, na kome je govorio i **Dobrica Ćosić**, na temu "Kultura i revolucija": (...) "Danas je, verujem, moralni imperativ razotkrivati pragmatizam i hipokriziju birokratske vlasti prema kulturi, a neodložno je istovremeno delati protiv intelektualnog i moralnog komformizma tzv. poštene intelegencije, te rezervne armije političke birokratije, koju ona neprestano suprotstavlja jednoj intelektualnoj manjini što uporno služi veličini revolucionarnih ideala i humanističkim vrednostima.. (...) U ishodima, dramati i stvarnosti socijalističke revolucije, sadrže se mogućnosti za grandiozna i nova saznanja čoveka i njegovog sveta. Nigde kao u socijalističkim prostorima

ne može tako ohrabrujuće i spasonosno da se potvrdi moć i nepobedivost čovekovog duha, nigde se tako on ne kuša, ne izaziva i u besmrtnost i u ništavilo. Socijalizam je jedino tle u današnjem svetu na kome, verujem, može po motivima i sadinama da nastane zaista epohalna umetnost. Vidim je u sintezi čovekovog tragizma ..." (diskusija je objavljena u časopisu *Praksis* 1974)

Na istom simpozijumu je govorio i pesnik **Dragoljub Ignjatović**, koji je govorio o stanju u zemlji. Ignjatović je zbog svog izlaganja osuđen na tri godine zatvora u Okružnom sudu u Valjevu. Branio ga je beogradski advokat Srđa Popović, koji je i sam optužen za verbalni delikt koji je počinio vršeći svoju profesionalnu obavezu branioca. Popović je osuđen na uslovnu kaznu.

Dobrica Ćosić za taj slučaj kaže: "Jer, ja sam tada stavljen na tv sa porotom da se dokaže da sam kao Đilas izdao otadžbinu, braneći advokata koji je branio jednog pesnika. On (taj pesnik) se zove Ignjatović, brbljao je gluposti, koje ti, s punim pravom, možeš takvim smatrati, kao što i ja smatram. Ali primio sam na sebe moralnu odgovornost da ga branim – a on danas protiv mene piše pisma koja kruže Beogradom. Pušten je sa robije i na moju intervenciju. A kada sam branio advokata Popovića, koji je branio tog 'pesnika' – ja sam prvi put stao pred Britansku televiziju, a nakom toga porota je na beogradskoj televiziji dokazivala da sam izdao otadžbinu i da sam pošao Đilasovim putem". (Dobrica Ćosić, užički časopis *Međaj*, 1989)

U istom intervjuu Dobrica Ćosić komentariše i hapšenje Azema Vlasija: "Ja sam u načelu protiv svih političkih suđenja, pa prema tome i protiv političkog suđenja Azemu Vlasiju, ako je reč samo o političkom suđenju. Međutim, ja ne poznajem Azema Vlasija i ne usuđujem se da govorim o njemu, a još manje o njegovom predstojećem suđenju".

21. februar

◊ Proglašen je novi Ustav SFRJ, kojim je do kraja doveden proces reforme federacije, započet usvajanjem ustavnih amandmana u prethodnim godinama. Pokrajine su definitivno postale "element jugoslovenskog federalizma" jer je izričito označen njihov naziv - Kosovo i Vojvodina. Do kraja februara usvojeni su i svi republički i pokrajinski ustavi.

Mart

◊ U beogradskom kulturnom centru zatvorena je pre otvaranja izložba slika Miće Popovića, jer je umetnik odbio predlog direktora da ukloni platna sa likovbima J.B. Tita sa holandskim monasima i Tita sa Ričardom Bartonom u zoološkom vrtu.

1976.

◊ Usvojen Zakon o udruženom radu, kojim se uvodi koncept tzv. dogovorne ekonomije.

1977.

◊ U partijsko-državnom rukovodstvu Srbije izrađena je tzv. *Plava knjiga* kojom se neformalno pokreće pitanje revizije Ustav iz 1974, posebno onog dela koji se odnosi na položaj pokrajina Vojvodine i Kosova. Ona je predmet rasprava na brojnim partijskim forumima, ali nije dobila podršku ostalih republika, pa je skinuta sa dnevnog reda. Pitanje revizije Ustava se javno ponovo pokreće odmah nakon Titove smrti. Promoteri *Plave knjige* su Dragoslav Marković, Miloš Minić i Petar Stambolić.

1978.

◊ Donet Zakon o obligacionim odnosima.

29. mart

◊ **Dobrica Ćosić**, u pristupnoj besedi Srpskoj akademiji nauka i umetnosti (SANU) pod naslovom *Književnost i istorija danas* kaže: (...) biće da u Evropi nema naroda koji se u poslednja dva veka, a naročito u XX, toliko založio na poslovima istorije, toliko žrtvovao za oslobodilačke ciljeve i velike promene uslova svog postojanja, koliko je to činio srpski narod.

(...) Ni posle nekoliko godina razmišljanja, još nisam uspeo književno da pojmem najbitnije: s kojim je sve moranjima i htenjima, u ime kakvih je sve ciljeva Srbija žrtvovala skoro polovinu sebe u ljudskom izginuću Prvog svetskog rata? Jer, mora dugo, dugo da se ćuti nad sedmocifrenom brojkom mrtvih: milion dvesta pedeset sedam hiljada. Jedino u statistikama ljudskih gubitaka u ratovima za slobodu mi smo ravni nekim velikim narodima, a mnogi veliki nisu ravni nama; jedino brojem ratnih žrtava za slobodu mi stojimo u samom vrhu evropske rang- liste. Ta činjenica me primorava na potištenost: pa kakav smo mi to narod, kakvi smo mi to ljudi koji u ratovima toliko ginu za slobodu da samim pobedama ostanu bez nje? (...) To što sam saznao i zaslutio primorava me na savesnu proveru: koliko je ta bezmerna

nesreća koja je uzročila druge velike nesreće i sudbinu srpskog naroda u XX veku bila istorijska neminovnost i neophodnost opstanka, koliko nacionalni interes i nužna cena nekakve slobode i nastajanja jedne zlosrećne države, a koliko poraz državničke, vojničke i političke pameti onih što su upravljali Srbijom, koliko izraz ratne nadmoći i pobjedničke svireposti austrougarske, nemačke i bugarske vojske, koliko nespremnost i nevoljnost Engleske, Francuske i Rusije da pomognu svog saveznika, tu "malu, herojsku Srbiju", kako joj izdašno tepahu posle Cera i Kolubare? Da li je, zaista, bilo neminovno da se gine tako rasipnički i necelishodno, da se gine neuporedivo više od ostalih naroda savezničkog fronta, da se tako plaća sloboda, država, ujedinjenje?

(...) Jer i tužno je i nesrećno je pripadati narodu koji je toliko ginuo, imati očeve i pretke koji su toliko stradali; i tragično je biti potomak onih koji su prinuđeni da imaju više snage za rat nego za mir, koji su posle najteže i najveće ratne pobjede u srpskoj istoriji, ostali bez snage da je potvrde u miru. Veliki je napor i još složenija odgovornost živeti u drugoj polovini XX veka i pripadati narodu kome su ratovi odredili mesto u svetskoj civilizaciji, a ratne pobjede – najveće ljudske pobjede. Mučno je samim rođenjem biti nerazdužno dužan mrtvima. Još je mučnije biti nekome i u svemu kriv što si sin, unuk, potomak tih što su zanosno i uporno, svesno i zabludno ratovali, za slobodu i ujedinjenje, od 1912. do 1918 (...) Našu književnost izaziva istorija da izrazi svest o tragičnoj sudbini svoga naroda i podnese pobunu protiv takve sudbine. Kao i svaka prava pobuna stvaralačke svesti, i ova poetska mora biti pobuna protiv sveta u kome čovek pristaje da bude beznačajan, ponižen i žrtva. Mi smo na ovoj tankoj granici s koje se zakoračuje u prazninu ili stupa u život kojim se upravljamo i približavamo svojim istorijskim idealima. Bitke izgubljene u duhu moraju se za budućnost u duhu i dobiti: stvaranjem. (Pristupna beseda u SANU 1978, *Srpsko pitanje – demokratsko pitanje*, Bgd. 1992)

◊ **Dobrica Ćosić**: "Ja sam kao komunist i modernist u književnosti, sa komotnim stavom prema institucijama, imao loše mišljenje o Akademiji nauka. Smatrao sam je konzervativnom ustanovom, koja u modernoj kulturi ima mali, samo istorijski značaj. Čak sam jednom prilikom izrekao i ovu rečenicu: 'Revolucija je, pored Akademije, prošla na vrhovima prstiju'. (...) Tek ulaskom u Akademiju uvideo sam, što bismo mi komunisti rekli, svoj sektaški odnos i shvatio da ona može da odigra krupnu ulogu u kulturi našeg naroda, i ne samo u kulturi, a meni lično, postala je velika zaštita". (Slavoljub Đukić, *Čovek u svom vremenu*)

1980.

11. mart

◇ Studentske demonstracije u Prištini pod parolom "Kosovo-republika".

2. april

◇ Predsedništvo SFRJ proglašava vanredno stanje na Kosovu.

4. maj

◇ Umro Josip Broz Tito, a istog dana prema članu 328. Ustava SFRJ funkciju predsednika Predsedništva SFRJ kao kolektivnog šefa države preuzeo Lazar Koliševski.

1981.

2. april

◇ Predsedništvo SFRJ donosi odluku o proglašenju vanrednog stanja na Kosovu i formiranju Združenog odreda milicijskih snaga Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove.

24-26 decembar

◇ Održana XVIII sednica CK SK Srbije o odnosima u Srbiji i ustavnom položaju autonomnih pokrajina

1982.

26. februar

◇ IX kongres SK Srbije otvara pitanje "prinudnog iseljavanja" Srba i Crnogoraca sa Kosova.

April

◇ Dvadeset i jedan sveštenik potpisalo je *Apel* upućen najvišim državnim organima Srbije i federacije, Svetom arhijerejskom saboru i Sinodu. Tekst *Apela* predstavljao je "dizanje glasa u zaštitu duhovnog i biološkog bića srpskog naroda na Kosovu i Metohiji".

◇ Grupa episkopa SPC posetilo je Ameriku (*State Department* i *Congress*) tražeći "intervenciju zbog Kosova".

29. oktobar

◇ **Dobrica Ćosić**: "Osećam, uveren sam, danas 29. oktobra 1982, da su razlozi za revoluciju veći no 1941"(...) Glavni krivac za ovakav porazan ishod jednog ambicioznog, herojskog i časnog istorijskog poduhvata – jesu Tito i njegova oligarhija".(...) Tito je svojim životom, pohlepom za vlašću, bogatstvom, luksuzom, dvorovima i lavovima, slavom i ordenjem, kinjđenjem i farbanjem, neradom i turizmom, neviđenim, neograničenim rasipništvom, označio moralni slom revolucije, produžio i probudio taj slom svojom politikom i stilom vladanja, utvrdivši laž umesto istine u društvu, omogućio najpre duhovnu i moralnu kontrarevoluciju, koja se razvila uz celokupnu kontrarevoluciju". (Dobrica Ćosić, *Promene*, 1992)

1983.

29. januar

◇ **Antonije Isaković**, pisac i akademik: "Na nacionalnim različitostima smo počeli insistirati od amandmana. Naročito od donošenja novog Ustava. Kada smo utvrdili državnost. Ja nemam ništa protiv, ali onda će da bude ovako kako je. Ja nemam potrebu da bilo koga zadržavam. Ako smo za Jugoslaviju, onda treba negovati nacionalne odnose, ali onda se moraju izmisliti neki instrumenti tog pravog zajedništva, jer bez njega se ne može.

(...) U toj deklaraciji (*Deklaracija o hrvatskom književnom jeziku* iz 1967) hrvatski književnici su tražili da se odvoje srpski i hrvatski jezik! Ja sam je, barem, tako osetio odmah, da će ona biti uvod u nešto što će se posle kod nas nazvati 'Mas-pok'. Osetio sam da će se iz toga razviti nešto čudno, nešto bolesno. A *Predlog za razmišljanje* je bio jedana reakcija na to. Potpisali su ga književnici Srbije. Mi smo smatrali: dobro, ako hoćete da odvojite jezik - odvojte ga, ali smo tražili da Srbi koji žive u Hrvatskoj mogu da kažu da u svojim školama uče srpski jezik. (*Duga*, 29. januar 1983)

Jul

◇ Pokreće se časopis *Javnost*, sudi se Gojku Đogu za zbirku *Vunena vremena*; postavlja se pozorišna predstava *Golubnjača* Jovana Radulovićeve; štampa se studija o posleratnom višepartijskom sistemu *Stranački pluralizam ili monizam*, Vojislava Koštunice i Koste Čavoškog; sledi *Bela knjiga* Stipe Šuvara

koja se obračunava sa nacionalistima, posebno onima u Srbiji (od 200 imena 170 je bilo iz Beograda).

U redakciji *Javnosti* bili su Ljubomir Tadić (glavni urednik), Dobrica Ćosić (odgovorni urednik), Dušan Bošković, filozof, Zoran Gavrilović, književni kritičar, Nebojša Popov, Svetozar Stojanović, Zoran Đinđić, Lazar Trifunović.

Dobrica Ćosić: "Ta intelektualno-kritička beogradska grupa, kojoj i sam pripadam, imala je punu svest da zemlja ide u katastrofu i da su pokopani izgledi demokratskog socijalizma, u koji smo verovali. Smatrali smo svojom patriotskom dužnošću da damo glas otpora i razmišljali smo da pokrenemo časopis – samizdat, da izađemo u javnost sa neakvim papirom u kojem ćemo progovoriti o dubokoj krizi i naznačiti stvaranje jednog novog društvenog programa. (Slavoljub Đukić, *Čovek u svom vremenu*)

◊ Programski tekst, koji potpisuju **Ljubomir Tadić** i **Dobrica Ćosić**, zalaže se za socijalizam: "A društvena odgovornost u narodu koji se revolucijom i neprocenjivim žrtvama opredelio za socijalizam, ne iscrpljuje se političkim sledbeništvom, koje, inače, može da pogoduje i karijerizmu i egoizmu konformističke intelegencije; društvena odgovornost danas, verujemo, potvrđuje se služenjem istini i slobodi, stvaralaštvom i nekonformizmom prema postojećem. Jer, demokratski, humani, prosveteni socijalizam može biti, zaista, samo delo celokupnih umnih i moralnih snaga naroda, kako je još pre sto godina ukazivao Svetozar Marković, pokretač prve *JAVNOSTI*".

(...) Samoupravno uređenje, međutim, kao i svako novo društveno uređenje, nema jedan, svojom unutrašnjom biti određen oblik i razvoj. Čini nam se da je realna opasnost od fetišizacije postojećeg i dogmatskog prenebregavanja izvesnih očiglednih zabluda i neuspeha u samoupravnoj organizaciji društva".

(...) U poslednjoj deceniji osobito razvila su se i postala legitimna izvesna ideološka shvatanja o nacionalnim kulturama koja su po svom karakteru, blago rečeno, nenučna i nedemokratska, a od kritike zaštićena tobožnjim samoupravnim pravima. Ovu i slične regresije, zajedno sa duhovnom plašljivošću i teskobom, održava i podržava ustaljeni monopol poverljivih i podobnih koji imaju odlučujući uticaj u kulturnim ustanovama, štampi, radiju, televiziji, izdavačkim kućama, rečju, u celokupnom kulturnom životu".

◊ **Predsedništvo Gradske konferencije SSRN Beograda** je povodom platforme *Javnosti* konstatovalo: "I ovoga puta oni pokušavaju da se nametnu kao politički partner... tražeći za sebe povlašćeni položaj elite sa kojeg bi mogli

delovati kao legalizovana politička opozicija(...) Zahtev za pokretanje časopisa 'Javnost' nije bez paušalnih i proizvoljnih ocena o odsustvu slobode u nas, o prikrivenoj javnoj cenzuri, monopolu sredstava informisanja, tobožnjem dogmatizmu političkih centara i ustavnih struktura društva, itd...

Jure Bilić, partijski državni funkcioner Hrvatske, ocenio je da se u osnovi platforme nalazi srpski hegemonizam.

Kosta Nađ, general i nartodni heroj, je pokretanje "Javnosti" ocenio kao nacionalističku aktivnost ćosićevskih grupa.

Akcija oko pokretanja ovog časopisa nije uspela.

◊ Krajem 1983. godine vladika Atanasije Jevtić počinje u *Pravoslavju* sa objavljivanjem feljtona pod naslovom "Od Kosova do Jadovna" u kome pravi paralele stradanja srpskog naroda u raznim delovima Jugoslavije.

◊ Objavljena je knjiga Dobrice Ćosića "Stvarno i moguće" u izdanju "Otokar Krešovani" u 12.000 primeraka koja je rasprodana za samo nekoliko dana. Hrvatski i srpski mediji vode kampanju protiv Ćosićeve knjige ocenjujući je kao bibliju srpskog nacionalizma. Smenjen je glavni i odgovorni urednik, kao i direktor preduzeća "Otokar Krešovani".

Povodom te kampanje Dobrica Ćosić se obratio otvorenim pismom predsedniku Predsedništva CK SK Jugoslavije, Mitji Ribičiću, u kome piše da političke kampanje protiv nacionalističkih i negativnih pojava u kulturi: "...svojim zlim pobudama i ciljevima označavaju onaj tok savremene istorije koji preti da konačno porazi ona još živa nastojanja i težnje za demokratskim socijalizmom u Jugoslaviji. A bojim se da je njegov poraz neminovan, ako se što pre ne mobilišu i organizuju celokupne umne, tvoračke i moralne snage jugoslovenskih naroda"

20. avgust

◊ Umro **Aleksandar Ranković**. Njegova sahrana bila je povod za prve srpske masovne demonstracije u posleratnoj istoriji Jugoslavije.

1984.

April

◊ Srpska pravoslavna crkva dobila je dozvolu za izgradnju Hrama sv. Save na Vračaru i dozvolu za izgradnju novog kompleksa zgrada Pravoslavnog bogoslovskeg fakulteta. Crkveni krugovi su isticali da ova dva zdanja "doprinosu velikom prestižu SPC u čitavom pravoslavnom svetu i daleko šire pa je to dokaz nemejljivih dimenzija srca Srbinovog, njegove snage

i njegovog htenja kada su u pitanju velika dela, dela trajne i večite vrednosti". ("Povratak bogova", specijalno izdanje lista *Duga*, april 1986)

20. april

◇ Policija upala u stan u kome se održavala sesija *Slobodnog univerziteta* i uhapsila 28 lica. Milovan Đilas je na toj sesiji držao predavanje na temu "O nacionalnom pitanju u Jugoslaviji".

◇ **Dobrica Ćosić**: "Ne znam da li je dobro što smo nas četvorica 'starih' izbegli hapšenje. Sveta i Mihajlo smatraju da je policija pretrpela neuspeh, hvatajući samo 'sitne ribe'. Očigledno namera im je bila da pohapse čitavo jezgro beogradske i srpske opozicije i da nas optuže kao đilasovce". (Dobrica Ćosić, *Piščevi zapisi* 1981-1991)

24. maj

◇ **Dobrica Ćosić** na zasedanju Skupštine SANU: "Znanje kojim raspolaže Akademija ne treba da ostane samo u strukama, nego treba da se integriše u mudrost, opšte iskustvo i kolektivnu stratešku viziju."

1985.

16. novembar

◇ U ljubljanskoj kafani "*Mrak*" održan je prvi sastanak između Ćosića i njegove grupe (Mihajlo Marković i Ljubomir Tadić) sa slovenačkim intelektualcima okupljenim oko "Nove revije" na kome je raspravljana sudbina Jugoslavije. Počinje operacionalizacija *Memoranduma*. Polazna tačka beogradske grupe bila je revizija Ustava iz 1974.

Dobrica Ćosić o stavovima Slovenaca iznetim u kafani "*Mrak*": "Mi (Slovinci) tražimo svoje rešenje u obezbeđenju svoje samostalnosti, pa tek na toj osnovi da rešavamo svoj odnos prema Jugoslaviji. Ideja Jugoslavije i jugoslovenstva je sekundarna za Sloveniju. Partijska ideologija ne može da artikuliše perspektivu Jugoslavije. Ona nastoji da zadrži postojeće stanje i da ga perpetuiira. (...) Mi svoje socijalne parametre kompariramo samo sa Evropom. Nikad prema Jugoslaviji. Mi želimo da budemo Evropa; evrepoeizaciju želimo i Srbiji. Očekujemo od Srbije da se odupre azijskom totalitarizmu. Srbi moraju najpre da reše albanski problem. To je put za debalkanizaciju i evropeizaciju. To je traumatičan problem, ali on se mora rešiti, jer ugrožava Jugoslaviju, a Srbija se ne može evropeizirati dok ne reši problem Kosova. Evropske tradicije moraju biti osnova za reformu

Jugoslavije. Za Srbe to je jedini put obnove nacionalne svesti i odbacivanje boljševizma i kominternovske tradicije.

(...) A kad nas je Tine Hribar odvezao do autobusa za Zagreb, nas trojica do zagrebačkog kolodvora nismo progovorili ni reč. Bili smo pretučeni i zanemeli. Trebalo naa je tri sata da progovorimo o ljudima u "*Mraku*" i zapitamo se: 'jesmo li mi njih dobro čuli, jesmo li mi razumeli vodeće slovenačke intelektualce?'" (Dobrica Ćosić, *Srpsko pitanje – demokratsko pitanje*, 1992)

22. novembra

◇ **Dobrica Ćosić** je samo nekoliko dana nakon sastanka napisao pismo Niku Grafenaueru (učesnik u razgovoru u "*Mraku*"):

"Niste me oduševili svojim neuviđanjem vašeg grandioznog napretka omogućenog i mogućeg samo u Jugoslaviji; vaš pesimizam, vaše osećanje ugroženosti, ostalo mi je neargumentovano i neuverljivo.(...) Žao mi je što od vas nisam ni reč čuo o vašem ekonomskom hegemonizmu i po mnogo čemu privilegovanom položaju koji imate u Jugoslaviji od 1918. osobito posle 1945. Prilično sam iznenađen vašim potcenjivanjem, po mojim utiscima, prave nacionalne euforije, tj. antibosanstva, što znači i antisrpstva, koja je zahvatila i mlade dubine slovenačkog naroda (...) Nacionalizam nikada u istoriji nije bio samo ljubav prema svom narodu; on je bio uvek i mržnja nekog drugog naroda, a ta mržnja može biti i nepravedna, i izraz zabluda.

(...) Što se savremenog srpskog nacionalizma tiče, on se rađa kao defanzivan danas, kao reakcija na egzistencijalnu ugroženost (...) Zabrinut sam što više ne znate koliko je težak, neravnopravan i ponižavajući položaj srpskog naroda u postojećoj konstelaciji samoupravne Jugoslavije; koliko je beznadežan položaj srpskog naroda u ovoj trećoj, Brionskoj Jugoslaviji, ako se što pre ne izvrše radikalne ustavne promene (...) Žalostan sam koliko ste neobavešteni o albanskom genocidu nad srpskim življem na Kosovu i Metohiji..." (Dobrica Ćosić, *Srpsko pitanje – demokratsko pitanje*, 1992)

◇ **Taras Kermauner**: "Prvi je uslov srpskih čelnika bio: da mi Slovenci naš jezik usmerimo na pisanje niže, populističke literaturte, koja će takođe, s vremenom, preći na srpski, a da se srпки koristi u javnom životu i višoj kulturi. (...) Odgovorio sam Popovu (Nebojši), a preko njega i srpskim akademikima, da su Italijani pod fašizmom 1941- 43, kao i Nemci 1943-45, u ljubljanskoj pokrajini Slovencima nudili veću autonomiju. Takve zahteve nijedan Slovenac neće prihvatiti, radije ćemo krenuti u novi narodnooslobodilački rat. Tada sam shvatio šta će se dogoditi sa Jugoslavijom: ideje srpskih akademika bile su sledeće: Slovenci ne mogu imati svoju državu,

jer za nju nisu sposobni, Hrvati je ne mogu imati, jer su genocidni po prirodi. Bošnjaci je ne mogu imati, jer na kraju XX veka u Evropi ne mogu nastajati nove nacije. Makedonci ne, jer su Srbi. Hrvatsko plemstvo i povesne samostalnosti jesu izmišljotine itd. (*Globus*, 22. januar 1996)

◊ **Taras Kermauner** u svom pismu Nebojši Popovu, između ostalog, piše: "Žao mi je što na niz mojih pisama, koje sam ti pisao u drugoj polovini osamdesetih godina, nisi odgovorio (...) Kasnije sam shvatio da ste bili kritični prema partiji i vladajućem srpskvu, ali ne i prema pravom srpstvu, a ni prema Rankoviću. Dobrica ga je i dalje hvalio. Ni slutio nisam da ćete oko 1986, iz demokratizma, inače apstraktnog i humanističkog, ali ipak, smatram, poštenog, preći skoro u fašizam. Pošto se to desilo iznenada, bar u mojim očima – a možda sam bio i naivan, neki su me upozoravali na Dobričin ultranacionalizam, ali ja Dobricu nisam tako razumeo – utoliko sam više bio šokiran. Tvoj dolazak u Asbver – naš poslednji susret – bio je za mene utoliko veća nesreća. (...) Zar se zaista ne sećaš kako si se rugao na račun Hrvata kao genocidnog naroda koji zbog svoje genocidnosti ne može dobiti svoju državu, te kako je Bošnjaci ne mogu dobiti pošto krajem XX stoleća u Evropi ne mogu nastati nove države, itd? Ne verujem da se ti ne sećaš, pošto to nisi govorio samo meni; Bog zna kome si sve to govorio i kome ste sve to govorili..." (*Vreme*, 4. maj 1996)

1986.

15. januar

◊ U *Književnim novinama* objavljena je prva peticija 2015 Srba i Crnogoraca sa Kosova Polja.

Dobrica Ćosić: "Savetovao sam ih da pre toga upute jednu kolektivnu, svenarodnu žalbu Saveznoj skupštini i prvo tako istupe kod političkih foruma ove zemlje. Tražili su od mene da im napišem peticiju. Nisam prihvatio. Mislio sam da to oni treba da učine po svojoj pameti... Smirivao sam ih u eksplozivnim situacijama i pokretima za kolektivno iseljavanje, a, istovremeno, više puta pokušavao da skrenem pažnju srpskom rukovodstvu na njihovo nepodnošljivo stanje". (*Slavoljun Đukić, Čovek u svom vremenu*)

Dobrica Ćosić: "Tačno je to što se govori da se meni ljudi, Srbi sa Kosova direktno obraćaju i pitaju me za savet(...) Čujem nastala je gužva na Kosovu, naročito u Kosovu Polju. Zovu me ljudi otuda i pitaju šta da rade(...) Govore mi da se više na Kosovu ne može živeti i da su Srbi spremni da masovno dođu u Beograd. Računaju na Beograđane da ih neće podržati. Kažu da se masa Srba i Crnogoraca, to što ih je ostalo na Kosovu, pokrenula za seobu. Na sve to ja im kažem da smo im u hotelu rezervisali sobe. Neka prenoće, pa ćemo se videti ujutru. To im kažem glasno a ostavim poruku da posle toga dođu kod mene. (...) Tumače mi da su spremni za konačan obračun sa Šiptarima. Ne dozvoljavam im ni pomisao na tako nešto, pa, oni to i hoće. To šiptarsko zlo i hoće da nas izazove. Nego ćete sutra, kako vam glava zna, da odete Dušanu Čkrebiću, kao predsedniku Predsedništva SR Srbije. Mora da vas primi po svaku cenu. Lezite mu na prag. Mora da vas primi i predsednica vlade Jugoslavije Milka Planinc". (*Ljiljana Bulatović, Ispovest*, 1995)

26. jnuuara

◊ Objavljen je APEL povodom peticije Srba i Crnogoraca sa Kosova koji je potpisalo 200 vodećih intelektualaca. (Vid. Prilog 1)

26. februar

◊ Prvi dolazak Srba i Crnogoraca sa Kosova u Beograd (oko 100 ljudi) zbog pritiska Albanaca sa Kosova

10. septembar

◊ **Dobrica Ćosić** u razgovoru sa Ljiljanom Bulatović: "Vi biste mogli da napravite sjajnu stvar za istoriju ovog naroda: da razgovarate sa ženama Kosova. Da vam pričaju o tome kako one doživljavaju i proživljavaju ove teške dane. Znaš li ti da je kontrarevolucija počela od male dece? Najpre su deca počela da brukaju, da pljuju, da biju starce Srbe, koji njih nisu hteli da biju, da im uzvrćaju. Deca, maloletni Šiptari su počeli sa silovanjem Srkinja na Kosmetu! To je materinsko vaspitanje, a majke su morale mnoga silovanja da ukriju, zato što je trebalo sačuvati obraz kćeri u javnosti. Možda neće hteti da pričaju. Ali ih vi nagovorite. Vi to možete. Zapišite sve to i ostavite. Jednom će moći da se objavi. Valja to, tu istinu iz naroda sačuvati za obraz naroda". (Ljiljana Bulatović, *Ispovesti*, 1995)

24. septembar

◊ Objavljen je *Memorandum* Srpske akademije nauka i umetnosti u *Večernjim novostima*. Odluka o izradi Memoranduma doneta je na skupštini SANU 23. 5.1985, a za pisanje su su bili zaduženi sledeći akademici: Pavle Ivić, Antonije Isaković, Dušan Kanazir, Mihailo Marković, Miloš Macura, Dejan Medaković, Miroslav Pantić, Nikola Pantić, Ljubiša Rakić, Radovan Samardžić, Miomir Vukobratović, Vasilije Krestić, Kosta Mihailović, Ivan Maksimović, Stojan Čelić, Nikola Čobeljić. (Vid. Prilog 4)

* *
*

Prilog 1

Skupštini SFRJ

Skupštini SR Srbije

Oktobra meseca 1985. godine 2016 Srba sa Kosova i Metohije uputilo je skupštinama SR Srbije i SFR Jugoslavije *Peticiju*, kojoj su se kasnije pridružile hiljade potpisnika- u kojoj je izloženo nepodnošljivo stanje srpskog naroda na Kosovu, sa zahtevom da se radikalnim merama obezbede sva ustavna prava i zaustavi njegov izgon sa svog ognjišta.

Sve one koje potresa stradanje Srba i drugih nacionalnosti na Kosovu i Metohiji, sve one koje brine sudbina Srba i Jugoslavije, svakom kome nisu zamrli savest i osećanje odgovornosti, zapanjila je i porazila reakcija vlasti na ovu Peticiju - preteći odgovor zvaničnika Kosova i stav najodgovornijih u Srbiji i Jugoslaviji.

Oni kojima bi trebalo da je prva briga sudbina svog naroda, oglušuju se o njegov očajnički krik i probuđenu svest, nemaju saosećanja za žrtve ni odlučnosti da spreče stradanja, osporavaju mu pravo da iskaže osećanje istorijskog bespuća, na koju je doveden bez svoje krivice i da od svoje države traži pomoć i zaštitu.

Zahtev za pravdom i ravnopravnošću u ovoj Peticiji - plebiscitu, osuđuje se kao neprijateljski akt i kvalifikuje kao pobuna, umesto da bude podsticaj da se vlasti preispitaju, otrezne i uvide da je obespravljenima isteklo vreme i već pokušavaju da se sami organizuju i preuzmu odgovornost za svoju sudbinu. Jer, nijedan narod se ne odriče svog opstanka i tu srpski narod nije i neće biti izuzetak.

U proteklih dvadeset godina sa Kosova i Metohije iseljeno je oko 200.000 ljudi više od 700 naselja etnički je "očišćeno" iseljavanje se nastavlja nesmanjenom žestinom.

Kosovo i Metohija postaju "etnički čisti", agresija prelazi granice Pokrajine.

Zato je politička osuda Peticije neposredan povod za nas dole potpisnike da se obratimo javnosti pozivajući je da podrži njene zahteve za korenitom promenom stanja na Kosovu i Metohiji. Politički razum nalaže da se na vanrednim sednicama Skupštine SFRJ I Skupštine SR Srbije što pre razmotri Peticija Srba sa Kosova i preduzmu hitne i efikasne mere s ciljem da se okonča istorija jednog dugog, pogubnog genocida na evropskom prostoru. Kao što se zna iz istorijske nauke i još neugašenog pamćenja izgon srpskog naroda sa Kosova i Metohije traje već tri veka. Promenili su se samo zaštitnici nasilnika, mesto Otomanske Imperije, habsburške Monarhije, fašističke Italije i nacističke Nemačke - albanska država i vladajuće institucije Kosova. Umesto nasilne islamizacije i

fašizma - staljinizovani šovizam. Nov je jedino spoj plemenskih omazda i genocida maskirnog marksizmom.

Metode su ostale iste: na starom kolju obnovljene su glave. Novi Đakon Avakum zove se Đorđe Martinović, a Majka Jugovića- Danica Milinčić. Siluju se starice i monahinje, pretuca nejač, oslepljuje stoka, zidaju štale od nadgrobnih spomenika, skrnave i sramote crkve i istorijske svetinje, tolerišu privredne sabotaze, nagone da u bescenje prodaju svoju imovinu.

Istragi nisu izloženi samo ljudi, nego su ugroženi Srbija, Jugoslavija i mir na Balkanu. Ako bi se ostvarilo "etnički čisto Kosovo" neminovne su nove nacionalne i državne konfiguracije, koju bi balkanski prostor pretvorio u potencijalno ratno žarište i ugroziti mir u Evropi.

Pod plaštom borbe protiv 'velikosrpskog hegemonizma', već decenijama traje montirani politički proces srpskom narodu i njegovoj istoriji. Prvi cilj etnički čisto Kosovo, a zatim dalja osvajanja srbijanskih, makedonskih i crnogorskih teritorija. Nema nacionalne manjine u svetu koja ima veća ustavna prava, a njeni predvodnici i ideolozi uvode je u nacionalnu avanturu u kojoj sve može da izgubi.

Odsustvo zakonitosti, blagonaklonost vlasti prema zločinu i zločincima, kvalifikovanje teških krivičnih dela kao prekršaji, organizovanje zuluma, zataškivanje nepravdi, neravnopravnost građana u zapošljavanju i školovanju "umirivanje javnosti" lažnim obećanjima, "ideološko tumačenje" i priznavanje nasilja, izjednačavanje vapaja žrtava smišljenošću zločinca i slične pojave i sve to u suštini znači zloupotrebu ustavnog prava na autonomiju. Slučaj Đorđa Martinovića postaje slučaj celog srpskog naroda na Kosovu. Sličnog zločina među zločinima teško da ima ili da se čitav pravni poredak jedne zemlje upregne da taj zločin sakrije, takvog primera sigurno nema.

Ohrabruje se neprijatelj i daje legitimnost njegovim "argumentima" i ciljevima kao da je istina na drugoj strani i kao da nemamo čvrsto uverenje i jasan stav. Poverenjem u laž i sumnjom u istinu od koje se i međunarodna javnost, koja kao da pokazuje veće razumevanje za genocid progonitelja nego za sudbinu prognanika.

Godine 1981. javno se priznalo da se pravo stanje na Kosovu krilo i krivotvorilo, podstakla se nada da toga više neće biti. Već pet godina smo svedoci neprekinutog bezvlašća i sloma nade u promenu društvenih i međunacionalnih odnosa na Kosovu i u Metohiji. Drakonskim kažnjavanjem omladine, verbalnom "diferencijacijama i ideološkim praznoslovljem idejne vođe ističu alibi za održavanje svojih pozicija".

Svim neravnodušnim ljudima ove zemlje odavno je postalo jasno da genocid na Kosovu ne može biti suzbijen bez dubokih društvenih i političkih promena u celoj zemlji. A te su promene nezamislive bez promene i u odnosima SAP i SR Srbije, odnosno SFR Jugoslavije. Genocid ne može biti onemogućen politikom koja ga je omogućila, politikom postepene predaje Kosova i Metohije –

Albaniji, kapitulacijom bez potpisivanja kapitulacije koja vodi u politiku nacionalne izdaje.

Ako bi Kosovo i dalje ostalo samo problem Srbije, ono će postati najveće razočaranje srpskog naroda u jugoslovensku zajednicu.

Srpski narod se u svojim oslobodilačkim ratovima borio i za Albance, a nesebičnom materijalnom pomoći od 1945. godine do današnjih dana dao dovoljno dokaza da mu je stalo do slobode, napretka i dostojanstava albanskog naroda. Mi ističemo da ne želimo zlo i nepravdu albanskom narodu i zalažemo se da za njegova demokratka prava, tražeći ravnopravnost za srpski i ostale narode na Kosovu, među njima vidimo i albanski narod. Ograđujemo se i osuđujemo sve nepravde koje su bilo kada sa srpske strane učinjene albanskom narodu.

Zahtevamo pravo na duhovni identitet, odbranu osnova srpske nacionalne kulture i fizički opstanak svoga naroda na svojoj zemlji.

Zahtevamo da se odlučnim merama, brigom i voljom čitave Jugoslavije, zaustavi albanska agresija na Kosovu i Metohiji, da se demokratskim reformama uspostavi čvrst pravni poredak i svim građanima obezbede jednaka prava, da se prestane s unutrašnjim podrivanjem granica Jugoslavije, da se garancijom građanske sigurnosti i političkih sloboda povрати poverenje i zadobije podrška Evrope i sveta.

u Beogradu. 21 januar 1986.

prof. dr Dušan Adamović
 prof. dr Slobodan Aljančić, član
 Srpske akademije nauka i
 umetnosti (SANU)
 Ivan. I. Antić, arhitekta, član SANU
 Dragomir Antoniće, viši stručni
 saradnik
 prof. dr Jovan Arandelović
 Neda Arnerić, glumica
 mr. Miloš Arsenijević, asistent
 Univerzititeta
 Jovica Aćin, književnik
 Zdenko Aćin, publicista
 Dragan Babić, novinar
 Matija Bečković, književnik član
 SANU
 mr. Dragan Blagojević, asistent
 prof. dr Dimitrije Bogdanović, član
 SANU

dr Stojan Bogdanović, docent
 Univerzititeta
 dr Milan Božić, docent Univerzititeta
 Vera Božičković- Popović, slikar
 prof. dr Zlata Bojović
 Dušan Bošković, bibliotekar
 Ilija Bratić, književnik
 prof. dr Ranko Bulatović
 dr Smilja Vasić, naučni savetnik
 dr Milan Vesović, viši naučni
 saradnik
 dr Žarko Vidović, naučni savetnik
 prof. dr Petar Vlahović
 prof. dr Mihajlo Vojvodić
 Momir Vojvodić, književnik
 prof. dr Branko Vujović
 dr Slobodan Vujošević, docent
 Univerziteta
 Alek Vukadinović, pesnik

Đorđije Vuković, književnik
 Ivana Vuletić, asistent- pripravnik
 prof. dr Zoran Gavrilović
 prof. dr Slavko Gavrilović, član
 SANU
 prof. dr Andrija Gams
 Nedeljko Gvozdenović, slikar, član
 SANU
 dr Branislav Gligorijević, naučni
 savetnik
 Milo Gligorijević, novinar
 Drinka Gojković, prevodilac
 prof. dr Zagorka Golubović
 dr Dragutin Gostuški, naučni
 savetnik
 dr Irena Grickat - Radulović, član
 SANU
 Veljko Guberina, advokat
 Aleksandar Deroko, član SANU
 Dobrivoje Despotović, advokat
 mr. Zorica Divac, asistent
 dr Kosta Došen, naučni saradnik
 Vuk Drašković, književnik
 prof. Dr Slobodan Dušanić
 Gojko Đogo, književnik
 Dr ing. Životije Đorđević
 dr. Jovan j. Đorđević
 dr Veselin Đuretić, naučni savetnik
 dr Jovan J. Đorđević
 dr Veselin Đuretić, naučni savetnik
 prof. dr Vojislav J. Ćurić, član
 SANU
 prof. dr Mihajlo Đujčić
 Branimir Đuričić, psiholog
 prof. dr Đorđe Živković
 Rastko Zakić, književnik
 dr Olga Zirojević, naučni savetnik
 dr Pavle Zorić, književnik
 prof. dr Milka Ivić, član SANU
 Antonije Isaković, književnik, član
 SANU

Pavle Jakšić, general-pukovnik JNA
 u penziji
 prof. dr Vladeta Janković
 dr Ivan Janković, advokatski
 pripravnik
 mr. Marija Janković, istraživač-
 saradnik
 jeromonah dr Atanasije Jevtić,
 profesor Bogoslovskog
 fakulteta
 dr Vladeta Jerotić, psihijatr
 prof. dr Neda Jovanov
 Arsenije Jovanović, reditelj i profesor
 Univerzititeta umetnosti
 Biljana Jovanović, književnik
 prof. dr Vojislav S. Jovanović
 prof. dr Gordana Jovanović
 prof. dr Milivoje Jovanović
 Radivoje Jovanović Bradonja, general
 potpukovnik JNA u penziji
 prof. dr Relja V. Katić, redovni član
 francuske Akademije nauka
 prof. dr Đorđe Knežević
 Julija Knežević, domaćica
 Slobodan Knežević, dipl.ing.
 mašinstva
 Dušan Kovačević, dramski pisac
 dr Leon Koen, docent Univerzititeta
 Jovan L. Koprivica, advokat
 prof. dr Vojislav Korać, član SANU
 Zvonimir Kostić, književnik
 prof. dr Stojadin Kostić
 dr Vojislav Koštunica, viši naučni
 saradnik
 Petar Kralj, glumac
 prof. dr Vasilije Krestić, član SANU
 prof. dr Aleksandar Kron
 prof. dr Dragan Krstić
 Žika Lazić, književnik
 Radmila Lazić, književnik

Danilo Lekić, general-pukovnik
 JNA u penziji
 prof. dr Mirko D. Leko
 Raša Livada, pesnik
 Vojislav Lubarda, književnik
 dr Radoš Ljušić, docent
 Univerzititeta
 Dušan Makavejev, filmski redatelj
 prof. dr. Ivan Maksimović, član
 SANU
 Svetislav mandić, književnik
 Ljubiša Marić, član SANU
 prof. dr Radmila Marinković
 prof. dr Aleksandra Marjanović
 Mladen Markov, književnik
 prof. dr Mihajlo Marković, član
 SANU
 prof. dr Radmilo Marojević
 Ratko Martinović, general-
 popukovnik JNA u penziji
 Slobodan Mašić, arhitekta
 Borislav Međedović, novinar
 dr Milorad Mešterović
 Dejan Mijač, reditelj, profesor
 Univerzititeta umetnosti
 dr Petar Milosavljević, naučni
 savetnik
 prof. dr Nikola Milošević, član
 SANU
 dr Ljiljana Mioćinović, psiholog
 prof. dr Dragutin Mirković
 Miodrag Mirković, muzičar
 Beogradske filharmonije
 Jeremija D. Mitrović, profesor
 dr Dragoljub Mićunović, viši naučni
 saradnik
 prof. dr Velimir Mihailović
 Dragoslav Mihailović, književnik,
 član SANU
 prof. dr Kosta Mihailović, član
 SANU

Milorad Bata Mihailović, slikar, član
 SANU
 Borislav Mihailović Mihiz, književnik
 prof. dr Rade Mihaljčić
 Tanasije Mladenović, književnik
 Julija Najman, književnik
 Dragan Nikolić, glumac
 dr Gojko Nikoliš, general-pukovnik
 JNA u penziji, član SANU
 Rajko Petrov Nogo, književnik
 prof. dr Staniša Novaković
 Vida Ognjenović, reditelj
 prof. dr Predrag Ognjenović
 prof. dr Milorad Pavić, književnik
 prof. dr Nikola Pavković
 prof. dr Predrag Palavestra, član
 SANU
 prof. dr Miroslav Pantić, član SANU
 prof. dr Fanula Papazoglu, član
 SANU
 Bogoljub Pejčić, novinar
 Borislav Pekić, književnik, član
 SANU
 Ratko Peković, književnik
 mr. arh. Vladimir Petković
 dr Novica Petković, naučni saradnik
 prof. dr Sreten Petković
 Aleksandar Petrov, književnik
 Milutin Petrović, književnik
 dr Miodrag Petrović, naučni savetnik
 prof. dr Rastislav Petrović
 prof. dr Ruža Petrović
 dr Nebojša Popov, viši naučni
 saradnik
 prof. dr Boško V. Popović
 Danko Popović, književnik
 Mića Popović, slikar, član SANU
 dr Nikola V. Popović, viši naučni
 saradnik
 dr Toma Popović, naučni savetnik

Miodrag Protić, slikar, član
Jugoslovenske akademije
znanosti i umjetnosti
Milorad Radević, stručni savetnik
dr Andrija Radetić, naučni savetnik
mr. Vencislav Radovanović, asistent
Univerziteteta
dr Miljana Radovanović, naučni
savetnik
episkop dr. Amfilofije Radešić,
profesor Bogoslovskog
fakulteta
prim. dr. Oliver Radujković
Miroslav Radojčić, novinar
Stevan Raičković, književnik, član
SANU
Biserka Rajčić, prevodilac
Slobodan Rakitić, književnik
Radomir Reljić, slikar, profesor
Univerziteteta umetnosti
dr Slobodan Remetić, naučni
savetnik
dr Vladislav Ribnikar, docent
Univerziteteta
prof. dr Živan Ristić
mr. Nikola Rodić, istraživač-
saradnik
prof. dr Radovan Samardžić, član
SANU
Slobodan Selenić, književnik
Ljubomir Simović, književnik
Dušan Sindik, stručni savetnik
Ljubica Sokić, član SANU
Ružica Sokić, glumica
Aleksandar Spasojević, stručni
savetnik
Mladen Srbinić, slikar, član
SANU
prof. dr Dragoslav Srejšević, član
SANU

Vladimir Stamenković, profesor
Univerziteteta umetnosti
prof. dr Dušan Stanković
dr Gligor Stanojević, naučni savetnik
Milan Stevčić, arhiv savetnik
mr. Svetozar Stijović, istraživač-
saradnik
prof. dr Nikša Stipčević, član SANU
mr. Momčilo Stojaković, istraživač-
saradnik
prof. dr Mila Stojnić
Danilo Stojković, glumac
Živorad Stojković, profesor
književnosti
prof. dr Ljubomir Tadić, član SANU
Andrej Tarasjev, lekar
dr Nikola Tasić, naučni savetnik
Aleksandar Terzić, lektor-predavač
mr. Slavenko Terzić, istraživač-
saradnik
prof. dr Vladeta Tešić
Jovan Tomašević, dipl. ing.
prof. dr Dragan Trifunović
prof. dr Đorđe Trifunović
dr Radmila Tričković, naučni
saradnik
Dobrica Ćosić, književnik, član
SANU
dr Dragan Ćupić, naučni savetnik
Milenka Đurčić, nastavnik-
defektolog
Sredoje Urošević, general-major JNA
u penziji
Radisav Filipović, pukovnik JNA u
penziji
Velimir Cvetić, advokat
Branica Crnčević, književnik
dr Kosta Čavoški, viši naučni
saradnik
prof. dr Milka Čvorić
prof. dr Nikola Čobelić, član SANU

dr Klime džambazovski, naučni
savetnik
Milan Šećerović, dramski pisac

Milija Šćepanović, dipl. pravnik,
major JNA u penziji

Književne novine, 15. januar -15. mart, 2003

Prilog 2

II deo *Memoranduma*, koji se odnosi na položaj Srbije i srpskog naroda

1. Mnoge nevolje koje muče srpski narod iznikle su u nedaćama koje su zajedničke svim jugoslovenskim narodima. Međutim, srpski narod pritiskuju i druge nedaće. Dugoročno zaostajanje razvoja privrede Srbije, neregulisani državno-pravni odnosi sa Jugoslavijom i pokrajinama, kao i genocid na Kosovu, učvrstili su se na političkoj sceni sa udruženom snagom koja čini situaciju napetom, ako ne i eksplozivnom. Ova tri mučna pitanja, koja proizlaze iz dugoročne politike prema Srbiji, svojom dramatikom ugrožavaju ne samo srpski narod, već i stabilnost čitave Jugoslavije. Zbog toga se ona moraju naći u središtu pažnje.

Nije trebalo mnogo znanja i podataka da se utvrdi dugoročno zaostajanje privrede Srbije. Ipak je to zvanično učinjeno tek u Planu 1981 – 85, u kome je bilo zapisano da će se u tom razdoblju preduzimati mere za zaustavljanje takve tendencije. Ta je obaveza brzo pala u zaborav. Petogodište je prošlo u novom preispitivanju da li Srbija gubi korak u razvoju. Nalazi su, međutim, argumentovano potvrdili ono što se i ranije znalo, da se po relevantnim pokazateljima njena privreda stalno kreće ispod jugoslovenskog proseka uz sve veće zaostajanje. Usporeni razvoj nije imao dovoljno snage da savlada ekonomsku nerazvijenost na delu njene teritorije na kojoj živi 1,5 miliona stanovnika sa narodnim dohotkom po stanovniku preko 30% nižim od odgovarajućeg dohotka u tri nedovoljno razvijene republike.

Ispitivanja nisu ostavila ni trunke sumnje da je relativno zaostajanje Srbije prvenstveno nastalo zbog manjih investicija po stanovniku, a ne zbog slabije efikasnosti investicija. Prema statističkim podacima efikasnost investicija je u Srbiji kroz čitav posleratni period niža samo od one u Sloveniji a tokom poslednje decenije (period 1976-1983) najviša je u Jugoslaviji. Veća efikasnost mogla je samo delimično nadoknaditi gubitak društvenog proizvoda zbog manjih investicija, ali nije bila u stanju da spreči formiranje vrednosti osnovnih sredstava po stanovniku na nivou od svega 80,5% jugoslovenskog proseka, što je čak niže od Crne Gore i Bosne i Hercegovine, dvaju republika koje imaju status nerazvijenih.

Tokom čitavog posleratnog perioda privreda Srbije je bila izložena neekvivalentnoj razmeni. Aktuelni primer takve razmene je niska cena električne energije koja se u velikim količinama isporučuje drugim republikama. Instrumenti i mere tekuće ekonomske i kreditno-monetarne politike, a naročito doprinosu Fondu federacije za razvoj privredno nedovoljno razvijenih područja su u novije vreme najvažniji činioci njenog relativnog zaostajanja. Doda li se tome da su najrazvijenije republike, zbog oskudice sredstava akumulacije Srbije, sa svojim kapitalom ušle u njenu privredu (poljoprivreda, prehrambena industrija, trgovina i bankarstvo), dobija se slika jedne podređene i zapostavljene privrede u okviru jugoslovenskog prostora.

Dosledna diskriminacija privrede Srbije u posleratnom periodu ne da se potpuno razjasniti bez uvažavanja međunacionalnih odnosa između dva rata kako ih je videla i ocenjivala Komunistička partija Jugoslavije. Na te poglede odlučujuće je uticala autoritativna Kominternu, koja je u naporima da ostvari svoje strateške i taktičke zamisli na međunarodnom planu težila razbijanju Jugoslavije. Povođenje za tezom o sučeljavanju srpske "ugnjetačke" nacije nasuprot "ugnjetenih nacija" dovelo je do odstupanja od marksističkog učenja o klasnoj podeljenosti svake nacije pred političkim pragmatizmom, koji je, u nastojanju da koristi međunacionalna trvenja, potisnuo u pozadinu klasni internacionalizam. To donekle objašnjava zašto se KPJ nije potrudila da sopstvenim istraživanjima dođe do prave istine o ekonomskoj prirodi međunacionalnih odnosa. Ocena tih odnosa, koja se svodi na to da je politička hegemonija srpske buržoazije praćena i odgovarajućom ekonomskom dominacijom Srbije, preuzeta je, ustvari, od separatistički orijentisanih građanskih partija. Ni pre, ni posle rata KPJ nije bila voljna da neposrednim saznanjima utvrdi pravo stanje, niti da ulazi u bilo kakvu raspravu koja bi mogla dovesti u pitanje davno date ocene i zauzete stavove na kojima je istrajala sve do danas. Doslednost je bila utoliko neobičnija što se i bez posebnih studija, elementarnim uvidom u osnovne pokazatelje nivoa razvijenosti u popisnoj 1948. godini moglo ustanoviti da Srbija nije mogla imati ekonomski privilegovan položaj između dva rata. Na zaostajanje u industrijalizaciji je jasno ukazivao nalgašeniji agrarni karakter njene privrede. Učešće poljoprivrede je bilo veće, a udeo industrije u formiranju društvenog proizvoda manji nego u jugoslovenskom proseku. KPJ ne samo što na osnovu svih činjenica nije revidirala svoju ocenu, već nije poklonila ni najmanju pažnju radovima naučnih ustanova u kojima je već početkom pedesetih godina dokumentovano utvrđen bitno drugačiji ekonomski položaj Srbije između dva rata. Uporno ponavljanje predratne ocene tokom četiri decenije ukazuje na izuzetno veliku političku i ekonomsku zainteresovanost da se takva pogrešna ocena održi.

Na predratnoj oceni zasnovana je i posleratna politika prema privredi Srbije, koja je dovoljno jasno deklarirana u ekspozeeo o Prvom petogodišnjem planu. Srbiji je u tom planu neosnovano određen, posle Slovenije, najsporiji tempo

industrijalizacije. U praksi je ta politika započela preseljavanjem u druge republike industrijskih pogona za proizvodnju aviona, kamiona i oružja, da bi se nastavila obaveznim otkupom, makazama cena na teret sirovina i poljoprivrednih proizvoda, nižim investicijama po stanovniku od jugoslovenskog proseka i doprinosom za razvoj nerazvijenih područja. No, ništa tako ubedljivo ne pokazuje podređen položaj Srbije kao činjenica da ni u jednom ključnom pitanju političkog i privrednog sistema ona nije imala inicijativu. Stoga, položaj Srbije valja posmatrati u sklopu političke i ekonomske dominacije Slovenije i Hrvatske, koje su bile predlagачi promena u svim dosadašnjim sistemima.

Slovenija i Hrvatska startovale su sa najvišeg nivoa razvijenosti, a ostvarile su i najbrži razvoj. S poboljšanjem njihovog relativnog položaja jaz između njih i ostalog dela Jugoslavije jako se produbio. Takav tok događaja, koji odstupa od proklamovane politike ravnomernog razvoja, ne bi bio moguć da privredni sistem nije bio pristrasan, da te dve republike nisu bile u položaju da nametnu rešenja, koja odgovaraju njihovim ekonomskim interesima. Prerađivačke delatnosti, koje relativno više učestvuju u njihovoj privrednoj strukturi, uživale su tokom čitavog posleratnog perioda povoljnije uslove privređivanja, na koje su snažno uticali paritet i režim cena, te carinska zaštita. Neravnopravan položaj Srbije je dolazio do izražaja na svim područjima. Suspenzija Petogodišnjeg plana 1961-1965. godine, koji je težište stavio na razvoj proizvodnje sirovina i energije, valja tumačiti kao izbegavanje republika da ulažu u nerazvijena područja koja su relativno bogata u prirodnim izvorima. Razvoj Jugoslavije iz tog vremena zasnivao se više na sastavu činilaca proizvodnje dveju razvijenih republika nego ostalog dela zemlje. Zbog toga radna snaga nije dobila adekvatno mesto u razvojnoj orijentaciji, čime su bili pogođeni Srbija i nerazvijena područja.

Ekonomska podređenost Srbije ne da se u potpunosti shvatiti bez njenog politički inferiornog položaja koji je odredio i sve odnose. Za KPJ ekonomska hegemonija srpskog naroda između dva rata nije bila sporna, nezavisno od toga što je industrijalizacija Srbije bila sporija od jugoslovenskog proseka. Na toj ideološkoj platformi formirala su se mišljenja i ponašanja, što je presudni uticalo na kasnija politička zbivanja i međunacionalne odnose. Slovenci i Hrvati su pre rata stvorili svoje nacionalne komunističke partije, a zadobili su i odlučujući uticaj u CK KPJ. Njihovi politički lideri postali su arbitri u svim političkim pitanjima tokom i posle rata. Ove dve susedne republike delile su sličnu istorijsku sudbinu, imale su istu religiju i težnju za što većom samostalnošću, a kao najrazvijenije, i zajedničke ekonomske interese, što su bili dovoljni razlozi za trajnu koaliciju u nastojanju da ostvare političku dominaciju. Tu koaliciju je učvrstila dugogodišnja saradnja Tita i Kardelja, dve najistaknutije političke ličnosti posleratne Jugoslavije koje su, oslanjajući se na autoritet koji su uživali u zemlji, mogle da bitno utiču na donošenje odluka o ovim pitanjima. Svima je poznat izuzetno veliki doprinos Edvarda Kardelja u pripremanju i donošenju odluka AVNOJ-a i svih posleratnih

ustava. On je bio u položaju da u temelje društvenog uređenja ugrađuje lične stavove, koji realno nisu mogli biti predmet osporavanja. Odlučnost sa kojom se Slovenija i Hrvatska danas suprotstavljaju ovakoj ustavnoj promeni pokazuje koliko im Ustav od 1974. godine odgovara. Pogledi na društveno uređenje nisu imali nikakvih izgleda da budu prihvaćeni ukoliko su bili drugačiji od shvatanja dvaju političkih autoriteta, a nije se moglo učiniti ništa ni posle njihove smrti, budući da je Ustav mogućnošću veta osiguran od bilo kakvih promena. Imajući sve to u vidu, ne može biti sporno da su Slovenija i Hrvatska utemeljile političku i ekonomsku dominaciju, kojom ostvaruju svoje nacionalne programe i ekonomske aspiracije.

U takvim uslovima, a pod stalnim optužbama da je "ugnjetački", "unitaristički", "centralistički", "pandurski", srpski narod nije mogao postići ravnopravnost u Jugoslaviji za čije je stvaranje podneo najveće žrtve. Revanšistička politika prema Srbima započela je pre rata time što se smatralo da Komunistička partija i nije potrebna "ugnjetačkoj" naciji. U CK KPJ Srbi su bili relativno malo zastupljeni, a neki od njih su se, valjda zato da bi se održali, deklarirali kao pripadnici drugih nacija. Srbija tokom rata nije bila u položaju da potpuno ravnopravno učestvuje u donošenju odluka koje su prejudicirale buduće međunacionalne odnose i društveno uređenje Jugoslavije. Antifašističko veće Srbije je formirano u drugoj polovini 1944. godine, kasnije nego u drugim republikama, a KP Srbije tek po završetku rata. Za drugo zasjedanje AVNOJ-a većnici su birani iz srpskih vojnih jedinica i članova Vrhovnog štaba koji su se zatekli na teritoriji Bosne i Hercegovine, za razliku od većnika nekih drugih republika, koji su došli na zasjedanje sa svoje teritorije i koji su iza sebe imali nacionalne političke orgnaizacije sa izgrađenim stavovima i programima.

Ove istorijske činjenice ukazuju da tokom rata Srbija nije bila formalno, a pogotovo ne suštinski u ravnopravnom položaju kada su donošene odluke od dalekosežnog značaja za buduće državno uređenje. To ne znači da se Srbi ne bi dobrovoljno odlučili za federalizam kao najpogodnije uređenje za višenacionalnu zajednicu, već se ima u vidu da su se oni bez prethodnih priprema i podrške svojih političkih organizacija našli u položaju da u ratnim uslovima prihvate rešenja koja su otvarala široke mogućnosti za njihovo razbijanje. Položaj Srba morao je biti blagovremeno razmotren i regulisan sa stanovišta njihovog nacionalnog integriteta i nesmetanog kulturnog razvoja, a ne da to izuzetno pitanje ostane otvoreno za rešenja koja pogađaju vitalne interese srpskog naroda.

Ozbiljnost društvenih i ekonomskih posledica koje u posleratnom periodu iz ovakvih odnosa proizilaze zahteva da se bez odlaganja prestane sa zloupotrebom teze o ugnjetačkoj i ugnjetnim nacijama koja je Srbiju dovela u nezavidan ekonomski položaj. Oslobođenje Srbije od doprinosa Fondu federacije, ne bi li time ojačala akumulativnu sposobnost i ubrzala privredni razvoj bila je prilika da se prekine s tom politikom. Očekivalo se da će politički predstavnici

Srbije izaći sa ovim logičnim i opravdanim zahtevom i da će na njegovom prihvatanju do kraja ustrajati. Utoliko je bilo veće iznenađenje kada su oni pristali na plaćanje pune stope uz prihvatanje utešnog i potpuno neizvesnog obećanja da će doprinos biti materijalno kompenziran na drugoj strani.

Ovaj ishod je u suprotnosti sa nalazima o ekonomskom zaostajanju Srbije, a istovremeno je istorijski neodgovoran čin prema sopstvenom narodu. Kapitulacija političkih predstavnika Srbije navodi na mnoga razmišljanja, pre svega o njihovom pravu da takav korak učine. Postavlja se pitanje ko je ovlašćen da prihvati odluku kojoj se privredi Srbije izriče presuda o dugoročnom zaostajanju u budućnosti sa neizvesnim političkim posledicama. Reč je o ogromnim sredstvima neophodnim za pokretanje privrednog razvoja Srbije i rešavanje egzistencijalnog pitanja velikog broja mladih ljudi bez posla, većeg nego u bilo kojoj drugoj republici. Bez referenduma srpskog narod, a jedino ovlašćen da kroji sebi sudbinu, niko ne bi smeo uzurpirati pravo da se iza zatvorenih vrata dogovara, odlučuje i pristaje da ekonomskom razvoju tog naroda postavlja ozbiljna ograničenja.

Srbija je mirne savesti i sa osećanjem da je uveliko ispunila svoj dug solidarnosti mogla postaviti zahtev da se oslobodi doprinosa Fondu. Istinske žrtve za razvoj tri nerazvijene republike i SAP Kosova podnela je samo ona, plaćajući pomoć drugima sopstvenim zaostajanjem. Sa tri razvijena područja to nije bio slučaj. Primena stope doprinosa proporcionalno društvenom proizvodu nije se pridržavala osnovnog pravila da se obaveze odmeravaju prema ekonomskoj snazi. Primena ove stope poštedela je Sloveniju, Hrvatsku i Vojvodinu progresivnog doprinosa, što im je omogućilo ne samo da se normalno razvijaju, već i da poboljšaju svoj relativni položaj prema jugoslovenskom proseku. Za Srbiju su međutim, takve stope predstavljale ogromno opterećenje. Njena privreda je izdvajala oko polovinu neto akumulacije za nerazvijena područja, zbog čega se sasvim približila privredama nerazvijenih republika.

I pored toga što je svojim doprinosom pomogla razvoj nerazvijenih područja i olakšala teret razvijenima, Srbija za svoje zaostajanje ne nailazi na razumevanje ni jednih ni drugih. Obostrani interes upućuje dva tipa područja na koaliciju radi održanja postojećeg stanja u kome zadovoljavaju svoje interese na račun Srbije. Antisrpska koalicija nastupila je u slučaju stope doprinosa otvorenije i sa manje političkog takta nego bilo kada ranije. S neprikrivenim pritiskom Srbiji je nametnuto da prihvati stopu doprinosa u celini. Ovaj pritisak važan je i kao znak da već tradicionalna diskriminacija Srbije nije oslabila, ako se čak nije povećala.

Imajući u vidu šta se sve događalo u posleratnom periodu, takav pritisak ne predstavlja ništa novo. Nov bi mogao biti odlučan otpor Srbije tom pritisku. Nažalost, to se nije dogodilo, Otpora je bilo nešto više nego ranije, ali ipak sasvim nedovoljno. Srpski rukovodioci nisu iskoristili ni sva pravna sredstva, kao što je

mogućnost upotrebe veta, koje im jedino preostaje u situaciji kada se nađu usamljeni sa svojim opravdanim zahtevima, a izgleda nisu ni pomišljali na odgovarajući odgovor koji podrazumeva i otvaranje političke krize ako se drugačije ne može. Političari Srbije su se pokazali nespremni za istorijski zadatak kojim je nametnula izuzetno teška konstelacija unutrašnjih odnosa u jugoslovenskoj zajednici. Istorijski trenutak je od njih zahtevao da odlučno stave do znanja da je došao kraj posleratnoj praksi smenjivanja političara koji su postavljali pitanja ravnopravnosti Srbije, prakse diskriminacije ekonomista, sociologa, filozofa i književnika iz Srbije koji su blagovremeno ukazivali na društveno maligne pojave i upozoravali na posledice pogrešnih rešenja, kao i prakse udaljavanja sposobnih privrednika kojim se razoružavala privreda Srbije i pojačanoj konkurenciji na tržištu.

7. Odnos prema ekonomskom zaostajanju Srbije pokazuje da revanšistička politika prema njoj s vremenom nije slabila. Naprotiv, hranjena sopstvenim uspehom sve više je jačala da bi se konačno izrazila u genocidu. Politički je neodrživa diskriminacija građana Srbije kojima su zbog paritetne zastupljenosti republika manje nego drugima dostupna mesta saveznih funkcionera i delegata u Saveznoj skupštini, a glas glasača iz Srbije vredi manje od onoga iz bilo koje druge republike ili pokrajine. U toj svetlosti Jugoslavija se ne prikazuje kao zajednica ravnopravnih građana ili ravnopravnih naroda i narodnosti, ne kao zajednica osam ravnopravnih teritorija. Ipak ni ova ravnopravnost ne važi za Srbiju zbog njenog posebnog pravopolitičkog položaja, koji održava težnje da se srpski narod drži pod stalnom kontrolom. Ideja vodilja takve politike bila je "slaba Srbija, jaka Jugoslavija", koja je napredovala u uticajno mišljenje: ako bi se Srbiji kao najbrojnijoj naciji dozvolilo brz ekonomski razvoj, to bi predstavljalo opasnost za ostale nacije. Otuda korišćenje svih mogućnosti da se njenom privrednom razvoju i političkoj konsolidaciji postave što veća ograničenja. Jedno od takvih, veoma akutnih ograničenja jeste sadašnji nedefinisan i pun unutrašnjih konflikata, ustavni položaj Srbije.

Ustavom od 1974. godine Srbija je faktički podeljena na tri dela. Autonomne pokrajine su u svemu izjednačene sa republikama, sem što nisu definisane kao države i što nemaju isti broj predstavnika u pojedinim organima federacije. Ovaj nedostatak one nadoknađuju time što se preko zajedničke republičke skupštine mogu mešati u unutrašnje odnose Uže Srbije, dok su njihove skupštine potpuno autonomne. Političko-pravni položaj Uže Srbije je sasvim neodređen, to nije ni republika ni pokrajina. Odnosi u republici Srbiji su konfuzni. Izvršno veće koje je organ republičke Skupštine ustvari je Izvršno veće Uže Srbije. To nije jedina nelogičnost u razgraničavanju nadležnosti. Preširoka i institucionalno čvrsto utemeljena autonomija pokrajina stvara dve nove raseline u srpskom narodu. Istina je da su autonomnaške i separatističke snage insistirale na

proširenju autonomije, ali bi to teško ostvarile da nisu dobile moralnu i političku podršku od republika u kojima separatističke tendencije nikad nisu iščezle.

Proširenje autonomije obrazlagano je uveravanjem da će se postići veća ravnopravnost između nacija i bolje obavljanje javnih poslova. Događaji na Kosovu krajem šezdesetih godina bili su opomena šta se sve može dogoditi ukoliko se autonomija poveća.

Razloga za veću autonomiju Vojvodine pogotovo nije bilo. To proširenje dalo je silnog podstreka birokratskom autonomaštvu, ozbiljnim pojavama separatizma koga ranije nije bilo, zatvaranju privrede, političkom voluntarizmu. Porastao je uticaj onih van pokrajina i u Vojvodini koji širenjem dezinformacija nastoje da srpski narod podele na "Srbijance" i "prečanske Srbe".

Pokrajine su uz svesrdnu pomoć drugih postale "konstitutivni element federacije", što im je dalo povoda da se osećaju i ponašaju kao federalne jedinice, zanemarujući činjenicu da su sastavni deo republike Srbije. I ovom prilikom ravnoteža u dualizmu svake vrste nije se mogla održati. Sadašnje ponašanje pokrajina pokazuje da su u praksi potpuno nadvladale separatističko-autonomaške snage. Republici Srbiji je onemogućeno da u vitalnim pitanjima nastupa jedinstveno u interesu naroda kome pripada.

Splet nerešenih odnosa u republici Srbiji logično proizilazi iz njenog ustavnog položaja i izbora separatističkih i autonomaških kadrova, koji su upravo zbog takve orijentacije uživali blagonaklonost onih koji su držali kadrovski monopol u Jugoslaviji. Bez odgovarajuće protivteže u koordinaciji, regionalizaciji se po pravilu pretvara u provincijalnu uskogrudost i slepilo za šire nacionalne interese.

Oni koji su svesrdno pomagali da se klice unutrašnjih sukoba usade u ustave danas se javljaju kao arbitri – izmiritelji koji po dobro poznatoj simetriji jednakih krivaca dele lekcije i užoj Srbiji i pokrajinama, sugerišući da se rešenja traže u doslednoj primeni tih istih ustava. Na taj način jednom zamršena situacija ostaće kakva je bila, a Srbija će i dalje trošiti svoju društvenu energiju u prevazilaženju konflikata bez izgleda da u tom potpuno uspe. To se valjda i htelo sa proširenjem autonomija pokrajina, pogotovo što odražavanje konfliktnih situacija u Srbiji daje mogućnost drugima da se mešaju u njene unutrašnje odnose i na taj način produže dominaciju nad njom. Posle izvršene federalizacije SKJ, takvo mešanje u unutrašnje odnose jedne republike moguće je jedino u Srbiji.

Odnosi između Srbije i pokrajina ne mogu se svesti jedino, a ni pretežno na formalno-pravna tumačenja dva ustava. Reč je prvenstveno o srpskom narodu i njegovoj državi.

Nacija koja je posle duge i krvave borbe ponovo došla do svoje države koja se sama izborila i za građansku demokratiju i koja je u 2 rata izgubila 2,5 miliona sunarodnika, doživela je da joj jedna aparatski sastavljena partijska

komisija utvrdi da posle četiri decenije u novoj Jugoslaviji jedino ona nema svoju državu. Gori istorijski poraz u miru ne da se zamisliti.

8. Izgon srpskog naroda sa Kosova je spektakularno svedočanstvo njegovog istorijskog poraza. Srpskom narodu je u proleće 1981. godine objavljen jedan odista specijalan, ali otvoren i totalan rat pripreman u raznim razdobljima administrativnih, političkih i državnopravnih promena. Vođen veštom primenom raznih metoda i taktika, s podeljenim ulogama, uz aktivnu, a ne samo pasivnu i ne mnogo prikrivanu podršku pojedinih političkih centara u zemlji – pogubniju i od one koja je dolazila iz susedstva – taj otvoreni rat, kome se još uvek ne gleda pravo u oči i koji se ne naziva svojim pravim imenom, odvija se skoro pet godina. On, dakle, traje mnogo duže nego čitav oslobodilački rat u ovoj zemlji, od 6. aprila 1941, do 9. maja 1945. godine. Balistička pobuna na Kosovu i Metohiji, pred sam kraj rata, dignuta uz sadejstvo nacističkih jedinica, bila je 1944 - 45. vojnički razbijena, ali pokazuje se, ne i politički pobeđena. Njen sadašnji vid, prurušen u nov sadržaj, uspešnije se razvija i približava pobeđničkom ishodu. Pravi obračun sa neofašističkom agresijom je izostao; sve do sada preduzimane mere samo su uklonile s ulica ispoljavanja te agresije a ustvari su jačale njene rasistički pobuđene, neopozive ciljeve, koje treba postići po svaku cenu i svim sredstvima. Čak i smišljeno drastične kazne mladim prestupnicima izricane su da izazivaju i produbljaju međunacionalne mržnje.

Pet godina dugog albanskog rada na Kosovu uverila su njegove predvodnike i pobornike da su jači nego što su mislili i da uživaju podršku po raznim centrima koji u samoj zemlji neuporedivo veću nego kosovski Srbi od Republike Srbije, ili ova Republika od ostalih u Jugoslaviji. Agresija je u toj meri ohrabrena da se i najzvaničniji predstavnici Pokrajine, kao i njeni naučnici ponašaju ne samo arogantno, već i cinično, proglašavajući istine za klevete, a ucene za svoja zakonita prava. Organizovane političke snage naše zemlje, koje su izvršile revoluciju u gotovo nemogućim uslovima, pod najmoćnijim neprijateljem u čitavom ovom veku – odjednom se pokazuju ne samo neefikasnim i nesposobnim, već gotovo i nezainteresovanim da se na otvoreni rat odgovori kako jedino i mora: odlučnom odbranom svog naroda i svoje teritorije. A kad se agresije porazi, da se politički obračuni ne vrše više hapšenjima, "diferencijacijama", lažnim lojalnostima, već odistinskom revolucionarnom borbom, otvorenim suočavanjima, sa pravom slobodnog izražavanja, pa i demonstriranja suprotnih mišljenja.

Fizički, politički, pravni, kulturni genocid nad srpskim stanovništvom Kosova i Metohije najteži je poraz u oslobodilačkim borbama što ih je vodila Srbija od Orašca 1804, do ustanka 1941. godine. Odgovornost za taj poraz pada, pre svega, na još uvek živo kominternovsko nasleđe u nacionalnoj politici Komunističke partije Jugoslavije i sledbeništvo srpskih komunista toj politici, na preskupe ideološke i političke zablude, neznanja, nedoraslosti, ili već okorele

oportuniste generacija srpskih političara posle ovog rata, uvek defanzivnih i uvek u većoj brizi šta drugi misle o njima i njihovim bojažljivim "postavljanjima" položaja Srbije, nego o objektivnim činjenicama koje uslovljavaju budućnost naroda kojim rukovode.

Ravnopravni nacionalni odnosi, za koje su i na Kosovu i Metohiji najviše ratovali upravo srpski borci – jednom vrlo određenom politikom, "razvojno" sprovedenom, sa isplaniranim postupcima i jasnim ciljem – albanski nacionalisti u političkom rukovodstvu Kosova počeli su da preokreću u njihovu suprotnost. Autonomna oblast u pogodnom trenutku dobija rang autonomne pokrajine, zatim i status "konstitutivnog dela federacije" - sa većim prerogativima od ostatka Republike kojoj samo formalno pripada. Dalji korak "eskalacije", koji se javio kao i albanizacija Kosova i Metohije pripreman je, dakle, najlegalnije. Isto tako i unifikacija književnog jezika, nacionalnog imena, zastave udžbenika – prema instrukcijama iz Tirane – bila je sastvim otvorena, kao i sama granica između dve državne teritorije, uostalom zavere, koje se obično tajno kuju, na Kosovu su se stvorile ne samo očevidno, već i demonstrativno. Mnogima su zato masovni neredi 1981. godine više izgledali kao **istrčljivost**, nego kao kakva nova pojava, opasna i po čitavu zemlju, kao što se kasnije svaka istina o progonu Srba na Kosovu smatrala "kopanje po crijevima Albanaca", a pisanja "beogradske štampe" o zbivanjima na licu mesta, uzimala gotovo za veću krivicu od počinjenih paljevin, ubijanja, silovanja, sknavljenja – mnogih do danas politički i krivično neidentifikovanih.

Posebnu težinu ima odnos odgovornih činilaca i vlast na Kosovu prema nasilju čija je žrtva srpski narod. Prećutkivanjem i zataškavanjem zločina, izbegavanjem da se odmah kaže sva istina, zavlacenjem istraga i sudskog postupka, ohrabruje se sitni i krupni teror, ujedno se stvara lažna, ulepšana slika o prilikama na Kosovu. Pored toga, trajna je težnja da se za nasilja nad Srbima nađe politički alibi u tobožnjoj uzajamnosti mržnje, netrpeljivosti i revanšizmu, a u poslednje vreme sve češće i u izmišljenom dejstvu "spoljašnjeg" neprijatelja – van pokrajine, srpskog nacionalizma "iz Beograda". Slučaj Martinović je značajan ne samo zbog naročitog, neviđenog nasilja, koje podseća na najmračnija vremena turskog nabijanja na kolac, nego i zbog upornog odbijanja da se u redovnom sudskom postupku ustanovi i prizna istina. Umesto da bude povod za potvrdu vrhovne vrednosti zakona i ljudskih prava, taj slučaj je na Kosovu shvaćen kao prilika da se istakne suverenost pokrajine, koju ona ni po Ustavu nema, te da se u SR Srbiji nametne princip "nemešanja u unutrašnje poslove" pokrajine, kao da se radi o međudržavnom, međunarodnom odnosu.

Srbi na Kosovu i Metohiji imaju ne samo svoju prošlost, oličenu u dragocenim kulturno - istorijskim spomenicima, već i živo prisustvo svojih duhovnih, kulturnih, moralnih vrednosti imaju matičnu zemlju svog istorijskog postojanja. Nasilja koja su kroz vekove proređivala srpsko stanovništvo Kosova i

Metohije – u ovom, našem vremenu, dobijaju svoju neumoljivu završnicu. Iseljavanje Srba sa Kosova i Metohije u Socijalističkoj Jugoslaviji po svome obimu i karakteru prevazilazi sve ranije etape ovoga velikog izгона srpskog naroda. Jovan Cvijić je u svoje vreme procenjivao da je u svim seobama, od one velike pod Arsenijem Čarnojevićem 1690. do prvih godina našeg veka, izgnano preko 500.000 Srba; od toga broja između 1876. i 1912. godine oko 150.000 Srba moralo je napustiti svoja ognjišta pod surovim terorom lokalnog i povlašćenog albanskog bašibozuka. U toku poslednjeg rata, proterano je preko 60.000 srpskih kolonista i stranaca, ali je posle rata ovaj talas iseljavanja doživeo pravu plimu: za poslednjih dvadesetak godina Kosovo i Metohiju napustilo je oko 200.000 Srba. Ostatak ostatka srpskog naroda ne samo što stalno nesmanjenim tempom napušta svoju zemlju nego se, prema ovim saznanjima, gonjen zulumom i fizičkim, moralnim i psihološkim terorom, priprema za svoj konačni egzodus. Za manje od desetak sledećih godina, ako se stvari bitno ne promene, Srba na Kosovu više neće biti, a "etnički čisto" Kosovo, taj nedvosmisleno iskazani cilj velikoalbanskih rasista, utemeljen još u programima i akcijama Prizrenske lige 1878-81, biće u potpunosti ostvaren.

Peticija 2016 Srba iz Kosova Polja, podneta Saveznoj skupštini i drugim organima u zemlji, zakonita je posledice ovoga stanja. Nikakvim se forumskim ocenama ne može srpskom narodu osporiti pravo da se od nasilja i uništenja štiti svim zakonskim sredstvima. Ako tu zaštitu ne može ostvariti u Pokrajini, narod je može i mora tražiti u Republici i federaciji. Izraz je građanske svesti o tome pravu i poseta građana Pokrajine Saveznoj skupštini. Samo se sa jednog autonomaško-separatističkog i šovinističkog stnaovišta ovi koraci građana mogu osuđivati kao neprihvatljivi i smatrati kao neprijateljski.

Današnja sudbina Kosova nije više "složena", niti se i dalje može svoditi na prazna samoocenjivanja, izuvijene, nečinljive rezolucije, uopštene platforme – već je, jednostavno, pitanje jugoslovenskih konsekvenci! Između pokrajinske segregacije koja postaje sve isključivija i saveznih arbitraža koje samo parališu svaku pravu, često i neodložnu meru – splet nerešenih situacija zatvara se u krug nerešivih. Sudbina Kosova ostaje životno pitanje čitavog srpskog naroda. Ako ono ne bude rešeno jednim pravim ishodom nametnutog rata; ako se ne uspostavi istinska bezbednost i nedvosmislena ravnopravnost za sve narode koji žive na Kosovu i Metohiji, ako se ne otvore objektivni i trajni uslovi za povratak iseljenog naroda – taj deo Republike Srbije i Jugoslavije postaće i evropsko pitanje, sa najtežim nedoglednim posledicama. Kosovo predstavlja jednu od najvažnijih tačaka unutrašnjeg Balkana. U skladu je sa etničkim profilom balkanskog poluostrva etnička izmešanost na mnogim balkanskim terenima, i zahtev za etnički čistim Kosovom, koji se sprovodi u delo, ne smao da je direktna i teška pretnja svim narodima koji su se tamo našli u manjini, nego će, ako se bude

ostvario započeti talas ekspanzije predstavljati realnu i svakodnevnu pretnju svim narodima u Jugoslaviji.

Kosovo nije jedino područje u kome je srpski narod pod pritiskom diskriminacije. Apsolutno, a ne samo relativno, opadanje broja Srba u Hrvatskoj dovoljan je dokaz za ovu tvrdnju. Prema popisu iz 1948. u Hrvatskoj je bilo 543.795 Srba, ili 14,48%. Po popisu iz 1981. godine njihov broj se smanjio na 531.502, što je od ukupnog broja stanovnika u Hrvatskoj iznosilo 11,5%. Za 33 mirnodopske godine broj Srba u Hrvatskoj je opao čak i u odnosu na ono posleratno vreme, kada je izvršen prvi popis i kada su posledice rata po broj srpskih stanovnika bile dobro poznate.

Lika, Kordun i Banija ostali su najnerazvijenija područja u Hrvatskoj, što je silno podstaklo emigraciju Srba u Srbiju, kao i seobe u druge krajeve Hrvatske, gde su Srbi, kao došljačka, manjinska i društveno inferiorna grupa, veoma podložni asimilaciji. Uostalom, i inače je srpski narod u Hrvatskoj izložen rafinovanoj i delotvornoj asimilacionoj politici. Sastavni deo te politike je zabrana svih srpskih udruženja i kulturnih ustanova u Hrvatskoj, koja su imala bogatu tradiciju iz vremena Austro-Ugarske i međuratne Jugoslavije, zatim nametanje službenog jezika koji nosi ime drugog naroda (hrvatski) oličavajući time nacionalnu neravnopravnost. Taj je jezik ustavnom odredbom učinjen obaveznim i za Srbe u Hrvatskoj, a nacionalistički nastrojani hrvatski jezikoslovci sistematskom i odlučno organizovanom akcijom sve ga više udaljavaju od jezika u ostalim republikama srpskohrvatskog jezičkog područja, što doprinosi slabljenju veza Srba u Hrvatskoj sa ostalim Srbima. Ovakav učinak spremno se plaća kidanjem jezičkih kontinuiteta kod samih Hrvata i uklaňanjem međunarodnih termina dragocenih za komunikaciju sa drugim kulturama, naročito u oblasti nauke i tehnike. No, srpski narod u Hrvatskoj nije samo kulturno odsečen od matice, već matica nema mogućnosti da se o njegovoj sudbini, o ekonomskom i kulturnom položaju obavesti ni približno onoliko koliko neke nacije u Jugoslaviji imaju veze sa svojim sunarodnicima u drugim zemljama. Integritet srpskog naroda i njegove kulture u čitavoj Jugoslaviji postavlja se kao sudbinsko pitanje njegovog opstanka i razvoja.

U opštu sliku prilika uklapa se i sudbina srpskih ustanova nastalih u ratu i neposredno posle rata. U Narodnooslobodilačkoj borbi i neposredno po njenom okončanju nacionalni život Srba u Hrvatskoj intenzivno se razvijao u njihovim posebnim političkim, kulturnim i obrazovnim institucijama. Tako je načelnom odlukom Izvršnog odbora ZAVNOH od 10. oktobra 1943. godine najpre osnovna, a 12. januara 1944. u oslobođenom Otočcu i konstituisan Srpski klub vijećnika ZAVNOH kao nacionalno i političko vođstvo srpskog naroda u Hrvatskoj. Po okončanju rata a na inicijativu Srpskog kluba, 30. septembra 1945. godine u Zagrebu je održan Prvi kongres Srba u Hrvatskoj, na kojem je preko 30.000 učesnika obrazovalo Glavni odbor Srba u Hrvatskoj kao "široku političku

organizaciju jedinstvenog srpskog naroda u Hrvatskoj" u zastavu Narodnog fronta. Uz neposredno angažovanje ovih političkih tela Srbi su potom osnovali svoje kulturne ustanove i počeli raditi na obezbeđivanju nacionalne prosvete. Tako je 22. oktobra 1944. na ruševinama glinske crkve, u kojoj su izvršeni strahoviti ustaški pokolji, osnovano je Srpsko pevačko društvo "Obilić", a nepun mesec kasnije, 18. novembra, ponovo u Glini, obrazovano je Srpsko kulturno-prosvetno društvo "Prosvjeta". Uz "Prosvjetu", u čijim okvirima se razvila i izdavačka delatnost sa sopstvenom štamparijom, 4. januara 1948. godine osnovani su u Zagrebu Centralna srpska biblioteka i Muzej Srba u Hrvatskoj. Uz sve to, od 10. septembra 1943, pa dalje, NOP se srpskom narodu u Hrvatskoj obraćao posebnim glasilom, štampanim ćirilicom, koje se zvalo "Srpska riječ". U posleratnim godinama "Srpska riječ" je promenila naziv i tako je postala "Prosvjeta". Već tokom 1944/45. školske godine NOP je srpskoj deci u Hrvatskoj obezbedio ćirilčni bukvar, a Predsedništvo ZAVNOH je svojom odlukom 18. jula 1944. garantovalo ćirilici punu ravnopravnost sa latinicom i istovremeno prvenstvo u školama sa srpskom većinom na području Hrvatske.

Sve je ovo za srpski narod u Hrvatskoj imalo veći i dublji značaj od običnog priznanja za njegovu ulogu u NOB. Posebnim proglasom "Srpskom narodu u Hrvatskoj" od 12. januara 1944, Srpski klub vijećnika ZAVNOH obrazložilo je sopstvenu pojavu kao "znak ravnopravnosti Srba i Hrvata" i "garanciju da će interesi srpskog naroda biti pravilno zastupani u slobodnoj Hrvatskoj". Glavni odbor Srba u Hrvatskoj prilikom osnivanja označen je kao "politička organizacija jedinstvenog srpskog naroda u Hrvatskoj", čiji je zadatak da omogući "razvijanje slobodne misli", i kao "dovoljna garancija da će Srbi u Hrvatskoj i dalje uživati blagodeti ravnopravnost naroda". Sami Srbi su ove svoje krvlju stečene tekovine osećali kao "vidna obilježja ravnopravnosti srpskog i hrvatskog naroda u Hrvatskoj".

Takvo je stanje bilo u vreme rata i neposredno posle rata, a potom, sve se izmenilo. Nije poznato da su Srbi bilo kada ocenili da im je neka od ovih ustanova nepotrebna, da je treba ukinuti, ili zameniti nekom drugačijom koja bi više odgovarala duhu vremena. Ipak, sve te ustanove redom su ukidane tokom pedesetih godina odlukama nadležnih republičkih organa Hrvatske. Poslednje u nizu ukinuto je Srpsko kulturno društvo "Prosvjeta" odlukom RSUP Hrvatske od 23. maja 1980. godine. U pravdanju tog svršenog čina angažovala se Republička konferencija SSRNH. Zaključci njenog savetovanja, održanog 2. oktobra 1980. godine, govore o radikalnom zaokretu u odnosu na ratno i posleratno vreme.

Ti zaključci u suštini ne ostavljaju mesta bilo kakvim zahtevima za osnivanje posebnih ustanova srpskog naroda u Hrvatskoj: "briga za kompleks pitanja kulture, istorije, života i stvaralaštva hrvatske ili srpske nacije u SRH ne može biti prepuštena nikakvim posebnim nacionalnim društvima ili organizacijama". Takav stav obrazložen je sledećim tumačenjem: "Dok je

opravdano da naše narodnosti samostalno razvijaju kulturne ustanove i klubove, nije opravdano da takve institucije ostvaruju pripadnici naroda i to bilo gde u Jugoslaviji a posebno ne Srbi u Hrvatskoj ili Hrvati u Hrvatskoj". Na kraju je rečeno ovo: "Treba se boriti da Srbi u Hrvatskoj ne budu prećutkivani kao narod, da ih se kao u nekim udžbenicima ne naziva maltene došljacima. Zajednička nam je historija, kultura i jezik, ali specifičnost treba uvažavati". Na savetovanju se čulo i to da teba raditi na tome da se u Hrvatskoj više uči ćirilica.

Ovakvim stavom Republičke konferencije SSRNH, protiv kojeg nije ustalo nijedno političko telo u Hrvatskoj, a ni van nje, definitivno i javno prestali su da postoje svi vidovi nacionalnog života srpskog naroda u Hrvatskoj koji su stečeni tokom duge istorije i u NOB. Radikalno su revidirani pogledi nameđunacionalne odnose koje je formulisao NOP, a dovedene su u pitanje i ustavne garancije nacionalnih prava i sloboda, kao i prava građana. Praktično značenje izjava: "moramo brinuti", "treba se boriti", "više treba učiti ćirilicu" itd. može se procenjivati samo u njihovom suočenju sa stvarnom jezičkom politikom koja se vodi u SRH. Ostrašćena revnost kojoj je cilj konstituisanje zasebnog hrvatskog jezika što se izgrađuje u protivstavu prema svakoj ideji o zajedničkom jeziku Hrvata i Srba ne ostavlja dugoročno mnogo izgleda srpskom narodu u Hrvatskoj da očuva svoj nacionalni identitet.

Izuzimajući period postojanja NDH, Srbi u Hrvatskoj nikada u prošlosti nisu bili toliko ugroženi koliko su danas. Rešenje njihovog nacionalnog položaja nameće se kao prvorazredno političko pitanje. Ukoliko se rešenja ne pronađu, posledice mogu biti višestruko štetne, ne samo po odnose u Hrvatskoj već i po čitavu Jugoslaviju.

Bitnu težinu pitanja položaja srpskog naroda daje okolnost da izvan Srbije, a pogotovo izvan Uže Srbije, živi veoma veliki broj Srba, veći od ukupnog broja pripadnika pojedinih drugih naroda. Prema popisu iz 1981. godine van teritorije SR Srbije živi 24%, odnosno 1.958.000 Srba, što je znatno više nego što je u Jugoslaviji Slovenaca, Albanaca, Makedonaca, uzeto pojedinačno, a skoro isto toliko i Muslimana. Van užeg područja Srbije živi 3.285.000 Srba ili 40,3% ukupnog njihovog broja. U opštem dezintegracionom procesu koji je zahvatio Jugoslaviju najtežom dezintegracijom pogođeni su Srbi. Sadašnji tok kojim se kreće naše društvo u Jugoslaviji potpuno je obrnut od onog kojim se ono decenijama i vekovima kretalo dok nije stvorilo zajedničku domovinu. Taj proces usmeren je ka potpunom razbijanju nacionalnog jedinstva srpskog naroda. Kao najbolja ilustracija koliko je sve podređeno takvim ciljevima može da posluži današnja Vojvodina sa svojom autonomijom.

Vojvodini je data autonomija, između ostalih razloga i zato što je srpski narod u Habzburškoj monarhiji njoj težio već od kraja XVII veka. Srbi u Austriji i kasnijoj Austro-Ugarskoj težili su stvaranju autonomne oblasti (despotovini ili Vojvodini koju su, međutim, nazivali Srbijom) stoga da bi okruženi brojnijim i

nadmoćnijim Mađarima i Nemcima, sačuvali svoju nacionalnu individualnost i svoju versko-pravoslavnu pripadnost. Stvaranjem posebne autonomne oblasti na tuđoj državnoj teritoriji Srbi su radili na slabljenju te države, a sve sa ciljem da se u pogodnom momentu što lakše izdvoje iz nje i ujedine sa svojom sabraćom južno od Save i Dunava.

Tako je to bilo u prošlosti sa Srpskom vojvotinom, čije stvaranje su u revoluciji 1848/49. godine svojom krvlju pomogli i Srbi iz Srbije. Danas je sve obrnuto. Politički rukovodioci SAP Vojvodine ne rade na zbližavanju i spajanju, već na što većem osamostaljivanju i izdvajanju iz SR Srbije. Ma koliko taj proces bio neprirodan, suprotan istorijskog logici, on daje očigledne rezultate, moćno doprinoseći dezintegraciji srpskog naroda.

9. Noseći na sebi duže od pola stoleća pečat i opterećenje da je bio tamničar drugim jugoslovenskim narodima, srpski narod nije bio u mogućnosti da oslonac potraži u sopstvenoj teritoriji. U mnogim svojim vidovima i sama ta istorija bila je dovedena u pitanje.

Demokratska građanska tradicija, za koju se Srbija borila i izborila u XIX veku, zbog uskogrudnosti i neobjektivnosti zvanične historiografije ostala je sve donedavno potpuno u senci srpskog socijalističkog i radničkog pokreta. Time je istorijska slika istinskih pravnih, kulturnih i državničkih doprinosa Srbije građanskog društva toliko osiromašena i sužena da tako izobličena nije nikome mogla da posluži kao duhovna i moralna potpora ili kao oslonac za očuvanje i obnovu istorijske samosvesti. Čestiti i hrabri oslobodilački napori bosanskohercegovačkih Srba i čitave jugoslovenske omladine, kojoj je pripadala Mlada Bosna, doživeli su sličnu sudbinu i pred istorijom bili potisnuti u drugi plan doprinosima klasne ideologije čiji su nosioci i tvorci bili austromarksisti kao osvedočeni protivnici nacionalnih oslobodilačkih pokreta.

Pod dejstvom vladajuće ideologije kulturne tekovine srpskog naroda otuđuju se, prisvajaju ili obezvređuju, zanemaruju ili propadanju, jezik se potiskuje, a ćirilsko pismo postepeno gubi. Oblast književnosti u tom smislu služi kao glavno poprište samovolje i bezakonja. Nijednom drugom jugoslovenskom narodu nije tako grubo osporen kulturni i duhovni integritet kao srpskom narodu. Nijedno književno i umetničko nasleđe nije toliko razrovano, ispreturano i pomeren kao srpsko nasleđe. Politička merila vladajuće ideologije nameću se srpskoj kulturi kao vrednija i jača od naučnih i istorijskih. Dok se slovenačka, hrvatska, makedonska i crnogorska kultura i književnost danas integrišu, srpska se jedina sistematski dezintegriše.

Ideološki je legitimno i samoupravno da se slobodno vrši podvajanje i rasturanje srpske književnosti na vojvođanske, crnogorske ili bosanskohercegovačke pisce. Od srpskih književnosti otkidaju se njeni najbolji pisci i najznačajnija dela da bi se veštački ustanovile nove regionalne književnosti. Prisvajanje i rasparčavanje srpskog kulturnog nasleđa ide tako daleko da se u

školama uči kako Njegoš nije srpski pisac, da su Laza Kosić i Veljko Petrović vojvođanski, a Petar Kočić i Jovan Dučić bosanskohercegovački pisci. Koliko juče Meši Selimoviću nije bilo dopušteno da se izjasni kao srpski pisac, a ni sad se ne poštuje njegova volja da se vodi u srpskoj književnosti. Srpska kultura ima više neophodnih, zabranjenih, prećutanih ili nepoželjnih pisaca i intelektualnih stvaralaca no jedna druga jugoslovenska književnost, mnogi su šta više, i sasvim izbrisani iz književnog sećanja.

Ugledni srpski književnici jedini su na crnim listama svih jugoslovenskih masovnih medija. U obaveznoj školskoj lektiri srpska književnost je teško oštećena, jer je mehanički podređena administrativnom merilu republičko-pokrajinskog reciprociteta, a ne merilu količine ili vrednosti. U školskim programima nekih republika i pokrajina istorijska poršlost srpskog naroda je ne samo grubo ideološki redukovana, nego i izložena šovinističkim tumačenjima. Na taj način srpska kultura i duhovna baština se čini manjom no što ona jeste, a srpskom narodu se izmiče važan oslonac moralne i istorijske samosvesti.

Impozantan i odista revolucionarnih razmera kulturni polet prvih posleratnih decenija, izražen i u zasnivanju široke mreže prosvetnih ustanova, od osnovnog obrazovanja do visokog školstva, splasnulo je krajem šezdesetih godina. Stupilo se u fazu stagnacije i sve izraženije regresije, pa je danas naše obrazovanje i vaspitanje sa postojećim školskim i prosvetnim sistemom, vrlo ekstenzivno i primitivno i sa teško nadoknadivim zaostajanjem iza potreba i ciljeva savremenog društva i civilizacije u kojoj živimo. Školski sistem zasnovan na tzv. usmerenom obrazovanju, sa niskim kvalitetom nastave, doživeo je potpun krah. Koliko generacija su duhovno osakaćene i osiromašene; dobili smo hiperprodukciju primitivnih polustručnjaka, nesposobnih da se kvalifikovano uključe u privredu i društvene delatnosti, nepripremljenih za stvaralački i intelektualni razvoj. Nema zemlje na svetu koja je svoje obrzaovanje sredila razgranatijom pravnom regulativom. Ukupno u Jugoslaviji ima stotinu i deset saveznih, republičkih i pokrajinskih zakona, koji se bave raznim vidovima školstva, i od kojih su mnogi višekratno novelirani, tako da je ponekad potreban istraživački rad da bi se došlo do prečišćenog teksta nekog zakona.

Uprkos tome, u Jugoslaviji školstvo nikad nije bilo toliko ekstenzivno, raščinjeno, niskog kvaliteta kao danas. Zakonodavna praksa **zakonito** stvara osam prosvetnih sistema koji se sve više udaljuju jedan od drugog i nikakvo **dogovaranje** o zajedničkim jezgrima ne može da zaustavi takav pravac razvoja koji je zakonima utemeljen. Većanje i dogovaranje o **zajedništvu** učestalo u poslednje vreme, posle petnaest godina sistematskog razjedinjavanja jugoslovenske zajednice liči na besplodnu utopiju. Potrebno je najpre ukloniti zakone koji dovode do razjedinjavanja da bi se mogla produžiti ona crta zajedništva i jedinstva koja je na ovom prostoru vučena više od stotinu i pedeset godina. U protivnom, mi ćemo stvarati, i stvaramo, generacije koje će sve manje

biti Jugosloveni, a u sve većoj meri nezadovoljni nacionalni romantici i samoživi nacionalisti. Zemlja koja nema jedinstven prosvetni sistem ne može računati na to da će u budućnosti biti jedinstvena.

Od vreme humanizma, od XV do XVI veka, traje misao o tome da škola ima da služi ostvarivanju pune životne mere svakog pojedinca, ostvarivanju svih antropoloških i umnih mogućnosti koje čovek donosi svojim ulaskom u život. Pogubna je ideja o tome da škola ima da služi samo radu i struci i njima da bude uslovljena. Ona je posledica neprevaziđenih proletkultovskih sedimenata, koji, u krajnjoj crti, vode stvaranju jedne ropske i primitivne svesti. Usmeravanje dečaka i devojčica od njihove 14 godine ka jednom zanimanju tvorenje je fundamentalne neslobode.

Ideološka bitka protiv "elitizma" urodila je nesrećnim plodom: mi smo najmanje dve decenije, na svim društvenim područjima i u prosveti, ugađali prosečnosti. Nijedno društvo se ne bori protiv elite znanja i umenja, nauke i novatorstva. Borbom protiv takve elite, mi smo stvorili elitu dobro stojećih pojedinaca koji su kadri da svojoj prosečnoj deci stvore mogućnosti sticanja većih znanja, koje osnovna i srednja škola više ne daje. Materijalni položaj školstva obezvređio je njegov društveni položaj, a odrednica "moralno-političke podobnosti", osobito na Univerzitetu strahovito je podstakla moralni i politički konformizam i karijerizam, pa je Univerzitet, a naročito neki humanistički fakulteti, lišen najboljih intelektualnih kadrova naše generacije. Ni u jednoj evropskoj zemlji prosveta nije dovedena u ovakav stagnantan materijalni i društveni položaj.

Upravo u vreme kada su se nemilice rasipala sredstva dodatne akumulacije vođena je restriktivna politika prema Univerzitetu, koji je dobijao sve manje sredstava. Deceniju i po fakulteti nisu imali mogućnosti za biranje novih asistenata, tako da najstariji jugoslovenski univerziteti, poglavito beogradski, nikada nisu imali viši starosni prosek nastavno-naučnog kadra. Ono što je u svim zemljama osnovna poluga razvoja u vremenu tehnološko-kompjuterske revolucije, univerzitet i nauka, u nas je potpuno zapostavljeno. "Reforme" univerziteta, najčešće nametane političkom silom, a ne naučnim razlogom (trostepena nastava, "ourizacija" fakulteta i tome slično) bile su promašene. Naročito je veliku štetu nanelo odvajanje nauke od Univerziteta, stvaranje pregrada, sistemskih i administrativnih, između "institutske" i "univerzitetske" nauke: Univerzitet je izgubio laboratorijsku bazu, stvarali su se paralelni programi, nauka se kadrovski razjedinila, onemogućen je normalan protok naučnih radnika sa univerziteta u institute i iz instituta na fakultete.

Prema tome: valja menjati školski sistem, prosvetne zakone, modernizovati i humanizovati školske programe, otvarati specijalizovane škole, posebno potpomagati darovite učenike, izmeniti u celini nepovoljan materijalni položaj školstva, obratiti posebnu pažnju na duhovni, a ne samo ideološki profil

nastavnika, privući na Univerzitet najjače naučne i intelektualne snage i zakonom ostvariti jedinstvo prosvetnog sistema u SR Srbiji.

U ovom teškom kriznom trenutku moramo već danas početi razmišljati i o sutrašnjici, o XXI veku, iako nam društveno-ekonomske okolnosti nisu naklonjene, stvarati viziju sutrašnjeg sveta u kome će civilizacija biti zasnovana na mikro-elektronici, artificijelnoj inteligenciji, robotici, informatici, veštačkom oplodivanju, manipulaciji veštačkim genima. Radi svega toga Srpska akademija nauka i umetnosti predlaže da se odmah i bez ikakvih dogmatskih ideoloških opterećenja i "samoupravne" inercije priđe studioznoj i temeljitoj reorganizaciji društvene, institucionalne osnovne naše nauke u pravcu modernizacije i efikasnosti, sa većim materijalnim ulaganjima, većom brigom za naučni podmladak, sa širim slobodama i samostalnošću stvaralačkih ličnosti u kreiranju naučnih i istraživačkih programa. Jednom rečju, potreba je što pre i sa celokupnim naučnim potencijalom uključiti se u savremene tokove svetske nauke.

10. Posle dramatičnih međunacionalnih sukoba tokom Drugog svetskog rata izgledalo je da je nacionalizam naglo splasnuo, da je bio na putu da potpuno iščezne. Takav utisak se pokazao varljivim. Nije dugo potrajalo, a nacionalizam je započeo svoj uspon, da bi se sa svakom ustavnom promenom upotpunjavale institucionalne pretpostavke za njegovo bujanje. Nacionalizam je stvaran odozgo, njegovi glavni inicijatori bili su politički ljudi. Osnovni uzrok višedimenzionalne krize leži u idejnom porazu koji je nacionalizam naneo socijalizmu. Dezintegracioni procesi svih vrsta, koji su jugoslovensku zajednicu doveli na rub propasti, zajedno sa raspadanjem sistema vrednosti, posledica su tog poraza.

Njegovi koreni nalaze se u ideologiji Kominterne i nacionalnoj politici KPJ pre rata. U tu je politiku ugrađen revanšizam prema srpskom narodu kao "ugnjetačkoj" naciji koji je imao dalekosežne posledice na međunacionalne odnose, društveno uređenje, privredni sistem, sudbinu moralnih i kulturnih vrednosti posle Drugog svetskog rata. Srpskom narodu je nametnuto osećanje istorijske krivice, a jedino on nije rešio nacionalno pitanje, niti je dobio državu kao ostale nacije. Zbog toga je kao prvo i osnovno potrebno da se skine hipoteka istorijske krivice sa srpskog naroda da se zvanično opovrgne tvrdnja da je on imao ekonomski privilegovan položaj između dva rata, da se ne poriče njegova oslobodilačka istorija i doprinos u stvaranju Jugoslavije.

Uspostavljanje punog nacionalnog i kulturnog integriteta srpskog naroda, nezavisno od toga u kojoj se republici ili pokrajini nalazio, njegovo je istorijsko i demokratsko pravo. Sticanje ravnopravnosti i samostalan razvoj za srpski narod imaju dublji istorijski smisao. Za manje od pedeset godina, u dvema uzastopnim generacijama, dva puta izložen fizičkom uništenju, prinudnoj asimilaciji, pokrštavanju, kulturnom genocidu ideološkoj indoktrinaciji, obezvređivanju i odricanju od sopstvene tradicije pod nametnutim kompleksom krivice, intelektualno i politički razoružavan, srpski narod je bio izložen preteškim iskušenjima da to ne

bi ostavilo duboke tragove u duhovnom stanju koje se na kraju ovog stoleća velikih tehnoloških uzleta ljudskog uma, ne bi smelo zanemariti. Ukoliko računa sa svojom budućnošću u porodici kulturnih i civilizovanih naroda sveta, srpski narod mora dobiti mogućnost da ponovo nađe sebe i postane istorijski subjekat, da iznova stekne svest o svom istorijskom i duhovnom biću, da jasno sagleda svoje ekonomske i kulturne interese, da dođe do savremenog društvenog i nacionalnog programa kojim će se nadahnjivati sadašnje i buduće generacije.

Postojeće depresivno stanje srpskog naroda, sa sve žešćim ispoljavanjima šovinizma i srbofobije u nekim sredinama, pogoduje oživljavanju i sve drastičnijem ispoljavanju nacionalne osetljivosti srpskog naroda i reagovanjima koja mogu biti zapaljiva, pa i opasna. Dužnost nam je da nijednog trenutka i ni u jednom slučaju ne previdimo i ne potcenimo te opasnosti. Ali pri tom se, u principijelnoj borbi protiv srpskog nacionalizma, ne može prihvatiti vladajuća ideološka i politička simetrija u istorijskim krivicama. Odbacivanje te simetrije kobne po duh i moral, sa oveštanim nepravdama i neistinama, uslov je za mobilnost i delotvornost demokratske, jugoslovenske humanističke svesti u savremenoj srpskoj kulturi.

Što građani i radnička klasa nisu u Saveznoj skupštini zastupljeni u odgovarajućim većima i ne može se pripisati samo favorizovanju nacionalnog, već i težnji da se Srbija dovede u neravnopravan položaj i na taj način oslabi njen politički uticaj. No najveću nevolju čini to što srpski narod nema državu kao što je imaju svi ostali narodi. Istina, u prvom članu Ustav SR Srbije sadrži odredbu da je Srbija država, ali se neizbežno postavlja pitanje kakva je to država koja se proglašava nenadležnom na sopstvenoj teritoriji i koja nema na raspolaganju sredstva da zavede red na jednom delu svog područja, da obezbedi ličnu i imovinsku sigurnost svojih građana, da stane na put genocidu na Kosovu i zaustavi preseljenje Srba sa vekovnih ognjišta. Takav položaj pokazuje politiku inkriminacije prema Srbiji, pogotovo ako se ima u vidu da je Ustav SFRJ nametnuo unutrašnju federalizaciju kao trajan izvor konflikata između Uže Srbije i pokrajina. Agresivni albanski nacionalizam na Kosovu ne može se **suzbiti** ako Srbija ne prestane biti jedina republika čije unutrašnje odnose uređuju drugi.

Ustavom SFRJ formalno utvrđena ravnopravnost svih republika u stvarnosti je obezvređena nametanjem Republici Srbiji da se odrekne dobrog dela svojih prava i ovlašćenja u korist autonomnih pokrajina, čiji je status u najvećoj meri regulisan Ustavom federacije. Srbija mora otvoreno reći da joj je to urađenje nametnuto. To se naročito odnosi na položaj pokrajina realno promovisanih u republike koje se osećaju neuporedivo više kao konstitutivan element federacije nego kao deo Republike Srbije. Pored toga što nije vodio računa o državi srpskog naroda, Ustav SFRJ je stvarao i nesavladive teškoće njenom konstituisanju. Radi zadovoljenja legitimnih interesa Srbije neizbežno se nameće revizija tog Ustava. Autonomne pokrajine bi morale postati pravi sastavni delovi Republike Srbije,

tako što bi im se dao onaj stepen autonomije koji ne narušava integritet Republike i obezbeđuje ostvarivanje opštih interesa šire zajednice.

Nerešeno pitanje državnosti Srbije nije jedini nedostatak koji bi trebalo otkloniti ustavnim promenama. Jugoslavija je sa Ustavom iz 1974. godine postala veoma labava državna zajednica u kojoj se razmišlja i o drugim alternativama, a ne samo jugoslovenskoj, kao što pokazuju skorašnje izjave slovenačkih javnih poslanika i raniji stavovi makedonskih političara. Ovakva razmišljanja i temeljno izvršena dezintegracija navode na pomisao da Jugoslaviji preti opasnost od daljeg rastočavanja Srpski narod ne može spokojno očekivati budućnost u takvoj neizvesnosti. Zbog toga se mora stvoriti mogućnost svim nacijama u Jugoslaviji da se izjasne o svojim težnjama i namerama. Srbija bi se u tom slučaju mogla i sama opredeliti i definisati svoj nacionalni interes. Takav razgovor i dogovor morao bi prethoditi preispitivanju Ustava. Naravno, pri tome Srbija ne bi smela zauzeti pasivan stav, iščekujući samo šta će drugi reći, kao što je to do sada mnogo puta činila.

Zalažući se za avnojevska opredeljenja, Srbija mora računati i sa time da to ne zavisi samo od nje, da ostali mogu imati i neke druge alternative. Zbog toga se pred nju postavlja zadatak da jasno sagleda svoje ekonomske i nacionalne interese da ne bi bila iznenađena događajima. Insistiranjem na federativnom uređenju, Srbija bi doprinela ne samo ranvopravnosti svih naroda u Jugoslaviji, već i rešavanju političke i ekonomske krize.

Ravnopravan položaj za koji se Srbija mora zalagati podrazumeva i inicijativu u rešavanju ključnih političkih i ekonomskih pitanja u meri koliko takva inicijativa pripada i drugima. Četiri decenije pasivnog položaja Srbije pokazale su se lošim i za čitavu Jugoslaviju, koja se lišila ideja i kritike jedne sredine sa dužom državničkom tradicijom, izoštranim osećanjem za nacionalnu nezavisnost i bogatim iskustvom u borbi sa domaćim uzurpatorima političkih sloboda. Bez ravnopravnog učešća srpskog naroda i Srbije u čitavom procesu donošenja i realizacije svih vitalnih odluka, Jugoslavija ne može biti snažna; i sam njen opstanak kao demokratske i socijalističke zajednice došao bi u pitanje.

Jedna razvijena epoha jugoslovenske zajednice i Srbije očigledno se okončala sa istorijski istrošenom ideologijom, opštom stagnacijom i sve izraženijim regresijama u ekonomskoj, političkoj, moralnoj i kulturno-civilizacijskoj sferi. Takvo stanje imperativno nalaže korenite, duboko promišljene, naučno zasnovane i odlučno sprovedene reforme celokupne državne strukture i društvene organizacije jugoslovenske zajednice naroda, a u sferi demokratskog socijalizma i bržeg i plodotvornijeg uključenja u savremenu civilizaciju. Društvene reforme treba da u najvišoj meri aktiviraju prirodne i ljudske snage čitave zemlje kako bismo postali produktivno, prosveteno i demokratsko društvo sposobno da živi od svog rada i stvaranja, moćno da daje svoj doprinos svetskoj zajednici.

Prvi uslov našeg preobražaja i preporoda je demokratska mobilizacija celokupnih umnih i moralnih snaga naroda, ali ne samo za izvršavanje donesenih odluka političkih foruma, nego i za stvaranje programa i projektovanje budućnosti na demokratski način, čime bi se prvi put u novijoj istoriji na opštedruštvenom zadatku stvarno sjedinjavali znanje i iskustvo, savest i hrabrost, mašta i odgovornost na osnovama dugoročnog programa.

Srpska akademija nauka i umetnosti i ovom prilikom izražava svoju spremnost da se svesrdno i celokupnim svojim zaslugama založi na ovim sudbo-nosnim zadacima i istorijskim nalogima naše generacije.

1987.

7. januar

◇ **Bogdan Trifunović:** "... mi smo se u Srbiji nedavno sreli sa jednom takvom demonstracijom srpskog nacionalizma. To je tzv. 'memorandum'. (*Politika*, 7. januar 1987)

17. februar

◇ **Slobodan Milošević:** "...mi smo o tome što se događa u Akademiji zauzeli veoma jasne stavove. To nije sporno. A komunisti u Akademiji su dobili zadatak da se moraju izboriti za promenu tog stanja". (*Politika*, 17. februar 1987)

24. april

◇ **Slobodan Milošević,** predsednik Predsedništva CK SK Srbije, na protestnom skupu građana na Kosovu Polju počinje svoju karijeru kao novi srpski lider, izgovorivši rečenicu "Niko ne sme da vas bije".

1. maj

◇ **Dobriza Ćosić,** akademik: "Zašto je danas srpski naord, iako je u najtežem položaju u Jugoslaviji, narod prema kojem se najviše politički podozreva u susednim narodima? Zašto se on čini istorijskim krivcem, ne poštuju njegove vrednosti, zašto se najviše mrzi". (*Književne novine*, 1. maj 1987)

◇ Udruženje književnika Srbije organizuje tribinu, protestne večeri "O Kosovu za Kosovo" u znak podrške ugroženim Srbima i Crnogorcima sa Kosova.

13. maj

◇ Na protestnoj tribini o Kosovu učestvovao je i **Dobriza Ćosić:** "Najpre moramo odgovoriti zašto i kako se sve to dogodilo na Kosovu i

Metohiji, da bi i na tim odgovorima mogli da započnemo stvaranje novog nacionalnog društvenog programa za demokratski i civilizacijski preporod ove zemlje u socijalističkom smeru". (Dobrica Ćosić, *Srpsko pitanje – demokratsko pitanje*)

5-6 oktobar

◊ U organizaciji slovenačkog i srpskog PEN u Ljubljani je organizovan nastavak srpsko-slovenačkog razgovora.

Dobrica Ćosić je rekao u Ljubljani da tradicija antisrpstva (kod Slovenaca) ima tri osnova: militantni katolicizam, austrijski duh i kominternovsku ideologiju komunističke partije.

23-24. septembar

◊ U Beogradu je održana VIII sednica CK SK Srbije. VIII sednica predstavlja najvažniju noviju prekretnicu u ideologiji i politici srpskih komunista ali i Srbije kao države. Etnonacionalizam je postao državna politika.

Avgust

◊ Najveća finansijska afera "Agrokomerc" (direktor Fikret Abdić) zbog navodnog izdavanja menica bez pokrića. Ova afera je iznudila ostavku Hamdije Pozderca, potpredsednik Predsedništva SFRJ.

2. septembar

◊ U paraćinskoj kasarni vojnik Aziz Keljmendi ubio je četiri vojnika raznih naciionalnosti, od kojih je jedan i srpskog porekla. Međutim, ovo ubistvo je u Srbiji poslužilo za antialbansku kampanju neviđenih razmera.

23-24 septembar

◊ U Beogradu je održana VIII sednica CK SK Srbije. Ovaj događaj je predstavljao pobedu politike Slobodana Miloševića, predsednika CK SKS, nad politikom Ivana Stambolića, predsednika Predsedništva Srbije. VIII sednica predstavlja najvažniju noviju prekretnicu u ideologiji i politici srpskih komunista, ali i Srbije kao države. Etnonacionalizam je postao državna politika.

◊ Uredništvo *Glasa crkve* otvoreno zahteva od episkopata da Sabor SPC izađe sa jasnim programom rada na Kosovu. Saboru se predlaže da donese sledeće odluke: da se osnuje kosovski odbor koji bi neprekidno bio u vezi sa raško-prizrenskom eparhijom i koji bi brinuo o verskom životu i

njegovom ugrožavanju na Kosovu; da se osnuje kosovski bilten SPC koji bi donosio informacije vezane za verski život na Kosovu; da se organizuje javna kosovska tribina pri Patrijaršiji u Beogradu i pri raško-prizrenskoj eparhiji; da se organizuje "seoba Srba na Kosovo"; da se reši pitanje raskola u SPC; da se zauzme stav prema svešteničkom udruženju, tj. da se ono ukine; da se pokrene akcija za proglašenje Nikolaja Velimirovića za sveca". (*Glas crkve*, br.3, 1987)

13. novembar

◊ U Beogradu je u organizaciji slovenačkog i srpskog PEN održan još jedan sastanak između slovenačkih i srpskih intelektualaca.

Dobrica Ćosić: "Shvatanje jugoslovenstva je osnov srpsko-slovenačkih nesporazuma i netrpeljivosti. Jugoslovenstvo u srpskoj i slovenačkoj nacionalnoj svesti nema istu vrednost. Za Slovence, ako ih dobro razumem, od Cankara do Kocbeka i Kardelja, jugoslovenstvo je isključivo politička, to jest državna kategorija, bez integrativnih sadržaja i težnji; u slovenačkom jugoslovenstvu samo se čula slovenačka samobitnost i neposredni nacionalni interes. Od stvaranja zajedničke države 1918. (zbog srpske dijaspore i odlučujuće uloge Srbije u rušenju Austro-Ugarske i oslobođenju Južnih Slovena), jugoslovenstvo je bit srpske nacionalne svesti... Negaciju ovog tradicionalnog jugoslovenstva koju je izvršila KP sa svojom ideologijom, dovela je do jednog drugog oblika jugoslovenstva, nazvao bih ga revolucionarnim i spontano integrativnim (...) (*Književne novine*, 15. novembar i 1. decembar 1987)

Drago Jančar, predsednik slovenačkog PEN: "U poslednje vreme nam se kao organizacija, a ne kao organizam, nameće nekakva jugoslovenska nadnacija. Ta nadnacija nema iza sebe ni srpsku srednjevekovnu kulturu, ni hrvatsku renesansu, ni slovenački barok i protestanizam, ali iza sebe bez sumnje ima političku moć i raspolaže jednostavnim rešenjima. O njoj najviše vole da govore generali. Njena jedina supstanca su šuplji stadionski i štafetni rituali, prazno brbljanje o jedinstvu". (*Književne novine*, 15. novembar i 1. decembar 1987)

15. novembar

◊ **Dobrica Ćosić,** akademik: "Slovenački politički činioци (...) s teško shvatljivom upornošću brane državnu strukturu Jugoslavije ustanovljenu Ustavom iz 1974, u kojoj je srpski narod neravnopravan (...) etnički, ekonomski i kulturno dezintegriran, obespravljen i izložen migracijama i asimilacijama, nepoznatim u Evropi posle II svetskog rata.

"..Nezadovoljstvo svojim neravnopravnim položajem u Jugoslaviji i u celini, teškim stanjem koje je obuzelo srpski narod, sve više poprima karakter stihijnog gneva i tradicionalnog afekta.."

(...) Slovenačka kritička misao, zajedno sa tradicionalnim antikomunizmom, za boljševizam, 'realsocijalizam', 'jugostaljinizam' na jugoslovenskom prostoru nekako inercijski čini najodgovornijim Srbe i pravoslavni istok, a ne uviđa se da je upravo iz srpskog revolucionarnog pokreta od 1919. do ovog dana davan najžešći otpor Kominterni, staljinizmu, 'jugostaljinizmu' i da je u tom otporu palo ili prognano najviše najumnijih srpskih komunista i intelektualaca demokratske provenijencije". (*Književne novine*, 15. novembar 1987)

Slobodan Selenić, akademik i pisac: "... ne ulazeći ovog časa u to kakva je druga Jugoslavija država, bez zazora tvrdim da su Srbi – najmanje njeni autori. Zasluga za oblikovanje druge Jugoslavije, upravo na ideološkom i konceptualnom planu, pripada pre svega Slovencima i Hrvatima, po prvi put osamostaljenim Bošnjacima, Makedoncima, Šiptarima, i tek na kraju, ako ikako, Srbima. Govoriti posle 1944. o srpskom hegemonizmu, beogradskom centralizmu, vrlo je cinično kada se Srbija u više područja nalazi pod specifičnom prinudnom upravom drugih naroda i narodnosti samoupravne Jugoslavije". (*Književne novine*, 15. novembar 1987)

29. novembar

◇ **Dobrica Ćosić**: I mi smo kao i naši očevi bili pobednici u ratu, a poraženi u miru" (Reč na simpozijumu u Švedskoj kraljevskoj akademiji, 29. novembar. 1987, "Srpsko pitanje- demokratsko pitanje", Bgd. 1992)

1. decembar

◇ **Predrag Paslavestra**, akademik: "Članovi srpskog PEN-a u Ljubljani najviše su radili na tome da se srpskog naroda skine hipoteka Kominterne, ukorenjena u svesti mnogih slovenačkih, hrvatskih, makedonskih ljudi, da su Srbi ugnjetački narod, narod vojnika, pandura i nasilnika koji porobljava i iskorišćava braću i susede, da su narod bez pravih i dubljih civilizacijskih navika i potreba, divlji, prostački i psovački narod bez demokratske tradicije". (*Književne novine*, 1. decembar 1987)

1988.

1. januar 1988

◇ **Dobrica Ćosić**, akademik i pisac: "U Jugoslaviji se dogodila izrazita regresija Srbije (...) Ta regresija traje: ona se ogleda u ekonomiji, u građanskim slobodama, u političkoj demokratiji, u razaranju etničke celine srpskog naroda, u nepostojanju srpske države, u gubljenju grandiozne kulture Srednjeg veka. (...) jedini evropski narod kome je jedna ideologija anektirala čitav Srednji vek i poništila njegove oslobodilačke ratove. (...) Čitava privreda Srbije posle Drugog svetskog rata izložena je određenim oblicima eksploatacije i neravnopravnosti". (*Književne novine*, 15. decembar 1987 – 1. januar 1988)

7. januar

◇ Predsedništvo SR Srbije pokrenulo inicijativu za promenu Ustava Srbije.

17 – 19 mart

Prvi zajednički projekat Srpske Akademije nauka i umetnosti i srpske vlasti bio je održavanje naučnog skupa SANU pod nazivom "Aktuelni problemi Ustava i ustavne promene".

28. mart

◇ Odlukom Predsedništva SR Srbije osnovana je Komisija za privrednu reformu, sa Slobodanom Miloševićem na čelu

◇ Na predlog Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije u raspravu o promeni ustava su se uključili Udruženje književnika Srbije, Sociološko društvo Srbije, Filozofsko udruženje Srbije. Ova tri udruženja podnela su svoj *Prilog javnoj raspravi o ustavu*, koji se za polaznu osnovu uzelo

neophodnost promene Ustava iz 1974. godine. Njihov predlog, između ostalog, smatra da treba obezbediti:

1. *Uspostavljanje ustava u njegovom izvoršnom smislu, kao akta koji, utemeljujući osnove državnog poretka, ograničava vlast i zajemčuje slobodu.*

Naš novi ustav treba uistinu da bude *Constitutio Libertatis*, tj. praktično utemeljenje slobode. Vlast ne sme da bude sveobuhvatna i svemoćna; ono mora biti ograničena: osnovna prava slobode su izvan domašaja vlasti. Stoga su nužna pouzdana ustavna jemstva kojima se svakakvim zloupotrebama vlasti može uspešno stati na put.

Ukidanje monopola vlasti vladajuće partije i svakog oblika partijske države

Demokratija isključuje svaki monopol na političku vlast i državnom prinudom zaštićen jednostranački sistem. Nespojivo je sa demokratijom ustavno legalizovanje državne partije, i negarantovanje uslova za ravnopravnu konkurenciju ljudi i ideja. To ne znači da se time osporava postojanje SKJ, kao ni mogućnost da on i dalje obavlja rukovodeću ulogu, Savez komunista može, naime, delovati kao demokratska snaga koja doprinosi demokratskom razvoju društva samo u ravnopravnoj konkurenciji sa različitim političkim uduženjima građana i nezavisnim udruženjima proizvođača: dakle, pod uslovom da poverenje zadobije na slobodnim, tajnim i neposrednim izborima na kojima nastupaju kandidati različitih programskih opredeljenja.

3. *Ponovno definisanje pojma građanina i njegove uloge u političkom sistemu.*

Pod vidom davanja veće uloge radniku proizvođaču odnosno radnom čoveku u mnogome je potisnuta i zanemarena uloga građanina kao osnove svakog predsedničkog sistema i političke demokratije. Otuda bi bilo celishodno ponovno uvođenje predstavništva građana poput nekadašnjeg Saveznog veća (prema Ustavu od 1946. i Ustavu od 1963. godine) u kojem bi građani Jugoslavije bili jedanako predstavljeni, a republike srazmerno broju svojih stanovnika.

4. *Ukidanje delegatskog sistema kao sistema posrednih izbora i uvođenje slobodnih, neposrednih i tajnih izbora za sva predstavnička tela, od opštinskih do Skupštine SFRJ.*

To je jedini način da postojeća vlast postane legitimna. Neposredni izbori sa više kandidata za svako poslaničko mesto su pravi ispit poverenja naroda u one koji su na vlasti, a za birače prilika da izaberu kako politiku koju smatraju valjanom tako i one za koje veruju da mogu tu politiku da sprovedu.

5. *Utvrđivanje i dosledno primenjivanje načela javne odgovornosti i smenjivosti svih nosilaca državnih i javnih funkcija, kada njihova politika dovede do štetnih posledica.*

Građani su jednaki u pravima i dužnostima, bez obzira na rasu, pol, nacionalnost, jezik, veroispovest, obrazovanje, političko uverenje, partijsku pripadnost ili društveni položaj. Državni i javni položaj, rukovodeća zvanja u privredi i društvenim službama, urednička mesta u štampi, radiju i televiziji, kao i slični istaknutiji položaji u društvu i državi dostupni su svim građanima sa odgovarajućim kvalifikacijama i nisu partijska privilegija. U društvu i državi stvarne pravne i političke jednakosti, partijska pripadnost ne može donositi nikakvo povlašćenje, a partijska nepripadnost diskriminaciju građana na osnovu normi o "moralno- političkoj" ili "nepodobnosti".

6. *Uklanjanje ustavnih formulacija kojima se zajemčuju, a istovremeno ograničavaju, pa i oduzimaju slobode i prava čoveka i građanima.*

Ovim načelom uklanjaju se sve upućujuće norme da će se ovo ili ono ustavno pravo ili ustavna sloboda koristiti 'pod uslovima određenim zakonom', ili da se ne sme koristiti 'radi rušenja osnova.. uređenja' čime se na opšti način ograničavaju ustavne slobode i prava građana. Uživanje ovih sloboda i prava ne može se unapred uslovljavati režimom odobrenja i dozvola državne vlasti. Ustav mora jemčiti građanima pravo na slobodu javnog mišljenja, pravo da pokreću listove, obrazuju udruženja i slobodno se okupljaju u zatvorenom prostoru bez ikakvih pretdodnih administrativnih dozvola i provera.

Ustav ne daje slobodu praktičnog delovanja kojim se širi rasna, nacionalna, verska i ideološka mržnja i teror i nasilno ruši ustavni poredak.

7. *Utvrđivanje ustavnih jemstava za slobodu štampe i onemogućavanje bilo kakve državne ili 'samoupravne' cenzure.*

Štampanje, radio i televizija su sredstva javne komunikacije, slobodnog izražavanja javnog mnjenja i kontrole vlasti, a ne instrument u rukama nosilaca vlasti za manipulisanje javnim mnenjem i odbranu svojih pozicija i privilegija. Izdavanje novina i drugih javnih glasila treba pod jednakim uslovima da bude dostupno svim građanima i njihovim udruženjima, bez ikakvog povlašćivanja neke društvene grupe ili stranke.

8. *Ukidanje mogućnosti vansudske povrede prava na privatnost, odnosno neprikosnovenost privatnog života i tajnosti pisama i drugih sredstava opštenja.*

Postojeće diskreciono pravo rukovodećih radnika organa unutrašnjih poslova da u odnosu na pojedina lica odstupe od načela nepovredivosti tajne pisama i drugih sredstava opštenja sadrži velike mogućnosti zloupotrebe vlasti, pa je neophodno korišćenje ovog prava staviti pod strogu sudsku

kontrolu. Narušavanje tajnosti pisama i drugih sredstava opštenja u vođenju krivičnog postupka ili radi bezbednosti zemlje ne može se vršiti bez odgovarajućeg sudskog naloga. Građanin mora imati pravo uvida u dokumentaciju koju o njemu vode organi unutrašnjih poslova na osnovu evidencije o ličnom broju.

9. *Uvođenje stvarne nezavisnosti redovnog sudstva u odnosu na izvršnu vlast i ustavnog sudstva u odnosu na izvršnu i zakonodavnu vlast.*

U vršenju svojih funkcija sudije ne mogu primati nikakva upustva od bilo koje političke organizacije ili državnog organa. Svaki pritisak i neovlašćeno uplitanje u rad suda predstavljaju teško krivično delo. Neophodno je ukidanje reizbornosti sudija, uvođenje njihove stalnosti i veće materijalne nezavisnosti.

10. *Ponovno definisanje i potvrđivanje samoupravljanja kao neposredne demokratije i njegovog usklađivanja sa stručnim i kvalifikovanim nadležnostima u donošenju merodavnih odluka.*

Postojeći oblik samoupravljanja kakav je uveden u Jugoslaviji podređen je državi i partijskoj arbitraži. Svojom ekstenzivnom i neracionalnom organizacijom omogućio je nastajanje ogromne parazitske birokratije. Takav oblik samoupravljanja prouzrokovao je destrukciju čitavog društva, osobito privrede, podstakao sve oblike partikularizma, nacionalnih i socijalnih sukoba. Stihijnim oblicima nekompetencije postojeća samoupravna organizacija suprostavila se osnovnim tokovima i zahtevima moderne ekonomije, savremene civilizacije i nove tehnološke revolucije. Usled toga preti opasnost da se dosadašnjom praksom projekat samoupravljanja kompromituje kao alternativa državi, kako samoupravljanje kao društveni oblik teritorijalnih i radnih zajednica, organizacija i ustanova, ima posticajnu demokratsku tradiciju i oslobodilački potencijal, neophodan modernom, pluralističkom i socijalističkom društvu.

11. *Stvarno potvrđivanje uloge proizvođača u razvoju ekonomske demokratije i obezbeđivanje samostalnosti privrede u donošenju odluka.*

Umesto stvarne postoji prividna autonomija proizvođača. Postojeći Ustav je znatno ograničio prava proizvođača na samoupravljanje utvrđivanjem odlučujuće uloge države u ekonomiji, naročito u oblasti raspolaganja društvenih proizvoda, i razbijanjem jedinstvenog jugoslavenskog tržišta. Izmenjenom strukturom skupštinskih veća u Skupštini SFRJ Ustav je omogućio dezintegraciju privrede i osujetio koncentraciju znanja i proizvodnih snaga. Otuda bi bilo celishodno ponovno uvođenje Veća proizvođača u Skupštinu SFRJ, a u republičkim skupštinama preimenovanje veća udruženog rada u veća proizvođača.

12. *Uspostavljanje pluralizma oblika svojine i davanje pune garancije slobodi privredne delatnosti svih oblika svojine.*

Ustav treba da garantuje ravnopravnost uslova investiranja, privređivanja i obaveza vlasnika društvene, državne, zadružne i privatne svojine. Pored slobodne ekonomske konkurencije na jedinstvenom jugoslovenskom tržištu koje isključuje svako uspostavljanje ekonomskog monopola uz pomoć političke moći, nužno je utvrditi i načela solidarnosti i zaštite radnika od eksploatacije. Prava na stvaranje samostalnih sindikata i sloboda štrajka su elementarna građanska prava.

13. *Ukidanje mogućnosti eksploatacije i ograničavanje društvenih nejednakosti.*

U postojećim društvenim prilikama raspostranjeni su raznovrsni oblici eksploatacije čoveka i ugnjetavanje građana. Eksploatacija ljudskog rada, znanja, sposobnosti i stvaralaštva i političko ugnjetavanje građana omogućeni su hijerarhijom moći i funkcija na kojima se poredak zasniva. To uzrokuje duboke društvene nejednakosti u jugoslovenskom društvu. Društvo koje postulira ideju socijalne pravde i ravnopravnosti, društvo koje želi da zasnjuje socijalističke odnose, dužno je da ukine svaki monopol, hijerarhiju moći i funkcija i na njima zasnovane privilegije i da odgovarajućim zakonima, poreskom politikom i drugim merama uklanja ekonomsku eksploataciju i političko tlačenje, ali da istovremeno, ne sputava radne i stvaralačke sposobnosti ljudi i različitosti kojima ljudi teže, sve do pravednih socijalnih razlika koje poživaju na radu i stvaralaštvu.

(...)

16. *Uspostavljanje punog nacionalnog, duhovnog i kulturnog integriteta svakog jugoslovenskog naroda ponaosob, nezavisno od republike ili pokrajine u kojoj se nalazi.*

Granice između federativnih jedinica, koje je 1943. godine utvrdilo rukovodstvo Komunističke partije Jugoslavije, bez stvarnog udela AVNOJ-a, potonje Ustavotvorne skupštine i odgovarajućeg plebiscita naroda sa spornih teritorija, dobrim delom nisu etničke granice, znatni, pa i veliki delovi pojedinih naroda nalaze se izvan matične republike. Stoga odgovarajućim institucionalnim i drugim sredstvima treba omogućiti njihovu političku, kulturnu i duhovnu integraciju. Ustav mora garantovati realne uslove svim nacionalnostima za potvrđivanje i afirmisanje svog nacionalnog i kulturnog identiteta i duhovnu pripadnost svojoj etničkoj matici, i to: stvaranjem samostalnih političkih i kulturnih udruženja i organizacija, povezivanjem sa matičnim narodom, obrazovanjem, upotrebom maternjeg jezika i pisma. Svakoj nacionalnosti ponaosob treba omogućiti jedinstveni kulturni život.

(...)

19. Univerzalizovanje prava na obrazovanje autonomnih jedinica na područjima posebnog nacionalnog sastava, ili posebnog istorijskog i kulturnog razvitka, a na osnovu slobodno izražene volje stanovništva tih područja.

Pravo na teritorijalnu autonomiju u okviru republika mora biti opšte pravo. Nova ustavna rešenja o autonomiji u okviru federalnih jedinica postaju univerzalna za sve republike koje imaju područja posebnog kulturno-istorijskog razvitka ili nacionalnog sastava."

* *
*

◇ Dobrica Ćosić je dao Obrazloženje predloga:

"... Živimo u državi u kojoj odavno nismo saglasni ni kada je stvorena, ni zašto je stvorena, ni kako dalje da postoji. Za svetsku, evropsku i srpsku istoriju. Jugoslavija postoji od 1918. godine: za većinu, ili za skoro sve ostale jugoslovenske nacije i nacionalne manine, Jugoslavija je stvorena 1943, i to u Jajcu, a za neke tek na Brionima 1974. godine. Sa takvom istorijskom i političkom svešću, ovakva Jugoslavija teško može dalje da postoji bez snažne vojne i policijske sile, dakle, kao država bez slobode i demokratije.

Po mom razumevanju istorije, mi smo do ovoga dana imali četiri osnovna državno-politička oblika Jugoslavije: Kraljevinu Jugoslaviju do 1941. god: avnojsku, odnosno sovjetsko-partizansku. do Staljinove agresije pedesetih godina: Jugoslaviju demokratsko-samoupravne transformacije, čiji je kraj 1968 godine, i četvrtu, brionsku Jugoslaviju, koja započinje svoje uspostavljanje Ustavnim amandmanima 1968. godine i , konačno, konstituiše se Ustavom i ZUR-om 1974. godine, oktroisanim, praktično nepromenljivim Ustavom, koji pri kraju XX veka, i to u Evropi u ime socijalističke revolucije i samoupravnog socijalizma vaspostavlja, zaista, valjda jedinu nepromenljivu, večnu. odnosno 'božju državu' modernim jezikom kazano 'birokratsko kraljestvo'.

Sadašnja, brionska Jugoslavija, u poslednjoj deceniji upala je u agoničnu krizu ljudskoj većini postaje nepodnošljiva i biće sve nepodnošljivija. Jugoslovenska nesreća ima i apsurdne vidove: Jugoslavijom su najnezadovoljniji narodi koji su od nje najviše dobili i kojima je u njoj još uvek najbolje: za Jugoslaviju je danas još uvek najviše onaj narod kome kome je u njoj najgore. Jugoslavensko društvo je proglašeno samoupravnim, a ono je, ustvari, partokratsko i monopolno-oligarhijsko.

(...) Jugoslavija se proglasila zemljom u kojoj je najidealnije rešeno nacionalno pitanje, a u njoj su decenijama najveće nacionalne imigracije i etnocentričke koncentracije u Evropi posle Drugog svetskog rata.

(...) Da ovde zastanem sa nabranjem jugoslovenskih originalnosti i s tugom u duši izgovorim najteže: Jugoslavija je danas težak balkanski bolesnik i neizvesno društvo. Što u Evropi ima, verovatno, slična samo još dva-tri takva bolesnika i slična beznadežna društva, to je najniža uteha našem nespokoju i nezadovoljstvu sobom. Usudiću se da kažem, sadašnji sacijalni, nacionalni, politički i moralni motivi i razlozi za revolucionarnu promenu postojećeg poretka, nisu istorijski i ljudski manji od revolucionarnih motiva i razloga moje generacije kad je krenula na rušenje Kraljevine Jugoslavije i u slobodu.

(...) Ne mogu da utulim svoju uverenost da zvanični predlagači ustavnih promena- izražavajući i braneći svoje politokarske, oligarhijske i partikularne interese, osvojene nacionalne i ekonomske hegemonije, politički monopol, nasleđena autokratska prava i birokratske privilegije - nisu spremni da išta bitno menjeju, jer svaka demokratska, temeljna i institucijalna promena postojećeg poretka donosi im gubitak osvojenih pozicija. Da zlo bude veće, odbranu postojećeg Ustava zastupa čak javnost nekih nacija, odnosno njihovi reprezentativni politički i intelektualni predstavnici, tvrdeći da time brane svoju autonomiju, demokratska prava i osvojeni državni suverenitet, sasvim ravnodušni što njihovu autonomiju, demokratska prava i državni suverenitet nema i Srbija. Iz sasvim razumljivih razloga, otpor radikalnim promenama postojećeg ustavnog poretka i takozvanih 'osnovnim deljenjima' pružaju i političke birokratije nerazvijenih republika i Kosova, koje se s razlogom plaše da im se izmaknu ove pozicije koje možemo nazvati jugoslovenskim privilegijama nerazvijenih i siromašnih. Tim regresivnim snagama sa provincijsko - karijerističkom afektivnošću, pridružuje se i birokratsko vojvodstvo Pokrajine Vojvodine.

Sudbina Jugoslavije, verujem, rešavaće se u sukobu regresivnih, konzervativnih snaga vlasti i njihovih saveznika, koje će svim raspoloživim sredstvima i represijama braniti postojeći poredak, i onih demokratskih i reformatorskih, umnih i moralnih snaga našeg društva, koje se bore za prosvećeni, civilizovani, pluralistički socijalizam, za moderno društvo i demokratsku Jugoslaviju. U konfrontaciji tih snaga, konfrontaciji koja će, na našu nesreću, imati pre svega nacionalni okvir, a mnogo manje jugoslovenski opseg, razgorevaće se permanentan ideološko-građanski rat, odvijace se sve žešća drama ove brionske Jugoslavije, drama čiji su ishodi u doglednom vremenu politički neizvesni, a po mom uverenju u konačnijem raspletu sa jednakim su i tragična i oslobodilački za mlade generacije i našu decu. U

istorijskom ishodu sukoba te dve dominantne, antagonističke konfrontacije savremenog jugoslovenskog društva, skončaće se jedna prestarela epoha sa svojom istrošenom i sklerotičnom ideologijom, harizmatiskim i autokratskim vođama, devetnaestovekovnim mitovima, balkanskim inercijama i nacionalno - folklornim kultovima, tragičnim obnama naroda i moćnim lažima.

Vreme je da izgovorim svoju zaključnu misao.

Iz jugoslovenske egzistencijalne krize izlaz je, i po mom uverenju, danas jedan: promišljena, na vlastitom i svetskom iskustvu, naučnom saznanju i tvoračkoj viziji zasnovana, odlučna, temeljna demokratska reforma celokupnog društvenog, ekonomskog i državnog uređenja Jugoslavije, čiji osnovni politički subjekat neće biti suverena država kao 'birokratsko kraljestvo' nego čovek pojedinac - slobodan građanin". (*Književne novine*, 27. mart, 1988)

Maj

◊ Na godišnjoj Skupštini SANU, predsednik Dušan Kanazir je u ime Akademije podržao napore i predloge rukovodstva Srbije "čiji je cilj da se pronade izlaz iz krize". (*Politika*, 27. maj 1988)

16. jun

◊ U Ljubljani je organizovan montirani proces protiv J. Janše, I. Borštnera i D. Tasić pred vojnim sudom zbog odavanja "vojne tajne". Uskraćeno im je da na suđenju govore slovenačkim jezikom.

Suđenje pred Vojnim sudom u Ljubljani izazvalo je u Sloveniji proteste, jer ih je slovenačka javnost doživela kao političko suđenje, kojim je trebalo da se zaustave reforme i zahtevi za demokratizacijom na čemu je insistiralo civilno društvo.

Dobrica Ćosić je govorio na prirotestnoj književnoj večeri u Cankarjevom domu 28. juna: "Imam utisak da se u Sloveniji potcenjuje ili pogrešno tumači koliko se Jugoslavijom širi nespokojsstvo zbog vašeg 'antibosanstva' i onih nekoliko šovinističkih izgreda prema pripadnicima Jugoslovenske narodne armije, a posebno koliko se u Srbiji dubi razočarenje prema tragediji srpskog naroda na Kosovu i Metohiji koji se sprema na poslednji egzodus.

Imam utisak da se antimilitarističkim raspoloženjima slovenačke omladi-ne, koliko emancipatorskim toliko i isprovociranim, u nastojanjima da se nađe sa-krosantni i tabuistički odnos prema JNA, da se dakle JNA preobrazi u demokrat-ski institut jugoslovenskog društva, pojavljuju i

destruktivna raspoloženja, neki oblici iracionalnosti, nasilja i ponižavanja ljudi u vojnim uniformama...

(...) U ime tog 'istorijskog razuma' ja apelujem na armijski sud i rukovodstvo Jugoslovenske narodne armije da pod časnim uslovima oslobodi uhapšene mladiće – Janšu, Borštnera i Tasića i time oslobodi slovenačku i jugoslovensku javnost jedne more s kojom u našoj sveopštoj krizi ne rastu patriotska osećanja i autoritet Armije". (*Književne novine*, juli 1988)

17. jun

◊ Pet hiljada radnika zemunske fabrike "Zmaj" demonstrira pred zgradom Skupštine SFRJ.

To je uvod u "događanje naroda".

1. jul

◊ Značaj masovnih medija u pripremi rata ogleda se u definisanju krize, identifikovanju njenih glavnih aspekata i aktera. Oni su lako instrumenatizovani i pretvoreni u "proizvodni pogon" vladajuće ideologije. Pogon je funkcionisao usaglašeno što je omogućilo prilagođavanje medijskog, a potom i ukupnog javnog govora, političkom projektu vladajućeg režima. U jesen 1988, *Politika* dobija novu ulogu na javnoj političkoj sceni. Milošević je stavlja u funkciju obračuna sa svojim političkim protivnicima. *Politika* ne preza da objavljuje falsifikate kako bi kompromitovala pojedine političke ličnosti.

U prvoj fazi Milošević koristi medije za obračun sa svojim političkim protivnicima, a zatim ih instrumentalizuje protiv jugoslovenske federacije. Rubrika "Odjeci i reagovanja" otvara sva pitanja naznačena u *Memorandumu* SANU: ekonomska neravnopravnost Srbije u Jugoslaviji, promenu Ustava iz 1974. godine, genocid nad Srbima i Crnogorcima na Kosovu i asimilacija i diskriminacija Srba u Hrvatskoj, te odnosi sa drugim republikama.

Sadržaj i ciljevi rubrike poklapaju se sa konceptom *Memoranduma* SANU, ali delom i programskim govorom Slobodana Miloševića u Kosovu Polju, 24. aprila 1987 godine, kada su pobrojane glavne teme buduće *Politikine* "narodne tribine". Milošević tada kaže da su "sva pitanja na dnevnom redu, i pravda i sloboda i kultura, jezik i pismo. Sva su pitanja na dnevnom redu, od međa do ustavnih promena, od obdaništa do sudova". Osim njegovog boravka na Kosovu, koji se kasnije sveo na mitsku rečenicu "Niko ne sme da vas bije", i nerazjašnjeni zločin u paraćinskoj kasarni od 3. septembra 1987, (kada je vojnik, albanskog porekla ubio četiri vojnika, od kojih samo jednog Srbina) i pokretanje inicijative za ustavne promene glavne su teme priloga rubrike "Odjeci i reagovanja". Rubrika dobija funkciju smernica kojom se

čitaoci sistematski instruišu i usmeravaju. Ona traje od jula 1988, do marta 1991. U rubrici aktivno učestvuje grupa akademika, svi članovi Komisije za pisanje *Memoranduma*. 1988, objavljeno je 13 priloga o radu Akademije, 16 o akademikima; 1989 – 23, o radu Akademije, oko 40 priloga o akademikima; 1990 – 18, o radu Akademije, oko 120 priloga o akademikima; 1991 – 17, o radu Akademije, oko 130 priloga o akademikima.

1. jul

◇ **Slobodan Milošević:** "Kao što se zna, natalitet Kosova je jedan od najvećih u svetu. Veći i od nataliteta u Albaniji. Ova tabu tema je tek odskora postala predmet rasprave. Natalitet poprima i svoje izrazite društveno-političke aspekte. Narodi koji žive sa Albancima postaju manjinski i gube teritoriju i životni prostor. Do čega to može dovesti ako se ništa ne preduzme?

(...) Teško mi je da tumačim ćutanje srpskih i drugih političara o Kosovu. Kada je to ćutanje počelo, ja sam išao u gimnaziju. Što se srpskih političara tiče, već sam rekao da su se oni opredelili za ćutanje o Kosovu da bi sačuvali status u političkom životu i uticaj na taj život. A što se uticaja tiče, on se, nažalost, nije odnosio na politiku u vezi sa interesima Srbije ili Jugoslavije, već na one političke i kadrovske poteze koji se vuku u egoističnom, ličnom interesu. Tumačenje stanja na Kosovu u stranoj štampi zavisi od orijentacije te strane štampe. Negde su u pitanju dezinformacije, a negde zle namere. Među onima koji vide Albance kao progonjene, a Srbe kao progonitelje, više je onih koji su zlonamerni od onih koji su dezinformisani. (*NIN*, 3. jul 1988)

25. jul

◇ Skupština Srbije usvojila *Nacrt amandmana na Ustav SR Srbije*.

Septembar

◇ U diskusiju o promenama ustava SFRJ, na čemu je Srbija insistirala, Pravni fakultet je imao posebno mesto. Dr Ratko Marković je smatrao da Srbija tek posle promena u saveznom ustavu može da donese svoj ustav, koji će "zaista biti njen ustav i koji će predstavljati izraz volje naroda u skladu s njegovim istorijskim i današnjim htenjima i interesima".

Ratko Marković je to obrazložio na sledeći način: "Zahvaljujući promenjenom odnosu političkih snaga kada je reč o ustavnim promenama i uopšte, novoj političkoj klimi, politički i naučni radnici, svaki delujući u svojoj oblasti, od momenta kada je predlog za promenu Ustava Srbije formalno podnet, pripremili su teren za reč naroda o ustavnim promenama. I, po svemu sudeći, ono što nije pošlo za rukom njima u vezi s ustavnim promenama, na

putu je da postigne narod spontanom akcijom. Ima li idealnijeg vršenja ustavotvorne vlasti u demokratiji od njenog spontanog preuzimanja u ruke naroda? Danas u Srbiji ustavotvornu vlast počinje da vrši sam narod... Danas je cela Srbija jedan konvent, jedna spontano sazvana i stalno zasedajuća ustavotvorna skupština, u kojoj narod neposredno, bez ikakvih posrednika i tumača njegovih želja, sam piše svoj ustav kao delo samoodređenja naroda. Zahtevani ustavotvorni referendum, kao način odlučivanja naroda o ustavnim promenama, tako je prevaziđen idealnijom demokratskom formom. Ustavnim referendumom narod daje ili uskraćuje svoju saglasnost na tekst i sadržinu ustavne promene koji je neko drugi napisao. Ustav kao akt samoodređenja naroda ispisuje sam narod. Tu više nema organa ustavotvorne vlasti – ta vlast je narod, neposredno. Šta hoće narod u Srbiji u vezi s predstojećom ustavnim reformom? Potpuno jasnu i određenu stvar. Da na području Srbije ima samo jednu, a ne kao do sada, tri rivalske države, da Srbija ne bude jedna zemlja sa tri gospodara.

(...) Nema ostvarenja onog što narod sada traži bez radikalnih ustavnih promene. A, nužne su samo dve takve promene. Prva, da se pokrajine svedu na istinske autonomne jedinice s autonomnim delokrugom utvrđenim u Ustavu Srbi-je (dakle, oduzimanje pokrajinama svih atributa državnosti). Druga, da se prekine svaka neposredna institucionalna veza pokrajina s federacijom, koja u uslovima konsensualnog federalizma znači davanje potpuno jednakog glasa jednoj Srbiji i dvema pokrajinama u federaciji (gde, dakle, Srbija ima minus jedan glas).

(...) Postavlja se pitanje šta će biti ako se promene ustava u Srbiji ne mogu izvesti po ustavotvornom postupku predviđenom njenim Ustavom? To zavisi od političkih posledica koje bi ta činjenica mogla za sobom povući. Ukoliko se ta dilema postavi, treba proceniti čemu će se dati prednost – poštovanju ustava ili opstanku države. U takvoj situaciji, smatramo, nikako ne bi trebalo dozvoliti da trijumfuje pravo, pa makar da propadne država: *Fiat iustitia perat mundus*. Ustav je uvek jedan osobito politički, a ne samo pravni akt, kao što je to zakon. On je uvek izraz odnosa političkih snaga, pa se otuda ne može očekivati da se načelo zakonitosti onako strogo poštuje kada je u pitanju ustav kao kada je u pitanju zakon. Prekidi ustavnog kontinuiteta-neustavne promene ustava - u svetu su česta pojava nezavisno od političke kulture zemlje. U promenjenom odnosu političkih snaga zašto bi jedna očigledno besmislena odredba bila nedodirljiva i uživala azil samo zbog toga što je sadržana u ustavu koji je praktično učinjen nepromenljivim. Kriterijum ustavnosti u demokratijama vazda je bila volja naroda, njegove ogromne

većine. Narod je ipak preči od ustava. (*PRAVNI ŽIVOT*, 9-88. vol. 38, Časopis za pravnu teoriju i praksu, str. 1179-1186)

5. oktobar

◊ Protestni miting u Novom Sadu na kome je zahtevu ostavka vojvođanskog rukovodstva. Miting je popularno nazvan "jogurt-revolucijom"

◊ Početkom oktobra u SANU je održana rasprava o ustavnim promenama koja je za rezultat imala dokument pod nazivom "Mišljenje SANU o promeni Ustava SR Srbije". Svojim *Mišljenjem*, SANU je Ustav 1974 (kao i u *Memorandumu*) označila kao uzrok krize jugoslovenskog društva. (*Politika*, 19. novembar 1988)

Na tom skupu akademik Radovan Samardžić je rekao da su "naša nauka i SANU duboko (su) odgovorni za ono što je pokrenuto i što se ukazuje kao šansa da se stvari preurede). (*Politika*, 4. oktobar 1988)

17-21 oktobar

◊ Masovne demonstracije na Kosovu zbog narušavanja kosovske autonomije.

◊ Smenjena Kaćuša Jašari sa dužnosti predsednika Predsedništva PK SKK, a Azem Vlasi razrešen članstva u Predsedništvu.

5. novembar

◊ Kosovo je bila dežurna tema "Odjeka i reagovanja", pre svega, zbog visokog nataliteta preko koja se želela objasniti planirana ekspanzija albanske populacije.

Dorđe Janković, Beograd, u ovoj rubrici piše: Brojke pokazuju da u Makedoniji prosečno ima daleko više Albanaca nego u Srbiji. Zato pred nama nije pitanje SAP Kosova i odnosa Srba i Crnogoraca prema Albancima, već pitanje Albanaca u Jugoslaviji, bolje rečeno – velikoalbanski problem. To je već problem ne samo Srbije i ne samo Jugoslavije, već Balkana, Evrope i sveta. Zato se ne mogu nazivati iredentistima, separatistima i nacionalistima.

Pred nama je pojava gde se druga, tuđa teritorija osvaja naseljavanjem, velikim natalitetom. Sličnih pojava bilo je i u nacističkoj Nemačkoj.

Istorijsko pravo na teritorije o kojima je reč, nesumnjivo je na strani slovenskih naroda, što se lako može dokazati, a istorijsko pravo priznaju međunarodni zakoni. (...) Sadašnja brojna nadmoć Albanaca u SAP Kosovo i nekim drugim oblastima je ozbiljan argument u prilog velikoalbanskih zahteva. Međutim, njihova brojna nadmoć i visok natalitet nisu prirodna

posledica istorijskog razvitka, već političke volje. To je očigledno i to ne treba dokazivati (smišljeno se doseljavaju i naseljavaju, propagira se visok natalitet, toleriše se bigamija, itd.). Bitno je da je to svojevrсно nasilje nad uobičajenim tokovima društvenog razvitka sa određenim političkim ciljevima, te tako prema tome treba i pristupiti – kao prema nasilju.

Međunarodni značaj albanskog problema je očigledan.

Dok je stvaranje 'velike Albanije' javno iznet cilj albanske iredente, prikriven a očigledan cilj u doglednoj budućnosti, jeste razbijanje Jugoslavije. O tome jasno govori pravac albanskog naseljavanja. Upadljivo je da u SR Makedoniji Albanaca nema u krajevima koji su imali da pripadnu Bugarskoj posle Prvog balkanskog rata prema ugovoru. Takođe, približava se trenutak kada će srpski i makedonski narod konačno biti razdvojen tamponom neslovenskog stanovništva, te će Makedonci biti praktično izolovani od Jugoslavije. Nešto slično kao da se odigrava i u Sandžaku, koji je nekada bio upravo spona između Srbije i Crne Gore.

Činjenice nas dalje neumoljivo vode zaključku, da se u slučaju potrebe, opštenarodna odbrana neće moći odvijati kao u vreme Drugog svetskog rata. Da li će pojam "velika Albanija" kroz 30-50 godina, kada Albanci budu najbrojnija nacija u Jugoslaviji posle (?) Srba, podrazumevati i Bosnu, Hercegovinu i Hrvatsku, gde su nekada takođe živeli Iliri?" (*Politika*, 15. novembar 1988)

15. novembar

◊ **Dušan Jovićević**, Beograd, pod naslovom "Tri kobne greške" piše: "Majorizacija koju sprovodi rukovodstvo albanske narodnosti na Kosovu, prema narodima i narodnostima koji tamo žive nije samo prisutna u okvirima državnih i politički već i u svim oblastima društvenog života i rada..... Demografska eksplozija, brojna prisutnost emigracije i iseljavanje omogućili su da danas na Kosovu živi oko 1.450.000 Albanaca i samo oko 350.000 Srba, Crnogoraca, Turaka, Muslimana, Hrvata i Roma, pa je odnos stanovništva sada 4,14: 1 u korist Albanaca. Ovo je prava istina zašto je albanska narodnost danas 4 puta brojnija od svih naroda i narodnosti koji žive na Kosovu. Taj odnos je omogućio potpuni majoritet Albanaca nad svim narodima i narodnostima Kosova.

Albanska emigracija se različito procenjuje od strane kosovskog rukovodstva. Tvrde da ih je samo oko 750, drugi koji su realniji i manje zataškavaju tvrde da ih je oko 7-8 hiljada, a prema podacima koje donose razni časopisi i dnevna štampa, njihov broj se kreće između 300.000 i 350.000 ljudi.

Zbog takvog stanja koje danas postoji, narodi i narodnosti na Kosovu su u situaciji da moraju trpeti i podnositi sve torture i ponižavanja kojima su izloženi a albanska se narodnost tako ponaša kao da je to država Albanija a ne Jugoslavija.

(...) Programska šema *TV Prištine* ubuduće mora biti takva da emituje kao i do sada tri dnevnika u toku jednog dana, ali jednako na jezicima naroda i narodnosti. Ovo pravilo bi važilo i za ostali tv program koji je takođe vrlo loše uređen (90% programa je na albanskom a samo 10% na ostalim jezicima). Radio-program takođe treba uskladiti sa televizijskim jer ima iste probleme koji su ranije izneti". (*Politika*, 15. novembar 1988)

Inž. Sava Maksimović, Beograd: Bahato ponašanje došlo je do vrhunca. Samozvani 'zapadnjaci' više nemaju mere u blaćenju 'južnjaka'. Duskorašnji ispadi protiv Jugoslavije i JNA u Sloveniji su stekli pravo građanstva. Sada su, ali ne samo sada, na redu besomučni napadi na srpski narod. Mržnju sipaju razni Rupeli, Kermauneri, Zlobeci, Rusi, u 'Revijama', 'Katedrama', 'Mladinama'.

Mislili smo, opšte je otopljanje, demokratizacija, pa ne znaju deca gde su tome granice. Ali otkad su ta deca dobila podršku i saglasnost za svoj prljavi posao i od svojih rukovodilaca, Smolea i dr. ne može se više na tu hajku strpljivo odgovarati samo demantijima i uveravanjima u istinu, već se mora reći da se radi o izdajničkoj raboti. Izdajnička je rabota zahtev za 'civilno' služenje vojnog roka, izdajnička je rabota otkrivanje vojne tajne, izdajnička je rabota kada se organizuju demonstracije protiv Suda, a izdajnička je rabota i kad rukovodioci Republike podržavaju zborove i demonstracije organizovane u korist špijuna.

Bez ikakvih argumenata, bez ikakvih dokaza ili primera, jednostavno se sipa ogoljena mržnja protiv Srba: 'primitivno rodovsko društvo', 'agresivni fašistoidni velikosrbi', 'Srbija – nacionalizam, antiintelektualizam', 'Srbi ortodoksni, militantni i primitivni', 'Srbe o vrbe' itd. sve gadost do gadosti. Zdravom čoveku zastaje dah i misao, otkuda toliko nagomilane mržnje.

I kad je moglo da se misli da je cela hajka protiv Srbije u sprezi Smole – Kučan – Rupeli – Zlobeci itd. pokazuje se da je faktički komplot još širi za Janeza Stanovnika i još šire za 'neprincipijelnu koaliciju', čiji je rad protiv Srba i Srbije Stanovnik tako čitko objasnio u Americi, predstavljajući bestidno sebe za njenog predvodnika.

(...) Jugoslaviji treba da zahvale za privilegovani položaj i neviđeni privredni uspon Slovenije posle Drugog svetskog rata, čime se ona definitivno odvojila od svog dotadašnjeg statusa duboke poljoprivredne provincije negde na periferiji Austro-Ugarske monarhije.

Zahtevam zahvalnost (od nezahvalnih) u ime svih radnika fabrike kamiona 'Praga' u Rakovici, koji su ostali svi do jednog bez radnog mesta kad je njihova fabrika (odmah posle rata) potpuno demontirana i prenetu u Maribor da se osnuje sadašnji 'TAM'. Dakle, Srbija je morala da bude 'dobrovoljni davalac krvi' za one koji je sada vređaju! Da svoju skromnu industriju daje za industrijalizaciju čisto seljačke Slovenije!

18. novembar

◇ **Spasoje Raković**, Beograd: Povod mom javljanju je napad prištinskog profesora univerziteta dr Agima Vinca, inače rodnom iz sela Velešta kod Struge, na poznatu jugoslovensku pesnikinju Floriku Štefan, koja je u NIN (br. 1971) objavila zapanjujuću crticu – informaciju o tome kako jedna učenica srednje škole (Albanka) ne zna ko je otac deteta koje nosi u sebi, njen brat ili njen stric i o tome kako je jedan svekar molio advokata koji je zastupao u parnici za razvod braka (zbog impotencije njenog muža) njegovu snahu govoreći mu da se stvar nekako zataška i da nevesta ne napusti kuću. ...

Sada vas ponovo susrećem na stranicama NIN u rubrici 'Odjeci', kako blatite našu poznatu pesnikinju, 'bilingvistkinju', jugoslovensku poetesu Floriku Štefan, zato što se usudila da perom ustane protivu dozlaboga nenormalne pojave rađanja dece iza zaista visokih avlija domova većine pripadnika albanske narodnosti i nekih anomalija u tom (sa deset brava zatvorenom) 'familijarnom životu' u nekim domovima pripadnika vaše nacionalnosti. Javljam se ovim redovima ne da budem advokat Florike Štefan, čijoj se 'bilingvilnosti' doktore Vinca podsmevate, a tom prilikom zaboravljate da Florika Štefan pripada ne samo našoj, jugoslovenskoj literaturi i kulturi već i literaturi i kulturi Evrope. U vašem pismu smeta mi to što oštro zamerate Floriki Štefan što se usudila, bolje reći drznula da se osvrne na do juče tabu temu Jugoslavije: enormni natalitet kod albanske narodnosti, pojavu koja nas je dovela, dovešće nas u još gore ekonomsko stanje na Kosovu i Metohiji i Makedoniji. Nažalost, vi dr Vinca ne sagledavate ili, u ime nekih viših ciljeva, ne želite da sagledate kuda vodi taj natalitet, najveći u Evropi, bratimljen sa pojavom u zaostalim delovima Afrike. Za vas je to provirivanje Florike Štefan u tu tabu-temu... grubo i jednostavno, na banalno ispolitiziran način Florika Štefan tumači problem visokog nataliteta na Kosovu, odnosno kod Albanaca koji je pre svega posledica ekonomske (i kulturne) zaostalosti, nerazvijenosti, i nezaposlenosti ali i tradicije, mentaliteta itd'...

Najzad o incestu, o čemu piše Florika Štefan, a vi joj odgovarate. Pobogu, zašto je demantujete? Toga imate i u vašem selu. Umro na dužnosti muž, žena ostala udovica, ali su je odmah udali za njegovog mlađeg brata

samo i samo da ne izađe iz kuće da ne 'osramoti' porodicu. U kumanovskoj bolnici leži prijatelj sa divnim momkom Jusufom, koga posećuju dve žene koje on obe naziva 'majkom'. Lekar objašnjava kasnije da Jusuf ne zna čije je dete: otac mu je umro, njegova majka odmah preudata kao druga žena njegovog strica i sada mladiću ne kazuju koja mu je majka i od koga je oca on nastao. Pokojna lekarka ginekolog A. Rusi iz Tetova žalila se da redovno dolazi na pregled sa snajom i svekar i preti lekarki ako nešto preduzme da one prestanu da rađaju decu. Lekar iz Ohrida kaže da stavlja glavu u torbu, ali je u trideset slučajeva, bez znanja svekra ili supruga, ugradio, za poslednje dve godine oko trideset spirala ženama albanske narodnosti, koje su ga plaćući molile da ih spasu od nekontrolisane želje supruga za rađanjem dece. Dr Vince, je li gorka ova istina? Kao i svaka istina rečena u oči, zar ne?" (*Politika*, "Odjeci i reagovanja", 18. novembar 1988)

19. novembar

◊ Održan miting "bratstva i jedinstva" na Ušću u Beogradu. Prisustvovalo oko milion ljudi.

20. novembar

◊ **Miodrag D. Ignjatović**, Beograd: Svaka država, pogotovo ako u njoj postoji veliki nesklad u ravnomernom obnavljanju stanovništva, mora da vodi računa i o nacionalnom 'rasporedu' beba.

Demografi, udruženi sa prostornim planerima, već odavno upozoravaju da se gustina naseljenosti na Kosovu, upravo zbog tih '5,5 deteta prosečno po porodici' uveliko približila prenaseljenosti. A stanovništvo se, međutim, i dalje neplanski povećava. Tako, na primer, ono se za samo 17 godina na Kosovu potpuno udvostruči, dok je Vojvodini za to potrebno čak – 236 godina!

(...) Visok natalitet jednog naroda u zajedničkoj državi, ustvari, mogao bi da se prihvati samo ako se sa svim obavezama koje on donosi saglase drugi narodi, koji će, da uprošćeno kažemo, prihvatiti da 'izdržavaju' povećani broj dece i, eventualno, dele s njima svoje prostorne i sve druge resurse. Svaka prisilna socijalizacija, bila bi, ustvari, u suprotnosti sa jednom kristalno čistom demokratijom, koju je upravo drug Kardelj formulisao: da su 'prava svakog građanina SFRJ ograničena samo p r a v i m a drugih ljudi u njoj'.

Demografska eksplozija na Kosovu, sigurno nije samo plod i taktika albanskog separatizma i snova o velikoj Albaniji. U njoj i te kako ima primesa patrijarhalno-religijskog, kao i 'uramljivanja' ličnosti pojedinca u funkciju, pa i reprodukcijску zaostale patrijarhalne porodice. Ali, o njoj mora, i naučno i

politički da se razgovara i da se traže odgovarajuća rešenja, kako se sva nastojanja ne bi utopila u golo biološko preživljavanje sve brojnijeg albanskog življa na Kosovu.

(...) Neprihvatljivo veliki natalitet na Kosovu, a i u nekim drugim krajevima jeste 'nelagodno' pitanje, ali uzrokuje još veće ekonomsko-političke probleme. Mlada, sve brojnija populacija u ovoj pokrajini neće sutra pitati zašto su joj šanse sužene, kao što ni čitava Jugoslavija ne može zatvoriti oči pred tim da se još u vreme školovanja više ne zna 'gde će se s tolikom decom'. A kako narod kaže, 'sve što se rodilo treba ljuljati', pa će i Kosovo, a i čitava jugoslovenska zajednica još dugo grcati da bi se kakve-takve perspektive otvorile takvoj mladeži.

U SR Srbiji, čiji je Kosovo deo, sva ova pitanja imaju i poseban značaj, jer su njene 'granice' bukvalno napadnute velikim demografskim talasom sa Kosova. S obzirom da je i ona niskonatalitetno područje, nažalost, očekuje se vrlo pouzdano da će, za najviše tri do četiri decenije na njenom "užem" delu umesto sadašnjih 5,6 živeti samo 4,2 miliona stanovnika. A na Kosovu, pripremljeni za dalje pomeranje granica i širenje, umesto sadašnja 2 – čitava 4 miliona stanovnika! Šta će to sve uzrokovati u međunacionalnim odnosima i po razvoj Srbije, nezahvalno je čak i prognozirati. Ne samo na Kosovu, nego i na svim drugim mestima zato treba demistifikovati 'tabu' temu demografskog pritiska". (*Politika*, "Odjeci i reagovanja", 20. novembar 1988)

◊ **Dragomir Stošić**, Beograd: Članak inž. Save Maksimovića koji je izašao u *Politici* 15. novembra 1988. god. na st. 12. o fabrici 'Praga' u Rakovici koja je prenetu u Maribor da bi se osnovao 'TAM', podsetio me je na slične događaje koji su se takođe dogodili u Beogradu.

Na Senjaku, ispred Sajmišta i danas stoji kao ruina velika zgrada Fabrike papira 'Milan Vapa'. Bila je poznata i po tome što je na njoj pre rata bila jedina parola u Beogradu: 'Radi i živi i podaj drugome da živi'. Milan Vapa, Ličanin, neženja živeo je na uglu ulice Kneginje Perside (sada Proleterskih brigada) i Prote Mateje. Ta crvena lepa omanja kuća i danas postoji. Za Milana Vapu se pričalo da je najbogatiji čovek u Jugoslaviji.

Zašto je odmah posle rata ova fabrika prestala sa radom i gde su se dele njene mašine? To mora neko da zna! Da nisu i one doživele sudbinu 'Prage' i ko zna kojih još fabrika?! Jer to je bilo tabu vreme.

Danas Beograd, najveći kulturno-administrativni centar Jugoslavije sa najvećim brojem izdavačkih preduzeća, najvećim brojem dnevnih i nedeljnih novina, nema industriju papira. Na uglu ulica Čuburske i Čerliševskog i danas postoji kuća (sada je tamo prodavnica 'Rade Končar' iz Zagreba). U njoj je bila mala štamparija. Vlasnik se pomirio kada su je konfiskovali, ali nije

preživeo kada je čuo da je odneta u Albaniju". (*Politika*, "Odjeci i reagovanja", 20. novembar 1988)

25. novembar

◊ Usvojeni su Amandmani IX-XLVIII na Ustav SFRJ. Ova ustavna revizija proširuje osnove za jedinstveno jugoslovensko tržište i, u izvesnoj meri, zakonodavna prava federacije. Načelo "konsezusa" u odlučivanju o bitnim pitanjima na nivou federacije je sačuvano. Ove promene nisu, međutim, zadovoljile srpsko rukovodstvo i JNA koji su težili recentralizaciji Jugoslavije.

1. decembar

◊ **Dobrica Ćosić**, akademik i pisac: "U Jugoslaviji je najteže njenom najbrojnijem narodu, a taj isti narod joj je i najodaniji". (*Književne novine*, 1. decembar 1988)

◊ **Milorad Ekmečić**, akademik: "... nasilje je babica stvaranja nacionalnih država, i to, uglavnom nasiljem u ratu. Svaki nacionalizam počinje skupljanjem bajki ili epskih pesama, i to je, dakle, elitni nacionalizam. Svojim studentima pričam anegdotu s početka prošlog veka u Pragu. U Gradskoj kafani, okupili se ljudi i sede, kao mi ovde, za stolom. Onda je neko ušao i upitao šta bi se dogodilo ako bi im se na glave srušio plafon kafane. Odgovor je glasio da bi to bio kraj češkog nacionalnog pokreta". (*Književne novine*, 1. decembar 1988)

2. decembar

◊ **Bojan Radosavljević**, Titograd: Ovih dana je u Beogradu u organizaciji SANU održan skup na temu 'Jasenovac 1945-1988', na kome su govorili najpoznatiji istoričari i poznavaci ove oblasti. Sa velikim ogorčenjem sam pročitala podatak koji je na skupu iznio Vladimir Dedijer, da je u interpretaciji ljubljanske 'Mladine' 50.000 ljudi nestalo kao žrtva jasenovačkog logora. Nažalost već odavno se istorijska 'istina' u našim naučnim institucijama improvizuje od republike do republike. Sporne hipoteze o vremenima o kojima ne posjedujemo dovoljan broj materijalnih dokaza ne čude toliko koliko zabrinjava i boli minimiziranje broja žrtava bivšeg logora smrti – Jasenovac – koji je samo prije četrdesetak godina prestao biti stratište hiljada i hiljada Srba i ostalih rodoljuba". (*Politika*, 2. decembar 1988)

4. decembar

◊ Prim. dr Dušan Miletić, Beograd pod naslovom "Zar od Božjeg pastira" obraća se kardinalu Kuhariću koji je dao izjavu izjavu pariskom

"Mondu" da je u Jasenovcu ubijeno SAMO (moj naglasak) 40.000 Srba. "Zar za jednog božjeg pastira i to vrlo visokog ranga, koga je Bog poslao da među ljudima na zemlji širi mir, slogu i ljubav, čak i 20 puta umanjen broj zverski pobijenih mučenika, predstavlja SAMO?!"

(...) Zamislite se kardinalu Kuhariću, makar i sada skoro 50 godina kasnije, kad već niste ranije, ne nad brojkom pobijenih mučenika nego nad vašom rečju SAMO ako ste je izgovorili bilo kome i bilo kada. Pa za ime Boga, gospodine kardinalu, nisu to cepanice nego su bili ljudi, postali i ostali mučenici, od prvog do zadnjeg kome su nož, kama ili malj prekratili muke. Šta mislite gospodine Kuhariću da je kojim slučajem među tih SAMO 40.000 mučenika bio neko od vaših bližnjih i dragih, da li bi i onda bilo SAMO? ...Ja vaš odgovor i ne očekujem ali ako mislite da mi objasnite šta znači ona stravična rečja SAMO (oko broja pobijenih mučenika neću sa vama kardinalu ni da raspravljam), odgovor pošaljite preko 'Politike', 'Glas Koncila' ne čitam". (*Politika*, 4. decembar 1988)

6. decembar

◊ **Dr Gavro Marjanović**, Beograd: (...) "Demografska karta južne pokrajine SR Srbije počinje da se iz osnova menja tek posle Drugog svetskog rata. U štampi cirkuliše podatak prema kome je 1945. godine na Kosmetu živelo 350.000 Albanaca (53.84% celokupnog stanovništva ove pokrajine) i 300.000 Srba, Crnogoraca i ostalih naroda i narodnosti (46,16% celokupnog stanovništva Kosova i Metohije). Sada, pak, Albanci sačinjavaju preko 88% celokupnog stanovništva Kosova i Metohije! Učešće Srba, Crnogoraca, Goranaca, Hrvata, Turaka, Roma svedeno je na ispod 12%. Dakle, za 41 godinu u potpunosti je promenjena demografska struktura Kosova i Metohije: nacionalna manjina postala je većina a posledice te promene su već poznate našoj široj javnosti.

(...) Upoređivanja kretanja albanskog stanovništva na Kosmetu i u NR Albaniji posle drugog svetskog rata pokazuje: 1. da prirodni priraštaj stanovništva albanskog porekla na Kosovu i Metohiji premašuje prirodni priraštaj stanovništva u NR Albaniji; 2. da se u periodu 1960-1988. dakle za 28 godina, broj stanovnika u NR Albaniji još nije ni udvostručen dok se u poslednje 43 godine broj Albanaca na Kosovu i u Metohiji povećao za celih 495%!

(...) Šta se to dešava u redovima albanskog stanovništva u našoj zemlji posle Drugog svetskog rata? ...Dakle, albanski nacionalisti i separatisti, tri puta poraženi na bojnopolju od 1912, do 1945. godine, postavili su sebi za cilj da u miru prekroje granice SFRJ, da bez krvi ostvare ono što nisu uspele

oružanom pobunom, što mnogo pre nije pošlo za rukom njihovim precima u periodu 1689-1912. godine pod okriljem svojih moćnih osmanlijskih zaštitnika. Centralno mesto u tim planovima zauzima posle Drugog svetskog rata demografska eksplozija u redovima albanskog življa na Kosmetu kao poluga za ostvarivanje 'etnički čistog Kosova'. Zar će naša zajednica dozvoliti ostvarivanje tih fašistoidnih planova i u miru izgubiti ono što je stečeno krvlju? Zar već jednom nećemo stati nakraj divljanju albanskih nacionalista i separatista na našem tlu?" (*Politika*, "Odjeci i reagovanja", 6. decembar 1988)

22. decembar

◊ Druga važna tema "Odjeka i reagovanja" bila je sama Srbija i njeni neprijatelji. Napise karakterišu sve moguće teorije zavere.

Igor Rems, Bar: 'Sve što je srpsko, meni je mrsko'. Ovo je genetski moto pod kojim se i danas, nažalost, grupiše neprincipijelna koalicija. Očigledno, antisrpstvo je na 'zapadu' u određenim krugovima danas u visokoj modi političkog 'džet seta'. Doduše, uvek je i bilo prisutno na političkoj sceni, ali od Drugog svetskog rata ne tako otvoreno, agresivno i destruktivno.

'Zapadnim' političarima i teoretičarima je više neizdržljiv srpski sindrom osloboditelja, pa se zato i trude svim silama suzbiti i onemogućiti dalji razvoj i prosperitet Srbije. Za takav odnos prema Srbiji, već znaju i vrapci po krovovima, a oni koji žele ukazati na neprincipijelnost i nepravdu proglašavaju se 'mrtvim dušama' (Živko Gruden, 'Vjesnik' od 11. decembra 1988, pod naslovom: 'U potrazi za zdravim snagama'), u kojem tako naziva dolje potpisanog. (*Politika*, "Odjeci i reagovanja", 22. decembar 1988)

1989.

◊ **Dobrica Ćosić**: "Odlika svih nacionalnih pokreta je nastajanje nacionalnih vođa. U srpskoj istoriji tako se zbiva od Karađorđa do Slobodana Miloševića. Miloše-vića nije stvorila srpskim vođom partija, ni socijalistička ideologija: takvim su ga mo-gli učiniti samo nacionalne energije i državotvorstvo". (Dobrica Ćosić, *Promene*, 1992)

10-11. januar

◊ Masovni miting u Podgorici dovodi do smene državnog i partijskog rukovodstva.

15. januar

◊ **M. Popović**, akademik: "'Bratstvo i jedinstvo' promovisali (su) srbofobi sa krajnje levice, ne samo da bi zaštitili srbofobe sa krajnje desnice, amortizujući njihovu zločinačku radnju..." (*Književne novine*, 15. januar 1989)

27. januar

◊ **Miloš Macura**, akademik: "Natalitet se mora ograničiti u interesu kosovske žene, lokalne zajednice i čitave naše zajednice, u interesu odnosa u Srbiji i Jugoslaviji. Ovo kažem zato što su, nažalost, protivrečnosti koje postoje između visokog i niskog nataliteta, počele snažno da se manifestuju na političkom i etničkom planu, ne samo zbog iseljavanja Srba i Crnogoraca sa Kosova, već i zbog velikog demografskog pritiska, stanovništvo Srba i Crnogoraca počinje da se gasi (...) . Mora se znati da se fertilitet – plodnost može kontrolisati, da to nije nešto što je dao Gospod ili Alah, pa samo oni o tome mogu da odlučuju, već da je to biološka činjenica koja se može regulisati i da za to postoje zdrave medicinske i prihvatljive socijalne mere". (*Politika*, 27. januar 1989)

4. februar

◇ **Antonije Isaković**, pisac, akademik: "Srbi su se odricali srpstva u korist Jugoslavije i jugoslovenstva. I to je trajalo godinama. Do skora, jer su izgleda uvideli da je ta njihova nacija, taj narod, da je sapet, da je napravljena ne jedna, nego milion mreža oko nje. Tek sada, oni su počeli shvatati da su se odrekli svog u ime nečeg što je fiktivno, počeli su da shvataju gde im je istorijska greška.

(...) ta greška usvojena je iznutra, a bila je nametnuta. I to lako nametnuta, jer je srpska duša bila široka, široka za sve naše narode. A mi smo pristajali na to nametanje. A to naše pristajanje je bilo baš u ovom: što smo mi u našim očima i srcima imali jednu metafiziku i iracionalizam metafizike. Mi smo prezirali i državu i naciju. Prezirali smo sve nacionalno: i pesme, i himnu, i zastavu, na jedan način, sve smo potisnuli. I našu istoriju, i naše bitke, sve smo to suzili, zaboravili, postali smo suženi ljudi, ogoljeni, i zato smo bili žrtve manipulacije, koja je, kažem, imala u nama dobru podlogu. To su, eto, bile istorijske greške Srba, srpskih komunista.

(...) Naš tragizam je upravo u tome što smo, eto, u ovom veku pretrpili i genocid i masakr, kao malo koji narod. Ja razlikujem ta dva pojma, ali upravo kažem i genocid i masakr. Mi smo sistematski uništavani, da bismo i biološki, fizički nestali. Ubijana su i deca, i seljaci, i žene, trudnice, radnici, učitelji, sveštenici. Mi smo verovatno jedini narod kome je crkveni poglavar bio u logoru. Patrijarh Dožić je bio u Dahauu. Ne znam zašto: u ime čega su potiskivane te naše rane? U ime kakvog zajedništva, u ime kakvog bratstva...

(...) da, u ime kog jugoslavenstva je sve to bilo potisnuto? Zbog čega se nije smeo upotrebljavati pridev srpski, imenica Srbin? Uvek se govorilo naš jezik, naš pisac, naša istorija. Tek sada se, i u poslednje vreme, dozvoljava pridev 'srpski'. Iako je to drugim narodima sasvim omogućavano, i Slovencima, i Hrvatima, i Makedoncima, pa i nacionalnim manjinama.

(...) Mi smo uvek bili nacionalisti i hegemoni, kad bi postavljali neko svoje pitanje. Upravo zato što smo većinska nacija, stradali smo, uvek. U ime toga, mnogo je, mnogo, urađeno protiv Srba. Od Komiterne do današnjih dana. I nije bila 'ugnjetačka' srpska buržoazija, nego je čitav srpski narod optužen za to. Zato nije bio ni, 'zaslužio', svoju KP. Nego je tek pred završetak rata osnovana. A srpski narod je bio glavni nosilac oružanog otpora, pogotovo, u prvim danima rata. I, mislim, to je taj paradoks, taj kompleks. Zato je Komiterna i potpomagala razne nacionalističke i terorističke pokrete u Jugoslaviji – od ustaša, do VMRO. Ona je pravila i svoje obaveštajne centre u Zagrebu, a ne u Beogradu. U Komiterni su, uostalom, vladali pripadnici pobedenih naroda u Prvom svetskom ratu: Mađari, Bugari, Nemci. A zna se

gde su Srbi bili, kao pobednici... Srpski je narod, dakle, predstavljan kao reakcionaran narod i ta je floskula ostala do dana današnjeg. A da li su potrebni neki dokazi za tu našu 'reakcionarnost' od onolikh žrtava u zadnjem ratu? Ili, recimo, i danas naša zapadna braća, nas označavaju kao reakciju, ali ovog puta reakcionare drugog tipa. Mi smo po njima 'bastion boljševizma'. Pa, eto, boljševizam je najviše zla naneo srpskom narodu, a mi smo sad 'bastion boljševizma'. Kako i to da nazovemo? Licemerjem? Malo bi bilo!

(...) E pa, tragizam je upravo u tome što srpski narod nije umeo da postavi svoje pitanje. Nego je dopustio da mu drugi modelirajustvari.

(...) Moram da kažem da je nesreća mog naroda što nema program. Politička slabost ove situacije je što mi nemamo program. Svi drugi narodi imaju program, a mi, mi ga, eto, nemamo. Zato je osnovna stvar da napravimo taj program. Program našeg odnošenja prema srpskom pitanju, prema Jugoslaviji, prema svetu. Treba nam jedan apsolutno demokratski program. Dobru osnovu ove ideje na osnovu kojih se proletos kod nas narod pokrenuo, u Miloševićevim govorima ima veoma bitnih momenata. Moramo širiti istinu o nama. Srbija mora da savlada svoju izolovanost. Čini mi se, plašim se, da smo mi narod bez saveznika. To je naša najveća slabost.

(...) Srbija mora da se izbori i da se stalno bori za svoju ustavnost. To je pitanje njenog istorijskog opstanka. Inače se pretvaramo u teritoriju bezimenu, u stanovništvo koje tu živi. Gubitkom imena gubi se i poreklo, i onda se gubi iz živog toka istorije. Narod je umro, i ostala je samo završna priča o njemu

(...) Monolit ima u sebi težnju ka nekritičnosti i to može da bude opasno. Međutim, nagomilalo se pred tim monolitom mnogo istorijskih zadataka, i dok se ti zadaci ne ispune mi moramo da budemo jedinstveni. Recimo, i u Prvom svetskom ratu Srbi su bez obzira na veliki broj predratnih stranaka, pogleda i mišljenja formirali monolit. I da nije bilo tog monolita pitanje je šta bi bilo. Eto, Milošević govori ideje koje su tu i koje narod oseća. I samim tim što govori tu narodnu istinu, govori ubojito i odsečno, neki tu vide diktatorski znak, ali to ja, za sada, ne vidim. Uostalom, tako govore i Jović i Trifunović, i mnogi drugi.." (*Duga*, 4. februar 1989.)

27. februar

◇ U Ljubljani održan skup podrške rudarima Starog trga. Kučan izjavio da se tamo "brani avnojevska Jugoslavija".

3. mart

◇ Predsedništvo SFRJ zavodi vanredno stanje na Kosovu. Uveden je policijski čas i pohapšeno kosovsko rukovodstvo.

28. mart

◊ U uslovima vanrednog stanja na Kosovu, u Beogradu svečano proglašeni Amandmani na Ustav SR Srbije, kojima je pokrajinama znatno ograničena autonomija. Oduzeto im je pravo veta na ustavne promene u Srbiji i znatno je sužena njihova zakonodavna, upravna i sudska vlast. Istog dana u masovnim albanskim demonstracijama na Kosovu poginula su 22 demonstranta i 2 policajca. Datum proglašenja ovih ustavnih amandmana, 28. mart, proglašen je u Srbiji državnim praznikom.

Maj

◊ Skupština SR Srbije izabrala Slobodana Miloševića za predsednika Predsedništva SR Srbije.

26. maj

◊ **Dušan Kanazir**, akademik: "... ovo je prilika da se podsetimo i činjenice da je Akademija bila među prvim našim institucijama koje su stalno ukazivale na dugogodišnji neravnopravni položaj srpskog naroda i na eventualne teške posledice koje takvo stanje može izazvati". (*Politika*, 26. maj 1989)

Jun

◊ **Milorad Vučelić**: "Počev od kritike samih naznaka "novih" ustavnih rešenja s kraja šezdesetih godina i 'Kritičkog razmatranja vladajuće ideološke koncepcije i nacionalnoj politici' Dobrice Ćosića, pa preko borbe protiv ustanih amandmana sa samog početka sedamdesetih godina, srpska kritička inteligencija studenti i profesori Beogradskog univerziteta su se borili i protiv nedemokratske suštine Ustava iz 1974. godine i protiv autoritarno nametnute neravnopravnosti Srbije stvorene ovim ustavnim rešenjima". (*Duga*, juni 1989, vanredno izdanje posvećeno *Memorandumu*)

28. jun

◊ Proslava 600 godišnjice Kosovske bitke na Gazimestanu. Predsednik Srbije Slobodan Milošević je helikopterom sleteo na Gazimestan i održao govor i odmah otišao, što mu je SPC ozbiljno zamerila. U govoru je obećao prosperitet, kome mnogi stoje na putu, te da će biti potrebne i dodatne mere: "i oružana borba ako bude potrebno".

◊ U poruci za Vidovdan 1989. godine *Glas crkve* izlaže svoj "Predlog crkvenonacionalnog programa" u kom piše: (...) Stoji činjenica da je tokom poslednje dve godine došlo do otopljanja u odnosima Srpske crkve i srpske

politike i do promena, do kakvih nije došlo za pola veka od rata naovamo. Mi za sada nismo mogli očekivati više. Ali ne sme se na tome stati. Ne treba se bojati i zazirati od Crkve koja je vekovima bila najstabilniji stub srpskog naroda. Ni sada kao ni pre, Srpska crkva neće partnerstvo sa državom, niti podelu političke vlasti. To je strano njenom duhovnom naznačenju. I mada se konkretno ne opredeljuje ni za jedan društvenopolitički poredak ni partiju, ona ne može biti potpuno apolitična...Zato predlažemo političkom vodstvu Srbije koje nastupa sa programom stvaranja demokratske evropske države da Crkvi povрати ulogu koju joj je nepravedno i nasilno oduzeta i tako ispuni prazninu koja je nastala njenim zapostavljanjem u društvu. Jer nema jake države bez jake Crkve!" (*Glas crkve*, br. 3, 1989)

Jul

◊ **Dobrica Ćosić**, akademik: "Srpski narod je u poslednje četiri decenije doživeo pravu razistoriju. Razaran je njegov istorijski, duhovni, ekonomski, politički identitet i integritet. Ideološki su poništavani i krivotvoreni motivi i rezultati oslobodilačkih ratova srpskog naroda; oduziman mu je i otet njegov Srednji vek; skraćena mu je istorija (...). Najkraće rečeno: u brionskoj Jugoslaviji, srpski narod je neravnopravan i obespravljen, eksploatisan i tutorisan, podvrgnut šovinističkom teroru, diskriminacijama i asimilacijama, primoran na velike seobe ka etničkoj matici. Srpska republika bila je svedena na beogradski pašaluk, stavljena u zavisnost od prištinskog begovata i novosadskog vojvodstva, a političko rukovodstvo tog pašaluka, voljno i nevoljno, pristajalo je na vazalstvo brionskom dvoru i antisrpskoj koaliciji". (*Književne novine*, 1-15. jul 1989)

7. jul

◊ **Dobrica Ćosić**: "Kosovo je nerešivo pitanje. Autonomija Kosova daće potpuni legitimitet stvaranju druge albanske države - ali u Jugoslaviji - koja može da se ujedini sa Tiranom kad bude htela. Albanski pokret je pre svega nacionalistički. Ili ćemo im dati teritoriju, što znači izgubiti i pola Makrdonije, i što bi dovelo do raspada Srbije, ili ćemo primeniti silu kao Izrael. To je bolan put koji donosi ogromnu štetu". (*Il Tempo*, 27. jun 1989; prenela *Borba*, 7. jul 1989)

15. jul

◊ **Dobrica Ćosić**, akademik: Srpsko jugoslovenstvo, ovako kako se sada politički iskazuje, u doživljaju drugih jugoslovenskih naroda pretvara se u svoju suprotnost, izaziva antijugoslovenstvo i antisrpsvo". (*Književne novine*, 1-15. jul 1989)

5. avgust

◊ **Atanasije Jevtić**, mitropolit: "Tek odnedavno odnosi Crkve i države u Srbiji su se zaista poboljšali, i sve su bolji. Daleko su još od toga da budu bez problema. Neko je dobro rekao: 'Jeste Crkva odvojena od države ali nije država od Crkve'.

(...) Možemo slobodno reći da je kosovska tragedija srpskog naroda probudila savesti, najpre pojedinaca u srpskom rukovodstvu (Milošević, Čkrebić) da pogledaju kosovskoj istini u oči, o kojoj je SPC već decenijama, istina vrlo diskretno, ali nepokolebivo, svedočila svojim pismenim protestima upućivanim nadležnim vlastima, počev od organa u Pokrajini Kosmet, do onih u Srbiji i Jugoslaviji, uključivši i Josipom Brozom.

(...) Pa kada su nam se creva prosula na Kosovu i Metohiji, i nad tom svenarodnom patnjom podsmevali se i pravili politikantske račune i pazare, moralo je ovom narodu da pukne pred očima, da mu "puknu trpila" kako sam narod kaže. Ili kako je rekao Slobodan Milošević "Ponizili su bili jedan ponosit narod". Hvala Miloševiću što je to među prvima shvatio.

(...) Kosovo je naša zajednička rana, ali je živ crkveno-narodni organizam i prebolicu tu ranu. To nije utopija ni mit nego životno iskustvo srpskog naroda stečeno vekovima. Dokaz toga je i ovo svenarodno buđenje i osvešćenje. (*Duga*, 5. avgust 1989.)

11. avgust

◊ **Radovan Samardžić**, akademik: "Zlogasni Ustav od 1974. najzad je do kraja obelodanio namere da se Srbija (...) stavi u položaj ustavne neravnopravnosti i polukolonijalne ekonomske zavisnosti". (*Politika*, 11. avgust 1989)

13. avgust

◊ **Matija Bećković**, pesnik i akademik: "Ključna rečenica koju je Slobodan Milošević izgovorio i koju nije izgovorio nijedan Srbin u poslednjih pola veka, koja mu je donela slavu koju nije osetio nijedan srpski političar posle rata je rečenica koja će ga svakako nadživeti, a ona glasi: 'Ne sme niko da vas bije'. Svaki Srbin misli da se i na njega odnosi.

(...) Kosovo je savest našeg naroda i zato etika mora biti naša politika na Kosovu. U pitanju je ne samo naša zemlja, nego i naša duhovna čast. Otuda i toliko uzbuđenje srpskog nacionalnog ponosa kad je reč o Kosovu. (*Oslobođenje*, 13. avgust 1989)

1. septembar

◊ **Antonije Isaković**, akademik i pisac: "Ne može da se razume do kraja srpska stvarnost, ako se ne vide i ne osmotre tri nukleusa koja su svaki na svoj način učestovali i doprinosili preobražaju Srbije, a to su (ne ređam ih po važnosti): Francuska 7, Srpska akademija nauka i Srpska pravoslavna crkva.

(...) Politički, istorijski stvar se desila na Osmoj sednici. I graktanje je odmah bilo veliko, govorilo se da su to nedemokratske stvari, da su preradikalne, da je to nešto novo. Osećali su da počinje nova Srbija, novo rukovodstvo koje neće dozvoljavati da mu drugi sugeriraju neke modele dok ona kao polumrtva krava, debela, lenja, tupa, koju svi cimaju odeđuju joj kad treba da daje mleko i koliko litara, kad treba da se pari; e to je počelo da se prekida. Videlo se da je Srbija uklještena i da ne može da krene sve dok postoji stari Ustav, pošto smo imali te pokrajine kao tegove.

(...) Ostale republike ne mogu stvoriti svoje lidere poput Slobodana Miloševića, jer ostale republike nisu imale tako revolucionaran i širok pokret masa. Crna Gora je imala svoj pokret i taj pokret je iznedrio najmlađe u zemlji, vrlo darovito rukovodstvo. Što se Miloševića tiče evo, poći ću od toga da se stalno zamera što narod nosi njegove slike. Da pogledamo kako je to uopšte krenulo. Pre svega, mitinzi i narodni zborovi nisu bili obični mitinzi i zborovi, to je bila jedina moguća revolucija, ona se tako i desila. Narod nađe način kako da obori ono što ga pritiska. Narod je tukao zborom, rečima, bio je tu birokratiju. Na trgu u Novom Sadu uništavala se birokratija u celoj zemlji, ona nije mogla da bude uništena, ali se uništavala. Karakteristika tih mitinga bile su lozinke, ni one nisu bile obične, one su pokazivale pravo stanje stvari i prave želje naroda, one nisu bile šovinističke u njima nije bilo mržnje. Sa lozinkama narod je nosio slike, jasno je da nije mogao da se zadovolji slikama onih koji nisu među živima. Znači, nosile su se slike. Tražio se identitet. Narod je nosio svoje velikane. Nosili su Vuka, Njegoša, svetog Savu, vovodu Mišića. Tako su počeli da nose sliku Slobodana Miloševića.

(...) Mislim da je za Miloševića bila prelomna ona prolećna noć na Kosovu kada je rekao miliciji, ja sam to čuo: ne smete da bijete narod. Ja sam tada pomislio: od tog čoveka može nešto ispasti. Tu je njegovo zrno i posle toga dolazi Osmi plenum i postepeno, s njegovim govorima, istupima gde je vraćao identitet narodu. Narod je video da on govori njegovim jezikom. Vadio je narodu reči iz usta i punio ga time. Njegove slike nisu nošene po direktivi, narod je to sam, iz emocije. On je zaista postao lider. Svaki narod mora imati vođu. Čujte svaka ulica ima lidera, svaka ustanova, to je normalno. Osim toga, taj čovek ima program. Sad će doći i ovi izbori.

(...) Srpskom narodu istorijski odgovara da ova zemlja bude federacija, gde bi svi narodi i narodnosti bili ravnopravni. Jedino tako može se koncipirati Jugoslavija. Vidim da će tu biti osnovna bitka: hoće li da bude federacija ili konfederacija, ali mi ne možemo da tražimo da bude federacija ako, na primer, slovenački narod i njihovi predstavnici to ne žele, ili pak ako, to ne žele Hrvati ili Makedonci. U tom slučaju i Srbi će pristati na konfederaciju ali mnogo se varaju ako misle da konfederacija može da postoji u okviru ovih granica. Hoću da kažem da ove granice koje sada postoje ovakve kakve su ne predstavljaju realnu situaciju. Priznajem, ne mogu da se setim kad ih je i gde i kojim to referendumom i u kojoj to skupštini, i u kojim to istorijskim raspravama i ko ih je, ustvari, stvorio. Mi smo se pitali kako su one stvorene, znam da su se ljudi čudili kako to Baranja ode u Hrvatsku. Baranju je oslobodila srpska vojska u njoj žive Mađari, Srbi, Hrvati. Glavni grad joj je Beli Manastir a ne Bijeli Manastir. Ali to su federativne granice, mi smo SFRJ, mi nismo savez država. Ali u konfederaciji se postaje savez država, a ove granice su nelegalne. One su sprovedene, pa se o njima govorilo. One nisu posledica javne diskusije i dogovaranja. Ne može konfederacija da bude na ovim i ovakvim granicama, moraju one da se izmene pa da i nama Srbima odgovara konfederacija. Mi smo kao narod vek i po ratovali za neki mir, za neka ujedinjenja.

(...) Jeste, dešava se proces (homogenizacije) jer nam je stvarno došlo do grla i da odmah kažem da nije ovu monolitnost stvorila grupa ljudi ili Slobodan Milošević. Naprotiv, monolitnost je stvorila Miloševića i to je jedna sprega. Dugo se razvijao taj proces deljenja, te Srbi u Bosni, te Srbi u Hrvatskoj, te pravoslavci u Hrvatskoj, pa Srbi u Vojvodini, pa Srbi na Kosovu... Postoji srpski narod, to je jedan identitet. Najosnovnije za jedan narod nije samo njegov jezik ili verska pripadnost. Postoji slobodna volja. Ako se po slobodnoj volji osetiš to, ti si to. Srbin Vidovdan slavi i na Kosovu, i u Hrvatskoj, i u Sloveniji, i u Srbiji, i u Australiji. To je taj proces homogenizacije. Mi ne možemo da se razvijamo kao zemlja ako svaki narod nema svoje osećajne slobode i pravo da javno iznese svoj identitet. U ovih 40 godina nama su naši mitovi bili gotovo zabranjivani. A što to znači? Ako su hteli da nam unište mit, to znači da su hteli dušu da nam unište". (*Intervju*, 1. septembar, 1989)

15. septembar

◊ **Matija Bećković**, pesnik i akademik: "Srbi u Hrvatskoj su ostatak zaklanog naroda. Otuda toliko pamćenje i briga o opstanku. I njihova i naša osetljivost i ranjivost. Nema veće nepravde od one koja se čini po nacionalnoj osnovi. Čovek naciju ne bira i ne može da utaji, a majčinog mleka ne može da

se odrekne. Zato taj greh ne može da razume ni da se sa takvim stradanjem složi i pomiri. Ako neko veruje da strada zato što je Srbin neće ga razuveriti hapšenjem.

(...) Ne možemo sakriti uverenje da se preko Srba u Hrvatskoj obračunava sa Srbijom i njenim aktuelnim rukovodstvom. Kad se za nošenje fotografija osuđuje na robiju, koliko bi tek dobio onaj koji je na fotografiji.

(...) Zajedno sa Jevrejima nosili smo trake, ali izgleda najduže traju one koje su nevidljive. Kao da su se zbog Srba pojedinci razočarali i u fašizam.

(...) Sa crnom kapom u žalosnoj ruci obraćamo se mislećim ljudima Jugoslavije, nadležnim organima Hrvatske i Federacije – da odustanu od suđenja, da obustave sve progone ljudi koji robuju zbog svoga mišljenja, da puste na slobodu Jovana Opačića". (*Književne novine*, 15. septembar 1989.)

20. oktobar

◊ **Vojislav Šešelj** objašnjava svoj razlaz sa Dobricom Ćosićem u otvorenom pismu: "Žalosno je što prkosno tvrdiš da bi, da se ponovo rodiš, opet bio partizan. Ponovo bi nam darovao ovo socijalističko samoupravljanje, bratstvo i jedinstvo naroda i narodnosti, diktaturu proleterijata, vodeću ulogu Saveza komunista kao radničke i društvene avangarde, asimetrični federalizam, delegatski sistem i nesvrstanu politiku. Hvala ti Dobrice. Bolje, nemoj se ponovo rađati. Ako ni danas ne vidiš povoljnije alternative čemu onda uopšte Tvoj sadašnji politički angažman?"

(...) Kao maltene do juče, neprikosnovenom lideru srpske opozicije nije Ti ni na pamet palo da se založiš za politiku nacionalnog pomirenja Srba, za zakopavanje naših ratnih sjekira. Ti bi opet bio partizan i borio se protiv četnika. Ti bi opet dijelio srpski narod i izvodio ga na klanicu. E to Srbi neće dozvoliti, Srbima je dosta ideoloških podjela i međusobnih sukoba. Srbi će jedinstveno i složno izboriti slobodu i demokratiju, građansku demokratiju, da Ti za svaki slučaj naglasim, da me ne bi pogrešno shvatio da milsim na socijalističku.

Da bi se sloboda i demokratija definitivno osvojile moramo prethodno i neke pripremne radnje obaviti. Komunistički režim u Srbiji i Jugoslaviji je prilično liberalizovan i osavremenjen. Ali, mi nemamo adekvatnu opoziciju koja bi mu se mogla efikasno suprotstaviti nudeći nešto novo, bolje. Više istaknutih režimskih čelnika u mnogome su nadmašili neke tradicionalne opozicionare i po retoričkim istupima i konkretnim postupcima. Promjene su bile toliko brze da ih stariji opozicionari nisu mogli pažljivo pratiti, a kamoli im se prilagođavati i uporedo radiukalizovati sopstvenu poziciju. Naša opozicija uglavnom je još ona iz Titovog vremena: ukalupljena

u ideološke šeme, politički kastrirana, opterećena metuzalemima. Režim je prilično uspješno proventilisao svoje redove, a opozicija još nije i zbog toga mnogo trpi. U režimskoj štampi i u istupima čisto režimskih političara sve je više kritičkih primjedbi i na račun Josipa Broza, a među opozicionarima još nije zabilježena neka ozbiljnija primjedba, upućena disidentskoj "svetoj porodici". Posebno je srpskoj opoziciji potreban radikalni prevrat; starije sa svim počastima "penzionisati", a opoziciju djelatnost prepustiti u ruke mladim, ideološkim ne frustriranim, beskompromisnim opozicionarima širokih vidika. Samo bi takvi mogli uspješno da se nose s podmlađenim i školovanim partijskim garniturama koje su trenutno na vlasti. Što Ti i tvoji prijatelji to prije shvatite, utoliko će nam ta obnova biti bezbolnija... (Vojislav Šešelj, *Pismo*, objavljeno je kao brošura u Njujorku, 1990 u izdanju Srpskog narodnog pokreta slobode, 20. oktobar 1989)

24. decembar

◇ **Radomir Smiljanić:** "I slepom i gluvom je jasno da antemarkovićevski izlazak iz krize podrazumeva dalje "iskorištavanje svih prigoda" za Sloveniju i Hrvatsku a na štetu središnje i južnih republika SFR Jugoslavije. Depresijacija cena struje, energija, uglja (najviše se proizvodi u Srbiji), zatim železničkih i PTT usluga (najduže linije kroz Srbiju i jug Jugoslavije), potom crne i obojene metalurgije (Srbija, BiH, Crna Gora, Makedonija su zajedno najveći proizvođači iste) itd. jasno pokazuje za koga radi savezna vlada u čijem timu je od šest republika i dve pokrajine - preko pola sastava iz samo dve, sverozapadne republike - Hrvatske i Slovenije". (*Politika*, 24. decembar 1989)

1990.

◇ Objavljena je knjiga "Majn Kampf" Adolfa Hitlera, AIZ Dosije, 1990, priređivač Radomir Smiljanić.

Knjiga je kroz komentare priređivača plasirana tako da se aludira, uglavnom, na Kosovo i Hrvatsku kao direktne nastavljače hitlerove politike. Tako, na primer, priređivač kaže da će čitaoci "Majn Kampfa" moći da saznaju i takvu Hitlerovu ideju da je "teror osnova delatne političke borbe za vlast". Eto, njegov je komentar, otkud duvaju i najnoviji surovi vetrovi terora velikoalbanskih nacista na Kosmetu. (II deo, str.6)

"I hrvatski nacisti, kao i njihova sabrača velikoalbanski teroristi sa Kosmeta, i svi njima slični, moraju znati (i svakako to i znaju) da ovog puta nemaju potporu nekog Adolfa Hitlera, ili Musolinija, vremena te gospode su davno prošla, a pokušaji njihovog imitiranja, bez prave podrške sa strane, vратиće se šovinistima kao bumerang o glavu. Snage su danas veoma izmenjene, a i saznanja su bolna i trajna. Veliki i agresivni miting tuđmanovaca u Zagrebu, tih 200.000 okupljenih ljudi, izazvaće nove Petrove gore. Sve dok srpski narod u Hrvatskoj, a zatim i miroljubivi i vredni narodi Istre na primer ne dobiju svoju autonomiju, time i svoj mir". (II deo, str. 8)

6. januar

◇ U Novoj Pazovi osnovana stranka Srpska narodna obnova
◇ Televizijski prenos božićne liturgije iz Saborne crkve dočekan je kao istorijski kulturni događaj u "tek započetoj demokratskoj ventilaciji društva". (*Pravoslavlje*, br. 558, 1990)

11. januar

◇ **Vuk Drašković,** Srpska narodna obnova: "Ako Srbi kažu da Bosna i Hercegovina u slučaju raspada pripada Srbima, imaće ovaj argument – da je 1941. na području današnje BiH bilo 47 odsto pravoslavnih, a rimokatolika

16,5 odsto. Znači – treba meriti logičnost ta dva zahteva, ta dva istorijska i prirodna prava. Ja se apsolutno slažem da jedan deo Bosne i Hercegovine u svakoj varijanti i deobi mora da pripada Hrvatskoj, recimo – sva zapadna Hercegovina. Ali da 11 odsto Hrvata traži svu Bosnu i Hercegovinu – to je suludo, a pogotovo nakon onog četverogodišnjeg genocida nad Srbima. Pa držimo se univerzalnih kriterijuma – ako smo formirali dve pokrajine u Srbiji, zašto jednostavno ne pokušamo spasiti jedinstvo zemlje pokrajinama, pa da to bude ključ.

Ja vam sad govorim o rešenju koje je mom srcu najbliže, ali šta će mi kad vidim da ono ne može da funkcioniše: da se u Hrvatskoj formira srpska pokrajina, možda i dve (od Slavonije, pa Kninska krajina, Karlovac itd. a da se u Bosni i Hercegovini naprave nekolicke pokrajine, govorim napamet jer u ovom trenutku nisam Cvijić, recimo od Bosanske krajine jedna zbog većinskog srpskog naroda, od zapadne Hercegovine i krajeva prema Duvnu druga, zbog većinskog hrvatskog naroda, od istočne Hercegovine sa istočnom Bosnom još jedna pokrajina sa većinskim srpskim narodom, dok bi centralna Bosna bila pokrajina gde preovladava muslimanska vera. U Makedoniji da takođe napravimo jednu pokrajinu u zapadnom delu gde preovladavaju Arnauti, pa da pokušamo da pokrajinama rešimo i izgladimo ove probleme koji uzrokuju ogromna nacionalna trvenja i sukobe.

(...) Ako se neko odrekao svoje prošlosti i žrtvovao je Jugoslaviji, to su Srbi i taj prigovor se ne može uputiti srpskom narodu. Za Jugoslaviju se on 1918, odrekao svega – i dve svoje države Srbije i Crne Gore i mogućnosti da zaokruži zasebnu srpsku državu koju mu je Londonski ugovor od 1915. obezbeđivao. Papuk – Una – Kupa – Šibenik. Nije ni to hteo. Hteo je zajednicu sa Hrvatima i Slovencima bez granica i nije ih bilo. Verovali smo da smo jedan narod sa tri imena.

(...) E, da ne bismo navukli to ovčje runo, zaista mislim da na svaki pokušaj ubuduće, i zato sam i naglasio ubuduće, svaki zločin na nacionalnoj osnovi, nasrtanje na Srbina zato što je Srbin, pogotovo posle svega, mora da bude uzvraćeno. Inače je perspektiva ovčjega runa! Ovo izgovaram teška srca, želio bih da ne bude nikada toga povoda. Ali ako sutra Zdravko Krstanović ili neko drugi strada u Hrvatskoj zato što je Srbin, zar je odmazda onda nepotrebna? Nakon Jasenovca, nakon svega." (*Slobodna Dalmacija*, 11. januar 1990)

19. januar

◊ **Borisav Jović:** "Razgovor sa Veljkom Kadijevićem... Veoma je zabrinut. Vojska ocenjuje da je stanje u zemlji sve gore i gore, da nas sa svih

strana okružuju i sateruju u ćošak. Ključno pitanje je da li ćemo se uspešno suprotstaviti slovenačkoj politici ili nećemo.

(...) Sada su odbili ustavne promene koje je predložio SIV, odbijaju i predlog za izradu novog Ustava Jugoslavije, prete da će se isključiti iz SKJ. Sve je na istoj liniji: Jugoslavija mora biti onakva kakva njima odgovara, u protivnom slede ucene i blokade svih vrsta.

S tim se mora što pre raščistiti. Vreme radi za njih, jer im se sve više približavaju Hrvatska, a i BiH i Makedonija. Ključne poteze treba da povučemo dok su još u nekim stavovima sami, a to su pitanja Ustava pre svega. Svako odlaganje rešenja uvodi nas u sve težu situaciju.

(...) Stanje u SSSR ocenjujemo kao superkritično. Čekamo kada će i kako da nastane prelom. Da li će Gorbačov uspeti da potpuno razori SSSR uz pomoć Amerikanaca ili će mu se stati na put.. (...) Sa ovakvim SSSR gubi se međunarodna ravnoteža odnosa snaga, u okviru koje je nama bio zagarantovan samostalni razvoj. Sada se ravnoteža ruši i postajemo potpuno zavisni od volje Zapada, a njihova je volja srušiti sa vlasti neposlušne, po svaku cenu." (Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 91)

20 - 22 januar

◊ U Beogradu održan XIV kongres SKJ Jugoslavije. Sovenačka i hrvatska delegacija napustile Kongres.

24. januar

◊ Na Kosovu demonstracije 40.000 studenata koji su zahtevali prekid sudskog procesa Azemu Vlasiju

26. januar

◊ **Borisav Jović:** "Odlazak slovenačkih delgata sa Kongresa smatram značajnom fazom u napuštanju jugoslovenskih institucija. Ako počnu da napuštaju i institucije države, to bi se moglo praktično pretvoriti u otcepljenje. Zato moramo pojačati vojno prisustvo u Sloveniji u meri u kojoj oni smanjuju svoje prisustvo u federaciji. Druga tačka koju moramo pojačati je Kosovo, gde će separatisti dobiti polet, usled otvorene slovenačke podrške XIV Kongresu". (Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 93)

27. januar

◊ **Borisav Jović:** "Zovem Veljka da mu kažem da prošetala tenkovima kroz gradove na Kosovu, da ih malo zaplaši. Nema ga kod kuće. Pera je zvao Adžića. On smatra da to nije potrebno. Potrebno je još kako. Veljka opet nema.

Pokušaću sutra. (Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 95)

30. januar

◊ **Borisav Jović**: Hitan prijem traži Milivoje Maksić. Kaže da je obavješten da će Slovenci kandidovati Drnovšeka za saveznog sekretara za inostrane poslove. Treba svakako da sprečimo njegov izbor, makar i dalje ostao Lončar. Drnovšek bi upropastio spoljnu politiku Jugoslavije. Moli da o tome razgovaram u Srbiji. (Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 97)

31. januar

◊ Beogradski studenti pred Skupštinom SFRJ demonstriraju pod parolom "Ne damo Kosovo"

◊ **Vojislava Šešelj**: (...) Formaciju smo formirali na licu mesta, tamo gde treba da deluje i gde su to od nas tražili. Mi nigde nismo došli protiv volje srpskog stanovništva. Dobrovoljačke odrede moramo da imamo po raznim krajevima Srpske krajine, zapadnog Srema i Baranje. Mi smo ih slali iz sužene Srbije. U BiH nije bilo potrebe da šaljemo četnike iz Srbije. Imamo četničku komandu na Romaniji, jak četnički pokret u severoistočnoj Bosni i istočnoj Hercegovini. Ja sam vrhovni komandant.

(...) Jedan deo Muslimana opet sebi dozvoljava da bude oruđe u hrvatskim rukama, kao što su učinili u Drugom svetskom ratu. Mi smo im poručili da se ne igraju. Ovoga puta neće biti oprostaja. Mi ih upozoravamo da ostanu po strani srpsko-hrvatskog sukoba. Očigledno Izetbegović i onaj Čengić to odbijaju, nažalost. Opredelili su se i suočice se sa posledicama.

(...) Ako se desi slučajno da Hrvati počnu da provode genocid nad Srbima, mi ćemo srediti Zagreb. Ako bude trebalo, rekli smo, napšćemo Krško.

Najjaču četničku orgaizaciju imamo u Nišu (4000), Loznici, Valjevu, u Bosni imamo mnogo. Na Romaniji i Kninu.

(...) Ne. Nema ko sa Srbima da ratuje. Biće neprilika, pucanja kao u Borovom Selu, ali rata ne. Mi se ozbiljno spremamo za vlast. Mi imamo čitav program i to javnost zna. Sad nam Šiptari idu na ruku time što su odbili da se popišu u ovom popisu stanovništva. mi smatramo da svi koji nisu popisani treba da se proteraju iz Srbije

(...) Od Jugoslavije nastati tri države: Velika Srbija, Mala Hrvatska i još manja Slovenija. O srpskim zapadnim granicama razgovaraćemo direktno

sa Italijanima. A Makedonija? Ona je uvek bila srpsko područje. Cela. (*Revija* 92, 31. januar 1990)

◊ **Mirko Jović**: "Mi nismo nikakve ni vojne ni paravojne formacije. Mi samo pokušavamo, a delimično smo i uspeli, da izvršimo pritisak na državu Srbiju da ispuni svoje obaveze.

Državna i građanska prinuda nad Srbima u Hrvatskoj dovela je do toga da je taj narod počeo masovno ostajati bez posla. Zato smo odmah reagovali i zajedno sa odborom SDS u Novoj Pazovi, organizirali pomoć.

Pošto znamo da Hrvati i Slovenci neće da prihvate čak ni federalnu Jgsolaviju, a kamoli integralnu, mislim da je naša borba za samostalnu Srbiju (normalno u njenim etničkim i prirodnim granicama) sasvim logična. Zbog toga moramo svi saradivati.

Muslimani u Sandžaku su u službi interesa Hrvata. Kada Hrvatska bude saterana uza zid, oni treba da priskoče u pomoć i da traže svoju autonomiju, kao Srbi u Krajini. To ni u kom pogledu ne može biti isto. Oni nisu nikakav narod, već samo verska grupa.

Nemamo nikakvo oružje. Ali kad odemo na teren, kao što je bilo Borovo Selo, tamo se pridružujemo organizovanoj odbrani i dobujamo oružje." (*Revija* 92, 31. januar 1990.)

1-2 februar

◊ Policijska intervencija protiv albanskih žena i dece završila sa 27 poginulih, 54 povređena demonstranta.

6. februar

◊ Pripadnici Združenog odreda milicije SSUP iz Slovenije napuštaju Kosovo.

13. februar

◊ **Borisav Jović**: "Sedimo u mojoj kancelariji Veljko, Pera Gračanin, Sloba, Dragutin Zelenović i ja. Nezvaničan i neobavezan razgovor:

Sloba počinje: Biće rata, bogami.

Nećemo dati, bogami, uzvraćam ja. Dosta smo mi ratovali i ginuli u dva svetska rata. Sad ćemo rat svakako da izbegnemo!

Neće biti rata onakvog kako bi oni hteli – dodaje Veljko – ali će biti onakav kakav mora, a to je da mi ne dozvolimo da nas tuku.

Pera jadikuje da iz dana u dan protivnici socijalizma i Jugoslavije zauzimaju sve jače pozicije i sistematski nas potiskuju i nastupaju revanšistički. Sloba ga teši da se ne brine.

Veljko kaže: Za sve je kriv Gorbačov. Veoma je jeftino prodao ideju socijalizma i komunizma". (Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 108)

16. februar:

◇ **Borisav Jović:** "Dobijam pismo iz Frankfurta na Majni od Ljube Mihajlovića. Upozorava me na odstupanje određenih srpskih preduzeća od politike bojkota Slovenije, pa kaže: 'Iz veoma pouzdanih izvora saznajem da je slovenačka privreda pred kolapsom i da im je proizvodnja u katasrofalnoj situaciji. Slovenački privrednici ocenjuju da, ako senastavi bojkot iz Srbije, njihova privreda će vrlo brzo doći u bezizlaznu situaciju, što znači da ne treba popustiti dok se ne ispune postavljeni uslovi od strane SR Srbije'.

(...) Uveče me zove Sloba sav uzbuđen. Kosovo je celo u demonstracijama. Traži da hitno uvedemo vojsku u operacije suzbijanja ili oni nemaju drugo šta nego da prikupljaju dobrovoljce". (Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 108)

20. februar

◇ **Borisav Jović:** "Ukartko na Predsedništvu Veljko referiše da smo pred građanskim ratom i da ga moramno sprečiti. Ako počne građanski rat nastupiće raspad Jugoslavije.

Prvi govori Drnovšek. Pita: ko će biti odgovoran za takav masakr koji može nastupiti takvom odlukom?"

(...) Stipe pita da li će vojska pucati? Veljko odgovara: Hoće. Mora. Stipe bi hteo da ne puca.

(...) Tako smo odobrili da vojska može pucati, uz rezervu Janeza Drnovškega." (Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 117)

17. februar

◇ **Dobrica Ćosić:** "Ako Slovenci iskažu, a ja mislim da će sigurno iskazati želju za otcepljenjem i samostalnom državom (oni to neće učiniti ove godine, ali oni sigurno teze tome), Srbi treba da pozdrave tu odluku, da je podrže, i to danas. Pri tome, Srbi moraju Jugoslaviji, pa i njima, ispostaviti svoje nacionalne interese i račune, koji nisu mali, a koji moraju da se izravnaју. Izlazak iz Jugoslavije mora da se plati". (*Duga*, 17. februar, 1990)

20. februar

◇ Predsedništvo SFRJ aktiviralo jedinice JNA na Kosovu

21. februar

◇ Na Kosovu ponovo uveden policijski čas.

◇ Skupština Srbije usvojila Nacrt zakona o političkim organizacijama, čime je uveden višepartijski sistem.

◇ **Borisav Jović:** "Kao i obično, čim uvedemo rigoroznije mere represije na Kosovu, i pre nego što one budu primenjene, separatisti se utišaju. Posle odluke o upotrebi vojske i o energičnom delovanju milicije, nastalo je malo zatišje. Demonstracije su nešto manje.

Drnovšek je nazvao Veljka Kadijevića i rekao mu da su juče na prepad izdejsvovali odluku o upotrebi vojske, bez stvarnih razloga. Kao 'brine se za ugled JNA'. Veljko mu odgovorio da on treba da brine za ugled države SFRJm, a armija će svoj ugled sama da brani, kao i da je odluka delovala stišavajuće". (Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 117)

4. mart

◇ Na Petrovoj gori održan miting Srba iz Hrvatske na kome se pretilo "ustašama" Franji Tuđmanu i Ivici Račanu

18. mart

◇ **Vuk Drašković,** SPO: "Srpski pokret obnove ne osporava pravo ni slovenačkog ni hrvatskog naroda da osnuju svoje samostalne države, otcepe se od Jugoslavije ili proglose konfederalni odnos sa Jugoslavijom. Opominjemo, međutim, da će u oba slučaja odgovor biti isti: ni samostalna ni konfederalna Slovenija i Hrvatska ne mogu zadovoljiti svoj separatizam sve dok ne podmire dugovanja Jugoslaviji i ratnu štetu srpskom narodu, a pogotovo se neće moći otcepiti ili konfederalizovati nijedan pedalj zemlje natopljen srpskom krvlju i obeležen srpskim crkvama i grobovima. Od Jugoslavije niko ne može odvojiti teritorije koje su 1918 godine, na dan njenog stvaranja, bile u sastavu Kraljevine Srbije i teritorije na kojima su Srbi bili u većini pre počinjenog genocida hrvatskih ustaša nad njima.

Svako ko je spreman da prihvati ove maksimalno pravične i na istorijskom i prirodnom pravu utemeljene uslove može, kad god to zaželi, da konfederalizuje Jugoslaviju ili da sasvim istupi iz nje. U tom slučaju Srpski pokret obnove će se boriti da ostatak Jugoslavije bude uređen kao jedinstvena, snažna višestranačka i demokratska država, u kojoj nikada neće vladati zakon vlasti već vlast zakona". (*Večernji list*, 18. mart 1990)

21. mart

◊ Masovno trovanje albanske dece na Kosovu.

◊ **Borisav Jović:** (...) "Slobo mi kaže da je imao tročasovni razgovor sa Dobricomn Ćosićem. Zadovoljan je. Skrećem mu pažnju da se s Dobricom ne slažem u jednom kritičnom pitanju (inače ga visoko cenim), da je Jugoslavija preživela i da se ne vredi boriti za njen opstanak. Slobo kaže da to zna, ali da se i on ne slaže s tim.

Kažem mu da mi u svom programu političke borbe moramo zadržati cilj očuvanja Jugoslavije. Neka drugi postavljaju suprotne ciljeve, pa gde se sretnemo. Pri tome može i Jugoslavija bez Slovenije. Biće nam lakše. Lakše ćemo bez njih sa Hrvatima." (Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 125)

22. mart

◊ **Borisav Jović:** (...) "Prisustvovao sam zasedanju svih veća Skupštine Srbije. Razmatran je, pored ostalog i predlog Predsedništva SFRJ za izradu novog ustava Jugoslavije. Uvodni referat je podneo prof. dr Ratko Marković (...) zaključio je da uz sve slabosti Predlog nastoji da sačuva federalnu Jugoslaviju, nasuprot težnjama za njeno razbijanje. A onda je opalio izuzetnu žestoku rečenicu: ako pak federativnu Jugoslaviju ne bude bilo moguće sačuvati, Srbiji ne preostaje ništa drugo nego da se okrene sebi i da svoja pitanja rešava u okvirima sa kojima je ušla u stvaranje Jugoslavije! Doživeo je aplauz – jedini u toku izlaganja.

Zgrnuo sam se na takvu formulaciju. Odmah mi je prostrujalo kroz glavu: sa čime smo to mi ušli u Jugoslaviju? Ušli smo sa Srbijom koja je obuhvatala sadašnju Makedoniju, u koju je već bila uključena (pripojena) Crna Gora, u kojoj čak nije bila Vojvodina(!) itd. Pa, ljudi moji, da li to znači da se odričemo srpskih teritorija priključenih iz bivše Austrougarske, uključujući one u Bosni, Hercegovini i Krajinama i da li to znači da smo se odlučili da izazovemo buru svađe sa Makedoncima, Crnogorcima, možda Bosancima i Hrvatima? To pitanje koje nam visi kao Damoklov mač nije tako jednostavno da se može izreći bez veoma brižljivog odmeravanja formulacije i procene dalekosežnih političkih implikacija.

(...) Dnevnik na TV Beogradu je izbacio tu polurečenicu iz teksta koji je Ratko izgovorio." (Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 127)

◊ Skupština Socijalističke Republike Jugoslavije na sednicama Veća udruženog rada, Veća opština i Društveno-političkog veća donela je *Program*

za ostvarivanje mira, slobode, ravnopravnosti i prosperiteta SAP Kosova u kojem između ostalog, stoji.

"(...) Nesporno je da je nacionalistički pritisak bio osnovni uzrok iseljavanja Srba i Crnogoraca sa Kosova, mada je bilo iseljavanja i iz ekonomskih i drugih razloga. Oblici tog pritiska bili su različiti, manje-više agresivni. To su, između ostalog, ugrožavanje lične i imovinske sigurnosti, nepružanje zaštite osnovnih građanskih prava i sloboda, to jest, nefunkcionisanje pravne države na Kosovu, prvenstveno kada su u pitanju zaštita Srba i Crnogoraca, otvorene pretnje i zahtevi da napuste Kosovo, a pre svega krajnje nehumani, necivilizacijski, genocidni postupci – sknavljenje grobova i spomenika, silovanja, zlostavljanja i zastrašivanja dece i slično.

(...) Veliki broj Albanaca na Kosovu ne samo da je zaveden idejom o stvaranju velike Albanije i prevaren da je ostvarivanje tog cilja moguće, već je izmanipulisan i obmanut na razne načine. Pojave karakteristične za donedavno odsustvo pune i istinske demokratije u Jugoslaviji u celini, nedovoljna ekonomska razvijenost Kosova – uprkos ogromnoj pomoći jugoslovenskog društva, a uzrokovana prvenstveno ekonomskom neefikasnošću i prevelikim natalitetom albanskog stanovništva – uspostavljanje ustavno –pravnog suvereniteta Srbije na celokupnoj svojoj teritoriji, kao i mere jugoslovenske pravne države preduzete na Kosovu da bi se sprečilo zlostavljanje i iseljavanje Srba i Crnogoraca (...)

(...) Pri tome, namerno prećutkuju činjenice da pripadnici albanske narodnosti imaju sva prava i slobode (službena upotreba albanskog jezika, obrazovanje od osnovnog do univerzitetskog nivoa na albanskom jeziku, razvoj kulture i negovanje istorijskih tradicija) kakve imaju i narodi u Jugoslaviji, a kakve nema ni jedna nacionalna manjina u svetu.

(...) Srbija ni po koju cenu neće dozvoliti da se otrgne deo njene teritorije, postojbina srpskog naroda, koju je vekovima branila od osvajača, da bi se na njoj formirala druga republika – država, odnosno da bi se na njoj održali već uspostavljeni elementi državnosti odvojeni od Srbije. Taj cilj se neće ostaviti makar Srbija morala, iz bilo kojih razloga, sama da brani svoj teritorijalni integritet, Srbija će učiniti sve da se to obezbedi u okviru jedinstvene Jugoslavije. Dalje uporno delovanje stratega albanskog nacionalizma i separatizma na ostvarivanju takvih ciljeva vodi albanski narod u građanski rat koji ne može dobiti, već će samo na savetski imati žrtve, stradanja, dalje zaostajanje sopstvenog naroda i njegovo življenje ispod savremenog civilizacijskog života.

(...) albanski nacionalisti i separatisti biće i onemogućeni svim sredstvima a naneće prvenstveno i najviše štete mnogobrojnim pripadnicima svoje – albanske narodnosti (...)

(...) Društvo je dužno da pripadnike albanske narodnosti zaštiti od takvog primitivizma i nasilja albanskog nacionalizma.

(...) Srbija ne može i neće dozvoliti da se ove pogubne posledice eventualnog produžavanja mračne politike albanskog nacionalizma i separatizma na kraju ispolje kao ostvarivanje njihovih strateških ciljeva.

(...) Srbija će biti prinuđena da sprovodi drugačije državno–pravne i ekonomske mere nego što iskreno želi da ih sprovodi u sklopu svog programa." (*Službeni glasnik Socijalsitičke Republike Srbije*, br. 15, 30. mart 1990)

23. mart

◇ **Antonije Isaković**, akademik: "Postojeći Ustav, sročan 1974. je nametnut i nedemokratski donet, kad je reč o Srbiji. Valjda se vrhunac Kardeljevog mišljenja završio te 1974. godine". (*Politika*, 23. mart 1990)

25. mart

◇ **Jovan Rašković**, akademik: "Meni se čini da je ono što u ovom času remeti odnose Srba i Hrvata vezano za genocid koji je izvršen nad srpskim narodom od strane NDH (...) možemo zaključiti da ovo skrivanje genocida predstavlja poziv historiji na recidiv odnosno neku vrstu preporuke da se genocid još jedanput ponovi". (*Politika*, 25. mart 1990)

26. mart

◇ **Borisav Jović**: "Sastanak koordinacije – u SR Srbiji. Učestvuju svi čelni funkcioneri. Naš cilj je da izbegnemo krvoproliće, da uspostavimo granicu unutar koje se neće ratovati. Van te granice se ne može izbeći, jer Bosna i Hercegovina neće moći da opstane kao država, a bitka oko teritorija bez krvi je teško zamisliva". (Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 131)

28. mart

◇ **Kosta Čavoški**, član rukovodstva Demokratske stranke, razgovarao je u Londonu sa dopisnikom "Dojče velea" i rekao: "Mi smo spremni da razgovaramo o tome da se Kosovo i Metohija na nečiji zahtev mogu izdvojiti iz sastava Srbije i Jugoslavije i o eventualnoj secesiji. Postoji, dakle, Srbin koji bi to ponudio. Jedino je pitanje da li bi takvom politikom mogao i da pridobije birače". (Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 133)

3. april

◇ Pripadnici Združenog odreda milicije iz Hrvatske u sastavu SSUP se povlači sa Kosova

6. april

◇ **Borisav Jović**: "Veljko Kadijavić ... predlaže da Predsedništvo SFRJ zatraži od Ustavnog suda da proglase neustavnim višestranačke izbore u Sloveniji i Hrvatskoj. Nije nego!". (Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 136)

8. april

◇ U Sloveniji održani prvi višestranački parlamentarni i predsednički izbori. Milan Kučan izabran za predsednika.

16. april

◇ Republički SUP Srbije preuzima sve poslove javne i državne bezbednosti na Kosovu.

19. april

◇ Predsedništvo SFRJ ukinulo vanredno stanje na Kosovu.

22. april

◇ U Hrvatskoj održani prvi višestranački izbori. Franjo Tuđman izabran za predsednika.

27. april

◇ **Borisav Jović** je zapisao da je **Dobrica Ćosić** govorio u američkom Kongresu i uz ostalo rekao: "Ako se želeo opstanak Jugoslavije i njen demokratski preobražaj, ako se želi da se spreči građanski rat i libanizacija Jugoslavije, ako se želo mir na Balkanu i ne želi njegova državno-politička dekompozicija opasna po Evropu, čemu teže snažni internacionalni činoci ideološke i religijske provenijencije – neophodno je da se prevladaju ideološka predubedenja, prestane sa degradiranjem srpskog naroda optuživanjem Srbije za boljševizam i totalitarizam i napuste tekući informacijski stereotipi o jugoslovenskim prilikama i nesrećama". (Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 143)

Maj

◊ Sabor SPC na zasjedanju donosi odluku i upućuje zahtev nadležnim organima da se omogući vađenje jama pobijenih u toku Drugog svetskog rata i njihovo dostojanstveno sahranjivanje. Tokom cele godine medijski se skoro svakodnevno izveštava o opelima nad žrtvama genocida, iskopavanju kostiju i njihovom dostojanstvenom sahranjivanju širom Hrvatske i Bosne i Hercegovine". (*Pravoslavlje*, br. 567, 1990)

12. maj

◊ **Antonije Isaković**, pisac i akademik: "Tokom vekova sa Srbima se činilo svašta. Pokatoličavani su, islaminizirani, naše dijaspore su sve manje i manje. Mi smo narod koji je na ovom Balkanskom poluostrvu zaista sam stvarao svoj identitet, svoju istoriju, svoju samostalnu državu, za razliku od drugih koji su u sve, pa i u Jugoslaviju ulazili i ušli svakojakim pogodbama i uslovima. Mi imamo iskustvo borbe, a oni imaju iskustvo nagodbe. Takvi se i sada nagađaju, uslovljavaju, ultimativno zahtevaju. Nagađali su se u Austro-Ugarskoj, nagađaju se i u Jugoslaviji. Stoga sam i spreman da tvrdim da je svako zadržavanje u Jugoslaviji, tako doživljenoj i razdeljenoj, pogubno za Srbiju. Mi, zapravo, treba da zastupamo stav da se na miran, trezven, razuman i civilizovan način rastanemo. Nažalost, oni nam i to ukidaju jer su vrlo agresivni. To se najbolje vidi po programu na osnovu koga je trijumfovala Hrvatska demokratska zajednica. Ali, bar, više nema zabluda i laži. Sada je sve jasno.

(...) Ne verujem u federaciju, između ostalog, i zbog poslednjeg istorijskog ponašanja Slovenaca i Hrvata. To su, sa tako izrečenim načelima, zapravo narodi konzervativnog shvatanja. Vaspitani su na konzervativnim idejama Evrope, i opredeljeni su nacionalističkim opsesijama. Da bi se taj nacionalizam razvijao oni su morali da nađu svog protivnika. I našli su ga, istina lažnog. Oni već dugo vremena vode hajku na Srbe, da bi pod velom lažne demokratije zadovoljili svoje nacionalističke težnje. Iz tog razloga nemam više interesa da živim u takvoj Jugoslaviji. Stoga i smatram da je konfederacija nemoguće ustrojstvo za Srbiju jer je i to lažno stanje. Ne može se više dopustiti da se posle eksploatacije Srbije, u svakom pogledu koje je doživljavala u federativnoj Jugoslaviji to isto dogodi u tzv. konfederaciji za koju se danas tako ultimativno zalažu predstavnici slovenskog i hrvatskog naroda. Kako ćemo, pre svega, u tu konfederaciju? Veoma je važno podsetiti se da su postojeće granice u Jugoslaviji federativne (poznato je da se hrana, sirovine, energija, rudna bogastva Srbiji plaćala ispod svih svetskih cena, a nama su plasirali svu industrijsku robu iznad tih pomenutih svetskih cena).

Zato je nedopustiv izum vodećih 'demokrata' sa severozapada zemlje da te federativne granice promovišu u konfederativne. Treba se, naime, zapitati kako su one određene i ko ih je odredio." (*Politika ekspres*, 12. maj, 1990)

15. maj

◊ Borisav Jović, predstavnik Srbije, izabran za predsednika Predsedništva SFRJ.

17. maj

◊ **Borisav Jović**: "Preduzimamo mere da se u Sloveniji i Hrvatskoj oduzme oružje iz civilnih magazina TO i da se prenese u vojne magazine. Nećemo dozvoliti da oružje TO zloupotrebe u eventualnim sukobima ili za nasilno otcepljenje.

Praktično smo ih razoružali. Formalno, ovo je uradio načelnik Generalštaba, ali faktički po našem nalogu. Slovenci i Hrvati su oštro reagovali, ali nemaju kud." (Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 146)

18. maj

◊ Izrežiran napad na Miroslava Mlinara, član SDS u Benkovcu. Posle navodnog napada SDS odlučila da zamrzne "odnose" sa Saborom Hrvatske i povuče svojih pet zastupnika iz Sabora.

23. maj

◊ Prema izveštaju *Politike* "**Rašković** je benkovački slučaj ocenio kao genocidni recidiv". (*Politika*, 23. maj 1990)

26. maj

◊ **Antonije Isaković**, akademik: "Mi više ne želimo da dopuštamo i da budemo podređeni u Jugoslaviji. Mi smo politički i ekonomski podređeni.

(...) 'novi komunisti' vode najodlučniju bitku za Kosovo i Metohiju, 'novi komunisti' vode borbu da se Srbija demokratizuje (...) ponudili su i novi ustav (...) Mozak SANU služi srpskom narodu (...) Akademik ne sme da bude protiv svog naroda. On uvek mora da podnosi sudbinu i muku svog naroda". (*Politika*, 26. maj 1990)

30. maj

◊ **Vojislav Šešelj**: (...) "Nije nam dovoljno da srusimo komunizam. Mi hoćemo da dovedemo u pitanje i dovodimo u pitanje svakog dana

administrativnu podelu Jugoslavije koju nam je nametnuo Broz da bi podelio srpski narod, stvarajući od njega vestacke nacije: makedonsku, crnogorsku, muslimansku. Mi ćemo to baciti pod noge. Naša Srbija nije ograničena Drinom. Drina je srpska reka koja protiče kroz centar Srbije." (*Svet*, 30. maj 1990)

4. jun

◊ **Dejan Medaković**, akademik: "Njima (Slovincima), dakle, nije stalo do Albanaca. Oni samo njima manipulišu kako bi Srbima zabili nož u leđa". (*Politika*, 4. jun 1990)

8. jun

◊ **Borisav Jović**: (...) "Veljko me obaveštava o novom rasporedu vojske, o spoljnopolitičkim akcijama armijskog vrha i o novim saznanjima o američkim akcijama prema Jugoslaviji.

Kaže da su doneli odluku o formiranju posebnih motorizovanih korpusa u regionima Zagreba, Knina, Banjaluke i Hercegovine, koji će biti sposobni, po potrebi, da budu u funkciji kao na Kosovu." (Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 152)

11. jun

◊ **Jovan Rašković**, akademik: "A taj nacionalni identitet (srpskog bića u Hrvatskoj) izgubljen je 50 tih godina antisrpskim pučem koji je učinio V. Bakarić, uklanjajući sa političke pozornice C. Opačića, D. Brkića i druge časne Srbe koji su se zalagali za srpsko biće. Između srpstva i jugoslovenstva postoji tajna legura koju je teško istopiti. Nažalost, takva legura ne postoji za Slovence i Hrvate, Makedonce i Muslimane, pa je Srbija ostala sama, ali Srbi i Srbija moraju ostati". (*Politika*, 11. jun 1990)

13. jun

◊ Zbog neuspelog početka razgovora vlasti i opozicije u Srbiji u Beogradu je na Trgu Republike održan prvi protestni miting opozicije.

20. jun

◊ Predsedništvo SR Hrvatske usvojilo predlog za promenu ustava. Iz naziva izbačena reč "socijalistička" i promenjeni državni simboli. Na pojavu "šahovnice" na državnoj zastavi u Kninu je aktivirana inicijativa o osnivanju regionalne zajednice šest ličkih i severno dalmatinskih opština.

26. jun

◊ **Vasilije Krestić**, akademik, o referendumu: "... ova odluka je uz sve drugo, dokaz više, da se demokratija vratila u Srbiju na velika vrata i da je najviša vlast u zemlji prepustila narodu da sam odlučuje o Srbiji i svojoj sudbini..." (*Politika*, 28. jun 1990)

27. jun

◊ **Borisav Jović**: "Kažem Veljku da bih ih ja najradije isterao silom iz Jugoslavije, jednostavnim presecanjem granice i proglašavanjem da su se svojim odlukama sami doveli u tu situaciju, ali ne znam šta da radimo sa Srbima u Hrvatskoj. (...) da se pre konačnog isterivanja održi referendum na osnovu koga bi se odlučilo gde izvršiti razgraničenje. Veljko se slaže. Zabrinuti smo kako da obezbedimo većinu u Predsedništvu SFRJ za takvu odluku, jer će nas Makedonac i Šiptar bojkotovati, biće protiv. Bosanac je ključni čovek, njega opet treba 'obrađivati'. Dogovorili smo se da razmislimo nedelju dana pa da se nađemo." (Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 160)

28. jun

◊ **Vuk Drašković**, SNO: "(...) Tako sam, pod uticajem Njegoša, rekao i ovo: 'Srbe više nikada niko neće ni jasenovčiti, ni jamati. Mi, ubuduće, moramo da na svaki zločin odgovorimo odmazdom. Istina, nad onim koji je zločin počinio'. Obraćajući se bojovnicima gospodina Tuđmana, citirao sam i Goldu Meir: 'Oprostili smo vam što ste nas ubijali, opraštamo što hoćete opet da nas ubijate, ali vam nikada nećemo oprostiti ako prisilite i nas da ubijemo'.

(...) Mislim da sam prvi javno istupio sa tezom da je Ustav iz 1974. godine uništio Srbiju, da Srbije nema. I tada sam bio razapet na krst. Sada je to smešno. Kada sam u januaru, ove godine, rekao da konfederalne, razbijene Jugoslavije ne može biti po republičkim granicama iz 1943. godine, ovde, u srpskom narodu, na mene se sručila zaista neverovatna histerija mržnje." (*TV Novosti*, 28. jun 1990)

◊ **Borisav Jović**: "Sloba je dao dve ideje: prvo, da se 'odsecanje' Hrvatske izvrši tako što će ličko-banijske i kordunaške opštine, koje su stvorile zajednicu, ostati sa naše strane, s tim da se tu kasnije narod referendumom izjasni da li hoće da ostane ili izađe, i, drugo, da se članovi Predsedništva SFRJ iz Slovenije i Hrvatske isključe iz glasača o odluci, jer oni ne predstavljaju onaj deo Jugoslavije koji tu odluku donosi. Ako Bosanac bude za, onda imamo dvotrećinsku većinu.

Sloba apeluje da tu odluku donesemo najkasnije za nedelju dana, ako želimo da spasemo državu. Bez Hrvatske i Slovenije Jugoslavija će imati oko 17 miliona stanovnika, a to jer za evropske prilike dovoljno". (Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 160)

29. jun

◇ **Mihajlo Marković**, akademik: "U neprijateljima nikada nismo oskudevali". (*Politika*, 29. jun 1990)

1-2 jul

◇ Održan referendum u Srbiji na kome je odlučeno da se prvo donese novi Ustav Srbije, a potom održe višestranački izbori.

◇ Albanski delegati Skupštine Kosova ispred zgrade Skupštine u Prištini doneli *Ustavnu deklaraciju* kojom su Kosovo proglasili republikom.

5. jul

◇ Skupština SR Srbije donosi odluku o raspuštanju Skupštine Kosova, a Predsedništvo SFRJ na sednici od 11. jula podržava mere Srbije na Kosovu.

16. jul

◇ Savez komunističke Srbije i Socijalistički savez radnog naroda Srbije se ujedinjuju u Socijalističku partiju Srbije. Za predsednika stranke izabran Slobodan Milošević.

25. jul

◇ Sabor SR Hrvatske usvaja *Amandmane na Ustav Republike Hrvatske*.

◇ U Srbu održan sabor Srba na kome je usvojena *Deklaracija o suverenosti i autonomiji srpskog naroda* i osnovano *Srpsko nacionalno vijeće*. Jovan Rašković to ocenio kao "srpski ustanak bez oružja".

28. jul

◇ **Ljubomir Tadić**, filozof i akademik: "Pojava nacionalnih partija u Srbiji je u suštini pojava srpskog nacionalnog pitanja na istorijskoj pozornici, o zahtevu srpskog naroda da u jugoslovenskoj zajednici ima jednaka prava sa drugima koji u njoj žive, a nikako veća, pogotovo ne privilegije. Izgleda da su nacionalne oligarhije u drugim republikama i pokrajinama smatrale prirodnim da stanje institucionalizovano Ustavom iz 1974, ostane za sva vremena. Kada je na dramatičan način formulisan problem (ne)ravnopravnosti Srbije kao republike, to stanje je dovedeno u pitanje.

Otvoren je proces preustrojstva zemlje na dugoročnijim, ravnopravnim ustavnim principima.

(...) Ima nešto neverovatno u celom tom međusobnom odnosu zapadnih i istočnih Jugoslovena – jedno nepoverenje. S jedne strane su u pitanju verski razlozi, s druge, neka vrsta zavisti. Srbi su sopstvenim snagama stvorili svoju državu, dok druga strana nikada nije stvorila vlastitu državu, bez obzira sto su imali neku kvazidržavu u okviru nagodbi sa Mađarima, sa Austrijancima. Potreba Hrvata i Slovenaca da stvore vlastitu državu uvek je bivala jača od ideje jugoslovenstva i uvek se postavljala kao glavno pitanje. Izboriti se preko konfederacije za državnost i time stvoriti uslove za otcepljenje". (*Intervju*, 28. jul 1990)

29. jul

◇ **Ante Marković**, predsednik SIV, na mitingu na Kozari pred oko 100.000 objavljuje osnivanje stranke – Saveza reformskih snaga Jugoslavije.

2. avgust

◇ **Borisav Jović**: "Napisao sam seriju od tri članka 'Istina o Anti Markoviću' i poslao Slobodanu. On je to dao da se objavi u *Politici*. Objaviće se 5, 6, i 7. u nastavcima pod nečijim pseudonimom. Moramo ga razobličiti, jer je narod u velikoj zabludi ko je on i šta je on. Mnogi u njemu vide nekog spasioca, ali on je običan prevarant i neprijatelj srpskog naroda. (Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 173)

3. avgust

◇ **Dobrica Ćosić**: "Jugoslavija mora biti stvarana samo demokratskim načinom i demokratskim sredstvima. Pre svega, njen državni oblik u samoj najavi treba da bude jasno definisan, a slobodnom političkom voljom svih jugoslovenskih građana potvrđen. Od ruševina brionske Jugoslavije, ne može se tekućom reformom, tržišnom ekonomijom partijskim pluralizmom stvoriti nova Jugoslavija.

(...) Što se srpskog naroda tiče, kako ja razumem njegovo istorijsko bivstvovanje životni interes, on više ne može, ako su ga patnje i porazi opametili i uzdigli do istorijskog punoletstva, dakle, taj srpski narod više ni u kom slučaju ne može i ne sme biti za Jugoslaviju koju ne žele Hrvati i Slovenci.

(...) Za prvu Jugoslaviju srpski narod je kažnjen ustaškim, albanskim i nacističkim genocidom, a u anti-fašističkom i građanskom ratu i sam je uzvraćao osvetama koje ne treba da zaboravlja; za drugu avnojsku

Jugoslaviju-kažnjen je eksploatacijom staljinističkim nasiljima, sporim razvojem, nacionalnim poniženjima; za pristajanje na brionsku Jugoslaviju, kažnjen je razistorijom, dezintegracijom i političkim i ekonomskim potčinjavanjem antisrpskoj koaliciji, albanskim genocidnim terorom i proterivanjem sa Metohije i Kosova." (NIN, 3. avgust 1990)

4. avgust

◊ **Antonije Isaković, akademik**, ocenio govor Ante Markovića na Kozari kao demagoški, kao pokušaj "da napravi smutnju u Srbiji". (*Politika*, 4. avgust 1990)

◊ **Milorad Ekmečić, akademik**: "Kasno je počeo da spasava Jugoslaviju".

◊ **Dobrica Ćosić, akademik**: "...može se napisati i politička studija i politička satira (...). Mi smo zemlja raskola i mržnji – nacionalnih, verskih, socijalnih. Mi još ne pucamo i ne ubijamo zato što smo ubeđeni da smrt nije najveće zlo koje možemo jedni drugima da činimo. Teško je shvatiti zašto predsednik Marković ignoriše političku realnost Jugoslavije, a još je teže poverovati da se ona na stranačkim izborima može prevazići".

◊ **Ljubomir Tadić, akademik**: "Postupak Markovića spada u seriju jugoslovenskih paradoksa". (*Politika*, 4. avgust 1990)

10. avgust

◊ **Borisav Jović**: "Procenjujemo da se rasplet jugoslovenske krize mora izvršiti dok sam ja na čelu Predsedništva SFRJ. Posle toga bili bismo potpuno nemoćni. Zato moramo vući poteze koji idu ka tome". (Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 176)

13. avgust

◊ **Borisav Jović**, predsednik Predsedništva SFRJ, primio je delegaciju iz Knina koja ga je informisala o "ugroženosti Srba u Hrvatskoj".

16. avgusta

◊ Srpsko nacionalno vijeće je donelo odluku o raspisivanju referenduma o autonomiji Srba u Hrvatskoj, na koju su hrvatske vlasti reagovala najavom da će referendum sprečiti "svim sredstvima pravne države".

17. avgust

◊ *Balvan revolucija* u Kninu, odgovor na noćni napad specijalnih snaga hrvatske policije na stanicu milicije u Benkovcu.

19. avgust

◊ Osnivačka skupština SPO - Avtovac kod Gackog - **Vuk Drašković**: "(...) Avgust je, a sve podsjeća na zlo proleće 1941, kada se i kusto i repato bilo diglo na srpstvo. Evo dvije noći sam u Gacku. Slušam kako pored moje kuće prolaze pijani Muslimani i skandiraju 'Živio Tuđman' i pjevaju 'Vesel' te se braćo Muslimani, Srbi su se na partije dali.

(...) koji nisu u stanju da izvuku nauk iz tamne prošlosti jer rizikuju da se ona ponovi. Šta su dobili mislimani Herceg Bosne 1941 što su prihvatili ustaški nož, nož Vatikana u svoje ruke, a stradali su i oni. U mom razredu u gimnaziji u Gacku išla su i muslimanska siročad zajedno samno. Za koju su to ideju pali? Za ideju Hrvatske! Do Drine, a ne znaju da je plan Ante Pavelića bio 'Tamo ću pomoću muslimana poklati pravoslavlje, a onda poklati ili porimokatoličiti muslimane..(...)' i mi kad kažemo muslimani moramo praviti razliku između čestitih muslimana koji su 1941. godine koji nisu uzeli tuđinski hrvatski nož i krenuli na braću svog semena, svoje krvi i svog jezika. (...) Mi iz SPO poručujemo muslimanima iz Herceg Bosne, Sandžaka da ćemo i da smo spremni na bratski susret i dobrosusedske odnose, ali svaka ruka koja pod bilo kojim izgovorom ili na bilo koji način podigne barjake propale turske carevine ostaće i bez ruke i bez barjaka! Na Kumanovu 1912. vojvoda Putnik je presudio turskom, a Azija i Turska su zauvijek isterane iz Evrope i sa srpske zemlje. Onaj ko misli da to nije tačno, mnogo rizikuje jer smo spremni da taj balkanski rat i dovršimo. (Aplauz) Za Tursku, za Aziju ovdje više nikada neće biti mjesta. Oni koji to žele pre nego što dođe do zla srećan im put u tursko (tako jeee). Takođe im poručujemo da ćemo svako njihovo paktiranje, stvaranje koalicija ili ma kakvih saveza sa ustaškom Hrvatskom i ustaškim partijama u BiH kako bi na papiru dobili prevlast nad Herceg Bosnom smatrati nelegalnim i objavom rata celom srpstvu. (tako jeee).

(...) Nema više ni bivših partizana ni bivših četnika. Oni moraju da uzmu sveće, da odu u naše crkve, da kleknu pred naše jame, eno im crkve Koritske jame, neka im bivši četnici i bivši partizani zapale svijeće i da na koljenima jedni drugima oproste i daju zavjet da nikad više Srbin neće dići ruku na Srbina!(Tako jeee). Da shvate da stranke ne postoje da bismo se dijelili i mrzili međusobno nego da bismo se jakali i takmičili ko će bolji program ponuditi za sreću srpskog naroda. (Aplauz uz "Živio Vuk Drašković"- Živioooo) Stranke postoje zbog toga, a kad otadžbina, kad srpstvo zove upomoć, kad zatrubi bilo na Kosovu, bilo u Tetovu, u Šipovu, u Kninu, Glini, uvijek i bilo gdje na srpskim zemljama prestaju stranačke borbe, prestaje stranačko suparništvo i svi smo tada obavezni da savijemo stranačke i da razvijemo samo jednu – Svetosavsku. Svetosavsku našu zastavu!" (Iz arhive D. B.)

20. avgust

◊ Zbog događaja u Kninu SIV tražio od hrvatskih vlasti da ne sprečavaju plebiscit Srba, a od stanovnika Kninske krajine da uklone barikade.

21. avgust

◊ **Matija Bećković**, akademik: "Srbi u Hrvatskoj, na primer, bili bi srećni da imaju ona prava zbog kojih se Šiptari na Kosovu osećaju ogorčeni i obespravljani.

Narodi koji nisu imali svoju državu u Jugoslaviji su je dobili, a Srbi su je izgubili". (*Politika*, 21. avgust 1990)

24. avgust

◊ Na vanrednoj sednici hrvatskog Sabora zbog nemira u Kninskoj krajini usvojena je Rezolucija o zaštiti ustavnog poretka i o nacionalnim pravima u Hrvatskoj. Umesto Stipe Šuvara za člana Predsedništva SFRJ iz Hrvatske izabran Stjepan Mesić.

25. avgust

◊ **Vuk Drašković**, SPO: "Srpske zemlje (...) Zapadne granice Srbije. Evo, upravo su juče i do 2. septembra će biti omeđene referendumom. Ovo sve kuda ide referendum u Hrvatskoj, to su zapadne granice zapadne Srbije. I nije ih crtao Jovan Rašković. I nije ih crtao juče srpski narod. Nego ih je pre svega tuda postavio Ante Pavelić, od 1941. do 1945. Kuda je god sa hrvatskog noža kapala srpska krv, tu su granice Srbije. Naš je stav jasan. Istočne granice Srbije su svetinje, koji nikada ne mogu niti smeju postati jame. A zapadne granice Srbije su jame, koje moraju postati svetinje". (*Večernje novosti*, 25. avgust 1990)

◊ **Miloš Macura**, akademik: "Nije li to sve što se dešava danas u Hrvatskoj plod jednog dugoročnog plana za ukidanje prava Srba u Hrvatskoj. Ta genocidna praksa koja traje već 45 godina dovela je do pobune koja je jedini način da Srbi ne dožive ono što su doživeli 1941". (*Politika*, 25. avgust 1991)

31. avgust

◊ **Jovan Rašković**, akademik o Slobodanu Miloševiću: ... nedvojbeno (ste) bili i ostali prva ličnost moderne historije srpskog naroda. Naša SDS smatra Vas svojim duhovnim, moralnim i sasvim sigurno, biološkim zaštitnikom (...). Na kraju Vas uvjeravam da spadam u ljude, a njih nije baš malo, koji smatraju da je Vaša ličnost paradigma svega onog što je srpsko.

Časno je stupati s Vama u istom stroju i boriti se za uspostavljanje celokupnog srpskog nacionalnog bića. Vi pripadate isto toliko Šumadiji, koliko i celoupoj Krajini, hercegovačkim Srbima koliko i ličkim, banjskim, kordunskim ili dalmatinskim, te svim ostalim Srbima, ma gde oni živeli". (*Politika*, 31. avgust 1990)

3. septembar

◊ Generalni štrajk Albanaca na Kosovu.

4. septembar

◊ **Mihajlo Marković**, akademik: "Srbi u Hrvatskoj bili bi srećni da imaju prava Albanaca na Kosovu. Radovali bi se tim pravima i Mađari u Rumuniji i Baski u Španiji.

Tamo se pokušava da se na jugoslovenskim, srpskim teritorijama stvori još jedna država Albanaca. Nažalost, ovakve težnje podržavaju se od Vatikana, Habzburgovaca, muslimanskih organizacija, a u poslednje vreme i od SAD". (*Politika*, 4. septembar 1990)

◊ **Borisav Jović**: "Veljko Kadrijević saopštava najnoviju procenu vojno-političke situacije."... (...) Mora se biti spreman na upotrebu vojske u Sloveniji već u septembru, u Hrvatskoj možda u oktobru, a na Kosovu u svako vreme. Na zbivanja povodom ovih događaja ne treba više kao do sada delovati preventivno, nego ih ostaviti da izbiju neredi, pa ih iskoristiti za skidanje onih koji su doveli do takvog stanja". (*Borisav Jović, Poslednji dani SFRJ, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 190*)

6. septembar

◊ **Antonije Isaković**, akademik, povezujući osnivanje stranke Ante Markovića sa štrajkom na Kosovu i američkim kongresmenima po Srbiji, kaže, "i ala i vrana zinule su na Srbiju". (*Politika*, 6. septembar 1990)

7. septembar

◊ U Kačaniku na tajnom sastanku delegati raspuštene Skupštine Kosova albanske narodnosti doneli Ustav Republike Kosovo.

11. septembar

◊ Sukob između Srba i Muslimana u Foči

◊ **Borisav Jović**: Razgovor sa Dobricom Ćosić: (...) On se ne želi baviti pitanjem borbe za vlast u Srbiji, nego borbe za državu Srba, koja bi trebalo, u raspodeli teritorije sa Hrvatskom da obuhvati toliko Hrvata u Srbiji, koliko bi

Srba ostalo u Hrvatskoj. U tom smislu ostvaruje blisku saradnju sa srpskim strankama u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori. Lično je uticao na Jovana Raškovića da osnuje Srpsku demokratsku stranku. Bio bi zadovoljan ako bi došlo do ujedinjenja ove stranke i Miloševićeve Socijalističke partije. Rukovodstvo Srpske partije u BiH na čelu sa Kardžićem je vrlo inteligentno i vrlo pouzdano. U Crnoj Gori se oslanja na Narodnu stranku Kilibarde, ali računa i na komuniste. Svi ga konsultuju za aktivnosti. Sada se radi etnička karta srpskog prostora, naročito u BiH i Hrvatskoj, da se jasno prikaže teritorija gde su Srbi u većini: od Šibenika, preko Like, Bosanske krajine, pored Save do Bijeljine svuda su Srbi u većini. U centru Bosne Muslimani, Srbi presecaju Sandžak pored Drine, pa se Muslimani ne mogu ujediniti. To je budći prostor Srbije.

(...) Što se tiče politike Srbije danas, Ćosić misli da je ona vrlo loša i pogrešna. Kosovo se ne može sačuvati. Istorijska je činjenica da se Srbi pokreću ka severu, da napuštaju jug. Ne mogu oni napuštati jug i zadržavati teritoriju. Uzeli smo Vojvodinu. Na Kosovu je realno da se razgraničimo zadržavajući ugalj i neke svetinje (Gračanicu, Gazimestan). Takav plan treba uraditi u tajnosti i u pogodnom trenutku ga aktivirati. Inače, kratkog je daha ovo što se sada radi.

(...) Bitno je stvoriti imidž da je u Srbiji nastala promena vlasti, da nisu ostali samo komunisti, makar presvučeni. Tako bi Srbija bila primlčena u Evropu i svet, tako bi njena nova vlast bila prihvaćena". (Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 194)

23. septembar

◇ **Antonije Isaković**, akademik: "Mi ćemo izaći kao pobednici, jer za ovih 40 godina srpski narod je bio u podređenoim položaju, posebno posle donošenja Ustava 1974, kada se Srbija rasturila". (*Politika*, 23. septembar 1990)

25. septembar

◇ **Milorad Ekmečić**, akademik: "U Hrvatskoj i Sloveniji pobedio je klerikalizam, a ne demokratija. Sve što danas vidimo kod Tuđmana preobražena je formula Stepinčevih ideja

(...) Proces koji vodi konfederalizaciji nije proces koji vodi otcepljenju pojedinih republika, već je simboličan izraz težnji za etničko razdvajanje Srba i Hrvata i za izdvajanje Slovenije iz naše zajednice. Bauk verskog rata

(...) Ni jedna naša republika nema etničke granice. Posebno ih nema Bosna i Hercegovina. U svakoj, sem u Sloveniji, postoje brojne nacionalne manjine. Kada su 1917. godine Nikola Pašića upitali zašto je protiv federativne

Jugoslavije, on je rekao da bi se federacija mogla stvoriti na principu etničkih granica među plemenima (danas nacije). Granica između Srba i Hrvata nije, međutim, ni prirodna, ni geografska, niti logička. Ona krivuda, ne ujedinjuje velike kompaktne oblasti. Mogla bi se samo veštački napraviti. To bi, umovao je tada Nikola Pašić, izazvalo potrebu za unutrašnjim kredentizmom. Slovenci jedne oblasti preseljavali bi se u drugu oblast, jer se ne bi slagali sa vladom.

(...) Da bi se izbegla takva razgraničenja, koja bi sigurno rodila unutrašnji iredentizam i primenu principa emigracije i imigracije, Nikola Pašić je mislio da bi bilo bolje stvoriti jednu demokratsku državu u kojoj bi etničke razlike bile izražene u unutrašnjim autonomijama stvaranjem nacionalnih partija i institucija, ali se teritorija ne bi upravno podelila.

(...) Ideja konfederalizma nikada kroz istoriju nije postojala u našim nacionalnim pokretima, već ima crkvenu pozadinu. Program konfederalizacije Jugoslavije postoji, međutim, u određenim predlozima Vatikana i političkih grupa koje određuju katoličku ideologiju, i to od 1917. godine.

(...) Ni u Hrvatskoj, ni u Sloveniji, po mom mišljenju danas nije pobedila demokratija, već ideologija klasičnog katoličkog klerikalizma sa celim programskim arsenalom koji je taj klerikalizam u prošlosti stvorio.

(...) Ako bi došlo do razgraničenja to nikako ne bi bilo u Bosni i Hercegovini. Svaka podela između Srba i Hrvata bila bi podela od Mađarske do Jadranskog mora uz istovremeno iseljavanje golemih masa naroda. To će biti i podela crkava. Po svojoj suštini ideja konfederalizacije nije demokratska. Ako se uzme u obzir da bi dala samo nestabilna rešenja više je nego sigurno da bi među različitim instrumentima koji bi se upotrebljavali da bi se došlo do stabilne situacije, morao biti primenjen i građanski rat. Nad tom idejom lebdi bauk novog građanskog rata na Balkanu.

(...) Sadašnja rukovodstva Slovenije i Hrvatske moraju da shvate da njihovi zahtevi imaju granice. Insistiranje na konačnom rešenju i konfederaciji vode građanskom ratu i političkoj, verskoj i kulturnoj podeli cele Jugoslavije.

(...) Slovenija bi jedino mogla da se otcepi i čini se da bi običan čovek u Bosni i Hercegovini to sa olakšanjem primio. Ali, u Hrvatskoj to nije moguće napraviti. Tamo srpska opozicija čini jednu petinu stanovništva.

(...) Ne može se jedna petina stanovništva koja je spremna i oružjem da brani svoje domove tek tako ignorisati. Tu nikakva rešenja bez oružja nisu moguća, ako se i dalje insistira na nekakvim konačnim rešenjima koja su protiv interesa Srba u Hrvatskoj. Takva politika na kraju će dovesti do zamućene situacije, a onda može doći i do oružanog sukoba između dva naroda.

(...) Zato je pitanje konfederacije pitanje hoćemo li biti civilizovani narod, a to znači hoćemo li prihvatiti princip da ljudi različitih veroispovesti

moгу živeti zajedno, a podrazumeva i mirenje sa time da su sadašnje granice neminovnost koju ne bi trebalo menjati.

(...) Još 1917. godine, iz Vatikana je potekla ideja o konfederalizaciji pokrajina umesto ujedinjenja u Jugoslaviju. Ta ideja je onda bila napuštena, jer se pokazalo da nema nikakvu podršku u nacionalnim pokretima u okviru habzburške monarhije osim kod naših Slovenaca i delimično Hrvata.

(...) I u toku Drugog svetskog rata javlja se ova ideja, opet iz Vatikana. Predlaže se konfederacija između Srbije i Hrvatske. Po toj ideji bi trebalo stvoriti konfederalnu Jugoslaviju uz deobu teritorija i prema principu preseljavanja naroda. Ušće reke Bosne predviđeno je kao granica Srba i Hrvata.

Zahtev za konfederalizaciju Jugoslavije je zahtev da se izoluje Bosna i Hercegovina kao konfederalna jedinica koja bi onda sa zapadnim republikama mogla lepo da se ujedinjuje u neke jugoistočne evropske komplekse. Sadašnji zahtevi iz Hrvatske i Slovenije su samo početak nekih finalnih rešenja. Takva konfederacija bi sa druge strane izbrisala 200 godina borbe za ujedinjenje srpskog naroda, a potpuno bi uništila ideju jedinstva". (*Politika ekspres*, 25. septembar 1990.)

◊ **Antonije Isaković**, akademik: "... tako je bilo do pre dve godine kada je na čelo srpskih komunista došao Slobodan Milošević kojije beskompromisnom borbom uspeo da Srbiji vrati državnost". (*Politika*, 23. septembar 1990)

28. septembar

◊ **Skupština SR Srbije donosi novi Ustav Republike Srbije**. Uvodi se načelo podele vlasti i višepartijski sistem. Pokrajine postaju oblik teritorijalne autonomije, dok istovremeno po važećem saveznom ustavu ostaju konstitutivni elementi federacije, izjednačene u odlučivanju sa republikama. Protivno tada važećem saveznom ustavu, Ustav RS preimenuje pokrajinu Kosovo u Pokrajinu Kosovo i Meohija. Ustav sadrži odredbu po kojoj se Srbija može suprotstaviti aktima organa federacije ukoliko se tim aktima "ugrožavaju njeni interesi". Ovom "odbrambenom klauzulom" Srbija je sebe faktički izdvojila iz federacije.

2. oktobar

◊ **Vuk Drašković**: "Ja želim u ime Srpskog pokreta obnove, i verujem u ime srpskog naroda da im poručim i kažem nekoliko reči. U Novom Pazaru, na osnivačkoj skupštini SDA, zatim u Sjenici, odjekivali su pomamni, uz zurle i talambase, povici: Turskoj! Turskoj! Turskoj! Na takve želje ljudi imaju

pravo. Ali, moraju da znaju da su Turska i Azija za sva vremena proterani iz Srbije i Evrope, mačevima vojvode Putnika i njegovih ratnika na Kumanovu, u Prvom balkanskom ratu, još 1912, godine. Onaj ko želi Turskoj i koji po Nemanjinoj zemlji priziva tursko, i ko ne zna da je tursko sahranjeno u Srbiji još 1912. godine poručujem: čim SPO pobedi na izborima, svi oni će, bogme, u tursko. Ako ne veruju da je Prvi balkanski rat, kad je poražena turska imperija, završen srpskom pobedom i to definitivno, oni preuzimaju strahovitu odgovornost na sebe da srpski narod dovrši taj rat. Mi velimo, nema potrebe, a ako žele imaće priliku da podnesu rizik takvog svog stava. (*Novosti plus*, 2.oktobar 1990).

3. oktobar

◊ U Kninskoj krajini blokiran drumski i železnički sdaobraćaj

◊ **Borisav Jović**: "Veljko mi kaže, onako usput, da treba 'maknuti' samo sto ljudi i sve će biti u redu. Vojska za slučaj potrebe, sprema takve planove. Kaže da će ih meni pokazati.

(..) Generali još imaju opsesiju o jedinstvu Jugoslavije, ovakva kakva je, bez sloge i bez budućnosti. Ova nas nesloga ubi i unazadi. A i kolebljivost armijskog rukovodstva i stalna dezorijentacija. Čas jedno, čas drugo i na kraju sve bude kasno". (Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 201)

6. oktobar

◊ **Dragoslav Mihajlović**, akademik: "Tito je stalno strahovao od Srba i uvek je vrlo 'malo' uhapšenih Srba. (*Politika*, 6. oktobar 1990)

◊ **Vasilije Krestić**, akademik: "Iza ove i ovakve hrvatske politike stoji Vatikan ili, bolje reći, katolička crkva. To uopšte ne treba da nagađamo. Dovoljno je samo da pratimo 'Glas Koncila'". (*Politika*, 6. oktobar. 1990)

◊ **Vuk Drašković**, pisac: "Najmaksimalnije što može biti Hrvatska je iskoristila novonastale okolnosti 1918. posle poraza i raspada Austro-Ugarske. Priklonivši se Jugoslaviji i ušavši u istu državu sa Srbijom, ratnom pobednicom, Hrvatska je izbegla tretman poraženoga u ratu. A bila je poražena! Jugoslavija je 1918. bila najpreča upravo Hrvatima: ona je bila most preko kojega će oni da pređu iz poraženog tabora u tabor pobednika, most preko kojeg će oni iz tabora onih koji su bili dužni da Srbiji plate ratnu odštetu, i imovinsku i onu za zločine počinjene u Prvom svetskom ratu nad srpskim narodom, preči u bratski zagrljaj sa Srbima. Pri čemu će sve biti zaboravljeno i sve biti oprošteno.

Činjenice upravo tvrdoglavo pokazuju da su Hrvati samo ušćarili od Jugoslavije, a da je od Jugoslavije i od prve i od druge, jedinu štetu pretrpeo srpski narod. I Srbi su danas jako nezadovoljni ovom Jugoslavijom, ali neće uzvratiti Jasenovcem ili Jadovnom". (*Novosti plus*, 6. oktobar 1990)

8. oktobar

◊ **Vuk Drašković**, pisac: "Hrvati izbegavaju odgovornost za genocid nad Srbima, izbegavaju tretman apsolutno poražene države u Drugom svetskom ratu i dobijaju Dalmaciju sa gotovo celokupnom jadranskom obalom i ostrvima, te srpsku Baranju. Nemojte mi reći da svi Hrvati nisu bili ustaše, jer ja ću vam odmah odgovoriti da je to tačno, ali je tačno i to da su sve ustaše bili Hrvati! I nemojte mi reći da je za vreme rata među Hrvatima bilo jako rasprostranjeno anijustasko i antifašističko raspoloženje. Opet ću vam dati za pravo i uzvratiti da je to isto raspoloženje, antinacističko i antifašističko, postojalo, ništa manje i u Nemačkoj, pa je ipak posleratna Nemačka morala da podnese nešto drugačiju sudbinu od Hrvatske. Ko je kažnjen 1945. godine! Opet su kažnjeni srpski narod i Srbija: upravo oni koji su pobedili u tom ratu. Jer je, ne zaboravite sve do 1944. godine 90 odsto ljudstva u partizanima bilo srpske nacionalnosti, i to se ne može osporiti. (*Novosti plus*, 8. oktobar 1990)

10. oktobar

◊ **Dušan Kanazir**, predsednik Akademije: "Akademija je posebno zabrinuta zbog ustaških metoda i napada na srpski narod u Hrvatskoj. Tim pre što današnji Ustav SFRJ garantuje Srbima u Hrvatskoj miran i ravnopravan život i kulturnu autonomiju.

Akademija je sklona da poveruje da je stradanjima i seobama srpskog naroda došao kraj..." (*Politika*, 10. oktobar 1990)

◊ **Dejan Medaković**, akademik: "Narod Srbije najbolje zna kvalitet svog rukovodstva". (*Politika*, 10. oktobar 1990)

13. oktobar

◊ **Matija Bećković**, pesnik i akademik: "Jasenovac nije samo sabirni logor, nego i zbirno ime svih jama od Velebita do pola Zemunskog mosta. Opatuljeni duh je uveo svoju crnu matematiku među nevine žrtve, ne shvatajući da smanjujući njihov broj uvećava svoj greh, manjak savesti proglašava viškom pameti. Teško onom ko laže nad jamama, dodaje im ili oduzima.

(...) Bertolt Breht je još u jeku rata napisao: 'Nemačka, ruglo među narodima!' Naše domaće fašističke tvorevine nisu bile sposobne za takvu reč.

Zato se u dane kad se Nemačka ujedinjuje, naša zemlja raspala. I to na mestima njene najveće sramote. (*Politika*, 13. oktobar 1990)

23. oktobar

◊ Skupština Srbije donosi *Uredbu o uvođenju poreza i taksu na robu iz Slovenije i Hrvatske*.

1. novembar

◊ **Brana Crnčević**, pesnik, na tribini SDS u Bjeljini: "Srbija se zaista nalazi, od Lazarevog doba do danas, u najvećim teškoćama. Mi nemamo razloga da krijemo da naši neprijatelji imaju strateške ciljeve i da su oni dugoročni i nasleđeni. Trenutni centar srpstva je u Hrvatskoj i Bosni, a Srbija je rezervna otadžbina nekog ko treba da nam otvoreno kaže da su se vremena promenila. Srpska država, ovakva kakva jeste i onakva kakva bude posle izbora, neće prihvatiti Jugoslaviju koja će biti otvorena trgovina srpskim glavama. To znači praktično, da nema i da neće biti Srbije koja će protrgovati na jugoslovenskoj sceni glavama Srba i Hrvata iz Bosne. (*Politika*, 1. novembar 1990)

◊ **Dobrica Ćosić**, akademik: "Sa ruskim, jevrejskim i jermenskim, srpski narod je danas u najtežem položaju". (*Književne novine*, 11. novembar 1990)

11. novembar

◊ **Radovan Karadžić**: "Ako izbori ne budu legalni i ako naši posmatrači budu onemogućeni u praćenju ne samo izbora nego i rezultata brojanja, Srpsko nacionalno vijeće BiH neće priznati izbore i preduzeće druge korake za zaštitu srpskog naroda... Sve što smo do sada predviđali ostvarilo se: Srpska demokratska stranka je postala stranka svih Srba, prevaziđene su tragične srpske podjele. U izrazito partizanskim mjestima kao što su npr. Šekovići, Bosanska Dubica ili Drvar (Titov) mi smo izašli pred narod sa rečenicom: 'Nema više ni četnika, ni partizana, građanski rat Srba protiv Srba je završen, postoji samo jedinstven srpski narod' i naišli smo na bezrezervna odobravanja. Sa istom rečenicom išli smo i u krajeve koji nisu bili partizanski i naišli smo na ista odobravanja. Kao da je i jednim i drugim laknulo, kao da su i jedan i drugi jedva čekali priliku koju im do sada nisu pružili, da napuste svoje ratne pozicije poraženih i pobjednika. Izmirenje Srba u Bosni i Hercegovini smatramo svojom najvećom pobjedom. Zbog toga je vrijedilo živjeti.

(...) Prvo, ljudi koje je jednopartijska vlast obilježila, prognala bez mogućnosti rehabilitacije, sada su se uključili u politiku. Zatim ljudi koji ranije nisu uzimali učešća u društvenim zbivanjima zbog dobrog ukusa i moralnog zdravlja – odnedavno su u punom angažmanu. Zatim, sveštenstvo Srpske

pravoslavne crkve, koje su u ranijim društvenim zbivanjima nije smjelo pojavljivati ni u dnu sale, sada na srpskim skupovima sjedi u prvim redovima, na počasnim mjestima, koja mu i pripadaju. Na kraju, prosvjetni radnici, učitelji i nastavnici, koji su bili i materijalno i društveno obezvrijeđeni, sada su takođe u prvim, počasnim redovima. Kad god su kod Srba učitelji i sveštenici bili na niskim granama, i srpski narod je bio na niskim granama. Treba, dakle, očekivati da se srpski narod uzdigne visoko. Ranije sam već pominjao da su mladi privrednici, privatni preduzetnici, motorna snaga stranke, i sada gotovo da nema Srbina privatnog preduzetnika koji stranku nije prepoznao kao svoju i priključio joj se.

(...) U drugom talasu stranci su prišli intelektualci, koji su s pravom prvo htjeli da vide da li je stranka demokratska ili nije. Možemo sa sigurnošću reći da se rijetko koja stranka u Jugoslaviji može pohvaliti takvim učešćem inteligencije kao SDS. Naravno, u našim političkim i ekonomskim savjetima ima i nestranačkih ličnosti, ali većinom se radi o stranačkoj inteligenciji. Srpska inteligencija je vidjela da je vrag odnio šalu i da je mogućnost NDH ili NDBiH sasvim realna, i da bi stvaranje NDBiH podržali prije svih komunisti, a zatim i drugi, te da je jedina brana protiv stvaranja NDH ili NDBiH upravo Srpska demokratska stranka, kojoj je to jedan od najprećih zadataka. Otuda u stranci mnoštvo univerzitetских profesora, slobodnih intelektualaca, akademika...

(...) I borci masovno prilaze stranci. Vide da se na njihove oči tope svi rezultati njihove borbe i uspostavlja nova NDH, protiv koje su i dizali ustanak.

(...) Sve što je prioritetno za srpski narod prioritetno je i za Srbe u BiH, kao integralni dio jedinstvenog i nedjeljivog srpskog naroda. Mi sada otvoreno govorimo ono što se ranije nije smjelo ni šaputati: Srbi u BiH sve svoje nade vežu za svoju maticu Srbiju i nikad neće dozvoliti da od Srbije budu odvojeni nekakvom državnom granicom. Neka se svi narodi u Jugoslaviji u državnom pogledu rasporede kako sami žele. I srpski narod će to učiniti i naći će načina da ostane u istoj, prostoj ili složenoj, državi u kojoj je i Srbija. (*NIN*, 9. novembar 1990)

◊ U Makedoniji održani prvi višestranački izbori. Pobjedila stranka VMRO/DPMNE.

18. novembar

◊ Održani prvi višestranački izbori u Bosni i Hercegovini. Najviše mesta u parlamentu dobila muslimanska Stranka demokratske akcije (86), zatim Srpska demokratska stranka (72) i Hrvatska demokratska zajednica (44).

19. novembar

◊ Osnivački skup Saveza komunista – Pokreta za Jugoslaviju.

◊ Prema pisanju *Politike*, "Antonije Isaković je upozorio i na činjenicu da antisrpska koalicija ulaže sve snage kako bi slomila Slobodana Miloševića za koga je Isaković rekao da je prvi nepodmitljivi političar koji zastupa interese svoga naroda". (*Politika*, 19. novembar 1990)

26. novembar

◊ **Antonije Isaković**, akademik: "Narod i sadašnje rukovodstvo na čelu sa Slobodanom Miloševićem izborio se za jedinstvenu Srbiju". (*Politika*, 26. novembar 1990)

29. novembar

◊ Za patrijarha Srpske pravoslavne crkve izabran episkop Pavle.

◊ U Dvoru na Uni uhapšen Željko Ražnatović- Arkan sa oružjem i četničkim obeležjima.

Decembar

◊ Izabran je novi srpski patrijarh Pavle.

3. decembar

◊ **Veljko Kadijević**, savezni sekretar za narodnu odbranu dao intervju medijima u kome se založio za "jedinstvenu i socijalističku Jugoslaviju". U Sloveniji i Hrvatskoj intervju je protumačen kao pretnja.

9. Decembar

◊ Prvi višestranački predsednički i parlamentarni izbori u Srbiji i Crnoj Gori. Ubedljivu pobjedu odnosi Socijalistička partija Srbije i njen predsednik Slobodan Milošević, kao predsednički kandidat. Albanci su bojkotovali izbore. U Crnoj Gori pobjedio Savez komunista.

20. decembar

◊ **Ljubomir Tadić**, filozof i akademik: "Srbija se nalazila u jednom posebnom statusu unutar jugoslovenske federacije. Socijalistička partija je uspela, to nemojmo zaboraviti, u borbi za ravnopravnost Srbije unutar jugoslovenske konfederacije, da dobije ogroman broj pristalica, pri čemu se nije zalagala za neki socijalni ili socijalistički koncept, što bi bilo u skladu sa njenim imenom, nego za nacionalni.

A srpsko nacionalno pitanje nije rešeno. Ono je izbilo na površinu i omogućilo jednu nacionalnu euforiju, koja se delimično iskazala u podršci Slobodanu Miloševiću, a delimično u podršci Vuku Draškoviću, a potom i tim takozvanim nacionalnim, rojalističkim strankama, Mirku Joviću itd. Srpsko nacionalno pitanje je jedna ozbiljna činjenica naše sadašnjosti. To pitanje je Komunistička partija potpuno negirala. Pre rata se uvek govorilo samo o hrvatskom nacionalnom pitanju, o šiptarskom i makedonskom samo unutar leve, a svi su smatrali da srpsko nacionalno pitanje kao problem uopšte ne postoji. Tek Drugi svetski rat pokazuje koliki je to problem, sudbina srpskog naroda u Hrvatskoj i Bosni to pokazuje.

Srpski intelektualci su, mislim oni relevantni intelektualci, koliko ja znam bili jedinstveni samo u jednoj stvari, a to je da Srbija ima pravo da bude ravnopravna sa ostalim republikama u Jugoslaviji. I tu je bio kraj. Ukoliko je Slobodan Milošević to htio, tu je imao podršku srpskih intelektualaca i ta je podrška bila sasvim na mestu i potpuno legitimna.

Vi znate da su sve opozicione partije u Srbiji, izuzev UJDI, bliske u stavu da srpski narod treba da živi u jednoj državi. Ali ova pobeda Socijalista i Miloševića, može sada da bude ideološki izgovor za dalji pritisak na Srbiju". (*Duga*, 20. decembar 1990)

21. decembar

◇ **Biljana Plavšić:** (...) Mislim da je uslov da Srbin ne bude odvojen od celine srpstva konfederalnom državnom granicom. Kad ga neko odvaja, on se, u refleksu da ne postane manjina, udaljuje od muslimana, umesto da mu se približava. Ta pretnja konfederalnim granicama je, mislim, više razdvojila narode na prostorima BiH nego što ih je zbližila.

... na narodima je Bosne da nađu neku prihvatljivu formulu. Sada ih zastupaju njihovi pravi zastupnici. Mi smo svesni da će put do zajednicke formule življenja koji ne bi srpski narod pretvorila u manjinu ili kod muslimanskog i hrvatskog naroda izazvalo osećaj da su dospeli u 'veliku Srbiju', veoma težak. Možda i nemoguć. Ali će sada sve biti otvoreno. (*Interju*, 21. decembar 1990)

22. decembar

◇ Sabor Hrvatske usvojio novi Ustav Republike Hrvatske.

23. decembar

◇ U Sloveniji održan plebiscit na kome se 86 odsto glasača izjasnilo za nezavisnu slovenačku državu.

1991.

◇ **Dobrica Ćosić:** "Makedonski nacionalizam je po svojoj 'naučnoj' argumentaciji možda najveći ideloški apsurd savremene Evrope. Oni su sa republičkom teritorijom koju im je obeležio Tito, ignorišući istorijske, etničke i relevantne političke činjenice, izvršili makedonizaciju tj. eksproprijaciju srpske srednjovekovne teritorije i kulture. Ta agresija na istorijsku egzistenciju jednog naroda, mogla je da omogući i učini legalnom samo KPJ, uz pomoć srpskih komunista, Titovih vazala". (Dobrica Ćosić, *Promene*, 1992)

5. januar

◇ **Borisav Jović:** "Srbija je pozajmila (odlučila da pozajmi) od Narodne banke Srbije, iz primarne emisije, 18,2 milijarde dinara radi isplate penzija, otplate ino dugova i sl. Dok joj ne priteknu prihodi. Odluke Republičke skupštine objavljene su u *Službenom glasniku*, u poverljivom izdanju, a neko je to poslao Anti Markoviću.

SIV je dramatisovao pitanje do kraja. Obustavio je svako poslovanje sa devizama (i plaćanje inostranstvu), svako kreditiranje iz zemlje itd. Odredio je kontrolu svih narodnih banaka republika i autonomnih pokrajina".

"Srpski narod želi da živi u jednoj državi, sa jednakim građanskim pravima, sa jednim međunarodno priznatim granicama, sa jednom vojskom, novcem, tržištem. Ko god želi sa njim da živi na ravnopravnoj osnovi dobrodošao je. Za nas država može biti unitarna ili federalna. Konfederacija nije država o kojoj želimo da razmišljamo". (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1966, str. 239)

9. januar

◇ Predsedništvo SFRJ izdalo *Naredbu o rasformiranju svih neregularnih oružanih snaga i vraćanja oružja, ilegalno unetog u zemlju, najbližim ustanovama ili*

jedinicama JNA. Slovenija i Hrvatska se suprotstavile sprovođenju ove naredbe na svojoj teritoriji, jer bi to bilo uplitanje JNA u poslove nadležnosti MUP.

15. januar

◊ **Borisav Jović:** "Krv ćemo prolivati, ako drugačije ne bude moglo, samo za teritorije gde žive oni narodi koji žele da ostanu u Jugoslaviji". (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996.)

20. januar

◊ Na molbu vlade Hrvatske, Predsedništvo SFRJ odobrilo da se za 48 sati produži rok za razoružavanje i rasformiranje nelegalnih oružanih snaga. Istovremeno je Stjepan Mesić, potpredsednik Predsedništva, na izbornoj skupštini HDZ rekao je da Hrvatska preko trgovačke mreže naoružala svoju policiju, da se ona opredelila za samoodbranu i da su stoga ovlašćenja redovne policije preneti na rezervni sastav. On je rekao da su jedine paravojne jedinice u Hrvatskoj one koje su formirali Srbi iz Kninske krajine.

◊ **Dobrica Ćosić:** "... Sa nacionalnom dezintegracijom i asimilacijom srpskog naroda tekla je i eksploatacija srpske privrede, najpre neravnopravnom i neadekvatnom industrilizacijom, zatim pravom pljačkom poljoprivrede, rudnih bogastava i energetskog potencijala, delokacijom srpske industrije 1948-1950. godine pod izgovorom preteće ratne agresije od Staljinove imperije, itd. Naznačeni činioци neravnopravnog položaja srpskog naroda u Jugoslaviji dramatičniji su do opšteg nacionalnog očajanja i bunta, albanskim progonom Srba sa Kosova i Metohije sa ciljem stvaranja etnički čistog Kosova i republike Kosovo – albanske države na jugoslovenskoj teritoriji, progonom koji je trajao decenijama. Posle upornih otpora separatističkih snaga Vojvodine i Kosova marta 1989. godine došlo je do izglasavanja Ustava SR Srbije kojim Srbija na čitavoj svojoj teritoriji stiče uslove da izvršava bitne državne funkcije i obezbedi osnovna ljudska i građanska prava svim građanima bez obzira na nacionalnost i veru.

(...) Savremeno srpsko pitanje se postavlja od AVNOJ kad je na toj partizanskoj skupštini, u Jajcu 1943. godine, donesena odluka o federativnom uređenju Jugoslavije, a Republici Srbiji nisu određene adekvatne etničke i istorijske granice. To je zbog izmešanosti stanovništva u ratnim prilikama bilo i nemoguće ostvariti. Tim avnojskim granicama su ignorisani rezultati oslobodilačkih ratova Srbije od 1912, do 1918. godine, pa je blizu dva i po miliona Srba ostalo u drugim federalnim jedinicama.

(...) U svakom Srbinu pripadniku narodnooslobodilačkog pokreta steklo se uverenje da nova Jugoslavija postaje internacionalno zasnovana

federacija u kojoj nacionalna pripadnost ima sem primarno etničkih istorijskih opredeljenja određenih socijalnim postulatima međunacionalnih odnosa, u kojima je ideološki princip u svima primarniji od nacionalnog

(...) Na provizornoj postbrionskoj Jugoslaviji, na zarađenom stanju i sadašnjem haosu u njoj, srpski narod ne može više da pristaje u ime nekakvih "viših ciljeva". Odavno su pali svi ti 'viši ciljevi', mi smo najzad uvideli da su ti 'viši ciljevi' samo njihovi ciljevi. (*Politika*, 20. januar 1991)

21. januar

◊ U Hrvatskoj vraćeno samo 58 pušaka

◊ **Borisav Jović:** "Zove me Mesić iz Sarajeva gde je na sastanku sa Bosancima. Obaveštava me sledeće: Oružje su pokupili 'koliko se moglo'. Ako vojska saopšti da je time izvršena naredba u Hrvatskoj; ako se JNA povuče u kasarne; ako dalje ne uznemirava narod i hrvatsko rukovodstvo, ako Predsedništvo i JNA izjave da Hrvatska ima pravo da zavede red u Kninu i drugim srpskim opštinama – onda će oni demobilisati rezervni sastav milicije! Mesić dalje kaže da, ukoliko se ne prihvata ovo, nego se želi oduzimati oružje od rezervnog sastava milicije, onda će Hrvatska preduzeti sledeće: 1. proglasiti otcepljenje itd..

Zovem Veljka da dođe odmah. Obaveštavam Slobodana. On oduševljen: odlično. Čim proglašeno otcepljenje, treba da im ga usvojimo, s tim da krajiške opštine držimo vojno, dok se narod na plebiscitu ne izjasni gde želi da živi. Insistira da Veljka ubeđujem u tu varijantu.

Ja sam oduvek bio za varijantu da ih preko noći 'odsečemo' od Jugoslavije, pa neka idu 'u Evropu', ali vojska to ne prihvata". (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str. 257)

◊ **Dobrica Ćosić:** (...) Spasavanje Jugoslavije vojnom silom, nedemokratskim metodama i sredstvima u ime jugoslovenskog patriotizma i 'revolucionarnih tekovina' nije srpski nacionalni interes. I spasavanje Jugoslavije političkim ucenama i ekonomskim pritiscima spoljnih činilaca u ime fiktivne antikomunističke ideologije i evropske konstelacije, po mom uverenju, neće ni jugoslovenskim narodima, ni Evropi, doneti trajno dobro.

(...) Srbi nemaju nijedan nacionalni i demokratski razlog i pravo da sprečavaju Hrvate i Slovence da se otcepe od Jugoslavije i stvore svoje samostalne države. Ali, to zasnivanje svojih samostalnih država oni mogu da izvrše samo na svojim etničkim teritorijama. Ako zasnivanje svojih samostalnih država vrše i aneksijom srpskih etničkih teritorija, oni će biti zavojevači i izazivači rata. A srpski narod danas ima sve istorijske, nacionalne i demokratske razloge i prava da živi u jednoj državi. Da li će to biti

federativna demokratska Jugoslavija, odlučiće narodi koji žele da žive u takvoj Jugoslaviji. Ako takvu Jugoslaviju neće drugi narodi, onda će srpski narod biti primoran da živi slobodan u svojoj državi i posle dva stoleća borbe trajno reši svoje životno pitanje. Osvešćenje od nacionalnih i ideoloških zabluda, hoću reći, demokratska samosvest čitavog srpskog naroda na takvom je stupnju danas da on ima snage i volje da zaustavi svoje razvojno i civilizacijsko zaostajanje i propadanje i započne veliki preporod. (*Politika*, 21. januar 1991) (Vid. Prilog 5)

23. januar

◇ Savezni sekretarijat za narodnu odbranu izdao saopštenje da će JNA, ukoliko u Hrvatskoj odmah ne raspuste sve ilegalne oružane formacije, sama razoružati te formacije u skladu sa *Naredbom* Predsedništva SFRJ od 9. januara 1991.

25. januar

◇ Predsedništvo SFRJ naredilo obaveznu demobilizaciju rezervnog sastava u Hrvatskoj.

◇ Prikazan dokumentarni film Informativnog centra SSNO o ilegalnom uvozu oružja u Hrvatsku.

26. januar

◇ **Borisav Jović**: "Razgovaram telefonom sa Slobodanom o rezultatima razgovora Srbija- Hrvatska i sednice Predsedništva. Veoma je razočaran rezultatima sednice Predsedništva. Ne uklapa mu se u zamisao (šemu) 'o kojoj mi ne može govoriti telefonom'. Jer, kaže on, kad vojska jednom 'pokrije' srpske teritorije u Hrvatskoj mi se više ne bojimo raspleta jugoslovenske krize. Bez toga ništa. Nama drugačiji tok događaja ne odgovara. Bar on u to veruje". (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1966, str. 262)

31. januar

◇ Vojni sud u Zagrebu izdao nalog za privođenje Martina Špegelja, ministra odbrane Hrvatske, zbog umešanosti u aferu uvoza oružja (prikazano u filmu SSNO). Hrvatska odbacila optužbe.

1. februar

◇ Štrajk prosvetnih radnika na Kosovu.

◇ Saopštenje UKS i PEN centra, **Predrag Palvestra**, akademik: "Opet su na okupu svi stari saveznici: fašisti, balisti, hortijevci, VMRO, crnogorske ustaše. Sve što su rekli – rekli su sami i srpski narod tim rečima nema šta da doda (...) Kako saradivati sa krvnicima svoga naroda a ne biti izdajnik, ili sa njima živeti, a ne biti rob? Jedini razuman odgovor je miran razlaz". (*Politika*, 1. februar 1991)

2. februar

◇ Održana regionalna skupština Srpske demokratske stranke, kao i protestni skupovi Srba u Vukovaru, Belom Manastiru i drugim mestima.

◇ **Milan Paroški**, poslanik SPO u Skupštini Srbije: "Ne vidim razloga da se Italiji ne vrati jadranska obala koju je srpska vojska, u ime Jugoslavije, uzurpirala". (U skupštini Srbije, februar 1991)

11. februar

◇ **Borisav Jović**: "Vojni vrh procenjuje definitivno da se situacija u zemlji ne može rešiti bez jasne i čvrste najave upotrebe sile i njene upotrebe u meri koja je nužna da bi se iz krize izašlo bez građanskog rata i na demokratski način". (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str.266)

16. februar

◇ Dolazak specijalnih jedinica MUP Hrvatske na područje Plitvičkih jezera izazvao proteste lokalnog srpskog stanovništva. U Donjem Lapcu usvojena *Deklaracija o položaju i pravima srpskog naroda u Hrvatskoj*.

20. februar

◇ **Borisav Jović**: "Karadžić kaže da je srpski narod u Bosni potpuno nenaoružan. Pribojava se pokolja i građanskog rata. Interesuje se da li bi ih Armija zaštitila. Sada da - kažem mu, ali niko ne zna šta će se dešavati s Armijom ako ovako potraje. Lično se bojim nacionalnih podela u vojsci. Karadžić moli da se, u slučaju mobilizacije, ako dođe do teškog stanja, u vojsku pozivaju i naoružaju Srbi pre svega, jer su mnogo pouzdaniji od ostalih". (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1966, str.274)

21. februar

◇ **Borisav Jović**, razgovor sa Dobricom Ćosić: "Priča mi detaljno o razgovorima grupe srpskih intelektualca s muslimanskim intelektualcima

nedavno u Sarajevu i o susretu sa Alijom Izetbegovićem. Usaðeno je u njima ogromno nepoverenje prema Srbima i strah od srpsko pro-komunističkog rukovodstva. Zato je mala verovatnoća da će se Izetbegović opredeliti za Jugoslaviju bez Hrvata, a sa Srbijom. Njegova bi žarka želja bila samostalna bosanska država, što je iluzija, koju treba oprezno razbijati!

Smatra da, ako sutra u Sarajevu (samit YU republika) ostanemo sami, treba prihvatiti raspad zemlje, pod uslovom da oni prihvate referendum i korekturu granica u skladu s tim." (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str. 275)

◊ "(...) Povodom toga potrebno mu je objasniti dve stvari, koje bi on trebalo već da zna: Šiptari su kod nas nacionalna manjina, ali imaju veća prava nego bilo koja nacionalna manjina drugde u svetu, a data su im u vreme kada je vladala vatikansko-cesarobečka i kominternovska haranga protiv Srbije i srpskog naroda, a drugo otkud ih ima tri miliona! Valjda misli na zlatno Titovo vreme kada su sve Rome, Muslimane, Turke, Gorane itd. koji su živeli na Kosovu i Metohiji jednostavno proglašavali Šiptarima". (*Politika*, 21. februar 1991.)

22. februar

◊ Slobodan Milošević i Momir Bulatović podneli *Zajednički nacrt ustavnog uređenja Jugoslavije kao demokratske federacije*, koja bi se kao savezna država temeljila na suverenosti građana i udruživanju republika.

25. februar

◊ **Borisav Jović** u razgovoru sa Veljkom Kadijevićem o planovima vojske za obaranje vlasti u Sloveniji i Hrvatskoj za izlaz iz krize: "Prema vojnoj proceni aktuelni odnos političkih snaga u zemlji je sledeći: Srbija i Crna Gora, Armija i srpske partije u BiH i Hrvatskoj su za Jugoslaviu; Makedonija i BiH se kolebaju, politički su više sklone konceptu Slovenije i Hrvatske, ali im to ne garantuje opstanak ni budućnost..."

U kolebljivim republikama (Makedonija i BiH) kombinovanim političkim merama – demonstracijama i pobunama – treba srušiti rukovodstva ili ih preokrenuti u drugom pravcu. Ove aktivnosti valja kombinovati i sa nekim vojnim aktivnostima.

Gde god bilo nužno, kaže, uvelo bi se vanredno stanje.

(...) U Hrvatskoj institucionalno i politički jačati Srpsku krajinu i podržati njeno otepljenje od Hrvatske (ne javno nego faktički)

(...) Organizovati masovne mitinge u Hrvatskoj protiv HDZ. Bosnu i Hercegovinu dići na noge "Za Jugoslaviju", a u Makedoniji ići na koncept

Mitinga za rušenje probugarskog rukovodstva. Ići na masovne mitinge podrške u Srbiji i Crnoj Gori. Zabraniti okupljanje na Kosovu. (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str.277)

26. februar

◊ Ustavna komisija dostavila Skupštini SFRJ *Deklaraciju za novi dogovor o jugoslovenskoj zajednici*.

27. februar

◊ **Borisav Jović**: "Danas je Kiro Gligorov izvršio korekturu svojih (makedonskih) stavova za razgovor o političkoj budućnosti zemlje. Sada je za savez samostalnih i suverenih država, a ne republika, kao što je dosad govorio.

Izetbegović je izjavio u Skupštini BiH da suverenitet BiH ne bi žrtvovao za Jugoslaviju, a da bi za suverenitet BiH ušao u rat.

Sve je jasno. Radi se o izdaji i rasturanju zemlje uz međunarodnu asistenciju. U Ljubljani treba da se dogvore kako će to da izvedu. Nažalost, Ustav SFRJ im nije velika prepreka i to je naša najveća muka.

Ipak, prave račun bez krčmara. Da li su oni zaista toliko naivni da pomisle da mogu tako olako da ignorišu prava i sudbinu srpskog naroda na ovim prostorima, ili su svesno odlučili da izazovu građanski rat?" (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str.280)

◊ Na zasedanju oba doma skupštine BiH Alija Izetbegović izjavio: "zbog suverene BiH ja bih žrtvovao mir, a za taj mir u BiH ne bih žrtvovao njenu suverenost". Zbog protivljenja srpskih poslanika, s dnevnog reda je skinuta *Deklaracija o suverenosti BiH* koju su predložile SDA i HDZ.

28. februar

Srpsko nacionalno vijeće i Izvršno vijeće SAO Krajine doneli Rezoluciju da se SAO Krajina razdružuje od Republike Hrvatske i ostaje u Jugoslaviji uz obrazloženje: "SAO Krajina ostaje u državi Jugoslaviji, odnosno zajedničkoj državi sa republikama Srbijom i Crnom Gorom kao i sa srpskim narodom u Republici Bosni i Hercegovini". (*Politika*, 1. mart 1991)

2. mart

◊ U Pakracu zbog pokušaja MUP Hrvatske da preuzme policijske stanice došlo do oružanog sukoba sa srpskim stanovništvom. Po nalogu Predsedništva SFRJ intervenisala JNA radi "razdvajanja" sukobljenih strana.

◊ U Beogradu SPS održala miting pod parolom "*Jasenovac se neće ponoviti*".

◊ **Jovan Rašković**, akademik, (povodom Rezolucije o razdruživanju SAO Krajine od Hrvatske): "Krajina bi mogla da ima velike neprijatnosti, čak dotle da oružjem brani svoj integritet i svoju nezavisnost, ali se uzda u pomoć JNA, koja treba da zaštiti legitimitet Srpske autonomne oblasti te da spreči izbijanje građanskog rata". (*Politika*, 2. mart 1991)

◊ **Antonije Isaković**, akademik: "Taj model jugoslovenske politike, istina, prihvatili su i srpski komunisti, tačnije jedan njihov deo, a glavne kreacije dolazile su iz Slovenije i Hrvatske preko Kardelja, Kidriča, Tita i Bakarića.(...) A. Ranković je bio čovek upravnog aparata, a nije davao ideje. To je velika razlika. Srbija je trebalo da bude potisnuta, da nema nimalo samostalnosti". (*Politika*, 2. mart 1991)

4. mart

◊ Prve organizovane izbeglice iz Vukovara, Tenje i Osijeka krenule ka Srbiji.

9. mart

◊ Demonstracije opzicije u Beogradu protiv monopola nad medijima. Poginuo jedan mladić. Po nalogu Predsedništva SFRJ na ulice Beograda izašli tenkovi. Uhapšen Vuk Drašković, lider SPO.

◊ **Borisav Jović**: "Dajem Veljku nalog da izvede vojsku na ulice i da zapolosne prostor ispred svih ugroženih državnih institucija. Slobodan će poslati zvaničan pismeni zahtev koji ćemo sutra na sednici Predsedništva odobriti" (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str. 283)

12. mart

◊ Sednica Vrhovne komande oružanih snaga. Sednici prisustvuju svi članovi Predsedništva izuzev Janeza Drnovšeka, a od generala Kadrijević, Brovet, Adžić, Čušić, Čubra i Vuk Obradović. Veljko Kadrijević je predložio da se uvede vanredno stanje na celoj teritoriji SFRJ, donese odluka o podizanju borbene gotovosti oružanih snaga, dovode narušeni sistem odbrane u ustavne okvire, nastavi politički razgovori o budućem uređenju Jugoslavije, raspiše referendum i donese ustav jugoslovenske države.

◊ **Stipe Mesić**: "Što se mene tiče, ne vidim razloga za dramatičnost. Situacija nije takva da se mora ići u vanredno stanje, makar što se Hrvatske tiče. Tamo, u Hrvatskoj, krizna žarišta su nastala na veštački način. Da se ne bi videlo Kosovo, stvoreni su Knin, Petrinja i Pakrac. A na Kosovu se situacija ne može, gospodo, rešiti represijom. Ne može se represijom protiv Albanaca i bez

Albanaca, ali ne može se ni situacija u Hrvatskoj rešiti bez Hrvata i protiv Hrvata, a upravo se to pokušalo. Pokušalo se, na veštački način, dobiti Srbe protiv Hrvata, isforsirati tobožnju ugroženost Srba i, sada, ići na vanredno stanje. Smatram da bi uvođenje vanrednog stanja zaustavilo svaku mogućnost dogovaranja". (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str. 289)

◊ **Mihajlo Marković**, akademik: "Prvi put posle 70 godina u većoj meri nego ikada do sada ujedinili su se svi delovi srpskog naroda. Od Petra I do danas imamo sreću da se na našem čelu nalazi jedan sposoban, čestiti i hrabar čovek – Slobodan Milošević". (*Politika*, 12. mart 1991)

13. mart

◊ **Borisav Jović**: Veljko mi je sinoć, posle sednice Predsedništva, zatražio saglasnost da preko noći ide u Moskvu na konsultacije s Jazovom. Želi da pita da li će nas SSSR zaštititi od eventualne intervencije Zapada, ako idemo na upotrebu vojske za sprovođenje naredbi Predsedništva. Složio sam se. Išao je i vratio se iste noći. Rusi su rekli da nema varijante u kojoj Zapad računa s njihovom vojnom intervencijom. O savjestkoj pomoći su izbegli da govore. (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str. 295)

16. mart

◊ Slobodan Milošević za *TV Beograd* dao izjavu da Srbija neće priznati nijednu odluku Predsedništva SFRJ pod postojećim okolnostima i da neće učestvovati u njegovom radu. Istovremeno, naredio je mobilizaciju rezervnog sastava snaga MUP, kao i hitno formiranje novih snaga milicije.

17. mart

◊ Kadrijević, Adžić i Brovet izašli sa predlogom pred Borisava Jovića i Slobodana Miloševića o akciji za smirivanje situacije u zemlji. Brovet je izneo plan akcije koja bi se sprovela demokratskim putem (podizanje borbene gotovosti, mobilizacija, ultimatum sa rokovima izvršenja saveznim i republičkim organima). Adžić je izneo drugu varijantu polazeći od činjenice da Predsedništvo SFRJ nije donelo odluku koju je predlagao i vojni vrh, ali da nezavisno od toga vojska ukazuje na svoje ustavne odgovornosti, da će braniti teritorijalni integritet i ustavni poredak zemlje.

Slobodan je čitao, uopšte nije komentarisao njihove varijante i analize. Pitao je samo da li će Armija zaštititi vlast u Srbiji, ako opozicija nano-vo počne sa nasiljem. Odgovorili su da hoće. (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str.310)

18. mart

◇ **Radovan Karadžić:** "Srbi u BiH su odmah počeli sa kompromisima, a sada se traži da se još i kompromitujemo, da idemo prema konfederaciji. Mi nismo tvrdi ni u jednom pitanju osim na pitanju preuređenja države. Ako bi to preuređenje nas dovelo u položaj nacionalnih manjina, tu zaista moramo biti tvrdi i ja verujem da nema nijednog Srbina u BiH koji bi nam dopustio da mi prihvatimo stanje NDH ili ND BiH.(...) Srbija sada jača i biće zaista veliko iznenađenje.(...) Mi smo uslovljeni ponašanjem drugih, pre svega, Hrvatske i Slovenije. To je nemoguća pozicija".(*Politika*, 18. mart 1991)

19. mart

◇ Narodna skupština Srbije preuzela je na sebe ovlašćenje raspuštene Skupštine Kosova i razrešila dužnosti Rizu Sapundžiju, član Predsedništva SFRJ sa Kosova.

21. mart

◇ Na proširenoj sednici Predsedništva SFRJ postignut je dogovor da predsednici republika započnu pregovore o budućnosti Jugoslavije.

22. mart

◇ **Borisav Jović:** "Odbrana prava srpskog naroda na samoopredeljenje realno je nemoguća bez JNA, jer srpski narod nije naoružan. Naš izlazak iz Predsedništva nije stavio JNA u tu funkciju, a nastala je opasnost da sada njome komanduju separatisti i razbijači Jugoslavije. Zato smo odlučili da se vratim u Predsedništvo".(Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str. 311)

23. mart

◇ **Radovan Karadžić:** "... Međunacionalni odnosi u BiH mogu da izdrže više nego što ponekad mislimo. Vrednosti dosadašnjeg zajedničkog života predstavljaju značajne vrednosti sa bezbednosnog aspekta". (*Politika*, 22. mart 1991)

24. mart

◇ **Radovan Karadžić:** "Naši partneri na vlasti povlače poteze koji razbijaju BiH. Ne priznajem nikakvu bošnjačku naciju niti bosanski jezik. (...) srpski narod neće dozvoliti postojanje nezavisne drzave BiH ni pet minuta". (*Politika*, 24. mart 1991)

25. mart

◇ U Karadorđevu, u tajnosti, održan sastanak Milošević – Tuđman.

27. mart

◇ **Mihajlo Marković,** filozof: "...Srpski narod mora ostati jedinstven u Jugoslaviji i sopstvenoj nacionalnoj državi". (*Politika*, 27. mart 1991)

28. marta

◇ U Splitu je održan prvi "samit šest republičkih predsednika".
◇ Predsednik SAD uputio pismo podrške SIV za program, reformi savezne vlade.

◇ **Amfilohije Radović,** mitropolit crnogorski: "Srbi su od pamtiveka sve rešavali na saborima – o Trojičinu dne, preko miholjskih zborova na Prevlaci do crkvenih sabora – zato bi bilo dobro da se i danas obnovi saborna svijest naroda. Stranke su nešto novijeg datuma i uvezene među Srbe sa Zapada, što može da bude i opasno za nas koji svemu pristupamo sa metafizičkih pozicija. Treba donositi odluke iz glave celog naroda – to su jedine odluke koje su dalekovide i dalekosežne".(*Borba*, 28. mart 1991)

30. mart

◇ **Veselin Đuretić,** istoričar: "Ja, kao istoričar dobro znam ko je ko. I kad bismo mi Srbi upotrebljavali istorijske činjenice u našu korist, izvršili njihovo funkcionalizovanje onako kao što rade Hrvati uz pomoć Vatikana, mi bismo danas polagali pravo, možda na 80 odsto Hrvatske. Jer, mi istoričari vrlo dobro znamo da su tamo manje-više pounijaćeni i pokatoličeni Srbi".(*Duga*, 30 mart 1991)

31. mart

◇ Na Plitvicama došlo do oružanog sukoba specijalnog odreda hrvatskog MUP i pripadnika milicije tzv. SAO Krajine.

April

◇ **Mihalj Kertes:** "Ako Miloševića smaknu s vlasti, ja ću da idem u šumu, u hajduke. Dok u meni ima mađarske krvi boriću se za njega, Srbina, jer je sto posto u pravu. A ono što on radi dobro je za njega, a bogami i za mene". (*RTS*, april 1991)

1. april

◊ Izvršni savjet Nacionalnog vijeća tzv. SAO Krajine doneo odluku o prisajedinjenju tzv. Krajine, Republici Srbiji i da na teritoriji tzv. SAO Krajine važe zakoni Republike Srbije i Ustav SFRJ.

◊ **Radovan Karadžić:** "Dobrovoljački odredi se u Bosanskoj krajini sami stvaraju uvek kada je kriza u Hrvatskoj i tu SDS BiH niti može da odmaže niti da pomaže". (*Borba*, 1. april 1991)

3. april

◊ U Vukovaru barikade, pokret vojnih oklopnih vozila.

◊ Vladika Nikanor: "Tamo gde se prospe srpska krv i gde padnu srpske kosti to mora biti srpska zemlja. Onaj ko drukčije misli, na strani je neprijatelja". (*Borba*, 3. april 1991)

4. april

◊ Drugi "samit šestorice" predsednika republika. Milošević izneo predlog o budućoj jugoslovenskoj ekonomskoj zajednici u šest tačaka.

◊ Evropska ministarska trojka izjasnila se za očuvanje Jugoslavije i izrazila želju da se kriza reši mirnim putem.

◊ **Miodrag Jovičić,** akademik: "Srpski nacionalni savet morao bi danas da naoruža srpstvo za borbe koje mu predstoje na putu ujedinjavanja čitavog srpskog naroda...". (*Politika*, 6. april 1991)

5. april

◊ U Kninu izdata naredba o prekidu rada preduzeća i ustanova. Kod Borova Sela prve srpske barikade.

◊ Srpski nacionalni front (asocijacija 11 nacionalnih stranaka) formirao Srpsku nacionalnu gardu radi odbrane novouspostavljene "zapadne granice Srbije".

6. april

◊ SPC objavila knjigu "Od Kosova do jadnova", o genocidnom stradanju srpskog naroda.

◊ **Miodrag Jovičić:** akademik: "Srpski nacionalni savet morao bi danas da naoruža srpstvo za borbe koje mu predstoje na putu ujedinjavanja čitavog srpskog naroda..". (*Politika*, 6. april 1991)

11. april

◊ Na Brdu kod Kranja održan treći "samit šestorice" na kome je dogovoreno da se najkasnije do kraja maja referendumima u svim republikama razreši dilema o tome hoće li Jugoslavija biti savez suverenih republika (predlog Hrvatske i Slovenije) ili jedinstvena demokratska federacija (predlog Srbije i Crne Gore).

12. april

◊ **Slobodan Milošević,** predsednicima srpskih opština: "Ako treba da se tučemo, bogami da ćemo da se tučemo. A, nadam se da neće biti toliko ljudi da se sa nama tuku. Jer, ako ne umemo da radimo i privređujemo, bar ćemo znati dobro da se tučemo". (Aplauz) (*NIN*, 12. april 1991)

13. april

◊ **Dr Vojislav Šešelj,** četnički vojvoda: "Devetog marta napravljena je jedna velika podvala srpskom narodu. Deveti mart u Beogradu organizovao je Ante Marković i strane obavestajne službe!... Onaj koji juriša na televiziju, taj juriša da preuzme vlast. Onaj ko zauzme televiziju, uzeo je vlast! A nigde u svetu državnu televiziju režim neće pustiti bez prolivanja krvi. Znači, Drašković je glavni krivac za krvoproliće". (*Duga*, 13. april 1991)

18. april

◊ Četvrti "samit šestorice".

22. april

◊ **Tomica Raičević,** član Izvršnog odbora SPS "Srpski narod odlično zna ko je kakv doprinos dao borbi za uspostavljanje jedinstvene Srbije a *Ekspres* je bio barjaktar te borbe i zato neće tako lako dozvoliti da se tvorci takve politike, koja je i dovela do današnje demokratije, bezrazložno proganjaju". (*Politika ekspres*, 22. april 1991)

26. april

◊ Konstituisana Skupština zajednice opština Bosanska Krajina sa sedištem u Banjaluci.

◊ Savezno veće Skupštine SFRJ usvojilo *Deklaraciju o pristupanju novom uređenju odnosa u zemlji*.

28. april

◊ **Milorad Ekmečić**, akademik: "Ako danas tražimo put u demokratsku budućnost i jednu bolju Jugoslaviju, mora nam biti jasno da to nećemo naći u napuštanju mišljenja koje smo do juče imali o partizanskom pokretu kao ruskom savezniku, u korist alternativne istine koju nudi evropska revanšistička historiografija. Mi ne smemo graditi našu demokratsku budućnost na rehabilitaciji poraženih pokreta iz rata 1941-1945. To bi bilo olako kupovanje naše ljubavi za jednog suprotnog spoljnog prijatelja, koji u istoriji nije imao stalne saveznike, nego samo stalne interese. (*Politika*, 28. april 1991)

29. april

◊ Na Cetinju održan peti "samit šestorice" na kome se razgovaralo o sadržaju i načinu sprovođenja predstojećeg referenduma po republikama.

Maj

◊ **Miroslav Šolević**: Kad postavimo granicu Zadar-Pakrac-Virovitica, kojom je kralj Aleksandar umirio hrvatske nacionaliste koji su digli veliku uzbunu i podigli svoj narod protiv Jugoslavije 1928. godine, posle ubistva Radića, dužni smo da kao demokratski narod, garantujemo sva građanska prava svim Hrvatima i drugim narodima koji budu ostali u tom delu naše države..." (maj 1991)

◊ **Enriko Josif**: "Na srpskom narodu počiva spas sveta".

1. maj

◊ Pripadnici specijalnog bataljona SUP SAO Krajina na području Titovog Drvara su 1. maja 1991. izveli jednodnevnu vježbu. Cilj je bio da se provjeri borbena spremnost. Vježbom je komandovao Milan Martić, sekretar SUP SAO Krajine, koji je tom prilikom naglasio da je ulaskom njegovog specijalnog bataljona u Titov Drvar "konačno srušena granica između Krajine i BiH. (*Borba*, 1. juni 1991.)

2. maj

◊ Napadnuta jedinica MUP Hrvatske kod Borova Sela u kojoj poginulo 28 policajaca.

◊ Izrešetan helikopter MUP Hrvatske, u kome je bio potpredsednik Sabora Vladimir Šeks, koji je išao u posetu blokiranom Kijevu.

3. maj

◊ Četnički pokret u Srbiji saopštava da se njegovi dobrovoljci nalaze u Istočnoj Slavoniji i da su učestvovali u oružanom sukobu u Borovu Selu.

◊ **Vojislav Šešelj**, četnički vojvoda: "Vidite na primeru Borovog Sela da su Srbi naoružani (...) Ubili su dvanaest ustaša. To je srpsko junaštvo.(...) Ja imam telefonsku vezu sa Borovim Selom... Najveću ulogu u Borovu Selu odigrao je četnički pokret.

Četničko oružje je trijumfovalo 2. maja u Borovu Selu, ni 15 ustaša nije dovoljno da savlada jednog srpskog četnika.

Naše dobrovoljce smo poslali širom zemlje, ima ih i u Zagrebu, i tamo su oni najbolji, osposobljeni za diverzantsko-terorističke akcije." (*NTV Studio B*, 3. maj; *Borba*, 13. maj 1991)

4. maj

◊ **Vojislav Šešelj**: "Ja bih najpre naredio Armiji da povuče trupe i naoružanje sa područja današnje Slovenije i omogućio otepljenje Slovenije. Zatim bih naredio amputaciju Hrvatske i povlačenje Armije i naoružavanja na liniji Karlobag-Ogulin-Karlovac-Virovitica. Ukinio bih sve organe savezne vlasti i formirao komitet srpskog nacionalnog spasa, koji bi imao sve ingerencije u vanrednom stanju do izbora za ustavotvornu skupštinu, a izbori bi se zakazali do kraja godine.

Bosna je nesporno srpska, a kome se to od muslimanskih fundamentalista ne sviđa, moraće da pakuje kofere na vreme i da se seli.

Ja smatram da je srpski narod samim svojim genetskim bićem uvek spreman za ratovanje. Svaki Srbin kad se rodi, rodi se kao vojnik, a to zna i Evropa. Mnogi su ovde na Balkanu platili gorka iskustva zato što su potcenjivali srpski narod". (*ON*, 4. maj 1991)

6. maj

◊ U Splitu demonstracije protiv JNA, poginuo jedan vojnik.

8. maj

◊ Skupština Slovenije uputila Skupštini SFRJ *Izjavu o razdruženju od Jugoslavije*.

◊ Poslanici Narodne skupštine Srbije dali punu podršku JNA u sprečavanju međunacionalnih sukoba.

9. maj

◊ Na sednici Predsedništva SFRJ usvojen konkretan program mira i aktivnosti u 6 tačaka za trajno rešavanje međunacionalnih i međurepubličkih sporova.

◊ **Borisav Jović**: "Slobodan smatra da bi bilo dobro suziti front otpora time što bismo pustili Slovence da izađu. Ako republike nemaju na to primedbi, treba omogućiti Slovencima da e legalno odvoje.

Vojska treba da shvati i prihvati da je nama presudno da branimo teritorije naroda koji žele da ostanu u Jugoslaviji i da nam daleko više odgovora da to činimo na osnovu očuvanja legaliteta savezne vlasti, a znatno manje vojnim udarom. (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str.323)

10. maj

◊ **Borisav Jović**: "Slobodan smatra da za Mesića ne treba glasati". (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str. 324)

◊ **Mirko Jović**, predsednik Srpske narodne obnove: "Stav SNO je jasan i zahtevamo ili integralnu Jugoslaviju ili integralno srpstvo. (...) Čuju se i priče da raspolažemo sa raketnim bacačima. Da ih imaju ovi Srbi u okolini Vukovara, odmah bi napali Beč! Toliko se jada nakupilo." (*Borba*, 10. maj 1991)

13 maj

◊ Ministri inostranih polsova EZ usvojili *Deklaraciju o Jugoslaviji*.

15. maj

◊ Na sednici Predsedništva SFRJ Stjepan Mesić nije izabran za predsednika SFRJ, jer su protiv njega glasali članovi Predsedništva iz Srbije, Vojvodine, i Kosova, te Momir Bulatović iz Crne Gore.

◊ **Dr Jovan Rašković**, akademik, u Čačku: "Nama ne treba velika Srbija, već samo realne granice u kojima će živeti Srbi i vladati sami sobom". (*Politika*, 15. maj 1991)

16. maja

◊ Skupština tzv. SAO Krajine donela jednoglasnu odluku o prisajedinjenju Republici Srbiji.

17. maj

◊ Sednicu Predsedništva SFRJ napuštaju predstavnici Slovenije, Hrvatske i Makedonije, jer S. Mesić ponovo nije izabran za predsednika.

19.maj

◊ U Hrvatskoj održan referendum o izdvajanju Hrvatske od Jugoslavije.

◊ Formirano *Muslimansko nacionalno vijeće Sandžaka*. Za predesdnika izabran Sulejman Ugljanin.

20. maj

◊ *State Department* aktivirao *Niklosov amandman* o ukidanju ekonomske pomoći Jugoslaviji zbog "ponašanja Republike Srbije koja primenjuje represivne mere na Kosovu".

22. maj

◊ **Jovan Rašković**, akademik je, prema *Politici*, govorio "o psihopatologiji genocidnih ustaških zločina. Govorio je o različitim psihostrukturama nacionalnih kolektiviteta Hrvata i Srba koje karakterišu kastracioni odnosno edipalni kompleks". (*Politika*, 22. maj 1991)

24. maj

◊ **Radovan Karadžić**: "Komunističke granice narod je prihvatio samo pod određenim uslovima - da su to administrativne linije, a ne međunarodne granice. Te granice je napravila komunistička oligarhija, bez ikakvog poštovanja etničkog principa, potpuno proizvoljno". (*Politika*, 24. maj, 1991.)

25. maj

◊ **Ljubomir Tadić, akademik**: "... u objedinjavanju Srbije je i ugled SPS i Slobodana Miloševića. Pobjeda SPS nema nacionalističke, ali ima nacionalne prizvuke jer donosi jedno pravedno rešenje srpskom narodu". (*Politika*, 22. maj 1991)

26. maj

◊ **Aleksandar Vasiljević**, general, bivši šef KOS: "Na XVIII sednici Saveznog saveta za zaštitu ustavnog poretka, 26. maja 1991, noć pre polaska vojske i carinika na granične prelaze, Jović zagovara da vojska mora delovati energično, da ako Slovenci pruže otpor biće proglašeno vanredno stanje. A četiri dana iza toga je XIX. sednica Saveznog saveta za zaštitu ustavnog poretka kojom opet predsedava Jović. Kadrijević referiše i kaže: 'imamo toliko i toliko poginulih, oni su nas blokirali i zaposeli kasarne, mi do sada s vojskom nismo išli, već samo s kontigentom koji je izašao na granicu. Trebali smo zaposeti ukupno 137 objekta u Sloveniji, a u prvih 24 sata zauzeli smo 133.

Imali smo za to vreme pet poginulih'. Kadrijević traži da se realizuje ono što je rečeno 26. maja – vanredno stanje u Sloveniji. Vojska deluje, podignuta su 52 aviona, a Bora Jović kaže – parafraziram ga, ali s velikim stepenom tačnosti: 'Oni koji ovde zagovaraju primenu vojne sile u Sloveniji vode Jugoslaviju u veliki građanski rat, vode u libanizaciju jugoslovenskog prostora. Ma, koji ćemo mi k... terati neke Slovence da silom ostanu u Jugoslaviji ako neće. Ako hoće da idu, neka ih, neka se otcepe. Nama je zadatak da se vojska odatle izvuče na nove granice'... Tada, 30. maja 1991, u 13.30 prvi put čujem formulaciju 'da se vojska povuče na nove granice'...Imali smo spremljene specijalne snage koje su bez velikog rata mogle pohapsiti osam čelnih ljudi u Sloveniji i zauzeti 12 objekata, u jednom klasičnom puču. Imali smo ubačene snage za koje oni nisu znali – četvu vojne policije iz Niša i četvu vojne policije iz Topčidera, koje su bile u Ljubljani u kasarni. Nisu otkrili da smo ušli unutra. Imali smo na aerodromu Cerklje deo 3. diverzantskog odreda iz Skoplja, imali smo deo Padobranske brigade iz Niša..."

(...) Četri- pet godina posle toga sreo sam Boru Jovića i pitao ga zašto je 26. maja 1991. na XVIII sednici Saveznog saveta za zaštitu ustavnog poretka zagovarao energično delovanje vojske u Sloveniji, a četiri dana iza toga govorio: 'Šta ćemo mi terati nekoga da ostane u Jugoslaviji ako neće'... A Jović kaže: 'Ma slušaj Vasiljeviću, hteli smo te Slovence prvo da lupimo, pa onda da izađu'. Tada sam mu rekao: 'Boro, jel' tebi vojska liči na bokstersku rukavicu, s kojom razbiješ nos, okrvaviš je i iza toga baciš?'. Odgovorio je: 'Nemoj da zajebavaš, nas dvojica smo završili.' (Svedok, 4. april 2006)

27. maj

◊ U BiH formirana Zajednica opština Istočne i Stare Hercegovine, sa većinskim srpskim stanovništvom.

29. maj

◊ Skupština Slovenije usvojila *Rezoluciju za sporazumno razdruživanje od SFRJ*.

30. maj

◊ **Matija Bečković**, akademik: (povodom izjave *State Department*) "Ljudska prava Albanaca na Kosovu nisu manja od prava Srba (...) Gračanica je starija od Amerike. Pred američki Kongres nismo slali političare koji lažu, već monahe, mučenike i svece. Pa ipak su kongresmeni ostali skloniji istini različitih lobija i mafija. San Srba u Hrvatskoj je da imaju ista prava kao Albanci na Kosovu". (*Politika*, 30. maj 1991)

◊ **Jovan Rašković**, akademik: "Genocid je u Hrvatskoj počeo". (*Politika*, 30. maj 1991)

3. jun

◊ Predsednik Makedoije Kiro Gligorov i predsednik Predsedništva BiH Alija Izetbegović objavili zajednički predlog *Platforma o budućoj jugoslovenskoj zajednici* (Jugoslavija zamišljena kao savez suverenih republika ili država)

◊ **Radovan Karadžić**: "Mi Srbi nismo počinjali ratove, ali smo ih obično završavali. Nećemo ni ubuduće, ali ako neko počne sa ratom, neće moći i da istovremeno kaže kada je dosta, mi ćemo to kazati". (*Večernje novosti*, 3. jun 1991.)

◊ **Milić od Mačve**, slikar, prorok, vidovnjak, 'kosmički Srbin zagledan u budućnost': "Samo celovitost srpskog naroda, ujedinjenog u jednoj svojoj državi, može dovesti do mira u Evropi. Inače će doći Japanci, barem po Nostradamusovim predviđanjima". (*Politika*, 3. jun 1991)

5. jun

◊ **Borisav Jović**: "Priprema za razgovor republičkih predsednika u Sarajevu 6. juna o jugoslovenskoj krizi. Ocena predloga BiH i Makedonije i stav Srbije. Sastanak kod Slobodana: Čosić, Crnčević, Kosta Mihailović, Bakočević, Zelenović i ja.

◊ U Sarajevu to treba da se potvrdi tako što će četiri republike da prihvate predlog Gligorova i Izetbegovića, a Srbija i Crna Gora da se izoluju i osude. Inače, predlog je glup i nefunkcionalan. To bi bilo opravdanje Sloveniji i Hrvatskoj da konačno izađu iz Jugoslavije. Odlučili smo da ih šokiramo: da prihvatimo predlog kao osnovu za razgovor, da ih sprečimo u nameri, a potom da polako evoluiramo ka svom konceptu. (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str. 338)

6. jun

◊ Samit "šestorice" u Sarajevu na kome je predlog Gligorov-Izetbegović bio predmet rasprave.

◊ **Dragoslav Bokan**, urednik BIGZ i komandant paravojne jedinice "Beli orlovi": "Jako je važno da postoji prisustvo srpskih nacionalista na teritoriji Kosova. Trebalo bi da se šiptarski nacionalisti naviknu na njihovo prisustvo i da se teritorija Kosova zauzme i iznutra, a ne samo policijom." (*Borba*, 6. jun 1991)

8. jun

◊ **Radovan Karadžić** o jugoslovenskom samitu: "Osvedočili smo se da postoji identičnost gledišta na pitanje srpskog naroda i jugoslovenske krize, kao i odlučnosti Republike Srbije i njenih organa da zaštite interese svih Srba i onih izvan Srbije". (*Ekspres politika*, 8. jun 1991)

11. jun

◊ **Borisav Jović**: "Sutra se u Splitu održava sastanak Tuđman-Milošević-Izetbegović. Cilj sastanka je traženje načina za rešavanje jugoslovenske krize. Mnogi očekuju da će se razgovarati o podeli BiH i stvaranju muslimanske mini države.

Sastali smo se kod Slobodana Miloševića: on, Dobrica Ćosić, Radovan Karadžić i ja da dogovorimo taktiku koju će primeniti Milošević.

Ocenjeno je da se treba strogo držati naših principijelnih stavova: mi želimo očuvanje Jugoslavije, u okviru toga i BiH, ne tražimo ničiju podelu, niti Veliku Srbiju, ali nećemo dozvoliti da se srpski narod silom izvodi iz Jugoslavije.

Radeći na razbijanju i rasturanju Jugoslavije, Hrvatska i BiH same rade na stvaranju Velike Srbije. Vreme radi za nas, a njihova, naročito hrvatska, politika postaje nervozna. Svaki njihov potez može biti pogrešan i u našu korist". (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str. 339)

12. jun

◊ Sastanak Tuđman-Milošević-Izetbegović u Splitu. Izetbegović odbio predloge o kantonizaciji BiH.

13. jun

◊ Misnistarski sastanak KEBS u Berlinu podržao jedinstvenu Jugoslaviju.

20. jun

◊ **Borisav Jović**: "Ni danas nije održana sednica Predsedništva SFRJ. Nisu hteli da dođu iz Hrvatske i Slovenije dok ne promenimo odluku o (ne)izboru Mesića za predsednika. Mi smo odlučili da o tome nema više mogućnosti da se razgovara.

Iskoristili smo priliku (Sloba, Momir, Branko, Jugoslav i ja) da procenimo situaciju i dogovorimo se o daljim potezima....

Dogovorili smo se da se u ponedeljak 24. o.m. sastane grupa eksperata srpske i crnogorske vlade da pripreme predloge finansijske i ekonomske samoodbrane.

Istog dana (24. juna) sastaćemo se s Kadijevićem i Adžićem i tražiti da bažnam daju precizan odgovor da li će izvršiti raspored vojske na novim (srpskim) granicama Jugoslavije, kako bi se sprečilo veće izginuće srpskog naroda i odbranile teritorije. Ako ne dobijemo sigutne garancije odbranu treba da organizujemo sami i dignemo ruke od armije.

Razradićemo i postupke da iz saveznih organa izguramo Hrvate i Slovence. Da ne odlučuju o nama, ako su se već izdvojili.

Suprotstavićemo se bilo kakvoj politici prisilnog zadržavanja Hrvata i Slovenaca u Jugoslaviji, kao i prisilnog izvođenja Srba iz nje. (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str. 339)

21. jun

◊ SIV usvojio *Stavove i predloge za rešenje ktize i uređivanje odnosa u jugoslovenskoj zajednici*.

◊ Čelnici SDS BiH izjavili da samo Slobodan Milošević ima pravo da predstavlja Srbe iz BiH u pregovorima o budućnosti Jugoslavije.

◊ **Džejms Bejker**, državni sekretar SAD, u zvaničnoj poseti Jugoslaviji izjavio da SAD "podržavaju demokratsku i celovitu Jugoslaviju, o čijoj budućnosti sporazum treba da se postigne dogovorom".

◊ **Brana Crnčević**: "Srbina možeš ubiti samo ako mu pucaš u dušu." (*Duga*, 21. jun – 5. jul 1991)

24. jun

◊ U Banjaluci potpisan dogovor o ekonomskoj, kulturnoj i informativnoj saradnji Bosanske Krajine i SAO Krajine.

25. jun

◊ Sabor Republike Hrvatske jednoglasno usvojio *Deklaraciju o proglašenju samostalne i suverene republike Hrvatske* i pokrenuo postupak razdruživanja od Jugoslavije.

◊ Dokument Ustavnog suda BiH "Konstatacije i predlozi" o aktuelnoj situaciji u Jugoslaviji i BiH dostavljen je republickom Parlamentu - potpisao predsednik Suda Kasim Trnka. (*Borba*, 27. juni 1991)

◊ **Dobrica Ćosić**, akademik: "U danima slovenačke divlje mržnje srpskog naroda (...) u danima ustaškog rata protiv srpskog naroda u Hrvatskoj (...) posle toliko neprijateljstva Slovenije prema srpskom narodu i

razočarenja srpskog naroda u slovenački narod, posle sadšnjeg ustaškog rata u Hrvatskoj, srpski narod neće i ne može više da živi u zajednici sa sa narodima koja ga toliko mrze i koji neće s njim da žive".

"Bila bi racionalna i na smeru evropske i svetske integracije jedna demokratska federacija Srbije, Crne Gore, BiH i Makedonije. Ako se to ne dogodi srpski narod će stvoriti svoju državu, na svojim etničkim prostorima, policentrične strukture i tako završiti borbu za svoje oslobođenje i ujedinjenje koju vodi dva veka". (*Politika*, 26. jun 1991)

27. jun

◊ Oružani sukobi JNA i Teritorijalne odbrane Slovenije u Ormožu i kod Jezerskog. Predsedništvo Slovenije akcije JNA ocenilo kao akt agresije na nezavisnost Slovenije i pozvalo stanovništvo na pružanje otpora.

◊ **Borisav Jović**: "Slobodan i ja kod Kadijevića... Slobodan insistira nekoliko puta (ispravlja jučerašnju grešku) da vojska mora da brani buduće granice Jugoslavije: 'Šta mi ima da branimo slovenačke granice, to je privremeno. Treba da branimo ono što će biti trajno'." (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str. 343)

◊ Vrhovno državno vijeće Republike Hrvatske zatražilo od JNA da se povuče u kasarne i da više ne sprečava organe sigurnosti u uspostavljanju pravnog poretka u Republici.

◊ U Bosanskom Grahovu proglašeno ujedinjenje Bosanske Krajine i SAO Krajine i izdata *Deklaracija* u kojoj se ističe da je "ujedinjenje imperativni zadatak".

28. jun

◊ **Ante Marković** rekao da je SIV naložio da se prekinu oružani sukobi, a SSNO da su jedinice JNA preuzela kontrolu granica na teritoriji Republike Slovenije.

◊ U Bonu osnovan Krizni štab za praćenje zbivanja u Jugoslaviji.

◊ **Borivoje Petrović**, na mitingu na Gazi Mestanu: "Neka (oni iz sveta koji na nas vrše pritisak) dođu ovde da vide da se ovde jelo zlatnim kašikama dok su u Evropi rukama kidali meso..."

1. jul

◊ Stjepan Mesić proglašen za predsednika Predsedništva SFRJ u prisustvu tročlane delegacije EZ.

◊ Između Borova i Borova Sela žestoka pucnjava tokom noći, a u Tenji poginuo Josip Kir, načelnik Policijske uprave Osijek.

2. jul

◊ Predsedništvo Slovenije prihvatilo predlog o prekidu neprijateljstva. Roditelji vojnika upali u Narodnu skupštinu Srbije zahtevajući da se deca vrate sa odsluženja vojnog roka u Sloveniji.

4. jul

◊ Sukob kod sela Ljubova između pripadnika MUP Hrvatske i srpske paravojne jedinice kapetana Dragana, "Knindža".

5. jul

◊ Na sastanku ministara inostranih poslova u Hagu, Ditrih Genšer predložio embargo na isporuku oružja i zamrzavanje finansijske pomoći.

◊ Na sastanku KEBS u Pragu formirana *Specijalna komisija za Jugoslaviju*.

◊ Na prijemu uoči proslave ustanka u SR Srbiji (7. juli) Slobodan Milošević kao predsednik Srbije najavio povlačenje JNA iz Slovenije.

◊ **Ljubomir Tadić**, akademik: "U Srbiji, hvala Bogu, nismo složni, iako sloga treba da postoji u trenucima odbrane gole egzistencije naroda, a ko nije uz svoj narod, onda je ništa drugo nego izdajnik." (*Duga*, 5-29. jul 1991)

7. jul

◊ Evropska "trojka" na Brionima razgovarala sa članovima Predsedništva, rukovodstvima Slovenije i Hrvatske, predsednikom SIV i ministrima unutrašnjih poslova i narodnu odbranu. Usvojena *Zajednička deklaracija o mirnom rešavanju jugoslovenske krize*.

10. jul

◊ **Vojislav Šešelj**: "Srbija trenutno nema vojsku. Ima četničke dobrovoljačke odrede u isturenim srpskim pokrajinama, ali u ovoj suženoj Srbiji nema. Srbija može imati vojsku za 48 sati, ako to bude potrebno. Samo to da se ne zaboravi.

Nije moguć građanski rat u Jugoslaviji. Ko će da ratuje sa nama. Hrvati mogu da pokušaju pa će opet dobiti po nosu kao što su dobili po nosu u Borovom selu i gotovo. Može da dođe do fizičkog razgraničenja. Nije svako fizičko razgraničenje rat. Ako tenkovi jednog dana osvanu u Ljubljani - to nije rat.

Najveći srpski neprijatelji su Hrvati. Oni su poklali milion Srba i bili bi u stanju da to ponovo učine. Oni bi bili u stanju da ugroze i vas Slovence. Vi ste za njih alpski Hrvati... Idite što pre. Nećete valjda deliti sudbinu drugih jugoslovenskih naroda. Vi jedini imate šansu da izađete bez gubitaka. Idite..

Nova Jugoslavija postojaće pod dominacijom onog ko je najveći". (SVET, 10. jul 1991. - neobjavljen intervju za slovenačku TV)

12. jul

◊ **Radovan Karadžić:** "Što se tiče srpskog odziva na mobilzacijske vežbe, Srbi u BiH neće dozvoliti da bilo ko JNA ponižava i poražava na bosanskim gudurama. Mi nećemo snositi krivicu što će nacionalni balans u toj Armiji biti poremećen zbog toga što drugi bacaju oružje i ne odazivaju se na pozive". (*Politika*, 12. jul 1991.)

◊ Predsedništvo SFRJ prihvatilo *Brionsku deklaraciju*.

◊ **Vasilije Krestić**, akademik: "U svakom Srbinu se još krije mali Jugosloven i samo čeka da iz tog malog Srbina iskoči. To je onaj problem koji nas sprečava da se objedinimo i koji nas još tera u sukobe, često i besmislene". (*NIN*, 12. jul 1991)

◊ **Boško Petrović:** "Naš posao, gospodo, naša je obaveza da odgovorimo na pitanje: veronauka u školama ili ne? Ako kažete 'ne', nemojte da očekujete da ćete spasiti Srbiju. Doći će katolici, jer je religiozno čoveku imanentno. Prema tome, mi to moramo da priznamo kao nužnost". (*NIN*, 12. jul 1991)

13. jul

◊ Potpisan Memorandum o saglasnosti za dolazak posmatračke misije EZ radi nadgledanja

◊ Sprovođenja *Brionske deklaracije*.

◊ **Vuk Drašković:** Predlozi Srpskog pokreta obnove (SPO) za okončanje rata u Hrvatskoj i rešenje političke krize u Jugoslaviji. (Vid. ceo tekst u Prilogu 2)

◊ **Rada Trajković**, tada član Predsedništva proštinske "Postojbine": "Za svakog vojnika poginulog u Sloveniji, srpske majke moraju roditi još stotinu vojnika".

◊ **Milan Paroški**, poslanik SPO u Skupštini Srbije: Hrvati nisu imali literature, osim srpske literature" (Skupština Srbije, juli 1991)

◊ **Borisav Jović:** Slobodan i ja zakazali smo s Veljkom Kadijevićem razgovor koji smatramo odlučujućim. Stanje u zemlji je skoro tragično. JNA u Sloveniji poražena. Moral vojske pao na niske grane. Srpski narod gubi povernje u JNA. Opozicija traži formiranje srpske vojske. Svima je jasno da se rat ne može izbeći, a da se JNA skoro raspala. Srpski pokret obnove vrši direktnu propagandu da se rezervisti ne odazivaju na pozive, da dezertiraju. Izdaja je na delu. Majke vojnika demonstriraju – traže da se 'deca vrate iz

vojske'. Srpski narod potpuno zbunjen uveliko se pridružuje opoziciji. Traže se naše ostavke.

Od Veljka odlučno tražimo sledeće: 1) Slovencima odgovoriti žestoko svim sredstvima uključujući i avijaciju, apsolutno im više ne dozvoliti da šikaniraju JNA. Potom se povući iz Slovenije. 2) Glavne snage JNA skoncentrisati na liniji: Karlovac-Plitvice na zapadu; Baranja, Osijek, Vinkovci - Sava na istoku i Neretva na jugu. Na taj način pokriti sve teritorije gde žive Srbi do potpunog raspletra. 3) Potpuno eliminirati Hrvate i Slovence iz vojske.

Ako odmah ne krene sa akcijom u Sloveniji mi gubimo u Srbiji, a onda se i vojska raspada". (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str. 349)

15. jul

◊ **Borisav Jović:** "Konačno smo usvojili odluku povlačenju JNA iz Slovenije. Formalno, odluka je glasila da se jedinice JNA iz Slovenije privremeno razmeštaju na nove položaje. U stvari, da se zadovolje oni koji se još nadaju očuvanju jedinstvene SFRJ. Nas četvorica iz Srbije i Crne Gore, plus Drnovšek, smo prevladavali, a Tupurkovski nam se jedva pridružio zahvaljujućo 'izjavi' Predsedništva da je to u funkciji mira. Bogićević se uzdržao, a Mesić je bio žestoko protiv. Insistirao je na "očuvanju" Jugoslavije (!), a ustvari se bojao da sve snage iz Slovenije ne prebacimo u Hrvatsku i upotrebimo za borbu protiv HDZ". (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str. 366)

16. jul

◊ **Mihajlo Marković**, filozof: "Pokušaj oružanog ustanka za Albance na Kosovu značio bi pravu katastrofu. Zato što se ne ratuje protiv jačeg, kad jači rat očekuje. Zato što bi Albanci tako izgubili teško konstruisanu podršku svetskog javnog mnjenja i zato što bi, ko zna koji put u svojoj istoriji, ratovali za tuđe interese". (*Politika ekspres*, 16. jul 1991)

18. jul

◊ Na sednici Predsedništva SFRJ u Beogradu doneta odluka o povlačenju JNA iz Slovenije u roku od tri meseca.

19. jul

◊ **Radovan Karadžić:** "Srbi i nemaju potrebu da se naoružavaju. Ako oni budu napadnuti, znači da je napadnuta Jugoslavija i svi Srbi će se dobrovoljno javiti u JNA i zajedno sa armijom će se odbraniti, odbraniti

zemlju. Nema Hitlera ni Musolinija, i Hrvatske kohorte ne mogu sada da osvoje ni Borovo Selo, a kamoli da osvoje Bosnu". (*Intervju*, 19. jul 1991)

◊ **Milorad Ekmečić**, akademik: "...ja bih vladu Slobodana Miloševića pre nazvao jednim balkanskim degolizmom, a nikako boljševizmom (...). Kod njega je naglašen strah da će Srbijom i budućom jugoslovenskom zajednicom upravljati strani ambasador. To je vladajući duh prvih radikala u Srbiji (...). Mislili o njemu šta hoćemo, Slobodan Milošević u ovome ima pravo". (*Politika*, 19. jul 1991)

22. jul

◊ U Ohridu sednica Predsedništva SFRJ na kojoj usvojena *Izjava protiv upotrebe sile*.

26. jul

◊ **Jovan Rašković**, akademik: "Teško je reći da je u jednom narodu nešto genocidno, ali je sigurno da u hrvatskom narodu postoje grupe lake na genocid. Kod Hrvata ih je više i češće nego u drugim narodima (...) danas se odigrava pred našim očima kulminacija dve paranoje, maligne, hrvatske koju odlikuje negativna halucinacija, pa ne vidi ono što se dogodilo, i benigne, srpske, koja u negaciji strašnih zločina vidi historijski poziv na recidiv". (*Politika*, 26. jul 1991)

◊ **Dobrica Ćosić**: "Duboko sam uveren da posle tolikog neprijateljstva Slovenije prema srpskom narodu i razočaranja srpskog naroda u slovenački narod, posle sadašnjeg ustaškog rata u Hrvatskoj, srpski narod neće i ne može više da živi u zajednici sa narodima koji ga toliko mrze i koji neće s njim da žive. A svakako i sa svojim razlozima to neće hteti ni Hrvati ni Slovenci. Srpski narod na preskupom istorijskom iskustvu u obe Jugoslavije i posle sadašnjih ratova neće ispustiti mogućnost da stvori novu državu u kojoj će zasnovati slobodno i demokratsko društvo i ljudsku zajednicu bez mržnje i eksploatacije. Stvaranje takve srpske države ili državne zajednice slobodnih i ravnopravnih građana i naroda bez Slovenaca i Hrvata i onih koji neće sa Srbima nije samo srpski interes; stvaranje takve države na istorijskom tlu i međunarodnom pravnom nasleđu Kraljevine Srbije i Jugoslavije trajni je interes svih balkanskih naroda i Evrope". (*Politika*, 26. jul 1991)

27. jul

◊ **Blagoje Adžić**, general- pukovnik: "Armija, međutim, u suštini nije ni ratovala. Da jeste, Slovenija se ne bi mogla oporaviti za trideset godina, što nam nikako nije bio cilj. Neka se slovenački narod stidi što će u njegovoj

istoriji ostati zapisano da je podigao oružje na svoju armiju. Uobražene vojskovođe se sada zanose velikom pobedom, a to je, ustvari, bio veliki moralni poraz. To će sa svojim osveščivanjem vremenom uvideti i slovenački narod. Ne odlazimo iz Slovenije zato što smo slabi. Naprotiv, istakao je Adžić, odlazimo upravo zato što smo jaki. Ostavljamo slovenački narod da se bavi sam sa sobom. Ako i ovog puta pogrešno procene i oružjem pokušaju da ometu izvršavanje odluke Predsedništva SFRJ o odlasku JNA iz Slovenije". (*Politika*, 27. jul 1991.)

◊ **Dobrica Ćosić**, akademik: "Austrougarska i kominternovska ideologija sjedinjene u titoizmu, uspostavljanjem avnojevske republičko – političkih teritorijalizama, razvojem republičkih etatizama i 'samoupravnih' partiukuzlarizama, te donošenjem brionskog ustava 1974, titoizam je činio sve da dezintegriše srpski narod i u tome je uspeo (...). Defetizam je neposredni izraz moralnog rasapa koji je u srpskom narodu izazvao titoizam. Bio je to poredak koji je pogodovao najgorim ljudskim svojstvima".

'Politika koja danas ne zastupa celinu srpskog naroda nije demokratska politika. U tom pogledu je sadašnja državna politika Srbije i njenog predesdnika po mom uverenju, ispravna. Njoj ne nedostaje program, strategija i volja, njoj nedostaju sredstva i organizacija... (o Slobodanu Miloševiću) Smatram da posle Nikole Pašića u I svetskom ratu nijedan srpski političar nije imao teže uslove i veće breme od Slobodana Miloševića. On se hrabro posvetio obnovi srpske države i spasavanju srpskog naroda od novog porobljavanja i uništavanja. Sa svim svojim opštepoznatim nedostacima i promašajima, osobito u personalnoj politici, zakašnjenju u demokratizaciji srpskog društva, medijskoj nekomunikativnosti, Slobodan Milošević je od svih srpskih političara u poslednjih pet decenija najviše uradio za srpski narod. Njegova generalna nacionalna politička strategija i taktika, smatram da je realistična i dobro usmerena'.

(...) Mogući su razni modeli političkih autonomija koje se mogu povezivati sa državama ili državom koja im garantuje najviše prava i uslova za razvoj. Moguća su planska preseljenja i razmena stanovništva što je najteže, najbolnije ali i to je bolje od života u mržnji i međusobnom ubijanju. Sva su rešenja moguća, ako se neće rat, ako se ne želi velika Hrvatska, islamska Bosna i Hercegovina i Srbija po projektu Londonskog ugovora, ako se ne teži za ostvarenjem 'nacionalnih snova', 'državnog prava', 'historijskih povijesnih granica'. (*Politika*, 27. jul 1991)

28. jul

◊ **Jovan Rašković**, akademik: "U strahu od obnove genocida Srbi su bili prisiljeni da se brane svim sredstvima, pa i nedemokratskim". (*Politika*, 28. jul 1991)

29. jul

◊ Jedinice JNA počele da napuštaju Slovenije.

30. jul

◊ **Borisav Jović**: "Veljko želi da nas 'jasno i definitivno' obavesti o svom stavu o konačnoj orijentaciji: JNA se transformiše u vojsku onih koji žele da ostanu u Jugoslaviji, a najmanje je: Srbija, srpski narod plus Crna Gora. Na ovim principima se povlači na teritorije i menja rukovodstva. (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac, 1996, str. 367)

1. avgust

◊ **Vasilije Krestić**, akademik: "U euforiji pobede nova hrvatska vlast bila je uverena da će pregaziti Srbe. Kada su, međutim, videli da su Srbi mnogo rasniji političari nego što su oni, a to su morali od ranije znati". (*Politika*, 1. avgust, 1991)

2. avgust

◊ **Biljana Plavšić**: "Jeste, tako mora biti. Nema više - je li moguće ili ne, nego to mora biti, ili Srba više nema. To je osnovni elementarni zahtev za egzistenciju naše nacije da živi u jednoj državi. Ne osporavamo drugim narodima da isto tako žive u jednoj državi.

Ako se slučajno desi da se Muslimani opredele za nešto drugo, ako se opredjele za onu stranu za koju su se opredjelili u Drugom svetskom ratu, onda će sigurno doći do podjele BiH, jer Srbi neće u takvim uslovima živjeti". (*NIN*, 2. avgust, 1991)

◊ **Matija Bećković**, akademik: "Srpska pitanja su pokrenuli i otvorili drugi. Uspravili su nas udarcima, otreznili uvredama, probudili nepravdama, rasvetlili i ujedinili koalicijama (...). Mrze nas zbog Jugoslavije (...) i sada kao da ne odlaze iz nje, nego od nas.. 'hrvatski narod je preuzeo na sebe veću odgovornost nego za vreme NDH' (*Politika*, 2. avgust 1991)

3. avgust

◊ Ministarska trojka EZ pozitivno ocenila izvršavanje obaveze od starne Slovenije. Sa Miloševićem nije postignuta saglasnost za dolazak evropskih mirovnih trupa.

6. avgust

◊ **Dobrica Ćosić**: "Uz svo moje uvažavanje lorda Karingtona i njegove misije, ne mogu da prihvatim njegove predloge. Razlozi su vrlo jednostavni. Kao prvo, učesće spoljnih snaga u rešavanju kosovskog problema predstavlja grubo kršenje suvereniteta Savezne Republike Jugoslavije. Drugo gledište EZ i lorda Karingtona u odnosu na problem Kosova, po mom mišljenju, pogrešno je. Mi otvoreno govorimo o postojanju tog problema. I to ne samo za stanovnike albanske nacionalnosti, već i za Srbe i Crnogorce koji tamo žive. Međutim, ta situacija nastala je ne toliko zbog 'loše' srpske politike, koliko zbog politike secesije, koju sprovode albanske partije na Kosovu i potpune opstrukcije države i njenih institucija sa njihove strane. Ja verujem da ćemo jedino demokratskim sredstvima moći rešiti taj problem. Mi smo jedina država u svetu, koja je stvorila ministarstvo za prava nacionalnih manjina". (*Literturna Gazeta*, 6. avgust 1992, prenela *Borba*, 6. avgusta 1992. godine)

7. avgust

◊ **Milorad Pavić**, akademik: "Neke predele na kojima su Srbi živeli vekovima pre no što je 1918, stvorena Jugoslavija, Tito (i sam Hrvat) 1943. godine u vreme građanskog rata u Jugoslaviji pripojio je Hrvatskoj. Ako Evropa hoće danas, u trenutku raspada Jugoslavije da izbegne novi građanski rat u ovoj zemlji, treba da se ovi srpski krajevi vrte Srbiji". (*Politika*, 7. avgust 1991. – preneto iz *Die Zeit*, 26. jul 1991)

8. avgust

◊ **Borisav Jović**: "Izneo sam moju procenu da su Hrvati u velikom škripcu, da su pred dilemom: eskalacija rata za njih je vojni poraz, a prihvatanje mira im donosi portaz na unutrašnjem političkom planu. Njima je jedina nada internacionalizacija problema i dovođenje stranih trupa. To se može desiti samo u varijanti međunarodnog priznanja Hrvatske, koja bi mogla biti izazvana nekim našim pogrešnim potezom. Jedan takav potez mogao bi biti napad vojske na hrvatsku vlast. Svet bi se okrenuo protiv nas. Problem je kako ih razoružati a ne obarati vlast. (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str. 371)

9. avgust

◊ **Vasilije Krestić**, akademik: "U tom sklopu treba posmatrati i napade na Slobodana Miloševića. Onog časa kada je on krenuo u akciju uspostavljanja teritorijalnog integriteta Srbije, kad je počeo da radi na ukidanju dveju autonomnih jedinica kao konstitutivnih delova federacije, dobio je epitet velikosrpskog političara, povampirenog sledbenika I. Grašanina i doslednog izvršioca *Memoranduma SANU*: Takve ocene, koje su najpre potekle iz Hrvatske bile su potom prihvaćene od svih kojima je odgovarala slaba i na tri dela razbijena Srbija". (*Politika*, 9. avgust 1991)

12. avgust

◊ U Beogradu održan sastanak predstavnika Srbije, Crne Gore i BiH na kojem je usvojena tzv. *Beogradska inicijativa*.

16. avgust

◊ **Ljubomir Tadić**, akademik: "Ako zvanična Srbija ne osporava pravo hrvatskom narodu na otcepljenje od Jugoslavije, ni Hrvatska ne može to isto pravo osporavati masi srpskog naroda koja živi u njenim sadašnjim republičkim okvirima..."

(...) u ovom času (je) srpski nacionalni i državni inters u tome da srpski narod, tamo gde je u većini, ostane da živi u jednoj državi, zvala se ona i dalje Jugoslavija, ili nekako drugačije (...) Zahtev Srba da žive u jednoj državi u slučaju raspada Jugoslavije i dalje se naziva 'velikosrpskim hegemonizmom' (...) Pitam se po kome božjem ili ljudskom zakonu može dva do tri miliona Srba biti prinuđeno da živi izvan dosadašnje zajedničke države". (*Politika*, 16. avgust 1991)

19. avgust

◊ **Milan Martić**, ministar odbrane vlade tzv. SAO Krajine: "Trenutnom primirju i nastojanjima koja idu u tom pravdu ne daje(m) nikakve šanse, jer na njihovo pregrupisanje i naoružavanje odgovaramo i mi, tako da imamo i artiljeriju, i avijaciju, i armiju, koja je uz nas i tu nema šta da se krije... Uskoro (će se) uspostaviti kontrola i nad Petrinjom, Karlovcem... Zadrom... jer i nama i armiji, a interesi su, pokazalo se, zajednički potrebna je jedna velika luka." (*Borba*, 19. avgust 1991)

◊ Pokušaj vojnog puča u Moskvi koji imao za cilj smenu Gorbačova. Srpske vlasti podržale pučiste.

21. avgust

◊ **Dobrica Ćosić**, akademik: "... sedam stotina hiljada Srba vi ne možete da naterate da žive u jednoj takvoj državi (Hrvatskoj). Srbi nisu Kurdi". (*Politika*, 21. avgust 1991)

23. avgust

◊ **Pavle Ivić**, akademik: "Kad je postalo jasno da Jugoslavija nezadrživo korača putem ka raspadu koji su otvorili Ustav iz 1974, Titova smrt i privredni neuspeh, aktualizovala se potreba da se Srbija brzo izvuče iz položaja u koji ju je doveo Tito. (...) Zastava, grb i himna koje nam je nametnuo Tito.

Masovni mitinzi, koji su u Zagrebu i Ljubljani prikazivani kao vrhunac nedemokracije, jedino su demokratsko političko sredstvo onda kada nema mehanizma parlamentarne demokratije.

(...) moramo odbiti svaku pomisao na nekakav 'savez suverenih država'. (*Politika*, 23. avgust 1991)

◊ **Pavić Obradović**, potpredsednik Narodne skupštine Srbije, na zboru u Kočeljevi: "Mora svakome da bude jasno da se Srbija i srpski narod moraju braniti u Hrvatskoj, inače ćemo se sutra od Tuđmana braniti u Zemunu". (*TVB – Dnevnik*, 23. septembar 1991)

24. avgust

◊ **Pavle Ivić**, akademik: "Još mnogo važnija od istorijske pokretljivosti granica je činjenica da je područje SAO Krajine u Lici, Kordunu i Baniji dospelo pod vlast Zagreba tek 1981. godine (...) . Tako se pokazuje da nema podela u SAO Krajini koji je bio podložen Zagrebu duže pre Tita nego za vreme Tita.

(...) sigurno je da ćemo izgubiti mir, ako pristanemo da uđemo u klopu koja se zove 'savez suverenih država'". (*Politika*, 24. avgust 1991)

◊ **Kosta Mihajlović**, akademik: "Konfederacija je nešto najgore što se Jugoslaviji može dogoditi. Dosta je bilo kojekakvih društvenih uređenja koja nigde ne postoje". (*Politika*, 24. avgust 1991)

25. avgust

◊ **Kosta Mihajlović**, akademik: "... stanje unutrašnjeg kolonijalizma u kojem su, u toku svih 70 godina, a naročito u poslednje 4,5 decenije, neki delovi zemlje bili u nadređenom, a drugi u podređenom položaju." (*Politika*, 25. avgust 1991)

◇ **Promemorija hrvatskih intelektualaca za spasavanje BiH** (*Oslobođenje*, 28. avgust 1991.)

27. avgust

◇ Na Brionima razgovor delegacije Republike Hrvatske i JNA o prestanku oružanih sukoba.

29. avgust

◇ Milošević-Tuđman na razgovoru u Parizu kod predsednika Miterana

30. avgust

◇ **Mihajlo Marković**, akademik: "Ako je Slobodan Milošević u najvećoj meri odgovoran za uspostavljanje ravnopravnih odnosa, i ako je on doprineo rušenju nepravedne i apsurdne brionske Jugoslavije koja je jedino bila prihvatljiva Hrvatima i Slovencima sa svim privilegijama koje im je pružala, onda se može objasniti zašto je on postao takav predmet mržnje i satanizacije.

"Jedini rasplet jugoslovenske krize koji moramo po svaku cenu sprečiti je konzervacija Jugoslavije kao saveza država u njihovim dosadašnjim granicama". (*Politika*, 30. avgust 1991)

31. avgust

◇ **Mihajlo Marković**, akademik: "Od Radića, Mačeka i Pavelića do Hebranga, Bakarića i Račana, od Korošca i Kreka do Kardelja i Kučana sva politika hrvatskih i slovenačkih političara kretala se u okviru dileme: ili zajednička država u kojoj oni dominiraju, ili raspad Jugoslavije (...). Odjednom ćemo osetiti 'čudesnu lakoću postojanja' kad ne bude više bilo okolne braće da nas vode, zamajavaju, zapliću.

(...) primarni je srpski nacionalni interes da Republika Srbija tako vodi strategiju odbrane srpskog naroda u Hrvatskoj da pred svetom ne bude svaljanim razlozima optužena da učestvuje u agresiji protiv Republike Hrvatske (...). U našem je vitalnom interesu da odbranu srpskog naroda u Hrvatskoj vodi JNA, koja je i po našim zakonima i po međunarodnim merilima za to odgovorna (...). U našem je interesu u sadašnjoj fazi rasplesa jugoslovenske krize da insitiramo na Jugoslaviji (bez Slovenije i Hrvatske), a ne na 'Velikoj Srbiji' (...). Uz pomoć Srbije srpski narod u Hrvatskoj i BiH se organizovao i uzeo svoja prava koja su mu u toku pola veka pre toga osporena(...). Ta nova drtžavna granica mora u Hrvatskoj ići linijom

razgraničenja srpskog i hrvatskog naroda. JNA treba da posedne tu novu granicu..." (*Politika*, 30-31. avgust 1991)

3. septembar

◇ U Hagu usvojena Deklaracija EZ o Jugoslaviji. Najavljeno sazivanje Mirovne konferencije o Jugoslaviji u Palati mira u Hagu za 7. septembar i pokretanje arbitražne procedure. Za predsednika Konferencije imenovan lord Karington.

6. septembar

◇ **B. Petrović**: "Nacionalno-državnu startegiju u aktuelnoj politici Srbije mogla je pokrenuti samo ličnost od izrazitog političkog dara, samopregora, hrabrosti i energije, a pošto je to učinio Slobodan Milošević jasno je da on takva ličnost jeste". (*Politika*, 6. septembar 1991)

7. septembar

◇ Početak konferencije o Jugoslaviji u Hagu. U radu koferencije učestvovali su svi članovi Predsedništva SFRJ, predsednik SIV i šestorica republičkih predsednika, kao i savezni ministar za inostrane poslove. Usvojena je *Deklaracija o mirnom rešenju jugoslovenske krize*.

◇ U Makedoniji održan referendum za suverenu Republiku Makedoniju.

12. septembar

◇ U Hagu počela prva plernarna sednica Konferencije o Jugoslaviji

13. septembar

◇ **Milorad Pavić**, akademik: "Srbija je ponovo (kao Izrael) okružena neprijateljima".

"Pokoljenja koja danas vladaju Jugoslavijom (...) odgajana su pod nejednakim uslovima za vreme Brozovog režima. Srpski kadrovi su uglavnom nesmeli, bez inicijative, jer ih je glavnokomandujući saterao u rok negativnom selekcijom (...). Slovenci, Hrvati, Makedonci i Albanci naviknuti su da im je u Brozovoj Jugoslaviji i van nje bilo sve dozvoljeno. (...) Oni imaju bezobzirne kadrove sposobne da prežive. Ukratko, Brozovi srpski kadrovi danas su praktično neupotrebljivi. Brozovi slovenački, hrvatski i albanski kadrovi još kako su upotrebljivi.

Gospodin Milošević je pre svega morao da prevlada taj problem nesposobnih kadrova oko sebe (...). Gospodin Milošević je prvi i poslednji

političar koji je usred antisrpski nastrojene komunističke Jugoslavije učinio nešto dobro i veliko za Srbiju. Svi znamo pod kako teškim uslovima, koliko i kako u veoma kratkom vremenu..."(*Politika*, 13. septembar 1991)

15. septembar

◊ **Dobrica Ćosić**, akademik: "Narodi koje smo smatrali bratskim, uzvraćaju nam nebratskim, ustaškom i vmrovskom mržnjom i neprijateljstvom; komšije nam opet postadoše gonioци i ubice".

Nastaju uslovi u kojima će se posle dva stoleća borenja srpski narod konačno skrasiti u demokratskoj državi i posvetiti svom razvoju i napretku. Srpski narod kao celkina prvi put u istoriji stiče nacionalnu, socijalnu i duhovnu samosvest". (*Politika*, 15. septembar 1991)

◊ **Vasilije Krestić**, akademik: "Sasvim je sigurno da genezu genocidnih radnji nad Srbima u Hrvatskoj treba tražiti u onim vremenima kada su tzv. pravoslavni Srbi tj. Vlasi, pod pritiskom Turaka, u XVI i XVII veku, počelki da naseljavaju hrvatske zemlje(...) Ideja o genocidu nad Srbima u Hrvatskoj potpuno (je) bila sazrela u okvirima Austro-Ugarske, još pre izbijanja Prvog svetskog rata(...) Dugotrajno nastajanje genocidne ideje u određenim sredinama hrvatskog društva, koje, kako svedočio dr Ribar, i nije imalo tako usku nego prilično široku bazu, duboko se ukorenilo u svest mnogih generacija". (*Književne novine*, 15. septembar 1991)

17. septembar

◊ U Igalu lord Karington, Franjo Tuđman, Slobodan Milošević i Veljko Kadijević potpisali zajedničku *Izjavu o prekidu vatre*.

◊ **Veljko Kadijević**: Raspad Jugoslavije sagledava, pre svega, kroz ulogu međunarodnog faktora koga smatra najodgovornijim. Pri tome, polazi od globalnih ciljeva SAD, koji su osamdesetih godina formulisani kao: 1) poraz komunizma; 2) postizanje vojne nadmoći nad SSSR; 3) mogućnost intervencija širom svijeta; 4) borba protiv terorizma; i 5) sposobnost reagovanja na povećane opasnosti od regionalnih sukoba. Dakle, kroz ulogu SAD na međunarodnom planu, Kadijević raspad i rat u Jugoslaviji, razmatra isključivo kroz ideološku prizmu. Međunarodne procese posmatra isključivo kao diktat SAD i njihove nadmoći, prije svega, vojne i ekonomske. U okviru realizacije utvrđenih globalnih prioriteta, posebno prvog i drugog, ističe Kadijević, kretao se i stav SAD prema Jugoslaviji. Njegovi argumenti za takav stav: "Očigledna je namjera SAD bila da se komunističkoj ideji ne dozvoli vrijeme i mogućnost da sama eventualno ispravi svoje zablude i greške, kao što je to činio i čini kapitalizam prebrođavajući mnoge krize, poraze, revolucije, ratove, već da se prva ozbiljna i

sveobuhvatna kriza komunizma iskoristi za njegov potpuni i definitivni poraz. Zaslužuje posebnu pažnju teza lansirana u SAD krajem sedemdesteih godina da nacionalno ima primat nad klasnim i da, prije svega, na toj platformi treba tući komunizam. Ta se teza, za sada, pokazala tačnom. Ostaje, međutim, da se vidi kakve će negativne posljedice po svijet imati rapslamsavanje nacionalnih strasti i po svaku cijenu. Neke zemlje, među njima i Jugoslavija i Sovjetski Savez pa i Čehoslovačka, to su već skupo platile. U pogledu rušenja komunističkih sistema, stav prema Jugoslaviji je u suštini bio isti kao i prema drugim socijalističkim zemljama, bez obzira na specifičnosti jugoslovenskog sistema". (Veljko Kadijević, *Moje viđenje raspada*, Politika, Beograd 1993)

18. septembar

◊ Predsednik SIV Ante Marković postavio pitanje o, ulozi JNA u ratu u Hrvatskoj i tražio ostavku saveznog sekretara za narodnu odbranu Veljka Kadijevića i njegovog zamenika zbog tajnih razgovora u Moskvi u martu.

19. septembar

◊ Kolone tenkova krenule iz Beograda u pravcu Vukovara.

20. septembar

◊ Na konferenciji KEBS o ljudskim pravima u Moskvi, predstavnik SAD izneo optužbe na račun Srbije i JNA

22. septembar

◊ **Biljana Plavšić**: "Virus rušenja Jugoslavije po cijenu najužasnijih žrtava ustaške Hrvatske prenosi se i u BiH. Mi ćemo znati da branimo Jugoslaviju i sve Srbe i sve druge jugoslovenske rodoljube. Srbi će svoje regije u BiH održati i razviti. Srbi će se uvijek odazvati na mobilizacijske pozive JNA. Srba u Jugoslaviji ima mnogo, koliko svih ostalih zajedno. Sa Srbima se treba dogovoriti dok su oni još spremni za to. Sa Srbima ne treba ratovati. Sa njima je živjeti divno, a ratovati je pogibeljno. Nećemo biti mirni dok se Hercegovini ne pripoje Foča, Goražde, gde istorijski i geografski pripadaju". (*Politika*, 22. septembar 1991)

26. septembar

◊ Savet bezbednosti UN usvojio *Rezoluciju 713* o zabrani izvoza oružja Jugoslaviji.

◊ **Dragan Dragojlović**, ministar za verska pitanja u Vladi Srbije, u govoru valjevskim rezervistima ("dezerterima") "Mi stalno govorimo da Srbija ni-

je u ratu sa Hrvatskom, ali je to srpski narod. Mi to ne možemo da kažemo zbog svetskog javnog mnjenja, jer bi onda Srbija bila agresor. Jer, kada je vojnik JNA u Hrvatskoj ne može se reći da je to Srbija. Zbog toga Srbija ne može da ima svoju vojsku, pa ima svoju vojsku u JNA". (*Borba*, 26. septembar 1991)

28. septembar

◊ **Borisav Jović**: "Na sektoru Dubrovnik stanje je solidno. I sa tog sektora (granica Crne Gore i Hercegovine) Valjevci pobjegli. Tamo se snage HDZ mogu lako likvidirati. Slavonija se sređuje. Nemamo dovoljno pešadije, a bez ne može. Kragujevčani su pobjegli, kao i Vojvođani. Sada se u Novom Sadu sprema jedna brigada. Izbiće na liniju Osijek-Vinkovci i zauzeti Vukovar, ali je pešadija neophodna. (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str. 390)

29. septembar

◊ **Mihajlo Marković**, akademik: "JNA treba da se koncentriše na granicu između onih krajeva gde je većinski srpski narod i drugih delova Hrvatske. Zna se koji su to krajevi – Krajina, Slavonija, Baranja i zapadni Srem". (*Politika*, 29. septembar 1991)

30. septembar

◊ Referendum Albanaca za "suverenu i nezavisnu državu Kosovo".

4. oktobar

◊ Na Konferenciji o Jugoslaviji izdato je Saopštenje kojim se predviđa a) uspostavljanje labave zajednice ili saveza suverenih ili nezavisnih republika; b) aranžmani za zaštitu manjina; c) neprihvatanje jednostranog menjanja granica.

◊ **Patrijarh Pavle** upućuje pismo lordu Karingtonu, predesdavajućem Međunarodne konferencije o Jugoslaviji, u kome kaže da, zbog genocida u prošlosti nad Srbima u Hrvatskoj i savremenih zbivanja na tom prostoru, Srbi ne mogu ostati u sastavu bilo kakve nezavisne Hrvatske, već moraju ući pod zajednički krov sa Srbijom i svim srpskim krajinama. "Vreme je da se shvati da žrtve genocida i njegovi negdašnji, a možda i budući vinovnici, ne mogu živeti zajedno".

7. Oktobar

◊ **Siniša Vučinić**, komandant paravojne jedinice "Sokolovi" (oko 1500 dobrovoljaca) u intervjuu Špiglu: "Na stotine zarobljenika streljao sam kao

komandant... mi nemamo kamione za transport niti logore. Mi ubijamo odmah, isto kao hrvatske jedinice na drugoj strani... 90 odsto svih dobrovoljaca koji se sada bore u Bosni dolazi iz Srbije. Ratni cilj nam je da Muslimani moraju nestati kao nacija, moraju se izjasniti kao Srbi ili kao Hrvati.. Finansiraju nas isključivo srpski emigranti". (*Borba*, 7. oktobar, 1991)

◊ **Alija Izetbegović** proglasio neutralnost BiH: "BiH ne želi da bude učesnik u ovom ratu, ovo nije naš rat. Mi ne možemo uraditi ništa da sprečimo unošenje rata u Bosnu". (*Borba*, 7. oktobar 1991.)

◊ JNA raketira Banske dvore, rezidenciju predsednika Republike Hrvatske.

8. oktobar

◊ **SDS o neutralnosti BiH**: "BiH ne može ni na koji način proglasiti svoju neutralnost. Grubo kršenje propisa predstavlja i Izetbegovićev poziv vojnim obveznicima da se ne odazivaju na legalan mobilizacijski poziv JNA u vreme kad secesionističke oružane snage prete da rasture SFRJ i unište srpski narod.

◊ Srbi će razumeti potrebu Muslimana da u srpsko-hrvatskom sporu ostanu neutralni, međutim, BiH kao sastvani deo Jugoslavije mora da poštuje savezni Ustav i zakone". (*Večernje novosti*, 8. oktobar 1991)

◊ Sabor Hrvatske proglasio samostalnost Republike Hrvatske.

◊ Poslanici SDA u BiH parlamentu ponudili su usvajanje *Memoranduma*, dokumenta koji BiH definiše kao suverenu državu, koji legalizuje stav da BiH više ne priznaje odluke krnje Jugoslavije.

◊ Petodnevno zasjedanje BiH Skupštine - razmatranje *Memoranduma SDA*.

◊ **Radovan Karadžić**: "Proglašenje neutralnosti BiH u takvom oružanom sukobu je ishitren nedobronameran čin. Neodazivanje na pozive za mobilizaciju u JNA je direktan put u anarhiju i kaos, čiji konačni produkt može biti samo građanski i verski rat". (*Politika*, 10. oktobar 1991)

◊ Saopštenje Regionalnog odbora SDS za Bosansku Krajinu:

"Bosna mora biti aktivni činilac u čišćenju Jugoslavije, Balkana i Evrope od fašističke ideologije i terora poglavnika Tuđmana i tzv. endehazijske ustaške ideologije. Pozivom na neutralnost u takvoj situaciji Izetbegović se otvoreno stavio u poziciju prvog ustaškog doglavnika Franje Tuđmana i ustaške države". (*Ekspres politika*, 10. oktobar 1991)

◊ **Radovan Karadžić**: "Memorandum dovodi BiH na rub propasti i građanskog rata... Nemam pravo da vas zavaravam da će srpski narod pristati. Jer, mi smo se opredelili - ostajemo u Jugoslaviji. Ko ima tehničke

mogućnosti neka izađe iz Jugoslavije, nećemo ga sprečavati. Srbe ne možete naterati da to učine, osim da nas pobijete. Ali, ko to može da pobije 35 odsto stanovništva? Ne unosite nemir u ljude. Odreknite se nezavisne BiH, kao što smo se mi odrekli Velike Srbije, jer to su dva maksimalna zahteva. (*Večernje novosti*, 12. oktobar 1991)

◊ Protesno pismo građana Bosne rukovodstvu BiH:

"Umesto da ste na strani naroda i JNA, svi se zdušno pridružete rušteljima BiH... Sve što činite smišljeno je da se oslabi JNA i celokupne oružane snage". (*Ekspres politika*, 14. oktobar, 1991)

10. oktobar

◊ **Mihajlo Marković**, filozof, glavni ideolog SPS: "JNA neće napustiti teritoriju Hrvatske u današnjim granicama. Jugoslovenska armija će se povući na novu granicu između Srbije i Hrvatske, a posle toga se može razgovarati o mirnom rešenju sadašnje krize... U novoj jugoslovenskoj državi biće bar tri federalne jedinice: Srbija, Crna Gora i ujedinjena bosanska i kninska krajina". (*Borba*, 10. oktobar. 1991)

11. oktobar

◊ **Mihajlo Marković**, akademik: "... ako ne dođe do deblokade kasarni, JNA će krenuti u ofanzivne akcije. To znači deblokiranje kasarni i oslobađanje svih teritorija gde u većini živi srpski narod, odnosno oslobađanje Zadra, Karlovca, Siska i Vukovara". (*Politika*, 11. oktobar 1991)

15. oktobar

◊ *Memorandum o suverenoj BiH* usvojen je na sednici Skupštine BiH. Poslanici SDS napustili zasedanje u znak protesta.

◊ Diskusija u Parlamentu BiH:

Radovan Karadžić: "Ovo je treća-četvrta republika koja ne želi biti u Jugoslaviji... Put kojim su krenuli je ista autostrada koja je vodila Hrvatsku u pakao, samo što bi taj pakao rata u BiH bio teži, a u kome bi i muslimanski narod možda mogao nestati. Zato nemojte po Evropi nastojati da isposlujete nešto na šta nemate pravo". (*Večernje novosti*, 16. oktobar 1991)

◊ Franjo Tuđman i Slobodan Milošević kod Mihajla Gorbačova u Moskvi.

16. oktobar

◊ **Pismo SANU svetskoj javnosti**: "...jasno je da svako razdvajanje jugoslovenskih naroda državno – administrativnim republičkim granicama u

nove suverene države, pa i sam konfederalan sistem državnog uređenja (...) ne nudi nikakvo trajno rešenje.

Hrvatska sa svojim 'vrhovnikom' F. Tuđmanom zastrašila je Srbe i probudila u njima istorijsko pamćenje na genocid izveden nad njima u Hrvatskoj 1941-1945". (*Politika*, 16. oktobar 1991)

18. oktobar

◊ U Hagu na Konferenciji o Jugoslaviji razmatran predlog *Deklaracije o Jugoslaviji*. Predviđena suverenost i nezavisnost republika, njihovo međunarodno priznavanje, mehanizmi zaštite ljudskih prava, posebno manjina. Za srpsku manjinu je predviđen specijalni status. Slobodan Milošević je odbio rešenja iz Deklaracije, "jer suspenduju važeći ustavni poredak i ukidaju Jugoslaviju kao državu koja kontinuirano postoji već 70 godina".

◊ **Gospodin Danilo Krstić**, episkop budimski: "Sveti Sava se opredelio za politički poniženu i oslabljenu Vizantiju, jer je u njoj video nesalomljivi duh Pravoslavlja, a okrenuo je leđa na izgled svemoćnom Rimu, odakle su već smrdele prve lomače, nagoveštaji Aušvica i Jasenovca... Bojimo se da je novi svetski poredak na pomolu, zasnovan na trilateralnom savezu Amerike, Evrope i Japana, da je početak stvaranja planetarnog mravinjaka u kome važe jedino zakoni uživalačkog društva... Treba da se kroz pokajanje udostojimo da bi nam Bog dao pobožnog kralja i cara u Srbiji i Rusiji... To nije pitanje vraćanja formalnom obredu (čega smo danas često svedoci), nego samom smislu kulta, a to je dobrovoljno krstonošenje, radosni post i uzletna molitva." (*Pogledi*, Kragujevac, 18. oktobar – 1. novembar 1991)

22. oktobar

◊ **Teodor Anđelić** o Haškoj konferenciji: Sebični interesi i povremeno gubljenje orijentacije među stotinama projekata preuređenja Evrope i Balkana, doveli su do nedosledne i ultimativne politike ozbiljnih evropskih država i SAD. Uporno insistiranje da se Jugoslavija u njenim unutrašnjim granicama po svaku cenu očuva, počelo je da vodi u apsurd. Kreacija u kojoj bi se na silu pokušavao 'suživot' jedne neonacističke Hrvatske i demokratske Srbije, mogla bi da se zove jedini "Apsurdistan".

(...) Ukoliko bude uspela da odoli pritisku razgoropađenog nemačkog ekspanzionizma, Evropa bi u Hagu trebala da prihvati spoznaju o stanju sa jugoslovenskim unutrašnjim granicama koje je principijelno isto kao pre sedam decenija – nema pravnih unutrašnjih granica već samo odnosa snaga na ovom prostoru. Da li to znači da konačno treba proći međunarodno

priznatu proceduru za postizanje legitimiteta ovih granica a da se ne ponove iste greške?" (*Epoha*, 22. oktobar 1991, str. 13-15)

23. oktobar

◊ **Milorad Ekmečić**: "Haška deklaracija je diktat, plod pregovora iza kulisa, a ne rezultat sporazumevanja na konferenciji. U njoj je sve dvomisleno: nema zajedničke valute nego se kao u vreme knjaza Miloša uvodi kliring, tj. trampa kao sredstvo plaćanja; nema zajedničke vlade, nego komisije koje se po volji mogu sastati. Nema zajedničkog parlamenta nego se ostavlja mogućnost da se on stvori ukoliko se neko o njemu sporazume. To se sve predviđa kada je Slovenija ukinula zajedničku monetu, kada se sa Hrvatskom više nego jasno zarekla da ne želi da ima zajednički parlament, zajednička tela, kada su slovenački i hrvatski predstavnici iz Predsedništva države dovedeni na haško 'zasedanje' radi broja, da pokažu kako se slažu sa stvaranjem labavog saveza suverenih država. Nije predviđeno ništa što bi potvrdilo da je takav savez zaista i stvoren, sem deklaracije koja ga je najavila kao mogućnost.

Očigledno, haška deklaracija izražava pobedu nemačke i katoličke klerikalne formule o rešavanju jugoslovenske krize. Dogovori o tome su obavljani iza zavese i deklaracija treba da predstavlja uvod u zvanično priznanje Hrvatske i Slovenije. To je obavljeno na isti način kako se radilo od početka jugoslovenske krize - umesto da se ostavi Jugoslaviji da rešava sama o sebi, diktatom se razara cela država i ta formula prenosi na sve. Srbi, a možda i Istrani, u Hrvatskoj su dobili pravo na autonomiju, na svoje bukvarne i svoju policiju, ali i Sandžak i Kosovo i sijaset drugih državnica u kojoj se bivša Jugoslavija raspada.

Žurba kojom je bosanski parlament na neustavan način nadglasao volju jednog suverenog naroda imaće za posledicu to da će se i sama Bosna raspasti u više manjih unutrašnjih državnica i oblasti, po verskom kluču i po sposobnostima brdskih vojvoda da nametnu volju svoga oružja.

Jugoslavija je ukinuta. Ali, kao i 1463. i 'Bosna šutkom pade'. Vođe bosanskog parlamenta su se, slično 1914, i 1941, odlučili da svoj narod pretvore u topovsku hranu neke Evrope.

Posledice haškog diktata su mnogostruke: 1) užurbani pokušaji da se od peska napravi pita i Deklaracija popravi nekim rešenjima koja bi delimično smirila Srbe; 2) usaglašavanje stavova sa Sovjetskim Savezom i Amerikom; 3) priznanje nezavisne Hrvatske i Slovenije, legalizovanje njihovog naoružavanja i konačno produbljanje građanskog rata u Jugoslaviji.

Jedna od mogućih posledica jeste da se Haška konferencija raspadne, i njenu ulogu preuzmu Ujedinjene nacije, kako bi se Jugoslavija odmakla od još jednog klerikalnog diktata. (*Politika ekspres*, 23. oktobar 1991)

◊ **Lord Karington**, predesdavajući Konferencije o Jugoslaviji, ponudio novi predlog o budućnosti jugoslovenske države, odnosno *Deklaraciju* od 18. oktobra u izmenjenoj formi. Specijalni status treba da se primenjuje na sve manjine.

◊ **Borisav Jović**: "Za nas je bitno da postignemo za srpski narod u Hrvastkoj slobodu i nezavisnost od Hrvata. Nije nam cilj obaranje hrvatske vlasti, niti osvajanje hrvatskih teritorija. (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str.401)

24. oktobar

◊ **Jovan Rašković**, akademik citirajući Starčevićev stav da su 'Srbi smeće' ocenio da je: "kontinuitet takve misli dao alibi velikom delu hrvatskog naroda da se prema Srbima ponaša kao da su na nivou životinja". (*Politika*, 24. oktobar 1991)

25. oktobar

◊ **Matija Bećković**, pesnik i akademik: "Zlo koje je u prošlom ratu poklalo stotine hiljada Srba u NDH nije ustuknulo ni kad je ceo svet bio protiv njega, a možete zamisliti kako se osokolilo kada mu se čini da ima podršku svetske demokratske javnosti sa kojom će rehabilitovati i svoju prošlost i dokončati svoj zločin.

(...) Od brojnih primera oslepelih kampanja dozvolite da sada spomenem *Apel za Hrvatsku* objavljen prošle nedelje u *Njujork tajmsu*. Potpisali su ga neka od najznačajnijih imena nauke i umetnosti današnjeg sveta, a među njima Česlav Miloš i Josif Brodski. Potpisnici traže spas za hrvatski narod, osuđuju bombardovanje Zagreba i Dubrovnika. I pesnici koji imaju toliko iskrenih poštovalaca među srpskim čitaocima zaboravljaju da u Hrvatskoj žive i Srbi i dozvoljavaju da budu zloupotrebljeni.

(...) Članovi udruženja književnika Srbije su članovi vladajuće i mnogih opozicionih partija. Neki su i vođe partija i to onih najvećih i najuticajnijih. Gotovo da ne bi bilo opozicije bez članova srpske književničke organizacije. (*NIN*, 25. oktobar 1991.)

◊ Konstituisana Skupština srpskog naroda u BiH.

◊ **Borisav Jović**: "Na poslednjem sastanku šestorice kod Slobodana (možda će zauvek biti poslednji) direktno su nas Kadijević i Adžić optužili da Srbe u Hrvatskoj ostavljamo na cedilu. Slobodan im odgovara da smo ih

pomagali i kapom i šakom i to ćemo činiti do kraja. Adžić, koji je istupao slično Kadijeviću, kaže da, ako ne damo još rezervista, njemu ništa drugo ne ostaje nego da uzme pušku i da ide s njima da se lično bori". (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str. 402)

27. oktobar

◊ **Vojo Kuprešanin**, predsednik SAO Bosanska Krajina "Srpski narod (će), u svojoj odbrani, od Beča napraviti – Hirošimu". (*Večernje novosti*, 27. oktobar 1991)

28. oktobar

◊ **Radovan Karadžić**: Armija bi trebalo da brani integritet Jugoslavije. Ona je krvavo izdata i napadnuta u Sloveniji i odatle se povukla, jer je proglašena okupatorskom. Čini mi se da bi se Armija sada mogla održati u Sloveniji, ali je pitanje treba li da se zadržava tamo gde je neće. Armija sad treba da spreči dalje rešavanje krize u Jugoslaviji nasilnim putem, da speči genocid. (*Duga*, 28. oktobar 1991)

◊ **Borisav Jović**: Ocenjujemo (Slobodan i Jović) da je stav Crne Gore za nas od prelomnog značaja (...) Dovedena je u pitanje cela naša politika zasnovana na koncepciji da Jugoslavija postoji dok god bar dve republike žele da je očuvaju. Od toga zavisi i odgovor vojsci o mobilizaciji. Dogovorili smo se da još jednom razgovaramo sa Crnogorcima. Ako se ne koriguju, izlazimo u javnost sa prvim ocenama šta njihov stav znači, a to bi bilo njihovo rušenje. To nam ostaje kao jedini izlaz. Verujemo da bismo lakše njih srušili, nego što bismo izgradili novu valjanu političku platformu za dalju samostalnu akciju. (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str. 405)

29. oktobar

◊ Ministri inostranih poslova doneli odluku o uvođenju ekonomskih sankcija Srbiji

30. oktobar

◊ Lord Karington ponudio treću verziju dokumenta o rešavanju jugoslovenske krize (izostavljen je stav o vraćanju stausa autonomnih pokrajina na rešenje od pre 1990.).

◊ **Borisav Jović**: "Veljko (Kadijević) je zvao Slobodana i rekao mu da sutra pre sednice Štaba Vrhovne komande ima nameru da donese odluku da svim raspoloživim snagama krene na oslobađanje kasarni u Hrvatskoj i na rušenje gradova. Slobodan mu je rekao da to nije pametno, a on mu je

dogovorio: "Ti si isti kao Bora Jović". (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str. 407)

◊ **Željko Ražnatović Arkan**, komandant paravojne jedinice Srpska dobrovoljačka garda: "Nama je vrhovni komandant patrijarh Pavle". (*Borba*, 30. oktobar 1991)

1. novembar

◊ **Vasilije Krestić**, akademik je rekao " da najbolji odgovor da li ova dva naroda mogu da žive zajedno daju događaji u prvoj i drugoj Jugoslaviji, kada je od hrvatske ruke stradalo tačno milion Srba! On se argumentovano suprotstavio tezi da je ideja genocidnosti u hrvatskom narodu zaživela nakon ujedinjenja 1918, navodno kao odgovor na srpski hegemonizam u novostvorenoj zajedničkoj državi. Ističući da se to dogodilo znatno ranije, "još u prošlom veku", akademik Krestić je rekao kako je nesporna činjenica "da se genocid može pripisati zvaničnoj hrvatskoj politici, kako komunističkoj tako i antikomunističkoj, u dugom nizu godina koja je doprinela da tom idejom u kontinuitetu bude prožet i znatan deo hrvatskog društva". (*Politika*, 1. novembar 1991)

◊ **Patrijarh Pavle** o srpskom nacionalnom i državnom interesu: " Ni u ovoj stvari nemam neki određeni plan, jer se politikom nisam bavio, te mogu samo reći da, kao ljudi, shvatamo i prihvatamo pravo svih naroda na slobodno opredelenje da priđu zajednici sa drugima, ukoliko i ovi na to pristanu, i slobodno se iz zajednice odvoje, mirno i u saglasnosti s njima. Ali smatramo da se to pravo ne može uskratiti nijednom narodu – dakle ni srpskom". (*Politika*, 1-2, novembar 1991)

2. novembar

◊ **Borisav Jović**: (...)Pretežan deo teritorija na kojima žive Srbi su pod srpskom vlašću. To jedino nije slučaj sa centralnom Slavonijom, ali otuda su Srbi masovno izbegli, pa nema ko da se bori, niti da drži vlast. Hrvatska se sve više naoružava, što vodi u sve veće angažovanje JNA, koja traži sve veću mobilizaciju ovde u Srbiji, a to je potpuno kontraproduktivno za našu politiku. Smatram da postoje svi razlozi da sada, kada srpski narod na tim teritorijama ima vlast, zatražimo od Ujedinjenih nacija da ih oni zaštite svojim mirovnim snagama, do političkog rešenja jugoslovenske krize". (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str. 407)

3. novembar

◊ Konferencija o Jugoslaviji razmatrala četvrtu verziju *Sporazuma za opšte rešenje krize*. U osnovne principe unosi se mogućnost stvaranja države od onih republika koje žele da ostanu u njoj.

5. novembar

◊ **Matija Bećković**, akademik: "Naš greh bio bi najveći zato što smo najveći i što je prvi put za hiljadu godina srpske istorije poslednjih pola veka srpsku sudbinu određivao čovek druge vere i nacije.

(...) tom režimu se najčešće osporava ono što je za Srbe nesporna i nekomunistička briga o celini srpskog naroda, o tzv. Srbima izvan Srbije. Samo u tom pitanju danas nema razlike između vlasti i opozicije, Srba u otadžbini i rasejanju.

Ispada da je sve drugo realnije od onoga što bi bilo najpravednije i najlogičnije: ujedinjenje srpskog naroda, ujedinjenje koje nikoga ne ugrožava i ne razjedinjava". (*Politika*, 5. novembar 1991)

◊ "Srpska vojska je zauzela Skadar i Jedrene, a ova ne može Borovo Selo i Tenje". (*Borba*, 5. novembar 1991)

◊ **Radovan Samardžić**, akademik: "Sudbina države u kojoj živimo više ne zavisi od naše volje, hrabrosti i pameti, poštenja, opredeljenja za carstvo nebesko i svih onih vrlina koje su nas krasile kroz istoriju. Zavisi sada od belosvetskih mešetara, trgovaca, finansijera, planera takve politike koji su se čak drznuli da rasturaju države na krvi zasnovane, i krvlju stvorene." (*Epoha*, 5. novembar 1991)

◊ **Branislav Vakić**, četnički vojvoda i savezni poslanik SRS: Već sa prvim incidentima sa hrvatske strane, i sa njihovim napadima na srpska sela u Slavoniji, srpski dobrovoljci i četnici su krenuli tamo na poziv Teritorijalne odbrane i srpskog naroda. U Borovo Selo nas je pozvao pokojni Vukašin Šoskoćanin, i tu smo dobijali oružje 'tompson', od tadašnje JNA. Početkom novembra 1991 godine mi, srpski četnici, smo na poziv JNA, preko Negoslavaca ušli u Vukovar. Tada smo od majora tadašnje JNA Veselina Šljivančanina dobili oružje i saradivali sa njim, odnosno jugoslovenskom vojskom.

Posle oslobođenja Vukovara, krenuli smo u Zapadnu Slavoniju. Tamo su moji dobrovoljci i četnici dobijali oružje sa znanjem lično komandanata u Zapadnoj Slavoniji generala Uzelca. Međutim, došlo je do velike izdaje jugoslovenskih generala. Zapadna Slavonija je predata Hrvatima, vojska se povukla, a narod otišao u zbegove. (*Telegraf*, 28. septembar 1994.)

8. novembar

◊ **Željko Ražnatović Arkan**: Vuka znam godinama, još iz vremena kad je bio književnik. Kod kuće imam komplet njegovih knjiga sa posvetom 'Mom najboljem prijatelju Arkanu, Vuk Drašković'.

Kad su razni liderčići nagrnuli među navijače, zavladao je kaos. Delije su bile u rasulu. Podelili su se jedni za Vuka, drugi za Šešelja, treći za Slobu, četvrti za Jovića. Na stadionu je bilo ko na mitingu. Onda sam rešio da zavedem red. Ima samo da pevaju 'Zvezdine' pesme... Mene samog ovaj rat košta dvesta hiljada dolara dosad. Odakle pare? Pa, ja sam poslovan čovek. Imam svoju poslastičarnicu i trgovinu. To znači da sam u svom poslu uspešan. Mi smo se organizovali da srušimo vlast u Hrvatskoj, a ne u Srbiji, iako su nas u početku ovdašnje vlasti tretirale kao paravojnu, ilegalnu formaciju". (*Duga*, 8-23. novembar 1991)

9. novembar

◊ **Borisav Jović**: "Sednica Predsedništva na kojoj je iznet predlog da se pozovu mirovne snage UN radi zaštite Srba u Krajini. U pismu Savetu bezbednosti, između ostalog stoji, (...) Mirovne snage UN stvorile bi tanpon zonu i razdvojile strane u sukobu, sve dok se na miran, pravičan i međunarodno-pravno zasnovan način, uz angažovanje UN, ne reši jugoslovenska kriza. Time bi se stvorili neophodni uslovi da Predsedništvo SFRJ, kao vrhovni komandant oružanih snaga SFRJ, donese odluku o dezangažovanju JNA u sprečavanju međunacionalnih sukoba na teritoriji Republike Hrvatske". (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str. 410)

◊ Predsedništvo SFRJ uputilo Savetu bezbednosti UN pismo u kome radi hitno upućivanje mirovnih snaga UN u Hrvatsku

14. novembar

◊ **Vojislav Šešelj**: "Snage UN biće dobrodošle na liniji prekida vatre Karlobag - Karlovac-Ogulin - Virovitica. Na Drini bismo takve snage uništili. Nema mirovnih snaga koje bi došle protivno volji jedne strane u sukobu. Na Drini pogotovo". (*Borba*, 14. novembar 1991)

20. novembar

◊ JNA okupirala Vukovar posle strahovitih razaranja grada i ubijanja civila.

22. novembar

◊ Sajrus Vens, specijalni izaslanik generalnog sekretara UN, u Beogradu vodi razgovore o mogućnosti upućivanja mirovnih snaga UN u Hrvatsku.

23. novembar

◊ **Milić od Mačve**, slikar: "Uskoro će Srbi biti gospodari sveta. Oni već sada raspolažu tajnim oružjem takozvanog Teslinog paketa. Ako samo jedna bomba padne na Beograd, Vatikan, Beč, Bon i Zagreb biće srušeni sa zemljom..." (*Duga*, 23. novembar – 7. decembar 1991)

27. novembar

◊ Savet bezbednosti UN usvojio Rezoluciju 721 o potrebi slanja mirovnih snaga UN u Hrvatsku.

◊ **Radovan Karadžić**, govor u novembru 1991 tokom pripreme za tzv. "Plebiscit srpskog naroda" - tonski zapis izlaganja nalazi se u arhivi Državne komisije: "Ja ću sada da vam predočim nekoliko ishoda krize u BiH. Jedan je od ishoda da osvanemo u neovisnoj i suverenoj BiH, koju je Broz ocrtao, a koju bi Aliji podarila Evropa. To je mala šansa. Evo, Vens je već tri sata i 15 minuta kod Miloševića, Milošević nije trepnuo. Niti će trepnuti, niti popustiti. Crnogorci su u Hagu, danas, na jednoj komisiji odigrali dobro, jer je Bulatović preuzeo takvu obavezu. Vidjeli ste da su narod i vojnici u Crnoj Gori sto-posto za nas.

Drga varijanta da se otcjepe Hrvati, a mi i Muslimani ostanemo u nekoj Bosni, koja bi na neki način malkice bila vezana za Srbiju. Treća varijanta je da se mi otcjepimo, odnosno da se dovedemo u situaciju onih, koji hoće da se odcjepe od Jugoslavije, a ne od BiH, Hrvate i Muslimane koji hoće da formiraju svoju državu.

Četvrta varijanta, koja je možda najverovatnija, jeste da teritorijalno postoji 'srpska Bosna', ali i funkcionalno da postoji srpska vlast, koja sređuje sve srpske poslove.

Postoji još neka mogućnost da neko stepenasto rješenje bude, da 'srpska Bosna' bude u savezu sa srpskim drzavama, 'muslimanska drzava' u konfederalnom savezu, a 'hrvatska' bi vjerovatno bila bez ikakvih posebnih veza sa Jugoslavijom, ali bi bila sa ove naše dve Bosne, srpskom i muslimanskom.

Postoji šansa da se pobijemo, pa kome opanci, kome obojci. Znaju oni da mi ne bježimo od toga. Ima Srba. U samoj BiH bi se moglo sastaviti skoro pola miliona vojnika, sa lakim i teškim naoružanjem. To ne bi mogao niko da

zaustavi. Ja i strancima kažem da bi taj rat bio krvav i žestok." (*BILTEN* br 7, februar 1994, Državne komisije za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima na teritoriji BiH) (Vid. Prilog 3)

◊ **Željko Ražnatović Arkan**, poslastičar, komandant Srpske dobrovoljačke garde: "Pošto je Vizental mnogo star čovek, ja sam osnovao sopstvenu fondaciju koja će goniti ustaške zločince iz ovog rata. Prema tome, nijedan ustaša, nijedna zver neće moći da pobjegne. (*NIN*, novembar 1991)

21. novembar

◊ **Radovan Karadžić**: "Netrpeljivost, netolerancija, oholost, potreba za vladanjem nad drugima, karakterišu zajednički život u BiH. Kao odgovor na to javlja se potreba za razdvajanjem svega i svačega". (*Politika*, 21. novembar 1991)

23. novembar

◊ **Pismo Vuka Draškovića predsedniku Franji Tuđmanu**: "Dželiti isti žrtve iste": "Dok posmatram stravična svedočanstva bezumlja Vaše vojske u Borovu naselju i Vukovaru, užasnut i zanemio, reših da Vam pišem i da Vam, uz pismo, na poklon pošaljem primerak romana 'NOŽ'. Ustaški pokolji Srba počinjeni 1941. ponavljaju se, evo, do u detalje. Opisujući u romanu 'Nož' pomor mog naroda od pre pola veka, unapred sam opisao njegovo sadašnje postradanje od Vaše vojske i Vaše države. Ništa se nije promenilo. Dželiti isti, žrtve iste. Isti noževi, isti maljevi. Isti vratovi i lobanje. Mržnja ista, ludilo isto. Neću da verujem", kaže se dalje, "da je hrvatski narod genocidan. Neću da verujem da je zlo potka njegovog nacionalnog bića i da je taj narod nesposoban za pokajanje i duhovno pročišćenje.

Pre će biti da je, decenijama već, taj nesrećni narod udaljen od istine. Pre će biti da, decenijama već, Hrvati gledaju lažno lice u lažnom ogledalu. Da su ikada saznali šta se, zaista, dogodilo u Jasenovcu ili Jadovnom 1941. ne bi se, uveren sam, ponovio ni Vukovar, ni Gospić, ni Borovo 1991. Oni Hrvati koji su saznali istinu, kaže se dalje u pismu, doživeli su i katarzu. Ti Hrvati nisu danas ni uz Vas, gospodine Tuđman, ni uz Paragu, samo što mnogi, iz straha, to ne smeju da javno i pokažu. (*Borba*, 23. novembar 1991) (Vid. Prilog 6)

22. novembar

◊ **Dragoljub Mićunović**: "Zahtev za nezavisnost BiH otvara vrata najvećim opasnostima po mir i stabilnost ove republike".

25. novembar

◊ **Dr Radovan Samardžić**, profesor, akademik: "Situacija za Dubrovnik nije opasna. To je prostituisani grad hotelijera, gde dolaze američke babe, britanski pederi, glupi Francuzi i nemačke daktilografkinje. Jugoistična Evropa je ionako napola kolonija nemačkih daktilografkinja... Nama saveznici ne trebaju, jer su SAD korumpirane, Englezi su glupi, Francuzi desničari, a Rusi siromašni. (Poljski list *Spotkani*, 25. novembar 1991.)

◊ Skupština srpskog naroda u BiH najavila stvaranje posebne republike do 14. januar 1991. kao reakciju na zahtev vlade BiH da Konferencija o Jugoslaviji prizna nezavisnost ove republike. (*Politika*, 22. novembar 1991)

28. novembar

◊ General-potpukovnik **Marko Negovanović**, pomoćnik saveznog sekretara za narodnu odbranu "Imamo dovoljno ne samo nafte nego i svega ostalog potrebnog za ratna dejstva. Glasine koje se šire da je JNA ostala bez goriva, tendenciozne su. Njima se želi stvoriti nepoverenje u vojsku i njenu sposobnost. Možemo ratovati dugo i uspešno". (*Večernje novosti*, 28-30. novembar 1991)

29. novembar

◊ **Vojislav Šešelj**, vojvoda i narodni poslanik: "Da formiramo srpsku vojsku, ona ne bi mogla da se bori van granica današnje Srbije, ili bi Srbija bila proglašena za agresora. Tada bi se čitav svet okrenuo protiv nje, intervenisale bi Ujedinjene nacije, i mi bismo ovaj rat izgubili. Nama je, dakle, potrebna Jugoslovenska armija". (*Pogledi*, 29. novembar – 13. decembar 1991)

◊ **Mirko Jović**, predsednik SNO: "Ova varijanta krnje Jugoslavije je prva pametna igra koju Srbi igraju, i koja ima velike šanse da uspe. Po prvi put stvaramo državu koja će biti veća od Dušanovog carstva, uz minimum napora i minimum ljudskih žrtava... Mi u ovom ratu moramo da osvetimo Jasenovac, Golubnjaču i sve one jame u kojima se Srbi nalaze... Ovako, neka Crnogorci preko Dubrovnika, a mi preko Tovarnika, krenemo, pa ćemo se sresti u Zagrebu. Tek kad potpuno vojnički porazimo Hrvate, možemo da na miru stvorimo svoju državu". (*Pogledi*, 29. novembar – 13. decembar 1991)

4. decembar

◊ **Mihajlo Marković**, filozof i glavni ideolog SPS: "Hrvatska strana ima dve mogućnosti: da se odrekne Krajina, a gubitak kompenzira pripajanjem zapadne Hercegovine (nemamo ništa protiv toga, čak bi nam

odgovaralo da se razvrgne muslimansko - hrvatska koalicija), ili da oružjem pokuša da ih zadrži. U ovom drugom slučaju, vojsci nove Jugoslavije ne preostaje ništa drugo osim da vojnički potuče i konačno iskoreni ustašluk. (*Borba*, 4. decembar 1991)

5. decembar

◊ **Borisav Jović**: "Sloba smatra da treba blagovremeno da povučemo iz JNA u BiH sve građane Srbije i Crne Gore, a da tamo prekomandujemo iz JNA građane Bosne i Hercegovine, kako bi u trenutku međunarodnog priznanja izbegli opšti vojni kaos šetanjem vojske iz jednog u drugi kraj zemlje. To će stvoriti i mogućnosti srpskom rukovodstvu u BiH i da prezume komandu nad srpskim delom JNA, isto kao što su to već učinili muslimani i Hrvati. (Borisav Jović, *Poslednji dani Jugoslavije*, Prizma, Kragujevac 1996, str. 420)

7. decembar

◊ **Matija Bećković**: pesnik i akademik: "Jugoslavija je najveća investicija Srba i oni to ne mogu ni da zaborave, niti da se porazom pomire. Uostalom, za nju je poginulo i htelo da pogine, svojom voljom, nekoliko naraštaja.

(...) Da je Hrvatska ušla u Jugoslaviju, verujem da bi lako iz nje izašla. Međutim, u Jugoslaviju su ušli Srbi i Hrvati iz Austrougarske. Sada Hrvati hoće da odu, a Srbi bi hteli da ostanu. Hrvatska je nastala u Jugoslaviji, a sada bi htela da postoji bez Jugoslavije, ali onakva kakva je u njoj bila. U tome je problem. Ono što Srbi i dalje zastupaju je neka Nebeska Jugoslavija, kao što su se posle propasti Srbije, 500 godina borili za Nebesku Srbiju. Ali ni za Nebesku Srbiju ni za Nebesku Jugoslaviju ne bori se kao za zemaljske države.

(...) Jugoslaviju su opevali naši najveći umovi. I danas je zastupaju ništa manje ugledni ljudi, ali ona postaje uzvišena ideja koje smo nedostojni. Bojim se da Srbi i kada ostanu sami, sami od sebe ne formiraju Slovence, Hrvate, Makedonce, Muslimane da bi, ipak, sačuvali Jugoslaviju. (*Duga*, 7. decembar 1991.)

9. decembar

◊ Izvešaj arbitražne komisije Konferencije o Jugoslaviji ustanovila da se Jugoslavija raspala.

13. decembar

◊ **Željko Ražnatović Arkan**: "Presekli smo put Marinci – Bogdanovići, oslobodili smo Marinice (između Borova i Borova naselja), Ernestovo, Laslovo i poslednje Antunovac Tenjski. Zajedno sa oklopnom brigadom Ernesta Tasa. Sa starančkim vojskama nemamo nikakve probleme. Uostalom pojedinci Šešeljevih jedinica i članovi odreda "Dušan Silni" (M. Jović) deluju u okviru TO i svi se hrabro bore". (*NIN*, 13. decembar 1991)

◊ Pismo Odeljenja društvenih nauka SANU: "Pogromaška antisrpska politika hrvatskih šovinističkih režima se nastavila 30 godina docnije, 1971. pod totalitarnim režimom J. Broza, uzgred budi rečeno Hrvata (...) SANU ne tvrdi da je Kraljevina Jugoslavija u svemu bila besprekorna država. Ali u njoj je stvorena 1939. Hrvatska banovina sa velikom autonomijom. A u državi autokrate J. Broza Hrvati su imali u rukama (sa Slovencima) sve odlučujuće poluge državog aparata". (*Politika*, 13. decembar 1992)

◊ **Miodrag Popov**, voditelj Dnevnikovog dodatka TV Beograda: "Vukovar je danas razrušen, ali oslobođen grad". (*TV Beograd*, 13. decembar 1991)

17. decembar

◊ Savet ministara EZ je usvajanjem nove *Deklaracije o Jugoslaviji* odlučio da prizna nezavisnost svim jugoslovenskim republikama koje budu prihvatile *Deklaraciju o kriterijumima za priznavanje novih država u Istočnoj Evropi i SSSR*. Jugoslovenske republike, one koje su to želele, mogle su do 23. decembra podneti zahtev za nezavisnošću.

18. decembar

◊ Srbija je uputila pismo Arbitražnoj komisiji Konferencije o Jugoslaviji u kome je ukazano na potrebu postojanja jednakih prava Srba u Hrvatskoj i BiH na samoopredelenje, u slučaju da se drugi narodi u tim republikama odluče na odvajanje od Jugoslavije.

19. decembar

◊ Skupština Srbije se obartila UN sa zahtevom da OUN ubuduće preuzmu organizaciju Konferencije o Jugoslaviji.

◊ Republika Srpska Krajina proglašava Knin za svoj glavni grad. Milan Babić preuzima funkciju predsednika RSK. RSK traži priznanje od strane Srbije i UN.

20. decembar

◊ Zahtev Predsedništva BiH za priznavanje nezavisnosti.

◊ **Miodrag Maticki**, upravnik Instituta za književnost i umetnost: "Stranci ne mogu da shvate časnog i poštenog majora Šljivčanina, junaka iz Vukovara, koji govori uzdignutim glasom i maše rukama, niti razloge zbog kojih se prilikom obraćanja hrvatskom zapovedniku predstavlja kao Sava Kovačević. Njegove se oči stalno smeju i odaju njegovu dobrotu i ratničko poštenje, tako da se nameće poređenje sa Čopićevim Nikoletinom Bursaćem. Jedino nisam siguran da li bi stranci, čak i da pročitaju Čopićeva dela, sasvim razumeli epskog Nikoletinu". (*NIN*, 20. decembar 1991)

◊ Predsednik SIV, Ante Marković podnosi ostavku jer nije hteo da prihvati budžet za 1992. godinu, koji je nazvao "ratnim budžetom".

◊ **Mihajlo Marković**, filozof: Samo za one koji nemaju običaj da uče iz istorije moglo bi biti iznenađenje kako se iz denacifikovane, skrušene, na izgled miroljubive Nemačke, odmah po ujedinjenju, gotovo preko noći, iščaurio novi Rajh i već u ovom času supersiledžija nove Evrope. Pre nego što se i konstituisala kao idilična i harmonična nadnacionalna zajednica naroda, EZ se našla pred razdorom. Da bi bar za nekoliko nedelja odložili jednostrano nemačko priznanje Hrvatske i Slovenije, Francuzi su morali da smisle opštu formulu za priznanje novih država Evrope da bi ovom skandaloznom rasturanju postojećih država dali bar prividnu legitimnost. (*Politika ekspres*, 20. decembar 1991)

◊ **Mihajlo Marković**, akademik: "U novu jugoslovensku državu svakako će ući Srbija, Crna Gora, Srpska republika BiH i Republika Krajina (...) . Bosanski Muslimani i Makedonci su propustili priliku da se dobrovoljno izjasne za ostanak u Jugoslaviji i požurili da se prijave Evropskoj zajednici radi međunarodnog priznanja njihove nezavisnosti". (*Politika*, 29. decembar 1991)

23. decembar

◊ Nemačka zvanično priznala nezavisnost Sdlovenije i Hrvatske.

◊ Skupština Crne Gore odbila da od EZ traži priznavanje nezavisnosti jer je Crna Gora, kao i Srbija, bila priznata kao nezavisna država još 1878.

◊ **Enriko Josif**, akademik i kompozitor, komentariše odluke Evropske zajednice: "Bude li Srbija izlivala čistotu odlučnosti i svetost otpora, u šta ne sumnjam, izaći će iz ovog močvarenja kao Vaskrslji Pravednik i Spasitelj preostalog čovečanstva. Propast Zapada je nezaustavljiva i bliži se kosmičkom istorijskom brzinom: za vekovima počinjene nepravde svim narodima sveta, svim vodama sveta, svem bilju sveta, svoj životinji sveta, svim kamenovima

sveta. Evropska zajednica presudila je sama sebi i svima onima koji za njom hrle. Čas joj je došao i u jedan jedini dan nestaće". (*Politika*, 23. decembar 1991)

◊ **Mirko Jović**, predsednik Srpske narodne obnove: Ekonomski pritisak na Srbiju i Srbe takođe ne može da uspe. Evo zašto: samo u Majdanpeku se pored bakra, kao nusproizvod, godišnje izvadi 80 tona zlata. Pored toga, u Majdanpeku su konzervirana dva rudnika zlata koji se uopšte ne upotrebljavaju. Narod koji ima toliko zlata ne može da blokira nikakav Luksemburg ili Holandija, ili EZ. Šta su oni? Jedna grupa mangupa koja pravi lažne kokoške, neke frižidere, automobile. (*Osmica* 23. decembar 1991)

24. decembar

◊ **Aleksandar Prlja**, narodni poslanik SPS i glavni i odgovorni urednik *Politike*, u emisiji "Boljševizam u Srbiji, da ili ne" Milošević, kažem to urbi et orbi, uopšte ne utiče na *Politiku*". (*TV Beograd*, 24. decembar 1991)

25. decembar

◊ Razgovori između vrha JNA i državnog vrha BiH Izetbegovic-Kadijević.

◊ "Armija neće silom nametati politička rešenja u BiH i sprečavaće širenje eventualnih međunacionalnih sukoba u ovoj republici".

29. decembar

◊ **Mihajlo Marković**, filozof: "Stvaranje nove Jugoslavije je postalo moguće 24. decembra, odmah posle izjašnjanja svih naših republika o briselskoj rezoluciji. Odmah je moguće početi rad na konstituisanju njenih osnovnih institucija. Ukoliko mirovne snage UN dođu na teritoriju Republike Krajine ona će se privremeno naći pod međunarodnom zaštitom, van granica Hrvatske i Jugoslavije. Njeno naknadno priključenje Jugoslaviji demokratskim putem bilo bi samo pitanje vremena. U novu jugoslovensku državu svakako će ući Srbija, Crna Gora, Srpska Republika BiH i Republika Krajina". (*Politika*, 29. decembar 1991)

30. decembar

◊ Miloš Bojović, poslanik SPS, na temu rata koji se vodi: "Ne znam zašto me to pitate? Valjda i vi znate da Srbija nije u ratu! Srbija nije u ratu! Nije u ratu ni Krajina. U ratu je ustašoidna vlast u Hrvatskoj, koja je, jednostavno, vi ste videli, istina je izbila na način kako to inače čine ustaše, znači lukav, perfidan, spremile genocid srpske vere, jednostavno želele Srbe da unište. I da vam kažem da je izbila jedna druga velika istina, da ustvari to više nije rat, jer

Nemačka, Austrija i Italija imaju svoje interese; tako je uvek bilo sa malima, daje im se šaka dolara i radi se šta god hoće. Srpski narod je drugi narod. Ne može se potkupiti, ni kupiti, i bez ikakvih razgovora i bez ikakvih dilema brane svoju slobodu, svoju državu. To je istorija, to je istorijsko nasleđe u genima Srba. Ali se ispostavilo sasvim, karte se otkrivaju, sad je na stolu sve jasno: pa mi se čini, znate, postoje tri verske konfesije, ovaj, najjače: muslimanske, katoličanstvo i naše najlepše, kažu da bog njega voli najviše, to je pravoslavlje, pa mi se čini da se sve čini, ustvari radi s namerom da se naš narod koji živi na svim ovim prostorima, pravoslavni narod, ne samo Srbi, jednostavno stera u mišju rupu, da se to on načini robljem, da se pošalje jednog dana na neka mora da veslaju galijama. To se neće dogoditi!" ('Niko kao ja', 12. decembar 1991, emisija Drugog programa *Radio Beograda*)

◊ **Borislav Mihajlović Mihiz** podneo je Predlog za razmišljanje u 10 tačaka. (Vid. Prilog 7)

*
* *

Prilog 3

Intervju **Dobrice Ćosića**... "A istovremeno KPJ je u duhu svog "internacionalizma" potiskivala partizansko jugoslovenstvo i partijskim odlukama proizvela i nove nacije, najpre crnogorsku, pa zatim, u ime samoupravnog socijalizma i muslimansku, prvu takvu naciju u čitavom svetu; tako će se produbljivati etničke, verske i istorijske razlike i suprotnosti jugoslovenskih naroda koje su dovele do današnjeg raskola.

(...) Najpre izdašnim podrškama Titovoj despotiji u ime antisovjetizma, ignorisanjem albanskog terora i progona Srba sa Kosova koji je trajao decenijama, podrškama albanskom separatizmu u ime ljudskih prava, a slovenačkom i hrvatskom nacionalizmu i antijugoslovenstvu u ime antisrpskog "boljševizma".

(...) Zato što te odluke AVNOJ-a nisu bile zasnovane na regularnim demokratskim načelima i etničkim realitetima, te granice je odredio Politbiro CK KPJ, pa su one samim tim istorijski nelegitimne, dakle, uslovne i privremene.

(...) Srbija i Crna Gora zastupanjem koncepcije federativnog uređenja Jugoslavije radikalno su se suprostavile slovenačkom i hrvatskom projektu konfederacije, odnosno slobodnom savezu suverenih država koji ima podršku i u drugim republikama. Argumenti za federaciju su i istorijski i etnički zasnovani, po svojoj suštini su mirotvorni, demokratski i savremenoj evropskoj civilizaciji adekvatni. Srpski narod ne može da prihvati konfederaciju sadašnjih republika jer

njihove granice nisu legitimne ni u istorijskom, ni u državno-pravnom smislu, te su granice određene političkim ciljevima i kriterijumima Komunističke partije Jugoslavije i brionskim ustavom, pa samim rušenjem komunističkog režima i propašću titoizma, one gube svaku istorijsku zasnovanost, a nemaju nikakvu međunarodno-pravnu regularnost. Ne može se srušiti društveni poredak koji je stvorila Komunistička partija, a da se ne ruši i njena osnovna istorijsko-politička odrednica – 'avnojske granice'.

Tvrdnja da se i konfederacijom može spasti nekakva Jugoslavija ili nešto od Jugoslavije, vulgarno je političko lukavstvo. Konfederalnim rešenjem jugoslovenske državne krize, odnosno razbijanjem Jugoslavije na šest država, nacionalni antagonizam ne samo da se ne bi uklonili, nego bi se silno uvećali i vodili ratu i ratovima. (*Politika*, 26. jula 1991)

Prilog 4

Predlozi Srpskog pokreta obnove (SPO) za okončanje rata u Hrvatskoj i rešenje političke krize u Jugoslaviji

"Obistinila su se, nažalost, naša česta upozorenja da će lideri nacističke Hrvatske i komunističke Srbije, kao i ambicije alpskih činovnika i vodnika da postanu državnici i generali, u Liban pretvoriti Jugoslaviju. Sistemi, u čijim su temeljima isključivost i mržnja, porodili su svoju nakaznu suštinu, tumor smrti i nesreće koji se, iz minuta u minut, nekontrolisano uveličava.

U Baranji, zapadnom Sremu, u Slavoniji i delovima Srpske Krajine gine se svakodnevno. Desetine hiljada Srba prebeglo je u Srbiju ili se odmetnulo u zbegove. Opustela su mnoga hrvatska naselja. Umnožavaju se samo grobovi i oružje. Požar jednog režiranog i besmislenog rata kreće se ka Bosni, Hercegovini, Sandžaku, Kosovu...

Kako cinično zvuče predizborni slogani HDZ i SPS: 'Hoćemo suverenu a ne sumornu Hrvatsku' i 'Sa nama nema neizvesnosti'!

U rekordno kratkom vremenu, dva bolesno samoljubiva vožda svojih nacija, od kojih jedan podržava Antu Pavelića i Josipa Broza a drugi samo Josipa Broza, uspeli su da unište sve: privredu, kakav-takav život u miru, kakvu-takvu jedinstvenu državu...Građane su lišili posla, penzija, štednih uloga. Sada uzimaju ono što je ostalo: krv i glave!

Hoćemo da rat odmah prestane i da se ratišta presele u sale za razgovore i dogovore.

Želimo da ukažemo na put do mirnog sporazuma, a pre svega mirnog rešenja srpsko-hrvatskog sukoba, prihvatljivog i časnog za obe strane i neškodljivog za ma koga.

Pre nego što saopštim konkretne predloge SPO, dugujem neke napomene:

1. Do stvaranja Jugoslavije, odnosno do proglašenja Kraljevine SHS 1918. godine međunarodno priznate granice imale su samo dve srpske kraljevine, Srbija i Crna Gora. Slovenije, Hrvatske, BiH i Makedonije, kao država nije bilo.

2. Stvaranjem unitarne Kraljevine Jugoslavije, svoju državnost i svoje granice gube i Srbija i Crna Gora.

3. Današnje republičke granice određene su bez ikakvog sporazuma jugoslovenskih naroda, u ratno doba, pod okupacijom, u najvećoj tajnosti i od strane pripadnika manjinske KPJ, krajem novembra 1943. godine. Na drugom zasedanju AVNOJA-a nema delegata komunističkih odreda u Srbiji. Prva verzija granica predviđala je autonomnu Dalmaciju u okviru Hrvatske i autonomnu BiH u okviru Srbije, ali je, bez ičije saglasnosti, vrhovni komadant parizana, lično, pocepao tu mapu i naredio slikaru Moši Pijadi da nacrtu novu, današnju.

4. Jasno je da tako određene granice nisu ni etničke ni istorijske ni pravične i da ne predstavljaju nikakvu pravnu, a pogotovo međunarodnopravnu činjenicu. Što se prava tiče, može se smatrati da avnojevske, odnosno Brozove lične granice, i ne postoje.

5. Na isti način, kriminalnim partijskim ukazima, komunisti su proglasili i tri nove nacije – Makedonce, Crnogorce i Muslimane – kojih 1918. godine, kad je proglašena Kraljevina SHS, nije bilo.

6. I nove nacije i njihove republike – države promovisane su na štetu srpskog nacionalnog bića i na teritoriji koju su srpske kraljevine Srbija i Crna Gora unele 1918, u Jugoslaviju. To je činjeno sa naročitom namerom. Zvanični princip vladavine komunista je glasio: Što slabija Srbija – jača Jugoslavija!

7. Nacionalno osećanje je intimna stvar svakog čoveka i onda kada je to osećanje rezultat komunističkih dekreta, odnosno kada je istorijski i naučno neutemeljeno. Obavezni smo da uvažavamo i takva osećanja, sve dok ona postoje, ali nikako na štetu istorijske istine i na njoj zasnovanih državnih interesa srpskog naroda. To znači da nacionalna i državna samosvojnost muslimana srpskog porekla i Makedonaca istog tog porekla može biti rešpektovana jedino u okviru iste državne zajednice sa Srbima.

8. U ime ma kojeg nacionalnog i državnog razloga, niko nema pravo da osporava državu Crnu Goru, jer bi time osporio istoriju i vekovne napore i žrtve srpskog naroda u Crnoj Gori da stvori svoju državu. I da nema Crne Gore, morali bismo je obnoviti.

9. Srpski narod nema ni jednog razloga da dovodi u sumnju sadašnje granice Slovenije niti da se protivi njenoj punoj suverenosti. Potreban je samo ugovor o deobi dugova i potraživanja sadašnje Jugoslavije. Nikakvih drugih zahteva prema Sloveniji nemamo.

10. Srpski narod, takođe, nema nijednog razloga da osporava Hrvatima pravo na njihovu suverenu državu, ali jedino u granicama koje hrvatskom narodu pripadaju. To nisu granice sadašnje Hrvatske i neophodna je njihova revizija.

11. Razgraničenje između Srba i Hrvata moguće je po istorijskom i etničkom pravu na određene teritorije, ali i po pravu ratne žrtve i pobjednika. Srpski narod u današnjoj Hrvatskoj i današnjoj BiH bio je u oba svetska rata, naročito u Drugom, žrtva hrvatskog genocida počinjenog nad njim, ali oba puta i ratni pobjednik. Zahvaljujući stvaranju Jugoslavije 1918, i njenom obnavljanju 1945, Hrvati su izbegli gubitak mnogih teritorija a i plaćanja ogromne ratne oštete Srbiji. Njihovim dobrovoljnim združivanjem od Jugoslavije, srpska strana stiče pravo da aktuelizuje sve ono što je propustila, odnosno zbog Jugoslavije oprostila, i 1918. i 1945. godine.

Zbog sedam decenija proživljenih pod istim državnim krovom, zbog srpskom narodu urođenog hrišćanskog milosrđa, kao i zbog činjenice da ćemo, i nakon združivanja, sa Hrvatima biti susedi i u mnogo čemu upućeni jedni na druge i pravo ratnog pobjednika.

Potrebno je, međutim, neodustajno insistirati na principu da Hrvati iz dva genocida počinjena nad Srbima ne mogu i ne smeju izvući državnu korist za sebe.

* * *

Najpravičniji princip razgraničenja između Srba i Hrvata sadržan je u programu SPO: Dođe li do konfederalizacije ili raspada Jugoslavije, Srbiji se moraju prisajediniti svi krajevi i sva mesta u današnjoj Hrvatskoj i BiH u kojima su Srbi bili u većini pre počinjenog ustaškog genocida nad njima! I granicama se mora pokazati i dokazati neisplativost zločina.

Predlažemo, međutim, kompromisno rešenje kojim se ispunjava i želja muslimana da opstane BiH.

- Područje Baranje mora pripasti Srbiji, jer je ta oblast 1. decembra 1918, na dan stvaranja

Kraljevine SHS, bila u sastavu Kraljevine Srbije.

- Vukovarski kraj i ostala mesta u Zapadnom Sremu i Istočnoj Slavoniji, u kojima su Srbi u većini, imaju takođe pripasti Srbiji.

- Kninsku krajinu, delove Korduna i Banije sa srpskom većinom, kao i pakračku krajinu, pripojiti BiH.

- Zapadnu Hercegovinu, desno od Neretve, kao i oblasti u bosanskoj posavini, u kojima su Hrvati u većini, pripojiti Hrvatskoj.

- Pošto opština Neum, preko koje BiH ima izlaz na more, treba da pripadne Hrvatskoj, onda je neophodno Hercegovini, radi izlaza na more, dodeliti područje istočno od Dubrovnika, a samom Dubrovniku vratiti njegov tradicionalni status autonomnog grada - republike.

- Svim značajnim pomeranjem postojećih unutrašnjih granica, Hrvatska država bi postala nacionalno homogenija i ne bi bila prostorno ništa manja od sadašnje Hrvatske.

- Pomeranjem postojećih granica ni muslimani u BiH ne bi bili oštećeni, a ni teritorija ove republike neće biti umanjena. Jedina promena je u tome što BiH više ne bi bila država Srba, Muslimana i Hrvata, već samo Srba i Muslimana.

- Nažalost, i posle ovakvog razgraničenja, veći deo Srba u današnjoj Hrvatskoj ostaće van granica Srbije i BiH. Izvestan, ali mnogo manji broj, Hrvata ostaće u Srbiji i BiH. Ugovorom o razgraničenju obe strane moraju zagarantovati puna nacionalna prava: Hrvatska – Srbima i Muslimanima, a Srbija i BiH – Hrvatima.

- Puna zaštitu nacionalnih prava obavezna je zagarantovati i Slovenija tamnošnjim Srbima i Muslimanima, kao i srpsko-bosansko-hercegovačka strana - Slovencima.

- Moraju se deblokirati i za saobraćaj osposobiti sve postojeće železničke pruge i putevi. Nikakve granice ne smeju ometati ili u ma kom vidu ugrožavati slobodno kretanje ljudi, roba, kapitala.

- Svi zarobljeni u oružanim sukobima moraju biti odmah oslobođeni. Objaviti potpunu amnestiju i svim izbeglicama zagarantovati bezbedan povratak na njihova imanja i ognjišta.

- Iz postojećih fondova ili posebnog međunarodnog zajma, porodicama poginulih u međunacionalnim okršajima isplatiti pristojnu naknadu. Tu naknadu isplatiti i svim građanima koji su, u spomenutim sukobima, pretrpili imovinsku štetu.

* * *

Šta ko ovakvim rešenjem dobija, šta ko gubi i šta će biti sa Jugoslavijom ?

Hrvatska se prostorno ne smanjuje i ne može se osećati ni poraženom ni poniženom. Ona gubi neke srpske krajine, ali u zamenu za hrvatske krajine. Etnički se homogenizuje i dobija određene ruke za svoju toliko željenu punu suverenost.

Izbegava se deoba BiH između Srbije i Hrvatske. Ova republika – država ne samo što se ne ukida, nego se na određeni način i učvršćuje. Uspostavlja se brojčana ravnoteža između muslimana i pravoslavnih, što sprečava svaki pokušaj supremacije.

Srbija bi ostvarila sitno i prividno teritorijalno proširenje, iz prošlog razloga što bi joj bilo vraćeno ono što joj je i pripadalo pre proglašenja Jugoslavije.

Oko 600.000 Srba ostalo bi u sastavu Hrvatske i njih oko 100.000 u Slavoniji. Većina njih će, sumnje nema, zaželeći preseljenje u Srbiju, a ona nema ekonomske snage da im to omogući. S druge strane, tragika seoba je finansijski nemerljiva, jer se groblja, crkve, vekovni zavičaj i uspomene ne mogu preseljavati ni prenositi na donu od cipela.

Neutešni gubitnik, neizbežno, postaju i mešoviti (desetine hiljada njih) srpsko – hrvatski, srpsko – slovenački, muslimansko – hrvatski, makedonsko – hrvatski... brakovi. Između muža i žene, a naročito između njihove dece, etničke i državne granice se povlačiti ne mogu.

A da li opstaje Jugoslavija? Odgovor je u nadležnosti Hrvatske i Slovenije. U svakom slučaju, Makedonija, Srbija, Crna Gora i Bosna i Hercegovina – treba da tvore federaciju. Na Sloveniji i Hrvatskoj je pravo izbora: da se otepe ili da sklope konfederalni ugovor sa tom federacijom, neku vrstu ekonomsko – monetarne unije.

Totalna i do kraja pravična podela između federacije, sa jedne, i suverenih država Hrvatske i Slovenije, sa druge strane, je neizvodljiva. U interesu je svih nas, a i Evrope, da neku formu zajedništva sačuvamo.

Sve do druge polovine juna 1991, SPO ja gajio nadu da će građani i narodi ove divne a tako nesrećne zemlje ludilom se izlečiti od ludila, mržnjom od mržnje, propašću od propasti. Verovali smo da će Zlo, kad pokaže svoju suštinu, poraditi za interes Dobra. Zbog toga smo, možda i donkihotski, insistirali na programskoj ideji SPO o regionalizaciji i kantonizaciji Jugoslavije, bez ikakvog pomeranja postojećih unutrašnjih granica.

Proglašenjem slovenačke i hrvatske suverenosti, nametnula se, međutim, potreba za hitnim razgraničenjem između Srba i Hrvata, što ne znači da je ideja o regionima i kantonima time napuštena i prevaziđena. Za njenu primenu ostaje dovoljno prostora: od Subotice do Ulcinja i od Đevđelije do Ogulina, a moguće i do Triglava, ako bi Slovenci i Hrvati odustali od otcepljenja.

Sada je najvažnije: prekinuti rat i vratiti mir u sela, gradove i ljude. Tome cilju podređeni su i ovi predlozi Srpskog Pokreta Obnove.

Prilog 5

Moram da kažm da su svi Srbi, na svakoj tački u Jugoslaviji, doprinjeli da se ipak održimo, i, ako Bog da pobjedimo, da su Srbi u BiH odigrali ključnu ulogu. Da nije bilo Srba u BiH, SAO Krajina ili Kninska Krajina, pa tamo gore ni Slavonija, se ne bi održala niti će se održati, ako naši Srbi Krajišnici koji imaju uputstva, kako da se ponašaju u ovom ratnom vremenu, ako ne priskoče i ako ne pomognu i u materijalnom i vojničkom pogledu.

(...) Vlast morate uzeti energično i potpuno. Ne može vam se desiti da direktor preduzeća bude nelojalan stranci, tamo gdje je stranka na vlasti. Ne može se desiti da direktor radija ili urednik novina bude neko ko ne provodi politiku stranke, koja je na vlasti. To su državne funkcije.

(...) Molim vas da hitno i energično, ove nedelje, posmenjete odlukom izvršnog odbora sve direktore i urednike radija, koji vas ne slučaju i ne poštuju politiku, ili zbog nekih drugih razloga. U svim opštinama gdje imamo radio, mi imamo i vlast. I postavite glavne urednike v.d., pa poslije vi to provodite. I poslije nek se žali ko hoće.

(...) Spremite se na to da uskoro uzmete energično SDK (Služba društvenog knjigovodstva) u svoje ruke, odnosno da energično postavite čovjeka SDK. Molim vas da neumorno radite do plebiscita sa osmijehom na licu i vedrinom, bez ikakve pizme na propagandi plebiscita.

Ja ću sada da vam predočim nekoliko ishoda krize u BiH. Jedan je od ishoda da osvanemo u neovisnoj i suverenoj BiH, koju je Broz ocrtao, a koju bi Aliji podarila Evropa. To je mala šansa. Evo, Vens je već tri sata i 15 minuta kod Miloševića, Milošević nije trepnuo. Niti će trepnuti, niti popustiti. Crnogorci su u Hagu, danas, na jednoj komisiji odigrali dobro, jer je Bulatović preuzeo takvu obavezu. Vidjeli ste da su narod i vojnici u Crnoj Gori sto-posto za nas.

Drga varijanta da se otcjepe Hrvati a mi i Muslimani ostanemo u nekoj Bosni, koja bi na neki način malkice bila vezana za Srbiju. Treća varijanta je da se mi otcjepimo, odnosno da se dovedemo u situaciju onih, koji hoće da odcjepe od Jugoslavije, a ne od BiH, Hrvate i Muslimane koji hoće da formiraju svoju državu.

Četvrta varijanta, koja je možda najverovatnija, jeste da teritorijalno postoji 'srpska Bosna', ali i funkcionalno da postoji srpska vlast, koja sređuje sve srpske poslove.

Postoji još neka mogućnost da neko stepenasto rješenje bude, da 'srpska Bosna' bude u savezu sa srpskim drzavama, 'muslimanska drzava' u konfederalnom savezu, a 'hrvatska' bi vjerovatno bila bez ikakvih posebnih veza sa Jugoslavijom, ali bi bila sa ove naše dve Bosne, srpskom i muslimanskom.

Postoji šansa da se pobijemo, pa kome opanci, kome obojci. Znaju oni da mi ne bježimo od toga. Ima Srba. U samoj BiH bi se moglo sastaviti skoro pola miliona vojnika, sa lakim i teškim naoružanjem. To ne bi mogao niko da zaustavi. Ja i strancima kažem da bi taj rat bio krvav i žestok.

Ja vam kažem, kakva god Bosna bude, u srpskim krajevima i srpskom selu, nijedan muslimanski temelj se neće zakopati, jer mi ćemo dati upustvo Srbima da ne smiju prodati Muslimanima zemlju. Prvi temelji, koji se zakopaju leteće u vazduh. I svaki temelj, koji se zakopaju letjeće u vazduh. Svijet će nas razumjeti kad kažemo da ne damo da se remeti demografska slika, prirodnim ili vještačkim putem. Nema šanse, naše teritorije su naše, nek budemo gladni, ali bićemo na njima. Nije uvijek dobro otkrivati planove, ali nije loše ni reći ne damo

to, jer ćemo javno dati proglas: 'ne smijete prodavati zemlju Muslimanima'. Ne smijete, jer se ovde vodi bitka za život i smrt, bitka za životni prostor.

Napravili ste u Skupštini šta ste napravili, nećemo da razgovaramo ni o čemu, nego o podjeli! Kako da se mi podjelimo, a da ostanemo skupa, a da vi nemate ništa sa našim poslovima, ni mi s vašim.

Ne mora biti dva pasoša, može biti isti dinar, može biti sve isto, ali što više stvari da odvojimo. Srpska čaršija, turska čaršija, srpski poslovi-turski poslovi i srpske kafane, pozorišta, škole i sve drugo. To je jedino rješenje. Ja sam to odavno govorio, zna gđa. Plavšić i Krajišnik.

Kakav god ishod plebiscita bude, mi ćemo biti presudan činilac u tom ishodu. Evropa će morati da uvaži šta Srbi u BiH kažu. Moraće da uvažuje.

Važno je da svaki Srbin glasa. Tu će se pokazati da u glasačkom nivou imamo više od jedne trećine. Oni sa dvije trećine ne bi mogli izglasati suverenost Bosne. Važno je da glasaju i ostali, to bi bilo dobro da glasaju koliko mogu. Ali to nas uopšte ne obavezuje. Mi samo možemo u propagande svrhe da kažemo Srbi plus ostali, ima nas više od jedne trećine, vi nemate nikakvih šansi. Ne damo ni vama da izađete iz Jugoslavije. Ali tu možemo da foliramo.

Primjenite svu taktiku, svu propagandu, uzmite sve najuglednije ljude, napravite priredbe prije toga, prije ovoga plebiscita. Ali mora malo discipline biti, kad se utvrdi politika i kad se zna šta se hoće. Pogotovo ne smije da se pije dan uoči i na ova dva dana dok traje plebiscit. Moramo biti kaluđeri svoga posla.

Biće stranih posmatrača, sve će biti motreno, biće zburadi, osim nekih, koje ćemo mi nabaviti iz Engleske i koji će biti objektivni. Svi ostali će biti zburadi. Ali baš zato moramo, i molim vas da sve ovo što danas pričamo i vi morate pričati. To mora biti geometrijska progresija.

Ali, može u nedelju aktivisti da krenu po kućma, tamo gde ljudi nisu glasali. Zapišu ga, on glasa, ima pravo na tajnost, ne smije mu se to vidjeti. Mora da ubaci u neku kutiju ili neku veću kovertu, gdje će to biti izmješano.

Nama je vrlo važno da utvrdimo svako mjesto, kako je glasalo, i da možemo u odnosu na broj odraslih i broj stanovnika, da kažemo, to i to mjesto, Pozarnica, recimo, se izjasnilo za Jugoslaviju. I nema toga, ko će taj dio uvući u suverenu Bosnu. Imaćemo svoju čaršiju u tome Jajcu i administrativno će to biti srpski deo Bosne. Mi nećemo da napuštamo i bježimo u brda, po šumama. Sve što je naše, mi ćemo uknjižiti kao naše. U svakoj čaršiji koju imamo, moramo utvrditi da se ona izjasnila i kako se izjasnila, da se izjasnila da ostaje u Jugoslaviji sa ostalim srpskim krajevima.

Ova nedelja dana! U svakom dnevniku se pravi spisak da idu prije svega gđa. Plavšić, Krajišnik, Aleksa Buha, Vojo Maksimović, ja, prof. Ekmečić da idu, može čak i po pet minuta, da objašnjavaju šta se ovo zapravo dešava. Ja vam garantujem da je ovo za sva vremena. Nećemo više polovičnih rješenja, ovo je za

sva vremena. Moramo da stvorimo za sebe svoju državu i da omogućimo njima da imaju svoju državu, ko god oni bili, muslimani ili Hrvati.

Mi nemamo više nikakve potrebe za zastarjelim oblikom države, za zajedništvom, koje će da nas košta svakih dvadeset godina, po milion žrtava, i svakih 20 godina rekonstrukcija države uz naše žrtve. Nema govora. Neka je ono sto je naše, naše.

Ako ne uspijemo da damo odgovor u teritorijalnom pogledu, nismo napravili ništa. Ima dio Gorazda koji će uvek biti srpski. Ali se to mora ustanoviti, mora biti na spisku, plus materijal zapakovan, listići zapečaćeni. Ali na spisku zapisano da je ta i ta teritorijalna jedinica, naseljeno mjesto, koje ustavna kategorija, odlučilo tako i tako.

Mislim da bi bilo dobro da se sastanu opštine koje imaju dosta teritorije, srpske, a nisu većina u toj opštini i da naprave taj još jedan dodatni listić. Odluka o pripajanju opštini, samo tu mora biti poseban listić.

Imaćemo u Srbiji, širom Srbije, ogromno zanimanje za naš plebiscit. Moram vam priznati da je vojni faktor, u strahu, pitao: 'Hoće li uspjeti taj vaš plebiscit?' Ja sam rekao da hoće, sigurno, i kod njih je nastupilo olakšanje, jer i oni su u velikim teškoćama. Nema niko da stoji iza njih. Ja sam im donio onu mapu, plavu, i rekao, evo vam, gospodo, mapa. Oni kažu, imaju mape. Ma, nemate vi mape. Evo vama mape da vi znate gdje smijete zanočiti, a ovo drugo, tu nema zanoćenja.

Dakle oni nemaju kud, nego u naše krajeve. Mi smo ta vojska, dok se drugi ne osvijeste. Mi ćemo, sigurno, ovu bitku dobiti, ali je neće dobiti niko drugi ako je vi ne dobijete ovdje. Predsednici opština morate uraditi posao. Vi pogotovo, ako vas vojska zadužuje, niko drugi, nikakav referent, samo vi i niko drugi. jer ste vi predsjednici Savjeta za narodnu odbranu i vi ste komandanti mjesta. I u Krajini, pogotovo tamo gdje se ratuje, sve ono što vam je Brđanin napisao.

Molim vas, da tu budete, također, energični i oštri, da se pripremite i uspostavite vlast na svojim teritorijama, u opštinama, u regijama, u mjesnim zajednicama, da pripremite prestrukturaciju i regionalizaciju opština.

(...) Verujte, sad u Evropi uopšte pravo ne uzimaju u obzir. Uzimaju faktičko stanje i uzimaju analogije.

Popuštaju već. Gđa Plavšić ima dobre vijesti iz Haga, sad od prije pet minuta. Sutra je Vens ovdje i održaćemo mu lekciju. Danas je bio njegov sekretar ambasade kod mene, sat i po vremena. Bila je i kanadska sekretarica ambasade. Stalno će biti i stalno im predočavamo, i stalno moramo da im predočavamo da je naša pozicija najprincipijelnija, kao stanje faktičko je tako i tako. E, kad je faktičko stanje tako i tako, mi ćemo napraviti i faktičko stanje.

Pravo imamo u svojim rukama, a imamo i faktičko stanje. A to faktičko stanje će biti da Izetbegović ne može da uvede vlast u 70 odsto teritorije. Da ni u jedno srpsko selo ne može da uvede vlast, ni u jednoj srpskoj opštini on nema

vlast, da će milicija morati da vas sluša u trenutku odsudnom, da vas sluša i uspostavi red na osnovu Ustava SFRJ, a ne ustava BiH. Mi ga, naravno, nećemo prihvatiti, oni će naravno noću sazvati sastanak i usvojiti ga. Ali mi ćemo spriječiti da izađu iz Sarajeva, kod Kozje Čuprije taj zakon i taj ustav neće više moći gore proći. Moramo biti spremni na to, nema druge s njima.

Srbi nemaju nikakve potrebe za stranačkom vojskom. Armija je tu. Slučajno se naši i njihovi ciljevi stopostotno poklapaju. Nemojte da tu tehniku i tu Armiju ostavimo samu. Nemojte! To bi bila strahota. Mi bismo izgubili državu, ako bi tu Armiju izgubili. Godinu dana, vidjeli ste po mitinzima, Srbi traže oružje... Konačno tu je Armija, koja je tri put jača. Skinula je čak i petokraku, ima oružje, ima tehniku, ima druga materijalna sredstva i ima velike ratne rezerve. Ima komandni rukovodni kadar, ima cilj, koji je identičan vašem cilju. Samo ako ne bude vas, odnosno, ako ne bude nas da natjeramo vojne obveznike da brane svoju zemlju, onda treba da budemo robovi.

Moram da uputim jednu pohvalu Crnogorcima i Hercegovcima. Stvarno nisi morao da ih tjeraš u vojsku. Srbija je morala iz taktičkih razloga, da ne bude u ratu sa Hrvatskom. To je vrlo važna stvar, da Hrvatska mora s Jugoslavijom u ratu da bude. Ako je Hrvatska u ratu sa Srbijom, onda strane trupe ulaze u Bosnu. Dobro, ima tu svašta, rade izdajnički posao i opozicija gore, ali 70 odsto Srba su u vojsci i Srbijanci pune tu vojsku. Samo što to ne ide tako otvoreno i tako manifestaciono.

Ja vas dakle molim, dva velika posla dva velika zadatka. Prioritetan je PLEBISCIT, a posle plebiscita prioritetno je i u toku sa plebiscitom da uzmete vlast tamo gdje možete da uzmete vlast. Sjedite sa direktorima, dobrim i sposobnim direktorima, sjedite i razgovarajte. Pokazaće se da su vam interesi identični, jer ste isti narod i istu državu hoćete da napravite.

Idite kao što su i komunisti radili, idite među radnike i na plebiscit, odnosno, na referendum o nepovjerenju. Samo posle ovog plebiscita. Kad pogledate onu mapu mi imamo ogromnu teritoriju u BiH, ogromnu. (BILTEN br. 7, februar 1994, Državne komisije za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima na teritoriji BiH)

Prilog 6

Pismo Vuka Draškovića predsjedniku Franji Tuđmanu

"Dželati isti žrtve iste":

"Dok posmatram stravična svedočanstva bezumlja Vaše vojske u Borovu naselju i Vukovaru, užasnuto i zanemeto, reših da Vam pišem i da Vam, uz pismo, na poklon pošaljem primerak romana 'NOŽ'. Ustaški pokolji Srba počinjeni 1941,

ponavljaju se, evo, do u detalje. Opisujući u romanu 'Nož', pomor mog naroda od pre pola veka, unapred sam opisao njegovo sadašnje postradanje od Vaše vojske i Vaše države. Ništa se nije promenilo. Dželati isti, žrtve iste. Isti noževi, isti maljevi. Isti vratovi i lobanje. Mržnja ista, ludilo isto.

Neću da verujem, kaže se dalje, da je hrvatski narod genocidan. Neću da verujem da je zlo potka njegovog nacionalnog bića i da je taj narod nesposoban za pokajanje i duhovno pročišćenje. Pre će biti da je, decenijama već, taj nesrećni narod udaljen od istine. Pre će biti da, decenijama već, Hrvati gledaju lažno lice u lažnom ogledalu. Da su ikada saznali šta se, zaista, dogodilo u Jasenovcu ili Jadovnom 1941. ne bi se, uveren sam, ponovio ni Vukovar, ni Gospić, ni Borovo 1991. Oni Hrvati koji su saznali istinu, kaže se dalje u pismu, doživeli su i katarzu. Ti Hrvati nisu danas ni uz Vas, gospodine Tuđman, ni uz Paragu, samo što mnogi, iz straha, to ne smeju da javno i pokažu.

Reći ćete, možda, kako Vi, lično, ni u Borovu, ni u Vukovaru, ni u Gospiću nikoga niste zaklali piše Drašković. I reći ćete još i to, kako ste, lično, protiv pokolja i da ih niste naredili.

Da niste naredili pokolje i da ste, intimno, protiv pokolja mogu i hoću da verujem, ali odbijam čak i samu pomisao na Vašu nevinost, konstatuje Drašković. Ne samo zbog toga što ste šef države čija vojska kolje ljude, nego i zbog toga, zapravo pre svega zbog toga, što ste Vi, gospodine Tuđman, decenijama pripremali povratak ustaša i što ste, poricanjem onih noževa od pre pola veka, oštrili današnje ustaške noževe.

Vrata vukovarskog pakla otvorena su od ovog trena kada ste Vi, kao istoričar, započeli prvo slovo u onoj rečenici velike laži i velikog greha kako je, po saznanjima Vašim u Jasenovcu pomoreno 'samo četrdeset tisuća ljudi', sledi dalje u pismu. Umanjivši za dvadeset puta razmere zločina. Vi ste zločince pomilovali. Nedavno, u Hagu, jasenovačke žrtve ste još više umanjili.

Naredbe da kolju, kaže se dalje, izdaju im Vaši neistiniti istorijski radovi, lažni posleratni filmovi, lažne knjige, pisci lažnih memoara, lažne propovedi fratara i biskupa, decenijama duga lažna svedočenja i lažni muk komunističkih čelnika naroda koji je zaklan u Jasenovcu. Zacarilo je verovanje da se zločin može sakriti i da se on isplati.

Pa i sad, kako čujem, hrvatska televizija i propaganda pokušavaju da masakrirane Srbe u Vukovaru prikažu svetu kao masakrirane Hrvate. A Papa rimski, u njegovoj 'svetoj propovedi', poklani Vukovar, to ponovljeno Jadovno srpskog naroda, naziva 'simbolom hrvatskog otpora'. Starim metodama poriču sew novi zločini i preseca poslednja odstupnica spasa narodu.

Ali, šta je sa Vašom dušom, gospodine Tuđman? Spavatae li mirno pred saznanjem da ste, pre svega, unesrećili Hrvate? Desetine hiljade mrtvih, tri puta više obogaljenih, trista hiljada beskućnika, onolika razorena sela i gradovi... To je učinak i to su posledice Vaše vladavine i Vaše strategije.

Bio bih, naravno, nepravičan kad bih svu krivicu svalio na Vas. Odgovorniji su, možda, oni koji su dozvolili da se u Hrvatskoj razmahne ludilo. Morala je Jugoslovenska vojska da udari svom snagom onog jutra kad je prva ustaška puška osvanula na ustaškom ramenu, piše Drašković. Ludaku je, tada, trebalo naući ludačku košulju i to se, bez bombardovanja i nepotrebnih pogibija, moglo obaviti za svega nekoliko dana. (*Borba*, 23. novembar 1991)

Prilog 7

Predlog za razmišljanje u 10 tačaka Borislava Mihajlovića Mihiza:

"1. Da se u Srbiji odmah obrazuje koaliciona i koncentraciona vlada uz učešće predstavnika vodećih političkih stranaka i uglednih javnih ličnosti.

2. Da ta vlada, svojim sastavom, neodložnim ukidanjem ideoloških simbola sa državnih insignija i najavom novih, skorih višestranačkih izbora, jasno stavi do znanja svetu da Srbija nije boljševička zemlja.

3. Da Srbija odmah prizna *de facto* samostalnu i suverenu republiku Sloveniju uz izjavu da će je de jure priznati kada se, u mirnom dogovoru, izvrši deobeni bilans prava i obaveza.

4. Da Srbija izjavi da će priznati legitimitet nezavisne hrvatske države onoga trenutka kada Republika Hrvatska srpskom narodu, na teritorijama na kojima vekovima živi kao većinsko stanovništvo, prizna identično pravo da slobodno odlučuje o svojoj sudbini. Da srpska država učini jasnim da će pravo svojih sunarodnika na samoopredeljenje braniti do krajnjih granica.

Da Srbija predloži Republici Hrvatskoj da, posle razgraničenja, recipročno obezbede i međusobno garantuju preostalom srpskom stanovništvu u Hrvatskoj i hrvatskom stanovništvu u Srbiji puna građanska i politička prava i nacionalnu autonomiju visokog civilizacijskog stepena.

5. Da Srbija, uprkos istorijskoj činjenici da je 1918. teritoriju današnje Makedonije unela kao deo svoje države u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, prizna pravo makedonskog naroda na samostalnu Makedoniju, koja bi se sa svoje strane obavezala da srpskoj nacionalnoj manjini obezbedi građanska i nacionalna prava.

6. Da Srbija, predloži Crnoj Gori da, ako se građani dveju republika o tome pozitivno izjasne, produže da žive u zajedničkoj državi uz modalitete koje ravnopravno i zajednički odrede.

7. Da se Srbija obaveže da će poštovati odluku muslimanskog, srpskog i hrvatskog naroda ako se izjasne da žive u samostalnoj Republici Bosni i Hercegovini, a prihvatice i podržati odluku srpskog i hrvatskog stanovništva u Bosni i Hercegovini ako odluče da teritorije na kojima su u većini priključe Srbiji, odnosno Hrvatskoj.

8. Da se Srbija obaveže pred svetskom zajednicom da će svim nacionalnim manjinama obezbediti građanska i politička prava i kulturno-nacionalne autonomije po najvišim standardima KEBS, što, razume se, ne obuhvata i pravo na secesiju i stvaranje drugih nacionalnih država na teritoriji Srbije, pravo koje ne priznaje nijedna evropska demokratska zemlja.

9. Da Srbija javno i jasno konstatuje da su se svi napori srpskog naroda za održanje Jugoslavije razbili o legitimno pravo i izraženu volju nekih jugoslovenskih naroda da formiraju i žive u svojim samostalnim državama. Da srpski narod odlučno odbija da ih u tome sprečava. I da Srbija proklamuje svoju neopozivu odluku da ponovo postane samostalna i demokratska evropska država kakva je bila i pre no što je 1918. godine ušla u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca.

10. Da Srbija izrazi svoju spremnost da u razumnim i demokratskim pregovorima razmotri protivpredloge drugih jugoslovenskih republika za istorijski neminovan, a svakako bolje miran no oružan, razilazak jugoslovenskih naroda.

Ne treba Srbija da brine šta će osamostaljenjem dobiti ili izgubiti drugi i kakvim se opasnostima mogu izložiti. Za Srbiju će samostalnost svakako biti spasonosna i lekovita: predahnuće i posle tolikih godina odmoriti dušu od neprekidnih sukoba i nesporazuma, te neizlečive boljetice višenacionalne države.

Podnosilac ovog javnog predloga za razmišljanje ne pretenduje na njegovo autorstvo i na originalnost. U njemu su sadržane mnoge već iskazane i sazrele ideje, a projektu bi dobro došla i korekcija i dopuna. A podnosim ga iz uverenja da našem narodu, na koji je skočila i ala i vrana, a pomalo i on sam na sebe, moramo pokušati da pružimo bar jasan, pribran i realan spisak neposrednih nacionalnih zadataka.

Ako ovaj to nije, sačinimo drugi, razumniji i delotvorniji. I ne menjajmo svaki čas svoj kurs i pravac ko pijan lađar na uznemirenoj pučini." (Borislav Mihajlović Mihiz, *Kazivanja i ukazivanja*, Beograd, BIGZ, 1994)

1992.

Januar

◇ **Branislav Vakić**, četnički vojvoda i savezni poslanik SRS: "Početkom 1992, od tadašnje JNA smo dobili poziv da uputimo naše dobrovoljačke jedinice u Krajinu. Poslao sam veliku grupu dobrovoljaca iz ovog dela Srbije na obuku u kasarni JNA u Bujanj Potoku, ispred Beograda. U toj kasarni su dobrovoljci dobili i naoružanje. Marta meseca 1992, smo poslali i veliku grupu dobrovoljaca u Beogradsku kasarnu "4 juli", gde su dobili i oružje i uniforme, i bili na obuci. Za tih šest meseci, dakle, od januara do jula 1992, u ovim beogradskim kasarnama je bilo stacionirano i obučavano više od šest hiljada naših dobrovoljaca, koji su bili upućivani kod Drniša, u Divoselo i u Počtelj. (*Telegraf*, 28. septembar 1994)

◇ **Sa vanrednog zasedanja Sabora SPC** upućena je poruka u kojoj se arhijereji zalažu za slobodu i prava srpskog naroda Bosne i Hercegovine i srpskim krajinama i poručuju: "Ničije pogodbe sa nosiocima vlasti u Srbiji, koja nema mandat da istupa u ime čitavog srpstva, ili sa organima jugoslovenske federacije, ili sa komandujućim strukturama jugoslovenske vojske, ne obavezuju srpski narod kao celinu, bez njegove saglasnosti i bez blagoslova njegove duhovne Matere, Pravoslavne srpske crkve". U poruci se takođe podržava "zahtev naroda u BiH za slobodan život i samosvojno političko organizovanje". (*Pravoslavlje*, br. 598, 1992)

◇ **SPC** otvoreno nudi projekciju idealne srpske države, jer "srpstvo bez pravoslavlja, kao što je dosada rečeno, nije moguće, ono je samo obična apstrakcija", pa "stoga: da bi Srbi živeli u srpskoj državi neophodno je da budu ispunjeni neki uslovi. Ako državna vlast i najviši predstavnici države nisu pravoslavci, tj. ako nemaju duhovne veze sa Srpskom pravoslavnom crkvom, ne dolaze na bogoslužnja, ne pričešćuju se, ne slave krsnu slavu, ne primaju sveštenika radi sveštanja vodice, pa čak ako neće ni da se prekrste, onda oni ne mogu biti legitimni srpski predstavnici. Iako takvi vladaju

Srbijom, Srbi ih ne mogu smatrati svojim, jer Srbijom su dugo vladale i osmanlije, pa to nije značilo da su srpski državnici... Na sreću, ima srpskih zemalja koje imaju sva obeležja srpske države. To su Srpska republika Krajina i Srpska republika BiH. U tim zemljama zastava, grb i himna su srpski pravoslavni. Njihovi najviši rukovodioci dolaze na bogoslužnja, slave svoje krsne slave, uvode veronauku u svoje škole; administraciju vode ćirilicom, sveštenike prihvataju kao duhovnike, a ne kao protivnike. A da li će jednog dana Srbija i Crna Gora postati srpske države, vreme će pokazati." (*Pravoslavlje*, br. 608, 1992)

2. januar

◇ **Sajrus Vens**, lični izaslanik Generalnog sekretara UN, postigao *Sporazum o planu mirovnih operacija u Jugoslaviji* sa Franjom Tuđmanom, Slobodanom Miloševićem i Veljkom Kadjevićem.

7. januar

◇ **Darko Tanasković**, istoričar: "Vraća li se Turska na Balkan?"

(...) Valja naglasiti da jugoslovenski islam organizaciono, a i u svakom drugom pogledu, uključujući i institucionalni, u 'postkomunističkom periodu' vidljivo nastoji da u što većoj meri aktivno bude integralni deo svetskog islama- svemuslimanske zajednice vernika.

(...) Javno izražena spremnost Muslimana slovenskog porekla i srpskohrvatskog ('bošnjačkog') jezika, ili tačnije spremnost političara koji ih trenutno predstavljaju, da u eventualnom oružanom sukobu sa jugoslovenskom braćom druge nacije i vere pozovu u pomoć državnu, pa i vojnu silu Turske nešto, je međutim, sasvim drugo i koliko indikativno toliko i zabrinjavajuće. Taj akt 'nepolitičke iskrenosti', kako ga je jedan odličan poznavalac bosansko-hercegovačkih prilika namah nepogrešivo definisao, ili, sportskim rečnikom, 'autogol' vođa SDA (Z. Lagumdžija) došao je možda u pravi čas, kao (ne)očekivani doprinos razvejanju političkih magli i otklanjanju teških nedoumica. Samim tim, stvaraju se, međutim, nove ili, bolje, obnavljaju stare, nimalo lakše dileme o tome, rostanovski rečeno, 'ko smo odakle smo i kuda idemo'. Svako pojedinačno i svi zajedno, a osobito neko među nama.

(...)Ipak, kad se sa samog republičkog i partijskog vrha BiH najviši predstavnici muslimanskog naroda neuvijeno i krajnje dramatično obrate za pomoć Turskoj, jer o narodu čije interese oni, navodno, zastupaju u Jugoslaviji 'nema ko da brine', a pretili mu da se, ako se zemlja rasparča, 'udavi u jezeru hrišćanstva', i da mu 'žene i djeca budu poklani', onda to, čak i

jugoslovenskom metežu, ne može proći nezapaženo i bez posledica. S obzirom na to da nema praktični nikakvih izgleda da se Turska neposrednije i otvorenije umeša u naša unutrašnja politička razračunavanja, sem u slučaju balkanske pa i šire vojne internacionalizacije sukoba, do čega valjda ipak neće doći, posledice najnovijeg 'autogola' lidera SDA odraziće se, pre svega, na unutrašnjem planu i biće moralnog i psihološkog reda. Neizbežno se postavlja pitanje imaju li odista svi predstavnici muslimanskog naroda, iako demokratski izabrani, pravo i mandat da svoje birače danas, na pragu dvadesetog veka, u očima ostalih Jugoslovena, iz nepobitno izbornog statusa samosvojne nacije prećutno vraćaju u položaj poturica iz nekih minulih vremena? A poturica, zna se, gori od Turčina i tako (sve) dalje i dalje...

(...)Ko će, posle ovog vapaja za pomoć, koji je ne manje pretnja, Srbe u nemirnoj Bosni uveriti u životnu istinu da su im Muslimani braća druge vere i (delimično) kulturom a istoga roda i jezika, a ne strano etničko telo, nepovratno odrođeni inoverci, s kojima im je zajednički ostao samo jezik, odskora i on na putu preimenovanja, i nesreća? Bosnaskom Srbinu po mnogo čemu bitnom niko objektivno nije bliži i ne nalikuje mu više od bosanskog Muslimana, a njegove političke gazde prizivaju, eto, Turke da im se u nevolji nađu. Protiv koga, zna se... A Srbinu pretiti Turčinom, iako Srbi sa savremenim Turcima odavno imaju odlične odnose, arhetipski je čak teže i zloslutnije, no pretiti mu Nemcem. Ako Turci za Srbe ponovo treba da postanu oni Turci iz kosovskog ciklusa epskih pesama, kako će im onda Muslimani i dalje ostati južnoslovenska, balkanska i evropska braća, sa kojima im je zadato da mirno, konstruktivno i demokratski traže izlaz iz zajedničkih muka i uspostavljaju novu formulu skladne koegzistencije". (*Epoha*, 7. januar 1992, str.22-22)

8. januar

◇ Savet bezbednosti UN usvojio Rezoluciju 727 o slanju 50 oficira u Jugoslaviju koji treba da pripreme dolazak "plavih šlemova" u Hrvatsku

◇ JNA oborila helikopter EZ, koji se nalazio u posmatračkoj misiji. Poginulo pet ljudi.

◇ Veljko Kadijević, savezni sekretar za narodnu odbranu, podneo ostavku.

◇ **Slobodan Milošević** optužio **Milana Babića**, predsednika tzv. Republike Srpske Krajine, za opstrukciju mirovne misije UN, zbog protivljenja Vensovom planu.

Milošević mu je podslao ošto pismo u kome se, između ostalog, kaže: "Smatram se obaveznim i odgovornim da izrazim neslaganje za Vašim stavom

da ne želite zahtitu teritorija od strane mirovnih snaga UN na osnovu plana Sajrusa Vensa. (...) Narod ne treba da podnosi žrtve zbog samoljublja nijednog političara. (...) Vi svojim stavom zahtevate da se rat produži. Ako biste nastavili sa takvom politikom, gurnuli biste u smrt mnoge građane širom Jugoslavije(...) Pomoć Srbije narodu Krajine neće ni u miru biti dovedena u pitanje, ali građani Krajine treba da znaju da ste svojim postupcima izgubili svako naše poverenje i da ubuduće za odnose sa vlastima Republike Srbije moraju delegirati ljude kojima će narodni interes biti iznad ličnog političkog prestiža". (*Politika*, 9. januar 1992)

9. januar

◇ U Briselu nastavljena Konferencija o Jugoslaviji.

◇ Skupština srpskog naroda u BiH proglasila Republiku srpskog naroda za federealnu jedinicu Jugoslavije.

10. januar

◇ **Radovan Karadžić**, lider bosanskih Srba: "Sada Srbi zaista znaju na čemu su, i sve će učiniti da što manje žive sa drugima, a što više pored drugih". (10. januar 1992)

◇ Arbitražna komisija Konferencije o Jugoslaviji podnela *Mišljenje o ispunjavanju uslova pojedinih jugoslovenskih republika za nezavisnost*. Slovenija i Hrvatska priznate kao samostalne države. Priznavanje BiH uslovljeno odavanjem referenduma, na kome bi se stanovništvo izjasnilo o zahtevu za priznavanje suverenosti i nezavisnosti.

14. januar

◇ **Momčilo Đujić**, četnički vojvoda: "Bolje je izginuti do poslednjeg, nego prihvatiti sumnjiva rešenja stranaca o našoj sudbini". (*Borba*, 14. januar 1992)

◇ **Antonije Isaković**, akademik, poslanik SPS: "Osnovno je to da je 'Memorandum' uticao - neko ga je prihvatio, a antisrbi su uglavnom bili protiv". (*Duga*, 1-14. februar 1992)

◇ **Vasilije Krestić**, akademik: "Rat između Srba i Hrvata traje, ali ne uvek rat oružjem". (*Pogledi*, 14-28. februar 1992)

16. i 17. januar

◇ Sa vanrednog zasedanja Sabora Srpske pravoslavne crkve izdato je saopštenje u kome se kaže da je srpski narod već pola veka "politički razdrobljen i izdeljen neprirodnim granicama koje rasecaju njergov živi

organizam". "Njih je isplanirala komunistička Internacionala, ostvarila neofašistička i ustaška okupacija, a utvrdila i produžila – protiv volje srpskog naroda – Titova komunistička diktatura preko svog izrazito antisrpskog AVNOJ". "Zbog toga, ni Srpska pravoslavna crkva, ni srpski narod nikada nisu priznali veštačke i nelegitimne 'avnojevske' un utrašnje granice ustanovljene, bez istorijskih ili etničkih osnova, samovoljom komunističke gerile u uslovima okupacije i građanskog rata". (*Glasnik SPC*, januar 1992)

22. januar

◊ Vlada tzv. Republike Srpske Krajine odbacila mirovni plan Sajrusa Vensa.

23. januar

◊ **Radovan Karadžić**: "Treba početi pripreme za stvaranje saveza srpskih država kao reagovanje na nameru da EZ isparceliše srpski narod. Mi Srbi smo na prekretnici. Dva veka smo potrošili na borbu za otadžbinu i slobodu. Sada nema razloga ni smisla za dezrterstvo ni lažno morotvorstvo. Mi jesmo za mir, ali nipošto za mir u kojem bi cena bila Srbija, srpski narod i srpska država i uopšte srpsko pitanje kao celina na Balkanu". (*Politika*, 23. januar 1992)

25. januar

◊ Skupština BiH donela odluku da 29. februara i 1. marta sprovede referendum o suverenosti i nezavisnosti

27. januar

◊ **Borisav Jović**: "Izdvajanje BiH iz Jugoslavije je veoma opasno i to ne treba podsticati. Najoptimalnije rešenje bi bilo da se Srbija, Crna Gora i BiH konstituišu kao nova demokratska Jugoslavija i da očuvaju kontinuitet. Ostale tri republike mogu da izađu iz Jugoslavije pod uslovom da se izvrši prethodno legalno razgraničenje u skladu sa ustavom SFRJ, i uz prethodno rešavanje problema Srba u Hrvatskoj". (*Borisav Jović, Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996)

31. januar

◊ Predsedništvo SFRJ prihvatilo mirovni plan Sajrusa Vensa uprkos protivljenju Milana Babića

◊ **Ljubomir Tadić**, filozof i akademik: "Ja sam od početka bio energično protiv osvajanja hrvatskih gradova. Mislim da je to što se radi sa Dubrovnikom i oko Dubrovnika velika glupost. Međutim, treba pomenuti da propa-

gandi razaranje gradova 'impresivno' deluje. Ali, šta je sa srpskim selima koja su takođe razorena – to niko ne pominje. To se ne može zanemariti. Šta je, recimo, sa Mirkovcima koje je simbol toga razaranja? Nikom ne pada na pamet da stane u zaštitu razorenih Mirkovaca. (*NIN*, 31. januar 1992)

1. februar

◊ **Amfilohije Radović** je u izjavi za *TV Novi Sad* rekao: "Crkva je ipak jedini krov koji misli celovito, istorijski provereno, o biću srpskog naroda. I njeno raspeće je utoliko veće što u ovom trenutku imate jednu ideologiju, jednu vojsku koja je, takođe, do srži ateizirana i ideologizirana i u ovom trenutku kao neka magarica, crna starozavetna, kada je prorok učutao, onda je magarica progovorila... U ovom trenutku, ta i takva vojska, ubijeno duhovno, progovara kao Varlamova magarica, i oni koji stoje iza nje". (*Duga*, 1-14. februar 1992)

12. februar

◊ Najviši predstavnici Srbije i Crne Gore usvojili *Osnove uređenja i funkcionisanja Jugoslavije kao zajedničke države*.

14. februar

◊ U Sarajevu počela Međunarodna konferencija o BiH pod pokroviteljstvom EZ. Predsedava portugalski diplomata Žoze Kutiljero.

16. februara

◊ Skupština tzv. Republike Srpske Krajine razrešila Milana Babića dužnosti predsednika Republike zbog neprihvatanja Vensovog plana.

15. februar

◊ **Željko Ražnjatović Arkan**: (...) Tokom celog rata bili smo pod komandom JNA. Saradnja je bila veoma uspešna, i uputio bih pohvale Novosadskom korpusu, posebno oklopnoj mehanizovanoj brigadi pukovnika Jovanovića.

(...) Toliko ima dobrovoljaca da sada otvaramo još neke centre za obuku dobrovoljaca i mislim da ćemo moći da primimo još 10 do 15 hiljada ljudi." (u intervjuu *Večernjim novostima*, 15. februara 1992)

22. februar

◊ **Mihajlo Marković**, filozof: "Mi smo izuzetno značajan predmet pažnje ovakvih programa, jer se nalazimo na glavnim evropskim arterijama

(Sever, Jug, Evropa, Azija), jer pokušavamo da idemo jednim razvojnim putem, koji, bez obzira na svoju demokratičnost, neizbežno izaziva animozitet iz ideoloških pobuda, najzad, jer tvrdoglavo pokušavamo da budemo svoji i samostalni, a ne samo jedan od poniznih i lojalnih članova neke moćne svetske koalicije.

(...) Formiranje srpske vojske bila bi katastrofalna politika, jer bi ona dovela Srbiju u položaj da bi ona izvršila agresiju na drugu republiku, da osvaja tu teritoriju, da to čini svojom vojskom. Međutim, daleko je bilo mudrije strategijsko rešenje da tu odbranu srpskog naroda preuzme Jugoslovenska narodna armija, pošto je jedino ta armija, armija Jugoslavije, koja je još postojala i čiju smo afirmaciju i nastojanje i postojanje mi stalno dokazivali. Jedino je ona mogla legitimno da se kreće po celoj teritoriji Jugoslavije. Time smo ipak sprečili osudu Srbije kao države koja je izvršila invaziju, kao što bi se sigurno desilo da je slučajno tada opozicija bila na vlasti.

(...) Svi Srbi u jednoj državi - nije značilo da u istoj državi budu i srpske manjine u Rumuniji i Mađarskoj, i Srbi koji žive u Čikagu, u SAD i u Australiji... Nije značilo ni to da će u njoj biti sto hiljada Srba i više od toga koji žive u Zagrebu, ili tridesetak hiljada koji žive u nekim drugim hrvatskim gradovima, nego je to, ustvari, bilo načelo – srpski narod po istom pravu samopredeljenja, po kome se otcepljuju drugi narodi, ima pravo da ostane u zajedničkoj državi na onim teritorijama na kojima se nalazi u većini. Taj cilj je ostvaren i to je smešno šta se sad govori o nekakvom porazu kada je, ustvari, taj osnovni cilj ovog angažovanja i one borbe i učešća u ratnim operacijama, bio, ustvari, da se zaštiti srpski narod u Hrvatskoj, da se on oslobodi, u njegovim etničkim granicama, znači, na teritorijama gde je on u većini". (Politika ekspres, 22. februar 1992)

26. februar

◊ Izabran novi predesdnik tzv. RSK, Goran Hadžić.

◊ U Gracu se tajno sastali Radovan Karadžić, lider bosanskih Srba, i izaslanik Franje Tuđmana.

29 februar- 1. mart

◊ U BiH održan referendum o nezavisnosti. Na referendum izašlo 63,04 odsto birača, a 62,68 odsto je glasalo za nezavisnu BiH.

◊ Istovremeno, pred crkvom na Baščaršiji u Sarajevu je ubijen jedan Srbin na svadbi sina. U roku od nekoliko sati širom grada su nikle barikade.

◊ Održan referendum u Crnoj Gori, izašlo više od 66 odsto birača. Ubedljiva većina od 95,94 odsto glasala je da Crna Gora ostane u zajednici sa Srbijom, odnosno u Jugoslaviji.

2. mart

◊ **Gojko Đogo**, književnik: "Uveren sam da je najbolje podeliti Bosnu i Hercegovinu. Čak i nešto slabija, odnosno rđava podela, bolja je nego nastavak ove zajednice u kojoj svako brine svoju brigu. U jednoj kući ne mogu biti tri domaćina. Ako je jedna konstrukcija, kao što je bila Jugoslavija, propala, zašto ne bi propala i druga takva konstrukcija koja je samo nekoliko decenija ranije na sličan način konstruisana (...) I pored genocida, i pored svih migracija sa tog prostora, znatno veći deo BiH još katastarski pripada srpskom narodu. Zašto mu ne bi pripao zauvek? Čini mi se da bi to bilo dobro i za Hrvate koji žive u BiH. A Muslimani? Oni po svaku cenu hoće muslimansku državu, bar se tako čini, inače ta nacionalistička euforija se drukčije ne može razumeti. Pa, kad je već hoće, neka onda naprave taj svoj karantin od Sarajeva do Tuzle, gde su u većini. Možda ćemo onda živeti u većoj ljubavi. (Osmica, 2. mart 1992)

3. mart

◊ **Radovan Karadžić**, lider bosanskih Srba: "Nama je demokratija donela ropstvo". (Yutel, Sarajevo, 3. mart 1992)

5. mart

◊ U Bosni u svim gradovima protesti protiv rata.

◊ Ditrih Genšer pozvao EZ da prizna BiH.

◊ Na Vojnom sudu u Beogradu optužena četiri rezervna oficira JNA iz Arandelovca zbog bekstva sa ratišta.

7. mart

◊ **Momo Kapor**: "Čini mi se da je u ovom trenutku Beograd, nažalost, pravi petokolonaški grad, pun smutljivaca, kukavica, lažnih pacifista, navijača za suprotni tabor, ali to nije čitava ova zemlja Srbija, koja može sebi i u ovakvom trenutku da dozvoli taj luksuz i trpi tu menažeriju na svojoj grbači sa koje može da je strese kao onaj vepar sa Karađorđeve zastave koji stresa dosadne buve". (Borba, 7-8. mart 1992)

9. mart

◊ U Briselu usvojena Deklaracija o priznavanju jugoslovenskih republika. Usvojena su tri načela za rešavanje jugoslovenske krize: pravo

nacionalnih grupa na samoopredelenje i nepovredivost i nepromenljivost granica silom. Ukoliko ova dva principa dođu u koliziju, sporovi će se rešavati mirnim putem uz posredovanje međunarodne zajednice.

◇ **Velimir Bata Živojinović**, glumac, poslanik SPS: Ja otvoreno kažem da je sramota kad se neko u ovom trenutku bori da se skloni Slobodan Milošević. Zar da padne predsednik, padne Vlada i raspusti se Skupština u trenutku kad Srbija ima 300.000 vojnika na ratištima u Hrvatskoj? Svi oni imaju dnevnicu koje su prvo iznosile 310, a sada ima vojnika koji primaju 1350 dinara dnevno. To plaća srpski radni čovek. I kad neko pomene nemaštinu, mora da zna da tih 300.000 ljudi nisu otišli na ratište da bi dobijali dnevnicu, već da bi branili ugrožene Srbe. Njima se to jednostavno mora dati. A odakle se to daje? Prebaciš pare od penzionera, pa prebaciš od plata... (*Duga*, 9. mart 1992.)

10. mart

◇ Albanci najavili održavanje višestranačkih izbora kao završni čin konstituisanja Republike Kosovo.

12. mart

◇ Azem Vlasi se pismom obratio državnom sekretaru SAD Džemusu Bejkeru u kome je tražio da se uvaži volja kosovskih Albanaca za stvaranjem republike.

14. mart

◇ **Atanasije Jevtić** u "Intervjua gledalaca" na *NTV Studio B*: Pitajte one kao što je Milošević, Adžić i drugi, šta su mislili kada su započinjali rat. A to je bio ne samo prljav rat, nego takav rat da smo ostali i poraženih obraza koje ćemo teško oprati, osim časnih izuzetaka.

(...) Sad su svi odjednom ispali mirotvorci. A, ustvari su kapitulanti, pred avnojevskim granicama. Pred avnojevskom grobnicom ovog naroda. Izdali su Srbe u Makedoniji, nekoliko stotina hiljada. Izdali su Srbe u Krajini, Srbe u Crnoj Gori, Srbe u BiH. Šta će biti sa Srbima na Kosovu, severnoj Backoj.

(...) Mešanje Crkve u politiku u ovom slučaju je borba za egzistencijalno pitanje našeg naroda. Nama je sve gore. Krajine su izdate u momentu kada je gospodin Milošević priznao avnojevske granice Hrvatske, krajine su u Hrvatskoj... Šta će biti sa Bosnom, šta će biti sa tom katastrofalnom Armijom? Prazni se kasarna u Čapljini. Isprazniće se uskoro u Visokom i Bugojnu. Ginu od iste vojske i večeras u Bogovađi. Neka mi objasne tovarničku katastrofu, izdaju zapadne Slavonije. Kada poljski avioni bombarduju kolone izbeglica, a

Banjalučki korpus kaže da nije nadležan, neka mi svi moguci generali to objasne. A za šta je nadležan? Da čuva svoje stanove ili da na Novom Beogradu otkupljuje stanove?

(...) Miloševićeva vlast je ista Brozova. Ne postoji skupština. Postoji jedan čovek koji odlučuje o sudbini ovog naroda. Milošević je osion, opak čovek. Opasan čovek. Što pre ode, biće bolje ovom narodu.

(...) Neka nam ne govore da je jedini spašavajući vođa bio Broz i sada, Milošević. Oni koji tako misle potcenjuju ovaj narod. Upravo zato što je sposoban i što je u momentima pokazao sposobnost a onda je postao izdajica srpskog naroda- svestan sam šta govorim - jer je produžio i produbio tragediju srpskog naroda.

(...)Tuđman je čedo austrijske politike. Amerika je najobičniji brutalan izvršilac takve politike. Milošević je pristao na tu igru. Zato je, po meni, izdajnik. Nismo trebali da pristanemo. Mogao je na vreme da reaguje. O tome se radi. Vukao nas je stalno dalje i sve dalje. On je krahirao na svim politikama. (*Borba*, 14. mart 1992)

17. mart

◇ Mostar je potpuno blokiran.

18. mart

◇ U Sarajevu usvojena *Izjava o principima novih ustavnih rešenja za BiH* koju su potpisali lideri sve tri nacionalne stranke.

19. mart

◇ U Londonu lord Karington razgovarao sa delegacijom Sandžaka. Sulejman Ugljanin je tada istakao da je "Problem Muslimana koji žive u Sandžaku istovetan sa problemima Srba u Hrvatskoj, pa ga shodno tome treba tretirati i rešavati".

20. mart

◇ **Irinej Bulović**, vladika bački: "Mislim da je naš živalj u krajinama sada *de facto* izuzet od hrvatske vlasti, što je veoma značajno, jer bi ga ta vlast inače uništila". (*NIN*, 20. mart 1992)

26. mart

◇ JNA napustila teritoriju Makedonije.
◇ **General-major Vuk Obradović**, načelnik Uprave za moralno vaspitanje pri SSNO "U krajnjem, pod rukovodstvom starešina naše vojske i

ostvorena je značajna vojna pobjeda. Oko 95 odsto teritorija na kojima srpski narod živi i ima većinu u njegovim je rukama". (*Politika*, 26. mart 1992)

27. mart

◇ Skupština srpskog naroda BiH donela *Ustav Srpske Republike BiH* i razmatrala *Predlog o područjima srpskih opština*.

◇ **Srdan Stanišić**: "Možda Vukovar i ne treba obnavljati, već ga ostaviti kao upozorenje našim potomcima, ako nas Jasenovac nije upozorio, možda će njih Vukovar. Treba ovde dovesti sve srpske izdajnike koji su sopstveni narod doveli na rub opstanka i suditi im ovde u senci ruševina, pred avetima preklane dece". (*Pogledi*, 27. mart - 10. april 1992)

28. mart

◇ **Amfilohije Radović**, mitropolit crnogorsko-primorski: "Mi govorimo o poturicama u vremenima turskog robovanja, a previdamo jednu veoma bitnu činjenicu: da su naše moderne poturice mnogo opakije i opasnije negoli poturice prošlih vekova... njihova izdaja je mnogo opasnija za biće srpskog naroda negoli, ako hoćete, izdaja poturica pre njih". (*Borba*, 28-29. mart 1992)

◇ **Milorad Ekmečić**: Srpski narod ne želi državnu zajednicu koju određuju interesi velikih sila i evropski katolički klerikalizam, nego onakvu kakva izvire iz etničkog i istorijskog prava svakog naroda na zemlji. Srpsko nacionalno pitanje se ne sastoji u razaranju jedne države, koja postoji 70 godina, u kojoj religiozna netolerancija nije dozvolila da se izgradi građanska i civilizovana država, a da se umesto toga građanska i evropska forma traži u granicama verskog i crkvenog rezervata. Ako Jugoslavija ne može da bude građanska država, onda ne može nijedna od njenih naslednih pokrajina.

Srpsko nacionalno pitanje se ne sastoji u pravu diplomatija i obaveštajnih službi velikih sila da smišljeno i na nedemokratski način utiču na nerazvijeno javno mišljenje, vođstva političkih partija, a na prvom mestu na crkve, da proces demokratizacije vode u smislu sve radikalnijih zahteva za otcepljenje. Spoljni pritisak na naš unutrašnji razvoj odgovoran je što su svi oni koji danas vode separatističke republike počinjali sa umerenim zahtevima demokratizovanja Jugoslavije, a završili u slomu države.

Srpsko nacionalno pitanje se ne sastoji u pretvaranju razorene Jugoslavije u strateški model, po kome bi trebalo rešavati sovjetsko i rusko pitanje, kao i rastuću muku evropske regionalizacije. Takođe se srpsko nacionalno pitanje ne sastoji u menjanju ustavnovljenih normi međunarodnog prava i demokratskih principa, ako to nije podjednako primenjivo na sve

narode na svetu. Evropska zajednica je - u rešavanju jugoslovenske krize - jasno kršila međunarodno pravo i rešenja adaptirala interesu katoličkog klerikalizma i Nemačke.

Referendumom u BiH, 1. marta 1992. godine, na kome je muslimanski narod listom glasao za definitivni slom nada da se može održati jugoslovenska država, srušen je jedan san koji je sanjan dva veka. Ne treba se hraniti samoobmanama i iluzijama da današnji razvoj stvari vodi obnovi nekakve jugoslovenske države. Sve što postojeće svetske sile stvore, biće prelazni instrumenat koji će olakšati definitivno istorijsko iščezavanje jugoslovenskih zajednica. Deo srpske inteligencije još se hrani ovim iluzijama. To je razumljivo sve dotle dok se čuje korak jugoslovenskog vojnika na sarajevskim ulicama. Onog jasnog dana, kad se i on ugasi, iluzijama će biti kraj i probudićemo se u uživanju da živimo u tuđoj državi.

Nikada nove države nisu stvarane da bi odmah iščezle. Provalija među njima se neće smanjivati, nego će se produbljivati.

Deo srpske inteligencije se hrani iluzijom da će ekonomija, moderni saobraćaj i istorijski kanali komuniciranja društava, očuvati neku formu jugoslovenskog jedinstva. Obično se kaže da se radi o uslovljenoj nezavisnosti onih jugoslovenskih republika koje se međunarodno priznaju kao suverene i nezavisne države. Možda bi to i bilo uverljivo da taj jezik nije pratio sve države koje su istorijski propale.

Srpski narod se mora pomiriti sa činjenicom da je sa razaranjem jugoslovenske države i sam doživeo svoju istorijsku tragediju i najviše unazađen. Ako Evropa računa na buduću savez nezavisnih jugoslovenskih država, onda ga kao program za pregovore već sada mora formulirati. U očekivanju da će oni koji danas vode separatističke pokrete na jugoslovenskom prostoru rađe pristajati na utopijske države od Jadrana do Kineskog zida, nego što će prihvatiti jugoslovenska rešenja, srpski narod je ostao jedina pozitivna snaga s kojom ideja demokratske jugoslovenske zajednice ne umire.

Danas stojimo pred istorijskim pitanjem šta srpski narod u BiH treba da uradi što bi mu moglo obezbediti bar minimum njegovih istorijskih ciljeva. **Odmah se na prvom mestu mora reći da ujedinjenje srpskog naroda u nezavisnoj i demokratskoj državi uvek ostaje meta koja se ne menja.** Štoga nam Evropa izdiktira i nametne - biće samo početak nove epohe u toj borbi za nacionalno jedinstvo i nezavisnost. Treba se pomiriti sa činjenicom da se taj cilj ne može ostvariti za ovo, ili neko kratko vreme, u neposrednoj budućnosti. Srpsko nacionalno jedinstvo i stvaranje temelja za novu jugoslovensku zajednicu - preko njega će se ostvariti u ratama, za nekoliko narednih godina i

decenija. Ono će se ipak ostvariti. Sve što se u ovoj jugoslovenskoj krizi postigne, mora biti samo stepenica i novo polazište ka tom cilju.

Suverena i nezavisna BiH, u čijem ustavnom uređenju ne bi postojale odredbe i otvorena vrata da se Srbi u BiH u političkom, ekonomskom i kulturnom vidu povezuju sa drugim srpskim delovima, može biti samo nametnuta, kao što se nameće tuđe ropstvo, kapitulacija i vojničko osvajanje jačeg. I u tom slučaju takva država ostaje bez naše saglasnosti i našeg potpisa.

Unutrašnja podela BiH na tri narodna dela jedina je garantija za postojanje minimuma demokratske budućnosti. Svaka je konfederacija nestabilna državna veza, sama po sebi, i predstavlja prelaznu formu ka boljim rešenjima. Upravo zbog toga je najbolji izlaz za sve narode u njoj. Ona je minimum srpskom i hrvatskom narodu da sačuvaju deo svog jedinstva sa nacionalnim maticama. Muslimanskom narodu ovakva konfederalna veza je jedino sredstvo da se oslobodi rezervata koji mu je Evropa nametnula.

Pogrešno je uverenje da je ovo što su do sada Muslimani postigli, zasluga njihovog političkog vođstva. Od početka jugoslovenske krize oni su napuštali svaku ponudu i rešenje koje bi vodilo ka očuvanju jugoslovenske države. Na kraju su – u lisabonskim i berlinskim pregovorima – dobili pravo da ograde svoj srednjobosanski rezervat, koji nema nikakvog istorijskog, geografskog i etničkog identiteta. Izlazeći im u susret, da ih zaštiti od Jugoslavije, protiv koje su uložili sve svoje energije i u tome do kraja uspeali, Evropa je Muslimanima odredila srednjobosanski rezervat. U kakvom god on, većem ili manjem obimu bude ugovoren, biće to ipak teritorij, od koga će se evropsko susedstvo više čuvati nego on od njega, tj. srednjobosanskim rezervatom za Muslimane Evropa se više zaštitila od Islama nego on od Jugoslavije. To će biti jedini istorijski smisao borbe muslimanske inteligencije da svoj narod izvede iz jugoslovenske celine. Evropa formalno usvaja status 'muslimanske nacije' koji nigde drugde u njoj ne postoji, ali ga trpa u jedan strogo čuvani rezervat.

Prihvatanje konfederalnog ustavnog ustrojstva BiH s pravom srpskog naroda na dvojno državljanstvo, monetarnu uniju, kulturno jedinstvo i političku povezanost sa ostalim srpskim delovima, istorijska je žrtva da se spasi nezavisnost naše matice, Republike Srbije i Crne Gore. Nezavisnost te dve srpske republike je osnovni preduslov i zlatna baština koja garantuje da ciljevi srpskog i jugoslovenskog jedinstva nisu propali. Evropski klerikalizam je uspeo da veći deo diplomatije i javnih mišljenja okrene protiv Srbije. Ona je stavljena pred zid za likvidaciju. Sve što danas radimo mora biti usmereno na očuvanje najvišeg mogućeg stepena nezavisnosti postojeće srpske države. To se mora uraditi po cenu da bi u Bosni jedno vreme ostali tuđi robovi. Dok

poslednja svetlost Srbije ne ugasne, protivnici demokratske države na Balkanu, za decenije, za vekove – neće mirno spavati.

Ako se naša sudbina završi ponovo još jednim diktatom i srpski narod u BiH ostane bez prava političkog, monetarnog i kulturnog povezivanja sa svojom braćom u Srbiji i Crnoj Gori, onda treba jasno objasniti svakome ko može da čuje, da srpske nacionalne partije ne snose odgovornost za posledice. (*Politika*, 28. mart 1992)

29. mart

◇ **Dragoslav Bokan**, vođa "Belih orlova": "Dvadeset i sedam članova moje porodice ubijeno je u prošlom ratu. Majka mi je odrasla u domu za ratnu siročad u Beogradu. Kroz tragediju mojih deda i baka umešan sam u čitavu tu priču... Meni je žao mladih ustaša dok ih vodimo na streljanje... Kada sam na frontu, dok se borim i vidim moje protivnike kako padaju, javlja mi se osećaj sreće, jer ljudi koji ugrožavaju moj narod bivaju time potisnuti. Tu nije reč o ubistvu... Hrvati koriste sve, fašizam, demokratiju, građansko društvo da bi promovisali ideju uništenja Srba na ovim prostorima". (*Duga*, 29. mart - 11. april 1992)

30. mart

◇ **Kongres srpskih intelektualaca u BiH: Deklaracija**

1. Zabrinuti zbog grubog komadanja starih evropskih država Kongres srpskih intelektualaca BiH zapaža da to može dovesti do sukoba koji će nanijeti veliku štetu Evropi. Za sve što iz toga može proisteci Srbi ne snose nikakvu istorijsku odgovornost.

2. Srpski narod ne prihvata državnu zajednicu koju određuju interesi velikih sila, evropskog katoličkog klerikalizma i probuđenog panislamizma, nego onakvu kakva izvire iz etničkog i istorijskog prava svakog naroda na zemlji.

3. Kongres srpskih intelektualaca BiH smatra da je u ovakvim istorijskim okolnostima jedino rješenje za BiH da bude trodjelna državna zajednica u kojoj će Srbi suvereno stati na svoje međe.

4. Srbi, Muslimani i Hrvati, uvažavanjem istorijskih iskustava i sadašnjeg stanja među njima, moraju se što pravednije razdijeliti i razgraničiti da bi se uklonili razlozi mržnje i ubijanja kako bi se sutra mogli sa što manje prepreka ujedinjavati u svemu onome što je za sve njih razumno i korisno.

5. Kongres srpskih intelektualaca upozorava na činjenice da je sudbina srpstva nedjeljiva i da se sve što se događa u jednoj srpskoj zemlji odnosi na sve Srbe ma gdje živjeli, jer su sve srpske zemlje jedinstven prostor.

6. Jedinstvo Srba iziskuje da sve srpske vlasti, tamo gdje ih ima, i sve srpske države, tamo gdje su već uspostavljene, Srpska crkva i srpski intelektualci formulišu i zabilježe minimum nacionalnih interesa Srba koji su u ovom istorijskom trenutku izvan svakog spora i od kojih nigdje i nikad više ne smije biti odstupanja.

7. Kongres srpskih intelektualaca BiH preporučuje vaskolikom Srpstvu osnivanje srpskih kulturnih klubova koji će u budućnosti omogućiti dalji rad ovog Kongresa. (*Borba*, 30. marta 1992)

◊ **Dobrica Ćosić**, pismo Kongresu srpskih intelektualca: "Dragi prijatelji, Zahvaljujem vam na časti koju ste mi ukazali pozivom da učestvujem u radu Kongresa srpskih intelektualaca u Sarajevu, sprečen bolešću, sa prijateljskim željama za uspeh vašeg kongresa, izražavam uverenje: u novijoj kulturnoj istoriji srpskog naroda, od vašeg kongresa nije bilo odgovornijeg i značajnijeg skupa srpske inteligencije.

Danas se u Sarajevu mora govoriti o svima i za sve, da bi se nešto vredno reklo o sebi. A sada, na bivšem jugoslovenskom i bosanskohercegovačkom tlu, ni jedna istina nije cela, ni jedna briga nije samo naša, ni jedna neizvesnost i strah nisu samo naši. Jer, u Bosni i Hercegovini nijedno dobro ne može biti zlo Muslimanima i Hrvatima, da ne bude zlo i Srbima.

Raspad Jugoslavije koju su Srbi sedam decenija smatrali svojom otadžbinom, istovremeno sa krahom brionskog socijalizma, primorao je srpski narod da treći put u ovom veku, pod najnepovoljnijim spoljnim i unutrašnjim uslovima, uviđa zablude i greške u stvaranju i odbrani Jugoslavije, gradi sebi novu državu – slobodnu, demokratsku, civilizovanu zajednicu. U građenju tog novog doma, racionalno je nastojanje da bude što manje materijala sa ruševina, na kojima smo: ali, svaki vredan kamen, svaku čitavu ciglu, svaku zdravu gredu treba sačuvati i ugraditi. Nije novo sve što je novo: novo je ono što je bolje od starog.

Strane sile nas rasturaju u ime svog mira i svoje koristi. U to ime, u ime "novog evropskog poretka", određuju nam identitet i granice a te granice nisu granice prava, pravde i mira, nego rovovi sutrašnjih i budućih ratova. Prema jugoslovenskim narodima i narodima u Bosni i Hercegovini strani činoci postupaju danas kako su oduvek postupali u Istočnom pitanju: na našu štetu, nepravedno, razdorno. Ako sada jugoslovenski narodi i narodi Bosne i Hercegovine ne uvide da se vazalstvom velikim silama ne služi budućnosti nego prošlost, potvrdiće svoju istorijsku nepunoletnost i produžiti sebe i Evropi Istočno pitanje.

Mi Srbi, Muslimani i Hrvati uvažavanjem istorijskih iskustava i sadašnjeg stanja među nama, moramo se što pravednije razdeliti i razgraničiti da bismo uklonili razloge da se mrzimo i ubijamo i da sutra možemo sa što manje prepreka da se ujedinjujemo u svemu što nam je obostrano razumno i korisno.

Istorijsko iskustvo nam nalaže da u stvaranju nove države uskladimo načelo jedinstva srpskog naroda sa načelom demokratskog policentrizma u organizaciji države i društva. Usklađivanjem ta dva načela, mi uvažavamo sve vrednosti, posebnog i aktiviramo svu moć celine. Novoj državi Pijemont nije jedna srpska zemlja; novoj državi Pijemont je sloboda napredak, prosvećenost, moral.

Mi ne želimo da stvorimo državu u kojoj će da žive samo Srbi, jer takva država ne može biti demokratska država. Mi želimo državu u kojoj će se celini srpskog naroda trajno obezbediti sloboda postojanja i stvaranja; mi želimo da stvorimo državu koju će sve nacionalnosti i sve vere smatrati svojom.

Da ostvarimo te velike ciljeve razumno je: činiti sve da izbegnemo rat; činiti sve da ne nanesimo nepravde drugima; činiti sve da naši susedi imaju što manje razloga i prava da nas ne poštuju i mrze; pomagati susedne narode da ostvare svoje nacionalne ciljeve, sve do granica naših životnih prava, našeg identiteta i slobode; ne suprotstavljati se ni jednom ljudskom pravu susednih naroda, drugoj nacionalnosti ili veri, da bi ta ista prava oni nama uvažavali.

Današnji naraštaji srpskog naroda su pred epohalnim iskušenjem i izazovom. Da ostvarimo svoje nacionalne i društvene ciljeve i ne padnemo u ponor istorije, neophodno je slobodno i demokratsko ujedinjavanje celokupnih umnih, moralnih i radnih snaga čitavog srpskog naroda. U ovim danima više se ne delimo na Srbijance, Bosance, Ličane, Slavonce, Hercegovce, Vojvođane, Crnogorce, Krajišnike, Kosovce, Banijce, Kordunaše, Šumadince; čuvajući i negujući svoje zavičajne originalnosti i različitosti u ovim vremenima postajemo jedan politički narod sa raznolikom, a istosmernom mišlju i istom razumnom voljom u odbrani slobode i svojih prava". Beograd, 26. marta 1992 (*Borba*, 31. mart 1992.)

◊ **Radovan Karadžić**: "Pozdravljam vas, ne u ime jedne partije koja se bori za vlast, već u ime oslobodilačkog pokreta koji je na prostorima BiH nastao u trenutku kad je srpski narod ovog podneblja, zarad mira u kući, morao da se odrekne sebe. Politika opstanka jednog naroda mora da bude iz glave cijelog naroda i njegovog intelektualnog jezgra, a ne iz glave jedne stranke". (*Borba*, 30. mart 1992)

◇ **Rajko Petrov Nogo:** "Ja znam da se odavde sa zebnjom gleda na ono što se događa u Srbiji... Srbija se o svom jadu zabavila. Srpske raskole danas su razigrali slučajni ljudi. I može nam se učiniti, ako se raskoli nastave, da naše prastaro znamenje – nemanjički dvoglavi beli orao sa krstom, ocilima i krilima u poletu – bez srpskih krajina i bez sprske BiH i srpske Krajine – neće imati na što da sleti, niti kome da se vrati. Takav bi orao morao ubrzo da padne jer Krajine su njegova krila, a obe njegove glave – i onu koja gleda na Istok i onu koja gleda na Zapad – onda bi lako odsjekli, prvo na Kosovu i u Mačedoniji, kičmu bi mu slomili u Raškoj, tj. u Sandžaku, a kormilo repa očerupali u Vojvodini. Od dvoglavog bjelog orla s krilima u poletu, ostalo bi tek mrtvo truplo beogradskog pašaluka". (*Borba*, 30. marta 1992)

◇ **Milorad Ekmečić:** "Referendumom u BiH 1. marta ove godine slomljena je nada da se može održati jugoslovenska država, slomljen je san sanjan dva vijeka. Srpska inteligencija toga mora da bude svjesna, iako se još hrani ovim iluzijama. Stoga, unutrašnja podjela BiH na tri narodna dijela jeste jedina garancija za postojanje minimuma demokratske budućnosti. Ona je minimum srpskom i hrvatskom narodu da sačuva dio svog jedinstva sa nacionalnim maticama.

Muslimanskom narodu ovakva konfederalna veza je jedino sredstvo da se oslobodi rezervata koji mu je Evropa nametnula. Pogrešno je uvjerenje da je ovo što su do sada Muslimani postigli zasluga njihovog političkog vođstva. Od početka jugoslovenske krize oni su napuštali svaku ponudu i rješenje koje bi vodilo ka očuvanju jugoslovenske države. Na kraju su u lisabonskim i briselskim pregovorima dobili pravo da ograde svoj srednjobosanski rezervat koji nema nikakvog istorijskog, geografskog i etničkog identiteta. Izlazeći im u susret, da ih zaštiti od Jugoslavije, protiv koje su uložili sve svoje energije, Evropa je Muslimanima odredila srednjobosanski rezervat.

Ako se naša sudbina završi ponovo još jednim diktatom i srpski narod u BiH ostane bez prava političkog, monetarnog i kulturnog povezivanja sa svojom braćom u Srbiji i Crnoj Gori, onda treba jasno objasniti svakome ko može da čuje da srpske nacionalne partije ne snose odgovornost za posljedice. Kao i 1941, one će morati ustupiti vođstvo nekoj radikalnoj ideologiji koja sad nije na površini. Onako, kako je Tito 1941, iz šume došao u svjetsku legendu, javiće se ponovo neko.

Evropskim diplomatama mora biti jasno da u slučaju destabilizacije njihovih odnosa u Evropi i ako srpski narod dobije barem jednog simboličnog spoljnog saveznika – mogućnost oružane pobune srpskog življa u Bosni niko neće moći zaustaviti." (*Borba*, 30. mart 1992)

◇ **Ljubomir Tadić:** "Ni jedna floskula koja je kružila dvadesetim vijekom nije imala toliko uspjeha kao floskula o opasnosti od velikosrpskog hegemonizma. Tu strategiju uspostavili su komunisti, a prihvatila je Evropa, razbijajući Jugoslaviju i dovodeći srpski narod u opasnost od velike dezintegracije. Ovaj Kongres može biti jedno od vrele duhovne reintegracije srpskog duhovnog bića". (*Borba*, 30. mart 1992)

◇ **Vladimir Srebrov,** jedan od osnivača SDS u BiH: Ovaj skup organizatori su mogli nazvati proširenim sastankom neokomunista i njima odanoga dela pravoslavnog sveštenstva, ratnih profitera i mafijaša, intelektualno srozanih akademika, ljudi željnih vlasti, i par mladih nazovi intelektualaca koji od obrazovanja poseduju 'pet minuta škole i veliki odmor'. Malo je ovde prisutno onih koji časno mogu poneti naziv 'intelektualac' i to još 'srpski u BiH'. Većina takvih intelektualaca, građana BiH, ne prisustvuje ovome zboru. Njima nisu upućeni pozivi za ovaj skup a ne nalaze se ni u Savetu SDS BiH kao organizatori tekućeg 'kongresa': oni se nalaze u vanparlamentarnoj srpskoj opoziciji, oni ne žele da učestvuju u pokolju Srba u koju ih, protiv ovdašnjih Muslimana i Hrvata, gura mafijaška bulumenta, što su joj čelnici R. Karadžić, M. Krajišnik, V. Ostojić o čemu ste imali prilike da budete obavješteni putem sredstava informisanja gde su po imenu i prezimenu, nabrojani upravo ti ljudi i oni kao R. Dukić, sada 'vođe' i 'knezovi' srpski. Zar takvima mogu biti ljudi rođenjem ili poreklom Crnogorci, Srbi iz drugog kolena, što su uostalom i njihovi mentori, S. Milošević, R. Božović i još neki iz srbijanskog političkog vrha i iz redova vojne hunte, najvećih dželata srpskom narodu ovde i u Hrvatskoj?

A u istoriji našega naroda takvi ljudi nikada nisu bili ni vodonoše, kamoli njihove vođe. Setite se Sv. Save, Arsenija III Čarnojevića, vožda Serbskoga Karađorđa, D. Obradovića, V. Karadžića, Kralja Petra I, Nikole Pašića i svih znamenitih Srba do danas.

Zar se posle njih još iko usuđuje samoprozvati našim poglavarima i poglavarima bez volje narodne? Da li su ti ljudi, vrhovi srpske političke misli, kulture i vere pravoslavne, bili poput ovih sadašnjih voždova, ili kako se sve već ne zovu, ubice srpske, pljačkaši i smrt srpska? Naravno nisu bili? Stoga me više čudi prisustvo ovome sastanku predstavnika SPC. Da li to pravoslavni vrhovi podržavaju reinkarnaciju dubokoga zla u našem biću, zla već viđenoga u Hrvatskoj, u gradu Vukovaru i drugde? Da li oni žele videti novi Vukovar, sublimiran kroz zapaljenu i popaljenu Bosnu i Hercegovinu? Od njih i samo od njih, a naročito od g. patrijarha Pavla, zavisi hoće li pravoslavlje ovde biti uništeno do korena i to zahvaljujući onima koje oni tako svesrdno podržavaju – srpskim komunistima, sada članovima SPC i SDS BiH,

i pripadnicima federalne armije što su srpskome narodu naneli veće zlo negoli i Muslimani i Hrvati zajedno. Mislim, u ovome vremenu. Imamo li mi uopšte svoju crkvu, svoga patrijarha, svoje sveštenstvo? Nije moguće da imamo samo jednoga Srbina u njihovim redovima: dr Atanasija Jevtića, vladiku banatskog! Srpskog zilota, kakav i sam donekle jesam – tek u građanskome smislu.

Sem sveštenstva, čudi me ovde aktivno prisustvo i nekih profesora sa Filozofskog fakulteta na kome zajedno s njima radim. Oni bi bar trebali znati da su ovakve vrste 'kongresa' sa nacionalno-političkim međama organizovane između 1932. i 1940. godine u fašističkoj Italiji i nacističkoj Nemačkoj i da su, radi učešća određenog broja nemačkih i italijanskih intelektualaca na njima bili veoma oštro kritikovani na sastanku PEN u Dubrovniku 1933. godine kao nedostojni intelektualnoga dela Evrope. Da li je taj intelektualni primitivizam iz prošlosti postao habitus ovoga skupa u "ime srpskoga naroda" koga ovde u BiH niko ništa ne pita, a govori u ime njega kao što je, recimo, slučaj s R. Karadžićem, koji stalno tvrdi da govori u njegovo ime što nije istina i to je pokazao nedavni referendum na kome je više od 5 odsto srpskog biračkog tela glasalo za jedinstvenu i nezavisnu BiH, za njeno građansko lice.

I pored svih pretnji i šikaniranja čemu su bili podložni Srbi iz BiH nekoliko dana pred izbore i o čemu su me usmeno ili telefonski obavestavali, najviše iz dva regiona: bosanskoga i bosanskokrajinskog, manje iz Hercegovine. Njihov plač, vapaj, strah od represije od strane aktivista SDS BiH, nukaju me u ovome trenutku da ovde javno zahtevam: ostavite Srbe iz BiH svi vi koji želite Veliku Srbiju na ovim prostorima, koji želite nekakvu 'Srpsku državu BiH'. Odlazite odavde! Vi ovde nemate šta da tražite, tim više što od neukoga srpskog naroda pravite budalu, pravite genocidan i etnocidan narod, suprotstavljate ga njegovim komšijama, rođacima. Jer ovdašnji srpski narod, a tu mislim na njegov razumni deo ne na nacionalističke provokatore, ludake i krvi žedne kliničke slučajeve, željan je prvenstveno hleba koga ste mu vi oteli i stavili na svoje bankovne račune kao nekakvi 'stranački prvoborci'. Stidite se toga! Ja, titularni osnivač SDS BiH, odlično znam ko je osnovao ovu stranku i koji su intelektualci bili uz nju od samoga početka. Od tih ljudi ni jedan ne sedi u ovoj sali. Zato mi se gadi i samo moje prisustvo ovde, ali došao sam da vam, između ostaloga, to javno kažem, da to kažem i ovim jadnim predstavnicima Srpske pravoslavne crkve BiH što svojim prisustvom legalizuju pljačku, politička ubistva, terorizam i sve drugo, što je u suprotnosti sa pravoslavljem vizantijskoga i svetosavskog tipa... (Borba, 1. april 1992)

◊ **General-potpukovnik Andrija Biorčević**, komandant Novosadskog korpusa prilikom susreta sa prethodnicom UNPROFOR-a u Dalju, 16. mart: "Sve srpske zemlje i srpski narod mora da bude u jednoj državi. A vi ako to ne

budete omogućili diplomatski, mi ćemo ratom omogućiti to. I biće krvi do kolena..." (Vreme, 30. mart 1992)

◊ **Dobrosav Bjeletić**, vd generalnog direktora RTV Srbije: "Nezadovoljan sam što pojedinci kleveću kuću u kojoj zarađuju hleb, a neće iz nje da odu. Gospodo, idite za svojim ubeđenjem, to je pošteno. Ne sanjarite, oslobodite se iluzije da ćete izvršiti prevrat u Televiziji (...) Šta hoće ti ljudi? Prvo primaju platu, imaju stimulatívni deo, sve elemente društvenog standarda, uključujući i letovalište na Zlatiboru (...) Zadovoljan sam što je RTV Srbije zakoračila u svet i postala svetska televizija, oslobođena protektorata hrvatske televizije. Imamo svoj kanal u svet, koji koriste i Crna Gora, Makedonija i BiH. Zadovoljan sam što smo pomogli srpskom narodu u Hrvatskoj da ga ustaše ne ubijaju dva puta: jednom duhovno, drugi put fizički. Pokrili smo celu Hrvatsku u pogledu čujnosti i gledanosti RTV programa. Srećan sam što smo srpskom narodu u Hrvatskoj, posebno u Krajini, pomogli u stvaranju vlastitog radio i tv-programa". (Večernje Novosti, 30. mart 1992)

31. mart

◊ **Dobrica Ćosić**, akademik: "Mi Srbi, Muslimani i Hrvati uvažavanjem istorijskih iskustava i sadašnjeg stanja među nama, moramo se što pre pravednije razdeliti i razgraničiti da bismo uklonili razloge da se mrzimo i ubijamo i da sutra možemo sa što manje prepreka da se ujedinujemo u svemu što nam je obostrano razumno i korisno". (Borba, 31. mart 1992)

◊ **Željko Ražnatović Arkan**: "Ja sam ratnik, to moram da kažem, jer nemam šta da krijem. Dok god ne uništimo fašizam, dok ih ne porazimo do kolena, dok ih ne vidim da kleče po trgu u Zagrebu, nećemo imati mira. Oni će da se koprcaju i, u saradnji sa svojim gospodarima, fašističkom Nemačkom, da nam prave probleme. Prema tome, ja kao ratnik poručujem: čuvajte se srpske dobrovoljačke garde i srpskog naroda..." (Borba, 31. mart 1992)

◊ U Skoplju veliki miting Albanaca koji su zahtevali promenu republičkog ustava, odnosno priznanje Albancima statusa državotvornog naroda.

1. april

◊ U Skupštini Srbije Vojislav Šešelj izjavio da građane hrvatske nacionalnosti treba po "principu retorizije spakovati u kamione i poslati u Zagreb".

2. april

◇ Dobrovoljci Željka Ražnatovića Arkana u potpunosti stavili Bijeljinu pod kontrolu, uz brojne muslimanske žrtve i proterivanje muslimanskog stanovništva.

3. april

◇ **Mirko Kulić**, SPS, narodni poslanik: "U ovoj situaciji kad Hrvati sprovode genocid nad Srbima objektivno se nameće pitanje da li mi treba tako da reagujemo prema Hrvatima... Nisam za iste mere jer bi to podrazumevalo da i mi koljemo, ubijamo Hrvate u Srbiji, ali bi se moglo po principu dobrovoljnosti izvršiti razmena, preseljenje stanovništva." (*Borba*, 3. april 1992)

◇ Oružani sukobi širom BiH.

4. april

◇ Prva sarajevska žrtva na mostu Vrbanja.

◇ **Dobrovoljac Srpske radikalne stranke**, čuvar vinarije u "oslobođenom" Vukovaru: "Sve je dozvoljeno što nije zabranjeno, a ništa nije zabranjeno... Pijem dok ne zaboli glava". (RTS I, 4. april 1992)

◇ **Brana Crnčević**, pesnik: "Slobodana Miloševića smatram ozbiljnim državljaninom i smatram da on državničke poslove u ovakvoj Srbiji kakva je obavlja izvanredno. On je na vreme razumeo da regionalizacija Evrope i oduzimanje volje i moći državama komunističke povenijencije spada u pokušaj kupovine rasepkanih država, i zbog toga njegov slogan svi Srbi u istoj državi i predstavlja izazov za one kojima taj slogan ne odgovara, ili u inostranstvu ili ovde". (*NIN*, 4. april 1992)

◇ **Života Panić**, general pukovnik JNA: JNA se iz Bosne ne sme povući po modelu povlačenja iz Makedonije, bez obzira na priznanje. Po njegovoj oceni "bliži smo ratu nego miru" istakavši da je "nepobitna činjenica da je u toj republici na delu hrvatsko-muslimanska zavera i koalicija".

◇ **Voja Kuprešanin**, predsednik Skupštine SAO Bosanske Krajine: Ne možemo da se pomirimo sa odlukom EZ. Srpski narod na ovim prostorima ima svoj Ustav, svoju republiku, a svakog časa može da ima i svoju vojsku.

◇ **Milorad Bojović**, predsednik Vlade SAO Hercegovine: Svako rešenje koje je nametnuto nije trajno i ako vodi sukobima do istrebljenja EZ je pristala na kaos. Mi ćemo se boriti do poslednjeg Srbina i nećemo pristati na nametnuta rešenja ma od koga ona dolazila. (*Borba*, 8. april 1992)

6. april

◇ Savet ministara EZ priznao nezavisnost BiH.

◇ Na sednici krnjeg predsedništva SFRJ ocenjeno da je stanje u BiH direktna posledica politike razbijanja Jugoslavije i odluke EZ o međunarodnom priznavanju BiH, što je dovelo do međunacionalnih sukoba.

◇ **Enriko Josif**, kompozitor: "Ja sam zaljubljenik srpskog naroda i kada je u velikim vrlinama i manama, jer i njegove mane nestaće jer ima velike vrline. On je otvoren narod, to je kao hemija, kao kiseonik koji se vezuje sa svakim. Retko koji narod ima tu sposobnost u sebi, čudesnu, ona je iskonska, suštinska, moram da kažem da je ono što je istinski suštinsko, da je božansko". (*Otvoreni studio TV Beograd*, 6. april 1992.)

◇ **Rajko Petrov Nogo**, pesnik: "Zid na našoj kući sada je provaljen. Krov prikišjava. Dinamit u temelje stavljaju razbraća. Ni rod ni pomozbog zaposjeo nam je okućnice. Pojeden je meki dio Srbije. Pod maskom dobroćudnog gosta, našom kućom upravlja cinični stranac. Neki Srbi nas javno uvjeravaju da ćemo biti spaseni ako nam se ne posreći da nas 'čim prije' okupiraju. Rak je počeo da nas razjeda prije 70 godina. Ovo sada je metastaza, jer se, eto, Srbi množe dijeljenjem - od jednoga tri-četiri naroda nastadoše, i skoro svi su nam danas zakleti neprijatelji. Tako se naša krvava istorija uglavnom događa u krugu porodice". (*Politika*, 6. april 1992)

◇ **Gojko Đogo**, pjesnik: "Srbi ne smeju, ni po koju cenu, odustati od vekovnog cilja: da žive u jednoj državi. Taj ideal nema cenu. Mi se moramo ponašati kao i drugi ozbiljni istorijski narodi u sličnim prilikama. Kao Englezi i Nemci, kad je njihov nacionalni interes u pitanju. To što oni misle da jedno pravo važi za njih, a drugo za nas, primer je političkog licemerja. Ko u jednoj ruci drži povelju o ljudskim pravima, a u drugoj bombu, smrdi mu iz usta. Mi se sa takvom gospodom ne smemo ljubiti. Srpski narod mora povratiti svoje samoljublje i samopozudanje. I mora se braniti. Makar ostao sam na svetu ili protiv celog sveta. A vi, dragi zemljaci, dobro znate, ako budete morali ustati na noge, da nećete ustati ni ostati sami. Ma kakvi ih trovali otrovi, Srbi neće izgubiti dušu. I neće zakasnuti, ako budu morali da dođu". (*Politika ekspres*, 6. april 1992)

7. april

◇ Skupština srpskog naroda BiH proglasila nezavisnost Srpske republike BiH.

◇ SAD priznale nezavisnost BiH, Slovenije i Hrvatske.

◇ Hrvatska priznala nezavisnost BiH.

8. april

◇ Osnovana Srpska novinska agencija (SRNA) u BiH

9. april

◊ U Zvornik ušla Arkanova Srpska dobrovoljačka garda

◊ **Dragan Rogojević**, član Glavnog odbora SPO iz Loznice: "Dame i gospodo, rekao bih nešto u vezi tačke 1 2 dnevnog reda. Radi se o situaciji u opštini Zvornik. Nekad jedno od najbogatijih mesta u BiH, gde je pre ovog rata živelo 70 odsto muslimanskog življa, bilo je izloženo napadima vojske JNA, Šešeljeve, Arkanove i ostalih vojski. Epilog je stravičan. Izmasakrirano je i pobijeno, sada ćete se zgranuti, između 4500 -7000 Muslimana! Ljudi su bacani u jame, buldožerima zakopavani, poružene su džamije, preživelo muslimansko stanovništvo je opljačkano i proterano!" (*Srpska reč*, 10. maj 1993)

10. april

◊ Alija Izetbegović zatražio od Slobodana Miloševića da "naredi povlačenje paravojskih jedinica iz BiH". Ministarstvo za informacije Srbije odgovorilo da na tlu Republike Srbije ne postoje paravojsne formacije.

◊ KOS podmetnuo bombu u centru Zagreba. Uništen Muzej Srpske pravoslavne crkve i rezidencija mitropolita zagrebačko-ljubljanskog.

11 – 12 april

◊ **Murat Šabanović** pretio da će minirati branu hidroelektrane Višegrad kao odgovor na srpske napade na taj grad.

◊ **Mitropolit Amfilohije Radović** o Makedoniji: "Ne treba izgubiti iz vida, recimo, da je Makedonija i u balkanskim ratovima i u Prvom svetskom ratu dobila svoju slobodu na kostima srpskih ratnika. Kad kažem srpskih, onda mislim da ih je bilo i iz Crne Gore, a naročito iz Srbije. Makedonija je posijana kostima srpskim, a da ne idemo dublje u tokove koji idu u hramove, u pamćenje istorijsko i da se ne dotičemo toga da tamo postoji lavovski dio naroda koji i pored sveg pranja mozga i dalje osjeća da pripada srpskom stablu. Nije reč samo o Skopskoj Crnoj Gori, već ti tokovi idu do Ohrida... Stoga pitanje Makedonije neće moći biti olako riješeno". (*Duga*, 12-25, april 1992).

15. april

◊ **Radovan Karadžić**: "Mi Dobrinju možemo uzeti za dva dana. Ne želimo da bude pucanja. Naše snage sada stežu obruč oko Dobrinje. Mi hoćemo da ih isteramo putem pritiska, putem našeg prisustva, mi smo svuda okolo. Doduše nad svim našim grupama nemamo jedinstvenu komandu, ali radimo zajednički. Idemo na to da se oni povuku. To ćemo raditi i ubuduće.

Nema puta, ni kopnenog ni vazdušnog kojim bi oni mogli da dovlače oružje. Mi kontrolišemo sve puteve oko Sarajeva i mi Sarajevo možemo uzeti za 5-6 sati borbe. Mi možemo Sarajevo osloboditi za čas, ali idemo drugom taktikom, taktikom stezanja obruča oko Sarajeva da prisilimo paravojsne formacije, i 'zelene beretke' i ostale na raspuštanje". (*Borba*, 15. april, 1992)

◊ Predsedništvo Srpske Republike BiH proglasilo neposrednu ratnu opasnost i osnovalo Teritorijalnu odbranu srpskog naroda.

19. april

◊ U Novom Pazaru, u organizaciji Udruženja književnika Sandžaka i kulturnog društva "Preporod", održan je skup muslimanskih intelektualca iz Srbije i Crne Gore. Usvojena je Rezolucija koja zahteva dolazak mirovnih snaga UN u Sandžak.

20. april

◊ **Amfilohije Radović**, mitropolit: Kičmena moždina tih Ujedinjenih zemalja već se zna i ona se - i pored svih tegoba - ponovo oblikuje, a to je Srbija i Crna Gora. zatim tu spada istočna Hercegovina, jedan dobar dio Bosanske Krajine, Srpska Krajina... Konture tih srpskih zemalja već su se nazrele tako jasno u svim ovim zbivanjima i samo je velika nesreća što na vapaj i krik Srpske Krajine nije uslišeno u pravom trenutku... (*Duga*, 20. april 1992.)

27. april

◊ Delegati Saveznog veća Skupštine SFRJ usvojili Ustav Savezne Republike Jugoslavije, koja je sastavljena od dve federalne jedinice: Srbije i Crne Gore. Ustav počiva na načelu ravnopravnosti dve federalne jedinice. Pokrajine se ne pominju.

2-3 maj

◊ Zbog pogoršane situacije u BiH Alija Izetbegović prekinuo Mirovnu konferenciju o BiH u Lisabonu. Na povratku u Sarajevo Alija Izetbegović uhapšen na aerodromu i zadržan u kasarni Lukavica. Uz posredovanje predstavnika UNPROFOR i predstavnika EZ, Izetbegović je dao garancije komandantu Druge vojne oblasti, generalu Milutinu Kukanjcu za bezbedno izvlačenje JNA iz zgrade Komande.

3. maj

◊ **Enriko Josif**, na promociji knjige "Genocid sa blagoslovom Vatikana": "Čovečanstvo je dovedeno pred ambis katastrofe, ali će se ona

završiti ipak svetskom harmonijom u kojoj je posebno mesto namenjeno srpskom narodu. U tom budućem božanskom carstvu i svetu nevinom, srpski narod igra sudbonosnu ulogu." (*Politika*, 3. maj 1992)

4. maj

◊ Predsedništvo krnje SFRJ je donelo Odluku o povlačenju JNA iz BiH, odnosno građana SRJ do 19. maja. U tom trenutku u JNA 85 odsto postojećeg sastava jedinica JNA u BiH činili su vojnici srpske nacionalnosti.

5. maj

◊ **Atanasije Jevtić** na parastosu u u manastiru Vavedenje: Srbi pod ovakvom političkom i vojnom komandom čine zločine. Posle borbe, koliko znamo, u Zvorniku je pobijeno oko 400 Muslimana, a čuje se da je i u Foči bilo toga. Nije srpski običaj da se posle borbe ubija, pljačka, a čini se da nećemo izaći iz ovog rata čista obraza, pa makar je to trebalo i po cenu naših većih žrtava. (*Borba*, 5. maj 1992)

8. maj

◊ **Antonije Isaković**, pisac i akademik: "U suštini, iza prve, druge, pa i ove treće Jugoslavije, koja će, nadam se, da postoji, stoje velike sile. Kada su velike sile odlučile da im je potrebna Jugoslavija, onda su 1918, tu Jugoslaviju i stvorile. Zatim su se 1945. opet saglasile da Jugoslavija postoji i obnovile su je. Sad im nije bilo u interesu da Jugoslavija i dalje postoji, i zato se dogodilo ovo što se dogodilo. U tome, naravno, najveći ceh plaća srpski narod, jer nije uspeo u dovoljnoj meri da se odvoji od jugoslovenske ideje i komunižma da izađe iz tih muka Jugoslavije.

(...) Mislim da smo uspeli, bolje nego ikad, da postavimo geografiju srpskih zemalja. Vidite, čak ni u Srbiji, u Šumadiji, u Kragujevcu, nije se, takoreći, znalo u dovoljnoj meri za Srbe u krajinama. Sada su te srpske zemlje definisane, sada se za Srbe u Slavoniji, Srbe u Bosni i Srbe u Kninu zna, sada to zna ceo svet, znaju i Ujedinjene nacije. Pogledajmo ovu novu Jugoslaviju. Nju sada grde, grde novi Ustav, kažu da je sve to napravljeno na brzinu. Opozicija je, međutim, Socijalističku partiju uvek kritikovala da zakašnjava, a sada, kada je nešto brzo uradila, kritikuje je što je to uradila na brzinu.

(...) Ako već ja ocenjujem Slobodana Miloševića, sigurno je da on u sebi nosi više Karađorđevog principa, ali mislim da ima i princip Milošev. O tome sam nešto i pisao, pokazaću vam to i konkretnim primerom. Milošević je napisao ono pismo Milanu Babiću. Nije bio za to da dođu plavi šlemovi, bio je protiv. Ali onog trenutka kada su odvojene sve teritorije Krajine i kada je pao

Vukovar, bio je za plave šlemove i dao je pristanak. Jedno vreme je govorio da svi Srbi budu u jednoj državi, međutim, kad je video da to nije moguće, trudio se da stvori onu geografiju o kojoj sam maločas govorio.

(...) Mislim da je to ime (Srbija i Crna Gora kao SRJ) dobro zbog perspektive. Ako neko bude hteo da uđe ili da se vrati u tu državu, onda mu je mnogo lakše da uđe u Jugoslaviju nego u Srbiju. Mislim da nova Jugoslavija mora posebnu pažnju da posveti Muslimanima i da sa njima razvija odnose, bez obzira na ovu situaciju sa Alijom Izetbegovićem. Ipak nam je to blizak svet, to je u suštini mek i blag svet.

(...) Ali nismo mi krenuli u rat protiv Hrvatske, kako kažu Hrvati i neki delovi naše opozicije, rat je počeo na Plitvicama i u Borovu Selu. Oni su nasilno ušli u Borovo Selo, na Plitvice i u Pakrac. To je prljavi rat, kako kaže opozicija, ali svaki rat je prljav. Ako, međutim, branim svoje selo, onda to nije prljavo". (*NIN*, 8. maj, 1992)

◊ Blagoje Adžić, načelnik Generalštaba oružanih snaga Jugoslavije i vršioca dužnosti saveznog sekretara za narodnu odbranu, podeno ostavku. Na njegovo mesto je postavljen general-pukovnik Života Panić.

11. maj

◊ **Klara Mandić**, sekretar Društva srpsko-jevrejskog prijateljstva: "Vi ste zaista jedan od retkih naroda u svetu - taj broj se može nabrojati prstima samo jedne ruke, možda i manje od toga - koji ne zna da mrzi. Tu osobinu vam je, srećom po vaše neprijatelje, Bog oduzeo. Vi ne mrzite ni one koji su vam zla učinili (...) Dakle, ta toplina, ta neverovatna i u svetu već davno nestala gostoljubivost, dobrodušnost, to su osobine koje ne znamo kod drugih naroda. Vi ste stvarno jedan narod kome čovek mora da se divi zbog svih osobina koje ste sačuvali u ovom zlom i ružnom svetu. (...) Kad govorim o utiscima koje imam kao pripadnik drugog naroda, mogu vam reći da meni nije težak Tuđman. On, takav kakav je, vodi neku svoju nacionalnu politiku. A kakvu politiku vode Vesna Pešić, i Nebojša Popov, i Vuk Drašković, i Zagorka Golubović, i razni vojvođanski autonomaši, i reformisti, i ujdijevci - čije se gazde nalaze u Zagrebu - i takzvani nezavisni intelektualci, kad im nije jasno da je srpski narod napadnut od Evropske zajednice i njene demokratije. Ja to kažem - razbojničke demokratije Evropske zajednice! Eto, takvi Srbi su meni teški, a ne Tuđman!" (*Osmica*, 11. maj 1992)

12. maj

◊ U Banjaluci iza zatvorenih vrata zasedala Skupština Srpske Republike BiH. Izabrano Predsedništvo SR BiH: za predsednika Predsed-

ništva izabran je Radovan Karadžić, a za potpredsednika Biljana Plavšić i Nikola Koljević. Doneta je i odluka o formiranju Srpske vojske, za čijeg komandanta je imenovana general Ratko Mladić.

14. maj

◊ Lideri Srpske Republike BiH na pres konferenciji u Beogradu izjavili da se rat odvija u područjima gde će se povlačiti granice budućih država tri konstitutivna naroda BiH.

16. maj

◊ JNA minirala bihački vojni aerodrom pod Plješevicom, jedan od najskupljih vojnih aerodroma u svetu (9 milijardi dolara) da ne bi pao u ruke suprotne strane.

◊ **Warren Cimmerman**, ambasador SAD, napustio Beograd.

17. maj

◊ **Vojislav Šešelj**, predizborna kampanja u Čačku: "Trenutno se vodi rat za srpsku BiH, i u njemu srpski narod pobeđuje. Oslobodio je sve srpske teritorije i ostalo je još da se očiste džepovi uz Drinu, srpski deo Sarajeva i osigura koridor prema Krajinama. Istovremeno, dolazak plavih šlemova u Krajinu pokazaće se kao dobar korak. Oni se mogu povući u samo dva slučaja: ako Hrvatska tamo izazove novi rat i naterala nas da oslobodimo sve što je naše, ili ako se srpski narod u Krajinama, na plebiscitu pod međunarodnom kontrolom izjasni za pripajanje Jugoslaviji." (*Borba*, 17. maj 1992)

◊ **Hoze Marija Mendiluce**, član Evropskog parlamenta i bivši predstavnik UNHCR u bivšoj Jugoslaviji:

"Nekoliko dana beogradski su mediji pisali o 'muslimanskoj zaveri' u Zvorniku da se poubijaju Srbi u gradu. Vlasti iz Zvornika su me zamolile da dođem i Srbima dam sve garancije kako im se ništa neće dogoditi, kao i da im objasnim da je sve to manevar radikala da poubijaju Muslimane. Govorili su da ne žele da Srbi napuste Zvornik jer su znali da će im se - ako se to dogodi - ponoviti ono što se dogodilo u Bjeljini i drugim gradovima duž Drine... I ja sam, već, znao za takvu matricu ponašanja. Mnoge srpske izbeglice s kojima sam razgovarao su mi rekli da su ih radikalni i paravojni elementi koji su došli iz Srbije naterali da napuste svoje domove, kako bi imali 'čistu situaciju' u gradu ili selu. Hteli su da ostanu samo Muslimani, kako bi mogli da upotrebe sva raspoloživa oružja da bi spravili grad ili selo sa zemljom i isterali nesrpsko stanovništvo.

Kada sam stigao u Zvornik, bilo je prekasno. Na drugoj strani Drine već je bilo na hiljade Srba iz Zvornika, evakuisanih da bi se 'sprečio masakr', koji je na sva zvona najavila beogradska štampa. Nastavio sam za Beograd, gde sam sa predsednikom Miloševićem razgovarao o slobodi kretanja naših konvoja.

Dva dana kasnije, vraćao sam se u Sarajevo. Dok sam se vraćao, javili su mi da nikome nije dopušteno da prođe kroz Zvornik. Niko me, međutim, nije zaustavio i ja sam ušao u grad. Bilo je dosta vojske, tenkova i pucnjave. Valjda su bili toliko zauzete pucanjem i ubijanjem, da me nisu videli. Prošao sam kroz deo grada. Video sam mnogo leševa: žena, dece, staraca... Bilo je nekog otpora od tzv. zelenih beretki, koje su bile na drugoj strani Zvornika i pokušavale da zaštite povlačenje civila iz grada, u okolna brda. Kada su videli da Srbi napuštaju, Muslimani su pokušali da se organizuju za odbranu, jer su znali šta će se dogoditi. Nisu imali dovoljno oružja, nisu bili organizovani, a ono što sam video bili su mladi ljudi koji su pokušavali da zaštite civile koji su bežali pred napadom paravojnih formacija. Bilo je mnogo leševa unaokolo i video sam kako ubijaju neke starije ljude koji nisu uspeli da pobegnu... Sve je već bilo razoreno, radnje su bile ispražnjene i razrušene, a bilo je i nekoliko kamiona koji su skupljali leševe.

U jednom trenutku sam video snažnu minobacačku vatru na okolna brda, gde su – kako sam kasnije utvrdio – bežali stanovnici Zvornika. Vatra je dolazila s druge strane Drine, sa srpske teritorije, gde su bile artiljerijske pozicije JNA.

Onda su me zaustavili i dva sata sam čekao da dođe komandant, ne znam kako se zove, možda bih ga prepoznao ako bih video njegovu fotografiju. Nije hteo da me pusti, tvrdeći da će me Muslimani ubiti. Nije ništa objašnjavao, a ni ja nisam nista pitao. Mislio sam da će me, možda, ubiti, jer sam previše video. Mogli su to vrlo lako da učine i da optuže Muslimane. Ja sam pravio 'šou' pretvarajući se da radio-vezom razgovaram sa Beogradom i Sarajevom, mada nisam mogao da uspostavim vezu ni sa kime, valjda zbog okolnih brda. Ali, bilo mi je važno da oni poveruju kako se u Beogradu i Sarajevu zna da sam u Zvorniku, i u rukama srpskih snaga. Insistirao sam da dolazim iz Beograda, gde sam razgovarao sa Miloševićem, i da idem na Pale, da se sretnem sa Karadžićem. Posle dvočasovnog natezanja, dozvolili su mi da pođem.

Posle nekih 500 metara našao sam se među Muslimanima, naoružanim civilima. rekli su mi da je nekoliko hiljada ljudi sklonjeno u malu dolinu s druge strane planine, da su pod minobacackom vatrom i da među njima ima mnogo ranjenih. Otišao sam da ih vidim. Zatekao sam oko 5.000 prestravljenih civila, mnogo ranjenih, deca ubijena u naručju majki... Bili su apsolutno prestravljeni. Mogao sam da čujem kako granate padaju sve bliže i bliže... Uspeo sam da uspostavim vezu sa Sarajevom i da zatražim nekoliko kamiona prve pomoći u

hrani i pokrivačima. Od kolega sam, takođe, tražio da stupe u vezu sa Karadžićem ili nekim s Pala, i da im kažu kako su ti ljudi stavljeni pod zastitu Visokog komesara. Uz podršku ljudi iz Tuzle, uspeli smo da ih evakuišemo. Bila je to prva veća grupa izbeglica koja je došla u Tuzlu." (*Borba*, 29-30. oktobar 1994)

19. maj

◇ **Ratko Mladić**: "Čim je usledila odluka da se od 19. maja 1992, JNA povuče sa prostora BiH, mi smo se sastali na najvišem vojno-političkom nivou i doneli odluku da se formira srpska vojska i Glavni štab. Ona je formirana na skupštinskom zasedanju u Banjaluci 11. i 12. maja. Ja sam otisao u Banjaluku i tamo sam se sreo sa predsednikom Radovanom Karadžićem i poslanicima. Oni su mi saopštili da je doneta odluka da preuzmem dužnost komandanta." (*NIN*, januar 1994)

◇ **Vojislav Šešelj** u predizbornoj kampanji u Dečanima: ... SRS neće odustati od svog osnovnog programskog cilja da u sastav sadašnje srpske države pripoji i srpsku BiH, srpski Dubrovnik, srpsku Dalmaciju, srpsku Slavoniju i Baranju i Srpsku kninsku krajinu." (*Borba*, 19. maj 1992)

21. maj

◇ Senat SAD doneo zakon kojim se SRJ uskraćuje pomoć SAD radi "sprečavanja i kažnjavanja agresije protiv novih nezavisnih država nekadašnje SFRJ i radi unapređenja ljudskih prava u novokonstituisanoj Saveznoj Republici Jugoslaviji".

23. maj

◇ **General-pukovnik Marko Negovanović**, ministar vojni u Vladi Srbije: "Bez obzira na sve, mi koji hoćemo da živimo u Jugoslaviji, dobićemo sve ono što smo spremni sabljom da dobijemo i odbranimo. To mora svakome biti jasno. Tamo gde stane naš vojnik i to održi, to može i politički da se brani." (*Duga*, 23. maj - 6. jun 1992)

◇ **Dobrica Ćosić**: "Uvideti i imenovati preimućstva civilizacijske zaostalosti, a ona postoje, osobito u sferi ekonomije i urbanizacije. Naša dosadašnja razvojna politika nije ih uvažavala. Optimalno iskoristiti preimućstva zaostalosti. Ona su naš početni intelektualni kapital." "Teze za novu politiku", u *Srpsko pitanje*, Politika, 1992

◇ "Ne težiti etnički čistoj Srbiji, ali osloboditi one koji se sa Srbima ne osećaju slobodnim i koji Srbima ograničavaju i zagađuju slobode na njihovoj zemlji". "Promene", *Dnevnik*, Novi Sad, 1992, str. 176.

24. maj

◇ Na Kosovu održani "prvi slobodni, višestranački parlamentarni i predsednički izbori". Vlasti u Srbiji su ih proglasile nelegalnim. Za predsednika Republike Kosovo je izabran Ibrahim Rugova, kandidat Demokratskog saveza Kosova.

26. maj

◇ Na sastanku KEBS u Helsinkiju SAD tražile da se Jugoslavija isključi iz članstva KEBS.

27. maj

◇ U ulici Vase Miskina bačena granata na ljude dok su čekali u redu za hleb. Tom prilikom 14 je ubijeno a 144 ranjeno.

◇ Komitet stalnih predstavnika EZ je zbog toga odlučio da "u svetlu najnovijih teških događaja u BiH" uvede trgovinski embargo protiv Srbije i Crne Gore. Osim toga, Komitet je odlučio da od Saveta bezbednosti UN zahteva uvođenje totalnog embarga protiv Srbije i Crne Gore, koji bi uključivao i isporuke nafte, kao i zamrzavanje njihovih sredstava u svetskim bankama.

28. maj

◇ **Vojislav Šešelj** u predizbornoj kampanji u Beogradu: "U BiH je ostalo još samo da se obezbedi koridor između Bosanske Krajine i Semberije i da se oslobodi srpski deo Sarajeva, dok je sve ostalo u našim rukama". "Jedva čekamo da se otvori južni front, pa da se kosovsko pitanje definitivno reši". (*Borba*, 28. maj 1992)

◇ Sveti arhijerejski Sabor Srpske pravoslavne crkve izdao je *Memorandum* (14. do 27. maja) u kome je, između ostalog, istaknuto: "Srpska pravoslavna crkva se otvoreno ograđuje i distancira od ove i ovakve vlasti i njenih nosilaca, kao i njihovog bez naroda donetog Ustava i pripremanih izbora. Srpska crkva ponovo poziva na stvaranje vlade narodnog poverenja, nacionalnog jedinstva i svenarodnog spasa. Podsećamo sve na vlasti, posebno u Srbiji, da ničija stolica nije važnija od sudbine i slobode celog naroda i da niko nema monopol nad narodom i budućnošću naše dece. Srpska crkva se *Memorandumom*, kao dokumentom o stradanju srpskog naroda i svemu što je do toga dovelo, obraća narodu i međunarodnoj javnosti i posebno skreće pažnju Evropskoj zajednici da se srpski narod ne sme poistevećivati sa režimom koji vlada u Srbiji".

29. maj

◊ U Sarajevu proglašena opšta mobilizacija.

30. maj

◊ Savet bezbednosti usvojio Rezoluciju 757 o Jugoslaviji kojom se uvode sankcije Srbiji i Crnoj Gori: potpuna ekonomska blokada i prekid svih naučnih, kulturnih i sportskih veza. Diplomatska predstavništva u Beogradu su spuštена na niži nivo.

14. juni

◊ **Milorad Ekmečić**, istoričar i akademik: "Sadašnji rat u Bosni praktično je počeo 1804. godine, kada su Srbi ustali i počeli da se oslobađaju od turske okupacije. Taj ustanak definitivno je uticao i na promene u Bosni. Odluka o priznavanju samostalnosti Bosne i Hercegovine bila bi nemoguća da je neko u SAD i EZ znao istoriju tog područja i nacionalni sastav Republike. Odlukom o priznavanju Bosne, bačen je u blato princip o konsenzusu tri naroda, koji je praktično održavao postojanje Bosne, u toj republici je ukinuta demokratija i uvedena autokratija. Sadašnja situacija u Bosni je samo još jedan dokaz da ona svojom složenošću već dva veka predstavlja pravu glavobolju Evrope". (*Politika*, 14. jun 1992)

4. avgust

◊ **Dobrica Ćosić**: "Srpska pravoslavna crkva u duhovnoj obnovi srpskog naroda svojom sabornošću i unošenjem u narodnu svest osnovnog dubinskog, svetosavskog identiteta, obznanila se kao snažan tvorački činilac. Međutim, pojavu Pravoslavne crkve na političkoj sceni Srbije i Crne Gore ne smatram samo duhovnom pojavom. Ta politička aktivnost Crkve, tačnije rečeno, izvesnih njenih jerarha i sveštenika, nije uvek i jedino izraz brige za sudbinu naroda kome hristoljubljem i molitvama treba da služi. Politička aktivnost Crkve ponekad poprima ideološki i stranački karakter. Time Crkva postaje i raskolni činilac srpskog naroda, svejedno što ona teži nacionalnom i duhovnom, što je to jedinstveno, odnosno, sabornost - njena božanska suština i smisao.

(...) Prednosti nove savezne države nad Titovom Jugoslavijom su, verujem, tako očigledne da mi je banalno da ih nabrajam. Srbija i Crna Gora su – istorijom i sudbinom, prirodom i grobljima, duhom i putevima, hlebom i knjigom, Vukom i Njegošem - toliko jedinstvena ljudska zajednica da ih nikakve državne granice, politokratije i njihove ustanove i belezi ne mogu otuđiti i razdvojiti.

(...) Vekovna težnja Srba da žive u jednoj državi, težnja nošena oslobodilačkim ustancima, ratovima, narodnom revolucijom današnjim otporom velikohrvatskoj genocidnoj agresiji aneksiji, otporom i muslimanskom fanatičnom ratoborstvu za islamsku hegemoniju i islamsku državu Bosnu i Hercegovinu, dakle, ta egzistencijalna, oslobodilačka i demokratska težnja srpskog naroda za svojim ujedinjenjem, danas ne treba da se izražava u apsolutnoj etnocentričkoj i etnokraskoj formuli. Ali, cilj ujedinjenja nacionalno kompaktnih celina dijasporičnog srpskog naroda, korišćenjem prava na samoopredeljenje, prava koje su iskoristili Hrvati, Slovenci, Makedonci i Muslimani, dakle, ujedinjenje isključivo političkim nenasilnim putem, ostaće trajni životni cilj Srba, sve dok pamte hrvatski i muslimanski genocid, dok im države u kojoj su protiv svoje volje ostali prisilnim, ultimativnim raspadom Jugoslavije i administrativno-komunističkim granicama, dok te nove države ugrožavaju i poništavaju nacionalni identitet i intergritet, osnovna ljudska prava Srba, dakle, sve dok te države svojim nacionalnim ideologijama nastoje da budu 'etnički čiste' biće u svakom pogledu legitimna težnja srpskog naroda da živi u jednoj državnoj zajednici". (*Večernje novosti*, 4. avgust, 1992)

21. avgust

◊ **General Andrija Biorčević**, komandant korpusa Vojske Jugoslavije: "Ono što mi osvojimo to je naše. Osvajamo samo ono što je naše. Ko hoće sa nama, u redu, ko neće, metak u leđa"! (*NIN*, 21. avgust 1992)

2. septembar

◊ **Dobrića Ćosić**: "Najgore što je EZ, od samog početka sukoba, stala na stranu jednih, a ne drugih. U tome se Evropa ponela jako loše, sprovodeći jednu partizansku i katastrofičnu politiku. Praktično je Evropa ta koja nas je gurnula u rat.

(...) Postulat hrvatskog nacionalizma, počev od sredine XIX veka, jeste vera. Hrvat, pre nego što je nacionalista, on je katolik: katoličanstvo u Hrvatskoj ima funkciju ustavnog principa. Otuda i duboko neprijateljstvo Hrvata prema Srbima, krivima zbog dvostrukog greha - pravoslavlja ili ateizma, kada su komunisti! Nasuprot tome, osnovni princip kod Srba, kao i u svim drugim modernim državama, jeste jedinstvo jezika, dakle - nacije, civilizacijsko i državljansko. Tako velike karakterne razlike nisu mogle a da ne generišu praktično nepremostiv antagonizam. (Italijanski nedeljnik *Espresso*, 2. septembar 1992)

12. septembar

◊ **Potpukovnik Veselin Šljivančanin:** "Na Vukovaru je trebalo slomiti JNA, baciti je na koljena, dokazati da je nesposobna. Da tada Vukovar nije zauzet ili oslobođen, armija bi doživela krah... Rušili smo ga i neka". (*Duga*, 12-26. septembar 1992)

◊ **Dr Đorđe Očić,** ministar u Vladi tzv. SAO Krajine: "Da je Vukovar brzo pao, a mogao je, moralo se ići dalje, ali to ne bi bilo u skladu sa sporazumom Milošević-Tuđman". (*Duga*, 12-26. septembar 1992)

◊ **Momčilo Selić,** književnik-dobrovoljac "Nema nama ničeg dok ne oteramo sve kuda im je mesto, zatvorimo granice kao nekada Enver Hodžina Albanija, napravimo unitarnu, Pravu Srbiju, pa neka ciči kako ko hoće." (*Duga*, 12-26. septembar 1992)

2. oktobar

◊ **Dobrica Ćosić:** "Savezna Republika Jugoslavija ima nacionalnu, političku i moralnu dužnost da brine o sudbini dva i po miliona Srba koji žive izvan naše države, kao što je sada slučaj. To je čisto politička zabrinutost i mi ćemo borbu za njihova prava voditi čisto političkim i mirnim sredstvima.

(...) Ja predlažem da se sami Srbi iz Hrvatske uključe u rešavanje svojih nacionalnih prava u Hrvatskoj u okviru Vensovog plana, što znači da Srbi u krajinama treba da se za svoja prava bore i direktno pregovaraju sa hrvatskim vlastima uz učešće međunarodne zajednice. Jedino, najljudskije i najdemokratskije rešenje bi bilo da se Srbima prizna pravo na samoopredeljenje, kao što je to pravo dato Hrvatima, Slovencima, Muslimanima i Makedoncima". (*BBC*, 12. oktobar 1992, Oven Benet-Džouns)

10. oktobar

◊ **Arsenije Jovanović, reditelj:** (...) "Nad opštim raspadanjem popustile su sve moralne spona, sve barijere razuma i racionalnosti. Ruši se, potpuno, čitav jedan sistem, opšti moralni raspad. Mislim da je to jedan opšti amok. Ako bismo se popeli na neku visinu, bukvalno, geografsku videli bismo, čini mi se jedan oboleli, zaraženi deo planete, onako kako se vidi bolest na koži, lišaj na kamenu ili drvetu... To bi trebalo da izučava medicina, nauka, antropologija, onako kako se izučavaju neobične kataklizmične pojave u prirodi.

(...) Ali to što ja vidim spolja, to što mi dopire do očiju, doživljavam kao biblijske, apokaliptične prizore rasula i pometenosti. To je opšta slika, beznađe i ravnodušnost. Kao da je stigla nekakva božja kazna. Srpski narod je već pogubno dugo bez pravog prethodnika, bez vođe, bez otpornijih opredeljenja. Zna za gospodara i tlačitelje, manje za pastire i izbavitelje. Učitelja pravog

odavno nema. U ime programa za njegovo spasenje i boljitak, svašta i koješta mu se može uturiti. Sramota je ko mu sve i šta mu se sve, bez sile i bez veće prinude, nametnulo da njime vlada, da u njegovo ime govori i radi.

(...) Srpski narod je bez omeđene orijentacije, bez ozbiljnih duhovnih načela, bez snažnog i realnog istorijskog usmerenja. Narod s ozbiljnim unutrašnjim boljkama, nekako u sebi ukopanom nesrećom, unezveren, u paničnom komešanju. Davno je pogubio, ili su mu oduzete, sve njegove svetinje, pa su mu onda, preko noći, kada su mu sva živa, religiozna i druga, najtemeljnija osećanja – već odavno utrnila, opet tutnuli u ruke te stare i nove svitnje, pa se on sad... s tim svojim savremenim kumirima i svecima tetura, luta, bez žive svesti i prave vere. I to više iz panične zbunjenosti nego bilo čega drugog! Prevaren narod. Zaslepljen i oslepljen narod. Kad se bude probudio iz košmara biće za mnogo što šta kasno.

Uzročnici i uzorci, oni koji bi se mogli imenovati, i krivci, oni na koje se još uvek može pokazati prstom – sve će to za čas ispariti. Tako će, svi uzorci i sve posledice, svi računi za svu sramotu i za sve krivice – biti podneseni tog istoj jadnoj masi srpskog naroda. Ostaće groblja za pomen večni.

(...) Srpska elita bi se svakako morala osetiti krivom. Neophodno za početak sporazumevanja i razumevanja nesreće... Većina srpskih intelektualaca, od onih koji su se upetljali u politiku, bila je daleko ispod vrednosti sopstvenih dela. Mislim na stvaraoce vredne pomena samo. Njima, kao da je politika bila oblik zabave, čaršijska zanimacija. U kakav se to krvavi cirkus ta zanimacija pred našim očima pretvorila svedoče i učesnici. Ima začuđujućih primera neshvatljivog slepila čak i među najznačajnijim srpskim autorima. Pa kako onda kriviti narod? Elita je, prvo, dugo traćila vreme s mrtvom zverkom, plivala opušteno u nekakvim mitološkim nebulozama, svašta fantazirala, prenebregavala, ignorisala mišljenje sveta – kao da sama živi na planeti. Utrkivala se u pravljenju lokalnih viceva na račun tog sveta i čvrsto verovala da se globus sa svim svojim civilizacijama urotio protiv srpskog naroda. Tako je sebi obezbedila alibi za apsolutno sve što se i njoj i tom neukom srpskom narodu može dogoditi. Ta, srpska elita, već deceniju i više, koliko ja to iz prikrajka, svog možda i eskapističkog skrovišta pratim, uvek je optuživala čitav svet, očekivala da će planeta, pre ili kasnije, morati da razume nekakav tragičan srpski problem. Takva se naivnost graniči s glupošću.

(...) Ovih dana sam sreo jednog dragog prijatelja, Hrvata koji mi je sa iskrenim užasom, sa očiglednim poštenjem u očima i rećima, rekao 'Pa, ja sam Mihiza slušao dvadeset godina. Ja sam sve to vreme mislio da se on zeza'. Možda se Mihiz, čak, zezao. Ja to ne znam... I sam sam tu 'Rovinjsku akademiju' dugo shvatio kao oblik prepodnevne kafanska zabave. Za mene su to bili

ljudi koji su za sat ili dva izbegli dosadu sopstvenih kuća, siti sopstvenih ili tuđih žena, usamljenosti ili nečeg trećeg. Šta god da je, Mihiz je svakako igrao ulogu neumornog, genijalnog zabavljača svih društvenih slojeva. Napominjem da drugi, oni daleko delotvorniji, opasniji, dakle, od otvorenog Mihiza, nisu bili uvaženi 'akademci', i posetioci 'Batane' oni su radili ispod 'Batanine' tezgje, ma gde da su se nalazili. Svejedno, šta god da je i kako je to govorio – tolika i takva okrenutost jednonacionalnoj mikromitologiji, takva opsesija jednom te istom svirkom, bar što se mene tiče, ne zadovoljava potrebe ni dobre zabave. I inače, ta jednonacionalna mikromitologija, koja se kao bolest svuda rasprostirala, bez ozbiljnih i pravih veza s mitologijom sveta, tragična je greška srpskog intelektualnog kruga.

(...) Oprostačenost srpskog naroda dobila je nepojmljive razmere. To oprostačenje grada, ulica, institucija, ljudskih odnosa... dobijalo je takve dimenzije da se to više, jednostavno, ne može podnositi. Ja ne optužujem tu sredinu. Ja je žalim i smatram to teškom socijalnom bolešću. To je postala sredina koja više ne ume da bude ni ljubazna, ni nasmejana, masa u takvom apokaliptičnom vrenju da tu više nema dijaloga. Mene više ne čudi da nema pozicije, ni opozicije, ni vođa, ni antivođa... Da, prosto, nema ničega. Jedna opšta bespomoćnost i jalovost. Kakvo je to prokletstvo koje ne da da se sakupi dobar i neiskvareni deo tog naroda u jednu zanesenu orijentaciju ka dobru?

(...) Za mene je 'Kolubarska bitka', što i osvajanje novog mora. Zatim, izazivao me je čitav zbir tabu tema. Pre svega, Ćosić - disident. Zatim, trenutak nacionalne istorije, a da to pod milim bogom nije imalo bilo kakve veze s NOB-om. Bila je to žestoka tabu tema... Nije mi ni u snu moglo pasti na pamet da bi taj moj posao mogao nekog povrediti, sem dežurnih ideologa i ponekog strastvenog zaljubljenika u teatar avangarde... Jer, 'Kolubarska bitka' naravno, nije ni sa avangardom imala veze. A kasnije, kada mi je ponuđeno da uradim jednu drugu, sličnu stvar bio sam potpuno nezainteresovan. More je bilo osvojeno. Ali, nažalost, postoji ipak nešto što bistru priču, poprilično muti: otkrio sam, veoma kasno, da je u tom mom moru, i oko toga mora, svuda, već uveliko bilo mnoštvo zlih duhova. Ali ja tu više ništa ne mogu.

(...) Dobricu Ćosića... Za mene je on oduvek bio kao neko ko pripada sasvim drugom svetu. Svetu koji vlada, koji je izvan mog životnog prostora slobodnog od svake ideologije i poslušničke pripadnosti.

(...) Ćosić je uvek bio na osvetljenim i prometnim mestima, uvek na vidljivom horizontu srpskog naroda... On bi trebalo da bude miran, ugledan akademik, pisac takav kakav jeste, a da neko drugi vodi srpski narod...

(...) Ćosić gazi prema dubokoj starosti, Njegov život je bogat. Pravio je veliki luk od tog svog romantičnog, partizanskog života, preko lagodne

faze... Nagrađivan, mažen... Bio je u pobjedničkoj eliti gde su i te kako umeli da se međusobno časte... Pa onda disident. Za ovo danas pre bih rekao da je tragičan ishod srpske istorije nego što bi trebalo da se tumači kao Ćosićeva lična drama...

(...) Odnos inteligencije prema Slobodanu Miloševiću... To mi je apsolutno tajanstveno. Očigledno je reč o provincijalizmu u provincijalizmu. O inferiornosti. O usađenom strahu od vlasti... Ne mogu da kažem da su to nečasni ljudi izloženi korupciji, ali ja se sećam, kad je 'grupa beogradskih intelektualaca' pozvana na razgovor kod Miloševića, da se među njima sa velikim uzbuđenjem govorilo o tom razgovoru. I da su, kasnije, često govorili ko je sve kod njega bio. Eto, to uzbuđenje bio je za mene vrlo rđav znak. On bi trebalo da bude uzbuđen, a ne oni.

(...) Video sam da su mnogi od tih ljudi potpuno slepo i primitivno spremni da prihvate i rat kao oblik rešavanja problema. I žrtve. Govorili su, naravno, o novim srpskim žrtvama. Kao da su to krompiri. Kada sam jednom rekao da je za srpski narod bolje, ako mu tako nešto bude priprećeno, da bude čak i taj famozni rob, da prividno prihvati i poniženje nego da se laća bilo kakvog oružja, ni kamena, ni pračke – oni su smatrali da sam ja lud, nepatriotičan. Pa šta je uradio taj njihov patriotizam? Sve je sujeta u kojoj je više primitivizma nego patriotizma". (*Borba*, 10-11. oktobar 1992)

◊ **Dr Milan Bulajić**: "Ujedinjenjem Nemačke i razbijanjem Sovjetskog Saveza, i saradnjom Nemačke i Francuske, ponovo je došlo do razbijanja jugoslovenske države. Ovo razbijanje vršeno je, a obavlja se i danas, njagrubljim kršenjem osnovnih principa međunarodnog prava, pre svega prava naroda na samoopredeljenje..." (*Politika*, 10. oktobar 1992)

16. oktobar

◊ **Milorad Ekmečić**, istoričar i akademik: "Danas, kada se govori o samoopredeljenju naroda i pravu na otcepljenje, danas to nije ona celina koja je postojala 1918. godine. Promenilo se shvatanje šta je zapravo samoopredeljenje naroda i kome se ono može dati. Rekao bih da se promenilo zbog toga što se promenila kultura u Evropi koja je nosilac političke ideologije danas. Godine 1918, to je bila sekularna francuska kultura koja je uvek smatrala da je jezik osnova nacije i da je nacija – jezik. Danas je nosilac političke ideologije Evrope nemačka kultura koja je odveć opterećena religioznim faktorom. Možda grešim kada kažem da je to nemačka kultura. To je pre poimanje vladajuće partije u Nemačkoj koja je, ipak, katolička klerikalna partija. Po ideologiji katoličkih partija, ideal okupljanja je preko regionalizacije Evrope. Tu se i status nacije poima drugačije, kao i osnove po kojima se daje

narodima pravo na samoopredeljenje. Danas to više nije jedna zajednica porekla i jezika, kao što su to smatrali 1918. godine misleći da su Jugosloveni jedan narod podeljenj u tri plemena, danas je to nešto što se ispoljava kao balkanska religiozna regija. Koliko će to biti čvrsta osnova za budućnost, to ćemo tek videti. Ja u to ne verujem.

(...) Rat u Bosni je klasičan primer verskog rata u Evropi. I rat u Hrvatskoj je bio verski. Svi odnosi Srba i Hrvata su, na kraju, religiozni odnosi jer je činjenica da su i Srbi i Hrvati konstituisali kao nacije po jednoj verskoj granici". (*Intervju*, 16. oktobar 1992)

27. oktobar

◊ **Dobrica Ćosić:** "Nesreća Bosne i Hercegovine je u tome što je muslimanska strana na čelu sa Izetbegovićem usled svoje ideologije internacionalizovala verski karakter ovog rata. Smatram da najveću opasnost za balkanski prostor i za jugoistog Evrope predstavlja panislamska internacionalizacija rata u Bosni. Tome teži Izetbegović. To može biti poražavajuće za jugoistok Evrope, jer Muslimani ne žive samo u Bosni i Hercegovini. Oni takođe žive na području Crne Gore, u Albaniji, Trakiji i Makedoniji. Dakle, postoji realna opasnost da će se ovaj rat proširiti na sva ova područja. I to je najveća opasnost. Ako se rat ubrzo ne zaustavi političkim dogovorom sva tri naroda u Bosni i Hercegovini, smatram da nam predstoji tragedija bez kraja.

(...) Evropa je napravila poražavajuću grešku što je podstakla secesiju i dozvolila da ona postane legitimna. Otcepljenje Slovenije i Hrvatske sprovedeno je na neadekvatan način, jer granice između Srbije i Hrvatske nisu etničke granice, to su administrativne granice iz komunističkog doba.

(...) U Saveznoj Republici Jugoslaviji živi pola miliona izbeglica, od toga 230.000 dece. Srbiji ima čak hrvatskih kao i oko 40.000 muslimanskih izbeglica. **Tuđman i ja smo se dogovorili da je razumno i humano da države pomognu u organizovanom preseljavanju i razmeni stanovništva. Ljudi više ne mogu da se vrate svojim domovima. Možda ćemo morati da stvorimo naročite institucije i agencije koje će regulisati razmenu imovine, stanova, kuća. Moramo rešiti sukob između višenacionalnih i multikonfesionalnih zajednica**". (*Sddeutsche Zeitung*, 27. oktobar 1992, Jozef Riedmiller)

13. novembar

◊ **Željko Ražnatić Arkan:** "Mi smo imali veoma velikog uspeha u ovom ratu. Dok se JNA, na primer, nije pokazala u ovom ratu jer je mnogo koristila alkohol.

(...) Mi smo odbranili naš narod na prostorima Slavonije, Baranje i zapadnog Srema. Oslobodili smo koliko smo mogli ta naša srpska sela.. Vodili smo odbrambeni rat. Digla se, kao što znate, velika prašina oko Bijeljine. Međutim, da mi nismo tada reagovali na vreme i da nismo zauzeli Bijeljinu, ona bi sada bila muslimanska i granica bi bila ponovo na Drini. Isto tako, reagovali smo na vreme i što se tice samog Zvornika.

(...) Mi smo tamo bili pozvani ne samo od srpskog življa nego i od muslimanskog. Tamo su došli albanski ekstremisti koji su bili u Hrvatskoj i pozvani su u Bosnu da izazovu sukob i da naprave granicu na Drini i da odvoje taj deo od Jugoslavije. Srpski živalj bi sad bio odsečen. Kad smo mi ušli u Bijeljinu, grad je bio u njihovim rukama. Sve su držali snajperskom vatrom. Mi smo ušli, i normalno, počelo je čišćenje. Borbe su trajale oko dva dana. **Mi smo čistili deo po deo. Moram reći da je vrlo teško bilo čistiti snajperiste, ali smo ih eliminisali sve.** Tu narodna armija nije htela da se meša, ili je bila preplašena. Bila je u kasarnama. Kad je sve završilo, oni su hteli da reaguju i da izbace tenkove na ulicu, ali ja to nisam dozvolio. Tu smo prvi put ušli u konflikt sa JNA. Ja sam sa mojim privatnim oklopnim jedinicama opkolio kasarnu i nisam dao da izađu tenkovi na ulice grada. Oni su hteli da poberu lovorike i da ispadnu da su oni smirili ekstremiste." (O optužbi da je počeo rat u Bosni)

(...) Granice su ove koje smo odredili vojno i te granice moraju da ostanu..

(...) Oni (Muslimani) mogu da dobiju tamo negde, ako im da Iran ili Irak neku slobodnu državu. Pa nek tamo sprovode džihad i svoju državu. Oni u Evropi nemaju šta da traže. Oni su Srbi mučenici, ali oni ne shvataju da su Srbi. To su Srbi koji su se poturčili i primili islamsku veru." (*Intervju*, 13. novembra 1992)

21. novembar

◊ **Matija Bećković,** pesnik i akademik: "Verovalo se da je Zapad čuvar istine koju će kad- tad reći. Ispostavilo se ne samo što nije brinuo o našim istinama nego da se potrudio da ozakoni sve što je komunizam izmislio. A izmislio je čitave istorije, države i nacije. Ono što je komunizam uveo bezakonjem počeli su da verifikuju demokratskim sredstvima. Ono što se dogodilo u Jajcu potvrđeno je u Briselu. Što je odlučeno u pećinama ozakonjuje se u evropskim parlamentima. Možda i ne može drugačije. Ali tu je naša tragedija i ironija istorije". (*Duga*, 21. novembar 1992)

23. novembar

◊ **Milorad Ekmečić:** "Mislim da je rat u BiH izbio zato što je nad njom izvršeno nasilje i što je proglašena nezavisnost bez konsultovanja jednog dela njenog stanovništva, pri čemu je povređeno međunarodno pravo. Taj rat, stoga, ima legitimnu osnovu. To je ustvari srpska narodna revolucija, jer, kad jedan narod ne može preko ustava i zakona da zaštiti svoje interese, njegova pobuna protiv nametnutih tuđih rešenja je legitimna. Srpski narod i u BiH i u Hrvatskoj svojom pobunom imao je cilj da se, koliko god je moguće, spasava jugoslovenska zajednica u kojoj je trebalo da Srbi imaju ista, podjednako važeća prava kao što su ih imali i drugi.

(...) To, bez sumnje, neće izazvati nikakav međunarodni poremećaj, ni poremećaj u jugoslovenskoj politici. Ta namera je potvrda ciljeva srpskog naroda da živi u jednoj zajedničkoj državi. Ne mislim da u ovom trenutku ona može da ima i nekih praktičnih rezultata, jer je za takvo ujedinjenje potrebno da istu deklaraciju izglasa i parlament jugoslovenske savezne republike... Smatram da je neizbežno, ne samo priznati srpskom narodu pravo na samoopredeljenje, a to znači i njegovo pravo da se ujedini sa srpskim narodom u Srbiji i Crnoj Gori u jednoj zajedničkoj državi, nego da je to nešto što svet neće moći da izbegne u budućnosti. Mislim da bi najbolje bilo da u ovome prvi korak bude slanje određenih delegacija parlamenata Srpske Republike i Srpske Republike Krajina u savezni parlament. One tu ne bi imale pravo odlučivanja, ali bi mogle da stavljaju određene primedbe i da diskutuju u slučajevima kad se raspravlja o njihovoj sudbini. Ujedinjenje srpskog naroda u jednu celinu, čvrsto sam uveren, jeste neizbežnost i toliko realna perspektiva da od nje niko neće moći pobeći, bez obzira što ne znamo kakva će to celina biti u teritorijalnom pogledu.

(...) Kao istoričar, ostajem, takođe, pri uverenju da je neminovno da se obnavlja i neka forma jugoslovenskog jedinstva. Jugoslavija 1918, ipak, nije stvorena slučajno. Jednog dana, srpski narod će se ujediniti i biti kičma novog povezivanja jugoslovenskih oblasti, kako se jugoslovenska država, kakva je u prošlosti postojala, nikada više neće ponoviti.

(...) Ono što je danas karakteristično u zemljama Istočne Evrope, jeste da, manje-više, svuda postoji neka ideja da se obnovi demokratija po španskom modelu, a to znači da religija, to jest, crkva i u većini slučajeva zaboravljena monarhija vrši ulogu duhovnog i političkog preobražaja.(23.novembar 1992.)

◊ **David Owen:** (...) "od iskusnog terenskog radnika UNHCR-a čuli smo kako je došao do borbene linije između Banja Luke i Travnika i sa brdašca gledao kako se, na rastojanju od milje ili nešto više, na drumu

zaustavljaju autobusi iz Prijedora; posmatrao je kako gomile mladih i staraca isteruju i primoravaju da preko ničije zemlje od mesta gde su čekala UNHCR vozila. Dok su hodali, natovareni torbama sa ono malo imovine što su uspeli da prikupe, Srbi su počeli da gađaju iz ručnog oružja preko njihovih glava, te se nekolicina, ranjenih i usmrćenih, srušila. Kada su izašli iz domašaja započela je paljba granatama, a on je gledao kako se batrgaju i beže dok oko njih padaju granate. Neki su bili pogođeni. Osećao se nemoćnim da išta učini, ali je stajao kao ukopan pred grozotom celog prizora, da bi odjednom shvatio da mu se niz lice slivaju suze. Dok je govorio, u sobi nije bilo oka koje nije zasuzilo; i vojnici i političari su ostali bez reči. Spetljano smo prešli na ostala pitanja, ali sumnjam da će ma ko od onih koji su ga čuli ikad zaboraviti". (David Owen, *Balkanska odiseja*, str. 81)

17. decembar

◊ **Slobodan Milošević,** predsednik Srbije, kaže Milanu Babiću (prema Babiću): "Kažu mi neki akademici da tebe treba ubiti".(*Duga*, 17-31. decembar 1992)

1993.

22. januar

◇ **Milorad Ekmečić**, historičar i akademik, povodom Ženevskih pregovora i odluke Skupštine Republike Srpske: "Postojanje Srpske Republike BiH *de facto* priznato, ali se mora izvršiti 'devatikanizacija' jugoslovenske krize, to jest moraju se osujetiti pokušaji Vatikana da na Drini napravi istočnu granicu katolicizma. Nije se još do sada dogodilo da rimski papa četiri puta poziva stranu intervenciju.

(...) glavni protivnik srpskog naroda u poslednjih 200 godina je centralna Evropa, odnosno nemački narod, pre svega, nemačke katoličke, partije i njima slične iz Austrije, Mađarske, Italije, Belgije.

(...) Nama se nameće jedno rešenje iz političke ideologije katoličke crkve (koje se primenjuje u nekim delovima Evrope – u kome pobeđuje samo jedna strana – i to ona koju podržava katolička crkva". (*Politika*, 22. januar 1993)

1. februar

◇ **Milorad Ekmečić**, historičar i akademik: "Nema nacionalnih i nenacionalnih Srba ovde, već svi mi, hteli to ili ne, vršimo jednu funkciju u izgradnji buduće demokratske države. Neki, pri tom, imaju u vidu demokratsku državu srpskog naroda u celini, ja spadam u njih. Mislim da Srbija nikada neće moći da bude demokratska država, ukoliko ne bude izgradila celinu. U njoj će uvek postojati iredentistički elementi, unutrašnje zavere, kao što je bila *Crna ruka* koje nisu demokratske institucije i uvek će biti tajnih parapolitičkih i paramilitarnih organizacija u političkim partijama, koje će sliku prave demokratije i njene ciljeve onemogućavati. Ja sam, ipak, uveren da većina smatra da nije ni humano ostaviti tako velike nacionalne

komplekse, kao što je nekoliko miliona Srba u bivšoj BiH i Hrvatskoj, na cedilu i prepustiti da ih pojedju na bojnem pilju.

(...) Srpski nacionalni interes se, pre svega, mora indentifikovati. Da li, zaista, postoje ljudi u Srbiji koji ne žele ujedinjenje Srba iz Bosne i Hrvatske u jednu srpsku državu? Mislim da ih je toliko malo da o njima ne treba govoriti. Uveren sam da sve političke partije žele da se ostvari ujedinjenje svih Srba u jednu demokratsku državu. To što ima ljudi koji misle da je to u ovom trenutku nerealno, ne znači da to nije i njihov cilj. Trebalo bi, po mom mišljenju, stvoriti jednu zajedničku svesrpsku instituciju, ali da ona bude zbir zavađenih intelektualaca. Crkva to ne može da stvori. Učinila je plemenite napore, ali nije uspelo. Ni akademija nauka ne može da bude takva institucija. Po mom uverenju, to bi moglo biti jedan tolerantni savezni parlament.

(...) Ako bi se to shvatilo kao uticaj (Memoranduma) na stvaranje programa srpskog nacionalnog pokreta i za stvaranje demokratske države, mislim da je bio jako veliki. Ono što se danas dešava srpskom narodu, svakako nije rezultat Memoranduma, ali je njegova pojava najviše doprinela da srpski narod glasno progovori o svojim ciljevima. On je ukazao na nedemokratsku strukturu Jugoslavije i otvorio vrata demokratizovanju komunističkog sistema, čiji su procesi išli u suprotnom smeru, pa mu u tom pogledu pripada velika zasluga za demokratizovanje i Srbije i Jugoslavije". (*Politika ekspres*, 1. februar 1993)

◇ 3. mart

Biljana Plavšić: "JNA smatram najodgovornijom za izbijanje rata u BiH; JNA bez osećanja odgovornosti, bilo je to takvo rasulo, takva obezglavljenost, kao da im je neko dao drogu..."

(...) Mislim da je Sarajevo isuviše rano došlo u fokus svetskog interesovanja... A inače u jednom periodu verujem da bi Sarajevo palo za samo 2-3 dana. Sarajevo je gađano selektivno. Bombardovani su određeni ciljevi, objekti u gradu. Radi se o nekoliko objekata. Kako je došlo do širenja te linije gađanja, ja to zaista ne znam". (*TV novosti*, 3. mart 1993)

6. jun

◇ **Ratko Mladić**: "Nema drugog rešenja osim onog šta se faktički uradilo na terenu. Čak i tako su Srbi oštećeni. Nema šta mi da razmenjujemo teritorije. Nećemo da delimo ono što smo im ostavili tamo. Bitni su rezultati rata. Oni sad kažu: Nećemo priznati rezultate rata. Pa šta su onda ratovali. Hoćemo samo da raščistimo neke stvari iz istorije, da im kažemo: to ste nam dužni, ali vam opraštamo zbog toga i toga". (*NIN*, 25. jun 1993)

18. jun

◇ **Dobrica Ćosić**, intervju sa Adamom Mihnjikom za *Gazeta Wyborza*:

(...) Pad Rankovića je bio veliki moralni poraz naše generacije. U ime nekih ideoloških himera i dalje prećutujemo tu sramotu. Svi smo prihvatili laž u duhu stare komunističke formule: cilj opravdava sredstva. A cilj je bio – samoupravljanje, bratstvo, jedinstvo i drug Tito.

(...) Tri godine sam potrošio na stvaranje jugoslovenske opozicije. Pre svega u Beogradu i Ljubljani, jer je Zagreb bio demoralizovan i nepripremljen za bilo kakvu jugoslovensku opoziciju. Verovao sam da beogradski i ljubljanski intelektualci mogu inspirisati reforme jugoslovenskog društva... Ali, ništa od toga nije ispalo. Svi slovenački intelektualci su bili nacionalisti, a mnogi – šovinisti, prikriveni ili otvoreni.

(...) U razgovorima sam proveo doslovno stotine noći. Sve je bilo u redu dok se radilo o rušenju titoizma. Ali braniti Jugoslaviju – ne, mi idemo sopstvenim putem. Imamo sopstveni etnički identitet, ali smo mali narod. Ugrožen. Moramo se čuvati.

(...) Hvata me jeza. Imam utisak da su nacionalističke emocije žestoko raspaljena sve strane. Kako se može govoriti o Hrvatima da je to genocidan narod? Nema genocidnih naroda.

(...) Ali, postoje narodi koji su više ili manje obogaljeni nacionalističkom ideologijom. Tragediju hrvatskog naroda je njegov nacionalizam. Od toga deli samo jedan korak do šovinizma.

(...) Kroz celu istoriju Hrvatske, sve do Tuđmana, provlači se šovinistička linija – antisrpska, antipravoroslavna. Ona se ispoljava prilikom svake krize. Od antisrpskih demonstracija 1902, u toku oba svetska rata (u prvom je Stjepan Radić pozivao na sveti rat protiv Srba, u drugom su se pojavile ustaše), sve to raspada Jugoslaviju.

Srbi su počinili veliku grešku ne ceneći dovoljno ideju državnosti Hrvata. Mi smo Jugoslaviju tretirali kao svoju državu, a sebe kao narod u dijaspori, raspršen na njenoj teritoriji. Hrvati nikada nisu mogli prihvatiti tu državu kao svoju. A mi smo bili nepravedni, jer nismo razumeli njihovo stremljenje prema sopstvenoj državnosti.

(...) Srpski nacionalizam je vrlo jak. Ima objektivnu motivaciju: egzistencijalni strah za opstanak koji je izazvan destrukcijom Jugoslavije. Četvrtine naroda našlo se u drugim državama. Mnogi su izloženi etničkim progonomima. Traje rat u Bosni. Danas je najopasniji nacionalizam partije Šešelja.

(...) Milošević je ustao u odbranu jednakosti srpskog naroda sa društvenim zajednicama u drugim republikama Jugoslavije. Otuda njegov uspeh. Srbi su bili raspršeni, frustrirani autonomnim oblastima, sa osećanjem

niže vrednosti. Miloševića su dočekali kao izbavitelja. On ipak, intelektualno nije bio za to pripremljen. Počeo je nekako društveni preobražaj, ali ga nikada nije završio.

(...) Ta istina sigurno nije srpska agresija. Agresija u sopstvenoj kući? Radi se o zemlji Srba. Do 1961, oni su bili najbrojniji narod u Bosni. Ne zauzimaju oni niti muslimansku niti hrvatsku zemlju. Jednostavno održavaju svoju teritoriju.

(...) Srbi vode odbrambeni rat. Nisu imali nikakvog povoda da se bore protiv Muslimana i Hrvata". (Prenela *Duga*, 18. juni 1993)

27. Jul

◇ **Ratko Mladić**: "Od februara do 27. jula 1993. izveli smo niz operacija na istočnim prostorima republike Srpske, prevashodno u Podrinju, sve do Bjelasnice. Sve ove operacije su plod veoma duboke analize Glavnog štaba i prvog nivoa rukovođenja i komandovanja, gde je značajan doprinos dala i Vrhovna komanda, da se primeni znanje i nauka. ... Ove operacije rezultirale su uspešnim pohodom od Zvornika do planina Igmana i Bjelašnice, gde su potučene i potpuno poražene muslimanske snage. To je omogućilo da se Hercegovina teritorijalno poveže sa sarajevsko-romanijskim basenom i da se time realizuje jedan od naših stratezijskih ciljeva - povezivanje prostora Republike Srpske". (*NIN*, januar 1994)

6. avgust

◇ **Atanasije Jevtić**: "Ja ne pristajem na taj naziv 'bivša BiH'. Ako neko ne voli Bosnu zato što je Alija svojata, ja je volim. Bosna je stari srpski naziv, Bosna ponosna, a Hercegovina pogotovo. Prema tome, ostaćemo mi pri tome da je to BiH i da su srpske. Ne kažem da su samo srpske, ali su svakao srpske, matične zemlje srpske.

Mnogi će reći da smo mi dijaspora, i da je navodno samo središnja Srbija matica. To nije tačno. Ne borimo se mi samo za živalj na ovom prostoru nego i za mnogo više. Čovek nije samo goli život.

Mi u svakom slučaju moramo sići na Neretvu, makar do mučeničkih Klepaca i Prebilovaca, do srpskih hramova koji su porušeni, i na srpsko more. Jer je Dalmacija, samo padina BiH. I da BiH praktično silazi na more. Ne mogu se Hercegovci odreći mora". (*NIN*, 6. avgust 1993)

6. septembar

◇ Intervju Borislava Mihajlovića Mihiza, pisac:

Petar Lazić: "Pre dve godine u *NIN-u* ste izneli, *Predlog za razmišljanje u deset tačaka*. Između ostalog, tada ste predložili da se odmah obrazuje koaliciona i koncentraciona vlada... da Srbija odmah prizna de fakto samostalnu i suverenu Republiku Sloveniju, da izjavi da će priznati legitimitet nezavisne hrvatske države onoga trenutka kad Republika Hrvatska, srpskom narodu prizna identično pravo da slobodno odlučuje o svojoj sudbini; da se obaveže da će poštovati odluku muslimanskog, srpskog i hrvatskog stanovništva u BiH ako odluče da teritorije na kojima su u većini priključe Srbiji, odnosno Hrvatskoj... Na taj Vaš putokaz ono koji nas vode nisu obratili pažnju. Ako ne znate šta će se dogoditi sutra, znate li bar put kojim treba ići da nam se ne bi ponovilo sve ovo što nam se ispodešavalo u prethodne dve godine?

Mihiz: Dragi moj Petre, moram Vam odgovoriti kao i Dušanu Kovačeviću. Ne verujem više ni sebi. Gde tražiti putokaz? Odavno znam da istorija nije učiteljica života, već učiteljica smrti pa putokaz tražim kod pesnika i ne nalazim ga ni tamo.

'I danas kad dođe do poslednjeg boja,
Neozaren starog oreola sjajem,
Ja ću dati život otadžbino moja,
Znajući šta dajem i zašto ga dajem'.

Rakić je imao pravo da to kaže. Mi nemamo. Danas jedni Srbi neće da daju život, a drugi, istinski ili lažno, 'ozareni starog oreola sjajem' besomučno daju svoje i ukidaju tuđe živote, nesvesni da to čine u nedoba, u jednom himeričkom i nepotrebnom ratu. Čitam Dučićevu 'Ave Serbia':

'Mlekom svoje dojke nas si odnjihala,
U jadu i bolu da budemo prvi,
jer su dva blizanca što si na svet dala,
Mučenik i heroj, kap suze i krvi'.

Mi smo, nizašta, proizveli nekoliko stotina hiljada izbegličkih mučenika, svojih i tuđih, i nekoliko stotina 'heroja' – zlikovaca".

Petar Lazić: "A pomislite li na Šantića? 'Ostajte ovdje'".

Mihiz: - Kad pomislim na Šantića ja se sledim. 'Ostajte ovdje' pozivao je Mostarac komšije Muslimane kad su se selili u Tursku. Malo ljudi zna da se Muslimani posle onog rata počinju seliti za Tursku i Šantić peva njima a ne ekonomskim emigrantima. A danas, u Mostaru nema više Srba, baš kao što u Trebinju nema više Muslimana".

Petar Lazić: "Da li to važi i za neke Vaše intimne prijatelje?"

Mihiz: "Naravno. Kad spadnu s vlasti doći će kod Mihiza na rame, kao nekad dok su bili pisci. U narodnoj pesmi, znam, čekaju me isti romanijski

hajduci i isti 'Turci iz Kladaše' starac Vujadin i 'prokleta Lijevno' u 'u kom će ga biti i mučiti'. Ipak, prvi put ih primećujem kod poslednjih stihova najkraće naše epske pesme:

'Gledajući dolje niz drumove
kud prolaze Turci i trgovci'.

Znao je, znači, narodni pevač da srpska hajdučija vreba 'Turke izelice', ali, bogme, napada i pleni i mirne trgovce što sa espapom promiču niz drumove. Ali nigde nije zabeležio da jedni drugima ruše crkve i džamije, napastvuju žensku čeljad i izgone iz domova starce i nejač.

Ne znam da li i ovo da kažem... ali moram. 'Gorski vijenac' ne smem ni da otvorim. Šta ću sa podnaslovom 'istraga poturica' kuda da denem stih 'nek bude borba neprestana' i poruku, 'trijebimo gubu iz torina'".

Petar Lazić: "Ali, ima u našoj pesničkoj tradiciji i drugačijih glasova".

Mihiz: "Naravno. Kod Disa me, na primer, čeka iznenađenje. Šta li bi taj prozaični, lunatičarski pesnik 'sa očima iznad svakog zla' pevao o našem divljem vremenu koje očima televizije gleda sva moguća zla ovog sveta, kada je o mirnom, nama se danas čini čistom i staloženom vremenu sa početka veka, sudio ovako strogo".

Petar Lazić: "Šta je to po Vama današnji prosečan Srbin? Kojim biste ga rečima opisali?"

Mihiz: "Jedan moj prijatelj – po zanimanju cinik – ovako ga je opisao: Današnji prosečan Srbin je čudo neviđeno. Niko kao on ne može tako da spoji nespojivo. On, sa argumentima i ideologijom bivših četnika, podražava i glasa za vlast bivših boljševika. Lupiče vas samouvereno po ramenu: 'Ne brini, bre, burazeru, nama Srbima niko ne može ništa', a odmah zatim, ne trepnuvši, kukaće i plačipičkarati šta nam sve drugi rade. I kako su nas satrli i uništili. Još sinoć je bio vatreni jugoslovenski unitarista, od jutros je ratoborni srpski separatista, a već sutra čim prenoći, posraće vens-ovenovski mirotvorac. Veruje da je najveća muškarčina na svetu, švaler bez premca, srkoše za njim nezadovoljne od svojih šmokljana evropske cure i žene, sa po četvoro dece, a sam pravi jedno ili nijedno dete. Nizašta što mu se desilo nije on kriv, već za ovo danas krivi sve neke krupne međunarodne zavere, Vatikan i 'novi svetski poredak' koji nema pametnija posla, no da njega uništi, a za ono tuže Kominternu i Josipa Broza, u čiju je čast u mladosti, noseći štafetu, pretrčao desetosruku razdaljinu do Meseca i natrag.

Trošio je i ono što nije imao, da sa tristotinak zvanica, rođaka, kumova i prijatelja ispraća sina u vojsku, pevao srećan i pijan 'rado ide Srbin u vojnike' guslao 'rani sina i šalji na vojsku' a najbolja mu deca, najzdravija mlada pamet,

i budućnost države i naroda, besomučno beži u svet ili se krije kod tetaka i ujni da pozivar ne bi mogao da uruči poziv.

Hvali se kako je pripadnik najdržavotvornijeg naroda na Balkanu, kako je još u XIX veku, dok većina suseda nije imala nijednu, on stvorio čak dve samostalne države, a ne pita se kako se to desilo da danas on, tako državotvoran, jedini nema svoju državu, ili što je još gore, da je svetski rekorder u državama, da ih ima čak pet, ali nijednu pravovaljanu priznatu."

Petar Lazić: "I sve to kaže Vaš cinični prijatelj?"

Mihiz: "I još mnogo toga. Da je današnji Srbin 'miles gloriosus' pobjednički gubitnik sa nesposobnom i neodgovornom vlašću, sa jednom od najnaoružanijih evropskih armija, desetak hajdučkih paravojski i harambaša, uspeo da za dve godine naknadno izgubi dva balkanska i dva svetska rata. Da jedini na svetu prima platu u milionima, a gola je sirotinja i najlošije plaćeni radnik u Evropi. Da je paru nekada krio od lopova, od žene i od sebe samoga u 'čarapi i u slamarici', a stigao je da bude već dvaput opljačkani štediša, jednom od države, drugi put od svoje lakovernosti. Da je pokorni boljševički antiboljševik i odloženi demokrata; on će za opoziciju glasati kada ona dođe na vlast.

Svoj paradoks o Srbinu cinik završava podsmevkom: Današnji prosečni Srbin je, uz sve ovo, još i vernik-početnik. On ceo milenijum posle Ćirila i Metodija ponovo prima hrišćanstvo."

Petar Lazić: "Jedinstvo ludih i zbunjenih na istom poslu kod nas je ostvareno, ali nisam siguran da tom zbunjivanju samo vlast doprinosi, ili bar ono što se pod vlašću podrazumeva. Plašim se da ni uloga srpske inteligencije u toj raboti nije zanemarljiva."

Mihiz: "Svoj ne, ali doprinos sluđivanju prosečnog Srbina dali su i srpski intelektualci, a među njima i Borislav Mihajlović Mihiz. Liberalni Evropljani po obrazovanju i ubeđenju, a Balkanci prinuđeni da još uvek rešavaju 'istočno pitanje' naroda hiljadu godina kuvanih u istom karakazanskom ćađavom kotlu, a da im se čorbe nisu 'smiješale'. Hvalioci srpskih demokratskih tradicija, ne pitaju se kako to da je za sto trideset godina otkako se u Srbiji glasa, opozicija pobedila jedan jedini put. Golom načelnom frazom i sobnim glasovima konferencija za štampu suprotstavljaju se bezočnim demagozima plebejskog populizma. Svojim demokratskim ubeđenjima protivureče svojim izrazitim, često umišljenim elitizmon, a svoje pokrete za zajedničku akciju, neodgovorno kidaju i raskidaju liderskim razmašicama i ogovaračkim surevnjivostima. Podeljena im duša između naloga herojske trdicije, srpskoepske pogibeljomanije i zdravorazumskih civilizacijskih zahteva savremenog sveta, pa buridanski i magareći prosečnog Srbina

upućuju čas na jednu, čas na drugu stranu, i sa njim zajedno udaraju glavom o kavez u koji ih je zatvorio savremeni svet, nemoćni da se odupru, a nevoljni da se pokore."

Petar Lazić: "Hoće li nam i razrešenje priče biti kao kod Domanovića? Šta učiniti da ne bude?"

Mihiz: "Za poslednje tri godine ne rešivši ništa, potrošili smo tri rata, desetak izbora i referenduma, petnaestak republičkih i saveznih vlada i bar toliko donetih i promenjenih ustava, za pet fantomskih srpskih republika. Sve sami svetski rekorderi. Okrnjili smo ugled Crkve, Univerzititeta, Akademije, Francuske 7, i gotovo svih javnih ličnosti koje su nešto značile. Spiskali smo narodnu privredu, proćerdali državu, i standard njenog stanovništva, a srpski narod obesramili na rubu sveta. Vladajuće režimske garniture koje su dovele do tog katastrofalnog bilansa bez premca, a bogami i mnogi njihovi protivnici koji u tome nisu ni umeli da ih spreče, moraju da odu sa političke scene. Među njima, razume se, i onaj koji Vam govori". (*Borba*, 6. septembar 1993)

13. septembar

◊ **Biljana Plavšić:** "Ja bih najviše volela da istočnu Bosnu očistimo, nemojte da me neko uhvati za reč, pa da misli da govorim o etničkom čišćenju. Oni su nam jednu sasvim prirodnu pojavu podmetnuli pod taj naziv etničko čišćenje i okvalifikovali to kao ratni zločin. Sve i da zadržimo 70 odsto teritorije nema tu mira. Za nas nema mira. Ja njima, ovako da kažem, ne želim, ništa dobro. Ali da ja budem mirna, moramo im dati nešto, da imaju gde sebi da organizuju život, da ne bi mene cijelo vreme uznemiravali. Tako ja shvatam tih muslimanskih 30 odsto.

Silovanje je, nazalost, strategija ratovanja Muslimana i dela Hrvata prema Srbima. Za islam je to normalno jer toleriše poligamiju. Istorijski, kroz 500 godina turske okupacije, sasvim je normalno bilo pravo bega ili age na prvu bračnu noć sa ženom iz populacije raje. Takođe, islamska religija određuje da se nacija deteta određuje isključivo po ocu.

No, taj seksualni teror provodi se i na muškarcima i ima genocidne karakteristike. A svet, izgleda, uopšte neće da čuje istinu. Verujem da će se, makar, istorija baviti time..." (*Vreme*, 13. septembar 1993. prenosi iz *Sveta*)

25. septembar

◊ **Antonije Isaković,** pisac i akademik: "Moj politički koncept uključuje postojanje Ujedinjenih srpskih zemalja, ili Savez srpskih zemalja. Ja polazim od sledećeg iskustva: postojale su dve Jugoslavije i sada postoji ova treća. Da se razumemo, neću da rušim Jugoslaviju, ali mislim da je taj državni

oblik naneo veliku štetu srpskom narodu. Prema tome, mnogo su čistija posla da se zovemo Savez srpskih zemalja, ili – prosto Srbija.

(...) Termin Velika Srbija nije dobar. Uzgred budi rečeno, termin Velika Srbija mi nismo ni insirali, već je to učinila Austro-Ugarska.

(...) Ja, sanjam Ujedinjene srpske zemlje.

(...) Sve one zemlje koje smatraju da su srpske. To znači: Srpska Bosna, Srpska Krajina, Crna Gora – ako se ona smatra da je srpska zemlja. Eto, ja ne mogu sada da sam protiv ove Jugoslavije i zbog Crnogoraca. Ali, neću da pristanem ni da oni igraju jednako na tome da od nacije prave profesiju i uvek nešto muvaju. Ne može se imati rezervna nacija- i da to bude Srbija, u koju se može doći i u njoj postati narodni poslanik, predsednik vlade, književnik, dekan, rektor, prorektor i šta ja znam šta sve ne ... A da ja odem u Crnu Goru, ne bih mogao biti ni rektor, ni prorektor, niti bilo šta drugo. Da se razumemo, ja nemam ništa protiv njih, ja volim što su oni tu, ali nemojte da mi pričate o nekim ne znam kakvim posebnostima. Ja dozvoljavam te posebnosti onoliko koliko dozvoljavam Srbima u Srbiji, Srbima u Hrvatskoj da imaju posebnosti, Srbima u Vojvodini da imaju svoju posebnost, Srbima u Bosni...

(...) Ono što se sada dešava tamo (u Bosni) strašnije je od onog što se dešavalo za vreme minulog rata. Građanski rat je užasan, a još je užasniji kad su u njega umešane religije – a mi ovde imamo tri religije! Ja ne mislim da su naši Srbi tamo naivni i nevini: I oni su sigurno činili odmazde i masakre. Ali, koliko ja znam mentalitet mog naroda – kome pripadam, on nikad ne napada prvi. On biva napadnut, biva razapet... Sad ću vam pokazati jednu sliku i tvrdim vam da sličnu fotografiju kod nas ne možete da nađete, - a ona najbolje pokazuje dubinu tog zločina. Evo, vidite, to je ta fotografija : na njoj se vidi mlad bračni par sa bebom, i ruka koja bebi daje pištolj. Tekst ispod fotografije glasi: "Dragi kumiću! Poklanjam ti ovaj pištolj. Kad narasteš da budeš ustaša kao tvoj djed i otac i da ubijaš Srbe i srpske četnike za našu NDH.

(...) Srbi su Muslimanima ogledalo. Oni kad vide Srbe, kažu: 'Ja sam preverio'. Naime, Musliman zna da je njegov predak, koji je bio pravoslavan i bio Srbin, prešao u islam – znači, prevario je. Ali, Musliman neće to da zna i da se ne bi na to podsećao, on čini masakre i zverstva, ne bi li uništio Srbina u sebi. Odatle ide to klanje. Muslimani, ustvari, neće da se sećaju svog porekla. A ja mislim da je cela stvar u muslimanstvu u tome da se oni sete svog porekla. Onaj koji je to uradio, on je oslobođen. To je uradio Meša Selimović. On je znao da Selimovići potiču od Vujovića sa granice Crne Gore i Hercegovine, koji su prešli u islam. Znao je to Meša, a znao je i njegov otac. I, osećao se Srbinom muslimanske vere. A nije slučajno ni Vuk Karadžić rekao: 'Srbi Muhamedovog zakona, rimskog zakona...'

(...) Muslimani treba da čine jeste da se ne stide svog porekla, koje ne seže više od trista godina unazad. To nije tako duga istorija, sve može da se istraži. Međutim, oni neće da se sete svog srpskog porekla." (*Duga*, 25. septembar, 1993)

♦ **Prof. dr Mihajlo Ćurić:** "Ali i bez tih zlogukih glasova je jasno da je današnji položaj srpskog naroda veoma težak, da su Srbi danas pretvoreni u parija-narod, da su prikovani na stub srama kao nekada Jevreji, po čudovišnoj presudi novih gospodara Evrope koji su se prošle godine arogantno umešeli u događaje u našoj zemlji i prisvojili sebi pravo da odlučuju o našoj sudbini, mada Srbima nikada nisu cvetale ruže na jugoslovenskim prostorima, tako da njihov položaj nije bio bogzna koliko bolji ni znatno pre nego što su Ujedinjene nacije zavele prinudnu upravu nad njim. Ni u svojoj nekadašnjoj državi, prvoj i drugoj poratnoj Jugoslaviji, za čije je stvaranje i održavanje podneo najveće žrtve i zbog koje se odrekao i svog imena, srpski narod nije mogao da živi svojski. Iz neke urođene prostosrdačnosti, uvek se nekako povlačio i povijao pred drugima. Mučio se i patio kao svaki dobar domaćin koji je primio pod krov slučajne prolaznike, ne bi li samo udovoljio njihovim prohtevima. Nije važno koliko nas je stajalo to dugogodišnje velikodušno pružanje gostoprimstva našim prevrtljivim Latinima i poturicama, jer nema ni smisla ni potrebe da u ovom času pokazujemo svetlu naše žive rane.

Dve su osnovne stvari zbog kojih je srpski narod zapao u težak položaj, koje su ga iznutra potkopale i rastočile, koje su izvor svih njegovih današnjih nedaća i nevolja: 1) pitanje srpskog nacionalnog identiteta i integriteta, to jest pitanje državno-pravnog povezivanja svih delova naroda u jednu celinu, i 2) pitanje društvenog i političkog uređenja, to jest pitanje načina organizovanja zajedničkog života u zemlji u kojoj taj narod hoće da živi. Oko tih dveju stvari – što u našoj današnjoj političkoj teoriji i praksi podrazumeva mogućnost opredeljenja za Srbiju ili Jugoslaviju, odnosno mogućnost izbora između socijalizma i demokratije – Srbi su se opasno podelili i zavadili, čak do te mere zakrvili da izgleda kao da su ih nedajbože spopale neke nečiste sile. Svi današnji sporovi i sukobi između vlasti i opozicije su samo izvedeni oblici ili produženi kraci dubokog raskola u samom narodu oko ovih dveju osnovnih alternativa.

Umesto da se odmah okrene sebi i odlučno istakne zahtev za obnovom svoje nacionalne države, srpski narod je dopustio da ga zavedu i obmanu njegovi politički predstavnici i zastupnici. Olako im je poverovao kako je u njegovom najboljem interesu da istraje na ideji jugoslovenstva, makar samo u smislu čisto pragmatičnog vezivanja za njeno slovo, ako ne i za njen duh, jer će tako najpre moći da okupi i poveže sve svoje raštrkane delove

u jednoj državi. Nije ni slutio da će političari odustati od datog obećanja čim se međunarodna politička situacija promeni u korist njegovih neprijatelja. Privučen mogućnošću da na miran način dođe do cilja, i plašeći se da bi, inače, mogao biti optužen da hoće da prisvoji tuđe teritorije, srpski narod je sam sebi navukao omču oko vrata. Nije uspeo da se otrese starih zabluda i predrasuda, već se, štaviše, još dublje zapleo u njih. Po drugi put je propustio da blagovremeno proklamuje osnovna načela srpske nacionalne politike i odvažno krene da jednom uistinu ostvari svoj davnašnji, dugo odlagani naum. Umesto da bez ustručavanja pokrene pitanje svojih nacionalnih istorijskih granica, sledeći svoj najdublji životni interes, pustio je da ga zbunjuju i iscrpljuju beskonačnim pričama o tome kako mu je neophodno da najpre izgradi celovit nacionalni program.

Što je još gore, pristao je da ga na brzinu upregnu u neku nazovitreću jugoslovensku državu, čime je nepovratno navukao na sebe mržnju domaćih i podozrenje inostranih neprijatelja, koji su u tom nastojanju da se očuva kontinuitet jugoslovenske države videli samo pokušaj drske obmane međunarodne javnosti.

U opštem procesu demokratizacije, koji je nezadrživo uzeo maha posle sloma totalitarnog režima u Jugoslaviji, srpski narod nije dobro shvatio ni za koji oblik društvenog i političkog uređenja treba da se opredeli, pa nije uspeo da preuredi odnose u svojoj kući na način koji bi više odgovarao njegovim stvarnim potrebama i njegovoj bogatoj slobodarskoj tradiciji. Kao da je predosetio opasnost građanskog rata, pa nije hteo ništa da rizikuje, već se ukopao u poznatom i oveštalom. Poveo se za starom vlašću, koja je zakratko zadobila njegovo gotovo neograničeno poverenje time što je podržala očajnički pokret Srba sa Kosova i Metohije protiv šiptarskog zuluma, tako da je svojim pretežno pozitivnim izjašnjavanjem na prvim višestranačkim izborima posle tih za nacionalno otrežnjenje i osvešćenje čitavog naroda značajnih događaja, potvrdio i učvrstio autoritet te vlasti sa svim njenim nasleđenim i lako prepoznatljivim slabostima i nedostacima". (*Srpsko zvono*, Br.7, Knin, 1993)

31. oktobar – 3. novembar

◊ Na vanrednom zasedanju Sabora SPC u Ostrogu poručeno je (Miloševiću) da "ničija stolica nije važnija od sudbine i slobode celog naroda i da "niko nema monopol nad narodom i budućnošću naše zemlje". U saopštenju se dalje kaže da... "srpsko pitanje koje nije od juče, nije rešeno – niti može biti rešeno – onako kako su ga rešavali bezbožni komunisti, niti ovako kako ga, po komunističkim ('avnojevskim') granicama, želi rešiti Evropska

zajednica, ili po pritiskom moćnika OUN, Srbi u BiH, u Hrvatskoj, u Slavoniji i Dalmaciji, nisu tamo od juče...". Kaže se takođe da srpski narod ne može da se odrekne nijednog dela svoje teritorije, po kojoj su rasute njegove kosti, a političkim vođama se upućuje apel da nikada ne izgube iz vida celinu i jedinstvo srpskog naroda". (*Pravoslavlje*, br. 640, 1993)

12. novembar

◊ **Vojislav Šešelj**: "Svi dobrovoljci su bili pod komandom JNA ili lokalnih TO RS i RSK. Prećutkuje se podatak da su neki dobrovoljci SRS, uključeni u specijalne jedinice policije i vojske SRJ, prelazili Drinu i učestvovali u ratnim dejstvima u Bosni.

(...) Po Šešeljevim rečima, ratnim operacijama su komandovali Obrad Stevanović u Skelanima, Mihajl Kertes u istočnoj Slavoniji, Radovan Stojčić - Badža u Bršadinu". (*Borba*, 12. novembar 1993)

1994-2006.

1994.

Januar

◊ **Ratko Mladić:** "Da je došlo do spajanja srpskih snaga iz pravca Grbavice i Koševa Sarajevo ne bi bilo u muslimanskim rukama. I sam uži, urbani deo Sarajeva bio bi pod našom kontrolom.

Da smo zadržali naš deo Sarajeva u meri u kojoj smo to mogli, verovatno bi Aliji Izetbegoviću i njegovoj agresivnoj politici davno bili izbrojani dani. Nakon Trnova, imali smo veoma jake okršaje za selo OSMAČE. **To je bilo veliko muslimansko selo u koje nikad nije stupila srpska noga, dok ga nismo oslobodili.** U to selo general Milan Gvero i ja stigli smo helikopterom, kada je u njega već ušla naša vojska. Pošto ne mogu svuda da stignem ja često koristim helikopter.

Potom smo nastavili prema srpskom selu Brezani, koje su Muslimani spalili. Tu je i srpsko selo Turija. To je između Osmače i Srebrenice. Hteli smo da oslobodimo ta naša, srpska sela. Tamo ima jedan trigonometar 945 (brdo, vojnička trigonometrička tacka 945). Potom sam otišao u Zvornik. Na trigonometar sam krenuo sa predsednikom opštine Skelani, inače lekarom. Tu sam malo desantirao. To je bio prvi srpski desant. Prebacio sam tridesetak vojnika, jedan vod do položaja prema selu Brezani.

Srebrenicu nismo oslobodili jer se u to umešao Morion. Muslimani su tu bili gotovi. Srebrenica im je ostala kao onaj kavez u kojem je Morion odneo papagaja. Svet je, naročito svetski mediji, napravili su od Srebrenice nekakvu pozornicu. Stvorena je takva klima da smo mi morali postupiti onako kako smo postupili. Slučaj Srebrenice je napravljen da bi se prikrio rat, koji je tada bujao, između Muslimana i Hrvata.

Trebali smo jos tada Srebrenicu da oslobodimo. To je bilo veliko muslimansko i tursko uporište, od njihovog dolaska na ove prostore pa do ovog rata. To naselje podignuto je na srpskoj zemlji, pa ono, po pravilu nasleđa, njima ne pripada, iako su tamo bili većinsko stanovništvo. Oni su u ovom ratu prvi put poraženi na tom prostoru. Da nije bilo uplitanja međunarodne zajednice, platili bi cenu za sve ono što su do sada činili srpskom narodu. Kada je trebalo da oslobodimo Srebrenicu, Savet bezbednosti UN doneo je Rezoluciju o zaštićenim zonama, tako da nam nije odgovaralo da idemo dalje. Osim toga, poslali smo, i od činjenice da se tamo skrvalo mnogo muslimanskog stanovništva iz okolnih mesta - Zvornika, Višegrada, Vlasenice i okolnih sela... Inače, srebrenički Turci počinili su najveće zločine nad srpskim narodom i u gušenju Bune protiv dahija. Oni su tada i Mačvu zavili u crno.

Zbog muslimanskog ekstremizma, mi smo bili prinuđeni da jednom složenom i vojnički efikasnom operacijom zaustavimo to njihovo divljanje i da ih adekvatno kaznimo za ono sto su napravili i u prošlosti i u sadašnjosti.

Operacija 'Lukavac 93' zahvatila je međuprostor planine Jahorine, Igmana, Bjelasnice i Treskavice. To je prostor od Goražda do Ivan-sedla. Cilj ove operacije bio je spajanje Hercegovine sa ostalim prostorima Republike Srpske i teritorijalno povezivanje srpskog naroda od Kupe i Korane do Timoka.

Za nas Srbe zapadno od Drine, reka Drina nikad nije bila granica. Niti će biti. Drina je naša kičma. Ona protiče kroz centar srpskih teritorija. O njoj treba da pevamo bar onoliko koliko pevamo o Moravi... Za Muslimane Drina je bila nekakav simbol, preko koje su želeli da se povežu sa islamskim svetom, sve do Kineskog zida. Drina je za njih sinonim dominacije nad srpskim narodom, još iz vremena moćne turske imperije, kada su preko te reke odvođeni srpski dečaci od pet do sedam godina i pretvarani u janičare, da bi se posle usmeravali protiv sopstvenog naroda.

Mi ne želimo celo Sarajevo, već samo da ga podelimo. Drugo, išli smo na Igman i Bjelasnicu zato što su muslimani, uz pomoć UNPROFOR-a naročito generala Morijona, prokopali tunel ispod sarajevskog aerodroma, od Dobrinje do Sokolović-kolonije. Prokopali su ga ispod srpske zemlje, ispod aerodroma, koji smo ustupili za humanitarne svrhe. Ovim kanalom distribuirali su snage i sredstva, pojačavajući se čas u Sarajevu, čas iz Sarajeva". (*NIN*, januar 1994)

9. april

◊ **Dobrica Ćosić:** (...) Pomagao sam i, koliko sam mogao, zalagao da se srpski narod politički organizuje u Bosni. Da se mine podela na četnike i partizane. Bio sam ubeđen da raspadom Jugoslavije mora da se raspadne i Bosna (naznačio u pismu kongresu intelektualaca u Sarajevu – mart 1992). zalagao sam se za mirno i pravredno razgraničenje, čime bi se možda izbegao rat.

(...) Ja sam pre osnivanja SDS uveliko radio sa Karadžićem i savetovao sve protagoniste političkog organizovanja Srba u Bosni da idu kod Karadžića i da se povezuju s njim. S Karadžićem sam bio u veoma tesnim odnosima, naredio sam mu: 'Prihvati se privremeno te dužnosti'. Nisam mogao pretpostaviti da će on postati ovakva figura. To je najdarovitiji srpski političar danas.

(...) Ja sam se zalagao za federaciju Bosne i Srbije. Tvrdio sam da Muslimani imaju sve istorijske razloge da budu sa Srbima.

(...) niko nije razumeo da se srpski oslobodilački pokret u Bosni toliko osamostalio da više niko na njega nije mogao odlučujuće da utiče: ni Slobodan ni ja.

(...) neminovna je rascep Bosne, neminovna je etnička podela Bosne i dugotrajan nemir, nestabilne granice, jedno palestinsko tle za Istočnu Bosnu, za Drinu, za Sandžak, za te veze. Tu mira nema. Podela Bosne mora da bude kompromisna. Razume se, niko ne može da bude zadovoljan, ali svi mora da se bore za državnost". (*Duga*, 9. april 1994)

22-23 april◊ **Drugi Kongres srpskih intelektualaca**

Biljana Plavšić, potpredsednik Republike Srpske: "Očekujem da ćete biti hrabri približno našim borcima na frontovima, i da nećete podleći malodušnosti pojedinih intelektualaca pesimistički nastrojenim koji neoprostivo rade na uspavlivanju srpskog naroda govoreći mu 'da još nije sazrelo vreme za ujedinjenje, da su to još daleke želje, da treba čekati, da se treba nekoga ustručavati'. To može da ostavi pogrešan utisak o željama većine srpskog naroda i da razočara naše borce, koji ne žale svoje živote da bi se ostvario taj vekovni san Srba da žive u jednoj državi i da u njoj ostvaruju svoje svestrane sposobnosti i da stvore jednu demokratsku, naprednu i jedinstvenu srpsku zemlju".

Milorad Ekmečić: (...) "Očigledno je da se i crkva uključila u traženje istočnih granica, pre svega zbog činjenice da je destabilizacija najpre pogodila katoličku Poljsku. Treba uzeti u obzir da je Vatikan svuda prisutan kao svetska sila, koja odlučuje o svim političkim promenama i događajima. U posleratnim decenijama Katolička crkva doživela je radikalnu transformaciju

– od stabilnog potporna svih diktatura i autoritarnih vlada, do zagovornika demokratskih rešenja po američkom poimanju. Njeno uključivanje u borbu za ljudska prava po zapadnim merilima jedan istoričar je ocenio kao, pored boljševičke, drugu, veliku revoluciju XX veka.

(...) Jugoslavija je propala zbog trošnog kostura na kome je podignuta, i to rušenje došlo je iznutra, a ne spolja. Ipak je nemoguće prećutati ulogu spoljnog pritiska za nabeđivanje srpskog naroda za izbijanje građanskog i religioznog rata. U prvim danima jugoslovenskog sloma, Nemačka je, neobičnim ispoljavanjem diplomatske inicijative i snage, ubedila jedanaest ostalih članova Evropske zajednice da slede njeno vođstvo u priznavanju Slovenije i Hrvatske. Kao rezultat rešenosti pape da dostigne jaku podršku dvema katoličkim zemljama Vatikan je požurio s priznavanjem čak i pre nego što je to uradila Zajednica. SAD su se pridružile evropskom vođstvu. Tako su se vodeći činoci zapadne civilizacije ujedinili sa svojim suvernicima.

(...) Do sada je to uvek kod nas bio Jug. Sada je to cela nacija. Uzeto na dugu stazu, srpski narod ne ratuje samo za potvrdu svog ljudskog prava na jedinstvenu državu nego i brani duh jednog pravičnijeg sistema, gde će i on biti pravično i podjednako tolerisan, a ne da i dalje ostaje merilo preferiranja svega što stoji zapadno od njegovih granica.

(...) Iz svega što je ovde rečeno proizlazi zaključak da se uspostavljanje punog jedinstva ujedinjenja srpskog naroda ne može očekivati uskoro i u jednom zahvatu. Stvar je istorijske upornosti da to izdržimo. U časovima današnje tragedije, niko nema moralno pravo da to kaže drugome, ali ima pravo na ispovest – da to kaže sam sebi. To i jeste zadatak današnjeg Drugog kongresa srpskih intelektualaca. Kao ni pre 1914, nama danas ne ostaje ništa bolje nego da gajimo nade u zapadnu demokratiju, onu demokratiju u kojoj potonja antikomunistička svest nije stvorila hladni rat i izmenjene norme morala i međunarodnog prava koje je on proizveo. Možda je i danas aktuelna Skerlićeva deviza da je 'Zapad zakon života'. Ako u Rusiji tražimo saveznika, to bez sumnje ne mogu biti dozivi atamanske sablje niti imperijalne moći velike svetske sile. U Rusiji je naš jedini istorijski saveznik nova demokratija koju oni još nemaju, ili joj izlazak na površinu onemogućuju tenkovskom paljbom. Naš jedini i prirodni saveznik u Rusiji mora biti demokratski pokret koji sporo, ali nezadrživo, preuzima vođstvo u njenoj politici. Pored toga što ruska demokratija može ponovo postati glavni faktor demokratizovanja cele Istočne Evrope, kao što se to desilo nakon revolucije 1905, i one iz 1917. godine, jedino ona može stvoriti vladu u toj zemlji koja se, u nužnosti pogađanja i davanja ustupaka zapadnim silama, neće pogađati na naš račun. Istorija nas uči da se upravo danas, kad nova Rusija ponovo izlazi na svetsku

scenu, moramo pribojavati da njeno vođstvo žrtvuje naše interese u cenkanju sa Zapadom, kao što je bio slučaj 1876-1878, i nakon 1941.

(...) Postojeći građanski rat, pored neviđenog gubitka ljudskih života, za glavnu posledicu ima uništenje osnova jedinstva jugoslovenskih naroda. Perspektive zajedničkog državnog života propale su, barem za nesagledivo vreme. Decenijama dugo nazadovanje sekularnog identifikovanja nacije konačno je završeno. Ako je u svoje vreme Vuk Karadžić smatrao da identifikovanje nacije i religije pripada stanju 'nesrećnih ljudi' sada treba prihvatiti činjenicu da je to načelo definitivno pobedilo. To će ostati trajnim obeležjem našeg budućeg života.

(...) Prvi i osnovni preduslov za srpsko nacionalno jedinstvo u jednoj modernoj, demokratskoj i evropskoj državi jeste uspostavljanje mira na postojećim ratištima. Uspostavljanje mira će otvoriti tokove koje nikakva ljudska ruka ne može unapred stvoriti. U tom okviru će se rešavati formula jedinstva, čak i sa Crnom Gorom, koja formalno izlazi iz onih gorućih pitanja koje se nameću u Bosni i Krajini. Vladajuća stranka u Crnoj Gori, a s njom i deo inteligencije, nisu načisto s idejom o posebnoj crnogorskoj naciji. Socijalna kriza proizvela je osećanje bespuća kod omladine. Velike žrtve u ratu za Prevlaku ostale su bez racionalnog opravdanja. Budućnost kojom separatisti nastoje da pokriju golotinju svojih zahteva ne bi trebala da dovede u pitanje i uverenje da je nemoguće razbiti jedinstvo između dva dela srpskog naroda. Za deo crnogorskog javnog mišljenja još vredi staro pravilo da oni rešavaju politička i sudbinska pitanja načinom koji se primenjuje u Rusiji. Ako tamo počne razaranje republičkih granica, u Crnoj Gori se sličan proces neće moći zaustaviti.

(...) Za ujedinjenje sa Srbima iz Bosne i Krajine treba usvojiti polazište da se ne smeju praviti nikakve političke prepreke na putevima integrisanja tog područja koje će buduća civilizacija zahtevati. U tom pogledu treba otvarati sve saobraćajne veze sa hrvatskom i muslimanskom stranom ukoliko to nije vezano za opasnost produženja rata. Lokalna tržišta na granici i razmena dobara učiniće da život prostruji svuda gde je ratom ubijen. Kulturne kontakte, uzajamne posete grupa intelektualaca, treba osloboditi tihe i uvek prisutne sumnje da su deo neke političke zavere o uspostavljanju jugoslovenske države, ili deo plana o odvajanju od srpske matice. Zaustavljanje uzajamnog optuživanja i praštanje grehova, koji bi se mogli oprostiti, nisu stvar samo religije. U tom pogledu, treba odmah odustajati od upotrebe uvredljivih naziva koje druga strana za sebe ne upotrebljava.

(...) Kulturno ujedinjavanje pretpostavka je političkom ujedinjavanju. Standardizovanje jedinstvenog književnog jezika istorijska je neminovnost,

koja će se jednom morati dovršiti. Nema naroda na svetu koji se trajno miri sa standardnom diglosijom, kao što nema ni naroda koji je jezičko pitanje silom rešio. Pokušaj u Republici Srpskoj da se usvoji ekavski izgovor u jezičkom standardu treba doživeti kao prvi proplamsaj procesa koji će celinom biti razvijen kasnije. Ne treba napominjati da je jezik osnova kulture. Treba usaglašavati zajedničke praznike i državne simbole, a nastaviti s radom u školi.

Političko jedinstvo zavisice od budućeg mira i ostvariće se uporedo s mirovnim pregovorima. Po pravu na samoopredeljenje četiri postojeće srpske države ujedinice se u jednu, s pažljivim merenjem koraka u mirovnim pregovorima. To će potrajati dugo, a srpski političari ne smeju napraviti pogrešku kao sa Prevlakom – da napuštaju malog vrapca iz ruke za prazna obećanja na grani. Mir i vreme rade za nas, a ako Hrvatska nametne nov rat, onda državno jedinstvo treba proglasiti odmah.

(...) U međuvremenu treba uporno raditi na ujedinjenju svih političkih, kulturnih, prosvetnih, sportskih i, tamo gde je moguće, državnih ustanova. Ujedinjenje političkih stranaka zahteva i pomeranje njihovih glavnih odbora u Beograd, ili barem za to stvarati privremena središta. Postoji opasnost da se usvajanjem administrativnih i ustavnih rešenja u Bosni i Krajini poveća rascep sa Srbijom i Crnom Gorom. U te dve pokrajine kao da se naglašava potreba da se Šumadija pretekne u patriotizmu, pa se državni, politički i kulturni simboli više vežu za nacionalnu tradiciju nego što se to pokazuje volja u Beogradu. Upadljivo je da su u te dve pokrajine sve državne mere čvršće vežu za crkvu i pravoslavnu religiju. Tu je i istrčavanje pred rudu, u sirovom antikomunističkom i antisocijalističkom rečniku. Ponegde se žuri s proglašenjem monarhije, a guslarsko veče doživljava se kao najviši domet nacionalne kulture. U isto vreme zaostaje se za Šumadijom u izgradnji pravne države i poštovanja zakona. Odveć je popustljiv odnos prema nezakonitom bogaćenju i hajdučkom ponašanju. Neopravdano se zadocnjava u rešavanju socijalnih pitanja.

(...) Osnovno polazište u pitanjima uređenja budućeg zajedničkog društva i jedinstvene države podrazumeva da se to mora raditi sporazumno, a ne nametanjem preuranjenih rešenja. Nerazvijene oblasti nesvesno će povećati rascep ako socijalnu strukturu društva i političku organizaciju države nameću razvijenijoj Šumadiji. Od 1804. Šumadija je u tome bila model za srpski narod u svim pokrajinama. S druge strane, svaki pokušaj da se iz Beograda preduzimaju nedogovorene mere u ovom smislu, kao što je pritisak da se menjaju politička vođstva u Bosni i Krajini, u njima izaziva talase sumnjičenja da se to radi zbog nekih nekazanih namera, da se buduća rešenja o ujedinjenju

srpskog naroda traže u pregovorima sa Hrvatima iza zatvorenih vrata. Treba prepustiti demokratskoj proceduri da se pokrajinska rukovodstva sama stabilizuju, pa tako oslobode ovog straha.

(...) Jedan od hitnih zadataka je izrada zajedničkog kodeksa ponašanja partija u sve četiri srpske države. U zemljama u kojima su političke stranke nastajale u prirodnoj evoluciji parlamentarnog života, takav kodeks nije bio uobičajen i zamenjivalo ga je običajno pravo po kome sve što sud jednom nije kaznio može biti dopušteno.

(...) Pored postojećih zajedničkih poslova koje vrše četiri srpske vlade treba pristupiti i usaglašavanju rada četiri parlamenta. Na kraju, od ovih prethodnih parlamentarnih kontakata zavisi i trenutak kada će se sazvati zajednička ustavotvorna skupština. Kontakti na vladinom nivou nisu adekvatan supstitut parlamentarnoj saradnji. Oni imaju i tu prednost da oslobađaju srpsku vladu političke odgovornosti pred stranim silama. U njima učestvuju i sve političke stranke. Trebalo bi da četiri parlamenta formiraju jedno zajedničko telo koje bi izrađivalo politički program. Pokušaji da takav nacionalni program rade grupe intelektualaca i kulturne ustanove imale su za posledicu da se množe centri informisanja, u šta su se te ustanove nužno pretvarale. Imao je pravo Makijaveli 'da su nenaoružani proroci propadali, a naoružani pobeđivali'. U našoj istoriji bile su realne samo one deklaracije koje je donosila država ili nacionalni parlament. Krfsku deklaraciju 1917. svi su slušali, a Slobodana Jovanovića 1941. nije niko.

Postojeća jugoslovenska kriza i građanski rat, kao njen glavni motiv, trajaće još dugo. To ne zavisi samo od spremnosti naših političara da se priklanjaju realnim rešenjima, i da se, po potrebi, savija i koleno. Ako strane sile, čije je dosadašnje ponašanje izazvalo građanski rat i kasnije ga stalno generisalo, nastave s destabilizovanjem postojeće jugoslovenske države, one preuzimaju i odgovornost za ojačavanje iredentističkog karaktera srpske politike. Staro je pravilo da stabilna Srbija uslovljava stabilan Balkan. Oto Bauer, 1904, i Jovan Cvijić, kasnije, zaslužni su za teoriju da glavne strateške tačke celog Balkana leže na srpskom području. Pre nego što su zauzeli Konstantinopolj 1453. Turci su morali da vode Kosovsku bitku 1389. i učvrste svoju vlast na Kosovu i u vardarskoj Makedoniji.

(...) Svako odustajanje od osnovnog cilja – jedinstva srpskog naroda – proizvodi udare iredentističkih motiva i jača politički ekstremizam svake vrste. Uvek je spoj iredentizma i visoke inflacije davao diktature i iz mraka podizao autoritarne ideologije. Strane sile se mogu opredeliti za to da izlaz iz ćorsokaka u koji su uvele ovaj prostor traže u obnavljanju jugoslovenske države. Za srpsku politiku to je jedno od onih pitanja gde se stavlja u

iskušenje njena spremnost da se ravna po realnim potrebama. Bez naše krivice, građanski rat je srušio jugoslovensku ideju za koju smo se mi najupornije i najduže borili. Ona je sada podređena prioritetu ujedinjenja srpskog naroda u svojoj nacionalnoj državi, barem dok svi svoje rane ne polizemo. Ako je Jugoslavija ponovo suđena – stвориće je neko bolje doba."

Vasilije Krestić: "Duhovna integracija danas je jedno od značajnijih pitanja srpskog naroda. Da ne bi bilo zabune, ističemo da pod duhovnom integracijom podrazumevamo svest o istoj nacionalnoj, verskoj, kulturnoj i civilizacijskoj pripadnosti, svest o istim težnjama, ciljevima i interesima, bez obzira na geografske prostore na kojima Srbi žive i ideološku i partijsko-političku pripadnost.

(...) Imajući u vidu ovakvo stanje među Srbima, već je uočeno da kod nas 'svako ima svoju posebnu filozofiju, sopstvena merila, svoje posebne račune'. Drugim rečima, naša merila najmanje su srpska, jer kod nas 'niko nikog ne sluša, niko ne određuje, niko ne naređuje, niko ne izvršava'.

Takvi kakvi smo, nejedinstveni, razbijeni i međusobno zavađeni, mi nikome ne možemo biti i nismo uzor na koji se valja ugledati. Zbog toga i nemamo privlačne snage, ali ni otpornosti. Uato smo lakše asimilovani no što smo bili u stanju druge da asimilujemo. Na taj način smo lakše, brže i u većem broju postajali Hrvati, Albanci i muslimani no što su oni postajali Srbi. Zbog toga i spadamo u grupu naroda, kao što su, na primer, Jevreji i Jermeni, koji su podložni masovnom uništavanju. Navikli da se borimo i ginemo za slobodu, mi nismo naučili da cenimo život onako kako ga cene drugi, kulturniji i civilizovaniji narodi. A kad sopstvene živote ne cenimo mi sami, kad nemamo dovoljno otporne snage, zašto bi naše živote cenili oni koji nam ne žele dobro, kojima smetamo samom činjenicom što postojimo i što nastanujemo one geografske prostore s kojih nas, zbog etničke i verske čistote, žele proterati?"

Pavle Ivić: "Rat u Bosni i Hercegovini, koji je po sebi užasna nesreća, imao je i pozitivnih posledica. Učvrstio je među Srbima svest o potrebi srpskog jedinstva i probudio uspavane energije. Ujedinjenje Srba, ali potpuno, ne samo političko već i privredno, kulturno, jezičko, postalo je ideal naroda koji je shvatio da mu nema opstanka bez oslonca na maticu istočno od Drine. Samo u takvim izuzetnim prilikama bilo je moguće ono što je učinjeno u Republici Srpskoj. Reč je o jedinstvenoj istorijskoj šansi. Doduše, u samoj Srbiji, čija sloboda nije neposredno ugrožena, nije bilo te neodoljive plime čežnje za integracijom. Reagovanje javnosti bilo je podeljeno. Možda je i bolje što je tako. Nikako ne bi bilo dobro da je inicijativa potekla odavde. Ovako, niko ne može reći da je iz Srbije nešto nametnuto Republici Srpskoj."

Miodrag Jovičić: "S gledišta srpskog naroda, otcepljenje Slovenije nije tangiralo njegove nacionalne interese, s obzirom na gotovo potpunu homogenost slovenačkog naroda u ovoj republici. To već nije bio slučaj s otcepljenjem Makedonije, u kojoj živi znatan, precizno neutvrđen broj Srba. Međutim, otcepljenje Hrvatske, na jednoj, i Bosne i Hercegovine, na drugoj strani, značilo je ugrožavanje srpskog nacionalnog bića u njegovoj srži. Otuda je ono, onako kako je izvedeno, bilo za srpski narod neprihvatljivo.

(...) Srpski narod je početkom 1992. doneo odluku o obrazovanju posebne Srpske Republike Bosne i Hercegovine, kasnije preimenovane u Republiku Srpsku, i sve do sada, pod borbom, uspeo da joj uglavnom obezbedi granice koje se poklapaju s prostiranjem srpskog naroda, u oko 61 odsto od ukupne teritorije Bosne i Hercegovine. Spreмна da doprinese uspostavljanju mira u Bosni i Hercegovini, Republika Srpska je prihvatila da procenat svoga učešća u teritorijalnoj raspodeli svede na oko 50 odsto, ali ne i ispod te granice. Kao što je poznato, sporazum tri strane o podeli još nije postignut zbog nerazumnog protivljenja Muslimana, podržavanih od različitih snaga iz inostranstva, ne samo onih sa Zapada, nego pre svega muslimanskih zemalja.

Srpski narod u Bosni i Hercegovini faktički je uspeo da realizuje svoje pravo na samoopredeljenje. U ovoj fazi, to je opredeljenje za Republiku Srpsku, koja je stvarnost i koju je međunarodna zajednica, *volens nolens* prinuđena da priznaje kao poseban međunarodni subjekat.

Srpski narod, i pored svih nedaća koje su ga pratile u ovom veku, a posebno poslednjih pedesetak godina, mora da ostane veran svom istorijskom opredeljenju – ujedinjenju svih Srba u jednu državu. (Ovo 'svih Srba' znači svih Srba nastanjenih na područjima gde predstavljaju većinu.) Prepreke na tome putu nisu male, i neće biti male, ali se one, spojem mudrosti i hrabrosti, moraju savladati.

(...) Pravo srpskog naroda na samoopredeljenje u Bosni i Hercegovini, koje je takođe neosporno, u načelu je, po svemu sudeći, prihvaćeno od inostranih faktora, tako da ne bi smelo biti prepreka na putu njegovog ostvarenja.

Osnovno pitanje koje se danas pred nas postavlja jeste kako pristupiti poslu ujedinjenja srpskog naroda. Ne upuštajući se u razmatranje svih puteva i načina za postizanje toga cilaja, ja bih se, u okviru svoje teme, ograničio na kratko izlaganje o modalitetima ostvarenja prava na samoopredeljenje srpskog naroda.

To pravo moralo bi da bude ostvareno putem plebiscita, koji bi bio organizovan u sadašnjoj SR Jugoslaviji, u Republici Srpskoj i u Republici

Srpskoj Krajini. Samo pak pitanje postavljeno na plebiscitu jednostavno bi glasilo: 'Jeste li za ujedinjenje srpskog naroda u jednu državu?'

Ujedinjenje srpskog naroda i stvaranje jedne snažne države, zasnovane, razume se, na demokratiji, značilo bi, s obzirom na geopolitički položaj te države, postojanje pravog predziđa i prema germanskoj i prema islamsko-fundamentalističkoj opasnosti. Evropa, koja se sada tako sramno ponaša prema srpskom narodu, morala bi mu za to jednom biti zahvalna". (*Srpsko pitanje danas*, Drugi kongres srpskih intelektualaca, Beograd 1995)

19. avgust

◊ **Slobodan Milošević** o odluci rukovodstva sa Pala povodom plana Kontakt-grupe: "Odluka rukovodstva na Palama nesumnjivo je najteža odluka protiv interesa građana same Republike Srpske, ali i protiv interesa celog srpskog naroda i protiv interesa građana SRJ.

Odbija mir u času kada im je priznata Republika Srpska na polovini teritorije bivše BiH i kada se, prihvatanjem mira, skidaju sankcije onima, bez kojih ne bi postojali.

Raspisali su referendum, da bi sakrili svoju odgovornost iza leđa građana i naroda, koji svakodnevno krvari i koji su o pravom stanjustvari obavestili samo onoliko koliko su oni želeli. Raspisali su referendum da bi građane učinili odgovornim za državnu politiku, za koju nisu pitali građane i koju građani nisu vodili. Srpski narod u Republici Srpskoj, na taj način treba da postane saučesnik u odlukama na svoju sopstvenu štetu. Utoliko je ova odluka rukovodstva protiv naroda teža i podlija.

Njihova odluka da odbiju mir, ni po jednom kriterijumu istine i pravde ne može biti u interesu ratnih profitera i u interesu onih ljudi, čija je savest nečista, koji se boje dolaska mira, u kome će sva nedela isplivati na površinu.

(...) Oni koji stvarno odlučuju nemaju sinove na frontu.

Pokazali su svirepu bezobzirnost prema interesima ogromne većine srpskog naroda i svih građana Jugoslavije.

Uzurpirali su pravo da odlučuju o sudbini jedanaest miliona građana SRJ.

Svojom odlukom teško su ugrozili bezbednost i interese Srpske Krajine.

Bezbroj puta do sada dali su nam razloge da prekinemo svaku vezu sa njima, jer nijednu datu reč nisu održali: od Sarajeva do Atine, od Atine do Goražda, od Goražda do Skupštine, od Skupštine do ovog poslednjeg referenduma, za koji su nam takođe rekli da neće raspisivati.

Sada su direktno stali protiv narodnog interesa i sebi prisvojili pravo da odluče o životima miliona ljudi. Ništa teže i ništa gore protiv interesa svog naroda nisu u stanju da više naprave. Zato moramo prekinuti svaki dalji odnos i saradnju sa takvim rukovodstvom." (*Večernje novosti*, 19. avgust 1994)

20. avgust

◊ **Zoran Lilić**, predsjednik SRJ, povodom odbijanja paljanskog rukovodstva da potpiše mirovni plan Kontak grupe: (...) "U pozadini najnovijih događaja, zapravo, stoji beskrajno nesebična i, u istoriji, jedinstvena solidarnost Srbije i Crne Gore sa srpskim narodom preko Drine, s jedne, i s druge strane meni nerazumno i neprihvatljivo ponašanje rukovodstva Republike Srpske.

(...) Niko nije rekao da je mirovni plan savršen, niti da je najpravedniji, ali on je sigurno težišna tačka između rata i mira. On, naime, donosi mir. Tim planom srpskom narodu u Republici Srpskoj otvaraju se potpuno realne perspektive da ostvari sve za šta se borio, ali u sasvim promenjenim uslovima - u miru: bez daljih uzaludnih pogibija i rušenja.

(...) Srpski narod u republici Srpskoj obezbedio je svoj nacionalni i državni identitet.

(...) Države se ne grade preko noći, a postigli smo ogroman rezultat. Sada je na nama da gradimo ekonomske, privredne, finansijsko, monetarne veze, druge systemske veze, kao što su zakonske, obrazovne, kulturne i njima slične.

(...) Ako od nečega srpski narod treba da bude zaštićen, onda je to od takvog rukovodstva... I zaista, svako treba da se zapita imaju li prava da 'upropaste' ovolika odricanja i žrtve zato što im je malo pola BiH... Muslimana i Hrvata, koji su zajedno dobili drugu polovinu, dvostruko je više i to je realnost koju treba prihvatiti.

(...) Proizilazi da na Palama bolje znaju šta je interes celog srpskog naroda od Slobodana Miloševića, koji je prvi podmetnuo svoju glavu za interese svog naroda, a i bolje nego svi mi zajedno, legalno političko rukovodstvo Jugoslavije, Srbije i Crne Gore, koji smo od prvog dana vodili jasnu i doslednu politiku.

Davno smo uvideli da rukovodstvo Republike Srpske takve osobine ne krasi. Većina se obogatila, čak, da dodam, prošle godine su u kriminal umešali i najvišu monetarnu instituciju - Narodnu banku Republike Srpske koja je emitovala novac bez pokrića, snabdevala dilere i tako ubrzala požar inflacije u Jugoslaviji.

Takva i slična dela nikada neće moći da budu opravdana, a kad bi ih iko mogao rangirati, onda bi po svojoj svireposti i bezobzirnosti bili gori oni koji su nalogodavci nego oni koji su izvršioci.

Narod u RS nema predstavu šta se može postići kroz mirovni proces i šta u celini uzev znači ono što je ponuđeno. Zato i naša odluka o prekidu odnosa treba da otrezni ljude, ne bi li shvatili o čemu je reč. Jednostavno ne dopuštamo da tri čoveka na Palama odluče o svima nama. O celom srpskom narodu. Oni taj mandat nemaju.

Oni sada, slobodno možemo reći, manipulišu borcima i građanima Republike Srpske. Videćete, uostalom, rezultate referenduma, brojke. Svako zna da je pre rata bilo milion i četiri stotine hiljada Srba, od bebe do staraca. Ovde kod nas je izbeglo oko 500.000, u inostranstvu je bar 100.000, a na teritoriji koju kontrolišu muslimani i – Sarajevo, Tuzla, Zenica i drugi gradovi: još bar 150.000 ljudi. Od preostalog broja, ni polovina ljudi ne zna koje su prave mogućnosti mirnog rešenja. Oni su se postarali čak da se pogase repetitori da se ne bi gledao nas televizijski program, da se ne bi slušao naš radio program, ne dozvoljavaju da štampa dođe do ljudi." (*Politika*, 20. avgust 1994)

28. novembar

◊ **Matija Bećković**, pesnik i akademik: "Poslednjih 70 godina činjene sustvari koji nijedan narod ne može činiti bez ozbiljnih posledica za svoju sudbinu. Ko je mogao zamisliti i u čiju glavu može to stati da će se 20 godina posle slavnih bojeva na Ceru i Suvoboru u kuću vrhovnog komandanta srpske vojske useliti neprijateljski vojnik koji je na tim kotama na njega pucao. Čak mu je i ta slika s tog fronta bila u bukvaru, a Duško Radović mi je govorio da bi balistički stručnjaci mogli utvrditi kako se na toj slici vidi kako nišani na Dimitrija Tucovića. Taj isti švapski vodnik streljače komandanta jugoslovenske vojske u otadžbini kao saradnika Švaba i uči u srpsku istoriju kao onaj koji nas je sprečio da ne budemo sluge i saradnici okupatora." (*Interju*, 28. novembar, 1993)

1995.

24. februar

◊ **Ljubomir Tadić**, filozof i akademik: "Narod u RS i RSK je u čitavoj svojoj istoriji morao da brani svoj opstanak ustancima. Nikakvi pravni razgovori i prigovori nisu mogli da pomognu kada nasuprot sebe imaju nekoga ko

hoće da ih silom satera u lance i udavi. U takvim prilikama ostaje samo ustanak. Pravo na ustanak, na otpor i pobunu – strao je prirodno pravo. Cela evropska tradicija je zasnovana na tom pravu." (*Intervju*, 24. februara 1995)

5. maj

◇ **Antonije Isaković**, pisac i akademik: (...) "Ja mislim da je insistiranje na Jugoslaviji bio pogrešan potez. Iz nekoliko razloga: Prvi je što od Jugoslavije zaziru ostali narodi. Oni misle da ćemo ih preveslati, ugurati u neki torbak i iskoristiti, iako mi to nikada nismo činili, niti nam je potrebno. Drugi, mnogo važniji je što se državnom formom Jugoslavije najlakše vlada Srbima. Toga je bio svestan Broz, toga su bili svesni Rusi i velike imperijalne sile, toga su danas svesni i Amerikanci koji će, verujem, sutra zagovarati novu asocijaciju u kojoj će Srbi biti u kavezu. Zato sam za savez srpskih zemalja, to bi odgovaralo većini srpskog naroda, a i Crnogorci bi se izležili svoje raspolućenosti jesu li Srbi crnogorskog porekla ili Crnogorci srpskog porekla.

(...) On (Slobodan Milošević) je prinuđen da odlučuje sam jer živimo u svetu kad je obaveštajni rad toliko razvijen da malo šta može ostati tajna. Zato ih je Milošević uvek iznenađivao svojim odlukama i bio ispred njih. Oni su uvek bili zatečeni i iznenađeni njegovim potezima. E, da je Milošević to radio timski, svakako bi bio provaljen. To opet znači da on na sebe preuzima ogromnu odgovornost. Milošević je vrlo inteligentan čovek, prodoran, racionalan, on ne donosi odluke pod temperaturom, odlučan je, ima jednu neopisivu hrabrost. Milošević ima inteligentnu prodornost i kad sluša i kad odgovara protivniku. To se najbolje videlo u emisiji 'Kamera pamti', kad je šest predsednika putovalo po Jugoslaviji i odgovaralo na novinarska pitanja. Od cele te grupe, čovek koji je bio politički najспособniji i najinteligentniji bio je Milošević. Tuđman je bio isceđeni limun koji se muči da nešto progovori. O ostalima da i ne govorimo. Pitate me da li sam promenio svoje mišljenje o Miloševiću. Možda sam ponekad bio ljut što mene, kao druga s kojim je osnivao stranku i čoveka koji je 50 godina na levisi, ne poziva da razgovaramo, bar da svoju muku podeli sa mnom. Međutim, njemu nije lako i ja ga razumem, za razliku od ove naše opozicije." (*Intervju*, 5. maj, 1995)

◇ Operacija hrvatske vojske "Bljesak". Oslobođanje zapadne Slavonije.

6-11 juli

◇ Pad Srebrenice. Ubijeno oko 8.000 Muslimana, najveći pojedinačni zločin (genocid) nakon Drugog svetskog rata u Evropi.

4. avgust

◇ Operacija hrvatskih snaga "Oluja", oslobađanje južnog dela Krajine. Organizovani egzodus 150.000 Srba iz Hrvatske.

Novembar

◇ Pregovori u Dejtonu.

12. decembar

◇ **Sinod SPC** izrazio je veliku zabrinutost povodom Dejtonskog ugovora i izjavio da potpis patrijarha smatra nevažećim. "Saopštavajući našoj javnosti tekst ovog obraćanja, upućenog međunarodnim činiocima, Sveti Arhijerejski Sinod oseća, takođe, svojom dužnošću da – zbog nastalih nedoumica ili čak pogrešnih interpretacija, dobronamernih i nedobronamernih – obavesti javnost da nedavni potpis Njegove Svetosti Patrijarha Srpskog na dogovoru predstavnika Republike Srbije, odnosno Jugoslavije, i Republike Srpske ni u kom slučaju ne znači da on lično, ili Crkva uopšte, stoje iza konkretnih inicijativa potpisinika". (*Pravoslavlje*, br. 690, 1995)

14. decembar

◇ U Parizu potpisan Dejtonski sporazum.

29. decembar

◇ **Vreme je da se narodi bivše SFRJ vrate sebi**

Dobrica Ćosić, akademik i pisac, predsednik SRJ (1992 – 1993):

"(...) Intelektualci i pisci su u jugoslovenskim kulturama bili vesnici i idejni nosioci velikih promena u životu nacije. Oni su tvorili duhovno jedinstvo i dubili deobe mu nacijama. Deklaracija o nazivu hrvatskog književnog jezika, koju su 1967. godine objavile hrvatske kulturne institucije, dala je bitan ideološki i duhovni legitimitet hrvatskom separatizmu izraženom u 'maspoku' na početku sedamdesetih godina. Predlog za razmišljanje- odgovor šetrdesetorice srpskih pisaca hrvatskoj Deklaraciji, iako je predstavljao samo tolerantno saglašavanje sa hrvatskim odbacivanjem Novosadskog dogovora o srpskohrvatskom jeziku, zasnovao je u srpskoj kulturi konfrontaciju u najavljenom hrvatskoj dezintegraciji Jugoslavije. Konceptije obe književne "elite", hrvatske i srpske, u koje su se ulile političke energije nacionalnih ideologija, nezadrživom evolucijom postale su jedan od bitnih činilaca raspada jugoslovenstva i kvasac separatizma do militantnih konfrontacija u građanskom i međunacionalnom ratu devedesetih godina.

Javni inicijalni događaj slovenačko-srpske diferencijacije i najava dezintegracije socijalističke Jugoslavije predstavlja prva javna polemika o nacionalnom pitanju u Jugoslaviji koju smo vodili Dušan Pirjevec i ja 1962. i 1963. godine. Raspravljali smo o jugoslovenstvu kao intergrativnoj, socijalističkoj ideologiji, što je bilo moje stanovište, i kritici jugoslovenskog integralizma sa stanovišta prava nacija (slovenačke) na samostalan razvoj, što je bilo Pirjevčevo stanovište. U toj polemici istorija je pobjedu dodelila mom partizanskom drugu Dušanu Pirjevcu, ali ja se danas ne osećam poraženim. Konačniji ishod i te polemike o jugoslovenstvu i državnim ideologijama xx veka, ispoljiće se u narednim decenijama XXI veka.

A novije "prelomne tačke" u raspravama o budućnosti Jugoslavije koje smo vodili mi – protivnici titoizma, rasprave između predstavnika srpske opozicije (Lj. Tadić, M. Marković, D. Čosić) i slovenačke opozicije (N. Grafenauer, T. Kermauner, M. Apih, F. Bučar, S. Hribar, T. Hribar, I. Ivančič, M. Rožanc, J. Smole), nesumnjivo je bila prelomna tačka u kulturnim i ideološkim strujanjima oba naroda. Razgovarali smo desetak sati, načelno konfrontirani, u ljubljanskom restoranu "Mrak" 16. septembra 1985. godine. Mi Srbi smo branili opstanak demokratizovane, reformisane Jugoslavije, a Slovenci su zastupali pravo na samostalnost Slovenije. Slovenačka policija je našu raspravu tehnički savršeno snimila.

(...) Zalagao sam se za stvaranje platforme jugoslovenske opozicije koja bi povela borbu za radikalnu demokratsku – političku, ekonomsku i ustavno- pravnu reformu Jugoslavije. Slovenački intelektualci su se takođe zalagali za demokratiju, ali su imali drugi cilj: odvajanje od Jugoslavije i državnu samostalnost Slovenije. Ja sam se u tim godinama borio za reformisanu, socijaldemokratsku Jugoslaviju, uveren da će nam njeno nasilno razbijanje koje se najavljivalo, izazvati užasan građanski i međunacionalni rat. Priče o konfederaciji Jugoslavije su političke floskule i taktičke obmane, jer su hrvatski i slovenački narod nedvosmisleno želeli da stvore svoje nacionalne države.

Rupel je tipičan predstavnik antisrpske državne politike Slovenije. Ta politika ima dva motiva: antijugoslovenstvo koje je utemeljila Komiterna, poistovećujući ga sa velikosrpstvom i hegemonizmom čiji su ideološki protagonisti bili boljševici Kardelj, Boris Krajer, Dolanc, Kučan i drugi; i antijugoslovenstvo utemeljeno u autohtonoj slovenačkoj nacionalnoj i državnoj ideologiji koje je zastupala slovenačka desnica od klerikalne do Demosovske – Pučar, Bučar, Zlobec, Hribarevi, Grafenauer, Rupel, Urbančin, Janša, Drvnošek...

(...) Srbi su imali odlučujuću ulogu, nije teško utvrditi da su Srbi u čitavom XX veku svugda bili uz Slovence (u ratu za Istru i Trst, u borbi za nacionalna prava u Koruškoj), a da su Slovenci u srpskim krizama bili na strani njihovih neprijatelja. A teško je danas poverovati da su Slovenci svugda bili na strani slobode, prava i pravde, a Srbi hegemonisti, agresori, ratni zločinci koji su zaslužili i bombardovanje NATO alijanse.

(...) Oduvek sam visoko cenio opšti civilizacijski stupanj Slovenije, vrednoću, građansku kulturu, proizvodno - privredne sposobnosti slovenačkog naroda. Privredni uspesi Slovenije ostvareni u "tranziciji" i visoki životni standard, zaslužuju poštovanje. Ali nemam utisak da su vam i kulturno – stvaralački potencijali u izrazitom usponu. Za duhovno stvaralaštvo suzili su vam se tržište i uslovi afirmacije. To se dogodilo svim nacionalnim kulturama na bivšem jugoslovenskom tlu.

(...) Ratovi u Hrvatskoj i Bosni nisu bili ratovi za Veliku Srbiju. To ni Haški tribunal ne može da dokaže, iako je sa tim ciljem osnovan. Ja sam o tim ratovima, njihovim uzrocima, tokovima i ishodima pisao u svojim knjigama i nije ovaj razgovor prilika da se o tome razjašnjavam. Generalno govoreći, to su, po mom uverenju, bili prevashodno međunacionalni i građanski ratovi sa državoboračkim ciljem i jakim verskim motivima. Slovenci su ratovali za nezavisnu Sloveniju; Hrvati su ratovali za etnički čistu Hrvatsku, Srbi su ratovali za Jugoslaviju i svoja nacionalna i građanska prava; Muslimani su ratovali za islamsku Bosnu, Albanci za Veliku Albaniju....

(...) Konfederacija nije bila stvarni cilj nijednog jugoslovenskog naroda. Ako je bila u retorici slovenačkih ili nekih drugih nacionalnih birokrata, bila je to taktička igra koja je prikrivala glavni cilj: razbijanje Jugoslavije i stvaranje nacionalnih država u avnojevskim, komunističkim, neetničkim granicama. Što se tiče položaja Srba u Hrvatskoj, Tuđman sa celokupnom proustaškom strukturom hrvatske vlasti i opozicije, nijednog trenutka nije bio spreman na bilo koji oblik autonomije Srba, niti na bilo kakva kolektivna prava Srbima. Ja sam o tome tri puta razgovarao sa Tuđmanom, a on je sa poznatom žestinom odbacivao svako rešenje srpskog pitanja u Hrvatskoj koje nije predstavljalo nacionalno potčinjavanje i obespravljavanje Srba.

(...) Duboko sam uveren da moja politička misao nije, niti je mogla biti upotrebljena za ciljeve poslednjih ratova. Takvo tumačenje mojih ideja čuje se od lumperintelektualaca, srbofoba i nadničara inostranih institucija. I naravno, od ljudi koji nisu čitali moje knjige. Opšte poznato da su moje knjige i shvatanja koja sam javno izražavao bili po svemu humanistički i demokratski i da su kao takvi budili demokratsku, građansku i nacionalnu samosvest i kritički odnos prema titoizmu.

(...) O kraju XX veka, razaranju Jugoslavije, o ratovima - pobedama i porazima na tlu bivše Jugoslavije i srpskim ratovima posebno - teško je danas istinito i celovito suditi. Mnogo smo blizu tim događajima da bismo sagledali njihove trajnije posledice i o njima istinito sudili. Sada se govori samo politički, dakle, interesno, korisno, jednostrano. Treba da isteknu najmanje tri evropske decenije da bi se mogle sagledati bitnije i trajnije posledice zbivanja s kraja XX veka.

Ustaško proterivanje Srba iz Hrvatske i albansko etničko čišćenje Kosova, jesu srpski porazi. Ali kao što se dobro zna, nijedan ratni poraz nije pobednicima bio samo ratna pobjeda. Ishodi tih ratova nisu konačni. Ja sam kao pisac *Deoba* i Srbin, istinski nesrećan što su u tim ratovima i Srbi činili zločine nedostojne srpskog etosa. A što se tiče mišljenja intelektualnih opskuranata o mojim shvatanjima i idejama - potpuno sam ravnodušan.

(...) Na temelju mojih ideja nije mogla da oživi nikakva velikosrpska ideologija. Jer se u mojih tridesetak knjiga ne može pročitati nijedna, ponavljam: nijedna nacionalistička, velikosrpska, šovinistička rečenica. Činjenica je da sam u drugoj polovini XX veka, dakle, u Titovoj, samoupravnoj socijalističkoj Jugoslaviji, u svim jugoslovenskim literaturama napisao najviše antinacionalističkih tekstova.

Zato što sam na sednici Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije 1968. godine načelno i oštro kritikovao ideologiju nacionalizma koju je zastupalo vođstvo Saveza komunista Jugoslavije s Titom i Kardeljem na čelu. A uzeo sam za primer šovinističko-separatistički teror Albanaca nad Srbima na Kosovu i Metohiji. Proglašen sam nacionalistom zato što su srpski boljševici bili u svemu inferiorni pred Titom, Kardeljem i Bakarićem koji su pod vidom samoupravljanja vodili politiku dezintegracije Jugoslavije i srpskog naroda, što najbolje potvrđuje Brionski ustav 1974. godine.

Većina Srba nije želela da živi u samostalnoj Bosni i Hrvatskoj, jer nije mogla da živi slobodno. Srbi u samostalnoj, Tuđmanovoj, proustaškoj Hrvatskoj su bili izloženi obespravljenu i teroru, pa su digli buni za svoja osnovna ljudska prava. Verujem da pamтите ustašku diskriminaciju i progone Srba, izbacivanje iz Ustava, paljenje hiljada srpskih kuća po Dalmaciji, otpuštanje s posla i sa svih rukovodećih položaja, progon ćirilice i srpske knjige, politiku asimilacije itd. A da se ne podsećamo davljenje vojnika u Splitu, pa blokade kasarni i teror nad oficirskim porodicama, pa ubistva Srba u Zagrebu, Lici, Slavoniji... Na to su sledile srpske osvete, pa zločin za zločin, sve do užasnog, krvoločnog i pljačkaškog međusobnog ubijanja. Ja sam kao predsednik SR Jugoslavije 15. jula 1992. godine osudio zločine sve tri ratujuće strane u Bosni.

A iz Hrvatske u Bosnu se preneo građanski rat. Bosna je bila i internacionalno, islamsko, mudžahedinsko bojište. Istorijski gledano, bio je to rat fundamentalističkog islama za islamsku državu u Evropi. Ratom u Bosni dirigovala je Amerika.

(...) Svi ti ratovi na Balkanu s kraja XX veka su završeci Drugog svetskog rata i počeci novog rata protiv Evrope u kojima je, na svoju nesreću, agresijom NATO na Srbiju 1999. godine, učestovala i sama Evropa. Vinovnici su isti i žrtve su iste. Znamo ih.

Sada kada je Milošević iza šengenskih rešetaka i kada mu sudi Haški tribunal, politički sud koji nije sud istine i pravde, ja neću da govorim o politici Slobodana Miloševića. Samo ću pokušati da vam malo razjasnim često zloupotrebljavanu i tendenciozno krivotvorenu moju rečenicu izgovorenu, mislim, 1990. godine. Dakle, i sada posle 15 godina od tog intervjua *Politici*, ja verujem da posle Nikole Pašića u Prvom svetskom ratu, osobito u 1915. godini, nijedan srpski političar nije imao veće i teže političko breme od Slobodana Miloševića. A kako ga je nosio i politički rešavao, o tome sam kritički pisao i govorio. Po mom mišljenju, njegova generalna nacionalna politika bila je "realistična i dobro usmerena" dok se zalagala za ravnopravnost srpskog naroda u Jugoslaviji i opstanak te države u kojoj je živeo, ne i svuda ravnopravan, dijasporičan srpski narod.

Želim da vas podsetim da sam 1989. godine predlagao plebiscit i mirno, sporazumno " razrešenje jugoslovenske krize". O tome postoje mnogi tekstovi u mojim knjigama Srpsko pitanje I, Srpsko pitanje II, Piščevi zapisi 1981-1991 i Piščevi zapisi 1992/1993.

Isti onakav kakav sam imao kao predsednik SR Jugoslavije 1992. i 1993. godine. Sve tri ratujuće strane činile su ratne zločine, pljačke i paljevine. Sadašnje kvantitativne procene ratnih zločina su šovinističke i lažne. Bez istine o tom građanskom ratu nema ozbiljne saradnje i međusobnog uvažavanja među nacijama koje su ratovala. Smatram neophodnom reviziju procena međusobnih zločina, koju bi izvršio međunarodni forum imenovan od Evropske unije, a sačinjen od kompetentnih i objektivnih ljudi. I razume se, adekvatnu osudu svih zločina.

Ne možemo biti zadovoljni karakterom i stupnjem odnosa i saradnje između nekadašnjih republika SFRJ. Pre svega, mi nismo utvrdili objektivne istorijske istine o zbivanjima na tlu bivše Jugoslavije u poslednjim decenijama XX veka. O tim zbivanjima se danas govori i piše pristrasno, nacional-ideološki, lažno. Predsednici republika se ritualno, neovlašćeno i neubedljivo izvinjavaju i mire. A sportski stadioni su ponovo šovinistička razbojišta. Moralizatori uporno falsifikuju broj žrtava. Imam utisak da među narodima

bivše Jugoslavije nikad nije bilo toliko animoznosti i stihijne mržnje kakve su danas. Te pojave ne jenjavaju, niti se ozbiljno radi na njihovom prevazilaženju za koje je, inače, potrebno dugo vreme. Neophodna je promišljena humanizacija političke svesti u svim nacijama. Te promene mogu da se vrše samo na istorijskim istinama o nama, na poštenoj obaveštenosti o našim sadašnjim stanjima, na stvarnoj toleranciji razlika, na spremnosti da uvažimo visok stupanj međuzavisnosti koju nam uslovljava i integracija u Evropsku uniju.

Čini mi se da bi za opstanak i razvoj kultura bivših jugoslovenskih nacija trebalo obnoviti i planski organizovati jugoslovensko kulturno tržište i potisnuti vladajuću ignoraciju i ideološke animozitete od kojih svi patimo. Dve decenije smo bez kulturnih komunikacija. Naš prostor je danas duhovno antagonizovan i depresivan prostor u Evropi. Vratimo se sebi. Čitav vek smo živeli kao bliske kulture, uticali na druge, prožimali se. Značili smo nešto." (NIN, 29. decembar. 2005 - Intervju je prenet iz slovenačkog *Dela*)

1996.

1. mart

◇ **Antonije Isaković**, pisac i akademik: (...) Sigurno da je srpski narod bio primoran da napusti neke teritorije na kojima je od pamtiveka živeo. Nas su odatle očistili i sada po tim šumama, izvorima, kamenjarima, na toj zemlji gde su Srbi vekovima sušili pršut, gde su pravili sir, gde su ojkali, gde su sahranjivani, gde su posojali ljudi u kojima je ukorenjeno Kosovo, na toj zemlji, nas više nema. Možda postoji neko naše kuće ili mačka. U tom smislu mi smi izgubili rat. Ali kad vidimou kakvom svetu živimo, koje smo sve pritiske izdržali, a ipak ostali jedna celina, onda ne možem da kažemo da je to poraz. Sačuvali smo jedno jezgro odakle ćemo krenuti da se razvijamo kao narod, da ostvarimo komunikaciju sa Evropom i svetom. Mi jesmo izgubili neke teritorije, ali smo neke i dobili. I to čistije nego što su bile. I tu Bijeljinu, i taj Zvornik, i taj Višegrad. Izvršilo se jedno geopolitičko skupljanje. Mi smo bili suviše disperzivni, rasuti. Sad smo se skupili. Nemoguće je imati i Benkovac i Knin. Imamo što imamo. Ali ta borba, ta bitka nije završena. Moramo biti uporni i pametni da ne damo što je naše, da prelazimo prepreke.

(...) Ja sam za stvaranje Saveza srpskih država. To je moja želja koja se u ovom istorijskom trenutku nije ostvarila. Mislim da je Jugoslavija kao pojam nesrećna. Uvek kada kažemo jugoslavija, uvek nekome nije pravo. Uvek neki narod koji živi mora da se oseća podređeno. Ja zato mislim da je ta ideja o ujedinjenju srpskih zemalja dobra. Te srpske zemlje su različite i dalje

smatram da bi njihovim ujedinjenjem dobili jednu lepu državu. I vas Crnogorce bih naterao da priznate da ste srpska zemlja. Mislim da je to puno čistija stvar. Ne postoji jugoslovenski jezik, niti jugoslovenska književnost, nego postoji srpska. (*Interju*, 1. mart 1996.)

◇ **Svetislav Basara**, pisac: "Ko je Dobrica Ćosić? Kao čovek oskudne pismenosti, komitetskog obrazovanja, površne načitanosti; raspoloživi izvesnom promućurnošću i orijentalnim lukavstvom, gonjen nezajažljivom ambicijom i razobručenim slavloljubljem, Ćosić je izveo grandioznu simulaciju, jedan konceptualistički perfomans koji se protegao na decenije, a koji je ovdašnjoj književnoj i političkoj kulturi napisao neprocenjivu štetu. Njegova lična delatnost usmerena na kome da svoju osobu proizvede u rang istorijske figure, figure od formata, po svojoj korozivnosti rabna je paralelnom delovanju još jedne, paralelne komunističke partije.

Problem, međutim, nije u tome; nevolja je u njegovoj primitivnoj istorijskoj optici. On neće da uđe u stvarnu istoriju, o kojoj, uostalom ne zna ništa; on hoće da svoje skućeno viđenje istorije nametne kao univerzalno; on hoće istoriju u kojoj je centralna ličnost, otac nacije. On hoće kosmogoniju. I to mu, zamalo, polazi za rukom. Zahvaćena beznadežnom inercijom, ogrezla u intelektualnu tromost, ovdašnja javnost je spremna da prihvati svaki ponuđeni model. Ćosićev projekt je doživeo slom zahvaljujući unutrašnjoj istrošenosti sopstvene konstrukcije zasnovane na iluzijama, mitomaniji, poluistinama; on savršeno funkcioniše u uslovima mentalne hibernacije, ali pri susretu sa istinskom događajima, ruši se kao kula do karata. Simulakrum nije delatan. Sa njim se ništa ne može učiniti, niti se nešto može promeniti. Ovdašnja bezvoljnost, nespremnost na promene, dosta duguje delovanju Ćosića i legiji njegovih saradnika, tendenata na upražnjena mesta u jednoj istoriji koja je morala potiskivati stvarnu istoriju iz prostog razloga što ni za Ćosića, ni za njegove sledbenike, u takvoj istoriji nema mesta". (Svetislav Basara, *Virtualna kabala*, 1996)

Septembar

◇ Slobodan Milošević i Ibrahim Rugova potpisali Sporazum o obrazovanju za Kosovo.

Novembar

◇ Demonstracije građana Srbije zbog krađe glasova na lokalnim izborima

10. novembar

◇ **Dobrica Ćosić** na književnoj večeri u Kraljevu je rekao: "Mi još nismo uspeli da razjasnimo šta nam se to dogodilo u 20. veku. Raspad Jugoslavije započeo je šezdesetih godina političkom likvidacijom Rankovića i pobedom ideje o konfederaciji. Tada se i sam Tito odrekao jugoslovenstva. Nemačka je ovih godina samo legalizovala secesioniste i tako u miru dobila Drugi svetski rat". (*Dnevni telegraf*, 10. novembra 1996)

◇ Kolaps albanske države.

1997.

◇ Demonstracije građana zbog krađe glasova na lokalnim izborima.
◇ Lex specialis.

1998.

◇ Početak ratnih sukoba na Kosovu.

Februar

◇ Snage MUP Srbije ubile 14 članova porodice Jašari.

Oktobar

◇ Na Kosovu nasilno izmešteno više od 300.000 ljudi.
◇ Dolazak misije OEBS.

1999.

Februar

◇ Ubistvo albanskih civila u selu Račak

Mart

◇ Pregovori u Rambujeu

24. Mart

◇ 24. marta počela NATO intervencija koja je trajala 78 dana.

Jun

◇ Potpisivanje Kumanovskog sporazuma

2000.

Septembar

◇ Na septembarskim izborima pobedila koalicija 18 partija udruženih u DOS

Oktobar

◇ 5. oktobra Slobodan Milošević priznao poraz.

2001.

Mart

◇ Formirana nova republička vlada na čelu sa Zoranom Đinđićem

31. mart

◇ Uhapšen Slobodan Milošević.

28. jun

◇ Slobodan Milošević poslat u Hag

11. septembar

◇ Teroristički napad islamskih fundamentalista na Njujork i Vašington.

Oktobar

◇ Pobuna "Crvenih beretki" zbog saradnje Vlade Srbije sa Haškim tribunalom.

2003.

februar

◇ Usvojena Ustavna povelja kojom je SRJ prestala da postoji. Nova država se zove Državna zajednica Srbija i Crna Gora

12. mart

- ◊ Ubijen premijer Srbije Zoran Đinđić.
- ◊ Pokrenuta policijska akcija "Sablja" kao reakcija na ubistvo premijera

Novembar

- ◊ Prevremeni izbori na kojima pobeđuju nacionalističke partije. Radikali osvojili najviše mesta u Parlamentu.

2004.

- ◊ Formirana manjinska kolaiciona vlada na čelu sa Vojislavom Koštunicom.
- ◊ Vlada je prekinula svaku saradnju sa Haškim tribunalom.

2005.

- ◊ Pod pritiskom međunarodne zajednice Vlada Vojislava Koštunice predala 15 optuženika Haškom tribunalu. Kao nagrada za to EU pokreće pregovore o pridruživanju sa EU.

2006.

Mart

- ◊ Počeli pregovori o statusu Kosova u Beču

11. mart

- ◊ Umro Slobodan Milošević.

12. mart

- ◊ Zamoljen da prokomentariše smrt Slobodana Miloševića, Dobrica Ćosić kaže: "Verujte, bolestan sam i ne mogu ništa da vam kažem. Čuo sam da je Slobodan Milošević umro, ali ne mogu da pričam. Zvali su me mnogi novinari". (*Glas javnosti*, 12. mart 2006)

15. mart

- ◊ Povodom odluke suda da se Mirjani Marković, supruzi Slobodana Miloševića za kojom je raspisana poternica, dozvoli dolazak u zemlju na

sahranu supruga, Vojislav Koštunica, na funkciji premijera Vlade Srbije izjavio: "Sahrana je civilizacijski čin koji se poštuje. To je i u duhu naše tradicije i uveren sam da će se svi, u ovakvoj prilici, odnositi na ovaj način". (*Politika*, 15. mart 2006)

◊ U telegramu patrijarha srpskog Pavla, povodom smrti Slobodana Miloševića, piše: "Povodom iznenadne smrti Slobodana Miloševića u Hagu, u svoje i u ime naše Crkve, izražavamo vam naše duboko saučešće. Očekujemo u ovom trenutku od državnih organa i od sveukupnog našeg naroda da budu na visini svoje odgovornosti pred Bogom, istorijom i tragičnim krajem Miloševićevog zemnog života. Smrt je svetinja i svako ima neotuđivo pravo na grob i dostojnu sahranu, pogotovo ljudi koji su, kao Slobodan Milošević, obeležili sobom svoje vreme i sudbinska događanja u životu kako srpskog, tako i drugih naroda ove smutne epohe". (*Politika*, 15. mart 2006)

20. maj

- ◊ Referendum u Crnoj Gori za osamostaljivanje Crne Gore

21. maj

◊ Crna Gora se na referendumu sa 55,5 odsto glasova opredelila za samostalnost.

23. maj

◊ Boris Tadić, predsednik Srbije pod pritiskom međunarodne zajednice priznao Crnu Goru.

15. jun

Nakon povratka predsednika vlade R. Srbije Vojislava Koštunice iz Rusije, kojom prilikom je razgovarao sa ruskim predsednikom Vladimirom Putinom (14. juna), Vlada Srbije odlučila da prizna Crnu Goru.

Sonja Biserko

(Za pisanje ove hronologije korišćena je i knjiga "Hronologija jugoslovenske krize", Slobodanka Kovačević i Putnik Dajić, Beograd, 1997)

**BILANS
PROMAŠENOG
PROJEKTA**

Sonja Biserko

BILANS PROMAŠENOG PROJEKTA

Nije više sporno da je Srbija bila generator ratova na teritoriji bivše Jugoslavije. Nije sporna ni činjenica da je u svom ratnom poduhvatu imala podršku JNA i MUP Srbije, kao i ponajviše tajnih službi koje su bile ključne u organizovanju rata. Međutim, i pored vojne nadmoći koju je imala, Srbija nije mogla da savlada otpor ostalih jugoslovenskih naroda, jer se pokazalo da one imaju moralnu nadmoć i da su njihove težnje u skladu sa dominantnim svetskim procesima. Nažalost, ove činjenice se u Srbiji još ne prihvataju. Proporcionalno činjenicama koje ukazuju na odgovornost Srbije, u samoj Srbiji se utoliko više insistira na odgovornosti secesionističkih republika Slovenije, Hrvatske i na svetskoj zaveri da se "razvodni snaga Srbije".

Dezintegrativni procesi u Jugoslaviji odvijali su se paralelno sa procesom demokratizacije i nisu nužno vodili raspadu zemlje, ali sigurno ne ni transformaciji kakvu su zagovarali srpski nacionalisti i vojni estsblišment: čvrsta, monolitna federacija. Težnja za republičkom samostalnošću bila je izražena već šezdesetih godina prošlog veka, a svoju legitimaciju dobila je Ustavom 1974. Srbi su u "strahu" od raspada države, navodno svojim preventivnim merama i olakim prelaskom na ideju "države svih Srba" proizveli njen raspad, bez pokušaja da se postojeći problemi rešavaju kroz nacionalne ili međunarodne institucije. Srpski narod u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini bio je neizbežni element projekta nove srpske države. DB MUP Srbije i JNA ih je naoružao, obučio za pobunu, pre bilo kakvih hrvatskih ili bosanskih pokušaja da se otepe od Jugoslavije.

Cilj ratne politike

U interpretaciji srpskih nacionalista, Ustav 1974 bio je glavni razlog za raspad zemlje jer je konfederalizovao Jugoslaviju. Iz današnje perspective, kada je 25 zemalja Evropske unije u fazi ratifikacije novog ustava, Ustav Jugoslavije iz 1974 se doima kao avangarda tog procesa, jer je anticipirao konstitucionalno rešenje složenih zajednica kakva je sada EU. Za ustav EU se kaže da se "zalaže za političku filozofiju vlastitog transnacionalnog pluralizma, a ne za neko prošireno tumačenje nacionalnih država." Jer, "da bi se stvarno EU potvrdila kao demokracija¹, mora se zaboraviti na opšte prihvaćeno razmišljanje o ustavu. A da bi se to postiglo potrebno je napraviti tri konceptualna pomeranja: težiti međusobnom priznavanju identiteta svih članica, a ne zajedničkog identiteta; promovisati zajednicu projekata a ne zajednicu identiteta; horizontalna podela vlasti među državama, a ne samo vertikalna između država i unije".

Srpski nacionalisti nisu bili spremni za napor koji je zahtevala tako složena zajednica. Umesto pregovora i sporazumnog rešavanja, Srbija je poslednju deceniju prošlog veka vodila ratove za rekonstrukciju Balkana, odnosno teritorije bivše Jugoslavije. Povratak na predkomunističku antidemokratsku tradiciju tumači se kao otvoreno pravo Srbije na povratak na 1918. godinu (1941), kako bi se sa pozicije pretpostavljenog pobedničkog, istorijskog trijumfalizma iznova prekrajala druga Jugoslavija. Na tom projektu istrajava i sada, ali "mirnim i diplomatskim" sredstvima, preko aktivnosti Srpske pravoslavne crkve koja deluje kao parapolitička organizacija, te nizom administrativnih mera koje imaju za cilj sprečavanje povratka izbeglica i marginalizovanje manjina kroz njihovo isključivanje iz političkog odlučivanja, te kulturnu i obrazovnu politiku i sl. Radi se, u suštini o strategiji čekanja novih međunarodnih okolnosti.

Ratna politika Srbije bila je odgovor na nezaustavljivi proces decentralizacije i demokratizacije Jugoslavije, odnosno osamostavljanja drugih republika. Poslednji pokušaj da se očuva državni okvir Jugoslavije koji je ponuđen na Haškoj konferenciji 1991. godinu u organizaciji EU, Srbija nije prihvatila. Rat u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i, kasnije na Kosovu zaustavljeni su intervencijom međunarodne zajednice. Hrvatska je priznata kao država tek nakon što je srušen Vukovar, Dubrovnik i drugi hrvatski

¹ Prema Kalypsu Nicolaidisu, EU nije ni unija demokratskih država, niti jedna demokratska unija, već unija država i naroda – "demokratija" u stvaranju. *Foreign Affairs*, vol. Nov/Dec 2004, "We, the Peoples of Europe..."

gradovi, te zaokružena srpska etnička teritorija u tzv. Republiku Srpsku Krajinu. Rat u Bosni je zaustavljen tek 1995. godine nakon najvećeg masakra koji se desio u Evropi nakon Drugog svetskog rata, masakra više od 10.000 civila u Srebrenici. Dejtonski sporazum je uvažio etničku podelu koja je rezultat genocidne politike nad bošnjačkim narodom. Pokušaj Miloševića da na isti način stvori novu situaciju i na Kosovu, čime bi se ozbiljno ugrozila stabilnost čitavog Balkana, završio je NATO intervencijom. Sada je na delu strategija podele Kosova čiji je promoter, kao i za Hrvatsku i BiH, ponovo Dobrica Ćosić, pisac i akademik. Ćosić je objavio i knjigu "Kosovo" (oktobar 2004.godine) koja je, po njegovim rečima, "pripovest o srpskom stradanju na Kosovu i ponešto o borbi za srpska prava". U suštini, radi se o svojevrsnoj pripremi javnosti kojoj se na promocijama sirom Srbije poručuje: podelimo Kosovo, oslobađamo se Kosova!²

Tvakav ratni saldo imao je ogromne posledice na ceo region. Rezultati projekta "svi Srbi u jednoj državi" su pogubni, ne samo za druge u regionu, nego i za Srbe. Ljudske žrtve, mada nisu precizno utvrđene, prema raznim procenama iznose više od 200.000 ljudi. Ukupan broj izbeglica i raseljenih lica u Hrvatskoj je oko 513.000, u BiH je 1995. bilo 1,282.000 raseljenih i oko 1,200.000 izbeglica. U Srbiji je veliki broj manjina pod pritiskom napustio zemlju; Hrvata oko 60.000, Mađara 50.000, Albanaca 300.000. Oko 300.000 gradjan Srbije, uglavnom mladih ljudi, napustilo je zemlju zbog straha od mobilizacije, a kasnije zbog ekonomskih razloga. Najveći broj Albanaca od 800.000 proteranih za vreme intervencije se vratio, ali značajan broj je ostao po svetu. Ukupno oko 4,4 miliona ljudi promenilo je mesto boravka, odnosno oko 20 odsto stanovništva. Indirektna ekonomska šteta izazvana ratom za ceo region procenjuje se na oko 125 milijardi dolara.³ Osim toga, došlo je do kriminalizacije gotovo čitavog regiona koji je postao sinonim za trgovinu ljudima, drogom i oružjem.

Nakon kolapsa komunizma, zbog pomanjkanja demokratskog potencijala neophodnog za funkcionisanje i transformaciju kompleksnih državnih zajednica, došlo je do raspada socijalističkih federacija (ČSSR, SSSR i SFRJ). U vakuumu do kojeg je došlo, pre svega u pogledu identiteta pojedinih naroda, nacionalizam je imao važnu mobilizirajuću ulogu u periodu tranzicije i demokratizacije, ali je u pojedinim slučajevima delovao kao okidač za sukob. Srpski nacionalni program bio je okidač ratova u Jugoslaviji, jer su srpski

² *Večernje novosti*, 25. decembar 2004.

³ Žarko Papić, Bosna i Balkan, Mogućnosti i uslovi oporavka, Sarajevo, Bosna Forum 17/02, str. 43-45.

nacionalisti smatrali da je došao trenutak da Srbi najzad zaokruže svoju nacionalnu (etničku) državu. Scenario za rasturanje Jugoslavije bio je ispalinaran u detalje. To je bilo vidljivo i po tome što su se događaji smenjivali velikom brzinom, što nije ostavljalo vremena drugim republikama da se organizuju i na odgovarajući način reaguju. Erupcija srpskog nacionalizma, koji je posredstvom medija bio vešto manipulisan, stavljena je u funkciju mobilisanja srpskog naroda u celini, pre svega u Hrvatskoj. Srpski komunizam je tragično završio u radikalnom nacionalizmu⁴ koji je svojevrsna odbrana komunizma kao kolektivističkog "suverenog" načina života. Erik Hobsbaum je još 1990. godine preptostavio da će se nacionalizmi obnoviti u obliku neke vrste reakcionarnog populizma kao otpor liberalizaciji.

Etničko čišćenje u funkciji etničke države

Proces Slobodanu Miloševiću u Haškom sudu ispisuje preciznu hronologiju svih ratnih događanja i otkriva njegove ciljeve, ideologiju srpskog nacizma i njegove arhitekte. Milan Babić, bivši predesdnik tzv. Republike Srpske Krajine je, kao aktivni učesnik realizacije projekta u Hrvatskoj, u svom svedočenju, veoma ubedljivo pokazao kako je program bio detaljno pripreman u institucijama sistema, kao što su vojska, policija, Akademija, mediji. U Hagu se jasno razotkriva činjenica da je etničko čišćenje bilo cilj rata, a ne njegova posledica. Ono je bilo u funkciji, kako to kaže akademik Jovičić, "okupljanja svih Srba u jednoj državi", iz čega sledi da bi se Republika Srpska i Republika Srpska Krajina, koje su stvorene "borbom tamošnjeg srpskog naroda", morale ujediniti sa Srbijom i Crnom Gorom, pod nazivom, kako on sugerše, Ujedinjene srpske zemlje. Miloševićev svedok istoričar i akademik, Čedomir Popov, je, negirajući da je postojao plan "Velike Srbije", na pitanje tužioca Džefri Najsja, kakvo bi ime nosila država pod pretpostavkom da se

⁴ Neki analitičari smatraju da su osamdesetih i devedesetih na području bivše Jugoslavije narodnjaci (a ne nacionalisti) izveli narodnjačke revolucije kojima su, više ili manje, uspešno uspostavili "svoje narode", te svoje narodnjačke programe vrlo uspešno prodali kao nacionalističke. Tako Tonči Kuzmanić kaže da je Zoran Đinđić bio tipični nacionalist devedesetih, manje ili više liberalan od drugih, čiji je osnovni koncept-ideja djelovanja bila usredsređena oko države i državljanstva. Jedan je od rijetkih koji je na odgovarajući način razumio već samoupravnu "državu" kao "nedovršenu". Njegova želja (i politika) bila je "dovršenje", uspostavljanje države i državnosti, nekakva normalizacija i bježanje od permanentne izvanrednosti. Ubijen je jer je bio nacionalist, a ne narodnjak. Vidi: Toni Kuzmanić, *Raspad Jugoslavije i nasljedstvo: narodnjaštvo – a ne nacionalizam u zborniku Nasilno rasturanje Jugoslavije- uzroci, dinamika i posledice*, priredio Miroslav Hadžić, CCVO, Beograd 2004.

Srbiji priključe Republika Srpska i (sada nepostojeća) Republika Srpska Krajina, odgovorio da bi se takva država zvala Srbija.

Brojna priznanja optuženika pred Haškim tribunalom, pre svega, Biljane Plavšić, jednog od vodećih lidera bosanskih Srba, bezobzirno se poništavaju i devalviraju kroz medijsku kampanju u kojoj se relativizira značaj tih priznanja koja se tumače kao rezultat svojevrsnog pritiska i nagodbe sa Hagom.

U traganju za odgovorom na pitanje zašto se Srbija krajem XX veka opredelila za stvaranje srpske etničke države, koja nije bila moguća bez etničkog čišćenja i masovnih ratnih zločina, neophodno je imati u vidu i jedinstveno nasleđe srpske vojne tradicije od nastanka moderne srpske države. Aktivna uloga vojske u politici pokazuje se kao konstanta moderne istorije Srbije i Jugoslavije i predstavlja jedno od njenih najmarkantnijih obeležja u XX veku. Vojska je, s jedne strane, bila glavni oslonac režima i zvanične državne ideologije, ali je često bivala i samostalni politički činilac koji na sebe preuzima kreativnu ulogu u formulisanju nacionalno-političkih ciljeva, s druge strane. Istovremeno, istorija srpskog militarizma neodvojiva je od istorije srpske autoritarnosti. Tokom poslednje tri decenije XX veka, vojska je imala istaknutu ulogu aktivnog čuvara režima, odnosno državne ideologije (socijalizma), što se poklapalo sa interesima srpske nacionalne elite. Međutim, u tom periodu njena uloga je prevazilazila okvire čuvara i često je imala samostalnu političku ulogu.⁵ Bez oslonca na vojsku, srpski nacionalisti ne bi tako duboko verovali u uspeh svog projekta. Ovaj savez je bio moguć, jer se JNA ionako u najvećoj meri oslanjala na Srbiju, kao što je to činilo i savezno rukovodstvo.

Vojno-pravoslavna veza

Ogroman represivni aparat koji je stvorila bivša Jugoslavija bio je, pre svega, izraz *sui generis* geostrateškog položaja Jugoslavije. Kohezija zemlje čuvala se kroz stalno insistiranje na ugroženosti zemlje od strane spoljnog okruženja, koje je protiv Jugoslavije vodilo "specijalni rat" i preko veličanja uspeha socijalističkog sistema. Kolaps SSSR i prestanak hladnog rata ostavio je Jugoslaviju na vetrometini kojoj njeno političko rukovodstvo nije bilo doraslo. Međunarodni faktori su, takoreći preko noći, napustili Jugoslaviju kao svoj geostrateški prioritet. Činjenica da je Srbija bila nespremna za transformaciju

⁵ Olga Popović-Obrodović, *Vojna elita i civilna vlast u Srbiji 1903-1914. godine*, zbornik "Srbija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka, Uloga elita", Beograd 2003.

Jugoslavije je bila olakšavajuća u pravljenju saveza sa aparatom koji je bio konzervativan i dogmatski. Ovaj savez je sprečio mirnu transformaciju Jugoslavije koja je imala sve preduslove za to: jugoslovenska privreda je delomično već bila tržišna, njeno iskustvo sa Zapadom već je bilo značajno, posebno njen institucionalne veze (bila je pred Sporazumom o asocijaciji sa EZ, posmatrački status u Savetu Evrope, posebne veze sa NATO i sl.).

Srpska pravoslavna crkva je sa dolaskom Slobodana Miloševića na vlast, vraćena na javnu scenu, kako bi pomogla u operacionalizaciji srpskog nacionalnog programa. U tome je odigrala veoma značajnu ulogu, doprinoseći buđenju etnonacionalizma i velikodržavnog raspoloženja najširih slojeva, manipulišući religijskim i nacionalnim osećanjima građana u političke svrhe. Istovremeno, dala je punu podršku Slobodanu Miloševiću, što je imalo važnu ulogu u mobilizaciji određenih, antikomunistički nastrojenih segmenata društva. Nakon uklanjanja Miloševića i dolaskom nove vlasti, proces povratka SPC u sferu javnog života je ubrzan i počeo je ubrzan rad na institucionalnom napuštanju sekularnog principa na svim nivoima života društva i države. SPC je, osim toga, dobila i prominentnu ulogu u oblikovanju nacionalnog identiteta i sveukupnog kulturnog modela mladih. Značaj uloge Crkve je utoliko veći što ona ovakvu svoju ulogu vrši u uslovima razorenog društva, krize identiteta i opšteg vrednosnog vakuuma koje su za sobom ostavili nedavni ratovi, za koje i sama crkva snosi znatan deo odgovornosti. Vrednosti koje crkva promoviše protive se samim temeljima modernog društva: na opiranju privatnoj svojini i tržišnoj privredi, elementarnim političkim i individualnim ljudskim pravima. U procesu je utvrđivanje narodne države koji neguje autoritarni tip vladavine, čemu je u velikoj meri doprineo Slobodan Milošević razaranjem institucija i promovisanjem naroda u političkog aktera kroz vaninstitucionalne forme (mitinge). U opštem procesu raspadanja i spolja nametnute pacifikacije Srbije, koja je neutralisala ulogu vojske, SPC je podsticana iz drugih struktura na preuzimanje uloge integrativnog činioca srpskog naroda u Crnoj Gori, Republici Srpskoj, Kosovu i Makedoniji.

Treba dodati da je ruski faktor, odnosno oslanjanje na iluziju da će Rusija delovati na liniji srpskih interesa, takođe imao važnu ulogu u percepciji srpskih nacionalista i njihovoj pripremi za rat. Srpski nacionalisti smatraju da je gubljenje statusa super sile sprečilo Rusiju da se značajnije angažuje na Balkanu. Rusija je svakako, ili barem jedan deo ruske elite, iz svojih, reklo bi se, sebičnih razloga, podsticala nadanja u Srbiji u povratak Rusije kao svetske sile na međunarodnu scenu i ohrabivala Srbiju da istraje u otporu međunarodnoj zajednici. Ruska neodgovornost se najbolje očituje u činjenici

da bi bombardovanje NATO 1999. godine trajalo mnogo kraće, ili do njega uopšte ne bi došlo da je Rusija blagovremeno izvršila adekvatan pritisak na Srbiju. Srbija je u Rusiji, odnosno pravoslavnoj civilizaciji tražila istorijski oslonac. Činjenica je da je Srbija mentalno deo tog sveta, što se najbolje vidi i kroz njen odnos prema tržišnoj privredi i evropskim vrednostima. Odnos Srbije prema Rusiji u poslednjih 50 godina prelamao se kroz ključne tačke kao što je raskid Tita sa Staljinom 1948⁶, zatim odnos prema Hruščovu i Gorbačov⁷. Dolaskom Vladimira Putina na vlast u Rusiji i Vojislava Koštunice u Srbiji, ruska veza je ponovo postala vidljiva. Veoma je veliki uticaj ruske crkve i obaveštajnih službi. Njihovo delovanje je veoma malo istraživano, čime se pothranjuje i preuveličava ruski istorijski mit.

Osporavanje granica

Transformacija Jugoslavije u labavu federaciju ili konfederaciju za srpske nacionaliste nije bila prihvatljiva. Jugoslavija se smatrala rešenjem srpskog pitanja⁸, samo pod pretpostavkom da je ona centralistička i unitarna država. Takva Jugoslavija međutim, nikada nije zadovoljavala aspiracije drugih jugoslovenskih naroda. Srbi su od samog od nastanka prve Jugoslavije 1918, pružali snažan otpor ideji federacije, a pogotovo principu sporazumevanja (svih republika i pokrajina), koji je kao temeljni princip donošenja odluka uveden Ustavom 1974. Oni su istina, u socijalističkoj Jugoslaviji bili zadovoljni i federacijom Jugoslavije, ali samo dok je u njoj postojala garancija za srpsku dominaciju. Takva Jugoslavija prvi put je osporena polovinom šezdesetih (Brionski plenum 1966) i srpski nacionalisti od tada se sve više okreću istorijskoj alternativni - ideji Velike Srbije. Njeno stvaranje podrazumevalo je teritorijalnu ekspanziju prema sverozapadu, odnosno prema delovima Hrvatske (trećina teritorije) i BiH (dve trećine te bivše centralne jugoslovenske republike). Ta ideja, čiji je ideolog bio Dobrica Ćosić i krug oko njega, dobila je široku podršku srpske elite krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina. Bez te podrške pojava Slobodana Miloševića ne bi bila moguća.

⁶ Najveći broj zatvorenika na Golom otoku bili su Srbi i Crnogorci jer su tradicionalno bili vezani za Rusiju.

⁷ Zvanična Srbija je podržala pučiste protiv Gorbačova 1991. godine

⁸ U bivšoj SFRJ pod istim, državnim krovom bio je okupljen praktično celi srpski nacionalni korpus, što je i u Evropi i, pogotovo na Balkanu, slučaj bez presedana.

Delegitimisanjem Ustava iz 1974. godine kao komunističkog ustava, srpska elita je nastojala da delegitimiše republičke granice i time stvori pretpostavke za stvaranje srpske etničke države. Takve interpretacije Ustava iz 1974. uticale su na odnos međunarodne zajednice prema ratu i raspadu Jugoslavije, što je u velikoj meri produžilo agoniju celog regiona. One su doprinele oklevanju međunarodne zajednice da prizna novostvorene države i uticale na to da međunarodna zajednica pristine na podelu Bosne i Hercegovine u Dejtonu, po etničkom principu. Povlađivanjem etničkim granicama ona je olakšala Miloševiću ratnu politiku.

Finansiranje rata

Pljačkaški karakter rata i opšta kriminalizacija podržani su obezglavljenim represivnim mehanizmom, koji je sa srpskim nacionalistima našao zajednički interes u podeli plena i očuvanju države. Vojnoindustrijski kompleks, nesrazmerno veliki u odnosu na broj stanovnika i relativno slabu jugoslovensku ekonomiju, izrastao je na jugoslovenskoj odbrambenoj strategiji, a izvoz oružja bio je jedan od glavnih izvora zarade za Jugoslaviju. Industrija oružja, koja je bila pod direktnom kontrolom JNA i koncentrisana uglavnom u Bosni i Hercegovini, proizvodila je pešadijsko i ostalo lako naoružanje, ali i moderne tenkove, artiljeriju i elektronsku opremu.

Početak osamdesetih godina jugoslovenska privreda upala je u recesiju, ali je vojnoindustrijski sektor i dalje donosio prihod. Obiman izvoz oružja nastavljen je u vreme Miloševićevog režima, odnosno nakon raspada Jugoslavije. Zato je već početkom rata iz BiH u Srbiju prebačeno nekoliko veoma vrednih vojnoindustrijskih postrojenja, kao što je fabrika za avijaciju i tenkove. Dislokacija ovih postrojenja obezbedila je finansijsku podršku Miloševićevom režimu.⁹ O izvozu oružja Srbije i RS u Irak i druge sporne zemlje iscrpan izveštaj je napravila Međunarodna krizna grupa 2002. godine.¹⁰

Hiperinflacija u periodu od 1992. do 1994. je bila važan izvor bogaćenja Miloševića i njegovog okruženja i, verovatno, najbolja ilustracija pljačkaškog karaktera, ne samo rata, već i Miloševićevog režima. Osnovni razlozi za ovakvu inflaciju leži u krađi državnih rezervi, odnosno čvrste valute kojima je, između ostalog, finansiran rat u Bosni i Hercegovini, i izdržavane RS i tzv. RSK. Važna karika u finansiranju rata bila je i Savezna

⁹ Tako je na primer, Vojno-tehnički institut u Potočima, nedaleko od Mostara, 1992. godine kompletno prebačen u fabriku "Milan Blagojević" u Lučanima, u zapadnoj Srbiji.

¹⁰ ICG izveštaj o aferi "Orao", vidi www.crisisweb.org

uprava carine (SUC), na čijem se čelu nalazio Mihalj Kertes, direktor i odani prijatelj Slobodana Miloševića, koja je jedina mogla da sakuplja devize i domaću valutu. To je bila finansijska konstrukcija za nabavku opreme, između ostalog i onu za VJ i za Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) Srbije od 1994. do 2000. godine. Veliki deo sredstava je takođe sklanjao u *off-shore* skloništa, uz punu saradnju Državne bezbednosti, o čemu je iscrpan izveštaj napravio finansijski ekspert Morten Torkildsen za potrebe Haškog tribunala.¹¹

Međunarodne sankcije, kao i embargo UN na uvoz oružja svima u bivšoj Jugoslaviji, osim što su pogađale najslabiju stranu u konfliktu (Bošnjake), stvorile su prostor za funkcionisanje crnog tržišta i neslućene mogućnosti za bogaćenje, pre svega onih bliskih režimu. Mnogi su imali interes da rat potraje, jer je to obezbeđivalo ogromnu zaradu svim stranama u konfliktu. Finansijske manipulacije Miloševića,¹² njegovih lojalnih saradnika¹³ i DB, najvažnija je pozadina balkanskog rata: preraspodela bogatstva. Ratno profiterstvo ostavilo je nasleđe koje otežava postratnu rekonstrukciju regiona, a istovremeno je doprinelo izgradnji nove finansijske elite u čitavom regionu, koja obezbeđuje kontinuitet sa prethodnim režimom.¹⁴

Novi izabranik "saveza elita"

Nesporazum Srba sa svetom krajem XX veka ostao je i nakon 5. oktobra, uprkos ogromnoj želji sveta da se Srbija primi natrag u okrilje međunarodne zajednice. Nijedna zemlja u tranziciji nije dobila tako povoljne uslove za prijem u Savet Evrope, niti je dobila tretman kakav je dobila Srbija. EU je prostrla crveni tepih sa nadom da će nova demokratska vlast napraviti istinski diskontinuitet sa Miloševićevim režimom Međunarodna zajednica je

¹¹ Izveštaj finansijskog veštaka Morten Tokoldsena vidi www.un.org/icty

¹² U vreme raspada Jugoslavije, državne devizne rezerve iznosile su skoro deset milijardi dolara. Do kraja 1997. godine, rezerve smeštene u Centralnoj banci u Beogradu, vredele su samo 300 miliona dolara. Najveći deo tog novca otišao je u jugoslovenske banke locirane na Kipru, koje su bile centar globalne šeme za pranje novca. Deo sredstava je ostojao na Kipru, obezbeđujući čvrstu valutu za finansiranje beogradskih preduzeća, poslova vezanih za Miloševića i tajnih finansijskih i špijunskih operacija. Drugi deo novca je očigledno uspešno opran i prebačen u legalne banke u Zapadnoj Evropi, na Bliskom istoku i istočnoj Aziji.

¹³ Mozak Miloševićevog ilegalnog bankarskog carstva na Kipru bila je Borka Vučić, jedan od najuglednijih jugoslovenskih bankara, iskusna u finansijskim poslovima velikih razmera. Ona je bila Miloševićev lični bankar, rođena je 1927. godine i bila je jedna od vodećih figura u jugoslovenskim finansijama još od šezdesetih.

¹⁴ Videti *Special issue: "Problems of Post-Communism, Special issue May/June 2004"*, "Transnational Crime and Conflict in the Balkans".

propustila priliku da u okviru energije koju je generisao 5. oktobar napravi stratešku distinkciju između aktera, posebno dva ključna, Vojislava Koštinića i Zorana Đinđića. Sa te strane izostala je podrška političkim snagama diskontinuiteta, koje je predstavljao Zoran Đinđić. Zabluda o Vojislavu Koštunici kao demokratskom lideru trajala je suviše dugo, kao i očekivanja da će njegova *Komisija za istinu i pomirenje*¹⁵ biti sposobna da pokrene pitanje suočavanja. Vojislav Koštunica ni u jednom trenutku nije osudio Miloševićevu ratnu politiku, niti se ikada pozitivno izjasnio o Haškom tribunalu. Takođe, Vojislav Kostunica se nikada nije distancirao od projekta Velike Srbije. Naprotiv, on je koristio svaku priliku da Republiku Srpsku tretira kao drugu srpsku državu koja je privremeno razdvojena od Srbije. Njegov prvi odlazak u BiH u funkciji predsednika SRJ, bio je zamišljen kao simboličan izraz njegovog neprihvatanja BiH kao države, odnosno Sarajeva kao glavnog grada te države. Bez postavljanja jasne granice, pre svega, kroz distanciranje od zločina, nije moguće integrisanje društva u Srbiji. U suštini iste konzervativne snage koje su stvorile Miloševića (da bi ga potom uklonile) u savezu sa mafijom, koja je već duboko obuhvatila i samu državu, nastavile su da opstruiraju prihvatanje promena i novih vrednosti, pod izgovrom da bi to uništilo tradicionalni oblik solidarnosti, samo "srpsko biće", te da bi se zemlja rasprodala strancima od čega bi koristi imali samo međunarodni finansijski krugovi.

Tek je ubistvo premijera Zorana Đinđića ogolilo iluziju o Srbiji kao demokratskom potencijalu i lideru na Balkanu, koju je Zapad izgradio nakon 5. oktobra 2000.g. Zato razumevanje Srbije nakon odlaska Slobodana Miloševića mora početi od definisanja 5. oktobra. Duboka frustracija i nezadovoljstvo građana s jedne strane, i svojevrsni dogovor između Demokratske opozicije Srbije i najužeg okruženja Slobodan Miloševića (vojska, policija, najbliži saradnici) u periodu između 25. septembra i 5. oktobra 2000. godine, s druge, uz ogromnu političku i finansijsku podršku Zapada, doveli su do "saveza elita" koji je obezbedio nenasilnu smenu Miloševića. Međutim, izbor Vojislava Koštunice za predsedničkog kandidata DOS bio je izraz konsenzusa koji je postignut u krugovima Srpske akademije nauka i umetnosti, Srpske pravoslavne crkve i Vojske Jugoslavije, prihvaćenog i unutar DOS, što je trebalo da spreči da Srbija posle 5. oktobra napusti osnovni pravac nacionalne politike pod Miloševićem.

¹⁵ Koštunićina Komisija je brzo pokazala da je njena strategija da relativizuje zločine, tako što je proširila kontekst na čitav XX vek, upravo ono što sada Milošević primenjuje u svojoj odbrani.

Ovakav ishod 5. oktobra omogućio je kontinuitet sa politikom prethodnog režima, posebno na planu očuvanja nacionalnog projekta, a time i održavanja kriminalizovanih i represivnih državnih i paradržavnih struktura. Odnos snaga sprečio je podvlačenje crte i pravljenje uvida u Miloševićevo nasleđe. U suštini, nova politička elita nije imala moralni kredibilitet da iz suočavanja sa zločinom crpi novi izvor neophodne energije. Zato je došlo do svojevrsne "racionalizacije": od negiranja zločina i negiranja samog postojanja projekta Velika Srbija, do prebacivanja celokupne odgovornosti na komunistički režim.¹⁶

Za 13 godina Miloševićeve vladavine izgrađen je politički i privredni sistem koji još uvek u velikoj meri dominira, a može se definisati kao nacionalistički i oligarhijski. Milošević je promovisao oligarhijski sistem kao simbiozu državnih, društvenih i privatnih interesa. To se ogleda pre svega kroz postojanje tri oblika svojine (državna, društvena i privatna), što omogućava istovremeno upravljanje i državnom i privatnom svojinom. Veoma je čest slučaj da su pojedini ministri istovremeno i direktori. Kroz arbitrane propise koji se odnose na privredu omogućena je neograničena korupcija, pre svega preko monetarne i bankarske politike, koja je služila za finansiranje sasvim određenih državnih i privatnih interesa.

Od smene Miloševića, Srbija je državni provizorijum. Oligarhija je prihvatila novu vladu, kako bi se obezbedila međunarodna normalizacija, ali ne i reforma unutrašnjih političkih i privrednih odnosa. Vlada premijera Đinđića je imala velike ambicije, ali ne i podršku, jer donošenje novog ustava i institucionalne reforme zadiru u odnos snaga. Naravno, to je uticalo i na bilo kakvu mogućnost da se reformišu snage bezbednosti i sudstva.¹⁷

Izbori i izazov Zorana Đinđića

Premijer Zoran Đinđić i njegova vlada, gledano iz današnje perspektive, biće zapamćeni po njegovom pokušaju da energiju 5. oktobra

¹⁶ Tako je profesor Parvnog fakulteta Radoslav Stojanović na TV Studio B u emisiji "U susret" (januar 2003) izjavio da nema ništa protiv Haškog tribunala, jer se tamo "po prvi put sudi komunističkim zločinima". Režim Slobodana Miloševića se naime, tretira kao nastavak komunističkog režima, a ignoriše se činjenica da je on svojevremeno za izvođenje srpskog nacionalnog programa dobio plebiscitarnu podršku, u kojoj su antikomunisti bili zajedno sa komunistima.

¹⁷ Studija Vladimira Gligorova "Reforme u Srbiji i Crnoj Gori: Stanje i perspektive"; rasprava o toj studiji objavljena je u posebnom dodatku nedeljnika *Ekonomist* pod nazivom "Kako dalje - reforme u Srbiji", 2004 g.

stave u funkciju reforme i tranzicije Srbije i da preuzme vlast. Dvogodišnji rezultati njegove vlade nisu zanemarljivi, čak su i impresivni, imajući u vidu sistematičnost i upornost nosilaca politike kontinuiteta u pokušaju blokade svakog reformskog koraka. Uprkos datim okolnostima, vlada je za kratko vreme preduzela konkretne korake u pravcu suštinske transformacije zemlje, kao i konkretne korake ka izlasku iz izolacije i ka povratku u međunarodnu zajednicu. Uloga premijera Zorana Đinđića bila je jedinstvena u profilisanju reformske politike i u velikoj meri, njegov vlastiti izbor i izazov. Premijer Zoran Đinđić počeo je da kristališe alternativu tako što je petooktobarsku promenu stavio u funkciju reformi i uspostavljanje distance u odnosu na ratnu politiku i ratne zločine. Nažalost, on za to nije imao neophodni politički konsenzus.

Nakon ubistva premijera Đinđića došlo je do involucije, otvorenog povratka na etnonacionalističku politiku, odbacivanje svakog oblika istinskog suočavanja sa prošlošću i saradnje sa Hagom. Proces potpune restauracije nacionalizma dobio je legitimitet na izborima 2003. godine. S tim da su sada ciljevi i moć oligarhije međunarodno legitimisani, jer se ne može očekivati nova izolacija Srbije. Time je zaustavljen proces ulaska Srbije u demokratsku tranziciju. Sada, ne samo da ne postoji strategija raskida društva i države sa etnonacionalizmom, nego se upravo obrnuto, etnonacionalizam ponovo etablira kao dominantna politička ideologija. Ni jedna ključna tačka Miloševićevog nacionalnog ratnog programa nije suštinski osporena. Insistiranje na podeli Kosova je izraz istorijske pobede etnonacionalističke ideologije unutar srpskog društva. A odnos prema Crnoj Gori, Vojvodini, Kosovu, Republici Srpskoj, neprekidno pothranjuje ideju o svesrpskom ujedinjenju. Odnos prema Crnoj Gori je posebno važan, jer se prelama preko aktivnosti Srpske pravoslavne crkve koja pokušava da inscenira sukobe (čak i građanski rat) unutar Crne Gore, ali i u Makedoniji¹⁸, koja se i dalje ne tretira kao inostranstvo. Ideja etničkih granica, koje ne priznaju granice definisane Ustavom iz 1974, ostala je netaknuta u glavama srpske elite.

Bez moderne vizije

Odbijanje lustracije, denacifikacije i sličnih istorijskih iskustava tranzicije, sprečava integrisanje društva na modernim osnovama, što podrazumeva vladavinu prava i odgovornost. U odsustvu moderne vizije

¹⁸ Deo srpskih nacionalista na Makedoniju gleda kao na Južnu Srbiju, a podela Kosova u njihovim planovima podrazumeva i podelu Makedonije.

Srbije, revitalizovani su četništvo i srpska konzervativna misao, što ima dve osnovne karakteristike: neodustajanje od teritorija na koje polaže pravo srpski nacionalni projekat i promovisanje vrednosnog sistema čija je osnova antizapadnjaštvo. Kroz rehabilitovanje četništva istovremeno se negira antifašistička tradicija partizana na kojoj su vlast osvojili komunisti, a sa njima i sve odluke AVNOJ, posebno republičke granice. To je praćeno obilnom produkcijom odgovarajuće literatutre i širokom medijskom kampanjom. Istovremeno, u kreiranju duhovne atmosfere, srpski nacionalizam se sve više okreće novim ideološkim izvorima, a na prvom mestu organicističkoj, odnosno konzervativnoj misli - Nikolaju Velimiroviću, Justinu Popoviću, Dimitriju Ljotiću, kao i kvinsliškom režimu Milana Nedića, koji je spomenutu ideologiju usvojio kao sopstveni sistem vrednosti. Na ovom planu, Srpska pravoslavna crkva ima veoma važnu ulogu, ističući se kao najautoritarniji promoter tog sistema vrednosti.

Sistematsko odbacivanje razgovora o sopstvenoj odgovornosti za rat i ratne zločine, ostavilo je prostor za stalno promovisanje haških optuženika kao nacionalnih heroja, te nije čudo da se njihova popularnost pokazuje i velikom izbornim uspehom političkih stranka koje su na svojim izbornim listama imali haške optuženike (Slobodan Milošević, Vojislav Šešelj i sl). Najpoznatija imena srpske kulture i intelektualne elite zahteve Zapada prema Srbiji, posebno saradnju sa Haškim tribunalom, kvalifikuju kao "osobit oblik kolonizacije", jer Zapad tako na ovaj prostor donosi "kolonijalnu demokratiju", kao iznuđen, veštački nametnut oblik društvenog uređenja koje "nije rezultat prirodne evolucije date zemlje" i "njenih unutrašnjih uslova i zakonitosti". U odbijanju suočavanja sa odgovornošću, pothranjuje se teza da je Evropa "izgrađivala Jugoslaviju" koju sada i "razgrađuje".

Ratni zločinci kao nacionalni heroji

Postoji velika opasnost, ukoliko se taj trend nastavi, da etničko čišćenje i ratni zločini postanu značajan činilac novog srpskog nacionalnog identiteta, jer se rat smatra legitminim načinom ostvarivanja nacionalnih ciljeva. U izgradnji ovakvog srpskog identiteta posebnu ulogu imaju obrazovne institucije koje su normalizaciju zločina već ugradile u udžbenike. Vlada premijera Zorana Đinđića je najveći iskorak napravila upravo u reformi obrazovanja koja je ocenjena kao liberalna. Srbija se uključila u evropski proces reforme visokog obrazovanja, koji počiva na Bolonjskoj deklaraciji.

Nakon ubistva premijera Zorana Đinđića, Vlada Vojislava Koštunice zaustavila je reformski proces obrazovanja prethodne vlade.

Veličanje rata i njegovih glavnih junaka, kao sto su Ratko Mladic i Radovan Karadžić, postalo je opšte mesto na gotovo svim kulturnim događajima u zemlji. Tako je na Međunarodnom sajmu knjiga pod pokroviteljstvom države u oktobru 2004, ljubavni roman Radovana Karadžića, koji se na volšeban način pojavio u javnosti, preko noći postao hit. Za samo nekoliko dana ceo tiraz knjige je rasprodat, a njen promoter i izdavač je tih dana svakodnevno gostavao u televizijskim emisijama. Na promociji knjige je govrio uticajni profesor Pravnog fakulteta u Beogradu Kosta Čavoški, inače predsednik Odbora za odbranu Radovana Karadžića. U pripremi je i pozorišna predstava po ovom tekstu. Mada su oba teksta minorna, sem nekoliko osuda ionako izopštenih pojedinaca, u društvu nije pokrenuto pitanje oportuniteti i moralnosti vezano za ova dva poduhvata u kojima su očigledno učestvovali i odobravali ga srpski nacionalisti

Ugrađivanje ratnih zločinca u nacionalnu mitologiju, nedavno je pomogao i direktor Zavoda za izdavanje udžbenika, profesor na Filozofskom fakultetu u Beogradu, Radoš Ljušić, koji je na jednom skupu u Gackom (Bosna i Hercegovina, odnsno sadašnja Republika Srpska) naveo da su tri istorijske ličnosti okosnica srpskog nacionalnog identiteta: Karađorđe, vojvoda Mišić, i Ratko Mladić. Ceo skup je integralno prenosila i državna televizija. SPC takođe učestvuje u promovisanju ratnih zločinaca u nacionalne heroje. U izlogu knjižare SPC u centru Beogradu na istaknutom mestu stoje dve knjige Radovana Karadžića čije su naslovne strane njegove velike fotografije. Poslednji u nizu svakodnevnih događaja, koji veličaju spomenute heroje, je svakako i izlazak romana "Gvozdeni rov" koji je, navodno, napisao Milorad Ulemek–Legija, pripadnik ozloglašanih *Crvenih beretki*, inače odgovornih za najmonstruoznije zločine. Knjiga je izašla u 70.000 primeraka i rasprodata je za samo nekoliko dana. Može se reći da je taj izdavački poduhvat jedan u nizu strateških poteza kojima se oblikuje svest mlađih generacija koje su odrasle sa mitom o Legiji kao nacionalnom heroju. Roman je jezgrovito ponudio simplifikovano objašnjenje srpskog poraza, prouzrokovanog "zaverom velikih sila koje su se obrušile na pravoslavlje i posebno na Srbe koji su posle Prvog svetskog rata bili majka Balkana".

Insistiranje na herojstvu Ratka Mladića i inih, je nastavak kriminalizacije društva i države i nakon odlaska Slobodana Miloševića. Personalni kontinuitet kroz ličnosti Ratka Mladića i, posebno, Radovana Karadžića je svojevrsni izraz političkog kontinuiteta.

Poraz, kriza identiteta i nasleđe prošlosti

Ovakvo stanje duha u Srbiji predstavlja limitirajući faktor konstituisanja demokratske Srbije, jer nijedno pitanje koje je bilo u osnovi ratova nije skinuto sa dnevnog reda. Pitanje državnih granica još uvek je otvoreno. Nakon rešavanja pitanja Crne Gore i Kosova, manjinsko pitanje će se pokazati kao novi test spremnosti Srbije da napravi konačan otklon od etnonacionalističkog projekta koji je početkom devedestih proizveo rat u Jugoslaviji. Izostanak aktivne manjinske politike, i pored činjenice da je Srbija donela Zakon o manjinama 2001. godine (pre svega, da bi zadovoljila uslove za članstvo u Savetu Evrope) ukazuje da su se srpski nacionalisti opredelili za minimalistički program - što je moguće veća etnička konsolidacija Srbije. Indikativno je da zaoštavanje međuetničkih odnosa, posebno u Vojvodini, kao i njihova kasnija internacionalizacija, nije nateralo vladu da se na ozbiljan način suoči sa problemom manjina.¹⁹ Osim toga, nastojanje da se država etnički utemelji direktno isključuje manjine iz političkog odlučivanja.

Pored poraza, krize identiteta i teškog nasleđa prošlosti, Srbiju opterećuju i mnogi drugi problemi koji su takođe rezultat ratova. To su kriminalizovana privreda i državne institucije. Nova finansijska elita koja je izrasla na Miloševićevom režimu i bliskosti sa njim lično, opstruira suštinsku transformaciju srbijanske privrede i na taj način obezbeđuje kontinuitet sa Miloševićevim nasleđem. Suprotstavljanje institucionalnim promenama i uspostavljanju pravnog okvira produžava praksu sive ekonomije koja je još u bivšoj Jugoslaviji bila značajan izvor zarade. Ratovi na teritoriji bivše Jugoslavije samo su olakšali nelegalne aktivnosti kao što su trgovina drogom, ljudima, oružjem, neoporezovanom robom (cigarete i alkohol) i migrantima. Ratna ekonomija je u nasleđe tzv. demokratskoj vlasti ostavila kriminalizovano nasleđe kao osnovni problem u posleratnoj rekonstrukciji. Ratom kriminalizovani problemi, prerarili su u politizovane kriminalne probleme. Najuspešniji preduzetnici iz devedesetih koji su zbog bliskosti sa režimom, ostvarili neformalni monopol (posebno za vreme sankcija) još uvek ga imaju. S obzirom da je Milošević opstajao korumpirajući gotovo svo stanovništvo²⁰,

¹⁹ Konstituisanje države na etnicitetu ne može pitanje manjina rešiti na demokratski način, jer se manjine u tom slučaju tretiraju kao anomalija i pretnja. Isključene iz 'vlasništva nad državom' manjine, sa svoje strane, ne prihvataju identitet poretka koji se legitimizuje etničkim vrednostima i interesima većinske nacije i izlaz traže u raznim oblicima autonomija i posebnih statusa, što, opet, podstiče sumnju u njihovu lojalnost.

²⁰ Najveći broj građana je egzistenciju ostvarivao preko crnog tržišta bez ikakvih poreskih obaveza prema državi, što je država tolerisala, jer je time održavala socijalni mir.

uspostavljanje pravnog okvira i borba sa korupcijom ne uživa podršku šire populacije zbog socijalne cene koju bi platili gotovo svi građani.

Kriminalizacija politike i politizacija kriminala kroz simbiozu organizovanog kriminala i države, nastavljena je i posle 5. oktobra. Pokušaj premijera Zorana Đinđića, da napravi čistku vojske i policije, bio je brutalno zaustavljen. Akcija "Sablja" koju je vlada premijera Đinđića pokrenula odmah nakon njegovog ubistva, bila je već prethodno pripremljena uz pomoć američkih i nemačkih eksperata. Za samo 40 dana akcija "Sablja" je u velikoj meri slomila organizovani kriminal i za to je dobila veliku podršku građana. Međutim, istovremeno je deo DOS na čelu sa Vojislavom Koštunicom, Miroljubom Labusom i Mlađanom Dinkićem, pokrenuo žestoku kampanju protiv vlade u čemu je dobio podršku SPS i radikala. Defamiranje vlade kroz produkciju skandala i afera iznudilo je prevremene parlamentarne izbore, čiji su rezultati ogolili mali demokratski potencijal Srbije. Međunarodna zajednica je u suštini, podržala prevremene izbore i rusenje Đinđićeve vlade, očekujući da će pobediti Grupa 17 plus, koja je do ulaska u vladu delovala kao ekspertska nevladina organizacija. Takvo opredelenje međunarodnih faktora još jednom je pokazalo elementarno nepoznavanje srbijanske političke scene u tako odsutnom trenutku za budućnost Srbije. Tim izborima poništena je ionako fragilna liberalna orijentacija, a povratak Miloševićevih snaga na političku scenu bio je više nego izvestan i to kroz podršku Socijalističke partije Srbije (SPS) manjinskoj koalicionoj vladi Vojislava Koštunice.

Bezbednosne službe kao "kreatori stvarnosti"

Đinđićevo ubistvo koje je na tragičan način zaustavilo reforme u Srbiji u velikoj meri dovelo do osveščivanja nekih analitičara, posebno onih na Zapadu, kao i dela međunarodne zajednica koja je involvirana u rekonstrukciju Srbije. Mada je reformisanje mafijaškog bezbednosnog aparata bilo prividno glavni prioritet nove vlasti, do njegovog "čišćenja" nije došlo i zbog stava samih političara iz DOS, poput Vojislava Koštunice, na primer. Pokušaji reforme MUP i DB bili su od početka opstruirani: mafija, kao i mnogi pripadnici tajne policije nisu tolerisali reformu tajne policije Sve je jasnije da je čišćenje Srbije od korupcije i kriminala izuzetno težak zadatak. Borba protiv korupcije je u suštini borba za uspostavljanje države, što, za sada još uvek ne odgovara novoj finansijskoj eliti. Involviranost Ministarstva unutrašnjih poslova u razne kriminalne radnje, pre svega DB²¹, postala je više nego očigledna odmah

²¹ Početkom marta 2001. godine, nove vlasti su pronašle 623 kilograma heroina

nakon 5. oktobra. Jedinica za specijalne operacije, poznata kao *Crvene berteke*, se zbog svoje uloge u uklanjanju Miloševića izborila za "nedodirljivost", sve do trenutka kada je Đinđić pokušao da krene u obračun sa njima, što je platio životom. Jedan od optuženih za ubistvo premijera Zorana Đinđića, Miodrag Ulemek Legija, još je u vreme Slobodana Miloševića izrastao u moćnu figuru, koja je sa svojom jedinicom, imala važnu ulogu u ostvarivanju ratnog profita tokom ratova i sankcija i u sprovođenju etničkog čišćenja.

Vojska je odlaskom Miloševića veoma brzo našla zaštitnike u novim vlastima, pre svega kod novoizabranog predsednika SRJ Vojislava Koštunice i tako je izbegla temeljnu čistku među višim činovima. Činjenica da je Nebojša Pavković, general i načelnik Generalštaba i bliski saradnik Miloševića, ostao na svom mestu više od godinu dana, kao i šefovi KOS i VOS, govori da je vojska i dalje bila nedodirljiva, posebno za neiskusne političare DOS. Kada su u pitanju ratni zločini, strategija vojske je bila da žrtvuje niže oficire, dok najodgovorniji i dalje uživaju imunitet. Istovremeno, insistiralo se na strategiji da se vojska javno distancira od tajne policije i raznih paravojnih formacija. Tako je načelnik Generalštaba Nebojša Pavković brzo osudio DB kao zločinački element, tvrdeći da srpsko Ministarstvo unutrašnjih poslova ne funkcioniše u skladu sa zakonskim normama. Naveo je neimenovane "ilegalne grupe" koje su se otimale za kontrolu nad policijom. Međutim, takvi pokušaji nisu mogli amnestirati Armiju od odgovornosti, posebno Kontraobaveštajnu službu (KOS), čiji se ideološki profil nije menjao pedeset godina. Kontraobaveštajna služba je u međuvremenu samo promenila ime u Bezbednosnu agenciju, ali je i dalje ostala rigidna organizacija koja se opire civilnoj kontroli.

Promene u ovim službama idu sporo, jer su svojim privilegovanim pozicijama postale deo nove finansijske elite. Kroz svoje kanale u medijima još uvek usmeravaju javno mnjenje, plasiranjem laži i afera, što je do te mere deformisalo društvo, da ono više nije sposobno za osećaj kajanja, ili bilo kakve odgovornosti. Takvom pozicijom, službe su postale svojevrzni "kreatori života". Kroz plasiranje teorija o navodnoj svetskoj konspiraciji protiv Srba, pre svega stranih službi kao što je CIA, samosažaljenje je postala jedina emocija za koju je većina građana u Srbiji sposobna. Nametanjem takve interpretacije onemogućava se dijalog o nedavnoj prošlosti i onemogućava

(procenjena na 300 miliona dolara) u sefu koji je DB držao u beogradskoj filijali "Komericalne banke", inače bliskog saradnika Državne bezbednosti.²¹ Droga je očigledno bila jedan od finansijskih izvora preživljavanja Miloševićevog režima. Samo se po sebi postavljalo kao imperativ slamanje veza između policije i organizovanog kriminala. Do toga je delomično došlo tek za vreme akcije "Sablja".

svaka alternativa.

Ni otkrivanje masovnih grobnica u samoj Srbiji, ma koliko to bilo šokantno za srbijansku javnost, nije dovelo do značajnijih smena. To je bila tek priprema za odlazak Slobodana Miloševića u Hag, koji je očigledno svojim prisustvom u zemlji i dalje bitno uticao na političku scenu. Samo je mali broj njegovih simpatizera zbog toga izašao na ulicu. Premijer Zoran Đinđić je pokazao izizetnu hrabrost kada je poništio odluku predsednika Vojislava Koštunice i naredio da se Milošević transportuje u Hag. Suprotno tvrdnjama da će hapšenje Miloševića izazvati političku krizu, većina građana je na to gledala kao na komercijalni potez vlade koji će joj obezbediti međunarodnu finansijsku pomoć. Njegov odlazak (29. juna 2001) imao je i neku simboliku, jer je njegov pravi politički uspon počeo upravo na taj dan, 28. juna 1989. na Gazimestanu. Tako je na simboličkoj ravni zaokružena Miloševićeva era, koja je ostavila dalekosežne posledice na čitav region.

Usvajanje novog ustava, mada je stalna tema, još uvek nije na vidiku. Osim toga, ustavno pitanje se promovise u prvorazredno političko pitanje kadgod se zemlja suoči sa ključnim problemima za čije rešavanje nema političke spremnosti. Treba napomenuti da je sa sadašnjim ustavom Srbija primljena u Savet Evrope i da je premijer Zoran Đinđić završio sve reforme koje je počeo, jer nema ustavnih prepreka za usklađivanje domaćeg zakonodavstva sa zakonodavstvom Evropske unije. Za sada ne postoji politički konsenzus oko suštine novog ustav, niti se o tome vodi javna debata. S obzirom da se nacionalna elita još uvek nije odrekla Kosova - bilo da je reč o njegovoj podeli, bilo o tome da se zadrži u celini - novi ustav nije moguć bez definisanja granica države. Kada je u pitanju unutrašnje uređenje Srbije, postavlja se i pitanje Vojvodine, koja je ujedno i najvažniji deo manjinskog pitanja. Otvaraju se i dva regionalna: jug Srbije i Sandžak. Oba su istovremeno i veoma važna manjinska i regionalna pitanja. Logika raspada Jugoslavija sada je prisutna i u samoj Srbiji. Na tom obrascu u Srbiji ne može doći do promena.

Snaga antimodernog koncepta

Balkanska kriza bila je iskušenje na kome su učili svi: i lokalni, kao i međunarodni akteri. Sada se vec jasno nazire da je proces evropeizacije Balkana ostvario značajne rezultate, ali da još uvek predstoje određene korekcije koje bi obezbedile održivost razvoja regije, odnosno završetak balkanske krize. Čini se, kako kaže Vladimir Gligorov²², da je ovaj proces

²² Vladimir Gligorov, *Ekonomist*, 22 novembar 2004. godine

takoreći već završen, bez obzira na lokalna politička zbivanja. To znači da je za ostvarivanje tih ciljeva još uvek potrebno da se meka sila EU kombinuje sa grubom silom SAD, jer samo SAD imaju neophodan autoritet među gotovo svim balkanskim zemljama²³, naročito onima koji su i dalje opterećeni nerešenim etničkim pitanjima. EU, za razliku od SAD, ima veću količinu meke sile²⁴, koja se zasniva na finansijskoj pomoći i razvoju institucija. To postaje važno onda kad je povezano sa realnim šansama integracije u EU. Tek kad mogućnost integracije u EU postane operativna realnost, EU dobija ulogu modernizatora u regionu. Činjenica da je Evropska unija počela pregovore sa Turskom svedoči o tome da EU namerava u perspektivi da integriše ceo prostor Zapadnog Balkana i da verovatno, ima i mnogo aktivniju politiku u tom regionu, kao i da uloži mnogo veći napor nego što je to do sada bio slučaj.

To otvara perspektivu i za Srbiju, jer bez aktivnije politike EU ona ne bi imala šansu da se sama izbori za sopstvenu evropeizaciju, imajući u vidu njem skromni demokratski potencijal i ekonomsku-socijalnu istoršenost. Ne treba zaboraviti da je skoro celokupna nacionalna elita učestvovala u nacionalnom projektu koji se završio kao istorijski debakl. EU je tek na vlastitim greškama počela da razvija jasniju strategiju, koja u suštini prihvata ideju o disoluciji Jugoslavije, bez koje nema konsolidacije regiona. Ta strategija će neminovno dovesti do nezavisnog Kosova i Crne Gore, ali i do ustavne reforme u BiH. U pripremi su i pregovori sa Makedonijom o početku pristupanja EU. Da bi se na Balkanu pokrenula pozitivna energija, neophodno je da EU ojača i ubrza proces uključenja Balkana u Evropu s krajnjim ciljem članstva, što će integraciju regiona učiniti neumitnom, jer prepušten sam sebi, region bi se, oslonjen na nasleđe, lako mogao opet okrenuti balkanizaciji.

²³ Robert Kagan, *"Of Paradise and Power"*, Vintage Books Edition, January 2004, "SAD je imala težak zadatak da navigava između ova dva sveta, pokušavajući da se prilagodi, odbrani i unapredi zakone civilizovanog društva, a pri tome simultano primenjivala vojnu silu protiv onih koji su odbijali da se prilagode takvim pravilima.", p.75;

Robert Cooper u *"Breaking the Nations"*: "Na Balkanu, bez obzira da li je to fer ili ne, SAD verovatno imaju više uticaja nego EU. EU daje više novca, ima više vojnika na terenu, ona nudi trgovinske koncesije i, dugoročno, nudi članstvo u EU. Ali sve to bleđi pred garancijama koje daju SAD, a koje su korodirale najslabije i najfragilnije države u regionu. SAD se još uvek percipiraju kao velika tradicionalna sila. EU nije. Radi se o tome da je to sila koja stvara osećanje sigurnosti, a ne dobra volja."

²⁴ Robert Cooper *"Breaking the Nations"*: "Postmoderni evropski odgovor na opasnosti je da još više proširi sistem kooperativne imperije. Nema načina da branim svoje granice nego da ih proširim", rekla je Katarina Velika - a EU ponekad govori isto". p.78

Ibid. Robert Kagan: "Najnovija evropska strateška kultura je: insistiranje na pregovorima, diplomatiji i komercijalnim vezama, na međunarodnom pravu a ne upotreba sile, sedukcija a ne sila, multilateralizam a ne unilateralizam". P. 55

Problem Srbije je u nedostatku unutrašnje podrške za promene i okoštali otpor modernizaciji. Antizapadni otpor je konstanta u srpskoj istoriji, koji je verovatno sada i najveći zbog izazova i pozitivnih okolnosti koje su se stekle za proevropsku orijentaciju. Osim toga, raspad je pokazao duboke korene neprosvećenosti u Srbiji, pre svega, kako kaže jedini jugoslovenski nobelovac Ivo Andrić, kroz odsustvo poštovanja čoveka, njegovog dostojanstva i pune unutrašnje slobode. Ratovi su pokazali da su istorijske naslage represije na Balkanu duboke, te da ne postoje instrumenti za rešavanje spornih pitanja između nacionalnih i verskih zajednica, pa se zato opcija "prirodnog stanja" nameće kao prirodno rešenje. Političko nasilje je u tradiciji Srbije, o čemu govore i niz političkih ubistava, na čijem se kraju ubistvo bivšeg predsednika Srbije Ivana Stambolića i premijera Zorana Đinđića. Oba ubistva su u suštini obračun sa liberalno orjentisanim političarima. Srbija odbija tranzicione procese na liberalnoj osnovi stalno ističući svoj poseban put razvoja. U ovom trenutku liberalna politika se u Srbiji mora nametnuti. Ubistvom premijera Đinđića sprečena je liberalna opcija, a potencijal Demokratske stranke je u međuvremenu značajno smanjen temeljnom čistkom Đinđićevih najbližih saradnika. Boris Tadić, novi predesnik stranke je sa populizmom i narodnjaštvom sve bliži Koštunici.

Ratovi su Srbiju vratili na ideologiju koja je prethodila ideji univerzalne socijalističke ideje - na nacionalnu posebnost i mitove. Istrošena legitimacijska snaga socijalističkog režima zamenjena je legitimacijskom snagom ideje iracionalnih nacionalnih interesa, ali je kolektivistička i socijalna demagogija zajednička i jednom i drugom obrascu. Srbija je sada zatvoreno društvo i blokirana nacija sa veoma malim tranzicionim mogućnostima. Izazivanjem ratova, pljačkaškim i koruptivnim klijentalizmom u državi i privredi, Srbija je pokazala da odbija demokratsku tranziciju. Istovremeno, ona je devastirala svoje ukupne ekonomske mogućnosti neophodne za demokratsku tranziciju. Suprotno očekivanjima, ona se opredelila za radikalni nacionalizam u uslovima relativnog blagostanja. Već antibirokratskom revolucijom (1989) Srbija je poništila reformsko nasleđe koje je stečeno u drugoj Jugoslaviji, demonstrirajući da je bila i ostala njen najkonzervativniji element.

Racionalno objašnjenje za sve što se dešavalo u Srbiji, ne samo tokom poslednje dve decenije, već i tokom celog XX veka, nije moguće. Nema racionalnog odgovora na nepotrebne žrtve u ratovima koji su vođeni tokom XX veka i megalomanske pretenzije na Balkanu. Korene verovatno treba tražiti u činjenici da u srpskoj istoriji ne postoji razdoblje prosvetiteljstva i racionalizma u kojima su sazrevala moderna evropska društva.

Srbija je nakon dvodecenijskog perioda radikalnog nacionalizma potpuno opustošena, jer je projekat "ujedinjenja svih Srba" podjednako razorio i građanski (koji inače nije bio značajno razvijen) i nacionalni identitet. Radi se o svojevrsnoj destrukciji i primitivizmu, što je danas glavna odlika društva u Srbiji. Uveden je teror većine koja sledi najniže instikte. Brojni ispadi bez ikakvog racionalnog objašnjenja govore o degenerativnoj formi srpskog nacionalizma. Zato je neophodno forsirati suočavanje društva sa kriminalnom prošlošću i raditi na sistematskoj dekonstrukciji Miloševićevog nasleđa na svim nivoima, od personalnog do programskog. Projekat se mora dekomponovati da bi se došlo do njegove suštine - rušenja Jugoslavije kao negiranje legitimnosti Ustava iz 1974, odnosno federalne formule predviđene ovim ustavom. U tom smislu, pokretanje pitanja moralne odgovornosti, kao jedinog načina uspostavljanja diskontinuiteta sa varvarizmom protekle decenije, otvara i pitanje novog identiteta Srba. Ili, kako kaže, Nenad Dimitrijević "moramo na jasan način raskinuti sa ponižavajućom prošlošću kako bismo bili u stanju da stvorimo prostor za novi početak".

Srbija više nema snage da počinje nove ratove u regionu i kao takva, ona je bezopasna za svoje susede. Povoljna je okolnost što su svi susedi Srbije opredeljeni za priključivanje EU (neki već jesu), što može biti pozitivan impuls i za samu Srbiju. Međutim, problematična je teza koju EU promovise, da će se vremenom i Srbija kretati po istorijskoj inerciji. Sa svojim unutrašnjim konzervativnim strukturama ona nije politički i ekonomski partner u regionu. Njena demokratska tranzicija je moguća samo uz pomoć međunarodne zajednice i neku vrstu "kolonizacije" njenih institucija, posebno vojske, policije, pravosuđa i obrazovnog sistema, uz obilatu ekonomsku podršku. Jedini identitet koji srpska elita sada ima, nažalost, zbog odsustva modernih kriterija je nacionalizam. Zbog toga i ima problem sa promišljanjem sopstvene evropske budućnosti.

**SUĐENJE
SLOBODANU
MILOŠEVIĆU
PRED HAŠKIM
TRIBUNALOM**

Uvodna reč tužilaštva

KARLA DEL PONTE: ZLOČIN GENOCIDA I DRUGI ZLOČINI NISU LOKALNA PITANJA

TUŽILAC DEL PONTE (Carla Del Ponte): Hvala vam, predsedniče Veća. Časni Sude, Veće će sada otpočeti suđenje ovom čoveku za nedela za koja se tvrdi da ih je počinio narodu svoje zemlje i svojim susedima. Kako je jednostavno danas izjaviti tako nešto, kako jednostavno te reči ulaze u zapisnik sa ovog suđenja, pa ipak kako je izuzetno to što ja mogu to da izgovorim ovde. Danas, kao nikada ranije mi vidimo međunarodno pravosuđe na delu. A sada, treba na početku ovog suđenja za jedan trenutak da razmotrimo osnivanje ovog Suda i njegovu svrhu. Tu bi trebalo na tren da zastanemo i da se podsetimo svakodnevnih scena tuge i patnje koji su postali oličenje oružanog konflikta u bivšoj Jugoslaviji. Događaji su se sami po sebi proslavili po zlu a u naš jezik je u svakodnevnu upotrebu ušao novi termin "etničko čišćenje". Neki od događaja su izneli na videlo skoro srednjevekovno divljaštvo i sračunatu okrutnost koja je daleko prevazilazila okvire uobičajenog ratovanja. Međunarodna zajednica je bila šokirana time što je pratila surovo raspadanje jedne moderne države, a Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija je ubrzo shvatio ozbiljnost zločina za koje se smatralo da su tamo počinjeni. Ovaj Sud je jedna od mera koju je preduzeo Savet bezbednosti delujući u ime svih zemalja članica Ujedinjenih nacija u cilju uspostavljanja i održavanja međunarodnog mira i bezbednosti. To je naš cilj, a naš jedinstveni doprinos tome je izvođenje pred lice pravde ljudi koji su odgovorni za najgore zločine koji su poznati čovečanstvu. Zločin genocida, zločini protiv čovečnosti i drugi zločini koji spadaju u nadležnost ovog Suda nisu lokalna pitanja i krivično gonjenje za njih je nešto što možda prevazilazi sposobnosti domaćih sudova. Zločini na nivou onih koji su opisani u optužnicama koje se nalaze pred Većem pogađaju sve nas širom sveta. Pravo koja primenjuje ovaj Sud, a

to je međunarodno humanitarno pravo je nešto što se tiče ljudi širom sveta. Ovi zločini pogađaju svakoga od nas bez obzira na to gde živeli, zbog toga što se kose sa našim najdubljim principima o ljudskim pravima i ljudskom dostojanstvu. Pravo nije jedna obična teorija, niti je to jedan apstraktni koncept, to je živi instrument koji mora da zaštiti naše vrednosti i reguliše civilizovano društvo. Usled toga mi moramo biti u stanju da primenimo pravo onda kada se prekrše pravne norme. Ovaj Sud, a naročito ovo suđenje predstavljaju najsnažniji dokaz toga da niko nije iznad zakona niti van domašaja međunarodne pravde. Kao Tužilac sam izvela optuženog Miloševića pred vas da bi odgovarao za optužbe za koje se tereti. Ja sam to uradila u ime međunarodne zajednice, kao i u ime zemalja članica Ujedinjenih nacija uključujući i zemlje bivše Jugoslavije.

Optuženi u ovom predmetu kao i u svim drugim predmetima pred sudom je optužen kao pojedinac. On se krivično goni na osnovu svoje individualne krivične odgovornosti. Danas se ovde ne sudi ni jednoj državi niti organizaciji. Ove optužnice se ne stavljaju na teret celom narodu, pa čak ni za zločin genocida. Možda je primamljivo generalizovati kada se radi o ponašanju vođenom na najvišem nivou, ali to je greška koja se mora izbeći. Kolektivna odgovornost nije predmet optužnice. To nije deo prava koja primenjuje ovaj sud i ja jasno stavljam do znanja da odbijam i samu pomisao na to. Svakako nameravam da rasvetlim koliki je stepen moći i uticaja optuženi imao nad drugima, ali ja naglašavam ponovo da je optuženi doveden ovde pred vas da odgovara za sopstvena dela i za sopstveno učešće u zločinima za koje se tereti.

Časni Sude, iako ja kao Tužilac podižem optužnicu u interesu međunarodne javnosti, ja ne nameravam da zapostavim žrtve zločina koji su počinjeni tokom konflikata. Razvoj ratnog prava posle Drugog svetskog rata imao je za cilj da spreči nanošenje zla civilnom stanovništvu u toku oružanog konflikta. Pravo, samo po sebi postoji zato da bi zaštitilo obične ljude koji nisu umešani u neprijateljstva. Pa ipak, bez obzira na to, ja kao Tužilac ne zastupam direktno ni jednu individualnu žrtvu. Ali ipak, ja smatram da je deo moje uloge u iznošenju tvrdnji Tužilaštva da se dozvoli da se čuje glas žrtava. Nijedan sud ne može doživeti događaje onako kako su ih doživele žrtve i ni od jednog suda se tako nešto ne može očekivati. Mnoge žrtve ne mogu da dođu danas pred vas zato što nisu preživele. Isto tako nijedan Tužilac ne može da dovede sve preživele svedoke da svedoče na Sudu. Bez obzira na to ograničenje, ja sam sigurna da će se iznošenjem dokaza pred Veće predočiti celokupna slika okolnosti ovih zločina i posledica po ljude protiv kojih su nedela bila uperena. Iznošenje dokaza protiv optuženog će biti složeno, široko

po obimu, odražavaće prirodu optužbi i vrlo detaljno će se analizirati konkretna obeležja dokaza, kada to bude neophodno. Ovaj predmet će sigurno staviti na probu krivični segment pravosuđa i takođe će proveriti sposobnost modernog krivičnog suda da se bavi zločinima koji se prostiru tako daleko u odnosu na vreme i mesto. Ja u potpunosti prihvatam odgovornost koja pada na Tužioca u postupku iznošenja dokaza koji potkrepljuju optužnicu. Suđenje ove vrste zahteva saslušavanje svedočenja iz mnogih izvora, svedočenje pojedinaca, organizacija i državnih zvaničnika. Pred Većem će svedočiti vojna lica visokih činova, diplomate, vladini predstavnici i druga lica izvesnog ranga i funkcija, koja usled razloga koje će Veće sigurno uvažiti mi danas ne možemo imenovati.

Ta lica se obično ne pojavljuju na krivičnim suđenjima i njihovo svedočenje predstavlja izazov kako za same svedoke tako i za sam Sud. Svedoci moraju pronaći u sebi individualnu hrabrost da javno iznesu svoju priču. Ja ću pokušati da pariram njihovoj hrabrosti tako što ću im omogućiti odgovarajuće mere zaštite koje predviđaju pravila Suda. Organizacije i vlade takođe moraju da nađu u sebi institucionalnu odlučnost da bi izneli pred Veće informacije, nekad poverljive prirode, kojima oni raspolažu. U pogledu ovoga ovo suđenje će proveriti stepen saradnje na koju su spremne sve države, ne samo države bivše Jugoslavije, od kojih su neke u prošlosti opstruirale rad ovog Suda i njegovog Tužioca. Ljudi širom sveta će pratiti ovaj postupak jer žele da vide do koje mere će njihove sopstvene vođe biti privržene ideji ostvarivanja ciljeva međunarodne pravde u ovom forumu. Ovo je krivično suđenje. Šteta je što je optuženi pokušao da koristi svoje pojavljivanje pred ovim Većem da bi iznosio argumente političke prirode. Mogu da vas uverim da u predmetu koji se nalazi pred nama Tužilaštvo neće dozvoliti sebi da bude uvučeno u takvu razmenu argumenata. Ovo je pretresno Veće, ovo nije Veće za debate. Isto tako bih htela jasno da stavim do znanja da u izvršenju svojih dužnosti pred ovim Većem, ja neću dozvoliti sebi da iskoristim činjenicu da je optuženi izabrao odbranu bez pravnog zastupnika. Prema Statutu Suda optuženi ima pravo ili da sam sebe brani ili da odabere pravnog savetnika po sopstvenom nahodaženju. On ima puno pravo da koristi tu mogućnost i da se odluči da sam vodi svoju odbranu. Čineći to on ni na koji način ne menja postupak suđenja i teret dokazivanja koji leži na Tužiocu, a to je da se dokažu sve optužbe van razumne sumnje. Situacija je takva i onda kada se Tužilac suoči sa odbranom koja se svodi na prkošenje ili kada optuženi odbija da prizna Sud ili na bilo koji način pokušava da poljulja ozbiljnost postupka. Govoreći u ime svih zastupnika Tužilaštva koji sede ovde za stolom, ukazujem, kao što će se Veće i uveriti, da je Tužilaštvo savesno

ispunilo svoje obaveze tokom predraspravne faze ovog postupka. Mi redovno razmatramo i nastavićemo da razmatramo zajedno sa Većem i sa prijateljima Suda da li mogu da se primene neki mehanizmi koji bi umanjili bilo kojih rizik negativnih posledica po optuženog koji bi nastao usled njegovog stava prema ovom Sudu. Ja mogu takođe da se obavežem pred Većem da će tokom vođenja postupka zastupnici Tužilaštva, u skladu sa najvišim tradicijama svoje profesije, učiniti sve što je moguće da uprkos odsustva zastupnika odbrane pomognu Veću da se odrede ključna pitanja tokom izvođenja dokaza.

Časni Sude, dozvolite mi da kažem još koju opštu reč o kontekstu u kome će svedoci koji će možda doći pred Veće svedočiti tokom suđenja. Bilo je rečeno više puta da je moja uloga Tužioca da dovedem pred ovu instituciju osobe za koje se smatra da su najodgovornije za zločine u bivšoj Jugoslaviji. Međunarodna zajednica očekuje da ljudi sa najviših komandujućih i vodećih položaja budu dovedeni pred lice pravde u Hag. Ovaj zadatak upravo predstavlja definiciju moje funkcije Tužioca i on je isto tako suština svrhe postojanja ovog Suda. Sa iniciranjem ovog suđenja prema ovom konkretnom optuženom mi smo dostigli tačku prekretnicu za ovu instituciju. Postupak koji otpočinje danas pred ovim Većem sigurno je najznačajnije suđenje koje je do sada vodio ovaj Sud. Šta više, možda će se pokazati da je to najznačajnije suđenje koje će ova institucija ikada voditi. I usled toga to je suđenje koje neizostavno mora obeležiti put ka završetku rada ovog Suda iako je možda taj dan još dosta daleko. Kao što će Sud ustanoviti, ovo suđenje takođe označava promenu utoliko što su mnogi ljudi koji poseduju unutrašnje informacije doneli odluku da je ispravno i bolje za njih da pomognu Sudu tako što će svedočiti i na taj način ostaviti svoj trag u analima čovečanstva.

Meni je jasno da će ovo suđenje ući u istoriju i da bi bilo bolje po nas da pristupimo našem zadatku imajući na umu istoriju. Nažalost, naša istraga nad zverstvima koji su počinjeni na Balkanskom poluostrvu nije prva te vrste. Saslušajte molim vas reči predsednika međunarodne komisije za istraživanje uzroka i vođenja balkanskih ratova. Baron Desturnel d'Konstant (D'Estournelles de Constant) piše o ratovima iz 1912. i 1913. godine. On ističe u zaključku svog uvoda u izveštaju koji je objavljen 1914. godine da pravi krivci nisu narodi Balkana, a zatim kaže sledeće, ja citiram: "Pravi krivci su oni koji su zaveli javno mnjenje i iskoristili neznanje naroda da bi pokrenuli uznemirujuće glasine i objavili uzbunu podstrekavajući time svoju zemlju a zatim i druge zemlje na neprijateljstvo. Pravi krivci su oni koji usled svog interesa ili sklonosti stalno objavljuju da je rat neizbežan i na kraju ga takvim i naprave tvrdeći da su nemoćni da ga spreče. Pravi krivci su oni koji žrtvuju

opšti interes radi svog ličnog interesa i koji tako slabo razumeju i koji nameću svojim zemljama sterilnu politiku konflikta i odmazde. U stvarnosti i za male i za velike države nema spasa niti drugog izlaza osim saveza ili pomirenja". Časni Sude, nema drugih reči kojima bi se bolje pripremili temelji za ona pitanja o kojima će da sudi ovo Veće.

Molim vas da mi dozvolite da sada kažem nešto na francuskom jeziku. Pre nego što predam reč svom kolegi višem zastupniku optužbe gospodinu Najsu koji će govoriti verovatno četiri do pet sati budući da će njegovo izlaganje biti srž onoga što se odnosi na optužnicu, zatim će gospodin Dirk Rajnefeld (Dirk Ryneveld) govoriti o tim detaljima onih zločina koji su počinjeni na Kosovu i to će trajati otprilike sat vremena. Međutim, gospodine predsedavajući, dopustite mi da još iznesem nekoliko opservacija. Izvanredan taktičar, loš strateg, Milošević je išao samo ka ostvarenju svojih ambicija po cenu neizrecivih patnji nametnutih svima onima koji su mu se suprotstavljali ili koji su predstavljali pretnju njegovoj vlasti. Jer kod optuženog Miloševića, sve je bilo instrument u službi njegovog nastojanja da se održi na vlasti. Ne morate tražiti nikakve ideale u pozadini njegovih dela. Iza nacionalističkog govora i užasa etničkog čišćenja, iza grandiozne retorike i uštogljenog birokratskog jezika ono što pokreće Slobodana Miloševića je želja za vlašću. Optuženog ne nadahnjuju nikad lična uverenja, a još manje patriotizam ili čast, pa čak ni rasizam ni ksenofobija, već je to težnja za vlašću i to za ličnom vlašću. Suđenje koje danas počinje evociraće tragičnu sudbinu hrvatskih, bosanskih i albanskih žrtava Miloševića. Samo nabranje patnji koje su preživeli nebrojene žrtve i preživeli je neizdrživo.

Međutim, optuženi Milošević je ostavio za sobom i druge žrtve. Ovde, gospodo Sudije mislim na Srbe, na one Srbe koji su izbegli iz Hrvatske, Bosne, Kosova, koje je Milošević zloupotrebio, čije je strahove Milošević pothranjivao, raspirivao, i manipulisao njima kako bi služili njegovim zločinačkim planovima. Mnogo njih je izgubilo živote a većina ih je ostala bez ognjišta i bez budućnosti. S punim pravom možemo ubrojiti i te žene, i te muškarce među Miloševićeve žrtve isto kao i građane Savezne Republike Jugoslavije kojima sada predstoji obnova jedne iscrpljene zemlje koju im je u nasleđe ostavio optuženi. Istorija raspada bivše Jugoslavije i bratoubilačkih sukoba koji su usledili, a koji kao da su iz nekog drugog doba, složen je proces koji zahteva da ga opiše više autora. Ovaj Sud će napisati samo jedno poglavlje, ono najkrvavije, istovremeno i najpotresnije, poglavlje o ličnoj odgovornosti počinitelja teškog kršenja međunarodnog humanitarnog prava. Na drugima je da postave moralne, istorijske i psihološke dijagnoze optuženog, da analiziraju socijalna, ekonomska i politička kretanja koja su otvorila potku

zločina o kojima ćemo govoriti. Naizgled neizbežan splet straha i mržnje, političkog manipulisanja, kobna uloga koju su odigrali neki mediji ali isto tako i heroizam onih koji su se suprotstavljali, koji su pružali otpor i to na celom prostoru bivše Jugoslavije za očuvanje digniteta ljudskosti i čovečnosti, sve su to mehanizmi koje treba analizirati do detalja i objasniti.

Moramo naime, gospodo Sudije, odgovoriti zahtevima žrtava za istinom i to u najširem značenju te reči. Moramo umanjiti rizik ponavljanja sličnog scenarija drugde u svetu a pogotovo na Balkanu. Naše su namere ovde skromnije, jer Tužilaštvo namerava dokazati isključivo ličnu odgovornost Slobodana Miloševića za zločine za koje se tereti. Ništa manje, ali i ništa više od toga. To je doprinos pravdi koju želimo ostvariti radeći sabrano, imajući na umu reči Ive Andrića koje je izgovorio na jevrejskom groblju u Sarajevu. Citiram: "Čovečanstvo, ako hoće da s pravom nosi to ime, mora se organizovati protiv svih međunarodnih zločina i tako postaviti sigurnosnu branu i stvarnu odmazdu protiv svih ubica ljudi i naroda". Zahvaljujem vam, gospodo Sudije, na vašoj pažnji.

SUDIJA MEJ: Izvolite, gospodine Najš.

TUŽILAC NAJS: Jednog dana u novembru 1991. godine, prilikom pada Vukovara u Hrvatskoj jedan čovek kome je tada bilo, mislim, 58 godina i njegova supruga bojeći se najgoreg uputili su se u bolnicu kako bi tamo našli utočište. Šta se tada dogodilo? Ljudi koje je odvela jugoslovenska vojska, odnosno njeni vojnici, završili su na farmi zvanj Ovcara gde su ih tukli, gde su vojnici skakali po njima, gde su ih podvrgli raznim poniženjima. Taj čovek koji će svedočiti pred ovim Sudom zajedno sa još čini mi se šestoricom drugih, imao je sreću da je poznao lično jednog od vojnika i tako su ta sedmorica izdvojena. Mislim da je njih šestorica preživelo. Drugih 260 su pobijeni. Hiljade ljudi poginule su u sukobu u Hrvatskoj, a možda je najmanje 170.000 ili možda čak i više deportovano. To je primer patnje i zločina kojima ćemo se baviti u optužnici koja dolazi prva po redu hronološki gledano, a to je optužnica za Hrvatsku. Otprilike godinu dana kasnije u Višegradu u Bosni, jedna mlada žena u poodmakloj trudnoći našla se u gradu kojeg su zauzeli jugoslovenski vojnici i grupa pod nazivom "Beli orlovi" o kojoj ćemo još čuti. Zbog onoga što se tada dešavalo ona i mnogi drugi ljudi tokom noći sakrili su se u šume. Tokom noći ona je tamo rodila svoju kćer. Na osnovu dokaza kojima raspolazemo izgleda da je ona kćerki dala ime, ali ne možemo vam reći koje je to ime bilo. Ta je žena zajedno sa svojom bebom i mnogim drugima, a među njima je bilo i 45 pripadnika njene šire porodice, kasnije odvedena, i to na osnovu obećanja da će putovati u autobusu Crvenog krsta, u kuću koja je pripremljena za njih i to tako što su podovi i tepisi poliveni benzinom. Bili su

spaljeni živi, a krici bebe čuli su se otprilike dva sata pre nego što je ona preminula. To je tek jedan zločin koji ovde predstavlja hiljade ubijenih u sukobu u Bosni, više od 7.000, sukob u kojem su stotine hiljada ljudi bili deportovani. A zatim sedam godina kasnije dolazimo do treće optužnice, do jedne druge različite priče u kojoj opet figuriraju majka i kćer. Ovaj puta to nije bila nerođena kćer ili mala beba nego devojka od 20 godina koja je bila dovoljno stara da pomisli kako je već porasla, kako je već započela pravi život. To je bilo u mestu zvanom Kozice, u neposrednoj okolini tog mesta. Kao što ćete, kada za to dođe vreme čuti, na tom mestu okupilo se otprilike 50-ak žena zbog sopstvene sigurnosti, i ovaj put pod izgovorom, prevareni su i odvedeni ne u džamiju kao što im je bilo obećano, nego u kuću koja se mogla osigurati. Majka čije ćerke ćete svedočenje čuti i njezina 20-godišnja kćer, bila je jedna od nekoliko žena, uglavnom devojaka koje su s vremena na vreme vojnici izvodili i zlostavljali, vraćali bi ih u stanju u kojem je bilo očito da su se bojale, verovatno kao rezultat onoga što im se dogodilo.

Kasnije su osam žena, pet devojaka, tri nešto starije, ponovo odvedene. Među njima bila je i dvadesetogodišnja kćer. Kuća je bila okružena žicom, preostale žene videle su da će možda biti spaljene, međutim, to se nije dogodilo, jer su u međuvremenu pobegele, a možda bile i puštene. Međutim, majka nije pronašla svoju kćer. U nedeljama koje su sledile i kada je mogla ponovo posetiti to područje tražila je kćer koja je na kraju i pronađena. Pronašli su je predstavnici međunarodne zajednice. Ona i drugih sedam žena koje su bile izvedene van pronađene su na dnu tri različita bunara u koje su bačene najverovatnije žive i to nakon ko zna čega što im se dogodilo. Ta priča je tek jedan primer onoga što se dogodilo na Kosovu gde je poginulo najmanje 4.500 ljudi a neke procene kreću se i do 10.000, a gde je 750.000 ljudi prisilno premešteno iz Kosova ili unutar njega. I to su tek neki statistički primeri onoga čime će se ovo suđenje i ove optužnice baviti. Nakon ovog što sam upravo rekao, Sud verovatno želi znati to da ću se ja retko vraćati na ovakav potresni materijal. Zašto? Prvo, kao što je i rekla sama Tužiteljica, na svedocima je da dođu pred ovaj Sud i da daju svoje iskaze i zato ćemo njihove iskaze uvrstiti u zapisnik. Naravno, oni će biti tek mali delić svih ljudi koji su pretrpeli patnje. Oni su najvećim delom nestrpljivi da daju svoje iskaze, i zaista, čak i oni čije će izjave biti uvrštene u spise predmete u skladu sa pravilima o uvrštavanju pismenih iskaza žele da njihov doprinos bude javan i da bude jasno ko je taj ko daje iskaz. Prema tome, to ćemo ostaviti svedocima.

Drugo, emocionalni potencijal ovakve vrste dokaza ima zapravo tek jednu forenzičku vrednost za ovo suđenje. Ovaj optuženi, kao što je to sasvim očito optužen je za te događaje. Pitanje je, ili će možda biti, da li je on znao da

se to događalo. Naravno da je znao. Ne samo da je on bio obavešten o tim stvarima nego u današnje vreme kada štampa, radio i televizija donose ratove u naše domove i to onako i tada kada se oni događaju, nemoguće je da on nije znao. I prema tome, Veće će kada za to dođe vreme čuti da je on bio u pozadini onog što se dešavalo, zašto je on nastavio s time i zašto nije sprečio te stvari.

I konačno, razlog zbog kojeg ćemo poštediti Veće prevelike količine potresnog materijala je sledeći. Ovaj optuženi i drugi koji će možda doći pred ovaj Sud ili druge sudove moraju znati da bez obzira na to koje su činjenice krivičnih dela koje leže u osnovi, a za koje se oni terete, suđenja će biti sprovedena na miran način, bez nepotrebnih emocija. I možda još jedan poslednji razlog zbog kojeg se ovim događajima moramo baviti bez emocija. Naime, upravo je to, prema tvrdnjama optužbe učinio i optuženi. On se nije suočio sa svojim žrtvama. On je mogao posmatrati događaje koji su se odigravali sa udaljenosti njegove visoke političke funkcije i ukoliko su te optužbe tačne, te su zločine za njega počinili drugi.

Ovo suđenje kao što je Tužiteljica već ispravno objasnila neće donositi istorijske zaključke. Istorijaska pitanja uvek ostavljaju prostora za sumnju i za raspravu među istoričarima. Međutim, istorija, čak i daleka istorija koja stoji na raspolaganju ovom Sudu i svedocima, biće relevantna s vremena na vreme za ono što je ovaj optuženi mislio, za ono što su ljudi koji su u optužnici identifikovani kao njegovi saizvršioči mislili, šta su mislile njegove pristalice koje su ga slušale i za ono što je moglo rasplamsati emocije, posebno nacionalističke emocije, bez obzira na to koliko je ovaj konkretni optuženi možda lično i stvarno verovao u te nacionalističke poglede.

Iz proceduralnih razloga ovo suđenje započeće izlaganjem događaja na Kosovu bez obzira na to što je taj sukob hronološki bio poslednji. Međutim, na neki način, možda je to zapravo i prikladno jer Kosovo igra ulogu od samog početka pa do kraja u nizu tragedija kojima se bavimo. Osim toga, kaže se da Kosovo zauzima posebno mesto u srcima Srba i kosovskih Albanaca kao kolevka njihovih civilizacija. Ustav iz 1974. godine, Ustav Jugoslavije dao je Kosovu i Vojvodini autonomni status, ustvari radilo se o značajnoj meri nezavisnosti. Malo poznato Kosovo, zapravo malo Kosovo koje meri tek stotinu kilometara s jednog kraja na drugi, spominjalo je vrlo malo ljudi van Jugoslavije i malo je turista dolazilo tamo. Kosovo leži na jugu Republike Srbije koja je sama bila jedna od republika koje su sačinjavale SFRJ. Predsednik Tito umro je 1980. godine. Možda su i srpski nacionalisti verovali da je Tito držao Jugoslaviju na okupu time što je oslabio Srbiju kada je uspostavio organizaciju u kojoj su pokrajine imale poluautonomni status,

možda izraz "slaba Srbija, jaka Jugoslavija", objašnjava šta je on činio i šta su srpski nacionalisti mislili o tome. Oslobođeni stega koje je nametnuo Tito i koje su možda imale i dobre strane, narodi Jugoslavije i njihove vođe našli su se pred novim mogućnostima i novim iskušenjima. Upravo je Kosovo pokazalo rane znakove entuzijazma za promene. Već u martu 1981. godine u glavnom gradu Kosova Prištini (Prishtina), kao i u Prizrenu (Prizren) i na drugim mestima, održane su demonstracije i to masovne studentske demonstracije. Tamo se prvi put pojavila parola "Kosovo - Republika", što je bilo iznenađenje, pa i šok za mnoge u federalnoj Jugoslaviji. U isto vreme srpski komunisti, a možda i Srbi bez političkih uverenja dobili su slobodu da se žale o svojoj istorijskoj sudbini i o Kosovu. Srpsko gledište, možda se temeljilo na tome, da su oni bili hrabri pobednici Prvog svetskog rata, glavni arhitekti nove Jugoslavije, hrabre žrtve Drugog svetskog rata, oni koji su pobedili u ratu a izgubili u miru. Gotovo svi, odnosno mnogi Srbi rado su se žalili po pitanju Kosova. Zanimljivo je da je tada u tom ranom trenutku Kosovo našlo podršku na jednom drugom mestu, na severu, u Sloveniji. Možda je to bilo zato, jer videvši šta se dešavalo ili šta se dogodilo na Kosovu, Slovenci su takođe počeli strahovati za sebe. Međutim, kultura koja je tamo vladala, a koju ljudi sa strane možda ne mogu lako razumeti i osetiti je bila takva, da je bilo potpuno neprihvatljivo govoriti na nacionalistički način, čak je to moglo dovesti i do krivičnih sankcija. Što su slobodnije bile, misli su možda tada lakše postajale iskrivljene. Veće će, nema sumnje, tokom izvođenja dokaza čuti za Memorandum srpske Akademije nauka i umetnosti koji je procurio u javnost 1986. godine. To je bio memorandum koji su napisali pravi intelektualci i oni su 1986. godine stavili svoje potpise pod sledeće, citiram: "Fizički, politički, pravni i kulturni genocid nad srpskim stanovništvom Kosova i Metohije je najgori poraz Srbije". Dalje, u Memorandumu kažu da nikada osim za vreme rata Srbi u Hrvatskoj nisu tako bili ugroženi kao danas. Ta reakcija srpskih intelektualaca, 1986. godine, na ono što se počelo događati na malom Kosovu.

Međutim, kako je mala bila pretnja sa kojom su Srbi tada bili stvarno suočeni u usporedbi sa pretnjama sa kojom će se drugi kasnije naći i suočiti, kako su oni u tom kontekstu razumno mogli koristiti koncept kulturnog genocida? Međutim, okolnosti koje su tada prevladavale bile su upravo okolnosti koje su mogle proizvesti takve misli. Tada se govorilo o tome da su Srbi ugroženi, da im se preti i da će se masakri iz Drugog svetskog rata u kojem su Srbi toliko propatili ponovo dogoditi, da će ih preplaviti kosovski Albanci ili da će ih na neki način iskoristiti i eksploatisati i politički i ekonomski. I na takvu scenu je optuženi stupio, ili se sam doveo. Sada se

može postaviti pitanje kada se bavimo tim delom istorije na osnovu dokaza koji će biti izvedeni kako je taj čovek koji je bio redak među bivšim komunističkim vođama u tome da je uspeo napraviti tranziciju iz starog komunističkog režima i ostati na čelu stranke i u novom režimu. Da li je on bio briljantan vođa ili tek čovek koji je vrlo dobro razumeo na koji način zadržati kontrolu manipulacijama? Sudbina pokojnog Ivana Stambolića možda daje neke odgovore na to. Taj čovek je bio politički mentor optuženom. Optuženi je bio njegov štićenik, on je svog štićenika poslao na Kosovo kako bi tamo umirio nemire. Dao mu je mogućnost, naravno, sada se to veoma dobro zna, bila je to mogućnost koju je on i iskoristio. Sada ćemo nakratko pogledati jedan insert, iako je on veoma dobro poznat, to će ipak biti deo dokaza u ovom predmetu, a to je snimak sastanka iz aprila 1987. godine na Kosovu. Molim da pustite film.

(Pušten je video snimak)

TUŽILAC NAJS: U kojoj meri, ako je uopšte ovaj incident bio planiran, nije od posebne važnosti. Ono što je važno je ta rečenica "Niko ne sme da vas bije" i reakcija drugih, koji su dali ovom optuženiku miris vlasti koji je možda bio prvo ostvarenje jednog sna i dao mu šlagvort koji mu je trebao. Čovek koji ga je poslao, koji ga je doveo, njegov bivši mentor Stambolić ubrzano je gubio vlast dok je optuženi sticao vlast. 23. septembra 1987. godine na 8. sednici Saveza komunista Srbije optuženi je postigao prevlast i nadmoć nad Stambolićem koji je uskoro bio uklonjen i to na osnovu nekog dokumenta koji je verovatno bio falsifikovan, a optuženi je postao šef vladajuće Komunističke partije. Treba imati na umu da nikada nije bilo lako, odnosno toliko lako jednom srpskom komunisti da stekne tako široku popularnost. Možda je tačno da su Srbi više voleli instituciju kao što je stara monarhija, pravoslavna crkva i četnički pokret, više od drugih institucija koje je komunizam formirao, i možda su naročito bosanski Srbi u komunizmu videli više lošega nego drugi. Za jednog bivšeg komunistu bilo je teško dobiti takvu podršku i bilo je teško da se u tom smislu ujedini i zadrži vlast. On je morao zadržati svoju komunističku levičarsku vlast, a isto tako pridobiti i antikomunističku desnicu, on je u tu svrhu trebao dobiti podršku Srba u Srbiji ali isto tako i Srba u ostalim delovima Jugoslavije. On će ih ujediniti, a isto tako će otpuštati pojedince kada je njihova uloga završena i ostvarena, takođe je računao i na velike grupe takvih ljudi u Hrvatskoj i Bosni, kojih se kasnije odricao kada nije imao uspeha u svojim nastojanjima. 1988. i 1989. godine optuženi je imao veliku podršku i to u obliku nečega što se nazivalo antibirokratskom revolucijom. Ona se ogledala prvenstveno u Vojvodini, tzv.

jogurt revolucija jer se jogurt bacao prilikom tih mitinga, a isto tako i u Crnoj Gori.

Da bismo shvatili duh vremena moramo imati na umu da su se održavali ti mitinzi, da je postojala ta birokratska revolucija i da su slike optuženoga bile svugde. Takođe valja imati na umu vladu Pokrajine Vojvodine i vladu Republike Crne Gore kao mesta koja su postala mesta podrške za optuženog. U Crnoj Gori predsednik je bio Momir Bulatović i on je postao veliki pristalica ovog optuženog i pružao mu u tom smislu podršku. Međutim, njegovi uspesi su išli uz čitav niz teškoća. U oktobru 1988. godine, došlo je do ponovnih demonstracija na Kosovu. Ponovo je došlo do rasplamsavanja srpskog nacionalizma i pretnji kosovskoj ekonomiji i autonomiji. U novembru 1988. godine došlo je do pokreta unutar Saveza komunista Kosova, putem kojih su ljudi koji nisu bili toliko lojalni optuženom bili zamenjivani lojalnim pristalicama optuženog. Ono što je sledilo su masovni štrajkovi u februaru 1989. godine kosovskih rudara, koji su protestovali protiv pretnji ukidanja kosovske autonomije. Ja ću sada zamoliti da pogledamo još jedan video koji prikazuje ovog optuženog u predmetno vreme, u vreme o kojem sada govorimo. Radi se o kraju februara i početku marta 1989. godine kada je došlo do jednog mitinga čija je tema opet bila nacionalizam. Vi ćete za koji trenutak videti video snimak o kojoj govorim a koji prikazuje optuženika koji govori pred oko milion demonstranata u Beogradu. Govorio je o obračunu sa kosovskim vođama i o obećanju odlučnih akcija. Međutim, ono što je važno da je pustio da ga okupljena gomila čeka 24 sata, a onda im se obratio govorom od svega 4 minuta. Moliću da sada vidimo prilog.

TUŽILAC NAJS: Ovde je optuženi možda uvideo kakva je moć gomile. On je reagirao na ono što su tražili od njega, naime da se čovek po imenu Vlasi (Vllasi) uhapsi. Mislim da je do tog hapšenja i došlo narednog dana. Međutim, moć gomile je ograničena i može se lako preokrenuti. Svi se sećamo onoga što smo mogli videti na televizijskim ekranima i znamo kako je ovaj optuženi mnogo godina kasnije izgubio vlast koju je imao.

Vratimo se na Kosovo koje je bilo stalni i gorući problem. U martu 1989. godine Skupština Kosova je sama donela jedan ustavni amandman koji je išao na štetu njihovim vlastitim interesima jer su tim amandmanom izgubili kontrolu nad policijom, ekonomskom politikom, obrazovanjem, izborom službenog jezika, kao i pravo veta na dodatne promene srpskog Ustava. Skupština je tom prilikom bila okružena tenkovima jer nije bilo izvesno da li će biti prisutna odgovarajuća većina da se donese taj ustavni amandman. Ne bi bilo iznenađujuće da takve promene na Kosovu, odnosno takve akcije

dovedu do reakcije. Međutim, jedino iznenađenje koje čoveku pada na pamet kada pogledamo sada hronologiju zbivanja tih godina je reakcija kosovskih Albanaca koja je bila zapravo prigušena i bila je mirne prirode, jer zapravo Kosovo je na taj način ostavljeno da čeka jedno pozitivno rešenje, pozitivan ishod i da čeka na svoj red, dakle da čeka da Kosovo dođe na red što se tiče optuženikovih namera. U doba sukoba u Hrvatskoj i Bosni ljudi su znali reći, cinično ili u šali da će se na kraju sve završiti na Kosovu. 28. marta 1989. godine srpska skupština je odobrila ustavne amandmane i ukinula autonomiju koja je Kosovu odobrena Ustavom iz 1974. godine. Usledili su štrajkovi, masovni ovog puta. Međutim, odgovor je isto tako bio brutalan. Više od stotinu demonstranata je ubijeno, više od hiljadu ljudi je izvedeno pred sud, uključujući i pripadnike elite kosovskih Albanaca. Međutim, to ni na koji način nije uticalo na uspon optuženika, jer 8. maja u vreme ovih događaja 1989. godine, on je postao predsednik Srbije, i to ne izborom putem glasanja već putem mehanizma koji je bio na snazi u to vreme.

Ovo suđenje je isto tako priča o usponu jednog čoveka na vlast i Tužilac će pozvati Veće, kada za to dođe vreme, da oceni da je to bilo ostvareno bez ikakve odgovornosti, bez moralnosti. Dakle, Tužilac će pozvati Veće da donese taj zaključak. Ovakvi usponi ne mogu se provesti sami, potrebna je pomoć drugih, pa ma kako se mašina brzo kretala. Mi ćemo razmotriti neke od ovih ljudi, neki su saoptuženici i navode se u kosovskoj optužnici, a neki su suizvršiocima kada je reč o optužnici za Hrvatsku i Bosnu. Jedan od njih je Borisav Jović, čiju fotografiju možete sada videti na grafoskopu. To je čovek koji je postao potpredsednik kolektivnog Predsedništva Jugoslavije. Radilo se o jednom telu koje je bilo sastavljeno od predstavnika republika i autonomnih pokrajina. On je bio jedan od optuženikovih bliskih saradnika tih ranih dana i bio je deo zločinačke organizacije. Bio je takođe godinu dana predsednik Predsedništva Jugoslavije, od 1990. do 1991. godine. Tužilaštvo će dokazati da je optuženi putem ovoga i drugih ljudi ostvarivao efektivnu vlast, odnosno kontrolu nad Predsedništvom, a ne zaboravimo da je Predsedništvo tada bilo vrhovni komandant Jugoslovenske armije koja je poznatija pod skraćenicom JNA. On je bio u mogućnosti da tu kontrolu ostvari bez obzira na to, što je bio samo predsednik Srbije.

Dozvolite da dodam još nešto. Oni koji ne žive u saveznim državama i koji te savezne države promatraju s jednim drugim iskustvom možda bi mogli pasti u iskušenje da pomisle da je savezno telo snažnije, da ima veću moć od konstitutivnih elemenata te savezne države. Međutim, to bi bila greška u odnosu na bivšu Jugoslaviju i možda je zapravo slučaj da je

federalno, savezno telo bilo u raznim razdobljima zapravo slabije od individualnih konstitutivnih jedinica, ali o tome ćemo govoriti kasnije. Vratimo se na Borisava Jovića. U junu 1990. godine, kao što će dokazi pokazati, optuženi je delio mišljenje sa Jovićem, koji je smatrao da amputacija Hrvatske, dakle secesija Hrvatske mora biti ostvarena na taj način da razne opštine, odnosno regije unutar Hrvatske, ostanu unutar Jugoslavije. U isto vreme, važan postaje još jedan čovek. To je general Veljko Kadijević koji se sa ovim gledištem složio, naime, da srpske opštine u slučaju gubitka Hrvatske trebaju ostati sa "nama", kada se kaže sa "nama", misli se barem u to vreme na Jugoslaviju. Naizgled nevini cilj koji se može iskoristiti kako bi se objasnila i opravdala teritorijalna agresija i zločini protiv čovečnosti koji će biti počinjeni u godinama koje će uslediti, taj general, general Kadijević zajedno sa generalom Adžićem koji je bio načelnik Generalštaba JNA, jugoslovenske armije, uveravali su Jovića i optuženog da vojska ni u kom slučaju neće dozvoliti da hrvatska policija okupira neke hrvatske gradove koji su do tada već bili pod srpskom kontrolom.

Samo nekoliko reči o terminu policija, ja ću tu reč koristiti za vreme uvodne reči, a isto tako ću je dosta koristiti za vreme suđenja. Ministarstvo unutrašnjih poslova je poznato pod skraćenicom MUP, a deli se na dva dela: na konvencionalnu policiju koja se bavi regulisanjem saobraćaja, krivičnim delima i tome slično, i na jedan drugi deo koji je u većoj meri izgledao, odnosno podsećao na vojnu silu sa odgovarajućim naoružanjem i vozilima. Odnos Jovića i Miloševića, pre i za vreme rata u Hrvatskoj, što ćemo razmotriti kasnije, pokazaće detaljno kako je optuženi, iako je bio predsednik Srbije, vršio kontrolu nad tim Predsedništvom koje sam spomenuo, i isto tako nad armijom, čiji je zapravo vrhovni zapovednik bilo upravo to Predsedništvo.

Ovde se postavlja jedno drugo pitanje. Kao prvo, krivci vrlo često zaborave da urade ono što bi nevin čovek uradio i možemo videti u slučaju ovog optuženika da je izrazio vrlo malo i gotovo nimalo žaljenja u vezi onoga što se dogodilo sa žrtvama tokom ovih sukoba. Nikakvog razumijevanja, nikakvog sažaljenja. Kakav je bio misaoni tok, misaoni proces koji je omogućio ovom optuženiku da bude tako slep. Možda deo odgovora na to pitanje leži u mehanizmu kojim je uticao na događaje. Budući da je u pojmovnom smislu bio odvojen od tela koje je po zakonu delalo, u ovom slučaju to je bilo Predsedništvo, čiji član nije bio, on je ipak vršio kontrolu nad zbivanjima zato što je imao uticaj nad ljudima koji su činili to telo i ljudima koji su, kako ćemo to uskoro opisati, činili zlo. To telo, a ne on, je dakle snosilo odgovornost.

Nikad odgovornost nije snosio on. Prema tome, nikakvog žaljenja, nikakvog osećaja stida.

Još nekoliko reči u vezi Borisa Jovića pre no što se vratimo na hronološki pregled zbivanja. Videćemo da od oktobra 1991. godine, kada u Predsedništvu nije bilo svih njegovih članova budući da su predstavnici Hrvatske, Slovenije, Makedonije, Bosne i Hercegovine rešili da ne učestvuju u ostvarenju svoje vlasti unutar tog tela, Predsedništvo je postalo poznato pod nazivom krnje predsedništvo, a na njegovom čelu je bio čovek po imenu Branko Kostić, koji je nekada bio potpredsednik Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i koji je naveden u optužnici kao suizvršilac. Zajedno sa Borisavom Jovićem on je igrao ključnu ulogu u tom Predsedništvu, a to Predsedništvo, krnje Predsedništvo je bilo izloženo uticaju, ako ne i kontroli optuženika. On je tako bio u stanju da kontroliše Jugoslovensku narodnu armiju, Teritorijalnu odbranu, a isto tako dobrovoljačke i odbrambene jedinice koje su delovale zajedno sa i pod nadzorom Jugoslovenske narodne armije. Toliko u vezi ove konkretne osobe za sada.

U toku izvođenja dokaza saslušaćemo iskaz najmanje jednog eksperta za ustavno pravo, mislim da bi Veće trebalo imati taj materijal pred sobom, iako je relevantnost ustavnog prava donekle ograničena kada je reč o čoveku koji je na to gledao kao na instrument vladavine. Stvarnost je sledeća: jedinice koje sam upravo opisao, kao jedinice koje su bile subordinirane i pod kontrolom krnjeg Predsedništva, počinile su stravične zločine i one su bile indirektno pod vlašću, pod autoritetom optuženika, a krnje Predsedništvo je bez pogovora ostvarivalo, sprovodilo politiku ovog čoveka tako da Jović deli, odnosno snosi odgovornost za ono što je učinjeno. Na to ćemo se vratiti kada za to dođe vreme.

A sada da se vratimo na dolazak na vlast ovog optuženog i Kosovo. Tako ćemo se osvrnuti na 28. juni 1989. godine i sada ćemo vam pokazati još jedan važan video snimak, za koji ćemo predložiti da bude uvršten u dokazne predmete. Tog dana, došlo je do proslave 600-godišnjice boja na Kosovu. Ja neću sada opterećivati Veće sa detaljima oko toga zašto se ta bitka koju su Srbi zapravo izgubili slavi na ovaj način. Ovaj događaj se zbilo u mestu koje se zove Kosovo Polje na Kosovu. Jako veliki broj ljudi je došao na proslavu, a optuženi je trebao da bude glavni govornik. Mi ćemo se naravno osvrnuti na celu njegovu izjavu u dogledno vreme. Vi ćete, časni Sude, videti da je to bio jedan vrlo vešt govor, koji je delimično govorio o tome kako Srbi ne treba sada da se osećaju krivim za svoju ulogu, kako su Srbi ti koji su uvek bili u stanju da izvojuju slobodu i kako su Srbi uvek bili i ostali dobri. Ali jedan pasus čak i u

to vreme u junu 1989. godine zaslužuje da se posebno na njega osvrnemo i sada ćete to videti na ovom snimku.

(...)

(Pušten snimak - Miloševićev govor)

"Drugovi, na ovom mestu, na ovom mestu u srcu Srbije, na Kosovu Polju, šest vekova ranije, punih 600 godina ranije, odigrala se jedna od najvećih bitaka toga doba. Heroizam Kosova je šest vekova inspirisao našu kreativnost, hranio naš ponos, i ne dozvoljava nam da zaboravimo da smo jednom bili velika vojska, ponosna vojska, retka vojska koja u svom gubitku nije poražena. Šest vekova kasnije - danas, mi ponovo bijemo bitke i suočeni smo sa bitkama. To nisu oružane bitke, iako ni takve nisu isključene. Ali bez obzira na prirodu tih bitaka, bitke ne mogu biti dobijene bez odlučnosti, hrabrosti i istrajnosti, i svih onih kvaliteta koji su bili prisutni pre dugo vremena na Kosovu Polju".

TUŽILAC NAJS: Prema tome, oružane bitke, oružana borba se ne isključuje, nije se isključivala čak ni u tom trenutku. Još jedna stvar vezano za ovo okupljanje i ono što je bilo rečeno tom prilikom. Mi ćemo to detaljnije razmotriti tokom suđenja. Događaji na teritoriji Kosova, govor koji je sadržao spominjanje vrednosti multietničkog društva, ali nije ni jednom rečju spomenuo kosovske Albance. Do kraja 1989. godine, možda bi bilo dobro da se podsetimo da je sudbina rumunskog predsednika Čaušeskua (Ceaucescu) možda izazvala strah u svesti i u srcima onih koji su se suočavali sa snažnim antikomunističkim osećanjima. Sposobnost ovog optuženog se sastojala u tome da iskoristi te emocije koje su se razvijale, emocije antikomunizma i da ih preokrene oslanjajući se na nacionalizam i da to iskoristi u svoju korist. Jer na taj isti način on je shvatio i moć zločina i moć gomile, te je shvatio da nacionalizam jeste jedna velika snaga.

Sada ću se vratiti na ono što je već rekla gospođa Tužilac, doduše u malo drugačijem obliku, da bi ponovio opet sledeće: da li je optuženi bio nacionalista? Možda jeste, a možda nije. Na isti način kao što verovatno nije uopšte bio rasista. Postoje oni ljudi koji veruju u ciljeve i oni koji moraju da vide da bi mogli da veruju u neke ciljeve. Samo oni znaju šta je u tom trenutku bila istina, a drugi možda moraju da sačekaju, pa tek kada proanaliziraju događaje da ustanove da li je to bilo iskreno ili je to bio samo put ka nečem drugom. Veće će, možda u dogledno vreme, odlučiti da li mora ovo dublje da proanalizira, ali Tužilaštvo upozorava da treba oprezno pristupiti utvrđivanju toga, da li se ovaj čovek iskreno borio za nacionalističke srpske interese.

Sada dolazimo do dezintegracije, raspada Saveza Komunističke Jugoslavije u januaru 1989. godine. Ja vas sada neću opterećivati video

snimkom na kome se vidi kako su slovenački i hrvatski delegati napustili partiju, iako su ostali u Predsedništvu bivše Jugoslavije još dve i po godine. Veće će se možda sećati iz drugih izvora kako su, čini mi se, Slovenci došli na poslednji kongres sa koferima, da bi bili spremni da brzo pobegnu. Posle tog sastanka došlo je do novih demonstracija na Kosovu. Ponovo se vraćamo na Kosovo. Policija je razbila demonstracije, 27 demonstranata je bilo ubijeno. Ovo sada nije bilo slučajno, već samo jedna cifra koju možemo koristiti u komparativne svrhe, jer naravno društvo koje se raspada može da ima jedan negativni efekat na pristup koji se razvija kod ljudi. Sada smo došli do jednog trenutka u celokupnom razvoju istorije, gde dolazimo do izbora i do porasta broja nacionalističkih stranaka svuda...

(...)

PRIJATELJ SUDA KEJ: Časni Sude, jedna stvar koju sam hteo da iznesem ovde pred Veće, pre nego što nastavi gospodin Najs sa svojim uvodnim izlaganjem. Jednostavno, želim da uđe u zapisnik i da se da objašnjenje o onome što se desilo tokom pauze, obzirom da su možda neki ljudi bili uznemireni zbog toga. Optuženi je dao nekoliko neformalnih komentara o optužbi gospodinu Tapušковиću, koji su bili vrlo uopšteni komentari, mi smo ih čuli i oni su bili prevedeni i sigurno se ne mogu smatrati detaljnim instrukcijama niti bilo čim sličnim. Mi smo, znači, čuli šta je on rekao i ovo smo želeli sada da spomenemo pred vama, tako da se pojašni da ukoliko optuženi tokom rasprave komunicira sa amikusima da vidimo kakav bi stav Veće zauzelo po tom pitanju.

SUDIJA MEJ: Teškoću predstavlja sledeće. Tokom rasprave ili kada optuženi ulazi ili izlazi u sudnicu, nepovoljno je ako dolazi tu do nekih razgovora. Ukoliko dolazi do nekih razgovora bolje je da to bude van sudnice, a ne kada se ulazi ili izlazi. Prema tome, ukoliko vi želite sa njim da govorite ili on želi da govori sa vama, mislim da treba da se obratite za dozvolu i ja sam siguran da ćete tu dozvolu i dobiti.

PRIJATELJ SUDA KEJ: Hvala vam za ovo pojašnjenje, časni Sude.

TUŽILAC NAJS: Sada dolazimo na izbore koji su održani u proleće 1990. godine. U Hrvatskoj je Hrvatska demokratska zajednica koja je poznata pod skraćenicom HDZ, dobila većinu glasova i većinu poslaničkih mesta u hrvatskom parlamentu koji se zove Sabor. Pokojni Franjo Tuđman je izabran za predsednika. Sada ćemo pogledati kartu. Mi naravno imamo tu obavezu da moramo biti objektivni u našoj prezentaciji, što se tiče hronologije i što se tiče izvođenja dokaza u ovom postupku. I sada ako pogledamo ovaj plan videćemo da se Hrvatska graniči sa Bosnom i Hercegovinom i pokazuje nekoliko mesta koja su bila od interesa za Srbe, ali zbog ovog cilja, koji je sada

pred nama, treba da kažemo da su hrvatske oružane snage u tom trenutku već s vremena na vreme napadale Srbe. Naročito su napadali srpske civile u istočnoj Slavoniji, što je ovde vidimo označeno crvenom bojom, a ratni zločini su bili počinjeni u oblasti Gospića, koji se ovde ne vidi jasno, a nalazi se na zapadu Hrvatske. To je sada predmet jednog velikog suđenja koje se vodi u Hrvatskoj. Ja mislim da nam za sada više neće trebati ova karta, krenućemo dalje. I dok su se Hrvati iz Hrvatske kretali ka zauzimanju nacionalističkog stava i osnivanju nacionalističke vlade, napadi na kosovske Albance su se nastavljali. Poslanici u skupštini Kosova su bili usvojili jednu nezvaničnu rezoluciju kojom su proglasili Kosovo jednakim i nezavisnim entitetom u okviru republike. Na ovoj karti se ne vidi Kosovo, ali mi svi znamo gde se Kosovo nalazi i kada bude potrebno mi ćemo staviti na grafoskop kartu Kosova da bismo to detaljnije pojasnili.

SUDIJA MEJ: Mi sada ovde imamo neki usputni šum koji čujemo iz kabina. Ne znam da li nešto može da se uradi po tom pitanju.

TUŽILAC NAJS: Dok se tehničari time bave, časni Sude, mislim da treba da kažemo da smo uveli u ovaj Sud jedan novi jezik i mislim da bi bilo dobro da ja pazim na brzinu svog izlaganja i da je prilagodim našim prevodiocima, naročito novim prevodiocima. Važno je, znači, da ja ne izlažem prebrzo.

SUDIJA MEJ: Da, izvolite.

TUŽILAC NAJS: Pošto je bila usvojena ta nezvanična rezolucija, na šta je, i to možda nije bilo iznenađujuće, srpska skupština reagovala tako što je raspustila kosovsku skupštinu i time izvršila još jedan značajan napad na integritet Kosova. Komunistička partija optuženog je prerasla u novu partiju, čiji je on postao predvodnik, a to je bila Socijalistička partija Srbije, ili SPS, koja je osnovana 16. jula 1990. godine. Optuženi je postao predsednik te stranke, a ta stranka je postala jedna od glavnih poluga vlasti. Ta stranka je ostala kao jedna od najjačih stranaka u Srbiji do jeseni 2000. godine. Optuženi je bio predsednik u njoj od otprilike maja 1991. godine, i bio je prisutan tamo sve vreme, sem perioda od maja 1991. godine do oktobra 1992. godine, kada je osoba o kojoj smo već govorili, po imenu Borisav Jović, bila formalno predsednik te partije. Ova partija je kontrolisala institucije na nivou Republike i na saveznom nivou. Optuženi je imao *de facto* vlast na tim nivoima putem svoje partije, bez obzira na to koju je zvaničnu funkciju imao, bilo da je on bio predsednik Srbije, što je bio od 1990. do 1997. godine, ili predsednik Savezne Republike Jugoslavije na kojoj funkciji je bio od 1997. do 2000. godine. Putem svoje partije on je mogao da kontroliše predsedništvo prvo Socijalističke Republike, a zatim Savezne Republike, kao i srpsku skupštinu. On je

kontrolisao to što sam ja već opisao kao krnje Predsedništvo što mu je samim tim dalo kontrolu nad vojskom. Skupštinska većina SPS mu je takođe dala mogućnost da kontroliše obe skupštine, kako na nivou Srbije tako i na nivou Jugoslavije. On je imao ogromni uticaj, ključne vladine funkcije su bile popunjene od strane bitnih članova partije. Neki od tih ljudi, a ja ih neću sve navesti, bili su postavljeni praktično od strane partije i praktično od strane ovog optuženog, a to su sledeći: Borisav Jović, koga smo već spominjali, Branko Kostić iz krnjeg Predsedništva koga smo takođe spominjali, Nikola Šainović, koji je bio zamenik premijera Savezne Republike Jugoslavije, Vlajko Stojiljković koji je bio srpski ministar unutrašnjih poslova o kome ćemo takođe kasnije govoriti, Milan Milutinović, predsednik Srbije od 1997. godine koga ćemo takođe spominjati u našoj diskusiji kasnije, i Mihalj Kertes koji je bio zamenik saveznog ministra unutrašnjih poslova, srpski ministar bez portfelja i direktor Savezne uprave carina.

To je bio čovek od velikog uticaja, o kome ćemo govoriti kada budemo razmatrali kako je kontrola nad događajima bila podređena kontroli finansija. Možda nije jednostavno razumeti pravu prirodu političke stranke u Srbiji odakle je potekao optuženi Milošević. Možda bi bilo adekvatno opisati partiju kao jedinog poslodavca, u svakom slučaju, za ljude na određenom nivou, to je partija koja je takođe kontrolisala isplatu plata. Putem takve kontrole on je u rukama imao ogromnu vlast koja je obuhvatala kontrolu nad medijima, ovde se osobito radi o Radio televiziji Srbije, RTS, i izdavačkoj kući "Politika", jer direktori tih preduzeća bili su gotovo isključivo članovi njegove stranke. Samo osobe koje su bile lojalne optuženom mogle su doći na najviše položaje. Isto tako on je imao kontrolu nad Narodnom bankom Srbije, Narodnom bankom Jugoslavije i Saveznom upravom carina koja je naravno u vezi sa čovekom po imenu Kertes. Gotovo svi direktori glavnih srpskih državnih preduzeća, ljudi koji su u svojim rukama imali ogromnu moć, bili su članovi stranke. Njihovi poslovi, prihodi i njihovi domovi zavisili su o njihovom udruživanju sa optuženim, kao i o njegovoj zaštiti. Kasnije, godine 1995. godine supruga optuženog, Mira Marković osnovala je stranku pod imenom Jugoslovenska ujedinjena levica ili JUL. To je bila mala stranka. Međutim, u njoj će naći utočište svi oni secesionisti i bivši komunisti kojima su nacionalističke tendencije SPS-a bile neprihvatljive. Iako je JUL bio mali, on je nastupao udruženo sa strankom optuženog. Bile su to dve stranke unutar jedne porodice. Između 1995. i 2000. godine, te su dve stranke nastupale u koalicionim vladama na saveznom i republičkom nivou i one su snosile odgovornost za sve važne odluke, uključujući i odluke vezane za državnu

bezbednost i spoljnu politiku. Sada sam se ukratko osvrnuo na političku kontrolu i vraćam se na hronologiju događaja.

7. septembra 1990. godine, mnogi kosovski Albanci, delegati u njihovoj skupštini, proglasili su Ustav Republike Kosova. 28. septembra Republika Srbija je usvojila novi Ustav. Taj Ustav je sa sobom doneo mnoge posledice. Član 135. je zapravo poništio sve obaveze Srbije prema ostatku zemlje, a članom 72. uzurpirane su dve veoma važne federalne funkcije, a to su narodna obrana i spoljna politika. To bi se zapravo u suštini moglo smatrati secesionističkim dokumentom. U međuvremenu, u novembru 1990. godine, vraćajući se na Bosnu i Hercegovinu, gde su održani stranački izbori na republičkom nivou. Rezultati su bili sledeći: SDA, stranka bosanskih Muslimana osvojila je 86 mesta, SDS, stranka bosanskih Srba bila je druga sa 71 mesta, a HDZ, hrvatska stranka, osvojila je 44 mesta. Ovde vidimo tri nacionalne i nacionalističke stranke koje su za početak formirale koalicionu vladu i podelile vlast u Bosni i Hercegovini.

Hajde da se sada usredsredimo na SDS, stranku bosanskih Srba. Njen vođa, Radovan Karadžić i ostale vođe, među kojima su bili Momčilo Krajišnik i Biljana Plavšić su počinitelji i ovde takođe čekaju na suđenje. Platforma te stranke bila je ujedinjenje svih Srba u jednu državu. SDS je kada je reč o odvajanju Bosne i Hercegovine od SFRJ, koja je još postojala, to smatrala pretnjom interesima Srba. Ako sada na kratko pogledamo na trenutak unapred u 1993. godinu, nalazimo intervju u kojem je Biljana Plavšić rekla sledeće, citiram: "Kako se ne bismo bojali onog što bi se moglo dogoditi, bilo bi mi draže da istočnu Bosnu očistimo od Muslimana. Oni su uveli taj izraz 'etničko čišćenje', koji označava jedan sasvim prirodni fenomen, a oni su to okarakterisali kao ratni zločin." Dalje, ona je rekla: "Muslimani dolaze od Srba, ali to je pokvareni srpski genetski materijal koji se preobratio na islam i onda naravno iz generacije u generaciju gen se smanjuje i dalje se pogoršava". Prema tome, ako gledamo na SDS, to su bili pogledi jednog od njenih vođa. U međuvremenu 9. decembra 1990. godine, ovaj optuženi ponovo je izabran za predsednika Srbije. Međutim, sada se to nije dogodilo unutrašnjim mehanizmom, nego sveopštim glasanjem, koje mu je dalo vlast veću od bilo koje od njegovih kolega koji su bili indirektno izabrani.

Ako se na trenutak zadržimo na ovoj karti i ako pogledamo područja obojena u žuto, zeleno, plavo i crveno, valja reći da su 24. decembra hrvatski Srbi u Kninu objavili osnivanje Srpske autonomne oblasti i proglasili svoju nezavisnost od Hrvatske. Na Kosovu, dok su se na drugim mestima u jugoslovenskoj Federaciji odvijali pokreti za nezavisnost, na Kosovu se nastavila represija. Krajem 1990. i tokom 1991. godine hiljade albanskih

doktora, učitelja, profesora, radnika, policajaca, ljudi u državnim službama, otpušteni su sa svojih poslova, samo zato što su bili kosovski Albanci. Lokalni sud na Kosovu je ukinut i smenjene su mnoge sudije, a nasilje nad kosovskim Albancima se pojačalo. Zaustavimo se ovde na trenutak kako bismo postavili sledeće pitanje, koje je, kao što ćemo kasnije videti, neobično važno. Ko je živeo na Kosovu? Koliko ih je bilo? Dostupne su samo procene stanovništva Kosova 1991. godine, zato jer su kosovski Albanci bojkotovali popis stanovništva održan te godine. Opšte procene kažu da je stanovništvo Kosova u vremenskom periodu relevantnom za ovu optužnicu, brojalo između 1.800.000 i 2.100.000 ljudi. Od tog broja otprilike 85% do 90%, bili su kosovski Albanci, a 5% do 10%, Srbi. Kakav je značaj tih cifara? One su značajne same po sebi u svetlu onoga što će se kasnije dogoditi tim ljudima, a one su osobito značajne kada pogledamo na koji je način kasnije ovaj optuženi pokušao krivo prikazati raspodelu stanovništva i to onu koja je išla u prilog kosovskim Albancima. 22. januara 1991. godine optuženi i predsednik Momir Bulatović su u susednoj Crnoj Gori u zajedničkom saopštenju za štampu rekli da postojeće jugoslovenske granice "nikada nisu bile granice u kojima su živeli pojedini jugoslovenski narodi".

Dakle, tu se povukla razlika između države i naroda. 5. februara 1991. godine, Srbija je osnovala ministarstva koja su sačinjavala vladu i to na predlog ovog optuženog, a među tim ministarstvima bilo je ministarstvo koje je bilo zaduženo za vezu sa Srbima van Srbije. To je ministarstvo pomagalo SDS, stranci Srba u Bosni, da uspostavi srpsku republiku na koju ćemo se vratiti kasnije. 23. februara 1991. godine, nisam siguran da je tačan taj datum, dakle recimo u februaru 1991. godine optuženi je posetio sedište te stranke gde su ga dočekali Karadžić, Krajišnik i Plavšićka. Dok su oni tamo bili prisutni, Karadžić je prisutnim novinarima rekao sledeće: "Mi ne smatramo da o tome treba diskutovati, da Srbi žive isključivo u jednoj državi. Baš kao što je prirodno da kiša pada, isto tako je prirodno da Srbi žive u istoj državi". Prema tome, bilo je jasno kakva je svrha te stranke. Međutim, događaji nisu tekli neometano za optuženog. U martu 1991. godine održane su demonstracije protiv njega i to u vezi sa njegovom kontrolom nad medijima. Vrlo brzo to je postala najveća opasnost za njegov režim. Te su demonstracije bile uz mnogo nasilja privedene kraju od strane policije i vojske. Ja vam sada neću pokazivati video materijal tih demonstracija. Međutim, kasnije ćemo videti do kojeg je stepena ovaj optuženi bio spreman koristiti silu protiv svojih vlastitih ljudi koji su se okrenuli protiv njega. Na tim demonstracijama optuženi se našao u neprilici i interesantno je primetiti da je Karadžić, od bosanskih Srba, njemu pritekao u pomoć sledećim rečima: "Ako su demonstracije oružje, onda treba

reći da smo mi pod takvim pritiskom Srba u Bosni i Hercegovini, da je milion njih spremno da ide u Beograd na demonstracije". Dakle, optuženi koji se našao u neprilikama kod kuće, mogao se obratiti za pomoć Srbima vani. Radi se o jednom simbiotskom odnosu, a Srbi van Srbije tražili su i dobili pomoć od optuženog onoliko dugo koliko je on bio u stanju takvu pomoć pružiti. Jugoslavija se tada našla u teškoj krizi u vreme događaja koje sam ukratko opisao i to je dovelo do čuvene izjave optuženog da je s Jugoslavijom gotovo.

Došlo je do blokiranja rada Predsedništva, a to je rezultiralo sledećim: upravo oni predstavnici Predsedništva iz Srbije, Vojvodine, Crne Gore i Kosova koji su bili pod kontrolom optuženog, podneli su ostavke, a kasnije ih povukli. Zašto su oni podneli ostavke? Kada za to bude vreme, mi ćemo o tome izvesti dokaze, koji će ovo Veće uveriti da su njihove ostavke bile deo jednog komplikovanog pokušaja državnog udara, u kojem je general Kadijević trebao preuzeti vlast sa vojskom. Optuženi je trebao igrati svoju ulogu i on je to učinio time što je rekao ono što je rekao. Na primer, na jednom tajnom sastanku on je vođama lokalnih vlasti u Srbiji rekao da je Srbija *de facto* u ratu i rekao je sledeće: "Ako ne znamo da radimo, znamo da se borimo". Isto tako rekao je: "Samo jaki, a ne slabi diktiraju granice". Na televiziji je objavio da organizuje policijske rezerviste, kako bi sprečio pobune na Kosovu i drugde. On je takođe rekao da "Srbiju više ne obavezuju odluke saveznog Predsedništva", iako je on kontrolisao to Predsedništvo u krnjem obliku. Taj stav, odnosno ti stavovi optuženog su naravno javno izneseni u više navrata. To, da su granice jugoslovenskih republika nevažne i uglavnom administrativne i da ih treba promeniti, pre nego što bilo koja od republika postane nezavisna. Dakle, kada je reč o ovom optuženom ove su granice bile granice samo ukoliko su bile granice naroda, samo su narodi mogli postati nezavisni. Ali naravno ljudi nisu mogli sa sobom odneti svoju zemlju, a to je po logici ovih argumenata značilo da će neki ljudi biti prisiljeni da odu sa svoje zemlje kako bi neki drugi mogli imati granice koje su želeli.

Da se vratimo sada na taj državni udar ako je to on uopšte bio. Možda je vojska trebala zauzeti vlast, međutim, izgubili su živce u zadnjem trenutku i nisu to učinili, pa su se Jović i drugi vratili u Predsedništvo. Optuženi je, naravno, nastavio vršiti uticaj na Predsedništvo, a neke od njih su tada smenili kako bi se bolje poklapali sa njegovim vlastitim interesima. Ja vam sada ne moram iznositi ta imena, ali smenjen je predstavnik Kosova. Tu smenu nije organizirala kosovska nego srpska skupština. Kostić je izabran da predstavlja Crnu Goru, Jugoslav Kostić je predstavljao Vojvodinu, a Borisav Jović je ostao kao predstavnik Srbije. Na taj način optuženi je kontrolisao četiri od osam glasova u Predsedništvu i mogao je paralisati jugoslovensku vlast kad god je

to hteo. Teza optužbe je da su od te četvorice Jović i Kostić bili njegovi glavni agenti putem kojih je on upravljao akcijama srpskog bloka. To se iznosi u memoarima jednog od njih, a o čemu ćemo takođe izvoditi dokaze. 29. marta 1991. godine, što je veoma dobro poznato, optuženi se sastao sa predsednikom Franjom Tuđmanom u Karađorđevu], kako bi razgovarali o podeli Bosne i Hercegovine između Srbije i Hrvatske. Optuženi je Hrvatskoj obećao teritoriju, koja se može opisati kao Banovina iz 1939. godine. Na to ću se još vratiti kada budem govorio o optužnici za Hrvatsku. Taj sporazum ostavio je jako, jako malo toga za Muslimane.

Drugim rečima, radilo se o raspodeli teritorija. Sukob se pojačao u martu 1991. godine. Srpske policijske snage pokušale su konsolidovati svoju vlast na područjima u kojima se nalazila značajna srpska većina. Srpska policija, kojoj je na čelu bio Milan Martić, optuženi u jednoj od optužnica, preuzela je kontrolu nad policijskom stanicom u Pakracu, u zapadnoj Slavoniji. Molim vas da na kratko ponovo pogledate kartu kako biste se podsetili. Hvala. Zapadna Slavonija, dakle, vidi se na karti. U Plitvicama, u Krajini na zapadnom delu, gde se nalaze čuvena prekrasna jezera, Srbi su napali autobus u kojem su se vozili hrvatski policajci. Došlo je do još jedne bitke, a JNA je tamo razmestila svoje jedinice i uputila ultimatum hrvatskoj policiji da se povuče sa Plitvica. Posledica tog događaja, nešto što će se još mnogo puta ponoviti, je to da su srpski napadači ostali u tom području i da im je u rukama ostalo ono što su uspeli zauzeti do trenutka kada je vojska intervenisala. Međutim, do marta 1991. formirano je još jedno telo, pod nazivom Štab vrhovne komande, koje je postepeno preuzelo komandnu vlast nad armijom. Slika koju ovde vidimo predstavlja Adžića, načelnika Generalštaba JNA sa leve strane i Kadijevića s desne strane. Potpis pod fotografijom, datum se malo teže vidi, mislim da se radi o 1. martu 1991. godine - "Sednica vrhovne komande". Vrhovna komanda je bila nešto što je trebalo postojati samo u doba rata. Međutim, ona je osnovana već tada. Kasnije je Kadijević rekao Stipi Mesiću, čija je sadašnja funkcija dobro poznata, da je optuženi želeo da on osnuje vrhovnu komandu i da je Kadijević sarađivao sa optuženim zato što su ostali u srpskom vođstvu, kao što je on rekao, i iskoristio reč "četnik" na način koji je pogrdan, a da su drugi u srpskom vođstvu, dakle, još veći četnici od njega. Taj pogled da su drugi još lošiji je nešto što su delili i drugi, čak i međunarodne diplomate. Čak su i oni kasnije sebi dozvolili da razmišljaju na taj način i svi koji su na taj način razmišljali na kraju nisu bili u pravu. 15. maja, srpski predstavnici blokirali su izbore Stipe Mesića na mesto predsednika Predsedništva. Time je Jugoslavija ostala bez šefa države.

U to isto vreme, nešto kasnije 29. maja optuženi je doveo Karadžića, čija se stranka može smatrati ogrankom stranke SDS iz Hrvatske, koja je imala isti naziv i istu skraćenicu i Karadžić je upućen u plan koji ću vam sada prikazati putem audio trake. To je snimljen razgovor koji je vođen između optuženog i Karadžića. U tom se razgovoru diskutuje o nabavci oružja za neke delove Bosne. Pre nego što pustimo tu traku, reći ću vam ukratko što ćete čuti. Optuženi Karadžiću kaže da nazove generala Uzelca, komandanta Banjalučkog korpusa, čoveka koji je komandovao jedinicama u zapadnoj Slavoniji i da s njima organizuje sastanak na najvišem nivou. Kada je reč o naoružavanju lokalnog srpskog stanovništva optuženi kaže ovo: "Svi muškarci treba da ostanu da čuvaju kuće i teritoriju i da blokiraju te HDZ-ove centre, biće naoružani i dobiće sve što im treba. Sve ćemo to transportovati helikopterom". Kad Karadžić pita da li mogu dobiti oružje za Teritorijalnu obranu, optuženi odgovara: "To nije problem". Molim da se sada pusti traka.

(Pušten je audio snimak)

Karadžić: "Dobro. Onda, da uradimo to. Mi smo spremni - ima 170 ljudi u Mrkonjiću i 150 u Šipovu koji su spremni da idu na Kupres".

Milošević: "Da li je Uzelac ovlašćen i za to"?

Karadžić: "Ne, ne. Da, mislim da jeste".

Milošević: "Pa, onda mu reci da ne možemo ovako raspravljati o svakom detalju".

Karadžić: "Dobro, dobro. Onda tih 150 i 170 ljudi će ići na Kupres. A već imamo 750 ljudi na Kupresu".

Milošević: "Znači, važno je da JNA bataljon bude na Kupresu i da sve prođe dobro".

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, ovo je samo jedan od brojnih snimaka koje imamo na raspolaganju i on pokazuje doprinos u naoružavanju Karadžića, od strane optuženog. Idem dalje. Mora se priznati, da iako je kasnije svet kritikovan zbog nedostatka svesti o onome što se događalo, on nije u potpunosti spavao. Naime, već 20. maja 1991. godine, Kongres Sjedinjenih Američkih Država je najavio stupanje na snagu Niklsovog (Nickles) amandmana kojim se zabranila ekonomska pomoć Jugoslaviji zbog represija na Kosovu. Optuženi će tako naučiti da udaranje u nacionalističke bubnjeve ima svoju cenu. No to je bio samo početak, samo početak troškova, ogromnih troškova, kako u novcu tako i u životima, koji su izgubljeni i koji su uništeni, a koji troškovi će tek nastupiti. Prvi avgust 1991. godine dovodi nas do početka perioda kojeg pokriva optužnica za Hrvatsku. O ovome čoveku je

puno toga već napisano. No, ovo suđenje počinje sa praznom belom stranicom papira na kojoj će biti ispisano samo ono što će se moći dokazati. Tužilaštvo bi trebalo možda u opštim crtama najaviti, kako će ti dokazi biti prezentovani, u kojoj meri je to konzistentno sa onim što smo već rekli. Radi se, naime, o pametnom, inteligentnom čoveku, ne o rasisti, na način da se radi o nekome ko želi živeti samo sa Srbima, ne o idealistu, već o čoveku koji želi samo održati sebe na vlasti. Radi se nadalje o čoveku koji je u kontrastu sa figurom koju vidimo sada, koji je na ranijim raspravama govorio o tome kako brani svoj narod, o nepravničnim ratovima protiv Srba, koji je sebe pokušavao prikazati kao žrtvu, kao osobu, dakle koja je u kontrastu sa onom koja je na noge mogla podignuti milione ljudi koji su čekali da im se on obrati samo na nekoliko minuta. Vrlo složena osoba, vrlo složen čovek.

Čovek koji nije ostavljao tragove za sobom, ili ih je pak uništavao kada bi ukazivali kakvu moć je on imao. Čovek koji je izbegavao velike sastanke jer bi tu moglo doći do izražavanja podrške za neslaganje kod drugih. Čovek koji je više voleo sastanke u četiri oka, koji je imao ličnu kontrolu u onim slučajevima kada nije bio siguran za lojalnost, odnosno nelojalnost drugih. Čovek koji je bio spreman koristiti se raznim sredstvima kako bi stimulisao razne ljude: svi Srbi u jednoj državi, antikapitalizam, ili kada je komunicirao sa međunarodnom zajednicom govorio je o očuvanju integriteta bivše Jugoslavije i to bi bio u tom slučaju odgovarajući rezime njegovog položaja, njegovog stava. Čovek koji kod onih sa kratkim pamćenjem može izgledati kao mirotvorac. Čovek koji je u drugima gledao samo budale, pogotovo one koji nisu nikako shvatali kako je lako reći jednu stvar a onda činiti druge.

Kada posmatramo predmet u celini, vidimo da je teza Tužilaštva da se transakcija koja povezuje ove tri optužnice, gledana dakle u celosti, ogleda u činjenici da je optuženi bio, da se bavio nasilnim uklanjanjem nesrpskog stanovništva sa drugih područja bivše Jugoslavije, kako bi stekao kontrolu nad centraliziranom srpskom državom. On je nastojao dobiti iz Hrvatske i Bosne, odnosno zadržati na Kosovu onu teritoriju koji se uklapa u njegov plan. On je to učinio, da se koristimo jezikom na koji smo na osnovu činjenice u ovom Predmetu već navikli, on je to činio, dakle, putem etničkog čišćenja. Ja bih hteo da se sada još jednom vratim na ono što je rečeno u samom uvodnom delu izlaganja. Etničko čišćenje, da li je to fraza koju bi trebalo odbaciti, zapravo zameniti rečima koje možda na bolji način opisuju užase koji su sadržani u te dve reči. Upravo reč koja je imanentna, koja je implicitna u toj frazi "etničko čišćenje", dakle reč "čišćenje", na najbolji način opisuje ono što je ovaj prekršitelj, ono što se prekršitelji uopšteno u tom kontekstu, osećaju

slobodnim da učine. Budući da mi nije na raspolaganju nikakva druga fraza, ja ću se zadržati na ovoj kao frazi, koja najbolje opisuje događaje koji su se dogodili.

Kada pogledamo optuženika, vidimo da je od početka do kraja želeo postići što je mogao više, nastojao se izvući od krivice, te je nastojao zadržati što je moguće više, pod uslovom da cena nije i suviše velika. Bio je fleksibilan čovek, koji nije traćio vreme na snove. On je imao svoj lični plan koji je sledio. On je mislio da može postići sve. On je mislio da može imati jednu novu, drugu Jugoslaviju i da može postati drugi Tito. Ako već to nije bilo moguće, onda je hteo jednu drugu srpsku državu koja će biti skrojena od delova Hrvatske i Bosne i Hercegovine, a da pri tom zadrži i dalje Kosovo pod gvozdenom rukom. Sve je to trebalo postići nasilnim uklanjanjem nesrpskog stanovništva, gde god da se ono nalazilo. Možda samo zato, da bi se zadovoljili osećaji mržnje, onih koji su provodili njegovu volju.

Ako pogledamo tri optužnice koje čine ovo suđenje, na osnovu kojih počinje ovo suđenje, videćemo, odnosno Veće će se uveriti da je u Hrvatskoj i Bosni on bio uključen u rat za čiju je pobjedu mogao platiti cenu ali nije. Međutim, Kosovo je nešto što on sada nije mogao jednostavno dopustiti da izgubi. Pa ipak je do toga došlo. Optuženi je prodao svoj cilj ostvarivanja kontrole i dominacije Srba nad teritorijom uz pomoć raznih saizvršilaca koji su svi bili deo zajedničkog plana. Taj plan se ostvarivao putem raznih sredstava i metoda, a mnoge metode sastojale su se u počinjavanju krivičnih dela koje su u nadležnosti ovog tribunala. Ovaj Predmet je jasan primer kako se državna mašinerija može iskoristiti za ostvarivanje kriminalnih ciljeva, a dokazi će pokazati da je optuženi igrao centralnu ulogu u različitim, iako spojenim zajedničkim krivičnim poduhvatima, u okviru kojih su počinjena razna krivična dela iz našeg Statuta. Kada je reč o aktivnostima optuženog u raznim područjima on je koristio strukturu savezne republike i Srbije kako bi ostvario tu šemu uz pomoć drugih. Ta dela uključivala su počinjenja najtežih krivičnih dela na štetu ne srpskog stanovništva što je sve bio deo pokušaja da se stekne ili zadrži kontrola nad područjima i tako ostvari srpska stvar, odnosno srpska dominacija. Sistematski organizovani načini na koji su provođeni ti napadi na nesrpsko civilno stanovništvo, otkrivaju nam unapred razrađene planove i šeme, koje su deo jednog sveopšteg plana. On je koristio svoj uticaj nad elementima vojske, prvo JNA, kasnije vojske poznate pod skraćenicom VJ, zatim MUP-om, koji sam već opisao, zatim vojnim i političkim rukovodstvom, kao i pojedinačnim političarima unutar Republike Srpske, koja će se uskoro proglasiti unutar Bosne. On je imao temeljnu ulogu u planiranju, organizovanju, finansiranju, pružanju podrške i upravljanju ostva-

renja toga plana. On je bio ključni učesnik zločinačke organizacije i to do te mere, da je vrlo teško zamisliti taj plan, odnosno njegovo ostvarenje bez njega.

Što se tiče hrvatske optužnice, ja moram napraviti rezime u nekoliko reči, s obzirom na njenu važnost i značaj u pogledu neposredno predstojećeg dela slučaja koji se odnosi na Kosovo, ali ću se istom ipak nešto detaljnije baviti, jer možda optuženi još uvek nije imao prilike pročitati sve materijale koji su mu dostavljeni. Kratko govoreći, dakle u opštim crtama, recimo u vezi Hrvatske sledeće: država koja potiče još iz razdoblja srednjeg veka, koja je poznata po svojim borbama protiv Otomanskog carstva, postala je deo Jugoslavije 1918. godine, a svoju samostalnost je stekla 1939. godine. Ona je u određenom trenutku zahvatala i deo Bosne, koji se nazivao Banovinom, a radi se o severnom i severozapadnom delu Bosne. U Drugom svetskom ratu, Hrvatska je bila podeljena između Titovih partizana i ustaša koji su bili fašisti. Nakon rata postala je socijalistička republika, koja je bila deo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Ove su optužnice javne, mogu se pročitati i možda nije sada prikladno da u velikim detaljima kažem o kakvim je navodima reč. Da rezimiram. Ovde imamo zločine protiv čovečnosti, koji uključuju ubistva, progone i deportaciju a deo su rasprostranjenog i sistematskog napada na civilno stanovništvo, odnosno predstavljaju kršenje člana 5. našeg Statuta. Ova optužnica takođe uključuje i teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. godine, kao što su lišavanje života, mučenje i nanošenje teških patnji. Žrtve su morale biti zaštićene Ženevskim konvencijama, u vezi sa dakle međunarodnim oružanim sukobom, što je krivično delo sadržano u članu 2. našeg Statuta. Zatim, tu su još krivična dela kršenja ratnih zakona i običaja, a zločini su pri tom takođe ubistva, uništavanje, itd. sadržani u članu 3. našeg Statuta. Ova optužnica ne govori o istorijatu hrvatske države ili opravdanosti hrvatske secesije od Jugoslavije, niti govori o meritumu hrvatsko-srpske pobune. Ona isto tako ne govori o podršci Miloševićevoj stvari Srba u Hrvatskoj. Ona se tiče samo konkretnih krivičnih dela i njegove odgovornosti kao pojedinca. Isto tako, tiče se njegove odgovornosti za podršku koju je pružao vrlo konkretnim radnjama i vrlo konkretnim ljudima koji su ta dela počinili.

U proleće 1990. godine, Hrvatska je raskrstila sa komunističkom prošlošću i uspostavila novu vladu na čijem je čelu bio Franjo Tuđman. Možemo se ponovo osvrnuti na kartu. Srbi iz ruralnih krajeva su u avgustu 1990. godine pokrenuli pobunu. Radi se o području koje se naziva Krajina. Ovde moram naglasiti da je ovde lako napraviti zabunu, jer s druge strane granice u istočnom delu Bosne je takođe područje koje se naziva Krajina. Međutim, mi ovde govorimo o hrvatskoj Krajini. U toj, dakle, Krajini, živelo je

polu od ukupnog broja Srba u Hrvatskoj. Ostali Srbi živeli su mirno, uglavnom, tokom celog rata u drugim delovima Hrvatske. Ova pobuna lokalnih Srba, svodila se na odvajanje trećine hrvatske teritorije i oni su to pokušali učiniti, kao što ćemo videti, tokom čitave godine dana bez obzira na kontinuitet savezne Jugoslavije. Ove vlasti nisu učinile ništa kako bi stvari poboljšale i situacija se iz dana u dan pogoršavala. Došlo je do etničkog čišćenja. Mnogi Hrvati su pobjegli iz tih područja jer su bili suočeni sa teškim napadima. 25. juna 1991. godine Hrvatska proglašava svoju nezavisnost.

Srbi iz Krajine proglašavaju svoje odvajanje od Hrvatske i pripajanje Srbiji. Takođe su proglasili ujedinjenje sa Krajinom u Bosni, koju sam spomenuo. Srbi iz Krajine su bili predvođeni bivšim komunistima koji su postali članovi Srpske demokratske stranke. Prvi od njih je njihov predsednik Milan Babić, a drugi je šef njihove policije, Milan Martić koji su obojica navedeni kao suizvršitelji. Pod upravljanjem i direktnim sudelovanjem srpskog MUP-a, a osobito učešćem Jovice Stanišića i Frenkija Simatovića, koji se takođe ovde u tom smislu navode, uspostavljena je lokalna Teritorijalna odbrana i Martićeva policija. Stanišić je u to vreme bio šef Državne bezbednosti za Republiku Srpsku od marta 1991. godine. U isto vreme, u istočnoj Slavoniji, koja je obojena u plavo, lokalni Srbi takođe objavljuju svoje odvajanje od Hrvatske i proglašavaju se delom socijalističke Federacije. Njihov lider Goran Hadžić, a pod upravom srpskog MUP-a i njegovog službenika Radovana Stojičića, kao i čoveka pod imenom Željko Ražnatović, organizovali su Teritorijalnu odbranu i policijske jedinice. Ovo drugo ime koje sam naveo je pravo ime nekoga ko je daleko poznatiji pod nadimkom Arkan, a koji je u međuvremenu ubijen. Ne zaboravimo i zapadnu Slavoniju, oprostite, pogrešio sam, rekao sam plavom bojom malopre, sad tek prelazim na područje obojeno plavom bojom, ono je bilo crveno. Dakle, zapadna Slavonija, tamo su jugoslovenska armija i paravojne snage čoveka po imenu Vojislav Šešelj, koji je bio predsednik Srpske radikalne stranke, i koji je zagovarao ideju Velike Srbije, bile vrlo aktivne. Ovaj čovek, po imenu Šešelj podržavao je ideju "Velike Srbije". Ta fraza, Velika Srbija je nešto što ćete vrlo često čuti u ovoj sudnici tokom ovog suđenja. Mi, s naše strane, ne bi smo isuviše insistirali na preteranom korišćenju te reči, mi je isto tako ne dovodimo u naročitu vezu sa stvari za koju se borio optuženi, iako smo to naznačili na par mesta. On je, naime, računao na ljude koji su delili ekstremna nacionalistička gledišta i to iz razloga koje smo već izložili a koji nisu osobito iznenađujući. Usledio je rat, a zajedno s ratom i zločini.

Optuženi, kako bi odigrao svoju ulogu u zbivanjima u Hrvatskoj, između hrvatskih Srba u područjima koja smo opisali, a i na drugim

područjima, imao je na svom raspolaganju vojsku, teritorijalne jedinice, odnosno jedinice Teritorijalne odbrane Krajine i Slavonije i podršku Martićeve policije. Isto tako je imao na raspolaganju i pod kontrolom Teritorijalnu odbranu Srbije, koja je bila pod njegovom komandom, kao i Teritorijalnu odbranu Crne Gore. Takođe je na raspolaganju imao srpsko Ministarstvo unutrašnjih poslova, koje je po zakonu optuženi mogao da kontroliše, a koje je u svojim redovima imalo širok dijapazon paravojnih snaga, što ćemo razmotriti kasnije, koje su međusobno bile povezane. Sve ove jedinice na ovoj teritoriji su sprovele jednu široku kriminalnu kampanju istrebljena ili ubistava stotina Hrvata i drugih nesrpskih civila u različitim mestima, koja su navedeni u optužnici, uključujući Vukovar i Dubrovnik.

Isto tako, dugo i rutinsko zatvaranje hiljada Hrvata i drugih nesrba, nesrpskih civila u zatvorskim jedinicama u okviru Crne Gore, Srbije, Bosne i Hercegovine. Zatim, kontinuirano mučenje, premlaćivanje i ubijanje Hrvata u tim centrima za zatvaranje, prisilan rad Hrvata i nesrpskih civila koji su zatvarani i ponekad bili izloženi seksualnim napadima. Isto tako su se vršili nezakoniti napadi na Dubrovnik i druga hrvatska mesta, širom teritorija koje smo naveli u našoj optužnici, premlaćivanje i pljačkanje Hrvata i drugih nesrpskih civila, mučenje i premlaćivanje Hrvata i drugih nesrpskih civila tokom i posle njihovog hapšenja. Pored toga, vršena je deportacija i nezakonito prebacivanje bar 170.000 Hrvata i drugih nesrpskih civila sa teritorija koje smo mi naveli gore, za koje su oni bili zainteresovani, uključujući deportaciju u Srbiju otprilike 5.000 stanovnika Iloka, 20.000 stanovnika Vukovara i prisilno prebacivanje na razne lokalitete hrvatskih stanovnika iz Erduta, kojih je bilo otprilike 2.500, što ćemo sve videti na karti. Konačno, došlo je do uništenja kuća, privatnih i javnih zgrada, imovine, kulturnih institucija i istorijskih spomenika, svetih mesta Hrvata i drugog nesrpskog stanovništva u Dubrovniku i na drugim mestima. Ovi napadi su se odvijali na jedan uobičajeni način, što ćemo mi pokazati prilikom izvođenja naših dokaza. Recimo, srpske snage bi okružile sela, to bi često bile snage JNA, zatim bi one ušle u selo zajedno sa Teritorijalnom obranom, policijom, paravojnim jedinicama, ubijali bi žitelje, nekad nekoliko, nekad mnogo, nekad sve. Preživeli bi bili proterani, kuće bi bile opljačkane, a zatim bi sela bila uništena paljevinom ili eksplozivom. Kao što sam ja rekao mi moramo da koristimo reč "etničko čišćenje". Do etničkog čišćenja je dolazilo konstantno, vršile su ga jedinice na raznim mestima tako da je to postalo pravilo, a ne izuzetak, a što će se kasnije ponoviti i u susjednoj Bosni, i na Kosovu. Dokazni predmeti pokazuju, da su snage koje sam naveo zajedno nastupale, da bi postigle jedinstveni cilj, pod rukovodstvom optuženog. A vizija svih strana se poklapala sa idejama vođe bosanskih Srba,

Radovana Karadžića, koji je smatrao rat u Hrvatskoj, sastavnim delom ukupnog srpskog konflikta, sa jedinstvenim ciljem, koji se odvijao se pod rukovodstvom jednog komandanta.

Kako je optuženi uspeo da upravlja krajiškim Srbima i Srbima u Slavoniji čije smo teritorije videli na karti? Evo ja ću vam sada ukratko opisati, kako se to odvijalo. Imamo izveštaj sa jednog od sastanaka koji je bio održan u maju 1991. godine i imamo video isečak sa ovog sastanka, iako će nam trebati samo trenutak da pronađemo original i prevod sa tog sastanka. Videćemo da se radi o sastanku regionalnog odbora SDS-a, to stoji u naslovu ovog dokumenta, sastanak je otpočeo, sastanak je otvoren i u zabelešci sa sastanka, drugom paragrafu je zapisano sledeće: "Što se tiče razgovora sa Miloševićem, čini se da on ima dovoljno saznanja o stanju u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, ali je rekao da je ljut na Krajinu pošto donosi odluke bez konsultacije sa njim, pa predlaže da ako se ide na referendum 12. maja 1991. godine, onda listić mora glasiti za ostanak u Jugoslaviji, a ne u Srbiji. Razlog je zato što ne postoji pravna ili međunarodna podrška, i mi ne bi trebalo da učestvujemo na referendumu 19. maja 1991. godine, zato što bi to značilo međunarodno priznatu Hrvatsku. Amerika bi čak pristala na vojnu intervenciju, ali ne na građanski rat, s tim da ostane Ante Marković. Srbija će ujedno izvršiti pritisak na Hrvatsku da odustane od referenduma 19. maja i da umesto toga raspiše jugoslovenski referendum." Dalje, po Miloševiću, "Mesić sigurno neće 15. maja doći za predsednika, pošto bi to značilo da bi četiri ključna mesta u SFRJ držali Hrvati". Džakula iznosi razgovor sa Slobom: "Osnovno što Sloba traži je da više ne idemo u sukobe sa Ministarstvom unutrašnjih poslova, već da ostavimo da se oni sudare sa armijom koja može izaći na kraj sa NDH," ovde se naravno misli na fašističku državu iz Drugog svetskog rata. Oko Jugoslavije postoje tri međunarodne opcije i biće objavljene 10. maja. On ujedno prihvata bržu i bolju saradnju. Knin ostaje kao osnov za sve daljnje aktivnosti. "Milošević je takođe rekao da se nastavljaju razgovori sa rukovodstvom, jer je na ovaj način imao direktan uvid u to šta oni misle". To znači da je on bio ljut što je Krajina postupila bez konsultacije sa njim. Oni su trebali da bojkotuju referendum i da održe sopstveni referendum, koristeći JNA da se efikasno pozabavi Hrvatskom, zapravo on ovde nije rekao Hrvatska, on je rekao NDH a mislio je na Hrvatsku. Može se zaključiti da je poenta bila da se Srbija drži dalje od toga, da se sve izdejtvuje u okviru Jugoslavije, iz čijeg će Predsedništva Mesić biti izbačen, i nalaže da se sa njim konsultuje ubuduće. Kao što će dokazi pokazati, oni se i jesu sa njim konsultovali.

Veće će, verovatno, u dogledno vreme na osnovu dokaza i memoara osobe po imenu Jović videti da je optuženi koji se ovde pominje kao Sloba

imao dve ideje. U citatu iz memoara, Jović je rekao sledeće: "Slobo je imao dve ideje, pre svega, da se amputacija Hrvatske izvrši na takav način što će opštine iz Like, Banije i Korduna, koje su osnovale sopstvene zajednice, kasnije odlučiti, putem referenduma, da li žele da ostanu sa nama ili da odu od nas i drugo da članovi Predsedništva SFRJ iz Slovenije i Hrvatske budu izuzeti od glasanja o ovoj odluci, zato što oni ne predstavljaju deo Jugoslavije koji usvaja ovu odluku." Otrprike u ovo isto vreme, optuženi je uveo vođu bosanskih Srba, Karadžića, u ovaj plan. Traka, to je ona traka sa snimljenim razgovorom koji sam ja spomenuo, se odnosi na to i sada neću ponovo puštati tu traku, ili pokušavati da pronađem pravi pasus, pošto sam maločas pronašao pogrešan, ali radi se o onom pasusu koji smo već čuli. Zakazan je sastanak za 5. juli 1991. godine, tako piše Jović u svom dnevniku, sa generalom Kadijevićem. Od njega se tražilo u to vreme sledeće: "Glavne snage JNA moraju biti skoncentrisane uz liniju koja ide", a onda zatim se kaže uz koju geografsku liniju, "od Karlovca do Plitvica na zapadu, od Baranje, Osijeka i Vinkovaca do Save na istoku i uz Neretvu na jugu. Na ovaj način pokriće se sva teritorija gde žive Srbi, sve dok situacija ne bude potpuno razrešena, do konačnog izražavanja slobodne volje naroda na referendumu". Ovaj pristup je, čini se, bio prihvaćen od strane generala Kadijevića. Mi nemamo sva ova mesta označena na mapi, ali gledajući kako ta linija ide na dole vidimo da ona zauzima najveći deo teritorije gde žive Srbi van Srbije. To bi bila najveća takva teritorija i u svakom slučaju, ne uzima u obzir interese drugih naroda koji su takođe živeli na toj teritoriji. Milošević je vrlo blisko saradivao sa svojim suizvršiocima iz rukovodstva bosanskih Srba u zajedničkom kriminalnom poduhvatu, iznoseći im strategiju koju treba da koriste za osvajanje te teritorije. Pored periodičnih direktnih poseta bosanskih Srba, vođa bosanskih Srba, optuženi i njegovi pomoćnici su održavali redovan i čest, ponekad i dnevni telefonski kontakt. Očigledno je, po tonu punom poštovanja koji koriste bosanski Srbi u Karadžićevoj molbi za svakodnevni kontakt, i čak po povremenom korišćenju termina "šef" kada ga pominju, kakav je autoritet on imao među rukovodstvom bosanskih Srba. Mi imamo ovde snimak tog razgovora između Miloševića i Karadžića. Sada ćemo ga čuti.

(Pušten je snimak)

Milošević: "Molim vas, mi smo na našem putu. Nema više ustupaka nikome. I ako hoće da se biju, mi smo ovde i neka idu dođavola, ko god hoće da se bije, mi smo ovde, i mi smo jači".

Karadžić: "A ako hoće da žive u miru, mi smo ovde, nikom neće biti ni bolje ni gore, nego što je nama".

Milošević: "Ko god hoće da sledi Aliju i da se bori protiv nas, može to da uradi. Oni će izgubiti i to će nam biti zadovoljstvo, ali ako hoće da budu poštteni i iskreni prema nama, mi ćemo se prema njima ponašati kao prema sebi samima".

TUŽILAC NAJS: Mislim da ovo ne može biti jasnije i ovo je bio čovek koji je držao pod kontrolom vojsku, čije će usluge biti stavljene na raspolaganje Hrvatskoj kada je ona postala nezavisna. Izvinjavam se, napravio sam grešku, nisam mislio biti na raspolaganju, stavljeni na raspolaganje Hrvatskoj, već Srbima iz Hrvatske kada Hrvatska postane nezavisna. Ali jasno je da je postojao jedinstveni plan i da se cela operacija nalazila pod kontrolom optuženog. U avgustu 1991. godine došlo je do opsade Vukovara, što sam ukratko spomenuo na samom početku svog izlaganja. JNA je vodila operacije protiv gradova u istočnoj Slavoniji, koji su bili okupirani od strane JNA i drugih srpskih snaga. Hrvati i drugo nesrpsko stanovništvo ovog područja bili su nasilno proterani. Do kraja avgusta JNA je izvršila opsadu Vukovara, a sredinom oktobra, svi drugi, uglavnom hrvatski gradovi u istočnoj Slavoniji, bili su zauzeti od strane srpskih snaga, sem Vukovara, koji je imao mešano srpsko-hrvatsko stanovništvo. Nesrpsko stanovništvo tih gradova je bilo podvrgnuto jednom brutalnom režimu okupacije, koji se sastojao od progona, ubistava, mučenja i drugih akata nasilja. Skoro svo nesrpsko stanovništvo bilo je ili ubijano ili proterano sa ovih okupiranih teritorija. Tačno je da je bilo hrvatskih snaga koje su provocirale i vršila druga krivična dela, ali ne u toj srazmeri. Dela koja su počinili Hrvati, sada se istražuju od strane Tužilaštva, ali naravno ne može se reći da je odmazda bila opravdana i da opravdava one zločine koje su izvršile srpske snage. Opsada Vukovara se nastavila do 18. novembra 1991. godine, kada je grad pao u ruke srpskih snaga. Tokom te tromesečne opsade, grad je bio skoro potpuno uništen od granatiranja JNA, stotine ljudi je bilo pobijeno. Kada su snage JNA i srpske snage okupirale grad, stotine drugih Hrvata je ubijeno od strane vojnika. Nesrpsko stanovništvo je bilo proterano u roku od nekoliko dana od preuzimanja grada od strane Srba. A sada, imamo jedan video snimak i prvi deo tog video snimka će pokazati nešto što se odnosi na pad Vukovara i na proterivanje nesrpskog stanovništva. Videćete jednog starog gospodina koji je bio ubijen nekoliko minuta pošto je snimljena ova traka. Isto tako ćemo videti snimke jednog skladišta u Vukovaru, gde je bilo okupljeno civilno stanovništvo, popodne 20. novembra, a onda su bili odvedeni organizovanom vojnom akcijom. Mislim da ćemo u prvom delu ovog snimka videti da su oni ubačeni

u autobus i u vojne kamione i da su Arkan i Goran Hadžić, kao i drugi zvaničnici JNA bili takođe prisutni.

(Pušten je video snimak)

TUŽILAC NAJS: Ovo je taj stariji gospodin koji će uskoro biti ubijen. To nije prikazano na traci. Ovaj snimak je usporen, iz očiglednih razloga, to su uradili autori ovog snimka, to nije urađeno po našoj volji, ali u svakom slučaju, ovo na dramatičan način pokazuje ove užasne događaje, a ovde se vidi Arkan, evo ga. Sada vidimo kako se odvoze monahinje. Hvala.

Kao što sam na početku svog uvodnog izlaganja objasnio, žrtve iz kasarni JNA bile su odvedene na farmu Ovčara, tu se zapravo radi o žrtvama koje su bile pokupljene iz bolnice koja se nalazi otprilike pet kilometara južno od Vukovara i tamo su bili prebijeni, mučeni, zatim su ubijeni i pokopani u masovne grobnice.

Između 18. i 20. novembra 1991. godine po završetku vojnih operacija u i oko Vukovara, Jugoslovenska narodna armija je proterala hiljade Hrvata i nesrpskih stanovnika na teritoriju Republike Srbije. Posle zahteva Gorana Hadžića da se ostave oni nesrbi za koje se sumnjalo da su učestvovali u vojnim operacijama, JNA je prebacila veliki broj stanovnika Vukovara u pritvorske jedinice u Dalju. Otprilike 20. novembra pripadnici srpske Teritorijalne odbrane odabrali su one za koje se sumnjalo da su učestvovali u odbrani Vukovara, i ti isti su bili saslušani, prebijani, a neki od njih su bili po kratkom postupku streljani, najmanje 34 od njih. Ono što je interesantno, ukoliko gledamo na kartu koja pokazuje kako su se ovi delovi u Hrvatskoj nalazili zapravo daleko jedni od drugih, čućete od svedoka koji je baš na dan pada Vukovara čuo o ovim događajima preko vojnog radija, zapravo izvinjavam se, treba da kažem da se radi o svedoku, na sasvim drugom kraju Hrvatske koji živi bliže morskoj obali. On je čuo o tome šta se događa na radiju i to nije trivijalna, ali je zapravo interesantna analiza činjenice, da se sve ovo odvijalo zajedno u cilju postizanja jednog zajedničkog plana. I još jedna stvar koju valja primetiti u vezi Vukovara. Imajući na umu, ljude koji su odvedeni u bolnicu i da je jedan od civila koji su bili zatvoreni u Srbiji, bio direktor te bolnice. Optuženi nikada nije dao nikakvo objašnjenje za to što se dogodilo, za te zločine. Međutim, njegov stav može se lako zaključiti na osnovu onoga što je on radio. Jedan od odgovornih za ranije pomenute događaje, bio je čovek po imenu Šljivančanin. On je i dalje nastavio služiti u jugoslovenskoj vojsci i VJ i to pod vrhovnim zapovedništvom ovog optuženog. Bio je aktivan sve do kraja prošle godine. Još jedan zapovednik iz Vukovara, Mile Mrkšić, postao je vojni zapovednik u Krajini, u maju 1995. godine, tri godine nakon zločina počinjenih u Vukovaru. Treći zapovednik

JNA po rangu, general Andrija Biorčević odlikovan je dan nakon što je pao Vukovar. Lokalni srpski šef, Goran Hadžić, čovek čiji su ljudi preuzeli zatvorenike na farmi Ovčara, gde je toliko mnogo ljudi pobijeno, odabran je od strane optuženog da zameni predsednika Krajine, ne dugo nakon toga, 22. februara 1992. godine. Dokazi će pokazati da je optuženi, odnosno njegova vlada usko saradivala sa tim čovekom, koji je bio uključen u događaje u Vukovaru, kao i to da je optuženi naredio da se tom čoveku pomaže. Mi ćemo izvesti dokaze, a ti su dokazi u skladu sa dnevnikom, koji je vodio sekretar Ministarstva obrane Srbije, Simović. Pročitaću vam što piše, što možete videti na grafoskopu. U to vreme Simović, ministar obrane Srbije i optuženi sastali su se oči u oči. Oni su bili u svakodnevnoj telefonskoj vezi preko specijalnog telefona, ali tada je trebalo da se dogovore, bez ikakvih posrednika. Ulazeći u njegovu kancelariju, Simović je kratko rekao: "strpljen – spašen", a zatim je nastavio govoriti šta sve treba hitno uraditi i rekao je: "Sve fotografije i kasete koje imamo, a koje se odnose na genocid nad srpskim življem u Krajinama treba da se daju Ministarstvu za informisanje, radi izrade knjige i dokumenata za Hag". Tu se ne misli na ovaj Sud, već na jedan od sastanaka ovde, u gradu Hagu. "Goranu Hadžiću treba dati svu moguću pomoć, vezano za uspostavljanje vlasti u srpskoj oblasti, pa smo pozvali dosta pukovnika, koji su bili pred penzijom ili penzionisani i poslali ih tamo da dobro organizuju Teritorijalnu odbranu. U Ministarstvu odbrane obrazovane su radne grupe sa generalima na čelu, koje svakodnevno primaju stranke i daju im potrebna uputstva i pomoć koju traže, a koja se odnos na srpske Krajine. Treba naći ljude i pripremiti tekst za predsednika vlade, Gorana Hadžića, kao njegov apel i poruku srpskom narodu u Srbiji, za pomoć srpskom narodu u srpskoj Krajini". Ne možete zamisliti tesniju saradnju od toga, da se u Srbiji pišu pisma, koja nominalno dolaze od Hadžića i u kojima traži pomoć od Srbije Hadžiću. 22. januara, nakon napada hrvatske vojske na Maslenički most, Hadžić je proglasio opštu mobilizaciju u Republici Srpskoj Krajini, te objavio ratno stanje i zapretio da će granatirati Zagreb. Evo slike Hadžića, to je ovaj sa leve strane, to je lice već svima dobro poznato. Da li je to bio, kratko rečeno, vojni plan krajiških Srba da se bezobzirno napadaju civilni ciljevi, jer to je pretnja, koja je bila sprovedena 1995. godine u delo.

Kada je reč o finansiranju vojske u Krajini, optuženi i glavni štab JNA, bili su u to i te kako umešani. Prema zapisniku razgovora predstavnika Krajine, na kojem su sudelovali Hadžić i šef policije Martić, sa optuženim i nekim drugima, od 12. novembra 1992. godine, dogovoren je način finansiranja krajinske vojske i policije. Dogovoreno je da vojsku i policiju treba finansirati, kao i ranije, kroz srpsko Ministarstvo odbrane. Dogovoreno je da

se osoblje i tehnika održava putem vojske Jugoslavije, da ministar odbrane Krajine traži od Ministarstva odbrane Srbije 200 milijardi dinara, do kraja novembra 1992. godine i 150 milijardi dinara do 5. decembra 1992. godine, a takav način finansiranja trebao se nastaviti i u 1993 godini. Vojska Krajine u potpunosti je zavisila o finansijskoj pomoći Republike Srbije. Optuženi je bio odgovoran za usmeravanje, upravljanje i pružanje te pomoći. Hadžić je sam, u jednom intervjuu u julu 1993. godine, za optuženog rekao da se sa njim savetovao u vezi sa svim stvarima, koje se odnose na Republiku Srpsku Krajinu. On je govorio o svom dobrom odnosu sa optuženim i hvalio ga kao najvećeg srpskog političara. Sada ću preći na novu temu.

(...)

TUŽILAC NAJS: U redu, hvala. Vratću se sada na tri ili četiri detalja iz dokaznog materijala koji se odnose na čoveka po imenu Arkan. On je naravno bio, sasvim jasno, povezan sa Srbijom. Prvo, 2. jula 1997. godine, nakon hapšenja čoveka po imenu Slavko Dokmanović, koji je bio optužen za masakr u Ovčari od strane ovoga Suda, čovek po imenu Hadžić pobegao je u Saveznu Republiku Jugoslaviju. Da li je optuženi preduzeo bilo kakav napor da se taj čovek privede pravdi? Ne, nije. Okrenimo se sada Arkanu. On nam daje dobar primer za to, na koji način je ta jedinstvena operacija funkcionisala. U optužnicama se kaže da je on bio član zajedničkog zločinačkog poduhvata, a i sam kriminalac od karijere. Njegova je biografija dobro poznata. U Beogradu se bavio pljačkom i drugim zločinima, kao i na crnogorskoj obali. U više evropskih zemalja bio je na poternici u vezi teških optužbi, uključujući ubistvo. I to je ono što je njegovoj vlastitoj državi omogućilo da nad njim vrši uticaj, budući da su ga oni u bilo kom trenutku mogli izručiti, obzirom da su postojale optužbe protiv njega u drugim zemljama. Jesu li to oni učinili? Ne. On je umesto toga bio iskorišćen. 1991. godine osnovao je Srpsku dobrovoljačku gardu, poznatu pod imenom "Tigrovi" i to iz jezgra ljudi koji su u najvećoj meri imali sumnjivu prošlost. U Tenji i Erdutu, u Hrvatskoj, postojali su centri za obuku, a taj Erdut je jedan od najvažnijih lokaliteta zločina u optužnici za Hrvatsku. Imenovan je za komandanta Centra za specijalnu obuku u Erdutu, od strane vlade Krajine kojom je predsedavao Hadžić. On je sa njim bio u stalnom kontaktu i to na scenama zločina poput Vukovara i drugih mesta. Usput rečeno, ovo je sada slika Arkana i naravno još nekog drugog. Arkan je javno tvrdio da je imenovan za specijalnog savetnika Hadžića i tokom celog predmetnog perioda oni su imali tesne političke i poslovne veze. Njegovi "Tigrovi" bili su bolje opremljeni od drugih jedinica. Oni su, naime, imali istu kategoriju oružja kao i specijalne snage MUP-a. Za razliku od drugih paravojnih grupa oni su imali strogu komandnu strukturu i

disciplinu. Svedoci će pokazati na koji su način Arkan i njegovi "Tigrovi" bili povezani sa Službom državne bezbednosti Srbije u Ministarstvu unutrašnjih poslova, kao i to da su snabdevali iz depoa naoružanja istog Ministarstva. Sam Arkan često je posećivao komandno mesto Teritorijalne odbrane u Erdutu. Fotografiju vidite na grafoskopu.

Komandant Teritorijalne odbrane, načelnik na tom položaju, bio je čovek po imenu Radovan Stojičić – Badža. On je takođe bio visoki zvaničnik u srpskom Ministarstvu unutrašnjih poslova, kao i lični saradnik optuženog. Svedoci će vam kazati na koji način su Arkan i drugi paravojni lideri i krajiške vođe u komandi u Erdutu odgovarali direktno Badži. Nedugo nakon pada Vukovara, taj čovek, Badža je unapređen, nije mu se dogodilo nešto drugo, nego ga je optuženi unapredio na mesto pomoćnika ministra unutrašnjih poslova, zaduženog za javnu bezbednost. Veće će se priseliti da sam ja na početku spomenuo moći zaštite i kada za to dođe vreme, ono će utvrditi da li se ovde radilo o zaštiti putem nagrađivanja. Da se vratimo na Arkana. On je za sebe i svoje jedinice rekao da se nalaze pod direktnom komandom jugoslovenskih oružanih snaga. On je to rekao na konferenciji za štampu u Erdutu, 27. novembra 1991. godine. Jedan od generala, koji su tamo komandovali, Andrija Biorčević, izvinjavam se, pogrešno sam pročitao, prvo vam moram pokazati jednu traku. Ta traka je otkrila, što se podrazumevalo pod rečju "predaja". Mislim da to Arkan malo jezgrovitije objašnjava.

(Pušten je snimak)

Arkan: "Više ne uzimamo zarobljenike. Pobićemo svakog fašističkog vojnika kojeg uhvatimo".

Novinar: "Nema zatvorenika?"

Arkan: "Ne, nema".

TUŽILAC NAJS: Sada se traka zaustavila. Mislim da smo jedan segment ispustili, međutim, to sad nije važno. Dakle, videli smo da Arkan vrlo jasno iznosi svoj stav. Jedan od generala je to na sličan način tada ispričao, general Biorčević. Govorio je o navodima da on koristi paravojne formacije i rekao je sledeće: "Neki kažu da sam u dosluhu sa paravojnim formacijama. To nisu paravojne formacije, to su ljudi koji su dobrovoljno došli da se bore za srpski narod. Mi opkolimo selo, oni uđu u selo, ubiju one koji se odbiju predati i zatim idemo dalje". To je rekao Biorčević, koji je dobio medalju za svoja dela u Vukovaru i on pokazuje na koji način su se vršili zločini u ratu i u miru, što znači da su i jedna i druga strana sudelovale u zajedničkom poduhvatu.

Jednom prilikom tokom bitke za Vukovar, Arkan se našao u klopki iza hrvatskih linija. U citatu koji smo dobili putem sekretara Simovića, jasno se vidi o čemu se radi. To se nalazi na grafoskopu za one koji to mogu pratiti: "Jedne noći, uspjeli su proći kroz obruč odbrane, ali im je tada naređeno da se povuku, a Arkan je sa svojim hrabrim momcima ostao u obruču, imamo na liniji..." to se odnosi na nekoga ko nije važan za ovaj slučaj, on je javio novosti i tražio da Simović naredi da djeluje avijacija, ali se nije znalo gde se Arkan tačno nalazi. "Onda samo neka avijacija leti iznad Vukovara, da ih plaši i da im odvlači pažnju da bi se dobrovoljci izvukli". To je tražio čovek po imenu Kum, a Simović vidno uzrujan, molio je da avijacija nadleće, ali da ne djeluje, da ne gađa sopstvene redove. "Čitavu noć smo na vezi proveli sa Kumom i sa komandom jedinica JNA. Pred zoru smo dobili informaciju da su se dobrovoljci iz obruča izvukli, ali da Arkana nigde nema. Ostao je u obruču, ponovo zarobljen. Već su sve nade bile pokopane, kada nam je javljeno da se Arkan pojavio i da dolazi. Nimalo umoran, kao da mu se ništa nije događalo, pod punom ratnom spremom, noseći snajper na ramenu, a na njemu krvavu ustašku kapu. Ušao je u kabinet sa Kumom i još nekoliko svojih drugara, da ispriča kako je sam ubio 24 ustaše za noć, te kako je zarobio snajper kao poklon za Simovića ". Drugim rečima, Arkan se nalazio pod kontrolom neprijatelja u Hrvatskoj i onda se obraća ministru odbrane Srbije, da mu dođe u pomoć. Simović je naravno bio podređeni optuženog i delovao je po njegovim naređenjima. Da li Srbija sa time nije imala nikakve veze? To je nemoguće. A ako je Srbija bila u to umešana na ovom nivou, onda je to naravno znao i optuženi. Prema tome, iz ovog incidenta vidljivo je da su sve snage delovale zajednički. Časni Sude, dokumenti koje nazivamo neprivlačnim imenom "organogrami", a ponekad se nazivaju dijagrami toka, mogu biti od pomoći, naravno, ukoliko ne smatramo da su previše precizni u pogledu onoga što treba da predstave. Šta imamo ovde? Ovde imamo jedan takav dijagram i na njemu treba primetiti neke važne stvari. Ovaj dijagram ukratko sažima stav Tužilaštva, naravno uz nekoliko rezervi. Pri vrhu se naslov teško može pročitati, to je, dakle, jedna pojednostavljena ilustracija učešća optuženog u zajedničkom zločinačkom poduhvatu za krivična dela za koja se tereti u vezi sa Hrvatskom. Kao što vidimo u kutijici levo, vidimo da se ovde ne tvrdi da se radi o sistemu rukovođenja i zapovedanja, niti je tako nešto potrebno za zajednički zločinački poduhvat. Vidimo optuženog u sredini pri vrhu. S leve strane nalazi se krnje Predsedništvo, koje sam ranije spomenuo i tu se nalaze i njegova glavna dva čoveka, Jović i Kostić. Oni imaju komandu nad JNA i raznim ljudima koji se tu spominju. Direktna linija takođe ide od optuženog prema JNA. Tu se ne radi o direktnom rukovođenju

i zapovedanju nego o uticaju i učešću. Pogledajte sada desnu stranu dijagrama. Ovde s desne strane, vidite vođstvo hrvatskih Srba, Babić, Martić, Hadžić. Oni naravno, putem vlade Krajine, imaju kontrolu nad Martićevom policijom, sa desne strane i lokalnom srpskom Teritorijalnom obranom, s leve strane. Optuženi ima uticaj na vođstvo hrvatskih Srba, a putem njih on kontroliše Martićevu policiju i lokalnu Teritorijalnu odbranu. Pogledajmo sada sredinu dijagrama. Od optuženog dolazi linija do srpskog Ministarstva odbrane i Tomislava Simovića. Mi ovde usput spominjemo i Šešeljeve ljude, o njima ćemo čuti više tokom suđenja, to spada pod Ministarstvo odbrane. Nakon toga imamo srpski MUP, Ministarstvo unutrašnjih poslova. Tu su i razna imena raznih ljudi koji su povezani sa tim. To se nalazi, dakle, pod optuženim. Ne radi se o tome da su oni bili pod njegovom komandom striktno gledano, *de iure*, oni su bili pod njegovim uticajem. Imena koja ovde imamo, dakle onaj deo, koji se odnosi na SDB ili SJB, deo MUP-a, pod sobom ima Crvene beretke i Arkanovce. Sve te grupe od Šešeljevih ljudi, Crvenih beretki, Arkanovaca, lokalne srpske Teritorijalne odbrane i Martićeve policije, svi oni pojavljuju se i prilikom počinjavanja zločina. Naravno, ako uzmemo u obzir ono, što će otkriti naši dokazi, ovaj dijagram pokazuje stav Tužilaštva u vezi sa odgovornošću optuženog. Naravno, ovo u sredini je nešto što bi on trebao dobro sakriti. Jer, možda će ovaj dijagram postati i mnogo komplikovaniji, ukoliko na to dokazi ukažu tokom suđenja. Složenost ovog dijagrama zaista otkriva i potvrđuje potrebu optuženog da sakrije ono što je radio. Jer možda mu je bilo teško ili nemoguće prihvatiti da se smatra da je Srbija percipirana kao strana u ratu, pa su se zato neke stvari obavljale na drugi način, preko republičke vojske i drugih službi.

Da se vratimo za trenutak na Arkana, pre nego što pređemo na drugu temu. Arkan je prikupio ogromno bogatstvo u Srbiji. Jedan ga svedok smešta zajedno sa Šešeljem u Vukovar, isto tako potvrđuje da su njegovi "Tigrovi", odnosno Srpska dobrovoljačka garda, osnovana, kao što se vidi na dijagramu, od strane srpske Državne bezbednosti, koja je bila deo MUP-a. 1991. godine, Arkan sa svojim trupama dolazi iz Srbije u istočnu Slavoniju, gde uspostavlja svoje zapovedništvo i kontroliše šire područje, pri čemu surađuje sa JNA, odnosno sa generalom Biorčevićem, čovekom koji je odlikovan 19. novembra 1991. godine.

Sada bih ukratko prešao na jednu potpuno drugu temu, na Dubrovnik. Taj predmet je takođe pokriven optužnicom. Ja bih vas molio samo da ponovo na grafoskop vratimo kartu. Ovaj plan je mogao izgledati dosta ambiciozno, s obzirom na geografiju. Početkom 1991. godine JNA, jedinice iz Srbije i Crne Gore zauzele su područje oko Dubrovnika, opštine

Dubrovnik i započele opsadu grada. Područje oko Dubrovnika je očišćeno, opljačkano i uveliko uništeno pri čemu je JNA granatirala sam grad bez ikakvog opravdanog vojnog razloga, pri čemu je poginulo 43 hrvatska civila. Stari grad Dubrovnika, koji je inače zaštićen od strane UNESCO-a kao svetska kulturna baština, pretrpeo je teško granatiranje i mnoge stare zgrade su uništene, odnosno teško oštećene, da pri tom nisu bile označene znakovima Haške konvencije od strane međunarodnih posmatrača. Oprostite, da su pri tom bile označene na taj način. Dakle, JNA je granatirala grad što ćemo videti na video snimcima i to za uzvišenja koja su bila oko grada i sa kojih se pružao nesmetani pogled.

(Pušten je video snimak)

Video snimak počinje sa pogledom na Dubrovnik sa Žarkovice, brda u blizini Dubrovnika. Vidimo vojnike JNA, koji se koriste dvogledima, kako bi bolje videli sam grad. Sad ćete uskoro videti pogled koji im se pružao sa Žarkovice. Dakle, vidi se sam grad Dubrovnik, što vam govori o tome koliko je grad izložen i ranjiv. Da se ponovo vratimo na Žarkovicu. Ovde možete videti tip projektila koji se koristio, koji ovde upravo čeka na ispaljivanje. Zatim, vidimo i posledice napada na ovaj drevni grad, oštećenja koje su pretrpele zgrade. Mislim da ćete uskoro videti i neke bojne brodove koje je koristila mornarica JNA. Sada vidite projekte koji se ispaljuju na gradske zidine i nanose velika oštećenja. Evo vidite jedan bojni brod. Sada ćemo videti i brodove u gradskoj luci koji su pogođeni, nisu svi projektili pogodili metu, ali je u svakom slučaju bilo blizu. Evo, još oštećenja, koja možete videti, a nanešena su zgradama grada. Mislim da će na kraju ove video snimke, Dubrovnik biti u plamenu, i da ćete moći videti plamene dima koji se diže iznad grada.

Vođstvo Crne Gore se prema vlastitom opisu opredelilo za, kako su to oni zvali, oslobođenje Dubrovnika i drugih delova Hrvatske. Jedna od njihovih ambicija je bilo stvaranje Dubrovačke republike, koja se trebala odvojiti i pripojiti Srbiji. Naravno, nije bilo nikakve potrebe da se oslobađa grad, čije je stanovništvo bilo u velikoj većini hrvatsko, a čiji srpski stanovnici nisu trpeli nikakvu diskriminaciju, niti su tražili bilo kakvo oslobođenje. Kada vidite ovu ambiciju, važno je znati da je svedok koji će se pojaviti pred vama, bio jedan od ključnih ljudi u vrhovima vlasti Crne Gore; navodno je rečeno Hrvatima, da "nikada više nećemo moći živeti zajedno". Isti svedok će svedočiti, da su svi u Podgorici, u glavnom gradu Crne Gore i u Beogradu bili sigurni da će Srbija vrlo brzo izvojevati pobedu, bez obzira šta oni učinili. Oni su bili vrlo brzo uhvaćeni u vrtlog tih zbivanja i on će opisati Karlobag - Karlovac - Virovitica osu, odnosno liniju koju valja postići, i pobedu za koju su

bili sigurni da će je izvojevati. Oni u to vreme nisu brinuli o tome ko šta zna i ko šta misli i jednostavno im nije bilo stalo, niti su se brinuli u vezi toga da su njihove laži bile tako očite i apsurdne. Vojska nije bila ništa bolja, priklonila se programu optuženog. Vojska je ranije bila zadojena ideologijom bratstva i jedinstva. Međutim, ona je sada tu ideologiju potpuno napustila i prigrlila ideologiju "Velike Srbije". Oni su delili istu arogantnost kao civilne vođe i nisu videli nikakvog razloga da se i sami ne priklone tome i da to ne prigrlje kao svoj cilj. Jedan od svedoka će svedočiti da mu je 6. decembra 1991. godine, general Pavle Strugar iz JNA rekao da se odlučio za otvaranje vatre na grad Dubrovnik, kao odgovor na napade na njegove trupe. Slično su radili i krajiški Srbi, kada su otvarali vatru na Zagreb, dakle kao odmazdu za ono što su oni pretrpeli. Kampanja na Dubrovnik se proširila i na Bosnu. Naime, u oktobru 1991. godine, srpske i crnogorske snage su, između ostalog, napale i selo Ravno, u opštini Trebinje i pri tom ubili određeni broj stanovnika, a ostale proterali. Obrazac je bio uvek isti, ambicije su u tom trenutku bile vrlo velike. Međutim, međunarodna zajednica nije puštala da stvari prođu neprimećeno. 1991. godine, u oktobru lord Karington (Carington) je imao plan za miran raspad Jugoslavije i rešenje za nastale probleme. Tadašnji predsednik Crne Gore, Bulatović, o kojem smo već čuli, odlučio je da prihvati plan i u svojstvu predsednika države, on je mogao to učiniti. On je imao na umu stepen autonomije, odnosno samostalnosti koje republike mogu imati i na taj način on se suprotstavio optuženom i ostavio Srbiju kao jedinu republiku, koja se suprotstavila planu lorda Karingtona. Međutim, njegova, Bulatovićevo nezavisnost nije dugo potrajala, s obzirom da ga je optuženi primorao na izmenu plana, u suprotnom bi ga uhapsio. Bulatović je pristao na taj zahtev. Otprilike 7. oktobra 1991. godine, srpske snage, kako vojske, tako i Teritorijalne odbrane, zajedno sa paravojnim snagama i krajiškom vojskom, odnosno policijom, Martićevom policijom, postale su, odnosno već su uspostavile kontrolu nad područjem hrvatske Kostajnice. Većina hrvatskih civila je pobešla za vreme napada, u septembru 1991. godine, negde oko 120 hrvatskih civila, uglavnom žena, starih i nemoćnih lica, ostali su u selima Dubica, Cerovljani i Baćin. Zašto, možemo se zapitati, bi ti ljudi brinuli JNA, odnosno Krajinu? Krajem oktobra 1991. godine, srpske snage su okupile tih 120 civila, od kojih su 10 pustili, a ostalih 110 poubijali. Optuženi kaže da su on i njegova vojska samo nastojali sačuvati Jugoslaviju. Ako je to tako, zašto su ti zločini bili potrebni, zašto su bili namerni, jer nije se radilo o slučajnim zločinima. Zašto su morali umreti starci i nemoćni na način na koji im se to dogodilo? Dalji dokazi pred Većem, oni koji spadaju u kategoriju unutrašnjih dokaza, pokazaće da su u leto 1991. godine, srpske dobrovoljačke snage i

policija primale pomoć, odnosno instrukcije službenika Republike Srbije, Ministarstva unutrašnjih poslova i njihovih agenata. Jedan od tih agenata bio je i Kapetan Dragan, koji je usko sarađivao sa Milanom Martićem, ministrom odbrane, a srpski MUP je aktivno zastupao u Krajini Frenki Simatović.

Nekoliko reči o Martiću. Čak i nakon sprovođenja Vensovog mirovnog plana, Martić, kojeg ovde vidite na ekranu, se i dalje zalagao za plan etničke podele. 1. oktobra 1992. godine, on je javno za list "Borba" izjavio da povratak hrvatskih izbeglica u Krajinu i Baranju ne dolazi u obzir. Uprkos Vensovom planu, on se i dalje zalagao za sjedinjenje Krajine sa Republikom Srpskom, o čemu ćemo čuti kasnije, koji plan je već provodio Babić 1991. godine. Krajem 1993. godine i početkom 1994. godine, Martić se kandidovao za predsednika RSK, a Babić je bio njegov jedini ozbiljni konkurent. Martićev cilj je bio ujedinjenje svih srpskih zemalja. Ovaj čovek je tokom predizborne kampanje rekao: "Ja sprovodim plan koji je izradio naš svesprski predsednik Slobodan Milošević". Mediji pod kontrolom države u Srbiji davali su snažnu podršku Martiću, pogotovo nakon što je u prvom krugu dobio više glasova od Babića, te 24. januara 1994. godine on postaje prvi izabrani predsednik Republike Srpske Krajine. 18. februara 1994. godine javno je izjavio da ga je optuženi podržavao za vreme njegove kampanje i potvrdio da je njegov cilj ujedinjenje svih Srba i kada jednog dana budu svi Srbi u jednoj zemlji, njemu će biti drago da vlast koju ima preda Miloševiću. Za vreme hrvatske ofanzive, takozvane operacije "Bljesak", koja je počela maja 1995. godine, Martić je naredio granatiranje nekoliko gradova uključujući i Zagreb. Za ove događaje optužen je na Međunarodnom sudu. Međutim, on je u septembru uhapšen, u selu Otoka, koje se nalazi u blizini Bosanske Krupe, na teritoriji Bosne i Hercegovine i postojala je bojazan da će on biti predat hrvatskoj vladi, koja je i dalje na snazi imala nalog za hapšenje Martića. Radilo se o jednoj zajedničkoj intervenciji bosanskih Srba i Vlade Srbije, čiji je rezultat oslobađanje Martića. Njega je optuženi vrlo često primao. On je optuženog pratio na niz razgovora, na primer sa predstavnicima Rusije, a avgusta 1995. godine, kada su hrvatske snage ponovo povratile teritoriju Krajine, Martić je pobjegao za Banja Luku, a zatim u Srbiju.

Privodim kraju svoje izlaganje o hrvatskoj optužnici, još samo nekoliko reči. U Ženevi, 23. novembra 1991. godine, Milošević, Kadijević i Tuđman, sklopili su sporazum pod pokroviteljstvom posebnog izaslanika Ujedinjenih nacija, Sajrusa Vensa (Cyrus Vance). Sporazumom se predviđalo ukidanje blokade kasarnama od strane hrvatskih snaga i povlačenje JNA iz Hrvatske. Obe strane su se opredelile za prekid vatre u celoj Hrvatskoj, od strane jedinica koje su pod njihovom komandom, kontrolom ili političkim

uticajem i dalje su se obavezale da će se pobrinuti da jedinice bilo paravojne ili neregularne, takođe, ako su povezane sa njihovim snagama, poštuju prekid vatre. Koje su to bile jedinice u vezi kojih su optuženi i Kadijević preuzeli neke obaveze, ako se nije radilo o jedinicama JNA, odnosno onima srpskog MUP-a i isto tako srpskim snagama u Hrvatskoj, u Krajini, Slavoniji, Baranji ili zapadnom Sremu. Kratko nakon toga, optuženi je smenio krajiškog vođu Babića, jer mu se on suprotstavio vezano za Vensov plan. Ono što je možda zanimljivije i kada je reč o greškama koje ljudi prave kada ne gledaju dovoljno unapred u budućnost, možemo reći da nisu lokalne srpske vođe bile te koje su potpisale ovaj sporazum, mada je to trebao biti slučaj, međutim, oni se uopšte nisu ni pitali, to je za njih učinio optuženi, što je bila jasna demonstracija moći, odnosno vlasti i teško se moglo odoleti iskušenju da se ta vlast da bilo kome. Radilo se, dakle, o demonstraciji moći i autoriteta pred međunarodnom zajednicom. Ta demonstracija je zapravo odražavala stvarnost, njegovu umešanost u sve što se desilo. Njegova sposobnost, mogućnost da sve ovo zaustavi i sve ono što je on mogao, a nije učinio, doveli su do navoda koji su sadržani u ovoj optužnici. Jer on je, kao što smo naveli, kao što tvrdimo, kriv.

27. februara 1992. godine, optuženi je održao govor pred srpskom Skupštinom, ovo se sada nalazi na ekranu. U tom govoru, on je govorio o pomoći srpskom narodu u Hrvatskoj sa novcem, hranom, odećom, lekovima i isto tako velikim brojem dobrovoljaca na frontu. Ništa ne može biti jasnije od te izjave. Do određenog mira je došlo sa Vensovim planom, u januaru 1992. godine. Međutim, on je omogućio krajiškim Srbima kontrolu nad teritorijom koju su osvojili, iako se Babić nije s tim složio, i nije se toga pridržavao, izlažući se riziku osude optuženog. On je smenjen poslušnijim vođom, Goranom Hadžićem, nedugo posle, februara 1992. godine. Došlo je do još jednog sporazuma o prekidu vatre, koji su potpisali Tuđman i Milošević, 3. januara 1992. godine i tim planom su uspostavljene četiri zaštićene zone Ujedinjenih nacija. Prema tom planu, trupe su se trebale povući, ali JNA iako se službeno možda i povukla iz Hrvatske konačno u maju 1992. godine, ostavila je veliku količinu oružja i kadra u područjima pod srpskom kontrolom, koju je predala policiji Republike Srbije i Krajine. Bez obzira na plan, izbeglicama nije dopušten povratak njihovim kućama i onih nekoliko Hrvata i drugih nesrba, koji su tamo ostali, bili su proterani u mesecima koji su sledili. Ova teritorija je ostala pod srpskom okupacijom, sve dok se nisu provele dve operacije od strane hrvatskih snaga 1995. godine, kada su ove teritorije povraćene. Kakav je, dakle, bio plan? Dokazi će pokazati, da je plan zapravo bio etničko čišćenje. Simović, ministar odbrane, uputio je jedno pismo Vuku Draškoviću, srpskom nacionalističkom vođi, koji je bio na čelu jedne

manje stranke i rekao je sledeće: "Sada se vrše pregovori u srcu Srbije, jer Srbija se sada brani van svojih administrativnih granica sa Hrvatskom, a već sutra možda na nekim budućim naplatnim rampama, na beogradskom pragu, ako ne pođemo u susret našim ciljevima koji su skoro dostignuti". Ko je bio zadužen? Vratimo se ponovo na Simovića. On kaže: "U našem mentalitetu je da mislimo ono što šef kaže. Čovek koji je na vrhu, on misli u ime svih ostalih, tako je bilo u našoj istoriji. Svaki put kada idem u Skupštinu da se obratim poslanicima, ja se sastajem sa civilnim šefom, koji će mi reći kakvo će biti moje mišljenje. Obično bi se takvi sastanci organizovali istog dana, kad i moje obraćanje Skupštini. Onda bi se to odložilo, kako bi ja mogao otići i videti gospodina Miloševića i onda bi ja morao reći što god mi je rečeno da kažem, bez obzira na beleške koje sam ranije spremio. Jedne prilike, on mi je rekao da govorim o heroizmu dobrovoljaca gospodina Šešelja. Ja sam hteo da o tome govorim, ali gospodin Milošević mi je rekao da to ne mogu reći, jer kao što je on to rekao, zašto bi njega glorifikovali". Sada zadnja fotografija, nekoliko poslednjih tačaka i onda ću preći na Bosnu.

Ova prva karta pokazuje kakve su bile ambicije hrvatskih Srba u Hrvatskoj. Postoje još brojne karte. Međutim, retko se u potpunosti slažu jedna s drugom. Ova je nešto drugačije konfiguracije i pokazuje, da su, odnosno vidimo na njoj, koja su područja bila pod kontrolom i područja koja će uskoro potpasti, odnosno ona područja o kojima sam govorio. Takođe na istoku pokazuje oblasti koje su držane i koje su kasnije povraćene. Pogledajmo sada zadnju fotografiju. To je fotografija koja pokazuje tri osobe. Snimljena je prilikom vojne parade u Krajini, 28. juna 1995. godine, pre pada Krajine. Ovde vidimo Martića na desnoj strani o kojem smo govorili, dakle, veze su s optuženim vrlo jasne. To je bilo manje od dva meseca pre njegove naredbe da se izvrši raketni napad na Zagreb. On je kasnije optužen od strane Tribunala. Optuženi je verbalno osudio ovog čoveka, ali nije preduzeo nikakve korake da ga izvede pred lice pravde. Čovek koji se nalazi u sredini, Mile Mrkšić, odgovoran je za masakr u Vukovaru i on je takođe optužen od strane ovog Suda. Proveo je godine na funkciji visokog oficira Jugoslovenske narodne armije, pred očima optuženog koji nije uopšte pokušao da ga kazni. Treći čovek sa leve strane je Milorad Ulemek, takođe poznat i kao Milorad Luković. On je bio komandant specijalnih snaga srpskog Ministarstva unutrašnjih poslova godinama, i takođe zamenik Arkana . Ova jedinica je u raznim oblicima bila umešana u ratne zločine u Hrvatskoj i u Bosni, kao i na Kosovu tokom rata. Kada budemo izvodili naše dokaze, činiće se možda da postoji puno događaja koji na izgled nisu međusobno povezani, ali realnost je naravno drugačija i Veće mora da dođe do ove realnosti, na svom putu

traženja istine, jer istina je to da su sva ova dela bila koordinisana i da su činila deo zajedničkog kriminalnog poduhvata koji se odnosi na ova tri čoveka, koji su naravno vezani za optuženog.

Časni Sude, mislim da nema potrebe, ja se nadam da ne moramo sada da se pozivamo na svaku pojedinu tačku optužnice, one se sve nalaze pred optuženim i jasno stavljaju do znanja zašto je on optužen. U svakom slučaju, kako mi predviđamo, mi ćemo izvođeci dokaze koji se odnose na Hrvatsku i na Bosnu izvođeci sve one pismene dokaze koji su vezani za optuženog, imati mogućnost da dalje detaljnije objasnimo naše tvrdnje. Ono što sam do sada izneo, samo je rezime svega što bi trebalo da upozori optuženog. Naravno, mi ćemo izvoditi mnogo više dokaza, ali pre nego što nastavimo ukoliko biste mi dozvolili, ja bih sada hteo da iznesem opšti pogled na ono što se desilo. Ukoliko bi Veće htelo da postupi zdravorazumski u odnosu na ovaj predmet, mi ćemo sada pogledati tri različita područja koja su tražila nezavisnost, koja nisu povezana. Kada pogledamo Dubrovnik, on je još manje povezan. Kada govorimo o područjima koja su bila u stanju da postanu nezavisna, da sama sebe izdržavaju, možemo se zapitati, da li je zaista bilo neophodno da se oni nečemu pridruže, da li su oni želeli da budu deo nečega, deo Srbije? Da li su oni hteli, možda, da se pridruže nečemu, bez odobrenja tog tela, bez odobrenja Srbije i njenog vođe? Ne, nisu. Da li su oni hteli da ovo urade bez njegovog učešća? Ne. Nisu. Naravno mi ćemo u dogledno vreme izvesti dokaze koji će ovo potvrditi.

A sada bih se osvrnuo na optužnicu za Bosnu. Po ovoj optužnici, zločini koji su pokriveni Statutom Međunarodnog Suda su u istoj kategoriji kao i oni po optužnici za Hrvatsku, ali takođe uključuju genocid, koji je u suprotnosti sa članom 4. Statuta. Tužilaštvo tvrdi da će na kraju izvođenja dokaza, tokom ovog suđenja, dokazati da je gospodin Milošević nameravao da uništi zajednicu bosanskih Muslimana ili bosanskih Hrvata delimično, što odgovara definiciji genocida, da bi ispunio svoje ciljeve u onim slučajevima kada progoni nisu bili dovoljni. Genocid je bio prirodna i predvidiva posledica zajedničkog kriminalnog poduhvata kojim se prisilno i permanentno uklanja nesrpski živalj sa teritorija pod njegovom kontrolom. Optuženi je bio saučesnik imajući saznanje da neki od glavnih izvršioaca vrše zločin genocida, te je preduzimao radnje koje su njima pomagale u vršenju genocida. Optuženi je bio nadređeni u smislu značenja člana 7(3) Statuta, znao je ili je trebao da ima razloga da zna da se sprema počinjenje genocida ili da je on već počinjen i da nije uradio ništa da spreči ili kazni počinioce tog zločina. Još jedna reč o genocidu pre nego što se dalje pozabavimo ovom optužnicom. Genocid kao reč je nešto, kao termin je nešto što koriste oni koji su patili. Ova

reč se koristi i van pravnog konteksta. Ponekad se koristi i zato da bi opisala veličina patnje. Postoji jedno drugo značenje, kada ovu reč koriste laici van sudskog konteksta. Iako se genocid smatra zločinom nad svim zločinima, ne mora da znači da kršenja prava moraju da budu samo najteže vrste da bi se kaznila. Jer ovoj reči moramo da damo jedno striktno pravno tumačenje. Mi moramo da znamo šta će se desiti u ovom Sudu i mi smo svesni toga da su zadovoljeni svi pravni elementi ovog zločina.

Bosna je bila jedna od šest konstitutivnih republika Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Ona je nekad bila srednjovekovna država, koju je okupiralo Austro-ugarsko carstvo i onda je jedno vrlo kratko vreme, imala svoju sopstvenu vladu, pre nego što je uključena u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, koja je kasnije postala Jugoslavija. Tokom Drugog svetskog rata, Bosna i Hercegovina je bila uključena u Nezavisnu Državu Hrvatsku, čiji su sponzori bili Nemačka i Italija i snage vladajućeg ustaškog režima koje su vršile široko i sistematsko nasilje koje je imalo za cilj eliminisanje Jevreja, Srba i svih ostalih za koje se smatralo da nisu bili poželjni. Slično nasilje, iako u manjim razmerama, počinili su i srpski četnici protiv nesrba. Muslimani su proporcionalno imali najveće gubitke u Jugoslaviji posle jevrejske zajednice. Bosna i Hercegovina je postala posebna administrativna jedinica posle Drugog svetskog rata sa uspostavljanjem Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. U Bosni su postojale tri religije koje su egzistirale. To su bile pravoslavna vera Srba, katolička, uglavnom vera Hrvata, i islam bosanskih Muslimana. Muslimani su postepeno počeli sebe da vide kao odvojenu naciju, drugačiju od Hrvata i Srba i konačno je jugoslovenska vlada to priznala 1970. godine. Odnosi između konstitutivnih naroda su se popravili posle Drugog svetskog rata, u Titovom režimu iako naravno percepcije su bile različite. Do osadesetih godina, pripadnici ove tri grupe su dobro živeli i radili zajedno, pre svega u gradovima. Mislim da sam već spomenuo slobodne izbore iz novembra 1990. godine i govorio sam o tome kako je podeljena vlast. Srpska politička stranka SDS koja je bila ogranak SDS-a iz Hrvatske, a videli smo koliko je blisko bio uključen u rad te stranke optuženi, i kako se rat nastavljao u Hrvatskoj, postalo je sve više verovatno da će Bosna i Hercegovina takođe da proglasi svoju nezavisnost od SFRJ. SDS, shvatajući možda da ne može da spreči secesiju Bosne i Hercegovine od SFRJ, počela je stvaranje posebnog srpskog entiteta u okviru Bosne i Hercegovine i nekoliko srpskih autonomnih oblasti koje su isto tako stvorene i u Hrvatskoj. Evo sada možemo da vidimo na karti, ovde pri dnu piše "Srpske autonomne oblasti definisane Proglasom od 21. novembra 1991. godine, objavljen u Službenom listu srpskog naroda u Bosni i Hercegovini".

U svakom slučaju ovom Sudu su ove pokrajine poznate kao Krajina, Severna Bosna, Semberija, Romanija, Hercegovina. Zajedno sa Karadžićem i drugima, Milošević je sačinio plan da permanentno ukloni bosanske Muslimane i bosanske Hrvate sa teritorija koje su oni želeli putem kampanje progona. U proleće 1992. godine, ovaj plan je bio sproveden i u onim mestima gde sam po sebi progon nije bio dovoljan, sprovođenje ovog plana je eskaliralo u genocid. Tužilaštvo tvrdi da je optuženi preduzeo sve da sakrije svoje učešće u ovom kriminalnom poduhvatu. Pa ipak, rukovodstvo bosanskih Srba i njihova vojska nisu mogli da učine ono što su uradili bez ogromne konstantne pomoći koju im je pružao Milošević. Postoji puno načina na koji se mogu sagledati veze među njima. Tokom 1991. godine, vođstvo hrvatskih Srba, bosanskih Srba, delovi Jugoslovenske narodne armije i jugoslovenskog vođstva su funkcionisali po jednom jedinstvenom planu. To tvrdi Tužilaštvo. Oni su hteli da izbrisu granice Hrvatske i Bosne, kao što je optuženi tvrdio tokom svojih mnogobrojnih javnih obraćanja. Još jedan citat koji datira od 15. januara 1991. godine, a glasi: "Što se tiče srpskog naroda, oni žele da žive u jednoj državi. Stoga je podela ne nekoliko država koje bi podelile srpski narod i prisilile ih da žive u različitim suverenim državama sa naše tačke gledišta neprihvatljiva". Značenje ove izjave je očigledno primenjivano tokom rata u Hrvatskoj, gde se uklanjalo nesrpsko stanovništvo. Ono što je takođe bilo bitno, u to vreme je usvojen srpski zakon o odbrani, koji je stavio policiju i Teritorijalnu odbranu pod kontrolu predsednika Srbije, a to je bio optuženi. Član 39. ovog zakona, uspostavio je legitimnu osnovu za srpsko Ministarstvo odbrane, da počne da regrutira i oprema srpske pripadnike paravojnih jedinica koje su odlazile u Bosnu i tamo vršile etničko čišćenje u ciljanim opštinama. Prema tome, to je bila, oni su zapravo radili na pripremi tog zakona i sprovođenju istog, kako bi pomogli Srbima u Bosni. Karadžić je imao iste ciljeve kao i Milošević, Karadžić i njegova partija. 23. februara 1991. godine, u prisustvu Miloševića on je rekao: "Mi ne vidimo da o ovome uopšte treba da se diskutuje. Srbi treba da žive isključivo u jednoj jedinstvenoj državi. Kao što je prirodno da kiša pada, sasvim je prirodno da Srbi svi žive u istoj državi." 26. februara 1991. godine, Karadžić je imenovao Miloševića za predstavnika bosanskih Srba, u slučaju da se Jugoslavija raspadne. 25. marta 1991. godine, ovo smo već spominjali, došlo je do sastanka u Karađorđevu. Nema potrebe sada to da ponavljam, ali bosanska partija SDS je izjavila da samo Milošević ima pravo da predstavlja bosanske Srbe u pregovorima koji se tiču budućnosti Jugoslavije. Oni su zapravo njemu izneli stav svoje partije, jer da ga nisu izneli njemu, trebalo je da ga iznesu Izetbegoviću. Ovo sve pokazuje da je postojala kompletna integracija stranke

u Bosni sa njihovim ideološkim vođom, ukoliko je on bio njihov ideološki vođa. Karadžić, koga je konstantno Milošević podržavao, je svoju organizaciju SDS-a stavio na raspolaganje Jugoslovenskoj narodnoj armiji, zato da bi dobio podršku pripadnika armije za njegovo ratovanje u Hrvatskoj, u leto i na jesen 1991. godine. I on je održavao u nekim kriznim situacijama redovno i skoro konstantno telefonsku vezu sa optuženim i sa drugim zvaničnicima iz Beograda, konsultovao se sa njima i diskutovao o stvarima koje su se svih zajedno ticale. Uхваćeni telefonski razgovori ovo potvrđuju. U ovim kontaktima on je često, ali ne uvek, preuzimao ulogu jednog istomišljenika, koji je spremno saradivao na sprovođenju ideja i planova koji su poticali iz Beograda. Karadžić je veoma cenio kontakte i posle diskusije koja se ticala Haške konferencije koja je održana ovde 29. oktobra 1991. godine, gde je ponovo uveren da optuženi njihove razgovore predstavlja koordinacionom telu koje deluje u interesu zaštite srpskog naroda.

Sada treba da pogledamo hronološke događaje, koji će kasnije postati poznati kao događaji koji su vodili stvaranju Republike Srpske. Počecemo sa proglasom u septembru 1991. godine autonomne regije Hercegovine. Videćemo ovde, 16. septembra je proglašena Krajina. Oprostite, ja sam nešto ovde propustio. Pre nego što nastavimo, moram da kažem da smo propustili da spomenemo dva proglasa i da vidimo šta je napisala grupa rezervista JNA u oktobru 1991. godine. Samo trenutak, molim vas. Ovaj dokument, dolazi od grupe rezervista JNA, a upućen je većem broju ljudi uključujući optuženog, Kadijevića, Karadžića, Plavšićku i druge. Datiran je oktobra 1991. U drugom pasusu stoji: "Prvo bismo hteli objasniti da smo odabrali ovaj potez zbog nehumanog tretmana koji smo imali od nekih oficira. Oni su nam dali najgore zadatke, likvidacije hrvatskih i muslimanskih osoba i zapretili nam prekim sudom ako ne budemo poštovali naređenje. Gotovo neljudski uslovi u kojima živimo su još jedan razlog zbog kojega smo odlučili preduzeti ove korake. Pripremili smo pismene izjave o ovim pitanjima i drugim pitanjima i njih ćemo dati samo zvaničnicima."

Dakle, iz toga proizlaze dve stvari. Prvo, ono što se od njih tražilo da rade. Drugo, ono o čemu sam govorio jutros, da li je on znao šta se dešava. Naravno da je znao. 15. oktobra Srpska demokratska stranka, odnosno Odbor Srpske demokratske stranke je osnovao Skupštinu srpskog naroda Bosne i Hercegovine. 22. oktobra optuženi je zatražio jedinstvo srpske države, a krnje Predsedništvo proglasilo je mobilizaciju rezervista u Srbiji i u drugim regijama koje žele da ostanu u Jugoslaviji. 26. oktobra Karadžić je proglasio punu mobilizaciju Teritorijalne odbrane i terenskih jedinica u srpskoj Republici Bosni i Hercegovini. Karadžić se je eksplicitnije izrazio o tome na

koji će način izgledati ta jedinstvena država. U novembru 1991. održan je plebiscit, ali pre toga je on rekao: "Kažem vam, kakva god Bosna bila jednog dana, nijedan muslimanski temelj nikada neće biti položen na srpskim područjima, niti srpskim selima bez obzira na to da li uvozite Turke ili ne, jer ćemo mi Srbima reći da ne prodaju zemlju Muslimanima". Zatim je nakon glasnog aplauza nastavio: "Prvi temelji koji budu postavljeni biće dignuti u vazduh. Nije dobro ponekad otkriti planove, ali nije loše reći i to da im to nećemo dati i zato jer kažemo, ne smete prodavati zemlju Muslimanima. To je bitka do kraja, bitka za životni prostor". Iz istog dokaznog predmeta dolaze i sledeći zanimljivi citati. To možda nije u ovoj verziji ovog dokaznog predmeta, ali to je rečeno na nekom drugom mestu u istom govoru. Znači, Karadžić je zatražio smenjivanje direktora radija i urednika, koji ne slušaju i ne slede njegovu politiku. Takođe je zatražio da ljudi budu spremni da preuzmu SDK i tražio je da ljudi puni energije budu spremni i da uspostave vlast na teritorijama, opštinama, regijama i lokalnim mesnim zajednicama. Rekao je još i ovo: "Srbima ne treba vojska za njihovu stranku jer je vojska ovde. Usput rečeno, njihovi i naši ciljevi poklapaju se sto posto. Nemojte ostavljati tu opremu i tu vojsku, nemojte, to bi bila sramota. Izgubili bismo državu ako izgubimo tu vojsku". 9. i 10. novembra održan je plebiscit koji su sazvali bosanski Srbi. Taj rezultat možda ima upitan značaj budući da su raznim ljudima postavljena razna pitanja. No, rezultat je bio tu, u prilog opstanku Jugoslavije. 21. novembra, ovaj dokument čini mi se govori o plebiscitu i "na osnovu prava na samoopredeljenje i želeći da se zaštite prava srpskog naroda, srpski narod u Bosni i Hercegovini odlučuje da ostaje u zajedničkoj državi Jugoslaviji." Znači tom odlukom Srbi su odlučili da ostanu.

Idem sada dalje, kako bih uštedio na vremenu. Romanija, Birač i Semberija su 21. novembra objavile svoj stav, i istog dana je skupština proglasila delom Jugoslavije sva mesta u kojima se nalazi više od 50% srpskih glasača koji su glasali da ostanu u Jugoslaviji. 11. decembra, skupština je tražila od JNA da one delove Bosne i Hercegovine gde je održan referendum, zaštite kao Jugoslaviju. 19. decembra Karadžićeva stranka izdala je uputstva za preuzimanje vlasti u opštinama, a 9. januara 1992. godine, skupština je usvojila proglašenje Srpske Republike Bosne i Hercegovine, koja se proglasila delom Savezne Jugoslavije. Objavljeno je da će teritorija te republike obuhvatati teritorije srpskih autonomnih oblasti i regija i drugih srpskih etničkih entiteta u Bosni i Hercegovini, uključujući i područje u kojima je srpski narod ostao u manjini zbog genocida koji je nad njim sproveden u Drugom svetskom ratu. Proglašeno je da je to deo savezne jugoslovenske države, a 12. avgusta, ime je promenjeno u ime koje je sada bolje poznato ovoj

instituciji, Republika Srpska. U januaru iste godine, organizacija za ljudska prava i međunarodna diplomatija, obavestili su optuženog o zločinima koje čine Arkanovi "Tigrovi", Šešeljovi ljudi i ljudi Kapetana Dragana. Svi su oni imali bazu u Srbiji. On je obećao da će sprovesti istragu i kazniti odgovorne, ali to nikada nije učinio. Umesto toga, mi tvrdimo da je zajedno sa drugim pripadnicima zločinačkog poduhvata, nastavio raditi kako bi osigurao, da svi ti ljudi i dalje uživaju podršku koja im je bila potrebna za sprovođenje njihovih kriminalnih dela.

Pogledajmo sada kartu, jednu od mnogih karti, ali na ovoj se vide maksimalne ambicije stranke u to vreme. Crvenom linijom obeležena je teritorija, dakle ova svetloplava teritorija, koja se trebala smatrati delom Republike Srpske. Ti delovi, naravno, protežu se i u Hrvatsku. To je bio veoma ambiciozan plan. Dokumenti će pokazati da su ti ljudi to imali na umu. To je naravno plan koji nije uzeo u obzir interese drugih. 29. februara ili između 1. i 2. marta, održan je referendum o nezavisnosti Bosne, koji su Srbi bojkotovali. Izglasana je nezavisnost, a 18. marta, na 11. sednici Skupštine, odlučeno je da se pripreme koraci za preuzimanje vlasti u republici srpskog naroda Bosne i Hercegovine. Što je usledilo? Usledilo je oružano preuzimanje vlasti. Bez obzira na sve to, Sjedinjene Američke Države i Evropska zajednica formalno su priznale nezavisnost Bosne i Hercegovine, 6. aprila. Dalje, 12. maja, na 16. sednici Skupštine, poznati dokument, isečak iz Karadžićevog govora. Tom prilikom, on se obratio srpskom narodu Bosne i Hercegovine. To je bilo 12. maja, šest tačaka. "Srpska strana u Bosni i Hercegovini, Predsedništvo, Vlada i Savet za nacionalnu bezbednost koje smo osnovali formulisali su strateške prioritete. Prvi cilj je razdvajanje od druge dve nacionalne zajednice, razdvajanje država, razdvajanje od onih koji su nam neprijatelji i koji su iskoristili svaku priliku pogotovo u ovom veku da nas napadnu i koji će nastaviti sa takvom praksom ako ostanemo zajedno u istoj državi. Drugi strateški cilj, čini mi se, je koridor između Semberije i Krajine. To je veoma važan strateški cilj koji moramo ostvariti, jer neće biti ni Krajine, ni bosanske Krajine, ni srpske Krajine, ni saveza srpskih država, ukoliko ne osiguramo taj koridor, koji će nas integrisati i omogućiti nam neometani protok iz jednog dela naše države u drugi. Treći strateški cilj je da se uspostavi koridor u drinskoj dolini, to jest da se eliminiše Drina kao granica između dva sveta. Mi se nalazimo s obe strane Drine i naši strateški interesi, naš životni prostor je tamo. Četvrti strateški cilj je uspostavljanje granice na reci Uni i reci Neretvi. Peti strateški cilj je podela Sarajeva na srpski i muslimanski deo i sprovođenje efikasne državne vlade u svakoj, od te dve konstitutivne države. Šesti strateški cilj je pristup srpske republike Bosne i Hercegovine moru. To

nije nevažno, to je veoma važno. No, neke sustvari važnije nego druge ili pak lakše izvodive". Na toj istoj sednici general Mladić, koji je takođe optužen pred ovim Sudom, objavio je da će biti nemoguće razdvojiti Srbe i da bi to predstavljalo genocid. Dakle, da se dopunim, razdvojiti Srbe od Srba, bi predstavljalo genocid.

Optužnica za Bosnu počinje u martu 1992. godine. Kratki istorijat je sledeći: osnivanjem Republike Srpske, što je podržao optuženi i otcepljenjem od Bosne i Hercegovine, preuzete su teritorije, započela su proterivanja i sa njima povezana ubistva. Sve to činilo se uz podršku optuženog. Činjeni su zločini, a od januara do maja 1993. godine, došlo je do prekida odnosa između Karadžića i optuženog. Radilo se o planu koji je tada bio na stolu pod imenom Vens-Ovenov plan. Milošević je tvrdio da bi taj plan trebalo prihvatiti. Međutim, bosanski Srbi su to odbili. Teza Tužilaštva koju ćemo podupreti dokazima je ta da je optuženi njih nastavio podržavati finansijski, bez obzira na to šta je rečeno u javnosti o tom prekidu. U izjavi od 11. maja 1993. godine, optuženi je ustvari toga dana dao dve izjave, a ja ću ih spojiti, rekao je: "Odluka o mirovnom planu tiče se interesa Jugoslavije, Srbije i Crne Gore, Krajine u Hrvatskoj i Srpske Republike u Bosni i Hercegovini, svih građana i celog srpskog naroda ne samo skupštine i građana Srpske Republike". Zatim je rekao: "Stoga, verujem da se odluka o tome ne može doneti samo od strane građana Srpske Republike, nego od strane svih narodnih zastupnika izabranih u Skupštini Jugoslavije, Srbije, Crne Gore, Krajine i Srpske Republike i to ravnopravno i uz puno poštovanje interesa njihovih građana i srpskog naroda za mir, slobodu, ravnopravnost i protiv nasilja". Isečak koji sada vidite na grafoskopu je čini mi se sledeći, on je rekao: "Tokom protekle dve godine Republika Srbija je pomažući Srbe van Srbije prisilila svoju ekonomiju da podnese ogromne napore, a svoje građane da pretrpe velike žrtve. Ti napori i te žrtve sada dolaze do svojih granica. Najveći deo pomoći poslat je ljudima i borcima u Bosni i Hercegovini, ali je takođe data i jedna velika pomoć izbeglicama kojih ima 500.000 u Srbiji. Srbija je dala mnogo pomoći Srbima u Bosni i na temelju te pomoći oni su postigli većinu onoga što su želeli".

SUDIJA MEJ: Prevodioci Vas mole da usporite.

TUŽILAC NAJS: Izvinjavam se prevodiocima. Primetio sam da sam ubrzao i morao sam i ranije prilagoditi svoju brzinu. Dolazimo, znači, do sredine 1993. godine. Budući da se sve što je u vezi sa optuženim, po našim tvrdnjama, mora pogledati na jedan integralan način, moglo bi biti od pomoći da se na trenutak zaustavimo na nečemu što se dešavalo kod kuće. Ja sam to ranije nagovestio, kada sam rekao da ćemo videti kako je taj čovek bio spreman koristiti silu, čak i protiv svojih vlastitih ljudi, kada je to bilo

potrebno. Sada ćemo videti video traku koja pokazuje kako je postupano sa demonstrantima u Srbiji upravo u to vreme, u vreme kada se plan, zajednički plan sa Karadžićem počeo ispunjavati.

(Pušten je snimak video trake)

TUŽILAC NAJS: Demonstracije, na ovaj način MUP, odnosno policija, pripadnici policijskih snaga, obračunavaju se sa onima koji ne žele prihvatiti plan optuženog. Ovo je njegova država koju je on stvorio, i koji kaže da je samo branio legitime interese.

Vraćam se sada na prekid, ukoliko ga je ipak bilo, između optuženog i Karadžića. Došlo je do zatvaranja granica između Republike Srpske i Srbije, ali to je došlo tek godine 1994. godine, a i tada granica nije bila zatvorena za vojne transporte. Došlo je do smanjenja, ali ne i prestanka pružanja finansijske i vojne pomoći Republici Srpskoj, što je Mladić kasnije otkrio. Uprkos neslaganjima između optuženog i Karadžića, nije došlo do stvarnog prekida na nivou saradnje između Republike Srpske i Republike Srbije. Došlo je do zatvaranja granica, od avgusta do novembra 1994. godine. Međutim, bilo je nemoguće zaustaviti širu saradnju između ova dva politička entiteta. Poslovi su bili previše tesno povezani, i optuženi nije više mogao ignorisati proteste, da srpska preduzeća snose finansijske gubitke zbog embarga. U julu 1994. godine, neposredno pre prekida, pre nego što je došlo do zatvaranja granica osnovana je međuministarska radna grupa, koja je trebala pomoći u razrešavanju problema do kojih je došlo. To je zapravo značilo da je Republika Srbija i dalje finansijski pomagala projekte van Srbije. Srpsko Ministarstvo za saradnju sa Srbima van Srbije, bilo je zaduženo za to telo. Teza Tužilaštva je i to da se podrška vojnim aktivnostima i dalje nastavljala na razne načine.

Sada dolazimo do dva specifična događaja. Prvo, Sarajevo. Sarajevo se, naravno, spominje u optužnici i nalazilo se pod gotovo neprekidnom vatrom, između 1992. i 1995. godine, u kojoj su civili bili izloženi teroru. Kao što smo već videli, cilj je bio da se grad podeli i da se tamo angažiraju trupe bosanskih Muslimana. U maju 1995. godine, general Mladić je u jednom govoru rekao da jugoslovenska vojska njegovoj vojsci, vojsci bosanskih Srba, daje oružje i drugu opremu što pokriva više od 50% njihovih potreba. Drugo, Srebrenica. Muslimani su se tamo nalazili u enklavi, u zaštićenoj zoni Ujedinjenih nacija. Muslimani su napadnuti, i kao što znamo, došlo je do masakra ogromnog broja ljudi, o tome ću još govoriti.

Kada je počeo rat, rukovodstvo bosanskih Srba bilo je sasvim jasno u vezi svojih namera. Teza Tužilaštva je da je optuženi to znao ili morao znati. Mi smo već videli ovaj dokument u kojem se spominje šest ciljeva. 12. maja 1992. godine, ministar zdravlja bosanskih Srba, tvrdio je da bi njihova vojska,

to jest vojska koja je tada još bila vojska JNA, trebala razoriti civilnu bolnicu bosanske vlade u Sarajevu, kako neprijatelj ne bi imao kuda da ide da traži medicinsku pomoć. Kada je počeo rat u Bosni, jedinice povezane sa optuženim bile su među prvim počiniteljima zločina, naročito Arkan, u Bijeljini, već od 1. aprila 1992. godine, sama JNA na drugim mestima i drugi koji se mogu dovesti sa optuženim u vezu. JNA je još uvek bila razmeštena širom Bosne. Optuženi se više nije niti trudio da sakrije svoju kontrolu nad JNA. Jedan visoki međunarodni zvaničnik, koji će ovde svedočiti reći će pred ovim Sudom da je u razgovorima u novembru 1991. godine koji su se ticali uloge JNA u tom delu sveta optuženi rekao da će pristati na povlačenje JNA, tek onda kada započne mirovna operacija Ujedinjenih nacija. Dakle, vidite, to je bio njegov stav. On na svom položaju u Srbiji radi nešto, što ima veze sa saveznom vojskom i odlučuje o tome što će ona raditi u Bosni, zemlji koja se nalazi pod napadom.

Sada da razmotrimo odnose između JNA i Vojske Republike Srpske, odnosno VRS. Sada mi pada na pamet da sam morao pokazati još jedan dijagram toka, pa ću ga onda sada pokazati. Imate li ovaj dokument? Dakle, uz iste ograde koje sam već ranije izneo, radi se o pojednostavljenoj ilustraciji učešća optuženog u zajedničkom zločinačkom poduhvatu. Levo dole je podsetnik da linije na ovom dijagramu ne predstavljaju nužno linije rukovođenja i zapovedanja između strana. I vidimo nešto slično onome što smo već videli. Optuženi je u sredini, tu su navedene njegove različite funkcije. S leve strane mu je krnje Predsedništvo, koje zapoveda sa JNA. Zatim je tu nešto pod nazivom Vrhovni savet odbrane, koji je tada osnovan, a u sastavu su mu bili ljudi iz krnjeg Predsedništva, kao i sam optuženi. Odmah ispod njega, nalazi se Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije, koje je bilo pod njegovom efektivnom kontrolom. To je telo, zajedno sa vođama, koje smo ovde identifikovali i koje je imalo uticaja na specijalne snage Srbije među kojima su bile Crvene beretke i Arkanovci. S desne strane nalazi se vođstvo bosanskih Srba. Na Veću će biti da odluči da li je uticaj i kontrola optuženog bila onakva kakvu je predstavlja Tužilaštvo i da li je to nužno za proglašavanje krivim u ovom predmetu. Vođstvo bosanskih Srba je pod svojom kontrolom imalo rukovodstvo opštinskih kriznih štabova, koje još ovde nismo spomenuli, ali Veću je verovatno poznato iz drugih predmeta. Tu je zatim MUP bosanskih Srba i Vojska Republike Srpske, odnosno Teritorijalna odbrana kojom komanduje Ratko Mladić.

Ono što je zanimljivo je pogledati drugi dijagram kojim se nastoji pokazati, kakve su možda veze bile između JNA na levoj strani dijagrama i VRS-a Ratka Mladića na desnoj strani dijagrama. Dakle, ovo je ponovo jedna

pojednostavljena ilustracija i moraju se izneti izvesne ograde u vezi s njom. Ona ukazuje na to da je veza između VJ i VRS-a, da koristim skraćenice kako bih bio ekspeditivniji, bila višestruka i od velike važnosti i vrednosti kao što se može videti iz ovih aspekata koji su ovde navedeni, dostava kadrova, isplata vojničkih plata, dostava vojne opreme i municije, organizacija obuke, podela komunikacijskih sistema, odnosno sistem veza, razmena obavestajnih podataka, te veza između radio-tehničkog izviđačkog sistema. Ovo, dakle, u obliku dijagrama, uz ograde koje sam izneo, koje bi Veće trebalo imati na umu, predstavlja sliku veze koja je postojala između JNA i VRS-a. Dakle, iako se nominalno JNA povukla iz Bosne i Hercegovine, maja 1992. godine podrška se i dalje nastavlja. Tom podrškom i drugim aspektima kontrole, o kojima će biti više reči tokom suđenja, on snosi odgovornost za dela koja su počinjena u Bosni od strane VRS-a.

Pre formalnog povlačenja JNA iz Bosne i Hercegovine, optuženi se upustio u čitav niz kadrovskih promena, čiji je cilj bio da se zapravo stvori bosansko-srpska vojska, za razliku od vojske koja je pre bila etnički mešana. Ova restrukturacija, i dokazi će to pokazati, je zapravo išla za tim da se JNA stavi na stranu Srba u Bosni i Hercegovini, tako da se uspostavi teren za stvaranje posebne bosansko-srpske vojske kada to bude potrebno. U jesen one godine, kada se JNA počela povlačiti iz Hrvatske, snage pod kontrolom JNA počele su se razmeštati u Bosni i Hercegovini. Mnoge su išle tamo gde je postojala praznina, gde nije bilo objekata JNA.

SUDIJA MEJ: Gospodine Najš, molim da nađete pogodan trenutak za prekid jer je već prošlo četiri sata.

TUŽILAC NAJS: Svakako, gospodine predsedavajući. Optuženi je vršio kontrolu, dakle, putem jugoslovenskog Predsedništva, ali, 27. aprila 1992. godine, Vrhovni savet odbrane, kao što smo videli na onom dijagramu, je uspostavljen i ja sam ukratko naznačio kakav je bio sastav tog saveta. Oprostite, optuženi je vršio značajnu kontrolu nad drugim članovima tog saveta. Dakle, vrhovni savet odbrane i predsednik republike su, *de iure*, imali pravo nad armijom, prvo JNA a zatim VJ. Na taj način optuženi je vršio kontrolu na više načina putem pojedinaca i putem raznih komunikacijskih kanala sa nadležnim vlastima. On je iskoristio svoju poziciju u ovom Savetu da se pobrine da se bivša JNA preobrazi u VJ i da nastavi pružati pomoć i saradivati sa VRS u Bosni. VJ je na taj način doprinela počinjenju zločina putem ovog odnosa i ja sam to upravo pokušavao da objasnim.

Časni Sude, iako sam ja rezimirao ove stvari putem dijagrama, mislim da postoji potreba da se o njima kaže nešto više u detalje. Ja ću sada samo navesti naslove ovih dvaju dokaznih predmeta koje imate pred sobom.

Pogledajmo, molim vas, ovaj dokument u kojem se govori o stvaranju kadrovske centra, Tridesetog kadrovske odeljenja, a koji je važan za isplatu vojničkih plata. Radilo se o 12.000 takvih oficira, mislim. Ovde imamo dokument od 6. marta 1993. godine. U njemu se kaže: "Buduće radne liste dostavljati ovoj komandi najkasnije do 5. u mesecu, za prethodni mesec, kako bi se iste mogle blagovremeno poslati u vojni računski centar GŠ VJ radi isplate". Dakle, u Generalštab jugoslovenske armije radi isplate. Na taj način su oficiri VRS-a bili plaćani.

Kada je reč o obuci, postojala je intenzivna vojna aktivnost u Bosni. To će se posebno pokazati u slučaju borbe za Bratunac, jednog od tragičnih imena, koje se već čulo na ovom Sudu. Postoji javna izjava jednog od generala jugoslovenske armije, koji je priznao prisustvo njegovih jedinica i isto tako naređenja koja je on potpisivao, čak je naznačio probleme smeštaja tako velikog broja vojnika koji su poreklom iz obe vojske. U odnosu na to, možemo spomenuti i korišćenje helikoptera o kojem je reč u jednom drugom dokaznom predmetu, dokument je od 3. novembra: "Jedna brigada Hercegovačkog korpusa, trebalo je da osnaži Ministarstvo odbrane jednim bataljonom. Specijalne jedinice VJ do 120 ljudi i odeljenje helikoptera", to su naime reči iz ovog dokumenta, "glavnim snagama, trebalo je odsutnom odbranom na većem delu fronta da spreče prodor neprijatelja iz centralne Bosne, Goražda prema Sarajevu". Kraj citata. Iz ove zapovesti se može videti učesne snage optuženog, kakvim ih je on smatrao u to doba. Mislim da imam još dva dokazna predmeta i time ću završiti ovaj deo. Hoćete li da nastavim ili da se sada zaustavim?

SUDIJA MEJ: Molim vas nastavite još, dovršite te dokazne predmete.

TUŽILAC NAJS: Da. Jedan dokaz govori o standardizaciji procedura. Datiran je 15. februara 1995. godine, a u njemu se kaže sledeće: "Naređujem da se komande korpusa i potčinjenih jedinica ili njihovi pripadnici mogu obraćati organima vlasti RS i institucijama SRJ i RSK isključivo preko Glavnog štaba VRS". Dakle, iz ovoga je jasno o čemu je reč. Jedan drugi dokument upućuje da zahtevi za dopunu zaliha koje idu od VRS do VJ budu sistematizovani. "Samo komandant, njegov zamenik i pomoćnik za logistiku VRS, će imati pravo da odobre direktne kontakte sa glavnim štabom VJ". To su reči koje se govore u dokumentu. Ovi dokumenti govore o pokušaju standardizacije procedure i razmeni obavestajnih podataka. O tome ima još puno dokaza, a ja bih mogao za danas zaključiti sa sledećim. Ovo je nešto što je izneto u odluci žalbenog Veća, u Predmetu Tadić. Dakle, "Treba smatrati da su oružane snage VRS delovale pod sveobuhvatnom kontrolom i u ime SRJ", to je paragraf 162. presude žalbenog Veća. Časni Sude, ovo je pogodan trenutak. Sigurno je da

imam još dosta toga da kažem o Bosni, pre nego što dođemo do Kosova. Videću da li mogu da napravim neka skraćivanja.

Sreda, 13. februar 2002

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, u vezi sa jučerašnjim izlaganjem hrvatske i dela bosanske optužnice, istorijski gledano, ukazao sam na spektar veza koje mogu da povezu optuženog sa različitim zločinima, za koje je optužen, i uskoro ću se vratiti, iako, nadam se u bržoj formi ili na brži način ovog jutra, tim istim vezama, koje postoje u bosanskoj optužnici. Ali možda bi bilo korisno, da stanemo na par minuta i da vidimo gde smo sada. Sud će se setiti da sam juče u vezi hrvatske optužnice, ako možemo deo toga staviti opet na projektor, ukazao da su oblasti koje su proglasile nezavisnost, a koje su ovde prikazane, samo što se sada ne pojavljuju na ekranu. Da li to imate na svojim ekranima?

SUDIJA MEJ: Da.

TUŽILAC NAJS: Ja mogu da nastavim i bez toga. Ali u vezi sa tim, te oblasti proglašenjem nezavisnosti ne postižu ništa, ukoliko, nemaju za cilj pripajanje nečemu. Zastaćemo, da bi videli da li neka od tih oblasti, kao što su ove, jednostavno u strahu od države, kojoj ne veruje, bira da sama sebe zaštiti, čemu se nema šta prigovoriti. Ako su kosovski Albanci, zabrinuti zbog države koju smatraju pretnjom, jednostavno zaštitili sebe, bez bilo kakve pobune, koja bi dala razlog za istragu Tužilaštva, na primer, tome se ne bi moglo prigovoriti.

Ali da se vratimo Hrvatskoj, to nije bio jednostavno slučaj traženja nezavisnosti, to je apsolutno slučaj traženja pripajanja nečemu drugom, drugim rečima, Srbiji. Ako samo pogledamo, da se podsetimo, da postoji praznina, međuprostor između zapadne i istočne Slavonije, dokazi će verovatno otkriti Veću, da je morala postojati težnja i nastojanje da se zauzme ta oblast, ali to je bilo nemoguće. Što je još značajnije, šta sa istočnom Slavonijom? Da li je to oblast sa većinskim srpskim stanovništvom? Ne, nije. Upravo je obrnuto: to je oblast gde su oni manjina, i to je oblast koja je očišćena. Možemo li se sada okrenuti mapi, u vezi sa Bosnom i pogledati je malo detaljnije. Različite oznake, koje će Veće videti, su zaokružene crvenom ili plavom bojom, a pokazuju opštine onako kako su one proglašene. Legenda na dnu nam to govori. Veće će videti, da te opštine, ne uključuju sve oblasti ka istoku, koje se graniče sa Srbijom, to su istočne oblasti koje su bile predmet najekstremnije sile etničkog čišćenja i nasilja. U oba slučaja, u istočnim

delovima Bosne i istočnim delovima Hrvatske, gde je moguće analizirati dokaze i stepen u kome su zločini počinjeni, a mi tvrdimo da neće biti sumnje da su najozbiljniji zločini počinjeni. U kom stepenu su zločini počinjeni, počinjeni od strane JNA, i suprotno tome, počinjeni od strane onih koji su predstavljali proglašene opštine u Bosni, VRS, a otkrićemo da je većina vojnih zločina počinjena sa istoka, iz Srbije, bilo pod imenom JNA ili VJ.

SUDIJA MEJ: Dozvolite da vidim, da li sam dobro razumeo. Istočna Slavonija, rekli ste, da tamo Srbi nisu bili većina.

TUŽILAC NAJS: Ne.

SUDIJA MEJ: Ali vi iznosite sličan stav u pogledu Bosne, ili je to različit stav?

TUŽILAC NAJS: Sigurno. Ne, to je isti stav, ali još snažniji.

SUDIJA MEJ: Koje su oblasti gde su Srbi bili većina?

TUŽILAC NAJS: Mogu li uzeti, uzeću ih natrag. Moja mašina ne radi.

Ako pogledate desnu stranu mape, videćete da oblasti Zvornika, Bratunca, Srebrenice i Višegrada nisu uključene kao Srpske autonomne oblasti ili regioni definisani proklamacijom od 21. novembra. Dozvolite da još malo pojasnim mapu. Oblasti koje su zaokružene plavom ili crvenom bojom, kao što to pokazuje legenda, su proglašene za srpske autonomne oblasti. Oblasti koje su osenčene sivom bojom su one koje se pojavljuju u optužnici. Dakle, to su oblasti Zvornika, Bratunca, Srebrenice i Višegrada, koje nisu proglašene 21. novembra, gde Srbi nisu većina, i one su predmet etničkog čišćenja i drugih užasnih zločina, kao što smo već čuli; i dokazi će pokazati kako u ovom slučaju tako i u slučaju Hrvatske, da su istočni regioni u visokom procentu bili predmet direktnog vojnog mešanja koje je dolazilo iz istočne Srbije. Poenta je očigledna, snažna. Ove oblasti u oba slučaja, i u Hrvatskoj i u Bosni proglasile su svoju samostalnost, odnosno nezavisnost, ali nisu to učinile da bi bile nezavisne, već da bi se pridružile nečemu drugom. Zar to nije očigledno, da su oni hteli da se pridruže nečemu, što je vodio optuženi, dakle, on je bio deo upravo tog plana. Upravo sam rezimirao ono što je jasno ukazano. Naravno da je on bio deo tog plana. Juče smo čuli, da je neko rekao da će on postati njihov vođa, u slučaju da se oni pridruže. Naravno da bi postao. Da li je u toj sobi, gde sustvari raspravljane, postavljano pitanje "uradi to" ili "ovde je problem" i prepušta li se rešavanje tog problema drugima, ili su drugi donosili plan, a on ga odobravao? To nije bitno za krivičnu odgovornost u ovom slučaju. Događaji, i naravno njegov propust da zaustavi te događaje, ukazuju na njegovu krivičnu odgovornost. Možda neće pomoći onima koji gledaju, ali mi pretpostavljamo da bi karta Jugoslavije u ovom slučaju bila korisna, mi je nismo stavljali, evo sada ćemo je staviti na grafoskop, ali ako bi mogao da

pokažem neke stvari na toj karti, za one kojima je to manje poznato, ovo su područja kojima se pre svega bavio optuženi, a posledica otcepljenja, odnosno uspeha otcepljenja u Bosni, bila bi stvaranje ogromnog područja koje bi bilo pod kontrolom Srbije, odnosno Srba.

Dakle, ovim je rekapitulirano, ono o čemu smo govorili juče. A sada idemo dalje. Juče smo završili, ukazujući na veze između Vojske Republike Srpske i same Srbije. Neophodno je pomenuti još par osoba, kratko. Neke od njih će se ponovo pojaviti. Jedan od njih je Jovica Stanišić, koji je bio bliski saradnik, jedan od najbližih saradnika optuženog. On je bio odgovoran za uspostavljanje jedinice za specijalne operacije, koja je postala poznata kao "Crvene beretke". Moramo imati tog čoveka na umu, jer taj čovek se pojavljuje, ne toliko u prvoj fazi, već više u vezi sa Kosovom i videćemo da se on tada bitno menja. Međutim, Stanišić je osnovao Crvene beretke, u vrlo tesnom kontekstu sa optuženim. Drugi čovek, Frenki Simatović, koji je bio vođa te jedinice, koja se u početku drugačije zvala, često se hvalisao pred svojim ljudima, da ima direktnu vezu sa optuženim, preko prethodno pomenutog Jovice Stanišića. Imamo ovde nečiju sliku kako nosi Crvenu beretku. Molim da na grafoskopu pokažemo kako su izgledale Crvene beretke. To nije niko konkretno, ali ovo je uniforma Crvenih beretki.

Čovek po imenu Simatović je snabdevao Arkana municijom i drugim vojnim potrepštinama. Bio je u vrlo bliskim odnosima sa Arkanom, do 1994. godine, kada su Arkanovi "Tigrovi" bili uključeni u redove Crvenih beretki. Tu postoji dalja veza sa optuženim. Simatović je koristio Crvene beretke da pomogne distribuciju oružja u Hrvatskoj i u Bosni. Da povežemo, na vrlo kratko Crvene beretke i Perišića. U vreme kada je Perišić komandovao vojskom kod Mostara, on je mogao da stavi primedbu na prisustvo Crvenih beretki, koje su direktno dobijale naređenja iz Beograda. On je kasnije nadglasan po tom pitanju. Neću više da govorim o Arkanu, jer sam o njemu govorio juče. Dovoljno je da kažem, što će jedan od svedoka posvedočiti kasnije, da je jednom prilikom Arkan rekao da: "Oni koji nisu spremni da seku vratove, ubijaju, sakate i da eliminišu one koji se usuđuju da se suprotstavljaju srpskoj državi, biće pobijeni". Dakle, to bi bio jedan opšti stav ovog čoveka, koji bi predstavljao pre protest nego razmetanje.

Već sam se kratko bavio srpskim Ministarstvom odbrane i sada bih hteo da kažem da je optuženi bio od ključnog značaja za uvođenje zakona, srpskog zakona o odbrani, od 18. jula 1991. godine, koji je stavio policiju i teritorijalnu odbranu pod njegovu kontrolu. Mislim da je reč o članu 39, koji se bavi time, i u kome se kaže: "U vreme rata ili pretnje ratom teritorijalna odbrana može da bude ojačana i dobrovoljcima". Značaj toga, doći će do

izražaja nešto kasnije. Arkana je sa Ministarstvom odbrane povezo optuženi. Sam optuženi je imao svakodnevne veze sa tim Ministarstvom i svakodnevni kontakt sa generalom Simovićem, koji je u to vreme bio na vlasti. Bosanski MUP, još jedno telo koje će vam postati poznato tokom izvođenja dokaza, koje je ranije ustanovljeno, 1992. godine, kada su osporene vlasti, odnosno ovlašćenja ukinuta republičkog MUP-a. Još jedan razgovor između Karadžića i optuženog, koji ćete čuti, je presretnut u dogledno vreme, gde je Karadžić rekao optuženom sledeće: "Muslimani idu na podelu Bosne i Hercegovine, mi ćemo uspostavljanje oblasti i osnovati naše MUP-ove, gde god smo mi na vlasti". Po našem mišljenju, ćutanje optuženog je odobravanje, i znači učešće, kada se uzme u obzir ovaj značajni materijal i presretnuti razgovori, kao dokazi. MUP je igrao vodeću ulogu u preuzimanju opština i progonu nesrpskog stanovništva.

Još jedan ključni faktor u preuzimanju Bosne je, naoružavanje lokalnih Srba, što ćemo videti da će se, kasnije, ponoviti na Kosovu i to pokazuje jednu konstantu u ponašanju. Znači, tu imamo još nekoliko veza pored onih koje sam spomenuo juče. Što se tiče zločina, ili osnova zločina, kako ih mi zovemo ovde, u ovom postupku u Bosni se to sastojalo u preuzimanju gradova. Znači, to nije bio konflikt, nego preuzimanje gradova i opština. Kako se to sprovođilo? Mislim da bi dobra ilustracija mogla da bude izjava jednog člana partije iz Bosanske Krupe o preuzimanju tog konkretnog grada. Na 16. zasedanju Skupštine bosanskih Srba gospodin Vještica je informišući skup o situaciji u opštini Bosanska Krupa rekao sledeće: "Šta smo uradili u opštini? Ja moram da vam kažem da bih vas podsetio, da postoji samo 24% Srba u srpskoj opštini Bosanska Krupa, što znači da je nas 14.500, a Muslimana 47.000. Godinu i po se mi već pripremamo za rat u srpskoj opštini Bosanska Krupa". Time je naveo, da su se oni zapravo počeli pripremati još 1991. godine. Zatim on nastavlja i kaže: "Ja sada hoću da postavim pitanje, koje imam pravo da postavim: Kako može da se desi da je 2/3 grada, preuzeta za dva dana operacija. Na desnoj obali reke Une nema više Muslimana. U srpskoj opštini Bosanska Krupa, sve enklave koje su bile, Rapuša, Veliki Vrbovi, Kostružnica, Babićevo, mi smo ih evakuisali tako da ih tamo više neće biti tokom ratnih operacija. Da li će imati kuda da se vrate? Ja mislim da to nije verovatno, pošto nam je naš predsednik saopštio srećnu vest, da je desna obala reke Une sada postala granica".

Prema tome, kako je bilo moguće preuzeti opštine, kada je njih bilo manje u odnosu na Muslimane. Bilo je moguće zato što su Srbi dobili, srpsko stanovništvo je dobilo oružje, zato što je bio postojao jedan vrlo detaljan plan partijskog vođstva i zbog toga što su dobili vojnu podršku sa strane.

A sada da se osvrnemo na Bijeljino. Videli smo da se ona nalazi u severo-istočnom delu Bosne. Tamo je 60% Srba, 31% Muslimana, iako je stanovništvo samog grada Beljine, 70% bilo muslimansko, pre konflikta. Ovaj grad se nalazi u autonomnoj oblasti, koja je posle nazvana Semberija. To je bio jedan od prvih ciljeva, čini se, onih koji su upravljali ovom operacijom, i Arkana, koji se, ako možemo tako da kažemo, proslavio u ovom gradu. Njega su često viđali u gradu pre napada, upoznao se sa ulicama pre napada, napada u kome su učestvovala jedinice JNA i pripadnici Arkanovih jedinica. JNA je pomogla da se unapred distribuiraju oružje Srbima. Ta ista JNA nije pružila nikakvu zaštitu gradu kada je Arkan napao. Zapravo je oslobodila neke Arkanove ljude koje su zarobili Muslimani, a kada je Arkan završio sa svojim delom posla, jedinice JNA su ušle unutra da obezbede grad. Jedan bivši policajac iz ovog grada opisaoće kako je video Arkana u gradu. Takođe su viđeni Biljana Plavšić i čovek po imenu Fikret Abdić. Gospođa Plavšić i Arkan su se vrlo prisno pozdravili, a svedok je bio zadužen za skupljanje tela. Kao bivši policajac, on je imao iskustva u istraživanju zločina, i tela koja su bila razasuta po čitavom gradu su bila tela ljudi koja su bila upucana u slepoočnicu ili potiljak. U većini slučajeva niko od njih nije bio u uniformi, a bilo je dosta žena i dece.

Sada, spuštajući se rekom Drine, dolazimo do grada koji sam već ranije spomenuo, grada Zvornika koji je napadnut, bez ikakve provokacije. Napadnut je od JNA i paravojnih jedinica, granatiran iz same Srbije i to je grad gde je Arkan takođe dejstvovao.

Sada prelazimo na Kozluk. Mislim da ga do sada nismo obeležili. Čitava muslimanska zajednica iz tog mesta, ukupno 1.800 ljudi, bila je okupljena u naselju Kozluk koje pripada Višegradu. Vi ćete se verovatno setiti da sam ja opisao jedan deo ovih događaja u svojoj uvodnoj reči juče. Ono što je interesantno je možda ono što može da se vidi na fotografiji koja se sada nalazi na grafoskopu. Ljudi su bili prisiljeni da potpišu dokumenta kojim su predavali svoju imovinu Srbiji, srpskim vođama, a onda su ubačeni u autobuse za Srbiju. Šta im se desilo u Srbiji? Držali su ih u jednom železničkom depou nekoliko dana, onda su im izdali srpske pasoše, a onda su sa srpskim pasošima bili prebačeni preko granice u Mađarsku i Austriju. Ko je učestvovao u tome i na kom nivou vlasti? Na šta vam ovo ukazuje?

Sada da se osvrnemo na Bratunac. Grad koji se nalazi na istoku, ponovo grad koji nije u jednoj od proglašanih oblasti. Stanovništvo je bilo 64% muslimansko, 34% srpsko. Lokalni Srbi su unapred dobili oružje od JNA. Zapravo JNA je ovde otišla korak dalje, nego u drugim mestima. Oni su naoružali Srbe i razoružali sve ostale. Krajem 1991. godine, JNA je počela da

postavlja artiljerijsko naoružanje i minobacače uperene u grad. Ja ću se vratiti na ono što sam rekao jutros, da li je ovo bilo opravdano kao zaštita same zajednice ili je to bilo sasvim nešto suprotno, kao što ovaj optuženi dobro zna. U aprilu, tenkovi su bili razmešteni sa srpske strane reke i ponovo su njihovi topovi bili upereni ka gradu i zatim je došlo do preuzimanja Bratunca od strane novosadskog korpusa, 16. aprila, zajedno sa Arkanovim "Tigrovima", "Belim orlovima" i Šešeljevim ljudima. Većina od njih je imala na sebi maske sa prorezima za oči. Kao što sam ja rekao, mi smo možda malo udaljeni od ovih događaja, ali trebalo bi da razmislimo kako su se osećali ljudi koji su živeli u tom gradu i koji su bili suočeni sa takvom vrstom okupacije i znali su kakve posledice će najverovatnije uslediti.

9. maja, u području koje se zove Glogova, koje pripada Bratuncu, južno od Zvornika na reci Drini, 65 bosanskih Muslimana i Hrvata je bilo pobijeno, od strane vojnika, pripadnika novosadskog korpusa. 8.000 ljudi je bilo proterano iz opštine Bratunac, a u januaru 1993. godine, šest meseci pošto se JNA navodno povukla iz Bratunca, oni su se vratili da pomognu bosanskim Srbima kada im je pretela opasnost da će ponovo izgubiti kontrolu nad opštinom. JNA je ovaj put pomogla sa tenkovima, raketnim bacačima i nekoliko odreda specijalnih jedinica. General Mandić iz jugoslovenske armije je u intervjuu beogradskom listu "Politika" izjavio da je prisustvo vojske Jugoslavije na tom mestu bilo u skladu sa ukazom predsednika Republike i Vrhovnog saveta odbrane, čiji je član bio Slobodan Milošević.

Sada se ponovo vraćamo na Višegrad, grad koji smo već spomenuli. U toku preuzimanja tog grada, Muslimani koji su bili pokupljeni, su pretreseni, bilo im je rečeno od strane "Belih orlova", kakva će ih sudbina zadesiti, a "Beli orlovi" su držali grad pod kontrolom. Onda je došlo do onog užasnog incidenta koji sam juče spomenuo, gde su žene i deca bili živi spaljeni. U junu te iste godine, u tom istom području došlo je do ubijanja nesrba, među kojima su bili i žene i deca, čija su tela bila bačena u reku Drinu. Sledila su streljanja po kratkom postupku. Pred vas će doći svedok koji će govoriti upravo o ovom vremenskom periodu. Taj svedok je čuo Radmila Bogdanovića, bivšeg srpskog ministra unutrašnjih poslova kako se svađa sa Šešeljem u hotelu u Bratuncu oko preuzimanja Višegrada. Svedok je čuo sledeće: "Dali smo vam novac, dali smo vam ljude, dali smo vam oružje, dali smo vam slobodu da radite šta god želite, šta još hoćete od nas?". Šešelj je odgovorio tom bivšem srpskom ministru da će narednih dana posao biti obavljen u svim opštinama uz reku Drinu. Znači, data im je sloboda da rade šta god žele. Da li to može da posluži kao neko opravdanje? Ne, to nije nikakvo opravdanje, to je očiti dokaz kriminalnog zločinačkog delovanja.

Ja mislim da ne treba sada puno da govorim o Prijedoru, sada ćemo pogledati sledeću sliku, pogledaćemo kartu. U opštini Prijedor, stotine nesrpskih stanovnika su bili sistematski ubijani, zatvarani u razne logore, uključujući Omarsku i Keraterm, tokom 1992. godine.

Karadžić je upozoravao o brutalnosti koja je pratila kampanju. U naređenju koje je izdao 22. septembra 1991. godine, on je govorio o sopstvenim aspiracijama i aspiracijama onih koje je on predvodio: "Ukoliko se neko suprotstavi srpskim ciljevima, nemojte imati milosti, oko za oko." Da li je optuženi izdvojen iz tog pristupa, ukoliko mi dokažemo da je taj pristup postojao. Mi ne mislimo tako, na osnovu onoga što je on sam izneo tokom rasprava ovde pred Sudom.

Ovde imamo jedan video snimak iz jednog od ovih logora. Sada ćemo ga pogledati. To je logor iz prijedorskog područja, radi se o logoru Trnopolje.

(Pušten video snimak logora iz prijedorskog područja – logor Trnopolje)

Reporter: "Ovo je drugi logor Trnopolje, gde živi 2.000 zatvorenika. Mi nismo bili pripremljeni za ono što smo videli u tom logoru. Koliko dugo je ovde? Nekoliko stotina je reklo da je jutros stiglo iz Omarske ili iz drugih logora. Oni su bili otpušteni odatle nakon više meseci ispitivanja. Pitali smo ih da li je tačno da se ljudi tuku u logorima".

Logoraš: "Ja nisam siguran da smem da pričam ovde. Ne mogu da kažem mnogo o tome. Vidite da su ljudi gladni, istina je. Da li me razumete"?

Reporter: "Recite nam istinu".

Logoraš: "Bojim se. 250".

Reporter: "Ubijeni? Šta se dešavalo"?

TUŽILAC NAJS: Ovo je logor gde vidimo da je došlo do istih događaja, koji su bili ponovljeni i na mnogim drugim mestima, pod daleko gorim uslovima i sa mnogo smrti, što ćemo čuti tokom iznošenja dokaza.

Sanski Most koji se nalazi pored Prijedora i Banja Luke. Ovaj grad je bio preuzet 1992. godine, stotinu nesrpskih stanovnika su bili dovedeni u Sanski Most iz logora Keraterm i Omarska, i pobijeni. U tom gradu su takođe bili osnovani centri za zatvaranje i to je grad, gde se Arkan vratio 1995. godine, zajedno sa Crvenim beretkama i tada je iskoristio priliku da ubije mnogo Muslimana po raznim lokacijama.

Sada prelazimo na sever Bosne u grad Brčko, koji je bio od ključnog značaja upravo zbog svoje pozicije, on se nalazio u koridoru na severu, nalazio se blizu Bijeljine. Možda se ne nalazi na ovoj karti, zapravo da, evo ga ovde, to je grad koji u početku nije bio naznačen, a kasnije, ta opština je dobila

specijalni status. To je mesto gde su Muslimani iz Bosne, muškarci, bili pogubljeni u hotelu "Posavina", 4. maja, i tu se takođe nalazio logor Luka], gde je mnoga ubistava izvršio čovek, po imenu Jelisić, koji se sam nazivao srpskim Adolfom. Ono što je interesantno, to je, da je u ovom području 20. maja 1992. godine, pronađeno telo čoveka po imenu Branislav Filipović, koji je bio viši član jedne paravojne jedinice. U njegovoj odeći, pronađen je čitav niz dokumenata, među kojima je bilo i odobrenje upućeno štabu JNA u Beogradu, koje je njemu davalo dozvolu da podigne oružje. Ovaj dokument je nosio pečat od 13. maja 1992. godine i nosio je pečat vojne pošte JNA iz Beograda. Tu su i dokumenta koja potvrđuju da je oružje bilo dostavljeno garnizonu u Brčkom, takođe su se tu nalazila i putna dokumenta za vozilo JNA i propusnice za Brčko i za Semberiju koje su mu dozvoljavale slobodan prolaz kroz to područje. Šta je on radio tamo sa svim tim dokumentima ako Srbija nije učestvovala u tome?

Na kratko da se osvrnemo na ono, šta se dešavalo na jugu u Hercegovini, blizu crnogorske granice. I tamo je došlo do značajnih gubitaka života, u Foči, Džidovu i na drugim mestima, u ozloglašenom zatvoru KP domu u Foči, u Nevesinju, gde su mnogi Muslimani pobijeni. Konačno treba spomenuti Bosanski Šamac i Doboj, dve opštine u severnoj Bosni, u poluautonomnoj oblasti, to su takođe lokaliteti, koji su ovde dobro poznati. Logor Crkvina u Bosanskom Šamcu, 17 nesrpskih zatočenika ubijenih 6. maja, a logor će biti zatvoren tek kasnije, godine 1992. 1700 ljudi je proterano. Veći broj zatvorenika iz Bosanskog Šamca je helikopterom prebačen u Srbiju, u vojnu bazu JNA u Batajnici, odmah na prilazu Beogradu. U jednom izveštaju VRS-a, iz 1993. godine, govori se o rezultatima preuzimanja i kaže se sledeće: "Ne može biti jednostavnije, obezbeđeni su koridori koji povezuju srpske teritorije sa majkom Srbijom".

Časni Sude, naše teze su, nadam se, jasne. A sada, dozvolite mi da na trenutak ostavimo po strani događaje na terenu, da se pozabavimo nečim drugačijim, što hronološki dolazi pri kraju godine 1992., što treba spomenuti, pre nego, što nešto kažem o Sarajevu i Srebrenici. To je dokument u kojem se odražava stav ministra spoljnih poslova Sjedinjenih Američkih Država Iglbergera (Eagleburger). Ja se izvinjavam, vi to nemate u vašem dosijeu, radi se o mojoj grešci koju ću to što je moguće pre ispraviti. Pročitaću to sa grafoskopa, kako bi bio siguran da sustvari čitljive. Dakle, "Ministar spoljnih poslova Iglberger, u sredu", to je sreda, 16. decembra 1992. godine, "u ovom saopštenju za štampu kaže da srpski predsednik Slobodan Milošević i vođa bosanskih Srba moraju odgovarati pred sudom za zverstva koja su počinili vojska i zapovednici zatvoreničkih logora u razorenoj Jugoslaviji". Zatim je

nešto rekao o pitanju ukidanja embarga i dodao sledeće: "Činjenica je to, da znamo da su se dogodili zločini protiv čovečnosti, znamo gde i kada su se dogodili. Povrh toga, znamo koje su snage počinile zločine i pod čijom su komandom te snage delovale". Zatim je rekao još i ovo: "Milošević i Radovan Karadžić, vođa bosanskih Srba su sistematski kršili sporazume na koje su svečano ali cinično ranije bili pristali" i zatim "Milošević, Karadžić i general Ratko Mladić komandant vojnih snaga bosanskih Srba, moraju na kraju krajeva objasniti da li su i na koji način pokušali, kao što im je dužnost po međunarodnom pravu, osigurati da njihove snage poštuju međunarodno pravo". Nema sumnje da će optuženi i dalje spomenuti što se dešavalo kasnije u Dejtonu, kao što je to do sada govorio. Međutim, ovaj Sud se možda tek usputno bavi političkim mehanizmima. Nema sumnje da je optuženi identifikovan za saučesništvo mnogo ranije i drugo, nešto što je u ovom predmetu neobično važno, on je od strane najviših funkcionera obavešten, informisan o svojoj dužnosti da poštuje međunarodno pravo i na ovom Veću će biti da, kada za to dođe vreme, odluči, da li je on primio takvo upozorenje i druga upozorenja u tom smislu.

Sarajevo. Naravno, već smo videli što je Karadžić rekao u svojim šest tačaka, o tome, šta bi se trebalo dogoditi sa Sarajevom. Kao reakcija na ono, što se dešavalo u severnoj Bosni, bosanski predsednik, Alija Izetbegović izdao je poziv za mobilizaciju za bosansku teritorijalnu obranu. Vođstvo bosanskih Srba izjavilo je, da to smatraju činom rata. Imamo ovde sliku jedne od žrtava onoga što se kasnije počelo događati u Sarajevu. Ta objava dovela je do nekih promena u zajedničkom Predsedništvu, pogotovo kada je reč o gospođi Plavšić. Dan nakon te objave, 5. aprila 1992. godine, srpske paravojsne snage opkolile su policijsku akademiju na jugu grada, srpske snage sišle su sa brda Vrača i taj grad koji je bio kroz mnogo godina dobar primer međunarodne tolerancije i pomešanosti, mesto gde su Srbi, Muslimani, Hrvati, Jugosloveni i Jevreji živeli zajedno i sarađivali, i njihova sveta mesta su bila tesno jedna do drugih, u tom se, dakle, gradu dogodilo sledeće: opsada Sarajeva je bila epizoda u sukobu u bivšoj Jugoslaviji, koja je postala toliko ozloglašena da se moramo vratiti sve do Drugog svetskog rata da pronađemo nešto slično u evropskoj istoriji. Jer, sve do tada, profesionalna vojska je sprovodila kampanju nesmanjene žestine i nasilja protiv civila, u jednom evropskom gradu, kako bi ih vratila u srednjevekovno stanje iscrpljenosti i stalnog straha od smrti. U vremenu pokrivenom ovom optužnicom, nijedno mesto nije bilo sigurno od neselektivnih napada, za bilo kojeg civila u Sarajevu, niti škola, niti bolnica. Civili koji su odlučili da ostanu u Sarajevu, njih otprilike 350.000, našli su se na udaru snaga Vojske Republike Srpske, koje su opkolile Sarajevo. Na

njih je pucano dok su bili u svojim stanovima, gledali televiziju, pili kafu, molili se, dok su izlazili napolje, prelazili preko ulice, išli po vodu ili po drva za ogrev, iznosili đubre, dok su bili u autobusima ili tramvajima. Osim toga, Vojska Republike Srpske koristila je minobacače specifično konstruisane da ubiju i osakate, da gađaju civile i da im nanesu što je moguće više povreda, dok čekaju u redu za vodu, dok idu na sprovođe, decu koja se igraju. I naravno tu je i najozloglašenija epizoda, a to je gađanje pijace.

Mi prihvatamo da naš dokaz o saučesništvu optuženog u tim groznim događajima dolazi kroz njegovu podršku Republici Srpskoj i njegovu podršku Vojsci Republike Srpske. Međutim, mi ne isključujemo mogućnost da kada za to dođe vreme pođemo i dalje.

Srebrenica. Zaštićena zona, sve dok 11. jula 1995. godine, trupe Republike Srpske, odnosno Vojske Republike Srpske i MUP-a, pod komandom Mladića i drugih, pogubile su više od 6.500 muslimanskih muškaraca i mladića. Ovde je slika jedne masovne grobnice. Ovo je pogubljenje sprovedeno tokom perioda od pet dana, od strane streljačkih vodova, a u području južno od Zvornika, blizu Bratunca, ubijeno je 1.500 ljudi, u tom istom vremenskom razdoblju. U raznim selima, ubijeno je preko 5.000 muškaraca u opštini Zvornik. To je najveći masakr u Evropi nakon Drugog svetskog rata. Pogledajte ovu fotografiju, obratite pažnju na ono što se nalazi na glavi ovog čoveka. Osim ovih stvari, mi ćemo izvoditi dokaze u podršku optužbama o sistematskom pljačkanju i razaranju privatne imovine, onih koji su bili proterani, o namernom uništavanju džamija, istorijskih kulturnih institucija, crkava i drugih zgrada. To je bilo razaranje pažljivo proračunato na to, kada sukob jednog dana završi, oni koji su bili proterani ne mogu tamo da se vrate. Kao i u prethodnoj optužnici, ne moram vam govoriti ono što je u javnom domenu i što se nalazi na spisku optužbi protiv ovog optuženog.

A sada kao jedan dodatni detalj ili jedna dodatna veza sa Hrvatskom. Jedan svedok će svedočiti o tome da je kao pripadnik vojne obaveštajne službe, 1995. godine znao za nameru optuženog da prestane podržavati Krajinu, kako bi omogućio da ona padne natrag u ruke Hrvatske. Pa sada, da li je njegov stepen kontrole bio tako veliki, a to optužba tvrdi, to će ovaj Sud na kraju krajeva zaključiti. Međutim, ovaj svedok nam može biti od pomoći i dalje. On i hiljade drugih srpskih izbeglica prešli su u Srbiju. Godine 1993., videli smo na koji je način ovaj optuženi bio spreman postupati sa svojim vlastitim ljudima, kada su oni radili stvari koje se njemu nisu svidеле. Kako je bio spreman postupati sa tim ljudima? Da li im je pružio dobrodošlicu ili ih je iskoristio za svoje vlastite svrhe? Zabranjeno im je da napuste auto-put, to su učinili policajci, koji su usmerili ljude koji su bežali prema Hrvatskoj, gde su

mogli uticati na nacionalnu ravnotežu, u onim mestima gde su Srbi bili u manjini, kao deo sveobuhvatnog plana.

A sada prelazim na Kosovo. Kosovo je jedno relativno malo područje i sada ga možete videti na karti. Prema Statutu Međunarodnog krivičnog Suda za bivšu Jugoslaviju, izvinjavam se, ako sam maločas rekao, da su oni ljudi bili usmereni prema Hrvatskoj, morao sam reći da su bili usmereni prema Kosovu. Dakle, prema Statutu ovoga Suda, krivičnog dela za koje se optuženi tereti obuhvataju zločine protiv čovečnosti, deportacije, prisilna premeštanja, ubistva i progone kao i kršenje zakona i običaja ratovanja poput ubistva. Juče sam izneo neke opšte statičke podatke za Kosovo. Dozvolite mi da kažem nešto u istorijskom kontekstu.

Sada ćemo staviti na grafoskop jednu drugu kartu. Kao što vidite, Kosovo se graniči sa Crnom Gorom, Srbijom, Albanijom i Makedonijom. Kosovo je bila jedna od dve autonomne pokrajine u SFRJ, kao što sam i juče objasnio. Kosovo je imalo svoj vlastiti ustav, lokalne vlasti i policiju po ustavu iz 1974. godine, koji je bio na snazi sve do 1989. Tokom dobrog dela istorije, iznošene su različite tvrdnje o tome gde su živeli čiji preci. Kosovo je ostalo pod turskom vlašću do 1912. dok ga nisu zauzele snage Srbije i Crne Gore, u balkanskim ratovima. Nakon toga 1915. godine okupirala ga je Austro-ugarska. 1918. vratile su se srpske trupe i Kosovo je postalo deo Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca. U Drugom svetskom ratu, ponovo su ga okupirale Bugarska, Nemačka i Italija, a na kraju Drugog svetskog rata, formalno je pripojeno Srbiji. To je područje koje je bilo uvek nacionalno izmešano. Tamo su živeli naravno kosovski Albanci, Srbi ali i mnogi drugi, Turci, Romi, nešto Hrvata, nešto Bošnjaka, i tako dalje.

Juče sam vam pustio traku iz Kosovog Polja, čuveni video klip "Niko ne sme da vas bije". Isto tako, videli smo govor od 28. juna 1989. godine. Između 1989. i 1992. godine, nakon što je Srbija ukinula autonomiju Kosova, a pokrajinske institucije su raspuštene, Kosovo je zapravo preuzela Republika Srbija. Kosovski Albanci su se našli u položaju, u kojem su bili otpušteni s poslova, jer je većina preduzeća bila u državnom, odnosno društvenom vlasništvu. Uvedene su diskriminatorne mere i mere koje su očito bile usmerene prema promeni nacionalne ravnoteže na Kosovu. Srbi su mogli doći i dobiti posao, čak i kad nisu bili kvalifikovani za njega. Dobili su stanove i druge olakšice koje su ih trebale dovesti na Kosovo, a tamo su upućene i srpske izbeglice kao što sam maločas rekao nakon što su me ispravili. Istorijom ću se pozabaviti što je moguće kraće. Međutim, moram ipak izneti neke detalje. Mislim da smo sa pričom o istoriji stali 7. septembra 1990. kada je kosovska skupština proglasila Republiku Kosovo. Zatim 1991. godine, održan

je neslužbeni referendum, na kome je rezultat pokazao većinsko opredeljenje za nezavisnost od Srbije. U maju 1992. godine, održani su neslužbeni izbori za skupštinu i za predsednika, onoga što su oni nazvali Skupštinom Kosovo, dakle za paralelnu vladu, čija je politika bila politika nenasilnog otpora. Juče ste čuli, kako je dosta godina ranije, nakon Titove smrti, došlo do parole "Kosovo Republika". To je nešto što se, dakle, čulo i ranije. Međutim, nas sada zanima značenje te parole ovde u istorijski relevantnom delu. U okviru društvene, političke i ekonomske srbijanizacije Kosova, srpska skupština osudila je albanizaciju Kosova i rekla da se radi o najvećem etničkom čišćenju u Evropi. Rečeno je da je cilj da se Kosovo odseče od Srbije i Jugoslavije, tada 1992. godine, rečeno je da se na Kosovu nalaze mnogi ilegalni imigranti iz Albanije. Koliko je samo taj pogled bio neverovatno razdvojen od realnosti, jer u toj realnosti, Srbi su izvodili etničko čišćenje u istočnoj Bosni. Prolazimo sada kroz te grozne sukobe i dolazimo do Dejtona, godine 1995. U suštini kosovski Albanci koji u to vreme nisu pribegavali nasilju, bili su razočarani Dejtonskim sporazumom. Neki, rekao sam da mi moramo da uspostavimo distancu u odnosu na svet politike, ali neki su možda mislili da Dejtonom, Dejtonskim sporazumom su ustvari nagrađeni neki aspekti etničkog čišćenja. To je možda uticalo na gledište tih kosovskih Albanaca, kada je reč o budućoj upotrebi nenasilnog pristupa. Kada pogledamo šta je usledilo u Dejtonskim mirovnim pregovorima, o kojima će, bez sumnje, govoriti i optuženi, nema potrebe da podsećam, da iako je u to vreme bio predsednik Srbije, a kasnije predsednik Jugoslavije, ovaj optuženi je bio taj kome su se obraćali političari između 1991. i 1995. godine. Razlog može biti ono što sam juče sugerisao, a to je što je on imao moć i nadalo se da će on biti osoba koja će biti u stanju da ostvari mir. On je možda bio osoba koja je impresionirala međunarodne pregovarače svojim šarmom, izglednom razumnošću i umerenošću, mada je to, kako je izgledao, bilo drugačije od onoga što je on radio na terenu. Mislim da je on rekao uvažanim sudijama prilikom svog prvog pojavljivanja da mu treba odati priznanje za mir u Bosni, a ne za rat. Možda u vreme Dejtona, on više nije želeo rat, jer je mir osigurao bosanskim Srbima, oko pola zemlje koju su poharali, mir je značio ukidanje sankcija protiv Jugoslavije i naravno, to bi zaustavilo ogroman odliv sredstava u ratnu mašineriju. Juče sam već rekao da je prve dve bitke mogao sebi da dozvoli i da je tada mogao da se nada pobedi. Međutim, nije mogao da ide dalje. Poslednju bitku, nije mogao dozvoliti da izgubi. Međutim, naravno odluke, kakve god odluke da je optuženi doneo 1995. godine, nemaju uticaj na njegovo učešće u onome o čemu ćemo mi izvesti dokaze u vezi sa zločinima i možemo da se podsetimo na ono što je iznio državni sekretar Iglberger nekoliko godina ranije.

Idemo dalje od Dejtona, jer me zanimaju njegove posledice, odnosno efekat po kosovske Albance i istorijat razvoja događaja na Kosovu. Dovoljno je reći sledeće. Uvek je bilo moguće posle Dejtona, da ovaj optuženi razmisli o položaju koji je već zauzeo, kako je to izloženo ovom Veću i izvede pred lice pravde Šljivančanina, Mrkšića, Arkana, Mladića ako je bio zaista ozbiljan u tome. Međutim, treba proceniti njegovu ozbiljnost ne na osnovu onoga što je rekao, već na osnovu onoga što je radio, jer on je ovim ljudima dao sklonište u Srbiji, ponudio im je dom u Srbiji, neke čak i nagradio i omogućio im da se obogate.

Nakon Dejtona, u septembru 1996. godine, postignut je sporazum između optuženog i Ibrahima Rugove, vođe kosovskih Albanaca, sporazum koji je trebao da obezbedi određena prava u obrazovanju koja su oduzeta Albancima. Neki su se nadali da će sporazum biti ostvaren, ali nije. Rugova se zalagao za strategiju nenasilja, iako je u tome imao malo uspeha, jer ništa za to nije dobio. Tako da, sredinom 90-tih godina, jedna frakcija kosovskih Albanaca organizovala je grupu, koju znamo kao Kosovska oslobodilačka vojska ili OVK, Oslobodilačka vojska Kosova ili UČK na jeziku kosovskih Albanaca. Ova grupa je zagovarala vojnu pobunu i nasilni otpor srpskim vlastima. I zaista, sredinom 1996. godine, OVK je krenula sa napadom na srpsku policiju, na što je srpska policija odgovorila nasiljem u odnosu na baze za koje se sumnjalo da su baze OVK i u odnosu na one za koje se smatralo da podržavaju OVK.

1996. godine, u Srbiji uopšteno govoreći, optuženi se možda osećao delom pod pritiskom, jer lokalni izbori nisu išli njemu u prilog, verovatno zbog ekonomskih pritisaka i zbog određenog saveza koji je stvoren između opozicionih stranaka. Dakle, to je moglo da dovede do određenih teškoća za optuženog, u periodu između novembra 1996. i januara 1997. godine, kada su ponovo bile demonstracije protiv njega. Na srpski MUP je izvršen pritisak da koristi nasilje protiv demonstratora i Stanišić kojeg sam već pominjao se tome usprotivio. Perišić je takođe rekao da je on protiv upotrebe vojske i možda u to vreme ćemo videti početak razilaženja između ova dva čoveka i optuženog. Ako je to zaista tako, da li je on počeo da se oseća ranjivim? Ako je tako da li to možda objašnjava njegovo kasnije ponašanje? Iako će se Veće baviti time da se utvrde određeni događaji i mentalno stanje na osnovu čvrstih dokaza teško će, odnosno neizbežno će biti da se povremeno suočimo sa motivacijom koja je navodila ovog optuženog i možda ćemo u određenim fazama morati da razmotrimo to kao mogućnost da je optuženi čovek, koji u situaciji kada se suočava sa teškoćama nalazi prednost možda u haosu rata iz kojeg bi kasnije mogao biti u stanju da nešto ponovo izgradi i da nastavi dalje. On se suočavao

sa nekom vrstom teškoća kod kuće i morao je čak da se udaljava od onih na koje se do tada oslanjao i da li je onda tada došao u fazu koju sam juče sugerisao, dakle, procenu da je Kosovo na redu, da je to postalo neizbežno? U junu 1997. godine, Milošević je održao govor na Kosovu. Optuženi je jasno rekao da nema potrebe za međunarodnim posredovanjem na Kosovu, to je zauvek integralni deo Srbije. Milošević je izabran za predsednika Savezne Republike Jugoslavije 15. jula 1997. godine i preuzeo je tu funkciju 23. jula. I tu imamo još jedan dijagram. Ovo je sada nešto malo različito.

SUDIJA MEJ: Da li mi to imamo?

TUŽILAC NAJS: Nadam se da imate. Da.

SUDIJA MEJ: To je novi svežanj koji ste nam juče dali?

TUŽILAC NAJS: Da, to je novi svežanj koji sam vam juče dao, treći, treća stranica, treći dokument. Ovde je drugačiji naslov nego kod druga dva, jer sve što se dešavalo na Kosovu definitivno se dešavalo u okviru Srbije, zato tu piše "*De iure* komanda, jugoslovenska vojska i srpsko Ministarstvo unutrašnjih poslova". Na desnoj strani isprekidana kućica predstavlja Vrhovni savet odbrane, za to smo čuli ranije, ne znam da li svi imaju to pred sobom. Optuženi zajedno sa predsednicima Đukanovićem i Milutinovićem, dakle predsednicima Crne Gore i Srbije su činili ovaj Vrhovni savet odbrane. Precizna funkcija ovog Saveta će se raspravljati prilikom izvođenja dokaza. Međutim, može se svesti na to da je predsednik komandujući vojskom i u miru i u ratu delovao na osnovu odluka koje je donosio ovaj Savet. Na koji način je to funkcionisalo to je naravno zavisilo od osoba, odnosno da li su one bile zaista nezavisne ili je to zavisilo od optuženog. U svakom slučaju, on je, a sam nam je to rekao, ostao vrhovni komandant, pa prema tome on je imao komandu nad Generalštabom, nad general-potpukovnikom Ojdanićem, zatim general-potpukovnikom Treće Armije Pavkovićem i dalje ako idemo do Prištinskog korpusa i prištinskog vojnog odseka. Ispod ovog Vrhovnog saveta odbrane je predsednik Srbije, Milutinović koji nije direktno povezan u ovakvom dijagramu sa Savetom i pitanje dokaza je kako će se pokazati kakva je njegova veza bila sa Ministarstvom unutrašnjih poslova, ministrom Stojiljkovićem i MUP-om. Ispod toga su borbene jedinice. Ako pogledate kroz liniju Državne bezbednosti pod Markovićem, jedinice za specijalne operacije pod Simatovićem, zatim s desne strane ako pogledate Resor javne bezbednosti, Đorđević, tu je Sekretarijat unutrašnjih poslova, specijalne policijske jedinice i specijalne antiterorističke jedinice, SUP, PJP i SAJ. Dakle, sve su to borbene jedinice. Tužilaštvo tvrdi da kakva god da je bila tehnička podela na osnovu zakona, optuženi je imao stvarni uticaj na sva ova tela i imao je efektivnu kontrolu. U svakom slučaju, na osnovu zakona o odbrani,

kao komandant vojske, imao je prednost kontrole nad svim jedinicama u vreme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja, jer po osnovu hijerarhije, svi su bili podređeni Vojsci Jugoslavije, i MUP se podređuje Vojsci Jugoslavije.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, vi ste priznali na osnovu ovog dijagrama, da su njegova ovlašćenja ograničena na konkretne jedinice.

TUŽILAC NAJS: Ja ne priznajem to, ja ne tvrdim da su njegova faktička ovlašćenja, na bilo koji način bila ograničena. Ovaj dijagram se odnosi na stanje mira i na *de iure* komandu, međutim u vreme rata, MUP se podređuje Vojsci Jugoslavije, tako da bi on, u to doba imao potpunu kontrolu, a mi ćemo izvesti dokaze koji će pokazati, da je on imao efektivnu kontrolu u svakom trenutku, nad svim jedinicama. A ovaj dijagram je nešto što pokazujemo kao pravno stanje stvari.

SUDIJA ROBINSON: Znači treba da sačekamo na dokaze?

TUŽILAC NAJS: Da, svakako. Ovo je samo pravno stanje. Međutim, mislili smo da bi moglo biti korisno Veću, da bi to moglo da se analizira. U avgustu 1987. godine studentske demonstracije u Prištini, zatim u septembru 1987. godine...

SUDIJA MEJ: 1987?

TUŽILAC NAJS: Oprostite, časni Sude. Da, naravno, 1997. godine, situacija se nije popravila i bilo je daljih oružanih aktivnosti kosovskih Albanaca. U oktobru 1997. godine, policija je intervenisala u nenasilnim studentskim demonstracijama u Prištini. U oktobru 1997. godine, dolazi do sledećeg. Očigledno je otvoren ozbiljan dijalog između Državne bezbednosti i predstavnika kosovskih Albanaca. Međutim, dolazi do daljih studentskih demonstracija i u novembru, kao što ćemo čuti od našeg prvog svedoka u ovom predmetu, pokušalo se doći do vođa kosovskih Albanaca u ime srpske vlade. Ispitana je mogućnost da Kosovo dobije status republike u okviru Jugoslavije. Međutim, predstavnici iz Beograda su odmah odbacili tu mogućnost i rekli da će, ako Albanci budu insistirali na tom zahtevu, doći do rata. Takođe je na tom sastanku objašnjeno, a to ćemo čuti od svedoka, da je postojao plan, plan "spržena zemlja" koji se može primeniti u roku od 24 sata, da se unište albanska sela. Svedoku je rečeno da su optuženi i čovek po imenu Jovica Stanišić, znali, da se u to vreme održava ovaj sastanak, dakle, to je bio sastanak sa predstavnicima vlasti, odnosno sa ovlašćenima. Do drugog ovakvog sastanka, došlo je u decembru 1997. godine. Tom prilikom svedok, kojeg ćemo čuti i Stanišić su privatno razgovarali. Stanišić je rekao da postoji nacionalistički krug oko optuženog, koji će pre ući u rat nego što će prihvatiti mogućnost da Kosovo bude republika.

Januar 1998. godine. Veće se, naravno, seća da optužnica za Kosovo ne počinje pre 1999. godine. Međutim, nešto o razvoju događaja u 1998. godini se mora skicirati. Konflikti postaju intenzivniji u februaru te godine, konflikti između OVK i snaga Republike Srbije. Mnogo kosovskih Albanaca i kosovskih Srba je bilo ubijeno ili ranjeno u to vreme. Snage Republike Srbije su ponekad granatirale albanske gradove i sela, uništavale imovinu i proterivale stanovništvo iz područja za koje se smatralo, da su u njima članovi OVK aktivni. Ujedinjene nacije procenjuju, da je otprilike do sredine oktobra 1998. godine, više od 298.000 ljudi, oko 15% ukupnog stanovništva, bilo razmešteno, unutar samog Kosova ili da su bili prisiljeni da napuste pokrajinu, usled svega onoga što se tamo događalo. Već u martu 1998. godine, Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija u svojoj Rezoluciji 1160 osudio je korišćenje preterane sile od strane srpske policije, protiv civila i mirnih demonstranata na Kosovu i uvelo embargo na oružje za SRJ. Šest meseci kasnije, doneta je još jedna Rezolucija Saveta bezbednosti, broj 1119, gde se kaže da je pogoršanje situacije na Kosovu predstavlja pretnju miru i bezbednosti. Savet bezbednosti je zahtevao da sve strane prekinu sa neprijateljstvom i da se snage bezbednosti koje se koriste za represiju nad civilima povuku.

Prilično je jasno da usled svega što se događalo, oružana pobuna je stekla jednu širu podršku nego što je imala ranije i demonstracije u znak podrške nezavisnog Kosova, a to su bile prilično velike demonstracije, su se dosta često održavale.

Ja sam spomenuo osobu za koju ste već ranije čuli, Vojislav Šešelj. U martu 1998. godine on je postao zamenik predsednika Vlade Jugoslavije. Kao što ćete se vi setiti, časni Sude, on je bio predsednik Srpske radikalne stranke, osnivač srpskog Četničkog pokreta i zamenik predsednika Vlade Srbije do 2000. godine, znači tokom rata na Kosovu. I on je vrlo strasno podržavao plan Velike Srbije, u koji je uključivao etničko čišćenje Kosova. On je to eksplicitno odobravao.

Na samom Kosovu tokom 1998. godine, došlo je do jednog konkretnog napada na porodicu Ahmeti (Ahmeti), na njihovom imanju u Likošanima (Likoshan). Tom prilikom je 16 ljudi ubijeno, a još desetoro drugog dana. Ja sam iskoristio reč "imanje", jer postoji jedna karakteristika porodica kosovskih Albanaca u pogledu njihovog načina života. Kod njih se obično živi u zajednici koja okuplja više porodica, više generacija, gde svi žive zajedno i prema tome, ja ovde koristim reč "imanje" da bih opisao to mesto gde je ta višegeneracijska porodična zajednica živela. To je jedno specifično obeležje koje važi za albanske porodice na Kosovu. Tokom februara 1998.

godine i marta 1998. godine, Perišić i Stanišić su predložili optuženom da se sklopi sporazum sa vođom Albanaca Rugovom, ali u isto vreme specijalne jedinice MUP-a, antiterorističke jedinice bile su poslate na Kosovo da se pozabave sa OVK. Otprilike u to vreme, optuženi je rekao da pravi broj kosovskih Albanaca iznosi otprilike 800.000 ljudi. Kao što ćete se vi, časni Sude, setiti kako sam ja to objasnio, ja sam rekao da usled bojkota popisa stanovništva 1991. godine, mi imamo samo približne cifre pravog stanja stanovništva na Kosovu u to predmetno vreme. Mi ćemo dostaviti dokazne predmete i mislim da će to ostaviti malo sumnji kod vas u to da ova niska cifra koju spominje optuženi ne odgovara stvarnosti. Zašto je on govorio ovako nešto? Zašto se on trudio da uveri, jer on je upravo to radio, sve da je broj stanovnika kosovskih Albanaca tako nizak? Da li je on to radio zato što se on nadao takvom ishodu ili je on to radio zato da bi umanjio onaj užas koji bi postao očigledan, kada bi došlo do prisilnog proterivanja velikog broja ljudi, do koga je kasnije i došlo?

Ono što je on rekao svedoku, koga sam ja već spomenuo je, slično onome što je rekao i dvojici drugih ljudi i možda ćete se vi, časni Sude, zapitati, da li je on u svojoj glavi već počeo da smišlja izlaznu strategiju za Kosovo, sličnu onoj koja je primenjena i u Bosni. Prema Dejtonskom sporazumu, srpski deo Bosne je skoro i dalje bio potpuno jednonacionalan, tamo su živeli samo Srbi. Pošto je ovaj optuženi verovatno mislio da je zaboravljena njegova krivica u odnosu na to, onda je verovatno zaključio da posle deset godina privoljavanja Srba da nasele Kosovo, on nije postigao ono što je nameravao i možda se nadao da ga za to ovaj put neće kriviti.

Časni Sude, da li je ovo sada pogodan trenutak za pauzu ili je previše rano?

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, tokom 1998. godine, pre optužnice, naravno, čućete o tome da je došlo do teškog napada na imanje porodice Jašari (Jashari), kojom prilikom je ubijeno 54 osobe. Sasvim je jasno, da je bilo članova OVK na tom imanju, ali ipak došlo je do korišćenja preterane sile, usled čega su pobijene žene i deca i to ne može nikako da se opravda. Ovde imamo sliku posledica ovog napada, ne pokazuje se celo imanje, već se samo žrtve tog napada. Zatim ćemo ovde predstaviti pismo ili spominjanje pisma koje je Perišić poslao optuženom putem svedoka koji je bio zaštićen, ali njegovo ime je sada otkriveno, tako da optuženi zna o kome se radi, gde se objašnjava da strategija optuženog na Kosovu je nešto što će dovesti do pobune i zato što će prouzrokovati žrtve, uništiti se imovina, i tako dalje. Veće će sigurno morati da razmotri da li je ova verzija tačna. U aprilu 1998. godine, MUP i Vojska Jugoslavije su bombardovali zgrade u lokaciji blizu

Dečana. Utisak je da je ova akcija bila naređena odozgo, bez obzira što je lokalni komandant preporučio da se sprovede jedna precizna hirurška operacija. Prvi svedok kojeg ćemo danas saslušati, danas ili sutra, se sreo sa optuženim u aprilu 1998. godine. Optuženi je govorio o teroristima, koje je želeo da uništi. Tu je bilo nekih pregovora o statusu kosovskih Albanaca i svedok je rekao optuženom da ono što se događa u ovoj borbi protiv terorizma, uključuje i napade na nevine civile, žene i decu. Prema tome, optuženi je tada bio obavešten o događajima, ako već ranije nije bio obavešten, a mi naravno tvrdimo da jeste. Grupa od pet kosovskih Albanaca sastala se sa optuženim i sa njegovim šefom kabineta. Oni su diskutovali o napadu na imanje porodice Jašari i rekli da je to jedan eklatantan primer policijske brutalnosti. Ono što je interesantno, to je da je optuženi bio prilično dobro obavešten o ovom incidentu, rekao je da se to trenutno nalazi pod istragom, da ima puno problema, te je izjavio: "Okolo mene ima puno nacionalista, ali mi ćemo rešiti ove probleme". On je tvrdio da ima punu kontrolu nad događajima na Kosovu.

Mi isto tako imamo dokaze koji ukazuju na to da je dolazilo do naoružavanja srpskog stanovništva na Kosovu u pripremama za ono što će uslediti i isto tako, ukoliko se ne varam, imamo jedan dokazni predmet koji pokazuje sasvim jasno da se oružje delilo Srbima i Crnogorcima na Kosovu. U proleće ili u leto 1998. godine, došlo je do žestokih okršaja, napada na OVK, granatirana su brojna sela. Korišćene su paravojne šok jedinice i u junu 1998. godine, počeo je napad na selo Račak (Racak), koji je naravno ušao u istoriju Kosova. Moguće je da su pripadnici OVK bili prisutni u tom selu i to možda objašnjava zašto je konkretno to selo postalo meta. U junu 1998. godine, ovde imamo nekoliko dokaznih predmeta, koji pokazuju o čemu se radi, ali prvo ću spomenuti naređenje 125. motorizovane brigade, gde se zabranjuju operacije bez znanja i odobrenja zajedničke komande. To se ovde vidi. Zajednička komanda je identifikovana znači i dokument nosi datum 7. juli i ovaj dokument je izdat u skladu sa naređenjem zajedničke komande. On je strogo poverljive prirode, ovde piše koji je broj. I u svakom slučaju, evo, sad se vidi to na grafoskopu, ja se izvinjavam što sada detaljno ne objašnjavam svaki od ovih dokumenata. Pošto se radi samo o uvodnoj reči, trebalo bi previše vremena kada bi ovo detaljno opisivao, ali doći će vreme za to. I sada, da se vratimo na ovaj dokument, dokument iz štaba zajedničke komande, koji pored optuženog uključuje, kao što ćemo kasnije videti, Milutinovića i druge, uključujući Pavkovića, Lukića, Šainovića, Stanišića i druge. Da li je ovo stvaranje zajedničke komande je bila tačka prekretnica i da li je to bilo nešto što će dovesti do događaja 1999. godine? Da li je ova zajednička komanda bila

sredstvo, sredstvo koje je uključivalo sve ove ljude, koje sam naveo, da se uguši neslaganje sa željama i namerama optuženog i da se nekako izgadi put za nezakonito korišćenje armije? U svakom slučaju, ovaj svedok koga sam ja naveo će govoriti o tome.

Još jedan svedok je rekao optuženom da je MUP učestvovao u operacijama protiv civilnog stanovništva. Sad se radi o periodu u leto 1998. godine. Optuženi je to poricao, rekao je da je jedina meta bila Oslobođilačka vojska Kosova, ali on će verovatno nastaviti da koristi ovo kao opravdanje, ali nekoliko svedoka će o ovome svedočiti kasnije. Ne moram detaljnije sada da se osvrćem na to.

28. jula 1998. godine, Petar Ilić, šef prištinske Uprave za odbranu je izdao zajedničko naređenje svim opštinama na Kosovu, izdao im je odredbe, propise za odbranu naseljenih mesta, uključujući razdvajanje stanovništva, korišćenje vojnih snaga, podršku Vojske Jugoslavije MUP-u, isto tako je naredio aktivnu saradnju sa Vojskom Jugoslavije sa MUP-om, sa strukturama lokalne odbrane, i tako dalje. O ovome ću detaljnije govoriti, sve ovo dolazi pod zajedničku komandu za Kosovo.

I preći ću dalje na događaje 24. juna 1998. godine, to je naravno, takođe, pre onog perioda koji pokriva optužnica. Kapetan Srđan Perović iz Sekretarijata MUP-a u Peći izveštava da je tokom operacije koja se zove "Grom", koja je preduzeta u maju i junu, da su vodovi 24. odreda specijalne policijske jedinice koja se zove PJP bili potčinjeni telu koje se zove JSO, a to je bilo telo koje je bilo sastavljeno od njegovih ljudi, "Frenkijevih momaka", a Frenki je osoba koju smo ranije spominjali. Ovde takođe, vidimo da ponovo promiču sve ove veze. Taj isti kapetan Perović izveštava da tokom te operacije "niko nije palio, uništavao ili pljačkao objekte". Pitamo se zašto je uopšte potrebno da se tako nešto unese u jedan izveštaj?

U julu je došlo do ozbiljnog napada MUP-a i Vojske Jugoslavije na Dulje (Duhel), Blace i na okolinu Junika (Junik) ili na Junik, gde je 30.000 Albanaca pobešlo. U to isto vreme, na raznim mestima širom Kosova događale su se slične stvari, i to sve navodi da je postojala jedna koordinirana akcija. U međuvremenu, čućemo o tome šta se događalo sa srpskim stanovništvom. Dobijali su oružje, do toga je došlo u Mitrovici, otprilike 7.400 komada oružja je bilo dostavljeno rezervnoj policiji u Kosovskoj Mitrovici. Ja idem prebrzo, izvinjavam se.

U avgustu 1998. godine, Diplomatska posmatračka misija na Kosovu i druge diplomate su se uključile u događaj, vojska i MUP su im često sprečavali punu slobodu kretanja širom Kosova, govorili su da je to zbog njihove sopstvene bezbednosti, i stoga ovi posmatrači nisu mogli sami da se

uvere u sve ono što se događalo, u granatiranja i razne druge ekcese, već su to mogli samo da posmatraju sa određene distance. Pa ipak, Veće će dobiti dokaze o tome da su postojale zajedničke operacije MUP-a i vojske Srbije.

Ima više slučajeva u kojima je potvrđeno prisustvo paravojnih formacija, na primer u zatvoru u Dubravi (Dubrave) i Istoku (Istog). Zatvor u Dubravi je veliki zatvor na severozapadu pokrajine i on se pojavljuje u iskazima o zločinima. U toku je bila pljačka i spaljivanje koje su vršili MUP i njihove specijalne snage tokom leta. Optuženi je obavešten o tim stvarima. Međutim, on je negirao da se bilo šta dešava i negirao je da policija beži, a kada mu je rečeno da Albanci prelaze granicu on je rekao da su to izmišljene priče. Do leta 1998. godine, 200.000 kosovskih Albanaca je proterano. Oni su bili raseljeni unutar Kosova. Dobili su status izbeglica, u gradovima i selima koji su još bili pod vladinom kontrolom. Veliki broj boravio je na otvorenom, van utočišta i to na primer na područjima koje je držala OVK. O tim raseljavanjima grupa i pojedinaca čućemo još tokom izvođenja dokaza. S vremena na vreme, dolazilo je do pljačke i do ekcesa nad kosovskim Albancima i u takvim slučajevima nije bilo nikakve zadovoljavajuće intervencije od strane MUP-a u korist kosovskih Albanaca.

U septembru 1998. godine, u Golubovcu (Golluboc) je streljano otprilike 14 kosovskih Albanaca i to od strane specijalnih snaga MUP-a. Nadamo se da će Veće doći do tog zaključka. 28. septembra 1998. godine, predsednik Vlade Srbije, Mirko Marjanović, javno je izjavio da su vladine snage ponovo zauzele kontrolu nad većim delom Kosova i da pobuna OVK u najvećoj meri nije uspela. Rekao je da se mir vratio na Kosovo. Međutim, dokumenti iz tog vremena i drugi dokazi otkrivaju drugačiju sliku. Teritorijalna odbrana je mobilisana, MUP je pozivao rezerviste, i došlo je do trvenja unutar rezervnih organa armije i MUP-a, budući da su isti organi pozivali iste ljude u rezervu. U to vreme, Srbi su bili naoružavani i obučavani i mir se nije vratio na Kosovo. 29. septembra 1998. godine, Paddy Ashdown, rekao je optuženom da njegove trupe krše pravila Ženevske konvencije. Taj razgovor će nam takođe biti od vrednosti, budući da je taj čovek imao i vlastito iskustvo koje je bilo relevantno za ovu situaciju. To je dovelo do pregovora između američkog diplomate, ambasadora Ričarda Holbruka (Richard Holbrooke) i optuženog, u kojem su takođe sudelovali i generali NATO-a, Nojman (Naumann) i Klark (Clark). General Klark je o tome govorio u svojoj knjizi, a mislim da će general Nojman ovde svedočiti. Izjave koje je Milošević dao o Albancima mogu se okarakterisati kao dehumanizacija druge nacionalnosti i sasvim jasno podsticanje na etničko čišćenje. General Nojman će takođe svedočiti o vođenju ovih pregovora, kome se činilo da je

optuženi imao kontrolu, ne samo nad Vojskom Jugoslavije, nego i nad MUP-om. On će takođe govoriti o ulozi potpredsednika Vlade Šainovića u vezi i sa vojskom i sa MUP-om.

U oktobru 1998. godine, Stanišića je zamenio Marković na čelu Državne bezbednosti Republike Srbije. To je bila jedna od nekoliko smena na ključnim položajima u vojsci i u MUP-u. Veće će se uveriti da je to bio rezultat potrebe optuženog da ukloni glasove neslaganja sa njegovom politikom na Kosovu. Došlo je do jače uloge armije i MUP-a na Kosovu. Izgleda da je bilo potrebno to napraviti, jer ljudi koji su ranije bili na tim položajima, nisu to provodili dovoljno čvrsto.

Kada je reč o međunarodnoj politici, on je u to vreme po međunarodnom planu pokušao okupiti osobe koje će ulaziti u pregovore, a na domaćem planu situacija je vodila ka brutalnom razrešenju kosovskog pitanja. Dokumenti govore istu priču, etnička podela, nacionalna mobilizacija jednog dela društva, a razoružavanje drugog dela društva.

Čućemo takođe kako je optuženi u jednom trenutku govorio da s Albancima treba postupati na način na koji je sa njima postupano 1946. godine. On ih je opisao kao ubice i bandite i rekao je da bi mogli biti pobijeni, pa makar to trajalo nekoliko godina. "Trebalo je nekoliko godina da se pobiju, ali su svi bili pobijeni". Nije sasvim jasno na što je on ovde mislio. Međutim, 1946. godine došlo je do pobune na Kosovu, gde je došlo do razaranja ogromnog broja sela i zajednice kosovskih Albanaca na Kosovu.

Jedan deo sporazuma između Holbruka i Miloševića odnosio se na misiju OEBS-a na Kosovu. Taj sporazum, potpisan je 16. oktobra 1998. godine, od strane predsednika Geremeka (Geremek), predsednika misije OEBS-a i Ministarstva inostranih poslova, odnosno ministra Jovanovića. Taj sporazum i sporazum sa Klarkom i Nojmanom, koji je potpisao Šainović i general MUP-a Đorđević, kao i dodatni sporazum između KDOM i MUP-a, predviđao je da se snage MUP-a i Savezne Republike Jugoslavije delimično povuku sa Kosova. Takođe, trebalo je ograničiti dodatne snage i tehniku koja će ući u to područje i razmestiti nenaoružane promatrače OEBS-a. Koliko je bilo policije na Kosovu u tom trenutku? Veoma mnogo, a ja ću vam detalje dati za nekoliko trenutaka. U oktobru 1998. godine, otprilike 14.500 uniformisanih policajaca nalazilo se na Kosovu, plus još 2.000, koji su bili na odsustvu, i nekih 4.500 policajaca van Kosova. U taj broj uključene su i specijalne antiterorističke jedinice.

Misija KVM-a je održala sastanke sa Miloševićem, izvinite, mislio sam reći da je Milošević tada objasnio da Albanaca ima manje od 50% na Kosovu. Ja sam već rekao kakva je mogla biti potencijalna važnost takve vrste

primedbi. U oktobru 1998. godine, Perišić (sledeće pominjanje) je privatno rekao da je situacija na Kosovu rezultat poteza jednog čoveka. Na jednom sastanku u oktobru 1998. godine, taj isti general, general Perišić, koji je obično imao čvrstu liniju, nešto je omekšao, kada je u privatnom razgovoru objasnio da je očito da NATO, ako hoće, može uništiti vojsku, a on tu vojsku želi spasiti. Rekao je da je to jedina demokratska institucija ostala u Jugoslaviji. On nije bio spreman da dozvoli da se vojska koristi za one vrste operacija za koje je trebala biti korišćena. On je takođe jasno dao do znanja da je optuženi imao ovlašćenja da odlučuje o sporazumima a ne neko drugi. Nastavljeno je korišćenje tenkova i artiljerije. Na daljnim sastancima, srpskom vođstvu jasno je rečeno da je neprihvatljivo korišćenje tenkova i artiljerije protiv civila i sela i da ukoliko Srbi to ne prihvate, akcija NATO-a biće iznuđena. Optuženi je odbacio sve navode koji su tada izneseni i tvrdio je da su srpske snage delovale u skladu sa zakonom.

Jedno mišljenje, a već sam spomenuo da postoji više teorija i da će Veće morati odlučiti u vezi toga, prema jednoj teoriji, optuženi je dobio upravo ono što je hteo, to jest rat s kojim se može ići dalje. Ako to jeste bila njegova strategija, čujete da je došlo do jednog sastanka, na kojem je on bio vrlo nervozan, možda iz razloga što je znao, da će uskoro preduzeti jedan rizičan korak, rizičan za živote drugih ljudi. Taj rizik za njega nije bio toliko strašan, kao rizik u pogledu njegove sopstvene karijere. U svakom slučaju, on je odbacio ono što je rečeno i odbacio je realnost mogućnosti intervencije NATO-a. Zajednička komanda, koju smo već ranije spomenuli, ponovo se pojavljuje u jednom izveštaju iz 16. oktobra, gde se kaže da postoji opasnost da ekstremni Albanci uvoze kamere putem OEBS-a, kako bi, kako se kaže, obezbedili dokumentarne dokaze o navodnim zločinima i o preteranom korišćenju nasilja i represije od strane državnih organa nad albanskim civilima. Prema tome, oni koji su pisali taj izveštaj više su se brinuli za izveštavanje o ekscesima nego o činjenici da je došlo do ekscesa. Sada dolazimo do sastanka 24. i 25. oktobra, na kojem su bili Nojman, optuženi i drugi, gde mu je rečeno da je čekić spreman da padne. Takođe rečeno mu je da artiljerija granatira sela. Optuženi je Perišića pitao o tome i on je to negirao. Međutim, taj isti Perišić (sledeće pominjanje) je privatno tražio od drugih da pokušaju postići sporazum sa optuženim. Činilo se da optuženi u principu prihvata da mora pregovarati sa drugima, međutim, onda je promenio stav i nikada nije potpisao nikakav sporazum, pogotovo ne onaj koji mu je u tom trenutku bio otvoren da ga potpiše. Dakle, tog oktobra, optuženi je stekao kompletnu kontrolu nad vojskom, saveznom Ministarstvom odbrane, imao je *de facto* kontrolu nad MUP-om. Odredio je Šainovića, potpredsednika

savezne Vlade i njegovog dugogodišnjeg saradnika za predstavnika na Kosovu i ojačao je tu poziciju time što je on trebao koordinirati MUP, Vojsku Jugoslavije, lokalnu odbranu, teritorijalnu odbranu i civilnu zaštitu, kao i druge institucije na terenu. Srbi i Crnogorci bili su naoružavani, a operacije MUP-a su se nastavile. Jedan viši zvaničnik, u to vreme još uvek je bio u stanju da vidi selo Makrmalj (Makermal) kako gori neposredno nakon napada MUP-a i u vezi s takvim događajima uvek se postavlja pitanje ako je to bio tek napad na OVK, zašto je onda trebalo uništiti celo selo. Proces razoružavanja kosovskih Albanaca se nastavio. Imamo dokaze o tome da su oni bili prisiljeni predati svoje oružje.

U novembru, general Dimitrijević je rekao jednom svedoku, po imenu Krosland (Crossland), vojnom atašeu, da Perišić posećuje vojsku na Kosovu i da im govori da ne reaguju na provokacije. Takođe je rečeno da bi čovek po imenu Pavković takođe mogao delovati van mehanizama komande vojske i ukoliko to on učini, biće po naređenju optuženog, preko Šainovića, koji je zaista i priznao da je tog leta vojska prekoračila granice. U novembru, optuženi je konačno napravio ključne zamene nekih čelnih ljudi. Načelnik Generalštaba Perišić smenjen je i zamenjen generalom Ojdanićem. Isto tako, s tim je u tesnoj vezi i smena generala Samardžića generalom Pavkovićem, na mestu komandanta Treće armije, kao i promocija generala Lazarevića, koji se postavlja na mesto komandanta Prištinskog korpusa na kojem je ranije bio Pavković. Ovo je slika generala Ojdanića. Poslušni komandanti, poput Ojdanića i Pavkovića, bili su potrebni da bi optuženi mogao u napadima na Kosovu u potpunosti iskoristiti vojsku i MUP. Interesantno je spomenuti da je Ojdanić viđen na skupovima stranke koja je povezana sa suprugom optuženog. Pavković je bio prisutan na svečanostima SPS-a, stranke optuženog i to i pre i nakon rata 1999. godine. U novembru je KVM razmestila posmatrače, u skladu sa sporazumom Holbruka i optuženog, međutim, nasilje se nastavilo. Kada je reč o Šainoviću, on je i dalje aktivno sudelovao u pregovorima sa OEBS-om, sudelovao u mnogim drugim sastancima i delovao kao oficir za vezu optuženog sa kosovskim Albancima. On je takođe imao kontrolu nad većim brojem pojedinaca. To je čovek koji ima važno mesto u priči koja će uslediti.

Krajem 1998. i početkom 1999. godine, kada mu je rečeno da je viđen policajac kako vozi prikolicu punu pokradene robe, a drugi policajac je palio selo benzinom, optuženi se iznervirao, rekao je da je to neprihvatljivo, preuzeo odgovornost, naredio da neko ode do te jedinice i da oni koji su počinili ta krivična dela budu uklonjeni. To je interesantna reakcija, ali ne neuobičajena. Mnogo gore stvari će se desiti na Kosovu. Da li je on tada

preuzeo odgovornost? I još važnije, zašto samo ukloniti tu jedinicu, zašto ne konzistentno svojim dužnostima ispitati, kazniti i sprečiti ponavljanje?

Januar 1999. godine. Iako je jedan broj verifikatora OEBS-a bio raspoređen na Kosovu, nastavila su se neprijateljstva. Tokom tog perioda, međunarodni verifikatori su potvrdili broj ubistava, jedan broj ubistava kosovskih Albanaca, među kojima je najstrašniji incident u Račku. Veoma mala zajednica, prilično udaljena od sela ili grada s kojim bi bio povezan. Ono što se tamo desilo, u Račku, u opštini Štimlje je sledeće: granatirano je selo i jedan broj seljana koji su bežali su ustreljeni. 25 ih je nađeno u jednoj zgradi u brdu. Ukupno ih je ubijeno 40-oro. Jasno je da je OVK bio u Račku, i takođe je jasno da je došlo do ubistva policajca, verovatno svađe sa OVK-om i verovatno je ovo bila osveta. Ona se ne pojavljuje u navodima u optužnici, ali istraga koja je obavljena u vezi s tim ukazuje i interesantno je da Veće sazna posledice toga, jer je ovo bio potpuno neopravdani napad najgore vrste, što se sve nalazi u dokumentu od 15. januara 1999. godine, u Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srbije. U dokumentu se navodi: "Pregled razvoja aktivnosti do kojih je došlo u 3 sata ujutro 15. januara, i mere koje su preduzete u selu Račak da bi se uhvatile i uništile terorističke grupe koje su, po našim saznanjima i informacijama, počinile nekoliko terorističkih napada sa smrtonosnim posledicama u području SUP Uroševac. U 6: 30 h selo je potpuno opkoljeno. Oko...", zatim su tu nečitki brojevi "pripadnika albanskih terorista je likvidirano" i nastavlja se dalje, "Nijedan civil nije pogubljen ili ranjen tokom operacije". To je netačno i neistinito. Da li je to namerno urađeno, o tome će odlučiti Veće. Mi imamo i nekoliko slika koje su tu pronađene. Jedan pripadnik MUP-a je rekao svedoku kojeg ćemo čuti da je zaista odgovoran za napad na Račak, kao što je dokument koji smo videli to potvrdio. Ubrzo nakon napada na Račak, optuženi je rekao svedoku, političaru na visokoj funkciji, da će istraga pokazati da "naši ljudi to nisu uradili". Izgleda da je on imao saznanje o tome pre nego što je istraga sprovedena. Rekao je svedoku: "Kosovo je važnije od moje glave". General Nojman će objasniti kako je 18. januara 1999. godine, optuženi rekao da kosovski problem može da se reši vojnim sredstvima i u kratkom periodu. Miloševiću je rečeno kroz mnogo kanala i od strane velikog broja ljudi da su sredstva koja koristi na Kosovu kriminalna i da će rezultirati velikom patnjom civilnog stanovništva, te da se s tim mora prestat. Njegovi sopstveni ljudi su mu govorili da on dovodi do jačanja OVK i da slabi umerene glasove među kosovskim Albancima. On je govorio o upotrebi vojnih sredstava. Da li je imao bilo kakav drugi pristup na umu ili je jednostavno time predviđao da dolazi konačno rešenje? Došlo je do trećeg sastanka između Nojmana, Klarka i

optuženog, 19. januara 1999. godine, u vezi sa Račkom. Njemu je predat spisak incidenata, u kojima je evidentirana neproporcionalna upotreba sile. On je rekao da će to pogledati.

29. januara, ubijeno je 12 ljudi u području Rogove (Rogove), Đakovica. Sada idemo na februar. Šainović zajedno sa predsednikom Srbije Milutinovićem, sudelovao je u pregovorima u Rambujeu. Vrlo kratko ćemo izneti dokaze koji će pokazati Veću da, dok je svet osluškiavao, na samim pregovorima nije bilo ozbiljnosti i oni koji su bili u Rambujeu nisu imali ovlašćenja za te pregovore. Neki svedoci misle da su neki od onih koji su bili prisutni na srpskoj strani, savesno pokušavali, i to treba uzeti u obzir, kao i činjenicu da su Albanci oklevali da potpišu sporazum. Ako Veće odluči da je to važno istražiti, situaciju ćemo sagledati sa svih strana. Tužilaštvo smatra da nije bilo dovoljno ozbiljnosti u tome. Dok su mirovni pregovori bili u toku, nasilje se nastavilo i Srbi su pokrenuli nekoliko napada na sela i gradove kosovskih Albanaca. 10. marta, optuženi je izjavio da nije potpisao u oktobru, mogao bi rešiti problem u jednoj sedmici. Nema sumnje da je mislio na problem OVK. On je odbio bilo kakvo poređenje sa Vijetnamom i Avganistanom, rekavši da je znao kako se to radi. 20. marta partijska većina u srpskoj Skupštini, odbila je Pariski sporazum. Situacija na Kosovu se nije promenila i tokom pregovora u Rambujeu i Parizu, snage Savezne Republike Jugoslavije i Srbije su se gomilale na granici. Niko ne osporava da je Jugoslavija imala legitimni interes u pripremi za odbranu u slučaju vazdušnog napada NATO-a. Niko ne osporava da je Jugoslavija, naravno, imala legitimni interes da se pripremi za borbu protiv bilo kakve vojne pobune na svojoj teritoriji, ali je optuženom rečeno sve ono što mu je rečeno, na šta je on odgovorio da ima nameru da obezbedi konačno rešenje. To rešenje, u kojem se koristila vojska, on nije mogao da se oslobodi svoje opsesije demografskim balansom na Kosovu. Srpsko stanovništvo na Kosovu je mobilisano, a albansko razoružano. Može li se desiti da je on privukao kampanju NATO-a, napad NATO-a, da bi time sebi omogućio da ostvari svoj plan pretvarajući se da brani svoju zemlju. Jedan od učesnika u pregovorima u Rambujeu (Rambouillet), pripadnik srpske delegacije je čuo, kako je rečeno, da ako padnu bombe NATO-a, biće masakr na Kosovu. To naravno nisu bile reči optuženog, ali ako su tačne, do masakra je, ustvari, došlo ranije. Čak ako je to bio zaobilazni plan, da se privuče spoljno nasilje na Kosovo, da bi se opravdalo potiskivanje Albanaca, bez opravdanja bilo kakve vrste, ostaju krivična dela koja su opisana u optužnici. Sporazum je bio moguć, a posledica kao rezultat toga, bila je povlačenje vozila posmatrača Kosovske verifikacione misije i NATO bombardovanje, kao što znamo. I tada su snage Savezne

Republike Jugoslavije i Srbije počele sa sistematskim napadima na stanovništvo kosovskih Albanaca, o čemu će gospodin Rajnefeld pružiti Veću dovoljno detalja u dogledno vreme.

U toj fazi, ima i drugih dokaza, da je optuženi bio nezainteresovan za dalje rasprave, te je uoči samog rata izvršio druge kadrovske izmene, tako što je zamenio Dimitrijevića generalom Farkašom. To je bilo 23. marta, kada je proglašena neposredna ratna opasnost, što je po zakonu, kao što smo već videli, imalo za posledicu subordinaciju jedinaca MUP-a pod komandu VJ. 24. marta, predsednik Vlade Savezne Republike Jugoslavije je proglasio ratno stanje. Tužilaštvo tvrdi da je u to vreme već bila donesena odluka, da će biti uništen OVK i da će doći do istiskivanja albanskog stanovništva sa Kosova.

Uoči zaoštavanja sukoba snage koje su bile na raspolaganju optuženom sastojale su se od elemenata Trećeg korpusa, Treće armije, zatim 52. korpusa, poznatog kao Prištinski korpus, nekoliko brigada. Dakle, reč je o vojnicima Vojske Jugoslavije. Pored toga, tu su bile policijske snage koje su učestvovala, ranije sam rekao, pokazao sam vam, kako su izgledale policijske snage, to su naravno bile naoružane jedinice i videćete da su one ustvari izgledale kao vojne jedinice. Bile su opremljene oklopnim vozilima, minobacačima, mitraljezima, zoljama. Imali su, dakle, moćno oružje i to posebno njihove specijalne jedinice. Tu su bile vojne antiterorističke jedinice, nekoliko rezervnih jedinica MUP-a, zatim jedinice civilne zaštite i takođe naoružani srpski civili, svi organizovani na opštinskom nivou i sa zvaničnim lancem komandovanja.

Možemo li pogledati dokazne predmete 19 i 20? Da. Postoji jedna vrlo jednostavna stvar, koju želim da kažem, u vezi sa stvarima, kojima će se baviti gospodin Rajnefeld, a to se odnosi na ovu kartu. Ja imam verziju te karte. Imamo jednu veću verziju, ali ja ću pokušati...

SUDIJA MEJ: Mi imamo kopiju.

TUŽILAC NAJS: Ako bi kamera mogla malo da izoštri, tako da dobijemo nešto bolju verziju nego što je na grafoskopu. Pokušaćemo, a ako ne funkcioniše, onda recite, onda ću se vratiti na manju verziju koja je nešto kondenzovanija. Nekoliko stvari. Optužnica u ovom slučaju razdvaja događaje na deportaciju i ubistva. To je razdvajanje u svrhu same optužnice, a to ne mora da ukazuje na razliku aktivnosti na terenu, odnosno mesta na kojima je došlo do deportacije i ubistava nisu različita, očigledno reč je o integrisanim akcijama. Kao što Veće zna, Tužilaštvo tvrdi da kada je reč o Kosovu, principijelni cilj je mogao biti ili jeste ili je bio deportacija stanovništva do koje je trebalo doći svim mogućim sredstvima, a ubijanje je jedno od tih sredstava naravno, jer ako ubijate ljude, drugi će biti prisiljeni da

beže. Karta koja se nalazi pred vama bavi se mestima na kojima je deportacija bila očigledni principijelni cilj počinilaca. I to su mesta koja se pominju u optužnici. Kao što sam rekao, uvek postoji preklapanje, jer su gotovo uvek mesta gde je dolazilo do deportacije bila mesta gde je dolazilo i do ubistava. Mi vidimo ovde ta mesta i datume kada je dolazilo do deportacija. Ako krenemo s vrha, 25. mart, 29. mart, zatim idemo prema Prištini, 24. mart, zatim idemo dole, 24. mart, zatim u sredini karte, 25. mart, 27. mart, idemo prema dole 29. mart, 25. mart i sasvim dole, 25. mart ponovo. Da li može postojati bilo kakva sumnja, na osnovu te jednostavne podudarnosti datuma, da ono što se dešavalo je bilo u celini planirana deportacija i ništa drugo. Pretpostavljam da će Veće naići na dokaze koji podržavaju da je do deportacije došlo na ovim mestima, da je ona počela na ovim mestima tih dana. Ova karta takođe pokazuje malim crvenim oznakama na granicama mesta gde su ljudi deportovani. Druga karta, koja se odnosi na mesta ubistava, to je drugi dokument koji takođe imate, pokazuje jednu sličnu priču. 26. mart na vrhu, zatim 24. mart na dnu, 26. mart, 25. mart u Prizrenu, 25. mart u Đakovici, 26. mart iznad toga. I kao što sam rekao, u svakom slučaju, postojala je velika integracija tih mesta ubijanja i deportacija, više, nego što se to može zaključiti na osnovu optužnice. Optužnica je naravno bila ograničena nemogućnošću da se u njom sve obuhvati, i potrebom da se bude selektivan.

SUDIJA MEJ: Dakle, kada je reč o mestima, mi pretpostavljamo da možemo da pogledamo i jednu i drugu vrstu mesta pod istim naslovom. Znači mi treba da gledamo mesta, a ne konkretne kategorije dela.

TUŽILAC NAJS: Da, svakako. I zaista na većini mesta deportacije dolazilo je i do ubistava. To je možda, čak sasvim očigledno, da je ubijanje bio deo plana. Pokreće se pitanje da li je to bio samo slučajni incident, da su snage koje su bile upućene da izvrše deportaciju ubijale ili je to nešto što je od njih traženo? I još jedna stvar, kojom želim da istaknem da se ovim predmetom može baviti na jedan potpuno elementaran i prikladan način, kojim se traži namera, koja je ležala u pozadini svega toga, a to je značaj činjenice da su identifikacioni papiri uzeti na granici, što nije bilo slučajno, već namerno, i upravo ta namera pokazuje kakav je to bio plan. Kakve veze taj plan ima sa NATO-om, kao što bi optuženi tražio od nas da verujemo? Sa ovim napomenama, okrećem se samom mestu zločina, koji ostavljam gospodinu Rajnefeldu da obrazloži, ali ovaj predmet je vrlo jednostavan. Optuženi je izašao na kraj, izvukao se tako od mnogih stvari koje su se desile u prošlosti, da je mislio da će to moći da uradi i sa ovim. Kada pogledamo sve veze koje mogu da se dokažu, kako pravno, tako i faktički, videćemo da je ovo što je ovde bilo urađeno, zapravo jedan koordinisani pokušaj od strane vođa

republike i Srbije, koji su delovali zajedno. Ovo su dela koja su slična po prirodi onome što se desilo u Bosni i Hercegovini, gde su srpske vojne i paravojne snage prisilno proterivale nesrpsko stanovništvo u područjima, koja su bila pod srpskom kontrolom. Dokazi i analiza veštaka će pokazati da su operacije vojske i MUP-a bile koordinisane i da su imale veze sa deportacijama i ubijanjem. Ja sam već rekao zašto se ovo ne može smatrati samo jednom slučajnošću, to je sve bio deo jednog plana. Operacije koje je sprovedla Republika Srbija i srpske oružane snage su se odvijale u područjima koja su bile u zoni odgovornosti različitih brigada, stanica MUP-a. Radilo se o raznim zonama lokalne uprave i sve su ove akcije bile međusobno koordinirane. Takva operacija je podrazumevala nekoliko različitih organizacija koje su delovale pod pretnjom NATO bombardovanja, a ovo je sve zahtevalo zauzvrat jedan visok nivo planiranja, zato što su, u sred ove operacije protiv kosovskih Albanaca i NATO bombardovanja, uzani putevi Kosova odjedanput bili zakrčeni izbeglicama koje je optuženi hteo da izbaciti iz njihove zemlje. Kažemo da se ovde ne radi samo o odbeglim lokalnim grupama koje su sve ovo obavile, jer nivo izvedenih operacija i konzistentnost njihovog izvođenja isključuju to kao mogućnost, i čućete direktno od svedoka da se radilo o koordinaciji između vojske, MUP-a, paravojnih i drugih jedinica koje su sve bile podređene optuženom. Ja sada ne želim da pokrивam ono područje o kome će govoriti gospodin Rajnefeld, ali u svakom slučaju čućete da je bila stvorena atmosfera u kojoj su oni koji su bili krivi za ratne zločine prolazili nekažnjeno, bez obzira na to koliko su brutalni bili ti ratni zločini. A što se tiče toga da su Albanci bili izmešteni sa teritorija sa kojih su bili izmešteni zbog njihovih sopstvenih interesa, videćete tokom suđenja kako se to zapravo sve događalo, gde ćemo detaljno objasniti kako su ovi ljudi bili izbačeni iz svojih domova. Teško se može reći da se neko proteruje zbog sopstvenog dobra, a da se toj osobi istovremeno oduzimaju lična dokumenta, tako da te osobe ostanu bez identiteta kada odu.

24. marta u jednom razgovoru Milošević je rekao da nema nikakvih problema sa Kosovom. Čućemo nešto više o ovome od gospodina Rajnefelda. Bezobzirnost projekta optuženog može se videti i na osnovu njegovog stava prema srpskim žrtvama, koje su postale očigledne tokom NATO vazdušne kampanje. On je rekao jednom svedoku da je Srbiji potrebno dovoljno civilnih žrtava da bi se javno mnjenje okrenulo protiv NATO bombardovanja. Prema tome, mi mislimo da je ovde stvar vrlo jednostavna i da će Veće ovo uskoro i samo uvideti, te znamo da će Veće sve ovo veoma pažljivo istražiti i da neće biti zavedeno maglom koja se možda diže iz međunarodnih pregovora u kojima je učestvovao optuženi direktno, ili je predavao tu odgovornost nekom

drugom. Ta magla neće sakriti istinu onoga što se zapravo desilo i pokazaće da je to bio jedan nameran planirani zločinački akt proterivanja sopstvenog naroda, zbog stava koji su oni zauzeli u odnosu na njega.

Časni Sude, samo trenutak, molim vas. Stvari su se tako završile da je u junu 1999. godine oko 800.000 kosovskih Albanaca, jedna trećina ukupnog stanovništva kosovskih Albanaca bila proterana. Hiljade su bile ili razmeštene u okviru samog Kosova, nepoznati broj je bio pobijen. 3. juna Savezna Republika Jugoslavija prihvatila je sporazum kojim je ovaj konflikt bio razrešen, u skladu sa planom, koji je njihovom predstavniku dao finski zvaničnik Marti Ahtisari (Martti Ahtisaari) i predstavnik Ruske Federacije, Viktor Černomirdin (Viktor Chernomyrdin), što je dovelo do brzog povlačenja saveznih i republičkih snaga policijskih i specijalnih jedinica, u skladu sa ovim vojno-tehničkim sporazumom. I hteo bih na ovo da se osvrnem tako što bih rekao sledeće: Ojdanić, Pavković i Lazarević su bili odlikovani i unapređeni od strane optuženog. Imam još samo nekoliko dopunskih stvari koje bih želeo da kažem pre nego što prepustim gospodinu Rajnefeldu mesto za mikrofonom.

Časni Sude, usled toga što nismo imali dovoljno vremena, ja sam ovde brzo opisao u skraćenoj verziji učešće optuženog u dugogodišnjim događajima koji su se odvili tokom ova tri konflikta na ovom području. Bez obzira što sam ja ovo izneo u skraćenoj verziji, ja se nadam da sam ovde uspeo da vam pokažem mnoge linije povezanosti, neke proističu iz pravnih odredbi, iz ustava, iz direktnih ovlašćenja, neke proističu iz nekih drugih veza. Sve ga neminovno povezuju sa događajima za koje je optužen. Ovde ćete videti puno segmenata, dokaza koji počinju na Kosovu, završavaju se na Kosovu, prolaze kroz poraze, bar što se njega tiče u Hrvatskoj i u Bosni, a sve to zajedno otkriva jednu jedinstvenu neisprekidanu liniju misli optuženog, koja je bila sprovedena putem jedne male, promenljive grupu aktera.

I na kraju, šta možemo još da kažemo da bi rezimirali užasnu tragediju koju ćemo uskoro početi da istražujemo. Hrvatska, Bosna i Kosovo su kao zajednički element imale Srbiju za susednu zemlju i isto tako su imale optuženog koji je bio umešan u kreiranje njihove sudbine. Od samog početka, optuženi je pokušao da uveri one koji su hteli da slušaju da ono što će se desiti je neizbežno, njegova moć uveravanja je bila prilično velika. Ja mislim da sam juče rekao nešto o snazi i kvalitetu onog njegovog govora, gde je spomenuo korišćenje oružanog sukoba, govora koji je inače sadržao puno dobrih elemenata. To je čovek koji je umeo da uveri druge, to je čovek koji je umeo da natera druge da ga slede. Ukoliko pogledamo ono što se desilo bivšoj Jugoslaviji, shvatićemo da ono što se desilo nije bilo neizbežno, to nisu bila

božija već ljudska dela. To su bila dela koja su nastupila kao posledica odluka ljudi, pre svega ovog čoveka ovde, to su bila dela koja su preduzeta bez obzira na interese ili čak živote drugih, na jedan način koji ovo Veće možda neće moći u potpunosti da razume. A istina, što se tiče Bosne i Hercegovine i Hrvatske, činjenica je da je optuženi bio njihov komšija što se isto odnosi i na Kosovo, i to je nešto što je odredilo sudbine mnogih. Jedna karijera koja je trajala 13 godina, a možemo da kažemo da se radilo o karijeri zločinačke vrste u trajanju od bar osam godina, tokom kog perioda se on trudio da postigne dve stvari: da maksimizira svoju moć i kontrolu, da pridobije teritorijalnu kontrolu koju će sprovoditi Srbi i da maksimizira kontrolu nad Srbima. On je sve ovo uradio tako što je uskratio osnovna fundamentalna prava onima koji se sa njim nisu slagali. On je uskraćivao sve vrste prava koja su možda u početku izgledala manje značajna, a kasnije tokom vremena je dolazilo do mnogih većih kršenja i uskraćivanja prava nesrpskom stanovništvu, kojem je na kraju, u nekim slučajevima, uskraćivano čak pravo na život. I dok je on predvodio svoju zemlju, uvek se trudio da uveri Srbe da Srbija ne ratuje. On je stalno tvrdio da se ratovi koje je on prouzrokovao događaju negde drugde, u nekim drugim zemljama, da se to njega ne tiče. Veće se verovatno seća da sam spomenuo jedan od njegovih mehanizama kontrole, gde se pokazivalo da je on zapravo imao kontrolu nad ključnim ljudima koji su provodili njegovu volju, ali je on sebe distancirao od toga, pokazujući se kao moralno odgovorna osoba, i to objašnjava nemanje potrebe za pokazivanje žaljenja i osećaja stida. To što je uradio drugim ljudima, on je uradio i svom narodu. On je stalno govorio da "to što se događa, nema nikakve veze sa nama". Ali naravno, ono što se događalo je zapravo to da njega nisu interesovale granice, već jedina granica koja je njega na kraju krajeva interesovala i na kojoj je on puno radio, bila je granica između srpskog i nesrpskog stanovništva. On se trudio da dovede konflikt do tačke, gde je bilo neophodno upotrebiti armiju. Pa ipak i dalje je tvrdio da Srbija nije ratovala, ali je zapravo ratovao on. On nam je rekao da je on samo branio svoj narod, ali oni nisu tražili njegovu zaštitu, oni nisu bili izloženi napadu. Srbija danas živi u miru, posle mnogo godina, ponovo gradi svoje veze sa svojim susedima. Ja bih želeo da podsetim Veće na ono što je glavna Tužiteljica rekla o tome kako je potrebno da se ustanovi individualna krivica a ne ukupna krivica. Ovde se radi samo o pojedinačnoj krivici ove osobe koja se nalazi pred nama. Ono što je on uradio ili pokušao da uradi je da od svojih ljudi napravi nesvesne saučesnike koje je uvukao u svoje planove i posledice koje su usledile i jednom kada ih je uvukao, oni dugo nisu mogli da se izvuku. Ono što je on uradio u to vreme, zacrtavajući planove za budućnost, dovelo je do toga da se desi nešto što se često događa kada se radi

o zločinima, a ratni zločini jesu zločini. Postoje stvari koje ljudi rade znajući da krše zakon i da krše interese čovečanstva. Ljudi to rade, to je uradio i optuženi, a to se zapravo sastojalo iz toga da je on pokušao da izbriše sebe iz ove slike događaja koji su se razvijali. Problem se sastoji u tome da bi izbrisao sebe iz centra događanja, on je morao da ostavi za sobom jednu prazninu, a nije bilo druge osobe koja bi mogla da popuni tu prazninu, nije bilo druge osobe na koju bi se moglo uperiti prstom i reći da je ta osoba kriva za događaje za koje je zapravo kriv on. Svi događaji koje će sada istražiti ovo Veće, po našem mišljenju će biti upereni ka centralnoj figuri, čije postojanje govori o jednoj ljudskoj snazi koja je sve držala pod kontrolom. To je ličnost za koju optuženi tvrdi da nije njegova, ali nema nikog drugog. I mi smatramo da kada proanalizirate sve iznete događaje, silueta te osobe će zapravo ukazivati na osobu koja se nalazi u centru svih ovih događanja, a to je neizostavno figura optuženog pred nama.

Kada je reč o drugim optužnicama, ja sada neću direktno ulaziti u tvrdnje koje se nalaze u njima i ukoliko se vi slažete, ja ću sada prepustiti gospodinu Rajnefeldu da se pozabavi pitanjima koja se tiču mesta izvršenja zločina na Kosovu.

(...)

TUŽILAC RAJNEFELD: Časni Sude, pre više od pola veka, sudija Džekson (Jackson), glavni tužilac pred Međunarodnim vojnim sudom, otvorio je Nirnberško suđenje sledećim rečima: "Nedela koja danas nastojimo osuditi i kazniti bila su tako proračunata, tako zla i tako razarajuća da civilizacija ne može tolerisati ignorisanje njihovog postojanja, jer ne može preživeti njihovo ponavljanje". On je govorio o teškoj odgovornosti koja proizlazi iz prvog suđenja u istoriji za zločine protiv mira. U to vreme, sud se nadao da će presude u tom predmetu delovati kao odvracajući faktor za vođe u svetu. Tamo je poslata jasna poruka da će razni zločini i zločini protiv čovečnosti uvek biti krivično gonjeni u skladu sa pravom. Oni su se nadali da takva suđenja poput Nirnberškog suđenja neće biti potrebna. Međutim, izgleda da je ta nada bila uzaludna, izgleda da se istorija ponavlja. Lekcije, ako ih je neko uopšte i naučio, bile su ili ignorisane ili zaboravljene. Vladavina terora, od strane srpskih snaga tokom Miloševićevog režima na Kosovu, nažalost, učinila je ponovo potrebnim da se danas ponovo održi jedno istorijsko suđenje. Ovim suđenjem započinjemo prvo krivično gonjenje bivšeg šefa države u svetu, za krivična dela koja je počinio dok je bio na tom položaju. Naravno, veoma je velika odgovornost učestvovati u suđenju u kojem će gospodin Milošević biti priveden pred lice pravde za navode o deportacijama,

prisilnim premeštanjima, ubistvima i progonima. To je ono za što se on tereti u optužnici.

Tužilac Međunarodnog krivičnog Suda za bivšu Jugoslaviju Karla del Ponte dala je svoju uvodnu reč, a moj kolega gospodin Najs već vam je izložio opšti pogled teza optužbe u ovom predmetu i to za sve tri optužnice koje su sada spojene u jedan postupak. On je takođe izneo način na koji mi nameravamo dokazati da je gospodin Milošević pravno i krivično odgovoran za dela i propuste srpskih snaga, koje su počinila ta zverstva. Kao viši zastupnik Tužilaštva, odgovoran za kosovsku komponentu ovog suđenja, moja je dužnost sada da vam iznesem ostatak uvodne reči Tužilaštva, u kojoj ću opisati prirodu i karakter onoga što mi zovemo zločinima, koji leže u osnovi optužnice za Kosovo. Želim vam dati kratki prikaz onoga što se dogodilo u otprilike prvih šest meseci 1999. godine. Taj prikaz će pretresnom Veću dati okvir za predmet Kosovo.

Časni Sude, tvrdnja je Tužilaštva da je suđenje koje započinje ovde danas u suštini slučaj deportacije. Čućete svedoke i pročitati izjave koji kažu da je do kraja juna 1999. godine više od 800.000 civila kosovskih Albanaca, prisilno proterano iz svojih domova od strane srpskih snaga, te su bili prisiljeni bežati u susedne države. Kad kažem srpskih snaga, govorim o snagama Savezne Republike Jugoslavije, snagama MUP-a, to jest policije i izvesnim paravojnim formacijama. Međutim, biće jednostavnije ukoliko ih nazovem zajedničkim imenom srpske snage. Na ekranima pred vama ponovo možete videti kartu Balkana, koju je već koristio moj uvaženi kolega, gospodin Najs.

Tokom proterivanja otprilike 800.000 ljudi iz svojih domova, ubijeno je hiljade civila. Među mnogim žrtvama bili su starci, žene i deca. Međutim, pre nego što krenem dalje, valja reći da je u to vreme na Kosovu trajao oružani sukob, sukob između Savezne Republike Jugoslavije i srpskih snaga s jedne strane i Oslobođilačke vojske Kosova, odnosno OVK na drugoj strani. Nadalje, mora se takođe reći da u vreme oružanog sukoba, nažalost, ali i neizbežno dolazi do toga da ljudi izgube život. Nema nikakve sumnje da su u ovom oružanom sukobu izvesni naoružani borci na obe strane izgubili život kao legitimne žrtve rata. Činjenica da ljudi gube život u vreme rata ne znači nužno, samo po sebi, da je došlo do ratnog zločina. Međutim, rekavši to, valja takođe naglasiti da ovaj predmet ne govori o tome. Ovaj predmet govori o progonima u raznim oblicima, progonima civila na sistematskoj i rasprostranjenoj osnovi i ta dela kada su počinjena nad civilima, onim koji ne sudeluju u neprijateljstvima, postaju ratni zločini i treba ih krivično goniti u okviru jurisdikcije ovoga Suda. Iako optužnica pokriva vremenski period

između 1. januara 1999. do 20. juna 1999. godine, valja imati na umu da je diskriminatorna kampanja progona i proterivanja kosovskih Albanaca počela mnogo ranije. U našem predpretnom podnesku istakli smo činjenicu da je u izvesno vreme 1998. godine došlo do sličnih kampanja koje su već rezultirale unutrašnjim raseljavanjem hiljada izbeglica. Prema podacima UNHCR-a koje ćemo izneti na suđenju, do kraja oktobra 1998. godine, otprilike 285.000 Kosovara već je bilo razmešteno, raseljeno unutar pokrajine. Ta kampanja progona i proterivanja pojačala se u svom intenzitetu i svojoj žestini pri kraju marta 1999. godine i to otprilike u isto vreme kada su međunarodni posmatrači povučeni sa Kosova. Osoblje UNHCR-a je, međutim, nastavilo i dalje pratiti broj izbeglica koji prelazi granične prelaze Kosova. Njihovi podaci pokazuju da je do 30. marta, otprilike 94.000 Kosovara, najviše žena, dece i staraca, pobešlo iz Kosova i to u vremenskom periodu od 24. marta. Znači, govorim o vremenskom periodu od svega jedne nedelje. Ti izveštaji govore ne samo o dnevnoj evidenciji izbeglica, već i o namernom razaranju njihovih domova, o namernom proterivanju i mnogi od njih nisu znali što se dogodilo sa muškarcima koji su bili razdvojeni u vreme proterivanja.

Čućete takođe brojke ukupnog dnevnog broja izbeglica koje su prikupili zvaničnici UNHCR-a. Ti će izveštaji pokazati ne samo ukupne dnevne brojeve izbeglica, nego i to da su ti ljudi rekli da su bili prisiljeni da napuste svoje domove po niskoj temperaturi, noću, peške, neki od njih čak i bosu. Hiljade i hiljade njih, stigli su autobusima i vozovima nakon što su ih srpske vlasti okupile kako bi čekali na proterivanje. U tom izveštaju dalje se kaže da su hiljade i hiljade ljudi bili u pokretu na Kosovu tokom oštre zime, a takođe postoji informacija da je nekoliko dece umrlo od dehidracije. Konačno, u tom izveštaju stoji da je prema podacima UNHCR-a, otprilike 860.000 Kosovara napustilo Kosovo između 24. marta 1999. i 10. juna 1999. godine. Prema tome, to je ono na što sam mislio kada sam rekao da će se ovaj predmet uglavnom baviti deportacijama, odnosno da je to predmet o deportaciji.

Nema nikakve sumnje da će u nekom trenutku, tokom ovog suđenja, gospodin Milošević ili neko drugi ko ga zastupa izneti tvrdnju da je razlog zbog kojeg su ti ljudi pobešli iz Kosova bombardovanje NATO pakta, a ne napadi srpskih snaga. Želeo bih odmah odgovoriti na tu tvrdnju. Tvrdnja Tužilaštva je da će vam svedoci reći da je najveći broj izbeglica pobešao iz svojih domova zbog napada srpskih snaga, a ne zbog bombardovanja NATO pakta.

Takođe koristiće vam i stručni izveštaj koji je pripremio doktor Patrik Bol (Patrick Ball). U tom izveštaju analiziraju se podaci iz raznih izvora,

uključujući UNHCR, o pokretima izbeglica u relevantnom vremenskom periodu. U suštini, nezavisna procena tog izveštaja, ako je ovaj Sud prihvati, delovaće kao potkrepljujući faktor u odnosu na ostatak dokaznog materijala. Ta analiza sugerise da su posledice aktivnosti OVK i NATO pakta, nekonzistentne sa podacima koje imamo na raspolaganju o kretanju izbeglica i njihovom lišavanju života. Mi predviđamo da će vam taj izveštaj reći da je gotovo svaki svedok rekao da je pobešao zbog napredovanja srpskih trupa, a ne zbog bombardovanja NATO pakta.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Rajnefeld, šta ako Veće utvrdi kao činjenično stanje da su oni pobešli zbog bombardovanja NATO pakta? Da li ćete onda vi izneti vaš pravni stav?

TUŽILAC RAJNEFELD: Da, da. Ja ću to reći već sada u uvodnoj reči, ali nešto kasnije, ako mi dozvolite. Iz dokaza koje ćete čuti tokom ovog suđenja, postaće potpuno jasno da je masovni pokret izbeglica širom Kosova bila direktna posledica delovanja srpskih snaga. Oni su sproveli zajednički i organizovani plan da se Albanci terorom nagnaju u beg. Seljani bi prvo čuli zvuk granatiranja iz susednog sela, videli bi kako gore kuće, čuli bi stravične priče žrtava koje beže i bojali bi se da ih čeka ista sudbina. Zbog toga bi oni svoju porodicu i imovinu natovarili na traktor, kola, bilo koji vid transporta i pridružili bi se konvoju kako bi izbegli svoje stradanje. Ubijanja, pljačke, silovanja i razaranja imovine bili su posebno smišljeni tako da se stanovništvo natera u beg. Isto tako, postaće jasno da su arhitekti ovog etničkog čišćenja iskoristili kampanju bombardovanja NATO-a kako bi intenzivirali svoje akcije. Dokazi će pokazati da su između 24. i 30. marta srpske snage pojačale kampanju ubijanja i deportacija, nameravajući za to okriviti bombardovanje NATO-a. Povlačenje međunarodnih posmatrača i predviđanje početka bombardovanja NATO, dalo je srpskim snagama izvrsnu priliku da pojačaju svoju kampanju, a pri tom otkriva druge. Vi ćete na osnovu dokaza koje ćemo mi izvesti zaključiti da je upravo to ono što su oni učinili. Čućete iskaze o masovnim pogubljenjima i sistematskom procesu u kojem su srpske snage išle od zaseoka do zaseoka, od sela do sela, do grada do grada ubijajući, silujući, spaljujući, pljačkajući i razarajući imovinu.

A sada na monitoru pred vama možete videti dve fotografije. Stavite ih zasebno na grafoskop. Na prvoj fotografiji vidite kuću koja gori, a ispred nje stoje dvojica vojnika sa uzdignuta tri prsta. Na drugoj fotografiji, vide se tri različita vojnika koji ponovo stoje ispred jedne kuće koja gori. Ovaj proces trebao je uplašiti civilno stanovništvo da napusti svoje domove, svoja sela, a na kraju krajeva i svoju pokrajinu. Posledica koja je trebala uslediti, bila je ta da se oni nemaju kuda vratiti.

Već ste čuli da je dolazilo do spaljivanja ličnih dokumenata. Kao što možete videti, iz fotografije koja je sada na grafoskopu, a na kojoj se vide komadići spaljenih pasoša i ličnih dokumenata. To je scena tipična za ono što se događalo tokom kampanje progona.

Vrlo često, napadači su žrtvama govorili da napuste Kosovo i da odu u Albaniju. Čućete da su srpske snage sistematski uzimale lične karte i registracije za vozila od izbeglica. Učinivši to, te su snage ustvari uklonile fizičke dokaze o tome da su ti ljudi imali dozvolu boravka i na taj način su ih sprečili da se povrate. Sve je to učinjeno kako bi se osiguralo da se kosovski Albanci etnički očiste iz te pokrajine. Iz dokaza koje ćete čuti tokom ovog suđenja postaće očito da je ova kampanja deportacija i etničkog čišćenja trajala širom Kosova. Optužnica koja se nalazi pred vama, kada je reč o Kosovu, navodi 13 lokaliteta deportacija i 12 lokaliteta ubistava. Neke se od njih preklapaju. Te lokacije, naravno, nisu jedini lokaliteti na kojima je došlo do deportacija, odnosno ubistava. To je tek jedan reprezentativni uzorak onoga što se ustvari dešavalo širom Kosova.

A sada, pre nego što prodiskutujem neke od detalja tih lokaliteta koji stoje u optužnici, možda će biti od pomoći Pretresnom veću da prvo pogleda kartu Kosova na kojoj se vide ti lokaliteti. Neke od njih već je pokazao gospodin Najs, a ovi lokaliteti, ova prva karta koja se sada nalazi na grafoskopu predstavlja lokalitete deportacija. Plave tačke koje predstavljaju sela i gradove o kojima ćemo izvoditi dokaze na ovom suđenju, nisu izolovane na samo jedno geografsko područje. Inače, te tačke pokrivaju gotovo celu pokrajinu Kosovo. Ova karta demonstrira rasprostranjenu i sistematsku prirodu plana deportacije. Ako uzmete u obzir da je većina tih lokacija etnički očišćena za samo jednu nedelju, između 24. i 31. marta, onda postaje očito da se radilo o jednom velikom zajedničkom i organizovanom napadu srpskih snaga da se sakupi i deportira što je moguće više kosovskih Albanaca i to u jednom kratkom periodu. Prema tome, neizbežan zaključak koji se nameće na temelju ovih činjenica je taj da se to nije dogodilo slučajno. Tu se nije radilo o slučajnosti. Dokazi koje ćete čuti jasno će pokazati da je to bio rezultat koordiniranog napada raznih srpskih snaga, Vojske Jugoslavije ili VJ, te policije ili MUP-a, koji su delovali zajednički. Taj se obrazac ponavlja od sela do sela. To je bio planirani i smišljeni *modus operandi* kombinovanih srpskih snaga i to se dešavalo na celom Kosovu. To će, nakon što čujete dokaze, postati kristalno jasno. A sada prelazim na kartu lokaliteta ubistava. Da li je ovo možda pogodan trenutak za pauzu?

SUDIJA MEJ: Izvolite, gospodine Rajnefeld.

TUŽILAC RAJNEFELD: Hvala, časnih Sude. Pre nego što počnem, ponovo mi je skrenuta pažnja tokom pauze da je transkript pokazao da sam napravio grešku u pogledu identiteta 800.000 civila. Verujem da je transkript pokazao da sam ja rekao 800.000 srpskih civila. Ono što sam nameravao da kažem je da je, naravno, na Kosovu 800.000 albanskih civila naterano od strane srpskih snaga da pobegnu, odnosno bili su prisiljeni da napuste svoje domove. Ako se u transkriptu pojavljuju srpski civili, hteo sam da skrenem vašu pažnju na to da se to ispravi. Pre pauze za ručak, rekao sam vam da ću pokazati kartu na kojoj su mesta ubistava. Ona je sada na grafoskopu. Molim vas, pogledajte to i videćete da su to tačke raspršene po celom Kosovu, na sličan način kao što su prikazana mesta deportacije. Ponovo predviđamo da ćete čuti svedočenje svedoka o tome kako su kombinovane snage Vojske Jugoslavije i MUP-a opkolile njihova sela. Često su stanovnici koji su preživeli prethodne napade na selo bili oterani u tom pravcu. Taj obrazac se nastavio. Vojska Jugoslavije je često opkoljavala selo, ponekad granatirajući grad, ali gotovo uvek blokirajući najveći broj mogućih puteva i ostavljajući samo jedan koridor za žrtve da ga koriste da bi napustile to područje. MUP i druge snage su onda išle od vrata do vrata, ubijale, pljačkale, palile imovinu i religiozne objekte i tako osiguravale da su proterani svi stanovnici ne srpskog porekla. Pogledajte, molim vas, sada vaše monitore da vidite jedan odlomak nakon tipičnog napada na selo, ovo je snimljeno u mestu Vučitrn (Vushtrri). Da li je tehnička kabina spremna da prikaže video snimak u ovom trenutku?

SUDIJA MEJ: Izgleda da imamo teškoća. Možete da idete dalje, da pređete na drugu temu, pa ćemo se vratiti na to.

TUŽILAC RAJNEFELD: Da, mada se ovaj snimak, nalazi upravo u ovom redosledu na glavnoj traci, ali ići ću dalje. U suštini *modus operandi* je obuhvatao javna ubistva, ponekad i silovanja da bi se širio takav strah među civilnim stanovništvom, kako bi oni koji su preživeli pobegli ne bi li izbegli sličnu sudbinu. Čućete dokaze da su mnogi od tih izbeglica bili upućeni da napuste Kosovo.

SUDIJA MEJ: Video snimak je sada spreman.

TUŽILAC RAJNEFELD: Hvala. Molim da ga pustite.

(Pušten je video snimak Vučitrna nakon napada)

TUŽILAC RAJNEFELD: Kao što možete da vidite sa ovih snimaka, imovina je spaljena, ubijene su životinje. Dakle, upravo sam hteo da kažem da je ovim izbeglicama rečeno da napuste Kosovo i često su ih pratili do granice, što su činile uniformisane srpske snage, ponekad autobusima i vozovima koje su obezbedili Srbi, da bi ubrzali njihov odlazak. Uoči njihovog odlaska došlo je do totalne destrukcije, razaranja sela, tako da se osigura da ne ostane ništa

čemu bi se oni vratili. Ovaj obrazac se ponavljao stalno iznova, širom Kosova. Kada čujete dokaze i svedočenja videćete da se sličan obrazac razvijao od opštine do opštine, od sela do sela. Ponovo bih zamolio da pogledate ekran.

(Pušten je video snimak)

TUŽILAC RAJNEFELD: Kada svedoci budu pominjali policajce ili MUP, mi bismo možda mogli mentalno zamisliti redovnog policajca kojeg vidate svakodnevno na ulici. Ali ovaj odlomak koji ste upravo videli ustvari prikazuje policajca MUP-a naoružanog automatskim oružjem i vojnički obučenog. Svedoci će vam reći da su ovi policajci bili često naoružani, u protivoklopnim vozilima, naoružani minobacačima, bombama i drugim oružjem i onim što ne biste povezivali sa policijom. Pomoglo bi Sudu kada bi shvatio da je takvim ponašanjem usađivan strah među seljanima koji bi mogli biti napadnuti. Seljani koji su preživeli obično su imali samo jedan put za beg u pravcu u kojem su njihovi napadači hteli da idu. Cele porodice su bile prisiljene da napuste domove. Muškarci, žene, deca i stariji, bežali su od svojih napadača, pridruživali se drugim seljanima koji su takođe imali nameru da beže. Desetine su se pretvarale u stotine, na kraju u hiljade, koji su formirali konvoje i svi su proterivani iz Kosova u Albaniju, Makedoniju i Crnu Goru. Kao što sam ranije rekao, do kraja sukoba u junu, prema UNHCR-ovim evidencijama i procenama više od 800.000 kosovskih Albanaca je interno raseljeno iz svojih domova, dakle unutar Kosova, a većina njih je onda deportirana iz pokrajine. Nekoliko nas, odnosno vrlo malo nas može da zaboravi šokantne fotografije i prizore koje smo videli na televiziji, iz svojih dnevnih soba, u martu 1999. godine, kada je svet video ono što je izgledalo kao beskonačni konvoj izbeglica koje napuštaju Kosovo. Ponovo bih vas zamolio da pogledate monitore.

(Video snimak konvoja ljudi)

TUŽILAC RAJNEFELD: Kao što vidite ovde, reč je o snimcima konvoja ljudi. Ovo nije bio izolovani incident. Brojni video snimci na različitim prelazima granica su na raspolaganju, ali da bi Veće moglo da zamisli kakvo će biti svedočenje koje će čuti od svedoka, molim vas da gledate monitore dok vam prikazujemo kratak drugi odsečak koji pokazuje kolonu izbeglica koje pate, a koje prate vojnici Srbi, vojnici Vojske Jugoslavije. Možete da videte vojnike, jedan stoji, još vojnika koji prate cele porodice.

(Pušten je video snimak)

TUŽILAC RAJNEFELD: Ako postoji ikakva sumnja u vezi s tim da su te izbeglice deportovane sa Kosova, razmotrite činjenicu da su srpske vlasti planirale unapred transport da bi ih prebacile. Ta vrsta aktivnosti traži planiranje, koordinaciju i u većini slučajeva dozvolu viših vlasti. Ovo nisu bili

redovni vozovi. Ovo su bili vozovi koji su specijalno obezbeđeni da bi se ubrzala deportacija civila do granice. Skrećem vam pažnju da su izbeglice stigle na makedonsku granicu vozovima sa Kosova.

(Pušten je video snimak)

TUŽILAC RAJNEFELD: Ovde vidite vozove u koje se ukrcavaju cele porodice i možete videti da oni ne odlaze dobrovoljno. I šta su tvorci ove kampanje imali da kažu, kada su bili konfrontirani sa ovim činjenicama? Kada je jedan viši međunarodni posmatrač pozvao optuženog telefonom da se požali što kosovski Albanci idu konjskim kolima i traktorskim prikolicama, proterani, sa svom svojom imovinom, kakav je bio njegov odgovor? Međunarodni zvaničnik će vam reći da mu je optuženi odgovorio da su ljudi koje je video bili na pikniku, na izletu. Na neki način, ipak, ovi ljudi su imali sreće, oni koji su uspeli da pobegnu, da spase svoje živote. Mnogi njihovi rođaci i komšije nisu preživeli ovu kampanju proterivanja da bi svedočili na ovom suđenju. Njihove priče će ispričati oni koji su preživeli i forenzički dokazi, za koje njihove ubice nisu očekivali da će biti otkriveni. U mnogim slučajevima, forenzički patolozi su strpljivo i precizno sastavljali delove kostiju, tkanine, identifikacione dokumente, tokom meseci i godina ekshumacija širom Kosova i na drugim mestima na kojima su pokopani u Srbiji. Tokom ovog suđenja, Tužilaštvo će izvesti dokaze velikog broja svedoka o tome što se desilo njima, njihovim rođacima i komšijama. Naravno, zbog vremenskih ograničenja, vi ćete verovatno čuti jednog ili dva svedoka koji će svedočiti ovde o svakom od mesta koji se pominju u optužnici. Njihovi dokazi će biti podržani izjavama drugih svedoka, koje su date kao izjave pod zakletvom, u skladu sa Pravilnikom o postupku i dokazima, ukoliko Veće odluči da prihvati takve dokaze. Njihova kolektivna priča o tome što se desilo, ukazuje na postojanje posebnog obrasca proterivanja sa Kosova koji su ostvarivali srpski napadači. Pretresno veće će imati na raspolaganju jedan broj karata, fotografija, mapa, dokumenata, video snimaka i izveštaja pored svedočenja uživo svedoka na ovom suđenju. Jedan primer takve karte koji su napravili analitičari ovog Suda pokazuje različite puteve kojima su išle izbeglice kada su bežale sa Kosova, a napravljene su na osnovu izjava svedoka koje ćete čuti ovde.

Ako pogledate sada kartu u boji koja se nalazi na grafoskopu, videćete da svaka od različitih ruta obeleženih drugom bojom pokazuje drugi pravac ili koridor bega koji su koristile izbeglice. Svi oni vode izvan Kosova, bilo u Makedoniju, Albaniju ili Crnu Goru. To će biti detaljno objašnjeno, to će objasniti analitičari koji će biti pozvani da svedoče tokom ovog postupka. Nema potrebe da kažem ovde šta se desilo na svakom od ovih mesta jer to je

navedeno u optužnici. Međutim, predlažem da se koristi ova instruktivna skica za nekoliko mesta, koja će pomoći Pretresnom veću prilikom saslušavanja svedočenja svedoka.

Prvo bih hteo da se pozabavimo Belom Crkvom (Bellacerke). Videćete sa fotografije da su 25. marta 1999. godine ili približno tog datuma, snage SRJ i Srbije napale selo Belu Crkvu u opštini Orahovac. Mnogi od stanovnika Bele Crkve pobjegli su u rečno korito izvan sela i pokušali da se sakriju ispod železničkog mosta. Još seljana se približilo tom mostu i tada je srpska policijska patrola, od oko 15 policajaca, otvorila vatru na njih i pobila dvanaestoro ljudi, uključujući tri žene i sedmoro dece mlađih od 12 godina. Preživelo je samo dvogodišnje dete. Policija je onda naredila ostalim seljanima koji su se nalazili u tom koritu, a u to vreme muškarci su odvojeni od žena i dece, da skinu odeću, sistematski su im uzeli sve vrednosti i identifikaciona dokumenta, a ženama i deci su onda naredili da odu. Seoski lekar je pokušao da razgovara sa komandrom policije, ali su ga ustrelili, kao i njegovog nećaka. Ostali muškarci su onda po naređenju morali da se vrata u to korito. Nakon što su poslušali naređenje, policajci su otvorili vatru na muškarce i pobili više od njih 30. Problem za napadače sa takvim metodom pogubljenja je bio što ne bi svi bili pobijeni na licu mesta, neki bi preživeli pucnjavu i pretvarali se da su mrtvi, ležeći mirno, ispod gomile ostalih tela. Srećom, ti preživeli su živeli da bi ispričali priču o tome što se desilo. Kasnije ekshumacije su pronašle 54 leša i potvrdile njihove strašne priče. Sada bi hteo da se pozabavimo Izbicom (Izbice). Na grafoskopu sada vidite fotografiju iz vazduha, fotografiju Izbice koju su napravili istražitelji međunarodnog Suda 8. avgusta 2001. godine.

(Prikazana fotografija Izbice)

Kao što možete da vidite, Izbica je selo koje se nalazi u dolini. Od približno 24. marta, zbog teške artiljerijske vatre od strane snaga SRJ i Srbije, seljani iz okolnog područja su se preselili u Izbicu kao mesto gde su se sklonili. 28. marta srpske snage su opkolile selo Izbica, tu su našli stotine izbeglica koji su se skupili zajedno u jednom velikom polju i tu su počeli da traže novac od njih. Otprilike 150 muškaraca, uglavnom starijih i nemoćnih su dobili naređenje da se postroje na glavnom putu. U to vreme, ženama i deci su naredili da odu i to da idu u pravcu Albanije. Muškarce su onda ponovo podelili i rekli im da idu u različitim pravcima. Jedan od preživelih je prebrojao da je u njegovoj grupi bilo 33 muškarca koje su naterali da idu prema šumi. Kada su stigli do potoka, rekli su im da kleknu i gotovo odmah, trupe koje su ih sprovodile su otvorile vatru na njih i pobile mnoge od njih. Preživeli u drugoj grupi je rekao da su on i njih 75 koji su bili s njim morali da

idu prema gradu Vragadolu () i nakon kratkog puta, takođe, pošto im je rečeno da se postroje prema šumi, ustreljeni su. Dve starije žene su bile previše slabe da bi otišle sa glavnim konvojem žena i dece i njih su strpali u jednu prikolicu. Srpske snage su onda jednostavno zapalile tu prikolicu i njih žive spalile. Čućete da je 127 ljudi ubijeno u tom incidentu. Zajedno sa još 12 ljudi koji su ubijeni u jednom drugom incidentu, zakopani su i tu su ih zakopali lokalni seljani. Lokalni lekar, Liri Loši (Liri Loshi), snimio je na video traku leševa na mestu gde su ih pronašli i takođe, kada su ih posle toga zakopali. Video doktora Lošija i snimci koji su napravljeni sa tog video snimka su deo dokaza koje Tužilaštvo namerava da prikaže tokom ovog suđenja. U ovom trenutku predlažem da odgledamo jedan kratak odlomak tog video snimka da biste videli šta se desilo.

(Pušten je video snimak pobijenih seljana)

TUŽILAC RAJNEFELD: Ovo što vidite je red leševa. Ovaj video snimak smo delimično isekli da bi izbacili najstrašnije delove, ali moramo da upozorimo one koji gledaju da je to strašno. Na kraju ćete videti izbliza snimak jednog starijeg čoveka sa štakama. 17. aprila 1999. godine, video snimak doktora Lošija, zajedno sa snimcima iz vazduha, emitovan je širom sveta od strane portparola NATO-a. Očigledno, odgovor beogradske televizije je bio taj da su to lažni snimci i sugerisano je da je taj video snimak napravljen ili u Makedoniji ili u Albaniji. U suštini, oni su negirali izveštaje o masakru. Međutim, kasniji snimci koji su napravljeni iz vazduha ovog istog područja što je urađeno tokom četiri različita dana daju sliku iz koje se može zaključiti da je pokušano da se prikriju dokazi od strane srpskih vlasti. Ako sada pogledate monitor, ja se izvinjavam zbog kvaliteta, možda mogu da vam pokažem područje koje vidite na levoj strani, to je snimak napravljen 9. marta 1999. godine i tu je nacrtan kvadrat oko oblasti. Ova fotografija pokazuje jedno polje na kome nema grobova. Slična fotografija je snimljena 15. aprila, dakle dve sedmice nakon masakra, i barem na originalu se jasno vidi da su to redovi i redovi prekopane zemlje i vidi se da je to ustvari groblje.

(Prikazane fotografije snimljene 9. i 15. aprila, 15. maja i 3. juna 1999. godine)

TUŽILAC RAJNEFELD: Sada prelazimo na drugu fotografiju. Kao što vidite na ovoj fotografiji, koja je slikana 15. maja i nalazi se sa leve strane, grobnica se i dalje nalazi ovde. Vidite ovde čitav niz sitnih linija, ali ukoliko pogledate na fotografiju s desne strane, koja je slikana 3. juna, tu postoji jedna velika crna tačka, grobnice su nestale i to sada izgleda kao jedna velika količina iskopane zemlje. Kasnija istraga je pokazala da su se 1. i 2. juna 1999. godine, snage Srbije i SRJ vratile u Izbicu i uklonile tela iz grobnica. 27. juna

1999. godine, francuski forenzički tim je pregledao grobnicu u Izbici i nisu našli tela, ali su našli tragove ukopavanja ljudskih tela tamo. Oni su prikupili veliku količinu predmeta, napravili skice i fotografisali taj lokalitet. Oni su zaključili da je nekad tamo bilo zakopano 139 leševa, ali mesto nalaženja tih tela danas nije poznato. Do danas, ova tela nisu niti nađena niti identifikovana. Srpske vlasti su doduše nedavno priznale da su uklonile tela. Ja ću se ovde, za trenutak zaustaviti, da istaknem nešto od dopunskog značaja. To pokazuje da su srpske vlasti prvo pokušale da poriču ove navode, a onda kada su dokazni predmeti satelitskih slika potvrdili ove navode, onda su pokušali da otpočnu jednu kampanju prikrivanja. Autori ovog pokušaja nisu uspjeli u svojoj kampanji. Oni nikad nisu očekivali da će međunarodna zajednica toliko truda uložiti da bi detaljno istražila ove grobnice, nikad nisu očekivali da će njihovi pokušaji da to prikriju zapravo biti dopunski dokaz ciljanog karaktera njihovih zločina. Oni su greškom odnosno smatrali su da su uspjeli da zavaraju svoje tragove i nisu bili u pravu zato što dokazi koje ćemo dobiti od preživelih zajedno sa fotografijama i forenzičkim predmetima će uveriti raspravno Veće tačno u ono šta se desilo.

Sada prelazimo na opštinu Kačanik (Kacanik) koja se nalazi blizu granice sa bivšom jugoslovenskom republikom Makedonijom. Ona takođe sadrži dva važna granična prelaza, Đeneral Janković (Hani i Elezit) i Globočica (Gllobocice). Glavni administrativni grad ove opštine je Kačanik, gde postoji 80 manjih sela i zaseoka. Čućete tokom izvođenja dokaza da su između marta i maja 1999. godine, snage Savezne Republike Jugoslavije i Srbije, otpočele masivan napad uperen na mnoga sela u ovoj opštini. Naročito 9. marta 1999. godine, selo Kotlina (Kotline), koje se nalazi u planinama blizu granice sa Makedonijom, bilo je granatirano od strane snaga Vojske Jugoslavije i policije koje su delovale u sadejstvu, usled čega je puno kuća bilo uništeno i spaljeno. Radnje su bile pokradene, uništene, stoka je bila pobijena. Posle odlaska srpskih snaga, stanovnici su se vratili u svoje selo. Otprilike dve nedelje kasnije, 24. marta 1999. godine, selo je bilo granatirano iz drugog pravca i muški stanovnici sela su pobjegli u obližnju šumu. Neki od muškaraca koji su bili pobjegli, bili su uhvaćeni i vraćeni nazad u selo, gde su bili zatvoreni na polju zajedno sa drugim stanovnicima, sa starim licima, ženama i decom. Muškarci su bili naterani da legnu licem na zemlju, a žene i deca su bili ukrcani u vojne kamione i odvezeni u pravcu Kačanika. Stariji muškarci su isto tako bili prisiljeni da peške krenu u tom pravcu. Pošto su kamioni otišli, uhvaćeni muškarci su bili odvedeni na jedno obližnje brdo, gde su postojala dva šahta u zemlji. Iako su oni pokušali da pruže neki otpor, nisu mogli da se mere sa otprilike 150 naoružanih policajaca i vojnika Vojske

Jugoslavije. Kada su došli do granice, do završetka ovih šahtova, muškarce su pretukli i onda ubacili u šahtove. Posle 30 minuta, otprilike, ubačen je eksploziv u oba šahta, koji je prouzrokovao očekivano stravične rezultate. U septembru 1999. godine, austrijski forenzički tim kriminalističkih tehničara je izvršio iskopavanje ovih šahtova odakle je iskopaio 22 tela, od kojih su samo 17 mogli da budu identifikovani.

Ja sada prelazim na lokalitet koji se zove Vučitrn. Jedan od glavnih primera metodologije koju su koristile srpske snage da bi sprovele svoj prisilni transport ili deportaciju može da se ilustruje događajima koji su se odigrali u opštini Vučitrn. Ova opština ima isto veći broj manjih sela i zaseoka, koji su međusobno povezani uskim neasvaltiranim putevima i stazama. Kao što je viđeno i u drugim opštinama, srpske snage su pratile u stopu međunarodne posmatračke koji su se povlačili krajem marta 1999. godine i eskalirali svoje napade na sela u opštini Vučitrn. Izbeglice iz ovog područja su pobjegle u Vučitrn, jer su se nadale da će tamo biti bezbedne. Mnoge od ovih izbeglica su bile prikupljene od strane srpskih vlasti i poslate autobusima u Makedoniju. Neki su odbegli i spasili se od ovog prisilnog iseljavanja, tako što su pobjegli u susedna sela. Jedno od tih sela je bilo Gornje Sudimlje (Studime e Eperme) i stanovništvo tog sela u jednom trenutku je poraslo do broja od 10.000 izbeglica. I ovde ponovo vidimo istu šemu ili *modus operandi* koji smo videli u celoj kosovskoj kampanji deportacije. 14. aprila MUP je zajedno sa pripadnicima Vojske Jugoslavije uspostavio osmatračko mesto na kome je bilo četiri tenka na brežuljcima oko sela, a onda, prema svedocima, kombinovane snage SRJ i Srbije su počele masovno čišćenje svih sela i zaselaka u opštini, idući od severa i bukvalno terajući, usmeravajući izbeglice ispred sebe ka selu Gornje Sudimlje. Ovo je dovelo do toga da su kosovske izbeglice očajnički bežale u konvoju koji se sastojao od traktora, kolica, raznih drugih prevoznih sredstava, ali takođe i peške. Taj konvoj je bio četiri do pet kilometara dug i u njemu je bilo otprilike 30.000 ljudi.

U jednom trenutku, tog popodneva, srpske snage su prisilile konvoj da se zaustavi pored jednog velikog polja. Mnogi od izbeglica su tada morali da predaju svoj nakit, novac i druge dragocenosti vojnicima i policajcima koji su im pretili smrću. Mnogi su bili pretučeni, a nekoliko ih je bilo streljano na licu mesta. To su bila naizgled slučajno odabrana lica. Zatim su snage MUP-a i VJ sprovele konvoj do lokaliteta izvan Vučitrna, gde su muškarci bili odvojeni od žena i dece. Muškarce su poslali u zatvor, a žene i decu u Albaniju. Lokalni Kosovari koji su preživeli ovaj napad, kasnije su zakopali 104 žrtve koje su bile ubijene tog dana.

Tokom jula 1999. godine, tim forenzičara je izvršio ekshumaciju i autopsiju 93 tela. Oni su isto tako pregledali čaure, odeću i druge predmete koji su nađeni. Njihov izveštaj i nalaz ćemo mi predložiti kao dokazni predmet i on je rezimiran u izveštaju veštaka patologa doktora Bakara (Baccard). Među njegovim nalazima ćemo videti, zaključak da je 97% nasilnih ubistava bilo počinjeno iz vatrenog oružja. Mesto nalazjenja ulaznih rana u skoro više od polovine ovih slučajeva, bilo je u potiljku, i u svakom slučaju, ispaljivanje je bilo izvršeno iz velike blizine.

Časni Sude, moj kratki pregled ova četiri mesta deportacija je samo reprezentativni uzorak onoga što se desavalo u pogledu lokaliteta deportacija, navedenih u optužnici i na ostalim delovima Kosova. Ja naravno nemam dovoljno vremena da bih sada detaljno proanalizirao sve lokalitete. Vi ćete videti da smo naveli i dosta mesta koja označavamo kao mesta ubistava. Neki od njih se poklapaju, a neki ne.

Ja sada predlažem da se osvrnemo na lokalitete koje mi zovemo lokalitetima ubijanja, zato što oni ilustruju onu vrstu dela koja su uglavnom bila vršena na svim lokalitetima, a to uključuje i jedinstven skup dopunskih činjenica. Ja se sada pozivam na dokazne predmete koji svedoče o tome, da je došlo do jedne nove kampanje prikrivanja, u kojoj su tela kosovskih Albanaca bila ekshumirana iz prvobitnih grobnica na Kosovu, zatim transportovana hladnjačama i ponovo ukopana na raznim mestima širom Srbije, neka čak i u blizini Beograda.

Sada prelazim na lokalitet koji se zove Suva Reka (Suhareke). Suva Reka je glavni grad opštine koja nosi to isto ime, gde je 90% stanovništva bilo albanskog porekla, a nalazi se u planinskom delu južnog Kosova. Moj kolega Najs je govorio o sporazumu koji je bio postignut između gospodina Miloševića i Holbruka. Posle tog sporazuma, Kosovska verifikaciona misija OEBS-a i posmatrači te misije su bili poslani tamo da vide da li se primenjuju odredbe tog sporazuma. Prema tome, Verifikaciona misija je, između ostalog, stigla i do Suve Reke, u novembru 1998. godine i iznajmila prostorije za svoje kancelarije od porodice poznate po prezimenu Beriša (Berisha). Usled pretnje NATO bombardovanja, Kosovska verifikaciona misija je bila evakuisana 20. marta 1999. godine, usled čega su u Suvoj Reci od 22. marta pa nadalje porasle napetosti i počela je pucnjava širom opštine, pri čemu su Srbi naređivali kosovskim Albancima da napuste to područje. Zapravo srpske snage su išle, pratile u stopu posmatrača koji su se provlačili i brzina kojom su se one kretale je indikacija toga da su se oni već pripremili i da su samo čekali momenat kada će moći da krenu. 25. marta srpski policajci su otišli na imanje porodice Beriša i držeći na nišanu članove te porodice, uklonili su svu opremu

i imovinu koja je pripadala Kosovskoj verifikacionoj misiji, zahtevajući novac od porodice Beriša. Zatim, ujutru, 26. marta, članovi porodice Beriša su videli dva tenka sa topovima uperenim prema njima, koji su bili parkirani na brdu iznad njihovog imanja. U podne, po rečima svedoka, 30 do 50 policajaca, koji su bili obučeni u različite vrste uniformi, napustili su policijsku stanicu u grupi i uputili se direktno ka imanju porodice Beriša. Sada vas molim da pogledamo fotografiju koju vidimo na grafoskopu.

(Prikazana je fotografija kuće porodice Beriša)

TUŽILAC RAJNEFELD: Ovo područje koje vi vidite da je označeno sa žutom strelicom, označava kuću na imanju porodice Beriša koja je neko vreme služila kao kancelarija Kosovske verifikacione misije, a ovo područje iznad, ispred toga i desno od toga na putu, je područje koje je vrlo blizu policijske stanice. Mi ćemo čuti da je 30 do 50 policajaca izašlo iz policijske stanice i uputilo se ka imanju porodice Beriša. Oni su naredili članovima porodice da izađu iz svojih kuća, posle čega je porodica počela da trči u strahu i panici, tražeći sklonište. U toku incidenta, šest članova porodice je ubijeno, a preostali, od kojih su neki bili ranjeni, bili su poterani niz ulicu u kafić koji se nalazio otprilike 70 metara od njihove kuće. Znači, ovaj kafić se nalazio 70 metara od kuće porodice Beriša. Evo, ovim putem i onda se skreće ovamo. U tom trenutku je otprilike 41 civil, od kojih je 22 bilo odraslih i 19 dece maloletnog uzrasta, bilo je prisiljeno da uđe u kafić. Prema rečima očevidaca, jedan lokalni policajac koji je rukovodio akcijom, ušao je u kafić i rekao: "Neće nijedan Albanac ostati živ, mi ćemo ih sve eliminisati". Posle toga, jedan broj policajaca je ušao u kafić i otvorio vatru, pobivši skoro sve od njih. Da bi bili sigurni da su postigli svoj cilj, oni su još dopunski ubacili i ručne bombe u kafić. Ovako je izgledala unutrašnjost kafića pošto su tela bila uklonjena.

Napadačima nije bilo poznato da nisu svi bili ubijeni na licu mesta. Nekolicina onih koji su preživeli svedočice ovde pred vama o onome što se desilo. Prema rečima svedoka, žuti kamion za koga se zna da ga je koristio taj isti policajac koji je rukovodio ovom opisanom akcijom, stao je ispred kafića, i tela svih žrtava su utovarena u njega, uključujući i dve žene, koje su samo bile ranjene, zajedno sa osmogodišnjim detetom jedne od njih. Zatim, ovaj kamion se odvezao u pravcu Prizrena, ali na putu do tamo, te dve povređene žene i dete su uspeli da iskoče iz kamiona i da pobegnu.

Tokom ovog masakra u Suvoj Reci, 26. marta, 47 članova porodice Beriša je bilo pobijeno, uključujući muškarce, žene i decu, u uzrastu od 12 meseci do 81 godine, uključujući i 24-orogodišnju ženu koja je bila u osmom mesecu trudnoće. Ja ću se ovde zaustaviti, da bih ovo naglasio, zato što je ova činjenica važna za nešto o čemu ću govoriti kasnije. U junu 1999. godine,

pošto su se srpske snage povukle sa Kosova, pronađena je masovna grobnica na groblju u Suvoj Reci. Britanski tim forenzičara je izvršio iskopavanje ove grobnice i eksperimentalno je identifikovao tela šestorice članova porodice Beriša. Mesec dana kasnije, u avgustu 1999. godine, britanski tim forenzičara je takođe izvršio ekshumaciju grobnice koja se nalazi u Suvoj Reci na putu za Prizren i koja je bila poznata kao poligon za pucanje. U toj grobnici su pronađeni ostaci ljudskih tela, zajedno sa velikom količinom odeće koja je u međuvremenu bila identifikovana kao odeća onih ljudi, koji su bili ubijeni u kafiću. Tim forenzičara je zaključio da je ova grobnica, nazvana poligon za pucanje, u međuvremenu bila reekshumirana i da je korišćena bila mehanizacija tokom tog postupka.

Takođe ćete čuti da je bila izvršena ekshumacija i na lokalitetu izvan Beograda koji se zove Batajnica. Jedan od tih lokaliteta, nalazi se van perimetra baze u kojoj je bila smeštena antiteroristička policija, koja je isto tako poznata kao SAJ. Između 12. i 26. juna 2001. godine, otprilike 37 tela je bilo pronađeno na tom lokalitetu. Pored tela 13 muškaraca, pronađeni su bili ostaci 14 odraslih žena, devetoro dece i nađen je isto tako jedan fetus od sedam do osam meseci. Vi ćete se, naravno, sećati da je jedna od žena koja je bila ubijena u tom kafiću bila u osmom mesecu trudnoće. Ono što je još šokantnije u vezi sa tim je da su pronađena i lična dokumenta u odeći nekih od ovih žrtava i to je pomoglo u identifikaciji sedam ljudi koji su bili žrtve ovog masakra u Suvoj Reci do koga je došlo 26. marta 1999. godine. Mi tvrdimo da je to očigledan dokaz pokušaja da se prikriju ovi tragovi od strane vlasti SRJ i Srbije, koji su sakrili tela nadajući se da ona nikad neće biti pronađena. Ovaj pokušaj, kao što vidite, nije uspeo, oni nisu očekivali da će putem ove temeljne istrage biti otkriveni ne samo dokazi njihovih prvobitnih zlodela, nego da će biti otkriveni i njihovi pokušaji da sve to da prikriju. Ali ekshumacije se nisu tu završile. Između 10. jula i 15. septembra 2001. godine, timovi kriminalnih tehničara su počeli da iskopavaju na bazi koja pripada tajnoj policiji u Batajnici. Na ovom lokalitetu su pronađeni ostaci bar 269 ljudi, od kojih su bar osam bila lica koja su bila registrovana kod Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, gde su bila identifikovani kao lica koja su poslednji put bili viđena u selu Meja (Meja), na Kosovu, 27. aprila 1999. godine. Sada ćemo da pređemo na lokalitet po nazivu Meja. Meja je još jedan od lokaliteta ubijanja, koje smo spomenuli u našoj optužnici za Kosovo. Mi sada opet tvrdimo da je ovde došlo do pokušaja da se prikrije zločin, tako što su tela iskopana i preneti na jedan drugi lokalitet. Meja je tek jedno od sela u opštini Đakovica. U celom tom području, odigrala su se ubistva i druga dela progona u okviru tvrdnji Tužilaštva kao deo kampanje etničkog čišćenja. Osim u

Mejama, tokom marta 1999. godine, snage SRJ i Srbije sprovele su pretragu od kuće do kuće u gradu Đakovici i tom prilikom su proterivale stanovništvo, uništavale verske i kulturne spomenike i ubijale.

Sledeći video insert može vam dati tek kratki prikaz razaranja do kog je došlo u tim gradovima i selima. Ja sam ovde mogao dati celi snimak od 50 minuta, ali ću vam prikazati samo kratak insert. Gotovo celi grad je u potpunosti uništen. Pri kraju ovog inserta videćete i da je džamija teško oštećena.

(Pušten je video snimak razaranja gradova i sela)

TUŽILAC RAJNEFELD: Ne znam da li je potrebno ovo propratiti komentarom, ali sigurno možete videti do kakvog razaranja je ovde došlo. Ništa nije ostavljeno, tek prazni kosturi kuća. Pa ipak, ovo je jedanput bio živi grad, što je sada teško zamisliti kada gledate razmere ovog razaranja. A to je tek jedna od ulica. Praktično ništa nije ostavljeno. Bilo ko, ko se želeo vratiti, nije se imao gde vratiti.

Jedan od lokaliteta u Đakovici o kojem ćemo govoriti, nalazi se u ulici Miloša Gilića broj 157. Radi se o kući sa četiri sobe. Kao što vidite sada na grafoskopu, to je jedno od imanja koja su tipična za ono što je moj uvaženi kolega nazvao "višekulturnim" tipom albanske kuće. Pri vrhu, vidi se deo imanja, a na početku su bili poslovni prostori. U noći 1. aprila 1999. godine, dvadesetoro žena i dece, nakon što su čuli za nailaženje srpskih snaga, potražili su utočište u podrumu. To je ova zgrada koja još i dalje stoji. Grupa naoružanih ljudi došla je u kuću i naredila im da se popnu na prvi sprat. Vidite da su sada na slici ostavljene tek sobe, odnosno zidovi. Jedan od njih ubio je grupu od sedmoro žena i 13 dece. Međutim, jedan desetogodišnji dečak je preživeo. Mogao je videti da je leš njegove majke zaštitio njegovu mlađu sestru od metaka. Mogao je čuti sestru koja je još uvek bila živa pod hrpama leševa, jer je čuo kako ga zove da je spase. Budući da je i sam bio ranjen, nije imao dovoljno snage da podigne leš svoje majke kako bi spasio sestru. Ako sada pogledate, videćete da je to ono što se dogodilo nakon što su srpski vojnici zapalili tu kuću i hrpu leševa u njoj. Zamislite što je prolazilo kroz njegovu glavu kada je video kako napadači pale njegovu kuću. Zamislite njegovu agoniju i osećaj bespomoćnosti, slike koje mu i danas prolaze kroz glavu, budući da zna da je njegova sestra spaljena živa. Te noći, on je bio svedok groznog pogubljenja svih svojih bratića i sestričina, majke, svih sestara, dve tetke i prijatelja. Međutim, on je preživeo i on će svedočiti pred ovim Sudom o tim groznim događajima koji bi inače tek postali deo statistike. Međutim, ovi ljudi su mnogo od statistike, to su bili nevini civili, nevine žrtve koji se ni na koji način ne mogu smatrati legitimnim vojnim ciljevima.

Kada već govorimo o statistici, čujete da je te noći ubijeno više od 50 nenaoružanih civila i to samo u ovom delu grada. Međutim, to nisu jedini lokaliteti gde je bilo ubistava u toj opštini. Na primer, u selu Korenica (Korenice) je negde pred kraj aprila, po svemu sudeći u okviru odmazde, zbog napada OVK na petoricu policajaca, 34 nenaoružana muškarca civila i dve žene, pogubljeno po kratkom postupku, a njihovi leševi su spaljeni. Njihova tela su nakon toga pokopali lokalni Cigani, odnosno Romi i to po naređenju MUP-a. Međutim, kasnije su leševi iskopani i premešteni. Do dana današnjeg leševi nisu pronađeni.

U jednom drugom incidentu, jedan konvoj izbeglica prolazio je kroz kontrolni punkt MUP-a u mestu Meja. Grupa od otprilike 20 muškaraca u dobi od 12 do 70 godina izdvojena je iz konvoja i odvedena na obližnje polje. Prisiljeni su da kleknu sa rukama na glavi i nakon toga su pobijeni. Evidencija Međunarodnog komiteta Crvenog krsta pokazuje da je više od 340 osoba koje se vode kao nestali iz područja Meja i da su osobni dokumenti koji pripadaju osmoricu iz grupe od tih ljudi pronađeni u masovnoj grobnici u Beogradu. Prema tome, još jednom vidimo da dokazi o njihovim zločinima izlaze na videlo. I deo po deo, slika se slaže i postaje jasna i pokazuje sasvim sličan obrazac širom Kosova. Civili su prvo ubijani i pokopani, a zatim kada bi došlo do opasnosti da se te grobnice otkriju, poduzimaju se organizovani naponi da se leševi iskopaju i premeste na drugo mesto. Međutim, sve to nije pomoglo.

Zaustaviću se na trenutak, da ukažem da su verovatno ljudi, odgovorni za to, naučili iz svog iskustva u Bosni, a to obuhvata i istragu i ekshumacije ovoga Suda u Srebrenici, da treba preduzeti ovakve korake da se sakrije ono što je učinjeno. Način na koji su ti leševi premešteni više nije tajna. Čujete iskaze svedoka koje u ovom trenutku ne mogu imenovati zbog zaštitnih mera koje su im odobrene, da su srpske vlasti naredile da se leševi ekshumiraju i da se kamionima, hladnjačama transportiraju na druge lokalitete. Iako mi ne tvrdimo da je kamion koji se sada vidi na slici upravo onaj kamion, koji je korišten za transport leševa u Batajnici u Beogradu, to je ipak jedan od primera za način na koji su ti leševi uklonjeni iz Kosova u okviru pokušaja da se izbegne otkrivanje.

(Pušten je snimak kamiona sa ubijenim ljudima)

TUŽILAC RAJNEFELD: Ova hladnjača pronađena je u reci Dunav i u njoj su bili leševi otprilike 80 kosovskih Albanaca. Na slici se vide noge kako vire iz stražnjeg dela kamiona. A sada ću, ukratko, nešto reći o seksualnim deliktima i razaranju verskih objekata. Ja sam već rekao da ćemo se u ovom predmetu uglavnom baviti deportacijama i da je jedna od komponenti veliki broj ubistava čija je svrha bila da se stvori atmosfera terora i represije,

upotrebe sile i nasilja. Međutim, u optužnici su i druge optužbe. Već znate da se u tački 5. optuženi i drugi terete za progon. Međutim, u toj se tački, oni terete za progon takođe i putem seksualnih delikata nad kosovskim Albancima i putem razaranja kulturnih i verskih objekata kosovskih Albanaca. Očekujem da ćete čuti svedočenja izvesnog broja žena koje su bile žrtve seksualnih delikata. One će vam govoriti šta se dešavalo prilikom sakupljanja civila, radi deportacije, kada je otprilike 17 muškaraca jednom prilikom izdvojeno i ubijeno, a zatim je grupa od otprilike 50 do 100 žena izdvojena takođe iz grupe i silovana pred očima drugih ljudi. Čujete svedočenje 14-ogodišnje devojčice, koja je bila silovana pred svojom porodicom. Čujete od jedne svedokinje da je bila u grupi od 27 žena i dece koje su vojnici saterali u štalu, opljačkali, a zatim ih pretresli i to tako da su ih skinuli do gola, a mnoge od njih seksualno napastvovali.

Mnogi svedoci, odnosno svedokinje govoriće o tome da su njihove sestre, odnosno majke bile u grupi od osmoro žena koje su odvedene, a nikada se nisu vratile. Njihova su gola tela pronađena u bunarima, blizu te štale. Druge će svedokinje govoriti o tome, kako su ih srpski vojnici napali i opljačkali, kako su njihovi muževi i drugi pripadnici porodice bili ubijeni, a one su bile silovane. Ima svedokinja koje će govoriti o strahotama grupnog silovanja od strane grupe vojnika.

Kada je reč o tim ženama, sasvim odvojeno od traume koja ide u vezi sa takvim događajima, treba imati na umu i socijalne posledice koje takav događaj ima za žene iz te kulturne grupe. Neke od tih žena nisu ni rekle svojim porodicama da su bile silovane. Jedna devojka koja je bila zaručena i trebala se udati u vreme kada je napadnuta, doživela je to da je njen budući muž odbije nakon što je postalo poznato da je ona bila silovana. Potrebna je velika hrabrost da ove svedokinje dođu i svetu kažu istinu o onome što se dogodilo. Kao što verovatno shvatate, neke od tih žrtava tražile su zaštitne mere kako bi se zaštitio njihov identitet i ovaj je Sud na osnovu svog Pravilnika o postupku i dokazima te zaštitne mere odobrio. Prema tome, ti će svedoci svedočiti bilo na zatvorenoj sednici, bilo pod pseudonimom ili sa iskrivljenjem slike.

Mnogi svedoci će u svojim iskazima opisati i uništenje džamija i drugih verskih objekata koje su uništile srpske snage. Čujete više svedoka koji će govoriti o tome da su njihove džamije zapaljene, granatirane ili kasnije uništene eksplozivima. Ne samo da ćete vi čuti iskaze mnogih ljudi o tome što se dogodilo verskim objektima u njihovom selu, nego ćete čuti i stručni izveštaj koji su pripremili pripadnici projekta kosovskog kulturnog nasleđa iz Kembridža (Cambridge) u Masačusetsu (Massachusetts). Sinopsis tog

izveštaja koji ćete dobiti na suđenju sadrži nekoliko interesantnih nalaza, a svi oni potkrepljuju iskaze lokalnih svedoka. To istraživanje otkriva da je na Kosovu oštećeno ili uništeno otprilike 225 džamija tokom 1998. i 1999. godine. Najveći deo štete dolazi od eksplozivnih naprava koje su stavljene u džamiju ili u minaret, od artiljerije koja je gađala minaret ili od požara koji je podmetnut u džamiju. Ovde je jedan primer oštećene džamije. Mogli smo uzeti bilo koji primer, a ovo je džamija u Vučitrnu.

(Fotografija džamije u Vučitrnu)

TUŽILAC RAJNEFELD: U nekim slučajevima, nakon napada pojavili su se antialbanski, odnosno prosrpski grafiti na zidovima džamija. Isto tako verske knjige su spaljene ili obeščašćene. U nekim opštinama, džamije i ostali lokaliteti muslimanskog kulturnog nasleđa bile su i jedine zgrade koje su u tom susedstvu odabrane za napad. U opštini Peć (Peje), napadnuto je svih 49 muslimanskih verskih obekata. Ova studija takođe poriče srpske tvrdnje da je većinu štete izazvao NATO u svojim vazдушnim napadima. U velikoj većini opština ni u jednoj džamiji ne može se naći šteta koja se može pripisati vazдушnim napadima, a neke džamije za koje su srpske vlasti tvrdile da su one oštećene u napadima, nađene su netaknute. Druge džamije koje su zaista oštećene, odnosno uništene, za njih je utvrđeno da su uništene sa terena, a ne iz vazduha. Prema tom izveštaju, samo dve lokacije pretrpele su štetu koja se može pripisati vazдушnom napadu. Mi tvrdimo da će vas dokazi dovesti do neizbežnog zaključka da su ti verski i kulturni lokaliteti odabrani namerno za cilj, od strane snaga Savezne Republike Jugoslavije i Srbije koje su se bavile kampanjom progona.

Kada budete čuli izvođenje dokaza, tokom sledećih pet do šest meseci, najverovatnije ćete primetiti sledeće. Prvo, postojala je koordinacija između Vojske Jugoslavije, MUP-a i drugih snaga Savezne Republike Jugoslavije i Srbije i to tokom cele kampanje. Drugo, isti obrazac se stalno ponavljao. Muškarci su razdvajani od žena, muškarci su često ubijani, a žene i deca deportovani. Treće, napadi su takođe uključivali verbalno zlostavljanje, pretnje nasiljem, uklanjanje osobnih dokumenata, pljačke i spaljivanje imovine, ubijanje stoke, ubijanje onih kojih nisu učestvovali u neprijateljstvima, silovanje žena i uništenje verskih obekata. Četvrto, ljudi su saterivani u koridore, praćeni uniformisanim Srbima ili su bili ukrcani na autobuse i vozove kako bi se ubrzao njihov izlaz iz Kosova. I konačno, peto, taj se obrazac ponavljao praktično u isto vreme u svim opštinama širom Kosova. Po završetku izvođenja naših dokaza, Tužilaštvo tvrdi da će izvedeni dokazi Veće uveriti, van svake razumne sumnje, da je optuženi kriv po svakoj od tačaka sadržanih u optužnici za Kosovo. Hvala.

SUDIJA MEJ: Hvala, gospodine Rajnefeld. Gospodine Miloševiću, sada imate priliku da se obratite Veću. Međutim, pre nego što to učinite moram vas obavestiti o vašem pravu na ćutanje na ovom suđenju. Imate pravo na ćutanje tokom ovog suđenja. Niste dužni svedočiti, ispitivati svedoke, niti iznositi argumente. Međutim, sada možete dati izjavu. Vi nećete moći biti ispitivani o sadržaju te izjave. Međutim, izjava će biti data pod kontrolom ovog Veća i Veće će odlučiti o eventualnoj dokaznoj vrednosti koja se može pridodati toj izjavi. Možete svedočiti u svoju korist kad za to dođe vreme. U tom slučaju bićete podvrgnuti unakrsnom ispitivanju. Osim kad svedočite, niste dužni odgovoriti niti na jedno pitanje o činjenicama o ovom predmetu. Međutim, morate imati na umu da, ukoliko budete davali izjave o činjeničnom stanju tokom vašeg obraćanja Sudu, te izjave mogu biti deo materijala koji će Veće razmatrati prilikom donošenja svoje odluke u ovom predmetu. Ova odluka ne odnosi se na pitanja proceduralne i administrativne prirode. Ovu izjavu ćete dobiti u pismenom obliku. I konačno još jedna stvar. Možete sedeti ili stajati, kada se obraćate Sudu, na vama je da odlučite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Da li vi završavate rad danas u četiri sata?

SUDIJA MEJ: Završavamo u četiri sata, tako da, ako sada želite započeti, napravićemo prekid u četiri, a zatim ćete nastaviti sutra.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja mislim da nema smisla da počinjem i da budem prekinut odmah posle pola sata, pošto sam dva dana slušao govore tužbe.

SUDIJA MEJ: Znači, želite da počnemo sutra ujutro. Da li je to ono što želite?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Vi ste mi objasnili prošli put, kada smo ovde bili statusnoj konferenciji, da ću ja imati pravo da govorim i koliko sam sada razumeo, vi mi dajete to pravo da govorim. A ja smatram da je logično da počnem kada neću biti prekinut odmah, posle sad već manje od pola sata. Ali bih mogao da iskoristim...

SUDIJA MEJ: U redu, onda sutra možete dati svoju izjavu. Ali šta ste to želeli da dodate?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Hteo sam da iskoristim, pre nego što počnem da govorim, da kažem da sam, kao što znate, ovde više puta pokretao i neka pravna pitanja o kojima ne mislim da govorim u svom izlaganju, na koja vi niste dali odgovor. Naime, vi znate da svi međunarodni, a i nacionalni dokumenti i pravila određuju da sud može suditi samo ako je ustanovljen zakonom. Ja sam ovde otvorio kao prethodno pitanje, pitanje legalnosti ovog Suda. Vi o tome niste dali nikakav odgovor. Naime, vi ste razmatrali to pitanje kao pitanje sudske nadležnosti, iako se pitanje legalnosti ne podudara sa

pitanjem sudske nadležnosti, jer se sudska nadležnost odnosi na sudske institucije, a ja sam osporio legalnost na osnovu činjenice da ovaj Sud nije osnovan zakonom, da Savet bezbednosti nije mogao preneti na Sud pravo koje sud nema i da prema tome on ne može da sudi. Ja očekujem da Sud, odnosno da vi odgovorite na te pravne činjenice, a očekivao sam i da ćete, kako su vam ili bar kako je jedan od prijatelja Suda sugerisao, tražiti savetodavno mišljenje Međunarodnog suda pravde, koje takođe niste tražili. Smatram da je to pitanje od izuzetno velikog principijelnog značaja i za međunarodno pravo i za pravdu uopšte i da bi moralo da bude razrešeno. Mislim da sam ga dovoljno objasnio, onda kada sam ovde, osim usmenog objašnjenja predao jedan prilično obiman tekst, u kome su po tačkama nabrojani argumenti na koje se to odnosi. Drugo pitanje koje želim, takođe, kao prethodno da raščistim je to da sam na statusnoj konferenciji ovde pokrenuo pitanje mog nezakonitog hapšenja u kome je učestvovao predstavnik Tribunala i koje je izvedeno u Beogradu kršenjem Ustava Srbije, kršenjem Ustava Jugoslavije, zbog čega je savezna Vlada podnela ostavku, zbog čega su pokrenuti krivični postupci u Jugoslaviji, a znam s druge strane, da je svaki sud dužan da to pitanje *habeas corpora* raspravi pre početka suđenja. Vi to niste uzeli u obzir, niti ste zakazali saslušanje u vezi s tim predmetom koje, s obzirom na propise, ste dužni da zakažete, jer su ta pitanja regulisana svim deklaracijama o ljudskim i političkim pravima, univerzalnim, evropskim, američkim i drugim, o kojima vi kao pravници veoma dobro znate, a na kraju krajeva i vašom sopstvenom praksom, jer ste pitanje nezakonitog hapšenja u raznim prilikama raspravljali.

Prema tome, ja vas upozoravam da ste i tu napravili jedan veliki propust, jer ste bili dužni da napravite saslušanje u vezi sa nezakonitim hapšenjem koje je nadamnom izvršeno, odnosno u vezi sa činjenicom da sam ovde doveden na osnovu izvršenja zločina, koji se kao takav ne tretira samo u zakonodavstvu moje zemlje, već u zakonodavstvima svih država i u svim je međunarodnim aktima i konvencijama. Dalje, pokrenuo sam pitanje koje takođe niste hteli da rešavate, a na koje sam ukazao s mnogo argumenata da se uopšte ne može ovde govoriti ni o kakvom ravnopravnom i fer suđenju, pogotovo o nepristrasnosti tužioca. Vi znate da je 1990. godine Kongres Ujedinjenih nacija doneo svoje uputstvo o Tužiocu generalno, u kome se zahteva da mora biti nepristrasan. U ovom slučaju, mi smo iz svega ovoga što smo ovde slušali postali više nego uvereni da Sud ne da je pristrasan, nego je vaš Tužilac već objavio i moju presudu, iz vašeg Tužilaštva se orkestrira medijska kampanja koja se vodi i organizuje paralelno suđenje preko medija

koje uz ovaj nelegalni Sud treba da odigraju ulogu jednog paralelnog linča, koji treba unapred, bez ikakvih uvida u činjenice, da dokaže da je to...

SUDIJA MEJ: Moram da vas prekinem. Šta mislite pod tim kada kažete Tužilac je proglasio vašu presudu i kaznu?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: U javnosti. Uostalom, prethodni Tužilac je na sastanku sa Olbrajtovom (Albright) izjavio i zajedno su izjavili da se nalaze na istom poslu. A ona je predstavljala u svakom slučaju ratujuću stranu. Sama tužba je podneta na bazi konstrukcija britanske obaveštajne službe u vreme rata protiv Jugoslavije, a zna se da obaveštajne službe daju selektivno podatke one koje mogu da montiraju, a ne daju one koje im ne idu u prilog. Mislim da ima mnogo argumenata koji se tu mogu upotrebiti. U svakom slučaju, ja vam ukazujem da o tome niste raspravljali niti doneli kakvu odluku, niste, dakle, raspravljali niti tražili savetodavno mišljenje Međunarodnog suda pravde o svojoj legalnosti. Niste zakazali saslušanje koje ste bili dužni da zakažete po osnovu *habeas corpus* i po osnovu činjenice da je vaš predstavnik učestvovao u izvršenju krivičnih...

SUDIJA MEJ: Gospodine Miloševiću, vi ste ranije naznačili da biste hteli sutra da počnete sa svojim izlaganjem. To očigledno nije slučaj. Vi želite da nam se obratite danas, ali pitanja koja ste odabrali da o njima govorite su pitanja o kojima smo mi već doneli odluku. Kao što znate, kada ste pročitali našu odluku, imali ste pravo da uložite žalbu, vi niste iskoristili to pravo. Prema tome, mi smo se tim pitanjem pozabavili, a sada iznošenje vaših stavova pred ovim Većem je irelevantno kada je reč o postupku. Ta sva pitanja su pokrenuta, vi ste o tome izneli svoje stavove, mi smo o tome doneli našu odluku i nema nikakve svrhe da se to pokreće ponovo u ovom postupku. Mi ćemo saslušati ostatak vašeg izlaganja sutra ujutro.

(Transkript preuzet sa www.hlc.org.yu)

Uvodna reč optuženog

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: MOJE PONAŠANJE JE IZRAZ VOLJE NARODA

Četvrtak, 14. februar 2002.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Rekao sam da se nadam i pretpostavljam da, sudeći po pravilima koja ste mi objasnili, neću biti prekidan. Voleo bih da počnem prikazujući video kasetu, tako da bih prvo želeo da prikažem kasetu, a posle toga da nastavim da govorim.

(Pušten je video snimak)

Prevodilac: "Navodno iz humanitarnih razloga, ljudi u Jugoslaviji još uvek trpe posledice rata. Otrovnna uranijumska prašina i neeksplozirane bombe ugrožavaju situaciju na Kosovu. Ekološke posledice rata se čak ne mogu ni sagledati. Dobro je poznato da rat nije rešio situaciju na Kosovu, nego je pogoršao. Važan razlog za rat je bio navodni masakr u Račku. Od početka, nije bilo sumnje u pogledu tog pitanja, sumnje koja posle najnovijih istraživanja postaje jasnija. Izveštaj sledi. "Ime ovog sela na Kosovu je Skorbac, ali je poznato kao Račak (Racak). Srbi su tamo doživeli užasan masakr, masakr koji je doveo do napada avijacije NATO-a. Dogodio se 1999. godine. Šef Verifikacione misije OEBS-a stigao je sa brojnim televizijskim ekipama. Pronašli su 44 tela. Voker (Walker) je rekao da je to masakr i da je to rezultat građanskog rata između Srba i drugih stanovnika. Takođe je mnogo ljudi ranjeno. "Treba mi nekoliko minuta da sredim misli. Ali šta se zaista dogodilo u Račku? Ovde na prištinskom univerzitetu, patolog je ispitao tela, i nije bilo sumnje da je to što se dogodilo u Račku zaista bio masakr. Čuli smo je prvi put da priča na televiziji. Helen Ranta (Helen Ranta). Svesna sam činjenice da je čitav prizor izrežiran i da je to nešto što je moguće uraditi. Ima mnogo indicija o tome u toku naše početne istrage, forenzičke istrage koja je kasnije

sprovedena na licu mesta 1999. godine, i rezultati te istrage su poslani Međunarodnom sudu u Hagu".

"Ambasador Voker je dosao u Račak u subotu. To je bila njegova lična odluka, i on je događaj okvalifikovao kao masakr. Ja sam sistematski izbegavao da koristim termin masakr. Postoji sumnja da je to zaista bio masakr, ali šta je zaista moglo dovesti do tog događaja u Račku? Među mrtvima u Račku su bili pripadnici OVK, Račak je bio jako uporište OVK, i siguran sam da ima dosta informacija koje pokazuju da je u Račku nesumnjivo bilo konflikta između srpskih snaga i OVK".

"Nema sumnje u pogledu toga. Nezavisno od toga, rečeno mi je i čitao sam o tome, takođe, da su na tom mestu toga dana ubijeni borci OVK".

"Šta se dogodilo u Račku: od 15. januara 1999. godine, srpski vojnici su patrolirali ulicama Račka. Tek kasnije, pronađena su 44 tela. Da li je navodni masakr bio rezultat konflikta između srpskih snaga i OVK, mi nismo sigurni. Evo šta jedan drugi pripadnik kaže: "Videli smo Srbe kako dolaze, zauzeli smo položaje i otvorili vatru. Mislili smo da će se osvetiti na civilima posle svakog našeg napada. Račak, rezultat provokacije od strane OVK". Stejt dipartment (State department) i Vašington (Washington), dobro poznata osoba, sa tajnim izveštajima u administraciji SAD, rekla je sledeće: "Oni će biti predstavljeni kao žrtve u svetu i to će omogućiti zapadnu intervenciju".

"Nemački ministar odbrane je citirao ambasadora Vokera. U svom tajnom izveštaju nemačkom Ministarstvu odbrane, koji se odnosi na situaciju na Kosovu, kaže: "Albanci su verovatno ubijeni u napadu srpske policije 15. januara 1999. godine". Jedan dan kasnije usledio je nastavak. Voker je 22. januara u Prištini priznao da, kada je obilazio Račak, nije bio obavešten o svim okolnostima u vezi događaja. Račak i SAD su bile glavne vesti, i gospodin Voker je dao sledeću izjavu: "Ovo je pojačalo mišljenje u svetu da nešto treba uraditi, i to je bio početak razvoja događaja koji će dovesti do bombardovanja. Mrtvi u Račku, mislim da nikada nećemo saznati pravu istinu, ali vazdušni napadi i bombardovanje su prekrili tišinu".

"Ovo je ono što je rekao Hajnc Loku (Heinz Loquae): "Voker je prikupio brojne novinare. Otišao je na lice mesta, kratko vreme posle događaja, i rekao da je ono što se desilo ustvari masakr Srba. U tom određenom trenutku, on nije bio u stanju da da bilo kakav sud. Njegovo mišljenje je usvojio OEBS, UN i sve vlade sveta. Jedan dan kasnije, održan je sastanak u NATO-u. To je bio neobičan sastanak, i to je bilo sasvim neobično. Svojim ponašanjem, Voker je potpalio plamen rata, rata koji će predstavljati kršenje međunarodnog prava, rata koji su mnogi civili platili svojim životima,

rata za koji su odgovorni nemački političari. Šta se zaista dogodilo na Kosovu? Da li je korišćena propaganda da se zavara nemačko javno mnjenje?"

Prevodilac: "Dragi sugrađani, NATO je noćas počeo sa vazdušnim napadima na vojne ciljeve u Jugoslaviji. Alijansa će zaustaviti dalje kršenje humanitarnog prava". "Jugoslovenski predsednik Milošević tamo vodi nemilosrdni rat. Mi ne vodimo rat, mi smo pozvani da nademo rešenje, mirno rešenje, ali čak i korišćenjem vojnih sredstava". "Ovaj snimak pokazuje da je stanovništvo od prvih dana rata na Kosovu bilo zavedeno, prevareno. Ovako su činjenice izvrtane da bi se manipulisalo i lagalo. Ovaj film pokazuje zašto su bombe pale na Beograd. Laž počinje".

"NATO je tvrdio da baca bombe da zaštiti živote kosovskih Albanaca, ali kada su pale prve bombe, videli smo ovakve scene. Srbi koji su bili uplašeni su otišli da se sakriju u podrumima i skloništima koja su postojala u gradu, iako ih je bilo vrlo malo. Spiker sa srpskog radija je rekao da se grupa aviona približava Beogradu i zatražio je od građana da pogase svetla.

"Pažnja, pažnja. Velika grupa neprijateljskih aviona se približava Beogradu. Molimo građane da se sklone i da čekaju".

"Strah je bio vidljiv kod srpske dece, čak i pre nego što je bombardovanje počelo. Ovo su slike koje je snimila jugoslovenska televizija. Strah od rata je bio nedeljiv. Ovo je slika rata. NATO snaga je znala za moć slika. Najvažnija stvar je da je neprijatelj imao monopol nad slikama i imidžima koji će pokazati svetu taktiku NATO-a, ne Miloševiću.

"Pre nego što su namerne brutalnosti nanete, mnogo novinara je reklo da i Milošević ima slike, takođe i reči, ali kome verujemo? Slikama ili rečima? Sledeći put kada CNN ili bilo ko drugi pokaže kolone izbeglica, moći ću da im kažem da im verujem. Ali vidite ovo, masovne grobnice, ljudi koji su bili namerno ubijani i bacani u te masovne grobnice. Na čijoj ste strani? Ali NATO nije imao slike masovnih grobnica. Sve što su imali su bile slike albanskih izbeglica sa Kosova. I možete da vidite strah i patnju na licima tih ljudi, kao što možete da vidite i druge malopre. Ali šta nam ove slike govore? Šta nam one pokazuju? Da li one pomažu NATO-u? Da li deluju kao apel govoreći: 'Spasite nas'."

"Zar nije ljudska patnja užasna stvar? Ljudska prava Albanaca na Kosovu, da li je to prioritet ili nije? Nemački Ministar odbrane Rudolf Šarping (Rudolf Scharping), objašnjava 1999. godine zašto je poslao nemačke vojnike u rat na Kosovo: "Mi nikada ne bi preduzeli vojne korake da se nije dogodila ljudska katastrofa sa 200.000 izbeglica sa Kosova i preko 400 izbeglica, i još uvek nepoznati broj mrtvih, bezbrojni mrtvi čak i pre NATO bombardovanja. OEBS, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, trebalo bi to da zna,

jer su njeni posmatrači na Kosovu redovno izveštavali o događajima tamo u martu 1999. godine. Jedan od izveštaja je rekao da ima 39 mrtvih". Da li je humanitarna katastrofa predstoja?

"Nemački generali ili američke diplomate koje su bile na Kosovu, rekli su sledeće: "Osnov legitimnosti nemačkog učešća je bila humanitarna katastrofa. Humanitarna katastrofa te vrste, kao međunarodna pravna kategorija koja bi trebalo da opravda intervenciju na Kosovu, postojala je pre rata."

"Sve do početka vazdušnih napada NATO-a, nije bilo humanitarne katastrofe. Naravno, postojali su humanitarni problemi. Bilo je mnogo izbeglica, ali to je tako kako je. Ljudi su napuštali svoja sela kada su Srbi preduzimali akcije protiv OVK i onda su se vraćali kućama. Činjenica je, što je bilo opšte poznato, da su ljudi znali da će se humanitarna katastrofa dogoditi tek kada počne bombardovanje. Raspravljali smo o tom problemu na licu mesta."

"Ja dajem mišljenje. Nema izveštaja OEBS-a koji govore o humanitarnoj katastrofi. Situacija koja je postojala na terenu je slična slikama koje sada prikazujemo: snage se bore protiv regularnih jedinica vojske, građanski rat. To je ono što je OEBS naveo u svom izveštaju".

"Stanovnici sela bi bežali pre ovakvih juriša. Kasnije, u većem delu, oni bi se vratili svojim domovima, koji su često bili uništeni".

"NATO je u Briselu bio upoznat sa izveštajima OEBS-a koji su se poklapali sa njihovim sopstvenim izveštajima. Ipak, ovi detalji i znanje nisu bili učinjeni javnim, na bilo kojoj od brojnih konferencija za štampu. Naprotiv, na poslednjem sastanku NATO-a, 14. marta 1999. godine, pre nego što je izbio rat, oni su rekli da bi se moglo reći da je nasilje došlo od terorističkih aktivnosti OVK, i da su Srbi reagovali previše nasilno. Ali u to vreme, oni su mislili da se ta situacija može sakriti. Bez obzira, NATO snage su se pripremile za napad na Jugoslaviju. U isto vreme, nemačko Ministarstvo odbrane je održalo sastanke, ali ni oni, takođe, nisu mislili da humanitarna katastrofa predstoji. I dokumenti Ministarstva odbrane u pogledu situacije na Kosovu govore nešto drugačije od onoga što je rekao Rudolf Šarping. Ovde imamo citat iz tajnog izveštaja, obaveštajnog izveštaja nemačkog Ministarstva odbrane. "U proteklih nekoliko dana, nije bilo značajnijih sukoba između srpskih snaga i OVK. Srpske snage bezbednosti su ograničile svoje akcije na rutinske operacije, na kontrolu i patroliranje oblastima, da bi proverili oružje i kontrolne punktove na glavnim putevima".

"Ali pripreme za napad su ipak bile u toku. Kada su pale prve bombe, ipak, NATO zemlje nisu dale punu podršku tome. Političko rukovodstvo je

onda preuzelo vođstvo. Oni su bili demokratski predstavnici ljudi i znali su koje vesti su važne za njihove zemlje".

"Rudolf Šarping je zaista odradio dobar posao. To nije bio lak posao, posebno za Nemačku, za koju je u poslednjih 50 godina odbrana bila jedino osiguranje zemlje, pre nego intervencija njenih vojnika. Psihološki gledano, ova nova definicija bezbednosne politike nije bila laka. Ne samo ministar Šarping, nego i kancelar Šreder (Chancellor Schroeder). Oni su bili sjajni primeri političkih vođa i u njihovim pokušajima da infomišu javno mnjenje, ja sam vrlo sretan da su Nemci to razumeli. Sa svom kolateralnom štetom koja se dogodila, oni su ostali na pravcu. Da smo izgubili nemačko javno mnjenje, izgubili bi javno mnjenje u čitavoj alijansi".

"Borba za javno mnjenje se zahuktavala. Ratna propaganda za domaće svrhe više nije bila dovoljna. Priština, glavni grad Kosova, je bila poprište ratne propagande koja se fokusirala na fudbalski stadion i možemo videti uništenje i tragove uništenja oko stadiona danas, iako je trava negovana".

"U to vreme, Srbi su imali logor za Albance u toj oblasti, i Rudolf Šarping se obratio javnosti 1999. godine, iznoseći tu tvrdnju. Važnije je šta se dešava na Kosovu sada, kada čujemo da u severnoj Prištini postoji koncentracioni logor, kada čujem da su nastavnici i učenici okupljeni i da su nastavnici pobijeni pred očima svojih đaka, kada se apelovalo na srpsko stanovništvo da velikim slovima ispišu 'S' na svojim kućama da ne bi bili proterani. Nijedan civilizovani Evropljanin ne bi mogao da zatvori oči pred takvim stvarima".

"Slovo 'S' za zaštitu Srba u Prištini, nije postojalo ni na vratima, ni u podzemnim prolazima fudbalskog stadiona. Mogla je da bude tu samo fudbalska lopta ili opušak ponegde. Ali Rudolf Šarping, čak i posle rata, u svom žurnalu, govorio je o brojnim zatvorenim koji su tamo držani. Nemački ministar spoljnih poslova je uporedio Srbe sa nacistima u mnogo prilika".

"Sve do dan danas, i Šarping i Fišer (Fischer) su ostali pri svojim stavovima. Rekao sam da je bilo svakog razloga da se veruje, da su ljudi držani u podzemnim prolazima ispod stadiona. Pokušali smo da razjasnimo ovo pitanje, ali imamo izjave očevidaca. Ako je neko znao za ovo, to mora da je bio Keljmendi (Kelmendi), kosovski političar. Njegova kuća je odmah pored stadiona".

"Kao što vidite, imamo dobar pogled na stadion odavde. Može se sve videti. Nisam primetio nijednog zatvorenika u to vreme. Stadion je korišćen kao heliodrom'. I dok on priča sa nama, može se videti tim kako se pojavljuje

na stadionu. Ovde se može sleteti helikopterom, to je sve. Oni su se ukrcavali i iskrcavali iz helikoptera. Fudbalski stadion u Prištini, koncentracioni logor? Ne. To je bila ratna proganda i nešto što je bilo zakuvano".

"Voleo bih da kažem da je poređenje Aušvica (Auschwitz) i situacije na Kosovu - besmislica. Ja se stidim kao Nemač, da nemački ministri izjavljuju takve stvari. I mislim da bi Nemce trebalo izvesti na sud za izgovaranje sličnih fraza. Kada nemački ministar govori o koncentracionim logorima na Kosovu, to je isto kao kada se kaže da su koncentracioni logori istorijska situacija i da su postojali za vreme nacista u Nemačkoj. Mislim da je nečuveno da Nemci koriste poređenja te vrste".

"To nije samo ratna laž koja je otišla u svet da bi se obezbedila podrška ostatka sveta. Ovo je Rogovo (Rogove), malo selo na Kosovu. Ostalo je praktično netaknuto tokom rata. Sada, dve godine kasnije, ljudi se ponovo bave poljoprivredom, svakodnevnim seoskim životom. Ipak, Rogovo ima tu specijalnu važnost za rat na Kosovu. Priča počinje na imanju Sefika Beriše (Sefik Berisha). Ovo je priča koja će kasnije doći na naslovne strane u udaljenoj Nemačkoj. Ovo je 29. januar, 1999. godine, dva meseca pre nego što će početi vazdušni napadi NATO-a. Susedi su odjednom čuli pucanje iz pravca Berišine kuće. Šta se dogodilo? Tada, 29. januara, dogodila se sledeća stvar. Ovo je susedova izjava: Bio je petak, 5 sati ujutro, kada je to počelo u susedovoj kući, u Berišinoj kući. Rafali su se čuli iz automatskih pušaka. To je trajalo tri ili četiri sata. Mi smo se probudili. Sve smo čuli. Tri ili četiri sata kasnije, pucanje je počelo da jenjava. Oko deset sati, grupa policajaca je došla do nas iz ovog pravca. Moj otac i ja smo ih videli. Kada su došli na oko 50 do 60 metara od nas, nisam imao drugog izbora, sem da bežim. Pobegao sam u suprotnom pravcu. Ovaj izbušeni minibus, sa rupama od metaka, ostao nam je da nas podseća na te dane". Ipak, šta se dogodilo u Rogovu? Masakr Srba nad neležnim civilima. To je ono što je rekao Rudolf Šarping. Dva meseca kasnije, 27. marta 1999. godine, ministar odbrane je predočio dokaze: "Ono što vam sada prikazujemo, zahteva dobre nerve, i to pokazuje brutalnost sa kojom je sve počelo. Kada pogledate ove fotografije, lako ćete videti o čemu se radi. Možete videti uniforme srpske specijalne policije, tu je bila i srpska vojska, i teški kriminalci".

"Ovo su strašne scene, i moram da dam sve od sebe da kontrolišem svoj glas da ne eksplodira. Ovo je ono, zbog čega vodimo rat. To je ono što su naslovi u novinama govorili. Ipak, njegovi saradnici su znali da nije bilo masakra. Poverljivi obaveštajni izveštaji, govorili su da ovo nije masakr nad neležnim civilima".

"29. januara, jedan srpski policajac i 29 Albanaca, ubijeni su u Rogovu. To je bio konflikt, a ne masakr, kao što je to tvrdio ministar odbrane. Ove slike su napravile zapadne TV stanice i one pružaju dokaz o tome šta se zaista desilo. Vojna oprema i oružje, pored tela navodnih civila koji su nosili vojničke čizme sa znakovima OVK. Ipak, šta se dogodilo pre nego što su došli zapadni novinari?"

"Primer koji se tiče Rogova, na čemu se ovo zasniva?". "Pa, na izveštajima posmatrača koji su prvi došli tamo".

"Da li ste napravili direktnu sliku onoga što se desilo u Rogovu, kao što su se stvari zaista odigrale?"

"Da, to je sasvim tačno. Prvi posmatrač OEBS-a, koji je stigao, je ovaj čovek sa leve strane. To je nemački policajac Henig Henš (Hennig Hensch)".

"Tačno je da ono što je ministar odbrane izjavio prvog dana u izjavi, ono što sam čuo i video na "Dojčevele" (Dojcvcele), ne odgovara onome kako bih ja ustvari opisao događaj".

"Zvanični izveštaj o događajima u Rogovu ne pominje masakr nad civilima. Ovde sam pronašao izbušeni minibus sa ukupno 14 tela. Tri tela su bila van vozila. U garaži je bilo još pet tela OVK boraca u uniformama. Tri stotine metara dalje, pronašli smo još tela. Tela koja su pokazana od strane ministra odbrane, sakupili smo ih zajedno na jednom mestu, srpski policajac, ja i dvojica mojih ruskih kolega". Naime, kako je video snimak načinjen u pogledu navodne egzekucije, i ono što je ministar Šarping rekao, nema nikakve veze sa stvarnim događajima. Sasvim je jasno da nije bilo masakra nad civilima, jer prema izveštajima OEBS-a, čak su i OVK komandanti rekli da su borci za Veliku Albaniju sami prouzrokovali gubitak svojih života. Ipak, nemački ministar je ovo pretvorio u masakr.

"Njujork, april 1999. godine. Dok je Šarping govorio o nepostojećem masakru i koncentracionim logorima koji nikada nisu postojali, proces se zahuktavao punom parom. U Nemačkoj i SAD, atmosfera rata je stvarana, jer su NATO napadi bili protivni međunarodnom pravu. Samo su UN imale mandat da vode ovakvu vrstu rata. Ipak, nije bilo takvog mandata. Ljudi iz obezbeđenja su bili vrlo zauzeti onda, zato što su šefovi država ili vlada imali sastanak. I debate iza zatvorenih vrata su postajale sve oštrije".

"April 1999. godine. U UN su se vodile debate o ratu. U isto vreme, vazdušni napadi su se nastavljali. Šest hiljada puta ukupno, bez odobrenja UN. To nije iznenađenje, jer je politika SAD, dobro poznata u Ujedinjenim nacijama i takođe njihov stav prema svetskoj organizaciji. Već 1993. godine, Klinton je u tajnom izveštaju istakao kakva je američka politika. "Ako je neophodno, ići ćemo sa UN, a ako je neophodno, bez njih". Tako da je NATO

trebao da odluči u ime UN, pre nego da stvari krenu u drugom pravcu. Intervencija na Kosovu dogodila se bez mandata UN i to je očigledna povreda međunarodnog prava. Nemački ministar odbrane je učestvovao u tome. Ali zašto?"

"Važni američki savetnik je imao pristup tajnim američkim planovima. Neki od članova administracije koji su bili uključeni u spoljne poslove rekli su da je Kosovo samo početak budućih ratova koje će NATO voditi u dalekim zemljama. Vašington nije brinuo o svojoj vodećoj ulozi u NATO-u, jer ona nikada nije dovođena u pitanje. Videli smo da je NATO dobijao novu ulogu koja je bila sasvim različita od razloga zbog čega je uspostavljen, što je u početku bila defanzivna uloga. Ovo su premise NATO-a. Da li je NATO trebalo da bude novi svetski policajac? Što se tiče SAD, to je možda uobičajeni stav, ali bi bilo teško objasniti američkoj javnosti i svetskoj javnosti jer je rat na Kosovu bio sve više kritikovan, posebno kada su avioni promašivali vojne ciljeve i pogađali kolone ljudi koji su se kretali. Oni su to nazivali kolateralnom štetom, ali je javnost postajala sve više kritički nastrojena prema udarima NATO-a, posebno u Nemačkoj".

"Početkom aprila 1999. godine, iz štaba NATO-a, sledili su pozivi da se smanji kolateralna šteta. Pošto je kolona izbeglica u Đakovici napadnuta, odobravanje u mnogim zemljama, uključujući Nemačku, opalo je za 20%. Morali smo da radimo žestoko da bi ponovo zadobili poverenje javnosti. Milošević je napravio grešku, kada je počeo da proteruje albansku populaciju ka Makedoniji i Albaniji. To su bile reke ljudi koje su prelazile granicu i bile su tu TV ekipe, koje su to snimale na granicama, i tako je ponovo zadobijena podrška za NATO vazdušne udare".

"Ovo su slike Džejmija Šeja (Jamie Shea). Ovi dokumenti su Miloševićeva pogrešna ratna propaganda. Slike albanskih izbeglica na jugoslovensko-makedonskoj granici, svako veče, u svakim vestima, ova vrsta materijala je mogla biti viđena, patnje i proterivanje. Ipak, u Nemačkoj, očigledno, ove slike nisu bile dovoljne. Počelo da se govori da su Srbi planirali etničko čišćenje Kosova dugo vremena. Ubistva na Kosovu su dobila ime: 'Operacija Potkovicica'."

"Sada ću vam govoriti o onome što se događalo još od 1998. godine, sve na osnovu operativnog plana "Potkovicica". Neki delovi pokazuju da ne samo da je srpska vojska pripremala isterivanje albanskog stanovništva, već da je to ustvari i počela. Ovo pokazuje kako su te sistematske akcije bile planirane u oktobru 1998. godine i kako su se nastavile u januaru 1999. godine. Ovo je trebalo da bude operativni plan. Srpske jedinice, poslate u obliku potkovicice, okružuju albanske civile i proteruju ih. Pre bombardovanja,

Srbi su sistematski sprovodili akcije protiv albanskih civila. To je ono što se govori u ovoj brošuri, i ovo je slika koja će to da potvrdi. Ipak, datum ovde, kaže, april 1999. godine, što znači, pošto su počeli vazdušni napadi NATO-a. To je ono, zbog čega, ono što se dogodilo u selu Randubrava (Randobrave), nije dokaz postojanja plana "Potkovicica".

"Randubrava danas. Ima vrlo malo znakova rata. Ovo je rekonstrukcija. Crepovi sada pokrivaju krovove, seljani su ih dobili od nemačke organizacije. Ipak, da li su to bili Srbi, koji su napali selo i spalili kuće, kako je to rekao ministar Šarping? U tom slučaju, to bi potvrdilo postojanje plana "Potkovicica".

"Seljani su napustili selo 25. marta, posle vazdušnih napada NATO-a. Uveče, dobili smo naređenja od OVK, da treba da evakuišemo stanovništvo. 26. marta, ovde u ovom selu niko nije ostao. Izveli smo sve iz sela Miruša (Mirusha), i tek onda su Srbi počeli da pucaju. Mi smo bili borci OVK. Mi smo se branili, ali to je bilo nemoguće. Bili smo bespomoćni protiv tenkova i pušaka".

"Bilo je ukupno 85 boraca, ali bilo je i drugih ljudi, takođe. Ukupno je bilo 120 boraca. Ovo je imalo malo toga zajedničkog sa planiranim proterivanjem civilnog stanovništva. Da li je ministar Šarping sejao istinu u svojoj brošuri?"

"Nije lako. Posle svega, tu su i izjave svedoka, ljudi koji su pobjegli. Bilo je ljudi kojima je prećeno smrću i koji su svedočili bez obzira na to. Nije bilo posmatrača OEBS-a, pre nego što su počele borbe. Rudolf Šarping u svojoj brošuri ne govori samo o selu Randubrava kao dokazu operacije "Potkovicica". Još jedno selo je napadnuto, ali je ova fotografija takođe iz aprila 1999. godine. Ovde se nalazi selo, ono koje pominje ministar odbrane u svojoj brošuri. Ipak, selo nije Crkvice već Krsnica. Čak i danas se mogu videti tragovi rata. Mnoge kuće su bile srušene sa zemljom. Trebaće dosta vremena da oko stotinu seljana ponovo izgrade svoje kuće. "Hvala", kažu deca na nemačkom jeziku, jer je materijal za izgradnju došao od nemačke humanitarne organizacije. U Pregadici, Srbi su želeli da unište kuće ove dece, zauvek, na posebno perfidan način, kaže se u brošuri. Prvo bi Srbi zapalili sveće na krovu, a onda bi uključili gas u podrumu kuće. Ipak, ovo nije bila reakcija na vazdušne udare, već na operaciju povezanu sa planom "Potkovicica", kaže Šarping, znači planirano uništenje, pre nego što su otpočeli vazdušni napadi NATO-a. Ipak, u Pregadici, ljudi su se izgleda sećali nečeg drugog".

Sve ovo se dogodilo, već u junu 1998. godine. Bilo je mnogo ljudi tamo, iz VJ, koji su se približavali iz pravca susednog sela. Ipak, uspeli smo da odvratimo vojsku. Onda smo mi napali njih i otvorili smo vatru iz teškog

naoružanja. I to je trajalo četiri dana, zapravo četiri nedelje. Praktično, nije bilo ni jednog mesta gde nije pala granata. Tako je bilo u ovoj oblasti.

"Razaranje se dogodilo u junu 1998. godine. Ipak, po Šarpingovim rečima, Milošević je napravio plan "Potkovicica" tek u decembru 1998. godine. Šta se dogodilo sa svećama i sa gasom o kojima je govorio Šarping? "Ne, kuće u našem selu nisu spaljene na taj način. To se dešavalo na različite načine, ali ne na taj način. Kuće su bile dizane u vazduh zbog granatiranja, ali ne zbog sveća i gasa". Ponovo nema dokaza o tom navodnom planu "Potkovicica", ali postoje dokazi o manipulaciji i falsifikovanju Ministarstva za informacije. Ova priča da su Srbi ulazili u sela i da su puštali gas u prizemlju i palili sveće na krovovima i na tavanu pokazuje da taj metod uopšte ne deluje. Ne može se zapaliti kuća na taj način. Stvarno? Ne, to ne funkcioniše na taj način. Hemijski, fizički. Nema šanse. To mora da je bila informacija koja je dobijena od svedoka koja je ili netačna ili uopšte nije proverena. Zato preporučio bih vam da ponovo testirate to, ali ne sa gasom, već sa bocom gasa. Ipak, ne funkcioniše ni u jednoj varijanti. Gas je teži od vazduha. Ministar je takođe primetio kako je lako detektovati takve laži i manipulacije. Kasnije, fotografije ova dva sela su ponovo pokazane, ali bez pomenutog teksta. Ovo je izdanje iz 1999. godine, i tekst je uklonjen".

Maj 1999. godine. Ovo je drugi mesec rata. Sve je više i više nemačkih pilota, koji se pripremaju da uzmu učešće u napadu i znamo da su civilne mete pogađane, ne samo vojne mete. NATO je koristio specijalne destruktivne bombe na Kosovu. Uprkos nepopularnom režimu u Beogradu, nemačko javno mnjenje je počelo da se pita da li je intervencija na Kosovu opravdana. Uprkos Šarpingovim optužbama da je plan operacije "Potkovicica" postojao, nije bilo dovoljno dokaza da se to održi.

"Dve godine posle rata pitali smo Rudolfa Šarpinga još jednom šta se dogodilo sa operacijom "Potkovicica". Imali smo obaveštajne informacije koje sam dobio počekom aprila 1999. godine od ministra spoljnih poslova. Pitaoh sam naše eksperte da provere tu informaciju i da ih uporede sa informacijama iz službe elektronskog praćenja za presretanje razgovora srpskih paravojnih formacija, što je i urađeno. I tek kada je napravljeno poređenje potvrdilo naše sumnje, mi smo ih javno iskoristili. Zatražio sam sastanak sa ministrom odbrane, i sastanak je zakazan za novembar. Rekli su mi da nije postojao plan za operaciju "Potkovicica", već samo da su događaji na Kosovu pokazali događaje koji su se već odigrali, i mi smo mogli da proverimo te događaje na osnovu izveštaja OSCE. Operacija "Potkovicica" nije postojala. To su mi eksperti iz Ministarstva odbrane rekli. Ovo su albanske izbeglice sa Kosova, žrtve Srba, ali one nisu rezultat operacije "Potkovicica". To je samo bila fabrikacija

nemačkog Ministarstva odbrane. Ratna propaganda, kao što su to i navodni koncentracioni logori u Prištini ili masakr seljana u selu Rogovo. Patnje civila su takođe posledica NATO napada. Počelo je da se govori o političkom debaklu rata na Kosovu, ali nemačka Vlada nije želela da uključuje svoje vojnike u operaciju, i morala je da pridobije javno mnjenje. Ali sudbina tih ljudi je ostala nepoznata. Šta se dogodilo sa njima, to niko ne zna. U prošlosti, nemačko vojno rukovodstvo je često kritikovano zbog ćutanja o onome o čemu je moralo da progovori. Ja sam želeo da kažem nešto, takođe suočen sa situacijom te vrste. Nisam želeo da ostavim propagandu ove vrste nedirnutu. Ipak, laži i propaganda su vrlo često snažniji i jači u ratu. To je oružje kojim se ubija istina".

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ovo je samo, rekao bih, jedan atom, čak i manje od atoma istine u okeanu laži i produkcije propagande i zloupotrebe globalnih medija kao sredstava rata protiv moje zemlje. Čuli ste nemačkog generala, i izabrali smo namerno Nemačku, Englesku, njihove emisije. Nismo prikazali srpske emisije. Mi ne poznajemo te ljude, ali ste čuli nemačkog generala, koji je rekao da se kao Nemač stidi zbog postupaka svoje vlade, a pošto čitate svu moju poštu, a dobijam je doduše mnogo, i to vam zadaje puno posla, onda sam siguran da ste mogli da pročitate pisma američkih oficira koji se stide svoje vlade, pisma koja sam dobio od engleskih intelektualaca i vojnika koji se stide sopstvene vlade, pisma od francuskih ratnih veterana koji se takođe stide svoje vlade, i tako dalje, i tako dalje. I na zapadu gde vlada, rekao bih, jedan potpuni medijski mrak kad je Jugoslavija u pitanju, jer su svetske globalne mreže po zadatku bile upotrebljene kao oružje rata i pogrešno su obaveštavale javnost, na zapadu se sve više pojavljuje ovakvih ljudi kojima je ipak istina draža od komfora, koji im pruža ponizno izvršavanje naloga njihovih političkih šefova. I ja sam siguran, i javnost će to videti i potvrditi, da će i tamo sve glasniji biti glasovi istine, a da će sve veća sramota biti na onima koji su lagali o Jugoslaviji, koji su medijskim ratom napravili prednji odred stvarnog rata, u kojem su ljudi ginuli, u kome je došlo do velikih razaranja. Ali da pređem sada na ono što sam hteo da kažem u ovoj prvoj prilici koja mi se pruža posle sedam meseci da govorim pred javnošću.

U ova dva dana, svi Tužiocima koje smo čuli izgovorili su jednu rečenicu da oni samo sude pojedincu. Vrlo je osetljivo to da se poveže sa narodom ili s bilo kim drugim, sude pojedincu, a ne narodu. Sva tri tužioca su to rekli, ali u svim optužbama oni optužuju ceo narod. Počev od srpske inteligencije, optužili su srpsku inteligenciju na čelu sa Srpskom akademijom nauka i umetnosti, čuli smo čak citate iz Memoranduma Srpske akademije nauka i umetnosti, koji su navodno bili idejna podloga zločina nad Albancima, a reč je

o Memorandumu u kome su srpski akademici pošteno izneli situaciju, pre sada već više od 15 godina, i odgovorno govorili o situaciji na Kosovu. Ali to što optužuju Srpsku akademiju i srpsku inteligenciju je samo jedna stvar. Optužuju Vidovdan i Boj na Kosovu, uz čak podsmešljivu primedbu žalosnog Tužioca, koji ne zna šta ustvari mi to slavimo, šta smo slavili i zašto se tu okupilo dva miliona ljudi, na tom Kosovu Polju, da slavi 600. godišnjicu kada smo izgubili bitku. On ne zna, kad može da optuži srpsku istoriju i bitku na Kosovu, jer se ta bitka bila za Srbiju i Evropu, i za Srbiju i za Evropu. Ali nije samo ovde optužena srpska inteligencija i Akademija nauka i Vidovdan i Boj na Kosovu, optužen je ceo institucionalni sistem Srbije, koji im je pružao podršku, parlament, vlada, političke organizacije, mediji, itd. Dakle, i to je sve optuženo. Optužuju se građani koji su me masovno podržavali i nekoliko puta birali na slobodnim višestranačkim izborima. Jedino se tu slažemo da je moje ponašanje bilo izraz volje građana, samo što tužba optužuje građane što su me podržavali, a ja vam kažem da je i ovo moje ponašanje ovde izraz volje građana, izraz volje naroda. Optužuje vojsku i policiju, dobrovoljce i teritorijalnu odbranu koje, kako sam kaže, ubuduće će da naziva zbirnim imenom srpske snage i tako i čini, naravno. Optužuje Srbe i sve u Srbiji koji su me podržavali, i Srbe van Srbije, ako su me podržavali i te, koji me danas u Srbiji podržavaju, a onda optužuje narod. Sve smo čuli u ova dva dana, a onda kaže da optužuje pojedinca, a tog pojedinca, dakle mene, proglasio je verovatno za nekog nadčovaka, čim mi je pripisao neku nadljudsku moć, uticaj i odgovornost i van teritorije moje države, neku magičnu moć, božansku verovatno, i uz to se bavi stalno mojim emocionalnim stanjem, šta li sam ja to mislio i šta sam hteo da postignem.

Amerikanci idu preko cele zemljine kugle da se bore protiv terorizma u Avganistanu, na suprotan kraj sveta. To se smatra logičnim i normalnim, a ovde se borba protiv terorizma u srcu svoje zemlje, u svojoj kući, smatra zločinom. Znači da ni u svojoj kući, mi ne smemo da reagujemo na terorizam. A ja ću dokazati vezu između jednog i drugog.

U ovoj lažnoj optužnici, oni su otišli dalje nego što bi bilo čija mašta mogla da proizvede. Čak tvrde, to smo čuli u ova dva dana, da sam namerno izazvao NATO agresiju i rat protiv Jugoslavije i patnju miliona njenih građana, samo da bih iskoristio priliku da pobijem Albance. Ja se zaista pitam da li su mogli da smisle neko inteligentnije objašnjenje. Idu čak još dalje. Juče smo čuli, kažu, nisu me interesovale nikakve granice, već samo jedna granica između srpskog i nesrpskog. Iako je upravo Srbija i Jugoslavija, svih tih godina jugoslovenske krize, bila jedina zemlja na prostorima prethodne Jugoslavije u kojoj nije bilo nikakve nacionalne diskriminacije i koja je u

potpunosti sačuvala svoju nacionalnu strukturu, ona je potpuno ista, kao pre 12 godina kada je izbila kriza. Jugoslovenska realnost, demantuje taj stravični stav i tu stravičnu izmišljotinu, koju ćemo mi slušati ovde, i takve slične nebulozne konstrukcije, ali ćemo zatvoriti oči pred jugoslovenskom realnošću, koja nije realnost trenutka nego je realnost više od jedne decenije i koja svojom neumoljivom tačnošću potpuno demantuje takve besmislice. Srbija i ja lično, dakle, vodimo politiku genocida izvan Srbije, ali ta politika genocida nekako ne postoji u Srbiji, za koju smo ustvari jedino odgovorni, jer kao predsednik Srbije ja sam odgovoran za Srbiju. A oni žele da mi pripišu odgovornost za sve što su oni sami učinili i za sve zločine koje su oni izvršili. Oni tvrde, to slušamo ova dva dana kako je naša, a ja sam tu odbranu nazvao herojska, kako je naša herojska odbrana od agresije NATO pakta bila samo privid iza koga smo koristili priliku da izvršimo zločin nad Albancima. Pa vi vređate ceo narod. Vi ustvari činjenicu, fakat koji ceo svet zna, koji cela planeta zna, danonoćnog bombardovanja Kosova, danonoćnog, 24 sata svaki dan, 78 dana, gde je vazдушna uzbuna bila svakog dana, 24 sata, tu činjenicu hoće da ponište svedocima koje će da dovedu, da kažu kako su bežali od srpskih snaga, kako vi nazivate vojsku i policiju. Tu činjenicu u svetu poznatu, poznatu svakom građaninu planete poništiće neki svedoci, koji će ovde da dođu i da kažu: "Nismo mi bežali od bombi NATO-a, mi smo od srpskih snaga bežali sa Kosova". A videli ste maločas zapadne snimke koji to demantuju, zapadne generale, a ima ih još i svi će ovde morati da dođu, ne morati, neki veoma mnogo žele da dođu, da kažu i vama i vašim šefovima šta je istina, a šta laž od ove konstrukcije, a cela konstrukcija je laž. A i ovo bežanje o kome govorite kao o deportovanju, upravo se poklapa sa bombardovanjem. Pa u samoj optužnici, datumi koje su stavili svi su u istom periodu kad i bombardovanje. I to je čak još jedan dokaz da je potpuna jedna manipulacija činjenicama i pokušaji da se zločini prebace na žrtve. NATO je čak bombardovao i masovno ubijao Albance koji su se vraćali u svoja sela, koji nisu slušali UČK da beže, jer ih je UČK prebijao i ubijao nastojeći da ih prisili da beže, jer je to bila koncepcija o kojoj je govorila Olbrajtova mi proterujemo Albance, dakle Albanci moraju da odu sa Kosova, da bi se dokazala teza da ih mi proterujemo. Letke su bacali iz aviona, posle bombi, na albanskom jeziku, da pozivaju građane da beže sa Kosova, a UČK kao njihov saveznik isto je radio i ubijao one, koji su pružali otpor, a opet su se Albanci vraćali u svoja sela i nisu hteli da beže sa Kosova. I ostajali su na Kosovu, a oni koji su bili u zoni teških operacija i sukoba sigurno su bežali i morali su da beže. Bežali su i Srbi u Mađarsku, bežali su u Republiku Srpsku, mnogi koji su izbegli za vreme rata bežali su nazad u Republiku Srpsku. I njih su verovatno proterale

srpske snage, prema ovoj optužnici i verovatno bi tako nešto moglo da se iskonstruiše, možda se neko seti, da možda treba opet nekog da optuži za neku svoju prljavu rabotu koju je uradio, kroz deset godina.

Ja se zaista pitam da li postoji sud koji će 78-dnevno bombardovanje, 24 sata svaki dan, da precrta na osnovu izjava navodnih svedoka, o tome kako su morali da pobegnu na bazi te i takve tvrdnje, kako su srpske snage njih isterivale. Ja hoću ovde odgovorno da kažem, Tužilac takvu strašnu i neverovatnu laž upotrebljava kao sredstvo zločina. Uostalom, možda bi najbolje bilo da uvažite takvu tvrdnju Tužioca i da ova farsa pred očima čitavog sveta konačno dobije svoju krunu. Ono što smo čuli vredi inteligenciju prosečnog stanovnika planete. Čuli smo juče tako jednu, rekao bih, kompoziciju koja glasi otprilike "gde su deportacije, tu su i ubistva", a istina je gde je sukob sa teroristima, sa terorističkom bandom bolje reći, ili gde je bombardovanje, ili najčešće i sukob sa teroristima i bombardovanje, jer nije bilo retko da kada teroristi krenu onda imaju vazдушnu podršku za vreme rata svojih saveznika koji su ratovali protiv Jugoslavije, zajedno sa njima, dakle, istina je, gde je sukob i bombardovanje ili najčešće i jedno i drugo, naravno tu je bežanje stanovništva. Pa se onda u ovoj interpretaciji koju slušamo dva dana, taj sukob sa bandom i bombardovanje, a videli smo to, i na ovim zapadnim, a ne jugoslovenskim filmovima, to se smatra ubistvom počinjenim od srpskih snaga, a bežanje ljudi sa mesta sukoba oni kvalifikuju kao deportaciju.

Ponavljam, sa Kosova je stanovništvo isterivala UČK naredbama, prebijanjima i ubistvima, pod broj jedan. Pod broj dva, NATO bombardovanjem i pozivima. To je istina o vašoj priči o deportacijama.

Želim ovde da kažem nešto što zna svako u Srbiji. U srpskoj tradiciji i u tradiciji srpske vojske ratni zarobljenik i čovek bez oružja je svetinja. Svako ko je prekršio tu svetinju, treba da odgovara, ali to nije činila ni vojska ni policija. Ja time ne kažem da tako nešto nisu učinili neki pojedinci ili grupe, ali to nije činila ni vojska ni policija. Vojska i policija su časno i viteški branile svoju zemlju. A pojedinci i grupe koji mogu da izvrše zločin postoje svuda u svetu i svuda su premet osude i progona i ne mogu se ničiji takvi prljavi zločini pripisivati vojsci, policiji, državi, narodu, državnom rukovodstvu, itd. I upravo ti pripadnici vojske i policije najbolje znaju, koliko im je terorista pobeglo upravo tako, što bi se umešali među građane, čak su ih i sa par stotina metara videli i lako prepoznavali u masi građana, jer su uglavnom bili u donjem vešu, jer su bacali uniforme da bi se na taj način spašavali i svi su uspevali da pobegnu, jer je bila stroga zabrana, od vrha do svih komandi, da se ne sme otvoriti vatra ni na teroriste ukoliko dolazi do opasnosti

povređivanja ili ubistva civila. Mnoštvo ih je pobeglo. Pa to su znali i američki predstavnici koji su špartali po Kosovu i s kojima smo o tome razgovarali. A naravno, znali su i teroristi da vojska i policija imaju strogu zabranu, da nigde gde su civili, ne smeju otvoriti vatru i naravno, to su zloupotrebljavali da lako umaknu, da samo skinu gornji deo uniforme, uđu među građane i sklone se. O tome smo komentarisali veoma mnogo puta, ali je ta naredba uvek važila.

Dakle, sve vreme neutralizacija terorističke organizacije OVK bio je zadatak vojske i policije, prvenstveno policije i istovremeno zaštita civila, zaštita građana. I sve naredbe i postupci komandi i jedinica to potvrđuju i uostalom da li bi se ikakva ta konstruisana deportacija uopšte mogla organizovati, pogotovo masovna, bez ičije naredbe, bez neke organizacije, a nije postojala o tome čak ni ideja, niti ikakva akcija, nikad nije ni pomenuta, nigde ni u jednoj varijanti. Čak ni u varijanti da bi mogli da dovedu i nekog svedoka. Pa vama se javljaju juče na televiziji svedoci čije ste slike ovde prikazivali, koji kažu da nemaju nameru da takve stvari potvrđuju, da je to laž. Sinoć se javljaju prateći prenos, kad vi date pauzu, onda ih zovu novinari iz studija, da pitaju, evo, sad je bila vaša slika, vi ste rekli to i to za Miloševića, kažu: "Ni govora nema, i nemam nameru da idem da svedočim". Pa dovedite te svedoke da čujemo, na kraju krajeva, ko su ti, šta imaju da kažu. Ja lično ne branim ni jednom svedoku da dođe, ko god bude ovde govorio istinu, neće moći ništa da kaže, što bi moglo biti nečasno i povezano sa radom moje ličnosti, moje politike i moje vlade, ništa, a možete da ih dovedete koliko god hoćete.

Neverovatan broj stvari se ovde iznosi kao neki dokaz, molim vas. Šta ima ružno u tome, sinoć slušam ovde, kažu odlikovana tri generala, pa šta ima ružno u tome što su odlikovani generali koji su branili zemlju. Odlikovano je nekoliko hiljada ljudi za hrabrost pokazanu u agresiji NATO-a. Pa mi smo jedina zemlja koja je srušila NATO-vski nevidljivi avion, takozvani nevidljivi avion, za koji mi je Holbruk objašnjavao kada sam ga gledao u Rajt Paterson (Wright Patterson) bazi i dodirivao rukom, da su dve i po milijarde dolara potrošili da ga naprave i kada mi je komandant baze objašnjavao da sad košta 40 miliona dolara, on mi je šaputao na uvo "Ma laže", kaže "košta 250 najmanje, ali oni smanjuju troškove". Ali to čudo tehnike, koje niko ne može videti, koji niko ne može da obori, mi smo ga oborili. Pa valjda taj koji je oborio taj nevidljivi avion, koji je došao da seje smrt među decom gore iz Vojvodine, pa valjda taj zaslužuje odlikovanje. Zaslužuje 50 oblikovanja i svako ko je oborio avion je dobio odlikovanje, i svako ko je oborio krstareću raketu je dobio odlikovanje, a sve moguće krstareće rakete, sve zalihe krstarećih raketa ste potrošili nad Jugoslavijom. I da ne govorim koliko

hiljada, desetine hiljada borbenih letova. Slušali smo razgovor između generala Šorta (Short), koji je zapovedao avijacijom iz baze u Firenci i njegovog sina pilota, koji je bio ranjen nad Jugoslavijom, zabrinutog, ali na to će doći vreme i doći će naravno na kraju krajeva ta traka, koja takođe postoji, kao i mnoge druge stvari koje treba razjasniti. Ali nije samo nekoliko hiljada ljudi u Jugoslaviji dobilo odlikovanje, za hrabro držanje u ratu, dobilo je nekoliko hiljada ljudi i za obnovu zemlje, jer smo mi za nekoliko meseci uspeli da osposobimo zemlju za život nadčovečanskim radom i trudom miliona građana i tog naroda, koji je eto zaveden pa nije znao šta da radi u svoju korist.

Ja sam slušao juče ovde da se Tužilac bukvalno ruga činjenici da Srbija nije bila u ratu ni sa Bosnom ni sa Hrvatskom. Nije, gospodo, Srbija bila u ratu, ni sa Bosnom ni sa Hrvatskom. Zašto vi hoćete da rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini podmetnete Srbiji i Srbima i da sad po toj vašoj optužnici idete od događaja do događaja u Bosni i Hrvatskoj, o kojima ni ja ni bilo ko, u Srbiji ne zna ništa, o kojima čak mnogo ljudi, ni u samoj Bosni ne zna, osim oni lokalni, izuzimam neke najkrupnije naravno događaje, osim što znaju, da se tamo tuku i da se trudimo da se borbe što pre okončaju.

Zašto se, molim vas, ovde juče, koridor kod Brčkog predstavlja kao nekakva, rekao bih, kriminalna operacija, ona je deo tužbe, kada je pitanje tog koridora kod Brčkog, bilo predmet bar na 50 razgovora između Ovena (Owen) i Stoltenberga (Stoltenberg) i predstavnika Muslimana, Srba, Hrvata u Bosni, Karadžića, Izetbegovića i Bobana. Prisustvovao sam i ja Tuđman. Bar 50 puta su raspravljali, jer taj koridor kod Brčkog, povezuje istočni i zapadni deo Republike Srpske. Kada uzmete kartu, to ćete lako videti, cela banjalučka regija i bosanska krajina, komunicira sa istočnim delom i ovamo dalje na istok, sa Srbijom preko tog koridora. To je bio vitalni put i ne vidim šta to znači, u ovom celom vašem, rekao bih, prilično žalosnom opusu. Cela Bosna i Hercegovina je bila ustvari Jugoslavija u malom, kao što je Jugoslavija bila sastavljena od više naroda, koji su složno živeli i razvijali se, tako je Bosna i Hercegovina bila Jugoslavija u malom sastavljena od Muslimana, Srba i Hrvata.

Vaši šefovi su rasturili i Jugoslaviju i Jugoslaviju u malom, pa sad ispostavljaju račun na adresu sva tri naroda u Bosni i Hercegovini, koje su gurnuli u građanski rat, da bi što dalje od sebe odmakli stvarnu krivicu za rat koji su izazvali. Zašto su uostalom terali Bosnu iz Jugoslavije, nego da izazovu sukobe, zašto su uostalom kada su isterali Bosnu iz Jugoslavije pa kada su sve tri strane prihvatile Kutiljerov (Cutilheiro) plan za uređenje Bosne, rekli Izetbegoviću da povuče svoj potpis? Pa američki ambasador Voren Cimerman

(Warren Zimmerman), koji mu je to rekao i koji to nije mogao da porekne, napisao je čak u svojoj knjizi, što je možda pogrešio što je gospodinu Izetbegoviću rekao da to uradi, jer je tako počeo rat. Rat je počeo ubistvom oca neveste na srpskoj svadbi, koja je prolazila centrom Sarajeva. Rat je počeo prvim ubistvima Srba, na raznim mestima u Bosni. Srbi nisu počeli nikakav rat i nikakve sukobe. Tako je bilo i u Hrvatskoj, pokolj u Borovu Selu, pokolj na Plitvicama. O tome sve postoje zaista istorijske činjenice. I najveća je besmislica optuživati pogrešnu stranu. Sada se govori o tri naroda u Bosni i to je formula na kojoj počiva Bosna. A što ste prihvatili referendum bez Srba, bez jednog naroda, o nekakvoj samostalnosti Bosne, ako je i pre bio, a i sada je osnovni princip, da može nešto da se desi, samo ako se slože sva tri naroda. Samo za otcepljenje Bosne, za nasilnu secesiju, moglo je bez jednog naroda, bez naroda koji je posedovao više od polovine teritorije i bez naroda koji je predstavljao daleko više od trećine stanovništva. To su činjenice. Ovde će doći istoričari, akademici, doduše ako smeju oni iz Srpske akademije nauka, što ovo kažem naravno ne na njihov račun, nego na račun ovoga što smo ovde čuli, da se pojave ovde jer eto optuženi su da su oni neki ideolozi srpskog zločina.

Juče Tužilac sugerise čak da je etničko čišćenje u Bosni nagrađeno i da je teritorija Republike Srpske oteta. Ja se onda pitam šta je onda ustvari ovde vaš cilj i zašto vi kažete, kako se vi usuđujete da kažete da se graniči Kosovo sa Srbijom. Kosovo se ne graniči sa Srbijom, Kosovo je Srbija, ne graniči se Hag sa Holandijom. I mnoge stvari bi morali da razumete, ako ne znate, treba da pitate nekoga ko to zna, neka vam neko objasni da u svakoj vojsci, ili bar u svakoj vojsci za koju ja znam, postoji princip jednostarešinstva i da se nikad ne zaobilazi ni jedna karika u lancu komandovanja, kada se sprovode odluke, da nema nikakve anarhije i da je svako odstupanje od te linije uvek kriminalni čin koji podleže, zavisno od njegove težine, odgovarajućim sankcijama. Te vaše priče, s kojim jedinicama je ko kontaktirao, itd, su potpuno besmislene i kad bi takva organizacija negde postojala, to bi bio najveći nered koji je ikad iko uspostavljao, a ne znam ko bi u svojoj zemlji uspostavljao neki nered, bar ne organizovan.

(Pušten je video snimak)

"Kada su se srpske snage povukle tokom popodneva, objavile su da su ubile petnaest UČK pripadnika u akciji. Međunarodni promatrači ušli su u selo i nisu obavestili ni o čemu neobičnom. Tek sledećeg jutra postalo je jasno sa kolikom žestinom su Srbi izvršili odmazdu. Vilijam Voker (William Walker) je otišao to sam pogledati. Išli smo uzbrdo i otprilike svakih 15 do 20 jardi naišli smo na neki leš. Dok smo išli uzbrdo, ne znam tačno na koliko smo

leševa naišli sve dok nismo naišli do jedne hrpe leševa. Do vremena dok je došao Voker, OVK je ponovo zauzela kontrolu nad Račkom. Mislim da će mi trebati nekoliko minuta da potvrdim ono što bi zapravo trebao reći, želeo bih u Prištini kasnije, danas održati konferenciju za štampu. Činjenice koje je potvrdila Verifikaciona komisija za Kosovo, uključuju dokaze o zatočenjima, pogubljenjima po kratkom postupku i pogubljenjima albanskih nenaoružanih civila u selu Račak od strane MUP-a i Vojske Jugoslavije. Drugim rečima, on je za to okrivio srpsku policiju ili jugoslovensku vojsku. Voker je bio nezavisni međunarodni zvaničnik. Međutim, da li je on u ovom času tražio direktne instrukcije od Amerikanaca? "Nisam nazvao niti jedan mojih glavnih gradova, nego sam samo rekao što sam video, a to je bio masakr".

Vilijam Voker, šef verifikacione misije za Kosovo, nazvao me je mobilnim telefonom iz Račka. "Vi kažete da nikoga niste zvali". "Dobio sam poziv od Vilijama Vokera i on je rekao: 'Došlo je do masakra, ja stojim ovde, vidim leševe'. 'Vi niste govorili sa generalom Klarkom o tome'? Ono što je rekao Voker, Americi je dalo zeleno svetlo da uđe u rat na Kosovu. OVK je uspela angažovati svog moćnog saveznika. U Račku su Srbi ustvari odigrali partiju za OVK. Mislim da će uvek ostati dilema da li je OVK inicirala bitke u područjima naseljenim civilima, zato jer su znali da će Srbi izvršiti odmazdu. Ja lično ne mislim da je to slučaj. Međutim, naravno, bio je to rat. Sasvim očito, nakon Račka, morale su biti preduzete izuzetne mere. To je sigurno bio galvanizirajući događaj i predsednik je tada smatrao da možemo krenuti napred i da jasno damo do znanja da će Sjedinjene države biti deo bilo koje višenacionalne snage. Olbrajtova (Albright) je znala da efekat Račka neće dugo trajati i da mora angažovati i evropske saveznike.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Jesu li završili ovu traku? Nastaviću gde sam stao, u komentarisanoj konstrukciji koje smo čuli. Pomenuli ste nekakav plan spržene zemlje, ne znam odakle, verovatno iz Vijetnama, plan spržene zemlje vam je isto kao i taj plan "Potkovic", za koji svako zna da je jedna obična izmišljotina i koji je čak, kada je navodno u originalu prezentiran, imao u originalu naziv "potkova", što je hrvatska reč. Srbi nikad ne bi napisali "potkova", nego bi samo napisali "potkovic". I uopšte ne znam, šta znači ovde objašnjenje u funkciji optužbi, da su Srbi na Kosovu imali oružje. Pa svako zna da je svako na Kosovu imao oružje. Ima bezbroj dokumentovanih primera da su albanski teroristi upadali u kuće Albanaca, svojih sunarodnika, da bi im otimali oružje, bezbroj dokumentovanih primera. I zaista se, kad slušam šta se ovde govori, svako razuman zapita kako iko može krivičnu odgovornost, krivičnu odgovornost, da ne kažemo o drugoj odgovornosti, političkoj, moralnoj, svakoj drugoj, koju takođe, u ovom slučaju, čak ni takve ni bi

mogao niko da pokrene, a ovde se pokreće čak krivična odgovornost za nasilnu secesiju Hrvatske, što se pripisuje meni. Niti je sporno da je Hrvatska izvršila secesiju, niti je sporno da je ta secesija bila nasilna. I kako je to trebalo i moglo da na primer ja kao predsednik Srbije, zaustavim sukobe koje je hrvatska paravojska imala sa Jugoslovenskom narodnom armijom, koju je isterivala napolje iz gradova i baza u kojima je ta armija bila stacionirana punih 50 godina i koja svakako u te baze nije došla iz Srbije. To je sve bila SFRJ, jugoslovenska armija je bila na celoj teritoriji SFRJ.

Ovde se pokazuje da ustvari nemate ni predstavu, niti išta znate o republičkim ministarstvima odbrane. Ona nisu imala nikakve nadležnosti u odnosu na vojsku. Njihov glavni posao je bio da vode naravno i druge administrativne, ali da vode spiskove vojnih obveznika, da se brinu o partijama regruta za vojsku i da rade onaj civilni deo, koji je ustvari u funkciji odbrane. Citirate politička razmišljanja generala Simovića, a ne nikakve nadležnosti i delovanja. Svaki čovek ima prava da politički razmišlja i govori o čemu smatra da treba da govori.

Šta je to unutrašnje raseljavanje na Kosovu i šta može da bude motiv unutrašnjeg raseljavanja na Kosovu? Ali šta je objašnjenje, kada se negde dešavaju sukobi, kada u sela upadnu terorističke bande, kada oni ubijaju građane, a videćete u kasnijem izlaganju, koliko su Albanci ubili samo pre nego što je počeo rat, dva i po puta više nego Srba, ali o tome kasnije, pa naravno da građani iz tog sela beže ili u susedno selo, kod svoje rodbine ili beže u grad kod svoje rodbine, ili ako nemaju tamo rodbine, u neki prihvatni centar koje organizuju vlasti, interno raseljavanje. Ja i sada ne razumem šta bi mogao biti cilj internog raseljavanja, nego samo jedna maliciozna interpretacija činjenice da ljudi beže sa mesta gde se osećaju nebezbedno i onim gde smatraju da je nebezbedno za njihovu decu i negde se drugo pomeraju. Da li iko može da kaže da je neko nekoga nasilno interno raselio ili nasilno isterao sa teritorije njegove zemlje? To bi bio najveći zločin i ko to uopšte može da radi?

Dalje, pitam se kakvog smisla ima dokazivati navodne zle namere prema Albancima, koncentracijom trupa na jugu zemlje, u vreme NATO agresije, a posebno na Kosovu kada je i svakom detetu jasno da je ta teritorija predstavljala prednji kraj naše odbrane od očekivane kopnene invazije NATO-a iz pravca Albanije i Makedonije. Pa gde je, po mišljenju Tužilaštva, trebalo da postavimo snage, ako su neprijateljske snage koncentrisane u Albaniji i Makedoniji, da li je trebalo da ih postavimo na mađarsku granicu ili na granicu Albanije i Makedonije?

Uzgred budi rečeno, dešavalo se da po 24 sata, bombarderi B52 bombarduju položaje na granici, a da zatim kreće ofanziva, naravno u prvim redovima Albanci koji su hteli da uđu na tu teritoriju, što im nikada nije uspelo zahvaljujući čvrstoj odbrani naše granice. Kakvog smisla ima ovde objašnjavati zle namere prema Albancima što je neko stavio trupe na granicu, iz koje mu preti napad i to ne neki zamišljeni, nego napad, koji upravo traje i događa se. To ceo svet zna.

Posebno su, rekao bih, besmislene i zlonamerne, besmislen je blag izraz, tvrdnje u našem opredeljenju za vojno rešenje. Pa to opredeljenje za vojno rešenje upravo demantuje naše uporno nastojanje da se postigne politički sporazum, a sadržina tog političkog sporazuma, koje je nudila naša Vlada Srbije, koje je nudilo naše rukovodstvo je objavljeno. Jedina tačka spoticanja u razgovorima sa američkom delegacijom u tom dokumentu, jer su se oni postavljali kao partner u razgovoru, osim par razgovora, koje sam ja imao sa Rugovom (Rugova), oni su bili protiv tih kontakata da bi upravo oni kontrolisali celu stvar, jedina tačka spoticanja bila je ta što smo mi tražili da se političko rešenje zasniva paralelno na ravnopravnosti građana i na ravnopravnosti nacionalnih zajednica jer na Kosovu žive, kao što je delimično pomenuto u ovome što smo slušali, i Albanci, i Srbi, i Turci, i Muslimani, i Goranci, i Romi i Egipćani, sedam nacionalnih zajednica. A da bi se realizovalo takvo rešenje, imali smo jedan sasvim normalan konkretan prilaz, da se ono realizuje tako, što će Skupština Kosova imati dva doma, Veće građana, gde će narodne predstavnike birati građani po principu jedan čovek - jedan glas, znači gde bi ogromna većina bili Albanci, što nikome ne bi smetalo, jer su oni većina u toj pokrajini, i imati drugi dom, Veće nacionalnih zajednica gde će svaka nacionalna zajednica i Srbi i Crnogorci, koji su uzeti zajedno kao jedna nacionalna zajednica, a ne kao dve, i Albanci i Turci, i Muslimani, i Romi, i Goranci i Egipćani imati paritetno po nekoliko izabranih svojih članova. Pogledajte Sjedinjene države, Rod Ajlend, koji je manji od Beograda, ima dva senatora kao što ima i Teksas, koji je veći od pola Evrope. Logično je da se u jednoj složenoj strukturi stvari tako reše. To je bila jedina sporna tačka. Nije trebalo da bude prihvaćena, jer se imao plan da se ništa ne prihvati, da bi se našao izgovor za invaziju na Jugoslaviju, a danas se pred očima celog sveta, pravi etnički čisto Kosovo, samo od Albanaca i velika Albanija o kojoj ću kasnije govoriti.

To je, rekao bih, ta neonacistička ideja, po kojoj je razbijena Jugoslavija i po kojoj se prekraja karta Balkana i stvara velika Albanija, što je u pozadini i ovoga što smo ovde čuli od Tužilaštva i u tom kontekstu, hoću da kažem da Tužilac nije slučajno pomenuo Nirnberg (Nuernberg), njima je malo što su

izvršili zločin nad Jugoslavijom i osvetili se za srpsku ulogu u njihovom porazu u oba svetska rata, oni žele da nas, koji smo žrtve njihovog zločina proglašeni za krivce, a mene uz pomoć ovog Suda, da izvedu pred Nirnberg, da bi se promenile uloge. Taj zločin ubistva Jugoslavije i moje razapinjanje ovde, oni vrše danas rukama nekadašnjih saveznika, a svojih nekadašnjih neprijatelja. Sve istorijske činjenice, ali i svi aktuelni potezi to dokazuju. Svetska javnost to neće moći da previdi, uprkos svekolikog truda Tužilaštva, uprkos svekolikog truda medija, a jugoslovenska javnost i ne samo ona, već zna pravu istinu.

Zaista se postavlja pitanje, kada čovek sluša ova dva dana, šta dokazujete uopšte raznim fotografijama, fotografije sa Vrhovnog saveta odbrane, čiji sam bio član, na kome prisustvuju lica koje pozove predsednik Vrhovnog saveta. Mogli ste tako da pokažete moju fotografiju sa Rugovom ili sa Kristoferom (Christopher) ili sa Kofi Ananom (Kofi Annan). Ne razumem šta ta produkcija znači, šta dokazujete fotografijama, da policija zavodi red na demonstracijama i to bar stotinu puta manje brutalno, nego što na vašim televizijama gledamo, kako se zavodi red od strane policije u vašim zemljama kada su demonstracije i kada je ugrožen javni red i mir ili životi ljudi i imovina. Šta dokazujete fotografijom sa sahrane, na kojoj neko stoji tako da može da se prepozna negde podalje iza mene, čak ne i neposredno, i ima hiljadu ljudi na toj sahrani, šta dokazujete takvim fotografijama koje prezentirate ovde Veću? Šta dokazujete tvrdnjama da vam nisam isporučio neke za koje vi sumnjate da su izvršili zločine? To nije nikakva tajna, a ja vam ne bi nikada nikog isporučio, jer smatram da je ovo ilegalni Sud. Uostalom, to sam rekao i Olbrajtovoj kad mi je tražila da neke ljude isporučujem, neću više imena ni da pominjem, molim vas, izvolite dajte mi, dajte našim organima, neka vaši organi pošalju dokaze koje imaju, ne treba niko da brine da pravosuđe u Jugoslaviji može da pređe preko bilo kakvog zločina. Da li uopšte vi i da li javnost zna da smo mi u Jugoslaviji već 1992. godine sudili za ratne zločine svojim građanima za koje je ustanovljeno da su ubili neke Muslimane u Bosni i upali u neku grupu tamo i izrešetalu ljude, pobili? 1992. godine niko nije znao da će biti osnovan ovaj Tribunal niti je uostalom to uopšte važno. Svaka civilizovana zemlja u svom krivičnom zakoniku ima visoko rangiran ratni zločin kao najveći zločin. Mi smo sudili 1992. godine za ratne zločine. I onda sam im govorio: "Izvolite, dajte tu evidenciju koju imate, nemojte se uopšte brinuti, da ako je neko zaista učinio nešto prljavo, pobio žene i decu negde, maltretirao zarobljenika ili bilo šta drugo, gađao automobil Crvenog krsta", kao što ću vam pokazati da je NATO gađao na mostu automobil na kome na krovu piše crveni krst, slučajno je bio rumunski Crveni

krst koji je tu prolazio, da će taj biti uhapšen i da će mu biti suđeno. Prema tome, uopšte ne razumem, nisam isporučio, pa ne bih nikad isporučio. I ovo što sada isporučuju, krše Ustav i vrše krivična dela, ali to rade zato, što je to sada jedan marionetski režim na vlati, koji mora da sluša šta mu se naredi, jer podršku naroda svakako nema.

Posebno se pitam šta dokazujete pominjanjem postojanja dobrovoljaca Srba koji su preko Drine otišli kao dobrovoljci. Naravno, za njihovo ponašanje odgovara vlast na čijoj su teritoriji došli da se bore. A šta dokazujete postojanjem dobrovoljaca Srba, koji su otišli da pomognu svojoj braći Srbima, a uopšte vas ne interesuje koliko je mudžahedina došlo u Bosnu ili na Kosovo koji su hvatani sa sabljama, koje služe samo da se seče glava? Kasnije su isti, na poznati zahtev puštani, pa je onda, za te, koji dođu iz Saudi Arabije (Saudi Arabia) što seku glave sabljom, normalno da dođu, u 2000 kilometara udaljenu Bosnu, da pomognu Aliji Izetbegoviću, ali ako Srbi odu da pomognu Srbima, to je već nešto čime treba Tužilaštvo da se ozbiljno pozabavi.

Šta dokazujete citiranjem jedne rečenice iz mog govora na Gazimestanu, koji je bio, mogu da vam kažem, jedan veoma dobar govor, rekao bih, odličan govor i kome zaista nema šta da se zameri. Citirali ste jedan krajičak rečenice u kome kažem da nas čekaju mnoge bitke koje naravno nisu oružane, mada ni takve još nisu isključene. To je jedna opšta rečenica koju danas svako upotrebi, jer mir još uvek nije postao sigurna i stabilna kategorija u savremenom svetu. Uostalom, zašto postoje i vojske u svim državama, kada bi to bilo tako, ko bi se time bavio. Ali onda, vrlo lukavo preskačete sve drugo. Dobio sam faksom taj govor, pa ću pokušati da nađem taj vaš citat da pokažem šta ste istrgli iz konteksta. U tom govoru se kaže: "Ravnopravni odnosi među jugoslovenskim narodima su neophodan uslov za opstanak Jugoslavije, za njen izlazak iz krize i pogotovo neophodan uslov za njen ekonomski i društveni prosperitet. Time se Jugoslavija ne izdvaja iz socijalnog ambijenta savremenog, a pogotovo razvijenog sveta. Taj svet sve više obeležava nacionalna trpeljivost, nacionalna saradnja i nacionalna ravnopravnost. Savremeni ekonomski i tehnološki, ali i politički i kulturni razvoj upućuje razne narode jedne na druge, čini ih međusobno zavisnim i ravnopravnim. U civilizaciju, ka kojoj se kreće čovečanstvo mogu..."

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Razumem da prevodioci ne mogu dovoljno brzo pratiti. "U civilizaciju, ka kojoj se kreće čovečanstvo mogu zakoračiti, pre svega, ravnopravni i ujedinjeni ljudi. Ako ne možemo da budemo na čelu puta u takvu civilizaciju, ne treba sigurno da budemo ni na njegovom začelju. Zato možda nigde na tlu naše domovine nemaju toliko smisla reči posvećene slozi, solidarnosti i saradnji među ljudima koliko imaju

ovde, na Kosovo Polju, koji je simbol nesloge i izdaje. U pamćenju srpskog naroda, ta nesloga je bila presudna za gubitak bitke i za zlu sudbinu koju je Srbija podnela punih pet vekova. Pa čak i ako sa istorijske tačke gledišta ne bi bilo tako gledano, ostaje izvesnost da je narod svoju neslogu doživeo kao svoju najveću nesreću. I zato je obaveza naroda da je sam otkloni, da bi sebe ubuduće zaštitio od poraza, neuspeha i stagnacija. Narod u Srbiji je ove godine postao svestan nužnosti svoje međusobne sloge kao neophodnog uslova za svoj sadašnji život i dalji razvoj. Uveren sam da će ta svest o slozi i jedinstvu omogućiti Srbiji ne samo da funkcioniše kao država, već da funkcioniše kao uspešna država. Zato i mislim da ima smisla reći, baš ovde, na Kosovu, gde je nesloga jednom tragično i za vekove unazadila i ugrozila Srbiju i gde obnovljena sloga, može da je unapredi i da joj vrati dostojanstvo. A takva svest o međusobnim odnosima predstavlja elementarnu nužnost za Jugoslaviju, jer se njena sudbina nalazi u združenim rukama svih njenih naroda. Šest vekova kasnije, danas, opet smo u bitkama i pred bitkama", to je ono što vi citirate, "one nisu oružane, mada i takve još nisu isključene", to je jedna opšta rečenica, ali to niste naravno citirali. "Bez obzira kakve da su one", bitke, "ne mogu se dobiti bez odlučnosti, hrabrosti i požrtvovanosti, bez tih osobina koje su onda davno bile prisutne na Kosovu. Naša glavna bitka danas odnosi se na ostvarenje ekonomskog, političkog, kulturnog i opšte društvenog prosperiteta, za brže i uspešnije približavanje civilizaciji, u kome će živeti ljudi u 21. veku. Za tu nam je bitku pogotovo potrebno junaštvo, razume se nešto drukčije, ali ona srčanost bez koje ništa na svetu ozbiljno i veliko ne može da se postigne, ostaje nepromenjena, ostaje večno potrebna". Neću da citiram ceo govor, ali sam ga citirao u delovima, da se vidi koliko je zlonamerno izvučen citat, jer upravo kažem da nam predstoji glavna bitka za ekonomski, socijalni, kulturni prosperitet, itd. A oni to, videli ste, kako su upotrebili.

Citiraću još samo par stvari. "U Srbiji nikada nisu živeli samo Srbi", to ja govorim na Kosovu pred dva miliona ljudi. "Danas u njoj više nego pre, žive građani drugih naroda i narodnosti. To nije hendikep za Srbiju, iskreno sam uveren da je to njena prednost. U tom smislu, menja se nacionalni sastav gotovo svih, a naročito razvijenih zemalja savremenog sveta. Sve više i sve uspešnije zajedno žive građani raznih nacionalnosti, raznih vera i rasa. Socijalizam kao progresivno i pravedno demokratsko društvo, pogotovo ne bi smeo da dopusti da se ljudi dele nacionalno i verski. Jedine razlike, koje se u socijalizmu mogu dopustiti, i treba da se dopuste, su razlike između poštenih i nepoštenih. Zato su svi koji u Srbiji žive od svog rada pošteno, poštujući druge ljude i druge narode, u svojoj republici. Jugoslavija je višenacionalna zajednica i ona može da opstane samo u uslovima potpune ravnopravnosti

svih nacija koje u njoj žive. Kriza koja je pogodila Jugoslaviju, dovela je do nacionalnih, ali i do socijalnih, kulturnih, verskih i mnogih drugih manje važnih podela. Među svim tim podelama, kao najdramatičnije su se pokazale nacionalne podele. Njihovo otklanjanje olakšaće otklanjanje drugih podela i ublažiti posledice koje su tu druge podelu izazvale", itd. Dakle, na Kosovu, na najveći srpski praznik, Vidovdan, na događaj koji se opisuje kao erupcija srpskog nacionalizma, ovo je autentično. Ako mislite da nije, neka uzmu novine od 29. juna 1989. godine, pa neka pročitaju taj isti govor. Ni danas ne bi promenio u njemu ni jednu reč. I onda sam smatrao da Srbima, pre svega, ja kao predsednik Srbije, treba da kažem tu gde su oni većina, da je nacionalna ravnopravnost jedini ključ. A vidite sa kojim stepenom malicioznosti je izvađeno jedno parče rečenice, koje je ustvari potpuno benigno i jedno opšte mesto. Ne bih čitao ovaj govor i oduzimao svoje vreme, da ga oni nisu na tako jedan zlonameran način interpretirali.

Ali da nastavim s pitanjima koja sam imao da postavim javnosti, a ne naravno tužiocu, jer je stepen malicioznosti do te mere demonstriran da on verovatno nikoga više ne ostavlja u zabuni. Šta se dokazuje, molim vas, time da je Socijalistička partija Srbije postavljala ministre? Pa ja ne znam ni jednu zemlju u kojoj partija koja dobije izbore, na slobodnim višestranačkim izborima dobije parlamentarnu većinu, ne postavlja svoje ministre. Ne znam koga partije u vašim zemljama postavljaju za ministre, nego svoje članove i prvake, a to nije bio baš slučaj u Jugoslaviji, mi smo za ministre imenovali čak i neke vanstranačke ličnosti, a imali smo i u više faza ideje vlade narodnog jedinstva, gde je više stranaka učestvovalo u vladi i ne stranačkih ličnosti u svakom pogledu. I šta dokazujete time da je njima od toga zavisio materijalni status? Ja ne znam da li u zemljama u kojima rade predstavnici ovog Tužilaštva ministri rade bez plate ili su se možda, možda imaju neke druge izvore prihoda. Kod nas ministri primaju platu, a oni koji zloupotrebe funkciju da bi uzeli neki novac, uvek su odgovarali, bar oni koji su bili uhvaćeni. Pa mi smo jedina zemlja koju znam, za poslednjih deset godina, koja je dva svoja ministra uhapsila zbog pronevere, od koliko se sećam 700 000 maraka. Ne samo, naravno da su smenjeni, nego su izvedeni pred sud i osuđeni na robiju. Šta znače te maliciozne priče o tome, kako ministrima zavisi materijalni status od partije i kako partija koja dobije izbore imenuje vladu i ministre? I šta vam znači prevrtanje naziva Socijalističke partije Srbije, čuo sam ovde Srpska socijalistička partija? Za razliku od opozicionih stranaka, mnogih, koje nose naziv srpski, mi nismo bili i nismo ni danas Srpska socijalistička partija, nego Socijalistička partija Srbije, a u Socijalističkoj partiji Srbije su, naravno, u većini Srbi, ali ne postoji nacionalnost u Jugoslaviji iz

koje nema članova Socijalističke partije Srbije, i Mađara, i Rumuna, i Rusina, i Albanaca, i Turaka, i Bugara, i Goranaca, i Roma, i Egipćana, Muslimana. Pa zar vi mislite da bi pripadnici svih tih nacionalnih zajednica koje žive u Srbiji išli da se učlanjuju u partiju koja vrši neku diskriminaciju. Uostalom, besmisleno je to više i dokazivati, jer je jugoslovenska realnost pokazala za 12 godina da nije bilo promena strukture i da nije bilo nikakvih progona. To samo pokazuje i potpuno obezvređuje insinuacije, koje smo ovde čuli i koje su niže od jeftinih.

Neću više pominjati ni neke ovde potpuno besmislice, kao što su isticanje, kako je viša skupština smenila, raspustila Skupštinu Kosovo, Skupština Srbije. Pa po Ustavu je raspustila, viša skupština raspušta nižu skupštinu kada je prekršila ustav. I šta s tim? Kakav je to kriminal?

Zašto kažete da su svi direktori medija bili članovi Socijalističke partije? Pa direktor najvećeg vodećeg medija „Politike“ nije bio član ni jedne partije. A imate koliko hoćete direktora medija ili glavnih urednika koji nisu bili članovi Socijalističke partije. Mogu da vam napišu pisma pa da vam se prijave ako im je stalo, ti koji su bili direktori medija, koji su slobodno radili u Jugoslaviji, i opozicionih, i provladinih itd. Na kraju krajeva, sama činjenica da je demokratija u zemlji, govori o tome, koliko je mnogo opozicionih medija, a sve su funkcionisale.

Šta dokazujete sa time da smo imali Ministarstvo za veze sa Srbima van Srbije? Pa ima preko dva miliona Srba koji žive od Australije, Latinske Amerike, Sjedinjenih država, Kanade, u svim državama Evrope uključujući i ovde, Holandiju. Takve veze se neguju, uostalom takva ministarstva ima mnogo zemalja za veze sa dijasporom. Mi svake godine imamo skupštinu dijaspore, dolaze ljudi s Novog Zelanda, iz Australije, iz Indije, iz Amerike severne i južne, itd. Šta se dokazuje sa tim da smo imali Ministarstvo za veze sa Srbima van Srbije?

Otkud vam drskost, da lažno citirate nekakvu, navodnu, moju izjavu da je s Jugoslavijom gotovo, kada i ptice na grani znaju da sam se zalagao svom svojom snagom, da se očuva Jugoslavija i da smo posle u kontinuitetu, te prethodne Jugoslavije, formirali Saveznu Republiku Jugoslaviju, opet Jugoslaviju. Pa zar vi mislite da u Srbiji nije bilo glasova i to veoma jakih, da Srbija treba da se odvoji iz Jugoslavije, jer je naročito, po onima koji su bili žestoki antikomunisti, Jugoslavija bila tamnica naroda i komunistička tvorevina i da je treba rasturiti? Ja sam tada i njima govorio, Jugoslavija je interes svih južnoslovenskih naroda koji treba da žive ravnopravno i ona je nacionalni interes i srpskog naroda za koji se vi navodno zalažete, a ne znate šta govorite, jer je Jugoslavija jedina mogućnost da Srbi žive u jednoj državi,

jer su oni po svim republikama. Kasnije ste i to zloupotrebili, odnosno ta štampa je zloupotrebila kako je to bio program Velike Srbije, ali sam onda ja izneo i to, da tako i svi Hrvati žive u jednoj državi, tako i svi Muslimani žive u jednoj državi, tako i svi Makedonci žive u jednoj državi. Pa da li vi znate da u Srbiji ima više Muslimana nego u Bosni i da je najmanji interes i najveća nesreća za Muslimane, pre svega, bila da se odvajaju iz Jugoslavije i da se podele, jer više Muslimana živi u Srbiji, nego u Bosni? Zar i njima nije bio interes da žive u jednoj državi, u dve republike, pa šta?

I ja uopšte ne znam odakle izmišljotina kako sam ja u Karađorđevu razgovarao sa Tuđmanom o podeli Bosne. Ja se jesam sastao u Karađorđevu s Tuđmanom i to ne samo u Karađorđevu. Prvo je on došao kod mene u Karađorđevo, to je tu negde na granici, posle desetak ili petnaestak dana sam ja išao kod njega u posetu, isto tako u blizini smo se sastali, u objektu koji je sličan Karađorđevu, takođe smo razgovarali, obavestili javnost da smo se sreli, razgovarali. Smatrali smo da treba unapređivati odnose. Ne kažem da nije bilo ideja, ali nikad mojih i nikad od mene prihvaćenih, o podeli Bosne, jer sam ja smatrao da se nijedno rešenje ne može doneti koje neće biti na štetu bilo kojeg naroda koji živi u Bosni i Hercegovini. Taj moj stav je poznat, on je bio poznat pre Dejtona, on je bio poznat u Dejtonu, na toj koncepciji je ustvari i uspeo, na formuli za koju sam se zalagao, svih tih godina javno i da stvarno želite da budete nepristrasni, našli bi to u svakim novinama. Problem u Bosni može biti rešen samo formulom, koja će podjednako zaštititi interese, sva tri naroda. To je bio ključ za koji sam se ja zalagao. I to je ključ na kome može da se gradi budućnost Bosne i Hercegovine, ako se budu štitili interesi sva tri naroda koja u njoj žive, nikakav drugi način, svakakav drugi će biti fijasno.

Kako uopšte možete da govorite o takozvanoj politici etničkog čišćenja koja je navodno lansirana iz Beograda, kad svako u Srbiji zna da je taj izraz upotrebljavan isključivo za zločin? Ne postoji u Srbiji niko ko ne zna da je izraz etničko čišćenje upotrebljavan isključivo za zločin. Da se ne vraćam ponovo na srpsko-jugoslovensku realnost.

Ne znam šta ste hteli da dokažete time da sam prilikom boravka u Sarajevu posetio sedište Srpske demokratske stranke. Pa šta što sam ga posetio? Na tom sastanku u Sarajevu, na kome su bili prisutni predsednici svih jugoslovenskih republika i čiji je domaćin bio Alija Izetbegović, svi su predsednici bili tu, i Izetbegović, i Tuđman, i Gligorov, i Kučan. Ja sam u ime Srbije prihvatio plan Izetbegović-Gligorov, koji je imao ipak neku državu u vidu, mada mnogo labaviju, samo da bi se izbegla bilo kakva dalja tenzija. Pitao sam tada Izetbegovića, o tome sigurno postoji magnetofonski zapis. "Recite mi, gospodine Izetbegoviću, iz ovoga svega, što ste mi rekli, da li će to

ipak biti država?" On je rekao: "Da, to bi bila država". Rekao sam mu: "Nemojte više objašnjavati, ja taj plan prihvatam". Mi smo prihvatili taj plan. I onda su me njegovi ljudi protokola odveli jer sam želeo da ih posetim, na njihov poziv, sreo se sa celim političkim rukovodstvom istaknutih Srba u Bosni, članovima Akademija nauka, itd, i s njima razgovarao. Šta vi dokazujete time, da sam ih posetio, pa da sam ih posetio i 100 puta, a ne jednom? Ne znam šta bi sa time, da li pokušavate da dokažete da je to neko kriminalno preduzeće?

Vi ste ovde rekli juče da je moja slika bila u svemu tome, a ja vam kažem, slika neo-nacizma koji je rasturio Jugoslaviju i zločini koji su napravljeni i u Hrvatskoj i u Bosni, i na Kosovu lebdi nad tim, avet neo-kolonijalizma lebdi, a moja slika može tu da lebdi samo s ponosom otpora prema tom novom kolonijalizmu, prema tom porobljavanju i rasturanju jedne zemlje koja je služila za primer čitavom svetu, po svojim međusobnim međunacionalnim odnosima, po svojoj slobodi, demokratiji, bezbednosti, razvoju i zalaganju za pravdu širom sveta.

Šta dokazujete uopšte u vezi sa Srbijom pričom o bombardovanju Sarajeva, kada možete, kada bi uposlili taj ogromni aparat za koji trošite ogromna sredstva, da nađete čak i u novinama koliko puta je Srbija, ne preko lica ne znam nekog građanina, nego u zvaničnim izjavama vlade dok sam ja bio predsednik Srbije, osudila bombardovanje Sarajeva? U vreme kada je Dobrica Ćosić, predsednik SRJ od 1992. godine bio, koji može da posvedoči, on je čuveni srpski pisac, između ostalog i akademik, njemu i meni zajedno su celo rukovodstvo, ne mogu da se setim ko je bio, ali glavni su bili Srbi iz Bosne, u Dobanovcima gde smo sedeli, koji su čvrsto obećali na naš zahtev, da nikakva naseljena mesta neće gađati. Kako vi zamišljate da neko ima kontrolu u drugoj državi? Kad sam čuo da postoje neki logori, tražio sam objašnjenje, "Zar je moguće da Srbi prave logore?" i dobio objašnjenje da ne postoje nikakvi logori, postoje samo zatvori za ratne zarobljenike, koji se tamo zadržavaju kratko, a onda razmenjuju po principu "svi za sve". To je čvrsto uveravanje koje sam nekoliko puta dobio. Danas se ovde srećem sa ljudima koji su radili u logorima i koji kažu da smo svi bili obmanuti oko toga, a možda i oni gore u rukovodstvu Republike Srpske, jer gotovo ne mogu da poverujem da ljudi mogu na takav način da bilo koga obmanuju.

Ne razumem šta se dokazuje izmišljanjem nekih dijagrama o nekoj nepostojećoj organizaciji za koje i sami objašnjavate da nisu autentični, nego vi pretpostavljate nekakve veze. Ne znam što bi vi pravili šeme kada se znala šema vlasti, ona piše o ustavu države, zna se šta su nadležnosti vlade, predsednika republike, parlamenta, ministarstava, svakoga, i zašto bi neko

pravio nekakvu organizaciju da podriva svoju sopstvenu državu, jer svako iskakanje iz sistema, uostalom mi smo doneli taj ustav, da smo hteli da donesemo nekakav drugačiji, doneli bi drugačiji.

Ja ne znam šta dokazujete kada govorite da su službe saradivale. Saraduju službe mnogih država, saraduju službe svih vaših međusobnih država. Pola ovih stvari koje su ovde iskonstruisane napravljene su u saradnji sa tim službama, što ni jedan sud na svetu nikad ne bi prihvatio. Pa se onda nešto želi dokazati s tim, da se kaže da smo imali helikoptersku jedinicu. Pa prebacivali su bolesne, ranjene, povređene na Vojno medicinsku akademiju u Beogradu, tim helikopterima, pa i vi prevozite helikopterima vaše bolesne, itd.

Ali neću zaista da trošim svoje vreme na komentarisanje jednog zaista potpuno, rekao bih izraza jedne nemoći, jer ovakve stvari, koje smo slušali dva dana, samo jedno pokazuju da vi ustvari nemate ništa i da zato morate da izmišljate nešto što na prvi pogled u Jugoslaviji svako zna da je neistina, a na drugi pogled ceo svet će shvatiti da je neistina. A ono što smo ovde gledali na ekranima i što dolazi iz zapadnih izvora, ja sam siguran da će sve više biti časni ljudi na zapadu, koji neće priklanirati glavu i polagati pod noge svoju čast da prave medijsku kampanju. Zato ustvari ova predstava koja treba da se odvija u vidu suđenja je zločin protiv jedne suverene države, protiv srpskog naroda, protiv mene, kome želite da sudite za dela učinjena u svojstvu šefa države, u odbrani te države i tog naroda od terorizma i od najveće vojne mašinerije koju je ikad svet imao, udružene sa terorizmom. Ovo je takođe i zločin protiv istine, a što je naročiti cinizam i zločin protiv pravde. Ovo je utakmica između pravde i nepravde. Ceo svet zna da je ovo politički proces i da nema nikakve veze sa pravom, ne samo zato što je sud nelegalan, to ste rekli da ste odbili, već i iz mnogih drugih razloga, ali da ovde napravim malu digresiju, gospodine Mej, juče ste mi odgovorili pa me zatim prekinuli, da ste vi odlučili, da se ja nisam žalio i da je to za vas završena stvar. Ja ne mogu da prihvatim to objašnjenje ne iz nekih samo moralnih nego iz čisto pravnih razloga, jer vi dobro znate da o *habeas corpus*-u ne može da se odluči, a da nema pretresa i da nema saslušanja. To garantuje član 9. Univerzalne deklaracije o pravima čoveka, član 9. tačka 1. Međunarodnog pakta o osnovnim političkim i građanskim pravima, član 5. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i sloboda, član 7, tačka 6. Američke konvencije o zaštiti ljudskih prava, jer je to način kršenja ne samo fizičke slobode, već i osnovnih ljudskih prava. Moje je da to još jednom naglasim, jer ste bili, dakle, dužni da zakažete pretres, da ovde budu saslušani službenici vašeg Tribunala koji su učestvovali u izvođenju tog krivičnog dela, koji su u Beogradu konspirirali sa upravnikom zatvora koji je izvršio krivično delo i zbog toga je sada predmet

krivičnog postupka, da saslušate sve učesnike, pa da onda odlučite da li se pravo i pravila po kome sudi ovaj Sud mogu smatrati grubo prekršenim ili ne.

Dakle, to nema veze s pravom i pravdom, ne samo što je sud nelegalan i što se finansira od donacija, uključujući izvore, kao što je na primer, Saudi Arabija, iz kojih se finansira i međunarodni terorizam, već prihvata i lažne optužnice, bez dokaza i time okreće naglavačke osnovni princip da je obaveza tužioca da dokaže krivicu, a ne obaveza žrtve nad kojim se želi izvršiti odmazda da dokazuje nevinost. Ovakvim ponašanjem, pravo se vraća u vreme inkvizicije i zato ovaj Sud kojim upravljaju iste one sile koje su izvršile zločine nad mojom zemljom i mojim narodom, nesumnjivo predstavlja sredstvo rata. A uvođenjem tzv. zaštićenih svedoka, tajnih svedoka, kategorija lažnih svedoka dobija pravo građanstva, a montirani proces legitimaciju vladavine prava sile nad silom prava.

Nema ni jednog elementa, ni fer suđenja, ni ravnopravnosti strana. Pogledajte kako stoji, ogroman aparat, ogromna medijska struktura, sve moguće službe, sve je na raspolaganju na jednoj strani, a na mojoj strani, ja imam samo javnu telefonsku govornicu u zatvoru. To je sve čim ja raspolažem da se ovde sukobim sa najtežim klevetama, upućenim na račun mog naroda, države i moj i svih onih koje ste vi spominjali ovde. Ja sam i na onom Veću, kome je predsedavao gospodin Žorda (Jorda) rekao: "Pustite me na slobodu, pa ceo svet zna, da ja pobeći neću iz ove bitke koja mora da istera istinu". Ja bih obrukao ne samo sebe i svoju porodicu, nego ceo narod i ceo slobodarski svet koji veruje u ideju slobode i pravde. Vi dobro znate da ja neću pobeći. Pustite me na slobodu da mogu i ja sa slobode da se aktivno postavim u ovome". Vi bi hteli da mi plivamo na 100 metara, s tim da meni budu vezane i ruke i noge i to smatrate ravnopravnošću stranaka i fer suđenjem. A sve to činite da biste, ustvari, žrtvu agresije pretvorili u krivca, da bi legalizovali zločin vaših poslodavaca. Ja mogu da vam kažem sa sigurnošću, ovim zločinom se ne može legalizovati zločin koji su oni izvršili, mada je prikriivanje zločina zločinom, najčešće sredstvo za kojim posežu zločinci. Zločin i NATO neće nikad biti legalizovani u mom narodu. Pronatovska vlast u Srbiji može beskrajno da prihvata zadatak koji je dobila, da Srbiju samo optužuje i samo ponižava, ali ona ne govori u ime naroda, niti ima pravo i ceo narod zna da ne govori u ime naroda.

Prvi i najveći zločin je sama agresija, koja predstavlja zločin protiv mira, a počinjeni su zločin genocida, zločini protiv čovečnosti i ratni zločini od 24. marta 1999. godine, kada je NATO napao Jugoslaviju do danas. U svim zemljama NATO-a, Evropske unije i drugim, pod uticajem NATO-a vršena je

velika antisrpska i antijugoslovenska propaganda, sa ciljem da se zataškaju masovni zločini protiv civilnog stanovništva. Da li je prebrzo za prevodioce?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Zbog toga su u većini zemalja izostale istinite informacije o zločinima počinjenim u Jugoslaviji. Po svom intenzitetu i vojnoj snazi, agresija na Saveznu Republiku Jugoslaviju, najveća je na svetu posle Drugog svetskog rata, preduzela je alijansa od 19 najrazvijenijih zemalja, 676 puta ekonomski moćnija od Jugoslavije, po podacima statistike, a ti ekonomski podaci su svima dostupni i beskrajno puta vojno moćnija od Jugoslavije. NATO nije birao svoje žrtve. Stradali su deca, žene, starci, bolesnici, porodilje, teški bolesnici na dijalizi, izbegličke kolone, novinari i snimatelji na radnom zadatku, zemljoradnici na poljima, prodavci na pijačnim tezgama, putnici u autobusima i vozovima, prolaznici na mostovima, razorene i oštećene čitave stambene četvrti, čitavi centri gradova. Učinjeno je sve u skladu sa izjavom, čitali ste je u novinama, da Srbiju treba vratiti u kameno doba. Od ukupnog broja ubijenih civila, 30% su deca. Od ukupnog broja teško ranjenih civila, 40% su deca. Samo sada o civilima govorim. Bombardovanjem je bilo ugroženo i oko 120.000 porodilja, kao i životi novorođenčadi, od kojih su se neka rađala, čak i za vreme vazdušnih napada. 1.300.000 učenika osnovnih i srednjih škola, bilo je za vreme bombardovanja, lišeno školovanja. Celokupno civilno stanovništvo, posebno deca, bilo je izloženo svakodnevnim stresovima zbog neprekidnog bombardovanja i danju i noću, što je prouzrokovalo traume i druge psihičke poremećaje, koji ih mogu pratiti do kraja života. Više od polovine stradalih na Kosovu bili su građani albanske nacionalnosti, upravo oni radi čije je navodne zaštite izvršena agresija, koju njeni izvršioци nazivaju humanitarnom intervencijom. Uskoro ćete videti kako izgleda.

Dakle, grubo kršeći odredbe člana 2. Povelje Ujedinjenih nacija, bez saglasnosti Saveta bezbednosti, pretpostavljam da bar u tome nema spora, da je grubo prekršena Povelja Ujedinjenih nacija i da je učinjena bez saglasnosti Saveta bezbednosti. Između ostalog, prekršene su Konvencije o ratnom pravu iz Ženeve iz 1949. godine i Dopunski protokol II iz ove konvencije iz 1977. godine, Međunarodni pakt o građanskim političkim pravima i o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. godine i druge međunarodne konvencije. Pored međunarodnih konvencija, NATO je prekršio i odredbe svog sopstvenog Statuta, prema kojima je on odbrambena, regionalna odbrambena organizacija koja može delovati samo na teritoriji svojih država članica. Agresijom na Jugoslaviju, prekršeni su ustavi i zakoni većine zemalja članica NATO-a po čijim odredbama je zabranjeno vršenje ovakvih vidova oružane agresije.

Vlada Savezne Republike Jugoslavije podnela je tužbu Međunarodnom sudu pravde u vezi sa agresijom NATO-a, zahtevajući da sud presudi da je NATO prekršio obavezu zabrane upotrebe sile protiv druge države, da je učestvovanjem u obuci, naoružavanju, finansiranju, opremanju i snabdevanju terorističke organizacije na Kosovu, prekršena obaveza o nemešanju u unutrašnje stvari drugih država, da je napadima na civilne ciljeve i ubijanjem hiljada žena, dece, staraca prekršena obaveza izbegavanja žrtava među civilnim stanovništvom. Uzgred, videćete da su civilni ciljevi bili glavni ciljevi, što se vidi i po žrtvama i po celoj dinamici. Na Kosovu su u svim tim kampanjama bombardovanja uspeali da unište sedam tenkova, ali zato su uništili mnogo više bolnica nego što su pogodili tenkova, mnogo više škola su pogodili nego tenkova, mnogo više zdravstvenih centara i dečijih obdaništa su pogodili nego tenkova. I sve druge moguće obaveze, jednostavno kao što je da je upotrebom kasetnih bombi prekršena obaveza o zabrani upotrebe zabranjenog oružja, tvrdio je taj isti Šej, koji laže ovde, na ovoj televiziji. On je inače dobio Gran pri za laganje, te godine, tako što je tvrdio da neupotrebljavaju kasetne bombe i čak su tvrdili to uporno dok nije došla Meri Robinson (Mary Robinson) u Niš, gde je videla kasetne bombe i objavila pred televizijom kako se upotrebljavaju. Tek onda su priznali da su upotrebljavali kasetne bombe. Da je bombardovanjem rafinerija nafte i hemijskih postrojenja, prekršena obaveza o zabrani prouzrokovanja ogromne ekološke štete, da je upotrebom oružja koje sadrži osiromašeni uranijum, prekršena obaveza o zabrani upotrebe zabranjenog oružja i zabrani prouzrokovanja dalekosežne štete po zdravlje i okolinu, da je ubijanjem civila, uništavanjem preduzeća, komunikacija, zdravstvenih i kulturnih institucija prekršena obaveza o poštovanju prava na život, prava na rad, prava na informisanje, prava na zdravstvenu zaštitu i drugih osnovnih ljudskih prava. Da je rušenje mostova na međunarodnim rekama prekršena obaveza poštovanja slobode plovidbe i da sve ovo predstavlja zločin kojim je prekršena obaveza o zabrani nametanja jednoj nacionalnoj grupi takvih uslova života, koji imaju za cilj potpuno ili delimično fizičko uništenje te grupe.

Za počinjene zločine i počinjenu ratnu štetu, odgovorni su NATO alijansa, države članice koje su učestvovalе u agresiji na Jugoslaviju, kao i druge države koje su posredno pomagale NATO. Pored država odgovorna su i fizička lica počev od naredbodavaca, šefova država i vlada, ministara odbrane, generalnog sekretara NATO-a, vojnih komandanata i drugih, do neposrednih izvršilaca.

Sada ću zamoliti, pošto su mi obećali da mogu da prikazem fotografije, pošto prelazim na neke konkretne ilustracije, da se prikažu ove fotografije, a reći ću vam o čemu se radi. Dana 14. aprila 1999. godine...

SUDIJA MEJ: Da, uzmite fotografije od gospodina Miloševića.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Molim vas, prikažite sve ove fotografije redom na grafoskopu, odnose se na taj događaj. Dakle, 14. aprila od 13: 30h do 15: 30h u Đakovici, na putu Đakovica – Prizren...

SUDIJA MEJ: Samo trenutak, molim vas. Izvolite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dakle na putu Đakovica – Prizren, pored sela Madanaj (Madanaj), u tri navrata bombardovana je kolona albanskih izbeglica, uglavnom žena, dece i staraca koji su se vraćali svojim kućama vozilima, traktorima i zaprežnim kolima. Šta je bilo sa slikom? Molim vas da pogledate ove slike. Dobro, ja imam sada na mom monitoru. Možete da idete dalje. Sledeću.

(Prikazane su fotografije kolone albanskih izbeglica, bombardovanih na putu Đakovica – Prizren)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Možete dalje. To su sve seljaci, majka i ćerka nastradale u selu Madanaj. Možete dalje. Nisu išli nikakvim autobusima, nego traktorima, zaprežnim vozilima. Svako je mogao da vidi da su u pitanju civili, seljaci. Možete dalje. Ugljenisani leševi. Imajte u vidu da imate sa obe strane fotografije, molim vas, sa obe strane. Možete dalje. Produžite. Možete dalje. Devojčica. Dalje. Starica. Dalje. Dalje. Treba li još, dajte dalje. Ugljenisani ljudi. Dalje.

Dakle, to se dogodilo 14. aprila, nesumnjivo, pošto je reč o 13: 30h do 15: 30h po danu, po jasnom danu, građani su namerno, ali ću vam reći zašto su građani. Građani su jer su se vraćali u svoje selo, suprotno koncepciji agresora, koji je medijski lažirao laži kako Albanci beže pred srpskom vojskom i policijom. Svi su morali da napuštaju sela, a niko nije smeo da se drzne da se vrati u sela. Pored bombi za vreme agresije, bacani su i leci u kojima se na albanskom jeziku, građani pozivaju da beže. U istom pravcu je delovala teroristička OVK, koja je čak i ubijala neposlušne glave porodica koje nisu htele da poslušaju i da beže iz svojih kuća i svojih sela. To je još jedan dokaz sadejstva između NATO snaga i ove terorističke organizacije, koja je upotrebljena radi destabilizacije Jugoslavije. 25. marta u 5: 00h, bombardovano je Rožaje. Ja neću da navedem mnogo primera jer bi mi bilo potrebno desetak dana, a onda bi se previše umorio da desetak dana govorim, zato ću ilustrovati samo nekim primerima. 26. marta bombardovano je selo Grlić u opštini Danilovgrad, 2. aprila selo Nogavac (Nagafo) u opštini Orahovac (Rahovec), Kosovo i Metohija, s velikim brojem ubijenih i mnogo

ranjenih, mnogo teško ranjenih. Evo daću vam još samo da pogledate Nogavac, ove četiri fotografije. 22. aprila, 01: 45h područje Kuršumlije, selo Smokovo, mnogo ljudi ubijeno i ranjeno. Možete da date ove četiri fotografije. 4. aprila, takođe Čačak. 5. aprila, bombardovano je Vranje. Evo ovaj set fotografija možete pokazati zajedno, ovo imate na drugoj strani.

SUDIJA MEJ: Pogledaćemo fotografije, a onda ćemo napraviti pauzu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ili možda pošto to uzima dugo vremena, da sad još jednu vam dam, ali dobro, završite tu.

SUDIJA MEJ: Pokažite, molim vas, fotografije jednu po jednu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pretpostavljam da se na vašem ekranu bolje vide ubijeni ljudi, uglavnom seljanke, većinom seljani. Mnogi ljudi su zatrpani. Ova seljanka je izgorela praktično od bombe. Ovo je već, što sam rekao iz Vranja, uglavnom su gađali stambena naselja. Od samog početka, dakle, vidite datume, 25, 26, 27. mart, početak aprila gađaju se porodične kuće, gađaju se civilni objekti, oni su najprioritetnija meta zlikovaca, koji su odlučivali o tome. Opet žena, starica...

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: 5. aprila 1999. godine, u 21: 45h, Aleksinac je bombardovan. Aleksinac je mali grad u centru Srbije, rudarski grad. Svako u Srbiji zna za aleksinačke rudnike. To su rudnici uglja, sa jamskim kopom, to je najteži posao, rudarski. Taj mali grad, nema nikakve vojne baze, nema nikakav strateški značaj i njegovo uništavanje se može uporediti samo sa bombardovanjem gradova od strane nacista u Drugom svetskom ratu, dakle bez ikakvog povoda i bez ikakvog cilja, osim da se pobije što više civila, pogotovo građana, siromašnih ljudi. Kada je Širak (Shirac) bio u Beogradu, čuo sam na televiziji kako je rekao da je on spasao beogradske mostove, doduše nije ih sve spasao, najveći su bombardovali i srušili, jer je stavio veto, što pokazuje da su šefovi država odlučivali o ciljevima. Kada bude došao ovde, a ja, kao što znate, imam pravo da to zahtevam i da ispitam svedoka, moraću da ga pitam, na primer, a zašto nije stavio veto i na uništenje jednog malog rudarskog grada i pogibiju tako mnogo građana, civila, žena, dece i kakav je to mogao da bude ratni cilj, osim samog zločina ako je zločin uopšte moguće da sam sebi bude svrha. Ja ću da zamolim, da se prikažu slike iz Aleksinca, da vidite kako izgleda centar grada i kako izgledaju ubijeni ljudi u Aleksincu, praktično ceo centar grada i šire naravno.

(Prikazane su fotografije Aleksinca)

Ovde se vidi zatrpan leš, na ovoj prethodnoj slici. Srušene kuće, kao što vidite, prizemne stambene zgrade, porodične kuće. Ovde piše gde su pronađeni leševi ljudi u tim kućama.

SUDIJA MEJ: Da li je to to? Izvolite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: 6. aprila, bombardovano je Dubinje, u najnerazvijenijem delu Srbije, u Sjenici. Inače taj sjenički kraj je kraj u kome uglavnom žive Muslimani. 6. aprila takođe, bombardovana je Podgorica, 7. aprila bombardovana je Priština, uništena je potpuno zgrada pošte u centru Prištine, izginuli su mnogi ljudi, mnogi zatrpani u ruševinama i Srbi i Albanci i Goranci, i Turci, ali najviše Albanaca. Da ne bih prekidao, ja ću dati onda set fotografija sa više obekata, ali ću zamoliti džentlmena koji ovo pušta, da uključi i potpis ispod slike da bih mogao da komentarišem. 8. aprila bombardovana je Čuprija, takođe jedan mali grad u centru Srbije, od 00: 40h do 00: 50h. Kao što vidite gradove, pogotovo male gradove, bombarduju uvek noću, kada ljudi spavaju u svojim kućama, kada su sigurni da će biti pobijeni. A u gradovima, kakav je na primer Aleksinac, Čuprija, gotovo da i nema nikakvog skloništa protiv bombardovanja i ako ima, to je toliko malo i to se sigurno ne može smestiti ni jednocifren procenat stanovnika. Videćete i slike srušenih kuća u Čupriji. 9. aprila bombardovana su sela u opštini Mionica. Mionica spada u najmanje opštine, a možete zamislite selo u takvoj opštini, jedan stočarski kraj. 9. aprila, takođe, bombardovani su Pričevići u opštini Valjevo, preciznije, zaselak Boškovići. Između 10. i 11. aprila, čak u tri talasa, bombardovana je opština Kuršumlija, a posebno je stradalo selo Merdare, na koje su bačeni i razorni projektili i kasetne bombe. Spisak ubijenih, biće dat na uvid javnosti i vama, kao što se to uostalom odnosi na mnoge druge događaje koje citiram. 11. aprila u 4: 00h ujutru, bombardovano je selo Smaila u opštini Kraljevo. 11. aprila bombardovano je selo Turekovac, u opštini Leskovac.

Srpski seljak je najžilaviji seljak na svetu. On je izdržao sve ratove. Ovo su samo nacisti mogli da smisle, da ovako masovno bombarduju sela. Imam ovaj izveštaj, ima ih mnogo, ali kaže: "Izgubio sam svest i ne znam šta se sa mnom posle događalo, samo znam, da se sada nalazim u Beogradu, na lečenju u Vojno medicinskoj akademiji". Nerez Čolaku (Neres Qolaku), Albanac koga su doneli iz bombardovane Prištine u najelitniju zdravstvenu ustanovu koju ima Jugoslavija, a ovde slušamo kako smo organizovali izbacivanje Albanaca, da smo čak i rat izazvali da bi pobili Albance.

14. aprila, selo Pavlovac u opštini Vranje, videćete i leševe ispred seoskih kuća, među njima i leš dvanaestogodišnje Milice Stojanović. 16. aprila bombardovana je Subotica. 17. aprila bombardovana je Batajnica. To je mesto u blizini Beograda, videćete leš male Milice Rakić rođene 1996. godine. 17. aprila, takođe, istog dana gađano je, to je Beograd ustvari, periferija Beograda, radničko stambeno naselje u Rakovici. I ovaj smrtonosni učinak dostavićemo posebnim spiskom. Videćete slike kuća u nekoliko ulica i leševe ljudi. 20.

aprila selo Dolovi u opštini Novi Pazar, takođe, nerazvijeni deo Srbije. 21. aprila izbegličko naselje Meja u Đakovici, gde ćete takođe videti leševe. Tu su bile izbeglice iz Republike Srpske i u vezi s tim, što smo ovde čuli o navodnom naseljavanju Srbima Kosova. Na osnovu činjenice da su izbeglice iz Republike Srpske bile na Kosovu, mogu da kažem da sve činjenice demantuju ove zlonamerne tvrdnje, rekao bih zaista, veoma niske insinuacije, milion izbeglica je primila Jugoslavija. Najmanje je na Kosovu. Ako bi po tome sudili, verovatno bi dobio tužbu da sam hteo da promenim demografsku kartu Beograda, jer najveći broj izbeglica je otišao u Beograd i u velike gradske centre. Niko nije prisiljavao izbeglice da izaberu gde će ići. Izbeglice su išle tamo gde im se pružila prilika, a 80% i više, bilo je smešteno u porodičnom smeštaju, kod porodica koje su ih primile. Meni je Sadako Ogata (Sadako Ogata) rekla jednom prilikom da nigde nije videla tako dobru brigu o izbeglicama kakvu je videla u Jugoslaviji. A vama, na primer, mogu da kažem, što takođe možete da nađete, ako biste uopšte želeli da se time bavite, da je za vreme rata u Bosni, preko 50.000 muslimanskih izbeglica, registrovanih, došlo da se skloni u Jugoslaviju. Šta mislite da 50.000 ljudi dođe iz zemlje, za koju ovde čujemo se tvrdi da smo mi na nju izvršili agresiju, pa oni dođu, njih 50.000, da se skloni kod agresora. Kome, izvinite, to može da bude verovatno i šta znače uopšte takve tvrdnje, ali hartija trpi sve, pa i to. Videćete leševe i razrušene obekte, pobijene ljude.

Pomenuću, nisam još ni ovaj prvi mesec prešao, kao posebno, rekao bih nedelo, iako je to vrlo blaga reč, bombardovanje zdravstvenih objekata. Bombardovani su zdravstveni centar Studenica u Kraljevu; zdravstvena stanica u selu Miločaj; apotekarska ustanova u opštini Lađevci, u zdravstvenoj stanici Lađevci; zdravstveni centar Leskovac, opšta bolnica; dom zdravlja u Prištini; dom zdravlja u Rakovici, to je radničko naselje kod Beograda, odnosno u Beogradu; dom zdravlja Zemun, zdravstvena stanica 13. maj, u okviru poljoprivrednog kombinata Zemun; dom zdravlja Sima Milošević na Banovom brdu u Beogradu; dom zdravlja u Sremčici u Beogradu, na periferiji; dom zdravlja u Železniku; apotekarska ustanova u Gnjilanu; zdravstveni centar Leskovac, opšta javna bolnica; opšta bolnica u Đakovici, dom zdravlja u Đakovici; zdravstveni centar Kosovska Mitrovica; dom zdravlja Leposavić; dom zdravlja Vučitrn; dom zdravlja Raška; dom zdravlja industrije u Nišu; zdravstveni centar u Čačku, u selu Leskovac, dom zdravlja tog sela; zdravstveni centar u Čačku; dom zdravlja u Lučanima; dispanzer duvanske industrije iz Niša; dispanzer industrije "Jastrebac"; Institut za štitnu žlezdu i metabolizam Čigota u Čajetini, na planini; zdravstveni centar Južni banat - Pančevo; zdravstveni centar Prokuplje; zdravstveni centar Čuprija; dom

zdravlja u Ćupriji; zdravstveni centar pri fabrici "21. maj" Beograd; dom zdravlja u Kuršumliji; Institut za ortopedsko hirurške bolesti Banjica; zdravstveni centar Valjevo - jedinica opšte bolnice u Valjevu, itd. Pored toga, bombardovanje obrazovnih ustanova. Ja ću dati ovaj spisak na uvid javnosti, ali zbog uštede vremena ne bih ga čitao, jer ovo je pregled obrazovnih ustanova, oštećenih ili uništenih u agresiji NATO pakta samo u prvih mesec dana. Na svakoj se stranici nalazi desetak škola, a ovaj spisak u prvih mesec dana ima tačno 34 stranice. Na 34 stranice je spisak uništenih i oštećenih škola u NATO agresiji. U Beogradu, uglavnom osnovne škole, na opštini Ćukarica, na opštini Rakovica, na opštini Voždovac, na opštini Zemun, Savski venac, Zvezdara, Palilula, Novi Beograd, Obrenovac, Sopot, a onda u Boru, u Jablaničkom okrugu, u Leskovcu, u Nišu i Nišavskom okrugu od osnovnih škola do fakulteta, do stručnih škola, građevinskih, mašinskih, tehničkih, učiteljskih škola, objekata za smeštaj đaka i studenata, studentskih domova, studentskih restorana i centralnih kuhinja, ali je najviše osnovnih škola. Dakle, na 34 stranice škole.

Takođe, neću da čitam ceo spisak bombardovanja spomenika kulture koji će moji saradnici takođe dostaviti i na uvid javnosti i vama, koji je na 18 stranica, slučajno se desilo da je na 18 stranici, bliži izgled uništene zgrade Prizrenske lige na Kosovu.

Ali pre nego što nastavim, zamolio bih da se prikažu fotografije ovih bombardovanja, najčešće sela, gradova, znači Dubinja, Podgorice, Prištine, Pričevice, Vranja, itd., o kojima sam vas informisao.

Ovo su zgrade u centru Prištine, nisam na vreme pogledao, to je zgrada Zavoda za zdravstveno osiguranje u Prištini. Ovo je robna kuća Grmija u Prištini, takođe bombardovana. Na početku ste videli potpuno uništenu zgradu pošte. Ovo su sve porušene kuće u okolini pošte, stambene zgrade, prizemne zgrade u okolini pošte u Prištini. Ovo su otkopavanja ruševina kuća, radi nastradale porodice Gaši (Gashi), albanske porodice Gaši. Pet članova porodice je iz te kuće izvađeno, na dan 7. aprila 1999. godine. Ovo je leš Radovana Aleksića iz Zanatske ulice. Idite dalje. Takođe leševi, takođe u Prištini, ja ne vidim dobro kako sve piše. Ovo su srušene kuće u Ćupriji. Rekao sam vam da je to mali grad u centru Srbije. Kao što vidite opet porodične kuće. Dalje. Takođe u Ćupriji. Ovo su seljačke kuće, koje su bombardovane u opštini Valjevo. Možete dalje. To su porušene kuće seljaka u selu Merdare, u opštini Kuršumlija. Ovo je konkretno kuća u kojoj je poginulo petoro ljudi, od toga jedno dete od godinu dana. Uglavnom je ovo dokumentacija koja je pravljena tada. Dalje. To je sve u istom selu. To je selo Turekovac u opštini Leskovac. Dalje. To su delovi neeksplodiranih projektila.

Porušene kuće u selu Pavlovac, u Vranju i leš Mijalka Trajkovića, koji je nastradao od dejstva kasetne bombe. Dalje. Kuća nastradalog, to su dejstva kasetnih bombi koje ubijaju ljude i ne ruše objekte, zato su i zabranjene. Sledeća molim. Ne treba komentar ovde. Dalje. Tu ima poginula devojčica. Tu je ova devojčica od 12 godina, Milica. Krateri. Dalje. Ovo je Subotica, 16. april. Dalje. To je kuća Mihalja Retfali (Mihalj Retfali) u Subotici, takođe prizemna stambena zgrada. Dalje. To je kuća u kojoj je poginula mala Milica Rakić. Dalje. To je devojčica. Takođe srušena kuća u tom istom kompleksu. Dalje. Vidite, možete sami da zapazite, da su to prizemne kuće. Ovde vidite leševe. Dalje. Ovo je u selu Dolovi, Novi Pazar, 20. aprila. Kao što vidite siromašne kuće, nerazvijeni kraj. Dalje. Ovo je izbegličko naselje Meja, koje sam vam pomenuo, 21. maja u Đakovici. Dalje. To su izbeglički objekti. Dalje. Ovo su leševi izbeglica, kao što vidite uglavnom ženskih. Dalje.

Hoću da vam skrenem pažnju, da je bilo jedno, rekao bih, divljačko bombardovanje mostova i komunikacija. 1. aprila, bombardovan je "Varadinski most", to je most u gradu Novom Sadu, na Dunavu. Rušenjem mosta je prekinut i dovod vode, za ceo kraj preko reke, a potpuno je zatvoren Dunav za plovidbu. Istog dana, ovo je bilo u 04: 55h. U 05: 05h, bombardovan je takođe most na Dunavu, na putu Beograd - Novi Sad kod Beške, to je glavna saobraćajnica kojom prolazi auto-put Beograd - Novi Sad. 3. aprila bombardovan je "Most slobode" u Novom Sadu. 3. aprila bombardovan je "25. maj" koji spaja Bačku Palanku u SRJ i Ilok u Hrvatskoj. Most kod sela Jezgrovici, most u Biljanovcu, železnički most u Novom Sadu, most na Ibru kod Drvenika, most u Bogojevu, most u selu Lozno, železnička pruga Kraljevo - Lapovo i to 6. aprila, u 3: 30h ujutru. Između 11. i 12. aprila, aerodrom Priština i autobuska stanica u Prištini. Možete začas da pređete preko ovih fotografija, jer se ovde vidi jedno sistematsko uništavanje svih vitalnih komunikacija, vitalnih za život civila i zabranjenih za gađanje po Ženevskoj konvenciji.

(Prikazane se fotografije bombardovanih mostova)

Pređite kratko. Ovo je "Varadinski most", to je sve Novi Sad, mostovi u Novom Sadu su bili posebna meta da se potpuno parališe život. To je srušeni "Most slobode" u Novom Sadu, preko Dunava. Novi Sad, Sremska Kamenica. Dalje. To je "25. maj" na Dunavu, između Iloka i Bačke Palanke, koji je bombardovan 3. aprila. Dalje. Ovo je most kod sela Jezgrovici. Dalje. Možete brže da pređete preko mostova. Most u selu Biljanovac na Ibru. Dalje. Ovo je železnički most u Novom Sadu. Dalje. To je na Ibru u selu Drvenik kod Kraljeva. Dalje. Ovo je drumski most preko Dunava u Bogojevu kod Sombora. Dalje. Most u selu Lozno kod Kraljeva, to je njegov izgled. To je jedna uništena

kuća. Dalje. To je preko Dunava u Bogojevu. Železnička pruga kod Bogutovca. Dalje. Železnička pruga Kraljevo - Lapovo. Iste slike kakve smo gledali u Drugom svetskom ratu, kad smo učili, kad smo išli u školu posle rata. Dalje. Aerodrom u Prištini. Autobuska stanica u Prištini. Dalje. To je autobuska stanica takođe.

Ovaj zločin je takođe takav da nema smisla ni da se komentariše. 12. aprila uništen je u 11: 40h raketama "Sarajevski most" na putu Leskovac - Vranje, na udaljenosti 12 kilometara od Leskovca. Pogođen je železnički most u blizini mesta Grdelica, na kome se u tom trenutku nalazila kompozicija voza, koji je saobraćao na relaciji Beograd - Ristovac. Uništen je voz, ugljenisani putnici, to je putnički voz na redovnoj međunarodnoj pruzi, koji ide po svom redu vožnje u 11: 40h, znači, reklo bi se u podne. Takođe ćemo spisak žrtava dati i vama i javnosti. Ja molim da se ove fotografije pokažu, da se vidi kako izgleda, s tim što kod nekih fotografija ne možete biti načisto da je moguće da ljudi tako izgore, ali molim vas prikažite i ove fotografije.

To je bombardovani most na kome je voz. Ovo su uništeni vagoni. Ugljenisani leševi. Ovde na ovoj slici je devet putnika. To je takođe putnički voz. Ovo su ljudi, ispali iz voza, već kao što vidite poluizgoreli. Piše da je ženski leš. Ovo se vidi da je ženski, možda jedini prepoznatljiv sa fotografije. Ovo je telo Petra Mladenovića, rođenog 1952. godine. Ovo je u to vreme neidentifikovano telo žrtve. Dalje. Ti su ljudi putovali vozom i to im je cela krivica, ali im je krivica što su građani Srbije. Dalje. Kao što vidite, neverovatno je kako izgorelo telo izgleda. Dalje.

12. aprila bombardovan je "Efendin most" pored Ponoševca; 13. aprila most u Biljanovcu; 14. aprila železnički most pored Limskog jezera. Između 14. i 15. aprila, most pored Pepeljevca; 15. aprila most na reci Moravi, pored sela Jasika. Preskačem opise jer želim da uštedim vreme. 15. aprila, most Smederevo - Kovin, takođe preko Dunava, svi objekti u blizini mosta su stradali. Ovo su fotografije i ja ne bih sve fotografije ovih srušenih mostova sada prikazivao, jer imam danas još nedovoljno vremena.

22. aprila, bombardovana je pošta u Užicu. To je jedan od najvećih gradova u Srbiji. 23. aprila bombardovan je most "Sava" prema Surčinu kod Ostružnice.

Posebno su bombardovani releji i repetitori. Ja uopšte neću da čitam sada, bombardovanje releja i repetitora, a 21. aprila, bombardovan je poslovni centar "Ušće" na Novom Beogradu, gde se nalazilo više preduzeća, sedište Socijalističke partije Srbije, dvadesetak firmi i nekoliko televizijskih i radio stanica. Ovde su slike uništenih TV kanala, SOS, TV Pink, TV Košava, koju je vodila moja ćerka. Čuli smo sa NATO pres konferencije da je ta televizija koju

je vodila moja ćerka uništena kao centar Miloševićeve propagande, a istina je, koju zna cela Jugoslavija, da je to bila muzička televizija i da ta televizija nikada, nikada dakle, nije emitovala ni jednu informativnu ili dokumentarnu emisiju, već isključivo muziku i to pretežno američku i emitovala je filmove i to pretežno američke. Jedina informacija koja se mogla sa te televizije videti bila je informacija o prognozi vremena. To je bila koncepcija televizije, tu je bio centar Miloševićeve propagande i ona je gađana. Dva dana kasnije, posle gađanja centra "Ušće", NATO je gađao Radio televiziju Srbije i tada pobio sve novinare, snimatelje i tehničare koji su se nalazili i izvršio zločin, ne samo što je gađao novinare na zadatku, nego ih je gađao na radnom mestu. Daćemo spisak žrtava. Ali hoću ovde da pomenem, još jednu činjenicu: Pronatovska vlada u Beogradu, uhapsila je Dragoslava Milanovića, generalnog direktora RTS-a, zato što se navodno nije pobrinuo da na adekvatan način zaštiti svoje radnike, pa su njegovom greškom ti radnici pobijeni. Ja mislim da cela javnost može da vidi potpuno istu logiku između tog objašnjenja i hapšenja Milanovića i logiku kojom se služi Tužilac u ova dva dana. NATO je bombardovao RTS, uništio, pobio ljude, a režim u Beogradu hapsi direktora te televizije, zato što je NATO bombardovao televiziju, a on je kriv što se to dogodilo.

Molim vas, prikažite slike, samo ove iz Radio televizije Srbije, mada se u ruševinama samo vide prsti, ruke, noge koje vire, ali da vidite, jer je to takođe jedan od teških zločina. Evo izvolite. Pređite preko svih slika, ja neću da ih komentarišem jer sam komentarisao, nećete moći ništa da vidite, osim vrhove prstiju ili delove tela poginulih.

To je u centru Beograda, zgrada Radio televizije Srbije. I nije nikakva, da tako kažem, drugorazredna, nego broj jedan zgrada. Tu je televizijski master i odatle je naravno isijavao. Evo ovde se vidi, šaka koja viri i deo tela. Dalje molim vas. Ostaci žrtava.

Izuzetno je ciljano na privredne objekte, u skladu sa zahtevom da se Srbija vrati u kameno doba. Fabrika poljoprivrednih aviona u Pančevu od 23. marta, 24., 27., pa ponovo 29. marta 1999. godine. Poljoprivredni kombinat "Mladost" u Gnjilanu na Kosovu i Metohiji, 26. marta. Fabrika "Sloboda" u Čačku 28. marta, u 04: 43h i 30. marta ponovo, u 04: 10h. Fabrika "Sloboda" je bila poznata po mašinama za pranje veša, šporetima, pogonima za kvarcne peći, za emajliranje, itd. Bila je meta i 4. i 6. aprila. Fabrika "Sloboda" je najveći industrijski objekat u Čačku i ogroman broj porodica je živeo od rada u toj fabrici. 4. aprila, meta je bila toplana u Novom Beogradu, koja greje ceo grad, ceo Novi Beograd. 5. aprila duvanska industrija "Niš", pa hemijska industrija "Miloje Blagojević" u Lučanima. 9. aprila u 01: 20h, gađani su zavodi "Crvena

zastava" u Kragujevcu, preko 30.000 zaposlenih. To se proizvode automobili, putnički automobili i drugi proizvodi. Preko 30.000 porodica je živelo od te fabrike. A oštećena su još, ja neću ovde da čitam, još 64 objekta u okolini fabrike. Odnosno ne može se reći fabrika, to je kompleks fabrika, komponovan iz više zajedničkih objekata. 12. aprila plantaža u Orahovcu, i selo Rznici (Irnjaci), u opštini Dečane. 13. aprila niz privrednih objekata u Prištini, 14. aprila kompleks fabrika "Krušik" u Valjevu, koja je takođe najveće preduzeće u Valjevu, od koga živi ogroman broj ljudi. Uništili su fabrike za proizvodnju tekstilnih mašina, fabrike za proizvodnju akumulatora, fabrike za proizvodnju armatura i niz drugih objekata, te velike kompanije koja su uspešno radile. 15. aprila od 5: 00h do 5: 15h uništene su fabrike "14. oktobar" u Kruševcu, 15. aprila u 01: 30h bombardovane su u Beogradu, u opštini Rakovica. Pomenuo sam vam radničko naselje Rakovica, tu je koncentrisan i veliki deo industrije Beograda, uglavnom metalske industrije, preduzeće "Jugostroj", to su rashladni uređaji, Beogradska pekarska industrija, znači proizvodnja hleba, "Rekord"- proizvodnja guma, Industrija motora Rakovica - proizvodnja traktora; "21. maj" Beograd – proizvodnja motora za automobile; preduzeće "Minel" - proizvodnja energetske opreme, itd. Manastir Rakovica, objekti pošte, Mašinske škole, osnovne škole, dve osnovne škole, obdanište za radničku decu, obdanište "Izvorčić" i "Hajdi", kao i obdanište "Dimitrije Koturović", hotel "21. maj", dom zdravlja Rakovica. Objekti u Kragujevcu, 15. aprila gađano je gradsko jezgro Kragujevca i to u blizini železničke i autobuske stanice, gde ima najviše ljudi. Objekti u Nišu 15. aprila, veliki broj civilnih objekata. 17. aprila, preduzeća "Prva iskra" u Bariču, i tako dalje kada je reč o privrednim objektima.

Možete ustvari, ako možete da prikažete jednu za drugom ove slike, jer se vidi kakva su strašna uništenja.

Ovde u fabrici "Utva", vidite i gotove poljoprivredne avione koji su uništeni, a od fabrike "Crvena zastava" u Kragujevcu, gde je radilo 30.000 radnika, ne možete da vidite ništa, jer su srasnjeni sa zemljom, nije bilo nikakvih ostataka. To je praktično preduzeće koje je likvidirano na taj način. Dok on sprema, ja mogu da vam kažem, samo vi nastavite, mi smo za nekoliko meseci posle toga osposobili proizvodnju, kao što smo za nekoliko meseci osposobili saobraćaj, sve mostove i do kraja te prve godine, svi koji su izgubili krov nad glavom, dobili su nove stanove u velikom jednom projektu obnove zemlje. Pređite kratko preko tih, to su fabrike "Sloboda" u Čačku, uništene bombardovanjem, ovo je toplana u Novom Beogradu, ugljenisano telo radnika Beogradskih elektrana, kojima pripada toplana na Novom Beogradu, zapaljen rezervoar za gorivo u Beogradu, u gradu. Dalje, srušen

magacin u fabrici DIN u Nišu. Dalje, izgled tog objekta u Nišu. Dalje. To su fabrike u Lučanima koje sam maločas pomenuo. Sledeća molim. To su fabrike automobila u Kragujevcu. Dalje. To je isto fabrika, ovo je montažna traka, možete da vidite više školjki automobila još na nekim delovima. Dalje. To je isto fabrika automobila. "Plastika" u Prištini, samo ta lakirница, koju ste sada videli je bila investicija od preko 100 miliona maraka. Dalje. To su objekti magistrale u Prištini što smo sada videli. Ovo su fabrike tekstilnih mašina u "Krušiku" u Valjevu. Dalje. Takođe fabrika "Krušik" Valjevo. Ovo je uništena hala transporta, ovo je srušeni objekat takođe, restoran za radnike u "Krušiku" Valjevo. Dalje. To je fabrika za proizvodnju akumulatora u "Krušiku" Valjevo, isto. Dalje. Ovo je procesna oprema u "Prvoj iskri" Barič. Dalje. To je mesto "Čigota", fabrika armatura koja je srušena. To su takođe, unutra srušeni elementi fabrike armatura. Dalje. Hala fabrike akumulatora. Da li je gotovo? Hvala.

Postoji čitav veliki spisak bombardovanja skladišta nafte i naftnih derivata, koji ja neću da čitam. Sistematski je uništavano sve, ali su ekološke štete čak mnogo veće, neuporedivo veće, nego što su štete na gorivu i objektima, mada su i te štete ogromne. U Čigoti 4. aprila, od 02: 00h, u Pančevu 4. aprila, ovo su leševi radnika. U Smederevu 4. aprila, u Prištini 5. aprila, u Novom Sadu 5. aprila, u Maloj Kruši 6. aprila, u selu Devet Jugovića na Kosmetu 6. aprila, u Konoplji 7. aprila, pa ponovo 8. aprila, sistematski i temeljno sa ogromnim kraterima koje ću preskočiti. U Novom Sadu 7. aprila, ponovo u Bogutovcu 8. aprila, četiri dana kasnije, ponovo u Smederevu 9. aprila, u Novom Sadu 12. aprila, ponovo u Konoplji 12. aprila, u Pančevu ponovo pogođena postrojenja rafinerije Nafte, u Smederevu, takođe, ponovo. Vraćali su se temeljno da sve srasne sa zemljom.

Postoji takođe i spisak sportsko-rekreativnih centara i hotela, od vrha Tornik i Čigote na Zlatiboru, pa dalje, gde su poginuli ljudi, gde su fotografije sa otkinutim delovima ljudskog tela, uključujući hotel "Bačište" na Kopaoniku, potpuno izgoreo hotelski kompleks, tu su zgrade i sve je to, i kasetne bombe na ovim slikama, i sve je to u prvih mesec dana, dakle uradjeno. Karakteristično je bespoštedno granatiranje civilnih objekata. Glavna karakteristika je što više patnji civila, što više štete po život ljudi i što više mrtvih.

Skrećem vam pažnju na činjenicu da su korišćene bombe od čijih udaraca su u njihovom neposrednom dometu ugljenisana ljudska tela. Ove bombe su korišćene za gađanje meta u naseljenim mestima i uništile su i oštetile čitava stambena naselja. Bacane su kasetne bombe na polja i neeksplozirane čekale radoznanu decu da ih nađu i da skupo plate

radoznanost. Očigledno je da je meta agresora bila civilno stanovništvo. Primer mosta u Grdeličkoj klisuri, usred dana, a 30. maja, što ćete videti kasnije, bombardovali su most u Varvarinu na Velikoj Moravi u podne, na verski praznik, iako su znali i videli civile na njemu, ogroman broj civila, pa su onda tu istu konstrukciju posle jedan sat ponovo gađali, kada su znali da se na srušenom mostu već nalaze spasilačke ekipe koje ukazuju pomoć nastradalim.

Svaki od ovih pojedinačno zločina predstavlja ogromnu tragediju i cilj je očigledno bio da se teroriše i slomi cela jugoslovenska nacija. Cilj je praktično bio ceo narod. Ovi ovde podaci za sada ne sadrže opšte podatke o ubijenim vojnicima i civilima, mada i njih smatramo, takođe, isto tako žrtvama agresije, jer je mir najveća vrednost Ujedinjenih nacija, agresija i rat su najveći zločini. Oni su branili svoju zemlju i nisu mogli biti legitimni cilj u svojoj zemlji, u njenoj odbrani, legitimni cilj agresije koja je bila ilegalna, koja je prekršila Povelju Ujedinjenih nacija, koja je bila izvršena bez ikakve saglasnosti Saveta bezbednosti, pa čak i bez pitanja vlada i parlamenata članica samog NATO pakta. Meni su govorili politički lideri parlamentarnih stranaka Italije, sve sam ih primio za vreme rata, i leve i desne, "nas niko ne pita da li ćemo da ratujemo sa susednom zemljom". Agresija je pokazala da NATO pakt nije savez, nego prirepak američke administracije koja može da ga upotrebi onda kada ona odluči i kako ona odluči.

Zato ovi počinjeni zločini, ne mogu se ničim opravdati, jer su bili smišljeni i planirani nekoliko meseci unapred, mete odabrane nekoliko meseci pre toga. Pored toga, podnošenje neprihvatljivog teksta navodnog sporazuma u Rambujeu (Rambouillet), koji je podrazumevao okupaciju cele teritorije Savezne Republike Jugoslavije, pružio je antisrpskoj i antijugoslovenskoj propagandi da kroz najuticajnije medije, kroz globalne mreže naprave izgovor za nastupajuću agresiju. Zato je danas, više nego očigledno da je pravi razlog NATO agresije bio geostrategijsko proširivanje interesa NATO-a i pojedinih njenih članova, odnosno da se stvori presedan za agresiju i upotrebu sile suprotno povelji Ujedinjenih nacija i bez odobrenja Saveta bezbednosti. Pretpostavljam da to ni u ovoj sobi niko ne može da prećuje.

Petak, 15. februar 2002.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Izneo sam dovoljno, ja bih rekao i predovoljno argumenata, protiv one lažne tvrdnje Optužbe da smo srpskim izbeglicama iz Republike Srpske i Krajine naseljavali Kosovo i menjali strukturu stanovništva. Potražio sam tačne podatke, koji govore da je na

Kosovu ukupno bilo 5.000 izbeglica iz Republike Srpske i Srpske Krajine. To u odnosu na ukupan broj izbeglica u Jugoslaviji, koji se do rata, a posle Dejtona, sa jednog miliona, smanjio na 700 000 iznosi, dakle u odnosu na taj smanjeni broj od 700 000 izbeglica, manje od 1%, odnosno preciznije 0,7%. A kada se ima u vidu da je teritorija Kosova 10% teritorije zemlje, onda je veoma jasan podatak da je proporcionalno na tom delu teritorije bilo najmanje izbeglica, što je i logično, jer je najmanje njih želeo da ide tamo, a niko nije prisiljavao izbeglice da budu u nekom posebnom mestu, u nekom posebnom gradu. A kada bi se taj podatak stavio u odnos sa brojem stanovništva, onda bi i to 0,7% otišlo na dole i bilo sasvim zanemarljivo. Dakle, cela ta ideja o promeni strukture na tom delu pada, kao što pada i ona o navodnim deportacijama o kojima sam već govorio, ali ću izneti naknadno još neke podatke o tome. Ja mogu da vam kažem da čak ni teroristi nisu očekivali tako teške optužbe, pa je preksinoć kada je Tužilac završio ovde sa Optužbama o Kosovu, tamo bilo čitavo slavlje među njima. Želim da skrenem pažnju, da vi, ustvari, iz Tužilaštva time samo podstičete terorizam, koji još uvek traje. I o tome ću kasnije govoriti.

Ali sada da nastavim. Iseljavanje Albanaca sa Kosova bilo je od strateške važnosti za Klintonovu administraciju, da bi dobili medijsku podršku, da bi dobili podršku javnog mnjenja, potvrdu i opravdanje za ono što rade. Bombardovanja su bila tako žestoka, da su na Kosovu tada, u to vreme, čak i divlje svinje sa planine Čičevice preplivavale reku i prešle u ravnice, što se nikad nije događalo pre. A što se tiče stanovništva, hoću da naglasim jedan podatak, da je pred bombama preko 100.000 Srba takođe pobešlo sa Kosova i taj podatak je zvaničan podatak Međunarodnog komesarijata Crvenog krsta, koji je saopšten u Ženevi. Da ste želeli da vidite celinu na ozbiljan i istinit način, ne biste smeli da preskočite to, jer su to podaci organa koji se bave izbeglicama i verovatno najrelevantniji podaci, na koje ste morali da se oslonite. Pogledajte, uostalom, podatke o srpskim izbeglicama samo u Makedoniji, pa ćete i tu videti kako stvari stoje, a i ti su vam podaci svakako dostupni.

Istovremeno, dakle, sa žestokim bombardovanjem, teroristi UČK su sve Albance koji ne izađu sa Kosova po njihovoj naredbi i po zahtevima NATO-a, lecima i pod stravičnim danonoćnim bombardovanjem, dakle sve Albance koji ne izađu sa Kosova, nazivali izdajnicima, izdajnicima od te ratne koncepcije, koja je trebala da stvori privid bežanja stanovništva, pred onim što vi nazivate srpske snage. Prosto tvrdnje Olbrajtove (Albright) o srpskim deportacijama, morale su da dobiju potvrdu. A na makedonskoj granici čekale su stotine kamera, da ispituju svedoke navodnih srpskih nedela i obave taj

medijski deo rata. A ta ista teza je jedan od glavnih zadataka, koji treba da obavli i ova lažna optužnica, da ubedi svet da su srpske vlasti i srpske snage vršile deportaciju, što je notorna laž.

Međutim, čak i pred kraj drugog meseca rata, svi ti kombinovani zločini, bombarderski i razarajući, medijski i teroristički, još uvek nisu davali zadovoljavajuće rezultate. Tako je odlučeno da se nastave slati neprekidno nove i nove krvave i ubistvene poruke Albancima, koji moraju odlaziti. Zato je 13. maja 1999. godine, tačno mesec dana od prethodnog masakra i uništavanja albanske kolone izbeglica o kojoj je javnost juče obavestena, ponovo izvršen masovni zločin. Za jedan od tih zločina, ja ne bih precizno mogao da kažem, ali to ćemo takođe ustanoviti, 13. maja ili 14. aprila, za jedan od tih zločina bombardovanja albanskih kolona, mi smo uhvatili i razgovor između pilota i komandnog centra i emitovali ga na našoj televiziji. Pilot govori o tome da nije vojna kolona, da vidi traktore, da vidi seljake, da vidi civile, a dobija od komandnog centra odgovor, da izvrši naređenje i on raketira kolonu. Dakle, 13. maja 1999. godine, na magistralnom putu Prizren (Prizren) - Suva Reka (Suhareke), na raskrsnici kod sela Koriša (Korite), opština Prizren, NATO avijacija je bombardovala kolonu od više stotina, između 500 i 600 albanskih izbeglica, koji su se vraćali svojim kućama u selo Koriša. Dakle, posle dva meseca rata, oni se još uvek vraćaju kućama, iako vi tvrdite kako ih srpske snage isteruju. A ustvari zbog vraćanja kućama, bombarduje ih NATO avijacija. U tom masakru je poginulo više desetina lica. Tada, u prvim izveštajima je poginulo pedesetak, a teško ranjeno i kasnije umrlo još mnogo više lica, ali je to jedan, rekao bih, veoma ilustrativan iako veoma tragičan i drastičan primer patnji ljudi, kako bi opstala šema koju je agresor zadao kao zadatak i objašnjenje za svoje zločine koje je izvršio u Jugoslaviji.

Molim vas da prikazete fotografije ovog zločina na albanske izbeglice 13. maja 1999. godine. Molim vas da prikazujete fotografiju po fotografiju, a ne dve odjednom, jer se vrlo slabo vidi. Ugljenisana tela, ostaci žrtava, traktori prevrnuti. Ovo je poluugljenisano telo pored uništenog traktora. Ostaci ugljenisanih tela žrtava. Ovo su ostaci ugljenisanih tela tri lica u traktorskoj prikolici, gotovo nema ništa od njih da se vidi. Ugljenisani ostaci ispod traktora. Vidite dete, koje je ubijeno. Jedna od deset nastradalih beba iz kolone izbeglica. Takođe nastradalo dete iz kolona izbeglica. Još jedno nastradalo dete. To je jedno od 26-oro dece, koje je nastradalo prilikom bombardovanja kolone izbeglica, jedno od 26-oro. Ovo su isto ugljenisana tela žrtava iz kolone. Ugljenisana tela na traktorskoj prikolici. Ovo je poluugljenisano telo. Iste slike, ugljenisani leševi. Ovo je muški leš nastradao prilikom bombardovanja kolone. Telo nastradale bebe iz kolone. Dečak. Dete ponovo.

Žena. Ovo je samo teren. Ovo je jedno od dece. Nije mogla da se pošalje stravičnija poruka, verovatno je dosadno Tužiocu, vidim da zeva. Nije mogla da se pošalje stravičnija poruka Albancima, koji se vraćaju u svoje selo, da je to zabranjeno, ko se vraća puca se na njega, on mora da plati glavom neposlušnost, on mora da napusti Kosovo, on mora da opravda prethodnu pretpostavku da svi beže pred srpskim snagama, a srpske snage su ih spasavale, pomagale, nosile u bolnice, čak i u najelitnije bolnice, čak i u Beograd, a ne po Prištini i drugim gradovima Kosova.

Sada hoću da vam skrenem pažnju da je i dalje u tom besu neuspeha i fijasaka napada na Jugoslaviju i upornom isterivanju svoje politike putem zločina, posebna karakteristika nastavljena bombardovanjem stambenih objekata u naseljenim mestima. Na jugu Srbije postoji jedno malo siromašno selo, Surdulica, gde rade vrlo vredni ljudi, poznati po svojoj vrednosti i svojoj dobroti. 27. aprila 1999. godine, to malo mesto Surdulica u kome baš nema nikakvog objekta koji bi mogao da pravda gađanje, u jednoj nelegalnoj agresiji kojim je Povelja Ujedinjenih nacija prekršena, koji nije odobrio Savet bezbednosti, koji je pogazio sve norme međunarodnog prava i sam NATO statut, ta agresija ne može biti opravdana. Ali ovo je poseban zločin. Molim vas da pokažete kako je uništena Surdulica, čitavo jedno mesto na jugu Srbije. U istoriji znamo za po jedan grad, znamo za selo u Češkoj, koje su nacisti uništili, jedino u toku Drugog svetskog rata i ono je ostalo simbol zločina. Ovi novi uništili su toliko mnogo sela da bi svako od njih moglo da bude i za ona nacistička vremena simbol zločina, samo sada umnogostručeno. Ovo su ostaci Surdulice posle bombardovanja. Ovo je, na primer, srušena kuća gde je izvađeno deset tela. To je jedna od slika. U samoj blizini pada projektila. Ovo su pogledi na objekte koji su manje oštećeni, a kao što vidite, potpuno uništeni, praktično, samo što nisu sravnjeni sa zemljom. I naravno, po stepenu uništenja, vidi se da niko nije mogao preživeti unutra. Ovo su, takođe, srušene kuće u Surdulici. Praktično, samo se vidi tlo, sravnjenje sa zemljom. Isto to. Ovde se vide ulice, brojevi, i tako dalje, što za moje izlaganje nije u ovom trenutku relevantno, radi se o mestu u celini. Evo kako izgledaju ostaci, kao da ih nije ni bilo. Ovo je deo leševa i tela žrtvi koji su tog prvog dana bili izvučeni, jer je dokumentacija iz tog vremena.

28. aprila, takođe, divljački napad na Prizren i Jablanicu, takođe na Kosovu i Metohiji. Molim vas da i to prikazete. Možda fotografije predstavljaju najbolji komentar koji ustvari i ne traži komentar.

Stari grad Prizren, gde je srušeno pedesetak, kako kaže, kuća uglavnom romske nacionalnosti. Na tom mestu su poginula četvorica, teško povređeno, teško ranjeno preko 20 ljudi. To je 28. april 1999. godine. Ovo je

takođe jedan detalj, to je mesto gde su poginuli Zuljiri Dreniš (Zuljiri Drenis), Zuljiri Đula (Zuljiri Djula), Bećir (Becir), Kasandra Zuljiri (Kasandra Zuljiri), Maksim Zuljiri (Maksum Zuljiri). Piše ovde 28. aprila 1999. godine. U Prizrenu je bilo mešano stanovništvo srpsko, tursko i albansko. U Prizrenu se živelo sasvim normalno i u slozi. Kada sam bio u Prizrenu, svi su mi to govorili, predsednici stranaka i jednih i drugih i trećih, i popovi, i imami, i fratri. To je i bila velika smetnja, taj život u Jugoslaviji. Ovo je iznošenje leša iz ruševina. Ovde vire noge zatranog deteta starog tri godine, devojčice. Srušene kuće takođe u Prizrenu. Takođe Prizren. I opet muslimanske kuće. Ovo je bombardovano selo Jablanica 1. maja i potpuno srušeno dvadesetak kuća, oštećeno preko 50 kuća, poginuli ljudi. Ovde su potpuno srušene kuće porodice Murati (Murati), gde su i poginuli njihovi stanovnici 1. maja 1999. godine. Vađenje iz ruševina poginulog Ahmeta Muratija (Ahmet Murati), u selu Jablanica kod Prizrena. Ovo je oštećena džamija, 1. maja u istom bombardovanju. Ovo je bombardovano naselje Kula u Prizrenu, gde je poginulo sedmero, a teško povređeno petnaest osoba, većinom Albanaca i srušeno je oko 50 kuća, 1. maja 1999. godine. Ovo je mesto udara projektila, itd. Ovo je totalno uništenje kuća domaćinstva Beriša (Berisha), Albanci. Praktično su svi stradali, jer četvoro ih je na mestu ostalo mrtvo, a sedmero teško ranjeno. Ovde se vidi kako pripadnici vojske, policije i civilne zaštite izvlače povređene iz ruševina kuće porodice Beriša. Ovo je spasavanje povređene žene iz kuće Beriša iz Prizrena 1. maja. Ovo je nastradalo dete, izvučeno iz ruševina, isto 1. maja 1999. godine, u naselju Kula u Prizrenu.

30. aprila, gađana je kuća u centru Beograda, stambena zgrada dakle, nesumnjivo stambena zgrada koja nije mogla ličiti ni na kakvu administrativnu, niti bilo kakvu zvaničnu, a 1. maja ponovo sela Vitanovac i Sačevo, blizu Kraljeva. Ja neću davati sliku po sliku, nego ću nekoliko u seriji da dam da bih štedeo vreme. Ovde ćete u ovom setu, videti i bombardovanje Sremske Mitrovice i leš mlade žene, 2. maja bombardovanje Valjeva. Izvolite.

Ovo su srušene kuće u selu Vitanovac kod Kraljeva. To je uništeno celo domaćinstvo. Žače kod Kraljeva. Uništena cela stambena zgrada, u Valjevu 2. maja. Takođe srušena stambena zgrada sa više stanova u Valjevu tog istog datuma. Ovo je stambena zgrada u Beogradu, u stambenoj četvrti. Uostalom, šta komentarisati, kad vidite kako se gađa celo jedno seljačko domaćinstvo u malom selu izabrano za metu kao da se neko vežba ili igra koga će da ubije.

5. maja u 14: 30h, to je otprilike vreme kada se završava radno vreme kod nas, bombardovano je gusto naseljeni deo Novog Sada, takozvana "Detelinara", veliko naselje. Projektili su pali i pored osnovne škole, između

stambenih zgrada i potpuno su uništeni stanovi u svim stambenim zgradama te ulice. Vi ćete videti fotografije iz Novog Sada, koji je inače pretrpeo ogromne štete, svi novosadski mostovi su srušeni, Dunav prekinut, prekinuto snabdevanje vode, gađali su stambena naselja u Novom Sadu.

7. maja, u periodu od 02: 55h, od 04: 55h u dva naleta, znači za vreme noći kad ljudi i deca spavaju, stambeni deo Niša, a onda i industrijski deo Niša. A najteža razaranja pretrpelo je selo Medoševac, u kome su desetine kuća srušene i oštećene. Mnogo je ljudi poginulo i ranjeno. Istog dana u periodu, dakle usred radnog vremena, od 11: 30h do 11: 45h, NATO avijacija je bacila dva kontejnera sa kasetnim bombama, od čega je jedan deo pao na jugoistočni deo grada, gde se nalazi Klinički centar. Kasetne bombe su rasute oko bolnica i ispred klinike za patologiju, dok je drugi kontejner bačen u najuži centar grada, gde se nalazi zgrada Rektorata Univerziteta u Nišu, dom zdravlja, velika centralna gradska pijaca, na kojoj je u to vreme bilo mnogo ljudi. Rekao sam ginuli su ljudi za pijačnim tezgama, kod niške tvrđave, istorijskog spomenika. Mnogo je ljudi poginulo od dejstva kasetnih bombi. Mi ćemo i taj spisak dostaviti na uvid javnosti. Ja te spiskove iz praktičnih razloga nisam u mogućnosti da ovde čitam.

Molim vas, prikažite ovih nekoliko fotografija koje pokazuju Niš, Medoševac i bombardovanje Novog Sada. Nije bitno kojim ćete redom, jer sam kratko objasnio o čemu se radi i svako će se snaći. Ovo su srušene kuće u Medoševcu. Četrnaest osoba je poginulo, ovde iako nema mnogo rušenja jer su kasetne bombe obavile svoj posao. Ovde se vide tragovi kasetnih bombi, kasetne bombe ne ruše kuće, ali ubijaju ljude i zabranjeno su oružje. Ovo je leš Ljiljane Spasić u sedmom mesecu trudnoće, na uglu dve ulice u Nišu, koja je poginula u tom bombardovanju, kada su bacane kasetne bombe. Ovo je takođe porušena kuća u Medoševcu, to je jedna od pedesetak porušenih i oštećenih kuća u Medoševcu 7. maja 1999. godine. Ovo je krater velike bombe koja je praktično onespособila gotovo sve stambene objekte u tom delu Novog Sada 6. maja 1999. godine. Ovde se pominje cifra od oko stotinu stanova, odnosno stotinu porodica je ostalo bez stana, samo u tom, eto, jednom delu. To je deo ulice Đule Molnara i oštećena je osnovna škola, sa stanovima i zatranim automobilima.

Terorisanje Novog Sada, i uopšte terorisanje tog dela Srbije je jedan poseban cilj, jer u tom delu Srbije živi 27 nacionalnosti. Žive složno, nije bilo nikada nekakvih nacionalnih sukoba, ekscesa i njih je zato trebalo uništiti.

7. maja u 23: 50h, gađana je zgrada ambasade Narodne Republike Kine. U toj zgradi kineske ambasade, poginuli su i diplomate i novinari, a sve izjave o grešci ili greškama su potpuno neistinite. Prvo su se pravdali

greškom, da je tu nekad bila neka vojna zgrada, pa nisu imali ažuran plan, što je bila notorna laž, jer je kineska ambasada na Novom Beogradu izgrađena na potpuno praznom zemljištu više godina pre toga, jedna moderna palata. Drugo, ogroman broj stranih zapadnih diplomata i svih mogućih špijuna je dolazio na prijeme i na razne događaje u kinesku ambasadu, podnosili su izveštaje i o tome, šta su dobijali za večeru i kako izgleda nameštaj i šolje za čaj, a nisu znali gde se nalazi kineska ambasada. Uostalom, najveći broj strateških objekata koji je gađan, gađan je na bazi obaveštajnih informacija, samo sve te stotine diplomata, koje su svi davali sve informacije vezane za ciljeve, eto nisu znali gde je kineska ambasada u Beogradu. Potpuno je jasno, pogotovo kada se zna da je taj napad izvršen direktno, čak i bez znanja nekih drugih članova NATO-a, iz Amerike avionima koji se koriste samo za strateške udare na velike daljine. Potpuno je jasno da je Klinton želeo da bude zabeležen kao prvi koji je bombardovao kinesku teritoriju bombardujući njenu ambasadu u Beogradu.

Inače, kada je u Rambujeu (Rambouillet) naš pravni tim, kad su raspravljali o nekom delu dokumenta koji su američki predstavnici ponudili, stavio primedbu da je to profesionalno slabo napisano sa pravne tačke gledišta, dobio je odgovor spontani, pa zato verovatno nekontrolisan, kako možete to da kažete, pa to je pisao isti čovek koji je napisao dokument o autonomiji Tibeta. Nikakvih slučajnosti ovde nema, kao što ih nema ni sa mnogim drugim događajima, vezanim za te odnose i samo neko ko ne sme ili neće da vidi, može da poveruje da je reč o nekoj greški i nečijem neznanju.

Selo Orljane kod Doljevca, ovo uzimam samo kao jedan primer, zaista suludog besmisla, gde su gađali seljake na njivama izvan sela. Naime, seljanku, pokazaću vam sliku njive, kukuruza, ništa na slici nema, sem možda u daljini, ako bi neko lupom gledao neki objekat i ubijenu ženu jednostavno u jednoj divljačkoj igri gde su ljudi bili mete.

11: 05h Murino kod Plava, u opštini Plav u Crnoj Gori, sa više projektila, gađali su, dok se stanovništvo sklanjalo u okolna sela i u zbegove i tamo kao i na Kosovu, i tamo kao i svuda gde su padale bombe. Videćete slike iz Murina. Videćete slike i malog Danijela, koji je 16. u Vrbovcu (Urbode) kod Vitine stradao od kasetne bombe. Na ovoj prvoj strani, izgleda kao da je neko pucao na njega iz lovačke puške, tako izranavljen, sa toliko mnogo malih rana, a na drugoj ćete videti, da mu je otišla i cela noga, i praktično je pretvoren u invalida.

Zgradu kineske ambasade vam nisam prikazivao, leševe, te su slike obišle svet. Pretpostavljam da to nije manjkavost mog izlaganja i da neće Optužba reći kako nemam dokaze da je bombardovana i kineska ambasada.

Ovo je, evo pogledajte ovu njivu, na kojoj nema ništa i evo, ovu ubijenu ženu, seljanku ubijaju na njivi iz aviona. To je znači Doljevac, 11. maj 1999. godine, Jagoda Mladenović poginula je dok je radila na njivi. To je primer bestijalnosti takvog gađanja. Ovo je izgled bombardovanih kuća u Murinu kod Plava u Crnoj Gori. Takođe Murino. To je taj gradić koji je unesrećen.

18. maja 1999. godine, gađana je Jasenica kod Valjeva o čemu takođe ima dovoljno dokaza i fotografija kao i ubijenih, videćete Milku Krunic iz sela Jasenice koja je stradala u svojoj kući, kao i razaranje sela.

21. maja u Somboru 50 kuća, Sombor u Vojvodini, o tome ćete isto tako videti podatke. 21. maja Đakovica na Kosovu i Metohiji. 25. maja Šabac u 13: 05h, 25. maja Novopazarska Banja. 26. maja u 8: 30h, selo Radošte (Malesi e Vogel), opština Orahovac i to između železničke pruge i reke Beli Drim. Opet su poginuli Albanci, videćete i leš deteta, Albanke rođene 1988. godine iz sela Radošte kod Orahovca, između ostalog. 26. maja u 23: 10h Ralja, selo na području Beograda, ustvari periferija Beograda, ova se porodica sklonila u svoju vikendicu, u svoju kuću odakle su poreklom. Ova dva deteta Stefan i Dijana Pavlović ubijeni su dok su spavali u svojoj kući. To ćete takođe videti. Evo dajte ove slike, molim vas. Ja se trudim da napravim po jedan set, da imate u vidu šta sam rekao u vezi s tim.

Ovo je Jasenica kod Valjeva, gde je poginula Milka Krunic, ovo je srušena kuća, to je 18. maj 1999. godine. Ovo je leš o kome govorim. Kuće u Somboru, 21. maja, u Vojvodini. Izgorela kuća i uništena, kako piše, 21. maja u Somboru. Možete dalje. Ovo je u Đakovici, Ibrahim Doši (Ibragim Cosi), Albanac koji je poginuo u svojoj kući, vidite ga na ovoj slici. Ovo je iz Sombora, verovatno se okrene druga strana pre one prethodne, ali svejedno. Dalje, molim vas. Takođe ulica Svetog Save u Somboru. Dalje. Ovo je u Šapcu, kada je gađan Šabac. Ovo je Novopazarska Banja, tridesetak kuća u Novopazarskoj Banji. Inače u tom novopazarskom kraju žive Srbi i Muslimani, ovo je leš deteta Kastratija (Kastrati) iz sela Radošte, 1988. godine rođenog, dok je čuvao stoku sa drugovima ubijen je od NATO bombi. Možete dalje. To je bombardovanje Ralje, sela kod Beograda u 23: 10h, noću. Ovo su leševi dece, Stefana i Dijane Pavlović, koja su ubijena dok su spavala u pidžamama. Evo kako izgledaju te ruševine. Govori se o Ivanoviću, gde je poginula njegova ćerka Biljana, i tako dalje.

Juče sam vam govorio o uništenju malog rudarskog grada Aleksinca, gde ljudi rade u rudnicima uglja, u jamama, o velikom zločinu koji je NATO izvršio 5. aprila. 28. maja, dakle, mesec i po dana kasnije, čak nešto više od mesec i po dana u 00: 30h, ponovo je izvršen vazdušni napad na Aleksinac i to sa 14 projektila. Sa sedam projektila pogođeno je uže gradsko jezgro Aleksinca,

a jedan je pogodio i područje opštine Svrljig, i ovo je lista svega što je potpuno uništeno. Aleksinac treba pokazati posebno. Izvolite. Zašto Aleksinac na tako divljački način i po drugi put je besmisleno pitanje, jer je uopšte ceo taj rat besmislen i predstavlja zločin. Oni koji dođu da ubiju decu na spavanju, teško da mogu mirno spavati ako su ljudi, ako imaju bilo kakvu moralnu osećajnost.

(Prikazane su fotografije iz Aleksinca)

Ovo je leš Biljane Momčilović. Idite tim redom, kako sam vam dao. Ovo je mesto udara projektila gde su ljudi i poginuli i povređeni 28. maja. Već je proleće počelo, ozelenilo je, samo više kuća nema. Dalje idite. Tu su srušene kuće, navodi se ko je sve poginuo, muž, žena, ćerka, teško ranjeni, poginuli, sestre, itd. Ovo je isto žrtva iz Aleksinca, Dušanka Savić, poginula u kući komšije. Ovo su isto žrtve bombardovanja Aleksinca. Takođe srušene kuće u Aleksincu, odakle su isto izvlačeni mrtvi. Ovaj čovek je izvučen iz kuće koju ste videli maločas, Branko Mitrović. Potpuno uništene kuće u Užičkoj ulici u Aleksincu. To se desilo sve 28. maja u Aleksincu. Osamdeset kuća, uglavnom sve u toj Užičkoj i Niškoj ulici. Ovo su srušene kuće u Petrovaradinu, Novi Sad, 29. maja 1999. godine. Ovo je jedna od uništenih kuća u Petrovaradinu, u naselju "Ribnjak" u Novom Sadu.

29. maja bombardovana je Čumurlija kod Niša. I ovde ćete videti zgarišta i leševe. 29. maja ponovo je bombardovana Čuprija, pri čemu je oštećeno, srušeno preko 100 civilnih objekata. Videćete mesta od udara nekih od projektila. 30. maja, bombardovane su porodične kuće i seosko groblje u mestu Drvenik kod Raške. Videćete kuće i groblje i žive i mrtve Srbe, na ovima su samo mrtvi, ali su bombardovani i živi i mrtvi. 31. maja Ripanj selo kod Beograda. Videćete ponovo ženske leševe. Takođe 31. maja Ripanj, uništene kuće. 31. maja selo Draževac kod Obrenovca, opet nastradale žene.

31. maja izvršen je vrlo težak vazdušni napad na Novi Pazar. To je taj kraj, gde zajedno žive Srbi i Muslimani predominantno i to je izvršen napad na stambeni deo Novog Pazara. U prvom napadu je poginulo 11 ljudi, a ogroman broj teško povređen. Ja ovde nemam podatke o onim koji su kasnije podlegli povredama. Oštećeni su i osnovna škola, dom zdravlja medicinskog centra "Jedinstvo", veliki broj porodičnih kuća, zgrada autobuske stanice, itd. To je najveći zločin koji se dogodio u Novom Pazaru, od kada Novi Pazar postoji u novoj Jugoslaviji.

8. juna u 00: 15h, napadnuto je opet područje Novog Sada i to naselje Šangaj, jer je očigledno iz ovoga, stambena naselja gađana su uvek noću, kad su sigurni da ljudi unutra spavaju i da će biti ubijeni. Možete ovaj set da prikazete.

(Prikazane su fotografije)

Ovo je Čumurlija, na početku ovog dela, za koji vam dajem fotografije, pomenuo sam da je nastradala žena. Ovo je Čuprija, bombardovanje 29. maja 1999. godine, stotinu civilnih objekata je uništeno i oštećeno u Čupriji toga dana, u jednom malom gradu, stotine civilnih objekata. Ovo je mesto udara jednog od projektila, takođe u Čupriji. Ovo su porušene porodične kuće i seosko groblje u mestu Drvenik kod Raške, 30. maja. Ovde je uništeno i oštećeno 17 grobova na seoskom groblju u Drveniku u Raškoj. Dalje. Ovo je Ripanj, selo kod Beograda, pokazuje se kuća čija je vlasnica u njoj poginula, 31. maja 1999. godine, Slavica Stojiljković, ovde je i njen leš. Ovo je isto u Ripnju, srušena kuća i imena žrtava, izgled kratera u Ripnju, selu kraj Beograda. Ovo je Novi Pazar, to je u blizini autobuske stanice. Na tom mestu koje ste videli, poginulo je 18 ljudi. Ovo su razrušene kuće u Novom Pazaru. Ovde se vidi vađenje nastradalih iz ruševina zgrada. Vidite zgrade, gde je poginuo Đorđe Pantović u svojoj prodavnici. To je žrtva, Golub Ratković, rođen 1953. godine. On je iz Novog Pazara. Dragan Simović, rođen 1953. godine, takođe iz Novog Pazara. Miodrag Nikić, rođen 1970. godine. Zvezdana Jajić, rođena 1962. godine, takođe žrtva iz Novog Pazara. Simić iz Novog Pazara. Dete Vladana Simića, Marko Simić, rođen 1997. godine, Novi Pazar. Dejan Milošević 1963. godišta iz sela Šaronje, Novi Pazar. Ostaci Mirka Roglića, rođenog 1983. godine, takođe žrtve u Novom Pazaru. Ovo su uništene kuće u Novom Pazaru, dana 31. maja. Tu je uništeno oko 40 kuća. Ovo je bliži izgled neke od kuća.

20. maja, pet minuta posle ponoći u Beogradu, odnosno nad Beogradom, izvršen je vazdušni napad na Kliničko-bolnički centar "Dr Dragiša Mišović". To je veliki kliničko-bolnički centar, spada u najpoznatije u Jugoslaviji. Nalazi se u Beogradu, dakle, u ulici Bulevar mira. Raketirana je Neurološka klinika Kliničko-bolničkog centra. I poginuli su bolesnici, naravno. Ginuli su bolesnici i u odeljenju za intenzivnu negu. U ovom napadu, oštećene su sve zgrade u krugu Kliničko bolničkog centra, uključujući i porodilište, ginekologiju, akušerstvo i dečiju bolnicu za plućne bolesti i tuberkulozu. Ne postoji niko u Jugoslaviji ko ne zna za taj Kliničko-bolnički centar, a inače se nalazi u onom rezidencijalnom delu Beograda, u kome pretežno stanuju gotovo svi predstavnici diplomatskog kora kad je reč o ambasadorima i višim diplomatskim službenicima. Pokazaću vam samo nekoliko slika iz Kliničko-bolničkog centra "Dr Dragiša Mišović".

(Fotografija KBC "Dr Dragiša Mišović" iz Beograda)

Nema smisla ni da nastavljam da komentarišem sve ove fotografije. Ovo su sve pacijenti sa neurološkog odeljenja bolnice. Leš pacijentkinje sa klinike neurologije, Zore Brkić. Slike sve govore. Hajdemo dalje. Ovo je

operaciona sala koja je oštećena, takođe. Takođe pacijent klinike za neurologiju, koji je poginuo po imenu Radosav Novaković. (sledeće pominjanje) Ovo je soba intenzivne nege, odnosno ono što je ostalo od sobe intenzivne nege, u klinici za neurologiju. Idite dalje. Ovo je unutrašnjost centralnog dela razorene klinike za neurologiju i mesto pronalaska tela Branke Bošković i Radosava Novakovića. To su sve žrtve. Idite dalje. Ovo je izgled razorene klinike za neurologiju 20. maja, 1999. godine. Ponovo pogled na KBC "Dragiša Mišović". Ovo je Institut za urologiju i nefrologiju i kakva je bila bolesnička soba posle bombardovanja.

Pomenu sam vam Surdulicu kao mali grad na jugu Srbije, koji je bombardovan, gde su ljudi ginuli, a sravnjena je gotovo sa zemljom. U noći između 30. i 31. maja 1999. godine, ponovo je Surdulica gađana, a ovoga puta gađan je direktno sanatorijum u Surdulici. To je specijalna bolnica za plućne bolesti, sanatorijum u jugoistočnom delu Surdulice. A projektili su pali ne samo na bolnicu za plućne bolesti, već i na paviljon staračkog doma i praktično sve što je bilo u blizini. Gađanje sanatorijuma, ne mogu ni da rangiram više te ratne zločine, vi ste pravници koji se bave tim, verovatno imate neku svoju predstavu, jer su svi ti zločini teški, ali gađanje sanatorijuma punog bolesnika, verovatno treba da objasni onaj ko je to uradio i ja se nadam da će i objasniti. Budite ljubazni pokažite samo ovo, evo smanjio sam broj slika iz sanatorijuma.

(Prikazane su fotografije sanatorijuma u Surdulici)

Ovo su leševi na terasi zgrade sanatorijuma. Ovo su slike, neposredno, posle udara tako da većina ljudi nije ni identifikovana. Glava Dušana Manojlovića, rođenog 1927. godine, pronađena ispred sanatorijuma. Stamen Rangelov iz Surdulice, iz sela Božice, nastradao u prostorijama laboratorije. Leševi izvučeni iz zgrade sanatorijuma, kao što vidite puno dvorište leševa tog jutra. Leševi majke i ćerke Bosiljke i Milene Malobabić, izbeglica iz Karlovca. Ovo su takođe žrtve i to su izbeglice iz Korenice. Takođe žrtve iz Duge Rese. Ovo su leševi poginulih u domu za starce pri sanatorijumu i navode se njihova imena. Oni su iz komšiluka iz Vladičinog Hana iz sela Kalemance, koji je u susedstvu. Ovo je takođe telo žrtve izvučene iz ruševina, Dragić Tapijalo. Ovo je takođe žrtva, žena Bogdanka Janjanin, rođena 1925. godine iz Vrginog Mosta. Slavko Popović. Dve bolnice uzastopno, kao što vidite, Klinički centar "Dragiša Mišović", pa zatim sanatorijum u Surdulici, u ovom prvom i porodilište, a u ovom drugom i starački dom.

Ja imam mnogo dokumenata o bombardovanju objekata kulture, ali ja ću ovo staviti na uvid javnosti, a i dostaviti vama na dvadeset stranica, ne bih

ovde, da sad čitam, svih tih 20 stranica dokumenta, ali se oni odnose na uništavanje objekata kulture i u Beogradu, i u Nišu, i u Novom Pazaru, i u Novopazarskoj Banji, na Gučevu, u Novom Sadu, Vrdniku, u Vršcu, na Kopaoniku, u Kuršumliji, u Balencu, u Smajili, u Zablaci, Cvetki, Prilini, Trsteniku, Đuniću, Krčmaru, Pančevu, Gračanici, Dragancu, Kragujevcu, Dečanima, Goraždevcu, Čacku, Valjevu, Kadinjači, Srećkovcu, Buštranju, Vinči, Belom Brdu, Gornjem Nerodimlju, Žitorađi, Smederevu, Paliću, Šapcu, Gazimestanu, Tekerišu, u selima u okolini Kraljeva, u čijoj su blizini takvi kulturni spomenici, Čupriji, Trsniku, Mrsaću. Nabrojao sam samo imena mesta, gde je više objekata kulture bombardovano, a pregled sadrži 20 stranica. Sada bih pomenuo i bombardovanje zatvora.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dobro. Onda ću morati da skratim, ono što sam hteo da kažem, uključujući i dokumente, jer oni zahtevaju još mnogo vremena. Voleo bih da pomenem bombardovanje zatvora u Istoku, jer sam čuo kada je čitana optužnica, da se navodi da su srpski vojnici bacili ručne granate i da je to način na koji su uništili taj zatvor u Istoku, na Kosovu. Taj zatvor je bombardovan 19 i 21. maja, ali preskočiću te fotografije. Samo ću vam pokazati najneophodnije. Ali u ovoj nesretnoj optužnici, kaže se da su srpski policajci koristili ručne granate, a videćete krater napravljen u ojačanom betonu, krater dovoljno veliki da kroz njega prođe čitava kompozicija, i taj krater je kroz ojačani beton. I moći ćete da vidite žrtve. Mnogi zatvorenici su ubijeni, 95 zatvorenika je ubijeno ustvari, a 196 je povređeno. Možete li samo pokazati, ova dva papira, ovaj set fotografija, neću pokazivati ostale. I dok to radite, dozvolite da kažem da su tokom agresije bili bombardovani mostovi, "Žeželjev most" na reci Dunav, u Novom Sadu je ponovo bombardovan, most kod Ostružnice. Pogledajte ovu fotografiju i krater ovde. Tu je projektil direktno udario u zatvor. To je samo jedna fotografija. Molim vas, nastavite do sledeće. I neka niko ne kaže da je šteta i rušenje prouzrokovano ručnom bombom. Ovo je paviljon gde je ubijen veliki broj zatvorenika. Sledeća, molim. Ovoj je prolaz, hodnik. Sledeća molim. Ovo su leševi u jednoj od zatvorskih ćelija. Leševi posle bombardovanja. Možete videti kako to izgleda. Pogledajte ovde. I da li je ta vrsta razaranja mogla biti prouzrokovana običnom ručnom bombom? Pogledajte ova tela ispod krša. Sledeća molim. Ovako je izgledalo bombardovanje.

Bombardovanje mostova se nastavilo. Most kod Ostružnice. Neću vam više pokazivati fotografije. "Sarajevski most" u Grdeličkoj klisuri. Železnički i most za drumski saobraćaj kod sela Toplice. Možete videti mrtve ljude koji su ubijeni na mostu. Prvog maja, u 13: 40h, na glavnom putu koji ide

od Prištine do Niša, kod sela Lužane (Luzane), opština Podujevo, na Kosovu i Metohiji, most na reci Lab takođe je gađan. Oni su pogodili autobus pun putnika, među kojima je bilo dosta žena i dece. Autobus je pogođen direktnim hicem i presečen je napola. A u autobusu, ubijeni na mestu, 39 putnika i 13, što znači da je autobus bio prepun. Ostalih 13 su zadobili teške povrede, a neki su im podlegli. To ne mogu da preskočim. Autobus je bio gađan od strane NATO-a, ubijeno je mnogo civila. A već 3. maja, ovo je bilo 1. maja, već 3. maja, kod Savine Vode, između 11: 45h i 13: 30h, projektili i kasetne bombe su korišćene da se gađa regionalni put Peć-Kula-Rožaje. I drugi autobus, ponovo prepun putnika, išao je između Đakovice i Podgorice. Putnici su bili ubijeni, nekoliko ljudi je ranjeno, ali možete da zamislite stanje u kome su bili ranjeni ljudi. Neću vam to pokazivati. Ne želim da potrošim previše vremena. Samo još da pokažem nekoliko karakterističnih fotografija. Imam set fotografija koje pokazuju žrtve. Dva puna autobusa u razmaku od tri dana, ili 1. i 3. maja na Kosovu i Metohiji, koji su gađani od strane NATO, svi civili i prakticno svi drugi su ubijeni, izmasakrirani. Ukupno preko 100 ljudi. Ovde ih imate. Ne treba da pokazujete fotografije koje su precrtane, jer su te slike slikane iz daljine. Dajte one iz blizine. Ovo je deo autobusa, koji je uništen na mostu. Sledeća molim. Sledeća molim. Sledeća molim. Ovo su leševi, ugljenisani leševi razbacani oko pogođenog autobusa, čiji su delovi razbacani oko mosta. Leševi koji još uvek gore. Sledeća molim. Ugljenisana tela. Sledeća molim. Još jednom, ugljenisana tela. Sledeća molim. Razbacani ostaci tela oko puta. Muško telo. Sledeća molim. Ovo je bio kondukter u autobusu. Sledeća molim. I mala devojčica je ubijena. Ova žena je identifikovana. Njeno ime je Faza Andonović. Sledeća molim. Neidentifikovano telo ovde, ponovo iz autobusa. Sledeća molim. Ovo je putnik vozila u blizini gde su ljudi pobijeni, i putnici u vozilu su takođe poginuli. Kola su se zatekla u blizini. Registarske tablice su iz Peći. Milovan Ceklić, on je poginuo. Sledeća molim. Ovo je njegova kćerka, Milijana je njeno ime. Sledeća molim. To je sve. Železnički most je uništen između Beograda i Bukurešta, blizu Vršca. Neću vam pokazivati više fotografije mostova. Železnički most kod Bogutovca, železnički most na pruzi Kraljevo-Kosovo Polje. Železnički most na pruzi preko reke Ibar, most preko reke Nišave i Velike Morave blizu Mijatovca. Ovde imate na uništenom mostu automobil, koji je pripadao rumunskom Crvenom krstu sa amblemom crvenog krsta na krovu, i na krovu i na haubi vozila. Znači dva Crvena krsta. Zgrada pošte u Užicu. Leševi putnika, koji su se zadesili na putu. Most na reci Lim, ovo je Prepolje, 11. maja 1999. godine, pa onda još jedan napad, pa nadvožnjak kod Horgoša, na samoj mađarskoj granici, dakle na krajnjem severu, pa most u Kokinom brodu, most u Murinu,

most u Vrbasu, nadvožnjak u Visokom kod Kuršumlije, kod Truparske šume, most u Vladičinom Hanu 18. maja, most preko reke Jesenice u Velikoj plani blizu Beograda, "Čekavički most" na reci Jablanici, "Đenovački most" na reci Jablanici. Leševi su pored puta, pored mostova koji su gađani. 30 maja u 13: 05h i u 13: 15h u Varvarinu je gađan most preko Velike Morave na verski praznik, kada se u blizini mosta nalazilo nekoliko hiljada ljudi, a na mostu nekoliko stotina civila, koji su svakome lako bili vidljivi u 13: 05h, u toku tog dana. Ljudi su poginuli, ovde su tela nastradalih, mnogo nastradalih, pogledajte ove leševe. Posle sat vremena od tog udara, ponovo su došli da gađaju, kad su znali da su na mostu spasilačke ekipe, da ukazuju pomoć nastradalima i povređenima, da bi pobili još više ljudi. Među njima je bila i devojčica Sanja Milenković, matematički genije, rođena 1983. godine. Tu je čak i njeno školsko svedočanstvo.

29. maja 1999. godine srušena je i zgrada Televizije Novi Sad, koja je potpuno uništena. Neću da dajem snimke pošto ste mi skratili vreme.

Između 1. i 2. maja bombardovano je postrojenje za snabdevanje vodom, bez koga je ostao veći deo grada Prištine, odnosno bez vode je tada ostao najveći deo grada Prištine. Onda je bombardovana sva infrastruktura, objekti elektroenergetike, na Termoelektrani "Nikola Tesla" u Obrenovcu, bombardovana je fabrika "Cer" Čačak, nemam vremena da pokazujem slike potpunog rušenja, to je jedno od najvećih preduzeća u Srbiji i od njega živi najveći broj građana Čačka. "Prva iskra" Barič kod Beograda je bombardovana. Rudarsko topionički bazen Bor, jedini veliki proizvođač bakra u Evropi, bombardovan. Kompleks fabrika "Krušika" u Valjevu, 18. maja ponovo, ovde su fabrike koje su srušene i srušene sa zemljom. "Vinarska Morava" u Gnjilanu. To je 19. maja. Tu su i leševi Šabije Ćijana (Sabije Cijana), na primer, iz Binačke Morave, Ademi Dževata (Ademi Xhevata) iz Gnjilana, itd. Preduzeće "Mladost" u Gnjilanu, ponovo leševi i muški i ženski, čak više ženskih. "Borovo Boreli", Sombor 21. maja. Termoelektrana "Veliki Crljani" kod Lazarevca, slike neću prikazivati. Termoelektrana u Urbica kod Obrenovca, slike takođe neću prikazivati. Elektropostrojenje "Elektroistoka" u Nišu. Trafostanica Novi Sad, "Rimski šančevi", to je čitavo polje kao nekoliko fudbalskih igrališta, odakle se snabdeva veliki deo Vojvodine. Elektropostrojenja na Bežanijskoj kosi, ključna za snabdevanje Beograda. Kad u Beogradu nestane struje, onda nema ni vode, onda nema ni grejanja, onda nema ničega što pogoni na struju pokreću. Ponovo centri za snabdevanje vodom u Somboru. Sve su to objekti, od bolnica, porodilišta, vodoinstalacija, putničkih autobusa, vozova, zaštićeni Ženevskom konvencijom, protokolima i svim drugim normama međunarodnog prava, odnosno njihovom uništavanjem

predstavlja ratni zločin. Zločini genocida i zločini protiv čovečnosti. Sva skladišta nafte su bombardovana i uništavana, veći deo je napravio pravu ekološku katastrofu. Neuporedivo je veća šteta nastala u ekološkom pogledu, mada su to ogromne materijalne štete.

Ja sam izložio uglavnom, i veoma restriktivno i na brzinu, tok uništavanja civilnih obekata u NATO agresiji na Jugoslaviju, u kojoj su počinjeni svi ti zločini koje sam pomenuo. Ja se sada pitam o kakvom vi sudu možete govoriti, ako odbijate da sudite za sve ove zločine koje su izvršili lideri i vlade i vojske NATO pakta, koje sam nabrojao, citirao, na teritoriji Jugoslavije, a zovete se Sud za ratne zločine na teritoriji Jugoslavije. Čak ni u toj Rezoluciji Saveta bezbednosti kojom ste vi formirani, koju je on doneo doduše nenadležno, ali čak ni u toj Rezoluciji od zločina na teritoriji Jugoslavije nisu izuzeti ni Amerikanci, ni Nemci, ni Francuzi ni svi drugi i nigde nije zapisano da je to za suđenje za zločine u Jugoslaviji, samo one koje vi budete ustanovili da su izvršili Srbi. Vi ste, dakle, sami svoju nadležnost tumačili tako da sve izvršioce zločina izuzmete od odgovornosti, pa da sudite samo onima, koji su se branili od napadača u svojoj kući, a odbijate da smatrate odgovornim te napadače, stvarne zločince. Pri tom, neprestano ponavljate da je suđenje strani koja se branila pošteno suđenje. Tim svojim stavom, vi ste sami sebe definisali kao eksponente strane koja je izvršila zločine, i kao učesnike u zločinu nad stranom, koja se branila na svojoj suverenoj teritoriji. Pri tome, opet tvrdite da ne sudite ni Jugoslaviji ni Srbiji, već samo meni, a već sam vam naveo niz argumenata koje ste sami ovde izneli, da sudite svima. Meni kažete da sam odgovoran po nekakvoj komandnoj odgovornosti, koja ustvari nigde ne postoji ni u jednom pravu, to znači da su oružane snage Jugoslavije kojima sam komandovao izvršile zločin braneći svoju zemlju uz podršku celog naroda, znači sudite dakle državi, narodu zbog odbrane od napadača. Uz to, istovremeno, ovde ste suočeni sa očiglednim falsifikatima. Videli ste na primer juče, sve što je bilo na kaseti, a videli ste da se Tužilac drži, na primer, Vokerovih (Walker) laži koje su demantovane, a pošto Tužilac zna istinu, jer videli ste i izjavu šefa forenzičkih eksperata iz Finske, Rante (Ranta), koja je ovde rekla, odnosno videli smo da je dostavila izveštaj Tužiocu, znači da namerno skriva istinu i montira lažnu optužnicu. I ne samo to. Tužilac je u toku ova dva dana prikazao snimke iz nekog logora u Bosni i Hercegovini koji su inače poznati, ali lažni. S obzirom da je on prikazao te snimke, ja imam kasetu koja pokazuje kako je u funkciji antisrpske propagande ta laž napravljena i montirana. Ja time ne ulazim u pitanja zatvora u Bosni, jer o tome ne znam ništa, ali ulazim u pitanje upotrebe lažnih TV izveštaja u falsifikovanju srpske krivice. Ja bih tu kasetu pustio

kada bih imao vremena, ali ću proceniti da li će mi ostati vremena da pustim i tu kasetu, pa ćete onda videti da se i ovde radi o snimcima koje smo videli uz izjavu Tužioca o montiranim i lažnim snimcima, koji su obišli čitav svet da bi srpski narod bio satanizovan. Jer tu se radi o jednoj engleskoj nazovi novinarki koja je došla u jedan prihvatni centar za izbeglice koje su bile slobodne, koje su mogle da idu do susednih sela, kupuju hranu i svojom voljom došli su tu da se sklone od ratnih razaranja. Onda je ona ušla u skladište toga centra koje je ograđeno žicom za kokošarnike sa samo par redova bodljikave žice na vrhu, jer se čuvalo skladište, pa iz tog skladišta snimala je unutra i razgovarala sa zatvorenicima, da prikaže kako su oni iza bodljikave žice i sve se vidi na toj kaseti. Uostalom, to je u javnosti pokretano i ja ću pustiti traku, ako mi vreme bude dozvolilo, a ako mi vreme ne bude dozvolilo, dostaviću kasetu javnosti, pa neka se oni upoznaju sa ostalim falsifikatima.

Da ne govorim o Račku (Racak) i ovim falsifikatima o izbeglicama na Kosovu i Metohiji kojima smo naseljavali Kosovo i Metohiju, a videli ste da nije bilo dela Jugoslavije gde je bilo izbeglica proporcionalno, zanemarljiv broj, ispod 1%, nula koma nešto procenata, itd. Da ne nabrajam sve te falsifikate.

Ja pitam javnost da li Tužilac, kad zna da je nešto falsifikovano i montirano u optužnici, može dalje da obavlja svoj posao. Vi gospodine Mej svakako znate za presude Vrhovnog suda Engleske o obustavljanju postupaka kada tužilac ne vodi revnosno slučaja, a svakako vam je poznata doktrina o zloupotrebi postupka. Koliko neistina smo ovde na licu mesta učinili očiglednim. O nepristrasnosti i pravičnosti koje propisuju Ujedinjene nacije kada je reč o funkciji tužioca da i ne govorimo, jer su te kategorije udaljene milionima svetlosnih godina. Govorim samo o falsifikatima. Vi naravno, znate i za presude o zloupotrebi postupka, ako se ne organizuje saslušanje povodom *habeas corpusa*. Ja se čudim da na primer kod *habeas corpusa* čak ni prijatelji Suda nisu reagovali, a dužnost im je u opisu odluke, kojom ste ih vi sami imenovali, da se žale. Pa i oni kao ugledni pravници, znaju kolika je težina tih pravnih činjenica.

Zato ja ovde, pošto govorim javnosti, pozivam profesionalni deo javnosti, da reaguje prema svojoj profesionalnoj savesti. Pravnik nema pravo da čuti pred ovako drastičnim primerima zloupotrebe postupka i kršenja prava. Ja od vas očekujem da se izjasnite o postupcima Tužioca, a posebno falsifikatima koji se čine pred licem javnosti.

A inače, što se tiče ovih lažnih optužbi i mojih argumenata, pre svega, što se tiče istine pred svetskom javnošću ja ću veoma koristiti svoje pravo da zahtevam i ispitam svedoke koji su direktni akteri ovih događaja. S obzirom

na sve okolnosti, s obzirom na mirovni proces, s obzirom na odluke, s obzirom na politiku i realizaciju te politike, a posebno s obzirom na zločine zahtevaću da ovde pristupe svedoci i da mi se omogući da ih ispitam i Klintona (Clinton), i Olbrajtovu (Albright), i Kinkela (Kinkel), i Kola (Kohl), i Dinija (Dini), i Volebeka (Vollebaek), i Kofi Anana (Kofi Annan), Šarpinga (Sharping), i Dola (Dole), i američki tim na pregovorima u Dejtonu (Dayton), i državnike prisutne na potpisivanju sporazuma u Parizu. Dakle, sve osim Blera (Blair) i Šredera (Schroeder) s kojima nisam razgovarao, s kojima sam lično razgovarao, s kojima sam imao lične kontakte, naravno oficijalne, i s kojima sam imao razmatranje pitanja o kojima je reč i koji su povezani sa svim ovim. Spisak stranih svedoka predaću preko svojih saradnika kada ga budem konačno sačinio, a spisak domaćih svedoka formiraću i predati onda kada Tužilac bude završio sve svoje radnje.

Prema ovome, kako ste vi u Tužilaštvu konstruisali ovu lažnu optužnicu, ispada da je politički cilj najbitniji element dela za koji vi optužujete. Pa, prema tome, pored izjašnjavanja uzroka i posledica zločina počinjenih nad mojom zemljom i mojim narodom, biće važno da se razjasni i odgovor na pitanje kako to, da sam ja imao opštu podršku, na primer, 1995, 1997. i 1998. godine i sada posle čitave jedne decenije postajem predmet optužbi ni manje ni više nego za genocid 1991, 1992, 1993. godine i ne znam, već sve kada, ali svakako pre toga, a i na mnoge druge političke i materijalne okolnosti od kojih ću još na neke da ukažem sada, a na neke kasnije.

Sada ću da govorim o zločinima genocida na Kosovu izvršenih posle dolaska bezbednosne misije KFOR i civilne UNMIK misije Ujedinjenih nacija, odnosno posle 10. juna 1999. godine. Tu su počinjeni veliki zločini protiv čovečnosti, zločin genocida i drugi ratni zločini, a tu su i dokazi o neposrednoj saradnji u izvršavanju tih zločina između okupacionih trupa, u šta su one prerasle kao zaštitne snage Ujedinjenih nacija, i terorističke OVK organizacije koja je nastavila da hara, pljačka, ubija, kolje, pali i uništava sve što nije albansko na Kosovu, pa uključujući i deo Albanaca.

Rezolucijom Saveta bezbednosti 1244 iz 1999. godine, misija bezbednosnog prisustva KFOR-a obavezna je da obezbedi mir i sigurnost za sve stanovnike Kosova. Činjenice pokazuju, nažalost, da KFOR nije izvršio svoju obavezu. Pored toga, države koje preko svojih vojnih kontigenata u KFOR-u vrše faktičku kontrolu pojedinih sektora na Kosmetu su po tom osnovu dužne da obezbede osnovnu zaštitu etničkim i verskim zajednicama, koje predviđa Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida i drugim opšteprihvaćenim međunarodnim ugovorima. One, izuzev malo časnih učesnica, to nisu učinile. Umesto mira i bezbednosti, rezultat njihovog

prisustva je 3.000 ubijenih Srba pretežno i drugih nealbanskih, a i nekih albanskih građana, 2.500 otetih, od kojih se o 1.300 ništa ne zna i za koje njihove porodice strepe da su ubijeni, najvećim delom Srba. Zgarišta više desetina hiljada kuća, pre svega srpskih kuća i nasilno oduzeta privatna i društvena imovina, kriminal i proterivanje više od 360.000 Srba i nealbanskog stanovništva, pod zaštitom Ujedinjenih nacija, 360.000 uključujući, na primer, i 10.000 Hrvata iz Janjeva i Vitine, gde su oni pretežno živeli, a onda srušene crkve i srpske svetinje. Mi smo gledali bezbroj puta na CNN-u, ja to ne kritikujem, ali smo bezbroj puta gledali kako ruše Talibani statuu Bude u Avganistanu, što je nesumnjiv vandalizam, a pod zaštitom Ujedinjenih nacija u prisustvu njihovih trupa srušeno je 107 crkava na Kosovu i Metohiji, ni jednu nisam video, a da ne govorim o medijskoj upotrebi, kako se onaj tamo događaj upotrebljavao. Ali na to ću doći kasnije.

Teroristički i najteži kriminalni akti, izvršeni od strane albanskih terorista, događali su se uz blagonaklonost KFOR-a, pa do danas gotovo da nema otkrivenih učinioaca najtežih krivičnih dela nad Srbima i nealbanskim etničkim grupama. U pojedinim slučajevima, kao na primer u Ugljarima (Uglare), KFOR je mesecima skrivao masakrirana tela Srba, saučestvujući tako u zločinima ili je, kao na primer, rušenjem repetitora na Mokroj Gori, direktno vršio kriminalne akte. Svi zločini od 10. juna su izvršeni u prisustvu snaga Ujedinjenih nacija. Kakva je tu odgovornost i da li na njih primenjujete ista pravila, da su znali ili su morali znati šta čine? Koga će neko da ubedi, da neko ne zna ono što se dešava 100 metara od njegove baze, ali i na to ću doći kasnije.

Gotovo ni jedna odredba Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti nije sprovedena. Broj ubijenih Srba se svakim danom povećava, zločin i dalje traje. Prekjuče su bacane bombe u jednom selu u Kosovskoj Kamenici (Kamenice), imam zabeleženo gde, pa ću vam reći kad dotle dođem. To potvrđuje da zločin još nije prekinut, a danas je februar 2002. godine. Oni su tamo od 10. juna 1999. godine.

Paljevine, pljačka, teror, odnošenje imovine u Albaniju se nastavlja i umesto da zaštititi granice, KFOR je dozvolio da na Kosmet dođe nekoliko stotina hiljada državljana Albanije i Albanaca iz Makedonije. Posle svega, sasvim je jasno da je cilj, ja moram da govorim sporije zbog prevodilaca, a opet imam kratko vreme, pokušaću da napravim neku ravnotežu između toga. Posle svega, sasvim je jasno da je cilj agresije NATO-a na SR Jugoslaviju, ostvarivanje strateških ciljeva pojedinih država, koji nemaju veze za zaštitom ljudskih prava, već se ostvaruju na račun upravo najtežeg kršenja ljudskih prava. Ove države su formirale, finansirale, koordinirale i podržavale i danas

podržavaju albanske terorističke grupe, a počele su i pre 1998. godine, kako bi stvorile razlog za agresiju i umesto da popune verifikacionu misiju OEBS-a na Kosmetu, ustanovljenu na osnovu Sporazuma Jugoslavije i OEBS-a od 16. aprila do punog broja od 2.000 posmatrača. To je bila najveća verifikaciona misija koja je trebala da uticajem na predstavnike kosovskih albanskih partija u Rambujeu i Kleberu (Clabere), omogućiti postizanje razumnog dogovora o autonomiji. Juče sam vam govorio u čemu je jedina razlika bila, u tome što smo mi insistirali da bude zastupljen princip ravnopravnosti građana i princip ravnopravnosti nacionalnih zajednica, što je čini mi se i poznato u čitavom svetu, najbolje rešenje za takvu nacionalnu strukturu. Za vreme agresije, oni su tokom sukoba Vojske Jugoslavije sa terorističkim grupama, vojno intervenisali u tim sukobima na strani terorističkih grupa, bombardujući jedinice vojske Jugoslavije. Oni su ove terorističke grupe promovisali u nekakve nove snage reda na Kosmetu i konačno ne preduzimaju ništa, da spreče i te iste grupe u vršenju novih zločina. Ja neću da čitam dalje podatke o ubijenim, ali sam rekao da ih je 3.000, ni spisak i podatke o onima nad kojima je izvršeno fizičko nasilje, ranjavanje, povređivanje, premlaćivanje takođe pod zaštitom Ujedinjenih nacija, ni spisak otetih. Rekao sam da od 2.500 za 1.300 se još ništa ne zna o njihovoj sudbini, jer ustvari na Kosovu su uzurpirana prava Ujedinjenih nacija, od strane ovih snaga, isto kao što je od strane tih snaga i tih sila uzurpirana organizacija Ujedinjenih nacija za formiranje ovog Suda.

Neću da govorim o dva miliona uništenih knjiga svetskih i srpskih pisaca, o 10.000 ikona i drugih sakralnih predmeta, koji su uništeni na Kosovu, o čitavim fabrikama prenetim u Albaniju i bačenim u staro gvožđe, uostalom i da su hteli da rade, to bi istu sudbinu doživelo, o između 250.000 i 300.000 građana, državljana Albanije i Makedonije, Albanaca, sve to u prisustvu 50.000 naoružane vojske i policije. Mi smo imali mir i red na Kosovu, a imali smo tamo u vreme najvećih terorističkih aktivnosti 1998. godine i to su proveravali i verifikatori i Holbrukova (Holbrooke) misija, kada smo povećali broj policije zbog terorizma, taj je broj izašao na 10.024 pripadnika. Sa 10.000 policajaca ništa od ovih zločina nije počinjeno, a sa 50.000 UN trupa, događaju se najteži zločini.

Dakle, zločin nad Srbima nije prekinut, a poslednji događaj, ovde imam podatak za koji znam, da je prekjue 13. februara, kada su bačene bombe na Srbe u selu Koloteč (Kolatec) u Kosovskoj Kamenici. Već 12. juna, znači podatak sledeći dan od preuzimanja odgovornosti za bezbednost, kako piše u Rezoluciji svih građana Kosova i Metohije, počelo je otvaranje vatre iz automatskog oružja na radnike površinskog kopa Belačevac. 12. juna, albanski teroristi su napali na sela Dojnice (Dojnice) i Novo Selo (Novoselle) u opštini

Prizren. 13. juna su napali na srpske kuće u Starom Kačaniku (Kačanik i Vjeter), istog dana su otvorili vatru na pripadnike policije koji su se nalazili u selu Ljubiš (Ljubis), opština Orahovac i selu Studenčane (Studencani), opština Suva Reka. 13. juna u selima Gotovuša (Getovushe) i Drajkovce (Drajkoc), u opštini Štrpce, otvorili su vatru iz automatskog oružja i minobacača, na meštane ovog sela. 14. juna u selu Zaskok (Zaskoc), u opštini Uroševac, pucali su na kolonu izbeglica. Ja ću samo kratko o tome da govorim, da bih stedeo svoje vreme koje ste mi skratili, ali se nadam da ću izneti sve one momente koji su dovoljni da se ilustruje šta se događa pod zaštitom Ujedinjenih nacija na Kosovu i Metohiji. 15. juna u Uroševcu, nasilno su upali u fabrike i druge javne institucije. 17. juna u Prištini izvršili su oružani napad na izbeglički kamp. 20. juna sa teritorije Albanije napali su pogranična sela u opštini Dragaš (Dragas). Inače Dragaš i taj deo, tu žive Muslimani, Goranci. Ali Albanci teroristi ne trpe nikoga ko nije Albanac. 28. juna u selu Miloševce (Miloseve), opština Priština, opet oružani napad na srpske kuće, uključujući i bacanje bombi i rafale iz vatrenog oružja. U junu i julu 1999. godine, na području opština Gnjilane (Gnilane), i Kosovske Kamenice, već sada formirane velike formacije OVK, sa po oko 1.000 terorista koji su došli iz Albanije, svakodnevno su iz automatskog oružja i minobacača i ručnih bacača, otvarali vatru, svakodnevno u toku juna i jula, na srpska sela Ranilug (Ranllug), Pasjane (Pasjan), Odevce (Hodefc), Rajanovce (Rajnoc) i Bosce (Bosce), kako bi ubrzali iseljavanje nealbanskog stanovništva i sve to permanentno, iz dana u dan, u prisustvu trupa Ujedinjenih nacija. 13. jula u selu Mogila (Mogille) su bombama, minobacačima i molotovljevim koktelima napali srpske kuće, ne mogu da čitam podatke jer mi oduzima vreme, ali ću reći prilikom napada na kuću Bocića, na primer, šest članova njegovog domaćinstva su vezali, zaključali u kuću, a zatim kuću zapalili molotovljevim koktelom. 14. jula naterali su radnike u Prilepnici (Prilepnice), sve izbacili s radnih mesta. 14. jula su bacili bombu na srpske kuće u Gnjilanu. 15. jula u Uroševcu, minirali su kafanu "Srbija". 18. jula, na području Vitine, izvršili su teroristički napad i bacali ručne bombe i pucali iz vatrenog oružja, na celu izbegličku kolonu Srba, a bar je kolone morao KFOR zaštititi, bar kolone koje su se kretale da izađu, napuste Kosovo.

25. jula albanski teroristi su iz minobacača granatirali selo Vrbovac (Urbode), opština Vitina, u kome žive isključivo Srbi.

Preskočiću mnoge tačke. 10. avgusta, u Kosovskoj Mitrovici su iz južnog dela ispalili dva projektila na severni deo grada, u kojem živi srpsko stanovništvo i tom prilikom pogodili su zgrade i pokušali da uđu i tek tada,

posle tog nasilja, KFOR ih je zaustavio da ne uđu, da bi se izbeglo veće krvoproliće, jer se videlo da neće moći lako da uđu.

26. avgusta u selu Poneš (Pones), opština Gnjilane, ponovo napad iz automatskog oružja na građane, na Srbe dok su na njivi obavljali poljske radove.

Preskočiću zbog vremena mnogo toga. 16. septembra u Lipljanu, bacali su ručne bombe na kuće srpskih porodica u neposrednoj blizini komande KFOR-a. 22. septembra, u selu Kmetovce (Kmetofc) u Gnjilanu, izvršili su napad iz automatskog oružja na vozilo, kojim su se kretali i ubili oca i sina koji su bili u vozilu. 25. septembra u selu Svinjare (Frasheri i Madh), upali su albanski teroristi i njihov komandant, pucali po selu rafalima. Kada su građani to prijavili KFOR-u, koji je inače to morao da čuje, jer kada se puca, čuje se, njihova patrola umesto hapšenja, omogućila je teroristima da odu. 25. septembra, rafalna vatra na selo Pasjane (Pasjan), opština Gnjilane. Na poziv građana pripadnici KFOR-a su sutradan reagovali i okrivili Srbina, Milorada Krstića, da je on otvorio vatru i izvršili pretres njegove kuće, izgovarajući se, da tragaju za oružjem iz koga je pucano.

Ovde su ubistva izvršena, pucanje na putnička vozila u kojima su Srbi, bacanje bombi, kamenovanje, na primer grupe od 154 srpska građanina, dana 27. oktobra 1999. godine u Đakovici, među kojima je bilo žena i dece. 28. novembra, u Gnjilanu, dve grupe od po 1.000 ekstremista u ulici Stojana Trajčića, gde žive isključivo srpske porodice, demolirali su 50 srpskih kuća. Gnjilane je za kosovske pojmove veliki grad i tamo ima komanda KFOR-a. Demolirano je 50 kuća u njihovom prisustvu. 29. jula 1999. godine, u Donjoj Dubnici (Dumnice e Ulet), na 100 metara od administrativne granice Autonomne pokrajine Kosova i Metohije, pucali su i ubili građanina Dejana Đorđevića. 22. jula u Prizrenu, napali su Muslimane, kada su KFOR-ovci došli na lice mesta, nisu mogli da im garantuju bezbednost pa su morali da napuste Prizren. A oni su im zapalili kuću, oduzeli vozilo, toj muslimanskoj porodici, novac, itd. 28. jula motkama i sekirama iz vozila izvukli su Džafera Selimovskog i Skender Arifa (Skender Arifa), Mehmeta Ruždija (Mehmeti Ruzdi), Albance i Muslimane dakle, pretukli, opljačkali. 15. avgusta, oružani napad na selo Đum (Dzum), opština Prizren, naseljeno Albancima rimokatoličke veroispovesti, koji su tog dana slavili verski praznik. Posle ovih napada meštani sela Đum su se masovno iselili.

Krajem septembra 1999. godine, maskirani albanski teroristi, upali su u kuću Šemse Mucevića, takođe Muslimana, možete po imenu zaključiti. Pretukli njega i suprugu i opljačkali.

U septembru 1999. godine, otvorili su vatru na radnju Salija i Ahmeta Sarda, takođe Muslimana.

Sredinom oktobra 1999. godine, meštanima sela Letnice (Letnice) i Šašovci (Shashare) u opštini Vitina, hrvatske nacionalnosti, zapretili su da će ih poubijati ako se ne isele u roku od deset dana. Posle toga preostalih 300 građana u tom selu, Hrvata, pod vođstvom sveštenika rimokatoličke crkve, Nikole Dučkica, odlučila je da se iseli sa područja Kosova i Metohije.

1. i 2. novembra, u Gnjilanu, bacili su pet bombi na stanove i kuće nealbanskog stanovništva, Muslimana, sve Muslimana. 3. decembra u selu Orašje, opština Peć, ušli su u deo sela gde žive pripadnici romske nacionalne manjine, sve ih pretukli i njihove kuće zapalili.

20. decembra, u selu Dobrčane (Miresh) u Gnjilanu, pod stalnom pretnjom, isterane su sve romske porodice. Sredinom decembra 1999. godine, takođe u Gnjilanu, u ulici Preševo, bacili su četiri bombe na romske kuće, iselili ih početkom decembra u Dragaš (Dragash), odakle su takođe iseljavali i Muslimane.

Zbog moje poprilične izolacije, ja nemam mogućnosti da pribavim i mnoge druge podatke, ali za očiglednu saradnju u zajedničkom zločinu KFOR-a i albanskih terorista, nadam se je ovo dovoljno uz ono što ću sada dodati, a što verovatno takođe ne znate. Skrećem pažnju javnosti i na te podatke, koji pokazuju da nije bilo albanskim teroristima baš lako da isteraju 360.000 ljudi i šta su sve još morali da učine u svom divljačkom i zločinačkom ponašanju, uz dopuštenje KFOR-a i policije Ujedinjenih nacija UNMIK-a.

I ne znam zaista da li u javnosti koja ovo sluša može neko da poveruje da na toj maloj površini Kosova 50.000 trupa ne zna, niti može da zna, za sve ovo što se događalo.

Pročitacu vam samo drastične slučajeve, gde je izvršen zločin, pljački, paljevina i ubistava, ne bi li ih isterali. Da su ih na najkulturniji način isterali, to bi bio zločin, da je 1% toga učinjeno u vreme naše vlasti, to bi bio zločin o kome bi zvonio ceo svet. Ovo se događa pred očima 50.000 trupa Ujedinjenih nacija i misije Ujedinjenih nacija na Kosovo u Metohiji. To ceo svet treba da zna.

Između 12. i 17. juna u selu Orlane (Orllan) u Podujevu, opljačkali su, zapalili kuću i sve ekonomske objekte seljaka. 19. juna, upali su u naselje Sunčani breg, zapalili stanove u nekoliko blokova. U selu Sliovu (Sleovo), opljačkali i zapalili srpske kuće i stanovništvo primorali da se iseli. Zapalili su gotovo sve srpske kuće na području opština Istok i Vučitrn, kažem na području četiri opštine, gotovo sve srpske kuće, ne govorim o pojedinačnim primerima.

Dana 20. juna, u naselju Goleš (Goles), opština Lipljan, su obili, opljačkali i zapalili sve srpske kuće. Dana 22. juna, u selu Orlović (Shkabaj), opština Priština, albanski teroristi su zapalili sve srpske kuće i meštane oterali iz sela u prisustvu Ujedinjenih nacija, pod okriljem Ujedinjenih nacija.

22. juna u selima Nedakovac (Nedakofc), Nevoljani (Novaline) i Vrnica (Vrnice), opština Vučitrn, opljačkali su i zapalili sve srpske kuće u prisustvu zaštitnih snaga Ujedinjenih nacija.

24. juna u selu Žegare (Zegare), opština Gnjilane, spalili su sve srpske kuće. Tokom juna i početkom jula 1999. godine, opljačkali su i zapalili sve kuće, vlasništvo Srba, u prizrenskim naseljima Dušanovo i Potkaljaj u prisustvu Ujedinjenih nacija.

28. juna, u Obiliću (Kopiliq), naselje Subotić, zapaljena je i kuća Kerima Abazija (Qerim Abazi), člana privremenog Izvršnog veća i predsednika Demokratske partije Egipćana.

Pod okriljem Ujedinjenih nacija, početkom juna 1999. godine, zapaljene su 22 kuće u selu Koretin (Koretin) kod Kosovske Kamenice, i mnogo kuća u selima Leštane (Leshtan) i Donja Šipašnica (Shipashnice e Ulet). Albanski teroristi su u tom trenutku i u tom periodu, koji sam pomenuo, sa ovog područja proterali celokupno stanovništvo drugih etničkih zajednica, Muslimane, Turke, Rome, Egipćane, Hrvate, sve.

3. jula, u selu Miloševo (Miloshevo) u opštini Priština, veliki broj kuća od ukupno 100, koliko ih je bilo, 50 srpskih porodica isterano je na licu mesta i primorano da se isele. Preskoćiću sve pojedinačne slučajeve. 11. jula u selu Štrmac () u Kosovskoj Mitrovici, tri srpske kuće, 12. jula, četiri srpske kuće u selu Gornji Livoć (Livok i Eperm), nekad se smanji broj, jer su prethodno zapalili one prethodne.

14. jula na području opštine Kosovska Mitrovica, sedam srpskih kuća pod okriljem Ujedinjenih nacija, 15. jula, na području Kosovske Mitrovice zapalili, prethodno uvek i opljačkaju, 35 kuća. 16. jula, na području opštine Kosovska Mitrovica, takođe, opljačkali i zapalili 62 srpske kuće. Petnaestog rekao sam vam 36, šesnaestog 62, Kosovska Mitrovica je jedan od najvećih gradova na Kosovu i Metohiji, uz veliko prisustvo KFOR-a. Da li neko može da kaže, da nije video ili nije znao da se opljačka, zapali 100 srpskih kuća, za dva dana i da niko ne reaguje?

16. jula, u opštini Vučitrn, 8 kuća, 17. jula u selima Ljubižde (Lubizhde) i Muževine (Muzhevine), zapalili su sve srpske kuće i 20 romskih kuća u selu Sinaje (Sinaje). 19. jula, zapalili su 7 srpskih kuća na području Kosovske Mitrovice i Vučitrna pod okriljem Ujedinjenih nacija. 21. jula, dvanaest kuća u opštini Kosovska Mitrovica i Vučitrn. Neću da čitam imena

porodica. 21. jula u opštini Vučitrn, zapalili su kuće u selu Taradža (Taraxhe), opet neću da čitam spisak jer imam ograničeno vreme. 22. jula, takođe pod okriljem Ujedinjenih nacija, u opštini Kosovska Mitrovica 26 kuća. Samo u Mitrovici da sabirate i to da sabirate, samo ovo što sam ovde govorio pred kamerama i javnošću, videli biste šta se u jednom gradu, moglo dogoditi pod okriljem Ujedinjenih nacija. 23. jula, zapalili su celo srpsko selo Klobukar (Kllobukar) u opštini Kosovska Kamenica.

Na području opštine Vitina u selima Zijača (Zijace), Trpeza (Terpeze), Požaranje (Pozharan), Novo Selo (Novoselle), Grmovno (Germove), Drobeš (Drobesh), Kabaš (Kabash) i Binač (Binaq) sa mešovitim sastavom stanovnika, zapaljane su sve srpske kuće.

28. jula, došlo je do saznanja da su albanski teroristi potpuno spalili sela Rudnik (Runik) i Donji Štrmac () u opštini Srbica, u selu Suvo Grlo (Suhogerlle), zapaljane su kuće koje su i opljačkane.

Dana 28. jula, u Prizrenu, zapalili su šest kuća pod okriljem Ujedinjenih nacija, u bivšem starom Prizrenu, gde su živele tri nacionalnosti kroz sve ove vekove. Pripadnici albanskih bandi na području Uroševca, opljačkali su sve stanove nealbanskog stanovništva, a posle toga 80% porodičnih kuća su zapalili. Pod okriljem Ujedinjenih nacija, početkom avgusta 1999. godine, u selu Mužičane (Muzeqine), opština Štimlje, opljačkali su i zapalili sve srpske kuće. Tokom jula i u prvoj polovini avgusta u Gnjilanu, opljačkali su i zapalili bezbroj ovde popisanih kuća, koje ne mogu da čitam zbog vremena, ali sve ćete podatke dobiti i vi i javnost.

4. avgusta u Kosovu polju, u ulici Braće Jankovića br. 26., teroristi su zapalili kuće Đorđa, Slavka, Gorana i Dragana Lakušića. U nameri da zaštiti svoju porodicu i imovinu, Goran Lakušić se suprotstavio teroristima, nakon čega su ga predstavnici KFOR-a uhapsili i sproveli u zatvor u Gnjilane. Vrlo prepoznatljiv metod, brani svoju kuću, mora da bude kriv, KFOR ga tera u zatvor. Važi univerzalno.

Tokom avgusta 1999. godine, u Ajvaliji (Ajvalija), opština Priština, opljačkano je i zapaljeno pod okriljem Ujedinjenih nacija, 12 kuća. 30. avgusta, u selu Krpimej (Kerpimeh) i Lauša (Llaushe), opština Podujevo, opljačkali su i zatim zapalili sve srpske kuće.

Preskačem tamo gde su zapalili i opljačkali po pet, po šest, po sedam kuća, ali ne mogu da preskočim, gde su zapalili sve kuće i cela sela pod okriljem Ujedinjenih nacija, za koje ovaj Sud smatra da nije odgovoran, iako je to teritorija nekadašnje Jugoslavije.

31. avgusta, sve kuće u selu Kabaš (Kabash), opština Vitina. Pored toga u prisustvu KFOR-a albanski teroristi bacili su bombu na lokal, kad se

vlasnik srpske nacionalnosti suprotstavio, pripadnici KFOR-a su ga zajedno sa njegovom tri sina uhapsili i odveli u selo Trstenik (Trestenik) gde su ih držali nedelju dana.

Preskočiću sve podatke o ogromnom broju prisilnog iseljavanja, jer su naročito u gradskim sredinama, naročito u Prištini, ljude pljačkali i izbacivali iz stanova, da bi se u njih uselili, tako da ono, što im je trebalo da se u njih usele, nisu palili nego zadržali za sebe. Ima karakterističan primer u Prištini, u naselju Sunčani breg, tu su elitni stanovi u Prištini, u bloku dva, albanski teroristi su iz stana izbacili pet srpskih porodica, kojima je KFOR prethodne noći pretresao stanove i oduzeo oružje, da ne bi mogli da se suprotstave, a onda su ovima rekli: "Njih smo razoružali, možete slobodno da se uselite u te stanove". Bezbrojne pljačke, bezbroj nasilnih otimanja, useljavanja.

11., 12., 14., 16., 19., 20., 21. i 22. jula, u Prištini, u Mitrovici, Vučitrnu i Gnjilanu, masovno su pljačkani i izbacivani Srbi iz kuća, u koje su se useljavali Albanci. Spiskovi koji nisu još konačni, biće vam dostavljeni, i javnosti i vama. Beskrajn broj ubistava, pljački i isterivanja. Do sada su zapalili, opljačkali i bespravno oduzeli preko 50.000 srpskih kuća i stanova pod okriljem Ujedinjenih nacija, KFOR-a i UNMIK-a.

Diverzije ću da preskočim, rušenje pruge Kosovo Polje - Kosovska Mitrovica, požar u zgradi TV Prištine, da ne bi Srbi došli na radna mesta, ja sam imao ovde fotografija, nemam vremena da ih prikazujem, jer mi je važnije da nešto kažem nego prikažem, ali evo, na primer, samo ove dve pustite, gde u prisustvu KFOR-a gore srpske kuće, gde u prisustvu KFOR-a gore srpska sela. Evo, te dve, a ove neka moji saradnici podele sredstvima javnog informisanja, pa pošto nemam prilike da ih ovde prikažem, jer mi za to nije omogućeno vreme, neka ih prikažu oni, koji budu imali petlje da prikazuju zločine nad Srbima.

(Prikazane su fotografije)

Ovo gori srpsko selo, a ovo, evo vidite, gore srpske kuće u prisustvu KFOR-a. Ja zbog vremena ne mogu posebno da govorim detaljno o uništavanju srpskih crkava, ali od dolaska misije KFOR-a, crkva je obično velika građevina, obično nije neko malo zrnice, koje je neprimetno i nevidljivo, nalazi se na najistaknutijem mestu u selu ili gradu, uvek se vidi sa po nekoliko kilometara, pa je nemoguće da KFOR i UNMIK nisu zapazili sva razaranja. Umesto mog objašnjenja, ja ću vam pokloniti knjigu koju je izdala Srpska pravoslavna crkva, u kojoj je 107 srpskih crkava uništeno i srušeno pod okriljem Ujedinjenih nacija. Crkva je čak, pored svakog imena crkve stavila i zastavu države, u čijoj je zoni odgovornosti crkva srušena. Mnoge crkve su iz XIII i XIV veka, veliko su kulturno blago. Možda nema u Evropi teritorije,

tako male, na kojoj je tako mnogo hrišćanskih crkava, preko 1.400 ih je bilo Kosovu i Metohiji, uključujući i sedište srpskog patrijarha i Pečku patrijaršiju. Neću da čitam imena crkava, ali ćete videti kako izgledaju ruševine, imao sam tu i fotografije, koje su prikazivale kako su crkve izgledale pre i kako sad vidite gomile kamenja na njima. Ali ako neko može svetskoj javnosti da objasni, da slučajno u prisustvu 50.000 međunarodnih snaga, može neko da sruši 107 crkava, za ovo kratko vreme i uništi mnoge od njih, koje su deo svetske kulturne baštine, to izlazi iz moći razuma i razumevanja, bilo kog normalnog čoveka. Zato sam i rekao, pa kad taj CNN zna da pusti hiljadu puta, ja sam gledao bar 50 puta u raznim emisijama, miniranje Bude u Avganistanu, da bi pokazao o kakvim se divljacima radi, neka odgovori o kakvim se divljacima ovde radi i da li je nešto od toga, bar na približan način objasnio. A verovatno i Tužilac, koji se podsmeva bitci na Kosovu i Vidovdanu, može da pročita i da vidi o čemu se ovde radi, da je bitka na Kosovu bila i za Srbiju i za Evropu, pre sad već 613, 614 godina. No, iz ovog celog pregleda, vidi se da se radi o produženom zločinu, koji i danas traje i radi se o zločinačkom udruživanju sila, koje su izvršile agresiju na Jugoslaviju sa teroristima, ubicama, palikućama i narko mafijom kosovskih Albanaca, koji danas pored Srba ubijaju i Albance. Možda vi nemate te podatke, niti vas to interesuje uostalom, ali taj isti ubica Hašim Tači (Hashim Thaqi), čiji je nadimak, koji mu nisu dali Srbi, nego njegovi prijatelji, "zmija" zato što je trovao svoje neprijatelje, taj isti ubica Hašim Tači i saradnik NATO-a i Klarka (Clark), ne zna se ni koliko je do sada ubio Rugovinih (Rugova) saradnika, a ubio bi i Rugovu za vreme rata, da ga nije čuvala naša policija, ali naša ga je policija čuvala i njega i devet članova njegove porodice i na zidu njegove kuće, ubila je atentatora, koji je pokušao sa prigušenim oružjem da preskoči zid, a ja sam mu spasao život i njemu i njegovoj devetočlanoj porodici, uključujući jednu bebu, za koju su naši policajci kupovali pelene, jer sam ga poslao u Italiju. Pozvao sam Lamberta Dinija (Lamberto Dini) na telefon i zamolio ga da pošalje avion u sred rata i poslao Rugovu i njegovu porodicu u Italiju, kako Hašim Tači ne bi uspeo u svojim namerama. Dok su naravno, zna se već šta, o tome pisale vaše novine, a već da ne govorim o drugim klevetama, koje se uostalom ne razlikuju od ovih, iz ove optužnice.

Dakle, instrumentalizacija kriminalaca i terorista u funkciji destabilizacije Jugoslavije, a zatim agresije na moju zemlju, jasno se može videti u svim fazama u 1998. i 1999. godini, kada je konačno izvršena agresija, kao i nastavak ovog koordiniranog izvršenja zločina, koji traje sve do današnjih dana. Koordinirano izvršenje zločina, zamoliću da se samo ova slika, samo je, molim vas uveličajte koliko možete, pusti. Na njoj su stegli i

ukrstili jedni drugima ruke Vesli Klark i Hašim Tači i Agim Čeku (Agim Ceku), ubice i kriminalci, ona simbolizuje savezništvo organizacije kojom komanduje Klark, sa albanskim teroristima na terenu, savezništvo čija je posledica sve ovo što sam vam pročitao.

(Prikazana je fotografija)

Možete li da uveličate malo? Ali prepoznatljivi su, evo ga Tači, Klark, Agim Čeku, Majkl Džekson (Michael Jackson), koji je izjavio u leto 1999. godine da je UČK razoružana, što mu je bila obaveza, a onda ta razoružana UČK je nastavila da puca i ubija. Evo, to vam je, tu sliku ću da uveličam, jer ovde ne mogu da imam bolju, ova je iz jedne knjige izvađena, iz malih novina, ali ima ih i u boji, jer ona simbolizuje ono što predstavlja udruženi zločin.

Sve do 1998. godine, dakle punih deset godina od vremena kada se Srbija optužuje da za preuzimanje državnih ingerencija na svojoj sopstvenoj teritoriji, na Kosovu i Metohiji je bilo mirno. Za tih deset godina, gotovo nigde nije bilo ni ubistava, ni paljevina, ni otmica i niko nije bio u zatvoru iz političkih razloga. Slobodno su radile čak i albanske separatističke partije, sve albanske novine su slobodno izlazile, a imali su dvadesetak listova, koji su se mogli kupiti na svakom ćošku i još jednom kažem, nikad nijedan primerak nije zabranjen, nijedan primerak, nijedne novine. Albanski jezik je uz srpski jezik, ravnopravno bio službeni jezik u pokrajini. Dokumenti su izdavani na dva jezika, i na albanskom i na srpskom. Za svu albansku decu, koja su išla u državne škole, školovanje je bilo na albanskom jeziku. Sve oznake na putevima, javnim objektima, bile su i na srpskom i albanskom. Tamo gde su živeli Turci, i na turskom itd. I Turci su imali svoj list, ali ovde se ne govori o Turcima, Turci su žrtva albanskih terorista podjednako kao i Srbi na Kosovu. Albanci sa Kosova, kao i svi drugi građani Jugoslavije, slobodno su putovali po svetu, bez ikakvih ograničenja, uključujući i sve njihove lidere koji su slobodno, a da se nikome nikada ništa nije desilo, mogli u sred Beograda da drže konferenciju za štampu, a zatim da pređu preko ulice u hotel na ručak, iako su prethodno sve moguće grubosti izgovorili na račun države, bez ikakvih sankcija i čak bez ikakvih kritika. Nije bilo nikakve represije i sve je bilo dozvoljeno osim nasilja.

Posle Dejtona, na celom prostoru nekadašnje Jugoslavije počelo je smirivanje i ja sam ovde u jednoj prilici pomenuo, da je po mojoj oceni nervoza i okidač za juriš na destabilizaciju Jugoslavije počeo posle samita zemalja jugoistočne Evrope na Kritu (Crete), jer je taj samit otvorio put saradnji i nesumnjivo ukazao da će mirnim putem biti rešeni svi problemi na Balkanu i da se pred nama otvara perspektiva uspešne ekonomske, kulturne i svake druge saradnje. Na toj konferenciji ja sam imao razgovore i pojedinačne

sa svim šefovima država i vlada, a među njima i sa albanskim premijerom Fatosom Nanoom (Fatos Nano). Mi smo se dogovorili da se potpuno normalizuju odnosi, da ukinemo vize, da otvorimo granice, da razvijemo trgovinu, saobraćaj, turizam. On je sam govorio i pred kamerama, rekao je sve to, naravno, što je snimljeno ali je, nažalost, rekao da je Kosovo unutrašnji problem Jugoslavije. To je poslužilo kao okidač. Par meseci posle toga, dobio sam unezvereno pismo Kinkela i Vedrina (Vedrine), koji su strašno zabrinuti za situaciju na Kosovu. Bio sam veoma iznenađen, nije bilo nikakve situacije na Kosovu. Naprotiv, mi smo već razgovarali o tome da se vraćaju u redovne škole. Bio je sporazum, koji smo potpisali Rugova ja, tražiću ovde Vićenca Palju (Vincenzo Palia) iz Vatikana, koji je pomagao taj sporazum, da do njega dođe, išli sustvari putem mira, putem razumevanja, rešavanja i bez ikakvog nasilja. Međutim, nemačka tajna služba, manje se zna o tome, Kinkel je poznat kao ministar inostranih poslova u celom svetu, ali je manje poznat kao šef nemačke tajne službe, a tu je funkciju obavljao pre toga. Za onoga ko to ne zna, treba da zna. Nemačka tajna služba je pokupila na brzinu kriminalce iz čitave Evrope, gurnula ih na Kosovo, to neće ni on poreći, ne bojte se, jer suviše ljudi to dobro zna, poslala ih na Kosovo da počnu da ubijaju. Tada su eksplodirale terorističke aktivnosti. Vi ćete videti, kako je to izgledalo, ali pre nego što pređem na to, pročitacu vam samo nekoliko citata Nemca, dakle ne Srbina nego Nemca, Jirgena Elcegera (Jurgen Elzege), pisca knjige "Ratni zločin", citiram: "Smrtonosne laži nemačke vlade i njene žrtve u kosovskom konfliktu". Samo kraće izvode. Elceger kaže: "Obrazac svih ratova, koji su se desili u bivšoj SFRJ bio je istovetan". To sam vam i ja juče rekao. Glavni ratni piroman, potpaljivač ratova u Jugoslaviji, bila je Nemačka, a Amerikanci su požar gasili benzinom. Upravo su Nemci forsirali priznavanje nezavisnosti Slovenije i Hrvatske 1991. godine, što nije nikakva tajna. Miteran (Mitterrand) se gorko šalio da je pod nemačkim pritiskom pristao da Evropska unija prizna Sloveniju i Hrvatsku prevremeno. Protivno volji njenog NATO partnera, Nemci su naoružavali Hrvatsku sve do 1994. godine, za osvajanje u Bosni i Hercegovini i Krajini, čak i ratnim avionima tipa MIG, koji su sačinjavali vojnu ostavštinu bivšeg DDR-a. Nemci su bili ti koji su tadašnjeg glavnog kuma OVK, UČK, Bukošija (Bukoshi) pomogli još početkom 90-tih, kada su mu slali svoje instruktore iz redova BND-a, to je nemačka tajna služba. Kada su odobrili sakupljanje novca na teritoriji Nemačke, u višemilionskom iznosu i to su radili dok je SAD sve do marta, aprila 1998. godine, OVK tretirao kao terorističku organizaciju. U trenutku kada su se promenile snage, uz nemačku finansijsku pomoć, postala je realan faktor moći koji je mogao da menja geografsku kartu regiona, SAD iz korena menjaju svoju politiku preuzimajući

vođstvo. Nakon što se Hrvatska uz Nemačku pomoć uspešno pripremala i naoružavala za napad na Krajinu, Pentagon (Pentagon) je alarmirao, preuzimajući odjednom čitavu operaciju na sebe. Tako je bilo i sa OVK. Inače, jučerašnji "Vašington tajms" (Washington Times) piše, ima jedna izjava Dejvida Kina (David Keen), predsednika Asocijacije američkih konzervativaca, koji tvrdi da je Klinton bio umešan u operaciju "Oluja" kada su isterani Srbi iz Hrvatske i da je to uradila američka administracija. O tome je pisao i "Observer" (Observer), doduše, a o tome postoje i mnogi drugi dokazi, čak je i Holbruk bio neoprezan da napiše u svojoj knjizi. Da nastavim sa citatom Elcegera: "Tako je bilo i sa OVK. Nakon što je ona uz podršku Irana i Nemačke, u leto došla u situaciju da osvoji trećinu Kosova, a Amerikanci ubacuju svoje ljude među albanske teroriste. U čitavom nizu krvavih događaja među samim albanskim teroristima SAD uspevaju, da na prelazu iz 1998. u 1999. godinu preusmere uticaj u vrhovima OVK". Ne stižu me prevodioci, imam utisak. "Tako je uz njihovu pomoć već februara 1999. godine pobedila Tačijeva frakcija". A što se Amerike tiče, već dovoljno rano, kaže Elceger, citiram: "Već dovoljno rano, postoji jedan albanski lobi u američkoj spoljnoj politici, okupljen oko senatora Dola, koji je još tada kolaborirao sa OVK, dok je istovremeno američka vlada govorila o jednoj terorističkoj organizaciji. Tako je bilo svojevremeno i u Nemačkoj, u vreme dok je savezni kancelar bio Vili Brant (Willie Brandt). BND, nemačka tajna služba je davala podršku njenom jugoslovenskom partneru u progonu ustaških terorista, dok je istovremeno, kako on kaže, bavarsko krilo BND-a, pod patronatom Štrausa (Strauss), iste te ustaše protežirao konspirirajući još u to vreme protiv SFRJ". Elceger kaže...

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dalje u ovom intervjuu Elcegera, rekao sam da je to pisac knjige "Ratni zločini - smrtonosne laži nemačke vlade i njene žrtve u kosovskom konfliktu", on kaže: "Sam Kinkel je u februaru 1998. izjavio je da je savezna vlada Nemačka", pa ga citira, "u protekloj godini Albaniju podržala sa finansijskom pomoći od okruglo milijardu maraka". Nijedna zemlja nije po glavi stanovnika dobila toliku pomoć za razvoj. Izvor je "FAZ" od 9.februara 1998. godine. A čudno je bilo i osnivanje jedne mešovito albansko-nemačke vojne trupe, koja je krajem 1996. godine, kao deo nemačkog IFOR-a jedno vreme bila stacionirana u Zadru. Inače, poznato je, to ne citiram sada njega, poznato je da je Vili Vimer (Willie Wimmer), poslanik CDU u saveznom parlamentu Nemačke rekao krajem marta: "Još nikada pojedinci nisu tako puno i temeljno lagali, kao što je to bio slučaj u vreme kosovskog rata, zbog toga su ljudi ginuli". A čak i po pisanju "Špigla" (Spiegel) medijsku histeriju u Saveznoj republici Nemačkoj forsirao je BND, odnosno nemačka

tajna služba. Elceger kaže, dalje upitan u vezi sa Fišerovim (Fischer) tajnim planom podele Makedonije i Savezne Republike Jugoslavije kako izgleda taj plan: "Krajem marta, nemački ministar spoljnih poslova izjavljuje da je albansko pitanje otvoreno". To je njegov citat. Ova formulacija je repriza iz horor kabineta svetske istorije. "Nemačko pitanje je otvoreno", ponavljali su decenijama svi oni koji su pozivali na bitke zbog toga što im na srcu nisu ležale reforme u bivšem DDR-u. Nemačko pitanje je tako dugo otvoreno, dok je "Branderburška kapija" zatvorena bila je parola koja je zahtevala brisanje DDR-a i koja je dovela do tzv. ujedinjenja Nemaca. Da li sada prema tome pretilo brisanje Makedonije i ujedinjenje Albanaca, dakle jedne velike Albanije, nakon što je upravo Fišer albanski revanšizam načinio potpuno prirodnim. Samo notorni optimisti mogu da se umire jednom dodatnom rečenicom ministra spoljnih poslova, koja glasi "Nasilnu promenu granica međunarodna zajednica neće dozvoliti". Međutim, ako preciznije analiziramo ovu rečenicu, videćemo da Fišer ne odbija reviziju granica, već samo upotrebu sile. Šta ako se revizija granica ne realizuje kroz manifestaciju sile, već upravo kroz pretnju silom, kao što je bio slučaj 1938. godine sa Čehoslovačkom, nakon Minhenskog sporazuma. Sam Fišer Albancima preporučuje Kolove metode. Opet njegov citat: "Međunarodna zajednica nalazi se na Kosovu i Balkanu, kako bi pokazala da se albansko pitanje prema uzoru nemačkog pitanja u godini 1990. godini, ne može rešavati bez sporazuma i dozvole suseda. Međutim, sigurno će ostati nezaboravno Pragu i Varšavi, koji su u potpunosti bili isključeni na pregovorima 4 + 2, a ako su Nemci jedan Pariz i London povukli za nos tom prilikom, može se pročitati u "Memoarima" Margaret Tačer (Margaret Thatcher), kao i Miteranovog savetnika Žaka Atelija (Jacques Attelier)". U svakom slučaju, ono što Fišer preporučuje Albancima nemačkim uzorom iz 1990. godine nije ništa drugo do brisanje jedne suverene države. U Skoplju bi ovo odgovornim političarima trebalo da zaledi krv u žilama. Otprilike nedelju dana pre toga, makedonski premijer Ljupčo Georgijevski, održao je govor naciji i tom prilikom otvoreno rekao da Makedonci ne mogu da zatvaraju oči pred činjenicom da upravo zapadna demokratija stvara nove Talibane u Evropi i da niko u Makedoniji ne može da bude ubeđen kako američka i nemačka vlada ne poznaju šefove bandi. Međutim, nije samo Makedonija u opasnosti. Već 30. marta, Fišer u Bundestagu otvoreno kaže da se, pa ga citira, "mora razmišljati o jednom opštem rešenju za Balkan, jer problem Bosne i Hercegovine još nije bio rešen, niti Crne Gore, Preševske doline", to je ustvari jug Srbije u južnoj Srbiji i Makedoniji. Ovo pominjem zato što je povezano sa istorijskim činjenicama na koje ću vam ukazati.

U stvaranju Velike Albanije, vidimo da je Makedonija na redu, a kao sledeće dolaze Crna Gore i Sandžak, a docnije čak i Grčka.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Svi oni nalaze se na planskoj listi albanskih terorista, i ako je već jednom stvar funkcionisala uz NATO pomoć, zašto onda ne bi funkcionisala još češće? To što govori Elceger, samo potvrđuje da je Nemačka posle ujedinjenja, pogotovo na pitanjima Jugoslavije, ubrzano nastavila upravo tamo, gde je zaustavljena porazom u Drugom svetskom ratu, a tada je u Drugom svetskom ratu stvorena velika Albanija, kao nacističko-fašistička tvorevina, što nadam se niko ne može da ospori. Treba podsetiti upravo one koji su se nekada borili protiv nacizma i fašizma na istorijsku činjenicu. Od 1939. godine, trajala je veoma dugo organizovana aktivnost fašističke Italije uperene prema Grčkoj i Jugoslaviji. Italija je, kao što je poznato, izvršila okupaciju i aneksiju Albanije 7. aprila 1939. godine. Ministar spoljnih poslova Italije Čano (Ciano) je već u julu 1939. godine, dao instrukcije albanskim emigrantima za akciju u Epiru (Eperis) i na Kosovu i Metohiji. On je često ponavljao da je kosovsko-albanski iredentizam nož uperen u kičmu Jugoslavije. Iste godine, u Rimu je otvoren biro za organizovanje albanskog iredentističkog pokreta. U Albaniji je stvorena albanska fašistička stranka, a prilikom posete Tirani, ministar obećava brzo ostvarenje projekta Velike Albanije. Već početkom 1940. godine, sekretar albanske fašističke stranke izjavio je u Skadru (Scadar), da će Italija uskoro anektirati krajeve Jugoslavije i Grčke naseljene Albancima. U Tirani je iste godine formiran novi kosovski komitet. Sa početkom Drugog svetskog rata i nešto kasnije, napadom fašističkih sila na Jugoslaviju, predvođenih Nemačkom i Italijom, započelo je krvavo ostvarenje projekta Velike Albanije. Veći deo Kosova osim podujevskog, vučitrnskog i kosovsko-mitrovačkog sreza i cela Metohija pripojeni su fašističkoj velikoj Albaniji. Delovi Gnjilana, uroševačkog sreza severno od Pasjana, Kačanik, Vitina i Sirovačka župa, pripojeni su novostvorenoj Velikoj Bugarskoj. Oblasti zapadne Makedonije sa Tetovom, Gostivarom, Debrom, Kičevom, Strugom i Svetim Naumom, takođe su pripali velikoj Albaniji. Bečkim sporazumom iz aprila 1941. godine, utvrđena je demarkaciona linija između Velike Bugarske i Velike Albanije. Predsednik marionetske vlade Albanije, održao je 30. maja 1941. godine, u Kraljevskoj italijanskoj akademiji, predavanje o prirodnim i istorijskim korenima Velike Albanije. On je u junu 1942. godine posetio Kosovo i Metohiju i na sastanku sa albanskim prvacima, javno govorio da treba nastojati da se srpski živalj na Kosovu što pre smeni, sve starosedeoce Srbe oglasiti kolonistima i kao takve preko albanskih i italijanskih vlasti poslati u koncentracione logore u

Albaniju, naseljenike Srbe treba ubijati. To je istorijska građa koju citiram. Pokazalo se još jednom da u velikom albanskom nacionalnom programu nema mesta ni za jedan drugi narod osim albanskog. To ste uostalom mogli videti iz realnosti koju sam opisao, koja se sada događa na Kosovu i Metohiji. Za četiri godine okupacione vlasti učinjeno je veoma mnogo na ostvarenju velikoalbanskog projekta na Kosovu i Metohiji. Lokalni Albanci uz pomoć svojih sunarodnika iz Albanije, pod zaštitom okupacionih sila, počinili su masovne zločine nad Srbima. U evropskoj javnosti nisu poznate razmere ovih zločina, ali prema podacima američkih specijalnih službi "office of strategic service", Albanci su od aprila 1941. do avgusta 1942. godine pobili oko 10.000 Srba. Sa okupacijom ovih oblasti od strane Italije započeto je ne samo etničko čišćenje, već i sistematsko sprovođenje velikoalbanskog političkog i kulturnog programa, u svim sferama života. Neznatan broj srpske dece koja su pogađala škole pod italijanskom okupacijom, bio je prinuđen da uči na albanskom jeziku. Tako je bilo i sa decom u zapadnoj Makedoniji. Došlo je do masovnog proterivanja Srba sa Kosova i Metohije i do naseljavanja više desetina hiljada Albanaca iz Albanije. Neki istoričari smatraju da taj broj iznosi oko 100. 000. Do aprila 1942. godine, na južnim granicama okupirane Srbije pod nemačkom vlašću, nalazilo se oko 60.000 izbeglica iz Metohije i delova Kosova, koji su ušli u sastav Velike Albanije. Nemci su posle kapitulacije fašističke Italije podstakli osnivanje tzv. "druge prizrenske lige", krajem 1943. godine u Prizrenu. Liga je organizovana pod pokroviteljstvom AVR, nemačke vojne službe. Vidimo da je BND ovih godina preuzeo istu ulogu. Teror nad Srbima sa mnoštvom pojedinačnih i masovnih zločina trajao je sve do 1943. godine, kada počinje da jenjava. O razmerama etničkog čišćenja Srba iz ovih oblasti, pored mnoštva drugih svedočanstava, govori Herman Nojbaher (Hermann Neubaher), specijalni politički opunomoćenik Trećeg rajha na jugoistoku Evrope od jeseni 1943. godine. Ima njegov citat koji kaže: "Albanci su požurili da proteraju što je moguće više Srba iz zemlje. Pri tome su lokalni silnici često od proterivanih za dozvolu iseljenja uzimali dar u zlatu. Kada se general Nedić", to je predsednik kvislinške srpske vlade u onoj maloj okupiranoj Srbiji pod Nemcima, "sa gorkim tužbama obratio meni, preporučio sam hitno vladi da se progonima učini kraj. Kada sam video da je moja intervencija ostala bez uspeha, zatražio sam davanje ostavke povodom moje misije u Albaniji". To kaže Nojbaher, opunomoćenik Trećeg rajha. Posle kapitulacije fašističke Italije, pod nemačkom okupacionom upravom, formirana je po zlu poznata "Skenderbeg SS divizija" sastavljena od Albanaca, koja je do konačnog oslobođenja ovih oblasti od nacističkih i fašističkih trupa i njihovih kvislinga istrajavala na projektu Velike Albanije. Sada ove trupe, koje

se nalaze a i ta nova "SS divizija", koju su nazvali "Kosovski zaštitni korpus" formirana od terorističke organizacije UČK, radi potpuno isto. Sve to je bitno izmenilo etničku strukturu ovog dela Srbije, odnosno Jugoslavije i u suštini, bila je jedna od najvažnijih pretpostavki za uspešno postavljanje velikoalbanskog programa.

Da se vratimo, dakle, kraju 1997. godine i uspešnom samitu zemalja jugoistoka Evrope koji je najavio mir, saradnju i stabilizaciju, a posebno uspešan susret i kontakt između albanskog premijera i mene i njegova izjava da je Kosovo unutrašnje pitanje Jugoslavije. Dakle, taj alarm je pokrenuo aktivnost i od onda je krenula, rekao bih, eksplozija terorizma na Kosovu i Metohiji. Tokom čitave prethodne decenije, napadi su bili vrlo retki, možda jednom u mesec dana, a od početka 1998. godine, pa do pred agresiju NATO-a, samo na građane je izvršeno 1068 napada, reklo bi se otprilike 100 puta više nego u svakoj prethodnoj godini i jasno se vidi presečena prekretnica koja je nastupila. Predmet napada bili su svi, uključujući i kosovske Albance, pogotovo one koji su bili zaposleni u državnim službama - poštari, policajci, službenici u raznim javnim službama. U tom periodu, pripadnici terorističke organizacije OVK ubili su na brutalan način 387 građana. Od toga 75 građana, ne 75 procenata, nego 75 građana, pripadnika srpske i crnogorske nacionalnosti, a 196 pripadnika albanske nacionalnosti. Dakle, dva i po puta više Albanaca su albanski teroristi pobili, nego što su pobili Srba, da bi ih disciplinovali, naterali na pokornost, da bi ih naterali da slede njihovu politiku i da se ponašaju onako kako oni to budu tražili. Ubijeno je i 15 pripadnika drugih manjina, uglavnom Roma, a u nekim slučajevima nije se mogao utvrditi ni identitet ubijenih lica. U istom tom periodu, na Kosovu je oteto i nestalo oko 200 građana, od toga polovina Srba i Crnogoraca, a druga polovina Albanaca, odnosno 77 Albanaca i 12 ostalih nacionalnosti. Pored tih pojedinačnih ubistava, bilo je i raznih diverzija, podmetanja bombi, kao što je to bilo u Podujevu i Kosovskoj Mitrovici, gde su podmetali eksplozivne naprave na pijace, u pijačnim danima, ubijeno je šest, a povređeno 60 ljudi, uglavnom opet Albanaca itd.

Paralelno, izvršen je ogroman broj terorističkih napada na objekte i pripadnike Ministarstva unutrašnjih poslova, i to 1642 napada. Kada se i oni uzmu u obzir, onda prosek prethodne godine više nije 100: 1 nego i manje od toga prethodnih godina. Među ovim napadima, najviše je bilo pokušaja ubistava pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova i to 163 pokušaja ubistva, a ubijen je 241 pripadnik Ministarstva unutrašnjih poslova, a takođe uz njih 28 građana i ranjeno je 23 osobe. Teško su ranjena još 478 pripadnika MUP-a i povređeno još 363. Tada je uhapšeno u tom periodu 246 terorista,

povređeno je osmoro, a ubijeno 238 terorista u obračunima sa pripadnicima MUP-a. Preskočiću mesta izvršenja da bih racionalno koristio vreme.

Paralelno su počeli, ali sa jednim rekao bih zakašnjenjem i teroristički napadi na pripadnike Vojske Jugoslavije. Od 309 registrovanih napada na Vojsku Jugoslavije, veliki broj je imao za posledicu smrt vojnika ili njihovo teško ranjavanje.

Spiskove ubijenih građana, pripadnika MUP-a, otetih i nestalih građana i pripadnika MUP-a, ubijenih i nestalih pripadnika Vojske Jugoslavije, dostaviću vam i prezentirati javnosti.

Samo od 1. januara 1998. godine pa do 24. marta 1999. godine, kada je počela NATO invazija evidentirano je 40 ubijenih i nestalih pripadnika Vojske Jugoslavije. Opis događaja u kojima su navedena lica stradala, odnosno nestala, nedvosmisleno ukazuje na terorističke aktivnosti kao pripremne aktivnosti agresije NATO-a na Saveznu Republiku Jugoslaviju, koja je kasnije usledila.

Ovde imam i niz poternica za osuđenim ubicama, ali njih nemam vremena da gledam, na prvom mestu je Hašim Tači, osuđen na robiju zbog velikog broja ubistava i Srba i Albanaca, onda mnogi drugi na poternicama, koji su izvršili višestruka i svirepa ubistva uključujući i Osmani Bujara (Osmani Bujar), koji je učestvovao u formiranju terorističke jedinice tzv. "Četa mudžahedina" na Kosmetu, Abi Bekir Sadik (Abu Bechir Sadik) u kojoj su angažovani strani plaćenici. Kao pripadnik ove terorističke jedinice, u više navrata je učestvovao u napadima na pogranične jedinice Vojske Jugoslavije i policijske patrole na području Metohije. Verovatno i ta mudžahedinska jedinica, i ona se na nekakav način legitimizuje u ovo vreme, u kome ceo svet i celom svetu se objašnjava da nema prečeg posla od borbe protiv terorizma. Sve se to dešavalo i dok je Rugova tvrdio da OVK, to znači teroristička OVK predstavlja uobrazilju srpske propagande, ta uobrazilja je lišila života sve te ljude. Broj žrtava terorizma u prvoj polovini 1998. godine naglo se povećavao i samo za prvih pet meseci, od februara do juna, teroristi su izveli 409 akcija, preko 80 mesečno ili u proseku tri dnevno. To u proteklih deset godina nisu imali. Pri tome su u 261 slučaju mete bili građani ili civilni objekti, i u tom samo periodu, ubijeno je trideset pet osoba i 29 teško i 21 lakše ranjen. A organi policije bili su meta 148 terorističkih napada. Ni jedna vlada na svetu, gospodo, ni jedna vlada na svetu, i ja ne verujem da u javnosti postoji iko ko to može osporiti, ne bi ostala pasivna prema takvoj aktivnosti naoružanih bandi koje su za nešto više od dve godine oružane pobune, pobile 152 osobe. Razume se da je policija, ne samo morala da uzvraća na sve učestalije napade terorista, već je preduzimala i aktivna dejstva, sa ciljem razbijanja terorističkih

grupa i uspostavljanja kontrole na teritoriji, a pogotovo kontrole na putevima regionalnog i nacionalnog značaja, koji su oni na određenim mestima pokušavali da zatvore i parališu život građana, javnih službi i uopšte svih koji koriste komunikacije.

Od prvih zabeleženih terorističkih napada na Vojsku Jugoslavije, pa do njenih ofanzivnih dejstava protiv snaga terorističke OVK prošlo je skoro četiri meseca, dakle više nego dovoljno za čvrstu konstataciju i odgovor na pitanje ko je to na Kosovu i Metohiji upotrebio oružje i ko je koga tamo napao. U februaru 1998. godine, američki ambasador u Makedoniji je nazvao OVK terorističkom organizacijom i sve bi bilo u redu, da nešto kasnije, nije usledila korekcija od strane Stejt departmenta (State Department), a Ričard Holbruk je došao u Beograd sa zadatkom da spasi OVK od potpunog razbijanja i nametne rešenje koje bi odgovaralo interesima SAD i albanskim separatistima. I umesto da osudi terorističku organizaciju, što smo mi očekivali i onda nismo razumeli njegov ovakav prilaz, on u razgovorima kandiduje OVK kao autonoman politički faktor, bez koga se ne mogu voditi bilo kakvi politički razgovori o sudbini Kosmeta. Na toj liniji, Holbruk se u društvu drugog američkog predstavnika Gelbarta (Gelbard), navodno slučajno sreo sa grupom terorista OVK na Kosovu i sa njima pred TV kamerama vodio razgovore. To je bila ta operacija preuzimanja ove zločinačke organizacije, od Nemaca ka Amerikancima. U isto vreme, Amerikanci su sistematski onemogućavali da se u Savetu bezbednosti donese makar i formalno saopštenje, kojim bi se osudio terorizam OVK na Kosovu i Metohiji, pa ipak i pri tom vi ćete u tri rezolucije Saveta bezbednosti naći pominjanje terorizma na Kosovu i Metohiji.

U toku avgusta i septembra 1998. godine, vojno-policijske snage su praktično neutralisale teroriste OVK i njihova uporišta. I kada je u jesen 1998. godine terorizam neutralisan, kada su traktorima vraćali oružje, predavali ga u policijske stanice, kada je bila uspostavljena posebna lokalna policija u stotinama albanskih sela pod našim pokroviteljstvom, a tako smo to postavili, da sami Albanci, seljaci u svakom selu, sami izaberu lokalne policajce koji će od države dobiti uniformu, pištolj i sve što policajcu pripada, kako bi brinuo o redu i miru u svom selu. Oni su birali sami svoje policajce. U stotinama sela je uspostavljena lokalna policija. Terorizam je bio praktično potpuno poražen, vraćeno oružje, uspostavljena lokalna policija, stvari su počele da se kreću normalnim tokom. Onda je došao ponovo Holbruk sa delegacijom, dugi pregovori, 12 dana ja mislim da su trajali, jer je tražio posmatrače, vojno prisustvo itd. Ja sam mu rekao tada : "Vas uopšte ne interesuju Albanci, vi imate drugi cilj". On me je pitao koji. Rekao sam mu: "Da potvrdite vodeću ulogu Amerike u Evropi i da potvrdite vodeću ulogu Amerike u NATO-u".

On je rekao: "Da, to je naš interes". Sada ja pitam javnost, šta znači "naš interes". Pa interes ubice na ulici koji preseče vrat žrtvi da bi mu uzeo novčanik, to čini iz interesa, ali gde su tu neki drugi principi, na kojima počivaju odnosi među ljudima. Ako ćemo svaki potez i svaki zločin objasniti, pa eto, to je naš interes, pa je nacionalni interes jedne Amerike sa daljine od 10.000 kilometara veći u našoj zemlji od našeg nacionalnog interesa, u pogledu naše sopstvene zemlje. I ko to može, molim vas, da odobri osim u strahu, koji je sad izgleda prilično rasprostranjen i svako klima glavom da je sve u redu što se sa te strane kaže. Tada je preuzeto pokroviteljstvo nad teroristima i formirana verifikaciona misija u kojoj smo mi, s obzirom da se radilo o OEBS-u, imali poverenja, a koja je očigledno imala zadatak da proizvede opravdanje, da uđe direktno u rat protiv Jugoslavije, jer njihovi štićenici, teroristi, pokazali su se nemoćnim da obave taj posao. Oni su bili potpuno poraženi, pa čak široko osuđeni od strane albanskih masa. Albanske mase ih nisu prihvatale.

Formiranjem te misije i očigledno ohrabreni takvim razvojem, albanski teroristi su krajem 1998. godine još masovnije i još brutalnije nastavili da vrše zločine. Kao rezultat takve aktivnosti, broj terorističkih akcija u celoj 1998. godini, iznosio je 1854. Neću da čitam koliko je ljudi ubijeno, ubijeno je mnogo ljudi tada, 284 je ranjeno, 556 povređeno. Podmetali su eksploziv na pijace, u kafiće, na primer, u tom kafiću "Panda" u Peći, bomba je eksplodirala, šest mladića je poginulo. Tu su se dečaci skupljali da slušaju muziku, kao svuda u svetu po kafićima. Ali da se vratimo na političku pozadinu.

U jednoj analizi republikanske komisije u američkom Senatu, već se u avgustu 1998. godine, uveliko planirala intervencija NATO-a, ali je u to vreme samo nedostajao iole prihvatljiv medijski događaj koji bi poslužio kao politički alibi za intervenciju. Taj medijski događaj iskonstruisan je 15. januara 1999. godine, po scenariju koji je bio oprobano...

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Hoću. U Bosni, po oprobanom scenariju poznat je slučaj "Markale", aranžiran je i taj navodni masakr u selu Račak, koji je u ovakvim stvarima, iskusnim, iz Latinske Amerike iskusnim, šef misije OEBS-a Vilijem Voker (William Walker) nazvao do tada neviđenim nedelom srpskih snaga bezbednosti. To je bio vrhunac pripreme, koju je misija OEBS-a i posebno njen šef, sproveo za agresiju NATO-a.

Kao što je poznato, mi smo prihvatili iz više zemalja forenzičke eksperte da to ustanove. Došla je ekipa beloruskih eksperata, koji su u svetu poznati, bila je ekipa naših eksperata, koji su takođe u svetu poznati univerzitetski profesori. Oni su svi podneli izveštaje koji su pokazivali da je

jasno da je reč bila o terorističkoj jedinici, jer je ustanovljeno da je svaki od tih ubijenih pucao iz vatrenog oružja, pucao na policiju. Voker je insistirao na finskim ekspertima. Mi smo prihvatili i finske eksperte i čuli smo, uostalom, juče i finske eksperte. Nažalost, vi znate da je cela ujdurma poslužila da se napravi velika optužba protiv srpskih snaga, koja je bila neosnovana jer se tu radilo o sukobu policijske jedinice, ne nikakve paravojne formacije, kao što sam čuo da je ovde rečeno, nego regularne policijske jedinice sa terorističkom grupom. I to je sve, a čak je, ja ne mogu tačno da citiram datum, ali ću i to pronaći, čak je albanski komandant tog područja, tu nedavno u nekom govoru rekao kako su njegovi borci hrabro poginuli u Račku, jer smatra da je to upotrebljeno i na kraju krajeva, što bi on više krio heroizam svojih boraca, kako ga on vidi sa njegovog stanovišta.

Veliki broj ljudi je za vreme verifikacione misije ubijen, izvedeno je više od 500 terorističkih napada OVK, koju su njeni spoljni sponzori ponovo obnovili i svesrdno naoružavali. U tom periodu, dakle, etnički je očišćeno 35 sela od Srba i Crnogoraca i samo u toku prvih 11 dana tokom 1999. godine, pripadnici OVK su izvršili 80 terorističkih napada na policiju i vojsku Jugoslavije i civilna lica u kojima je ubijeno šest civila, četiri policajca, a deset policajaca i građana teže i lakše ranjeno.

Ustvari, ovo pokazuje kako je Kosovo i Metohija upotrebljeno kao sredstvo za izazivanje kriza i upravljanje krizom. Reč je o direktnom osloncu i upotrebi terorizma za ostvarivanje strateških ciljeva SAD i NATO-a na jugoistoku Evrope. Na primeru Kosova i Metohije, Klintonova administracija je pokazala da prema terorizmu ima dvostruke aršine, zavisno od svojih interesa. Za njih upotreba naziv terorista, a i oni su ga promenili, prvo su bili teroristi posle nisu više bili teroristi, teroristi ili borci za slobodu, zavisi od profila žrtve i njihovih interesa. Kada su žrtve Amerikanci ili njihovi štice, ubice su teroristi koji zaslužuju najgore pa i masovne odmazde. I tako, dok se SAD danas u Avganistanu i drugim delovima sveta vrlo radikalno obračunavaju sa terorizmom, na Kosovu i Metohiji i drugim regionima sveta koriste se terorizmom kao efikasnim sredstvom strategije dominacije. Kada su pak Srbi žrtve, kao što je slučaj na Kosovu, onda su u najgorem slučaju, te ubice samo naoružani Albanci i ništa više od toga. I dok američki avioni prevoze teroriste Al Kaide (Al Qaeda) iz Avganistana u Gvantanamu (Guantanamo), okovane u lancima, istovremeno od marionetskog režima u Beogradu oni zahtevaju da iz svojih zatvora bezuslovno oslobodi sve albanske teroriste uz objašnjenje da se radi o političkim zatvorenicima. Da li neko i uopšte ne mora da bude pravnik, i uopšte ne mora da bude sudija, može ljude koji su sabljama sekli glave ženama, deci, starcima, ubijali poštare, policajce,

Albance, Srbe, sve da nazove političkim zatvorenicima, bez obzira koliko oni svoje zločine pravdali političkim razlozima. A upravo primer Amerike je najbolje pokazao svu pogubnost sponzorisanog terorizma, koji predstavlja najveću opasnost savremenog čovečanstva. Amerika već dugo godina primenjuje tu politiku dvostrukih standarda, koja se eto, kao što su pokazali napadi na Njujork i Vašington, okrenula protiv nje same.

Uključivanje islamskih fundamentalista, mudžahedina u obuku terorista UČK u Albaniji, doprinelo je radikalizovanju njihovih terorističkih akcija i primeni najsurovijih metoda u obračunu sa pripadnicima organa policije i vojske, ali i sa civilnim stanovništvom uključujući i Albance. O prisustvovanju i aktivnom uključivanju u obuci terorista OVK vrhovnih vođa islamskih fundamentalista, uključujući i Osamu Bin Ladena (Osama bin Laden) pisao je, između ostalog, i nemački "Dipresor" (Depressor) u decembru 1998. godine i "Sanday Times" (Sunday Times) iste godine, a uopšte nije bilo sporno, posle poznatih rušenja američkih ambasada, ja sam sa UN timom komentarisao i oni su znali, isto tako, da je prisustvo Bin Ladena u Albaniji uticalo na veliki haos koji je tada tamo vladao.

U podršci albanskom separatizmu i terorizmu na Kosovu i Metohiji posebno se angažovala albanska emigracija u zemljama zapadne Evrope i SAD. U Americi je 1986. godine osnovana "Albansko-američka civilna liga" pod pokroviteljstvom uticajnog kongresmena Džozefa D' Amata (Joseph D'Amato), čiji zadatak je bio da aktivno lobira na Kapitolu Hilu (Capitol Hill), za zahteve i ciljeve kosovskih Albanaca. Aktivnim lobiranjem, Liga je otvorila put kosovsko-metohijskim separatistima za zvanične kontekste u američkom Senatu i Kongresu. Glavni njeni promoteri su Robert Dol (Robert Dole) i kongresmen D' Amato iz Njujorka, gde je albanska zajednica najbrojnija. U svakom slučaju, Albansko-američka civilna liga je, u mnogome doprinela sistematskom širenju antisrpskog raspoloženja i satanizaciji srpskog naroda u američkoj javnosti. Na tom poslu je, posebno, bila angažovana američka firma "Rudafini" (Rudafini), koja je otkrila navodno, a videli smo i juče, ali to više niko i ne tvrdi naravno, koja je otkrila navodno srpske koncentracione logore na Kosmetu, kojih nikada i nigde nije bilo i smislila drugi niz propagandnih laži. Albanska narko-mafija je za taj projekt prikupila ogroman novac i po svemu sudeći, kako oni to danas cene, dobro ga investirala, jer danas je Kosovo glavni centar u Evropi za drogu, belo roblje, oružje i sve to u prisustvu snaga koje takvu vrstu delatnosti sigurno nemaju nikakve šanse da kontrolišu, ako ne mogu da kontrolišu čak ni onakve zločine kao što su spaljivanja desetina hiljada kuća, ubijanja hiljade civila, isterivanje stotine hiljada ljudi, rušenja stotina crkava itd, a zna se kako mafija radi i kako mafija

potplati koga treba i kada je reč o onima koji treba da je suzbijaju. I veoma dugo će ta nesreća eskalirati i bojim se da će, kada se Evropa osvesti šta se tamo ustvari radi, biti prekasno da se stvari isprave.

Albanska narko-mafija prema analizi francuskog "Opservatora politik de la drog" (Observateur Geo Politique de la drogue) posebno se specijalizovala u trgovini, koja se naziva "drugs for arms" i tako dobijeno oružje daje teroristima OVK. To je bio jedan od razrađenih puteva, kojim su teroristi OVK dolazili do oružja, to jest putem prljavih i kriminalnih aktivnosti širom sveta, uz pomoć zapadnih obaveštajnih službi i nekih islamskih zemalja.

Pored kupljenog oružja u inostranstvu, kosmetski teroristi su se naoružavali oružjem koje potiče iz opljačkanih magacina albanske vojske, posle sloma vlasti u Albaniji. Moram da preskočim po nešto jer vidim da je već 3: 20h. Osama Bin Laden i njegova Al Kaida su imali uporište u Albaniji koje je služilo kao odskočna daska za operacije u Bosni, na Kosovu i Metohiji, pa i u zapadnoj Evropi. I sam Bin Laden je, kako je svojevremeno izjavio, šef albanske službe Fatos Klasi (Fatos Klasi) lično bio u Albaniji i po kazivanju Klasija, Bin Ladenova je grupa jedna od fundamentalističkih organizacija koje su slale svoje jedinice za borbu na Kosovu i Metohiji. Bin Ladenova direktna angažovanost u terorističkim aktivnostima postala je obelodanjena hapšenjem nekih njegovih članova koji su izjavili da su njihovi saradnici još na slobodi i šta su radili, kako su regrutovali i naoružavali borce za Kosovo i Metohiju. Među njima ima i onih koji su sada odvedeni u Gvantanamu, pa je ispalo da teroristi koje su uhapsile jugoslovenske vlasti su ustvari bili srećni, a da oni koje nisu uhapsile jugoslovenske vlasti otišli su sa Bin Ladenom u Avganistan. Ovi srećnici koje su uhapsile jugoslovenske vlasti sada se puštaju iz zatvora kao politički zatvorenici, na zahtev onih istih, što one njihove kolege, koje su zaista slučajno eto došle u situaciju da odu tamo, a ovi sasvim slučajno da ostanu, jer su bili pohapšeni i tako podeljeni, a razlike nema nikakve, apsolutno nikakve.

Međutim, zbog intenzivne propagande albanskih separatista na Kosovu i Metohiji, ali i zbog intenzivnog medijskog rata, koji je trajao deset godina protiv Jugoslavije, u svetskoj javnosti je stvorena lažna predstava o tome ko u ovoj južnoj pokrajini Srbije vrši nasilje i nad kim se vrši nasilje. Tako su klasičnom zamenom teza i bez navođenja konkretnih dokaza Srbi optuženi da vrše teror i nasilje nad navodno nedužnim Albancima, da ugrožavaju njihova ljudska i građanska prava. Međutim, istina je sasvim drukčija, brojni dokumenti i činjenice koje svedoče o korenima i kontinuitetu nasilja i terora Albanaca nad autohtonim srpskim i crnogorskim

stanovništvom na Kosovu i Metohiji. Još od vremena kada su Albanci, njihove militantne strukture, verno kroz istoriju služili i turske, i austro-ugarske, nemačke, italijanske i sve druge osvajače i okupatore, nad tim vekovnim srpskim prostorima, pa sve do današnjeg dana, kada služe ovom sadašnjem okupatoru.

Prema tome, da se vratimo na rad te verifikacione misije. Nikakvih deportovanja niti diskriminacija ona nije mogla da zabeleži. Zaboravlja se da je o svakom incidentu koji se dogodio za vreme rada Verifikacione misije pravljen zapisnik, jer je postojala državna Komisija savezne Vlade za saradnju sa misijom OEBS-a i ta komisija je o svakom incidentu pravila zapisnik. Ne postoji ni jedan koji govori o tome, a poznato je da postoje čak i odluke nemačkih sudova koje su odbijale tužbe albanskih emigranata koji su tražili azil obrazložen političkim progonima na Kosovu, da nemaju dokaza da se na Kosovu vrše bilo kakvi progoni Albanaca i da zato te tužbe ne mogu da budu prihvaćene. To je bila najveća Verifikaciona misija od kako postoji OEBS, bilo je predviđeno 2000 ljudi. Pored njih, tu je bio ogroman personal Međunarodnog komesarijata za izbeglice, UNHCR plus posmatračka diplomatska misija, celo osoblje Crvenog krsta i stotine novinara koji su bili akreditovani. Te hiljade ljudi su išli Kosovom uzduž i popreko i ništa se ne bi moglo sakriti i da je bilo nekog takvog čina i povoda, ne bi im bilo potrebno da izmisle Račak, već bi upotreбили neko nedelo da bude povod za dalje postupke. Ali toga nije bilo, pa je zato zloupotrebljen taj sukob jedinice policije sa terorističkom bandom u Račku, da se on proglasi za masakr srpskih snaga bezbednosti nad civilima. I to je, naravno, bio povod za takozvane pregovore u Rambujeu, a Rambuje povod za rat protiv Jugoslavije, za zločinačku agresiju.

Ja želim da javnosti ovde kažem sasvim jasno nikakvih pregovora u Rambujeu nije bilo. Nikada se srpska i albanska delegacija u Rambujeu nisu ni sastale. Američki tim je svoj program realizovao, a oni su odvojeno nekakve izjave davalim, a ceo sporazum, navodni sporazum iz Rambujea koji je, što bi svaki normalan građanin širom planete mogao da zaključi, trebalo da bude rezultat pregovora u Rambujeu, objavljen je u albanskom listu "Koha ditore" (Koha ditore), dva dana pre nego što je Rambuje uopšte i počeo. I to je takođe činjenica koju ni najmanje nije teško proveriti, i ja sam lično imao taj list u rukama i svi smo mislili da to albanska separatistička propaganda piše neke budalaštine koje je nemoguće pretpostaviti. A Rambuje je bio povod za invaziju na Jugoslaviju, a dok se razgovaralo, to su ljudi videli tamo, Klark je se sretao s Hašimom Tačijem po kafanama i pravio dogovore, već se znalo među njima, naravno ne među nama, šta oni spremaju da urade. I danas

Amerikanci traže da se po svetu hapse svi koji imaju veze sa teroristima, po tom osnovu trebalo bi odmah da uhapsu Klarka i Olbrajtovu i ostale svoje funkcionere. Za njih uopšte nije sporno da su imali i to duboke veze sa teroristima. Ustvari, ono što ni jedan njegov prethodnik nije učinio, učinio je demokrata Klinton. On je proglasio genocid za državnu politiku, rekao je da na njihovoj strani neće biti žrtava, proglasio je uništenje nezavisne i suverene države, 776 puta slabije, 10.000 kilometara daleko od Amerike, za cilj u ratu bez žrtava. Pri tom, da bi apsurd bio veći, Jugoslavija nije imala nikakvih sporova ni sa jednom od tih država, ni teritorijalnih ni bilo kakvih drugih, niti je napala, niti je bila pretnja bilo kojoj susednoj državi. Genocid je sredstvo kojim su sve kolonijalne sile kroz istoriju ostvarivale svoje interese. U obe Amerike, i severnoj i južnoj, u Africi, u Aziji, sve kolonijalne sile ostvarile su svoje interese genocidom. Novi kolonijalizam latio se istog sredstva. Ceo svet treba da čuje to zvono za uzbunu, jer je ceo svet meta novog kolonijalizma uključujući posustalu i uspavanu Evropu. Amerika bi mogla da ostvaruje svoju vodeću ulogu širenjem blagostanja, novih tehnologija, slobodne trgovine, kulturnih vrednosti, a ne širenjem krvoprolića i patnjama stotina miliona ljudi. Vodeća svetska uloga se ostvarivala mačem u vreme Rimskog carstva, ja sam zato i rekao javno da je Klinton promašio milenijum, 2000 godina unazad je to bio način za ostvarenje vodeće uloge, valjda ne u trećem milenijumu. Niko neće moći da sakrije ili opravda monstruozne zločine koje je NATO počinio na jugoslovenskom delu evropskog kontinenta, na pragu novog milenijuma. Uprkos desetogodišnjoj medijskoj satanizaciji Srbije i srpskog naroda, intenzivnoj proizvodnji fabrika laži u medijskom ratu, u kome su zloupotrebljene globalne svetske mreže, pa i sada, pred ovo suđenje, bilo je niz storija. Kada su mi rekli šta sve ima, rekao sam da moraju mnogo da rade da zatrpaju istinu, ne može se istina zatrpati s malo rada, moraju mnogo da rade, ali opet neće zatrpati istinu. Međutim, obmanjivanjem sopstvene javnosti sistematskom proizvodnjom laži, oni su ustvari toj sopstvenoj javnosti ukinuli demokratiju upravo u meri u kojoj su joj ukinuli pravo za istinito informisanje. Možete da imate najbolji demokratski mehanizam na svetu, ali ako ga nahranite lažima, on ne može da proizvede rezultate koji su humani, poštenu, napredni, civilizacijski opravdani. To su sredstva rata, to što su uradili mediji, što danas rade iz zločina, uništavaju države i narode, koje žele da stave pod svoju kontrolu.

Zato je zadatak ove farse koja treba da se odvija u vidu suđenja upravo taj da se legalizuje zločin čije sam dimenzije delimično samo izneo. A čuli ste, ja sam i juče ukazao na mnoge elemente tih izlaganja, koja vrve od neistina i samo dokazuju da je u pitanju obična montaža obaveštajnih službi.

Zaboravio sam juče da pomenem, na primer, ovde sam čuo da je 1989. godine bilo 100 mrtvih na nekim demonstracijama, pa posle toga 27 mrtvih. Pa da je to tako bilo, pa ko bi to mogao da sakrije u Srbiji? Za to nikad niko nije čuo i zašto se uopšte iznose takve laži, koje jednostavno niko ne bi mogao da poveruje tamo. Pa cela Jugoslavija je znala, mi smo mala zemlja, kada se desi najmanja saobraćajna nesreća, a ne zamislite 100 mrtvih na demonstracijama, ili 27 mrtvih, to je nemoguće, to niko ne bi mogao sakriti. A inače, oni su počeli svoje izlaganje na jedan krajnje zlonameran način, primerima tragedija koje su se dogodile u zločinima u Hrvatskoj i Bosni. Ne znam da li su se dogodile, možda i jesu, i sigurno su velike tragedije u pitanju, i to sve izgleda tragično, što niko ne može osporiti, ali molim vas, zar u vašim zemljama nema stravičnih zločina, zar vaši sudovi nemaju kome da sude, zar u Engleskoj kad neko počini svirepo ubistvo ili zapali celu porodicu u kući, to pripisete britanskom premijeru, da je znao ili morao znati. A ja ne verujem da i predsednik opštine u tom mestu, gde je neki ludak uradio, na primer, neki takav stravičan zločin kakvih je sigurno bilo, da li je taj ili ne, ali to može da kaže, samo neko ko ne zna šta je građanski rat, ko ne zna da u građanskom ratu, svako ima oružje i da svaka pijana budala može svakoga da izrešeta, ako ima mašinsku pušku i da svako ima mašinsku pušku i da se to ne rešava uopšte pojedinačnim rešenjima, nego samo nastojanjima da stane rat, da stane ludilo, da se uvede red, da stane oružje i da počne da deluje normalan život. A mi smo samo to i činili, upravo svim snagama smo se borili da stane rat. Zato su te optužbe ustvari dokaz da vi ustvari nemate nikakve dokaze za vaše stvarne ciljeve. I na početku ste govorili da nećete o politici, a samo ste o politici govorili ceo dan.

S druge strane, tu su takvi zločini izvršeni, ja sam o njima govorio, a izvršeni su širom nekadašnje Jugoslavije, da svaka čast onima koji stoje iza toga, ako mogu mirno da spavaju, a što se mene tiče, moja je prednost što svakog mogu da pogledam u oči. Branio sam svoju zemlju časno i viteški i mogu da kažem, da je jugoslovenska vojska, jugoslovenska policija takođe svoju zemlju branila časno i viteški i da nije okaljala obraz nikakvim prljavim zločinima, niti bi to bilo kada bilo moguće u Srbiji.

Ja neću sada da dajem detalje, ali ću prezentirati dokumenta. Međutim, sasvim je jasno o čemu se radi. Postoje naredbe, naredbe koje dokazuju, naredbe o postupanju sa zarobljenim teroristima, da se sa njima postupa u skladu sa zahtevima, odredbama, pravilima međunarodnog humanitarnog prava i Ženevske konvencije, naredba o zabrani paljenja albanskih kuća, o zabrani oduzimanja lične imovine građana iz napuštenih kuća, postupanje po odredbama Uputstava o primeni pravila međunarodnog

ratnog prava u Vojski Jugoslavije. Ove naredbe su, na primer, prva, 28. juna 1998. godine, pola godine pred rat, kad su počeli teroristi, naredbe koje su se poštovala i koje su svi sprovodili. Šta drugo, izvinite, može da uradi vrhovna komanda, nego da naredi da se radi tako, da se radi ispravno, da se poštuju propisi i da se počinioci hapse i privode pravdi. Postupak sa zarobljenim neprijateljskim licima, naredba o humanom postupanju. "Počiniocima krivičnih dela, misli se na naše građane ili pripadnike vojske, pojedinca ili grupu, odmah privoditi pred vojni sud". Regulisanja pitanja ratnog prava, prikupljanje činjenica i materijalnih dokaza, vezanih za učinjene zločine protiv čovečnosti i međunarodnog ratnog prava. To su za vreme rata 1999. godine izdate naredbe i sve one egzistiraju. Naređenje o prihvatu i prijemu i raspoređivanju dobrovoljaca i njihovu psihološku obradu, koje je bilo izdato, zato što je postojalo naređenje o zabrani i nedopuštanju paravojnih formacija. Svaka jedinica je imala naredbu i sve su ovo naredbe vrhovne komande koje postoje, da svaku paravojnu formaciju uhapsi i razoruža, a ako neko, neki građanin koji je u njoj, svoje prisustvo u toj formaciji pravda nekakvim patriotizmom i željom da pomogne odbrani zemlje on je, ukoliko nije izvršio krivično delo, u kom slučaju bi bio poslat u zatvor, slat da se prijavi kao dobrovoljac i da bude raspoređen u neku jedinicu, ali nikad zajedno sa svima. Mi nismo dozvolili formiranje nikakvih paravojnih formacija. Paravojne formacije obično se sastoje od pljačkaša, a ne od patriota, od onih koji idu i pljačkaju, pale i ubijaju nejake. Naređenja se izvršavaju linijom dežurnih operativa po komandama, naredba o potpunoj primeni odredaba međunarodnog ratnog prava u svemu, naređenje o istražnom postupku, itd, naređenje o striktnom poštovanju odredbi Ženevske konvencije, osnova ratnog prava, pa su pravljene rezimezi za starešine i u naređenjima svima piše da se sve komandne jedinice moraju s njima upoznati i po njima postupati. Evo ima i posebno naredba, ja sam pomenuo, ali naredba o zabrani postojanja i aktivnosti paravojnih formacija u zonama odgovornosti Prve, Druge i Treće armije Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane i Ratne mornarice. To su sve oružane snage Jugoslavije. Ne postoji kvadratni milimetar teritorije Jugoslavije, koji nije u zoni odgovornosti prve ili druge ili treće armije ili Ratne mornarice ili Ratnog vazduhoplovstva. Ali se po vertikali vrhovne komande svakoj od tih strategijskih grupacija prosleđuje takva naredba, da je ona odgovorna da u zoni odgovornosti, gde ne sme biti paravojnih formacija, i naravno sve ove druge naredbe, sve te naredbe postoje. I šta vi, uopšte, možete onda da očekujete, da vrhovni komandant ili šef države više uradi od toga.

Neću da čitam, ima ovde o pridržavanju pravila i propisa međunarodnog ratnog prava, itd, obilazak i pružanje stručne pomoći jedinicama u vezi s tim, znači ne samo naredba, nego pomoć visokih starešina u vezi s tim. Preduzete mere štaba Vrhovne komande, i tako dalje, upozorenje o punom poštovanju odredbi međunarodnog ratnog prava, itd, direktive o angažovanju, dopune direktive, preduzete mere da se vojno pravosudni organi stave u funkciju i njihove aktivnosti unose u borbene izveštaje, znači dnevni izveštaji, itd, ja ne mogu ovo sve ovde da pročitam, jer je malo vremena, ali pretpostavljate da sve to postoji i sve ćete to dobiti, javnost i vi. A to što sam čuo, kako vlast u Jugoslaviji kaže kako neće da odaje vojne tajne, jer naredbe su vojna tajna, nek slobodno oda svaku vojnu tajnu koja mene tereti, i koja tereti Vojsku Jugoslavije, i policiju, policijske snage, svaku naredbu, svako uputstvo, svaku direktivu, svaku sugestiju. Ja sam spreman svakoga da pogledam u lice. Zato je ovo sramota. A da nisu bile te naredbe mrtvo slovo na papiru, postoje dokazi o tome, da su upravo po tim naredbama za vreme ratnih dejstava i agresije NATO-a, gde je bilo i pljačke, i silovanja, i ubistava, koje je izvršio po neki vojnik, čak po neki oficir nižeg ranga, neki policajac ili neki civil, da se to hapsilo i kažnjavalo i to po prioritetu koji je bio dat, da bi bili ažurni organi koji na tome rade. Ratni zločini, ovo mi je sitna fotokopija, moram da pogledam, znači prvo ratni zločini protiv civilnog stanovništva - član 142. stav 1. Krivičnog zakona SFRJ; posle toga ubistvo više lica - član 47. paragraf 2. tačka 6. Krivičnog zakona Republike Srbije; ubistvo podmuklo i bezobzirno - član 42. paragraf 2. tačka 1. i 2. Krivičnog zakonika Republike Srbije; ubistvo i saučesništvo u ubistvu, ubistvo u pokušaju, ubistvo na mah, ubistvo iz nehata, silovanje, silovanje u pokušaju, teški slučajevi razbojničke krađe i razbojništva sa lišavanjem života, pa teški slučajevi razbojničke krađe i razbojništva ...

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: ... pa razbojništva, pa teške oružane pljačke sa ubistvom. Zatim, teška krađa, krađa sa oduzimanjem vozila. Po svim tim osnovama, hapšeni su ljudi, nisu naredbe bile mrtvo slovo na papiru. Šta vi očekujete, da jedna vlast, da jedna vrhovna komanda i da sve strukture preduzmu u haosu rata i bombardovanja, nego upravo to kako su one i postupale. Postoje dokazi da je tako i postupano. Zato je sve ovo jedna obična besmislica. I zato smatram da je ova farsa zamišljena sa nekakvim svedocima, koji dolaze iz sredine u kojoj je laganje na štetu neprijatelja čin dostojan divljenja, sa svedocima koji dolaze iz sredine u kojoj su njihovi životi i smrt u rukama onih koji su ubijali i njih, odnosno njihove sunarodnike i druge ljude na Kosovu i Metohiji. Zato mislim, ta koncepcija koju sam ovde

čuo zaista vređa inteligenciju prosečnog stanovnika planete. Vi ovde ustvari se spremate da dokazujete da su patnje u ratu ogromne, da se u ratu gine, da se strada, da su patnje žrtava velike. To svako zna, to mi najbolje znamo, koji smo najviše ratova u Evropi imali, ali sve to da se ovde dokazuje, kako su patnje žrtava velike, a bez odgovora na pitanje otkud rat, zašto rat, zašto zločin nad Jugoslavijom. Ustvari cela ideja koju sam ovde čuo je zamena teza, zamena krivca za patnje i pogibije nedužnih ljudi, koji su sigurno tragično nastradali, ko to može da ospori. Zamena, dakle, teze, to im je koncepcija i koncepcija da se od drveta ne vidi šuma. Meni je lično čast što sam svoju zemlju branio od NATO agresije na častan i viteški način. I njihove zarobljenike Amerikance pustio sam kući sa obrazloženjem da su i oni žrtve rata. Pisali su pisma da se zahvaljuju onima koji su o njima brinuli. I čast mi je što nisu mogli nogom da kroče, za sve vreme agresije na jugoslovensku teritoriju, što su pretrpeli fijasko, ali su oni posle rata došli sakriveni iza imena zaštitnih snaga Ujedinjenih nacija, zloupotrebom Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti i pretvorili se u okupacione trupe koje su u saradnji sa svojim saveznicima, albanskim kriminalcima, nastavile uništavanje Srba, na Kosovu i Metohiji, a sa svojom marionetskom pronatovskom vladom u Beogradu nastavili sa rasprodajom Jugoslavije. I Hitler je morao da prvo okupira Jugoslaviju da bi krenuo na Rusiju i onda su albanski balisti bili njegovi saveznici. Ali mi smo se vratili i opet ćemo se vratiti i neka se ti poslodavci zato ne nadaju da će uspeti sa ovom farsom, ona će samo povećati sramotu zločina.

Ovde smo kada je Optužba u pitanju, mislim ona strana preko puta, mnogo čuli teza o takozvanom planu o Velikoj Srbiji. U jednom vatrenom obrazloženju Tužioca za spajanje optužnice, slušali smo ceo dan beskrajnu optužbu o zločinačkoj nameri da se stvori Velika Srbija. Čuli smo da je namera, ta namera i taj plan ustvari crvena nit zločina koji se meni pripisuju. U tome, oni tvrde da je u ostvarenju te crvene niti i stvaranju Velike Srbije naš cilj bio da pobijemo Hrvate, Muslimane i Albance, ne samo isteramo nego da pobijemo, dakle. Pa na toj ideji velikosrpske opasnosti ili velikosrpskih pretenzija ili centralizovane srpske države, sve su to izrazi koje sam čuo od njih, ili plana čiji je cilj stvaranje takve države, moram da ih razočaram, na toj ideji najgore stoje. Prvo, zato što ta ideja nikad nije postojala, a drugo zato što je Velika Albanija postojala, ne samo kao ideja već i kao realizacija, kao tvorevina nacizma i fašizma u Drugom svetskom ratu, koja se povampirila ovih godina, sa istim ili malo promenjenim nosiocima i promenjenim sadržajima. Da znate istoriju Balkana u poslednja dva veka, onda ne biste mogli da napravite takvu grešku. Zato i kažem, da tu najgore stojite. Naime,

"Velika Srbija" uopšte nije srpski program, već izraz austro-ugarske politike osvajanja Balkana i propagande koja je služila toj politici, kojoj su Srbi bili prepreka. Austro-ugarska diplomatija je posle Berlinskog kongresa 1878. godine, neprestano ponavljala, citiram: "da neće nikada dozvoliti stvaranje jedne države između Dunava i Jadranskog mora, da neće nikada dozvoliti stvaranje jedne velike Srbije ili velike Crne Gore", završen citat, to je izjavio Gluhovski (Gluhowski), ministar inostranih poslova Austro-ugarske. Stvaranje bilo kakve samostalne Srbije, Austro-ugarska je smatrala kao veliku prepreku na svom glavnom strateškom pravcu, prema južnom Balkanu i prema istoku. Smatrali su da se Austrija mora učvrstiti u Srbiji, biti, kako su oni govorili, gospodar Srbije, da bi mogla dalje napredovati na istok. Pravac austrijskih stratega je bio put princa Eugena (Eugen) sa vojskom preko Beograda, postoji čak i pesma koju su pevali austro-ugarski vojnici kako je princ Eugen plemeniti vitez zauzeo tvrđavu Beograd, pa onda niz moravski pravac prema Vardaru i na istok prema Bosforu i Dardanelima. Dimenzije austro-ugarske politike i propagande, naročito u Bosni i Hercegovini koju je Austrija okupirala posle Berlinskog kongresa, kao što dobro znate, išle su tako daleko da sve što je srpsko nazivano je velikosrpsko, uključujući kulturne ustanove, uključujući knjige. Austrijski diplomata Benjamin Kalaj (Benjamin Kalay), koji je bio okupacioni upravnik Bosne i Hercegovine od 1882. do 1903. godine, napisao je u svom delu o istočnim zadacima Austro-ugarske, koje je deponovano u mađarskoj akademiji nauka, da mesto otomanskog carstva na Balkanu treba da zauzme Austro-ugarska, a da bi to ostvarila, mora postići dominaciju u Podunavlju i na Jadranu i od Dunava do Jadrana, što će biti u stanju samo ukoliko izgradi dva ključna elementa svoje strategije. Prvi je stvaranje sistema malih i međusobno sukobljenih država, lišenih mogućnosti da se suprotstave Austriji, i drugi, sužavanje svim sredstvima sfere ruskog uticaja u jugoistočnoj Evropi. Ta koncepcija izgradnje rovovskih državica, pa ona je i sada na sceni. Ta koncepcija rovovskih državica, na evropskom jugoistoku, trebalo je da posluži stvaranju i održavanju kako su oni govorili balkanske ravnoteže, da preseče rusku ekspanziju i da stvori pretpostavke za politički i privredni prodor Austrije prema Bosforu, Dardanelima i Carigradu. Dakle, temelj o mitu o Velikoj Srbiji i srpskoj opasnosti u jugoistočnoj Evropi i Evropi u celini uvela je austro-ugarska politička propaganda. Kasnije interpretacije, između dva svetska rata, za vreme rata Hitlera i Musolinija, kao i tokom celom dvadesetog veka gotovo u potpunosti se nadovezuju na ta politička gledišta Austro-ugarske.

Srpske oslobodilačke težnje bile su glavna prepreka uspostavljanju austro-ugarske, a kasnije nacističke i fašističke dominacije na Balkanu. Od

vremena, kada je Austrija potisnuta iz borbe za nemačko ujedinjenje i nakon gubitaka u Italiji, gubici u Nemačkoj i Italiji morali su biti nadoknađeni na Balkanu, a srpski pokret je bio glavna prepreka na tom putu. Od tada, a naročito posle okupacije Bosne i Hercegovine, počeli su sistematski da grade teoriju o agresivnim i osvajačkim težnjama Srbije i o velikosrpskoj opasnosti na Balkanu. Sve su to istorijske činjenice. Do početka 90-tih godina 19. veka, naglašavala se opasnost od panslavizma, a posle 1890-tih godina 19. veka opasnost od Velike Srbije. Sopstvena osvajanja pravdala su se tobožnjim osvajačkim težnjama Srbije i Srba u celini. Posle oslobodilačkih balkanskih ratova 1912. i 1913. godine, oslobodilačkih od Turaka, u Beču je procenjeno da je započelo stvaranje Velike Srbije. Zamislite taj interes, naše oslobođenje od Turaka, započelo je stvaranje Velike Srbije i taj se proces mora zaustaviti, čak i po cenu jednog velikog rata. Austro-ugarska politika je postepeno pod vidom suzbijanja navodne velikosrpske opasnosti stezala obruč oko Srbije, od ukidanja srpske Vojvodine 1860. godine, preko rasturanja Ujedinjene omladine srpske, 1871. godine, zatvaranja Svetozara Miletića 1886. godine, okupacije Bosne i Hercegovine 1887. godine. Austrija je pažljivo gradila strategiju potpune neutralizacije srpskog činioca na Balkanu. Ova politika bila je kasnije osnov za genocid nad Srbima i u Prvom i u Drugom svetskom ratu i danas. Ovo je deo te politike.

Prema rečima već pomenutog austrijskog ministra Gluhovskog, balkansko pitanje je moguće rešiti time što će se stvoriti jedna Grčka, velika Rumunija, velika Bugarska, slaba Srbija, mala Crna Gora i konačno Albanija. To nije postojalo. Austrijski ambasador u Berlinu, Gotfrid Hanaloi (Godfried Hanaloi) među, da citiram: "Među noseće stubove spoljne politike habsburške monarhije ubraja razvijanje i jačanje Albanije, kao protivteže Slovenima na Balkanu". U jednom elaboratu iz 1907. godine ističe se potreba stvaranja sigurnih granica monarhije, misli se na Austro-ugarsku, jer oni su o sebi govorili "monarhija", druge nisu ni postojale, sigurne granice prema jugu uz naglasak da te sigurne granice mi nećemo dobiti ako ne učinimo kraj velikosrpskim snovima budućnosti, stvaranje bilo kakve samostalne Srbije predstavlja opasnost. Sigurne granice značilo je uspostavljanje samostalne ujedinjene Albanije, održavanje prijateljskih odnosa sa Crnom Gorom i stvaranje velike Bugarske sa, citiram: "koja nam je obavezna na zahvalnost". Tu je objašnjenje zašto je onda sve što je srpsko proglašavano za velikosrpsko, zašto je i u Prvom i Drugom svetskom ratu izvršen genocid nad Srbima, ali i zašto sada, zašto su nacisti stvorili Veliku Albaniju, zašto sada nastoji da se stvori isti koncept, Bosna, Hrvatska, Vojvodina, Kosovo, Velika Albanija, a tu je i dokaz da ovo što se ovde pokušava učiniti sa ove strane ovog nelegalnog

Suda predstavlja samo oruđe ostvarenja te politike koja ima dugi kontinuitet zločina nad Srbijom i srpskim narodom. Za sve o čemu ja govorim postoji ogromna historiografska građa, a ono što vi tvrdite u ovoj jadnoj optužnici je pokupljeno iz najobičnijih novinskih pamfleta koji ne mogu, koje će vetar oduvati, u funkciji propagande napisane u funkciji zločina nad srpskim narodom.

S druge strane, pojam Velika Srbija nikada se kod Srba nije pojavio kao bilo kakav odgovoran program Vlade ili bilo koje relevantne političke snage. A već sam jednom i ovde rekao, demantujući činjenicom tu tezu o Velikoj Srbiji, da u najnovijim događajima poslednje decenije 20. veka, da je na dan formiranja Savezne Republike Jugoslavije, 28. aprila 1992. godine, na istoj sednici na kojoj je donet Ustav Jugoslavije, obznanjeno da Savezna Republika Jugoslavija, Srbija i Crna Gora nema teritorijalne pretenzije ni prema jednoj od bivših jugoslovenskih republika. A što se Kosova tiče, paradoksalnost cele situacije krije se u tome da Albanci na Kosovu i Metohiji koji tvrde da su vekovima sistematski ugnjetavani i proganjani upravo su u Srbiji dostigli takav stepen razvoja da danas Priština umesto Tirane želi da igra ulogu glavnog kreatora Velike Albanije. Pa meni je Kristofer Hil (Christopher Hill) govorio: "Kad pređemo kolima na jugoslovensku teritoriju, na područje Kosova iz Albanije, imamo utisak da smo ušli u Diznilend". Imali su svoju državu samostalnu, vidite na šta liči, njih je privuklo bogatstvo na Kosovu i Metohiji i veliki razvoj koji su oni doživeli. Zato taj velikodržavni projekt Velike Albanije predstavlja ogromnu opasnost i dovodi u pitanje stabilnost cele jugoistočne Evrope, a još veći anahronizam predstavlja težnja da se po svaku cenu stvori etnički čista Velika Albanija. Reč je o velikom deficitu evropske logike, kod albanske političke i intelektualne elite, ali očigledno i o napuštanju ili bar zanemarivanju te evropske logike od strane evropskih političara koji su se uhvatili u kolo novog kolonijalizma, novog svetskog poretka, koji u funkciji svojih ciljeva stavlja danas ne samo programe nekadašnjih kolonijalnih sila već i teroriste pa i najobičnije kriminalce. Jesmo li došli do kraja vremena?

Ponedeljak, 18. februar, 2002.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pre nego što nastavim tamo gde sam stao da vam kažem novosti koje se tiču ovog predmeta. Preksinoć, u subotu, 16. februara, zapaljen je hram Svetog Save u Kosovskoj Mitrovici, tek juče ujutru je vatra ugašena. Albanski teroristi ozbiljno konkurišu Tužiocu u ovoj antisrpskoj histeriji. A u Prizrenu, Zafir Beriša (Zafir Berisha), predsednik tzv.

veterana terorista kaže u svom govoru sledeće: "Kosovo ćemo obezbediti samo za Albance i nikoga više", i sve ide u skladu sa izjavom, onom koju sam citirao, zajedničkom Olbrajtove (Albright) i Tužioca, da su angažovani na istom zadatku. A da sada nastavim tamo gde sam stao.

Jedno od strateških zamisli u ostvarivanju globalne kontrole i porobljavanja država širom sveta je izazivanje sukoba između slovenskih i muslimanskih naroda, sa nadom da se međusobno poubijaju ili bar do te mere oslabe da bi nad njima bila uspostavljena kontrola. Kosovo i Čečenija su u tom pogledu nesumnjivo karike jednog istog lanca primera. A i kod slovenskih i muslimanskih naroda se nastoji da se i dodatno oslabe u međusobnim ratovanjima ili bar u međusobnim konfrontacijama. Jugoslovenski narodi su, nažalost, od početka poslednje decenije 20. veka bili poligon za isprobavanje i žrtve te strategije. U procesu ostvarenja dominacije ekonomske, socijalne, političke, kulturne, psihološke na područjima Istočne Evrope, zapadne vlade kao nosioci tog procesa dominacije su se opredelile za metod nacionalnih sukoba, sa ciljem da ti sukobi razore nekadašnju Jugoslaviju. Taj metod je primenjen i u slučaju Sovjetskog Saveza i Čehoslovačke i pokazao se kao brz i uspešan, odnosno sve nekadašnje socijalističke zemlje višenacionalnog sastava trebalo je da budu razorene izazivanjem nacionalnih tenzija. To je bio vid obračuna sa ondašnjim sistemom, u tim zemljama. Kada je reč o Jugoslaviji, taj metod se nije pokazao kao brz i efikasan, na način kako je to bilo u Sovjetskom Savezu i Čehoslovačkoj. Tu nacionalne tenzije nisu bile dovoljne za raspad zemlje, one su morale da se pretvore u nacionalni rat da bi se zemlja raspala. Rat je, dakle, počeo tako što je u okviru nekadašnje Jugoslavije podstican nacionalizam, zatim nacionalna mržnja i nacionalni sukobi, do mere kada su se oni pretvarali u rat. Građanski rat u Hrvatskoj između Srba i Hrvata, kao i rat u Bosni i Hercegovini između Srba, Hrvata i Muslimana, posledica je podsticanja nacionalne mržnje izvan Jugoslavije. U tu nacionalnu mržnju je investirano materijalno, finansijski, medijski, personalno, psihološki. Jugoslovenski građani su učestvovali u ratu koji je izazvan izvan njihove zemlje, a da oni toga nisu bili svesni. Kada su to dobrim delom postali, rat je već uveliko besneo u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. A neki su te činjenice postali svesni tek kada je rat okončan. Razume se, ima ih koji ni danas nisu svesni istine, da je rat na području nekadašnje Jugoslavije rezultat volje i interesa drugih velikih zapadnih sila. Istina je da su te vlade slale svoje emisare na pregovore u republike nekadašnje Jugoslavije, pre nego što su zemlju definitivno razorili u toku rata, kod vlada novoformiranih država od republika nekadašnje Jugoslavije, a naročito u novoformiranu Jugoslaviju, sastavljenu od Srbije i Crne Gore. Većina tih emisara nije ni imala za cilj

okončanje sukoba i uspostavljanje mira među zavađenim narodima. Oni su praktično podržavali onu politiku i protagoniste one politike koja je bila u njihovom interesu, odnosno koja je zastupala razbijanje zemlje, secesionizam, separatizam, nasilje, njeno porobljavanje, novi kolonijalizam. Bilo je, razume se, i dobronamernih i poštenih ljudi među tim emisarima, ali oni su bili u manjini. Nekadašnja Jugoslavija nastala je, kako je stajalo i u njenom Ustavu, slobodnom voljom jugoslovenskih naroda, Srba, Hrvata, Slovenaca, Makedonaca i Crnogoraca i njihovog prava na samoopredeljenje, koje u sebi nesumnjivo sadrži i pravo na otepljenje. Kasnije i Muslimani su definisani kao poseban narod. Jugoslovenskom grbu je dodata i šesta baklja. Tadašnja Socijalistička Republika Hrvatska je svojim sopstvenim ustavom bila definisana kao država hrvatskog naroda, država srpskog naroda i drugih naroda koji u njoj žive. Dakle, i unutar same Hrvatske, Srbi su imali status naroda, koji podrazumeva pravo na samoopredeljenje. A Bosna i Hercegovina je bila Jugoslavija u malom, u kojoj su živela tri naroda. Sve funkcije u Bosni i Hercegovini i u vladi, i u parlamentu, i u partiji bile su raspoređene tako da ih imaju predstavnici sva tri naroda. Bosna i Hercegovina, Jugoslavija u malom, funkcionisala je na principu ravnopravnosti naroda. Granice između jugoslovenskih republika bile su administrativne granice, a ne granice naroda niti državne granice i nikakva promena njihovog statusa koja bi mogla biti na štetu bilo koga od jugoslovenskih naroda nije bez saglasnosti tih naroda mogla biti ostvarena u skladu sa jugoslovenskim ustavom. Međutim, dolaskom nacionalista na vlast u Hrvatskoj, preko noći je promenjen ustav protiv volje ravnopravnog srpskog naroda i oni su preko noći postali građani drugog reda. Secesija Hrvatske postala je javni cilj. Odmah su, prvi put i ponovo nakon Drugog svetskog rata, počela i nasilja nad Srbima koji su upravo u Hrvatskoj u vreme Drugog svetskog rata bili žrtve genocida marionetske nacionalističke Nezavisne Države Hrvatske, a teritorije na kojima su živeli bile su njihova postojbina, kroz vekove, mnogo pre nego što je naseljena Amerika. Prve naoružane partijske formacije, od vremena Hitlera, pojavile su se tada u Hrvatskoj. Srbi su se pobunili, zahtevali da ostanu u Jugoslaviji i zaprečili, zaprečili dakle, pristup svojoj teritoriji. Ti su događaji poznati kao "balvan revolucija" jer su upotrebili balvane na putevima kroz šume da zapreče prilaz svojoj teritoriji. A kao što svako može pretpostaviti, balvan ne može biti sredstvo agresije ni na koga, balvan može biti samo prepreka. Tenzije su rasle, ali su istovremeno počele i aktivnosti na traženju političkog rešenja da se izbegne konflikt. Evropska zajednica tada, kasnije Evropska unija, poslala je Karingtona (Carrington) da pomogne. Mislím da je on želeo da pomogne političko rešenje i da se izbegne konflikt. Ti bi napori

sigurno uspeli da Nemačka nije povukla radikalni potez i prevremeno priznala Hrvatsku u njenim administrativnim granicama i presekla napore na traženju političkog rešenja. Hrvatska je izvršila nasilnu secesiju, sukobi su se razbuknuli. A u Bosni u kojoj je rasla tenzija došlo se do političkog rešenja. Prihvaćen je plan koji je Karingtonov predstavnik, portugalski diplomata Kutilljero (Cutilliero) napravio i koji su potpisale sve tri strane. To je bio taj Lisabonski sporazum. Nažalost, preko noći, na sugestiju američkog ambasadora Vorena Cimermana (Warren Zimmerman), Alija Izetbegović je povukao svoj potpis. Doneta je odluka o secesiji Bosne, bez učešća i uz protivljenje Srba, dakle jednog od tri naroda i dakle, takođe, neustavno i nasilno. A EZ je takođe prevremeno odmah priznala nezavisnost Bosne i Hercegovine, ignorišući volju srpskog naroda i to priznanje, da cinizam bude veći, dato je na dan 6. aprila, to je datum kada je u Drugom svetskom ratu Hitler napao Jugoslaviju. Pa ni tada Srbi nisu započeli nasilje, tražio se mirni put rešenja. Nažalost, druga strana se nije uzdržala od nasilja. A da to nisu bile tek tako, samo rekao bih događaji, podsetio bih vas, to pretpostavljam da dobro znate ako revnosno obavljate svoj posao, da u Islamskoj deklaraciji njen autor Alija Izetbegović je napisao, citiram: "Nema mira i suživota između islamske religije i neislamskih institucija". Inače ovu ulogu američkog predstavnika, potvrdio je posle par godina "Njujork Tajms" (The New York Times), 29. avgusta 1993. godine, koji je napisao da je Cimerman nagovorio Izetbegovića da prekrši Lisabonski sporazum. Počeo je građanski rat između Muslimana i Srba, a onda između Muslimana uz podršku Hrvata i Srba, da bi kasnije počeo građanski rat između Muslimana i Hrvata. Srbija se zalagala za političko rešenje sukoba i u Hrvatskoj i u Bosni. U Hrvatskoj, između rukovodstva Republike Srpske Krajine i Vlade u Zagrebu, a u Bosni između tri naroda u Bosni i Hercegovini, njihovih predstavnika, i sve vreme, sve vreme bez prekida, bez izuzetka, Srbija je pomagala mirovni proces. Zalagali smo se da se odmah uspostavi mir. Ja sam na početku sukoba, kada su Muslimani u centru Sarajeva počeli da ubijaju Srbe, kada su tenzije porasle, u to vreme je bila Islamska konferencija u Istanbulu, napisao pismo Islamskoj konferenciji u kome sam napisao, između ostalog, da sukobi moraju odmah prestati, da su Srbi i Muslimani braća, da njihovi sukobi odgovaraju samo neprijateljima i Srba i Muslimana. O tome ima i drugih elemenata i detalja i oni su se gorko žalili, tada međusobno, da će Muslimani najviše izgubiti, jer ogroman broj Muslimana živi u Srbiji i Crnoj Gori, Makedoniji i da im ne odgovara da se izdvajaju iz Jugoslavije, ali da oni tu ništa ne mogu, jer to je politika velikih sila. Na drugoj strani, zalagali smo se da se između srpskog rukovodstva Krajine i Hrvatske traži političko rešenje. Sajrus Vens (Cyrus

Vance), kao izaslanik međunarodne zajednice, bio je od velike pomoći i konačno predložio generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija upućivanje snaga Ujedinjenih nacija. Tada su i formirane zone pod zaštitom UN na svim teritorijama u Hrvatskoj sa većinskim srpskim stanovništvom. Ja sam podržao taj plan, a i tada sam bio kritikovan i to ima u novinama iz tih godina, lako bi se moglo naći, čak je tadašnji ministar spoljnih poslova Republike Srpske Krajine napisao da me je Sajrus Vens podmitio sa 120 miliona dolara koje sam dobio na Kipru da se složim da se Srbija složi da dođu trupe UN na te teritorije. A logično je bilo da Vens nije hteo da prihvati, da predloži Ujedinjenim nacijama dolazak njenih trupa pre nego što se slože rukovodstvo Hrvatske, rukovodstvo Republike Srpske Krajine i rukovodstvo Srbije, da bi boravak i misija tih trupa imala jednu opštu podršku i da bi bila uspešna. Tada je nastupilo smirenje. Nije bilo više značajnih sukoba. Kontakt grupa koja je formirana radila je na političkom rešenju. Međutim, hrvatska vojska je uprkos prisustvu Ujedinjenih nacija izvršila napade na Medački džep, zločine na zapadnu Slavoniju, pobila mnogo ljudi, a da niko nije odgovarao. Posle toga situacija se opet smirivala, dogovorili su čak i otvaranje auto-puta. Bilo je i drugih planova, kontakt grupa je radila, ni Jugoslavija ni Srbija nisu u tome imali posebnu ulogu jer su smatrali da je to stvar pregovora vlade u Zagrebu i Republike Srpske Krajine. A onda je Hrvatska uz blagonaklonost zapada i ohrabrenje Amerike, kako je to Holbruk (Holbrooke) u svojoj knjizi neoprezno čak i napisao, izvršila ofanzivu na Republiku Srpsku Krajinu, izvršila pokolj na očigled snaga Ujedinjenih nacija, gde niko nije reagovao. Stotine hiljada Srba isterani su sa prostora na kojima su živeli stotinama godina. Pred taj poslednji rat, bilo ih je preko 600.000 u Hrvatskoj. Klintonova (Clinton) administracija, naravno, nije samo odobrila "Oluju" kako se zvao taj napad, već je direktno bila umešana i ni za koga nije bila tajna da je Klintonova administracija direktno ne samo umešana, već i izvela taj zločin. Ja sam vam pomenuo da je upravo dok smo ovde sedeli, video sam u "Vašington Tajmsu" (Washington Times) izjavu predsednika Američke unije konzervativaca Dejvida Kina (David Keene) da su SAD umešane u "Oluju". I vi ovde kada optužujete Srbe u Krajini, ne kažete da za sve vreme od dolaska UN-a krajišnici nisu napadali Hrvatsku. Naime, od kada je sukob zaustavljen i počelo traženje političkog rešenja, a to je bilo na samom početku, nikakvih napada snaga Krajine nije bilo, samo odbrana, samo odbrana od napada na njihove kuće i sela u kojima su vekovima živeli.

Strana preko puta kaže da će dovesti svedoka koji će da potvrdi kako nisam hteo da naredim da se JNA povuče dok ne dođu snage UN. Pa šta? Iako to takođe nije istina, jer ja JNA nisam mogao naređivati, ali ja svakako ne

bežim od toga da sam se zalagao da se JNA povuče tek kada dođu trupe UN, jer bi u protivnom došlo do pokolja Srba kao što se dogodilo u Drugom svetskom ratu u Hrvatskoj. Ako sam kriv što sam sprečio da još stotine hiljada Srba bude poklano u Bosni i Hrvatskoj, onda tu krivicu mogu sa najvećim ponosom da prihvatim što sam sprečio jedan takav pokolj. To su takođe istorijske činjenice, a mislim da je takvo moje zalaganje bilo i logično i pravedno i svakako ne na štetu druge strane. A ta cela tirada koju smo slušali o komandovanju i ta izmišljena komandna odgovornost, koja, i da je bilo, je besmislena jer ne postoji ni u jednom pravu, je takođe jedna velika laž, jer ja inače ni u kom pogledu nisam imao nikakvu ni *de iure* ni *de facto* komandnu funkciju nad JNA, a pogotovo ne preko tog krnjeg Predsedništva koje je ovde pominjano jer ni to krnje Predsedništvo nije imalo nikakvu komandnu funkciju, jer je general Kadivić sam izjavio da neće prihvatiti nikakve odluke krnjeg Predsedništva ako za njih ne obezbede i peti glas od ukupno osam članova što je jedino, kako je on govorio, po ustavu. Jedino izgleda nije bilo po ustavu da se Jugoslavija brani. Dakle, ni to krnje Predsedništvo nije moglo da naređuje vojsci. Istina je, ustvari, da niko Jugoslaviju nije branio. Pa i to je dokaz da ja nisam komandovao, da sam ja komandovao vojskom, Jugoslavija bi bila sačuvana. Ova vojska Savezne Republike Jugoslavije, koja je uspela da se odbrani od NATO pakta, bila je neuporedivo manja i neuporedivo slabija, a sila neuporedivo veća, njom sam komandovao, mi smo se odbranili.

Kada je SRJ formirana, Savezna Republika Jugoslavija 28. aprila 1992. godine svi pripadnici vojske koji su bili građani Savezne Republike Jugoslavije, dakle Srbije i Crne Gore povukli su se u Saveznu Republiku Jugoslaviju. Oni koji su bili građani drugih republika, normalno i logično ostali su u svojim republikama. Naravno da je bilo izuzetaka na bazi ličnog opredeljenja, dobrovoljaca, ali to je bio jako mali broj, i naravno da je bilo izuzetaka na bazi rodbinskih veza, što je takođe bila logična pojava, s obzirom da smo do juče bili jedna država. A posle, vojskom je komandovao predsednik SRJ, to je bio tada Dobrica Ćosić, a premijer vaš Milan Panić. Oni su držali u rukama vojsku, a svako dobro zna da na njih sigurno nisam mogao uticati, jer kako su počeli da rade zajedno, glavno im je bilo kako da mene smene. Ja nisam bio s njima u odnosima u kojima bih na njih mogao da utičem.

A što se tiče navodnog izvršavanja mojih navodnih naredbi rukovodstvima Republike Srpske i Krajine, to samo onaj koji ništa ne zna o stepenu sujete jugoslovenskih, a posebno srpskih političara i netrpeljivosti prema svakom pokušaju da se neko meša, može da gradi konstrukcije o nekoj organizaciji i o nekom planu. Uostalom, da ste samo, umesto hiljada

izfabrikovanih pamfleta i konstrukcija pogledali novine iz tih godina, videli biste u kakvim je odnosima bilo rukovodstvo Srbije, na čelu sa mnom i rukovodstvo Republike Srpske i kakve su teške reči i optužbe stizale na moj račun, ne samo teške reči i optužbe, čak i uvrede. To je bio jedan paradoks koji je svako mogao da vidi. Mi smo pomagali srpski narod preko Drine da preživi, a bili smo u lošim odnosima sa rukovodstvom, mi levičari, oni desničari. Desna opozicija u Srbiji, davala im je podršku i tu podršku koristila za svoju retoriku protiv mene. Meni to nije bilo važno jer je narod dobro znao da radim u njegovom interesu. U svakom slučaju povezivanje rukovodstva Republike Srpske i Srbije u nekakvu organizaciju je jedna od najvećih besmislica, koja je ovde mogla da se čuje a za koju postoje toliki dokazi. Pa pogledajte samo reagovanja posle Dejtona (Dayton) i gorke optužbe na moj račun u vezi sa sporazumom u Dejtonu. A Karadžićevu izjavu koju citirate, da Srbi ne prihvataju da ih zastupa pred međunarodnom zajednicom Alija Izetbegović, bila je izraz očajanja i opravdanog straha da će preuzeti obaveze na njihovu štetu jer predstavnike Republike Srpske u pregovorima nisu hteli da uvažavaju, a pročitao sam vam malopre rečenicu iz Islamske deklaracije o nemogućnosti suživota sa neislamskim institucijama, o poziciji Alije Izetbegovića. Pa se onda upitajte da li je bilo moguće da Srbi, da srpski narod, da srpski predstavnici prihvate da ih zastupa Alija Izetbegović, pogotovo posle povlačenja potpisa sa Lisabonskog sporazuma na sugestiju Cimermana. Doduše i Cimerman je sam rekao da je pogrešio što je to sugerisao Izetbegoviću jer bi time bio izbegnut rat.

Ja sam, dakle, u Ženevi u prisustvu Ovena (Owen) i Stoltenberga (Stoltenberga), u tim uslovima kada nisu uključivali predstavnike naroda Bosne i Hercegovine već držali Aliju Izetbegovića da on predstavlja i Srbe i Hrvate i Muslimane, kada su pozvali Tuđmana i mene, kasnije i Izetbegovića da zajedno razgovaramo o rešenju, jedva sam ubedio Izetbegovića i to ne posle prvog sastanka, posle prvog pokušaja, da počnu da pregovaraju strane u Bosni, on i Karadžić i Mate Boban. Mate Boban, hrvatski lider u to doba u Bosni, Karadžić srpski, Izetbegović muslimanski, ali svakako ne lider cele Bosne i Hercegovine. Smatrao sam sve vreme da probleme u Bosni moraju rešiti tri konstitutivna naroda. Smatrao sam da rešenje može biti samo formula, koja će podjednako zaštititi i ravnopravno zaštititi interese sva tri naroda. Dejton je uostalom i uspeo na toj formuli. Optužnica je i zato krajnje zlonamerna i antisrpska i zbog toga što je na formuli ravnopravnosti došlo do zaključenja mira, na formuli jednakog uvažavanja interesa sva tri naroda, a ne na osnovu genocida. Ako bi to bilo tačno, značilo bi da je Republika Srpska stvorena na osnovu genocida, a istina je samo jedna, u građanskom ratu u

Bosni i svirepost i patnje bile su na sve tri strane, a krivica prevashodno na onima koji su izvršili nasilnu secesiju i započeli nasilje i na stratezima tog nasilja izvan Jugoslavije. Uostalom, Tuđman je u Ženevi pred Ovenom i Stoltenbergom govorio da nikada takva zverstva nisu zabeležena kakva su bila zverstva Muslimana nad Hrvatima u centralnoj Bosni, za vreme njihovih sukoba. Oven i Stoltenberg su podržali nastojanje da sve tri strane u Bosni sednu za sto, Izetbegović, Karadžić, Boban. To je i omogućilo početak suštinskih pregovora neposrednih učesnika konflikta. Meni lično Tuđman nikad nije prebacivao umešanost Srbije u rat u Hrvatskoj, Srbija i Hrvatska nisu bile u ratu. Mi smo u Ženevi bili da pomognemo da tri strane u Bosni dođu do mira, a takođe je poštovao naše zalaganje za mir i doprinos počecima otvaranja između Krajine i Zagreba, uključujući i otvaranje auto-puta i mnoge druge kontakte koji su počeli da se uspostavljaju. Tuđman je takođe znao za moj stav prema ponudi muslimanske strane, koje u njihovo ime došao u Beograd da mi prenese Adil Zulfikarpašić, Izetbegovićev sponzor i mentor, biznismen iz Ciriha, predlog da se Srbi i Muslimani u Bosni i Hercegovini udruže protiv Hrvata, navodeći da Hrvata nema ni 14% u Bosni i Hercegovini i da nemaju oni šta da odlučuju o Bosni i Hercegovini. Moj odgovor je bio da se nikako dva naroda ne smeju udružiti protiv trećeg, da su za odnose na Balkanu od ogromne važnosti odnosa između Srba i Hrvata i da ja te odnose mogu da vidim u budućnosti samo kao odnose saradnje i prijateljstva. Mate Granić, ministar inostranih poslova to takođe zna, ne od mene već od Tuđmana i siguran sam da bi morao to i javno reći ako mu dozvoli sad njegov novi predsednik i čuveni rasturač Jugoslavije Stipe Mesić. Dakle, i ono što ste rekli o Dubrovniku je jedna najobičnija besmislica, bez obzira na ovde pompezno prikazivanje snimaka. Tada kada se to događalo bili smo upravo u Hagu, Tuđman i ja sa Karingtonom. Ja sam javno rekao da je Dubrovnik hrvatski grad. Bombardovanje Dubrovnika je suludi zločin, Srbija nikakve veze s tim nema, niti je mogla imati. A što se tiče Vens-Ovenovog (Vance-Owen) plana, njega je uz moje zalaganje i zalaganje grčkog premijera Konstantina Micotakisa (Constantin Mitzotakis), Karadžić potpisao u Atini na toj konferenciji 1. maja 1993. godine. Trajala je par dana. Zatim smo na Skupštinu Republike Srpske na Pale otišli zajedno Micotakis, Ćosić, tadašnji predsednik SRJ i ja. Mislom da je krajnje zlonamerno, pristrasno i rekao bih neprofesionalno citirati iz mog govora, a dva govora sam održao i oba učinio sve da se taj plan prihvati, tako istrgnuti parče jedne misli, da su Srbi ostvarili cilj. Tu je onda prekinuto, a rekao sam da je cilj u kome mi podržavamo njih, cilj da budu slobodni i ravnopravni tamo gde žive i da se to tim planom postiže i da taj plan s obzirom da im omogućuje i slobodu i ravnopravnost na

prostorima Bosne i Hercegovine, treba potpisati i još mnogo drugih argumenata. Dakle, da budu slobodni i ravnopravni tamo gde žive i da se to tim planom postiže, a da ne podržavamo ispunjavanje bilo čijih bolesnih ambicija. Kada su odbili plan, mi smo izvršili pritisak, doneli jednu bolnu meru i za nas i za narod koji smo, za razliku od rukovodstva, podržavali, izvršili smo blokadu Drine. Ovde smo čuli priče da to nije ni bila blokada, što je takođe notorna laž, prihvatili smo međunarodne posmatračice na Drini, veliku misiju koju je vodio švedski general Bo Pelnaz (Bo Pelnas). Ne postoji ni jedan izveštaj koji je on uputio Ujedinjenim nacijama ili s kojom je upoznao jugoslovensku Vladu ili Vladu Srbije, u kojem bi se mogla naći potvrda ove ovde potpuno proizvoljne tvrdnje, kako to i nije bila nikakva blokada, ali eto tako, to je bila neka forma. Šta ste vi očekivali više da uradimo nego smo čak i te posmatračice prihvatili. Pa naravno, onda je opozicija iz Srbije odjurila na Pale da da podršku, da peku zajedno volove na ražnju sa rukovodstvom Republike Srpske i da najcrnje kritike upućuju meni i najveću podršku njima za odbijanje mirovnog plana Vensa i Ovena. I upravo poučen tim iskustvom da uz ogromne napore u Atini bude potpisan sporazum a da ga onda ponište na Palama ja sam, kada se ukazala nova šansa pred Dejton, insistirao na rešenju koje će eliminisati mogućnost da se ponovo sruši neki mirovni plan i zahtevao da se potpiše odluka da delegaciju čine tri predstavnika Jugoslavije i tri predstavnika Republike Srpske, s tim što iz Jugoslavije dva predsednika republika, ja i predsednik Crne Gore Bulatović i ministar spoljnih poslova Jugoslavije i iz Republike Srpske takođe tri predstavnika, ali je unutra stajalo da, ako dođe do podele glasova u toj delegaciji, ja odlučujem, odnosno odlučuje šef delegacije, a to sam bio ja. I taj sporazum potpisali su svi kao i patrijarh Srpske pravoslavne crkve, gospodin Pavle. Ja sam time na sebe preuzeo sve kritike za sve slabosti koje kasnije budu upućivane na račun Dejtonskog sporazuma od strane srpskog rukovodstva, jer sam video da oni nemaju petlju da zaključe mir, zbog raznih obećavanja koja su davali i svojih ambicija i rekao sam, sve što im se ne sviđa da prihvatam da budem kriv, ali neka bude mir. I danas mislim da je Dejtonski sporazum, odnosno dejtonsko-pariski mir dobar i da bi ga trebalo poštovati, a ne nad njim vršiti nasilje, kako to sada čini okupacioni upravnik, opet Austrijanac, na štetu sva tri naroda, a najviše i na štetu Srba i delimično na štetu Hrvata. U tom kontekstu sasvim je neumesno ovde citirati ideje Biljane Plavšić, pogotovo u kontekstu onoga što je radila Srbija i moje uloge, i upravo te njene ideje koje ste vi citirali. Baš u Atini u vreme Vens-Ovenovog plana u televizijskom intervjuu koji je javno široko prikazan, upitan od direktora TV kako komentarišem to, rekao sam da je nosiocima takvih ideja mesto u ludnici. Ona sa mnom nije govorila

godinama, a vi mi pripisujete njene ideje. To su besmislice, pa to svako u Srbiji zna. Pitam se kako uopšte neko ozbiljan može uopšte neku optužbu ili neke optužbe, pogotovo ovako teške, da zasniva na bilo čijoj izjavi da je u dobrim odnosima sa mnom i da sam ja tako i tako rekao. To je neozbiljno, to se u našem narodu zove rekla - kazala, te je neozbiljno upotrebljavati to u nekakvom zvaničnom nastupu, a mnogo sam puta rekao niko nije ovlašćen u moje ime da iznosi moje stavove. Moje stavove iznosim sam i javno. Beskrajan je niz besmislica i neistina koje smo ovde čuli, a sve o Bosni i Hercegovini je čista laž, jer sam se tamo bavio mirom a ne ratom. Srbija je vodila sve vreme politiku mira. Gledali smo da spasemo što više života i srpskih, i hrvatskih i muslimanskih, i vaših, belosvetska gospodo. Koliko stotina talaca sam vam spasao iz Bosne, koliko pilota, koliko me je puta Širak (Chirak) zvao da mu pomognem da ih nađu, koliko puta zahvaljivao kad smo uspeli da ih nađemo i vratimo žive i zdrave, a da ne govorim o mnogim drugim naporima koji su urodili plodom, ne samo u pogledu mira nego upravo i u pogledu spašavanja ljudskih života.

A za Srebrenicu, za nju sam čuo od Karla Bilta (Carl Bildt). Čak mi se i Karadžić koga sam odmah zatim telefonom da pitam šta se to tamo dogodilo, kleo da je naredio da se štiti zapadni deo koji je bio ugrožen i da o tome nije znao ništa. Da li je ili nije, ja u to uopšte ne ulazim, ali je ovo što govorim ono što je činjenica. A i on i Krajišnik su me čvrsto uveravali da u Republici Srpskoj nema nikakvih logora, da postoje samo centri za ratne zarobljenike u kojima ostaju kraće vreme jer ih razmenjuju po principu "svi za sve" kad god se na obe strane nakupi. A neposredno posle Srebrenice ili valjda odmah iza tih dana, spasao sam celu muslimansku brigadu, 840 ljudi, od uništenja koje sam odobrio. Poslali su glasnika s molbom za život, odobrio sam da preplivaju Drinu i izbegnu to potpuno uništenje, smestio sam ih u kamp policije na Tari da se oporave. Obišao ih je ceo diplomatski kor, a potom sam ih preko Crvenog krsta uputio za Mađarsku. Nisam prihvatio da ih dam ni jednoj ni drugoj strani u Bosni, rekao sam: "Oni su pod mojom zaštitom, došli su na moju teritoriju, mi nismo ratujuća strana, mi ih ne damo nikome, ni vama da ih razmenjujete, ni Izetbegoviću da ih ponovo vraća u vojsku, jer ja nemam dokaze da su oni dobrovoljno u vojsci. Izvolite preko Crvenog krsta neka oni odu u Mađarsku, u neutralnu zemlju, a tamo će svako pojedinačno moći da odluči da li će da ide kod rođaka u Ameriku, u Australiju ili će da se vrati u vojsku u Bosnu", itd. Srbija nije bila ratujuća strana ni u Bosni ni u Hrvatskoj. To nam je uostalom omogućilo da pomognemo mirovni proces, da se zaustavi bratoubilački rat među braćom, doduše ludom i zavađenom.

Sve što smo ovde čuli je izvrnuto i apsurdno, poluistine su gore od laži. Reći ću vam u vezi s vašim tvrdnjama da je bilo naše policije u istočnoj Slavoniji. Bilo je naše policije u istočnoj Slavoniji, ali u to vreme je bio mir, čak sve do kraja, jer je istočna Slavonija rešena sporazumom srpskih vlasti u istočnoj Slavoniji i hrvatske Vlade, ali policajci su bili preko granice isključivo zbog pomoći u policijskim poslovima. Tamo je zbog svih tih ratnih događaja trebalo pomoći u suzbijanju kriminala, sprečavanju šverca u Jugoslaviju, poteri za kriminalcima iz Srbije, kojima je bilo najlakše da pobegnu preko Dunava. Sramota je da se takve stvari zloupotrebljavaju. A imali smo i policijsku jedinicu, i to po mom naređenju, na teritoriji Republike Srpske u železničkoj stanici Štrpce, posle zločina koji se dogodio kada je neka zločinačka grupa zaustavila voz na pruzi Beograd - Bar, jer pruga Beograd - Bar samo u dužini od devet kilometara prolazi teritoriju Bosne i Hercegovine, a to je magistralna i najvažnija pruga u Jugoslaviji. U toj stanici Štrpce voz uopšte i ne staje, jer je to stanica samo za izuzetnu potrebu, tako je bila projektovana i kada je rađena pruga Beograd - Bar. Tu je voz zaustavljen, skinuto je 17 Muslimana iz Prijepolja koji su pobijeni tamo, što se kasnije ustanovilo. Prvo nismo znali ni ko su ni gde su. I to je urađeno namerno, zato sam i tražio da vode istragu u Bosni i Hercegovini, u Republici Srpskoj i na kraju, kad ništa nisu uradili, poslao tamo naše policajce da nađu ljude koji su osumnjičeni. Neki su bili uhapšeni, dovedeni u zatvor u Beograd, kasnije ih je sud pustio, jer nije bilo moguće naći dokaze. To je bio njihov odgovor uz naše najveće ogorčenje, a da se to ne bi ponovilo, poslao sam tamo jednu jedinicu da čuva tu stanicu iako nije na našoj teritoriji, da ponovo neko ne zaustavi voz, da ponovo neko nekog ne zakolje. I rekao sam Ovenu i Stoltenbergu da imam tamo preko granice, doduše odmah preko granice i na teritoriji Republike Srpske tu grupu, jer nisam imao poverenja u njih da će tu stanicu čuvati. I šta s tim? A znam da je to bio način da se požar sukoba Srba i Muslimana preseli u Srbiju, prebaci u Srbiju. Otišao sam taj dan odmah u Prijepolje, jer su žrtve bile iz Prijepolja. Prijepolje je mali grad u Srbiji, 50% čine Srbi, 50% Muslimani, žive u slozi i nikakvih proterivanja i progona za svih tih deset godina nije bilo. Za vreme rata u Hrvatskoj, nijedan Hrvat nije proteran iz Srbije, za vreme rata u Bosni nijedan Musliman, naprotiv, rekao sam vam ovde 50.000 zvanično registrovanih muslimanskih izbeglica je došlo da se skloni u Srbiju, a vi ovde govorite neistinu.

Ispod dostojanstva je da se komentarišu razne insinacije koje su krajnje niske. Počeli ste ovde na početku sa prikazivanjem mog snimka u Kosovu Polju kako sam iskoristio popularnost, tako ste objasnili, koju sam tu stekao, da bi se kasnije domogao da postanem šef partije. A piše vam na

snimku da je to bilo aprila 1987. godine, a ja sam šef partije postao godinu dana ranije, u maju 1986. godine. Što je najcrnje i najgore, to piše u mojoj biografiji, pa ni te podatke niste revnosno pročitali nego za Kosovo Polje, gde sam imao narodnu podršku naravno, vi kažete da sam iskoristio to da postanem šef partije, a bio sam to godinu dana ranije. Takva vam je cela optužnica i sve to ustvari pokazuje da je optužnica lažna, da se Tužilaštvo hvata za slamku, da nema ništa osim nekakvih, rekao bih, diletantskih psihoanalitičkih tvrdnji koje mene prikazuju kao lice koje hipnotiše ljude da idu i vrše zločine. Crtate neke šeme organizacije koju ste sami izmislili. To prelazi granice šund literature. I upravo zbog takve prazne optužnice ste naknadno izmislili ove dve apsurdne optužnice za Bosnu i Hrvatsku, koje nemaju nikakvih osnova da bi sve to zatrpali i na neki način uvili u nekakve nove i bog zna kakve izmišljotine i laži. A mi, mi smo naravno, naravno pomagali svoj narod u Bosni i Hrvatskoj i bili bismo poslednje hulje da to nismo činili kad je tom narodu bilo teško. Mi smo mu pomagali časno da preživi i da bude ravnopravan i slobodan, a ne da bilo šta od bilo kog otima. I vama je potpuno u redu da Nemci pomažu Hrvatsku, da Amerikanci izvode "Oluju" i etničko čišćenje od Srba, potpuno vam je u redu da Saudijski, Mudžahedini i oni što su glave sekli pa na stranicama novina držali po dve odsečene srpske glave u rukama, pomažu Muslimane. Oni čak iz Saudijske Arabije, ne znam koliko hiljada kilometara udaljeni, pomažu Muslimane, samo vam nije logično da Srbi pomažu Srbe. Ima li to uopšte nekog logičnog, da ne kažem bilo kakvog moralnog objašnjenja? Pri tome ni u Hrvatskoj, ni u Bosni, Srbi nisu počeli rat, nad njima je izvršeno nasilje. Pročitaću vam samo nekoliko citata istaknutih svetskih intelektualaca čija imena zna svaki obrazovani čovek na planeti.

Edmon Pari (Edmond Paris) Francuska 1961. godine: "Proučavanjem zločinačke bilansne liste izračunato je da je Vlada Pavelić – Artuković uspela da pobije približno 750.000 pravoslavnih Srba, a da deportuje ili progna 300.000. Ubijeno je takođe 60.000 Jevreja i 26.000 Roma. U katoličku veru je na silu prevedeno oko 240.000 srpskih pravoslavaca, a najveći broj je, treba reći, bio na teritoriji biskupije njegove visosti Stepinca". Dakle, Edmon Pari, Francuska.

Čarls Krauthamer (Charles Krauthammer), Amerika, avgust 1995.godine: "Ove nedelje u 'kratkome ratu' koji je trajao samo četiri dana, Hrvatska vojska etnički je očistila Krajinu od 150.000 Srba i naterala ih u beg za goli život ka Bosni i Srbiji". Nadam se da prevodioci dovoljno stižu. "Zašto nema zabrinutosti zbog pada Krajine, oblasti koju su Srbi naselili pre 500 godina, daleko pre nego što smo mi naselili Severnu Ameriku. Tačno je,

stvorili su pobunjeničku državu u Hrvatskoj. Tačno je da su kada se Hrvatska 1991. godine odvojila od Jugoslavije, ubrzali rat za nezavisnost u okviru Hrvatske, ali ušli su u rat sa dobrim razlogom, nisu želeli da žive pod vlašću ljudi koji su ne tako davno masakrirali njihove roditelje. Hrvatska država protiv koje su se digli je od svog osnivanja 1991. godine preuzela skoro neizmenjene simbole grb, monetu i druga obeležja prve hrvatske države ozloglašene nacističke marionetske države iz Drugog svetskog rata, po Nirnberškim zakonima genocidne države, sa koncentracionim logorima i monstruoznim brojem etničkog proterivanja i ubijanja stotine hiljada Srba". Da prekinem samo citiranje Čarlsa Krauthamera. Za pravoslavni Božić, te ratne godine, u logoru Jasenovac, ustaški nacisti su se takmičili ko može u toku jednog dana više da pokolje Srba i pobedio je jedan koji je uspeo da zakolje za taj jedan dan 1.300 Srba. I to vam je istorijska činjenica. Nastavljam njegov citat: "Uzgređ, današnja Bosna je bila deo ove nacističke države, što objašnjava zašto su bosanski Srbi takođe tražili nezavisnost. Srbi iz Krajine imaju sve razloge da se plaše ponovnog pada pod hrvatsku vlast. Ove nedelje njihov strah se ponovo rodio. Hrvati su granatirali srpska sela, pre nego što je vojska krenula u napad, te su na taj način naterali stanovništvo u beg, izveštavali su posmatrači Ujedinjenih nacija u Hrvatskoj, u koje je takođe, bez razlike, pucano. Gde su sada protesti"?

Šta kaže Karlo Falkoni (Carlo Falconi), Italija: "Ustaše su nesumnjivo prevazišle čak i Nemce u svom antireligioznom rasizmu. Kada su udarili na Srbe, to nije bio samo udar na protivnika, već i na nekog ko je izdao pravu veru. Samo se u Hrvatskoj dogodilo istrebljenje pola miliona ljudi, više zbog njihove vere nego zbog njihove rase. Samo su u Hrvatskoj ljudi bili prisilno pokrštavani iz pravoslavne u katoličku veru. U istoriji ne postoji presedan za stepen nasilja primenjen u ovim operacijama. Sve ovo zaista ne ide u prilog ćutanju Pape Pia (Pious) Dvanaestog".

Šta piše Rajko Doleček u Češkoj 1993. godine? "Koncentracioni logori ustaške Hrvatske bili su kompleks logora u oblasti Jasenovca. Za vreme rata je tu poubijano, kako se obično navodi oko 700.000 ljudi većinom klanjem, razbijanjem glave naročitim maljevima i streljanjem. Postoji opširna literatura, radova nemačkih, italijanskih vojnika, oficira, koji opisuju ovde navedene strašne događaje nad kojima su se i oni sami zgražavali. Pa ipak, njihovi su vladarici omogućavali to ludačko ubijanje. Proračuni o broju mrtvih se razlikuju, obično se navodi da je Holokost u Hrvatskoj koštao života 800.000 Srba, po mnogima je to umanjeno. Samo tokom meseca aprila 1941. pa do avgusta 1942. godine, prema italijanskim podacima ubijeno je 356.000 Srba".

Žak Merlino (Jacques Merlinot), Francuska, 1993. godine: "Na osnovu podataka koje navodi Edmon Pari, blizu 200.000 ljudi pogubljeno je u Jasenovcu 1941. i 1942. godine. Samo u toku 1942. godine bilo je u Jasenovcu 24.000 dece, od kojih je 12.000 ubijeno. Čitave mase jevrejske dece žive su spaljivane u pećima bivše ciglane, koja je pretvorena u krematorijum, a zna se koliko je u tom genocidu učestvovala katolička crkva. Visoko katoličko sveštenstvo u Hrvatskoj uspostavilo je tesnu saradnju sa ustaškim vlastima, na čelu sa zagrebačkim nadbiskupom Stepincem koji je pozdravio stvaranje te nove države i dao svoj blagoslov Anti Paveliću. To postoji u kolektivnom pamćenju Srba". Žak Merlino, Francuska.

Šta piše Filip Dženkins (Philip Jenkins), Amerika, 1995. godine. "U toku sledeće tri godine, Hrvati su na tako užasan način masakrirali Srbe i Jevreje, da je to čak izazvalo gnušanje nemačkih oficira. Srbi su isto kao Jevreji saterani u logore smrti, u kojima je na stotine hiljada njih poklano. Srbi su isto kao i Jevreji dočekali kraj rata sa čvrstom odlukom da nikad više neće dozvoliti svojim neprijateljima da budu u poziciji da pokušaju da ih istrebe. Time može da se protumači činjenica zašto su protekle četiri godine Srbi bili suočeni s tim da su se obistinile njihove najgore slutnje time što je Hrvatska vlada nastojala da minimizira masakre počinjene 40-tih godina. Ne treba da nas čudi da su se Srbi opredelili za pružanje otpora dok još imaju oružje umesto da stanu u red za koncentracione logore. Ali gde se u svemu tome nalazi Bosna? I tu postoji slično istorijsko nasleđe. Jedna od najčudnovatijih činjenica u Drugom svetskom ratu odnosila se na to da je čitav niz bosanskih Muslimana bio regrutovan za specijalne jedinice nemačkih SS odreda. Međutim, sadašnji događaji od mnogo su većeg značaja za svest Srba".

Preskočiću Anitu Sing (Anita Singh), iako je značajno, ali je dugačko, a gledam na sat. Samo ću jedan deo njenog citata: "U Hrvatskoj Franje Tuđmana, manjinski Srbi su se ponovo našli na udaru jer je teritorijalna i nacionalistička politika izazvala sukob koji besni takvim stepenom surovosti i bestijalnosti koja nije novost u Evropi, ali za koju je Evropa mislila da je prevazišla. A šta je sa žrtvama i zločincima? Jasenovac traži odgovor da li je fašizam zaista mrtav".

A šta kaže Luj Dalma (Louis Delmas), Francuska, 1994. godine? "Ustvari ni u Hrvatskoj ni u Bosni nije bilo srpske agresije, nije bilo spoljnog napada. Ono što se desilo to je potpuno u okviru osećanja pripadnosti, pobuna domaćeg stanovništva koje se igrom međunarodne diplomatije našlo uvršteno u nove države u kojima se nije prepoznavalo. To se dogodilo u Hrvatskoj i u Bosni. Nema napada od spoljnog osvajača nego unutrašnjeg ustanka Srba Hrvatske i Bosne što je dovelo do osnivanja Republike Krajina i

Pala. Zar je teško shvatiti da sećanje na genocid ne iščezava od jedne do sledeće generacije? Žrtve ga nose u krvi. Kao što malo Jevreja evropskih mogu reći da nisu imali ni jednog rođaka umrlog u deportaciji, malo Srba iz zapadne Jugoslavije mogu reći da nisu imali nekog rođaka zaklanog od ustaša. Ako se u srpskom slučaju masakra počinjenog od Hrvata tokom Drugog svetskog rata doda istorijsko ugnjetavanje četiri veka osmanlijske okupacije, može li se iščuđavati žestina njihove reakcije pred odcepljenjem jedne republike koja uzima za amblem zastavu sa šahovnicom Ante Pavelića, usvaja za monetu Pavelićevu kunu, daje ime Mila Budaka, jednog od najvećih zlikovaca istrebljenja Srba, svojim ulicama, a čiji predsednik Tuđman ne skriva svoja antisrpska osećanja, a uzgred budu rečeno ni antisemitska u svojim knjigama".

Evo šta je napisao Peter Hanke (Peter Handke) 1996. godine. Kako da zaboravim onu rečenicu iz mržnjom ispunjenog uvodnika "Frankfurter Allgemeine Zeitung" (Frankfurter Allgemeine Zeitung) o onome što se sada događa u istočnoj Slavoniji, po kome Srbi u Hrvatskoj, do sada jugoslovenski građani ravnopravni sa svojim hrvatskim zemljacima, sada ustavom nove države Hrvatske skrojenim bez njihovog učešća, postaju narodnost drugog reda, te se dakle samo pripajaju hrvatskoj državi, ne samo hrvatskoj upravi. Tih 600.000 Srba ima da se od sada prema dekretu nemačkog novinara, pa sad citira on novinara "Oni se moraju osećati najposlušnije, najponiznije kao manjina. Dobro, postupamo po naređenju, od danas se slažemo da se u vlastitoj zemlji osećamo kao manjina i stoga smo i saglasni da nas vaš hrvatski Ustav kao takve tretira". To bi, dakle, bio izlaz. Ko je bio prvi agresor? Šta je to značilo, osnovati državu uz to takvu koja jednom narodu daje prednost nad drugim u oblasti, gde je od pamtiveka živeo nepregledan broj ljudi, kojima je takva država mogla da odgovara u najbolju ruku kao pesnica na oko, to jest kao užas s obzirom na uspomene na nezaboravljene progone hitlerovsko-hrvatskog ustaškog režima. Ko je, dakle, bio agresor?

Šta je napisao Aleksandar Solženjicin (Aleksandar Solzhenitsyn)? "Ne daj bože jugoslovensku varijantu, ali njihova nesreća ima iste uzroke, postavljene su lažne granice, iseljeni su Srbi sa Kosova, istorijske srpske postojbine i tamo naseljavani Albanci i čim je Jugoslavija počela da se raspada, rukovodioci zapadnih država su iz koristoljubive računice za 24 sata priznali nove države, ne obazirući se uopšte na to da su postojeće granice neodržive".

I na kraju Patrik Bario (Patric Bariot) i Eva Krepen (Eva Crepin), 1995. godine, u Francuskoj: "Kao francuski građanin, hteo bih da oživim sećanja na našu francusku istoriju. Sećanja na ono vreme kada su zvona Bogorodičine crkve objavila hrišćanima Francuske tragični poraz kneza Lazara u sudaru sa turskim zavojevačima", misli se na bitku na Gazimestanu. Nastavljam:

"Sećanje na Viktora Igoa (Victor Hugo) koji je zgrožen nad zločinima tih istih zavojevača u Srbiji kriknuo 29. avgusta 1876. godine: "Oni ubijaju jedan narod. Kada će se okončati mučeništvo ovog junačkog malog naroda?". Završen citat Igoa. Da li je predosećao da se to mučeništvo neće završiti ni 1995. godine? Kao građanin Evrope postavljam pitanje, hoćemo li dopustiti da se uništi narod koji lije krv već 600 godina za odbranu slobodne i hrišćanske Evrope?"

Dakle, 23. decembra 1991. godine, Nemačka je formalno priznala suverenost i nezavisnost Hrvatske s tim da odluka postane efektivna 15. januara 1992. godine. Tako je počeo oružani sukob, građanski rat u Hrvatskoj. Da su se za tu opciju odlučile hrvatske vlasti nedvosmisleno potvrđuju i izjave Tuđmana i Mesića. Tuđman, predsednik Hrvatske, Mesić predsednik Predsedništva Jugoslavije, a kada ga je rasturio, onda je izabran za predsednika parlamenta Hrvatske. Tuđman je u javnom nastupanju na Trgu Bana Jelačića 24. maja 1992. godine u poruci naciji izjavio, citiram: "Rata ne bi bilo da ga Hrvatska nije želela, ali mi smo procijenili da samo ratom možemo izboriti samostalnost Hrvatske. Zbog toga smo mi i vodili politiku pregovora, a iza tih pregovora smo formirali svoje oružane jedinice".

Naravno da je Tuđman i da je hrvatska vlast mogla bez rata da izbori samostalnost Hrvatske, ali nije mogla bez rata da pobije Srbe i da istera 600.000 Srba iz Hrvatske. To pokazuje karakter rata koji oni tamo još uvek pokušavaju da nazovu domovinskim i oslobodilačkim. On jeste to za one nesrećnike koji su se borili, ali svakako ne za ciljeve koji se vide iz istorijskih činjenica. A Stjepan Mesić u Saboru Hrvatske 5. decembra 1991. godine, zahvaljujući se Saboru na poverenju koje mu je dato izjavio je: "Mislim da sam obavio zadatak. Jugoslavije više nema". To je video svako. On je bio predsednik Predsedništva Jugoslavije, koji je podneo zakletvu da čuva integritet Jugoslavije i njen ustavni poredak, dolazi u Hrvatsku da objavi da je obavio zadatak jer Jugoslavije više nema.

U vezi sa jugoslovenskom krizom davali su izjave mnogi svetski državnici, političari, naučnici pa i neke međunarodne institucije. Bivši državni sekretar SAD Džejms Bejker (James Baker) je 13. januara 1995. godine pred američkim kongresom izjavio, citiram Bejkera: "Činjenica je da su Slovenija i Hrvatska unilateralno proglasile nezavisnost, uprkos našim upozorenjima, one su upotrebile silu i to je izazvalo građanski rat". Završen citat. On je posebno istakao da su pozicije SAD da treba sačuvati teritorijalni integritet Jugoslavije zastupale 32 zemlje članice KEBS-a, sadašnjeg OEBS-a. Ponovo ga citiram: "Svi su to podržali, to je bila ispravna politika i veoma je loše što nismo ostali kod te politike duže nego što jesmo". Završen citat. Još 1989. godine, on je upozorio da će ukoliko dođe do unilateralne secesije to voditi

primeni sile. Nažalost, u vreme kad je Bejker 1995. godine o tome govorio, on više nije bio državni sekretar, došle su demokrate i lobiranje. I dalje se naravno tvrdi i to smo ovde slušali svih ovih sedam meseci da su Srbi, pa čak i Srbija započeli građanski rat, a činjenice sve nedvosmisleno govore suprotno. Rat u Bosni i Hercegovini je okončan Dejtonskim sporazumom u kome su sa strane nekadašnje Jugoslavije bili zastupljeni predstavnici Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Savezne Republike Jugoslavije, zapadne vlade i međunarodnu zajednicu su zastupali predstavnici zemlje domaćina, ali je bila prisutna i cela kontakt grupa. Sa najvećom odgovornošću javno tvrdim da je tom miru i uspostavljanju ta dva entiteta na područjima na kojima je tada besneo rat značajna, a možda najznačajnija bila uloga predsednika Savezne Republike Jugoslavije, koju sam ja zastupao. To je moje uverenje, ali su ga za vreme Dejtonskih pregovora kao i kasnije delili i drugi učesnici ovih pregovora i to isticali u svim javnim kontaktima. To je bilo i mišljenje predstavnika zemlje domaćina Sjedinjenih Američkih Država. Međutim, danas ne samo da se zaboravlja podrška koju sam imao za politiku koju sam vodio u interesu mira, već se prelazi preko svih mirovnih napora Savezne Republike Jugoslavije, i Srbije, i mog ličnog doprinosa, rekao bih presudnog, kao što se prelazi preko rezultata koji su ishod tih napora i istovremeno se traži odgovornost za rat na strani koja se zalagala za mir. Pred očima celog sveta događa se jedna inverzija, podstrekači rata optužuju zastupnike mira za rat, a zahvaljujući svojoj moćnoj međunarodnoj poziciji igraju ulogu i tužioca i sudije. Kada sam ja u pitanju, oni me optužuju i unapred osuđuju upravo za tu njihovu ratno huškačku politiku i posledice te politike, koju su sami vodili, a kojoj sam se ja suprotstavljao najviše što sam mogao zalažući se za mir. Tu jednostavnu istinu mogu da ne vide danas samo oni, koji imaju interesa da to ne vide i naravno oni koji su bombardovani lažima i izloženi medijskim manipulacijama takvim i tolikim da su laž prihvatili kao istinu i obratno. To, naravno, nije prvi put u istoriji da su istina i pravda gubitnici, ali je prvi put u istoriji da se protiv istine i pravde ratuje jednim novim masovnim, neisprobanim oružjem, kao što su sredstva informisanja. U borbi protiv istine i pravde to oružje je ubojitije od svih dosadašnjih, a ako pri tom njim raspoláže najveća i najjača svetska sila ili blok najjaćih i najrazvijenijih država sveta, onda su izgledi istine i pravde kao njihovih protivnika unapred osuđeni na propast, a novinari u čijim je rukama oružje su, ukoliko se ne zalažu za istinu i pravdu, plaćeni podstrekači zla, patnje i nemoralna a često plaćene ubice.

Nezavisno od toga što je odluka Saveta bezbednosti da se formira Međunarodni sud za ratne zločine na prostorima nekadašnje Jugoslavije

nepravna, jer Savet bezbednosti nema tu nadležnost, dakle nezavisno od toga taj Sud je neobičan Sud. On je formiran za suđenje za zločine u ratu vođene na prostoru nekadašnje Jugoslavije kao da je to jedini rat na svetu ili bar jedini rat u ovom vremenu. Samo u ovom vremenu, u drugoj polovini 20. veka, vođeno je na stotine manjih i većih lokalnih ratova povodom kojih nisu formirani međunarodni sudovi i zaista zašto. Zašto je prvi sud takve vrste formiran povodom rata na prostorima unutar nekadašnje Jugoslavije? Da li zato što je taj otpor onima koji su rat izazvali bio najveći i vidljiv? Da li zato što je spoljna umešanost u taj jugoslovenski rat bila takođe veoma vidljiva? Ili zato što nije po mišljenju umešanih ta umešanost donela dovoljno uspešne rezultate? Ja mislim zbog svega toga zajedno i zbog otpora onima koji su rat izazvali, koji je bio najveći i vidljiv i zbog spoljne umešanosti koja je bila takođe vidljiva, ali i zato što nisu dobili uspešne rezultate. Zato se sudi učesnicima rata nekadašnje Jugoslavije kao učesnicima jedinog rata na svetu. Ne dovodim u pitanje razloge za odgovornost zlikovaca koji su ubijali žene i decu, bolesne i stare ljude, silovali, pljačkali, ali svakako je prvi put da se odgovornost za rat traži tamo gde je ni fizički ni indirektno nema uopšte, gde je doprinos isključivo na strani mira kao što je u ovom slučaju. Tvrdim da je to sa razloga što stvarni inspiratori rata nisu zadovoljni njegovim ishodom, kao što nisu zadovoljni otporom koji im je pružen. Očekivali su da bude zanemarljiv, a ako bude veći od zanemarljivog, da njegovi nosioci budu pobijeni i pohapšeni. Formiranje i opstanak Savezne Republike Jugoslavije je deo tog otpora inspiratorima raspada nekadašnje Jugoslavije, rata u njoj, patnji miliona jugoslovenskih građana. Zato je odmah posle okončanja sukoba u Bosni i Hercegovini i počelo podizanje tenzija u Saveznoj Republici Jugoslaviji na istim principima, na kojima je ta tenzija startovala u nekadašnjoj Jugoslaviji. Radi se naravno o podsticanju nacionalne netrpeljivosti i nacionalne mržnje. I mislim da sam sasvim jasno izneo istorijske činjenice i pozadinu na kojoj je zločin nad Jugoslavijom izveden.

A kada je o Kosovu reč, državni organi delovali su slično sa svojim ponašanjem, slično državnim organima u drugim evropskim, ali i svim drugim zemljama, ne samo našeg doba nego i naše civilizacije uopšte. To reagovanje jugoslovenskih državnih organa bilo je u skladu sa jugoslovenskim ustavom, kao i u skladu sa sličnim iskustvima ili identičnim iskustvima drugih država. Ono je bilo tretirano od strane zapadnih vlada kao nasilje nad nedužnom albanskom manjinom na Kosovu, pa prema tome i kao povod da međunarodna zajednica interveniše u cilju zaštite tog nedužnog albanskog stanovništva. I tako se dogodilo, da ta intervencija nad zločinačkom državom koja je ugrozila nedužno albansko stanovništvo na jednom delu

teritorije te države došla je u vidu agresije NATO pakta, na način koji je uveo u život naše planete jedan novi vid rata zasnovanog na korišćenju najnovijih naučnih i tehnoloških iskustava naše civilizacije. Ta agresija je proizvela ogromne ljudske žrtve.

Video sam da je CNN izjavio da, kako oni kažu, ne prikazuje Miloševićeve fotografije, jer su suviše surove za javnost. To je njihovo zvanično objašnjenje. Oni ne daju da njihova javnost vidi njihove zločine i time samo potvrđuju da su u službi zločina i obmanjivanja sopstvene javnosti. Oni se boje da i njihova javnost ne počne da traži odgovornost njihovih zločinaca, oni ne znaju kako da objasne svojoj javnosti da su navodno štitili Albance bombardovanjem porodilišta u Beogradu ili da su navodno štitili Albance bombardovanjem konvoja Albanaca po Kosovu i kosovskih gradova i sela. Posebno im tim medijima koji o tome ne izveštavaju smeta sve očitija, sve direktnija i sve jasnija veza sa teroristima Bin Ladena (Bin Laden) i narkomafijom i naročito veza sa njihovim novcem. 16. februara, dakle pre par dana "Dejli telegraf" (Daily Telegraph) piše: "Ekstremni Albanci koji žele da na jugu Balkana izazovu nove sukobe troše milione funti stečene prodajom avganistanskog heroína", opet od nekud avganistanski, "na evropskom tržištu za nabavku naoružanja". "Dejli telegraf", pozivajući se na izvore u bečkom sedištu UN za kontrolu droga piše da u Austriju, Nemačku i Švajcarsku stiže sve više heroína iz ogromnih zaliha koje su u Avganistanu nagomilali Al Kaida i Talibani. I šta mislite, otkud taj heroin kod UČK? Albanski trgovci drogom nastoje da istovremeno preuzmu kontrolu nad evropskim tržištem heroína, vrednim više milijardi funti godišnje. Citiram dalje "Dejli telegraf": "Pobunjenici u Makedoniji UČK i na jugu Srbije deo su mreže koja kontroliše kriminalne organizacije u ove tri zemlje, ali i u drugim zemljama", tvrdi za list zapadni obaveštajni izvor sa Kosova. Zapadni obaveštajni izvor na Kosovu, Makedoniji i u Švajcarskoj tvrdi da su albanske bande oktobra prošle godine upotrebile deo tog novca stečenog prodajom avganistanskog heroína za kupovinu oružja za albanske pobunjenike u Makedoniji, koji su prošle jeseni svoje naoružanje predali NATO-u. Ovo je sve očiglednije, a CNN beži od istine i potpuno se logično uklapa činjenica da su tri albanska zločinca osuđeni na Kosovu i Metohiji za terorizam. Kadar Sulejman (Kadar Sylejman) Selimi (Sylejman Selimi) zvani Sultan i Sami Ljuštaku (Sami Lustaku) iz UČK pušteni amnestijom i odmah dobili visoke činove u toj novoj "SS Skender beg diviziji" koja se sad zove "Kosovski zaštitni korpus". Zašto da o tome izveštava CNN, da uznemirava građane Amerike, koji će zbog takvih poteza opet da stradaju kao 11. septembra, kao što se ne piše o tome koliko je italijanskih vojnika obolelo i koliko umrlo od dejstva uranijuma bačenog na

Republiku Srpsku i Kosovo. To je potvrdio opservatorijum za zaštitu oružanih snaga u Rimu. Potvrdilo se posle tri godine, jer vojska nije davala podatke. Stanje je još gore u drugim vojskama. I to se krije od građana jer se ugrožava interes, ugrožavaju se profiti onih, koji se od toga bogate. Oni moraju da objasne svojim vojnicima da postoje patriotski razlozi da idu daleko od svoje zemlje da ubijaju tuđu decu, čak da idu u zemlje koje im ništa na žao nisu učinile i koje su čak bile njihovi saveznici u oba svetska rata i da to čine iz patriotizma. Neće da izveštavaju ni o tome da je Albanac, koji je držan u zatvoru zato što je 15. februara 2001. godine, na putu Podujevo - Priština kod sela Livadice (Livadice) digao u vazduh autobus pun Srba koji je pratio KFOR. Ubijeno je tada 10, teško povređeno 20 ljudi. Pušten je iz zatvora. Ja se nadam, da će javnost konačno sastaviti ove delove mozaika uključujući i ovaj Sud. A što se Jugoslavije tiče, nasilje se i dalje vodi nad njom svim sredstvima.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Kako niko ne citira izveštaj Generalnog sekretara UN iz 1992. godine, na primer, koji potvrđuje ono što ja govorim, ja ću ga kratko citirati. Moram da dobro iskoristim vreme, da uštedim vreme. Imam originalnu verziju. "Izgleda da se bombardovanje Sarajeva u noći između 28 i 29. maja dogodilo u direktnoj suprotnosti sa instrukcijama koje je izdalo vođstvo JNA u Beogradu. Imajući u vidu sumnje koje postoje u pogledu mogućnosti vlasti u Beogradu da utiču na generala Mladića, koji je napustio JNA, UNPROFOR je uložio napore da apeluje na njega direktno kao i kroz političko rukovodstvo Srpske Republike Bosne i Hercegovine". Kao rezultat tih napora, general Mladić se složio 30. maja da zaustavi bombardovanje Sarajeva. Dok se ja nadam da bombardovanje grada neće biti nastavljeno, takođe je jasno da pojavljivanje generala Mladića i snaga pod njegovom komandom kao faktora nezavisnog od JNA, komplikuje pitanje pokrenuto u paragrafu 4. Rezolucije Saveta bezbednosti broj 752. Predsednik Izetbegović je nedavno ukazao višim oficirima UNPROFOR-a u Sarajevu svoju spremnost da pregovara sa generalom Mladićem ali ne sa političkim rukovodstvom Srpske Republike Bosne i Hercegovine."

Kad bi se pročitale ove sve stvari mnogo bi jasnija bila slika koja je ovde, rekao bih, karikaturalno iskrivljena. A da je reč, kada je Jugoslavija u pitanju, o odmazdi zbog postojanja Jugoslavije i otpora koji je ta Jugoslavija pružala porobljavanju, ne dokazuje samo istorijat događaja na Kosovu, već i činjenica da su žrtve te brutalne agresije ne samo građani srpske i crnogorske nacionalnosti, već velikim delom i građani albanske nacionalnosti. Iako je bombardovanje izvedeno sa obrazloženjem da se njime kažnjava politika jedne zemlje koja tu albansku manjinu ugrožava. A po pravilima igre koja

prate svako nasilje, odnosno svaki rat, žrtve su obavezne, i često žene i deca, stari i bolesni, onaj deo stanovništva koji je najmanje u vezi sa razlozima rata, najviše strada. To je jedno opšte pravilo, koje se obistinilo i u Hrvatskoj, Bosni, Iraku, Njujorku, Vašingtonu, Beogradu. Obavešteni deo sveta je znao da je bombardovanje Jugoslavije odmazda NATO pakta za politiku nezavisnosti koju je Jugoslavija vodila, a neobavešteni deo sveta je obavešten da je to pravedna kazna za teror jugoslovenskih i srpskih vlasti nad nedužnom albanskom manjinom, koja je tražila samo minimum svojih prava ljudskih, građanskih i nacionalnih, iako su oni sva ta prava imali iznad svih evropskih i svetskih standarda o čemu takođe postoje dokazi, a ja sam neke izneo. To što su oni tražili otcepljenje teritorije Kosova od Srbije i što su za to otcepljenje formirali terorističku organizaciju OVK, po zlu čuvenu, koja je ubijala i klala sve što joj dođe pod ruku srpsko, crnogorsko ali i neloyalno albansko, to je od svetske i svake javnosti skrivano. A istina je sasvim drugačija. Na primer čak francuski nedeljnik "Marian" (Marianne) ovog meseca piše, kako je zapad dopustio da se ustanovi Bin Ladenova mreža na Balkanu. Piše o tome kako su 6.000 islamskih fanatika iz Avganistana, Alžira, a znate šta rade i u Alžiru prema samim Alžircima, i Saudi Arabije, Etiopije, u Bosni i da je Izetbegović hteo da sprovede veliku islamizaciju i da je UČK bila druga faza istog projekta. To je takozvana zelena transverzala iz Bosne preko Sandžaka do Kosova i Metohije.

Američki predstavnik za Balkan Gelbart (Richard Gelbard) na pres konferenciji u hotelu "Hajat" u Beogradu, 28. februara 1998. godine je rekao, citiram ga: "Duboko smo zabrinuti i energično osuđujemo terorističke akcije terorističkih grupa na Kosovu, posebno UČK. Radi se bez ikakve sumnje o terorističkoj grupi". Završen citat. Dodao je da se on time bavio i da dobro zna da proceni. Ali u tom trenutku očigledno nije bio upućen u tajne planove svojih šefova i aktivnost tog Saveta za balkansku akciju, koji je zagovarao sveopšti rat protiv Jugoslavije. Kao savestan činovnik ubrzo je poslat na drugi kraj sveta, za ambasadora u Indoneziju. Budućnost će pokazati da je Jugoslavija ustvari poligon i model i za zemlje bivšeg SSSR-a, u kome je jedna od glavnih tačaka konfrontiranje Rusije i Ukrajine i planiranje uključivanja Ukrajine u NATO do 2005. godine. Zato je Olbrajtova i rekla, kako stoji u knjizi Majkla Mendelbauma (Michael Mendelbaum), septembra 1999. godine, da je najvažnija stvar koju su uradili Kosovo, a profesor Mišel Kosudovski (Michael Kosodoski) 10. aprila 2000. godine je napisao da su kosovske bande finansirale organizovani kriminal i da je bio pripremio upravo u vreme Rambujea (Rambouillet) izveštaj za ministre policije i pravosuđa o vezama

avganistanskih i albanskih narko bandi. Poznato je da su borci iz Kuvajta, Saudi Arabije ali i nemački, avganistanski i turski instruktori obučavali UČK.

Dijana Džonson (Diana Johnson) 23. januara 2000. godine, u članku "Kad kazna određuje zločin" govori o Mortonu Abramoviću (Morton Abramovic) koji je lično nadgledao Olbrajtovu, Holbruka i druge, da bi zajedno razvili Klintonovu (Clinton) doktrinu tzv. humanitarnog rata, ustvari pokriće za zločine u funkciji ostvarenja strateških interesa. On je inače kao svog pionera vukao i Tačija (Thaqi) u Rambujeu pod izgovorom da ga savetuje. To je taj isti Abramović koji je januara 1986. godine išao u Kinu da nagovori Kineze da prodaju oružje islamskim pobunjenicima u Avganistanu.

Skrećem pažnju javnosti na detalj koji je prilično ilustrativan. Albanci Abdiu Ekrem (Abdiu Ekrem) i Špend (Shpend) kojima je suđeno 2000. godine zato što su na zahtev Saudi Arabljanina Abdulaha Duhajema, šefa svetskog Biroa za islamski poziv, neposrednog saradnika Bin Laden, organizovali "mudžahedinsku brigadu" tzv. brigadu, 35 Saudijaca, Etiopljana i ukupno njih 110 uključujući Albance, koju smo mi rasturili. Vrlo brzo pošto su uhvaćeni i osuđeni, dakle 2000. godine, oni su 2001. godine od strane novih vlasti i zna se po čijem nalogu, o tome sam već govorio, amnestirani. Posle se desio 11. septembar, s kojim je neposredno povezano ime tog Abdulaha Duhajema. On je, inače, i u Saudijskoj Arabiji 1996. godine osuđen na samo jednu godinu zatvora, jer je očigledno kao i njegovi saborci sa Kosova imao moćne zaštitnike. A taj njegov Ekrem Abdiu je i 1992. godine u Bosni i Hercegovini osnovao istu takvu brigadu mudžahedina u Tešnju. Abu Bekir Sadih, ja sam preskočio fotografije koje sam pomenuo o odsečenim glavama koje je on držao. Dakle, obavješteni deo sveta je znao da je bombardovanje Jugoslavije odmazda za politiku nezavisnosti koju je Jugoslavija vodila, a neobavešten deo, da je to pravedna kazna za navodni teror jugoslovenskih i srpskih vlasti nad albanskom manjinom. Da bi se sakrila istina da je to odmazda zapadnih vlasti na samostalnu politiku neposlušne Jugoslavije i nedokazane Srbije i ne samo što je skrivena istina o tome, da se radi o odmazdi, već je gotovo savršeno lansirana vest da je ta agresija bila pravedna i takoreći nužna. Tako je veliki deo neobaveštenog sveta ili skoro sav neobavešteni svet verovao da se bombardovanjem Jugoslavije uspostavlja pravda, a da su jugoslovenske i srpske vlasti na čelu sa mnim, protagonisti zločina koje treba neizostavno kazniti. Ali kada sam ja u pitanju, tu treba dodati i ličnu mržnju onih političara kojima sam se isprečio na putu porobljavanja Srbije i Jugoslavije i na putu ostvarenja tog plana koji su sproveli u svim ostalim istočno-evropskim zemljama, uključujući naravno i Albaniju, Bugarsku, i tako dalje, na početku poslednje decenije prošlog veka. Već deset godina ranije, oni su bili frustrirani

zbog neostvarenog zadatka i neostvarenih ambicija, onih koji su taj zadatak dobili pa nisu uspeli da ga izvrše. Jer još tada je, sve što se događalo, trebalo da se desi i sa Srbijom. O tome postoje mnogi dokazi, neke sam izneo. Tako su deset godina pokušavali da me sruše i na kraju, uspeli su na krajnje neviteški i prljav način ucenama, podmićivanjem, pretnjama da bi otvorili put za porobljavanje Srbije. Dakle, i taj faktor lične mržnje takođe treba uključiti, jer šta može da bude veća potvrda, kad se uz sve te državne, istorijske, političke, strateške razloge, napada čak i cela moja porodica, na jedan divljački i besprimeran način. Tri dana sam govorio o ovim političkim, strateškim i istorijskim razlozima, a samo ću tri minuta da govorim o toj ličnoj mržnji, koja se manifestuje tim kukavičkim, divljačkim napadima na moju porodicu, na moju suprugu i moju decu. Na moju suprugu, koja je profesor univerziteta bila i u vreme kada se ja uopšte nisam bavio politikom, čije su knjige prevedene na preko 30 jezika širom sveta, u Rusiji, Kini, Americi, Engleskoj, Francuskoj, Nemačkoj, Grčkoj, Italiji, Španiji, koje su svedočanstvo o nadčovečanskim naporima, javnim naporima jednog intelektualca u borbi protiv rata, protiv nacionalnih sukoba, protiv nasilja i primitivizma i koje joj čine čast, između ostalog i zato što su pisane u vreme tih događaja, a ne sa vremenske distance i naknadno. Ona je predmet najsurovije medijske kampanje sa najtežim lažima i izmišljotinama, falsifikatima i klevetama. Moja ćerka, koja se nikada nije bavila politikom bila je prinuđena da prestane da radi i živi nadalje krajnje izolovana, jer ne može da izdrži nasilje nad sobom i svima nama. A protiv mog sina, sredstva informisanja vrše jednu najužasniju kampanju, iako nikad nije ni na jedan način došao u sukob ni sa zakonom ni sa moralom. Uvek je važio, i danas važi za dobrog druga, za mladića sa veoma visoko izraženim osećanjima za solidarnost. Iako je pomagao svima kad god je mogao, na njega se sručila lavina medijske mržnje gde je on, ogorčen i zgranut napustio zemlju, a sa njim i njegova tek formirana porodica, supruga i mali sin. Takvo beščašće i kanibalizam nije zabeležen u Evropi. CNN je čak objavljivao, čak i takve laži, kako moj sin ima golf terene i lance picerija i da je povezan s kriminalom, itd. Nečasno i kukavički, uvek je bilo u čitavom svetu dizati ruke na žene i decu, ma kako vi nekog neprijatelja mrzeli. Drugi dokaz da se radi o ličnoj mržnji je, kao što je opšte poznato u NATO agresiji, oni su pokušali da ubiju i mene i celu moju porodicu. Bombardovali su rezidenciju sa nekoliko krstarećih raketa u talasu od nekoliko sekundi, a znate dobro da i po međunarodnom pravu i po američkom unutrašnjem pravu, ubistvo šefa strane države je krivično delo. A tada tog dana kad su bombardovali ja sam primio u toj kući predsednika parlamenta, ministra spoljnih poslova i oni koji su ih pratili mogli su da vide ulazak i izlazak

njihovih automobila iz rezidencije. I gledao sam ovih meseci na CNN-u, sada penzionisanog generala Klarka (Clark) kako objašnjava da je moja kuća bio legitiman vojni cilj, zato što se navodno ispod rezidencije nalazio podzemni komandni centar, što je notorna laž. U toj staroj kući koju je kao rezidenciju sve od Drugog svetskog rata koristio predsednik Tito nikada se nije nalazio nikakav komandni centar, niti je u njoj ikad postojao bilo kakav podzemni prostor. Ona je u sredini vrta, na travnjaku i ispod nje nema ništa. Nije imala čak ni jedan kvadratni santimetar zaštićenog stakla. Ja nisam imao zaštićena stakla ni na kući, ni na kancelariji, ni kada sam bio predsednik Srbije, ni kada sam bio predsednik Jugoslavije. Vidim da su nove vlasti i moj naslednik u Srbiji, brzo postavili blindirana stakla da ih neko ne ubije. I to, da ta kuća nije imala nikakve podzemne prostorije i Klark i njegovi saradnici morali su znati, jer su im bile na raspolaganju sve informacije nekadašnjih Titovih generala JNA iz Slovenije, iz Hrvatske, iz Bosne i Makedonije koji su radili s njim, koji su dežurali u toj kući, koji su mu bili bliži nego što su mu bili srpski generali.

Zar treba dakle, više i većih dokaza, od ova dva o kojima govorim, o ličnim napadima na mene i moju porodicu uključujući i pokušaj ubistva, da je posredi pored svih tih političkih, strateških razloga o kojima sam tri dana govorio, jedna beskrajna i nedostojna kukavička lična mržnja. Ali evo posle ta tri minuta, verovatno ni tri, možda samo dva, da se vratimo na ono za šta sam ovde optužen.

Ovde sam optužen za zločin koji su učinili drugi, pre svega, oni izvan Jugoslavije, oni koji su izmislili ovaj Sud i ovaj zatvor da ne bi odgovarali za nasilje nad ljudima. Za razbijanje jedne zemlje i građanski rat između njenih naroda, optužili su pomoću ovog Suda koji su sami formirali, mene, zato što sam se njihovom nasilju usprotivio i zalagao za očuvanje zemlje. Svoju ogromnu moć, svoju prestižnu poziciju u međunarodnoj zajednici, koriste ne samo da gospodare svetom kako hoće već i da izvrše svirepu odmazdu, nad svakim ko se tom gospodarenju usprotivi. To je suština ovog suđenja i to je stvarno lice ove pravde. Ja sam ovde na ovom lažnom Sudu da na istinskom Sudu ne bi bili oni. Ja nemam od čega da se branim, ja samo mogu da se ponosim i naravno mogu da optužim svoje tužioce i njihove šefove. Oni su na slobodi ali nisu slobodni, a ja sam u zatvoru slobodan i sa velikim i sa malim "s". Molim vas da pustite ovu kasetu.

Komentar sa trake: "Tri godine kasnije, veliki deo Jugoslavije je bio u požaru rata. Mali rat koji je počeo u Republici Sloveniji, pretvorio se u mnogo veći krvavi sukob u Hrvatskoj, a zatim u Bosni i Hercegovini. Međutim, evropske države, Sjedinjene Američke Države i države na Bliskom istoku podržavale su različite strane u ovom ratu. Javno zapadni političari su krivili

lidere različitih jugoslovenskih republika za krvoproliće, uključivši i Milana Kučana iz Slovenije, Franju Tuđmana iz Hrvatske i Slobodana Miloševića iz Srbije. Svakako nije bilo nevinih među zaraćenim stranama. Privatno, međutim, medijator Evropske zajednice i Ujedinjenih nacija Sajrus Vens (Cyrus Vance) sastao se sa Hansom Ditrihom Genšerom (Hans Dietrich Genscher). Vens je kasnije nazvao ovaj rat "Genšerovim ratom", jer je on podržao separatiste u Hrvatskoj i Sloveniji. Vens je rekao da bi priznanje dovelo do sukoba u Hrvatskoj i Sloveniji i to bi moglo na kraju da se završi eksplozijom u Bosni i Hercegovini. Bivši ministar spoljnih poslova Nemačke rekao je da vlada nije podržavala raspad Jugoslavije sve dok nije došlo do borbi. "Mi smo imali vrlo snažan stav za jedinstvo Jugoslavije, kao što sam rekao, ali smo videli da nestaje ta volja da se zemlja drži zajedno pod pritiskom vojnih događaja". Međutim, od šezdesetih godina, obaveštajna služba Nemačke BND je sudelovala u obuci hrvatskih separatista koji su vođeni od strane ustaša, koji su bili na strani Nemačke u Drugom svetskom ratu. Početkom šezdesetih godina, BND je odlučila da u celosti saraduje sa ustašama i to je postalo jasno nakon takozvanog 'hrvatskog proljeća' početkom sedamdesetih. Nakon smrti Tita, oni su ubrzali svoje napore da bi doveli do dezintegracije Jugoslavije u nekoliko malih država. Ključna uloga Nemačke u podršci hrvatskim separatistima je potvrđena od strane Antona Duhačeka, bivšeg direktora kontraobaveštajne službe Jugoslavije, koji je sam rekao da je nemačka strana tražila apsolutno i potpuno podržavanje hrvatske obaveštajne službe, koja bi obavila sve ono što su Nemci tražili. Nemci su obećali da će to biti u interesu buduće nezavisne slobodne Hrvatske. Na površini se činilo da je Jugoslaviji bolje nego istočno-evropskim susedima sedamdesetih godina. Nezavisni komunistički vođa Josip Broz Tito je ostavio u nasleđe suprotstavljanje hladnom ratu. Nakon njegove smrti osamdesetih godina, došlo je do pažljivo pripremljenih olimpijskih igara u Sarajevu, koje su ponudile svetu sliku mirne zemlje u kojoj svi žive zajedno. Međutim, to je bilo na površini. Mislim da sam prvi put shvatio da dolazi do raskida kada sam putovao po svim republikama 1983. godine, i kada sam čuo puno o postojanju separatista i to u nekoliko republika, Sloveniji i Hrvatskoj, ali ne samo tamo, bilo je i pretećih primedbi koje sam čuo tokom svojih razgovora, o tome šta ćemo mi uraditi njima i slično. Ni Slovenija ni Hrvatska same za sebe nisu imale ni diplomatsku ni vojnu moć da se stvarno odvoje. Izazov je bila jugoslovenska federalna vojska, koja je bila četvrta po veličini na svetu. Nemačka je obezbedila ne samo diplomatsku podršku već i oružje, čak i nakon međunarodnog embarga na uvoz oružja. Ja sam napisao priču o tome, priču koja se zvala "Blokada je šala", i otišao sam tamo i video sam da

kontrolni punktovi ne samo da obavljaju tu funkciju odvajanja već da preko granice prelazi oružje i da nema nikakvog ograničenja za to. Mi smo videli da je "MIG 21" oboren iznad Krajine. Oni su rekli da je to iz hrvatskih oružanih snaga, međutim, jasno je da su to istočno-nemačke oružane snage. Prema tome, mi smo znali odakle dolazi to oružje, da dolazi iz skladišta Istočne Nemačke i kada se postavi pitanje oružja, znalo se da dolazi iz Nemačke, očigledno da je iz skladišta Istočne Nemačke jer nije bilo nikakvog drugog načina da se snabdeju teškim naoružanjem. Dok su separatističke snage snabdevane, naoružavane, Nemačka je istovremeno upozoravala da jugoslovenska vlada i Ante Marković ne koriste oružje protiv separatista. Ante Marković koji je bio Hrvat koji je predsedavao vladi koja se već delila, koja nije bila u stanju da se suoči sa izazovima koji su bili pred njom. On nikada nije uspeo da organizuje podršku koaliciji, on bi mogao da dobije podršku u Beloj kući, ali nije imao nikakvu podršku kod kuće tako da je on bio čist promašaj. On je održao fikciju da se Jugoslavija održava zajedno. Jugoslovenska federalna vojska, koja je održavala zemlju zajedno, sada je postala cilj onih koji su hteli da razbiju zemlju. U maju 1991. godine, demonstranti su ubili mladog vojnika i izbacili njegovo telo na ulicu. Takvi i slični događaji su nosili predviđanje, koje je već u to vreme imala obaveštajna služba SAD. CIA je u oktobru 1990. godine rekla da će se Jugoslavija razbiti verovatno na nasilan način i otprilike to se desilo otprilike šest meseci nakon tog izveštaja. Niko nije obraćao pažnju na taj izveštaj. Juna 1991. godine, međutim, državni sekretar Sjedinjenih Američkih Država, Džems Bejker (James Baker) je uložio napor da spreči katastrofu. Odletio je u Beograd, glavni grad Jugoslavije da se sastane sa liderima republika i on je rekao: "Niko od vas nek ne preduzima korake o kojima nije postignuta saglasnost drugih". Međutim, Milan Kučan i Franjo Tuđman, lideri republika Slovenije i Hrvatske bili su sigurni da mogu da ignorišu državnog sekretara Sjedinjenih Američkih Država. Oni su samo nekoliko dana kasnije proglasili svoju nezavisnost 25. juna, jer su mogli da računaju na podršku ministra spoljnih poslova Nemačke Genšera i ministra spoljnih poslova Austrije Alojza Moka (Aloyz Mock). Krug nasilja koji je uništio Jugoslavijupočeo je kada je slovenački predsednik Milan Kučan naredio da se zauzmu carinske postaje Slovenije u odnosu na granice prema Austriji. Skinuta je jugoslovenska zastava sa granice. Slovenci su smatrali da imaju pravo da skinu te zastave, jer to bi bio kraj međunarodno priznate države. Mislim da Beograd ni jednog trenutka nije očekivao da će biti nasilnog otpora. Da bi se sprečilo nasilje, general Jugoslovenske armije Andrija Rašeta je informisao Milana Kučana da mnogi vojnici JNA odgovaraju na ovakav izazov, a da pri tom oni čak i nemaju pravu municiju. Ono što je

usledilo je da su oni dobili mnogo ohrabrenja s druge strane granice iz Beča i od Nemaca, i oni su smatrali da mogu da naprave veliki međunarodni slučaj od toga, da to proglaše ratom za nezavisnost. Ministar spoljnih poslova Nemačke Hans Ditrh Genšer je odletio na granicu prema Jugoslaviji da se sretne sa Kučanom i da upozori da se moraju održati granice. Kučan je naredio da slovenačka vojska puca na vojnike JNA, iako oni nisu imali pravu municiju. Jugoslovenski predsednik Marković je naredio da se federalna vojska povuče iz Slovenije, a da pri tom i ne pokuša da se suoči sa snagama za otcepljenje. U centru za medije koji se nalazio u podrumu, održana je konferencija za štampu i rečeno je da su slovenačke snage pobedile četvrtu po veličini vojsku u Evropi. Novinari u pres centru su o tome izveštavali širom sveta. Ono što se dešavalo u Sloveniji je da je Slovenija proglasila nezavisnost i uspostavila svoje carinske postaje na putu, a to je na televiziji portretirano kao da je jugoslovenska vojska bila agresor u odnosu na Sloveniju, koja je proglašavala nezavisnost. Manipulacija stranih novinara je uspostavila potpuno novi ton prikazivanja rata secesije Slovenije i Hrvatske. Rečeno je da je reč o snagama koje su pod dominacijom Srba koji napadaju. Međutim, realnost je potpuno drugačija. Načelnik Generalštaba Veljko Kadijević je pola Srbin, pola Hrvat, a komandant armije Stane Brovet je Slovenac.

Federalna vojska je pod Titom držala Jugoslaviju ujedinjenom i nije nikada imala proteste zbog ljudskih prava. Tito je insistirao na postojanju ravnoteže i zato se vojska sastojala od predstavnika svih naroda iz svih oblasti. Mi smo, mislim pri tome na zapad, trebali da sprečimo raspadanje dok ne dođe do sporazuma o rastavljanju Jugoslavije. Možda bi to uzelo godine, možda i decenije, ali do tada nismo mogli da priznamo one koji su međunarodno priznati od njihovih prijatelja. Nemački i austrijski lideri su i dalje verovali da se Slovenija i Hrvatska mogu otepeti bez rata, s druge strane su Amerikanci mislili drugačije. Mi smo mislili da to neće moći da bude mirnim putem, da će doći do užasnog rata. Ne može se dovesti do raspada unilateralnom deklaracijom Slovenaca i Hrvata i otcepljenjem tih zemalja tako što bi oni zauzeli granične prelaze jer to je nasilni akt i to je takođe kršenje Helsinških principa. Međutim, evropske snage i Ujedinjene nacije na kraju su priznale Sloveniju i Hrvatsku, a zatim i Bosnu kao nezavisne zemlje i prihatile su ih kao članice Ujedinjenih nacija. Stvarni problem je da je tu reč o unilateralnoj deklaraciji nezavisnosti i korištenju sile da bi se došlo do te nezavisnosti umesto da se mirovnim pregovorima dođe do takve nezavisnosti, a to je trebalo tako da se ostvari. Dok se najveći deo Evrope, uključujući Englesku, Francusku i Rusiju suprotstavljao raspadu Jugoslavije, jedino je Amerika bila dovoljno snažna da se suprotstavi Nemačkoj. U odluci

koja je imala dalekosežne posledice međutim, Amerikanci su odlučili da se povuku od ovog izazova. Džordž Keni (George Kenney) koji je kasnije podneo ostavku u znak protesta zbog ovakve politike, vodio je deo Stejt Departmenta (State Department) koji se bavio Jugoslavijom. "Naša naređenja su bila da se Amerika drži podalje od bilo kakve odgovornosti za rešenje ovog sukoba. Analitičari su mogli videti da će problem biti sve gori. Videli su da Evropljani neće moći izaći na kraj sa ovim problemom". Istorijski, SAD su podržavale multietničku Jugoslaviju u velikom periodu da bi se podržala stabilnost Jugoslavije u odnosu na nemačku ekspanziju. U stvarnosti Jugoslavija se nikada ne bi okupila 1918. godine, bez podrške Amerike i predsednika Vudro Vilsona (Woodrow Wilson). Vekovima je ovo područje bilo pod kolonijalnom vlašću Turske i Austro-ugarske monarhije. Austrija je koristila pravilo "zavadi pa vladaj" da bi održala svoju kontrolu oni su držali zavadu između Slovenaca, Srba, Hrvata i Muslimana. Habsburške vlasti su sprečavale da se taj veliki deo naziva Jugoslavijom, sve dok se nakon Prvog svetskog rata slovenski narodi nisu okupili i proglasili jednu državu. Nakon Drugog svetskog rata uz američku podršku, jugoslovenski komunistički vođa Josip Broz Tito je prekinuo sa istočnim blokom 1948. godine. Amerika je ušla i pružila pomoć da bi se stvorila jedna tampon država između istočne i zapadne dominacije. Kako je došlo do okončanja hladnog rata, Vašington je proglasio novi svetski poredak koji je stavio naglasak na ekonomsku utakmicu, a ne na antikomunizam, tako da je počela da nestaje potreba za zadržavanjem Sovjetskog Saveza, a to se dešava krajem osamdesetih godina sa Gorbačovim (Gorbachev) reformama. Jugoslavija postaje irelevantna u toj politici odbrane i početkom 1989. godine, Amerikanci su postali vrlo jasni. Novi ambasador SAD u Jugoslaviji informisao je vladu da Jugoslavija više nije strateški važna za SAD i odbranu zapada. Jugoslavija je postala nešto što može da se potroši. To je dovelo u zemlji do ogromne inflacije, zatim je došlo do specijalnih mera koje su primenjene u odnosu na druge republike. Bilo koji američki napor da se zadrži Jugoslavija, takođe bi doveo do sukoba između SAD i Nemačke, jer su nemački lideri u to vreme prvi put testirali svoju političku moć nakon Drugog svetskog rata. Američki predsednik Džordž Buš (George Bush) je proglasio specijalne odnose sa Nemačkom, jednu vrstu odnosa koju su SAD imale sa Engleskom. SAD su rekle da Nemačka ima odgovornost za uključjenje Istočne Evrope u zapad, jer Nemačka ima svoj nacionalni interes za to, to su njene komšije i prema tome ima sve mogućnosti da to uradi. U periodu nakon hladnog rata, Nemačka hoće ponovo da neokolonizuje Jugoslaviju, za to postoje dokazi, da rekolonizuje Balkan. SAD omogućavaju takvu politiku zato što je potrebno da se stabilizuje Istočna i

Zapadna Evropa tako što će se integrisati taj deo u Evropsku zajednicu i problem je u tome što postoji jedna vrlo važna zemlja koja je na putu tome, a to je Jugoslavija.

Dok su građani Hrvatske u početku bili podeljeni oko toga treba li ostati u Jugoslaviji, najekstremniji separatisti bili su članovi pronacističkih ustaša. Kao što je jedan kolumnist "Njujork Tajmsa" (New York Times), A.M.Rozental (A.M.Rosenthal) je napisao: "U Drugom svetskom ratu Hitler nije imao vojnih saučesnika i pogublivača i saveznika koji su imali više entuzijazma od njega od Hrvata i oni su se sada vratili 50 godina kasnije iz onoga što je trebalo biti njihov večni grob". Adolf Hitler smatrao je da je Jugoslavija veštačka tvorevina i to tvorevina koja je proizašla iz Versajskog ugovora kojim je završen Prvi svetski rat. Da bi se Jugoslavija razbila, on je uspostavio marionetsku državu Nezavisnu Državu Hrvatsku, koja je uključivala i Bosnu i Hercegovinu. Za vođu postavio je fanatičnog hrvatskog ustašu Antu Pavelića. On je sudelovao u zaveri za atentat na kralja Aleksandra u Marseju 1934. godine. I to su bili Nemci, nemački nacisti koji su postavili tog groznog ustaškog vođu koji je sasvim jasno dao do znanja da želi primeniti Hitlerovo konačno rešenje za Jevreje, Srbe i druge. Simon Vizental (Simon Wiesenthal) koji je pratio ustaške begunce tokom desetljeća zajedno sa drugim nacističkim ratnim zločincima rekao je sledeće "Moram priznati da sam zaista opsednut kriminalnim karakterom Nezavisne Države Hrvatske, čak su i Nemci bili zgroženi zločinima koje je ona počinila". Koliko je ljudi tamo izgubilo živote? Posebni izaslanik Hitlera na Balkanu Herman Nojbaheer (Herman Neubaher) napisao je: "Vođe ustaša hvalili su se da su pobili milion pravoslavnih Srba. Na osnovu službenih nemačkih izveštaja, procenjujem da je broj tri četvrtine miliona". Većina tih srpskih civila izgubila je život u ozloglašenom hrvatskom logoru smrti Jasenovac na obali Save između Hrvatske i Bosne. Istrebljenje Srba, Jevreja i Cigana u Sarajevu bio je zadatak najviših muslimanskih vođa, koji su uz nekoliko izuzetaka saradivali sa Hitlerom i Hrvatima. U okupiranoj Bosni i pod muslimanskom zaštitom postojalo je jedno jako muslimansko krilo koje je bilo antizapadno orijentirano, a koje je na međunarodnom planu predstavljao jerusalimski muftija. On je doveden u Sarajevo i tamo su ga dočekale gomile pune oduševljenja. Po završetku rata Hrvatska i Bosna nisu bile denacifikovane, ne samo da nije bilo nikakvih izvinjenja Srbima, Jevrejima i Ciganima nego je Titova službena politika bratstva i jedinstva uvođena među narodima. Nakon smrti dugogodišnjeg vođe Jugoslavije Tita, 1980. godine, desničarske emigrantske organizacije objavile su oglas u "Njujork Tajmsu" u kojem se kaže da Jugoslavija neće preživeti. Tamo je ponuđena karta koja je obuhvatala

kompletnu Bosnu kao deo Hrvatske. To je bila karta gotovo identična nacističkoj tvorevini Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

Godine 1990. kada je komunizam slabio u Istočnoj Evropi hrvatski separatisti svoje su nade uputili bivšem komunističkom generalu Franji Tuđmanu kojeg je Tito sedamdesetih godina poslao u zatvor zbog prevelikog nacionalizma. Tuđman se nalazio u komunističkom zatvoru dok je Tito još bio živ i tamo je on postao zagriženi nacionalista. Kada je izašao iz zatvora, umesto da učini ono što bi se očekivali da će disident obično učiniti, on je rekao "Dođavola sa komunistima", rekao je. "To nema nikakve veze sa režimom, ti užasni Srbi nas ugnjetavaju, Srbi su odgovorni za sve, Srbi su krivi i Srbi su sve to uradili". Tuđman je dobio i vrlo važnu pomoć i izvan Hrvatske prilikom svog uspona na vlast. Nemačka tajna služba bila je u velikoj meri aktivna u Hrvatskoj i celoj Jugoslaviji pokušavajući tokom osamdesetih godina da izgradi mostove između onoga što su se zvali nacional-komunisti, Stipe Mesić, Franjo Tuđman u Jugoslaviji, i ustaških revanšističkih organizacija koje su živjele u dijaspori, hrvatskoj dijaspori, to jest svih onih ljudi koji su imali nekakvog uticaja i težine a koji su pobjegli iz bivše nacističke marionetske države 1945. godine. On je shvatio da je važno da se s njima uspostavi neka saradnja i budući da se nalazio na istoj platformi tu nije bilo poteškoća. Poteškoće su se nastavile samo kad je on pokušao to prodati zapadu. On je naravno imao veoma dobar lobi, mnogo efikasniji od srpskog lobija i na taj način je on iznio svoje namere. Tuđman je vrlo često dovodio u neugodnu situaciju svoje najvažnije pristalice kao što je bio Helmut Kol (Helmut Kohl). Na primer, Tuđman je napisao knjigu u kojoj se minimiziraju ustaški zločini i u kojoj se tvrdi da je holokaust u velikoj meri preuveličan. "Hvala Bogu moja žena nije ni Srpkinja ni Židovka", rekao je prilikom jednog intervjua. Za nacionalnu zastavu Tuđman je odabrao repliku šahovnice koja se vijorila nad hrvatskim logorima smrti u Drugom svetskom ratu gde su Srbi, Jevreji i Cigani gubili živote. Tuđmanovi antisemitski pogledi bili su sakriveni i iza retorike koja je bila prihvatljiva zapadu. Uz pomoć "Ruder end Finn" (Ruder and Finn) kompanije za odnose sa javnošću iz SAD, neke od lažnih izjava Tuđmana našle su put do "Njujork Tajmsa". U tom tekstu, Tuđman je rekao da neće biti nikakvih represalija nad Srbima u Hrvatskoj ukoliko dođe do otcepljenja od Jugoslavije. Tuđman je tvrdio da je Hrvatska za Hrvate. To je bio njegov slogan sa implikacijom da oni koji nisu Hrvati, a bilo je mnogo Srba i mešanih brakova Jugoslovena, da se oni onda nisu mogli osećati, da će oni tamo biti prihvaćeni kao građani. Oni su zapravo bili građani drugog reda i on ih je za takve smatrao. Celih šest meseci pre izbivanja borbe, Srbi su otpušteni sa poslova u vlastima, novinskim kućama i

policiji. U gradovima poput Zagreba, Zadra i Dubrovnika, pod njihove kuće podmetan je eksploziv. Po prvi puta od Drugog svetskog rata da Srbi iz Istočne Hrvatske počeli su bežati preko reke Dunav. Srbi koji su radili u hrvatskim gradovima trebali su potpisati izjave lojalnosti. Oni koji nisu potpisali bili su otpušteni, a oni koji su potpisali bili su otpušteni kasnije. Svaka sumnja da je Tuđman sam izdavao naređenja za proterivanje Srba iz Hrvatske nestala je kada je Tomislav Merčep, jedan viši član Tuđmanove stranke HDZ identificiran od strane hrvatskih policijskih izveštaja kao jedan od dvojice hrvatskih vođa koji su vodili vodove za ubijanje srpskih civila u Istočnoj Slavoniji u okolini Vukovara i Osijeka krajem 1991. godine. Na zapadu nije bilo mnogo izveštaja o njemu. Međutim, Merčep je na svoj način raspalio rat u Slavoniji, spornom delu Hrvatske u kojem je započeo jugoslovenski rat. Merčepov saradnik u Osijeku bio je Branimir Glavaš. Za razliku od diskretnijih članova stranke HDZ, Glavaš nije krio da se želi identificirati sa ustašama iz Drugog svetskog rata dok je pozdravljao hrvatske zatvorenike. Dok su neki francuski intelektualci hvalili Hrvatsku kao deo nove Evrope, stare poznate snage našle su se na delu. Osijek je postao magnet za neofašističke grupe koje su se borile sa Glavašem. Među njima su bili britanski "Skin heds" (Skinheads), nemački i austrijski neofašisti i sledbenici francuskog ekstremiste Žan Mari Lepena (Jean Marie le Pen). Sjedinjene Američke Države koje su uskoro usvojile nemački pristup na Balkanu, ignorisale su nedavnu istoriju i ponudile jednostavno objašnjenje za borbe koje su izbile u većinskim srpskim krajevima Hrvatske pod nazivom Krajina. Pomoćnik državnog sekretara Ričard Holbruk (Richard Holbrooke) koji je rane godine jugoslovenskih ratova proveo kao američki ambasador u Nemačkoj, predstavio je službenu nemačku liniju. "Srbi su započeli ovaj rat, Srbi su prvobitni uzrok ovog rata, oni koji su pokušali sprečiti rat drukčije su to videli". Srbi u Hrvatskoj i van Hrvatske imali su i te kako dobra sećanja na ono što se dogodilo 1941. i 1945. godine, kad je Hitler deklarirao Hrvatsku kao nezavisnu državu. I grozote koje su se tada odvijale, ubistva i ostalo još su uvek bile u, radi se o velikom broju Srba koji su tada ubijeni. Radi se o stotinama hiljada Srba i mislim da je bilo sasvim razumljivo da, kad je Hrvatska objavila nezavisnost i usvojila novi ustav u kojem se ne spominje 600.000 Srba koji su još živeli u Hrvatskoj, da su onda Srbi bili veoma uznemireni. Od samog početka krivica je bacana na Srbe. Niko se nije potrudio da se osvrne natrag i da pogleda stvari u istorijskom kontekstu i da vidi zašto Srbi koji žive u Krajini i Srbi koji žive u srpskim područjima u Bosni i Hercegovini, zašto su oni tako neprijateljski raspoloženi prema ideji da budu pod vlasti Zagreba ili muslimanskog Sarajeva. Situacija se pogoršava 1989.

godine. To je simbolizirao odnos između Slobodana Miloševića, novog vođe Srbije i novog ambasadora u Jugoslaviji Vorena Cimermana Mislim da je Voren došao iz Beča gde se kao ambasador bavio uglavnom ljudskim pravima i njegov prvi potez kao ambasadora bio je da ode na Kosovo i da tamo pozdravi kosovske separatističke vođe. I to je automatski uvredilo relativno novo srpsko vođstvo na čelu sa Slobodanom Miloševićem. Krajem osamdesetih godina, etnički nemiri na Kosovu već su napravili scenu na kojoj će se odigrati raspad Jugoslavije. Srbi koji su na početku naselili to područje u sedmom veku, za njih je to bila kolevka njihove civilizacije i njihov Jerusalim i mesto gde su se nalazili njihovi najvredniji manastiri. Ovde treba reći nešto o istoriji. Albanci su isterali Srbe u 19. veku. Srbi su počeli terati Albance oko 1904. godine. Albanci su se vratili natrag tokom Drugog svetskog rata, kada su se nalazili pod talijanskom zaštitom i isterali Srbe. Po završetku rata, međutim, maršal Tito odlučio je da se srpske izbeglice spreče da se vrate u njihove kuće na Kosovu. Rezultat toga je bio da su Srbi izgubili većinu u toj pokrajini. Tito je veoma kriv za tu dramu na Kosovu. On je učinio gotovo nemogućim da se Srbi tamo vrate. Da bi albansko stanovništvo ostalo u jugoslovenskoj federaciji, Ustav iz 1974. godine je Kosovu dao autonomiju kao provinciji unutar Srbije. Međutim, Titovi albanski komunistički kadrovi su zloupotrebljavali tu autonomiju i oni su omogućili da ostatak Srba bude isteran velikom kampanjom nasilja. Život je postao jako težak za srpsku manjinu koja se našla u veoma teškom položaju. Kosovari su počeli da insistiraju na čisto albanskom, misli se na rasno čisto Kosovo u područjima gde je bilo jako malo Srba. Srbi su počeli koristiti reč 'etničko čišćenje' i to je upravo to i bilo. Srpske kuće konfiskovali su Albanci, pravoslavna hrišćanska groblja i manastiri su desekrirani. Krajem osamdesetih godina, srpsko stanovništvo na Kosovu smanjilo se od 50% na početku Drugog svetskog rata na samo 10%. Na sastancima sa američkim ambasadorom separatistički lideri su dobili podršku. Američki ambasador Cimerman i njegov šef Lorens Iglberger (Lawrence Eagleburger) su ignorisali činjenicu da su separatisti u Hrvatskoj i Sloveniji dobili podršku Nemačke. Oni su usvojili stav prema kojem se od samog početka trebalo kriviti Srbe za gotovo sve. Srbi su bili cilj gotovo svih poteza Sjedinjenih Država od samog početka. To su radile i američke novinske kuće, čiji su strani dopisnici uglavnom dobijali izveštaje od američkih ambasada. I kao što je bio slučaj sa Miloševićem, tu se nastojala skrenuti pažnja sa uloge zapadnih sila. Dok su neke zapadne vođe nazivali Miloševića arhitektom sukoba, prve hitce u tom ratu ispalili su naoružani separatisti u Sloveniji i Hrvatskoj sa velikom podrškom Nemačke. Nadajući se da će otkloniti katastrofu, Evropska zajednica organizovala je ustavnu

konferenciju 1991. godine, koju je vodio ugledni britanski diplomata lord Karington (Lord Peter Carrington) da bi se našao kompromis između onih koji se žele odvojiti od Jugoslavije i od onih koji je žele očuvati na okupu. Problem je bio u tome da su administrativne granice, odnosno unutrašnje granice Jugoslavije koje je smislio Tito 1943. godine, ostavile 1/3 srpskog stanovništva van Srbije, najviše u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj.

Te granice nacrtane su, povučene su na jedan neodgovoran način, od strane Titovog unutrašnjeg kabineta i to dok je rat još uvek trajao i nikada se o tome nije javno raspravljalo. U Hrvatskoj su održana dva referenduma istoga dana. Hrvati su velikom većinom glasali za odvajanje od Jugoslavije, a Srbi, a pogotovo oni u području Krajine su na sličan način, slično većinom glasali da ostanu unutar Jugoslavije. Kompromis za koji se zalagala Evropska zajednica i njeni pregovarači omogućio bi Hrvatskoj da napusti jugoslovensku federaciju, ali bi omogućio područjima gde su Srbi bili u većini da ostanu u Jugoslaviji ili da dobiju značajan stepen autonomije. Srbi koji su živeli u nezavisnoj Hrvatskoj dobili bi puna građanska i ljudska prava. U glavnom gradu Zagrebu hrvatski predsednik Tuđman izgleda da je nevoljno želeo prihvatiti taj kompromis kojim bi se sprečio veliki vojni sukob. Nemačka je, međutim, najavila da će priznati i Hrvatsku i Sloveniju unutar Titovih administrativnih granica pre kraja 1991. godine. Nije moglo biti kompromisa. Srbi su bili ogorčeni da je prvi čin novoujedinjene Nemačke bio to da se Jugoslavija podeli na najmanje tri odvojene zemlje. Ključna mogućnost da se Jugoslavija podeli na miran način bila je ugrožen nemačkim akcijama. Trebalo je zapitati i druge republike da li žele nezavisnost i bilo je sasvim jasno da će doći do građanskog rata u Bosni, ukoliko se to ne učini. Generalni sekretar Ujedinjenih naroda Peres de Kueljar (Peres de Cuellar) poslao je oštro sročeno pismo nemačkim vođama u kojima ih je upozorio da će priznavanje biti katastrofa. Nemački i austrijski ambasadori u Beogradu, privatno su savetovali protiv priznavanja Hrvatske. Međutim, pritisak od Kolove stranke i od velikog hrvatskog lobija u južnim delovima Nemačke, pogotovo Bavarske, bio je takav da je Genšeru bilo teško i dalje odgađati podršku. Do vremena kada je počeo rat, nemačko javno mnjenje već je pripremljeno stalnim napadima na Srbe. U jednom nemačkom uticajnom listu u Frankfurtu, komentari Johana Georga Rajzmilera (Johann Georg Reismuller) koji su bili u prilog Hrvatima, a protiv Srba podsetili je Petera Hankea na način na koji je Gebels (Goebels) ponekad govorio o Jevrejima. Desničarski "Frankfurter Algemajne Cajtung" napisao je da su novinari uglavnom uticali na nemačku politiku. "Sećam se da sam jedanput razgovarala sa Nemcima u Ministarstvu spoljnih poslova i da su oni rekli da su 'Frankfurter Algemajne Cajtung' zvali

'zagrebački Algemajne Cajtung' i to je bila jedna velika i uticajna grupa za pritisak i mislim da je bila jako važan faktor. Nemačka podrška za hrvatske separatiste dobila je jedan neverovatan izraz zahvalnosti na hrvatskoj državnoj televiziji. Srpska televizija emitovala je hrvatsku muzičku zahvalnicu Nemačkoj sa insertima ljudi koji su u Zagrebu u Drugom svetskom ratu pozdravljali nemačke okupatore i Hitlerove trupe. Hrvatska je nastavila manipulirati daleko širu publiku, pogotovo Nemačku i Sjedinjenih država kako bi stekla podršku za svoje separatističke namere. To je bilo sasvim jasno kada se radi o izveštavanju o ratu u okolini Dubrovnika, omiljenom letovalištu Njemaca. Hrvatska vlada je putem vašingtonskih lobista uspela uveriti veći deo sveta da Dubrovnik uništavaju Srbi u neprovociranim napadima koji su trajali tokom nekoliko meseci. Javno mnjenje navedeno je da veruje da je savezna vojska napadala Dubrovnik i da to nije bilo izazvano ničime nego tek čistom zlobom na njihovoj strani. Dvadeset petog avgusta 1991. godine, hrvatske strane napale su jednu bazu u Kotorskom zalivu i tamo su ih odbili uz velike gubitke. Jugoslovenske trupe bazirane u Crnoj Gori zatim su se borile duž obale i suočile se sa hrvatskim snagama blizu Dubrovnika. Pogodene su mete u Starom Gradu, uglavnom hoteli koji su iskorišćeni kao kasarne za hrvatske snage koje su takođe tamo na niže spratove smešale i izbeglice. Bilo je očito da Hrvati koriste Stari Grad u Dubrovniku kao odbrambeni zid. Oni su pucali iz bolnica, imali su minobacačke položaje odmah do hotela i došlo je do tog groznog bombardiranja dok sam ja boravio u podrumu, najgoreg za kojeg smo čuli i ja sam bio grozno ljut, svi drugi bili su u panici. Ja sam direktoru koji je bio u podrumu sa nama rekao "Možete li reći onom momku sa mitraljezom da prestane pucati na Srbe jer će oni pucati natrag?". Suprotno novinskim izveštajima bilo je jako malo štete u istorijskom Starom Gradu. Rečeno je da je 15.000 granata palo na Stari Grad Dubrovnik, a ja sam izbrojao 15 minobacačkih pogodaka u glavnoj ulici. Jugoslovenska savezna vojska mogla je za dva sata razoriti celi Stari Grad Dubrovnik, ali to nije učinila. Novinar Vašington Posta Piter Mas (Peter Maas) je posetio Stari grad nekoliko meseci nakon završetka borbi i zatekao je Dubrovnik u gotovo savršenom stanju. Mnogi ljudi su odlazili na scene krvoprolića a ne znaju gde su, ne znaju jezik, ne mogu komunicirati sa ljudima i oni jednostavno uzimaju samo saopštenja za štampu lokalnih vlasti. Sigurno je postojao orkestrirani napor hrvatskih vlasti, i slovenačkih, austrijskih i nemačkih, da se Srbi portretiraju kao grupa varvara. Međutim, činjenice na terenu nisu bile važne nakon što su stečeni prvi utisci. Umesto da priznaju da su napravili grešku, uticajni kolumnisti s obe strane Atlantika nastavili su pisati o tome da je Dubrovnik uništen. Javno

mnjenje je pomaknuto protiv Srba prema hrvatskom političkom cilju, a to je priznanje kao nezavisna država. Ovakve slike pomogle su da se ojača namera Nemačke da se priznaju separatističke republike i time sruši Jugoslavija. Da bi se prevladala britansko protivljenje priznavanju Hrvatske, nemački predsednik Vlade ponudio je britanskom vođi Džonu Mejdžoru (John Major) dogovor. Britaniji su ostavljene slobodne ruke da ne potpiše socijalni deo Evropske povelje 1992. godine, o tome se tada diskutovalo u britanskom parlamentu i to je omogućilo prostor za disanje Džonu Mejdžoru kod kuće. Međutim, Bosna će kasnije platiti veliku cijenu za to. I Francuska je odustala od protivljenja priznavanju nezavisnih republika. Sjedinjene države, jedina snaga koja je bila dovoljno jaka da se suprotstavi Nemačkoj počela se kolebati. Zamenik državnog sekretara Lorens Iglberger koji je ranije bio ambasador u Jugoslaviji, koji je govorio srpsko-hrvatski, znao je kakve su bile opasnosti većeg rata do kojeg će doći ukoliko dođe do priznanja pre dogovora etničkih grupa. Kada radite sa nečim što ima hiljadu godina istorije, kao što je ovde bio slučaj, morate shvatiti da jednom kada se otvori brana da može doći do jako groznih stvari na svim stranama. I na kraju je i ovde mir morao biti žrtva zbog domaće politike. Bližili su se američki izbori. Jedan razlog zbog kojeg smo morali to napraviti, priznati te republike je to što je to ovde postalo veoma važno unutrašnje političko pitanje, postojala je veoma velika hrvatsko-američka zajednica i gospodin Buš je, između toga, i zbog toga izgubio te izbore, zato jer oni nisu bili sretni zato što smo mi odlagali priznavanje Hrvatske toliko dugo. Nemački potezi ohrabрили su oružanu secesiju Slovenije i Hrvatske. Međutim, američka diplomatija, pogotovo putem Vorena Cimermana pomogla je da se stvori iskra za potpalu rata u Bosni i Hercegovini time što su podržavali Aliju Izetbegovića u njegovim secesionističkim naporima. I mi smo onda otišli Evropljanima i insistirali da oni priznaju Bosnu i da ćemo priznati sve tri države. I to je na kraju dovelo do rata. To je bio rat koji se mogao izbeći po mišljenju evropskih vođa. Bosanski Srbi su sve do relativno nedavno bili u većini u Bosni a zatim su Muslimani koji su imali veću stopu rađanja nego Srbi promenili ravnotežu i postali većinsko stanovništvo. I to je naravno bilo veoma teško za Srbe da prihvate i oni su sasvim rano dali do znanja da nisu spremni prihvatiti situaciju u kojoj će doći do nezavisne Bosne i Hercegovine po tada važećem Ustavu. Dapače, po tadašnjem ustavu je bilo nelegalno da Izetbegović proglasi nezavisnost jer svaka ustavna promena te veličine trebala je biti dogovorena od strane sve tri strane. Privatno su se evropski lideri brinuli o Izetbegovićevim tesnim vezama sa Iranom i mogućnosti muslimanske fundamentalističke države u srcu novoujedinjene Evrope. Sam Izetbegović imao je veze sa Irancima koje

datiraju od mnogo ranije nego što je on došao na vlast u Bosni, ustvari odmah nakon iranske revolucije 1979. godine. Došlo je do pregovora i jedan sporazum je bio spreman da se potpiše u kojem je trebalo garantovati da će Bosna biti unitarna republika u kojoj će Srbi imati isti status kao i unutar nove Jugoslavije. Činilo se da će Izetbegović pristati na to a onda je naglo prestao učestvovati u tim pregovorima. Izetbegović je učinio ono što je Zulfikarpašić nazvao udarcem u leđa. On se pojavio na televiziji a nije rekao Zulfikarpašiću da će to uraditi i optužio je Zulfikarpašića i Srbe koji su postigli taj sporazum da izdaju Bosnu i to je, kao što znate, tada bila veoma opasna stvar. To je trebalo biti upozorenje kakva je to vrsta čoveka i što oni misle o višenacionalnom društvu. U svojoj knjizi "Politika diplomatije" tadašnji državni sekretar Džejms Bejker napisao je da je ambasador Cimerman njega savetovao da prizna Bosnu. Priznanje Bosne je, međutim, prekršilo najosnovnije diplomatske norme. Da bi neka vlada mogla biti priznata mora imati punu kontrolu svoje teritorije, mora imati jasno uspostavljene granice i mora imati stabilno stanovništvo. Ni jedan od ta tri osnovna uslova nije postojao u februaru 1992. godine kada je Cimerman izneo svoj savet. Američki obaveštajni analitičari predvideli su da će priznavanje dovesti do rata, čak su i Nemci mislili da bi priznavanje Bosne mogla biti ozbiljna greška. Imali smo neka različita mišljenja početkom 1992. godine kada su Amerikanci podržavali priznavanje Bosne, a mi Evropljani verovali da bi prvo trebalo uspostaviti neki okvir za celo to područje. Ljudi koji su odlučivali o politici ignorisali su analitičare i negde krajem januara, početkom februara američka politika je napravila krug i odlučila preispitati stvari i priznati Bosnu i doživeti da i Evropljani zajedno sa nama priznaju Bosnu. Prema tome, negde od februara mi smo vršili veliki pritisak da se prizna Bosna i razmišljali smo o tome na koji ćemo način to učiniti, na koji će način istovremeno Amerika priznati Sloveniju i Hrvatsku. Uz američku podršku, priznanje odvojene bosanske države postalo je neizbežno. Lord Karington je pokušao izbeći katastrofu time što je portugalskog predstavnika Žozea Kutiljera imenovao da pronađe koje su zajedničke tačke Srbima, Muslimanima i Hrvatima pre nego što se prizna nezavisna Bosna. Zamolio sam ga da ode u Sarajevo i da održi razgovore sa tri strane kako bi se videlo da li se može doći do nekog sporazuma, da li bi se mogla uspostaviti neka nezavisna ali unitarna bosanska država u nekoj vrsti federalne kombinacije. Bosanski Srbi, Hrvati i Muslimani, svi su potpisali Lisabonski sporazum 18. marta 1992. godine. Njime se predviđala centralna vlada Bosne i Hercegovine i tri etnička kantona po uzoru na Švajcarsku. Mislim da je to bila njihova zadnja šansa da se sačuva Bosna pre nego što je rat izbio. Da se Lisabonski plan usvojio, Miša Gleni (Misha Glenny) je kasnije

rekao da ne bi došlo do bosanskog rata. Međutim, dva dana nakon potpisivanja došlo je do sastanka sa američkim ambasadorom Vrenom Cimermanom i Izetbegović je promenio svoje mišljenje o tome i rekao da to nije dao, da se odriče svog potpisa. Izetbegović se toga odrekao kao što se odrekao i mnogih drugih stvari. Cimerman je kasnije Dejvidu Binderu (David Binder) iz "Njujork Tajmsa" priznao da je Izetbegović nevoljno potpisao sporazum kako bi dobio evropsko priznanje. Više od godinu dana nakon početka krvoprolića u Bosni Cimerman je takođe priznao da Lisabonski plan uopšte nije bio loš, ali seća se da je rekao Izetbegoviću: "Ako vam se ne sviđa, što ga potpisujete". Cimerman je Izetbegoviću rekao: "Pričekaj da vidiš što Amerika može napraviti za tebe"...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Traka će završiti za nekoliko minuta.

Traka: "To je bio glavni preokret u našim naporima. Administracija je jasno rekla da smatra da taj predlog, moj predlog je bio neprihvatljiv bez sporazuma između Muslimana, Srba i Hrvata i sve strane su počele da se mobiliziraju za rat. Evropska zajednica je glasala onako kako je Amerika insistirala da se prizna Bosna 6. aprila, zajedno sa Slovenijom i Hrvatskom. Ovaj čin, piše Rodžer Koen (Roger Cohen) u "Njujork Tajmsu", kasnije je isto takav kriminalni čin kao što je i diplomatsko delo. I zaista, rezultat je bio izbijanje rata u Bosni i Hercegovini".

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dakle, gledajući sve ovo što sam nastojao da za ovo kratko vreme pokažem u ova tri dana i gledajući sad ovu traku koja potvrđuje praktično doslovce, ono što sam govorio o jugoslovenskoj krizi, a ima ih još mnogo, ne znam kako sada zvuče one patetične reči Tužioca koje smo čuli u ovoj sobi, kada je rekao, nesumnjivo da impresionira publiku: "To što se desilo u Jugoslaviji, to nije bila božija volja već volja ovog čoveka", pokazujući na mene. A kao što vidite, sve je drukčije i sve pokazuje da je optužnica lažna. Ako su ratni zločini izvršeni nad Jugoslavijom, ono što ste videli i ono što je videla jugoslovenska i svetska javnost onda oni koji su izvršili te zločine moraju da odgovaraju. Vi ne želite da ih pozovete na odgovornost s obzirom da ih predstavljate, ali ovo što je izašlo pred javnost zahvaljujući ovom žalosnom suđenju je stavilo sve te odgovorne pred veliku porotu koju čini čitavo javno mnjenje i oni neće moći da izbegnu odgovornost za zločine koji su počinili. Ja sam u to uveren jer verujem da većinu sveta čine pošteni ljudi. Kada to ne bih verovao, ne bi život imao nikakvog smisla. Ja sam siguran da ovo što su ova tri dana u ovako ograničenim mogućnostima u najširoj javnosti, ljudi mogli da vide svedoči između ostalog i o ovome Sudu kao o sredstvu koje se upotrebljava za nastavak zločina protiv moje zemlje. I ja sam siguran da to tako neće moći da opstane. Rekao sam svom sinu, vredi

ostati u ovom zatvoru ne znam koliko samo za jedan dan mogućnosti da se kaže istina, jer koliko god ta istina bila saznata širom sveta, nju više niko neće moći da ugasi i nju niko više neće moći da ospori, a istina je, kao što ste u ova tri dana mogli videti, na mojoj strani. Ja zato osećam ovde superiornost i zato se osećam kao moralni pobednik bez obzira na vaše paragrafe i bez obzira na vaše namere koje su takođe svima postale jasne. Uostalom bar vi, Englezi, možete da pročitate spektakl poslednji i da vidite kako vaši istaknuti ljudi gledaju na ovo suđenje, na optužnice, na njihovo spajanje i na razloge zbog kojih su to svi oni koji su u tome učestvovali uradili. Uostalom, javnost će imati prilike da kaže svoje. Ona predstavlja porotu zato što je ovaj Sud očigledno nema.

Završio sam i ovo je bila moja izjava, kao što ste rekli na početku kada ste mi davali reč, a uvodno izlaganje podneću kad Tužilac podnese sve radnje koje je predvideo da na ovom Sudu sprovede u skladu s vašim pravilima. Žao mi je što ne mogu i ovu kasetu da pokažem, jer ova kasetu bi pokazala kako su se montirali snimci koji su obišli svet i koji su izazvali strašnu mržnju prema Srbima, bes ljudi, kako su se montirali i kako se lagalo. A to je iz iste kuhinje iz koje je bio napravljen i tzv. lažni izbeglički logor na jugoslovensko-makedonskoj granici, zvao se Stankovci gde su skupili 30.000 Albanaca iz Makedonije, da ih prikažu medijima i diplomatama jedan dan, a kada su sutradan došli naivni diplomati da ponovo posete logor njega više nije bilo, jer su ih pustili da idu kući. Ta kuhinja koja je napravila i Stankovce i bodljikave žice, i Račak, Markale u Bosni, i sve moguće prevare koje su u medijskom ratu upotrebljene da se Srbi proglase za zlikovce ili na sličan način kao što ovde ljudi govore na ovoj traci koju nismo ni mogli da vidimo iako je ova tehnika najbolja, predstavljaju čitav jedan niz pretekst laži koji je upotrebljen da bi se izvršio zločin nad mojom zemljom. Zločinci će za taj zločin odgovarati, u to sam uveren. Završio sam.

(Transkript preuzet sa www.hlc.org.yu)

Svedoci odbrane (I)

VOJISLAV ŠEŠELJ: JEDINSTVEN NASTUP, BEZ OBZIRA NA RAZLIČITE IDEOLOŠKE ORIJENTACIJE

Utorak, 23. avgust 2005.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: (...) Naime, poenta ovoga što želim da vas pitam je sledeći citat, "Kosovo i Metohija", to je na stranici 606, dotle smo stali prošli put, vaš kolega, profesor Ratko Marković, kaže: "Kosovo i Metohija je etnički heterogeni prostor i tako mora da ostane. Svako ko proba da etnički očisti ovaj prostor, neće uspeti" i dodao da je "ovaj prostor istorija napravila etnički raznolikim i da se ta etnička struktura ne može menjati, Albanci su ti koji treba da dokažu da hoće suživot sa drugim nacionalnim zajednicama". I tako dalje. Recite mi kada ste se vi u vašem političkom radu i, uopšte, u vašem javnom radu sreli sa ovom idejom etnički čistog Kosova?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa ta ideja je poprilično stara. Ona datira još iz vremena Titovog komunističkog režima. Komunistički režim je posle Drugog svetskog rata zabranio povratak svih, u toku rata, prognanih Srba na Kosovo i Metohiju, a takvih je bilo više od 100.000. Tada su talijanski okupatori i kvistlinške snage, takozvani "balisti", sačinjeni od Albanaca fašista proterivali Srbe i otimali im imovinu, da bi ubrzano menjali etničku strukturu Kosova i Metohije za eventualne pregovore nakon Drugog svetskog rata, pogotovo ako ne pobeđe njihovi fašistički saveznici, imali su u vidu i tu varijantu. Pre Drugog svetskog rata, otprilike je etnička struktura Kosova i Metohije bila ujednačena. Otprilike je bilo pola Srba i ostalih nacionalnosti, Muslimana, Goranaca, Turaka i Roma, a pola Albanaca. Nakon Drugog svetskog rata poremećena je ta nacionalna struktura. Komunisti tome

doprinosu na taj način što zabranjuju zakonom povratak prognanih Srba. I njima imovina nikad nije vraćena. Posle toga komunisti izmišljaju posebnu autonomnu teritoriju pod nazivom "Autonomna oblast Kosovo i Metohija". To je bio niži stepen autonomije od Vojvodine sve do Ustava iz 1963. godine. Po Ustavu iz 1963. godine autonomni status Vojvodine i Kosova i Metohije je izjednačen i to postaju, obe su pokrajine, po Ustavu iz 1963. godine. Tadašnji Titov režim albanskim komunistima na Kosovu i Metohiji daje apsolutnu vlast i oni počinju sistematski da vrše pritiske na srpski narod i ostale nacionalnosti da se iseljavaju sa Kosova i Metohije, a veliki broj albanskih emigranata dolazi iz Albanije (Albania), mnogi bežeći od staljinističkog režima Envera Hodže (Enver Hoxha) koji je, svakako, bio mnogo teži i nepodnošljiviji od Titovog režima...

SUDIJA ROBINSON: Hvala, sledeće pitanje molim.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U vezi sa tim ciljem "etnički čisto Kosovo", pisali su razni javni radnici i osamdesetih godina. Da li se sećate da je tada u SFRJ bio jedan veoma ugledan, u to vreme, teorijski časopis koji se zvao "Socijalizam"?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li se sećate da je i tu bilo i uopšte u široj javnosti opštepoznat cilj albanskih separatista da se napravi etnički čisto Kosovo.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Do 1981. godine o tome u javnosti nije smelo da se govori. I pogotovo nije smelo da se piše. ni u časopisima, ni u knjigama, ni u novinama. Režim je vrlo okrutno postupao prema svakome ko bi to pitanje pokušao da pokrene u javnosti. Poznat je slučaj Dobrice Ćosića koji je kao član Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije to pitanje pokrenuo 1968. godine, on je odmah smenjen sa svih političkih funkcija i potisnut u stranu i narednih godina bio intenzivno praćen i šikaniran od strane policije. Ćosićev primer trebao je svim drugima da pokaže šta će im se desiti ukoliko uopšte pokrenu pitanje lošeg položaja srpskog naroda pod vlašću albanskih komunista na Kosovu i Metohiji. Imamo i drugi jedan slučaj. U vreme rasprave o ustavnim amandmanima iz 1971. godine kada je Titov komunistički režim pokazao svoju nameru da Kosovu i Metohiji dodeli državne atribute, neki beogradski ugledni intelektualci, predvođeni profesorom Pravnog fakulteta Mijhajlom Đurićem, tadašnjim asistentom, sadašnjim profesorom Kostom Čavoškim i mnogim drugim, suprotstavili su se u javnoj diskusiji o predlogu ustavnih amandmana. Profesor Đurić je osuđen na osam meseci zatvora, ovi ostali su izbačeni sa Pravnog fakulteta i sve do vašeg dolaska na vlast, oni nisu mogli da se vrate na Pravni fakultet.

(...)

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Dobro. Dakle režim je proganjao svakog onog ko javno progovori o problemima koji su realno prisutni na Kosovu i Metohiji, sve do 1981. godine kada dolazi do poznatih albanskih separatističkih demonstracija u Prištini (Prishtine) i drugim gradovima. Tek od 1981. godine u tadašnjoj jugoslovenskoj javnosti počinje otvorenije da se govori o tom pitanju, o tom problemu. I onda počinju postepeno da izlaze na videlo mnoge činjenice, mnoga tragična životna iskustva progonjenih Srba, čak i progonjenih Albanaca. Među njima, profesor, tadašnji, beogradskog univerziteta, Halit Trnavci (Halit Trnavci), na primer, morao je da beži sa Kosova i Metohije zato što se suprotstavljao albanskom separatizmu, zato što je smatrao da je budućnost kosovsko-metohijskih Albanaca u mirnom životu zajedno sa Srbima i ostalim nacionalnostima i da je njima na Kosovu i Metohiji život neuporedivo teži nego u Enver Hodžinoj Albaniji.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, gospodine Šešelji, da li je bilo jasno već početkom osamdesetih godina da se sasvim javno raspravljalo o tom javno saopštenom cilju o etnički čistom Kosovu koji su imali albanski separatisti?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da. I te 1981. godine između hrvatskih, slovenačkih, srpskih, muslimanskih, makedonskih i svih drugih političara nije bilo nikave razlike u oceni trenutnog stanja na Kosovu i Metohiji. Svi su bili, bar na rečima, protiv albanskog separatizma, protiv etničkog čišćenja Kosova i Metohije, protiv uskraćivanja elementarnih građanskih prava i sloboda. Te 1981. godine izgledalo je da će sve tadašnje jugoslovenske federalne jedinice da pomognu eliminisanju albanskog separatizma u njegovom najekstremnijem vidu, koji je već počeo da se oličava kroz ulično nasilje. Postojala je još jedna vrlo interesantna stvar. Svi albanski separatisti 1981. godine nastupaju kao marksističko-lenjinistički revolucionari Enver Hodžine provincije. Dakle kao oni najgori, najmračniji staljinisti, što je i u okviru komunističkog režima bilo već nepodnošljivo, jer je taj komunistički režim već počeo da slabi po pitanju nekih elementarnih građanskih sloboda i prava koja su počele da se obnavljaju. Dakle, oni su tada predstavljali najzadnju političku kategoriju na prostoru tadašnje Jugoslavije. I bio je postignut konsenzus da nema povratka na staro, da nema povratka na staljinizam, bar verbalno su se zalagali za demokratizaciju, za liberalizaciju i tako dalje. Ja lično mislim da to nije bilo moguće bez višepartijskog sistema, ali tada je javnost zasipana takvim političkim stavovima.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li vi, jeste li razmišljali o tome kako to da je 10 godina kasnije, upravo Srbima koji su se suočili sa tim zlom, koji su se borili protiv tog zla, u čijem je javnom mnjenju etničko čišćenje smatrano jednim prljavim i zločinačkim ponašanjem, kako to da je došlo do toga da se Srbima stavlja primedba i Srbi optužuju za nekakva etnička čišćenja?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa zato što je naknadno došlo do mešanja zapadnih sila i Vatikana (Vatican) u unutrašnje jugoslovenske odnose u cilju razbijanja Jugoslavije, a tada su proradili zapadnjački servisi za vođenje specijalnog propagandnog psihološkog rata i tada su birane najpogodnije floskule kojima bi se ocrnili Srbi, u celini, kao narod i srpski političari, jer se na zapadu smatralo da je Srbima najiskrenije stalo do Jugoslavije i da su Srbi jedini spremni da se energično bore za opstanak Jugoslavije. Da je sve druge moguće instruisati u sprovođenju zapadne politike razbijanja Jugoslavije. Dakle, sve ono što je negativno bilo u prošlosti kao pojava u raznim delovima Jugoslavije, nakanadno se pripisuje Srbima kao njihova namera, kao njihov cilj, kao njihova volja, kao njihova želja, kao njihov plan i tako dalje.

SUDIJA ROBINSON: Znači vi kažete da je postojao namerni pokušaj zapada da demonizuje i ocrni Srbe?

SVEDOK ŠEŠELJ: Taj plan je postojao prvo u Vatikanu i Nemačkoj (Germany), a onda su se priključile i sve ostale zapadne sile. Negde do 1991. godine Amerika (United States of America) se kolebala da li da ide u rasturanje Jugoslavije ili ne. Izgledalo je, u jednom trenutku, da Amerika ima za cilj očuvanje Jugoslavije, naravno uz slamanje komunističkog sistema u njoj. Međutim, pošto su Nemačka i Vatikan imale primarnu ulogu u svim političkim procesima na Balkanu u to vreme, pošto su one imale spremne servise za sprovođenje svojih namera, Amerika je jednostavno naknadno počela da sledi takvu politiku i čak uspela ubrzo da prednjači u vođenju takve politike.

SUDIJA ROBINSON: Hvala.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: I kod mene zato što je verovatno se računalo da se s druge strane štampa, tako da je ovaj srpski tekst prilično neupotrebljiv, ali recite šta je poenta bila vašeg tada javnog istupanja, vas i ostalih učesnika. Vi ste politički delovali kao potpredsednik Vlade zajedno sa drugim članovima Vlade. Šta je bila glavna poruka i poenta vašeg političkog nastupa u to vreme, dakle ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Naš nastup je bio jedinstven, dakle bez ikakvih idejnih i političkih odstupanja, iako smo bili različitih ideoloških orijentacija. Mi prvo želimo smirenje opšte situacije na Kosovu i Metohiji. Mi želimo dijalog između srpskih i albanskih političkih predstavnika i predstavnika ostalih političkih zajednica na Kosovu i Metohiji. Mi želimo da se dokrajče svi oblici terorističkih dejstava. Ubeđujemo Albance da terorizam nije u njihovom interesu, da mešanje zapadnih sila nije u njihovom interesu. Mi im govorimo, dakle, da ih zapadne sile pokušavaju iskoristiti za svoje ciljeve, a na kraju će oni ostati veoma oštećeni u svojim nacionalnim interesima, baš kao i Srbi. Dakle, u svakom slučaju, naša misija je misija smirivanja, misija ubeđivanja. Mi tu obećavamo i kao predstavnici Vlade da ćemo i više investirati na Kosovu i Metohiji, mi tu obećavamo ...

(...)

SUDIJA BONONI: Ja bih hteo da vam postavim jedno konkretno pitanje u vezi sa Račkom, veoma konkretno pitanje. Vi ste rekli da ste do trenutka održavanja konferencije za štampu imali određene informacije. Recite nam u koje doba dana je održana ta konferencija za štampu?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa moglo je biti oko podne, ne znam tačno. Ne mogu se sada tačno setiti, podne, 13.00, otprilike u to vreme. Negde u pola dana, sad ne znam tačan sat. To je 17., a akcija u Račku je bila 15.

SUDIJA BONONI: Moje konkretno pitanje glasi: koji je bio izvor vaših informacija?

SVEDOK ŠEŠELJ: Policija. General Vlastimir Đorđević, general Sreten Lukić. Ja sam već na prethodnom svedočenju ...

SUDIJA BONONI: Da li ste vi razgovarali sa svakim od njih pre 17. januara i to u vezi sa Račkom?

SVEDOK ŠEŠELJ: Mogu vam dati detalje koji će biti veoma ubedljivo svedočanstvo o tome. Ja sam već rekao da smo 16. januara, dakle dan nakon akcije u Račku, general Vlastimir Đorđević, Vojislav Živković, Sonja Šćepanović i ja policijskim helikopterom putovali iz Prištine u Prizren (Prizren). Po ponovom dolasku u Prištinu, general Vlastimir Đorđević mi je pričao kako je čak sutradan helikopterom po povratku iz Prizrena za Prištinu, nadletao Račak, da je video tamo mnogo stranih novinara, verifikatora OEBS-a i tako dalje. Dakle i to je jedan detalj. Ja sam vam već rekao u toku ručka u sedište policije u Prištini da smo imali prve informacije o borbi sa teroristima u Račku. Ali pitanje gospodina Miloševića je vezano za moji izjavu na konferenciji za štampu, to ćete videti na stranici 50 u originalu. Ja ne znam gde je to u engleskom prevodu, ali verovatno negde pri kraju engleskog prevoda. Ja tamo govorim o akciji u Račku kao o nečemu što se u američkoj vojnoj

terminologiji naziva "triger ivalent" (trigger event, događaj okidač), događaj okidač, događaj inicijalna kapisla, vi to bolje, verovatno, razumete od mene pošto moje znanje engleskog nije toliko dobro. I ja ovde kažem: "Vi znate da je CIA organizovala masakr na pijaci Markale u Sarajevu, zločin u ulici Vase Miskina, na Partizanskom groblju kod Stare pijace i tako dalje ...

SUDIJA BONOMI: Molim vas imajte na umu pitanje koje sam vam postavio. Vi kažete da se to nalazi negde pri kraju konferencije za štampu i kažete da ste koristili reč na engleskom "triger" (trigger, okidač). Možete li da mi kažete gde se to nalazi?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ne, ja nisam koristio tu reč na konferenciji za štampu, ja vam govorim o pojavi, ja vam objašnjavam da vam bude jasnije, ja vam objašnjavam podvalu sa pijacom Markale u Sarajevu, jer je već Verifikaciona misija ...

SUDIJA BONOMI: Gospodine Šešelj, ja želim da se pozabavimo jednim konkretnim pitanjem. Bio bih vam zahvalan ukoliko biste se koncentrisali na to. Pitao sam vas koji je vaš izvor informacija, vi ste mi odgovorili na to pitanje i sada možemo da idemo dalje.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Šešelj, pomenuli ste izraz "montiranje događaja" kad ste iznosili primere. Kao potpredsednik Vlade Srbije, da li ste imali bilo kakva saznanja o nekakvom prevoženju leševa sa Kosova u ostale delove Srbije?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nikakvog prevoženja leševa nije bilo, a da je u njih bila uključena Vlada ili bilo koji državni organ. To vam garantujem. Leševe je prenosio onaj ko je želeo, u pogodnom momentu, da ih nađe gde ih je zakopao, da bi to iskoristio u političke ciljeve. Kao potpredsednik Vlade Srbije došao sam u posed dokumenta od 12. avgusta 1998. godine. Republikanski odbor u američkom Kongresu (US Congress, United States House of Representatives) uputio je Kongresu izveštaj u kome se govori da je na Kosovu i Metohiji potreban taj "triger event", nešto poput onoga što su Muslimani uradili u Sarajevu, da bi se medijum svetske javnosti okrenuo protiv Srba. To se govori u kongresnom izveštaju Republikanske partije (Republican Party) od 12. avgusta ...

TUŽILAC NAJS: Žao mi je što moram da intervenišem više nego što želim, ali, pre svega, pitanje je bilo dosta sugestivno, postavilo se pitanje o montiranim događajima, zatim o nečem drugom, ali da ostavimo to po strani. Ako će svedok da iznosi ovde tvrdne da je prevoz leševa obavio neko drugi, a ne oni koji su delovali u ime optuženog, mi bismo bili veoma zainteresovani za takve dokaze. Ali čini i se da nam neće pomoći ovaj takozvani "triger

event", to jest ovaj dokument od 12. avgusta 1998. godine. Mi bismo voleli da čujemo ko su te osobe koje su eventualno izvršile transport tih tela. To nas veoma zanima.

SUDIJA ROBINSON: To je nešto što vi možete da postavite tokom unakrsnog ispitivanja. Gospodin Šešelj, koji je izvor ovih vaših tvrdnji da su neke druge osobe, neki drugi organi odgovorni za prevoz tih leševa i da su oni imali na umu neke konkretne ciljeve za to? Dakle recite nam koji su dokazi, koja je dokazna osnova za to? Ovo je veoma važan deo Predmeta. Ako imate dokaze o tome, molim da ih iznesete.

SVEDOK ŠEŠELJ: Imam dokaze o tome. Kao potpredsednik Vlade Srbije došao sam do saznanja da je CIA formirala posebnu operativnu grupu čiji je cilj obaranje Slobodana Miloševića sa vlasti i njegove partije. Na čelu te grupe bio je Džon Dojč (John Deutsche). Sedište grupe je bilo u Beču (Vienna). Kao potpredsednik Vlade Srbije došao sam do saznanja da tamo odlaze lideri opozicionih, prozapadnih političkih partija po instrukcije i kao potpredsednik Vlade Srbije dobio sam saznanja od naših obaveštajnih službi da je CIA vrbovala šefa Službe državne bezbednosti Jovicu Stanišića i načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije Momčila Perišića i da su oni uključeni u operaciju obaranja Miloševića.

SUDIJA ROBINSON: Još uvek nam niste izneli informacije o prevozu leševa. Da li ćete doći do toga, jer ja sam vam u vezi s tim postavio pitanje?

SVEDOK ŠEŠELJ: Doći ću sigurno, gospodine Robinson. Sve šta znam ja ću vam reći vrlo rado. Ja vas molim, ako sam suviše preopširan u izlaganju, da me opravdate pošto mi je to, možda, jedna profesionalna mana. Ali ću vam reći sve činjenice.

SUDIJA ROBINSON: Zaustavite se za trenutak. Da, govorite preširoko. Recite nam samo koje informacije imate o tome da su tela prevezla neke druge osobe, koje druge osobe i recite nam zbog čega su to učinile. Ostavite uvod po strani. Ne treba da slušamo uvod u sve to. Iznesite nam samo dokaze, ukoliko postoje. Pustite gospodina Šešelja da odgovori na pitanje.

SVEDOK ŠEŠELJ: Moj odgovor može biti korektan samo ako je potpun i ja vas molim za strpljenje jedan minut. Ja ću vam dati potpun odgovor na to, a mislim da je pitanje veoma važno.

SUDIJA ROBINSON: Mi imamo opšte informacije, imamo kontekst i, kako vi kažete, radilo se o zavere od strane Sjedinjenih Američkih Država kako bi se gospodin Milošević svrgao s vlasti. Takođe ste pomenuli određene

osobe iz Jugoslavije koje je CIA vrbovala. Dakle, imamo te informacije. Sada nam dajte informacije da su neke druge osobe izvršile prevoz tih leševa.

SVEDOK ŠEŠELJ: 5. oktobra, u vreme prozapadnog mafijaškog puča, nekoliko policijskih generala se eksponira na strani pučista. Oni nakon toga imaju visoke funkcije u novom prozapadnom režimu. Niko ih ne poziva na odgovornost, a ako je bilo prevoza leševa, onda su oni morali biti neposredno odgovorni.

SUDIJA ROBINSON: Dakle to je vaše vlastito tumačenje i vaša vlastita procena tih događaja, međutim vi ne posedujete dokaze, jer to nisu dokazi. Radi se samo o vašem mišljenju.

SVEDOK ŠEŠELJ: Drugo, dokaz je to da niko u Srbiji nije procesuiran zbog prevoza leševa.

SUDIJA ROBINSON: Ako vi okarakterišete svoje mišljenje kao dokaz, to neće da učini da to zaista i postane dokaz. Ipak, čujmo.

SVEDOK ŠEŠELJ: Leš Dibrana Danija (Dibran Dani) koji je shranjen od strane naših vlasti 5. juna 1999. godine uz svu dokumentaciju, kako je došlo do pogibije, fotografisan je, uzeti su svi podaci, uzeti su svi uzorci, dakle postupalo se strogo u skladu sa zakonom. Leš je sahranjen kod Izbice (Izbice) na Kosovu i Metohiji, a kasnije pronađen u Petrovom selu u Srbiji kod Dunava. Zašto bi bio interes naše vlasti da leš koji je jednom uredno sahranjen, uz svu dokumentaciju, uz sve dokaze, uz fotografisanje, postoje fotografije, možete ih dobiti od policije iz Beograda, zašto bi taj leš bio iskopavan, pa prebacivan u Petrovo selo kod Dunava. Valjda zdrava logika ne dozvoljava da se nešto desilo kako je predstavljeno. Taj se zove Dibran Dani, ekshumiran je u Izbici, fotografisano groblje gde je nađen, izvršen spoljašni pregled leša, izvršena obdukcija, leš zatim sahranjen na muslimanskom groblju u selu Nevoljane (Novaline). Postoji fotografija njegovog groba i o svemu su sačinjeni službeni zapisnici i foto dokumentacija. Leš je, taj, sahranjen 5. juna 1999. godine. Dakle neposredno pre dolaska okupatora, KFOR-a (Kosovo Force), što čini vrlo verovatnom pretpostavku ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelji, ja pretpostavljam da, ustvari, vaš odgovor postavlja pitanje zbog čega su ta tela prevežena. Dakle, vi postavljate to pitanje, pitanje kojim se upravo mi bavimo. Ja sam mislio da vi imate neke dokaze o tome, ali izgleda da nemate. Gospodine Miloševiću, pređite na sledeću temu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Šešelji, postaviću vam u vezi sa ovim nekoliko pitanja. Šta znate vi o tim hladnjačama sa leševima i otkopavanju leševa u Batajnici i drugim mestima u Srbiji, van Kosova i Metohije?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvi je priču o leševima lansirao izvesni Oskar Kliper iz Zaječara. On je radio u Službi Državne Bezbednosti i on i njegov sin, pa su radili na Kosovu i Metohiji, pokrali su neko zlato i zbog toga su bili izbačeni iz službe. Taj Oskar Kliper je promenio ime, naknadno, u srpsko, zvanično i počeo je da izdaje neku kriminalističku reviju u Zaječaru. On je prvi plasirao priču o leševima koja je bila fantastična za srpsku javnost. Vidite, ako neko želi da sakrije leševe, ako to želi država, ako to želi vlast, ona ima na raspolaganju ogroman broj mogućnosti. Na mnogim grobljima u Srbiji mi imamo krematorijume. Kod nas je već odavno uvedena i praksa spaljivanja umrlih. To je moglo da se uradi na tim grobljima. To je moglo da se uradi na bilo kom groblju.

SUDIJA ROBINSON: Gospodin Šešelji, iz kog razloga je ovaj gospodin "Oskar", ne znam kako mu je prezime bilo, zašto je on lansirao tu priču o leševima? Iz kog razloga? Koja je bila svrha toga?

SVEDOK ŠEŠELJ: Svrha je bila da se srpska javnost zapanji i da se tako opravda otmica isporuka Slobodana Miloševića Haškom tribunalu. To je u te svrhe urađeno i kad je to urađeno, priča ja posle zamrla. Nemate nikavih rezultata zvanične istrage ko je vozio leševe. Samo su leševi identifikovani, isporučivani na Kosovo i Metohiju i tako dalje, jer ljudi koji su organizovali prevoz leševa posle su ostali u vrhu režima. Nemoguće je da istraga ne pokaže ko je vozio leševe, ko je dovezao hladnjaču? Znači, da je hladnjačom neko dovezao leševe, pa ih negde zakopao, to bi bilo objašnjivo. Ali da neko celu hladnjaču sa leševima gurne u Dunav, u Dunav kome vodostaj neprekidno varira, jednog dana je ta hladnjača morala isplivati na površinu. To je izvan svake logike.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: (...) Da li, na primer, ovaj set dokumenata pokazuje da je država upravo zvanično i u skladu sa propisima ostavljala tačno trag kada je neko ubijen, sa svim elementima potrebnim i propisanim zakonom?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: U dokumentaciji Vlade Srbije i Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije, mora biti veći broj dokumenata iz kojih se vidi da smo mi kao Vlada, u više navrata insistirali kod svih policijskih organa da se krajnje pažljivo tretiraju svi leševi, bilo da je reč o žrtvama terorista, bilo da je reč o ubijenim teroristima, stradalim civilima u bombardovanju i tako dalje. Da se svi leševi uredno, po zakonu, obrade, propisno sahrane, da se obeleže grobovi, da se svaki leš obeleži tako što će mu se prikopčati kartica od neuništivog materijala sa osnovnim podacima. To postoji u arhivi Vlade Srbije.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Koliko je često to prigradsko naselje bombardovano od strane NATO? Jeste li vi živeli sve vreme rata u Batajnici?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam dve trećine noći proveo u Batajnici, a, otprilike, svaku treću noć sam bio dežurni potpredednik Vlade Srbije, nalazio sam se u zgradi Vlade ili u Centru za obaveštavanje i uzbuñjivanje u republičkom centru, prateći nalete NATO bombardera. Dakle, dve trećine noći sam proveo u svojoj kući u Batajnici. Batajnica je svake noći bombardovana, jer se u Batajnici nalazi jedan od naših najvažnijih vojnih aerodroma. Uz aerodrom bombardovani su i civilni objekti. Batajnica ima i civilnih žrtava. Između ostalog u Batajnici je poginula trogodišnja devojčica Milica Rakić od avionske rakete.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala vam. A da li je poligon Specijalne antiterorističke jedinice na kome su ovi ukopani leševi koji su otkriveni, ja sam to pročitao u novinama kad sam bio već u zatvoru i uopšte, taj centar Specijalne antiterorističke jedinice ikad bombardovan za vreme NATO agresije?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Centar SAJ-a ili Specijalne antiterorističke jedinice nalazi se na ulazu u Batajnicu. U toku celog rata ni jedna avionska bomba i ni jedna raketa nije pogodila taj centar. Sama jedinica je već izmeštena pre početka bombardovanja. Ona je najviše bila angažovana u antiterorističkim dejstvima na Kosovu i Metohiji, ali u centru nije ostao niko. Dakle, centar je mogao biti gađan, a da ne bude ni jedne žrtve. Međutim, centar nikad nije bio gađan, a u dvorištu centra, nakon rata i nakon promene vlasti, nađena je ogromna količina leševa.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E da, sada da vas pitam, gospodine Šešelji, s obzirom na intenzivnu pažnju koja je posvećivana Batajnici i svakodnevno bombardovanje Batajnice i činjenicu da samo taj centar Specijalne antiterorističke jedinice nije bombardovan...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Gađali su nam u Beogradu bolnice, škole pod sumnjom da su možda u njima i vojnici sakriveni kako su to govorili NATO propagandisti. Neverovatno je da centar Specijalne antiterorističke jedinice nikad nije gađan. Gađana je prazna zgrada Generalštaba, prazna zgrada Ministarstva odbrane, gađani su mnogi drugi objekti, ali sedište jedne od najvažnijih naših policijskih jedinica nikad nije gađan.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. E sada, pošto je taj deo terena, dakle Batajnice, pa prema tome i taj centar bio predmet pažnje,

osmatranja i tako dalje, da li je bilo moguće da neko sahranjuje stotine leševa na poligonu za obuku te elitne policijske jedinice, da to službe i sredstva osmatranja NATO nikako ne ustanove?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je bilo nemoguće, jer smo danonoćno osmatrani. "Avaksi" (AVAX) su neprekidno bili nad Srbijom, mogli su da snime svaki pokret, svako vozilo, svaki ... Mi smo imali nalog kao članovi Vlade Srbije da isključujemo mobilne telefone, jer nas mogu pratiti i locirati preko mobilnih telefona, toliko smo bili, zapravo, pod pravom prismotrom, pod stalnim osmatračkim naporima NATO pakta. Nemoguće je da se ti leševi prevezu, a da kamioni kojima su prevoženi nisu snimljeni.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A kad ste vi prvi put čuli da su neki leševi sa Kosova i Metohije prenošeni u druge delove Srbije?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa to sam prvi put čuo kad je objavljeno 2001. godine. U početku mi je izgledalo smešno. Čak sam davao neke javne izjave gde sam govorio možda su leševi iz Drugog svetskog rata, možda još od hunskog cara Atila koji je negde u VI veku ratovao na području Panonije i tako dalje. Zaista mi je bilo neverovatno. Prvo, krajnje je iracionalno da neko prevozi leševe. Mora biti motiv za prevoženje leševa. Koji je motiv da se sa Kosova prevezu leševi u centar elitne specijalne policijske jedinice? Nema tog motiva, niko nije u stanju da ukaže na taj motiv.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodin Najs tvrdi da smo to mi radili da bismo prikriili navodne zločine koje su, kako on ovde kaže, snage SRJ i Srbije počinile na Kosovu i Metohiji.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa mi pravimo kompletnu dokumentaciju o raznim vrstama žrtava i civilnim žrtvama i žrtvama među teroristima i žrtvama bombardovanja i tako dalje. Kompletnu dokumentaciju, a kad napravimo dokumentaciju, onda sakrivamo leševe. Ja ne znam kakav idiot mora biti čovek da bi tako postupao? Što da sakrivamo leševe? Nama je u interesu da sve bude razjašnjeno do kraja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, mislim da ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pazite, nema ni jednog dokaza, ni sada nije iznesen od strane režima da su to leševi ubijenih civila, da je to rezultat zločina i tako dalje. Nego su pokupljeni leševi sa raznih mesta i doveženi da bi u pogodnom momentu bili nađeni u Batajnici.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, gospodine Šešelji. Preći ćemo sada na sledeću temu. U paragrafu 16 navodi se da je ovaj, takozvani, "zajednički zločinački poduhvat" u kome sam učestvovao ja i još neki tu funkcioneri i kako se kaže "i drugi znani i neznani" da je taj, dakle, poduhvat imao sledeći cilj i sad vam citiram od tačke 16: "Cilj ovog zajedničkog

zločinačkog poduhvata bio je, *inter allia*, isterivanje znatnog dela albanskog stanovništva Kosova sa teritorije pokrajine Kosovo u nastojanju da se obezbedi trajna srpska kontrola nad ovom pokrajinom". Evo, završio sam citat. Da li je vama, kao tadašnjem potpredsedniku Vlade Srbije, poznato nešto o tome da sam ja i drugi funkcioneri ili bilo ko u vlasti Srbije i Savezne Republike Jugoslavije imali takav navedeni cilj, a drugo, molio bih vas da odgovorite, da li razumete ovo objašnjenje ovde da je cilj bio da se obezbedi srpska kontrola nad ovom pokrajinom?

(...)

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, nije bilo nikavog zločinačkog poduhvata, nije bilo nikakvog plana i namere da se istera znatan deo albanskog stanovništva sa Kosova i Metohije. Sve i da je postojala takva namera, šta to znači? Sad ih isterate, sutra ih morate vratiti. To je bilo apsolutno nelogično da se pravi takav plan. Treće, prvi put za tako nešto ja saznajem iz "Vašington posta" (Washington Post) u aprilu 1992. godine kada sam čitao jedan članak preko interneta kao potpredsednik Vlade, gde se pominje navodan operacija "potkovic", pa se saopštava da je prilikom boravka generala Klarka (Wesley Clark) u Beogradu krajem oktobra 1998. godine, Momčilo Perišić rekao njemu da se to sprema, a mi smo tada već znali za Momčila Perišića da je špijun CIA i on je nekoliko dana posle toga smenjen. Dakle podvala je režirana od strane CIA. CIA je trebala ...

SUDIJA ROBINSON: Dobro, zaustavljam vas. Dali ste odgovor. Vi, dakle, niste znali za postojanje bilo kakvog zajedničkog zločinačkog poduhvata kao što se to tvrdi u optužnici. Sledeće pitanje, molim.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U paragrafu 53 stoji, citiram vam: "Nakon što je započet zajednički zločinački poduhvat, počev od 1. januara 1999. godine ili otprilike od tog datuma, pa do 20. juna 1999. godine, Slobodn Milošević" i sad da ne ređam ostale "i druga znana i neznana lica, planirali su, podsticali, naredili, počinili ili na drugi način pomagali i podržavali hotimičnu i široko rasprostranjenu ili sistematsku kampanju terora i nasilja uperenu protiv albanskog civilnog stanovništva koje živi na Kosovu u Saveznoj Republici Jugoslaviji". Završen citat. Pošto takva široka i rasprostranjena kampanja terora i nasilja, pretpostavljam nije mogla da bude sprovedena, a da državni vrh, uključujući i vas kao potpredsednika Vlade ne učestvuje i ne bude informisan o tome. Recite je li postojala takva kampanja i uopšte, izvolite komentarišite ovo šta sam vam pročitao i citirao u tački 53.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Takva kampanja nije postojala. Mi smo imali pouzdane informacije da su albanski teroristi raznim sredstvima,

propagandom i zastrašivanjem, nastojali da što veći broj pripadnika sopstvenog naroda navedu ili nateraju da napusti prostor Kosova i Metohije u pravcu Albanije ili Makedonije. Pošto su u vreme bombardovanja naše vojne i policijske snage intenzivirale antiterorističke aktivnosti, mnogi albanski teroristi su, preoblačeći se u civilna odela, koristili pokrenuti sopstveni narod na izbeglištvo, da se prikriju i zajedno s tim narodom izađu sa naše teritorije. Imali smo pouzdana saznanja da se oni okupljaju u Albaniji, ponovo uniformišu, naoružavaju i uključuju u pogranične čarke sa našim jedinicama. Naši policijski organi su imali striktno naloge, prvo da ubeđuju albansko stanovništvo da se ne seli. Ako već ne mogu da ih ubede da se ne sele, da ih onda obezbede, da njihova kretanja budu sigurna, da ne naiđu na minska polja. Zatim, imali su naloge da ih pomognu hranom, najčešće je to bio hleb, ali su ih hranom pomagali. Zatim da ih snabdejavu pitkom vodom, da im pružaju medicinsku pomoć, a u nekoliko slučajeva se desilo da su kolone Albanaca koji su pohrlili prema granici, gađane avijacijom NATO pakta i tu je palo veliki broj žrtava.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U paragrafu 55 piše: "Snage SRJ i Srbije na način koji je bio hotimičan i široko rasprostranjen ili sistematski, silom su proterale stotine hiljada kosovskih Albanaca iz njihovih domova širom cele pokrajine i raselile ih unutar Kosova. Da bi omogućili ova proterivnja ili raseljavanja, snage SRJ i Srbije su namerno stvarale atmosferu strha i pritiska primenom sile, pretnje silom i delima nasilja." Dakle, prema vašim saznanjima potpredsednika Vlade koji, pretpostavljam, mora da bude aktivan u ovim pitanjima, da li je bilo proterivanja i raseljavanja kosovskih Albanaca o kojima se govori u ovom citatu?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne, apsolutno nikakvog proterivanja i nikavog raseljavanja nije bilo. Bilo je pojedinačnih incidentnih situacija gde su pojedini vojnici ili policajci pokušali da iskoriste ratnu atmosferu da bi opljačkali, da bi sebi nešto prisvojili, da bi oteli od tih Albanaca i u tim slučajevima naši državni organi su hitno intervenisali i skoro sve te slučajeve procesuirali. Koliko je meni poznato, ima par stotina tih slučajeva, ja ne znam tačnu brojku. Ali su i bili striktni nalozi iz Beograda i republičke i savezne vlade i Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije da se svi ti slučajevi energično gone i procesuiraju. I iz toga je izašao čitav niz sudskih procesa protiv Srba, vojnika ili policajaca koji su se ogrešili o propise.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, a da li je bilo namernog stvaranja atmosfere straha i pritiska, to je ovaj drugi deo ovog citata, primenom sile, pretnje silom, delima nasilja o kojima govori ovaj citirani pasus.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Bilo je tih pretnji i nasilja, ali od strane albanske terorističke organizacije koja tamo, gde nije bila u stanju da ubedi svoje civile, sunarodnika, da napuste Kosovo i Metohiju, dolazilo je čak do likvidacija, ubijanja, prisiljavanja na drugi način, pretnji i slično.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodin Šešelj, u paragrafu 56 kosovske optužnice stoji: "Širom Kosova snage SRJ i Srbije vodile su hotimičnu i široko rasprostranjenu ili sistematsku kampanju uništavanja imovine albanskih civila na Kosovu. To je postignuto široko rasprostranjenim granatiranjem gradova i sela, spaljivanjem i uništavanjem imovine koja uključuje kuće za stanovanje, poljoprivredna gazdinstva, privredne objekte, kulturne spomenike i verske objekte i uništavanjem lične imovine. Usled tih usaglašanih aktivnosti, sela, gradovi i čitave oblasti postale su nenastanjivi za kosovske Albance". Evo, završio sam citat pa moram da vam postavim pitanje da li je bilo te navedene kampanje uništavanja imovine ili na navedeni ili na bilo koji drugi način, što bi vama, kso potpredsedniku Vlade Srbije, moralo da bude poznato.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nije bilo nikave kampanje uništavanja imovine kosovsko-metohijskih Albanaca od strane Vlade Srbije i uopšte vlasti Srbije i Savezne Republike Jugoslavije. Ako je došlo do delimičnog uništavanja imovine, to je moglo biti samo u obračunu legalnih organa vlasti sa albanskim teroristima. Ali ovde je najbolji metod da se ustanovi da li je bilo ili nije bilo, da se upoređi koliko je albanske imovine uništeno od bombardovanja NATO pakta, a koliko od dejstava naših antiterorističkih vojnih i policijskih jedinica. To je najbolji način da se sagleda istina. Ja vam garantujem da je mnogo više albanske imovine uništeno od strane bombardera NATO. S druge strane, ako su zaista neki gradovi, sela i čitave oblasti postali nenastanjivi za kosovske Albance, onda je to zbog NATO bombardovanja raketama i bombama sa osiromašenim uranijumom. Zbog toga su mnoga mesta nenastanjiva, zbog toga sada i okupatorski vojnici ubrzano obolevaju i umiru od rakam, videli smo izveštaje italijanske štampe o tim posledicama. Zatim, Kosovo i Metohija su zasipani takozvaniim kasetnim bombama koje su, takođe, zabranjene u međunarodnom ratnom pravu. Tih ostataka kasetnih bombi ima još svuda po području Kosova i Metohije. Ima ih i unutrašnjosti Srbije. I veoma ih je teško sve eliminisati. Imali smo posle rata slučajeve da i albanska deca ginu od tih zaostalih kasetnih bombi na koja nailaze slučajno u svojim dečijim igrama. Ono što je nenastanjivo na Kosovu i Metohiji, to su, pre svega, oblasti koje su gađene osiromašenim uranijumom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li su sela, gradovi i čitave oblasti na Kosovu i Metohiji postale nenastanjive za Srbe i za druge nealbance?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da, pošto je Srbima bio nemoguć opstanak svuda tamo gde su Albanci predstavljali etničku većinu nakon ulaska okupatora. A jedan dokaz više da vam iznesem da nisu sela i gradovi postali nenastanjivi za Albance je činjenica da su nakon ulaska okupatorskih snaga stotine hiljada Albanaca iz Albanije se naselili na Kosovu i Metohiji, jer su požurili da se tamo nasele: viši je životni standard, bolja je ekonomija, bolje je, uopšte, društveno stanje i tako dalje. Gde bi se oni naseljavali iz Albanije, napuštali Albaniju koja nije razarana u ratu i dolazili na Kosovu i Metohiji da su Kosovo i Metohija razoreni? Posle rata je nastala opšta jagma za imovinom prognanih i ubijenih Srba i ostalih nacionalnosti koje tamo žive.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Šešelj, a da li je deo civilnih objekata na Kosovu i Metohiji uništen u toku rata?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Jeste, ali isključivo bombardovanjem NATO pakta. Pa pazite, kad pogledate šta je sve NATO bombardovao, vidite da je u Prištini bombardovano čak i groblje, pa su kosturi leteli na sve strane nakon bombardovanja groblja. Groblje je u Prištini bombardovano. Kakav vojni objekat može biti groblje?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa videli ste bombardovanje centra Prištine.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Video sam i bombardovanje centra Prištine samo na televizijskim snimcima, ali ono je upečatljiv dokaz kakvim se sve varvarskim sredstima služio NATO pakt. Video sam bombardovanje Beograda i doživao ga. Svaku noć je Beograd bio pod američkim bombama i raketama.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U paragrafu 57 stoji: "Pored hotimičnog uništavanja", ovo hotimično trebalo bi da bude namerno ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... "uništavanja imovine u vlasništvu albanskih civila na Kosovu, snage SRJ i Srbije su činile široko rasprostranjena ili sistematska dela brutalnosti i nasilja nad albanskim civilima na Kosovu, da bi održale atmosferu straha, stvorile kaos i podstakle stalni strah od smrti. Snage SRJ i Srbije su išle od sela do sela, a u gradovima i mestima od jednog do drugog dela grada ili mesta preteći i proterujući stanovnike, kosovske Albance. Kosovski Albanci su često zastrašivani, napadni ili ubijani pred očima drugih čime se njihove porodice i komšije htelo prisiliti na odlazak". Ja vam citiram, prema tome da ne mislite da je ovo moj

srpski jezik, jer ovo je prilično nepismeno. "Mnogi kosovski Albanci koji nisu direktno proterani iz svojih mesta pobjegli su zbog klime terora koju su stvarala široko rasprostranjena ili sistematska batinanja, maltretiranja, seksualno zlostavljanje, protivpravno lišavanje slobode, granatiranje i pljačka širom cele pokrajine. Snage SRJ i Srbije konstantno su kosovske Albance izlagale uvredama, raznim pogrdama, ponižavajućim postupcima i drugim oblicima fizičkog i psihičkog maltretiranja na osnovu njihove rasne, verske i političke pripadnosti. Raseljavani su kosovski Albanci iz svih delova društva, uključujući žene, decu i stare i nemoćne". Prilično duga ova tačka 57. Molim vas da mi kažete, a morali biste biti obavješteni s obzirom na svoje funkcije, da li su, kako se tvrdi u ovom citiranom paragrafu, vojska i policija naše zemlje vršile ta široko rasprostranjena ili sistematska dela brutalnosti i nasilja nad albanskim civilima, da bi održali atmosferu straha, nasilja nad albanskim civilima i podstakle stalni strah od smrti?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je apsolutna izmišljotina. Treba pogledati statističke podatke o broju poginulih Srba na Kosovu i Metohiji za vreme bombardovanja i poginulih Albanaca, pa će iz toga biti sve jasno. Ovo je najobičnija izmišljotina. Ja ne isključujem pojedinačne incidente, jer je došlo do osvetničkog raspoloženja, jer je neko zapamćen kao terorista ili sklon terorizmu ili kao neko ko je blizak teroristima i tako dalje, pa da je došlo do iskaljivanja nekog ličnog besa. Ali to su veoma usamljeni sličajevi koji se nikako ne mogu generalizovati. Ali ukupni popis žrtava govori da situacija apsolutno nije bila takva kako se to navodi u optužnici. Ne možete posle toga svega doći sa veoma malim brojem žrtava posle tolikog bombardovanja i tolikih terorističkih i antiterorističkih dejstava. Zaista je enormno mali broj žrtava bio i u odnosu na druge ratove koji su vođeni na prostoru bivše Jugoslavije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Šešelji, a da li su, kako se tvrdi u ovom citiranom paragrafu 57, mnogi kosovski Albanci pobjegli, kako ovde kaže, zbog klime terora koju su stvarala široko rasprostranjena ili sistematska batinanja, maltretiranja, seksualno zlostavljanje, protivpravno lišenje slobode, granatiranje i pljačka širom cele pokrajine?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Apsolutno ne. Osnovni razlog što su se Albanci masovno pokrenuli je bio bombardovanje. Nisu se pokrenuli samo Albanci nego i mnogi Srbi, Muslimani, Goranci, Turci, tražili su neko sigurnije mesto. Drugo, veliki broj Albanaca nije krenuo prema Albaniji i Makedoniji, nego prema Srbiji i Crnoj Gori. Ljudi su krenuli da spašavaju svoje živote i živote članova svojih porodica pod tovarima američkih bombi i

raketa. Drugo, albanska teroristička organizacija je vodila kampanju prisiljavanja svojih sunarodnika da napuste područje Kosova i Metohije. Veliki broj letaka su distribuirali kroz albansko stanovništvo u kome su pretnjama i obećanjima ih terali da napuste svoja sela i gradove, a mi smo došli u posed određene količine tih letaka koji su tada distribuirani. Mi, dakle, nismo vodili politiku prinudnog iseljavanja, progona, a pokušali smo da ubedimo albansko civilno stanovništvo da ne odlazi sa Kosova i Metohije, kao i druge stanovnike. Uglavnom nismo u tome uspevali, jer je strah od bombardovanja bio ogroman. Ja ne isključujem, dakle, mogućnost, kao što sam već rekao, određenih incidentnih situacija, nečasnih kriminalnih namera pojedinih vojnika i policajaca. Ja ne znam ni za jedan konkretan slučaj silovanja. Možda je bio neki slučaj, ja ga ne znam. Niti smo kao Vlada Srbije imali na raspolaganju tu informaciju. Ali, u svakom slučaju, striktno smo nalagali državnim organima da procesuiraju sve slučajeve flagrantnog kršenja zakona.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Rekli ste bežali su Albanci, bežali su i Srbi. Da li možete sasvim, onako, generalno da kažete, da li je postojala razlika zašto su bežali Albanci, zašto su bežali Srbi i ostali nealbanci sa Kosova?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Osnovni razlog je bio identičan. Pa, gospodine Miloševiću, vi znate da ja živim u Batajnici. Ja sam posle prvog bombardovanja svoju ženu i decu sklonio u tazbinu, u druge delove Beograda, jer je Batajnica svake noći bombardovana. Računam ako ja i poginem nije velika šteta, ali hteo sam da mi deca nisu baš izložena tim bombama, računajući da i moja kuća može biti cilj kao što je i vaša bila, na kraju krajeva. Ta atmosfera straha je stvorena bombardovanjem, jer ranije nije postojala. Da je bilo atmosfere straha koju smo mi stvarali, ona bi bila očigledna pre bombardovanja, a pre bombardovanja u svim kosovsko-metohijskim gradovima sve je bilo mirno, čak, rekao bih, idilično, na neki način. Nikavih incidentnih situacija po gradovima nije bilo. Incidentne situacije su bile vezane za seoska područja gde su delovali albanski teroristi. Pred samo bombardovanje, sve komunikacije na Kosovu i Metohiji su bile potpuno slobodne. Ni jedna komunikacija nije bila prekinuta dejstvom albanskih terorista, toliko je naša policija bila u stanju da suzbije terorizam. Vi znate, u vreme 1998. godine kad sam ja obilazio Kosovo i Metohiju, nije se moglo proći od Peći (Peje) preko Drenice (Drenice) za Prištinu. Ja sam preko radija najavio, "idem tim putem", ovde u zatvoru mi je optužen Ljimaj (Fatmir Limaj), Albanac, pričao kako su čuli moju izjavu preko radija, pa su mi organizovali zasedu na tom putu preko Drenice. Naravno, ja sam otišao drugim putem,

nisam baš tako naivan. Ali pred sami rat, sve komunikacije su bile potpuno sloodne.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li je neko, ipak, stvarao klimu terora među stanovništvom?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Isključivo albanska teroristička organizacija, takozvana, UČK (OVK, Ushtria Clirintare e Kosoves). Ona je stvarala klimu terora. Ima mnogo slučajeva da su ubijali svoje sunarodnike pod sumnjom da su lojalni srpskim vlastima ili zbog neposlušnosti, zbog odbijanja da se povinuju raznim nalogima, između ostalog i nalogima da napuste svoja imanja, svoje kuće i ognjišta i da krenu u put u nepoznato.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li su, kako stoji u ovom paragrafu 57, kosovski Albanci konstantno izlagani uvredama, rasnim pogrđama, ponižavajućim postupcima i drugim oblicima fizičkog i psihičkog nasilja.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Takvog sistematskog delovanja nije bilo. U svakom slučaju nije bilo takvog delovanja koje bi vlasti podržavale. Incidentne situacije na nacionalnoj osnovi su se dešavale u stanovništvu. Pa pazite, negde neposredno pred rat, albanski teroristi su bacili bombu u kafić u Peći gde su se okupljali srpski srednjoškolci, mislim pet ili šest da je poginulo. Znači terorističke aktivnosti morale su dalje produbljivati međunacionalno nepoverenje. Velika doza međunacionalnog nepoverenja je postojala, ali nije bilo sistematskog delovanja te vrste, to garantujem. Pogotovu nije bilo delovanja te vrste koju bi vlast inspirisala.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja se nadam da mogu da vam daju jedan primerak da imate ispred sebe, ali citiraću vam paragraf 58. U njemu piše: "Hiljade kosovskih Albanaca koji su bežali iz svojih domova zbog postupanja snaga SRJ i Srbije i hotimično stvarane klime terora koja se proširila na celu teritoriju Kosova i Metohije, priključili su se konvojima na granici sa Republikom Albanijom i Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom. Duž puta prema graničnim prelazima snage SRJ i Srbije držale su kontrolne punktove na kojima su raseljeni kosovski Albanci bili podvrgavani daljim batinjama, otimačini, razbojništvu, maltretiranju, napadima, protivpravnom lišavanju slobode i ubijanju. Ponekad su snage SRJ i Srbije pratile grupe proteranih kosovskih Albanaca do granice. Tim metodama su snage SRJ i Srbije držale pod kontrolom kretanje proteranih kosovskih Albanaca do granica. Raseljeni kosovski Albanci su često do granice Kosova dolazili pešice u kolonama od po nekoliko hiljada lica ili na traktorima, kamionima i prikolicama kao i vozovima, autobusima i

kamionima koje su organizovale i obezbedile snage SRJ i Srbije". Da li su Albanci koji su odlazili u Albaniju i Makedoniju to činili zbog terora vlasti, a čuli ste ceo ovaj dugi citat tačke 58?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Terora vlasti nije bilo. Ako nismo uspevali da ubedimo Albance da ne napuštaju svoje domove, trudili smo se, onda, da im pomognemo. Ako smo provodili atmosferu terora i straha, zašto bismo im onda delili hranu? Zašto smo ogromne količine hlebova svakidan pekli za te unesrećene Albance koje je neko naterao, da li NATO, da li njihovi sunarodnici iz terorističke organizacije da napuste Kosovo i Metohiju? Zašto bismo organizovali snabdevanje vodom? Te velike kolone Albanaca koje su napuštale svoje domove i kretale se prema graničnim prelazima zaista su stvarale veliki problem našim vlastima, ali smo se trudili da im pomognemo. Prevozna sredstva su im davana kad bi oni to tražili. Nema ni jednog slučaja da im je otet traktor ili traktorska prikolica. Ja ne znam ni za jedan takav slučaj. Pa bilo je incidentnih situacija da pojedinci negde koriste tragediju tih unesrećenih ljudi da bi ih opljačkali. I tada je naša policija intervenisala i hapsila. Znači, ja ne isključujem pojedinačne slučajeve maltretiranja i šikaniranja. Ali pogledajte, opet, brojčane podatke. Koliko je tih Albanaca u kolonama koje su se kretale prema granici ubijeno od strane bombardera NATO pakta, a koliko ih je, eventualno, ubijeno u incidentnim situacijama koje su se dešavale. Ogromne su disproporcije u brojkama. Prema tome, ta teza iz optužnice apsolutno ne stoji. Nema realno utemeljenje. Takva teza mora biti utemeljena na brojkama. Gde su brojke?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Recite mi, a šta je sa ovim šta sam vam citirao da su, kaže: "na kontrolnim punktovima vojske i policije raseljeni Albanci podvrgavani batinjama, otimačini, razbojništvu, maltretiranju, napadima, hapšenjima i ubijanjima?"

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vidite koliko je to iracionalno. Stotine hiljada Albanaca se kreće u tim kolonama i sad neko stoji na punktovima, zaustavlja kolonu da bi hapsio, batinao ili pljačkao ili ubijao. Pa znate li šta znači zaustaviti toliku kolonu ljudi? Znate, kad držimo demonstracije u Beogradu ili mitinge, pa se skupi 50.000 ili 100.000 ljudi, pa u svakom trenutku strepimo da ne dođe do incidentne situacije da se ta masa ne pokrene iracionalno i tako dalje. I sad ovde idu stotine hiljada Albanaca i isprsi se neka tamo policija da ih maltretira. Pa tu bi nastao stampedo. To je potpuno suludo.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ako gospodin Najs odustaje od onog, i vi, od tog zajedničkog zločinačkog poduhvata, ja ne moram uopšte

da mu postavljam ova opšta pitanja. Ali, koliko sam shvatio, to je upotrebjeno u nedostatku dokaza da se napravi neki fantomski zločinački poduhvat i namere vlasti u Srbiji i Jugoslaviji da isteraju Albance i da ih pobiju. Ja mu citiram upravo ono šta ovde piše. Gospodine Šešelji, da li su vojska, policija i civilne vlasti nastojale da utiču na Albance da ne napuštaju svoje domove i da ne odlaze van zemlje?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da, naše ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Kojim sredstvima? Kojim sredstvima su se služile i uticale na Albance da ne napuštaju svoje domove?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Isključivo ubeđivanjem i pružanjem materijalne pomoći, garancijama da će biti bezbedni, da će ih čuvati naša vojska i policija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li su, s druge strane, vlasti Srbije pokušale ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, zaustavite se. To je bitno pitanje, jer to je sporno pitanje. Saznajmo sad od gospodina Šešelja koje je osnova njegovih informacija. Gospodine Šešelji, na čemu se temelji vaš odgovor, poslednji odgovor koji ste dali gospodinu Miloševiću?

SVEDOK ŠEŠELJ: Prvo, mi smo imali skoro svakodnevne sednice Vlade. Najmanje tri puta nedeljno ja sam imao susrete sa gospodinom Miloševićem u vreme bombardovanja. Bio sam neposredno upoznat sa svime šta se dešava na području Kosova i Metohije i učestvovao sam u kreiranju tih događaja, učestvovao sam u vođenju politike Vlade. Bez Vlade Srbije niko ništa tamo ne bi mogao da uradi, a da Vlada ne sazna. Politika Vlade Srbije je bila da se odvrte Albanci od odlaska sa Kosova i Metohije. Politika Vlade Srbije je bila da se pomogne kosovsko-metohijskim Albancima da se zaštite i od terorista i od bombardovanja NATO pakta. S druge strane, kod nas je bilo i straha. Ako teroristička organizacija iseljava sve Albance sa Kosova i Metohije, onda će još žešća biti dejstva NATO bombardera. Zašto bismo mi ostali bez civilne populacije na Kosovu i Metohiji? Civilna populacija je bila potrebna da teritorija bude naseljena.

SUDIJA ROBINSON: U redu, sledeće pitanje.

SUDIJA BONOMI: Meni se čini da su nam potrebni konkretni primeri. Ukoliko je bilo ubeđivanja, ukoliko je bilo materijalne pomoći, ukoliko je bilo garancija o bezbednosti, ukoliko je bilo obećanja da će ih zaštititi i vojska i policija, onda su nam potrebni konkretni primeri svega toga. To će nam pomoći.

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja vam govorim o konkretnim primerima. Privremeno izvršno veće Kosova i Metohije je neprekidno bilo na terenu. Ja

sam u Vladi Srbije vodio resor privrede i finansija i znam da smo ogromna materijalna sredstva davali za pomoć civilnom stanovništvu, bez razlike povodom njegove nacionalnosti. Enormna materijalna sredstva. I ta sredstva su distribuirana na terenu. Svi kapaciteti države bili su u toj funkciji. A tamo gde nismo mogli da ih ubedimo, šta smo mogli dalje da radimo? Onda smo im pomagali da što bezbednije dođu do granice.

SUDIJA BONOMI: U vašem odgovoru nema ni jedne činjenice.

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa moj odgovor se zasniva potpuno na činjenicama, a dokumentaciju imate na raspolaganju u arhivi Privremenog izvršnog veća Kosova i Metohije. Vi tu dokumentaciju možete vrlo lako pribaviti. Ona meni trenutno nije na raspolaganju. Ja sam ovde zatvoru, vezanih ruku, ali ja vam govorim o činjenicama, a te činjenice su dokumentovane u arhivi Vlade Srbije i arhivi Privremenog izvršnog veća Kosova.

(...)

SUDIJA ROBINSON: Hvala na toj informaciji, gospodine Miloševiću, to je, dakle, tabulator 30. A sada, gospodine Šešelji, molim vas da odgovorite na pitanje šta ste tačno mislili reći kad ste rekli "na Kosovu više neće biti Albanaca"?

SVEDOK ŠEŠELJ: Mislio sam, pre svega, da će zbog posledica bombardovanja teško stradati. Zatim, imao sam u vidu da se priprema njihov masovni egzodus pod kontrolom albanske terorističke organizacije. A jedina koja pretnja u celom govoru je bila onim Albancima koji su nelojalni i sarađuju sa albanskom terorističkom organizacijom ...

SUDIJA ROBINSON: Zaustavio sam vas. Želim da vas pitam da nam pokažete gde je to tačno u govoru i koji to pasus u vašem govoru koji podržava vaš zaključak o tome kakvo značenje tačno treba da se prida toj vašoj izjavi, da će bombardovanje da bude uzrok toga da Albanaca na Kosovu više neće biti.

SVEDOK ŠEŠELJ: Pročitajte čitav govor.

SUDIJA ROBINSON: Ne, nemojte da kažete čitav govor. To nije ni od kakve pomoći. Vi kažete da je ovo istrgnuto iz konteksta. Pokažite nam onda pasus u govoru koji to stavlja nazad kontekst, što vašu tvrdnju da se tu radi o bombardovanju čini verodostojnom.

(...)

SVEDOK ŠEŠELJ: "Mi Srbi smo narod sa izraženom demokratskom tradicijom. Mi se delimo ideološki, mi se delimo politički i mi se delimo na različite načine, ali kad je u pitanju otadžbina nema nikakvih podela. Da vidimo koji je to Srbin spreman da potpiše pristanak za dolazak stranih trupa

na našu teritoriju, da vidimo koji je to Srbin spreman da potpiše odvajanje Kosova i Metohije od pravnog sistema Srbije? Mi Srbi smo, kao demokratski narod, više puta Albancima nudili najviši stepen autonomije, kulturne autonomije, da žive kao lojalni građani, da sami uređuju svoje školstvo, zdravstvo, informisanje i tako dalje. Oni neće, oni žele samo otcepljenje, a otcepiti se sami ne mogu. Toga su svesnu pa računaju: Amerikanci će njihovu bitku da izbore na Balkanu. Ja im s ovog mesta poručujem i to nije poruka samo Srpske radikalne stranke, ubeđen sam, to je poruka celog srpskog naroda. Albanci imaju neke šanse samo ako se orijentišu na miran demokratski politički put dijaloga. Ja pokušavam da odvratim agresiju i zahtevam dijalog i demokratsko rešenje problema". Pa onda dolazi jedna rečenica "ako dođe do bombardovanja od strane NATO-a, ako dođe do američke agresije, mi Srbi ćemo prilično stradati, ali Albanaca na Kosovu neće biti", jer ja očekujem da će Kosovo biti glavno poprište rata. Mi ćemo Kosovo braniti velikim vojnim efektivama. Amerikanci ga bez bombardovanja tepih bombama ne mogu uopšte osvojiti. Ko će najviše stradati? Onaj ko je najmasovniji na Kosovu, a onda kažem "ne misle valjda Amerikanci ako nas napadnu da ćemo mi iza naših leđa trpeti naoružane bande i stanovništvo koje nije lojalno i koje jedva čeka da nas udari sa leđa". Ko je to nije lojalno stanovništvo? Ono koje daje podršku teroristima. A krivično delo po našem zakonu je svako pomaganje terorizma. I onaj ko hranom pomaže teroriste čini krivično delo. Pa onda upozoravam i susedne države ...

Sreda, 24. avgust 2005.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da pređemo na događaje u Krajini. Koliko puta ste bili na prostoru Krajine tokom 1990. godine i 1991. godine, pre izbijanja sukoba bilo kakve vrste?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Više puta sam bio, ne bih mogao tačan broj da vam kažem, ali se mnogih odlazaka u Krajinu sećam. Bio sam, na primer, na mitingu na Petrovoj Gori, pa na mitingu u Srbu, pa sam bio u Kninu negde u vreme formiranja, proglašenja Autonomne Oblasti Krajina, pa sam naredne godine predvodio onaj veliki marš Srba na Plitvice i tako dalje. Dakle, u zapadnom delu Krajine više puta, tačan broj teško bih mogao odrediti, ali bih mogao da se setim svih odlazaka. Još češće sam bio u istočnom delu Krajine. U Istočnoj Slavoniji. Više puta sam odlazio. Prvi put sam bio 9. marta 1991. godine. Dakle 1990. godine tamo nisam išao, ali sam išao u zapadni deo Krajine. Od 9. marta 1991. godine nekoliko puta sam bio i u Baranji i u Istočnoj Slavoniji i u Zapadnom Sremu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A kada je bio ovaj narodni zbor na Petrovoj Gori, na Kordunu, na kome ste bili? Maločas ste pomenuli da ste bili na zboru na Petrovoj Gori.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je bio "Miting Srba i Hrvata", tako je zvanično nazvan. To je bilo 4. marta 1990. godine. A neposredni povod je bio što je predsednik Hrvatske demokratske zajednice, Franjo Tuđman, negde krajem februara, mislim 24. februara, izjavio je da je Nezavisna Država Hrvatska bila "izraz povijesnih interesa hrvatskog naroda". A Nezavisna Država Hrvatska je u toku Drugog svetskog rata bila kvislinška Hitlerova (Adolf Hitler) tvorevina u kojoj su hrvatske ustaše po broju i okrutnosti zločina nad srpskim i jevrejskim i ciganskim narodom, nadmašili Hitlera. Kao odgovor na tu izjavu Franje Tuđmana, inicijativni odbor grupe građana među kojima je bilo i Srba i Hrvata, ali bez ikakve političke partije, organizovao je miting na Petrovoj Gori i taj miting nazvao "Mitingom Srba i Hrvata". Glavni govornik na mitingu je bio penzionisani general Dušan Pekić.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam, hvala vam, gospodine Šešelj.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi ste bili jedan od nekoliko desetina hiljada učesnika? S kim ste tamo bili, ispred koje organizacije?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam tada bio predsednik Srpskog slobodarskog pokreta, to je prvi naziv naše stranke. I bio sam sa ljudima iz najužeg rukovodstva Srpskog slobodarskog pokreta, tu je bio Vojin Vuletić, tadašnji potpredsednik, Đorđe Nikolić i gospođa Radmila Nikolić, njegova supruga koja nas je vozila.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi ste sada objasnili šta je bio povod za to veliko okupljanje građana na Petrovoj Gori 4. marta 1990. godine. Kako su, samo najkraće objasnite, Srbi iz Krajine i ne samo iz Krajine, iz čitave Hrvatske doživeli taj skup HDZ-a u dvorani "Lisinski" u Zagrebu i posebno te reči koje ste sad parafrazirali o Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, koje je izgovorio tadašnji hrvatski predsednik Tuđman?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Kod Srba su obnovljena bolna istorijska sećanja, genocid koji su preživeli pod Nezavisnom Državom Hrvatskom. Samo u Jasenovcu je prema službenim podacima ubijeno na najbrutalniji način oko 700.000 Srba, 60.000 Jevreja i 35.000 Cigana. Zatim, svuda na prostoru takozvane Nezavisne Države Hrvatske koja je obuhvatala hrvatsku federalnu jedinicu, celu Bosnu i Hercegovinu i celi Srem, prepune su kraške jame srpskih leševa, velika pogubljenja su na raznim mestima vršena, srpski narod je teško stradao kroz celi Drugi svestki rat i Tuđman ga je podsetio na to stradanje. Srbi su se uplašili širom hrvatske federalne jedinice da im se ne ponovi teška sudbina između 1941. godine i 1945. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A kada je održan skup u Srbu, u Lici, na kome ste vi, takođe, bili?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Taj skup u Srbu, u Lici, je održan negde krajem jula, mislim da je bilo 25. ili 27. jula 1990. godine. Neposredan povod za sazivanje toga skupa, bilo je otvaranje javne raprave o amandmanima na Ustav Hrvatske kojima je Tuđman, koji je već postao vlast, jer je pobedila njegova stranka na parlamentarnim izborima krajem aprila i početkom maja, u dva kruga su imali većinske izbore, osvojili su 41 posto glasova, koliko me pamćenje služi, ali zahvaljujući većinskom izbornom sistemu, imali su dve trećine poslanika u hrvatskom Saboru. Oni su odmah pristupili promenama Ustava Republike Hrvatske i izbacili iz teksta Ustava odrednicu da su i Srbi konstitutivni narod u Hrvatskoj. Srbima je tada sve bilo jasno, šta im se sprema, jer po tadašnjoj jugoslovenskoj ustavno-pravnoj teoriji, staus konstitutivnog naroda je podrazumevao da niko ne može menjati državno-pravni status bez saglasnosti ...

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi ste sada pomenuli da je povod bio početak procedure donošenja amandmana na Ustav Hrvatske. I ukazali ste na najvažniji element, dakle brisanje Srba kao konstitutivnog naroda iz Ustava Hrvatske. Da li je u svim ustavima, posleratnim, srpski narod bio definisan kao konstitutivni narod, odnosno Hrvatska kao država hrvatskog naroda, srpskog naroda i drugih naroda koji žive?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je bio uslov postojanja hrvatske federalne jedinice u ondašnjim teritorijama u okviru Jugoslavije. Dakle samo u toj varijanti mogla je da postoji hrvatska federalna jedinica, da ima one teritorije koje su bile u njenom sastavu, da su u njoj ravnopravni konstitutivni narodi Hrvati, Srbi koji žive u Hrvatskoj i ostale nacionalnosti, kako je to tada nazivano u teoriji, "narodnosti".

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A recite da li je bilo tada uznemirenja slične vrste i u vezi sa simbolima koje su nove hrvatske vlasti usvojile 25. jula 1990. godine?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Predsednik Hrvatske demokratske zajednice, Franjo Tuđman, još u peridu borbe za vlast intenzivno je obnavljao stare ustaške fašističke simbole, a kada je proglašena hrvatska država, onda su, takozvanu, ustašku "šahovnicu" ozvaničili kao grb Hrvatske. Dalje, Franjo Tuđman je počeo masovno da vraća pripadnike najekstremnijeg krila hrvatske ustaške emigracije. Mnogi od njih su zauzimali značajne državne položaje u državnoj upravi, postajali ministri. To je sve Srbima bio signal šta im se

sprema. Oni ništa dobro nisu mogli da očekuju od te vlasti koja je postajala sve otvorenije ustaška.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Čitam vam paragraf 94: "U aprilu i maju, 1990. godine u Republici Hrvatskoj održani su izbori na kojima je Hrvatska demokratska zajednica osvojila većinu glasova i osigurala većinu mesta u hrvatskom Saboru. Novi Sabor je tada izabrao kandidata Franju Tuđmana za predsednika Hrvatske". Dakle izbori održani i Hrvatska demokratska zajednica osvojila većinu glasova. I osigurala većinu mesta u Parlamentu. A u tački 95, odmah posle ove, piše: "Pre izbora održanih 1990. godine, u Kninu je osnovana nacionalistička Srpska demokratska stranka, u daljem tekstu SDS koja je zagovarala autonomiju, a kasnije i otcepljenje većinskih srpskih područja od Hrvatske." Gospodine Šešelji, da li su vaša saznanja iz uvida u stanje u Krajini takva da potvrđuju ovu razliku i ovo kvalifikovanje SDS-a i HDZ-a? Ali da preciziram, kaže "pre izbora održanih 1990. godine u Kninu osnovana nacionalistička Srpska demokratska stranka", a da li je Hrvatska demokratska zajednica osnovana pre izbora? Da li je, koja je stranka pre osnovana, HDZ ili SDS?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: U Hrvatskoj je već 1989. godine došlo do formiranja opozicionih političkih partija u vreme kad to zvanični zakoni još nisu dozvoljavali. I sve su to bile hrvatske stranke: UJDI Branka Horvata, Hrvatska demokratska zajednica Franje Tuđmana, Liberalna stranka, ne znam tačno zvaničan naziv, ali otprilike je imala liberalnu kvalifikaciju u nazivu, Slavka Golštajna i tako dalje. Srbi uopšte nisu formirali svoje političke partije. Dok, 14. februara, koliko me sećanje služi, hrvatski Sabor nije izglasao Zakon o višepartijskom sistemu odnosno o slobodnom formiranju političkih partija. Tri dana posle toga, mogu pogrešiti u datumu, ali mislim da to nije naročito bitno jer je bitna suština, mislim 17. februara, tek kad je, dakle, zakonom to propisano kao mogućnost, osnovana je Srpska demokratska stranka. Sve stranke koje su ranije formirane u Hrvatskoj su bile više ili manje nacionalističke, osim nekih malih beznačajnih koje su vrlo brzo propale. Vodeća je bila Hrvatska demokratska zajednica. Kad kažem "nacionalistička" ja ne mislim da je to neka negativna konotacija sama po sebi. Nacionalizam nije neka negativna pojava. Negativan je šovinizam, mržnja prema drugim narodima. Ta stranka se u startu deklarirala, odnosno pokazala kao šovinistička. Srpska demokratska stranka formirana je kao reakcija na Hrvatsku demokratsku zajednicu. I ona je pokušala samo da zaštiti srpske nacionalne interese. Prvi predsednik Srpske demokratske stranke bio je doktor Jovan Rašković. On je vrlo jasno izložio programsku orijentaciju Srpske

demokratske stranke u tri reči, skoro: ako opstaje Jugoslavija kao federalna država, Srpska demokratska stranka je za život Srba u Hrvatskoj kao i do tada, kao ravnopravnih građana i konstitutivnog naroda. Ne traži nikakvu autonomiju u okviru Hrvatske. Ako se Jugoslavija pretvori u konfederaciju, Srpska demokratska stranka zahteva teritorijalnu srpsku autonomiju u okviru Hrvatske na područjima gde Srbi žive u većini, a ako se Hrvatska otcepi od Jugoslavije, Srpska demokratska stranka ...

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Recite kada su sa prostora Hrvatske u Srbiju počele da pristižu izbeglice?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Odmah po Tuđmanovom preuzimanju vlasti, a to je bio negde maj-jun 1990. godine, prve izbeglice su počele da dolaze u Srbiju. I dolazak izbeglica je bio sve masovniji, jer su od Srba nove hrvatske vlasi zahtevale da potpisuju izjave lojalnosti, zatim, pored državljanstva koje je ranije postojalo, uveli su instituciju takozvane "domovnice". Domovnica je neki dodatni dokument koji ranije nije postojao, a koji se morao izvaditi u Ministarstvu unutrašnjih poslova da bi se na osnovu te domovnice dokazivala građanska prava, uključujući pravo na zaposlenje, pravo na penziju i sve ostalo. I mnogi Srbi, jednostranom odlukom vlasti, su ostajali bez te domovnice iako su želeli da je dobiju. A mnogi nisu hteli ni da je traže, imajući u vidu da je to izum te nove vlasti koju su smatrali ustaškom. Zatim, mnogu Srbi su otpušteni sa posla ako su bili u državnoj službi, u javnim ili društvenim preduzećima, mnogi Srbi iz posebno neuralgičnih zona bežali su od incidenata koji su se već pojavljivali. U prvo vreme bežali su Srbi koji su imali nešto novca, koji su mogli da se snađu u Beogradu i drugim delovima Srbije, a onda je masovno počela da beži i sirotinja. Manji broj Srba...

SUDIJA ROBINSON: Mislim da ste odgovorili na pitanje. Odgovorili ste na pitanje. Gospodine Miloševiću?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: O kom broju Srba govorite, gospodine Šešelju?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Manji broj Srba je živio na području Autonomne Oblasti Krajina, Autonomne Oblasti Zapadna Slavonija i Autonomne Oblasti Istočna Slavonija, Baranja i Zapadni Srem. Veći broj Srba je živio u unutrašnjosti hrvatske federalne jedinice u velikim gradovima, poput Zagreba, Rijeke i drugih. Možda u celoj Krajini je živelo oko 300.000 Srba, a u ostatku Hrvatske živelo više od 400.000 Srba. Po popisu stanovništva iz 1991. godine, te su brojke. Zatim, živelo je oko 300.000 takozvanih Jugoslovena, ljudi koji su se na popisu izjašnjavali kao Jugosloveni, tu je bilo ljudi iz mešovitih brakova, ali zaista i veliki broj Srba među njima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: I šta se desilo sa Srbima koji nisu živeli u Krajini, oni su živeli širom Hrvatske, dakle u onim područjima gde se čak ni ovde ne tvrdi da je bilo bilo kakvih sukoba. Šta se desilo s tim Srbima.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Tamo nije bilo nikakvih oružanih sukoba, ali su Srbi bili toliko šikanirani, maltretirani da su skoro svi izbegli u Srbiju, a neki u inostranstvo. Ostao je veoma mali broj da živi pod Tuđmanovim režimom u Hrvatskoj. Sigurnim su se samo osećali ovi Srbi na prostorima ovih svojih samoproglašanih autonomnih oblasti, kasnije Republike Srpske Krajine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A recite mi, da li ste se vi u okviru svoje stranke organizovali tada da pomognete izbeglicama i uopšte, da li je tada u Srbiji bila jedna velika aktivnost da se pomogne tim izbeglicama.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa u Srbiji je postojala aktivnost ka pomaganju izbeglicama. Mi smo negde početkom 1991. godine formirali takozvani "Krizni štab" u Srpskoj radikalnoj stranci čiji je cilj bio da se pomogne izbeglicama, da se traže prazni nekorišćeni stanovi, da se izbeglice useljavaju u napuštene kuće, takvih je bilo dosta po Srbiji, naravno uz saglasnost vlasnika i taj naš Krizni štab, nakon izbijanja rata, je preformulisan u "Ratni štab", a onda se bavio prikupljanjem dobrovoljaca.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A dobro, da li je ta, da li je to sve što je bilo sadržina Kriznog štaba, rada Kriznog štaba?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Krizni štab se isključivo bavio humanitarnim poslovima, prikupljanjem hrane, odeće za izbeglice, pronalaženjem smeštaja, najčešće kolektivnog smeštaja. Pronalazili smo razna odmarališta koja su bila zapuštena, godinama nisu radila ... Znae, nekad su sindikalna prava u bivšoj komunističkoj Jugoslaviji, kakav god da je bio režim, sindikalna prava su bila prilično velika i bilo je mnogo tih radničkih odmarališta. Mi smo, dakle, to pronalazili, organizovali smeštaj i tako dalje, nailazili često i na saradnju lokalnih vlasti po tom pitanju. Cela Srbija je stala na noge da se pomogne tim srpskim izbeglicama, koliko je ko mogao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Molim vas, objasnite malo, malo bliže šta je, prema onome šta ste vi znali, šta znate o tom, tom potpisivanju izjava o lojalnosti Hrvatskoj iz tog vremena. Želim da to objasnite malo bliže zbog toga što su se ovde pojavile tvrdnje da se u Srbiji neko primoravao da potpisuje izjave o lojalnosti i tako dalje. Prema tome, šta znate o tim izjavama lojalnosti u Hrvatskoj, domovnicama i slično?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Uvođenje tih izjava o lojalnosti je jedna vrsta diskriminacionog akta. To u Srbiji nikad nije rađeno. To je uveo

Tuđmanov režim u Hrvatskoj, pripadnici hrvatske nacionalnosti su se odmah odazvali i masovno potpisivali. Kod Srba je bilo različitih stavova, neki su potpisivali, neki su hteli da potpišu pa im nije dato, a neki su odbijali da potpišu jer nisu hteli da budu lojalni jednom režimu. Nisu oni dovodili u pitanje lojalnost Republici Hrvatskoj kao federalnoj jedinici u Jugoslaviji, nego Tuđmanovom režimu koji je poprimao sve izraženije ustaško-fašističke karakteristike.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi ste pomenuli da ste znali za mere pritiska na Srbe u Hrvatskoj, pa napravite paralelu između onoga šta ste vi znali o merama koje su preduzimate kao mere pritiska na Srbe u Hrvatskoj i onoga šta su vama, s obzirom da ste imali Krizni štab za pomoć izbeglicama, o tome govorile izbeglice koje su u to vreme masovno dolazile iz Hrvatske.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Svedočenja tih izbeglica su bila strahovita. Zapanjujuća. Kroz šta su sve prolazili i kako su ih maltretirali, pod kakvom su psihozom straha živeli, mnogi od njih su bili fizički maltretirani što znači podvrgavani batinanju, nigde nisu smeli da kažu da su Srbi, atmosfera straha širom Hrvatske je bila zapanjujuća. Niko u srpskom narodu nije očekivao da se može ponoviti ona atmosfera iz vremena fašističkog režima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li su, po vašim saznanjima, Srbi, bilo pojedinci, bilo kao narod, kao nacionalna zajednica ili kao neka udruženja, organizacije ili na bilo koji drugi način, dali bilo kakav povod za takav odnos prema njima u Hrvatskoj u to vreme kada je počeo pritisak, kada počinje talas izbeglica da dolazi u Srbiju?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Apsolutno nikakvog povoda nije bilo. Srbi nisu imali nikakve svoje posebne organizacije, ni političke partije, ni kulturna društva. Kulturno društvo "Prosveta" je osnovano tek negde 1990. godine koje je bilo srpsko nacionalno kulturno društvo. Pre toga Srbi nisu imali nikave nacionalne institucije ili organizacije u Hrvatskoj. Oni su potpuno prihvatili pravni poredak Hrvatske, stalno naglašavam, kao federalne jedinice u Jugoslaviji. Nikad nisu dovodili u pitanje Hrvatsku u njenim tadašnjim granicama ukoliko Hrvatska ostaje federalna jedinica u Jugoslaviji. Ta ravnoteža političkih snaga na neki način njima je njihove interese zadovoljavala i svi su, na različite načine, učestvovali u političkom životu Hrvatske, u društvenom životu i tako dalje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pomenuli ste maločas dobrovoljce koje je od vas tražio Milan Babić. Da li vam je on obrazložio zašto je tražio dobrovoljce i da li ste vi poslali dobrovoljce?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: On je obrazlagao da su ljudi koji dežuraju na tim barikadama već premoreni, da je reč o velikom prostoru koji treba, na neki način, zaštititi, da bi im dobro došla pomoć dobrovoljaca iz Srbije, a da bi ti dobrovoljci iz Srbije dodatni moral uneli tim ljudima, koji bi shvatili da nisu ostavljeni na cedilu. Međutim, na povratku u Beograd kako sam bio uhapšen zbog organizovanja potpisivanja, upisivanja dobrovoljaca za ulazak u Knin, do tog slanja dobrovoljaca cele 1990. godine nije došlo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A recite kada je Srpska radikalna stranka prvi put poslala dobrovoljce u Krajinu?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Negde u aprilu mesecu bio je jedan miting u Borovu selu u Istočnoj Slavoniji i na taj miting me je pozvao Vukašin Šoškoćanin koji je, možda, bio predsednik mesne zajednice, ali, u svakom slučaju, komandant Teritorijalne odbrane Borova sela. On me je pozvao da prisustvujem mitingu, a onda smo zajedno obišli barikade koje su postavljene na svim komunikacijama oko sela kojima su zaštićena i druga srpska sela, nekada skoro isključivo srpska sela u toj oblasti i koji su, takođe, bili izloženi raznim incidentnim situacijama i šikaniranjima od strane hrvatske policije i takozvanog "Zbora nacionalne garde", paravojne jedinice koju je formirao Tuđmanov režim. Mi smo obišli nekoliko tih barikada i on me je zamolio da Srpska radikalna stranka pomogne da sa jednim brojem dobrovoljaca doprinese tom čuvanju mira i bezbednosti, a žalio mi se da je upravo sezona poljskih radova u punom jeku, april mesec je vreme intenzivnog okopavanja kukuruza, na primer i da ti ljudi ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam, gospodine Šešelji. Hvala vam. Odgovorili ste na pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ako sam ja dobro razumeo, vi ste otišli u Borovo selo na poziv komandanta Teritorijalne odbrane Borova sela, Šoškoćanina ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... a onda ste i dobrovoljce poslali na njegov poziv.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da. Poslali smo 15 ili 16 dobrovoljaca, da vam iskreno kažem ne mogu tačno da se setim, da li 15 ili 16. I pored tih naših dobrovoljaca bio je još jedan dobrovoljac iz Srpske narodne obnove Mirka Jovića, jedan jedini.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li, s obzirom na to što ste bili tamo i saznanja koja imate, da li možete da objasnite kako je došlo do sukoba u Borovu selu početkom maja 1991. godine?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Krajem aprila došlo je do pregovora između srpskih lokalnih vlasti i hrvatskih lokalnih vlasti. I dogovoreno je da se uklone barikade sa puteva, da se razvija atmosfera poverenja. Hrvati su garantovali da sa njihove strane neće dolaziti ni do kakvih napada, ni do kakve policijske intervencije, do slanja pripadnika Zbora nacionalne garde i tako dalje. Usaglašen je, kao jedinstven, stav da se pristupi mirnom razrešavanju svih problema. Barikade na putevima su tada uklonjene...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Šešelji, ti pregovori, razgovori, to se sve dešavalo, koliko vi objašnjavate, krajem aprila i to se sve dešavalo na lokalnom nivou, između mesne zajednice Borova sela i opštine ili, između koga se to dešavalo?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Između lokalnih hrvatskih vlasti, da li Osijeka, da li Vukovara i tako dalje, ne bih mogao da vam preciziram. Ali rezultat tog sporazuma bio je uklanjanje svih srpskih barikada na komunikacijama prema srpskim selima. Dobrovoljci su se povukli, njih ukupno 16 u Dom kulture u centru Borova sela. Barikada više nigde nije bilo. Bila je jedna opuštena, normalna životna atmosfera, dobrovoljci su već razmišljali o povratku za Beograd. Iznenada, 2. maja došli su hrvatski policajci, pripadnici Zbora nacionalne garde i Kurdi, plaćenici, autobusom jednim ili dva, ne znam tačno, upali su u Borovo selo i pri izlasku iz autobusa odmah su otvorili vatru, počeli da pucaju. I pred Domom kulture ubili su Vojislava Milića, to je bio jedini dobrovoljac Srpske narodne obnove. Mada je predsednik Srpske narodne obnove Mirko Jović davao izjave da se 700 dobrovoljaca njegovog odreda "Dušan Silni" bori u Borovu selu i tako dalje, to su sve bile izmišljotine, jedan jedini je bio. I on je poginuo bez oružja u rukama čim su prispeli Hrvati naoružani do zuba. Ostali dobrovoljci su se brzo snašli i otvorili vatru. Priskočili su i meštani na oružje i porazili hrvatske napadače. Po našim saznanjima, bilo je više od 30 poginulih hrvatskih napadača. Hrvati su priznali samo petnaestak žrtava, iz čega mi izvlačimo zaključak da su ostatak bili Kurdi koji kad poginu uopšte nisu prijavljivani u hrvatske gubitke, nego su negde netragom sahranjivani, Hrvati su rešavali svoje probleme ... Ja znam da se kod poginulih Kurda nalazilo lažnih novčanica ili starih nevažećih novčanica još iz vremena Nezavisne Države Hrvatske, Hitlerovih rajhs-maraka i tako dalje. Posle nekoliko sati borbe intervenisala je jedinica Jugoslovenske narodne armije, ušla u Borovo selo, dovela do prekida oružanog obračuna, hrvatski napadači su se povukli, poneli svoje mrtve i situacija je na taj način smirena. Naravno, Srbi su ponovo obnovili barikade.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Nakon tog slučaja ste nastavili da šaljete dobrovoljce.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne odmah, do novog slanja dobrovoljaca došlo je u toku leta. Ova srpska pobeda u Borovu selu silno je odjeknula u celom srpskom narodu. I dobrovoljci Srpske radikalne stranke su stekli veliki ugled, iako nisu svi učestvovali u borbama koji su se tamo zatekli, neku su se potpuno bez oružja zatekli u kaficima u selu i tako dalje i samo gledali da se sklone, ali većina je postigla tu veliki ugled i u toku tog leta, kad je već došlo do direktnih sukoba između JNA i Tuđmanovih paravojnih formacija kroz napade na kasarne JNA, kroz ubistva oficira, otkimanje oružja iz vojnih skladišta i tako dalje, nekoliko viših oficira JNA dolazilo je u sedište Srpske radikalne stranke i samnom su razgovarali o daljem okupljanju dobrovoljaca i njihovom slanju u jedinice Jugoslovenske narodne armije koja je imala velikih problema sa mobilizacijom rezervnog sastava, jer su prozapadne političke partije vodile kampanju protiv mobilizacije pod izgovoro da je to komunistička vojska, a, nažalost, JNA je još zadržavala naredbom ministara odbrane Veljka Kadrijevića, još je zadržavala crvene petokrake na svojim uniformama, što je celom srpskom narodu strašno smetalo. Onda je održan u sedištu Udruženja Srba iz Hrvatske, u Cvijićevoj ulici, sastanak na kome su bili neki oficiri i u kome su bili predstavnici skoro svih opozicionih političkih partija. Ispred Srpske radikalne stranke bio sam ja, ispred Srpskog pokreta obnove, koliko me sećanje služi, Milan Komnenić, ispred Demokratske stranke, tada je bio predsednik Mićunović, a kasnije Đinđić, bio je Gojko Đogo, to sam apsolutno siguran i ispred Srpske narodne obnove bio je Mirko Jović. Sve su stranke bile kategorički za to da se pomogne groženim Srbima na prostoru hrvatske federalne jedinice i da se pomogne Jugoslovenskoj ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ovde je vrlo često pominjano postojanje vaših jedinica. Vi sada govorite o slanju dobrovoljaca. Do sada ste rekli da ste dobrovoljce poslali u Teritorijalnu odbranu i u JNA. Da li ste gde drugo slali dobrovoljce i da li ste vi formirali svoje jedinice?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne. Nikada nisam formirao nikakve svoje jedinice. Na ovom sastanku postignut je dogovor svih opozicionih političkih partija sa oficirima JNA, da se organizuju dobrovoljci i upute u JNA, a JNA je odvojila jednu posebnu kasarnu u Bujanj potoku nadomak Beograda, kao sabirni centar za dobrovoljce.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Molim vas, da li je to šta ste sad objasnili rezultat sastanka predstavnika, odnosno te grupe oficira JNA

koja je bila na tom satanku i predstavnika političkih stranaka koje su uzele na sebe da upućuju dobrovoljce u JNA?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da, to je direktni rezultat toga sastanka. Samo s tom razlikom što je Srpska radikalna stranka jedina dosledno poštovala rezultate tog sastanka. Ostale stranke nisu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Objasnite sada, jer je to veoma bitno s obzirom na tvrdnje o vašim jedinicama, o vašim paravojnim formacijama i tako dalje, kakav je bio status vaših dobrovoljaca u JNA, objasnite, dakle, precizno, jesu li oni imali dokumenta JNA, jesu li nosili uniforme JNA, jesu li, dakle, tretirani kao bilo koji drugi građanin, dobrovoljac koji se prijavljuje u skladu sa zakonom, u JNA?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Dobrovoljci Srpske radikalne stranke su bili svi vojnici JNA, imali su vojne knjižice. U te vojne knjižice njima je upisivan ratni staž, dobijali su vojničke plate, koliko god da su bile male te plate, one su deljene, dobijali su od JNA. Kad bi poginuo dobrovoljac, sahranjivan je po ceremonijalu JNA, dolazila je počasna jedinica mesnog garnizona, vršila počasnu paljbu, preko kovčega je išla jugoslovenska zastava, a ne srpska ili radikalska, JNA je kompletne troškove sahrane snosila, porodice svih poginulih dobrovoljaca su pravo na penzije regulisale preko JNA, dobrovoljci koji su postajali ratni vojni invalidi regulisali su svoja invalidska prava preko JNA, to su, nažalost, bile male naknade, ali je sve to regulisano, ni jedan slučaj nije ostao neregulisan.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Samo jedno, jedno ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelj, da li je postojala bilo kakva razlika između dobrovoljaca koje ste vi slali i vojnika JNA?

SVEDOK ŠEŠELJ: Razlika nije postojala.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam. Gospodine Miloševiću, izvolite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Šešelj, vi ste doktor pravnih nauka, profesor univerziteta i dobro znate Ustav SFRJ i Zakon o narodnoj odbrani. Kakav ste prema tim propisima imali pravni osnov za sve ovo o čemu govorite, imajući u vidu i dobrovoljce i aktivno angažovanje u JNA?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Imali smo veoma dobar pravni osnov i u Ustavu SFRJ i u Zakonu o narodnoj odbrani. Zakon o narodnoj odbrani propisuje, možda ću doslovno citirati: "Pripadnik oružanih snaga je svaki građanin koji se organizovano sa oružjem u rukama bori protiv neprijatelja". Nije se pravila razlika da li je neprijatelj spoljašni ili unutrašnji, da li je reč o agresiji spolja ili je reč o unutrašnjoj subverziji, napadu na ustavni

poredak izvršen vojnom slom, jer je JNA imala zadatak da brani ustavni poredak i od spoljašnje agresije i od unutrašnjeg napada.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Rekli ste da su dobrovoljci vaši postajali pripadnici JNA, imali vojne knjižice u koje su se upisivali sve potrebne i uobičajene činjenice. Te vojne knjižice, ti dokumenti, da li su oni bili identični sa vojnim knjižicama ostalih pripadnika JNA ili je tu bilo ikakve razlike?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Apsolutno identične vojne knjižice, jedne jedine koje su postojale. To smo imali svi mi koji smo služili redovan vojni rok, vojne knjižice koje nam traju do kraja života. Čak i kad nam prestane obaveza za služenje u redovnom sastavu, za služenje u Teritorijalnoj odbrani, ostaje vojna knjižica za razne vidove civilnog služenja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Sad će za petnestak minuta moći da odahnu. Gospodine Šešelj, želao sam da to objasnimo. Svi smo mi imali vojne knjižice koje svako dobije kad završi redovni vojni rok. I to su te iste vojne knjižice koje su imali i vaši dobrovoljci.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da. Svi dobrovoljci Srpske radikalne stranke imali su vojne knjižice i svima je u vojnoj knjižici od strane nadležne komande upisan ratni staž.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vrlo dobro. Dakle da li je postojao ijedan element, pošto ste objasnili da su oni, budući dobrovoljci u JNA i postajali time redovni pripadnici JNA kao i svi drugi, da li je postojala bilo kakva razlika između bilo kog vašeg dobrovoljca i drugih pripadnika JNA?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nikakve razlike nije bilo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li su oni raspoređivani u redovne jedinice JNA?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Oni su raspoređivani u redovne jedinice JNA prema nalozima iz Generalštaba. Nikad se ni ja, ni bilo ko iz Srpske radikalne stranke nismo upuštali u pitanja njihovog rasporeda, niti određivanja gde će, u kom mestu, biti angažovani. To je bilo direktno odlučivano u JNA. Naše je bilo da okupimo dobrovoljce i da ih uputimo u sabirni centar u Bujanj potoku. Pre upućivanja dobrovoljaca, ja sam im često držao govore, u tim govorima sam politički na njih delovao, da se junački bore na bojnopolju protiv neprijatelja, a i kako treba da postupaju prema zarobljenicima, prema civilima, prema ženama i deci, prema starcima i tako dalje. Oni su striktno dobijali instrukcije koje su u saglasnosti sa odredbama međunarodnog ratnog prava, da se viteški bore na bojnopolju, a krajnje humani da budu prema civilima i ratnim zarobljenicima. Televizijske kamere

iz Beograda su snimile nekoliko tih mojih obraćanja dobrovoljcima, postoje mnogi novinari koji su prisustvovali tim ispraćajima, koji mogu posvedočiti.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Šešelji, pošto ste slali dobrovoljce u JNA, da li ste u to vreme imali jasnu predstavu, da kažem jasnu svest o tome ko komanduje JNA i da li politički vrh Srbije ima uticaj na JNA?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam bio politički i ideološki protivnik onih koji su komandovali JNA. Ja sam javno, kao narodni poslanik u Skupštini Srbije i napadao Veljka Kadijevića, generala i ministra odbrane. Ja se nisam slagao sa mnogim njihovim potezima, ali je moja građanska dužnost bila u takvoj situaciji da pomognem JNA, jer nikakve druge legalne oružane sile naša država nije imala. Jedno je, dakle, moj politički stav koji je bio pun kritičkih primedbi, čak teških kritika, a, s druge strane, moja dužnost kao građanina je da maksimalno doprinesem odbrambenim naporima zemlje. Rukovodstvo Srbije nije moglo da ima nikakvog značajnog uticaja na JNA. Na JNA je moglo da utiče samo savezno rukovodstvo odnosno Predsedništvo SFRJ i savezna Vlada. Ministar odbrane, general Veljko Kadijević je bio glavni čovek u JNA. Bio je u Vladi Ante Markovića, Hrvata. To je poslednja Vlada SFRJ.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelji, nisam po prvi put čuo da se niste slagali sa nekom institucijom ili sa određenim telom. Da li ste vi po prirodi skloni neslaganju?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja sam opozicionar dugo godina bio. I antikomunistički disident. Šta su to moje prirodne sklonost, znate, teško ja o tome mogu da govorim. Ja sam više sklon da idealizujem svoju i društvenu i političku ulogu nego da se prema njoj kritički odnosim, kao i svaki čovek. Ali, u svakom slučaju, ja sam uvek svoja neslaganja javno iznosio. I nekada u vrlo oštroj formi. Drugo, kao antikomunistički disident, ja sam neprekidno napadao Veljka Kadijevića što se ne uklanja crvena petokraka sa vojnih uniformi. Nama su mobilizacije redovnog sastava propadale zato što ljudi nisu hteli da stave crvenu petokraku. Komunizam je pao u ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Sasvim konkretno pitanje iz tadašnjeg vremena, da li su dobrovoljci Srpske radikalne stranke u JNA važili za disciplinovane ili nedisciplinovane?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prema svim informacijama koje sam ja dobijao od nadležnih komandi JNA, od oficira sa kojima sam kontaktirao, dobrovoljci Srpske radikalne stranke su spadali u najdisciplinovanije i najhrabrije. I slušao sam samo pohvale o njima. Naravno, pojavljivale su se incidentne situacije, ali je JNA tada regovala, ti dobrovoljci

su bili odstranjivani iz jedinica, a Srpska radikalna stranka iz svog članstva je isključivala sve one koji bi se ogrešilo o zakone i propise.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li znate koje bio general Života Panić?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: I šta je general Života Panić govorio o dobrovoljcima Srpske radikalne stranke u Jugoslovenskoj narodnoj armiji?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: General Života Panić je prvo bio komandant beogradske armijske oblasti, a onda je postao načelnik Generalštaba. Ja sam bio čak u sukobu, velikom, sa generalom Životom Panićem i na moje insistiranje on je smenjen. 1992. godine neku sam aferu razotkrio po pitanju snabdevanja i neregularnosti u vezi s tim, ali to nije bitno. Meni je ovde dostavljen deo izjave generala Živote Pnića, to je dokument dostupan javnosti, meni je to ovde dostavljeno iz oslobađajućeg materijala u procesu koji se protiv mene vodi, gde Života Panić izjavljuje direktno, neposredno da su svi dobrovoljci Srpske radikalne stranke bili u satavu JNA.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi ste objasnili zašto ste se rukovodili da šaljete dobrovoljce u JNA, vrlo kratko, shvatio sam zato što je to bila jedina regularna sila. Jeste tako rekli?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da, to je bila jedina regularna sila. Znao, ja sam se bavio teorijskim proučavanjem totalitarnih političkih oblika i levih i desnih. Ja znam prirodu militarizma. Ja sam znao, naučno sam to savladao koliko je opasno formiranje bilo kakvih partijskih vojski. Partijske vojske vode ka fašizaciji, redovno, koliko je opasno formiranje paravojnih formacija koje se pretvaraju u razularene bande i tako dalje. Imali smo mi u ovom ratu i takvih problema, međutim ja sam toga bio u samom startu svestan i pod mojim rukovodstvom Srpska radikalna stranka se nikad u to nije upuštala. Ja se ne mogu zakleti da ni jedan dobrovoljac Srpske radikalne stranke u ovom ratu nije negde ukrao nešto što je moglo u džepove stati i rukama da se odnese, ali sistematske pljačke kod nas nije bilo, kod nas nije bilo ubijanja ratnih zarobljenika i kod nas nije bilo maltretiranja civilnog stanovništva.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Šešelji, koliko je bilo dobrovoljaca Srpske radikalne stranke?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa mi smo onako iz propagandnih razloga možda govorili da ih je bilo oko 30.000, ali ih je, realna cifra oko 10.000.

SUDIJA BONOMI: A kako su oni bili raspoređeni među raznim formacijama JNA?

SVEDOK ŠEŠELJ: Oni su bili direktno uključivani u jedinice JNA. Najveća koncentracija dobrovoljaca je bila do sastava jedne čete, što je otprilike 100 do 120 vojnika. Nigde nije bila ni u jednoj jedinici veća koncentracija dobrovoljaca. Raspoređivani su u razne jedinice i nadležne komande JNA su donosile odluku gde će biti raspoređivane. Neki su dobrovoljci raspoređivani u Istočnoj Slavoniji, na primer, u Vukovaru su bili u sastavu Prve gardijske brigade. Postoji naredba komandanta Prve gardijske brigade o njihovom rasporedu, u Zapadnoj Slavoniji su bili u sastavu Teritorijalne odbrane kojom je komandovao pukovnik Trbojević kao aktivni oficir JNA, avonima su ti dobrovoljci upućivani u zapadni deo Krajine na aerodrom Udbinu i odatle raspoređivani na ličkom ratištu i tako dalje. Sav transport dobrovoljaca organizovala je JNA.

SUDIJA BONOMI: Da li to znači, na osnovu primera koji ste izneli, na primeru Prve gardijske brigade u Vukovaru, da je postojala recimo određena četa koja se isključivo sastojala od dobrovoljaca Srpske radikalne stranke?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ne može se reći isključivo, ali, na primer, komandant Gardijske brigade je naredio da odred Teritorijalne odbrane "Leva supoderica" koji je podređen Prvoj gardijskoj brigadi, prepotčinjen, tako, to je vojni termin koji je upotrebljavan da ta jedinica bude mesto gde će se primati dobrovoljci Srpske radikalne stranke. Dakle, tu je dobrovoljaca Srpske radikalne stranke bila većina, ali im je komandant bio kapetan I klase Milan Lančuzanin Kameni koji je bio u Teritorijalnoj odbrani Vukovara i on je meštalin Vukovara. On je kroz taj rat postao i član Srpske radikalne stranke. Rat ga nije zatekao kao člana, ali njemu se tada svidela Srpska radikalna stranka pa se i učlanio.

SUDIJA BONOMI: Hvala vam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, da li možemo da rezimiramo ovo što ste tiče dobrovoljaca Srpske radikalne stranke, da li ima nekog izuzetka od onoga šta ste konstatovali i utvrdili da su dobrovoljci vaše stranke isključivo slati tada u JNA?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nikavog izuzetka nema. Isključivo su slati u JNA i kao vojnici JNA učestvovali na raznim frontovima u oružanim dejstvima.

SUDIJA ROBINSON: Da li postoji bilo kakva dokumentacija Srpske radikalne stranke na osnovu koje bi to moglo da se potvrdi?

SVEDOK ŠEŠELJ: To se može potvrditi iz vojnih knjižica dobrovoljaca, ali sva dokumentacija postoji u nadležnim komandama JNA,

odnosno Vojske Jugoslavije. Oni su vodili urednu evidenciju koliko i kada dobrovoljaca je upućivano i u kom pravcu. I na kojim su ratištima angažovani.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Šešelji, vaša stranka je slala dobrovoljce u JNA, a vaši dobrovoljci su prihvatili da idu u JNA, Teritorijalnu odbranu, ali, u svakom slučaju, pod komandu JNA. Sada vam postavljam pitanje. A da li je bilo drugih dobrovoljačkih grupa koje nisu htele da idu u JNA, a koje su se formirale kao neke posebne jedinice izvan JNA?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ostale opozicione političke stranke koje su učestvovala u ovom dogovoru, naknadno su izigrale dogovor. Srpska narodna obnova Mirka Jovića formirala je paravojnu organizaciju Beli orlovi, ali ti Beli orlovi se ubrzo osamostaljuju i otimaju ispod kontrole Mirka Jovića i počinju delovati samostalno kao jedna paravojna organizacija ograničenog broja pripadnika, ali su ih neki ljudi instruisali za sopstvene političke i često nečasne potrebe. Na primer, Veljko Džakula, tadašnji predsednik Skupštine Zapadne Slavonije, doveo je Bele orlove u Zapadnu Slavoniju. Bili su angažovani na još nekim mestima koliko sam ja upoznat, ali moja saznanja nisu neposredna nego prema kazivanju određenih ljudi s kojima sam kontaktirao i o tome sam razgovarao, pa pretpostavljam da to nije za Sud relevantno. Ako Sud prihvati, ja mogu i o tome da govorim. Zatim, Srpski pokret obnove je odlučio da formira takozvanu "Srpsku gardu" i neprekidno sva medijska sredstva zasipao informacijama kako njihova Srpska garda već ima 60.000 članova što je bila laž, bilo ih je otprilike do 1.000. Onda je regrutovao najgore kriminalce sa beogradskog asfalta. Za komandanta te Srpske garde postavio je jednog od najopasnijih kriminalaca Đorđa Božovića Gišku koji je radio prljave poslove i za saveznu Službu državne bezbednosti osamdesetih godina, likvidirajući neke političke emigrante po zapadnoj Evropi. Njegov zamenik je bio drugi opasni kriminalac Branislav Matić Beli. Za komandanta takozvanih "Komitskih odreda" postavili su opet jednog velikog kriminalca Miodraga Brkića zvanog "Lale Robija" koji je poznat i po tome što je kao osuđenik u zatvoru u Zabeli silovao nekog muškarca osuđenika pa dodatnih šest godina zatvora dobio. Dakle najgori šljam sa beogradskog asfalta su okupili u toj takozvanoj Srpskoj gardi, a u Narodnoj skupštini su insistirali ...

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Šešelji, vi ste upravo pred pauzu objasnili na opšti način neka pitanja vezana za paravojne formacije. Sad ću vam postaviti nekoliko specifičnih pitanja, jer vi ste nabrojali nekoliko vrsta paravojnih formacija. Počeli ste od Srpske garde Srpskog

pokreta obnove. Molim vas, objasnite poziciju Srpskog pokreta obnove u vreme, u vreme formiranja Srpske garde i razloge zbog kojih je osnovana Srpska garda.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa mi smo nekada bili jedna politička partija. Pa smo se Drašković i ja razišli negde u junu mesecu 1990. godine. Drašković je pripadao najreakcionarnijem delu srpskog političkog spektra. Njegova stranka je nacionalistička. Nacionalistička je i Srpska radikalna stranka. Međutim, njegova stranka je monarhistička, zatim stranka koja je mešala crkvu u politički život i tako dalje. To je ono što smatram pod pojmom reakcionarna. Srpski pokret obnove je imao i nacionalističko članstvo i njemu nije bilo teško 1991. godine pod nacionalističkim i patriotskim parolama i da okupi jedan broj ljudi u takozvanu "Srpsku gardu". Pored ovih kriminalaca koji su bili na čelu, koji su komandovali, u toj Srpskoj gardi je bilo i časnih ljudi, ljudi koji su zaista bili spremni da se iskreno bore za slobodu srpskog naroda, koji nisu imali kriminalne motive. Međutim, vođstvo je bilo duboko kriminalno. Ta Srpska garda je, zapravo, bila formirana, pre svega, za očekivane oružane obračune u Srbiji. Ali pošto sam ih ja napadao kao narodni poslanik u Skupštini Srbije, kao grupu kriminalaca, kao bandu koja nema nikakve veze sa pravdom i borbom srpskog naroda za slobodu, oni su to leto 1991. godine tražili načina da budu angažovani na nekom frontu. Srpska garda u sastavu nekoliko stotina svojih pripadnika pokušala je da pređe u Istočnu Slavoniju, da bi valjda bila angažovana na slavonskom ratištu. Policija Srbije je na mostu, na Dunavu kod Dalja, sprečila njihov prelazak. Njima je bilo onemogućeno da pređu u Istočnu Slavoniju. Onda su ono otišli u zapadni deo Srpske Krajine, u Liku i bili angažovani na frontu kod Gospića. Komandant Srpske garde bio je ovaj istaknuti kriminalac Đorđe Božović Giška. Njegov tada zamenik na ratištu je bio drugi istaknuti krupan i veoma opasan kriminalac, Branislav Lainović Dugi iz Novog Sada. Tamo je Giška pod sumnjivim okolnostima poginuo. Navodno su Đorđe Božović Giška i Branislav Lainović Dugi borbenim vozilom otišli u izviđanje. Retko se dešava da komandant i njegov zamenik idu u izviđanje. I negde su se zaustavili na mestu gde je trebalo, valjda, da izviđaju, borbeno vozilo se vratilo, a oni su počeli da beru šljive. Metak iz snajpera, prilikom branja šljiva, pogodio je Đorđa Božovića Gišku, koliko sam ja informisan, ispod ruke u grudi na ono mesto koje mu nije bilo zaštićeno pancirnom bluzom.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelji, meni se čini da se pomalo udaljujemo od teme. Postavite sledeće pitanje, gospodine Miloševiću. Ja ću morati da kontrolišem pitanja i odgovore mnogo više nego što bih želeo. Kad

vi postavite pitanje, ja ću da razmotrim pitanje i onda da odredim da li odgovor može da bude kratak ili nešto duži.

SUDIJA KVON: Ja bih želeo da razjasnim jednu stvar. Vaša se stranka ranije zvala "Srpski pokret obnove", jer imamo, znači, čini mi se, da je "Srpski pokret obnove" različito od "Srpske narodne obnove". Kako se to tačno na srpskom kaže i koje su skraćenice?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja bih vam sve to objasnio, ali nadam se da očekujete od mene da vam to suštinski objasnim. Početkom 1990. godine ...

SUDIJA KVON: Ne, vrlo kratko. Vrlo kratko.

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja sam formirao jednu partiju, Vuk Drašković drugu. Partija koju sam ja formirao zvala se Srpski slobodarski pokret, a Vuk Drašković je formirao Srpsku narodnu obnovu. Uskoro je Srpska narodna obnova smenila, izbacila Vuka Draškovića, a mi smo se ujedinili i formirali Srpski pokret obnove. U junu 1990. godine smo se sukobili. On je bio smenjen, ali je formirao novu stranku koja je imala isto ime kao mi, Srpski pokret obnove. U jednom trenutku bile su dve stranke sa istim imenom. Mi smo onda promenili naziv naše stranke u Srpski četnički pokret. Srpski četnički pokret se ujedinio sa Narodnom radikalnom strankom u Srpsku radikalnu stranku, a Drašković je zadržao naziv. Nisam mogao kraće da vam objasnim, gospodine Kvon (Kwon).

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Šešelji, mi ovde poentu objašnjenja, ja bar želim da stavim na objašnjenje ovih paravojnih formacija. Dakle Srpski pokret obnove Vuka Draškovića formirao je Srpsku gardu.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ko je Vuk Drašković?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vuk Drašković je bio disident nacionalističke orijentacije iz ranijeg komunističkog perioda, rekao sam već kako je formirao svoju političku partiju, kako ga je ona izbacila i Vuk Drašković je jedan od istaknutih opozicionih lidera kroz sve ove godine u Srbiji, a povremeno je dolazio na vlast. Bio je u koaliciji sa vašom partijom i u to vreme potpredsednik savezne Vlade, sada je u koaliciji sa ostalim prozapadnim partijama pa je ministar inostranih poslova Srbije i Crne Gore.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Kad je osnovana Srpska garda.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Srpska garda je osnovana u leto 1990. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Šta je bio smisao formiranja Srpske garde?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Smisao je bio spremanje za unutrašnje oružane obračune u Srbiji koje je Drašković iščekivao, priželjkivao i podsticao. A firma osnivanja ja bila borba za odbranu srpskog naroda, kako je on neprekidno u svojim govorima isticao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je ta Srpska garda koju je osnovao Vuk Drašković bila paravojna formacija?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da, ona je bila po svim svojim obeležjima paravojna organizacija. I nelegalna, po našim zakonima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Kako su se vlasti u Srbiji i Jugoslaviji odnosile prema paravojnim organizacijama, paravojnim formacijama?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vlasti su bile protiv paravojnih organizacija, međutim u odnosu na Draškovića su bile suštinski blage. Nikada on zbog toga nije iskusio neke represivne mere. Čim je proklamovao formiranje Srpske garde, bilo je dosta elemenata da Drašković ode u zatvor. Ali Drašković zbog toga nije odgovarao, jer je vlast verovatno bila suviše slaba da ga goni, a on je predstavljao sve veću opasnost od kad se povezao sa američkim ambasadorom u Beogradu, Vrenom Cimermanom (Warren Zimmerman).

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelji koja su obeležja paravojne organizacije?

SVEDOK ŠEŠELJ: Sve organizacije vojnog tipa koje ne pripadaju legalnim državnim strukturama, legalnoj armiji u najvišem smislu, su paravojne organizacije. A paravojna organizacija se još u političkoj teoriji može nazvati i "milicijom". Dakle, organizacija koja spontano nastaje, ali je oružanog karaktera. To bi bila suština, najkraće rečeno, paravojne organizacije. Sve ono što nije regularna armija i što nije pod kontrolom regularne armije.

SUDIJA ROBINSON: Hvala, dobro, sad je to jasno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Znači, idemo sa sasvim kratkim i konkretnim pitanjima. Ko su najčešće bili pripadnici Srpske garde Vuka Draškovića?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Kriminalci i to najopasniji kriminalci iz beogradskog podzemlja. Trojicu sam već nabrojao. Tu je bio veći broj drugih kriminalaca, trgovci drogom, ubice, ucenjivači, provalnici, pljačkaši i tako dalje. Krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina, veliki broj kriminalaca se obreo u Beogradu, jer im je bio nemoguć opstanak u zapadnoevropskim zemljama, bile su restriktivnije mere. Uvođene su vize za naše građane i tako dalje i sve ono što je nekad predstavljalo izvoz

kriminalaca iz komunističke Jugoslavije, odjednom se ponovo vratilo u Srbiju. Na primer, taj Miodrag Brkić zvani "Lale Robija" vratio se iz Australije (Australia).

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi ste maločas rekli da je smisao formiranja te garde bio, pre svega, definisan nekim unutrašnjim političkim potrebama nasilnog sukobljavanja sa vlastima u Srbiji.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Od 9. marta 1991. godine, pa nadalje, Drašković nije nikada napuštao i opciju nasilnog preuzimanja vlasti i on je, s vremena na vreme, o tome otvoreno govorio.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li znate neke slučajeve korišćenja Srpske garde na prostoru Savezne Republike Jugoslavije u političke svrhe?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa Srpska garda je korišćena u političke svrhe, pre svega, u Beogradu. I to celo leto 1991. godine. Oni su imali neku smotru Srpske garde u Čačku ili u okolini Čačka, pa je tu došlo do sukoba između komandanta i zamenika komandanta, između Đorđa Božovića Giške i Branislava Matića Beloga. Neposredno posle tog sukoba ubijen je Branislav Matić Beli, pa je onda Đorđe Božović Giška, na čelu grupe gardista, otišao na ratište u Liku.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To ste objasnili, objasnili ste da su otišli na ratište u Liku pošto ih je policija Srbije sprečila da preko mosta pređu u Istočnu Slavoniju.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A gde su oni otišli, dakle, otišli su u Liku, bili su negde u okolini Gospića, je l' tako?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Najpre su imali nameru da se angažuju u Istočnoj Slavoniji, a onda su otišli tamo?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da, nisu mogli zbog policije Srbije koja ih je sprečila. Policija Srbije je, inače, imala zadatak da spreči prelazak bilo kakvih paravojnih grupacija iz Srbije u Istočnu Slavoniju, jer je već bilo iskustava da su sve paravojne organizacije, pre svega pljačkaškog, a ne borbenog karaktera. Ja ne mogu za celu Srpsku gardu da kažem da je pljačkaška pošto su neki njeni pripadnici se istakli u borbama, neki su poginuli, neki su ranjeni zaista u borbama. Nisu svi bili kriminalci. Ali njihovo rukovodstvo je bilo kompletno kriminalno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Šta se dalje događalo s tom Srpskom gardom tokom tih godina koje su usledile?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nakon pogibije Đorđa Božovića Giške, komandant Srpske garde je postao Zvonko Osmajlić, inače lični telohranitelj Vuka Draškovića koji je kasnije poginuo na Ibarskoj magistrali. On je ranjen kod Gospića u grudi. Kad sam ja obilazio Knin negde u novembru 1991. godine, zatekao sam ga u kninskoj bolnici. Nakon njegovog ranjavanja, Srpsku gardu je preuzeo istaknuti kriminalac iz Novog Sada, Branislav Lainović Dugi i on je sa srpskim gardistima išao na neka ratišta u Bosni i Hercegovini i ubrzo bivao proterivan od strane srpskih vlasti, jer se Srpska garda uglavnom posvećivala pljački i otimačini, a nikakav borbeni kvalitet nisu pokazali. Bili su u Foči, pa su oterani. Bili su u Trebinju, tamo su zauzeli trebinjski hotel, pa su bili oterani zbog svog pljačkaškog karaktera. Srpski gardisti su bili na frontu kod Konjica, tamo im je komandovao izvesni Boro Antelj, bivši aktivni oficir JNA koji je isteran iz službe iz nekih razloga o kojima ja ne bih detaljno bio u stanju da govorim jer nisam precizno upoznat, ali njihov je zadatak bio da sa ratište švercuju oružje u Srbiju i da opremaju Draškovićeve formacije za eventualni oružani obračun u Srbiji. Ono što ja znam pouzdano da su od Bore Antelja dobijali oružje u Srbiji gardisti Vuka Draškovića.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. U vezi sa političkim ciljevima koje je zastupao Srpski pokret obnove i Vuk Drašković, vi ste maločas objasnili da su oni deklarativno govorili kako se bore za slobodu srpskog naroda, a ustvari se bavili pljačkom.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: U početku je Vuk Drašković bio na velikosrpskim nacionalističkim pozicijama. Međutim, pod uticajem američkog ambasadora on je svoju politiku promenio za 180 stepeni. Imate čitav niz njegovih izjava nacionalističkog karaktera, čak ratno-huškačkog iz 1990. godine i 1991. godine, a posle se on pretvara u navodnog mirotvorca. Znači, uvek je bio na ekstremnoj formaciji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Gospodine Šešelji, vi ste ovde dali nekoliko dokumentata, oni se nalaze u tabulatorima 5,6,7 i 8, gde se taj prilaz može jasno da vidi. Možda je značajno da se prođe kroz ovih nekoliko dokumenata najkraće, pošto se ratno-huškačka aktivnost pripisuje meni, vama u ovim događajima. Pogledajte, dakle, tabulator 5. Šta je ovo šta ste dali u tabulatoru 5?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa ovde su neki isečci iz Draškovićevih novina "Srpska reč". Inače, ja sam ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Samo momenat, kad kažete "Draškovićeve novine", to su novine Srpskog pokreta obnove.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Zapravo to su njegove privatne novine. To nikada nisu bile formalno novine Srpskog pokreta obnove nego njegove privatne novine i njegove supruge Danice.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, da vidimo, u svakom slučaju ovo ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ali zastupali su politiku Srpskog pokreta obnove.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, u svakom slučaju ovo je autentičan apel Vuka Draškovića od 7. septembra 1990. godine koji imamo ovde.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Budite ljubazni, pročitajte šta je taj apel ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ovde se Vuk Drašković obraća Srpskoj akademiji nauka, Udruženju književnika Srbije, Matici srpskoj i Matici iseljenika Srbije da se hitno sastanu i usvoje zajedničku deklaraciju o zaštiti nacije. U tekstu se kaže. "Obraćam vam ce po nalogu dramatičnog vremena i mnogih opasnosti po srpski narod kome se opet sa raznih strana preti genocidom ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelji, molim vas da čitate sporije. Prevodioci vas mole da čitate sporije.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Sporije ću čitati. "U Hrvatskoj je vaspostavljena ustaška vlast. Osnivaju se oružane formacije srboubica. Ustaško vrhovništvo je sklopilo antisrpski pakt sa Arnautima", misli na Albance kad kaže "Arnaut", ali ovde u pogrdom značenju, "i muslimanskim fundamentalistima, rasrbljenom, ali militantnom i glasnom manjinom u Crnoj Gori kao i srbofobnim štabovima po Makedoniji koji otvoreno traže naše teritorije. Srpski narod je suočen sa ujedinjenim mržnjom kao i 1914. godine i 1941. godine. Moramo što pre, odmah, pretećem zlu da se suprotstavimo. Ne smemo dozvoliti da nas i treći put u ovom veku preteknu događaji. Odrbani nacije dužni smo, ako još imamo istorijske svesti i ambicija da trajemo kao narod, podrediti sve svoje unutar srpske, ideološke, stranačke, staleške i ostale razmirice i nesporazume. Srpski pokret obnove predlaže da se prvaci, odnosno predstavnici srpskih vodećih političkih stranaka, kao i predstavnici Srpske pravoslavne crkve, Srpske akademije nauka, Udruženja književnika Srbije, Matice srpske i Matice iseljenika Srbije, hitno sastanu i usvoje zajedničku deklaraciju o zaštiti nacije. Taj bi dokument, smatramo, trebalo da bude i polazna osnova za donošenje srpskog nacionalnog programa".

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, ja mislim da je dovoljno što se tiče citata.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ovo je "Srpska reč" od 7. septembra 1990. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle on govori o tome da Srbima preti genocid, uspostavljena ustaška vlast, formacije srboubica, govori o Makedoniji, Hrvatskoj i tako dalje, dakle šta je po karakteru ovaj, ovde piše, "faksimil apela Vuka Draškovića od 7. septembra 1990. godine"?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa realna situacija nije bila daleko od ove njegove procene, ali njegov stav je ovde intoniran, očigledno ratno-huškački. Očigledno je jedina opcija za koju se on zalaže, bila ratna. Dakle, nema ni apela da se pregovara, ni da se razgovora, ni da se utiče, ni da se, na neki način, pitanje reši bilo kojom opcijom osim opcijom rata.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U toj funkciji se i stvara ova paravojna formacija Srpska garda.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da. A njegovi poslanici u Narodnoj skupštini neprekidno insistiraju, sa skupštinske govornice, da Narodna skupština Srpsku gardu proglasi novom srpskom vojskom, da se, zapravo, na taj način legalizuje njegova paravojna formacija kao državna vojska.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: I ovde ima nešto što, samo jedan kratak citat iz ovoga ... Šta piše u ovom kratkom citatu koji ste odabrali?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je "Srpska reč" od 14. oktobra 1991. godine. "Srpskom narodu u srpskim zapadnim krajinama ustaški je nož pod grlom i samo Srbija može i mora da mu pomogne. Više od 200.000 Srba iz AVNOJ-evske Hrvatske već je napustilo svoja ognjišta, a zvanična Srbija ima obraza da kaže kako nije u ratu sa ustašama. Da ništa drugo ustaše nisu učinile nego što su pre neki dan digle u vazduh našu crkvu mučenicu u Jasenovcu, dovoljan je razlog da im objavimo rat i kao nacija i kao država". Politika vaše vlasti je bila da Srbija nije u ratu, da je u ratu savezna država koja se suprotstavlja oružanoj separatističkoj akciji hrvatskog režima Franje Tuđmana, a on insistira da Srbija, kao federalna jedinica Jugoslavije i srpska nacija, objave rat Hrvatima. To su dve veoma, veoma različite pozicije. Čak i za mene kao dokazanog srpskog nacionalistu, ovo je bilo preterano.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, gospodine Šešelji. Šta je u tabulatoru 7, što se takođe može povezati sa ovim aktivnostima Srpske garde i političkim stavovima sadašnjeg ministra spoljnih poslova Srbije i Crne Gore?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: On se ovde zalaže za promene granica. Pa kaže ...

SUDIJA ROBINSON: Nemamo prevoda za ovo, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Vrlo će kratko ... Gospodin Šešelji je odabrao jedan vrlo kratak citat pa se nadam da može da se stavi na grafoskop. To je, takođe, iz novina. Ovo je 1. april 1991. godine koliko vidim.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da, to je 1991. godine...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Stavite ovu prvu stranu na grafoskop da gospodin Šešelji može da citira.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je samo nekoliko rečenica...

SUDIJA ROBINSON: Ustvari, to jeste prevedeno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ovde Drašković kaže: "Granica naše države, sav prostor unutar granica njenih, utvrđeni su srpskom kulturom, jezikom, imenima sela i gradova, imenima reka i brda, drveća i ptica, srpskim epom i običajima, manastirima i zadužbinama, našom krvlju i grobovima. Te međe su nepomerljive, te Krajine naše su neotuđive. Njihove puške o njihovom ramenu kojim nam prete, bolje da ostanu na ramenu. Nikome, pa ni njima, ne želim ono šta će se desiti ako strojnice progovore". Obraća se Hrvatima. Strojnice, to je novokomponovani hrvatski veštački izraz za mašinske puške. "Ni tih koji hoće da ožive poglavnika Pavelića, ni onih koji sanjaju o nekakvoj Velikoj Albaniji, ni onih koji su našeg jezika i korena, a priviđa im se nekakva džamahirija ili sultanat na zemlji srpskoj, mi se ne plašimo. Sve je to prošlost, sve je to samo mržnja". Dakle, Vuk Drašković se zalaže da granice srpske države budu srpske etničke granice na prostoru bivše Jugoslavije. On je i na naslovnoj strani svojih novina "Srpska reč", objavio te granice srpske države kako ih on vidi, koje nisu potpuno iste sa granicama Velike Srbije, ali su približne.

SUDIJA BONONI: Gospodine Šešelji, da li onda mogu da uzmem da je tokom cele 1991. godine i 1992. godine, Drašković bio političar opozicije?

SVEDOK ŠEŠELJ: Da, bio je političar opozicije. On je bio političar opozicije pa sve negde do 1998. godine kada je ušao u saveznu Vladu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pogledajte tabulator 8, gospodine Šešelji, da pročete i preko ovog citata koji ste odabrali. To je prilično veliki članak ali je citat kratak. To je od 5. novembra 1990. godine.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ovde Drašković govori na saboru, na skupštini svoje stranke, pa, između ostalog, kaže: "Da volimo svoje dušmane"...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelj, pročitajte samo ove odabrane delove, nemojte da čitate celu stranu.

SVEDOK ŠEŠELJ: Dobro, ako insistirate. "Da volimo svoje dušmane i da se žrtvujemo bratstvu bez braće, više nećemo, ne smemo, ne možemo, ta je naredba ipak za nebo, a ne za zemlju, za svece, a ne za ljude. Srbi konačno više nemaju šta da poklone i čega još da se odreknu sem prava na svoje postojanje. Jesmo za Jugoslaviju, ali za novu, sasvim drukčiju, za federaciju smo čak i po cenu pristajanja na sadašnje unutrašnje granice koje su, inače, neistorijske i kriminalno postavljene, pod uslovom da savezna država bude višestranačka i demokratska republika ili monarhija sa jakim centralnom vlašću i pod uslovom da se autonomne pokrajine ili oblasti uspostave svuda tamo gde njihovo postojanje nameću isti razlozi kao i u današnjoj Srbiji. Praktično, to znači da bi trebalo zagarantovati teritorijalnu autonomiju Srbima u Hrvatskoj, zatim autonomiju Istre i Dubrovnika, a Bosnu i Hercegovinu razdeliti na četiri autonomne oblasti: jednu u kojoj peovlađuju rimokatolici, drugu u kojoj su u većini muslimani i dve u kojima pretežu pravoslavni. Držeći se istog aršina, preurediti iznutra Makedoniju tako da budu nacionalno i kulturno zadovoljeni i tamošnji Makedonci i Srbi i Šiptari. Pokrajine i oblasti unutar sadašnjih republičkih granica u Jugoslaviji zamišljamo približno kao kantone u Švajcarskoj (Switzerland). Načelno ne protivimo se ni konfederalnom ugovoru, ni raspadu Jugoslavije. Naprosto, niko nema pravo da ni Hrvatima ni Slovencima silom nameće federaciju, niti da sprečava te narode da osnuju svoje suverene države. Niko takođe ne sme da poriče ni istorijska, etnička i ratna prava srpskog naroda, dođe li do konfederalizacije ili rastura zajedničke države. Srpski pokret obnove će u tom slučaju, dosledno i neodustajno insistirati na tome da niko od Jugoslavije ne može otepeti ili na štetu srpskog naroda konfederalizovati teritorije koje su se 1. decembra 1918. godine našle u sastavu ondašnje Kraljevine Srbije, a ni teritorije u današnjoj Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj u kojima su Srbi bili većinski narod pre počinjenog ustaškog genocida nad njima. Ovo je nalog istorijske pravde i oko toga nema pogađanja". Šta ovaj citat ilustruje? Ovaj citat ilustruje otprilike raspoloženje u kompletnoj srpskoj opoziciji tog vremena. Kompletna srpska opozicija i Srpski pokret obnove i Demokratska stranka i Srpska radikalna stranka neprekidno su kritikovale i vlast u Srbiji i saveznu vlast za suviše blag odnos prema hrvatskim separatistima, a i separatistima koji su počeli da se pojavljuju u ostalim federalnim jedinicama.

SUDIJA ROBINSON: Da, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ovde se, ovde se više puta govorilo, pa ima i u nekim tačkama koje sada nema potrebe da vam citiram, o nekim ratno-huškačkim povicima i govorima koje je koristio režim i ja lično da bi se stvarala nacionalna mržnja, da bi se izazvao rat i tako dalje. Da li ste ikad čuli za neke takve govore? Doduše nikad nije dato nešto kao dokaz takve tvrdnje, da li ste ikad čuli neki takav govor kojije dolazio s moje strane ili sa strane organa vlasti u Srbiji i Jugoslaviji u to vreme?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nikada s vaše strane i od strane organa vlasti u Srbiji kojima je upravljala vaša Socijalistička partija, nije bilo ovakvih izjava. Ovakve izjave se mogu naći kod Draškovića, mogu se naći kod mene, mogu se naći kod još nekih opozicionih lidera, ali kod funkcionera vlasti se apsolutno ne mogu pronaći. Mi smo uvek bili radikalniji od vlasti po ovim pitanjima, Drašković nekada preteranije, nekada ni ja ne mogu svariti nešto njegovo, na primer ovo zalaganje za monarhiju, a uvek smo napadali vlast zbog toga što, po našem mišljenju, vlast ne čini dovoljno za odbranu srpskih nacionalnih interesa i za zaštitu ugroženog srpskog naroda.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li imate još nešto da dodate opisu ovih činjenica vezano za Srpsku gardu Vuka Draškovića, njihovu političku poziciju i delovanju Srpske garde u toku sukoba na prostorima nekadašnje Jugoslavije?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Srpska garda se pretvorila u potpunu pljačkašku organizaciju, a nakon povlačenja Srpske garde sa područja Bosne i Hercegovine, došlo je do sukoba između Draškovića i komandanta Srpske garde Branislava Lainovića Dugog, ali taj sukob je bio personalne prirode, a ne po pitanju njihove političke ili ideološke orijentacije. I Srpska garda se, nedugo za tim, ugasila.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Vi ste u onom opštem objašnjenju paravojnih formacija govorili o odnosu Demokratske stranke prema tim paravojnim formacijama, a onda ste govorili i o jedinici i formaciji čoveka čiji je nadimak "Mauzer", koji je delovao u Bosni i Hercegovini. Budite ljubazni, samo kratko objasnite o čemu se radi.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa ni Demokratska stranka nije zaostajala za drugim opozicionim partijama u ovakvoj orijentaciji, možda su njihove javne izjave bile nešto blaže, međutim odnosi Zorana Đinđića od kad je postao predsednik Demokratske stranke su bili najintenzivniji sa Radovanom Karadžićem. Niko na srpskoj političkoj sceni nije bliži bio sa Radovanom Karadžićem od Zorana Đinđića i Vojislava Koštunice. Koliko se ja sećam, vaša Socijalistička partija nije imala nikakve međupartijske odnose

sa Srpskom demokratskom strankom. Srpska radikalna stranka je imala međupartijske odnose, ali nismo bili toliko bliski kao oni. Međutim oni nisu ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi prvi put ovde govorite, pa vam nije poznato kako ova tehnika radi. Ja vam sugeriram da posle svake rečenice sačekate dok se ona prevede, da biste rekli sledeću rečenicu.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa moj idela je uvek bio ranije da dostignem brzinu svetlosti u izgovaranju reči, a sad moram u kontra pravcu da usmeravam, ali ću se truditi. Trudiću se, obećavam. Što se tiče Demokratske stranke, dakle, ona nije 1990. godine, 1991. godine pa čak ni 1992. godine izostajala od tih opštih nastojanja opozicionih političkih partija u Srbiji. Ali nije imala unutrašnjih sposobnosti da okuplja dobrovoljce i šalje tamo gde su oni bili potrebni, na ratište. Htela je, želela je, a nije mogla. Rekao sam već, struktura njenog članstva je, otprilike, takva, mlitava, pomalo feminizovana kao ovaj njihov Boris Tadić i tako dalje. Otprilike to želim da kažem, ali možda nisam u stanju da to dovoljno plastično objasnim. A onda je Zoran Đinđić Ljubišu Savića Mauzera, komandanta paravojne formacije, garda "Panteri" učlanio u Demokratsku stranku, pa ga je onda postavio za svog potpredsednika i za predsednika Demokratske stranke za Republiku Srpsku i pod tom firmom je Ljubiša Savić Mauzer i učestvovao na prvim izborima posle Dejtonskog sporazuma. Ljubiša Savić Mauzer je bio na čelu jedne bande pljačkaša koja je u ratu davala malo efekta, ali se zato istakao u progonu muslimanskog civilnog stanovništva, zajedno sa Arkanom opljačkao je muslimansko veliko selo Janju koje je bilo lojalno Republici Srpskoj. On je tamo upao, počeo da im oduzima vozila, traktore, imovinu, novac i Srpska radikalna stranka u Bjeljini više puta je dolazila u javni sukob sa Ljubišom Savićem Mauzerom, jer je ... Je l' me prekidate, ne?

SUDIJA ROBINSON: Da, mislim da treba da stanete budući da ste dali odgovor.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Šešelji, vi ste pomenuli Srpsku demokratsku stranku i govorite o članovima te stranke i o vođstvu te stranke. To je neka druga stranka, to nije ona ista Srpska demokratska stranka koja je bila osnovana u Hrvatskoj ili govorimo o istoj stranci.

SVEDOK ŠEŠELJ: Formirane su dve Srpske demokratske stranke. Jedna je Srpska demokratska stranka u Hrvatskoj ...

SUDIJA ROBINSON: Da, to pojašnjava.

SVEDOK ŠEŠELJ: A pomenuo sam i treću, treća se zvala Demokratska stranka Republike Srpske. Ona je bila pod Đinđićevom kontrolom, nije imala odrednicu "Srpska". A kad su te tri stranke formirane, formirao ih je isti krug ljudi, nekadašnjih disidenata više ili manje umerene

orijentacije, koji su bili međusobno povezani. Jovan Rašković, Radovan Karadžić i ljudi oko Mićunovića u Demokratskoj stranci u Srbiji, bili su dugo godina pre rata lični prijatelji, održavali kontakte i tako dalje. U početku su hteli da formiraju jednu jedinstvenu stranku. A onda su se dogovorili da se formiraju tri različite stranke, s tim što ova u Srbiji nije imala prefiks srpski nego se zvala samo "Demokratska stranka". One su u startu bile stranke identične ideologije. Posle su se neke razlike među njima pojavljivale, a i unutrašnja stranačka raslojavanja. Mislim da je to sada dovoljno jasno, gospodine Bonomi (Bonomy).

SUDIJA BONOMI: Puno vam hvala.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Šešelji, objasnili ste postojanje ove paravojne formacije na čijem je čelu bio Mauzer i bliski odnos Demokratske stranke sa tom, odnosno uključivanje te paravojne formacije u Demokratsku stranku. Za neke zločine koje je počinila, ja mislim za sve, ta grupacija Mauzera, optužuje se rukovodstvo Republike Srpske na čelu sa Radovanom Karadžićem. Recite da li je rukovodstvo Republike Srpske na čelu s Radovanom Karadžićem, upravljalo tom Mauzerovom formacijom i da li je Mauzerova formacija bila odgovorna na bilo koji način rukovodstvu Republike Srpske i, ako nije, kome je jedino bila odgovorna?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne, Karadžić nije ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelji, postavljena su vam dva pitanja. Molim vas da prvo odgovorite na prvo pitanje i pokušajte da kratko odgovorite.

SVEDOK ŠEŠELJ: Ne, Radovan Karadžić nije imao kontrolu nad Mauzerom i njegovom paravojnom formacijom, garda Panteri. I čak u nekoliko susreta mi se žalio zbog njihove samovolje i izazivanja problema u Semberiji. I Srpska radikalna stranka u Bjeljini je dolazila u sukob sa Mauzerom. Dešavalo se da on otima mirne muslimanske civile u Bjeljini i pod ucenama isporučuje na muslimansku stranu, iznuđujući novac. Dešavalo se da Muslimane, vojnike srpske vojske maltretira i isporučuje na muslimansku stranu, a ja sam se zatekao u Bjeljini kada je ranjen jedan Musliman, vojnik srpske vojske koji je došao na odsustvo, pa su Mauzerovi ljudi bacili bombu u njegovo dvorište i on je ostao bez noge. Posetio sam ga u bijeljinskoj bolnici. Mismo javno, više puta u saopštenjima osuđivali Mauzerovo ponašanje. Mauzer u vojnom pogledu nije imao nekog značaja naročitog, ali je zato se isticao u zločinima razne vrste. Mauzer je u početku bio samostalan i povezan sa Arkanom ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam, hvala. A da li je Mauzerova formacija odgovarala rukovodstvu Republike Srpske na bilo koji način?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa ako se Radovan Karadžić lično žalio na njegovo ponašanje, ne verujem da im je mogla odgovarati. Znači, nijednom ozbiljnom državnom rukovodstvu ne može odgovarati razularena i samostalna paravojna formacija koja nikoga ne sluša. On je povremeno bio angažovan na nekim ratištima, mislim kod Vozuće, pa je izgubio neke položaje, pa je jedno vreme bio angažovan u Bratuncu prema Srebrenici, ali ni tu se ništa nije istakao, njegov ratni efekat u borbenim dejstvima bio je minimalan.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam, gospodine Šešelji, hvala vam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U transkript nije ušao deo rečenice gospodina Šešelja, pre vaše intervencije, gospodine Robinson, gde on kaže: "Mauzer je na početku bio nezavisan i povezan sa Arkanom, a kasnije se učlanio u Demokratsku stranku Zorana Đinđića". Jeste li to rekli gospodine Šešelji?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da, tako sam rekao.

SUDIJA ROBINSON: U redu, to je sada ušlo u zapisnik. Nastavite.

SVEDOK ŠEŠELJ: On nikome nije bio odgovoran u vojnom pogledu. Kasnije je bio odgovoran Zoranu Đinđiću, bio je njegov najbliži saradnik.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Je li on bio predsednik Demokratske stranke za Republiku Srpsku?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da. I Đinđićev potpredsednik u opštoj Demokratskoj stranci. Pa Đinđić je učestvovao u njegovoj predizbornoj kampanji u Republici Srpskoj, on je držao govore na mitinzima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa kako vi vidite jednog takvog kriminalca kao što je Mauzer u strukturi neke stranke koja se javno izjašnjava za Evropu (Europe), za demokratska načela, za demokratske vrednosti i slično?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Znači, ne treba nijednu političku partiju posmatrati iz ugla šta ona za sebe govori i kako ona proklamuje svoja načela. Demokratska stranka pod Zoranom Đinđićem je duboko kriminalizovana politička partija. I Zoran Đinđić je, takođe, jedan od srpskih političara koji je stupio u kontakt sa mafijom, mafiju instrumentalizovao za svoje svrhe, a ispostavilo se na kraju da je mafija njega instrumentalizovala i likvidirala ga kad je pokušao da se iščupa iz njenih kandži.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sada, pošto ste objasnili ove glavne, vi ste pomenili sad i neke druge formacije, ali pretpostavljam da nema potrebe da se na njima zadržavamo. Govorili ste o Srpskoj gardi, govorili ste o paravojnim formacijama Srpskog pokreta obnove Vuka Draškovića, o Mauzeru, Zoranu Đinđiću i tako dalje ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Bila je tu još i Srpska dobrovoljačka garda Arkanova.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Kakva je bila pozicija te Srpske dobrovoljačke garde? Kome je ona odgovarala?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa Arkan je dugogodišnji kriminalac evropskog renomea. Negativnog renomea, naravno, pljačkaš banaka, ali je dugo vremena radio za saveznu Službu državne bezbednosti i učestvovao u fizičkim likvidacijama političkih emigranata. Ja sam 1986. godine podnosio krivičnu prijavu ili 1987. godine protiv tadašnjeg saveznog ministra unutrašnjih poslova Staneta Dolanca. Između ostalog sam ga optuživao za ubistvo jugoslovenskih političkih emigranata, za ubistvo Stjepana Đurekovića, a u govoru u Udruženju književnika Srbije, u javnom govoru sam precizirao da je izvršilac tog ubistva bio Željko Ražnatović Arkan, da mu je ministar Dolanc nakon toga poklonio pištolj sa posvetom "Željku, od Staneta".

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sada, kada ste uglavnom opisali sve ovo što se odnosilo na paravojne formacije, pre toga ste objasnili kako su se ponašali dobrovoljci Srpske radikalne stranke. Sve su to bile i vaša stranka i ove stranke koje su imale paravojne formacije, u ono vreme opozicione partije. Da li na osnovu ovoga što ste vi izneli može da se vidi da je, ustvari, Srpska radikalna stranka slala dobrovoljce u JNA i pod komandu JNA, bila jedina opziciona partija koja je u pogledu formiranja paravojnih formacija poštovala i zakon i političke stavove, odnosno da ih nije formirala?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da. Srpska radikalna stranka je bila jedina opoziciona politička partija koja se striktno držala zakona i isključivo svoje dobrovoljce upućivala u JNA. I nema ni jednog slučaja u ratu da su dobrovoljci Srpske radikalne stranke delovali van kontrole JNA.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li je bilo i jednog slučaja da ste vi lično, gospodine ...

SUDIJA ROBINSON: Samo trenutak, gospodine Miloševiću. U odgovoru gospodina Šešelja stoji da Srpska radikalna stranka nije bila jedina stranka koja se pridržavala zakona. Ja sam mislio da je on rekao da je Srpska radikalna stranka, ustvari, bila jedina stranka. To bi trebalo da se ispravi za zapisnik.

SVEDOK ŠEŠELJ: To nije dobar prevod, onda. Srpska radikalna stranka je jedina koja se striktno pridržavala zakona i svoje dobrovoljce isključivo upućivala u JNA.

SUDIJA ROBINSON: Da, tako sam to i shvatio. Ali evo, to je sad rešeno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Vi ste, gospodine Robinson, očigledno naučili srpski.

SUDIJA KVON: Gospodine Šešelj, da li sam ja netačno shvatio da ste vi rekli da je bilo nekih dobrovoljaca koji su se priključili Teritorijalnoj odbrani, ali to sve pod uputama JNA.

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa ja sam vam rekao da su svi dobrovoljci bili u JNA. Neki su upućeni u sastav Teritorijalne odbrane Zapadne Slavonije, oko 500 ih je neprekidno tamo bilo, dobrovoljaca Srpske radikalne stranke, ali pod komandu aktivnog oficira JNA, pukovnika Trbojevića. Jer u ratnim uslovima i u stanju neposredne ratne opasnosti JNA preuzima kontrolu nad ukupnom Teritorijalnom odbranom. Tako je po našim zakonima bilo.

SUDIJA KVON: Hvala vam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Šešelj, da li ste vi lično, u bilo kom slučaju, u bilo koje vreme zadržali neku komandu nada vašim dobrovoljcima koje ste uputili u JNA?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne. Nikakve komande nisam imao, ali sam neprekidno činio sve što je u mojoj moći da dobrovoljcima pred polazak skrećem pažnju kako se treba ponašati u pogledu morala i u pogledu ratnog prava.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, to ste objasnili. E sada mi recite, posle povlačenja JNA sa područja Krajine i sa područja Bosne i Hercegovine, dakle formirana je Savezna Republika Jugoslavija, naši građani su povučeni sa područja izvan Savezne Republike Jugoslavije, gde su vaši dobrovoljci onda išli?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Najveći broj dobrovoljaca se povukao sa JNA, ali jedan broj dobrovoljaca se uključio u srpsku vojsku Republike Srpske i nastavio da se bori. To je bila njihova slobodno izražena volja. Dešavalo se da su i u buduće naši članovi odlazili iz Srbije, ali uvek u sastav regularne Vojske Republike Srpske.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle ni posle toga nikad nisu išli u sastav bilo kakve paravojne formacije, niti oni formirali paravojnu formaciju.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Apsolutno nikada nisu bili ni u kakvoj paravojnoj formaciji i nikada oni nisu formirali paravojne formacije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Želim da raščistim, nadam se da smo ovo sasvim razjasnili, samo da raščistim sada jednu

pojednost ovde. Da li je u nekom periodu ličnost poznata pod nadimkom "Žuća" bio jedan od vaših dobrovoljaca.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da, reč je o Vojinu Vučkoviću Žući, on je bio dobrovoljac Srpske radikalne stranke u Istočnoj Slavoniji. On je oteran iz jedinice u kojoj se borio zbog pljačke i on se posle Istočne Slavonije više nikada nije pojavljivao kao dobrovoljac Srpske radikalne stranke. Međutim naknadno je formirao neku svoju paravojnu formaciju koju je nazvao "Žute ose" i njegova formacija je dejstvovala na području Zvornika dok ga vlasti Republike Srpske nisu uhapsile i razbile mu tu formaciju. On je posle suđen sa svojim bratom na procesu u Šapcu, opet mu se sudi, kako čujem i tako dalje. Međutim on tada više nikakvih veza nije imao sa Srpskom radikalnom strankom, čak ja sam ovde dobio u formi oslobađajućeg materijala njegovu izjavu u istražnom postupku gde on tvrdi da je napustio Srpsku radikalnu stranku zbog naše saradnje sa režimom u Srbiji. Znači neće niko da kaže da je lopov, da je kriminalac, pa je zbog toga izbačen, nego sad on traži neke ideološke razloge, ali to je toliko besmisleno ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A dobro, da li znate kako su, dakle on je, kad ste ga izbacili iz Istočne Slavonije iz vaših redova, mislim stranačkih redova, on je formirao neku svoju paravojnu formaciju u Bosni, da li znate kako su vlasti u Srbiji reagovala na saznanje o nekim zločinima koje su Žute ose, odnosno ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa oni, uhapšeni su, suđen u poznatom šabačkom procesu. Taj proces se odvijao sa teškoćama, jer je teško bilo naći svedoke koji bi ga optužili za ono šta je sadržala optužnica. Koliko se ja sećam, obojica su osuđeni.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li se u tabulatoru 27 nalazi akt Okružnog javnog tužilaštva u Šapcu od 9. novembra 1993. godine i da li se radi o ovim licima i pokretanju krivičnog postupka za ratne zločine?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Šešelj, gospodin Najs je u nekoliko navrata ovde, a čini mi se i kod svedočenja generala Delića, generala Stevanovića, izneo tvrdnju kako su vlasti Srbije i SRJ zataškavale zločin u Srebrenici. Molim vas da pogledate šta se nalazi u tabulatoru 29 u vezi sa hapšenjem ove grupe "Pauk" i da li se tu nalaze neki dokumenti koji mogu da se suprotstave ovoj tvrdnji gospodina Najsa da su vlasti u SRJ i Srbiji nastojale da zataškaju zločin u Srebrenici?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa ovde je veći broj izjava tadašnjeg saveznog ministra za informisanje Savezne Republike Jugoslavije, ali to šta je

on izjavljivao je zapravo i stav Vlade Republike Srbije i savezne Vlade. On je ovo saopštavao na osnovu ukupnih saznanja koja su imali naši istražni organi, a to su vodili istražni organi Srbije pošto savezna država nema istražne organe. On je saopštio javnosti prvo o broju streljanih Muslimana, o izvršiocima streljanja i o tome ko stoji iza toga streljanja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Molim vas, budite ljubazni, pogledajte izveštaj u kome se vidi, to je izveštaj u glavnom tada dnevnom listu "Politika", beogradskom i srpskom dnevnom listu od 12. februara 2000. godine, gde savezni ministar informacija obaveštava javnost o tim događajima. Da li imate to pred sobom?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pogledajte šta piše u ovom kratkom drugom pasusu, šta savezni ministar, odnosno u ime Vlade Jugoslavije, iznosi u vezi sa ovom grupom "Pauk" koju su naši organi uhapsili?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: On kaže da je rasvetljavanje zločina kod Srebrenice naš dug prema istini. To je bio stav i republičke i savezne Vlade. I neprekidno smo insistirali da se razjasne sve okolnosti koje su vezane za to streljanje, jer je taj zločin, po našoj oceni, naneo veliku štetu srpskom narodu. Pre svega srpskom narodu, jer smo, kao narod, osećali veliku nelagodnost što se uopšte tako nešto desilo, protivno svim našim moralnim principima, našoj istorijskoj tradiciji i tako dalje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Šta su saznanja, najkraće, koja je Matic u ime Vlade, u funkciji saveznog ministra informisanja, izneo pred javnost o pozadini zločina u Srebrenici i o izvršiocima tog zločina?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Saznanja su, u najkraćim crtama, da je streljanje izveo 10. diverzantski odred. Diverzantskim odredom je komandovao Milorad Pelemiš. Taj 10. diverzantski odred je u svom sastavu imao Srbe, Hrvate, Muslimane, Slovence, čak i mnoge strance. Dakle, bio je jedna multietnička vojna jedinica.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li iz toga prizlazi da je to bila neka plaćenička vojna jedinica?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da. Iz toga najdirektnije proizlazi da je to bila plaćenička vojna jedinica, a saznanja naših obaveštajnih službi su da je iza te jedinice stajala francuska obaveštajna služba i mi smo to javno saopštili početkom 2000. godine. I posle, dakle, rata i posle Dejtonskog sporazuma, pripadnici ove jedinice nastavili su da deluju. Oni su čak kao plaćenici zapadnih sila u Bosni i Hercegovini izvršili kidnapovanje Stevana Todorovića na Zlatiboru i za novac su ga isporučili zapadnim snagama u

Bosni i Hercegovini. Stevan Todorović je naknadno suđen ovde u Haškom tribunalu zbog nekih drugih zločina. Dakle, umesto da se njima sudi, umesto da se oni pohapse kao glavni krivci za streljanje u Srebrenici, oni saraduju sa zapadnim silama u Bosni i Hercegovini i čak šalju plaćenike u Kongo. I Milorad Pelemiš i Dominik Petrušić sasvim slobodno putuju širom Evrope, niko im u tome ne pravi smetnju, sasvim regularno dobijaju vize Evropske unije (European Union), oni su privilegovani građani Evropske unije, po svemu sudeći.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U vreme kad je Goran Matic, savezni ministar za informisanje, obavestio javnost o tome, ti ljudi su bili u rukama naših organa vlasti i u zatvoru.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da, bili su u zatvoru, vođena je istraga i zbog Srebrenice i zbog organizovanja atentata protiv vas.

(...)

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, u vezi s ovom temom, ja sam odlučio da jednostavno zanemarim sugestivno pitanje optuženog o tome da je to bila grupa plaćenika. Jednostavno ne možemo da reagujemo na sva sugestivna pitanja optuženog, jer vi ste rekli da ne želite da reagujemo na sva pitanja. Međutim, ako pogledate veoma pažljivo način na koji optuženi i svedok putem pitanja i odgovora daju onaj iskaz koji daju, to mislim naglašava potrebu da se o svim temama pitanja ne postavljaju na sugestivan način. Jer da nije bilo ove analize sudije Bonomija odgovora ovog svedoka, činilo bi se da je on sam izneo tvrdnju da se radilo o grupi plaćenika, a da za to nije naveo izvor.

SUDIJA ROBINSON: Ja misim da ste tom prilikom vi trebali da uputite prigovor. Trebalo je da moju pažnju skrenete na to, jer to jeste jedno sporno pitanje, jer sam sam rekao da sam sklon da relativno blagonaklono gledam na stvari kada se ne radi o spornim pitanjima.

TUŽILAC NAJS: Veoma je teško na ovaj način da se govori o ovakvom načinu ispitivanja.

SUDIJA BONOMI: Meni se čini da je ovo dosta težak svedok da mu se sugerišu odgovori. Zato možda moramo da budemo malo blagonakloniji.

TUŽILAC NAJS: Ja mislim da ćete da zaključite da se sve to vrlo pažljivo pripremilo u prethodnim razgovorima i svedok tačno zna kuda se ide kada se postavi pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Šešelji, da vam ne bih postavljao sugestivno pitanje, molim vas pročitajte šta piše u obrazloženju na sledećoj strani ove krivične prijave protiv Erdemovića, šta piše u obrazloženju po čijem nalogu i ko je streljao ratne zarobljenike u Srebrenici?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: U obrazloženju krivične prijave stoji: "Prijavljeni je" dakle taj Dražen Erdemović, "dana 20. jula 1995. godine u jutarnjim časovima kao pripadnik 10. diverzantskog odreda Vojske Republike Srpske, po naređenju svog komandanta Milorada Pelemiša sa sedmoricom pripadnika", pa se navode njihova imena, ako treba i njih da pročitam, "otputovao kombijem u Zvornik i javio se njemu nepoznatom potpukovniku Vojne policije VRS. Sa navedenim potpukovnikom u pratnji dva vojna policajca, pomenuta grupa otišla je u selo Pilice koje se nalazi na putu Zvornik-Bijeljina. U selu Pilice su se zaustavili na stočnoj farmi koja se nalazi sa leve strane puta pre ulaska u selo Pilice" i tako dalje ...

SUDIJA ROBINSON: Prevodioci su vas upravo zamolili da usporite.

SVEDOK ŠEŠELJ: "Nakon što je potpukovnik saopšio da će kroz 15 minuta stići prvi autobus sa Muslimanima, udaljio se u pravcu Zvornika. Ubrzo po njegovom odlasku pristigao je autobus u kome se nalazilo oko 70-80 Muslimana iz Srebrenice i okoline, muškog pola, starosti između 17 i 60 godina koji su uz pratnju dva vojna policajca VRS izvođeni iz autobusa u grupama po 10 do 15 ljudi. Po naredbi komandira Gojković Brana, cela grupa je pristupila njihovom ubijanju pucajući iz automatskih pušaka M70A, jedinačnom paljbom, osim Savanović Stanka koji je koristio pištolj radi ubijanja ranjenih ljudi. Postupak je bio identičan dok se autobus ne isprazni. Pošto su autobusi i dalje pristizali, došla je još jedna grupa od desetak vojnika koji je poslao izvesni potpukovnik kako bi pomogla ubijanju Muslimana. Ubijanja su nastavljena do 16.00. Tako da je na ovaj način ubijeno oko 1.200 lica". E sad ovde još jednu stvar moram reći, ja sam se bavio ovim pitanjem pa sam proračunavao pa vidim da je brojka od 1.200 preterana za ovu grupu koja je streljala, jer u ovom vremenskom periodu je nemoguće ubiti 1.200 ljudi jedinačnom paljbom. Dakle, iz nekog razloga brojka je ovde preterana. Ja ne sporim da je ukupno streljano između 1.000 i 1.200 Muslimana na području Srebrenice, ali u samom ovom ovde slučaju sam vrlo jednostavno ustanovio, već površnijom analizom da je nemoguće da jedna ili dve grupe od po desetak ljudi jedinačnom paljbom ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam, hvala vam. Gospodine Miloševiću, hteo bih da postavim jedno pitanje. Da li je vaša teza, imajte na umu da vi ne morate ništa da dokažete, ali recite mi da li je vaša teza da osobe koje su odgovorne za ubistva u Srebrenici, su bili pripadnici jedne plaćeničke jedinice koja se sastojala od Srba, Hrvata, Muslimana, Slovenaca, čak i stranaca?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Robinson, ja nemam dokaze da li su oni bili kao jedinica plaćenička jedinica. Ali u ovome što je ministar informisanja izvestio u ime Vlade, što proizilazi iz saslušavanja

tih ljudi koji su bili uhapšeni, a potom volšebno oslobođeni posle puča od 5. oktobra od novih vlasti, proizilazi da su oni za to dobili novac. I to piše, i to piše u tabulatoru 29, u izjavama koje je izneo ministar informisanja. U izjavama s kojima je upoznao javnost ministar informisanja. A nesumnjivo je da je reč o multietničkoj jedinici. Ja vas molim, gospodine Šešelji, da pogledate ovaj srednji, srednji stubac ovog izveštaja u "Politici" koji ste već citirali, gde Matić kaže: "Masakr se pripisuje Srbima" to je poslednji pasus ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da, našao sam ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: I pročitajte ga.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: "Mada ga je izvela jedna multietnička banda u kojoj je bilo Hrvata, Muslimana, Slovenaca i nekoliko Srba. Kao egzekutore Matić je naveo Milorada Pelemiša, bivšeg specijalca Franca Kosa, taj je Slovenac i Zijada Žigića koji je kasnije uzeo ime Živko Mičić", dakle promenio je ime u srpsko. "Sa njim je bio i Dražen Erdemović koji bi u Hagu (the Hague) trebalo da svedoči protiv Karadžića i Mladića."

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E nastavite sada, šta piše dalje ispod podnaslova. Citiraju, citiraju ministra informisanja.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ministar tada kaže: "On je u Hagu", dakle taj Dražen Erdemović, "potreban za neke druge stvari, pa je za ubistvo 120 ljudi dobio samo četiri godine zatvora, a i supruga i dete su mu prebačeni u Holandiju (Holland)".

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dovoljno, dovoljno ne moramo dalje. Dakle šta on dalje kaže u ovom trećem pasusu odnosno pretposlednjem, u srednjem stupcu "Zapad drži pod kontrolom ..."

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: "... kontrolom ubice i kriminalce koji služe njihovim interesima. Šta nam nudi zapad? Demokratiju plaćenih ubica. Upravo slučaj Milorada Pelemiša mnogo toga dokazuje."

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ako se postavlja pitanje para, treći pasus odozdo, pre ovog podnaslova u centralnom stupcu, kaže: "Dogovoreno da se ..."

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: "... da se Srebrenica preda bez borbe, a prethodno je Naser Orić napustio grad, po njega je došao helikopter", to su činjenice koje su opšte poznate, "dogovoreno je da pripadnici 10. diverzantskog odreda izvedu masakr za šta će dobiti dva miliona maraka". To je rekao ministar Matić.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle ministar informisanja svakako ne vrši istragu.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne, on na osnovu podataka naših istražnih organa daje informacije za javnost.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, on nije ove informacije mogao da da iz svojih nekakvih špekulacija, već isključivo na osnovu podataka istražnih organa u čijim su se rukama u tom trenutku sva ova lica nalazila.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da. I istraga je vrlo dobro napredovala po svim mojim saznanjima kao potpredsednika Vlade.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Paragraf koji sam citirao nalazi se u srednjem ovom stupcu izveštaja iz "Politike". Ali vama skrećem pažnju, pošto je maločas objašnjavao gospodin Najs da je Matić dao izjavu za "Politiku", ministar informisanja, nije on davao izjavu za "Politiku". On je obavestio novinare na konferenciji za štampu i u ovom tabulatoru se nalazi izveštaj iz "Politike", to su jedne novine, izveštaj iz "Ekspres politike", izveštaj iz "Novosti", dakle izveštaj iz nekoliko listova, iz "Ekspresa", nemam transkript izveštaja iz "Borbe", evo ga tu je i iz "Borbe", nemam transkript izveštaja iz elektronskih medija, ali ovde je reč o tome da su ovo veoma značajna saopštenja i uobičajeno je da ministar informacija, u ime Vlade, na konferenciji za novinare iznosi ovakve stvari. On ne daje nikakve izjave pojednim novinama, nego obavestava novinare na sazvanoj konferenciji za štampu o informacijama koje Vlada hoće da im saopšti. Da li vi imate iskustva o tome, gospodine Šešelju?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da. Ovo su javnosti predočena saznanja Vlade Republike Srbije ...

SUDIJA ROBINSON: Neću da dozvolim to pitanje. Postavite neko drugo pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ako pogledate sada prvu stranu krivične prijave protiv Erdemovića, da li na kraju prvog pasusa koji počinje sa ovo "protiv" piše kad je on uhapšen? U poslednjem redu, pogledajte koji datum ovde piše.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ovde se kaže da je Erdemović uhapšen 3. marta 1996. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, ova krivična prijava je sastavljena, ko vam je ovo dao ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pola godine nakon streljanja u Srebrenici, otprilike.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, dobro, ali krivična prijava je 6. marta, jer piše gore u levom uglu.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da, 6. marta.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle krivična prijava je podneta posle tri dana njegovog saslušavanja.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Toliko je kod nas po zakonu trajao policijski pritvor. Policija ga je posle tri dana morala pustiti ili sa krivičnom prijavom predati istražnom sudiji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle on je sa ovom krivičnom prijavom koja je sačinjena na bazi njegovog saslušavanja trodnevnog.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sada, da li se u obrazloženju, u ovom dokumentu, vide sva imena koja je Erdemović otkrio u toku svog saslušavanja?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Erdemović je pomenuo svog komandanta Milorada Pelemiša i još sedmoricu pripadnika, to su Gojković Brana, Savanović Stanko, Grolija Zoran, Gorijan Vlastimir, Boškić ili Koškić Marko, Kos Franc i Cvetković Aleksandar. To su imena koja je pomenuo Erdemović u izjavi datoj našoj policiji odnosno Službi državne bezbednosti, Centar Novi Sad.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sada, pošto su ovi podaci bili dostupni kancelariji gospođe Del Ponte (Carla Del Ponte) s obzirom da je Erdemović poslat ovamo, da li vi znate okolnosti pod kojima je Erdemović poslat?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Erdemović je uhapšen, bio je u našem zatvoru, Hag ga je zatražio, a on je lično izrazio želju da ode u Haški tribunal, inače, po našem zakonu ne bi mogao biti isporučen. Mada je stranac, znate i mogao bi, ali bi se vodio dugotrajni proces ekstradicije kad je reč o strancima. Pošto je on lično izrazio želju da ide pred Haški tribunal, on je vrlo brzo isporučen, ne znam tačno kog datuma, ali to zna bolje ova tužilačka strana. Ali mislim da je to bilo nekih desetak dana, ne više.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je vama poznato da je u procesu koji je vođen ovde potvrđeno ovo šta piše u krivičnoj prijavi da je on lično ubio preko 100 ljudi?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa da, on je ovde osuđen za ubistvo oko stotinu ljudi, međutim sa pet godina zatvora, pa je posle tri i po godine pušten na slobodu, što je zaista zaprepašujuće.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A dobro, da li imate objašnjenje, s obzirom da su sve ove činjenice poznate kancelariji gospođe Del Ponte, kako je moguće da ni protiv koga od ovih lica nije pokrenut krivični postupak ni podignuta optužnica.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ova lica su pod zaštitom. Ova lica dobijaju slobodno vize Evropske unije, putuju po belom svetu, niko im ništa ne može.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li se o tome nešto govori u izjavama ministra informisanja u vezi sa uhapšenima grupe "Pauk" ...

SUDIJA ROBINSON: Pređite sada na neko drugo pitanje. Ovo više nije od pomoći.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Šešelj, da li s obzirom na ova zvanična saopštenja Vlade Jugoslavije, hapšenje grupe "Pauk" i sve što je se desilo uz te događaje, može da opstane tvrdnja, bilo čija, da su vlasti Jugoslavije nastojale da zataškaju zločin u Srebrenici?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne, ne može da opstane ta tvrdnja, a ja sam svedok i učesnik u tome da su se vlasti Srbije i Jugoslavije iz petnih žila trudile da taj zločin što efikasnije raskrinkaju, da saznaju imena svih izvršilaca i sve ono šta je nama bilo dostupno u vezi krivičnog gonjenja, da bude procesuirano. Mi smo smatrali da je to naša i pravna i politička i moralna obaveza da zločin streljanja muslimanskih ratnih zarobljenika u Srebrenici i okolini ne prođe nekažnjeno. To je bila politika Vlade Srbije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li vi imate ikakva saznanja o tome pod kojim su okolnostima ovi pripadnici grupe "Pauk", uključujući dakle ove pomenute, pušteni posle 5. oktobra?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Oni su odmah pušteni da javnost nije uopšte obavestavana, a prozapadne političke partije su još pre puštanja i pre promene vlasti ismevale naše javno saopštene stavove ko je kriv za događaje u Srebrenici i šta se tamo dešavalo. Ismevali su da smo izmislili tu grupu Pauk i nipodaštavali su saopštenja koja smo davali javnosti. A onda su ih odmah sve pustili bez procesuiranja, iz zatvora.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Iako je bilo jasno da su pripadnici tog 10. diverzantskog odreda zajedno sa Erdemovićem?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Svako ko je želeo da to sazna, mogao je da sazna, to je bilo rasvetljeno do kraja, da su oni učestvovali u streljanju u Srebrenici i okolini.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, gospodine Šešelj.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Imajući u vidu glavne teze, da li ste imali prilike da vidite tezu koju je gospodin Najs izneo o tome kako sam ja vodio nekakvu politiku i da je crvena nit, reko bih, politika koju sam vodio bila zasnovana na tezi o Velikoj Srbiji.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne, to je nemoguće. Prvo takvu politiku nikada nije vodila ni vaša partija, ni vi lično. 1990. godine i 1991. godine vaše težnje su bile usmerene ka očuvanju Jugoslavije. S druge strane, nikakvu kontrolu nad JNA niste mogli imati, ali je JNA imala političkih

ambicija. Vrh JNA je pokušao vašu smenu još 1989. godine dok još nije pao komunistički režim. Zakazana je bila sednica Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije krajem jula meseca 1989. godine na insistiranje Komunističke partije u JNA. Sve je bilo pripremljeno za pokušaj vaše smene. U poslednjem momentu se od toga odustalo. S druge strane, u vrhu JNA bila je jedna grupa generala sa veoma izraženim političkim ambicijama. Ta grupa generala, među kojima je jedan od najistaknutijih bio šef armijske službe bezbednosti Aleksandar Vasiljević, general, je pokušala da režira, na samom početku rata neke zločine i sa hrvatske i sa srpske strane, pa da onda na toj osnovi privoli zapadne sile da pristanu uz JNA kao jedinog garanta očuvanja države i da se izvrši obračun s režimima i u Sloveniji i u Hrvatskoj i u Srbiji, jer je armijski vrh i u vama neprekidno video smetnju za svoje političke ambicije. Tada je armijski vrh odlučio, na primer, na hrvatskoj strani da se isceniraju neki zločini. Pod komandom generala Aleksandra Vasiljevića organizovano je podmetanje eksploziva pred zgradu Jevrejske opštine u Zagrebu i na Jevrejskom groblju Mirogoj. Trebalo je na taj način da se svetska jevrejska javnost još više angažuje protiv Tuđmanovog režima, jer se Tuđman već istakao nekim antijevrejskim izjavama pa se hvalio kako je srećan što njegova žena nije Jevrejka i što nema ništa jevrejsko u njemu. S druge strane, veoma je mutna uloga Aleksandra Vasiljevića u nekim zločinima koje su izvršili srpske nacionalnosti izvršili u Zapadnoj Slavoniji i u Vukovaru.

Četvrtak, 25. avgust 2005.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ovde se konstatuje da je tamo, dakle u Hrvatskoj, da sad ne ulazim u te datume, mada su i oni, naravno, potpuno apsurdni s obzirom na stanje u Jugoslaviji tada, kaže da je postojala "delimična okupacija". Molim vas da mi objasnite, vi ste bili tamo, a pratili ste i tok događaja, a znate istoriju. Da li je moguće da neko okupira neke teritorije na kojima živi, gde mu je kuća i njeni temelji koje su udarili još njegovi pradedovi vekovima i da se ujutru probudi i da mu kažu da je on okupirao tu teritoriju? Da li je to negde zabeleženo, vi ste se bavili teorijskim radim pa da li znate nešto o tome?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je nemoguće, naravno, gospodine Miloševiću. U celoj Republici Hrvatskoj u toku 1991. godine, nije bilo nikakve okupacije. Bila je na delu hrvatska separatistička pobuna koja je nelegalna, protivustavna, dakle protivpravna. A jedina legalna oružana sila bila je Jugoslovenska narodna armija. Totalna je besmislica reći "postojala je

delimična okupacija počev od 8. oktobra 1991. godine". 8. oktobra 1991. godine hrvatsko separatističko rukovodstvo je jednostrano proglasilo nezavisnost. Međutim, Hrvatska nije bila međunarodno priznata kao nezavisna država. Ono je i dalje bilo nelegalno. I posle 8. oktobra u Hrvatskoj je bio na delu oružani sukob. Ali oružani sukob unutrašnjeg karaktera, zapravo građanski rat izazvan separatističkom pobunom. Jugoslovenska narodna armija nije mogla biti okupator ni na jednom delu tada još uvek postojeće SFRJ, Jugoslavije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li su Srbi u Krajini mogli da izvrše tu okupaciju svojih kuća i svojih mesta?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Apsolutno je nemoguće da izvrše okupaciju svojih sela, svojih gradova i svojih kuća i imanja. Srbi su u svim tim delovima Krajine bili većinsko stanovništvo i uglavnom su i na lokalnim izborima osvajali lokalnu vlast. Srbi su, jednostavno, tamo se organizovali da se zaštite od novouspostavljenog hrvatskog ustaškog režima koji se već pozivao i na ideologiju i na simboliku ustaškog fašističkog režima iz Drugog svetskog rata.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li je vojska, pošto smo tom temom se bavili, delimično, juče, da li je vojska koja je na toj teritoriji 70 godina, imala svoje garnizone, kasarne i sve to i uostalom legitimno postojala na toj teritoriji, a zatim te 1991. godine opkoljena u kasarnama i izložena određenim pritiscima do ubijanja, mogla da bude tretirana kao okupator? Kad se ona tu našla? Došla je 70 godina pre toga, sastavljena od svih pripadnika građana Jugoslavije i odjednom je proglašena za okupatora ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je, generalno, s obzirom na svoj status vojska mogala biti okupator i da li je konkretno u 1991. godini, s obzirom na događaje koji su se odnosili na nju, mogla biti okupator?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Apsolutno nije mogla biti okupator. Rekao sam već, bila je jedina legalna vojna sila, a vojna sužba bezbednosti je dokumentovano prezentovala javnosti, to je bilo na svim televizijama još u januaru 1991. godine, podatke o ilegalnom naoružavanju hrvatskih paravojnih formacija, pre svega takozvanog "Zbora nacionalne garde". Ogomne količine naoružanja stizale su preko Mađarske (Hungary). To naoružanje je manjim delom bilo mađarske proizvodnje, a najvećim delom naoružanje sa skladišta bivše Istočne Nemačke (German Democratic Republic) koje je nemačka vlada želela što hitnije da rasformira, likvidira, a dobro joj je došlo da svoje saveznike među hrvatskim separatistima na taj način naoruža. O tome postoji detaljno svedočenje hrvatskog generala Martina Špegelja koji je prethodno bio general Jugoslovenske narodne armije i komandant Zagrebačke armijske

oblasti, potom komandant Teritorijalne obrane Hrvatske. On detaljno u svojoj knjizi ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala, hvala, gospodine Šešelj. Hvala. Gospodine Šešelj, hteo sam da vas pitam da li je jedini razlog zbog koga vi kažete da nije postojala okupacija nakon 8. oktobra 1991. godine to što vi ne priznajete hrvatsku nezavisnost počev od tog dana?

SVEDOK ŠEŠELJ: Vi kažete da ja ne priznajem. Niko živ u svetu nije priznavao hrvatsku nezavisnost.

SUDIJA ROBINSON: Ne, ja vas pitam da li je to razlog.

SVEDOK ŠEŠELJ: To je razlog, ali ne jedini. Jugoslavija još postoji kao međunarodno priznata država. Nije priznato još bilo ni otcepljenje Slovenije, iako se JNA sporazumno povukla iz Slovenije. Jugoslavija kao država, ona prethodna velika Jugoslavija i dalje je postojala, bila subjekt međunarodnog prava, bila članica Ujedinjenih nacija (United Nations) i niko u svetu nije dovodio u pitanje njen teritorijalni integritet.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Robinson, ja ću postaviti konkretna pitanja koja se tiču ovoga i koja zaslužuju objašnjenja. Dakle, gospodine Šešelj, vi ste otvoreno zastupali koncept Velike Srbije. List vaše stranke, kao što smo videli iz citata povodom drugih stvari, se zove "Velika Srbija". Molim vas objasnite o kakvom se konceptu radi?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je veoma star ideološki koncept i prvi put je u javnosti figurisao još 1683. godine u vreme turskog poraza pod Bečom (Vienna). Đorđe Branković, istaknuti srpski politički predvodnik tog vremena, obratio se memorandumom austrijskom caru ...

SUDIJA BONOMI: Zašto ne saznamo kako gospodin Šešelj shvata pojam "Velike Srbije" umesto da slušamo o tom konceptu iz XVI ili XVII veka?

SVEDOK ŠEŠELJ: Gospodine Bonomi (Bonomy), ja upravo shvatam pojam "Velike Srbije" prema njegovom izvornom konceptu iz XVII veka. Ali ovde u velikom broju procesa koji su vođeni pre Haškim tribunalom, a ja sam pročitao skoro sve presude koje su donesene, mnogi svedoci, nepismeni i polupismeni, govore o Velikoj Srbiji, a da nemaju pojma šta to znači. A onda u mnogim presudama to se uzima zdravo za gotovo. Ja kao najveći živi srpski nacionalista i danas vodeći srpski nacionalistički ideolog, mogu vam dati izvorno značenje koncepta "Velika Srbija". I mislim da bi to bilo korisno i za ovaj proces i za ostale procese koji se ovde vode. Jer niko od ovih koji su uključeni prema optužnici u udruženi zločinački poduhvat, niko osim mene nikada nije pomenuo Veliku Srbiju i daleko je bio od svake pomisli da se zalaže za Veliku Srbiju. Moje zalaganje za Veliku Srbiju koje traje više od 30

godina, ovde se pokušava iskoristiti da se pripiše i drugim ljudima koji s tim nemaju nikave veze. Ja sam spreman da poginem za ideju Velike Srbije, ali mi dozvolite da objasnim i šta znači ta ideja, šta znači koncept Velike Srbije. A ja ću se truditi da to bude što kraće i kad istorijska neka pitanja pokrenem, veoma ću ih koncizno saopštiti ako mi dozvolite. Ako vas to interesuje. Ja neću na silu da vas teram da slušate to ako nećete. Ali bih želeo da vam to objasnim.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Šešelji u ovome šta ste do sada rekli, jasno ste dali do znanja da vi imate jedan lični pogled o Velikoj Srbiji i to je ono šta nas zanima. Ne želimo sada da slušamo o detaljima kako je ta teorija evoluirala tokom istorije, osim ukoliko to ne bude relevantno kao rezultat vašeg ličnog shvatanja tog koncepta.

TUŽILAC NAJS: Ja bih želeo da dodam još jednu stvar. Pitanje Velike Srbije spomenuto je na otvaranju suđenja samo u onoj meri u kojoj se to čulo iz usta drugih uključujući i ovog čoveka. To se pojavilo u hrvatskom segmentu optužnice. Na suđenju je to spomenuto prilikom svedočenja svedoka Tužilaštva u istorijskom svedočenju, u onoj meri u kojoj je to bilo nužno. Svedoci koji su pozvani kao eksperti i svedoci o činjenicama prilikom izvođenja dokaza Odbrane, takođe su govorili o tome, Mihajlović, Avramov, Popov, Terzić. Nema nikakve potrebe da se dalje iznosi ekspertiza o tome, a pogotovo ne da to čini svedok koji nije podneo izveštaj eksperta. Ja, uz dužno poštovanje, molim da se usvoji stav sudije Bonomija o tome.

(...)

SVEDOK ŠEŠELJ: Koncept Velike Srbije podrazumeva jedinstvenu srpsku državu u koju će biti uključene sve srpske zemlje gde su Srbi većinsko stanovništvo. Međutim, on se suprotstavlja vekovnim vatikanskim, austrijskim i drugim pokušajima da se srpski narod svede isključivo na pripadnike pravoslavne hrišćanske veroispovesti, jer srpski narod u svom etničkom biću obuhvata i Srbe pravoslavne i Srbe katolike i Srbe muslimane. Đorđe Branković je od austrijskog cara, kad je austrijska vojska bila u naletu protiv Turaka i oslobađala mnoge srpske zemlje, tražio da se od svih tih srpskih zemalja, a šta su srpske zemlje, tamo gde se govori srpski jezik ... Dakle taj jedinstveni jezik je bio osnovna odrednica pri zaključivanju šta su srpske zemlje. Da se formira posebna jedinica u okviru austrijskog carstva, a austrijski car je prihvatio njegov zahtev, dao mu titulu grofa i postavio ga za despota Banata, Srema i Hercegovine. Sve su to bile srpske teritorije još uvek u turskom ropstvu. Međutim, kad je Austrija (Habsburg Monarchy) oslobodila veliki deo tih zemalja, ona se uplašila ideje jer je srpski narod živio na ogromnom prostoru Balkana i onda su zatočili grofa Đorđa Brankovića u

Češkoj (Czech), u gradu Hebu (Heb), davali mu grofovsku apanažu do kraja života, ali mu nisu dozvoljavali da izađe iz Heba. Sledeći put se 1803. godine pojavila ta ideja u memrandumu arhimandrita Pivskog manastira u današnjoj Crnoj Gori, Arsenija Gagovića ruskom caru ...

SVEDOK ŠEŠELJ: u kome on traži rusku pomoć u oslobađanju svih srpskih teritorija prvo iz turskog ropstva, a onda iz austrijskog ropstva i stvaranje jedinstvene srpske države. Treći put se pojavljuje u memorandumu karlovačkog mitropolita Stevana Stratimirovića iz 1804. godine, čim je izbio veliki srpski ustanak protiv Turaka. To je, dakle, izvorno oslobodilačka ideja. Ta ideja želi oslobađanje svih srpskih zemalja iz turskog ropstva u kome smo mi Srbi živeli pet vekova, iz austrijskog ropstva u kome smo, takođe, vekovima živeli i mletačkog ropstva, u kome smo vekovima živeli.

SUDIJA ROBINSON: Hvala.

SVEDOK ŠEŠELJ: Sad dolazim do najbitnijeg pitanja, gospodine Robinson.

SUDIJA ROBINSON: Znači kratko rečeno, to je koncept jedinstvene srpske zemlje koja obuhvata sve srpske teritorije gde su Srbi u većini, a to obuhvata i pravoslavne i katoličke i muslimanske Srbe, što je u kontrastu sa vekovnim vatikanskim stanovištem. Dobro, to je jasno. Gospodine Najsi ...

SVEDOK ŠEŠELJ: Nisam vam objasnio ključne detalje.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najsi, nisam vas baš sasvim shvatio, da li vi to kažete da to nije važan deo argumenata Tužilaštva?

TUŽILAC NAJS: Mi smo uvek bili pažljivi u vezi s tim.

SUDIJA ROBINSON: Ali koncept Velike Srbije je osnova za spajanje svih optužnica.

TUŽILAC NAJS: O konceptu da svi Srbi žive u jednoj državi i istorijskom konceptu Velike Srbije o kom smo sada detaljno slušali i o kome može dosta argumenata da se kaže, mnogo puta smo slušali u ovoj sudnici. Mi smo uvek prihvatili da optuženi ili nikada nije sam koristio reči "Velika Srbija" ili ih je koristio samo pripisujući drugima. Međutim, drugi, poput ovog čoveka, taj izraz su itekako koristili. I vi ćete u mojoj uvodnoj reči da vidite da sam ja uvek pravio razliku između reči koje su koristili drugi i naših teza, a to je da je motiv ovog optuženog bila želja da svi Srbi žive u istoj državi. Kad ga to nije motivisalo, motivisali su ga drugi ciljevi, njegovi lični ciljevi, ali zasnovani na tom konceptu. Možda će na kraju da ispadne da nema mnogo razlika između realnosti u praksi i jednog i drugog. Međutim jedno je očigledno, istorijski pojam, to nije pojam koji sam ja koristio u vezi sa ovim optuženim. Ja sam u vezi s tim bio veoma oprezan.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Šešelj, ja imam jedno pitanje o vašoj definiciji. Vi ste u vaš opis uvrstili i sledeće. Rekli ste, kako se definišu srpske zamlje. To su zemlje gde se govori srpski. Jeste li to zaista mislili da kažete?

SVEDOK ŠEŠELJ: Da.

SUDIJA BONOMI: Da li onda mislite da Hrvati govore srpski?

SVEDOK ŠEŠELJ: Da.

SUDIJA BONOMI: Znači, tom definicijom srpske zemlje obuhvataju celu Jugoslaviju?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ne.

SUDIJA BONOMI: Vidite, ja sam zbunjen u vezi s tim vašim izrazom.

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja svedočim o tome. Ja želim da vam to objasnim i zaista ću biti kratak.

SUDIJA BONOMI: Ne, vi ste nešto rekli i ja bih želao da to šta ste rekli sada meni razjasnite. Dakle, gde se sve govori srpskim jezikom u vezi sa vašom definicijom Velike Srbije?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ogromna većina današnjih Hrvata su Srbi katolici. To ja želim da vam objasnim. Svi Muslimani u Bosni i Hercegovini i u raškoj oblasti odnosno Sandžaku su Srbi muslimani. Pojam "Hrvata" imao je tri etnička značenja kroz istoriju. Prvi Hrvati su bili narod zapadnoslovenskog porekla, bliski Česima i Poljacima. Naselili su se na Balkan između planine Gvozda i Jadranskog mora. Ti prvi Hrvati imali su svoj jezik. On se u lingvistici naziva čakavskim. To je bila mala teritorija u vreme najveće hrvatske države, u vreme kralja Petra Krešimira IV u XI veku, dopirala je do reke Vrbasa. Pretpostavljam da znate, Vrbas je reka koja protiče kroz Banja Luku. Otrilike jedom delu Bosne i Hercegovine. Pod turskim napadima to hrvatsko stanovništvo je izginulo ili se razbežalo u dubinu Evrope, bilo je katoličko. Katolici uglavnom nisu bili spremni da trpe tursku vlast, imali su zemlje iste vere u koje su bežali. I danas imate velika naselja tih izvornih Hrvata u Austriji, Gradište, Slovačkoj (Slovakia), Italiji (Italy), Češkoj i tako dalje. To su, dakle, pravi Hrvati. Kada je Hrvatska skoro cela pala u tursko ropstvo, onda je mađarski kralj u čijem se sastavu nalazila Hrvatska, deo hrvatskih plemića preselio u Slavoniju u novi etnički supstrat. U Slavoniji su živeli kajkavci ...

SUDIJA BONOMI: Zašto ne možete jednostavno da odgovorite na pitanje? Dakle, gde se sve govorio srpski jezik, danas odnosno u vreme sukoba? Na osnovu vaše definicije Velike Srbije, zašto ne možete jednostavno da mi idgovorite na to pitanje? To je činjenica koja mene zanima.

SVEDOK ŠEŠELJ: Srpski jezik se govorio u Srbiji, u celoj Bosni i Hercegovini, u Crnoj Gori i skoro celoj Hrvatskoj, osim tri županije, Zagrebačkoj, Križevačkoj i Varaždinskoj. To je na zapadu današnje Hrvatske. U XIX veku, po nalogu Vatikana i bečkog dvora, svi Hrvati prihvataju srpski jezik kao svoj književni jezik.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Šešelj, mene dalje ovo ne zanima. Ako neko želi da postavi dodatna pitanja, u redu. Mene, zasada, to ne zanima. Mene interesuje definicija. Dakle, Velika Srbija bi uključivala čitavu Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru i gotovo čitavu Hrvatsku, osim one tri županije o kojima ste krenuli da govorite, odnosno o poreklu jezika u tim županijama. Da li je to vaš stav?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja želim ovde da vam stavim do znanja da se koncept Velike Srbije nikako ne može identifikovati sa bilo kakvom praksom progona muslimanskog ili katoličkog stanovništva. U svim programskim aktima Srpskog četničkog pokreta, Srpskog slobodarskog pokreta, Srpske radikalne stranke, mi neprekidno pozivamo na bratsku slogu i jedinstvo Srba pravoslavaca, Srba katolika, Srba muslimana, Srba protestanata i Srba ateista. Ne može se bilo kakva politika navodnog etničkog čišćenja povezati sa konceptom Velike Srbije. Ja to pokušavam da vam dokažem, ali me neprekidno prekidate, nemate strpljenja da mi čujete te argumente. I zbog toga mi neprekidno insistiramo da u našu partiju uključujemo katolike, da uključujemo muslimane, dovodimo na visoke partijske položaje i tako dalje. Mi želimo da se suprotstavimo vatikanskoj propagandi koja je navela ogromnu većinu Srba katolika da se izjašnjavaju kao Hrvati, zavađajući ih sa Srbima pravoslavicima. Nekoliko puta mi ulazimo u ratove koji su spolja inicirani od strane Vatikana, Austrije (Austria), Nemačke, ko zna koga sve još, da bi nas delili na verskoj osnovi. I zbog toga Srpska radikalna stranka kojoj ja pripadam ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelj, prevodioci su zamolili da usporite. Ali mislim da ste objasnili da je koncept Velike Srbije nekonzistentan odnosno da ne može da se spoji sa progonom Muslimana ili bilo kojih drugih grupa.

SVEDOK ŠEŠELJ: Da kažem, gospodine Robinson, molim vas, vrlo kratko. Svi ovi ljudi koji se pominju kao učesnici udruženog zločinaškog poduhvata bili su protiv otcepljenja Slovenije. Samo sam ja bio za otcepljenje Slovenije, ako Slovenci žele. Ja sam javno nastupao više puta na slovenačkoj televiziji podstičući da se otcepe. Ali sam bio protiv otcepljenja Hrvatske, jer sam znao da se otcepljuje isti narod. Mi smo isti narod. I ono malo što nisu pravi Srbi, ove tri županije, oni su već, na određen način mešovitim

brakovima potpuno integrisani u tu jednu etničku masu. Vi kad gledate ovde u zatvoru, nas Srbe, Muslimane i Hrvate, vi ni po čemu ne možete među nama napraviti razliku osim po veri. To je isključiva razlika među nama. Mi ovde i kad dođe do sukoba među optuženim, nema nikad sukoba na verskoj osnovi.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam gospodine Šešelj. Gospodine Miloševiću.

ADVOKAT KEJ: Ja sam hteo da pokrenem jedno pitanje, a radi se o ovom spornom konceptu Velike Srbije i u kojoj meri je to relevantno za predmet Tužilaštva, jer se gospodin Najs time pozabavio u jednom delu svoje uvodne reči. Međutim postoji jedan pasus tog prvog dana koji glasi ovako, citiram: "Vojska, biće dokaza o tome, se potpuno posvetila programu optuženog. Oficiri koji su bili zadojeni ideologijom bratstva i jedinstva su sve to napustili i to u korist Velike Srbije. Oni su delili arogantnost civilnih vođa i nisu smatrali da postoji bilo koji razlog da se savetuju u vezi sa tim." Tako da čini se da jeste Tužilaštvo smatralo da postoji jedan plan kod optuženog da se stvori Velika Srbija. Bilo je čak i unakrsnog ispitivanja u vezi sa tim. A optuženi mora da zna s čim treba da se suoči i kako da podeli svoje vreme za izvođenje dokaza. Dakle, ukoliko se neke stvari prihvataju onda to treba da se uradi veoma jasno i iskreno i na jedan transparentan način.

SUDIJA ROBINSON: Da, ja se u potpunosti slažem sa vama, gospodine Kej (Kay). Pitaću gospodina Najs. Ako se stav Tužilaštva promenio, onda to treba da se kaže.

TUŽILAC NAJS: Moj stav se nije promenio.

SUDIJA ROBINSON: Ja imam jasan utisak da je ovo suštinska baza predmeta Tužilaštva.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, žao mi je zbog toga, ali ono šta je gospodin Kej citirao nije ono što sam ja hteo da kažem. Ja sam tu, ustvari, citirao jednog svedoka. I naravno, ja mogu da pregledam kompletno sve argumente koje smo izneli i videćete da se termin Velika Srbija odnosni, odnosno da se vidi ko je koristio taj termin. Ono šta ne mogu da negiram je da su svedoci koje smo pozivali iznosili takva svoja mišljenja ali ja sam sve vreme vrlo jasno iznosio i tokom ispitivanja eksperata pokazivao da termin "Velika Srbija" potiče od drugih, a ne od optuženog. Ono šta smo mi tvrdili i što tvrdimo jeste da je on radi vlastitih nekih razloga zagovarao zemlju u kojoj će da žive svi Srbi. E sad, to, ustvari, jeste koncept Velike Srbije zbog linije Virovitica - Karlobag i tako dalje, međutim da li mi tvrdimo da je on zagovarao istorijski koncept Velike Srbije, ne. Mi to nismo tvrdili i to je jedna

razlika koju sam ja uvek činio, budući da ja prihvatam i priznajem da optuženi nije i ne koristi te termine.

SUDIJA ROBINSON: Dakle vi ne tvrdite da je to jedna od osnova koja je dovela do zajedničkog zločinačkog poduhvata?

TUŽILAC NAJS: Koncept svih Srba da žive u jednoj državi se razlikuje od koncepta Velike Srbije. To ste čili i od ovog svedoka koji vam je dao jedan istorijski pregled o tome šta je ustvari Velika Srbija. Dakle, postoji razlika i, kao što sam već rekao, možda postoje male praktične razlike, ali da bi ovo Pretresno veće shvatilo i istoriju i ponašanje optuženog tokom konflikta, treba da zna da se optuženi nikada nije vezivao konceptom Velike Srbije. Međutim kada je on preuzeo vlast i kada je on, ustvari, upravljao za volanom i kada je on kontrolisao druge koji jesu zagovarali Veliku Srbiju, onda se može reći da je on sledio politiku koja je bila zajednička. Ali mi nikada nismo tvrdili da je on usvojio istorijski koncept Velike Srbije.

SUDIJA ROBINSON: Dobro, sad shvatam vaš pristup. Pristup Tužilaštva je daleko pragmatičniji, empirijski. Vi, ustvari, kažete da je optuženi zagovarao ideju da svi Srbi žive u jednoj državi.

TUŽILAC NAJS: Da, mi smo uvek tvrdili da neko ko je, ustvari, bio vodilja i ko je omogućavao da ljudi poput ovog svedoka imaju uticaja, a koji je javno zagovarao koncept Velike Srbije, to je nešto drugo. Ipak, mi ne tvrdimo da je optuženi koristio reči Velika Srbija. Pogrešno sam se izrazio kada sam govorio o svedocima koji su o tome govorili, na koje možda želite da se vratite, budući da sam pomešao imena i prezimena. Kosta Mihajlović i Mihajlo Marković su dvojica svedoka koji su o tome svedočili. Rekao sam da su bila dva svedoka istog prezimena. Proveriću da li ima još nešto ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala.

SVEDOK ŠEŠELJ: Gospodine Robinson, nemojte dozvoliti gospodinu Najsu da me vređa. Ja nikad nisam bio pod kontrolom gospodina Miloševića i nikada meni gospodin Milošević nije ništa omogućavao u političkom životu što ja sam sebi nisam izborio. I to je za mene uvreda. Ovde u ovoj optužnici mene povezuju u udruženi zločinački poduhvat na osnovu mog koncepta Velike Srbije sa mojim ideološkim protivnicima, među kojima je i gospodin Milošević. Svi koji su ovde navedeni moji su ideološki protivnici. Jedna je samo zajednička stvar bila svima nama na početku rata, što niko od nas nije pristajao da se Hrvatska jednostrano otcepi, bez pregovora, nelegalno, bez sporazuma i tako dalje. I ništa drugo tu zajedničko nema. Ja na tome insistiram.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam. Hvala vam na tom dodatnom objašnjenju.

SUDIJA KVON: Gospodine Najs. Recite nam kako vi shvatate razliku između koncepta ideje Velike Srbije i ideje da svi Srbi žive u jednoj državi. Kako vi to shvatate? Zar vi ne kažete da je to, na kraju, jedno te isto?

TUŽILAC NAJS: Da, na kraju bi možda moglo da se kaže da je cilj optuženog bio, ustvari, nešto što može da se kvalifikuje kao Velika Srbija. E sad, da li je on za svoj stav, ne bih hteo da kažem da se radilo o ideologiji ili o platformi, ali da li je on za svoj položaj našao nešto u istorijskom konceptu Velike Srbije, ne. Jer on je, da se koristim rečima sudije Robinsona, on je ustvari bio pragmatičar koji je želeo da osigura da svi Srbi koji su živeli u bivšoj Jugoslaviji, da treba da im se dozvoli iz ustavnih razloga ili nekih drugih razloga, da žive svu u jednoj jedinici, a mi znamo iz njegove perspektive da on nije hteo da dođe do raspada Jugoslavije, jer oni su, do tada, živeli na jednom mestu, ako nema više tog mesta, onda više neće živeti u istoj zemlji. E sada Tužilaštvo tvrdi da bi se postiglo to da svi Srbi žive u istoj državi, da se to, ustvari, uradilo na različite načine u dve različite teritorije, odnosno Hrvatskoj i Bosni. Dakle, ta njegova želja da Srbi žive u jednoj državi na kraju se možda razlikovala od onoga šta je, recimo, ovaj svedok možda želeo, s obzirom na istorijski koncept Velike Srbije. Međutim, Pretresno veće se seća raznih svedoka kako smo preko njih bili u stanju da pogledamo razne istorijske karte i optuženi se čak i pozivao na razne karte, recimo karta Londonske konferencije (London Conference) ili karte koje su načinjene nakon Drugog svetskog rata i tražio oslonac u tim idejama kako bi mogao da opravda savremenije pregovore. Ipak, njegov stav, barem na osnovu dokaza o njemu, se ne bazira na tom konceptu, dakle ne bazira se ni na emotivnom ni na filozofskom konceptu budući da je njegov pristup bio daleko pragmatičniji, Meni je žao što to nije bilo jasno ranije, ali to je bila osnova mog unakrsnog ispitivanja svedoka i ispitivanja svedoka. Vratću se na ono što je gospodin Kej rekao. Ako pogledate uvodnu reč, videćete da ja taj termin koristim samo kada citiram druge ljude i takođe kada se govori o spajanju optužnica i ja sam, ustvari, juče hteo da kažem da je optuženi pogrešno naveo da je, ustvari, Velika Srbija bila lajt motiv (Light motive) Tužilaštva, ali nikada nije.

ADVOKAT KEJ: Radi se o tome da u onom paragrafu koji sam ja citirao stoji da će dokazi to da pokažu, dakle dokazi na koje će Tužilaštvo da se oslanja.

SUDIJA ROBINSON: Moguće je, gospodine Najs, da nema neke bitne razlike, ali ja ću da zatražim od naših pravnika da dobro pogledaju dokazni materijal i da vidimo i da utvrdimo da li to jeste ili nije bio jedan od argumenata teze Tužilaštva. Gospodine Miloševiću, izvolite. Ustvari sećam se u Pravilu 98bis odnosno u podnesku po pravilu 98bis i u odluci da se

Pretresno veće bavilo tim pitanjem i to kao jednom od teza Tužilaštva i takođe da smo pogledali dokaze koji bi eventualno mogli to da podrže. Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson, u 15 minuta ovde, u roku od 15 minuta gospodin Najs je objasnio da se nisam zalagao za koncept Velike Srbije, pa onda da se jesam zalagao za koncept Velike Srbije. Pa ja ne vidim kako je moguće uopšte razgovarati suvislo, odnosno elementarno suvislo ako se ne zna za šta on i šta optužuje. On kaže, priča sada o istorijskom konceptu, šta je rekao, istorijski koncept, pa da ga razdvaja od neistorijskog i tako dalje. Gospodin Najs u svom uvodnom izlaganju, na samom početku, kad nijednog svedoka još nije izveo, uopšte se nije bavio nikakvim istorijskim konceptom, nego je iznosio nebulozne, kao i cela njegova optužnica, optužbe. I ništa drugo. Prema tome, on sad čak negira i ono šta mu je maločas gospodin Kej pročitao i citirao iz njegovog uvodnog izlaganja, da će on putem svedoka da dokaže šta je to radio. A onda, zamislite koja logička karikatura koju je maločas izneo gospodin Najs. On na jednoj strani priznaje ono šta ja tvrdim da se ta teza "svi Srbi u jednoj državi" ostvaruje u Jugoslaviji i da smo zato se zalagali za očuvanje Jugoslavije, jer je to postojeća država u kojoj svi Srbi žive u jednoj državi. A onda posle toga kaže, a on je na tri različita mesta, misleći na tri ove njegove navodne optužnice, Kosovo, Hrvatska i Bosna, na različite načine to hteo da ostvari. Pa ta tri mesta su tri separatistička pokreta koja rasturaju Jugoslaviju. Ako vam to nije do sada jasno, onda vam ništa nije jasno. Prema tome, valjda nisam ja organizovao tri separatistička pokreta u Hrvatskoj i Bosni na Kosovu da bi ostvarivao da se stvori Jugoslavija u kojoj svi Srbi žive u jednoj državi, a Jugoslavija postoji 70 godina. Da li ima ikakve logike, ja zaista se pitam, ovo vređa elementarnu inteligenciju prosečnog čoveka, ovo šta smo čuli maločas od gospodina Najsa.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam, gospodine Miloševiću. Možemo sada da nastavimo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ : Ja mislim da bi gospodin Najs, pre nego što ja nastavim, morao da se pribere i da se priseti zašto on optužuje, da bih ja mogao da postavljam pitanje svedoku, u vezi sa ovim šta se odnosi na Veliku Srbiju.

SUDIJA ROBINSON: Samo nastavite gospodine Miloševiću. Gospodin Najs je izneo svoj stav, nema potrebe da ga slušamo dodatno o tome.

TUŽILAC NAJS: Pa uz vaše dozvolu i u vezi sa onim šta je sada rečeno, ja vas pozivam, samo da pronađem taj deo, budući da to jasno odražava sam stav od samog početka, to je u uvodnoj reči, samo da ga

pronađem ... Ja sam rekao sledeće baveći se Zapadnom Slavonijom, mislim da je to na strani 50. "Credo čoveka po imenu Šešelj je bilo nešto što je on je zagovarao kao 'Velika Srbija' i to će se čuti u ovoj sudnici"

SVEDOK ŠEŠELJ: Ne dobijam prevod.

SUDIJA ROBINSON: Prvo da rešimo tu tehničku stvar gospodine Najsa.

TUŽILAC NAJS: Evo ponovo ću da pročitam: "Čovek po imenu Šešelj je zagovarao Veliku Srbiju. To je izraz koji će sigurno još da se čuje u ovoj sudnici. I mi ne bismo želeli da ohrabrimo preveliku upotrebu tog termina zato jer smatramo da bi to moglo da utiče i na način na koji će da se razmišlja o tome. To ne mora nužno da se poklapa sa namerama ovog optuženog, jer smo mi njegove namere već na drugom mestu opisali. Međutim on se oslanjao na podršku ljudi koji su imali ekstremne nacionalističke poglede i to, zbog raloga koji smo već rekli, ni malo ne iznenađuje". Ja mislim da je to bilo po prvi put da se na otvaranju suđenja pojavila reč "Velika Srbija" iz mojih usta. A ako pogledate, isto tako i zahtev za spajanje optužnica, videćete da je to došlo i od optuženog. Dakle, to je uvek bio naš stav.

SUDIJA ROBINSON: Ja sam već rekao da ću da zamolim osoblje Pretresnog veća da istraže to pitanje i upravo su mi dali kopiju odluke po pravilu 98bis, paragraf 249 u kom se spominje da ja ambasador Galbrajt (Peter Galbraith) svedočio i rekao da on smatra da je optuženi bio, citiram: "Arhitekta stvaranja politike Velike Srbije" i da se malo toga dogodilo bez znanja i li učešća optuženog. I u paragrafu 288, Pretresno veće je identifikovalo sedam osnova za svoj zaključak da je optuženi ne samo znao za genocidni plan nego je sa njegovim članovima delio nameru da se uništi rečena grupa. I druga stvar koja se spominje je zalaganje i podrška optuženog konceptu Velike Srbije. To je, ako se ne varam, bilo ono šta sam imao na umu.

TUŽILAC NAJS: Ja, naravno, ne uvežbavam svedoke i ne govorim kako da koriste terminologiju, ali rekao sam vam sada kakav je naš stav i kako mi to koristimo, što smo uradili i u podnesku u skladu sa Pravilom 98 i mi smo se sve vreme konzistentno izražavali u vezi s tim.

SUDIJA ROBINSON: To je jedno važno razjašnjenje, gospodine Najsa. Znači teza Tužilaštva ne zasniva se u tolikoj meri na konceptu Velike Srbije, koliko na ideji da svi Srbi treba da žive u istoj državi. U jednoj državi. Iako moram da vam kažem da još uvek pomalo sumnjam da možda postoji dovoljno osnova da se kaže da je upravo to bila teza Tužilaštva, barem na početku. U svakom slučaju, gospodine Miloševiću, izvolite. Molim vas da postavite pitanje, da idemo dalje. Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Šešelj, vi ste profesor Pravnog fakulteta, doktirirali ste ovo. Pošto ja ne razumem, da li biste vi mogli da mi kažete da li razumete stav gospodina Najsa?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Gospodin Najsa namerno želi da ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dozvolite, gospodine Robinson, da moje skromne intelektualne sposobnosti nisu dovoljne da razumem tu izjavu gospodina Najsa. Ja bih želeo da gospodin Najsa razjasni šta mi stavlja na teret: da li postojanje Jugoslavije 70 godina u kojoj žive svi Srbi, kao što žive i svi Hrvati, kao što žive i svi Muslimani slovenskog porekla, da li to postojanje Jugoslavije i zalaganje za njeno očuvanje ili ne znam šta drugo ili istorijski koncept o kome nije govorio, šta gospodin Najsa stavlja na teret? On upotrebljava pojmove koje sam ne razume. On ne razume ono šta govori. A ne razumete ni vi šta on govori, a ne razumem ni ja. To je jedna potpuna konfuzija. Ja zato tražim da mi odgovorite šta on stavlja na teret.

SUDIJA ROBINSON: Nije to na vama da kažete. Mislim da je sasvim neprimereno da vi ovde kažete da Pretresno veće ne razume ono šta je rekao gospodin Najsa. Mi razumemo ono šta je on rekao. I ja smatram da je to jedna veoma važna izjava tužioca zato jer mi moramo da znamo osnovu za tezu Tužilaštva. Molim vas da nastavite s vašim sledećim pitanjem.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Jeste, posle tri godine treba da ustanovite osnov optužbe. Gospodine Šešelj, u tabulatoru 4 nalazi se, evo, mali jedan deo, izvadak iz vaše knjige, vi ste je napisali, doduše ovo je iz drugog izdanja, ovaj ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nema nikakve razlike između prvog i drugog izdanja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Nema između prvog i drugog, ali ja skrećem pažnju da je ovo iz drugog izdanja. Na kraju krajeva znači da vam se knjiga veoma dobro prodavala čim ste išli već na drugo izdanje. To je knjiga "Ideologija srpskog nacionalizma" koju ste vi napisali i ja želim da vam u vezi s tim postavim nekoliko pitanja, samo da vidim koja je ovo stranica ... 980 ... Meni je ovaj otisak prilično bleđ pa zbog toga ... Na 980 strani, a inače, inače ovaj deo koji smo ovde izvukli preveden je i na engleski.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, podećam vas da imate dužnost da morate da se pobrinite da Pretresno veće pred sobom ima pasus o kome govorite.

SUDIJA KVON: Kada je objavljeno prvo izdanje te knjige?

SVEDOK ŠEŠELJ: Prvo izdanje je objavljeno takođe 1992. godine, ali prethodno je objavljena kraća verzija te knjige 1988. godine koja je imala manje od 300 stranica. Ja sam naknadno na tome radio i knjigu dopunjavao.

Knjiga je nastala kao moja monografija na naučnom i publicističkom delu profesora doktora Laze Kostića, uglednog profesora univerziteta u vreme Kraljevine Jugoslavije i jednog od vodećih srpskih antikomunističkih emigranata posle Drugog svetskog rata koji je napisao 84 knjige ukupno. Ja sam prvo obradio njegovo naučno delo, a onda na temelju njegovog naučnog dela dalje razvijao određene teze i postavke. I dopunio, naravno, u oblastima u kojima se profesor Kostić nije bavio. I to predstavlja do sad najobimnije sintetičko delo o ideologiji srpskog nacionalizma.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To vam je na trećoj stranici u drugom pasusu u engleskom prevodu, ovo šta želim da citiram gospodinu Šešelju. Na 980. strani, vi kažete: "Srbi su snagom sopstvenog narodnog duha hrabro", tu piše u ovome ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Na kojoj rekoste strani?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: 980. strani, citiram vam jedan deo teksta: "Srbi su snagom svog narodnog duha hrabrošću i odlučnošću oslobađali i ujedinjavali delove svog naroda i nacionalne teritorije. Pansrpski program nije proizvod mašte šačice sanjalica. Istorija i etnografija su ga nametnuli političarima. On proizilazi iz svesti naroda koji već više vekova teži da neprestanim i jednodušnim naporom izmeša svoje sudbine." A pre toga, u prethodnom pasusu, na tome ću se samo kratko zadržati, vi govorite o Denijevoj analizi prirode srpskog nacionalizma u kojoj on zaključuje da "nacionalni princip proizlazi iz želje za srećom koju svako nosi u sebi i koja se meša sa potrebom za potpunim razvojem naših delotvornih sposobnosti." I tako dalje. Dakle, da li ste vi, praktično, samo da završim sa Denijem, pa ću vas zamoliti da date dalja objašnjenja, još, još samo jedan pasus dole, poslednji ovaj, pred, pred drugo poglavlje gde govori o Srbima: "Njihove unutrašnje svađe i njihova nepostojanost bili su oružje u rukama Nemaca i Mađara koji su imali interesa u tome da Srbi prave što veće greške. Njihovi neprijatelji nisu videli ili nisu želeli da vide više kvalitete srpskog naroda, njegovu elastičnost sticanu u teškim vremenima, finoću i oštrinu njegove inteligencije, naročito postojanost njegovog idealizma i čvrstinu njegove volje koji su se uprkos mnogim vidljivim oscilacijama održali. Vetrovi talasaju površinu reke, ali ne menjaju njen tok". Dakle, ovde vi govorite o radu koji je daleko prethodio svim ovim događajima i razumevanju jednog analitičara koji je to posmatrao spolja, uvažavajući činjenice, one glavne momente na koje se predmet odnosio. Recite, molim vas, šta je, dakle i u kojoj meri se to poklapalo sa vašim razmišljanjima o ovome i u kojoj meri ste vi doprineli afirmaciji te ideje na

teorijskom planu, pošto ova knjiga, podsećam, nosi naziv "Ideologija srpskog nacionalizma".

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja ovde na tri strane obrađuje knjigu poznatog francuskog istoričara i publiciste Ernesta Denija (Ernest Denis) čiji je naslov "Velika Srbija", a objavljena je u Parizu (Paris) 1915. godine, dakle u vreme Prvog svetskog rata. Ernest Deni je oduševljen oslobodilačkim naporima i požrtvovanjem srpskog naroda koji je već na početku rata postigao dve velike pobeđe nad austrugarskom vojskom, na Ceru i Kolubari zbog čega mu se divila cela Evropa (Europe) i Ernest Deni u svojoj knjizi zaključuje da "celi svet mora priznati volju i želju srpskog naroda da se ujedini ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, u čemu je relevantnost ovoga?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa u meri u kojoj ovo što se vidi, dakle, u vreme Prvog svetskog rata, postoji kao pojava u vreme događaja o kojima mi ovde razgovaramo 1990. godine i 1991. godine. Molim vas, gospodine Šešelji ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, ja sam vam isključio mikrofon. Vi prvo morate da odgovorite na pitanje koje sam vam postavio, a onda da sačekate moju odluku. Ne možete da nastavite da ispitujete gospodina Šešelja jer još niste objasnili relevantnost. Ne u dovoljnoj meri. Daću vam još jednu šansu da objasnite relevantnost ovoga. A, inače, neću da dozvolim da se to pitanje postavi, jer moramo da idemo dalje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, da ga okrenemo na sasvim pragmatičan ugao. Gospodin Šešelji, u ovome šta piše u vašoj knjizi, u ovome šta ste vi napisali i što ste iznosili poglede drugih naučnika, da li se u tom programu, da li velikosrpski politički program viđen vašim očima, viđen očima stranih naučnika, pretpostavlja potčinjavanje Hrvata?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne, apsolutno ne. Ono čime se ja rukovodim je objašnjavanje, iznošenje argumenata o srpskom poreklu, o srpskom etničkom supstratu i suzbijanja vaticanske i ranije austrijske odnosno austrougarske ideologije koje je postepeno Srbe katolike naterala da se izjašnjavaju kao "Hrvati". U XIX veku hrvatska nacionalna svest je bila ograničena samo na tri županije, Zagrebačku, Varaždinsku i Križevačku. Slavonci, većinski katolici, smatrali su se Srbima, ima mnogo istorijskih svedočanstava. Bosanski katolici smatraju se Srbima, među njima Fra Grga Martić, katolički sveštenik piše oduševljene srpske nacionalističke pesme. Fra Toma Kovačević. Ja ukazujem na te istorijske primere prisutne svesti o jedinstvenom poreklu, o jedinstvenoj naciji koju su ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelj, zaustavio sam vas. Moram da se posavetujem s mojim kolegama i da saslušam gospodina Keja u vezi s tim da li u svetlu izjave koju je dao tužilac moramo da čujemo više svedočenja o ovom konceptu. Tužilac je već rekao da se njegov predmet više odnosi na ideju "svi Srbi u jednoj državi" nego na koncept Velike Srbije. Ja ne mislim da to nužno znači da treba da izuzmeo sve iskaze o Velikoj Srbiji, ali to ipak treba da se uzme u obzir. Posavetovaću se s mojim kolegama.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Kej?

ADVOKAT KEJ: Ja ne vidim nikave osnove da išta više o tome kažem.

SUDIJA ROBINSON: Stav Suda je sledeći: mi nećemo automatski da isključimo svo svedočenje o konceptu Velike Srbije na osnovu izjave koju je pre nekoliko minuta dao tužilac, ali za ovaj deo iskaza gospodina Šešelja smatramo da nije od velike pomoći, zato vas molim da pređete na drugu temu, gospodine Miloševiću. Već smo čuli mnogo toga o istoriji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson, tu postoji još jedna veza. Gospodin Najs u svom prilazu uopšte činjenicu da svi Srbi žive u jednoj državi, u Jugoslaviji, poistovećuje sa tom tezom o Velikoj Srbiji. On, ustvari, Jugoslaviju proglašava Velikom Srbijom. Prema tome, "svi Srbi u jednoj državi" nije ideja nego konstatacija koja postoji 70 godina od kad postoji Jugoslavija, da je to zemlja u kojoj svi Srbi žive u jednoj državi, to je činjenica života, materijalna činjenica.

SUDIJA ROBINSON: Upravo zato što postoji mogućnost zamene dvaju ideja, ideje o Velikoj Srbiji i ideje o tome da svi Srbi treba da žive u istoj državi. Ja sam rekao da Pretresno veće neće da izuzme iz spisa sve dokaze o tome. Mi ne možemo na taj način to da obradimo. No svedočenje koje gospodin Šešelj sada daje, po našem mišljenju nije od pomoći. Prema tome, hajde da se sada pozabavimo stvarima koje su relevantnije za optužnicu, bez obzira da li se radi o ideji o Velikoj Srbiji ili da svi Srbi treba da žive u istoj državi. Pretresno veće će još da razmotri značaj koji treba da prida izjavi tužioca i ja ću da zamolim gospodina Keja da to ima na umu. Upravo sam dobio još jedan izvod iz ranije citirane odluke Pretresnog veća, a ne, to je, vidim, samo podnesak Tužilaštva, a ne, to je odgovor Tužilaštva na podnesak Odbrane. U paragrafu 262 odgovora Tužilaštva stoji sledeće: "To je, *de facto*, predstavljalo planiranje Velike Srbije". Meni se čino to sasvim jasnim. "Nije bilo ni jednog jasno artikulisanog plana od samog početka, plan se menjao kako su se menjale okolnosti" i tako dalje i tako dalje. U paragrafu 273, u sredini tog paragrafa stoji: "Međutim određivanje koje su to srpske teritorije, obuhvata i teritorije sa srpskom većinom u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini,

čime se *de facto* postiže Velika Srbija, izraz koji je on uvek izbegavao da koristi u javnosti". To je, dakle, nešto bliže onome šta je gospodin Najs pre nekoliko minuta objasnio u sudnici, kad je govorio o pragmatičnom pristupu. I u paragrafu 276, tri reda od dna stoji: "Uopšteno govoreći, svedoci su jasno rekli da je optuženi želeo da stvori Veliku Srbiju". Gospodine Najs, ja ću sada da vam dam moje lično mišljenje. Mislim da nismo rešili ovu stvar, a mislim da je to važna stvar koja treba da se reši. Kao što je gospodin Kej rekao, veoma je važno da optuženi zna na koje navode treba da odgovori. Ako se Tužilaštvo povuklo s neke pozicije onda mi to moramo da znamo. Ako je sadašnji stav u suštini isti kao i koncept Velike Srbije, onda još uvek o tome treba da slušamo.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, naša se pozicija ni na koji način nije promenila niti smo se mi sa nje povukli. Meni je drago da ste vi uspeli da pronađete ove pasuse iz našeg podneska koji sam upravo ja gledao. I ima još jedan pasus koji možda da vam bude od pomoći. Ja ću to da pronađem, to je iz našeg zahteva za spajanje optužnica i tu stoji, kao što sam već rekao, sudija Žorda (Jorda) i druge sudije ... Evo šta se ovde dogodilo, samo trenutak da pronađem. Optuženi je nekoliko puta spomenuo Veliku Srbiju, na to se nadovezao gospodin Kej, optuženi je spominjao i Veliku Albaniju i druge istorijske koncepte te vrste i kada sam ja odgovarao, to je, čini mi se, bio prvi put da sam ja spomenuo Veliku Srbiju i sad ću to da pronađem ... Gospodin Tapušević je takođe nešto rekao o Velikoj Srbiji i sudija Hant (Hunt) je sa gospodinom Kejom debatovao o pitanju Velike Srbije i argumentima u vezi s tim. Evo, pronašao sam, samo da proverim da li sam to ja, to je jedini put kada sam ja to spominjao, to je strana 80 transkripta, 81 zapravo, ja sam tada rekao sledeće: "Velika Srbija, naravno, pojavljuje se u dokumentima i u ograničenoj meri ovde u našim dokumentima, u našim podnescima. Ona se nalazi u jednoj od optužnica, dolazi iz usta Šešelja" i zatim u drugoj optužnici se kaže da se ta ideja zagovarala u isto vreme u kome je optuženi radio ono šta se kaže da je uradio. Ona se spominje i u trećoj optužnici kao nešto što daje perspektivu međutim to je uvek kvalifikovano onako kao što sam ja to kvalifikovao poslednji put kad sam to spomenuo. I zatim nešto što nije u potpunosti zabeleženo u transkriptu, nešto u vezi sa načinom na koji sam ja izrazio naš stav o optuženom i rekao sam sledeće: "Mi kažemo, što smo od samog početka govorili, da je postojao zajednički plan ovog optuženog i drugih da se steknu ili zadrže teritorije u svrhu vršenja vlasti jedne centralne srpske države, što se na različite načine izražavalo u različitim trenucima". Dakle, ja sam uvek jasno izdvojio stav Tužilaštva od onoga šta je optuženi zapravo ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, možda je bolje da stanete.

SUDIJA KVON: Imamo još jedan pasus, to je iz naše odluke po pravilu 98bis, paragraf 252. Pročitacu to. "Teza Tužilaštva je da je optuženi nameravao da uništi muslimansko stanovništvo onih delova Bosne i Hercegovine koji su trebali da potpadnu pod Veliku Srbiju. Bez tog uništenja, cilj optuženog ne bi mogao da se ostvari". I tako dalje i tako dalje.

SUDIJA ROBINSON: Meni se to čini sasvim jasnim, gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS: To je interpretacija Pretresnog veća onoga šta smo mi rekli.

SUDIJA KVON: Ne, ne, to su reči Tužilaštva.

TUŽILAC NAJS: Ali to je *de facto* situacija, a što je nešto različito od istorijskog koncepta, mi smo uvek to tvrdili. Evo, ako pročitate ovo i ako meni dozvolite da pročitam ovo šta sam čitao ...

(...)

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, imao sam nešto više vremena da razmotrim ovu stvar i ja definitivno smatram da je koncept Velike Srbije bio jedna od osnova teze Tužilaštva. To je bila osnova za postavljanje zahteva za spajanje optužnica. Pogledajte paragraf 13 vašeg zahteva. Citiram: "Ove tri optužnice odnose se na istu transakciju u smislu zajedničke šeme, strategije, odnosno plana, to jest ponašanja optuženog Miloševića u cilju postizanja Velike Srbije i na taj način pripajanja državi Srbiji teritorija u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini koji su naseljeni Srbima i obuhvatanja celog Kosova" i zatim, paragraf 18, strana 7 stoji: "On" dakle Milošević, "kasnije je iskoristio te stvari u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu kako bi pomogao svojoj kampanji za stvaranje Velike Srbije". I upravo iz tog razloga Žalbeno veće je poništilo Odluku ovog Pretresnog veća koje je odbacilo zahtev za spajanje optužnica jer ovo Pretresno veće zaključilo je da ne postoji jedna zajednički nit. Žalbeno veće je zaključilo drugačije i mene sada zaprepašćuje kad vas čujem kako kažete da to nije deo teza Tužilaštva. Možda vi sada zauzimate nešto pragmatičniji stav koji se može definisati kao "gospodin Milošević i drugi učesnici u zajedničkom zločinačkom poduhvatu želeli su da svi Srbi žive u istoj državi" i onda vi možete da kažete da to, ustvari, predstavlja Veliku Srbiju, ali ne mogu da vam dozvolim da vi kažete da to nije bila jedna od teza Tužilaštva. Optuženi mora da zna sa kakvim je optužbama suočen. Ako vam treba još nešto vremena da to razmotrite budući da se radi o veoma važnoj stvari, mi ćemo to vreme da vam damo.

TUŽILAC NAJS: Meni lično ne treba vreme. Tu nije bilo nikakve promene i meni je žao da Pretresno veće još ranije nije razumelo situaciju.

SUDIJA ROBINSON: I želeo bih samo da kažem da ovo vreme nećemo da uračunamo u vreme koje optuženi troši na glavno ispitivanje.

TUŽILAC NAJS: Ja sam tek maločas pronašao ove dokumente o kojima ste vi govorili. Ako pogledamo interlokutornu žalbu i podneske u vezi s njom, nemam tu datum tog dokumenta, ali želim da citiram dva pasusa. Pre toga, prvo, ja ne mislim da postoji ova razlika oko koje je Pretresno veće toliko zabrinuto, jer uvek je jasno bilo u načinu na koji sam ja formulisao naše teze i pitanjima koja sam postavljao to da je praktičan efekt onoga šta je optuženi tražio sličan, geografski govoreći, efektu sprovođenja plana za Veliku Srbiju, ove vrste plana koji možda želi ovaj svedok. Drugo, ukoliko se iz dugog istorijata identifikuje precizna definicija izraza "Velika Srbija", to je nešto što nije lako, jer ako se vratimo unazad na XVI vek, kao što sada svedok želi, ako pogledate "Načertanije" o čemu smo slušali u ranijim svedočenjima ili konkretne političke predloge na Londonskoj konferenciji ili pak ono šta je govorio Moljević, teško je pronaći preciznu definiciju jednog takvog tehničkog izraza. I treće, da smo mi ikada konkretno rekli da je ovaj optuženi zagovarao izraz Velike Srbije u njegovom istorijskom značenju, to bi bilo vrlo glupo jer bi onda optuženi mogao da kaže da on to nikada nije spomenuo, što zaista nije. Zato sam ja, od samog početka kada sam dobio ovaj *Predmet* u ruke, bio ekstremno oprezan u vezi sa načinom na koji smo mi prezentirali njegova razmišljanja. I ja sam jasno uvek dao do znanja da ono o čemu je on razmišljao i način na koji je izražavao to o čemu je razmišljao će dovesti do *de facto* stvaranja Velike Srbije, slične, geografski gledano, onome o čemu je govorio ovaj svedok. Ako sada pogledamo naš interlokutorni žalbeni podnesak, paragraf 14 ...

SUDIJA ROBINSON: To je vaš žalbeni podnesak?

TUŽILAC NAJS: Da, evo sad ću to da pronađem, da vidim, datum je 15. januar 2002. godine, hvala gospođi Diklić (Diklich) i u paragrafu 14 se, mislim, to prvi put spominje. Ja tu kažem sledeće: "Pretresno veće zasnovalo je svoju analizu na tri faktora za koje Tužilaštvo tvrdi da su na pogrešan način primenjeni. Prvo, Pretresno veće je zaključilo da zbog reči 'Velika Srbija' da zato jer se te reči ne pojavljuju u optužnici za Kosovo i zato jer se te reči spominju samo u odnosu na druge ljude u optužnicama za Bosnu i Hrvatsku, da veza nije dovoljno jaka da bi se moglo reći da predstavlja zajedničku šemu, strategiju ili plan." Pogledajmo sada gde se to sledeći put spominje. Sledeći put se to spominje u paragrafu 27, moram da pogledam taj paragraf u kontekstu. Paragraf počinje na ovaj način: "U ovom Predmetu svrha zajedničkog zločinačkog poduhvata kojim se optuženi tereti u sve tri optužnice je u velikoj meri ista". Zatim mi navodimo da se u hrvatskoj Optužnici ta svrha definiše na sledeći način, zatim govorimo o tome kako se to definiše u bosanskoj optužnici, evo mogu da citiram to što kažem ako je

nužno i onda kažem sledeće: "Iako se specifični izrazi malo razlikuju, njihovo je značenje isto. Svrha je bila da se ukloni većina nesrpskog civilnog stanovništva iz onih područja koje su Srbi želeli da učine ili održe kao teritorije pod srpskom kontrolom". Tužilaštvo je u svojim pisanim podnescima kao i na javnoj raspravi objasnilo da je izraz "Velika Srbija" tek deskriptivnog karaktera, korišćen za plan optuženog da stvori i održi centralizovanu srpsku državu. Tu dolazi jedna fusnota, pa onda nastavljam: "Taj plan koji obuhvata proterivanje nesrpskih civila i stvaranje i održavanje srpske dominacije nad preostalim stanovništvom na toj teritoriji je nešto što je konzistentna teritorijama sve tri optužnice i sva tri vremenska perioda na koje se optužnice odnose. Tužilaštvo smatra da je Pretresno veće pogrešilo kad nije razmotrilo i svrhu, pored plana koji se tereti, u sve tri optužnice. I mislim da je to sve gde se u tom dokumentu spominje Velika Srbija. Prema tome, kako god je Pretresno veće shvatilo ili pogrešno shvatilo, mi smo naš stav jasno Žalbenom veću izneli. Mi smo gledali na *de facto* pragmatičnu situaciju onako kao što smo je opisali. I ako pogledamo i usmene argumente i ako, uz dužno poštovanje, smem da vas podsetim na činjenicu da su optuženi i gospodin Kej spominjali Veliku Srbiju, ja moram da kažem da smo mi jasno definisali na koji način se mi oslanjamo na taj izraz. Prema tome naš stav se nije promenio, on se nije promenio jer smo mi uvek smatrali da je definisana želja bila "svi Srbi u jednoj državi", da je to predstavljalo *de facto* Veliku Srbiju i, dakle, da se to poklapalo sa onim šta su želeli oni koji su zagovarali Veliku Srbiju. Ali to nikada ovaj optuženi nije tako verbalno izrazio. Mi znamo da on to nikada sam nije prigrlio kao ideju. Mislim da neće biti nikakve poteškoće da se prilikom ovog ispitivanja takođe vidi da se stav ovog svedoka razlikovao od stava optuženog, zato jer je ovaj svedok prigrlio ideju Velike Srbije kao istorijskog koncepta. I mi smo o tome čuli u svedočenjima eksperata.

SUDIJA ROBINSON: Njegov je koncept, znači, drugačiji?

TUŽILAC NAJS: Da, njegov je koncept zasnovan na istorijskom značenju tog izraza.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Najs, ja želim da vas pitam zašto je Tužilaštvo uopšte spominjalo koncept Velike Srbije? Zašto su uopšte te reči odabrane, ukoliko je Tužilaštvo znalo da te reči imaju jedno zasebno istorijsko značenje?

TUŽILAC NAJS: Ja ću da učinim sve što mogu kako bih odgovorio na to pitanje. Imao sam problema prilikom pisanja nekih pasusa. Mislim da na to može da se odgovori na sledeći način. Pogledajte. Uzmite ovog čoveka, ovog optuženog koji radi nešto što je po svojim posledicama veoma slično, ali po svojoj definiciji različito od onih koji su prigrlili i zagovaraju filozofski

istorijski koncept Velike Srbije. Tada morate da odlučite da li mi možemo da kažemo da se on zalaže za Veliku Srbiju. Kao što sam već rekao, to bi bilo pogrešno i mi to nismo učinili. Ali da li mi onda moramo da skrenemo pažnju Pretresnom veću da postoji sličnost između koncepta Velike Srbije i ovoga šta on radi? Da, postoji sličnost i zato smo mi to morali da spomenemo. Zato se u optužnicama za Bosnu i za Hrvatsku to spominje. Da li mi moramo da izrazimo činjenicu da rezultati političkih ambicija optuženih u praktičnom svetu mogu da bude isti kao i želje onih koji se zalažu za Veliku Srbiju? Da, moramo. Da li moramo jasno da damo do znanja da se optuženi, manje ili više suptilno takođe oslanjao i na emocije koje su podstakli oni koji su se zalagali za filozofiju za koju on nije želeo javno da založi? Da, to mora da se uradi zato jer možda javno zalaganje za Veliku Srbiju može da ima i neke negativne posledice, negativne. Prema tome, ima više razloga zbog kojih su te reči morale da budu spomenute. I to ne samo na onaj način na koji smo mi to izneli Žalbenom veću kako bismo raščistili eventualne nesporazume koje je usvojilo Pretresno veće. Međutim, mi smo uvek bili veoma pažljivi. Ja sam bio pažljiv na način na koji sam to definisao jer je to pitanje moralo da iskrsne i mi smo to već ranije spomenuli. I drugi su o tome govorili. Ambasador Galbrajt je o tome govorio. Ja nisam mogao u prethodnom razgovoru sa ambasadorom Galbrajtom da kažem "slušaj, ti misliš da je to Velika Srbija, ali mi to malo drugačije formulišemo". Ja to nisam mogao da mu kažem, prema tome, on je o tome rekao nešto drugačije i izrazio nešto na drugačiji način. Ja nisam mogao da idem vojnim svedocima koje je spomenuo gospodin Kej i reći im, "slušajte, vi to vidite tako, ali mi to vidimo drugačije, pa želimo da vi upotrebite ovaj izraz, a ne onaj". Naravno da to nismo mogli da uradimo. Svedocima mora da se dozvoli da svoje poglede izraze na onaj način na koji su ih izrazili. I tako smo se mi našli u ovoj situaciji u kojoj smo sada. Iako ja sada nemam sve reference za vas, ja se dobro sećam da kada sam ispitivao svedoke koju su govorili o konceptu Velike Srbije, da sam uvek želeo da se to razjasni, žao mi je da Pretresno veće nije uočilo tu razliku da uvek postoji razlika između izražavanja koncepta Velike Srbije u njegovom istorijskom značenju i stvarnih ciljeva ovog optuženog. I mislim da o tome zaista ne mogu mnogo više da kažem.

SUDIJA BONOMI: Da li vi onda kažete da Velika Srbija, po vašem shvatanju, je nešto različito od slogana "svi Srbi u jednoj državi"?

TUŽILAC NAJS: Da, zato jer te dve stvari imaju različite istorijske korene. Čuli ste šta je rekao ovaj svedok.

SUDIJA BONOMI: Njegov je koncept veoma jasan. On kaže da to nije ista stvar kao i ono što vi ovde pokušavate da kažete u vašim tezama

protiv optuženog. To je jasno. Međutim ono šta ja sad želim da razumem je šta vi smatrate pod "Velikom Srbijom"? Da li vi smatrate da je to onaj koncept koji je uopšteno prihvaćen u tom delu sveta i da to onda znači svi Srbi u jednoj državi ili vi kažete da je to nešto drugačije, jer vi ste taj izraz vrlo često koristili? Ako pogledamo vaš odgovor po 98bis, ako pogledamo vaš zahtev za spajanje optužnica, Tužilaštvo stalno koristi taj izraz, vrlo često ali ne uvek pod navodnicima. Prema tome Tužilaštvo sigurno nešto ima na umu kad koristi taj izraz.

TUŽILAC NAJS: To je centralizovana srpska država koja obuhvata i delove Bosne i Hrvatske u kojima su živeli Srbi ili u kojima mogu da se nađu Srbi. Pogledajte, na primer, pad istočnih enklava koji bi na kraju mogle da se pripoje Srbiji, da formiraju istu državu. Međutim to je različiti koncept od koncepta o kome govori ovaj svedok. Evo on je govorio i o nacionalnosti Hrvata, on kaže da su to, zapravo, samo Srbi nazvani drugim imenom.

SUDIJA BONOMI: Ali postoji li iskaz nekog drugog svedoka koji kaže da Velika Srbija zapravo u praksi predstavljala koncept "svi Srbi u jednoj državi" ili je Velika Srbija koju vi spominjete u vašim dokumentima nešto različito? To bih želeo da shvatim.

TUŽILAC NAJS: Način na koji Tužilaštvo koristi izraz "Velika Srbija", pod navodnicima, zajedno sa frazom *de facto* i način na koji smo mi to koristili prilikom ispitivanja, to je nešto uvek bilo različito od istorijsko-filozofskog koncepta i drugačije od načina na koji je ovaj optuženi to shvatio. On je u zajedničkom zločinačkom poduhvatu želeo da se svi Srbi iz Hrvatske i Bosne nađu u jednoj centralizovanoj srpskoj državi.

SUDIJA ROBINSON: Gde je to potkrepljeno dokazima i kojim dokazima?

TUŽILAC NAJS: O tome se i radi u ovom *Predmetu*. Mi to možemo da pronađemo na jako puno mesta. Prvo, činjenice na terenu, šta su ljudi radili na terenu. Zatim želje raznih lokalnih grupa koje su želele da na kraju budu identifikovane sa Srbijom.

SUDIJA ROBINSON: Znam da to možemo da nađemo u svedočenjima, ali gde se taj fenomen konkretno povezuje sa Velikom Srbijom? To sada mene zanima, jer to je ono šta vi ovde kažete.

TUŽILAC NAJS: Evo, podsećam se, gospodin Sakson (Saxon) i gospođa Uerc-Reclaf (Uertz-Retzlaff) kažu da je jedan svedok, gospodin Agotić, to izjednačio. On je izjednačio ta dva izraza. Ali to je jedno činjenično pitanje o kome će Pretresno veće na kraju morati da odluči, zato jer je stavljanje etikete na stvari nešto što je moralo da se učini kako bismo mogli da se snađemo u svemu ovome.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Najš, uz svo dužno poštovanje, vi niste odgovorili na pitanje. U paragrafu 262 vašeg odgovora na zahtev pod 98bis, vi kažete ...

TUŽILAC NAJS: Samo čas da to pronađem.

SUDIJA BONOMI: Pazite, govorim sada o vašem odgovoru na 98bis, to je došlo mnogo kasnije u *Predmetu* i zato je mnogo relevantnije.

TUŽILAC NAJS: Našao sam, koji je to paragraf?

SUDIJA BONOMI: 262. Tu stoji: "To je *de facto* predstavljalo planiranje Velike Srbije". Pazite, to onda znači da je Velika Srbija jedan koncept i da dokazi kažu da je ono šta se dešavalo *de facto* bilo planiranje koje je koincidencijom predstavljalo istu stvar. Ali vi prvo morate da imate definiciju Velike Srbije pre nego što možete da kažete da nešto *de facto* odgovara Velikoj Srbiji. Dakle, ako je to ishodište, onda moramo da znamo koja je definicija ishodišta.

TUŽILAC NAJS: Izvinjavam se, nisam baš sasvim shvatio vaše pitanje. Samo da se vratim na prethodni paragraf. Tu stoji, paragraf 261: "Plan optuženog krajem osamdesetih i početkom devedesetih je to da Srbi koji su su raštrkani širom bivše Jugoslavije moraju da žive u jednoj državi, državi u kojoj bi oni imali većinu". To dolazi iz Jovićevog dnevnika. Dokazi pokazuju da je on vodio srpske vođe u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini u planiranju i izvršenju tog plana. U slučaju Bosne i Hercegovine, on je plan zamislio zajedno sa rukovodstvom bosanskih Srba još 1991. godine, a možda i ranije. I plan je bio da Srbi u Bosni i Hercegovini ostanu u jednoj državi koja je teritorijalno i politički vezana sa Srbijom i srpskim teritorijama u Hrvatskoj. Zatim tu imamo jednu fusnotu. Prema tome, šta mi ovde kažemo? Mi kažemo da dokazi o njegovom razumevanju i namerama krajem osamdesetih i početkom devedesetih da se osigura da Srbi u Bosni ostanu u državi koja će politički i teritorijalno da bude vezana sa Srbijom i srpskim teritorijama u Hrvatskoj, mi kažemo dakle da to *de facto* predstavlja plan Velike Srbije.

SUDIJA BONOMI: Čekajte, vi tu kažete kakva je bila faktička situacija, to je, dakle, ono šta je *de facto* bilo, ali onda kažete da to što je *de facto* bilo, da je to zapravo predstavljalo planiranje Velike Srbije. Jer Velika Srbija mora nešto da znači da bi se moglo reći da je to *de facto* odgovaralo Velikoj Srbiji i ja pokušavam da saznam šta vi kažete, šta je Velika Srbija koju *de facto* predstavljaju potezi optuženog.

TUŽILAC NAJS: Da. Možda bi bilo bolje da smo ovo malo drugačije formulisali i da smo neke druge reči naglasili ili boldovali, jer način na koji ja ovo čitam je meni sasvim jasan. To je bilo *de facto* planiranje neke vrste Velike Srbije. Ako pogledate karte iz "Epohe" na kojima se vide razne varijante

karata sa Haške konferencije (The Hague Conference) i drugih mesta videćete, a uvek se može reći da su političari uvek na jedan način pragmatični, imaju loše namere i njihove se namer uvek menjaju zavisno od okolnosti, ali to uvek predstavlja planove za proširenje srpske države. Tako da ono šta mi ovde definišemo u tom našem podnesku, kažemo da je postojala želja za stvaranjem jedne Velike Srbije, neke vrste Velike Srbije, dakle jedne proširene države, centralizovane u kojoj će biti Srbi iz Srbije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

SUDIJA ROBINSON: Vi verovatno na isti način objašnjavate i paragraf 252 koji je pročitao sudija Kvon, gde stoji: "Tužilaštvo kaže da je optuženi nameravao da uništi onaj deo muslimanskog stanovništva iz dela Bosne i Hercegovine koji je bio određen za uključanje u Veliku Srbiju".

TUŽILAC NAJS: Koliko se ja sećam, ja sam to formulisao na način bilo da se steknu ili zadrže teritorije te vrste.

SUDIJA KVON: Gospodine Najs, ako pročitate ovaj paragraf videćete da u trećoj rečenici stoji: "Bosansko muslimansko stanovništvo bilo je glavna prepreka za njegove teritorijalne ambicije i on nije mogao da toleriše njihovo postojanje kao definisane grupe u tim opštinama." Prema tome, da li sam ja pravilno shvatio taj pasus? Da li sam dobro shvatio kad kažem da je težište teza Tužilaštva ili način na koji vi razumete Veliku Srbiju nešto što je povezano sa teritorijalnim ambicijama i sa time da se ne toleriše postojanje drugih grupa na toj teritoriji? Prema tome kad optuženi kaže da svi Srbi treba da žive u istoj državi, on misli to. Da li je onda njegova ambicija povezana da teritorijalnim ambicijama i proterivanjem drugih nacionalnih grupa? Da li to tako treba da se shvati?

TUŽILAC NAJS: To obuhvata i to i tu postoje dve različite stvari.

SUDIJA KVON: Kako vi razumete Veliku Srbiju? Da li vi to razumete na isti način?

TUŽILAC NAJS: Ne svedokova Velika Srbija, ali *de facto* Velika Srbija, da. Ali ovde ipak postoje dve zasebne stvari. Dakle to da se osigura da mesta gde su Srbi u većini budu u istoj državi je jedna stvar, a druga stvar je da mesta gde se želelo da bude srpska većina, takođe budu potencijalno uključena. Pogledajte, na primer, drinsku dolinu, Srebrenicu i tako dalje. Međutim način na koji vi o tome govorite, na koji odabirate činjenične poteškoće sa kojima se tada suočio optuženi ako je želeo celovitu srpsku državu pokazuje upravo kako je neprikladno da se njemu pripiše filozofsko-istorijski koncept. Umesto toga treba da se kaže, a mi smo to non-stop govorili, da se tu radilo o jednom njegovom praktičnom planu.

SUDIJA BONOMI: Da li je onda vaša teza da je predložena Velika Srbija trebalo da bude jedna država koja bi obuhvatala Srbiju i delove Hrvatske i Bosne? Pazite, jedna država, jedna zemlja.

TUŽILAC NAJS: To je uvek bila krajnja namera da sve te zemlje budu jedna država. Postoje materijali i drugi izvori koji pokazuju da su to bile ambicije drugih koje su, koje je ovaj optuženi bilo izgovarao oprezno, bilo da uopšte nije izgovarao. Međutim, ovaj optuženi jasno daje do znanja da je on bio spreman puno toga da učini i da igra dugu igru čekajući da vidi kako se ona razvija.

SUDIJA KVON: I to je nešto različito od očuvanja federalne države, Jugoslavije?

TUŽILAC NAJS: Da. Jednom kad je prestala da postoji mogućnost očuvanja federalne Jugoslavije, bilo što je on to sam učinio na Haškoj konferenciji ili bilo gde drugde, onda je drugi plan, plan "B" je stupio na snagu. I to je trenutak u kom je jedna vrsta Velike Srbije postala realnost u njegovim mislima. Samo da vidim da li želim još nešto da kažem u vezi s tim. Da, još jedna stvar. Ne može da se potceni niti smo mi potcenili realnost, a to je: granice na koje su se odnosile namere optuženog i akcije sa kojima je on povezan bile su slične ili identične onima koje je definisao ovaj svedok. Zato smo i toliko vremena potrošili na, i meni je žao da to još uvek nije sasvim jasno, na istorijske karte sa Londonske konferencije i sa drugih konferencija, karte na koje se oslanjao optuženi ili njegova stranka. Sećate se, na primer, da kad bi on tražio rešenje nekog problema, u jednom presretnutom razgovoru spomenuo je nečiji drugi plan sa kraja Prvog svetskog rata, a onda rekao "čekajte, ako ne to, onda možda Londonska konferencija, da uzmemo plan sa te konferencije". Prema tome, to je realnost, to je praktičan pristup koji je on uzeo, a to onda ima, zapravo, na kraju isto značenje kao i ovo šta govori svedok.

SUDIJA BONOMI: Da li vi onda želite da kažete da je optuženi nameravao da zauzme celu Bosnu?

TUŽILAC NAJS: Ne.

SUDIJA BONOMI: Ali ovaj svedok kaže da cela Bosna spada u Srbiju, u Veliku Srbiju.

TUŽILAC NAJS: Da, možete to da pomerite sve do linije Karlobag-Virovitica, ali suština je da je optuženi bio mnogo pragmatičniji.

SUDIJA BONOMI: Ali pogrešno je onda da se kaže da je vaša teza to da su njegove namere bile slične ili identične namerama i idejama koje zagovara ovaj svedok.

TUŽILAC NAJS: To je tačno u toj fazi, jer ako pogledate liniju Karlobag-Virovitica, videćete da je to bila jedna faza koja je trebala da smanji hrvatsku državu. To je, na kraju, malo smanjeno. Međutim, treba da gledamo kako su se stvari realno razvijale i tu se ... Pazite, radi se o jednom čoveku, ustvari možda je bolje da to ne kažam, nisam siguran dali su tu neke zaštitne mere. Molim vas da mi date jedan trenutak. Izvinjavam se.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, podsetili su me na još jednu stvar. Nekoliko svedoka, Matovina i Kandić, nisam sada pronašao reference, ali oni su, dakle, konkretno govorili o jednoj vrsti Velike Srbije i stavljali su naglasak na jednu vrstu, a ne na koncept. I, dakle, to nisu svedoci kojima smo rekli šta i kako da govore, niti smo to mogli da uradimo. Oni su izrazili ono šta oni misle. Mislim da je, takođe, važno da se ima na umu kad se gleda ovaj deo istorijata našeg postupka i pitanja koja ćete vi morati da rešavate, da veza sa istorijskim konceptom Velike Srbije nije samo nešto što možda postoji na praktičnom nivou između ovog optuženog i samog koncepta, nego je možda nešto što može da postoji i kao veza između Memoraduma SANU i koncepta Velike Srbije, međutim to je uvek potisnuto u stranu ili ostalo neizrečeno. I zato je, po našem mišljenju, uvek mnogo bolje i mnogo relanije da se kaže šta je ovaj čovek nastojao da postigne. On je nastojao da postigne jednu povećanu centralizovanu srpsku državu. Sada da se nadoveže na ono što je rekao sudija Bonomi. Na mnogo načina, ali ne uvek, to se poklapa sa ambicijama ili delom ambicija ljudi poput ovog svedoka. To održava i druge ideje, na primer Memorandum SANU iako on to nije eksplicitno spomenuo. Međutim ono šta nas brine ovde u ovoj sudnici je šta je on učinio nastojeći da postigne jednu veću srpsku državu i šta se od toga odnosi na počinjenje krivičnih dela.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, da li biste sada mogli kratko da sažmete stav Tužilaštva o tome, samo u dve ili tri rečenice?

TUŽILAC NAJS: Da. Zahvalan sam gospodinu Saksonu. Optuženi je svedoku Erstiću postavio pitanje 25. jula 2003. godine i rekao: "Koji ste to moj govor čuli u kome je rečeno nešto što se moglo protumačiti protiv Hrvata ili bilo kog naroda u Jugoslaviji? Odgovor: Ja sam vas gledao na televiziji kada ste govorili na mitinzima u Beogradu i kada ste vikali 'hoćemo Veliku Srbiju i svi Srbi treba da žive u jednoj državi'". Dakle tako se taj svedok seća načina na koji je to izrečeno. Ja to sada nemam na video traci, ali, dakle, postoji svedok koji stvara vezu između njegovog razumevanja tog tehničkog izraza "Velika Srbija" i slogana "svi Srbi u jednj državi". Ja mislim da sam do sada jasno govorio, odgovaram sada na pitanja sudije Robinsona, da su ambicije ovog optuženog u određeno vreme, jednom kad je mogućnost održanja SFRJ

prestala, bile da on ima jednu povećanu srpsku državu i da je to uticalo na njegove akcije.

SUDIJA ROBINSON: Znači jedna uvećana srpska država.

TUŽILAC NAJS: Da, što je *de facto* Velika Srbija bez obzira kako se to opisuje. Ali to nije koncept za koji se zalaže ovaj svedok i njegova stranka. Samo trenutak, imam ovde još jednu belešku. Mislim da sam to već rekao, ali ponovići ili preformulisati ono šta sam već rekao kako bi stvari bile jasnije. Jednom kad je doneta odluka da se Slovenija pusti da ode i kad se počelo da razmišlja o tome da bi i Hrvatska mogla da ode pod izvesnim uslovima, ali bez onih delova koji će da ostanu pod srpskom kontrolom, u tom trenutku, sada odgovaram na pitanje sudije Bonomija, nije se planiralo da se tada obuhvati cela Bosna. Oni su se, jednostavno, suočili sa realnošću i ograničili se na neke delove, procenat po procenat, one delove za koje je bilo realno da mogu da ih pridobiju.

SUDIJA ROBINSON: Hvala gospodine Najs, bilo je nužno da tužilac razjasni tezu Tužilaštva. Sada ne očekujem argumente ni gospodina Keja, ni gospodina Miloševića. Ako imate nešto da kažete, gospodine Kej, gospodine Miloševiću, možete da kažete, ako hoćete.

ADVOKAT KEJ: Ne, nemamo ništa da dodamo.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, da li vi želite nešto da kažete u vezi sa ovim? Imajte, naravno, na umu ono šta sam rekao da je bilo na tužiocu da objasni koje su teze.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Meni je potpuno jasno, gospodine Robinson, da ste vi postavili njemu pitanje. Ali pošto je ovde gospodin Najs izrekao mnogo stvari koje apsolutno nisu tačne, smatram da imam pravo da na njih ukažem, a govorio je, otprilike, 40 minuta. Prvo, Srbi u jednoj državi uopšte nije slogan već realnost punih 70 godina, od stvaranja Jugoslavije do 1991. godine kada su počele da se otcepljuju određene republike na nelegalan način i oružanim putem. Dakle, Srbi u jednoj državi je realnost punih 70 godina. I ako gospodin Najs optužuje bilo koga za zalaganje da se sačuva država koja je bila jedini međunarodno priznati subjekt i osnivač Ujedinjenih nacija i postojala od Prvog svetskog rata, onda pretpostavljam da ima ogromna lista koje bi trebalo, na taj način, da optuže. Prema tome, da to ostavimo na stranu. Vi ste isto, gospodine Robinson, upotrebili, rekli ste treba da žive u jednoj državi, što je pogrešno. Oni su živeli 70 godina u jednoj državi. To nije bila teza o tome kako će ubuduće da žive, nego su živeli i tu je bilo zalaganje za očuvanje te države. E sad drugo. Molim vas, ovo je, verovatno, prvi i jedini slučaj u nekom procesu, ja ne znam u svetu da li postoji, vi sa vašim iskustvom verovatno možete da imate i takvu pojavu, ja za

nju ne znam da Tužilaštvo posle tri četvrtine postupka, da uzmemo, znači, od 2002. godine, a sada je 2005. godina i to druga polovina, posle tri i po godine ne zna za šta optužuje. Ja mislim da ova blamaža će se izučavati na univerzitetima. Ovde nije samo problem što gospodin Najs ne zna šta meni stavlja na teret, još veći je problem, molim vas...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, mislim da nije ispravno da se kaže da oni ne znaju koje su optužbe. Radi se o samoj politici iznošenja teza Tužilaštva, a ne o optužbama.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson, ovde je još veći problem što se na insistiranje vaše, kad kažem "vaše", mislim na svu trojicu, na vaše insistiranje, dakle da je sve jasno, vi verovatno ne biste insistirali, ne biste tražili odgovor ako vam je sve jasno. Prema tome, na vaše insistiranje on tek sad, posle tri i po godine, pokušava da bezuspešno razjasni za šta on mene optužuje. Kakva je onda vrednost svega onoga što je on do sada iznosio? Mislim da apsolutno ovo treba prethodno raščistiti da bi se onda moglo da ostvari neko elementarno pravo, da ja znam za šta sam optužen, da bih mogao na to da odgovorim. Drugo, gospodin Najs je tru puta promenio pozicije za poslednjih sat vremena i sve vreme su mu pozicije besmislene. Na početku današnje rasprave, ja sam zapisao, on je eksplicitno rekao da mi ne stavlja na teret Veliku Srbiju. To je rekao i kad je svedočio akademik Čedomir Popov, to postoji sve i u transkriptima. Da sad ne manipuliramo onim što je ovde izrečeno. Prema tome, pa onda stavlja na teret, pa onda da li je to isto što i svi Srbi u jednoj državi, a svi Srbi u jednoj državi je Jugoslavija koja traje 70 godina i onda se beskrajno okreće dalje, a onda iznosi neistine i manipuliše činjenicama. Na primer, on je sada pomenuo svedočenje akademika Popova i neku kartu. A jasno je pokazano da je gospodin Najs manipulirao tim kartama iz "Epohe". To je, inače, bio list koji je izlazio u Beogradu, blizak Socijalističkoj partiji. Karta koja pokazuje liniju Karlovac – Karlobag – Ogulin – Virovitica, je pokazivao kao kartu za koju se navodno "Epoha", taj časopis, pa onda vadeći tu neku vezi samnom, mada ne znam kakvu i ja zalagao, prikrivši da postoji tekst pored karte koji pokazuje da se oni koji o tome pišu ne slažu sa tom kartom. Prema tome, potpuna jedna čista manipulacija. Kartu Beogradske inicijative prema kojoj bi Izetbegović bio predsednik te države...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, u prevodu smo čuli reč manipulacija. Mislim da bi bilo bolje za vas da koristite reč da je pogrešno protumačio kartu. Nastavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: On nije pogrešno protumačio. On je pokazao kartu pored koje stoji tekst koji ima kritički odnos prema toj karti, kao kartu za koji se zalaže taj časopis. Prema tome, to je toliko jasno da je

učinjeno potpuno suprotno. Prema tome, to je jedan falsifikat i to je jedan falsifikat i jedna laž. Kartu Beogradske inicijative prema kojoj bi Izetbegović bio predsednik te države, jer je takav tekst i vi takav tekst imate u dokaznim predmetima. On je prikazao Veliku Srbiju. On sad svesno obmanjuje ovde sve prisutne. Malopre je rekao, čuli ste ga svi, valjda niste zaboravili da je govoreći o nemogućnosti opstanka SFRJ, on kaže: "Pošto je on sam", "on", to sam ja, "to učinio na Haškoj konferenciji", pa na Haškoj konferenciji je ponuđen raspad Jugoslavije koji sam ja odbio. Dakle, potpuno suprotno. I jednostavno uopšte više ne zna o čemu govori. I govori stvari koje su tako notorne neistine da je za mene zaista veliko iznenađenje da neko sme sebi da dozvoli takvo ponašanje. Ja sam, inače, ja sam vama rekao da gospodin Najs treba krivično da odgovara za svesno i namerno onemogućavanje istine sa onim što smo juče raspravljali, jer je u rukama imao sve činjenice i svedoka kome je suđeno za određene stvari.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, gospodin Milošević, zaneli ste se. Ja sam vam na početku rekao da se prvenstveno radi o tome da Tužilaštvo pojasni svoje teze. Tužilaštvo je to i uradilo. Ako imate neke argumente da izneste u vezi sa tim konkretnim pravnim pitanjem, onda to učinite. Ja vam dajem reč mada ne smatram da je to nužno, ali želim da budem fer prema vama budući da se ovo tiče vašeg predmeta, ali morate da se ograničite na pravna pitanja. Nemojte sad da iznosite optužbe.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: To je, takođe i pravno pitanje. On sada kada objašnjava i pokušava da objašnjava i to na vaš zahtev, a vi zahtev valjda ne postavljate zato što vam je jasno nego zato što vam nije jasno, što je najbolji dokaz da stvar uopšte nije jasna, on sad govori o planovima "A" i "B". Kaže plan "B", onda kaže primenio. Pa gde su ti planovi. Je li on podneo bilo kakav ovde dokaz o planovima "A" i "B"? Onda govori o tom presretnutom razgovoru, Milošević kaže "karta Londonske konferencije". Kartu Londonske konferencije u tom presretnutom razgovoru pominje sagovornik, a ja pokazujem krajnju nezainteresovanost za to. Prema tome, još jedna manipulacija. Ovo je inače čitavo brdo manipulacija koje, ja mislim, niko nikome ne bi smeo da dozvoli. Pogledajte, molim vas. On je sad, gospodin Najs ovde ... Maltene treba da ustanovljavamo kad je prvi put pomenuo Veliku Srbiju, pa je rekao "e tad sam poslednji put pomenuo Veliku Srbiju", kao da je bitno kada je on pomenuo. On je imao to kao osnovu da spoji sve ovo, iako je gospodin Kej onda upozorio da ne postoji ljudsko biće koje može da izdrži postupak duži od dve godine ili već šta je, ako može da nađe u ovom svom kad je bio *amicus curriae*, pa ste to ipak uradili. Molim vas, on kaže, ne povezuje samnom ovaj plan i to nisam ja rekao. Na strani 82, to je

njegovo uvodno izlaganje pre ijednog svedoka koga je izveo, kaže: "Vojska", dokazi nisu bolji, dakle, "vojska se potpuno posvetila programu optuženog. Oficiri koji su su bili zadojeni bratstvom i jedinstvom sve su napustili i to u korist Velike Srbije". Ovo je vrlo bitno, prema tome ja insistiram, gospodo, da se prvo razjasni za šta sam ja ovde, šta se to meni stavlja ne teret, pa da onda mogu na to da odgovaram. Pogledjte, molim vas, sa saslušanja, odnosno svedočenja akademika Čedomira Popova. To je strana 34.587. Gospodin Najš kaže: "Da li mogu da vas podsetim, ne da ispravljam, ali da skrenem pažnju i Pretresnom veću i optuženom na realnost da u mojoj uvodnoj reči ja nisam u ime Tužilaštva se oslanjao uopšte na reči Velika Srbija". On je u saslušanju Popova se odrekao, još rekao da se nije oslanjao na reči, evo ja vam sad citiram njegovo uvodno izlaganje. Dakle potpune neistine govori. "Ja sam koristio tu frazu jednom i to povezujući je sa čovekom po imenu Šešelj". Upotrebljavao Veliku Srbiju pominjući i gospodina Šešelja, ali u ovom citatu koji sam vam pročitao iz njegovog uvodnog izlaganja, to nije uošte vezano za gospodina Šešelja već za mene. Ali on ovde kaže da nikada nije: "Tužilaštvo se nikada nije oslanjalo na reči Velika Srbija, nikada. Ja sam koristio tu frazu jednom i to povezujući je sa čovekom po imenu Šešelj i mislim da sam dva puta se osvrnuo na koncept Svi Srbi u jednoj državi." Svi Srbi u jednoj državi, to je Jugoslavija koju želimo da sačuvamo. "A fraza Velika Srbija koja, mislim, nikada nije stavljena u usta optuženog. Nikada nije rečeno da je on to rekao, radi se o konceptu koji mnogi drugi svedoci spominju, a, naravno, mi ne možemo da ih kontrolišemo u njihovoj analizi događaja i u tome kako oni shvataju određene stvari". On kao ne može da kontroliše, pa su oni to shvatili. Malopre o svedočenju nekog tu, nisam mi ni zapamtio ime, kako je čuo kako ja na televiziji tražim Veliku Srbiju i tako dalje. Pa svi su moji govori snimljeni na televiziji. To, javni govori na mitinzima gde su bile tolike hiljade ljudi, pa to su notorne laži. I on koristi notorne laži. On može putem svedoka, po praksi koja se ovde sprovodi da dokazuje nešto što čitava Srbija zna da je laž. Mislim da je ovo jedan kompletan fijasko, ovo je samo jedan vrh ledenog brega tog fijijska s kojima s mi suočavamo, a onda: "Sudija Robinson" ... Pre toga, kaže: "Dakle nikada te reči nismo pripisali optuženom, radi se o konceptu koji su spominjali mnogi drugi svedoci, a naravno mi ne možemo da ih kontrolišemo u njihovoj analizi o tome kako oni shvataju događaje. Što se tiče Tužilaštva, mi smo uvek veoma pažljivo ograničavali naš pristup, dakle na onaj način kako sam ja, ustvari, i otvorio predmet Tužilaštva." Citirao sam vam kako je otvorio Predmet Tužilaštva. Prema tome, potpuno nedolično. "Sudija Robinson: To se ne nalazi u Optužnici? Najš: To se nalazi u jednoj od optužnica, ali, naravno, to je sve prethodilo mojoj uvodnoj reči, a uvodna reč je u vezi sa teorijom i

opštim principom, ali ste u pravu. Sudija Robinson: Ali vi ne kažete da to nije važan deo teze Tužilaštva. Najš: Ne, ne kažem to, ne kažem to uopšte. Radi se o veoma važnom pitanju koje treba da se ima na umu, ali mi smo se uvek izražavali koristeći reči svi Srbi u jednoj državi. Mi smo uvek govorili o tome da su drugi instrumentalizovali mišljenja drugih". Prema tome, ja smatram da vi treba, gospodine Robinson, da zahtevate od gospodina Najša da on da tačno i precizno šta je, ustvari, ova njegova, ova njegova optužba, a da za to vreme, dok on to ne da, to prekinete. Što se tiče tvrdnji, on je pomenuo sad ovde šta su ljudi radili u Bosni, u Hrvatskoj. Pa ljudi su se branili. Pa nisu Srbi pokrenuli oružano otcepljenje i građanski rat. Svi dokazi koje ovde imate pokazuju da su mesecima pre toga drugi počeli da ih ubijaju. Branili se ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, ja sam zatražio od gospodina Najša da rezimira tezu Tužilaštva u vezi sa tim i odgovarajući na to on je rekao da je koncept koji Tužilaštvo prihvata, ustvari, jedna uvećana srpska država. Dakle to je njihov stav. Mi imamo sve dokaze na raspolaganju, imamo i transkript, a sada bih hteo da nastavimo dalje. Izvolite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Da li biste vi meni hteli da kažete, evo sad predsedavate, od početka ste u tome, koji je dokaz gospodin Najš uopšte izneo da je neko imao koncept "uvećana srpska država"? Da li ste videli neki dokaz o tome? Da li je on izneo neki dokaz o tome? Pa ne možemo na buncanje ...

SUDIJA ROBINSON: Pa ne radi se o tome, gospodine Miloševiću. Ne radi se o tome. To su teze Tužilaštva. Ukoliko mi budemo zaključili da to nije potkrepljeno dokazima, onda će to da se vidi u našim odlukama, ali, kao što znate, mi ne treba sada da donosimo odluku o tome. Vi treba da znate, dakle, koje su teze Tužilaštva. To je pojašnjeno. Molim vas da sada postavite vaše sledeće pitanje svedoku i zamolio bih vas da pređete na drugu temu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa upravo da bih, da bih ovo razjasnio, ja mislim da je svedok koji je sam za sebe rekao, a očigledno je da govori istinu, on je vodeći teoretičar koji se bavi ovim pitanjem. Ja ću odmah da kažem da očekujem prigovor gospodina Najša, da on ovde ne svedoči kao ekspert, ali on je pisao knjigu o tome, on je napisao mnogo radova o tome, u mnogo njegovih knjiga se to sadrži, prema tome krajnje je kompetentan. Aktuelni srpski političar, šef najveće opzicione partije, prema tome govori kao činjenični svedok i on o tome može da govori. Molim vas, gospodin Šešelj...

SUDIJA ROBINSON: A u vezi sa čim ćete da mu postavljate pitanja? U vezi sa konceptom uvećane srpske države?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: A zašto mu ne bih postavio pitanje u vezi s tim?

SUDIJA ROBINSON: U redu, dozvoliću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Prvo, da vam postavim, gospodine Šešelji, pitanje. Odgovorili ste na pitanje odnosa prema Hrvatima, koncepta koji zastupate, a da li se nosioci velikosrpskog koncepta zalažu ili su se zalagali bilo kada za uništenje Muslimana?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne. Srpska radikalna stranka je napravila geografsku kartu Velike Srbije. Iz te geografske karte koju smo bezbroj puta objavili na naslovnoj strani ili na kolor poleđini našeg lista "Velika Srbija", vidi se da je zapadna granica Velike Srbije na liniji Karlobag – Ogulin – Karlovac - Virovitica. Ta karta Velike Srbije ne sadrži samo teritorije gde je srpsko pravoslavno stanovništvo u većini. Ta karta sadrži mnoge teritorije gde su Hrvati, Muslimani i Makedonci u većini. Kad bismo mi imali ideju da sve koji u tom trenutku za sebe kažu da nisu Srbi oteramo, to bi bio egzodus 10.000.000 ljudi i to je besmislica. Drugo, 1990. godine, u vreme kad se već usijavala jugoslovenska kriza, ja pišem pismo Srbima islamske veroispovesti, javno, otvoreno pismo koje je više puta publikovano, gde govorim: "Braćo Muslimani, ne dajte da vas opet prevare kao što su vas prevarili u Prvom i Drugom svetskom ratu, da budete oruđe u tuđim rukama protiv svoje pravoslavne braće, ne dozvolite da vas razbiju podele i zakrve međusobno", to je objavljeno i u mojim knjigama, to je objavljeno u štampi, to se može imati na raspolaganju ovde. Mi dakle želimo ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala, hvala, gospodine Šešelji. Gospodine Miloševiću, imajte na umu da se teza Tužilaštva odnosi na uvećanu srpsku državu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja imam na umu ... Gospodine Šešelji, da li je ikad bilo govora o tome da Srbija ima neke teritorijalne pretenzije?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne. Nikada nio nije izrazio stav o teritorijalnim pretenzijama Srbije. Srbi u bivšoj hrvatskoj federalnoj jedinici su jasno stavili do znanja Hrvatima: "Ako vi hoćete da se otcepate od Jugoslavije, mi nećemo, mi ostajemo u Jugoslaviji i zbog toga formiramo Srpsku Krajinu". Srbi u Bosni i Hercegovini su jasno stavili do znanja Muslimanima i Hrvatima: "Ako vi hoćete da se otcepate od Jugoslavije, mi nećemo, mi ostajemo u Jugoslaviji". To je vrlo jasno rečeno pre početka svakog rata. Mi nećemo da izlazimo iz Jugoslavije, a vi hoćete. A onda niko nije izbegavao ni razgovor kako bi se moglo izaći iz Jugoslavije. Čak je u Bosni pravljjen Kutiljerov plan (Cutileiro Plan) koji su i Srbi i Muslimani i Hrvati prihvatili pa pod pritiskom Amerikanaca, Muslimani naknadno otkazali. Dakle, ono šta su pravoslavni Srbi želeli, to je očuvanje Jugoslavije, a ne uvećana Srbija. I većina Srba nije želela ni Veliku Srbiju, nego samo Srpska radikalna stranka...

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam. Istaknuta je poenta. Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodin Šešelji, maločas ste u objašnjenjima gospodina Najsa čuli, on je citirao neki svoj stav ili verovatno iz nekog svog papira, da sam ja imao plan da isteram Muslimane sa dela teritorije Bosne i Hercegovine, pretpostavljam onog dela koji je pod srpskom kontrolom. Pa sad, on, naravno, za to nije dao nikave dokaze, ali on to tvrdi, objasnite mi, molim vas, da li je moguće da neko ima plan da protera Muslimane u Bosni sa dela koji je pod srpskom kontrolom, a ne proteruje ni jednog Muslimana iz Srbije koja je sva pod srpskom kontrolom, gde nema ni rata, ni bilo čega drugog. I kako vam se uopšte ta teza ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, ne možete na takav način da postavite pitanje. To neću da dozvolim.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Gospodine Šešelji, da li je postojao kod mene, kod nekoga u rukovodstvu Srbije, bilo koga, da vi znate, plan da protera Muslimane iz bilo kog kraja Bosne i Hercegovine?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne. Nikada ni jedan plan o proterivanju Muslimana nije postojao. Vi ste želeli da Bosna i Hercegovina u celini ostane u sastavu Jugoslavije, čak i ako se otcepe Slovenija i Hrvatska. I vodili ste razgovore da Izetbagovićem i, po mojim saznanjima i po mom sećanju, vi ste Izetbegoviću nudili da on bude prvi predsednik te skraćene Jugoslavije ako se ne bude uspeo izbeći potpuni raspad. Izetbegović je prihvatio, a onda je pod pritiskom Amerikanaca odustao. Amerikanci su mu stavili do znanja, "šta će ti skraćena Jugoslavija kad možeš imati potpunu nezavisnost". Ali u tom slučaju, ako bi svi Srbi ostali u jednoj državi i svi Muslimani bi ostali u jednoj državi, jer Muslimani su živeli samo u Bosni i Hercegovini, Srbiji, na Kosovu i Metohiji, u Makedoniji i u Crnoj Gori ...

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ovde kaže: "Ovaj udruženi zločinački poduhvat, nastao je pre 1. avgusta 1991. godine i trajao najmanje do juna 1992. godine." Znači negde pre 1. avgusta 1991. godine. E sad, pogledajte, tačka 22, kaže: "Vojislav Šešelji kao predsednik Srpske radikalne stranke u daljem tekstu SRS, najmanje od februara 1991. godine, pa tokom celog vremena", znači vi ste, otprilike, šest meseci učesnik udruženog zločinačkog poduhvata pre nego što je taj udruženi zločinački poduhvat nastao. Molim vas opišite ova svoja zlodela, da bismo mogli da čujemo o kakvim se zlodelima radilo.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa ovo je, zaista, krajnje apsurdno, da sam ja učesnik udruženog zločinačkog poduhvata koji je nastao negde pre

1. avgusta 1991. godine, a da sam ja njegov učesnik od februara 1991. godine, najmanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Najmanje od 1. februara.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: A moguće kao beba da sam već posto učesnik, takvoj logici ja zaista nemam odgovora. Prvo, nikakvog udruženog zločinačkog poduhvata nije bilo. Drugo, o mom učešću u ratnim naporima već je bilo reči i ja sam rekao na koji način je to moje učešće bilo realizovano juče. Drugo, moje zalaganje za Veliku Srbiju praktično nema veze sa građanskim ratom koji je vođen.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Sledeće ime na listi koje sadrži paragraf 7 je Aleksandar Vasiljević. Vi ste juče pominjali aktivnosti Aleksandra Vasiljevića. Da li imate nešto tome da dodate, a posebno želim da vas pitam o vašem odnosu sa Aleksandrom Vasiljevićem, pošto ste svi obuhvaćenim nekakvim zločinačkim poduhvatom. Kakav je vaš odnos sa Aleksandrom Vasiljevićem?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam većito bio u sukobu sa Aleksandrom Vasiljevićem još dok je on kao pukovnik bio šef Vojne bezbednosti Sarajevske armijske obalasti, iz političkih razloga sprečio je moj odlazak na odsluženje vojnog roka u Školu rezervnih oficira, a ja sam to strašno želeo iz više razloga. On je sprečio taj odlazak kao šef Službe bezbednosti Sarajevske armijske oblasti. Zatim kada je prešao u Generalštab u Beograd kao šef Sužbe vojne bezbednosti mi je kao političkom protivniku širio glasine da sam bio silovan dok sam kao osuđenik ležao u zeničkom zatvoru, što je čista izmišljotina, što je obična laž, ali je tendenciozno lansirano kako bi mi se nanela politička šteta, jer sam već za režim bio nepodnošljiv kao antikomunistički disident.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Stanite, stanite malo, gospodine Šešelj. On je hteo da vas ponizi, nesumnjivo, takvim ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: I da me ponizi i da me moralno diskavilifikuje u javnosti, jer to je, znate, u našoj javnosti, u našem narodu teško poniženje, najteže moguće.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Zato i kažem, verovatno na to mislite, ali kad kažete "režim" na koji režim mislite, molim vas?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je još onaj režim bivše SFRJ. Ta je laž lansirana u beogradsku javnost krajem osamdesetih godina.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, hteo sam da radi zapisnika bude jasno da to, kad kažete "režim" ... Ovde kad se upotrebljava reč

"režim", obično se misli na režim iz vremena kad sam ja bio predsednik pa sam hteo da ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne, ovo je savezni nivo vlasti i JNA koja je bila pod saveznim Ministarstvom odbrane.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vrlo dobro.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Zatim posle, javno sam više puta napadao Aleksandra Vasiljevića zbog raznih kriminalnih aktivnosti koje je činio kao šef Vojne službe bezbednosti. On je jedno vreme bio u zatvoru, ako se sećate one afere "Opera" i "Labrador", kad su podmetane bombe u Zagrebu na Jevrejskom groblju i u zgradu Jevrejske opštine. Optuživao sam Aleksandra Vasiljevića da je u toku oslobađanja Vukovara ukrao iz Vukovarske banke nekoliko miliona maraka koje nikada nije predao u Vojni servis Narodne banke Jugoslavije. Ako je taj novac spadao u ratni plen, on je morao biti uredno predat u Vojni servis Narodne banke Jugoslavije prema propisima koji su tada važili. Taj novac je netragom nestao, a ja sam javno zbog toga optuživao generala Aleksandra Vasiljevića. Zatim sam ga optuživao da je kao šef Vojne službe bezbednosti i na srpskoj strani lično inicirao određene zločine koji bi se onda pripisali srpskim nacionalistima. Reč je, pre svega, o zločinima koji su izvršeni na području Zapadne Slavonije i zločinima koji su izvršeni nakon oslobađanja Vukovara. Interesantno je to da je on uvek bio prisutan na terenu kad se to dešavalo. A niko ga ni za šta ne goni povodom toga.

Utorak, 6. septembar, 2005.

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pre nego što pređemo sa Srebrenice na neku drugu temu, kad kažete da je to inscenirano, šta pod tim podrazumevate?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pod tim podrazumevam da je francuska obavestajna služba preko svojih ljudi navela 10. diverzantski odred, plaćajući njegovim pripadnicima, da organizuju streljanje muslimanskih ratnih zarobljenika kod Srebrenice, da bi se taj zločin pripisao kompletnom srpskom rukovodstvu. Dakle, u tom smislu inscenirano. Zločin se ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Zločin je nesporan.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Što se tiče ukupnog broja ubijenih, kao što znate, u presudi Krstiću se kaže između 6.000 i 7.000. To je jedna cifra koju

je prihvatila ... Izvinjavam se, 7.000 do 8.000 u presudi Krstiću, a to je broj koji prihvata Republika Srpska u izveštaju svoje komisije koji je nedavno izašao. Da li hoćete da kažete da niko drugi nije ubijen osim onih 1.200 koje je ubio 10. diverzantski odred?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Sigurno nije ubijeno 7.000. Kolilko ja znam, Republika Srpska i njena komisija govore o 7.000 nestalih, a ne ubijenih. A pouzdano znam da na spisku ubijenih postoje i imena ljudi koji su mnogo ranije poginuli. Čak se na spisku ubijenih nalaze imena Muslimana koje je Đukanovićeva policija uhapsila u Crnoj Gori, isporučila Deronjiću 1990. godine, koji ih je tada streljao. Ne mogu se zakleti da je samo 1.200 streljano. Možda nešto manje, možda nešto više, ali svakako je nemoguće da je streljano 7.000. Vi učestvujete u režiji brojke od 7.000, da bi se veštački konstruisala teza o genocidu, jer Konvencija o genocidu kaže da je genocid fizičko uništavanje grupe u celini ili znatnog dela grupe ...

SUDIJA ROBINSON: Mislim da ste odgovorili na pitanje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sledeće je ovo. Govorite o nekim strancima koji su ovo inscenirali, a za te strance ste vi saznali iz obaveštajnih izveštaja. Da li se radi samo o Francuzima ili je reč još o nekim drugim nacijama?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Francuska obaveštajna služba, po saznanjima naših obaveštajnih službi, je to provela. Naše obaveštajne službe u tim izveštajima koje sam ja imao u rukama i čitao, smatralo su da su to Francuzi učinili u dogovoru sa drugim zapadnim službama, imajući u vidu, pre svega, američke.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Dovedi ste me do sledećeg pitanja. Kada ste vi čitali te obaveštajne izvore? kad ste ih imali u rukama?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je bilo negde 1998. godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I od koga ste ih dobili 1998. godine?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Kao potpredsednik Vlade Srbije, ja sam redovno, skoro svakog dana u kabinetu predsednika Vlade čitao razne obaveštajne izveštaje. U celu Vladu je dolazio jedan primerak, nije se mogao fotokopirati, nije se mogao iznositi iz kabineta predsednika Vlade. Predsednik Vlade je mogao da pročita, potpredsednici Vlade, izveštaj zaveden pod brojem, kao državna tajna, posle je iznošen iz Vlade. To vam mogu potvrditi tadašnji predsednik Vlade Mirko Marjanović i, koliko ja znam, sva četvorica ostalih potpredsednika Vlade ili bar neki od njih.

SUDIJA BONOMI: Ovde je već uveden u spis jedan godišnji izveštaj ili kompilacija obaveštajnih izveštaja koje je prikupila srpska Vlada i mislim da je poenta bila u tome da se tamo otvoreno evidentira informacija koja je

dobijena od obaveštajnih službi, mada se ta informacija više odnosila na Kosovo nego na bilo koju drugu teritoriju Srbije. Da li hoćete da kažete da sličan dokument može da se dobije, koji bi bio neka kompilacija obaveštajnih izveštaja vezanih za rat u Bosni?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja ne mogu da govorim o celovitom dokumentu koji bi bio kompilacija raznih izveštaja iz raznog perioda. Ja govorim o dokumentima koje sam dobijao kao dnevne ili periodične izveštaje na čitanje, pod određenim brojem zavedene, ili u Službi državne bezbednosti, što je bilo češće ili povremeno, vojne službe bezbednosti.

SUDIJA BONOMI: Da li mislite da ti izveštaji još uvek mogu da se dobiju, da se nađu?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ne znam. Ja sam dve i po godine u zatvoru i uopšte ne znam šta se u međuvremenu zbivalo u Srbiji. To vi treba da vidite. Ali ja mogu dokazati, svedočenjem eventualno predsednika tadašnje Vlade, tadašnjeg predsednika Vlade ili mojih kolega potpredsednika, da su ti dokumenti postojali.

SUDIJA BONOMI: Hvala.

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Evo, naime, jednog praktičnog problema zbog kog vam ja postavljam ova pitanja. Postaviću vam još samo par pitanja o vašem stavu prema ovom Sudu. Ako ja ikada budem želeo ili morao, tokom vašeg unakrsnog ispitivanja, na privatnoj sednici da spomenem svedoke koji su zaštićeni, možete li da nam kažete da li ćete vi da poštujuete tu zaštitu i da nećete da objavite imena tih svedoka?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Od kada sam došao u haški zatvor, ja nisam obelodanio nijedno ime zaštićenog svedoka. Ja sriktno tu odredbu poštujuem, jer ne želim da vam dam argument da me u budućnosti ne obaveštavate o podacima zaštićenih svedoka i time mi uskratite pravo da njihovo svedočenje opovrgnem. Ja nikada nikome nisam objavio ta imena, osim članovima tima za moju odbranu, a njima sam legalno poslao i poverljivi materijal koji mi je Tužilaštvo dostavilo i oni to nikada nisu objavljivali.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možda ću još na to da se vratim, ali bih postavio još nekoliko pitanja o vašem stavu pre nego što pređemo na jednu drugu temu, kako bismo shvatili tačno kakav je vaš stav. Ja nemam kopiju za ovo, ali vi se sigurno sećete da ste za Bi-Bi-Si (BBC) rekli da je Hag (The Hague) mesto gde postoji antisrpska zavera koju ćete vi da demaskirate?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da. I u procesu koji se protiv mene vodi, ja ću demaskirati tu antisrpsku zaveru, dokazujući da su sve optužbe protiv mene lažne, zasnovane na lažnim svedocima, zasnovane na lažnim

dokazima i izrazito politički motivisane. Vaš je motiv bio da me ukonite iz srpskog političkog života, jer je zapretila opasnost da moja partija preuzme vlast u Srbiji i to je jedini razlog zbog koga ste protiv mene digli optužnicu. Vi ste prvo podigli optužnicu, pa ste tek onda počeli da skupljate dokaze protiv mene. Ništa niste imali u trenutku kad ste je podizali. Ni danas nemate ništa protiv mene, šta je relevantno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pogledajte, molim vas, sledeći dokument. On nije preveden, vrlo je kratak i mislim da možete da nam pomognete u vezi s njim.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da li je dokument na srpskom jeziku?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dokument dolazi sa vašeg veb sajta i jeste na srpskom jeziku.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Izvanredno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovde se navode neki od dokumenata i knjiga, izdanja koja su sad na vašoj internet stranici, a mislim tu na internet stranicu vaše stranke, Srpske radikalne stranke. Ako pogledamo taj spisak tekućih publikacija, vidimo tu naslov knjige, odnosno izdanja "Genocidni izraelski diplomata Teodor Meron (Theodore Meron)".

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da, to je moja knjiga koja nosi naslov "Genocidni izraelski diplomata Teodor Meron" ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Hvala ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ... i koji je bio izraelski ministar inostranih poslova, koji je provodio genocid nad palestinskim narodom i ne može kao takav biti kvalifikovan da bude predsednik Međunarodnog suda, koji će drugima suditi za slične zločine. I on se politički postavio u vezi Srebrenice, zloupotrebio funkciju predsednika Suda, držao govor na godišnjici Srebrenice ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala, hvala. Ponekad odgovor može da bude veoma kratak. Ukoliko smatrate da je od pomoći da budete opširniji, ja vas neću nužno zaustaviti, međutim odgovori ponekad mogu da budu i kratki.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Kad je ogovor suviše kratak, onda nije kompletan i nije u interesu pravde da ja dajem nekompletne odgovore. A kao što vidite, svi moji odgovori idu u istom pravcu u kome i vaša pitanja. Ja vam, evo, zasada sve potvrđujem šta me pitate i nemojte onda bežati od mojih odgovora. A ja se trudim da oni budu koncizni, koncentrisani, ali potpuni.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Drugi naslov "U čeljustima kurve del Ponte (Carla Del Ponte)". Da li je to vrsta materijala koju objavljuju vaše internet stranice?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da. Ja sam objavio knjigu pod naslovom "U čeljustima kurve del Ponte". Ovde je igra reči "Karla - kurva". "Kurva" je na srpskom prostitutka i tu je jasna simbolika. Karlu del Ponte smatram, u pravnom smislu, prostitutkom, jer se ne drži pravnih principa. Gazi ih gde god stiže. Vodi antisrpsku politiku, želi da sudi celom srpskom narodu i pravi selekciju lica koja će krivično goniti pred ovim Sudom po toj osnovi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da pogledamo sledeći dokument ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nećemo valjda prestati s ovim, gospodine Najs? Ja sam mislio sve naslove da vam objasnim.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovaj dokument dolazi iz vaših novina. Samo da pronađemo pasus koji je preveden na engleski. Na srpskom je to s desne stranice. Da li ste vi u februaru ove godine u vašim novinama o ovom Sudu napisali članak "Kriminalci zabranjuju Vučićevu posetu" i u trećem paragrafu vi kažete sledeće: "Aleksandar Vučić ne dolazi da me poseti u svojstvu člana Srpske radikalne stranke, nego kao moj prihvaćeni pravni savetnik. Ja sam ga prihvatio kao svog pravnog savetnika, a vi svi pripadnici Sekretarijata (Registry) Haškog tribunala ... Molim vas lepo, pročitajte na srpskom šta to piše na kraju ove rečenice?"

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Što niste sve pročitali, gospodine Najs, vi lepše čitate? Na kraju sam rekao: "Vi svi pripadnici Sekretarijata Haškog tribunala možete samo da prihvatite da mi popušite kurac". To stoji u tekstu. Ali ovo nije moj članak. Ovo je moj podnesak Sekretarijatu Haškog tribunala koji već pune dve i po godine sprečava moju odbranu i odbija da mi registruje pravne savetnike i na drugi način krši elementarne propise mojih statusnih prava.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim vas lepo da nam sada pročitate poslednji paragraf u tom članku?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne, ne mogu samo poslednji. Moram i pretposlednji i poslednji zajedno, jer poslednji može biti jasan samo ako pročitam i pretposlednji.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu, u redu. Dobro. Pročitajte oba, onda.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Mogu da čitam: "Moji pravni savetnici nisu moji branioci i zato ne moraju da ispunjavaju pravilničke uslove koji su predviđeni za braniocima. Oni samo moraju da ispune one uslove koje im

ja propišem, a vi samo dalje ometajte pripremu moje odbrane, pa ćete na kraju morati da pojedete sva govna koja ste izasrali. Jebem vam majku svima, počevši od Hansa Holciusa (Hans Holthuis), pa nadalje, uključujući i onu bitangu Tjarda van der Spula" (Tjard van der Spoel)." To je taj nametnuti branilac u pripravnosti koji nema nikakve veze sa mojom odbranom, a cilj mu je da onemogući moju odbranu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Još dve stvari i onda smo završili s ovim. Sledeći je pasus iz vaših novina iz aprila 2005. godine. Pogledajte to, molim vas. Možda bi sudski poslužitelj mogao da stavi dve slike na grafoskop. Prva slika pokazuje papu, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I tu se Papa optužuje da je glavni zločinac za zločine koji se lažno pripisuju vama. Možete li, molim vas, u par rečenica, kako bismo to mogli da shvatimo, molim vas da budete kratki, da objasnite zašto vi tvrdite da je pokojni papa odgovoran za zločine za koje se vi teretite? Vi ste to spomenuli već u svom svedočenju, ali ja to nisam shvatio.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Donedavni papa, Jovan Pavle II, nastavio je tradicionalnu vatikansku antisrpsku politiku i glavni je krivac za sve zločine u ovome ratu, jer je svojom politikom izazvao rat. Ja imam mnoštvo dokaza. Moji pravni savetnici upravo pripremaju opširan elaborat, jer je suština odbrane koju pripremam, teza da je za sve zločine koji se meni pripisuju, glavni krivac papa Jovan Pavle II. A ja ću vas podsetiti samo na "Knjigu sećanja" (The Book of Recollections) američkog ambasadora u Vatikanu (Vatican) početkom devedesetih godina o tadašnjoj papinoj politici i o papinom huškanju na razbijanje Jugoslavije. I to je teza koju ću ja dosledno zastupati i spremite se, kad počne moj proces, to će biti osnovna teza moje odbrane.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Tokom vašeg svedočenja, vi niste prezentirali nikakvu dokumentaciju koja bi to potkrepljivala. Recite nam, imate li bilo kakav dokument, bilo šta napismeno, bilo kakav prislušivani razgovor, bilo kakav obaveštajni podatak koji direktno ukazuje na pokojnog papu, a kog ste vi povezali sa tom politikom, bilo šta što nam možete pokazati?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Imam "Knjigu sećanja" američkog ambasadora u Vatikanu, početkom devedesetih godina koja je objavljena i u Zagrebu. A moji pravni savetnici prave opširan elaborat i on će negde do Nove godine biti gotov, na tu temu. I ja ću vam ga dostaviti kao vid moje posebne odbrane prema Pravilu 67 Pravilnika o postupku i dokazima (Rules of Procedure and Evidence). Inače, papa je prvi priznao nezavisnost Hrvatske,

dok nijedna država to nije uradila, na protivpravan način. I tako je otvorio brešu kojom su pokuljale ostale zapadne zemlje.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najš, koliko ćete još ovoga da iznesete?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Samo još jednu stvar i onda idemo dalje. Ali ja ću malo detaljnije da vam objasnim značaj ove teme o kojoj postavljam pitanja tokom sledećih par pitanja. Okrenite sledeću stranicu gde može da se vidi karikatura gospođe del Ponte. Pre nego što vam o tome postavim pitanje, vi ste svesno, dobrovoljno došli pred ovaj Sud?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da. Ja sam ovde i svesno i dobrovoljno došao.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nakon što ste se dobrovoljno predali vlastima ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nikakvim se ja vlastima nisam predao. Čim sam čuo da je protiv mene podignuta optužnica, dok to još nije javno ni saopšteno, ja sam rezervisao avionsku kartu i došao sam u Hag, a onda sam na aerodromu u Amsterdamu (Amsterdam) uhapšen. Dakle, ja se nisam predavao. Ja sam uzeo kartu i došao u Amsterdam. Sve ostalo ste vi uradili i ovi vaši izvršioци iz Holandije (Holland). Nigde se ja predavao nisam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, nakon što ste učinili ovo šta ste učinili, da li smatrate da je prikladno da vaše novine objavljuju ovakve karikature? Recite samo da ili ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Šta biste vi? Ugrožavli slobodu štampe u Srbiji? Ova se karikatura meni mnogo sviđa. Nisam je ja crtao. Nažalost, ja ne znam ovako lepo da crtam, ali je veoma duhovita i odgovara suštini stvari. Pogođeno je.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro. Možda ću kasnije još na to da se vratim. Ali želeo sam samo da to sad čujem od vas. Kada je od vas Sud zatražio da ustajete kad sudije ulaze u sudnicu, vi ste na to pristali rekavši: "Sud mi preti. Vi ćete da sankcionišete to što ja ne ustajem tako što ćete da prekinete moje svedočenje u budućnosti. Ja ću da ustajem, ali samo pred ovim Pretresnim većem i to zbog ove pretnje da ćete prekinuti moje svedočenje". Materijal koji sam vam ja pokazao, a to je samo manji deo dostupnog materijala iste vrste, pokazuje vaš stvarni stav prema ovom sudu, zar ne? Knjige koje ste objavili, stvari koje ste rekli...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Kad je gospodine Robinson zapretio da bi moglo moje svedočenje biti prekinuto, ja sam izjavio pred svima vama "pod tom pretnjom ja ću ustajati". U procesu koji se protiv mene vodi, ja nikad neću ustajati, jer nema nijednog pravnog akta koji me na to obavezuje, a

ja sam već rekao da neću u procesu koji se protiv mene vodi učestvovati u satanističkim ritualima i ostajem pri tome.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: A što se tiče mog odnosa ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ... ne želite da vam odgovorim.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ono šta sam vam ja rekao, tvrdnja koju ja iznosim je to da ste vi rešili da iskoristite priliku koju imate sada kada svedočite pred ovim Sudom, da odgovorima koje ste dali na pitanja optuženog, date publicitet. To znači da ćete vi da učinite bilo šta, vi ćete da date svečanu izjavu, vi ćete da ustajate ako se to od vas traži, bez obzira na to što materijal koji smo pogledali otkriva vaš stvarni stav o Sudu. Jesam li u pravu? Vi ste rešili da iskoristite svaku priliku.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vi niste sasvim u pravu, gospodine Najs. Prvo, ja sam ovde svečano izjavio da ću govoriti istinu i za sve vreme svedočenja ja sam govorio isključivo istinu i celu istinu. Sve ono šta sam znao. A da ću ja iskoristiti svaku priliku da se politički borim protiv ovoga Suda, protiv Haškog tribunala i to je tačno. Moj je stav apsolutno negativan i ja ću ga do kraja života zastupati i ne možete me u tome ni na koji način pokolebati. I, naravno, sve ovo šta ste izneli, svedoči da je moj stav prema ovom Sudu krajnje negativan. I ja ovaj Sud osporavam pravnim argumentima, političkim argumentima, a kao što vidite, preko novina Srpske radikalne stranke, naša partija ovaj Sud i svojevršnom ruglu podvrgava.

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mogu li da vas zamolim da govorite malo tiše. Vrlo je teško skoncentrisati se na vaš odgovor, na suštinu, kada govorite tako glasno kao sada. Vi tvrdite da ste lider jedne demokratske partije. Je li tako?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam predsednik. Nikada za sebe nisam rekao da sam lider. Ja sam predsednik Srpske radikalne stranke ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ... koja je stranka demokratskog karaktera.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Da li verujete u demokratiju, u moć naroda da donosi odluke?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da. Ja iskreno verujem u demokratiju i pravo naroda da donosi odluke o sopstvenoj sudbini.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kao jedan obrazovan čovek, da li verujete da imate obavezu da svoje obrazovanje i znanje koristite na odgovoran način, uključujući i odgovornost prema svim vašim sugrađanima?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam uvek svoje znanje koristio na odgovoran način, pa čak i u ovom sučeljavanju sa vama.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kako se to uklapa sa vašom spremnošću da u okviru neke propagande govorite stvari koje su, očigledno, neistinite?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Kad su neke stvari očigledno neistinite, onda onaj ko ih izgovara ne može da se okvalifikuje kao lažov. A postoji u političkom životu nešto što se zove "političko prepucavanje". To je, dakle, u uzavreloj političkoj atmosferi, razmena udaraca. Nekad su to udarci i ispod pojasa. Ja se nisam ustručavao ni takvih udaraca, ali samo u slučajevima ako je suprotna strana prva prema meni tako postupala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moje poslednje pitanje kao uvod u sledeća pitanja je sledeće: Nenad Čanak je jedan od tih ljudi, političar koga vi dobro poznajete.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nenad Čanak je ... Šta, nećete da čujete moj odgovor o Nenadu Čanku? Nenad Čanak je jedan od najnemoralnijih ljudi u Srbiji. Ne može uopšte se za njega reći da je političar, jer njegova stranka, redovno, sama na izborima nikad cenzus ne može da pređe. Ali je on plaćenik zapadnih obaveštajnih službi, plaćen da vodi antisrpsku podrivačku politiku.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U izjavi koju ste dali istražiteljima ovog Tribunala, koja je sada na grafoskopu i koja je na raspolaganju i Pretresnom veću ukoliko je želi, kao i optuženom, hoću da vam postavim jedno pitanje o vašem stavu.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ko je dao tu izjavu?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nenad Čanak.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa vi ste rekli da sam ja dao izjavu haškim istražiteljima. Ja dosad nikad haškim istražiteljima nikakvu izjavu nisam davao, a od kada sam došao u Hag, vaše kolege izbegavaju intervju sa mnom. Ja insistiram, oni beže od mene.

SUDIJA ROBINSON: U redu. Da vidimo ovu izjavu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Imate li tu izjavu pored sebe? Paragraf 46 na vrhu strane.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ovo mi se pokazuje na engleskom jeziku, a ja engleski jezik ne znam.

TUŽILAC NAJS: Hvala.

SUDIJA ROBINSON: Biće vam prevedeno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pročitacu jedan kratki pasus koji se završava zapaženjem o vašem narodu: "Šešelj je postao popularan i moćan zbog toga što je došao do novca. Nikad se nije pridruživao nikakvim koalicijama, što je jedna veoma važna strategija za jednu fašističku partiju. Šešelj je morao da bude mesija da bi ga ljudi sledili. Šešelj je populist i lažov i on uvek ima odgovore. On je ubedljiv i ubeđuje ljude svojim argumentima. Jednom prilikom Vuk Drašković i Šešelj su razgovarali i Drašković je pitao Šešelja: 'Kako možeš toliko da lažeš?' Šešelj je odgovorio: 'U Srbiji ima milion nepismenih ljudi, tako da ne moram da se brinem za svoju političku budućnost.'" Kraj citata. Ova poslednja rečenica koja vam se pripisuje, da li je to vaš stav o tome kako se pridobija i zadržava podrška ljudi koji su manje pismeni ili nepismeni?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nenad Čanak i Vuk Drašković su lažovi i izdajnici srpskog naroda i agenti zapadnih obaveštajnih službi i ja tako tretiram i sve njihove izjave. A ovako nešto nikad nisam objavio da u Srbiji ima milion nepismenih i da ne moram zbog toga da brinem o svojoj političkoj budućnosti, kako ovde rekoste. To je njihova laž, njihova izmišljotina. E jeste problem u tome što vi iz haškog Tužilaštva primete zdravo za gotovo sve šta izgovore srpski izdajnici u Srbiji i onda na tome temeljite i vaše lažne optužnice. Temeljite na izjavama Vuka Draškovića, Nenada Čanka. Kad sam tražio da mi se obelodani materijal od strane Tužilaštva o Draškovićevoj Srpskoj gardi, Tužilaštvo je odbilo, a meni ovamo proširuju optužnicu ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Odgovorili ste na pitanje. Odgovorili ste na pitanje. Možemo da nastavimo. Dali ste jedan intervju časopisu "Špigl" (Der Spiegel), to je broj 8, 1991. godine.

SUDIJA BONOMI: Da li sam dobro shvatio iz vašeg odgovora da vi odbijate, tačnije da poričete da ste tako nešto rekli?

SVEDOK ŠEŠELJ: Da, poričem i to se ne može naći ni u jednoj mojoj izjavi.

SUDIJA BONOMI: Odgovor nije bio sasvim jasan, jer ste rekli da tako nešto niste objavili nikada. Ali mislim da se ovaj citat odnosi na nešto šta ste usmeno izrekli. Vi, takođe, poričete da ste to i usmeno izjavili?

SVEDOK ŠEŠELJ: Poričem da sam ikada tako nešto izjavio i tvrdim da su i Nenad Čanak i Vuk Drašković apsolutni lažovi i strani agenti.

SUDIJA BONOMI: Već sam objasnio, gospodine Šešelj, da meni mnogo više znači da samo odgovorite na pitanje. Ako ne odgovorite na neko pitanje, to stvara zabunu, bar u mojoj svesti. Možda ja nemam dovoljno intelektualnih kapaciteta da obradim vaše odgovore na taj način na koji ih vi

dajete, tako da mi, molim vas, pomognete tako što ćete jednostavno da odgovorite na pitanje koje vam je postavljeno.

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja, gospodine Bonomi, odgovaram prilično jednostavno, ali želim da odgovor bude kompletan, jer ovakav proces ne može biti kviz gde se odgovara sa da ili ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dokument koji se upravo deli sastoji se iz nekoliko delova. Mislim da ću morati da poslužitelju govorim šta treba da stavlja na grafoskop, jedno po jedno, ako mi ga bude vratio na trenutak. U redu je. Znači, prvi je jedan napis iz nemačkog časopisa "Špigl" iz 1991. godine, znači iz perida pre bilo kakve kampanje protiv ovog optuženog. U ovom pasusu na pitanje: "Šta biste vi uradili kad biste bili predsednik Srbije? Ja bih mobilisao sve Srbe, amputirao Hrvatsku u jednom kratkom ratu, a onda bih informosao međunarodnu zajednicu o novim srpskim granicama. Koje bi to bile grance?. Osim pokrajine Vojvodine i Kosova, Republika Bosna i Hercegovina, Republika Makedonija i Republika Crna Gora treba da budu pripojene Srbiji, zajedno sa teritorijama u Hrvatskoj koje su naseljene Srbima, s tim da granica bude linija Karlobag - Karlovac - Virovitica". Da li je to vaš stav i stav vaše partije? Tačnije, da li je to bio vaš stav u to vreme? Da li je to još uvek stav vaše partije?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je stav Srpske radikalne stranke izrečen pre rata, izrečen još u julu mesecu, dakle pre nego što je armija uopšte ušla u ratna dejstva, a ja bih zaista da sam bio na vlasti, ali, nažalost, nisam bio, amputirao Hrvatsku i sprečio svaki rat. Nažalost, mi smo imali takvo vojno i državno rukovodstvo koje nije bilo tome doraslo, što je omogućilo mešanje stranih sila i na kraju gubitak rata.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vraćićemo se kasnije detaljnije na Veliku Srbiju. Ali ovde se vidi platforma vaše partije i da se ona i dalje zalaže za liniju Karlobag - Karlovac - Virovitica, koja je malo bolje definisana u vašem svedočenju, gde kažete da je to zapravo Karlobag - Ogulin - Karlovac - Virovitica, je li tako?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da. Karlobag - Ogulin - Karlovac - Virovitica. To je zapadna srpska etnička granica koja treba da postane i srpska državna gramnica i sigurno će jednog dana postati.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nadovezaću se na nešto šta je rekao sudija Bonomi, šta je njega brinulo i na šta ćemo kasnije da se vratimo ako budemo imali vremena. Da li je izbor te linije vezan za jezik, na neki način?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vezan je za naciju, samim tim i za jezik. Razlika između Srba i Hrvata je jezičke prirode. Svi štokavci su Srbi, bez

obzira da li su pravoslavci, katolici ili muslimani. Svi čakavci su Hrvati, a kajkavci u Hrvatskoj nekad su bili Slovenci ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zaustavite se na trenutak. Napravite pauzu. Vi govorite oslanjajući se na neko znanje koje nije svima dostupno, zbog toga što nismo o tome detaljno govorili pred ovim Pretresnim većem. U rejonu bivše Jugoslavije kojim se mi bavimo, postoji jedan sistem dijalekata koji se mogu podeliti na tri, štokavski, čakavski koji se govore u zapadnoj Istri i možda šire i kajkavski u kraju severno od Zagreba ili okolini i ti dijalekti leže u osnovi te linije demarkacije koju ste vi odabrali i koja leži u osnovi vaših tvrdnji.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To nije tačno. Jedan od najvećih srpskih lingvista svih vremena, katolik iz Dubrovnika, Milan Rešetar, krajem XIX veka i početkom XX veka naučno je dokazao da su štokavski, čakavski i kajkavski tri različita jezika, a kad se govori o dijalektima unutar srpskog jezika, onda postoje: staroštokavski, kojim se govori u Makedoniji, srednje štokavski, odnosno prizrensko-timočki i novoštokavski, kojim se govori u centralnoj, zapadnoj ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zaustavite se na trenutak. Ući ćemo detaljnije u to ako je to relevantno i ako budemo imali vremena. Morate da shvatite da ako budete iznosili veštačenje ove vrste, ekspertizu, ovom brzinom, to će da bude veoma teško da se sakrije. Ja hoću samo da utvrdimo u ovoj početnoj fazi, da li je ta linija zaista zasnovana na dijalektima.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ta linija je zasnovana na jezicima, otprilike. Čak ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Čakavski jezik je skoro nestao, kajkavski se i dalje govori u ove tri županije koje su izvorno bile u hrvatskoj banovini pre sloma Austrije (Austro-Hungary). To su Zagrebačka, Križevačka i Varaždinska ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelji, rekao sam vam, možda ćemo da se vratimo na to ako budemo imali vremena i ukoliko Pretresno veće nalazi da je to interesantna tema. A ova knjiga može da nam služi kao neka vrsta vodiča. To je dokazni predmet 336. Cela knjiga se sastoji iz karti, ali ta knjiga može da vam posluži kao vodič, za početak, a kasnije ćemo da vidimo da li ćemo da imamo vremena da to objašnjavamo podrobnije. Sada da pogledamo nešto drugo. To je dokument od 6. decembra 1990. godine ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson, molim vas.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, izvolite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodin Najs ponavlja jednu svoju uobičajenu praksu. Nije gospodin Šešelji počeo da govori o čakavskom, kajkavskom i štokavskom dijalektu. Gospodin Najs je izneo i pomenuo kajkavski, štokavski i čakavski dijalekt, iznoseći neke tvrdnje, očigledno ne znajući o čemu govori, a onda neda svedoku da odgovori na pitanje koje je postavio. On je postavio stručna pitanja, lingvistička, a ne gospodin Šešelji, a onda neda gospodini Šešelji da stručno odgovori na to. Neka pazi šta pita.

SUDIJA ROBINSON: Da. Gospodine Najs, imajte to u vidu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Naravno, naravno. Shvatam da je to pitanje koje zanima bar jednog od članova ovog Pretresnog veća. Znamo da je ova linija zasnovana na dijalektima i mi smo izneli neke opšte pojmove u tom smislu. Sada da pogledamo sledeći dokument. Ovo je jedan intervju s vama od 6. decembra 1990. godine. Ovo je nešto šta ste vi rekli tada: "Što se tiče Hrvatske, mi, srpski četnici, stalno govorimo novom ustaškom vođi Franji Tuđmanu i novim ustaškim vlastima u Hrvatskoj da se na poigravaju sa srpskim narodom koji živi na teritoriji sadašnje improvizovane hrvatske državne zajednice. To je srpska teritorija gde živi srpski narod i mi nikada nećemo dozvoliti da ona bude odvojena od svoje matice". Pre svaga, pogledajte srpski tekst. Da li ste to zaista rekli?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da, to sam rekao i to ponavljam i danas. Možda mi nećemo tako brzo uspeli da zaokružimo te etničke srpske granice na liniji Karlobag - Ogulin - Karlovac - Virovitica, ali Srpska radikalna stranka i srpski narod u celini nikada neće odustati od oslobađanja Republike Srpske Krajine od hrvatske okupacije i to ostaje sveti amanet svim časnim Srbima. Ta okupacija Republike Srpske Krajine mora jednom prestati. Pokušaćemo mirnim putem, insistiraćemo na mirnom putu, ali ako i onaj drugi bude neophodan, nećemo ga izbegavati.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da pogledamo samo šta ste rekli 1990. godine. I to je primer onoga šta je tada imalo publicitet. Zbog toga me to i zanima. Šta je 1990. godine značilo biti ustaša? Da li je svaki Hrvat bio ustaša ako se nije slagao da se smatra Srbinom? Da li su to bili samo oni koji su aktivno podržavali Tuđmanovu partiju? Šta je značilo ustaša, reč koju tako redovno koristite?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ustaša je hrvatski klero-fašista. Hrvati su u svojoj prošlosti imali veoma jak fašistički pokret, klerikalnog karaktera, to je ustaški pokret, koji je u Drugom svetskom ratu izvršio genocid nad srpskim narodom, a taj ustaški pokret je obnovio Franjo Tuđman u novijem vremenu. Ustaše su, dakle, hrvatski klero-fašisti. Jer fašizam u Hrvatskoj imao je jako uporište u katoličkoj crkvi i visoki katolički

velikodostojnici su lično učestvovali u pokolju srpskog naroda, čak i jedan od najjačih koljača iz Jasenovca bio je rimokatolički sveštenik, Majstorović Filipović ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mogu li da vas prekinem u toj digresiji o istoriji? Pokušajte da nam odgovorite na ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja vam odgovaram na pitanje šta znače ... Šta znači reč "ustaša" u mojoj terminologiji i u terminologiji Srpske radikalne stranke. To znači.

SUDIJA ROBINSON: Gospodin Najs sada ima drugo pitanje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako biste sreli, u vreme kada ste dali ovaj intervju, neku osobu u kraju koji je sad Hrvatska, ali istočno od Karlobaga, između te linije i bosanske granice i ako bi ta osoba sebe jednostavno nazvala "Hrvatom", da li bi i ona bila ustaša samo iz tog razloga?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Onda želim to da shvatim. Želim da znam sledeće: znamo, znači, koga imate u vidu kada koristite taj termin. Mi, recimo, odemo u takvo selo ili takav grad. Koga biste u tom gradu nazvali ustašom? Molim vas da nam to kažete.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Onoga ko se eksponira sa pozicija ustaške ideologije. Ko prihvata tu ustašku ideologiju, on je ustaša. Jer ustaša to je ideološki termin. Kao nacista u Nemačkoj (Germany). Kao fašista u Italiji (Italy).

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Na primer, kada dođemo, a doći ćemo do Vukovara i do stanovništva Vukovara, ono šta im se desilo, da li je to zavisilo od toga da li su oni bili po vašem viđenju ustaše ili ne i ako je zavisilo, na koji način ste vi utvrđivali ko je ustaša, a ko nije? Molim vas, recite nam?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ustaša je u Vukovaru bilo i ustaše su u toku rata u Vukovaru ubijale srpske civile, ali to ne znači da su svi Hrvati u Vukovaru bili ustaše i to nikad nisam tako rekao.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Samo trenutak, molim vas. Dok čekamo da ovaj dokument dođe do vas, recite, kad ste govorili o svom naučnom radu, a i, generalno govoreći, o snazi propagande, da li razumete kakav je značaj propagande u zločinima koji su se dogodili tokom rata?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Propaganda koja ima zločinački karakter je izričita u tome, a ja nikada nisam propagirao zločine. Nikada, ni u jednoj prilici. A vi ne možete reći da moja ideologija velikosrpstva, sama po sebi izaziva zločine. To je apsolutno neodrživa teza.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li shvatate važnost etiketiranja neprijatelja na način na koji će postati objekt mržnje i dehumanizacije? Da li shvatate taj proces?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vi opet pogrešno postavljate stvari. Šta znači nekoga učiniti objektom mržnje? Prvo, oni koji su u hrvatskoj vlasti u Tuđmanovom režimu sebe učinili objektom srpske mržnje, to su postigli svojim konkretnim antisrpskim potezima i svojim obnavljanjem otvorene ustaške ideologije. A ja sam izricao oštru javnu kritiku takvog ponašanja i davao kvalifikacije, jer ako Franjo Tuđman sam javno više puta kaže da je Nezavisna država Hrvatska iz Drugog svetskog rata "izraz povijesnih težnji hrvatskog naroda", onda je on sam sebe deklarirao kao ustašu. Nisam ga ja deklarirao. Ja ga onda posle takve izjave uporno i napadam kao ustašu ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zaustavite se ovde. Vi niste zapravo odgovorili na moje pitanje. Moje pitanje je bilo principijelnog karaktera i čini mi se, od velike važnosti za ovaj Predmet. Međutim, u svetlu vašeg odgovora, ja ću da vam postavim drugo pitanje o propagandi, a onda ću da se vratim na moje prvo pitanje. Da li vam je poznato koliko je važno prilikom korišćenja propagande u ratu, da se drugoj strani pripisuju vlastite zle namere. Dakle reći – druga strana se spema da nas pobije, kako bi vaša strana mogla da se stimuliše da ode i ubije drugu stranu? Da li vam je poznat značaj tog osnovnog alata propagande?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vi tu imputirate, jer ste pristrasni. Vi pokušavate skinuti krivicu sa Hrvata, a pripisati je Srbima. Sve ono šta se u ovom ratu i pre rata desilo, uvek je redovno inicirano sa srpske strane ... Sa hrvatske strane, a svaki srpski potez bio je reakcija na ono šta su već Hrvati učinili. A vi pokušavate te stvari izokrenuto postaviti. U tome je problem. Vi mene ne možete na taj način voditi kroz vaš logički sklop, jer ja nisam ovca da me tako vodite. Ali ja ću na sva vaša pitanja odgovoriti, ali kad ja želim da odgovorim, vi me prekidate, jer niste zadovoljni odgovorom. Vi biste hteli da ja svojim odgovorima potvrđujem ono šta vi iznosite. To će teško ...

SUDIJA ROBINSON: Da, gospodine Šešelj. Gospodine Najs, izvolite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dve stvari, generalno, o temi propagande. Ali prvo da vam postavim jedno pitanje, pre nego što pogledamo jedan video insert. Tokom vašeg odnosa sa ovim optuženim koji je, tokom godina, imao svoje dobre i loše faze, da li je on ikad pokušao da vas obuzda u korišćenju terminologije koju ste koristili?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Kako vi to mislite obuzda? Jesam li ja konj pa da mi on uzde stavlja preko glave? Šta vam znači to "obuzdavati"?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim da ovo pitanje može lako da se shvati. Da li je on rekao, napisao ili učinio bilo šta, kako bi vas sprečio da govorite ili pišete one stvari koje ste govorili ili pisali?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Hapsio me je nekoliko puta.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je svrha toga bila da se vi zaustavite u govorenju onih stvari koje ste govorili o drugim nacionalnim grupama ili je svrha bila nešto drugo?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Svrha je bila da za izvesno vreme budem udaljen iz političkog života, ali svako to hapšenje redovno je nailazilo na podršku prozapadnih partija u Srbiji.

TUŽILAC NAJS: Da pogledamo sada jedan video snimak. Mislim da je to snimljeno 21. aprila 1991. godine u Jagodnjaku. Molim tehničku ekipu da pokaže insert. To je na našem sistemu "senkšn" (Sanction).

(Video snimak)

Vojislav Šešelj: Hrvati, što se nas tiče, mogu da izađu iz Jugoslavije kad im je volja, kad god požele. Samo im otvoreno stavljamo do znanja da ni pedalj srpske teritorije neće izneti. Nijedan komadić zemlje na kojoj se nalaze srpska sela, porušene crkve, srpske jame, klanice, srpski logori, srpski Jasenovci. Jer ako bismo to dozvolili, bili bismo nedostojni svojih slavni predaka i morali bismo da se stidimo pred svojim potomcima. Mogu Hrvati da stvaraju svoju novu državu, ali samo isključivo zapadno od linije Karlobag – Ogulin - Karlovac - Virovitica. Sve što je istočno od te linije, srpsko je.

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala, to je dosta. Da li se sećate tog govora i sličnih govora?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja se sam sebi divim kako sam sve ovo pametno izrekao pre 15 godina. I danas stojim iza ovoga. A da sam bio na vlasti, oni ne bi mogli da otcepe ništa šta je srpsko. Kad bi želeli da se otcepe, mogli bi otcepiti samo Zagrebačku, Varaždinsku i Križevačku županiju. Ostalo ne bi mogli. Nažalost, nisam bio na vlasti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Bez obzira na to kako je tekla istorija, u vreme dok ste vi davali ovakve izjave, Republike Hrvatska unutar Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije postojala je, kao jedinica, mnogo godina, zar ne? Možda se vama ta činjenica ne sviđa, ali je ta jedinica mnogo godina postojala.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Je l' to pitanje?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa niste ga u formi pitanja postavili. Postojala je hrvatska federalna jedinica od završetka rata do 1991. godine, ali ta federalna jedinica koja se nazivala "Hrvatskom", bila je federalna jedinica hrvatskog naroda i Srba koji žive u Hrvatskoj i, po svim ustavnim tekstovima, do Tuđmana, Srbi su u njoj bili konstitutivni narod, što znači da se njen ustavni status nije mogao menjati bez srpske saglasnosti. I ja sam tu i upozoravao, to je pre rata, to je pre borbe u Borovu selu. To je april 1991. godine. Ja upozoravam da Hrvatska ne može ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, gospodine Šešelj, moje pitanje koje proizlazi iz prethodnih pitanja je sledeće: nakon što ste dali takve izjave u vezi sa teritorijom jedne federalne jedinice o kojoj ste maločas, takođe, govorili, znači da pozivate na rat i krvoproliće, jer jedini način na koji tako dramatično može da se promeni oblik jedne teritorijalne jedinice, koju drugi smatraju odgovarajućim odrazom svog nacionalnog identiteta, jeste putem rata, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne. Apsolutno niste u pravu i opet izokrećete istinu. Tuđman i njegova vlast sve su otvorenije pokazivali nameru da otcepe Hrvatsku od Jugoslavije. Moj govor je bio reakcija na njihove namere i upozorenje: "ne možete da otcepite Hrvatsku u granicama njene federalne jedinice današnje. Ako se otcepljujete, možete da otcepите samo onaj deo teritorije koji je nesporno hrvatski." A u jugoslovenskom pravnom sistemu, pravo otcepljenja federalnih jedinica nikad nije postojalo. Ustavom je bilo zabranjeno.

SUDIJA BONOMI: Ja u potpunosti shvatam ovo šta vi govorite. No, ako mi dozvolite da kažem, vi, zapravo, niste odgovorili na pitanje. Niko nije ovde sugerisao, odnosno barem ja mislim da gospodin Najs nije sugerisao da je sasvim razumno da se na hrvatske ambicije odgovori iznevši vaš stav da je secesija neustavna, protivzakonita, da ne treba da se dogodi i da tome treba da se odupre. Ovde se radi, ne toliko o ideji u osnovi tog pitanja, nego o tonu na koji je to pitanje izneto, po mom mišljenju.

SVEDOK ŠEŠELJ: Moj ton, gospodine Bonomi, odgovara mom temperamentu i ja se nikome neću prilagođavati u tom pogledu. Moje su reči bile precizne, jasne, izoštrene i tačno uperene u određenom pravcu. "Ako želite da se otcepите, ne možete bez rata". I to je svakom bilo jasno. Moglo je otcepljenje Slovenije bez rata. Ja sam napao JNA što je uopšte intervenisala u Sloveniji, jer nije bilo spornih područja. Otcepljenje Hrvatske nije moglo bez rata. Otcepljenje Bosne i Hercegovine nije moglo bez rata. Otcepljenje Makedonije moglo je bez rata i provedeno je bez rata. Ali otcepljenje Bosne i Hercegovine i otcepljenje Hrvatske jednostavno bez rata nije moglo i oni koji

su radili na otepljenju, znali su da ne može bez rata i za rat su se odmah spremali. Nekoliko meseci pre toga, vojna obaveštajna služba je prikazala televizijske snimke hrvatskog ilegalnog naoružavanja. To je bilo u januaru 1991. godine, tri meseca ranije. Dakle, bilo je jasno šta hrvatsko rukovodstvo sprema. Odgovor na to morao je biti oštar. Moj odgovor nije bio odgovor vlasti iz Srbije. Moj odgovor je bio odgovor opozicionog političara iz Srbije. I to opozicionog političara čija partija u to vreme nije bila još ni parlamentarna. U aprilu 1991. godine mi uopšte nismo bili u Parlamentu. Prvo poslaničko mesto osvojili smo u junu te godine.

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Izvinjavam se ako nisam do sada davao brojeve tabulatora. To je tabulator 13. Zaboravio sam da vi to imate u tabuliranim bajnderima. Pogledajte stranicu koja je obeležena gospodine Šešelji. To je vaša izjava od 6. decembra 1990. godine, a na engleskom je taj pasus obeležen na strani 9 od 23, a na srpskom je to na strani 11, negde pri dnu strane 9 na engleskom, piše: "Hrvati ne treba da se boje srpske odmazde. Ali Hrvate treba kazniti. Treba ih kazniti na način na koji se u civilizovanom svetu narodi i države kažnjavaju na civilizovan način, zbog zločina koje su njihovi režimi počinili tokom rata, a to je gubitak teritorija". Dakle, vidite, vaša retorika u to vreme, 1990. godine, počivala je na tome da Hrvati treba da izgube teritoriju. Zašto to kažete?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa ja vas prvo podsećam na jednu izjavu velikog francuskog kardinala Rišeljea (Richelieu), koji je rekao: "Dajte mi samo jednu rečenicu iz bilo kog teksta, ja ću naći dovoljno argumenata da autor bude osuđen na smrt". Vi iz celog pasusa izdvajate upravo samo jednu rečenicu. Ali odgovor se sadrži u prethodnom delu pasusa. Ja kažem: "Nisu ni svi Nemci, reč je o hrvatskim zločinima u Drugom svetskom ratu", pa mene voditeljka emisije na televiziji, to je moje predstavljanje kao predsedničkog kandidata u kampanji 1990. godine, pita: "Pa nije valjda celi srpski narod kriv?". Ja odgovaram: "Znate, nisu ni svi Nemci bili za Hitlera (Adolf Hitler) i naciste. Bilo je Nemaca koji su stradali u Hitlerovim logorima, koji su ubijani, koji su morali da beže u emigraciju. Ali bila ih je velika manjina, a nemački narod je kažnjen za Hitlerove zločine u Drugom svetskom ratu, bez obzira što svi Nemci nisu bili nacisti. Kako je nemački narod kažnjen? Bila je većina Nemaca za nacistički režim i Nemci su primereno kažnjeni, jer je Nemačka, kao država, izgubila ogromne teritorije, istočnu Prusku (Prussia), Šlesku (Silesia)", ovde je graška u tekstu "Švedsku" (Sweden), izgubila ja Šleziju "i mnoge druge teritorije. Zatim, podeljena je, voljom sila pobednica, na tri manje države, Istočnu (German Democratic Republic) i Zapadnu Nemačku

(Federal Republic of Germany) i Austriju (Austria). Trebalo je da prođe gotovo pola veka da se steknu uslovi za ponovono ujedinjenje Istočne i Zapadne Nemačke. A pitanje je kad će i njen treći konstitutivni deo, Austrija, moći da se ujedini sa Nemačkom celinom. Nemci su, zatim, morali da plaćaju izvesne reparacije, Nemci su bili pod tutorstvom velikih sila, a za razliku ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelji, mi smo vam, naravno, dali ceo članak ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ... a vi hoćete samo jednu rečenicu iz pasusa ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najsi, ovaj put ću izuzetno da dozvolim dugačak odgovor, zato jer ono šta ste vi naveli je u skladu sa vašom teorijom, teorijom Tužilaštva i veoma je ozbiljna stvar da vi imate dokaz da ovaj svedok govori o gubitku teritorija Hrvatske. Prema tome, dajte mu da iznese ono objašnjenje koje želi. Izvolite, gospodine Šešelji.

SVEDOK ŠEŠELJ: Dalje u tekstu stoji: "Nemci su bili pod tutorstvom velikih sila, a za razliku od nemačkog slučaja, mada su Hrvati proporcionalno svojoj brojnosti, mnogo teže ratne zločine počinili, hrvatski narod i ta improvizovana hrvatska država kao da su za to nagrađeni: u svoj sastav dobili su teritorije koje nikada kroz istoriju nisu bile hrvatske. Kao, recimo, jedan Dubrovnik, koji je tradicionalno srpski grad i u kome su vekovima živeli Srbi katolici. Mi smatramo da to pitanje odgovornosti hrvatskog naroga treba da se obnovi. Razume se, mi nemamo nameru da se Hrvatima svetimo na taj način što bismo uzvraćali 'oko za oko, zub za zub'. Za svaku srpsku glavu da skidamo hrvatsku glavu. Ne. Mi Srbi smo tradicionalno viteški narod i ruke našeg naroda nisu nikad bile umazane krvlju nevinih civila žena, dece, staraca. Mi Srbi smo ratnici na bojnopolju i kad pobedimo protivnika, mi ga više dalje ne mrcvarimo, niti se na njemu iživljavamo. Mi se viteški odnosimo i prema samom protivniku. Zato hrvatski narod ne treba da strepi od neke srpske osvete tog tipa, tog karaktera. Mi to nećemo da činimo. Mi ćemo ostati viteški dostojanstveni narod i u svojoj budućnosti. Ali Hrvati moraju da budu kažnjeni. Treba da budu kažnjeni na onaj način na koji se inače u civilizovanom svetu kažnjavaju narodi i države za zločine koje počinu u ratnim uslovima njihovi režimi, a to je gubitak teritorije". To je moj stav. I celovit stav.

SUDIJA ROBINSON: Ne, ne. Dobro. U redu. A sad nam, molim vas, dajte vaše objašnjenje svega toga u sažetom obliku.

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa ja ovde raspravljam jednu istorijsku temu. Hrvatska je posle Drugog svetskog rata nagrađena. Dobila je mnoge talijanske teritorije: celu Istru, Zadar i zadarsko primorje. Isterali su 300.000 Italijana

odatle, umesto da snose izvesne konsekvence za ustaške zločine. Milion Srba su hrvatske ustaše ubile. Nikada reparacije nisu plaćene. Zločini su prikrivani. I ovo je 1992. godine, van bilo kakvog ratnog konteksta. Ovo je moj stav po tom pitanju.

SUDIJA BONOMI: Tu imamo dve stvari. Prvo, to da je hrvatska država, prema vašim rečima, nepravedno nagrađena time što je dobila dodatne teritorije nakon rata. Međutim, to nije ono šta vi kažete u ovom delu na koji je Tužilaštvo skrenulo pažnju. Ono šta vi ovde kažete je to da Hrvate treba kazniti: "Treba ih kazniti na način na koji se u civilizovanom svetu narodi i države kažnjavaju za zločine ..." Ja nisam shvatio vaše argumente u vezi sa onim šta se dogodilo sa Nemačkom. Vi ste to prezentirali kao da se radi o planu da se Nemačka podeli na dva ili tri dela. Ali vi dobro znate da je to bila posledica istorijskog razvoja. Međutim, vi ovde govorite da oni treba da budu kažnjeni tako što će da izgube teritorije. Da li to znači da ste vi apelovali na Vladu da pokuša da zauzme teritorije od Hrvatske ili da ljudi pokušaju da zauzmu teritorije od Hrvatske? Šta ste vi tada tačno imali na umu?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja ovde uopšte ne apelujem na Vladu. Ja ovde iznosim svoj lični stav i smatram ako je Nemačka kažnjena, a planski je kažnjena i nije tačno ovo šta vi kažete. Saveznici su planirali podelu Nemačke pre nego što je rat završen i planski je ustanovljena podela Nemačke na tri dela i Berlina (Berlin) na tri dela. To su saveznici planirali pre nego što je rat završen i tri okupacione zone. Nemačka je izgubila velike teritorije. Izgubila je istočnu Šleziju, istočnu Prusku i plaćala je reparacije. Nije sve, ali je prilično plaćala. A Srbima koji su stradali od ustaške ruke, nikada ratna šteta nije nadoknađena i Hrvati su nagrađeni, dobili mnogo više teritorija nego što su etnički mogli da imaju. A moj je stav da su trebali biti kažnjeni gubitkom teritorija. Čak mislim da je bila velika nepravda uopšte uspostavljanje hrvatske federalne jedinice. Ali to je moj lični stav. Kakve to veze ima da gospodinom Miloševićem? Ja sam izašao iz Miloševićevog zatvora i pojavio se na televiziji. Dva, tri dana pre toga sam izašao iz Miloševićevog zatvora i ovaj stav izneo.

SUDIJA BONOMI: Ovu ste izjavu dali koliko ... 48 godina nakon događaja o kojima govorite? 48 godina ...

SVEDOK ŠEŠELJ: Ove stvari bih rekao 1.000 godina nakon događaja o kome govorim ...

SUDIJA BONOMI: Dobro, ali šta ste vi tada imali na umu? Da ste bili tada na vlasti, kada ste davali tu izjavu, šta biste vi tada imali na umu?

SVEDOK ŠEŠELJ: Prvo u to vreme kada sam dao tu izjavu, moja partija je bila van zakona. Vlast gospodina Miloševića je odbila registraciju moje partije.

SUDIJA BONOMI: Zašto jednostavno ne odgovorite na moje pitanje? Da ste tada bili na vlasti, šta biste učinili?

SVEDOK ŠEŠELJ: ... ovo je moj tuk na utuk ...

SUDIJA BONOMI: Onda zaboravite na to. Ako ne možete da odgovorite na pitanje, onda nemojte uopšte da odgovarate.

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja mogu odgovoriti na pitanje, ali ne mogu da mi vi sugerirate odgovor. Tuđman je već uveliko na vlasti u Hrvatskoj. Tuđman je na vlast došao u maju mesecu te godine, šest meseci ranije. Ovo je tuk na utuk na ono šta se već dešavalo u Hrvatskoj.

SUDIJA BONOMI: Da. Moje jednostavno pitanje glasi: da ste bili na vlasti u to vreme u Srbiji, šta biste predložili?

SVEDOK ŠEŠELJ: Prvo, ovo nije pitanje vlasti u Srbiji. Ovde je potrebno biti na vlasti u Jugoslaviji. Ja sam te godine objavio u listu "Pogledi" iz Kragujevca svoju viziju preuređenja Jugoslavije. Tražio sam ukidanje svih federalnih jedinica i podelu Jugoslavije na 30 okruga ...

SUDIJA BONOMI: Dozvolite mi da objasnim. Možda sam ja pogrešio, ali sam shvatio da je ovo rečeno dok ste vi bili predsednički kandidat. Da li ste se tada kandidovali za mesto predsednika Jugoslavije? Ja sam mislio da ste se kandidovali za mesto predsednika Srbije, ali možda grešim.

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja sam se kandidovao za mesto predsednika Srbije, ali iznosim političke stavove o svim zbivanjima u Jugoslaviji ...

SUDIJA BONOMI: Znači to je kontekst u kom vam ja postavljam pitanje: da ste vi pobedili na izborima i došli na vlast, šta biste vi učinili da se nadovežete na vašu izjavu?

SVEDOK ŠEŠELJ: Sa funkcije predsednika Srbije ne bih mogao ništa da učinim. Ali ja iznosim svoj stav po sasvim konkretnom pitanju. A vi hoćete da mi sugerirate da je sve ovo šta kažem u obimnoj emisiji, samo moj predsednički program. Ne, ja naglašavam na početku intervju da iznosim program svoje stranke u celosti, a ne samo usko vezani program za predsedničku funkciju. Jer, po ustavu, ingerencije predsednika republike su male, da on sam po sebi ne može ništa da uradi. Gospodin Milošević na osnovu funkcije predsednika republike, skoro nikakvu vlast nije imao. On je imao veliki politički uticaj na osnovu činjenice da je njegova partija bila najveća u Parlamentu i formirala Vladu. Pogledajte Ustav Srbije pa ćete videti da tu nikakvih ingerencija nema. Iz te funkcije se ne može ništa uraditi.

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, budući da je osporavan kontekst, mislim da je najbolje da se taj ceo intervju uvrsti u spis. A sada hajde da pogledamo tabulator 12. To je intervju od 18. jula 1991. godine. Dakle, sada smo u 1991. godini. Pogledajte, molim vas, ono šta sam označio. To je strana 5 u srpskom tekstu, a strana 4 na engleskom i pre nego što pogledamo taj pasus, sledeće. Entuzijazam kojim je puštena Slovenija, odražavao je činjenicu da je Slovenija bila potencijalna jednojezična i jednonacionalna država, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da. Slovenci su bili poseban narod, imali su poseban jezik i živeli su na svojoj etničkoj kompaktnoj teritoriji, uz vrlo malo izuzetaka.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A Srbi, naravno, žive na svim drugim teritorijama, u zavisnosti kako se to definiše, ali dakle, oni žive na svim drugim teritorijama i onda vidimo pri dnu četvrte strane na engleskom sledeći vaš citat: "Nije definitivno sila, ali za vas, Slovence, predstavlja vrlo, vrlo ozbiljnu, nenadmašnu silu. Vidite, dok su Srbi dobre volje, idite. Posle nećete moći. Posle ćemo od Jugoslavije da stvorimo Srboslaviju. A onda od otcepljenja nema ništa". Dakle, ako mislite da ova vaša izjava treba da se protumači kroz kontekst ili nešto drugo molim vas da nam na to ukažete. Ali ono u vezi s čim bih želeo da mi pomognete je sledeće: kako mislite da su obećanje da će gotovo čitav ostatak Jugoslavije da se pretvori u Srboslaviju, shvatili vaši slušaoci i čitaoci?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Moji slušaoci i čitaoci su bili Slovenci. Ovo je intervju slovenačkoj televiziji i ja, za razliku od svih zvaničnih faktora Srbije i Jugoslavije, podržavam slovenački separatizam. U jednom trenutku je izgledalo da se Slovenci kolebaju oko otcepljenja. Ja ih podržavam. Ja idem u njihovom pravcu i čak se onako inatim sa njima. A odgovor na osnovno pitanje možete naći u jednom kratkom prethodnom pasusu: "Hrvatska se ne može otepeti tako lako, zapravo ne toliko lako kao Slovenija. I Slovenci su najveću grešku napravili ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, meni se čini ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Odgovor je sadržan u samom tekstu u prethodnom pasusu, koji je kratak. Svega pet redova, šest redova. Zašto ste tako nestrpljivi. Vi želite da, pabirčeci male odlomke iz mojih tekstova, gradite svoju viziju. Ne može, gospodine Naj. Tekst je celovit, a ja vam na samo jedan kratki pasus skrećem pažnju, ako dozvolite da pročitam, gospodine Robinson? To je dva, tri reda gore ranije.

(...)

SVEDOK ŠEŠELJ: "Hrvatska se ne može otepeti tako lako, zapravo ne toliko lako kao Slovenija. I Slovenci su najveću grešku napravili što su dozvolili da budu sredstvo u hrvatskim rukama. Hrvati neprekidno sputavaju Slovence, pokušavajući da svoju situaciju predstave identično sa slovenačkom. A to nije isto, jer ono šta sputava Hrvatsku, ne sputava Sloveniju. Vi imate šansu da se otepete. Hrvati nemaju. Bar ne u sadašnjim granicama". Zašto ja sve ovo govorim? Zato što Hrvati šalju JNA u Sloveniju, Stipe Mesić i Ante Marković. Zato što Hrvati najviše sprečavaju otcepljenje Slovenije. Oni žele da vežu hrvatski i slovanački slučaj u paket, da idu zajedno, jer misle ići će lakše. Ja podržavam Slovence da se otcepe i skrećem pažnju da se ne vezuju za Hrvatsku. Vi Slovenci možete slobodno, idite odmah. A Hrvatska ne može, jer živi veliki procenat Srba na njenoj teritoriji. To je suština. I treba opet da pogledate celi intervju. Ja u celom intervjuu podržavam ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelj. Gospodine Šešelj, moram iskreno da kažem da ne razumem na koji način to objašnjava ovu vašu dalju izjavu: "jer kasnije ćemo mi pretvoriti Jugoslaviju u Srboslaviju". Vi kažete da ste pokušali to da stavite u kontekst. Ja moram da kažem, najiskrenije, da ne razumem vezu između pasusa koji ste upravo pročitali i pasusa u kome se nalazi ta izjava, ova o kojoj vas je pitao gospodin Naj.

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja stavljam Slovincima do znanja: "vi ste kompaktna teritorija, možete da se otepete, imate pravo. To je vaš interes. Idite, ali nemojte da oklevate vukući za sobom i Hrvatsku, jer će tu biti velikih problema". A na svim ostalim prostorima žive Srbi. Kad ode Slovenija, Jugoslavija je, praktično, Srboslavija. Jer Srbi., čak ako ode Slovenija, Srbi postaju većinski narod u ostatku Jugoslavije, jer Srba je bilo skoro pola, a Slovenaca je bilo možda tri miliona, dva i po, ne znam ni ja sam tačno koliko. Odlaskom Slovenaca ostaju samo teritorije gde žive Srbi, u većoj ili manjoj koncentraciji, ali svuda ih ima.

SUDIJA ROBINSON: Nastavite, gospodine Naj.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pa to i jeste poenta moga pitanja. Ako obaćete nekome ko se pretvara da je Hrvat ili možda pogrešno misli da je Bošnjak, nekome ko sluša taj vaš intervju, kada vi kažete da ćete da napravite Srboslaviju, šta misliti da li je razumno da se pretpostavi da će taj neko da se uplaši, da će da dođe do preuzimanja vlasti ili zauzimanja teritorija od strane Srba?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, ja sam demokrata. Ja računam na slobodne demokratske izbore. I u Kraljevini Jugoslaviji gde su Srbi bili većinski narod, Srbi su se cepali u više partija, a ostali su uglavnom

išli u jednu partiju. Što bih ja druge plašio? Ja ovde podstičem Slovence da odu. A ovde je moj stav izričit: da Hrvatska uopšte nema šanse da se otcepi. Ja računam da ako se Slovenija brzo otcepi, da Hrvatska više nikako neće moći da se otcepi. U tome je poenta. Ako su Hrvatska i Slovenija u bloku, onda su strašan problem. Ako Slovenija ode sama, a Hrvatska ostane, prestaju njene šanse da se uopšte otcepi. I onda mora tražiti kompromis unutar ostatka Jugoslavije. To je poenta. To je svakome jasno. To je logika ovoga svega. Ja to i kažem u ovom prethodnom pasusu: Hrvati nemaju šansu da se otcepe, to ja izričito kažem, ako vi odete.

SUDIJA BONOMI: Ja sve to razumem. Razumem ono šta tvrdite da ste rekli. Ali još uvek niste odgovorili na pitanje. Zar ne mislite da bi to ulilo strah drugim narodima koji bi ostali u Jugoslaviji, zbog načina na koji vi predstavljate ovo pitanje, i tona?

SVEDOK ŠEŠELJ: Prvo, nisu Srbi protiv mira, nit' su Srbi strašilo. Zašto bi Srbi ulivali strah? Koja su to negativna istorijska iskustva koja bi budila strah od Srba? Zašto strah? Znae, ja mislim da je toliko lepo biti pripadnik srpskog naroda, da mi ne pada ni na kraj pameti da nekoga na silu teram da bude Srbin, ko neće. Ali hoću onoga čiji su preci pre više vremena otpali od srpskog naroda, da ubedim da smo isti narod i da su mu srpski koreni. I to se trudim poslednjih više od 20 godina da postignem. I ostaviću svoje tekstove i kad umrem za koju godinu, da ostane posle mene, kao svedočanstvo toga. I nadam se da će jednog dana i progledati u tom smislu, jer ti koji su otpali od srpskog naroda, prešavši na katoličanstvo ili na islam, uvek su korišćeni od srpskih neprijatelja protiv srpskog naroda. Dokle tako? Evo i sad se to dešava.

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da ne bih zaboravio, a pre nego što pređem na sledeći dokument, taj intervju od maja 1991. godine, je bio posle proglašavanja nezavisnosti Slovenije i Hrvatske, zar ne? Vi ste davali te izjave o vašoj nameri da se stvori Srboslavija 18. jula 1991. godine?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ovo nije bilo pre slovenačke nezavisnosti. Slovenci su pokazali nameru, pa je vojska intervenisala, pa su se kolebali. Moj intervju dolazi u fazi tog njihovog kolebanja i zato je on ovoliko sugestivan: "idite, idite, idite, šta čekate, idite. Ako sad ne odete, nikad nećete moći."

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da pogledamo sledeći dokument. To je u tabulatorima 15, 21 i 22. Možda nisu poređani hronološki, ali mislim da to neće da šteti. To je iz jedne knjige ovog svedoka koja se zove "Politika kao izazov savesti". I ako pogledamo po redu u kome su složeni, prvi je u

engleskoj veziji trećoj strani od 13, mada vi niste dobili svih 13 strana. To je jedan deo intervju na pres konferenciji koju ste vi održali.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Jeste.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako mi poslužitelj vrati, možda ću moći da vam pokažem pravi tekst.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Niste mi dali tekst sa te konferencije za štampu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Bilo je jedno pitanje ... Rekao sam da je to sa konferencije za štampu, mada to možda i nije pres konferencija. Pitanje ON: "Zar je već dotle ..."

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To nije sa konferencije za štampu, već je to intervju za časopis "On".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, da, da. "Zar je već dotle došlo, kako ste rekli juče na konferenciji za štampu, da ukoliko počne likvidacija golorukih Srba, ne preostaje ništa drugo do akcije 'oko za oko'?" Da li ste vi ranije na jednoj pres konferenciji nešto govorili o akciji "oko za oko" i o likvidacijama golorukih Srba. Da li se sećate da je bila neka takva pres konferencija?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je intervju objavljen 24. maja 1991. godine. Ovde je upozoravajuća pretnja. Bila je konferencija za štampu i njeni delovi su verovatno objavljeni u štampi i oni se mogu pronaći. A ovde je pitanje povodom sadržaja te konferencije na koje ja dajem vrlo konkretan odgovor koji ste vi obeležili ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, da. Hoćemo li ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Hoćete da pročitam taj odgovor?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, zašto da ne pročitate? Mi ćemo da pratimo.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: "Jeste, mi smo već rasporedili nekoliko četničkih grupa u Zagrebu i nekim drugim gradovima u Hrvatskoj, koje su obučene za diverzantsko-teroristička dejstva i ako dođe do masakriranja srpskog civilnog stanovništva, četnici će udariti iz sve snage po Zagrebu i drugim koncentracijama Hrvata. A znate, kada se sprovodi odmazda, osveta je slepa. Biće tu i nevinih žrtava, ali šta se tu može. Neka prvo Hrvati razmisle. Mi nećemo prvi udariti, ali ako oni udare, mi nećemo gledati koga udaramo. I ako vojska pod hitno ne razoruža ustaše, biće mnogo krvi". Dakle, ovo je jedan belf, jer mi te grupe nismo imali. Ja pretim: "nemojte slučajno da ubijate, masakrirate srpske civile, jer ako vi njih masakrirate, mi ćemo morati da se svetimo, a osveta je slepa." To je krajnje jasno. Ja, dakle, upozoravam pretnjom ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelj, govorite tiše. Sada već vičete.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je činjenično tačno da ste zaista rasporedili četničke grupe u blizini Zagreba i po Hrvatskoj i da su oni bili tamo da bi uzvratili u smislu osvete? Da li je to zaista urađeno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja vam baš kažem, to je bio blef. Ja pretim pred jednom konkretnom opasnošću: "nemojte slučajno to da uradite, jer će se onda desiti strašne stvari." Ja upozoravam, ja pretim. Pretnja jeste jaka. Možda i prejaka. Ali je ona pretnja: "nemojte slučajno da se tako desi nešto". A ovo je bio blef, naravno, jer te četničke grupe nismo imali gde tamo da rasporedimo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da pogledamo šta ste rekli na šestoj strani od ukupno 13 strana, na engleskom, a to je u sledećem odlomku iz vaše knjige. Novinar vas je pitao: "A šta je sa Bosnom, da ne govorimo o drugima?". Vi ste odgovorili: "Bosna je neosporno srpska, a kome se to od muslimanskih fundamentalista ne sviđa, moraće da pakuje kofere na vreme i da se seli". Dalje vas pitaju: "Ali tu je većinsko stanovništvo muslimansko". Vi kažete: "Pa šta. Ako budu lojalni građani Srbije, imaće sva građanska prava i ljudske slobode. Ako ne budu, moraće da se pakuju". Sad da vas podsetim, ako pogledamo kosovski deo dokaznog materijala, vi ste opravdavali svoje sugestije da ljudi treba da se sele, time što ste rekli da su nedavno stigli na Kosovo iz Albanije (Albania). A šta ovde pokušavate da sugerišete muslimanskim fundamentalistima, kad kažete da treba da pakuju kofere i da odlaze? Da li je to isterivanje sopstvenog naroda?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne, nego samo fundamentalista. A vi znate kolika su opasnost fundamentalisti svuda na svetu, pogotovo muslimanski fundamentalisti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kako ćete da definišete ko je fundamentalista? Kako ćete da definišete ko je taj ko treba da pakuje kofere i da ide, gospodine Šešelj i kako osoba koja sluša ovaj intervju može da se oseća?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Svaka osoba koja sluša ovaj intervju, koja ga čita u novinama, zna pouzdano za sebe je li fundamentalista ili ne. A ja vam skrećem pažnju da je mnogo pre ovoga objavljena "Islamska deklaracija" Alije Izetbegovića u kojoj on izričito navodi da je nemoguć saživot muslimana i hrišćana. E to je ta konkretna opasnost.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelj, još jednom vas molim da govorite tiše. Nemojte da vičete.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li to znači ga gospodin Izetbegović treba da se pakuje i da ide u tom momentu? Da li to govorite? Ako je to tačno, gde ste to hteli da ga proterate?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Gospodin Najš, vi rezonujete sada kao malo dete. Ovo je jedna opšta pretnja fundamentalistima i isključivo fundamentalistima uperena, a ona ne dovodi ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ... u pitanje ravnopravnost muslimana kao građana i buduće države, pod uslovom da se zaista Jugoslavija pocepa, kao što je prethodno bilo o tome reči, jer moj je stav ako se Jugoslavija pocepaj da cela Bosna i Hercegovina treba da ostane u srpskoj državi. To je moj stav. I ja kažem izričito ovde da će muslimani biti potpuno ravnopravni, ali fundamentalističkoj opciji nema mesta. Onaj ko provodi fundamentalizam, taj će morati da traži bolje uslove za to, jer fundamentalisti kao najagresivnija varijanta islama ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zaustavite se na trenutak. To je bila 1991. godina. Muslimani fundamentalisti se još uvek ne povezuju sa nezakonitim nasiljem koje je inicirano od strane stranih zemalja. Gde biste rekli muslimanskim fundamentalistima da se pakuju i da idu?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To jednostavno nije tačno šta vi govorite. Fundamentalizam je u to vreme veoma aktuelan u svetu. To je već 10 godina nakon uspostavljanja fundamentalističke vlasti u Iranu (Iran). A vama je valjda poznato koliko su iranski prsti bili umešani u bosanska zbivanja i koliko je tih fundamentalista iz Bosne dobijalo i finansijsku pomoć i svaku drugu vrstu pomoći iz Irana. A drugo, moja borba protiv islamskog fundamentalizma počela je 10 godina ranije. I zbog toga su mi i knjige zabranjivane i hapšen sam i slat u zatvor i tako dalje, ali borba nije prestajala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Mislim da smo dali svedoku dovoljno prilike da odgovori na to pitanje. Poslednji odlomak iz ovog dokumenta je na sledećem listu. Sećate se da sam vas ranije pitao šta mislite pod pojmom "ustaša". Ovaj časopis vas pita: "A da li do rešenja može da se dođe hladnih glava i odloženih pušaka?" A vi odgovarate ovako: "A kako sa ustašama da pregovarate? Pa jeste li se danas uverili da je hrvatski narod u celini ustaški. Ima malo izuzetaka". Možete li ukratko da nam objasnite taj odgovor?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: "Čast stanovnicima..."

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, da. Odgovorite.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ... Istre i Kvarnera. Oni se časno drže u ovoj situaciji i njima nikakva opasnost od Srba ne pretili. To uvek treba

isticati kao primer, jer u Istri, Rijeci i Kvarneru je bila vrlo tolerantna atmosfera i vrlo retki slučajevi progona Srba. U svim drugim delovima Hrvatske već besni Tuđmanov teror nad srpskim stanovništvom". A vi vadite iz istorijskog konteksta to. "A ovo što luduju ove ustaše, to ćemo začas pomlatiti". Ja pretim ustašama: "Ja vam garantujem sa jednom divizijom od 10.000 četnika da bismo za 48 sati do Zagreba doprli".

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Odgovor počinje rečima da oni nisu ni u kakvoj opasnosti. Uopšte nije preveden početak odgovora gospodina Šešelja. Preveden je samo drugi deo odgovora, da nisu ni u kakvoj opasnosti od "potvrda", ja ne znam na šta se to odnosi. Pa onda se pominje Rijeka. Dakle nema prevoda i ovo je potpuno konfuzno što u transkriptu piše. On je počeo svoj odgovor rečima: "Čast tim i tim građanima", a onda nastavio da objašnjava.

SVEDOK ŠEŠELJ: Jedino u Istri, Rijeci i Kvarneru na teritorijama tadašnje Hrvatske nije bilo organizovanog progona srpskog stanovništva. A upravo tamo žive pravi Hrvati. U Istri, Rijeci i Kvarneru. To je ta čakavska oblast i tamo progona Srba nije ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala. Hvala vam, gospodina Šešelja. Gospodine Najs, nastavite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Na prethodnoj strani videli smo kako ste vi praktično identifikovali one koji mogu da ostanu, koji su lojalni građani Srbije. Ti fundamentalisti koji žele nezavisnu Bosnu, da li su to ti koji treba da se pakuju i idu?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne oni koji žele nezavisnu Bosnu, nego oni koji žele oružjem da ostvare nezavisnu Bosnu. Nisu oni morali da se pakuju da idu. Oni su mogli i u zatvoru da završe.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ali na ovoj strani vi govorite o tim Bošnjacima koji mogu da ostanu i ovde gledam kontekst. Molim vas, slušajte me, kažete: "Praktično ceo hrvatski narod je ustaški i čast izuzecima kojih ima malo" i onda definišete ko može da se smatra Hrvatima. Definišete i regijone u kojima navodno žive pravi Hrvati. Kako bilo ko, ko ovo sluša ili čita, izuzev Istrijana, može da ne shvati to kao zastrašujuće, ukoliko čuju jednog političara, kao što ste vi, kako predlaže takve korake?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To možete da shvatite kako hoćete, ali ne možete da inputirate i da falsifikujete sadržaj teksta. Ovo je u formi pitanja: "Pa jeste li se danas uverili da je hrvatski narod u celini ustaški, sa malo izuzetaka?" To je retoričko pitanje koje je postavljeno, sa aspekta onoga šta se već zbivalo u Hrvatskoj, a vi biste hteli ceo intervju van konteksta opšte

situacije u tadašnjoj Jugoslaviji da tumačite. Kako to može? Naravno, da bi se shvatilo ovo do kraja, treba pročitati celi intervju. I sad, da li će neko ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U tom slučaju ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ... to da shvati kao opasnost i da li će se uplašiti? Pa treba prvo da se uplaši onoga šta radi Tuđman. Ja verbalno odgovaram na njegovu fizičku aktivnost. On već ima vlast i progoni, a ja ovamo besnim, jer ne mogu ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelja, imamo vaše objašnjenje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pre nego što pređem na sledeći dokument, već sam vas pitao da li vas je optuženi ikada ograničavao u vašem slobodnom govoru ili toj retorici. Recite nam samo ovo. Prema vašoj proceni, da li je njegov uspon na vlast i njegovo zadržavanje na vlasti praktično zavisilo od podrške nacionalista i onih koji su bili naklonjeni nacionalizmu? Da li je on ikad od njih dobijao podršku?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, ja sam posebna vrsta nacionaliste u svemu ovome. Drugo, kad se govori o srpskim nacionalistima, onda treba imati u vidu sve njihove grupacije, sve njihove ideološke poglede i tako dalje. Osim mene i pripadnika Srpske radikalne stranke, vi u Srbiji jednostavno ni danas ne možete naći nijednu grupaciju koja će za sebe reći da je nacionalistička. I oni koji su najviše u javnosti napadani kao nacionalisti i oni su za sebe javno tvrdili da nikad nisu bili nacionalisti, poput Dobrice Ćosića, Vuka Draškovića i mnogih drugih. Znači, vi morate tu tačno iskristalisati šta vi podrazumevate pod tim "nacionalisti". Da li su to svi patrioti? Da li oni koji za sebe kažu da su zaista srpski nacionalisti? Ne tražite ih dalje. Osim mene i mojih saradnika iz Srpske radikalne stranke vi ne možete naći više nikoga ko za sebe kaže da je nacionalista. A Slobodan Milošević nije došao na vlast zahvaljujući mojoj podršci, jer u vreme kada je on dolazio na vlast, ja sam bio progonjeni disident, bez posla, kome su knjige zabranjivali i tako dalje. Koji je živio od danas do sutra. A i u ovom trenutku, kad ovo izjavljujem, ja sam jedini poslanik svoje partije u Parlamentu i ono prethodno pitanje koje ste postavili, na koje sam vam dužan odgovor, Slobodan Milošević nije imao načina da mene spreči da ovako nastupam. Kako da me spreči? Koja mu je to ustavna nadležnost da me spreči? Koja zakonska nadležnost? Koje sam ja krivično delo ovde, po važećim zakonima, počinio? U vreme gospodina Miloševića nijedna novina nije zabranjena. Jedna je knjiga zabranjena, već sam rekao koja i bila je potpuna sloboda govora. E, vi sad možete samo da kažete da se vama ne sviđa ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam. Dosta je. Gospodine Najs, nastavite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možda ću malo da prekinem ritam svog dosadašnjeg ispitivanja. Pre nego što pustimo ovaj insert, to je jedan odlomak iz filma "Smrt Jugoslavije" (The Death of Yugoslavia), možda ne danas, ali sigurno ću da stavim na raspolaganje Pretresnom veću puni transkript kompletnog intervjua koji je dat u proleće 1995. godine. Recite mi, kada ste govorili ljudima koji su pravili tu emisiju "Smrt Jugoslavije", da li ste se trudili da govorite istinu za taj veoma važan i ozbiljan televizijski program?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Taj televizijski program nikad nisam smatrao važnim i ozbiljnim. Televiziju BBC sam smatrao neprijateljskom i uopšte nisam držao šta ću im tada reći, a Srpska radikalna stranka im je za taj intervju naplatila 500 dolara. To je ušlo u blagajnu Srpske radikalne stranke. I dobili su priznanicu da su platili.

TUŽILAC NAJS: Zahvaljujem se gospođi Diklić. Ustvari, ono šta sada želim da pogledamo nije ušlo u samu televizijsku emisiju, to je deo dužeg intervjua koji mi, takođe, imamo. Hajde da pogledamo sada taj pasus.

(Video snimak)

Vojislav Šešelj: ... da se Milošević ipak vrati na odlučnu nacionalnu politiku, pa da mu se pruži neka šansa i to sve je trajalo do Vens - Ovenovog, do pokušaja puča u Banja Luci. I Karadžić je računao na to, da se Milošević ipak vrati, da napravi prelom, da neće da srlja do kraja u toj politici. Ne zaboravite, Milošević je uvek ovde na izborima pobeđivao samo na nacionalnoj liniji, ni na čemu drugom.

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znači, vi ste ljudima koji su vas intervjuisali za emisiju "Smrt Jugoslavije" rekli da se Milošević uvek vraćao na nacionalističkoj liniji. Da li je isina to šta ste rekli u tim intervjuima, da je on pobeđivao samo zbog nacionalističke linije?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vi sad ovde bezočno falsifikujete pred celim Pretresnim većem. Ja jasno kažem na nacionalnoj liniji, a vi falsifikujete na nacionalističkoj liniji. Pa vas su trebali u školi učiti kakva je razlika između nacionalne i nacionalističke linije. Ako vas to nisu u školi naučili, onda ste vi izgubljen slučaj, gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, da li bi Pretresno veće želelo da kontrolišete ovog svedoka? Moj je posao da postavljam pitanja, a ne da budem izvrgnut ovako vulgarnom zlostavljanju.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelj, izbegavajte takvu vrstu izraza. To ovde ne želimo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Prvo, recite da li ste tada govorili istinu ili nešto što nije istinito?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To vam je pitanje strašno besmisleno. Neverovatno besmisleno. Vi izvlačite jednu rečenicu i sad mene pitate da li sam govorio ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelj, ovo nije besmisleno pitanje, jer vi ste sami prilikom glavnog ispitivanja rekli da ste se ponekad izražavali, kako ste to rekli, na bombastičan način i drugim prilikama kada ste govorili istinu. Prema tome, vi ste sami postavili osnovu za ovo pitanje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Meni treba vaša pomoć u sledećem, ustvari, prvo: hoćete li da nam kažete da li je ovo bio primer onoga kad vi govorite istinu ili je to primer onoga kada ste bombastični i kada ne govorite istinu?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Mislim da vi treba pristojno da se ponašate, a ne tako bezobrazno. Jedno je biti bombastičan, a drugo je ne govoriti istinu. Ovde se očigledno vidi da nacionalno znači patriotsko i ja zaista i danas mislim da je gospodin Milošević najviše uspeha imao u politici kad je zastupao tu patriotsku liniju, odnosno nacionalnu liniju, liniju zaštite nacionalnih interesa. Ali ja i dalje tvrdim i uvek sam tvrdio da gospodin Milošević nikad nije bio nacionalista, a ja sam bio. A način na koji vi to interpretirate je nedostojan.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vratimo se sada na ono mesto gde smo stali. Za prevodioce, to su tabulatori 16, 17 i 18. Sada se još uvek bavimo periodom maj, juni 1991. godine. Da li su vaše izjave koje ste tada davali i govori koje ste držali, išli prema tome da podrže optuženog u sticanju, odnosno zadržavanju vlasti? Recite nam, vi ste tada bili političar.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: 1990. ili 1991? godine. Koje godine rekoste?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: 1991. godine.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nijedan moj govor nije bio orijentisan ka zadržavanju na vlasti gospodina Miloševića, ali su svi moji govori bili nacionalistički i usmereni protiv politike srpskih neprijatelja. Ali morate pitanje konkretizovati da bih vam onda dao konkretan odgovor.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pogledajmo sada sledeći dokument, to je dokument pod naslovom "Horvatove ustaške fatazmagorije". Idemo sada redom. Strana 3 od 13 na engleskom, a za svedoka strana 64. Tu kažete sledeće: "Zar bosanski panislamisti da ratuju sa nama Srbima? Mi smo im nedavno poručili: 'Nemojte da dozvolite da muslimani velikim delom predstavljaju oruđe u zločinačkim hrvatskim rukama, kao što su to bili u

Prvom i Drugom svetskom ratu. Vodite računa i ne mešajte se u srpsko-hrvatski sukob". Ali mislim da niste, kada ste to govorili ranije, spomenuli poslednju rečenicu: "Ako vas Hrvati opet upotrebe, srpska će osveta biti strašna, a vi se ni do Anadolije (Anatolia) zaustaviti nećete". To je grad ili selo u Turskoj (Turkey), mislim. Šta je to značilo?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vidi se iz samog teksta da je to upućeno bosanskim panislamistima. Bosanskim panislamistima. To je kristalno jasno. Zašto da ja imam ikakvog obzira prema panislamistima? Ja prema njima nemam obzira.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znači, treba da se izbace? Za to ste se zalagali?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne samo da ih treba izbaciti, nego ni da se do Anadolije zaustaviti neće. Ako uđu u rat, da će u tom ratu biti poraženi. A ja ih upozoravam da ne dozvole da muslimani budu upotrebljeni kao u Drugom svetskom ratu za hrvatske ustaške interese. Vi znate da je jedan popriličan broj muslimana u Drugom svetskom ratu bio uključen u hrvatske ustaške formacije. Neki među jasenovački zločincima bili su muslimani. A Hitler je u Bosni formirao celu SS handžar diviziju od bosanskih muslimana, panislamista. Prema tome, to je krajnje jasno.

SUDIJA BONOMI: Vi tu dalje kažete, nakon što se spominju panislamisti: "Mi smo im nedavno poručili: 'Nemojte da dozvolite da muslimani velikim delom predstavljaju oruđe u zločinačkim hrvatskim rukama'". Da li to znači da su veliki deo Muslimana panislamisti? Da li su to, onda, dve iste stvari?

SVEDOK ŠEŠELJ: Nisu dve iste stvari. To ne stoji u tekstu. Vi možete sad u vašem tumačenju dodavati tom tekstu šta god vas je volja, ali tekst je usmeren na bosanske panislamiste i moja je pretnja: "Nemojte ... Sad je na delu sukob između Srba i Hrvata, nemojte se u taj sukob mešati na hrvatskoj strani" i krajnje je jasno ...

SUDIJA BONOMI: Gospodine Šešelj ...

SVEDOK ŠEŠELJ: E sad ono šta nema ...

SUDIJA BONOMI: Ne. Molim vas, smirite se. Kad kažete: "Nedavno smo im poručili" iza toga sledi nešto što izgleda kao citat i tu stoji: "Nemojte dozvoliti da muslimani velikim delom predstavljaju oruđe u zločinačkim hrvatskim rukama, kao što su to bili u Prvom i Drugom svetskom ratu" i to onda završava sa: "Ako vas Hrvati opet upotrebe, srpska osveta će da bude strašna, a vi se ni do Anadolije zaustaviti nećete". U ovom trenutku, ja shvatam da to znači da veliki deo Muslimana ni do Anadolije neće da se zaustavi. Da li ja to pogrešno čitam?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, pustite svedoka da odgovori na pitanje sudije Bonomija. Ne, ne. Vi ne možete da izgovorite prigovor na pitanje koje dolazi od Pretresnog veća.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa pitanje nije prevedeno na pravi način.

SUDIJA ROBINSON: A dobro.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: On ne govori o muslimanskoj većini. Nije upotrebljen izraz "muslimanska većina" nego bi korektan prevod da muslimani u većem broju, u nekom značajnijem broju, a nije nikada upotrebljen izraz "muslimanska većina". Piše: "Nemojte dozvoliti da muslimani velikim delom predstavljaju oruđe". Ne govori se o muslimanskoj većini. Nije dobro prevedeno.

SVEDOK ŠEŠELJ: Gospodine Bonomi, ja sam neprekidno smiren i veoma smireno odgovaram na sva pitanja. Ali vi pokušavate da imputirate da u tekstu postoji nešto čega u tekstu nema. Tekst je poruka bosanskim panislamistima ...

SUDIJA BONOMI: Samo trenutak. Gospodin Milošević je izneo jednu važnu stvar. Možda ovaj engleski prevod, na temelju koga ja radim, ne odražava tačno ono šta ste vi rekli i, možda, kad se to razjasni, možda ćemo da imamo tačniju sliku vašeg stava. Ali imajte na umu da ja nisam postavio ova pitanja i da sam se samo osvrnuo na ovaj dokument u kom stoji "nemojte da dozvolite muslimanskoj većini" i tako dalje, i tako dalje, da bih možda dobio pogrešnu impresiju o vašem iskazu. Oprostite mi što pokušavam tačno da saznam šta vi tu kažete. Gospodine Najs, da li imamo ovaj dokoument na srpskom?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Svedok ima srpski tekst pred sobom.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Tu se nigde ne pominje muslimanska većina. Ni u Drugom svetskom ratu nije većina muslimana bila uz ustaše, ali jeste veliki broj ...

SUDIJA BONOMI: Molim vas, molim vas da nam dozvolite da to obradimo korak po korak, bez digresije. Želimo da razjasnimo ono šta piše u članku. Molim vas lepo, pročitajte mi original na srpskom, ovaj deo koji je označen u tekstu na toj stranici, od "zar bosanski panislamisti" do kraja pasusa, "Anadolije".

SVEDOK ŠEŠELJ: "Zar bosanski panislamisti da ratuju sa nama Srbima? Mi smo im nedavno poručili: 'nemojte dozvoliti da muslimani velikim delom predstavljaju oruđe u zločinačkim hrvatskim rukama, kao što su to bili u Prvom i Drugom svetskom ratu. Vodite računa i ne mešajte se u srpsko-hrvatski sukob. Ako vas Hrvati opet upotrebe, srpska će osveta biti

strašna i vi se do Anadolije zaustaviti nećete". Dakle, sve je upućeno bosanskim panislamistima i govori se da ne dozvole da muslimani velikim delom, u velikom broju, a ne većina muslimana ... U Drugom svetskom ratu veliki broj muslimana je bio u okviru Pavelićevog režima, ali nije većina muslimana. Bilo je dosta muslimana koji su bili protiv fašizma. Ali je veliki broj, ako je 10.000 muslimana SS-ovaca bilo. To je zaista veliki broj. To je veliki deo, a nije većinski deo.

Sreda, 7. septembar 2005.

UNAKRSNO ISPITIVANJE: TUŽILAC NAJS

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala, časni Sude. Juče smo gledali odlomke iz knjige "Horvatove ustaške fantazmagorije". Gospodine Šešelji, molim vas pogledajte sad treći od tri označena pasusa. Na engleskom su to strane 15 i 16, a na vašem jeziku je to na poslednjoj strani. To je pasus sa podnaslovom "Uskoro miting Srba u Kumanovu". Obeleženi pasus je na sledećoj strani, na poslednjoj strani. Vi uvek, naravno, možete da spomenete i kontekst, a ja ću sada da vam pročitati šta ovde piše u obeleženom pasusu. Molim poslužitelja da to stavi na grafoskop. Ne mari ako to nemate, ja ću da vam pročitam. "Svi kojima je nečista savest treba da strahuju od nas Srba. Imaju razloga da se boje. Mi Srbi smo previše kroz istoriju zaboravljali i opraštali. Poručili smo Hrvatima: odvažte li se ponovo na genocidne radnje protiv srpskog naroda, ne samo da ćemo osvetiti sadašnju žrtvu, nego ćemo im ispostaviti račune za žrtve iz Prvog i Drugog svetskog rata, a mi njih još ugrozili nismo. Mi ni na jedno hrvatsko selo nismo napali. Mi smo samo srpska sela branili. Tamo gde nas nema i gde ne možemo da ih odbranimo, mi ćemo de se svetimo tamo gde su Hrvati najslabiji. Jednostavno, mi govorimo jezikom snage, jezikom moći, jer srpski narod je snažan i moćan kad je Srbija jedinstvena, kad su Srbi složni". Prvo, da li su to vaše reči?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da. To su moje reči iz jednog teksta u okviru zbornika radova koji sam objavio pod naslovom "Horvatove ustaške fantazmagorije". Glavni tekst u knjizi je tekst o Branku Horvatu povodom njegove knjige o Kosovu, gde je on sa ustaških pozicija tražio da se Kosovo otcepi od Srbije i pretvori u posebnu federalnu jedinicu, posebnu republiku. Ovo je jedan od tih tekstova i ovo su reči iz tog mog teksta.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro. Ali, dakle, to su bili vaši stavovi koje ste vi javno izrazili. Da li su to stavovi kojih se još držite?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To su stavovi kojih ću se držati do kraja života.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Recite nam da li znate kada je ovaj tekst prvi put objavljen? Nije iz knjiga to lako da se utvrdi, kad je taj tekst prvi put objavljen. Možete li da nam pomognete?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ovde sve piše, ali vi ne čitate. Ovde je naslov ovoga teksta: "Predizborni govor u Rakovici 4. juna 1991. godine". To vam stoji ovde iznad teksta.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Vi to gledate u originalu, a mi u prevedenom delu. Dobro. Dakle 1991. godine vi ste smatrali da je odgovorno da se kaže da ćete da se svetite ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: ... i to za žrtve iz Prvog i Drugog svetskog rata. Svetićete se ljudima koji nisu ni rođeni u to vreme, nego su rođeni tek posle Drugog svetskog rata. Možete li da nam kažete kakvo je opravdanje da jedna obrazovana osoba daje takve izjave u vreme političke krize?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Problem je u vašem tumačenju. Vaša interpretacija je krajnje maliciozna. Ja ovde pretim: ako se Hrvati odvažte na genocidne radnje protiv Srba, dakle ja ih upozoravam. U svrhu upozorenja izričem pretnju. Ovo je opet kondicional. A ja sam već ranije u više navrata, od kojih ste vi jedan citirali, rekao kako smatram da se kažnjavaju narodi i države za te velike masovne zločine, gubitkom teritorija i o tome smo juče raspravljali. Dakle, svi ti moji tekstovi su u kontinuitetu. Oni su jedna ideja razrađena, razrađena detaljno, detaljno, detaljno. Ali sve se mora posmatrati u tom kontekstu. Šta je suština ovog govora? Upozorenje, "nemojte ponovi u genocid". Ja nisam rekao: "mi ćemo se svetiti na pojedincima Hrvatima koji su rođeni posle rata", nego Hrvatima kao takvima. Hrvatima kao kategoriji.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sređivanje računa iz Prvog i Drugog svetskog rata, kako ćete da sredite te račune, osim ukoliko to ne sređujete sa onima koji su rođeni posle Drugog svetskog rata?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja ne znam šta vama ovde nedostaje? Verovatno nešto viši koeficijent inteligencije, gospodine Najsa. Rekao sam kako ćemo ispostaviti račune. Ispostavićemo račune za ratna razaranja, ubijanje civila, pljačke, otimačine u Srbiji u toku Prvog svetskog rata, što je veoma dokumentovano. Račune za Drugi svetski rat, ubistvo milion Srba pod ustaškim hrvatskim režimom. A kako ćemo se ovetiti? Tako što ćemo Hrvatsku svesti na tri županije: Zagrebačku, Varaždonsku i Križevačku, što i jeste, zapravo, prava Hrvatska. Ovo sve ostalo je oteto od

srpskog naroda uz politiku Vatikana (Vatican) i pretvaranjem Srba katolika u Hrvate. To je ovde krajnje jasno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Razumem. I poslednje pitanje u vezi s ovim pasusom. Kad pogledamo poslednju rečenicu, ili dve: "mi ćemo se svetiti tamo gde su Hrvati najslabiji. Jednostavno, mi govorimo jezikom snage, jezikom moći, jer srpski narod je snažan i moćan kad je Srbija jedinstvena". Ta rečenica i po ne bi, dakle, trebala da prouzrokuje nikakav faktički strah kod stanovnika Hrvatske, rođenih posle Drugog svetskog rata? To bi moglo da uzrokuje samo neke strahove o miroljubivom priključenju teritorija koje se nepravedno zovu hrvatskim, a koje vi sugerišete, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa što se tiče miroljubivosti, ne možete to meni pripisati. Nisam ja naročito miroljubiv čovek. Ja sam u principu za mir, ali ne po svaku cenu. Ne po cenu žrtvovanja srpskih nacionalnih interesa i ja se nikad nisam naročito isticao nekom miroljubivom politikom. To ostavimo po strani. Niti vi mene možete diskvalifikovati zato što ja nisam miroljubiv čovek po vašem ukusu, ali ovde ja govorim o tome da smo mi Srbi snažni kad smo jedinstveni. Plediram na što viši stepen nacionalnog jedinstva Srba, a svestan sam i toga da se Hrvati ne bi ni usudili da krenu na otepljenje i na sukob sa Srbima da nisu imali moćnu podršku iz inostranstva. Svaki put kad su Hrvati nasrtali na srpski narod i činili genocidne radnje, oni su imali podršku ili Austro-Ugarske (Austro-Hungary) ili Hitlerovu (Adolf Hitler), u ovom slučaju podršku Vatikana i svih zapadnih sila. Ali ja bezbroj puta, u raznim mojim govorima i u ovoj knjizi i u onome šta ste juče ovde predočili, što je govor ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala, gospodine Šešelj. Mislim da ste odgovorili na pitanje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ono šta je od značaja za ovo suđenje je sledeće ... Idemo u dva dela. Prvo, moja tvrdnja da ste vi opasan i zao čovek koji ste generisali strahovanje kod dela Srba i pogodne okolnosti za izazivanje nasilja. To je, dakle, generalno moja tvrdnja protiv vas. Drugi deo moje tvrdnje je da optuženi nije ništa učinio da vas spreči ili obeshrabri

SUDIJA ROBINSON: Dozvolite svedoku da prvo odgovori na vašu prvu tvrdnju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Opasan i zao čovek koji stvara strahove kod dela Srba i okolnosti za izazivanje nasilja. O tome se radilo.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: A ja mislim, gospodine Najš, da ste vi pokvaren i podmukao čovek. Najpokvareniji u Haškom tribunalu ...

SUDIJA ROBINSON: Ne, gospodine Šešelj. Gospodine Šešelj, ja sam vam već objasnio da osoba koja unakrsno ispituje može da se koristi veoma

jakim rečima. Može da bude oštra, može da bude agresivna kad vam postavlja pitanje, uključujući i pitanja o vašem karakteru. Vi ste svedok optuženog, vi ste svedok protivničke strane i Tužilaštvo ima pravo da vama iznese svoje teze. Teze Tužilaštva su da ste vi opasna osoba. Ali to ne znači da je on perfidan na bilo koji način. Vi, prema pravilima ovog Suda, ne možete da kažete za tužioca da je perfidan. To možete da kažete za druge svedoke, ali ne za tužioca lično. Prema tome, stvari moraju da budu veoma jasne. Ja neću da vam dozvolim da iznosite navode o karakteru tužioca. To nije dozvoljeno u pravnom sistemu u kom ovde funkcionišemo. Vi možda dolazite iz pravnog sistema u kom niste navikli na oštro unakrsno ispitivanje. Nema ničeg lošeg u ovome šta vam je tužilac rekao. To je teza Tužilaštva i vi na tu tezu morate da odgovorite bez sugerisanja stvari koje, po vašem mišljenju, imaju neke loše veze sa njegovim karakterom. Na tome ću apsolutno da insistiram. Molim vas da sada odovorite na navod da ste vi opasan čovek.

SVEDOK ŠEŠELJ: Rekao je gospodin Najš da sam ja opasan i opak čovek. A on je podmukao, podao i zao čovek i ne može on mene vređati. To su čiste uvrede ...

(...)

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, verovatno je moja greška što sam pokušao da pođem kraćim putem i ja preuzimam odgovornost za svaki dokazni predmet pojedinačno. Sledeći dokazni predmet je jedan video insert. Sada ćemo da podelimo transkript. On je iz aprila 1991. godine. To je insert iz programa senkšn (Sanction). Nadam se da će to da vam bude od pomoći.

(Video snimak)

Vojislav Šešelj: ... nad srpsim narodom poručujemo im: osvetićemo svaki srpski život, a ispostavićemo im račune i za zločine u novijoj prošlosti. Ništa neće ostati nekažnjeno.

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Evo, tako ste vi izneli svoje argumente. Da li smatrate da je to poziv na racionalan odgovor ili na strasti u vašoj publici?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, ja sam veoma strastven čovek i ja računam na ljudske strasti. Ali moj govor je pre rata, u svrhu upozorenja. Ja upozoravam i na osvetu ukoliko se obnovi genocid nad srpskim narodom. I ta pretnja je javno i otvoreno rečena i nije mogla biti jasnija, ali je ona u svrhu odvratanja izrečena.

(...)

TUŽILAC NAJS: Sada ćemo da pogledamo još jedan insert iz emisije "Smrt Jugoslavije" u kom se vidi ovaj svedok.

(Video snimak)

Novinar: Raniji saveznici predsednika Miloševića započeli su da izazivaju sukob između Srba i Srba ...

Vojislav Šešelj: *Srpstvo je u samim korenima ugroženo. Ustaške horde atakuju na srpska sela, na srpske žene i decu. Ustaške horde nastoje da dovrše ono: genocid nad srpskim narodom.*

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste svesni toga da opasnost propagande leži u preuveličavanju rizika sa kojima su možda suočeni ljudi koje želite da mobilizujete? Da li vam je poznat taj osnovni problem propagande?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ovde uopšte nije reč o propagandi. Govorim o realnim činjenicama i ništa nisam preuveličavao.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To mora da bude negde 1990. ili 1991. godine, pre nego što je sukob započeo.

SUDIJA BONOMI: Mogu li ja prvo da pitam. Zbog čega je transkript koji mi imamo drugačiji od onoga što vidimo na titlovima? Da li ima neki razlog za to?

TUŽILAC NAJS: Da, časni Sude. Možda ćete da se setite da smo sa programom "Smrt Jugoslavije" često imali slučaj da se u titlovima više rezimira od onoga šta se govori, šta se transkribuje, tako da ovo šta vi imate je transkript tačno onoga šta je rečeno, reč po reč.

SUDIJA BONOMI: Hvala vam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Razlog zbog čega vas ovo pitam ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Imam primedbu na ovo šta je rekao gospodin Najs. On objašnjava da je u ovom Bi-Bi-Si (BBC) programu se u titlovima više rezimira. To je neistina. U titlovima se brutalno laže, jer vi ste imali prilike da vidite falsifikate onoga šta ja govorim i pokazao sam vam ovde u prevodima, pa ste vraćali prevodioce pet puta da vam prevedu i preveli su tačno. Ovi vaši prevodioci su preveli tačno. A BBC u mnogo slučajeva u tom programu, montiranom i tendencioznom "Smrt Jugoslavije", brutalno laže i falsifikuje ono šta ljudi govore, jer računa da njena publika ne zna srpski jezik, a što se tiče Srba, šta se njih tiče. Tako da je to jedan, jedan potpuno bezvredan dokaz i samo dokaz propagande protiv Srba ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam. Hvala vam, gospodine Miloševiću. Ako budemo uvodili u dokazni materijal ovaj transkript, on mora da bude uveden uz ogradu koju je maločas izrekao gospodin Milošević. Gospodin Milošević, takođe, ima priliku da o tome govori u dodatnom ispitivanju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Čini se da je ovo bilo pred saveznom Skupštinom u Beogradu?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Moguće da je bilo pred saveznom Skupštinom sudeći po velikoj masi ljudi. To je negde u Srbiji. Ovolika masa ljudi nije bila moguća u Srpskoj Krajini. Ovo je bilo u Srbiji. Moguće da je reč o mitingu pred saveznom Skupštinom 15. ili 21. maja 1991. godine, ali nisam potpuno siguran i snimak mi je bio krajnje nejasan. Ne znam da li je kod vas taj slučaj. Meni je i sad zamućen ekran preda mnom ovde. Možda se tu nešto može učiniti ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Treba podesiti ugao.

SVEDOK ŠEŠELJ: Potpuno mi je zamućen ekran. Može stražar da se uveri.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, nas samo zanima, ne u ograničenom smislu, ali u drugom smislu, šta ste vi radili i zbog čega. Nas ne zanima kakav je ovo imalo efekat na odgovornost optuženog. Ali vama je dozvoljeno, bez ikakve primedbe, da se obraćate ljudima na toj osnovi da neke ustaške horde pokušavaju da dovrše genocid. Ko su te ustaške horde na koje ste se pozivali?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ustaške horde su, pre svega, Tuđmanovi pripadnici Zbora nacionalne garde, paravojne formacije koja je nasrtala na srpsko civilno stanovništvo po svim zapadnim srpskim zemljama u sastavu hrvatske federalne jedinice. To su ustaške horde. E sad, što se tiče ovog vašeg stava da je meni dozvoljeno, u Srbiji je pod vlašću gospodina Miloševića bila potpuna sloboda govora. Nit' je ko mogao da mi dozvoljava, niti da mi zabrani da iznesem svoje mišljenje. Po zakonima Srbije, to nije nikakvo krivično delo.

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možda da malo nagnete monitor. Ovaj insert je, časni Sude, prvi put prikazan na srpskoj televiziji, a kasnije je repriziran u jednoj drugoj emisiji koja se zove "Slike i reči mržnje". To je producirala televizija B92 u Beogradu, ali vidimo amblem "RTS" na ovom filmu. To valjda ukazuje koja je originalna kuća to producirala. Nadam se da su svi dobili transkript ...

(Video snimak)

Vojislav Šešelj: Granica Karlobag - Ogulin - Karlovac - Virovitica mora da bude naše opredeljenje i to je granica na koju armija mora povući sve svoje trupe. Ako nije u stanju bez borbe da ih povuče iz Zagreba, treba ih pod borbom povlačiti uz bombardovanje Zagreba. Armija ima još kapaciteta koje uopšte nije upotrebila. Ako su joj trupe ugrožene, ona ima pravo da upotrebi napalm bombe i sve drugo šta ima na svojim lagerima. I tu se ne smemo igrati. Važnije je spasiti jednu vojničku jedinicu, nego se bojati hoće li tamo i neke slučajne žrtve pasti. Pa ko im je krivo, hteli su rat, imaju rat.

(Kraj video snimka)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodin Šešelj je rekao vrlo jasno da je ovo linija na koju armija treba da povuče svoje trupe, "to withdraw" (povući), a ovde se upotrebljava reč "da postavi svoje trupe". Kao da ona dolazi odnekle da postavi svoje trupe. Armija se u to vreme povlači iz Hrvatske i on upotrebljava reč "da povuče" i to dva puta upotrebljava reč "da povuče" svoje trupe na tu liniju, tako da ponovo ovo nije tačno.

SUDIJA ROBINSON: Hvala, gospodine Miloševiću, ali to je vrlo nezgodna greška. Da čujemo ponovo taj insert.

SUDIJA BONOMI: To je jedino razumno tumačenje i to jedino ima nekog smisla.

TUŽILAC NAJS: Ako bi mogli prevodioci da prevedu onako kako čuju ...

(Video snimak)

Vojislav Šešelj: Granica Karlobag – Ogulin – Karlovac – Virovitica mora da bude naše opredeljenje i to je granica na koju armija mora povući sve svoje trupe. Ako nije u stanju bez borbe da ih povuče iz Zagreba, treba ih pod borbom povlačiti uz bombardovanje Zagreba. Armija ima još kapaciteta koje uopšte nije upotrebila. Ako su joj trupe ugrožene, ona ima pravo da upotrebi napalm bombe i sve drugo šta ima na svojim lagerima. I tu se ne smemo igrati. Važnije je spasiti jednu vojničku jedinicu, nego se bojati hoće li tamo i neke slučajne žrtve pasti. Pa ko im je krivo, hteli su rat, imaju rat.

(Kraj video snimka)

SUDIJA ROBINSON: Hvala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovo se dešava u saveznoj Skupštini. Znači, vi se ponašate malo uzdržanije.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne. Ovo se dešava u Skupštini Republike Srbije negde početkom jula 1991. godine. Ja ovde nastupam kao opozicioni narodni poslanik i iznosim svoje političke stavove.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I, između ostalog, vi se zalažete za pravo da se koristi napalm.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja se zalažem da se trupe JNA povuku iz Hrvatske. Iz Zagreba, pre svega i drugih gradova i da to povlačenje obave, pa makar pod borbom. Da koriste sva sredstva koja im stoje na raspolaganju da bi se izvukli.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I ponovo, naravno, govorite o toj liniji Karlobag - Ogulin - Karlovac - Virovitica kao liniji do koje treba da se povuku trupe.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja to zahtevam pošto Hrvati svojim paravojnim snagama napadaju redom sve kasarne po Hrvatskoj. Ja blagovremeno zahtevam da se JNA povuče iz Hrvatske na granicu Karlobag - Ogulin - Karlovac - Virovitica. Nažalost, moj zahtev niko nije prihvatio.

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovaj potencijalni dokazni predmet koji se trenutno pokazuje, nema označen tekst, tako da ću privremeno da ga povučem. Zamoliću vas da ga ostavite na stranu, inače će nam trebati previše vremena da nađemo taj pasus. Ukratko, gospodine Šešelj, radi se o tome da ste vi u toku celog jednog perioda kojim se mi bavimo, skretali pažnju ljudi na stradanje srpskog naroda kroz istoriju, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da. Neprekidno sam skretao pažnju na stradanje srpskog naroda kroz istoriju, a posebno na stradanje srpskog naroda u savremeno doba, čiji sam posmatrač bio.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi ste kategorisali praktično sve Hrvate kao ustaše i skoro da niste pravili nikakvu distinkciju između dobrih i zlih. Sve ste ih stavljali u istu korpu.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To nije tačno. Vi ste sami juče citirali moj tekst gde sam, zapravo, hvalio prave Hrvate. Pravi Hrvati koji još žive u Istri, Kvarneru, Rijeci, gde nije bilo progona Srba. U prvoj polovini 1991. godine širom skoro cele Hrvatske, počinje sistematski progon srpskog naroda i stotine hiljada Srba već beži u Srbiju. A ja ima u vidu još jednu činjenicu, da je Hrvatskom zavladao masovna ustaška histerija u to vreme, slična onoj iz 1941. godine. A upućujem vas na istorijska svedočanstva očevidaca da su Hrvati u Zagrebu lepše i s većim oduševljenjem 1941. godine dočekali Hitlerove trupe ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala, gospodine Šešelj.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Osim što ste hvalili one ljude koje vi definišete Hrvatima, zato jer oni žive u ona dva komadića Hrvatske koje ste vi bili spremni da prihvatite da su Hrvatska, da li sam u pravu da ste vi ostatak njih kategorizovali kao ustaše i da ste time stvorili mnogo emocija?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nije tačno da sam i ostatak Hrvata proglasio u potpunosti za ustaše. Ali vam govorim: masovna ustaška histerija je zavladała u najvećim delovima Hrvatske i u jednom trenutku većina Hrvata se izjašnjavala kao pristalice ustaškog Tuđmanovog režima, toliko je taj režim uzeo maha u Hrvatskoj. I to je ono na šta sam ja alarmirao srpsku javnost.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson.

SUDIJA ROBINSON: Da, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Možda ja ne mogu da nađem, ali ne znam na šta se poziva gospodin Najs. Ovo je prilično opširan tekst. Ima nekih stotinak strana, ako se ne varam ili možda pedesetak ...

SUDIJA ROBINSON: Mislim da je gospodin Najs ovaj tekst povukao. Da li je to ovaj dokument "Gost Radio Indexa".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da. Nismo obeležili pasuse o kojima želim da postavljam pitanja, pa smo to povukli. Imam sad još jedno pitanje za svedoka, a mislim da ću uskoro da pronađem i taj dokument. Dakle, emocije koje ste potpirivali, to je jedna stvar. A kad je reč o drugoj strani, to su prvo bili Hrvati, a zatim Muslimani. Vaš je cilj bio da se oni boje posledica onoga do čega bi moglo da dođe. Kad je reč o Muslimanima, vaša je namera bila da ih navedete da bi oni pod izvesnim okolnostima mogli da budu izbačeni iz zemlje. Da li je to tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nije. Ja nikada nisam rekao da bi muslimani mogli biti ili da bi trebalo biti izbačeni iz zemlje. 1990. godine ja pišem apel Srbima islamske veroispovesti koji počinjem sa "braćo muslimani". Ja se trudim svim silama da se u Bosni i Hercegovini izbegne ratni rasplet, poput onoga u Hrvatskoj. Ali napadam neprekidno islamske fundamentaliste i panislamiste. I ja ne podgrevam emocije te vrste. Ja upozoravam da se zločini nad srpskim narodom u Hrvatskoj ponavljaju i da poprimaju iste oblike poput onih iz Drugog svetskog rata. Uostalom, ja imam u vidu u to isto vreme da izlazi hrvatski poslanik u Saboru, to smo videli na svim televizijama i svoj govor završava starim ustaškim pozdravom koji je isti kao Musolinijev (Benito Mussolini) i Hitlerov. Za skupštinskom govornicom? A vi mislite da se te stvari mogu izvući iz konteksta. Svaki moj govor je moja rekacija na ono još gore šta se dešavalo u Hrvatskoj. U hrvatskom Saboru izlazi poslanik i pozdravlja uzdignutom rukom ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala, gospodine Šešelj.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A sada možemo da pogledamo sledeći dokument, ovaj paragraf . Molim da se da svedoku. Molim svedoka da prvo u srpskom originalu pogleda naslovnu stranu i da nam kaže šta je to?

SUDIJA ROBINSON: Da li je to onaj dokument "Gost radio Indexa"?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da. Pogledajte, molim vas, naslovnu stranu srpskog originala. Podsetite se kakav je to dokument?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ovo je moja knjiga pod naslovom "Kroz politički galimatijas". To je zbirka mojih radio i televizijskih emisija, a objavljena je prvi put 1993. godine u Beogradu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Želim da pogledate samo dva pasusa. Na engleskom je to dno strane 20, a na srpskom mislim ... Pogledajte, molim vas, stranicu 263. Mislim da je to pravi pasus.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Na toj strani nije ništa označeno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne brinite. Pročitajte nam ... Idite, molim vas, do strane 263 i pogledajte paragraf pri dnu te strane. Pročitajte, molim vas, samo prve tri reči tog paragrafa da vidimo da li mislimo na isti paragraf.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: "Najmoćnija je televizija i ona je vrlo opasno sredstvo", je l' to?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da. Dobro. Molim vas da sada pročitate ostatak, a mi ćemo to da pratimo na engleskom.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: "Najmoćnija je televizija i ona je vrlo opasno sredstvo i to se pokazalo na zapadu. Televizija može da bude i izvor jednog mnogo opasnijeg totalitarizma nego što je bio i bio fašizam i komunizam zajedno. Onaj ko vlada televizijom, vlada ljudskom mišlju, vlada emocijama. Recimo, u televiziji, na osnovu kontrole, na dve, tri glavne televizijske kompanije, možete servirati političke stavove svim građanima Amerike. Možete jednostavno modelirati njihovu misao, njihovo ponašanje i slično. To je veoma opasno, ali to zahteva ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zastanite malo, molim vas. Vi ste priznali, znači i prepoznali kakva je moć televizije. U to vreme koje nas zanima, šta biste vi rekli kakav je uticaj imao optuženi na one koji su rukovodili glavnim televizijskim stanicama?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Veoma slab uticaj. Mogao je da ima uticaj samo na jednu televiziju. Na televiziju RTS, odnosno državnu televiziju Srbije, jer je iz njegove partije bio direktor i glavni urednik te televizije. Sve ostale televizije su bile konkurentske i protiv su nastupale gospodina Miloševića i ovo je veoma različita situacija od one u Americi. Sve zapadne televizije, unisono, na totalitarnim principima vode antisrpsku politiku ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Stanite. Ne zanima me Amerika (United States of America). Da li je bilo neke razlike u vašem pristupu televiziji, zavisno od vaših odnosa sa optuženim? Kada ste bili u njegovoj milosti, da li ste imali bolji pristup televiziji nego kada niste bili u milosti?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja nikada nisam bio u milosti niti u nemilosti gospodina Miloševića. Imali smo periode saradnje koji su bili mnogo kraći od perioda dubokih sukoba, a u vreme kada nismo bili u sukobima, i ja i Srpska radikalna stranka smo se češće pojavljivali na državnoj televiziji. Ali naše prisustvo na drugim televizijama od toga, jednostavno, nije zavisilo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I kad biste se pojavili na državnoj televiziji, kao što ste objasnili, a kao i što smo čuli u iskazima drugih svedoka, to je bilo češće kada niste bili u sukobu sa optuženim i optuženi ni na koji način nije pokušao da vas obuzda u vezi s onim šta ste govorili i načinom na koji ste to govorili. On je dozvoljavao da kažete šta god hoćete.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam vam juče rekao, gospodine Najs, da ja nisam konj da me gospodin Milošević obuzdava. Ko god se pojavljivao na državnoj televiziji, slobodno je iznosio svoje mišljenje. Ja sam se mnogo manje pojavljivao na državnoj televiziji nego drugi opozicioni političari. A na državnoj televiziji su to najčešće bili dueli, okrugli stolovi. I niko nikome nije sugerisao šta će izjaviti, niti je mogao da zabrani. Program je išao uživo. Ja nikad nisam pristajao da mi se unapred snima emisija. Bilo je pokušaja, ali ja to nisam prihvatao. Ja sam prihvatao da idem samo u one emisije koje se uživo emituju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A sada sledeći pasus koji jeste označen. Za vas je to na strani 266, a na engleskom je to strana 26 pri vrhu ili dno strane 25. Pogledajte, molim vas, paragraf koji počinje rečima: "Što se tiče Krajine, ako kapituliraju bosanski Srbi ... Vidite li to?"

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro. A sada, na engleskom je to strana 26 i obeleženo je i tu piše sledeće, oko sredine paragrafa: "A ti Srbi, naš narod, ne mogu da ostanu ni u islamskoj džamahiriji, ni u Tuđmanovoj ustaškoj Hrvatskoj. Oni će sigurno da budu proterani, ako ne budu pobijeni. Srbi se sada bore za sopstveni opstanak i u toj borbi oni nemaju više alternativa. Alternativa je ili kapitulacija ili potpuna pobeda. Ako se suprotstavljaju, imaju šanse da pobeđu, a ako kapituliraju, onda definitivno sve gube". Vidite li taj pasus?

Previđio: Ispravka prevodioca. "Da li ste to vi rekli?"

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste ovim rečima razbukitali emocije? Da ili ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa ja ne mogu da shvatim da prevodilac prvo prevodi: "Vidite li taj pasus", pa se onda kaže "da li ste vi to rekli, ispravka prevodioca". Pa kako može tako da pogreši? Naravno, moj odgovor je u oba slučaja pozitivan. Ja sam to rekao i vidim pasus. Ali kako može prevodilac da tako falisifikuje samo pitanje? Moglo je biti nešto delikatnije. Moglo je biti nešto gde bi moj odgovor bio "ne", da je ispravno prevedeno ...

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Idemo sada na jednu drugu temu. To su opet stvari koje ste vi govorili. Možemo li sada da vidimo 25A-5. Gospodine Šešelj, sada se bavimo stvarima koje ste rekli, pogotovo onim delovima u kojima se spominju imena ljudi koji su navedeni kao saizvršioци. Dobro, dakle 25A-1. Za prevodioce, to je 25A-1. To je deo jednog postojećeg dokaznog predmeta 469, tabulator 3. To je sastanak Saveta za koordinaciju državne politike. Da li vam je poznato postojanje nečega što se zvalo Savet za koordinaciju državne politike?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To je jedan organ o kome smo mi već nešto čuli. On se sastajao tokom 1992. godine, ako se ne varam i 1993. godine. Ovaj sastanak je održan 21. januara 1993. godine, a na njemu su učestvovali, između ostalih, ovaj optuženi, Radovan Karadžić i mnogi drugi. Na primer, Mladić. Imate li taj dokument pred sobom?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson.

SUDIJA ROBINSON: Da, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Već sam nekoliko puta upozorio gospodina Najs, a i vas ovde da se ne iskrivljuje objašnjenje ovog Saveta za usaglašavanje državnih stavova. Taj savet je ustanovio tadašnji predsednik Dobrica Ćosić i njegovi su članovi bili predsednici republika i predsednik Vlade.

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Tabulator 39, izvinjavam se ako sam rekao tabulator 3. Vidite, Karadžić ovde kaže sledeće: "Ja mislim da ovo o čemu Jovanović govori se već i u velikoj meri dogodilo. Bilo nas je 50-50 u Zvorniku. Broj stanovnika Zvornika je sada isti, otprilike 50.000, a svi su Srbi. Više od 24.000 Srba iz Zenice i centralne Bosne došlo je i zaustavilo se u Zvorniku. Kad bi nam Srbija pomogla tako da ne prihvatamo izbeglice koje ne

mora da prihvati i da ih vrati, to bi bilo dobro rešenje. Na primer, ako bi svi ljudi iz Zapadne Slavonije ...

SUDIJA ROBINSON: Morate da okrenete transkript na sledeću stranicu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pri vrhu stranice molim. Hvala. "Da ih vrati, to bi bilo dobro rešenje. Na primer, kad bi se svi ljudi iz Zapadne Slavonije vratili i svi oni iz bivše Bosne i Hercegovine koji su u Srbiji, ljudi iz Doboja, Dervente, Odžaka i tako dalje, to bi bilo činjenično stanje stvari koje više niko ne bi mogao da promeni. Ne samo da bi trebalo vratiti vojne obveznike, nego i porodice na lokacije gde nema rata i gde je sloboda"

Prevodioci: Ovo je prevod sa engleskog prevoda zapisnika.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Prvo, ima li tu nečega u ovome šta je rekao Karadžić, sa čime se vi činjenično ne slažete?

SUDIJA ROBINSON: Recite nam kada je to rečeno?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Na sastanku 21. januara 1993. godine. To je postojeći dokazni predmet, Savet za usaglašavanje stavova državne politike. Ponekad se to naziva i Savet za koordinaciju ili usklađivanje. Dakle, gospodine Šešelj, recite da li postoji nešto u ovome šta sam vam ja sada pročitao, šta je rekao Karadžić, a s čime se vi činjenično ne slažete?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, vi meni niste da li nijedan dokaz da je to rekao Karadžić. Ako se taj sastanak i održao, ja na njemu nisam bio prisutan i ja ne znam da li je uopšte na njemu bio Karadžić i da li je uopšte ovo govorio. A niste mi dali ni celovit dokument. Vi o ovome treba da pitate ljude koji su navodno bili na sastanku. Što se tiče činjenica, šta bi ja to ovde mogao da potvrdim ili da opovrgnem? Koje su to činjenice? On ovde iznosi, navodno iznosi, pitanje da li uopšte on ovo govori, stavove, a ne činjenice. Ovde nekih posebnih činjenica nema.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelj, pitanje tužioca je da li se vi slažete ili ne sa tim šta je rekao Karadžić?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa ja uopšte ne znam da li je ovo Karadžić rekao ili ne. Niti mogu da se slažem ili ne slažem.

SUDIJA ROBINSON: Pretpostavite da je on to rekao. Dakle, ako pretpostavimo da je on to rekao, da li se vi s tim slažete ili se ne slažete?

SVEDOK ŠEŠELJ: Sa čim treba da se složim? Možete li da budete precizniji?

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, budite precizniji.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mogu da budem precizniji. Ako imate problema da vidite koje se činjenice spominju u ovom pasusu, reći ću vam sledeće. Da li ste vi učestvovali u događajima u Zvorniku 1992. godine?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja nisam učestvovao ni u kakvim događajima u Zvorniku 1992. godine, ali jesu dobrovoljci Srpske radikalne stranke u sastavu JNA, na samom početku rata.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Jeste li vi držali neke govore u vezi sa onim šta se odigralo u Zvorniku 1992. godine, na primer, da ohrabrite vaše trupe?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nisam bio u Zvorniku i tamo nisam držao govore.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Bez obzira na to, trupe Srpske radikalne stranke su tamo bile i vi sigurno znate šta se tamo dogodilo, jer rekli ste nam da ste vi o tome dobijali informacije.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vidite, ovde se opisuje potpuna promena nacionalnog sastava Zvornika, od 50-50, sada je Srba 100 posto. Dakle, to je činjenični deo onoga šta govori Karadžić. Pitanje je: da li je on u pravu kada to kaže?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, tamo nije bilo nikakvih trupa Srpske radikalne stranke, niti je ikad Srpska radikalna stranka imala svoje trupe. Dobrovoljci Srpske radikalne stranke bili su u Zvorniku u sastavu JNA dok je tamo bila JNA. Što se tiče etničke strukture stanovništva Zvornika, po mojim saznanjima tamo je pre rata zaista živelo pola Srba, pola Muslimana, otprilike, ne znam tačan omer, ali otprilike toliko. Međutim, u toku rata mnogo je Muslimana napustilo Zvornik, a u Zvornik su se naseljavale srpske izbeglice iz krajeva pod muslimanskom kontrolom, to je činjenica. Ja mogu u tom smislu, dakle, da svedočim ili ne svedočim o činjenicama, ali apstrahujući da li je ovo zaista rekao Radovan Karadžić ili nije, jer ja ne znam da li je on to rekao. A vi hoćete da ovaj dokument unesete, kao da ja potvrđujem da je on to rekao ili da li se ja slažem sa Karadžićem. Ja da sam se u svemu slagao sa Karadžićem, mi bismo bili u istoj partiji ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj ...

SUDIJA BONOMI: Mene stalno frustrira kada vi ne odgovarate na pitanja. Sada ste odgovorili na ovo pitanje veoma dobro, veoma jasno. Meni je teško da razumem zašto vi stalno pogrešno tumačite ono šta se od vas traži. Ovaj dokument je već uvršten u spis u ovom suđenju. On se ne uvrštava preko vas. Vama je postavljeno jednostavno pitanje: da li su činjenice navedene ovde tačne ili ne. Niko vas nikada nije pitao da potvrdite da je Karadžić to zaista rekao ili ne. Zato, molim vas lepo, da pažljivo slušate pitanja koja vam se postavljaju i da odgovarate na pitanja koja vam se postavljaju. Tako ćemo da radimo mnogo bolje i mnogo brže.

SVEDOK ŠEŠELJ: Gospodine Bonomi (Bonomy), kada mi se precizno postavi pitanje, ja dajem veoma precizan odgovor. Ako je pitanje o etničkoj strukturi stanovnika Zvornika, ja mogu da dam odgovor po svojim saznanjima. Ali ova dva lista papira za mene nisu nikakav dokument. Da mi je ovo bar dato kao dokument, pa da govorim o dokumentu. Zaista ...

SUDIJA BONOMI: I dalje ćemo da se razlikujemo u mišljenjima o tome da li vi zaista odgovarate na pitanja koja vam se postavljaju. Molim vas lepo da to pokušate da uradite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možete li da nam, na osnovu vaših širokih saznanja o događajima, objasnite kako se to dogodilo da je 50 posto muslimanskog stanovništva iz grada Zvornika nestalo?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson.

SUDIJA ROBINSON: Da, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Od gospodina Najsa je nekorektno, jer Šešelj nije izjavio da je 50 posto stanovnika Zvornika nestalo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, mislim da razumete šta vas pitam? Odgovorite na pitanje, molim vas?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, u Zvorniku je bilo nekih zločina, po mojim saznanjima. Neki od tih zločina su procesuirani 1993. godine, neki se upravo procesuiraju u Beogradu. Neki još nisu procesuirani. Dakle, ja ne isključujem mogućnost tih zločina. Međutim, ogromna većina muslimanskog stanovništva je napustila Zvornik. Neki su došli u Srbiju. Neki su prešli preko Drine u Mali Zvornik gde su imali prijatelje, rođake, takođe Muslimane i gde su se osećali sigurnim. Pretpostavljam da je većina otišla na teritoriju pod muslimanskom kontrolom.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A šta ih je to odande isteralo?

SUDIJA BONOMI: Evo, gledajte. Ovo je izvrstan primer. Pitanje je glasilo koji je uzrok, zašto se to dogodilo, ali vi na to niste odgovorili.

SVEDOK ŠEŠELJ: Šta su sve mogli da budu uzroci. Prvo, ratna atmosfera. Pre rata iz Zvornika je otišlo mnogo i Srba i Muslimana. U toku rata mnogi Muslimani civili su se povukli sa svojim paravojnim formacijama, neki su prešli u Srbiju, neki su posle borbi u Zvorniku, napustili Zvornik i otišli na teritoriju pod muslimanskom kontrolom. Tako ja vidim šta se dogodilo. Ako je vaše pitanje da li je neki i oteran, možda je. Ne isključujem tu mogućnost da su neki Muslimani i oterani, ali koji?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ko ih je oterao?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Po mojim saznanjima JNA ih sigurno nije oterala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pa ko ih je onda oterao? Pazite, vi tvrdite da imate široka saznanja. U mnogim prilikama veoma detaljna saznanja o svim događajima koji se spominju u ovoj optužnici. Vi nam kažete da mnogo čitate, da ste dobro informisani. Ovde je došlo do potpune promene nacionalnog sastava stanovništva. Ko je isterao te ljude?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja opet tvrdim da većina nije isterana, a možda su neki i isterani, ali ja nisam prisustvovao. Kako ja da svedočim? Vi hoćete da vam ja tačno kažem taj i taj je isterivao tu Muslimane. Da znam, ja bih vam odmah rekao. Ja znam ponešto o Žutim osama. Mogu da znam o još nekim paravojnim formacijama na određenim mestima. Ali da znam svaki detalj koji se desio u Zvorniku, to je zaista iluzorno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gledajte, vi na mnogo načina kažete da sve znate i da ste svugde bili prisutni. Recite nam ko bi to naveo paravojne formacije da isteruju ljude iz Zvornika? Pomozite nam.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ako mislite da ih je neki faktor vlasti naveo, onda ne verujem. Međutim vi znate da su paravojne formacije obično kriminalne bande. Mogla je atmosfera u kojoj deluje neka od paravojnih formacija da utiče na to da ljudi beže i takve su se stvari i dešavale. Ali konkretno u Zvorniku ... Kako vi od mene tražite da vam odgovorim na nemoguće. I opet kažete da ja tvrdim da sve znam. A ja sam vas juče upozorio: samo Bog zna sve, a ja znam mnogo, mnogo, mnogo manje od toga. Znam više od vas, ali to ne znači da znam sve. Vi sad od mene tražite da svedočim o nečemu o čemu ja, praktično, pojma nemam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vidite, vi ste nam u vašem iskazu govorili o opasnostima od paravojnih formacija. Čuli smo isto tako šta ste vi rekli o moći televizije. Isto tako, iz prethodnih svedočenja u ovom Sudu znamo da može da dođe do okolnosti u kojima će da se počine najteži zločini, genocidni zločini i slični na raznim mestima, kao rezultat onoga šta na vrhu rade političari i drugi. Ako, kao što vi ovde kažete, se ovde radilo o slobodnim, nezavisnim paravojnim grupama koje su iz Zvornika izbacile polovinu ili otprilike polovinu stanovništva, ko je pre toga stvorio atmosferu u kojoj je nešto tako moglo da se dogodi? Jeste li to bili vi? Ili je to bio ovaj optuženi? Recite nam.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, vi opet dezinterpretirate ono šta sam rekao. Nije većina Muslimana oterana iz Zvornika. Ne isključujem mogućnost da su neki od njih i oterani, kao što su i neki ubijeni. Te činjenice se valjda ne mogu sporiti da je bilo Muslimana civila koji su ubijeni. Ali većina je otišla iz raznih razloga. Mnogi su otišli pre rata kao i Srbi. Atmosfera je bila takva. Neki su se povukli sa svojim paravojnim formacijama, neki su posle

otišli. Ali kako se to konkretno odvijalo, kako bih ja to mogao da svedočim? A vi onda dezinterpretirate i kažete: svi su oterani ili većina je oterana. Ja apsolutno u to ne verujem. Ja kažem, bilo je incidentnih situacija, bilo je i ubistava, bilo je i pljački ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ... bilo je progona. Sad, što se tiče paravojnih formacija, kad se JNA povukla ... Znači, situacija u vezi sa funkcionisanjem vlasti je bila prilično haotična. Haotična situacija stvara uslove za pojavu paravojnih formacija, jer kriminalci žele da ratne prilike iskoriste u svoje kriminalne svrhe. To, dakle, nema spora. Mogao je neko i iz vlasti da ima dosluha sa paravojnim formacijama, ali ja o tome ne mogu izneti konkretne činjenice ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ko je iz tih vlasti ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne znam ko. Iz lokalne vlasti je možda neko imao. Ja vam sada nagađam. Vi mene terate da nagađam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelji, zadržaćemo se par minuta na Zvorniku. Vi znate iz pretpretresnog podneska iz važećeg Predmeta, a i sami ste o tome govorili, da je svedok ili potencijalni svedok Almir Seferović rekao da ste vi održali govor u Malom Zvorniku u proleće 1992. godine i rekli ste nešto u sledećem smislu: "Draga četnička braćo preko Drine, vi ste najhrabriji. Mi ćemo Bosnu očistiti od pagana i pokazaćemo im put koji će ih odvesti na istok gde im je i mesto". Recite nam sledeće: da li ste vi preko Drine u Malom Zvorniku održali govor u proleće 1992. godine?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Po mom sećanju, ja sam početkom 1992. godine bio na osvećenju jedne crkve u selu pored Malog Zvornika, ali ne mogu se tačno setiti u koje vreme. Svakako mnogo pre rata. Ali taj vam je svedok lažan. Nikad takvu izjavu u svom govoru nisam dao.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ima li nešto šta ste, ipak, rekli kao ohrabrenje Srbima s druge strane reke, u Zvorniku?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Moglo je da bude, svakako. Koliko se sećam, tamo je već bio neki problem, jer je neki srpski taksista bio ubijen i moguće je da sam o tome govorio, ali biste trebali da imate moj govor, a ne tuđu lažnu interpretaciju. Ali nisam sigurno nikoga u Bosni mogao nazvati paganima. To je apsolutno nemoguće. Nisam toliko glup. Nisam toliko neobrazovan. To bi bio potpuni promašaj. Ispao bih idiot da sam rekao da su pagani. Pazite, islam, kao monoteistička religija, je mnogo više monoteistička nego hrišćanstvo. U islamu postoji samo jedan bog i nema ni svetog trojstva, nema ni svetaca, ni ovoga ni onoga i nemoguće je da tako nešto izgovorim. Apsolutno je nemoguće. A mogao sam da napadnem panislamiste koji žele da

otcepe Bosnu i Hercegovinu od Jugoslavije i tako dalje. To je sve moguće, ali biste morali onda da imate originalni govor. Ovo šta vaš lažni svedok kaže, to je apsolutno nemoguće.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ima toliko puno vaših knjiga da je nemoguće da se prouče i pretraže na način koji bi bio poželjan ili dovoljan. Da li možete da se setite da li ste negde objavili govor koji ste održali u Malom Zvorniku 1992. godine?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Gospodine Najsi, ja imam mnogo knjiga, ali njih je moguće temeljito obraditi i to naći. Vi imate resurse, a ja trenutno ne raspolazem resursima koji bi to mogli obraditi. A sve govore ... U principu, sve govore koje je neko od mojih ljudi snimio, ja sam objavljivao. Mogao se desiti negde neki govor koji nije snimljen, pa da zbog toga nije objavljen. Desilo mi se da sam imao televizijsku emisiju u Leskovcu, kod Leskovca na jugu Srbije ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. To je dosta. Dva preliminarne pitanja pre nego što vam pokažem jedan video insert. Vi ste svoje dobrovoljce poslali ili su vaši dobrovoljci poslani da idu u Zvornik koji je preko Drine. Zbog čega su oni išli tamo? Šta je trebalo da rade?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Oni su poslani kao vojnici JNA, kao dobrovoljci u jedinicama JNA i pre njihovog slanja ja nisam ni znao da oni idu u Zvornik. Oni su išli tamo gde je nadležna komanda JNA smatrala da treba da budu angažovani, a nama su samo saopštavane želje koliki im broj dobrovoljca treba i kad treba da dođu u kasarnu u Bujanj potoku.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ko vam je rekao koliko je dobrovoljca potrebno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne znam tačno ko. Neko iz Generalštaba.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zar zaista ne znate? Stvarno ne znate ko je tražio da se vaši dobrovoljci pošalju?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pazite, mi smo imali Ratni štab u Srpskoj radikalnoj stranci. Na čelu tog ratnog štaba bio je moj potpredsednik. On je u moje ime išao u Generalštab, dogovarao i na osnovu toga su dobrovoljci sazivani. Ja se tehničkim poslovima nisam bavio. Ali, iza slanja dobrovoljca Srpske radikalne stranke u JNA, stojim ja pre svega, kao predsednik stranke. A to su tehničke stvari, koji broj, kada ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovo je, recimo, iz Generalštaba. Na primer, nijedan političar nije mogao da bude uključen u slanje dobrovoljaca u Zvornik. Da li je to tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne. Nijedan političar. Moj potpredsednik, Ljubiša Petković, čiju izjavu imate, kontaktirao je sa Generalštabom. Njegovi najčešći kontakti su bili sa generalom Domazetovićem i on je mene povremeno izveštavao o tim kontaktima, ali ne o svim tehničkim pojedinostima, jer to nije ni bilo bitno. Bitno je da je Generalštab saopštavao svoje želje i potrebe i bitno je da smo mi u granicama naših mogućnosti dovodili dobrovoljce iz raznih krajeva Srbije, čak iz Crne Gore i upućivali tamo gde je Generalštab naložio.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li vam je možda Bogdanović zatražio da se pošalju dobrovoljci?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne. Mislite na Radmila Bogdanovića, bivšeg ministra unutrašnjih poslova ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, da ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ... ili na nekog drugog?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, na tog Bogdanovića mislim. I optuženi vam, takođe, nije tražio dobrovoljce?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Imam još jedno pitanje za vas pe nego što pogledamo taj video insert. Crvene beretke, dajte nam još jednom vašu definiciju ko su bile Crvene beretke?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Crvene beretke su bile razne vrste jedinica koje su imali crvene kape na glavama. Jedino takvo pojmovno određenje može biti umesno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je ikad bila neka konkretna jedinica kojom je komandovala neka konkretna osoba, poznata pod nazivom "Crvene beretke"?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Jedinica koja je imala zvanični naziv "Crvene beretke" nije postojala. Postojale su razne jedinice čiji su pripadnici nosili crvene beretke. Ovi koji su u Golubiću bili u centru za obuku kapetana Dragana, na primer. S njima sam se i sukobljavao. Čak sam ih javno i napadao. Rekao sam vam već, u Republici Srpskoj, našao sam u presudi ovoga Suda, da se na dva, tri mesta govori o izviđačkoj jedinici, odnosno interventnom vodu Crvene beretke u okviru Bratunačke brigade.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Rekli ste mi o jednoj jedinici koja je bila osnovana 1996. godine. O čemu se tu radilo? Da li su to bile Crvene beretke ili tako nešto?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Oni su imali u javnosti, u narodu, naziv Crvene beretke, a zvanični naziv je bio Jedinica za specijalne operacije Službe državne bezbednosti Srbije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pod čijom kontrolom?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Službe državne bezbednosti Srbije.

Mislim da je prvi komandant bio Franko Simatović Frenki ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A ko je bio starešina, komandant?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Mislim da je prvi komandant bio Franko Simatović Frenki, ako me sećanje dobro služi, a posle njega je bio Milorad Luković Legija ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. I on i njegova jedinica su počeli da postoje 1996. godine i ni dan ranije, je li tako?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Franko Simatović Frenki nije počeo da postoji 1996. godine. On je postojao i ranije i, po mojim saznanjima je čak bio i dobrovoljc u Srpskoj Krajini, ali ja vam ne bih mogao pouzdano reći gde, jer ga nikada nisam video, nikad ga nisam sreo, dok nije došao ovde u zatvor...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zaustavite se, molim vas. Ako niste razumeli moje pitanje, ja ću da ga postavim ponovo, na drugi način. Da li je ta zvanična jedinica kojom je rukovodio Simatović, postojala samo od 1996. godine ili je postojala i pre 1996. godine?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ta jedinica postojala je samo od 1996. godine. Ljudi koji su ušli u njen sastav 1996. godine, uglavnom su ratni veterani koji su se borili i ranije. Neki su bili kod kapetana Dragana, neki su bili Arkanovi "Tigrovi", moguće da je među njima bilo i dobrovoljca Srpske radikalne stranke, ja nijedno ime sad ne bih mogao da vam pomenem i bilo je drugih ljudi koji su se istakli u ratu. Cilj je bio da se odaberu najbolji borci, po mojim saznanjima.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Nemojte da upadate u klopku davanja odgovora za koje mislite da se očekuje ili želi od vas. Samo razmislite o ovome. S obzirom na vaše stavove, na vašu ulogu u vašoj partiji i vaš odnos sa ovim optuženim i tako dalje, da li postoji bilo kakva mogućnost da vas namerno nisu obavestavali, da su vas namerno držali u neznanju što se tiče postojanja specijalne jedinice pod komandom Simatovića, između 1991. i 1996. godine?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, niko nije bio dužan da me obavesti, jer ja nisam bio čovek vlasti, nego političar iz opozicije. Drugo, ja pravim jasnu distinkciju između Crvenih beretki formiranih 1996. godine i raznih jedinica koje su popularno tako nazivane, koje su postojale ranije. Od početka je kapetan Dragan nosio crvenu beretku i njegovi ljudi su tako nazivani. Ja sam čak s njima i u sukob dolazio i javno ih i napadao zbog izvesnih stvari, što možete, takođe, naći u nekim ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nisam siguran da ste odgovorili na moje pitanje i ja pokušavam da vam dam priliku da smireno o tome razmislite. Ako vam treba, potrošite na to nekoliko trenutaka. Postaviću pitanje ponovo. Da li postoji neka mogućnost da su vas namerno držali u neznanju o postojanju Specijalne jedinice pod komandom Simatovića koja je postojala između 1991. i 1996. godine?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, niko nije imao obavezu ... Ja sam vrlo smiren i to inputiranje vam ništa ne vredi. Niko nije imao obavezu načelno da me o bilo čemu obaveštava, pogotovo da mi daje obaveštenja te vrste. Po mojim saznanjima, Franko Simatović Frenki je bio dobrovoljac u Krajini i po mojim saznanjima on je bio komandant neke tamo jedinice, ali ja ga nikada nisam sreo dok nije došao ovde u zatvor, a za njega sam znao, za njega sam čuo, a često sam ga i napadao, koliko se sećam.

SUDIJA BONOMI: Ja imam samo jedno pitanje u vezi sa dobrovoljcima. Da li je Socijalistička partija Srbije imala neku strukturu za obezbeđivanje dobrovoljaca Jugoslovenskoj narodnoj armiji?

SVEDOK ŠEŠELJ: Po mojim saznanjima ne, nikada. Po mojim saznanjima Socijalistička partija Srbije se nikada nije bavila prikupljanjem dobrovoljaca.

SUDIJA BONOMI: Znači, to je bila karakteristika stranaka koje su bile više nacionalističke, po svojim tendencijama?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ne samo to. I nacionalističke i opozicione, ali to su mogle biti stranke masovnog karaktera. A Socijalistička partija Srbije, po mom mišljenju, je bila stranka birokratskog karaktera. Znače, u nju je više bio uključen državni činovnički aparat. To je stranka koja je, na neki način, nasledila vlast. Kada je Savez komunista sa Socijalističkim savezom transformisan u Socijalističku partiju Srbije, onda su ti isti kadrovi koji su bili u državnim strukturama uglavnom nastavili da deluju kroz Socijalističku partiju. Nije to bila partija spontano iznikla i masovnog karaktera, kao što su to bile opozicione partije.

SUDIJA BONOMI: Da li bih pogrešio ako bih smatrao da je čudno da jedna politička partija ima zadatak ili sama preuzme na sebe dužnost da organizuje dobrovoljce za vojsku savezne države?

SVEDOK ŠEŠELJ: To nije čudno, ako se ima u vidu situacija u kojoj se nalazila država u to vreme. Situacija je bila vrlo knufuzna, haotična i odziv na mobilizaciju u Srbiji je bio prilično loš, na mobilizaciju koju je provodila JNA, iz ideoloških razloga. A mi smo se, na neki način, trudili da razbijemo te ideološke tabue.

SUDIJA BONOMI: Hvala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da se vratimo na Crvene beretke. Vi, zapravo, znate za Crvene beretke kao za jedinicu pod komandom Simatovića koja je postojala od 1991. godine, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Po mojim saznanjima Franko Simatović je bio neko vreme kao dobrovoljac tamo i on je bio vezan za taj centar za obuku kapetana Dragana u Golubiću i ljudi koji su prošli tu obuku, nosili su na svojim glavama crvene beretke i zbog toga su tako nazivani. Bilo je slučajeva da su čak povremeno i naše dobrovoljce tamo upućivali.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I vi znate, jer sami ste nam to rekli u glavnom ispitivanju, da je stvaranjem nekih vrsta paravojnih formacija 1991. godine koja su trebale da uzdrma vlast i ono šta se zove monopol nasilja policije i vojske, dakle da se uzdrma ta struktura i taj monopol i to nije nešto šta bi optuženi sam mogao da radi. To ne bi bilo prikladno. Vama je to jasno, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I ključno je za odbranu ovog optuženog da pokuša da dokaže da takva jedinica nije osnovana 1991. godine, jer za to ne bi bilo nikavog opravdanja i zbog toga ja vama tvrdim da ste potpuno neiskreni i nepošteni pred ovim sudom kada kažete da ne znate za njeno postojanje i da niste znali da ona postoji?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja tvrdim da ste vi potpuno nepošteni, gospodine Najš, a tvrdim, takođe ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelj, nemojte uporno da nastavljate sa takvim odgovorima. Savršeno je prikladno i normalno da gospodin Najš vama uputi da ste neiskreni ili nepošteni. Za vas, međutim, nije prikladno da kažete tako nešto za gospodina Najša. On vama iznosi svoju tezu i vi morate da shvatite tu osnovnu razliku. Na osnovu instrukcija koje on ima i na osnovu svog dokaznog materijala koji smo čuli na ovom suđenju, on tvrdi da je vaš odgovor neiskren, neistinit, nepošten. Odgovorite tako da pri tom ne tvrdite da je gospodin Najš nepošten ili neiskren.

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zahvalan sam. Moje pitanje vama je sledeće: od ključne je važnosti za odbranu ovog optuženog da pokuša da dokaže da takva jedinica, kao što su Crvene beretke pod kontrolom Simatovića, nije bila formirana 1991. godine. Za njega je to veoma bitno, jer, kao što ste sami priznali, ne bi bilo opravdanja da se takva jedinica formira i to je osnova moje tvrdnje vama da ste savršeno nepošteni pred ovim Sudom kada tvrdite da niste znali za njeno postojanje?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vi ste, gospodine Najs, savršeno nečastan čovek i lažov i perfidan i pokvaren ...

TUŽILAC NAJS: Da pređemo na sledeće pitanje?

SUDIJA ROBINSON: Da, pređite.

TUŽILAC NAJS: Moram da kažem nešto šta sam govorio i ranije. Očigledno je od samog početka da ovaj svedok pokušava da skrene pažnju tako što svako pitanje čini ili pretvara u lično i mislim da će to da nastavi da radi sve dok misli da je to u njegovom interesu. Možemo li da pogledamo ...

(...)

TUŽILAC NAJS: Sada onda počinjemo da delimo primerak za prvi insert koji je iz ovog intervjua. Pošto nema teksta na monitoru, na samom filmu, neko bi trebalo da čita. Ne znam da li neko od prevodilaca može da čita ovaj prevod koji se upravo deli i ako ne mogu da unesu eventualne ispravke tokom filma, zamolio bih da ih kažu na kraju. Pokišaćemo taj metod, uz dozvolu Suda. Gospođa Diklić (Diklich) mi predlaže, to je vrlo dobar predlog, da ako pravimo pauzu posle svakih nekoliko rečenica u kabini, to bi bilo bolje, da bismo imali vremena da unesemo eventualne ispravke. Molim gospodnju Diklić da pusti snimak. Ovo je isto iz programa "senkšn".

(Video snimak)

Vojslav Šešelj: ... oružje, samo smo upisivali dobrovoljce i eventualno smo ih slali ako je to bilo potrebno s vremena na vreme, ali to su bile vrlo male grupe. 1991. godine počinjemo masovnije da organizujemo dobrovoljce i da ih upućujemo na već formirane frontove. Posebno u Istočnu Slavoniju, ovde na istoku Republike Srpske Krajine. Naši dobrovoljci su se posebno pokazali u borbi u Borovu selu koja je bila 2. maja 1991. godine i tada su porazili jače hrvatske snage, hrvatske policijske i parapolicijske snage. Oružje smo dobijali od Miloševićeve policije.

Od tadašnjeg, prvo od tadašnjeg ministra unutrašnjih poslova Radmika Bogdanovića, pa kad je on smenjen, od njegovog naslednika. I dobijali smo staro naoružanje iz skladišta Teritorijalne odbrane. To su bile stare američke puške tipa "tompson" (Thompson) koje su odavno povučene iz upotrebe. To su bile stare puške M48, takozvane "tandžare".

Dakle, sve ono šta je bilo zastarelo, što je vojska odavno izbacila iz upotrebe, što su držali ponegde u skladištima Teritorijalne odbrane, eto, bilo im žao da se to definitivno uništi, samo su nam to dali. Ali s tim oružijem, mi smo pobedili moderno naoružane Hrvate.

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, u toku ovog odgovora Lauri Silber (Laura Silber) u filmu "Smrt Jugoslavije", vi ste rekli da ste dobijali oružje od Miloševićeve policije, od tadašnjeg ministra unutrašnjih poslova, Radmila Bogdanovića, a kasnije od njegovog naslednika na tom mestu. Da li je to tačno ili nije tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Celi ovaj intervju koji je trajao oko sat vremena, ja sam objavio u jednoj od svojih knjiga i to ste mogli, takođe, da pronađete. Dakle, ja ne sporim taj intervju. Ali iz razloga političke propagande, u celu priču sam ubacio gospodina Miloševića i Radmila Bogdanovića, želeći da njih iznerviram i izazovem njihovu što više nekontrolisanu političku reakciju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Gospodine Šešelj, ja ću da iznesem ovu tvrdnju samo jednom, mada se ona odnosi i na sve ostalo šta ćemo da vidimo. Ovo šta kažete, da ste lagali Lauru Silber na ovu temu, a vi ste to pominjali i u glavnom ispitivanju, je nešto šta i vi i optuženi znate da vi to morate da kažete, da biste se izvukli iz onoga šta ova traka otkriva i da vi lažete Sud kada kažete ove stvari o Miloševiću i Bogdanoviću, iz razloga koje ste upravo rekli, u 1995. godini. Da li me razumete? To je sve deo jedne namere da zavarate ovaj Sud kad kažete da ste lagali Lauru Silber koja vas je intervjuisala?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja nemam iz čega ovde da se izvlačim. Ja sam ponosan na ulogu dobrovoljaca u borbi u Borovu selu, dobrovoljaca Srpske radikalne stranke i do kraja života ću ostati ponosan na to. Drugo, oružje je već bilo zatečeno u selu kada su došli dobrovoljci, a ja, vodeći propagandni rat protiv gospodina Miloševića, njega u svakom nastupu pokušavam uvući u nešto što bi mu bilo krajnje neprijatno. Kao što, sa druge strane, režim protiv mene vodi propagandni ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zaustavimo se ovde na trenutak. Ja vam dajem priliku da detaljno odgovorite na te stvari ...

SUDIJA BONOMI: Mogu li ja da postavim pitanje? Na koji bi način ovo moglo da natera gospodina Miloševića da se oseća neugodno?

SVEDOK ŠEŠELJ: Zato što je gospodin Milošević u to vreme imao vrlo dobre odnose sa zapadnim silama, što je prihvatao zapadne mirovne inicijative, navodno mirovne i što smo bili u sukobu od Vens - Ovenovog plana (Vance - Owen Plan) pa sve do početka 1998. godine. To je vreme, koliko mene sećanje služi, neposredno pred Dejtonski sporazum (Dayton Accord). Kad je ta emisija snimana? Gospodin Najs možda ima podatak. Dobro bi bilo da kaže datum kad je razgovor vođen. Iz datuma kada je vođen

razgovor, videće se moja tadašnja politička namera, da naškodim politički gospodinu Miloševiću.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Taj intervju je održan marta 1995. godine ...

SUDIJA ROBINSON: Znači, to je, onda, jedan primer vašeg bombastičnog nastupa?

SVEDOK ŠEŠELJ: U martu 1995. godine ja sam tek izašao iz zatvora u koji me je strpala vlast gospodina Miloševića. Ja sam izašao krajem januara, 30 ... 29. januara iz zatvora i ja, izlazeći iz zatvora sa nekoliko hiljada ljudi, prolazim pored sedišta Predsedništva Srbije gde je sedeo gospodin Milošević i držim govor, gde ga napadam najgorim mogućim rečima. Šta mi je palo na pamet, šta mi je mašta dozvolila, ja sam protiv gospodina Miloševića tih dana i meseci izgovarao i misleći uvek na ono šta će mu najviše političke štete naneti s obzirom na njegovu tadašnju političku poziciju i takvih mojih govora iz tog vremena 1995. godine možete naći veći broj.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Šešelji, imajte na umu da se ovde govori o događajima iz 1991. godine. Mnogo toga se dogodilo u Jugoslaviji između 1991. i 1995. godine. Kako ovo šta ste ovde rekli, što srpskom narodu pokazuje da je gospodin Milošević pomagao jednu uspešnu kampanju 1991. godine, može njemu politički da škodi, a vama da koristi 1995. godine?

SVEDOK ŠEŠELJ: To je vrlo logično. Ja dajem intervju novinarki BBC koju su njene gazde poslale u Srbiju da napravi materijal za tu njihovu emisiju koja je bila u ko zna koliko nastavaka. Ja ponavljam nešto šta su i zapadni mediji i domaći antisrpski mediji protiv gospodina Miloševića iznosili u propagandnoj kampanji 1991. godine, 1992. godine, 1993. godine. Polovinom 1993. godine, oni prekidaju propagandnu kampanju. Ja onda potenciram sve te argumente koji su već iznošeni. Sve to šta sam ja te 1995. godine govorio protiv gospodina Miloševića, možete naći u zapadnim medijima i antisrpskim medijima u Srbiji prethodnih godina. Oni su to obustavili, a ja neprekidno onda to ponavljam i čačkam, čačkam gde god mogu ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelji, govorite tiše i sporije.

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja te 1995. godine ponovo odlazim u zatvor. Negde 2. juna uhapšen sam u Gnjilanu (Gjilan) sa svojim saradnicima. I opet dva meseca u zatvoru. Dakle, mene vlast gospodina Miloševića u zatvor, a ja držim govore koji su najneprijatniji za gospodina Miloševića.

SUDIJA BONOMI: Gledajte, možda ne možete da mi pomognete, ali vi sada uopšte niste odgovorili na pitanje. Ja sam hteo da čujem kako bi to gospodinu Miloševiću moglo da nanese štetu 1995. godine. Nisam hteo još jedanput da čujem priču od vas o vašim velikim uspesima, o tome šta ste sve

radili kad ste pokušavali da ga dovedete u nezgodan položaj. Recite mi, kako ova priča o događajima iz 1991. godine, ispričana 1995. godine, njemu može da izazove poteškoće u njegovim odnosima sa zapadom ili sa ljudima u Srbiji? Meni se čini da ova priča samo pojačava njegov položaj.

SVEDOK ŠEŠELJ: Ova priča nije mogla nikako da pojačava njegov položaj. Ova priča remeti političku atmosferu u Srbiji. Negde te godine i partija gospodina Miloševića nastupa sa tezom "Mir nema alternativu" i uz zaglušujuću buku širi se ta teza. A mi srpski radikali na određeni način se osećamo egzistencijalno pogođeni prihvatanjem Vens - Ovenovog plana i kasnijim odnosom između rukovodstva u Srbiji i odnosa u Republici Srpskoj. Tu je blokada Republike Srpske. Ja tada držim veliki miting u Loznici. Organizujemo marš na Drini. Maltene na silu prelazimo granicu na Drini, dakle u jednoj uzavreloj atmosferi koristim sve šta u tom trenutku pomislim da bi moglo biti korisno. E sad, šta je problem? Problem je što gospodin Najs nalazi kratke izvode iz te kampanje koju smo vodili. Kad bi se sagledali svi moji govori iz tog vremena koje ima gospodin Najs na raspolaganju, onda bi se mogla kompletna slika te kampanje steći. A ovde se nađu dve, tri rečenice i sad je to ključno. Znači, gospodina Bogdanovića napadam kao jednog od članova rukovodstva Socijalističke partije, imajući u vidu pretpostavku da je i on učestvovao u otimanju naših poslaničkih mandata u saveznoj Skupštini. 1993. godine ga optužujem da je jedan od učesnika puča protiv Karadžića u Banja Luci ...

SUDIJA BONOMI: Vi se opet udaljavate od teme. Još jedna stvar u vezi sa ovim insertom iz te emisije. Utisak koji se stiče iz ovoga je da su dobrovoljci bili grupa za sebe. Ovde piše: " Naši dobrovoljci su se posebno pokazali u borbi u Borovu selu kad su porazili mnogo jače hrvatske snage" i onda niže dole kažete: "Mi smo sa tim oružjem porazili mnogo modernije opremljene Hrvate". Da li se iz toga stiče pogrešan utisak da je to sukob između snaga Srbije koji su bili, manje-više, vaši dobrovoljci i nekog drugog?

SVEDOK ŠEŠELJ: Apsolutno pogrešno, gospodine Bonomi. Dobrovoljci Srpske radikalne stranke su bili u sastavu Teritorijalne odbrane Borova sela, pod komandom Vukašina Šoškoćanina i na njegov poziv ja sam poslao dobrovoljce. Tužilaštvo ima na raspolaganju, ubeđen sam i moj govor na mitingu u Borovu selu u aprilu mesecu pred slanje dobrovoljca, kad sam ja obećao da ćemo to uraditi na poziv Vukašina Šoškoćanina. Drugo, mi ... Ja se identifikujem sa svim srpskim ratnim naporima u ovom ratu, bilo da je reč o JNA, bilo da je reč o srpskoj vojsci Krajine, bilo da je reč o Vojsci Republike Srpske.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelj, da vidim da li sam razumeo ovo objašnjenje koje ste dali. Rekavši: "Mi smo dobili oružije od Miloševićeve policije" vi ste ojačali stav koji je zapad imao o gospodinu Miloševiću kao o osobi koja je potpirivala sukob sa Hrvatskom. Znači, vi ste na taj način ojačali jedan negativan utisak koji su oni imali o gospodinu Miloševiću. Da li to vi kažete?

SVEDOK ŠEŠELJ: Da. Ja sam ga obnavljao u vreme kada je zapad izgubio taj utisak i kad je počeo da naziva Miloševića glavnim faktorom mira na Balkanu, ja obnavljam ono šta je zapad dve godine Do dve godine ranije o njemu iznosio. Ja preuzimam arsenal, misleći da je gospodin Milošević promenio politiku i napadam ga sad onim arsenalom kojim ga je zapad ranije napadao. Dakle, ja ne utvrđujem tadašnju zapadnu poziciju. Daću vam još jedan primer da bi vam bilo jasnije. 1995. godine mi srpski radikali smo kategorički protiv Dejtonskog sporazuma i mi držimo na "Studiju B" i na još nekim medijima u Srbiji propagandne govore, organizujemo emisije i tako dalje. Dolazi Voren Kristofer (Warren Christopher), američki ministar inostranih poslova u Beograd. Gospodin Milošević mu se žalio na kampanju koju Srpska radikalna stranka provodi protiv Dejtonskog sporazuma preko "Studia B" koji je važio za prozapadnu televiziju. Voren Kristofer na to, po mojim saznanjima, to mi nikada nije potvrdio gospodin Milošević, kako sam ja tada saznao iz nekih drugih izvora, pa kaže: "Što to tolerišete?" Posle toga Nebojša Čović, jedan od ključnih ljudi socijalističkog režima, sada opozicionar, odnosno sada pripadnik novog režima, Nebojša Čović poništava privatizaciju "Studija B" i uspostavlja prinudnu upravu kako bi srpski radikali bili potpuno blokirani na tom mediju. Zašto vam ovako opširno govorim? Zato što je potrebno imati u vidu istorijski kontekst. Treba imati u vidu i šta je sve režim protiv mene izgovarao u to vreme i kako me optuživao. Kao što ste danas imali priliku da vidite, gospodin Najs kaže za mene da sam lažov, ja za njega da je lažov. Neki čelnik režima gospodina Miloševića za mene kaže jednu stvar. Ja gledam u tom trenutku da smislim nešto najbolnije da uzvratim.

SUDIJA ROBINSON: Hvala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Tri pitanja pre nego što napustimo ovaj pasus. Ja bih želeo da vi odgovorite na to, ako možete sa da ili ne, zato jer je to vrsta pitanja na koje može da se odgovori sa da ili ne. Ono šta ste vi ovde rekli o Miloševićevoj policiji i Bogdanoviću je netačno. Da li je to tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da, ono šta sam u ovoj emisiji rekao je bilo netačno i bilo je u sklopu mog propagandnog rata protiv

gospodina Miloševića. Neću vam ni na jedno pitanje odgovoriti samo sa da ili ne. To je nemoguće ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, ja mislim da pod ovim okolnostima on ima pravo na dodatno objašnjenje. Kako glasi sledeće pitanje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako vi tako želite, časni Sude. Sledeće pitanje je veoma jednostavno. Gospodine Šešelj, vaša je namera u to vreme bila da kažete nešto netačno. Da ili ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da, u sklopu propagandnih napora Srpske radikalne stranke protiv vlasti gospodina Miloševića i njega lično. I ovo je nešto najblaže što sam ja tada izgovarao. Ima mnogo, mnogo oštrijih stvari.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znači, to je bila laž.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Kad biste vi, gospodine Najs, bili obrazovan čovek, onda biste čitali i knjigu Hane Arent (Hannah Arendt) "Istina i laž u politici" (Truth and Lies in Politics).

TUŽILAC NAJS: Ja predlažem da isključite mikrofon svedoku ...

SUDIJA BONOMI: Gospodine Šešelj, morate da imate na umu da ste vi znali da se taj intervju snima za emitovanje. To znači da kad ja sedim pred mojim televizorom i gledam, onda kada ta informacija dođe do mene, ja to vidim kao laž. Vi to možda smatrate propagandom unutar Srbije, ali nekom poput mene ko jednostavno sedi i gleda televiziju, to predstavlja laž.

SVEDOK ŠEŠELJ: Da, ali vi koji sedite i gledate televiziju u Velikoj Britaniji (Great Britain) navikli ste na takve vrste laži preko vaših medija, jer ih oni neprekidno produkuju. Pogotovo kada je reč o Srbima, prosto ste zasipani lažima.

SUDIJA BONOMI: Govorim u lično ime. Ja smatram da to nije prigodan način da se doda objašnjenje odgovoru. Ja se slažem sa tim da postoje trenuci kada odgovoriti samo sa da ili ne ne bi bilo dovoljno za kompletan odgovor. Međutim, ovo je primer jedne besmislene zloupotrebe i vi niste imali nikakve potrebe da dodate to objašnjenje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, vi se možda ne sećate, ali juče sam vas zamolio da date objašnjenje vaših neiskrenih odgovora u periodu nakon 1993. godine. Vi ste objasnili da ste želeli da kažete neke netačne stvari o optuženom Miloševiću, a sada je jasno da ste vi želeli da kažete i neke netačne stvari o Bogdanoviću. O kome ste još želeli da govorite netačne stvari u periodu koji je prethodio davanju ovog intervjuja? Koga ste vi još hteli pogrešno da ocrtate? Miloševića, Bogdanovića, koga još?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Sve ljude tadašnjeg režima. Nekada sam kombinovao istinite činjenice sa izmišljenim. Nekada je to bila više ili manje uverljiva kombinacija. Nekada je svima, najčešće je svima bilo jasno da ja to najčešće izgovaram zbog napada, da bih napao što efektivnije, a ne zato što su to realne činjenice. Kod svih mojih napada na gospodina Miloševića, najveći deo Srbije se smejao, a ja sam stekao oreol hrabrog čoveka i popularnog čoveka i to je doprinelo popularnosti moje partije, jer smeo je da mu kaže ovo, smeo je da mu kaže ono, sme da ga uvredi, sme da ga ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Recite nam, molim vas, koji je naslov knjige u kojoj je objavljen ovaj intervju, kako bismo to mogli da pronađemo? Koji je naslov knjige u kojoj je preštampan ovaj intervju?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vi ste to dobili u jednoj od 80 knjiga. Ja se sad ne bih mogao setiti naslova, ali to su knjige koje predstavljaju zbornike mojih intervjuova otprilike iz 1995. godine. To vam nije teško da nađete. U celosti sam objavio. To je oko sat vremena trajalo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Recite nam onda ovo, ako uspemo da pronađemo ovu knjigu, da li ćemo onda u njoj da pronađemo i vaše objašnjenje da je taj intervju delimično bio namerno netačan ili takvog objašnjenja u njoj neće da bude?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zašto neće?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Zato što je i ta knjiga izašla u isto vreme i što sam objavio ... Dok sam bio u zatvoru, četiri meseca sam bio u zatvoru pod vlašću gospodina Miloševića, objavio sam knjigu takvih zbornika, takvih intervjuova pod naslovom "Crveni tiranin sa Dedinja", "Žari pali, dedinjski dizdare", "Preti li nam slobotomija", "Miloševićev zajam za preporod Kipra (Cyprus)". Te četiri knjige sam objavio dok sam bio u zatvoru. Imate sve četiri te knjige, predao sam ih tamo. Znači i u zatvoru ja gledam da ga napadnem, gledam da ga uvredim, gledam da ga politički pogodim kako će mu biti najneprijatnije. I nije ovo nikakav izuzetak. Sve moje knjige koje sadrže intervjuove iz tog vremena su takve, slične, istovrsne. Zašto sam ih objavio? Objavio sam ih u to vreme da bih izazvao taj efekat. A kasnije, kada sam počeo da objavljujem sabrana dela ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zaustavite se, molim vas ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne sviđa vam se odgovor. Hoćete...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I moje poslednje pitanje pre nego što pređemo na sledeći video insert je sledeće: da li je to tačno, mislim da ste to juče potvrdili ...

SUDIJA BONONI: Samo jedna stvar. Ja ne mogu da pustim da jedan ovakav komentar prođe. Niko vas nije prekinuo u odgovoru. Vi ste prekinuti zato jer niste odgovorili na pitanje. Morate to da shvatite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala, časni Sude. Možete li, molim vas, da potvrdite kao što ste, mislim, potvrdili juče ...

SVEDOK ŠEŠELJ: Da li sada treba da nastavim sa odgovorom?

SUDIJA ROBINSON: Ne, odgovorite na pitanje koje vam se sada postavlja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je to tačno, mislim da ste to juče potvrdili, da sve do trenutka kada ste počeli ovde da svedočite za ovog optuženog, vi nikada u javnosti niste pokušali da ispravite ono šta ste rekli u intervjuima za emisiju "Smrt Jugoslavije"?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To nije tačno. Ja sam to objasnio u više intervjuova koje sam davao 1998., 1999. godine i kasnijih godina. I sinoć sam zadužio članove mog pravnog saveta da mi do ponedeljka pripreme tačne podatke. I ja mislim da ću u utorak već moći da vam dam tačne podatke kad sam šta od toga objašnjavao, pošto ja sam nemam vremena da to listam, jer su to ogromni tomovi. Ali ja sam više puta javno davao objašnjenja o tome ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelji, objasnili ste to da je 1998. i 1999. godine. veliki deo onoga šta ste ranije rekli bila tek bombastična propaganda

SVEDOK ŠEŠELJ: Da.

SUDIJA ROBINSON: Dobro. Onda je u interesu optuženog da vam postavi pitanja o tim materijalima prilikom dodatnog ispitivanja,

TUŽILAC NAJS: Jedna tehnička stvar, nema veze sa ovim, da svedok u toku svog svedočenja sa nekim drugim razgovara, čak i sa svojim pravnim savetnicima, jeste nešto šta bi trebalo da se razmotri, imajući u vidu uobičajenu zabranu govorenja sa drugima. Molim da se poslednjem dokumentu da dokazni broj?

Sekretar: Transkript će da nosi broj 884.

TUŽILAC NAJS: A sada molim da se pusti 25C ...

SVEDOK ŠEŠELJ: Gospodine Robinson, mogu li nešto da kažem. Veoma je važno.

SUDIJA ROBINSON: Da.

SVEDOK ŠEŠELJ: Ni sa kim živim ne razgovaram o sadržini mog svedočenja. Ovde mi je bila potrebna tehnička pomoć. Ja svakog utorka imam razgovore sa članovima stručnog tima koji pomaže moju odbranu. Ja sam dao zadatke da mi se tehnički uradi posao. A ono šta razgovaram u tim razgovorima, mogu biti odjeci u medijima ovoga, onoga i tako dalje. O

sadržaju svedočenja ja ni sam kim ne razgovaram, iako me niste nikada upozorili da to ne smem. Ja sam to odnekud čuo da je ta praksa i da to ne treba da se radi.

SUDIJA ROBINSON: Da, čuo sam objašnjenje.

TUŽILAC NAJS: A sada molim da se pusti sledeći deo istog snimka. Veoma je kratak. Mislim da kroz to možemo da prođemo po istom sistemu. Sada ćemo da pustimo ceo insert. Neko će da pročita i onda će da kaže na kraju da li je potrebno nešto da se ispravi. Pretresno veće će verovatno da zanima jedna konkretna reč. Tu se spominje jedna boja, pa da vidimo šta ćemo da čujemo naših prevodilaca. Molim snimak. Pitanje se neće čuti, ali ono može da se nasluti iz snimka: "Kada ste primali oružije, da li je to bilo uz Miloševićovo znanje ili preko policije?"

(Video snimak)

Vojislav Šešelj: *To je bilo sve sa Miloševićevim saznanjem. Tu nema nikakve sumnje. I ključni ljudi iz policije s kojima smo tada ostvarili saradnju, bili su Radmilo Bogdanović, Mihalj Kertes i drugi. Franko Simatović zvani "Frenki" i tako dalje, koji je komandovao Crvenim beretkama posle i tako dalje. Zatim iz Generalštaba najviše smo saradivali sa generalom Domazetovićem koji je bio zamenik načelnika Generalštaba ...*

(Kraj video snimka)

Prevodioci: Prevodioci su čuli Crvene beretke.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Gospodine Šešelj, u ovom delu intervjuja rekli ste da je dobijanje oružja uvek bilo uz znanje Miloševića. Nema sumnje i da su ključni ljudi s kojima ste saradivali bili Radmilo Bogdanović, Mihalj Kertes i drugi. Da li je to istina ili ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je bilo neistinито i sa jasnom političkom namerom. Istinit je ovaj deo da smo o tom pitanju saradivali sa generalom Domazetovićem iz Generalštaba JNA a što se tiče Borova sela, da je oružje već zatečeno u Teritorijalnoj odbrani Borova sela, a ovde sam hteo da prozovem i Radmila Bogdanovića i Mihalja Kertesa i insistiram da se sa Frankom Simatovićem nikad u životu nisam sreo. Ako nađete ijedan podatak da sam se bilo gde sreo sa Frankom Simatovićem, ja ću vam priznati da ste sve u pravu u ovom opovrgavanju mog svedočenja. Apsolutno se nikad nisam sreo dok nije došao ovde u zatvor. Nisam znao kako uživo izgleda. Ali, on je već bio na glasu ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, pomozite nam, molim vas, oko ovog objašnjenja. Zbog čega ste imenovali Frankija Simatovića koji je

bio, takođe, poznat kao "Frenki" i koji je kasnije komandovao Crvenim beretkama, zbog čega ste imenovali čoveka koga nikad ranije niste sreli?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Zato što je ta jedinica, koja je formirana u Golubiću, tako nazivana i to je jedna jedinica. Druga jedinica je formirana u Srbiji 1996. godine i Franko Simatović je postao njen komandant, jer je imao veliko ratno iskustvo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kada je ta jedinica bila formirana u Golubiću?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja ne znam kada je formirana, ali ona je tamo postojala već 1991. godine. I ona je postojala i nakon što je kapetan Dragan oteran iz Srpske Krajine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Izvinite što ja ne razumem uvek najbolje, ali rekli ste u pretposlednjem odgovoru: "jedinica koja je formirana u Golubiću je bila tako nazivana. Bila je nazivana 'Crvene beretke'." Da li se sećate da sam vas sasvim nedavno pitao da definišete Crvene beretke i vi ste isključili sve mogućnosti osim verzije da je ona formirana 1996. godine. Kakve sve ovo ima veze s tim? Kakve veze imaju Crvene beretke iz Golubića sa svim ovim?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vi mene dezinterpretirate. To nije istina, jednostavno, što vi sada iznosite. Ja sam vam više puta rekao da su postojale razne jedinice koje su popularno nazivane "Crvenim beretkama". Nijedna nije imala zvanični naziv "Crvene beretke". Ni jedna jedina. Ni ona koja je formirana u Srbiji 1996. godine, ni ona koja je formirana u srpskoj Krajini, ni one koje su postojale u Republici Srpskoj. Nijedna nije jedinica, ja insistiram na tome, nijedna nije imala zvanični naziv "Crvene beretke". Narod ih je nazivao "Crvenim beretkama" zbog crvenih kapa na glavi. Nijedna nije takav zvanični naziv imala. Kapetan Dragan je paradirao s tom crvenom beretkom 1991. godine, neprekidno.

SUDIJA BONOMI: Odgovor koji ste tada dali je sledeći: "Ja vrlo strogo razgraničavam Crvene beretke koje su formirane 1996. godine i razne druge jedinice koje su popularno nazivane tim imenom". Da li sad hoćete da promenite taj odgovor.

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa sve ovo šta sam sad rekao slaže se s tim, gospodine Bonomi. Ali ni ove koje su formirane 1996. godine nisu imale zvanični naziv "Crvene beretke". One su nazivane u narodu "Crvenim beretkama", a imale su zvanični naziv "Jedinica za specijalne operacije". Uopšte nema kolizije između moje ranije izjave i sadašnje. Ni u čemu. Potpuno je podudarna.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Koja je bila prva jedinica Crvenih beretki, ako je takvih uopšte bilo, koja je bila jedinice Službe državne bezbednosti? Koja je prva jedinica tako formirana?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Teško mi je na to odgovoriti koja je prva, jer nemam pouzdana saznanja. Jedna od prvih je svakako ta bila kapetana Dragana. Da li baš ona prva ili ne, ne bih se mogao zakleti. A možda je baš ona bila ta prva koja je u narodu tako nazivana. Ali ona je bila u sastavu Srpske Vojske Krajine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da se vratimo na ovaj paragraf ...

SUDIJA KVON: Nisam siguran da je svedok razumeo pitanje. Pitali su vas za prvu jedinicu Crvenih beretki koja je bila deo Službe državne bezbednosti. Vi ste govorili o jedinici kapetana Dragana. Da li je ta jedinica, jedinica kapetana Dragana bila prva koja je bila deo Službe državne bezbednosti?

SVEDOK ŠEŠELJ: To nije kako sam ja razumeo pitanje. Ja mislim da je pitanje bilo koja je prva, izuzev ove jedinice Službe državne bezbednosti, koja je formirana 1996. godine. Jesam li ja dobro razumeo to pitanje?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim da je sudija Kvon (Kwon) shvatio da postoji nesporazum i zahvalan sam mu zbog toga. Ja bih bio zahvalan Sudu da završi ovaj deo mog ispitivanja, da preuzme ovo pitanje ili mogu i ja da završim? Kako god sudije žele. Sudija Kvon je postavio veoma relevantno pitanje, ispravljajući nedostatak u mom pitanju. Prema vašem svedočenju, kada je prvi put da je neka jedinica Crvenih beretki mogla da bude formirana kao Jedinica za specijalne operacije Službe državne bezbednosti? 1991., 1992., 1993., 1994., 1995. ili 1996. godine. Kada?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prema mojim saznanjima, to je bilo 1996. godine. Tada je formirana JSO. Pre 1996. godine, ne postoji jedinica koja se naziva JSO, Jedinica za specijalne operacije, u to sam siguran.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ali u tu jedinicu ulaze mnogi koji su se u ratu borili u raznim drugim jedinicama, pa i u onim koje su nazivane "Crvenim beretkama".

SUDIJA BONOMI: Znači kada ste vi govorili o Crvenim beretkama, koga ste vi imali u vidu?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa ja sam bio u sukobu sa tim Crvenim beretkama u Srpskoj Krajini kada sam bio u Krajini. Bio sam u sukobu sa kapetanom Draganom.

SUDIJA BONOMI: Kada ste govorili o Crvenim beretkama pod komandom Simatovića koga ste imali u vidu?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pazite, treba razgraničiti Simatovićevu ulogu u ratu u Krajini gde se on pojavljivao kao dobrovoljac, od uloge koju je on imao od 1996. godine pa naovamo.

SUDIJA BONOMI: Ali kad ste govorili o Crvenim beretkama u intervjuu na koga ste mislili?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa mislio sam na njega. Pazite, po mojim saznanjima, čak neki ...

SUDIJA BONOMI: Sačekajte. Izvinite, šta mislite kada kažete "na njega"?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa na Franka Simatovića Frenkija. Po mojim saznanjima, gospodine Bonomi ...

SUDIJA BONOMI: Da, ali koje su to Crvene beretke o kojima ste govorili u intervjuu, rekavši da im on komanduje?

SVEDOK ŠEŠELJ: To su Crvene beretke koje su se borile u Krajini. I još jednu stvar da vam kažem. Po mojim saznanjima, čak su i dobrovoljci Srpske radikalne stranke povremeno upućivani. Dolazili su avionima u Udbinu, u Krajinu, pa su neki od njih upućivani u centar u Golubić, a kapetan Dragan se javno hvalio kako je neke od njih vratio nazad, kako mu nisu odgovarali, nisu bili ošišani ili obrijani i tako dalje. To je, dakle, ono šta su činjenice. A vi ako želite iz tih činjenica konstruisati bilo šta, to je druga stvar.

SUDIJA BONOMI: Očigledno nisu činjenice, pošto vi kažete da je to netačna informacija. Hoću da kažem, ako jesu činjenice, hoću da ih jasno shvatim. Ali ako vi kažete da kad ste davali ovaj intervju, govorili ste o grupi poznatoj kao "Crvene beretke" pod komandom Simatovića, ja bih hteo da mi kažete koja je to grupa bila?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja vam kažem da su to bile Crvene beretke koje su deystvovala kao sastavni deo Vojske Republike Srpske Krajine.

SUDIJA BONOMI: A Simatović je imao neku ulogu u komandi nad tom jedinicom?

SVEDOK ŠEŠELJ: On je bio jedno vreme tamo kao dobrovoljac. Ja ne bih mogao jasno da vam to vreme razgraničim. Ali je bio tamo, po mojim saznanjima, kao dobrovoljac i učestvovao u borbama i to ratno iskustvo koje je stekao, bila je preporuka da on postane komandant JSO 1996. godine.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Najs, izvolite ...

SUDIJA KVON: Gospodine Najs, podsetite me, molim vas, na datum tog intervjuja.

TUŽILAC NAJS: Mart 1995. godine, kako piše u ovom transkriptu koji nam je dala sama televizija.

SUDIJA KVON: Znači to je bilo pre formiranja JSO?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Prema našem dokaznom materijalu koji ovaj svedok, naravno, osporava ... Dakle, 1995. godine, znači pre nego što je ona formirana, po njegovom svedočenju. Potpuno ste u pravu. Gospodine Šešelj, možda biste hteli da odgovorite na pitanje koje je postavio sudija? Vi ste obrazovan. Čuli ste šta je on rekao. Shvatate u čemu je poteškoća? Ako je nešto osnovano 1996. godine, makar bili i sveznajući, vi ne znate šta će da dođe u budućnosti, šta će da se desi. Zato nam objasnite, molim vas objasnite Sudu kako ste mogli da znate, kako ste mogli da kažete da će Frenki Simatović da komanduje Crvenim beretkama kasnije? Ili imate moć predviđanja?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja ovakav bezobrazluk u životu nisam video. Ovde stoji: "Who commanded with the Red Berets later?" Dakle, "Ko je komandovao Crvenim beretkama kasnije?" Ja ne kažem on će u budućnosti. Ja nigde ne kažem "Who will command", ni u vašem prevodu ovde. Ja ne kažem "On će komandovati Crvenim beretkama", nego je on kasnije komandovao. Nije na samom početku rata bilo te jedinice.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, kad vas uhvatimo u nečemu, nemojte samo da pojačavate ton i nemojte da vičete. Da se vratimo na pitanje i ja ću da ga razbijem na nekoliko jednostavnih delova, da svi mogu da prate. Predstavljeni su vam jasni dokazi da je Simatović kontrolisao jednu jedinicu koja je formirana 1996. godine. Teza Tužilaštva je, kao što znate, da to nije istina, da su Crvene beretke formirane kao jedinica 1991. godine. Vi sada govorite o jednom periodu početkom 1991. godine i koristite rečenicu "Frenki, koji je kasnije komandovao Crvenim beretkama". Prema vašim tvrdnjama, "kasnije" može da znači samo 1996. godine i takav odgovor je nemoguće da dajete 1995. godine. Vaš odgovor se uklapa sa dokaznim materijalom Tužilaštva da je 1990. godine ili na samom početku 1991. godine, Frenki bio neko ko će kasnije da komanduje Crvenim beretkama. Mi želimo da znamo sledeće. Kako ste mogli da kažete tako nešto što se uklapa u tezu Tužilaštva?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Gospodine Najs, niste vi mene ni u čemu uhvatili, nego ja vas i retorski sam povisio ton, da bi to bilo upečatljivije. Drugo, na samom početku sukoba, jedinica koja je popularno nazivana "Crvene beretke", nije bilo. Ona je formirana u toku sukoba kad je formiran i centar u Golubiću pod komandom kapetana Dragana. Kad kažem "koji je komandovao kasnije Crvenim beretkama", ja ne govorim "komandovaće on od 1996. godine i ja to prognoziram", nego se on tada pojavio kao dobrovoljac i bio tamo komandant. I to da je Frenki bio u srpskoj Krajini nije tajna za stanovnike Srpske Krajine, niti, koliko ja znam, on to negira. Ovde je nešto drugo problem. Vi želite da dokažete da je ova jedinica kojom je Frenki

komandovao u Krajini, formacijski bila u sastavu Službe državne bezbednosti Srbije. E to nije istina. E to nije istina.

(...)

TUŽILAC NAJS: Možemo li da pogledamo sledeći insert iz istog intervjua. Ovo kažem za prevodioce, 25D. Možda će oni da dobiju drugi prevod. Nisam siguran. Časni sude, uz vašu dozvolu gledaćemo jedno po jedno pitanje i odgovor. Onda ću da zamolim prevodioce u kabini da čitaju prevod koji je svima podeljen i da provere ceo odgovor, da vide da li je prevod tačan i onda kada pređemo ceo transkript, ukoliko je ovo prihvatljivo, postaviću svoja pitanja svedoku. Molim da gospođa Diklić pusti snimak, prvo pitanje i odgovor.

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja nisam dobio transkript na srpskom jeziku.

(Video snimak)

Laura Silber: Jeste li bili u Zvorniku 1992. godine ili vaše jedinice?

Vojislav Šešelj: Da, naši dobrovoljci su bili u Zvorniku. Učestvovali su i Arkanovi dobrovoljci i bila je još neka formacija ovoga Žučić koji je bio pod komandom policije, a sad mu sude za ratne zločine.

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS: Sledeće pitanje i odgovor su malo duži.

(Video snimak)

Laura Silber: Da li ste dobili naređenje od Beograda, da li ste dobili ...

Vojislav Šešelj: Da. Mi nikad nismo dobijali naređenje. Uvek je to bila molba. Zamoli nas Milošević, zamoli nas Radmilo Bogdanović, zamoli nas neki general, recimo Domazetović ili neko drugi i kaže: "Treba toliko i toliko dobrovoljaca za to i to mesto" i mi skupimo toliko dobrovoljaca. Kad kažu: "Treba najiskusniji", mi uzmemo najiskusnije. Kad kažu "Mogu i oni koji nisu sa velikim iskustvom, jer nije nešto posebno opasno" onda i druge upućujemo. Uvek je to tako bilo.

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS: Vidim klimanje glavom iz kabine. Ovo je, izgleda, tačno. Sledeće pitanje i odgovor.

(Video snimak)

Vojislav Šešelj: 1992. godine u maju mesecu ja počinjem intenzivno da se viđam sa Miloševićem. I tada je svaki put Milošević direktno tražio da se uključe dobrovoljci. Mislim, to nas nije trebalo ubeđivati mnogo. Mi smo to shvatali i kao

svoju dužnost, kao svoju obavezu, jedino oko tog rasporeda, gde su najpotrebniji, jer su bili na glasu kao najhrabriji i najsposobniji i najdisciplinovaniji.

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS: I sada poslednji, veoma dugačak odgovor na poslednje pitanje.

(Video snimak)

Laura Silber: ... kako je išao razgovor sa predsednikom Miloševićem?

Vojislav Šešelj: To su uvek sve bili brzi dogovori. Recimo, kad je Tuđman 1993. godine napao Počitelj, Divoselo i Čitluk, Milošević je imao tu neke dogovore s njim, ali se, izgleda, Tuđman nije držao do kraja. Neka je tu mučka bila njihova. Tu je Milošević bio razočaran Tuđmanovim ponašanjem i u poslednji trenutak onda odlučio da se upute dobrovoljci. Zvao me je. Ja sam odmah došao kod njega. Kaže: "treba 3.000 do 4.000 dobrovoljaca da se uputi na područje Divosela, Čitluka i Počitelja." Za dva dana mi smo imali oko 3.500 dobrovoljaca i oko 300 je Arkan poslao tamo. Za dva dana bukvalno je to iz Beograda upućeno. Tu nikad problema nije bilo. Tu smo se vrlo brzo sporazumevali. Uvek je to bilo u nekoliko reči. Treba da se ide – ide se.

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, u vezi sa poslednjim odgovorom u svrhe zapisnika, prevodioci nisu pročitali nijedan deo pitanja. Možda se to nije ni čulo na traci. Ne znam da li su uspeli da provere?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pitanje koje je prethodilo odgovoru koji mene zanima, časni Sude, je ovo šta ću da pročitam iz transkripta i to uvek može da se ospori i istraži. Pitanje koje se nalazi u transkriptu vodi do sledećeg odgovora. Laura Silber kaže: "Možete li da nam ispričate o jednom takvom razgovoru u vezi sa mestom gde ćete da odete ili gde ćete da pošaljete svoje jedinice? Kako bi išao vaš razgovor sa predsednikom Miloševićem s tim u vezi?" A odgovor je bio, kako smo čuli, da su to uvek bili brzi dogovori. Gospodine Šešelj, u vezi sa ova četiri odgovora iz ovog dela transkripta, kada su vas pitali da li ste vi ili vaša jedinica bili u Zvorniku 1992. godine, vi ste odgovorili: "Da, naši dobrovoljci su bili u Zvorniku. Učestvovali su i Arkanovi dobrovoljci i bila je još neka formacija ovoga Žučić koji je bio pod komandom policije, a sad mu sude za ratne zločine". Da li je taj odgovor bio tačan i istinit?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne. Tačan je samo prvi deo odgovora da su naši dobrovoljci bili u Zvorniku i da su Arkanovi dobrovoljci bili u Zvorniku. Tačno je i to da je bio Žučić. Već je počelo suđenje Žučići i njegovom bratu i ja pokušavam ovako na silu da ga povezujem sa policijom,

napadajući tako režim. Intrigirajući pomalo u tome. Još i ne kažem pod kojom policijom. Da li je to tamošnja lokalna ili policija iz Srbije. Ja jednu intrigu lansiram ovde u nadi da će ona izazvati neku političku pometnju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako nije bio pod komandom policije, pod čijom je on onda komandom bio?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Po mom mišljenju on je formirao jednu paravojnu formaciju kriminalnog karaktera, a pod čijom je komandom bio, valjda će se videti u procesu koji se sada vodi u Beogradu. Ja nisam lično tamo bio da to vidim. Ali hteo sam jednu intrigu da serviram u javnost i da neku zabunu izazovem oko toga.

SUDIJA BONOMI: Po vašem shvatanju, kada je trebalo da se emituje ovaj program?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa mislio sam da će odmah biti emitovan?

SUDIJA BONOMI: Gde? Izvinite, gde?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa pošto je to bila ...

SUDIJA BONOMI: Izvinite, gde je, po vašem mišljenju, to trebalo da se emituje?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pošto je to bila BBC serija, mislio sam da će prvo BBC emitovati preko svoje mreže, a da će onda preko svog servisa biti distribuisano ko zna kojoj sve televiziji, kao što se i desilo. Dakle, imao sam pred sobom jednu baš široku tribinu. Iskoristio sam je da gađam režim i to iznoseći takve insinucije za koje sam bio ubeđen da će biti bolne i za gospodina Miloševića i za ostale čelnike vlasti.

SUDIJA BONOMI: Hvala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako ste hteli da naudite optuženom Miloševiću, zašto niste rekli "pod komandom Miloševića", zašto ste ovde rekli "pod komandom policije"? Zašto niste Miloševića direktno spomenuli? Zašto ste direktno spomenuli pod komandom policije?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa zato što onda ne bi bilo ubedljivo. Čak i da sam konkretizovao neku policiju, ne bi bilo dovoljno ubedljivo. Ovako sam pomenuo policiju pa se ne zna je li ova, je li ona, ili ovako ili onako. Tako je lakše servirano. Znao, da sam rekao "bio je gospodin Milošević u Zvorniku, komandovao srpskim snagama", onda bi ova novinarka rekla "ovaj je lud". Pošto sam ja to znao da uvijem u jednu formu koja je mogla da prođe, ja sam to tako uvio. Imao sam jasan politički cilj. Nisam imao razloga da imam obzira prema gospodinu Miloševiću i njegovoj vlasti u to vreme i gađao sam. Čim sam izašao iz zatvora, ja sam na zatvorskoj kapiji krajem januara držao slične govore i nema koje uvredljive izraze nisam koristio.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro. Pomozite nam da razumemo način na koji se vi obraćate vašoj publici, u ovom slučaju to je Laura Silber. Znači, vi kažete, "ja realnost mogu da promenim malo ovom malom laži i to će onda da ima direktan efekat na moju publiku". Da li na taj način funkcioniše vaš um?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Na taj način funkcionira teorija specijalnog rata koja je na zapadu specijalno razvijana, a koju sam ja, takođe sistematski, učio. Od poznate knjige Lidela Harta (Liddel Hart) "Strategija posebnog nastupanja" (The Strategy of Special Action) iz pedesetih godina pa do kraja sedamdesetih godina, sve šta je o specijalnom psihološkom ratu objavljeno, ja sam pročitao.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Naravno, jedna od stvari koja može da se vidi iz ovog video snimka, da ste vi obučeni u odelo, da gledate osobu koja vas intervjuiše pravo u oči i to nam govori da vi takvu laž možete da izreknete, a da se to ne primeti u vašem ponašanju. Vi ste vrlo uverljivi kada govorite takve stvari, kad lažete, bar tako kažete.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Gospodine Najs, želeo bih i vama da ste uverljivi kad lažete, ali vi nikad niste bili uverljivi kada lažete. Ja sam ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelj, ponovo vas upozoravam na ovakvu vrstu komentara.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nastavljam sa sledećim pitanjem, uz vašu dozvolu. Vaši su dobrovoljci bili u Zvorniku. Arkanovi dobrovoljci su bili u Zvorniku. Šta kažete, po čijim su uputstvima oni tamo bili? Šta biste vi rekli da vas je Laura Silber dalje pitala pod čijim su instrukcijama oni tamo bili?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Šta bih ja tada rekao? Otkud ja znam šta bih tada rekao. Ovde vidite šta sam rekao. Dobrovoljci Srpske radikalne stranke su tamo išli u sastavu JNA i to garantujem. I ne možete naći nijedan materijalni dokaz koji govori suprotno. Došli su vozilima JNA, u uniformama JNA i tamo su se borili pod komandom JNA.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moje pitanje je glasilo: po čijim uputstvima su oni tamo došli, vaši dobrovoljci, u Zvornik?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Šta znači to po čijim uputstvima? Mi smo dobili zahtev iz Generalštaba za određenu grupu dobrovoljaca. Mi smo tu grupu prikupili i verovatno je general Domazetović u tome učestvovao. Otkuda ja to sad mogu da se setim, ko konkretno posle toliko vremena.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro. Da onda odemo na sledeće pitanje ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ja sam dao saglasnost da se prikupe dobrovoljci i da se upute.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pogledajmo onda vaš sledeći odgovor: "Mi nikad nismo dobijali naređenje. Uvek je to bila molba". I zatim navodite Miloševića, Bogdanovića i Domazetovića, kao primer, koji bi vam rekli: "Trebam nam za to i to toliko i toliko dobrovoljca". Recite nam da li je to tačno, netačno, delimično tačno, delimično netačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ovo je delimično tačno. Nije "tačno", jer to je pogrešan izraz. Ne može se upotrebiti u takvom značenju ovde. Ovo je delimično tačno. Što se tiče Domazetovića je tačno, a što se tiče Miloševića i Bogdanovića, ja ih veštački ubacim tu u mašinu i oni posle mogu da besne protiv mene što sam ih ubacio, a nemoćni su da na neki adekvatan način reaguju, jer su zatvor već isprobali pa nije pomogao. Kao što ni vama ovaj ovde zatvor nije pomogao da me obuzdate, kao što vi kažete.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Imamo ovde ovaj deo vašeg odgovora u kome kažete: " Kad kažu 'trebaju nam najiskusniji', mi odaberemo najiskusnije. Kad kažu 'mogu i oni koji nisu sa velikim iskustvom, jer nije nešto posebno opasno' onda i druge upućujemo". Da li je to tačno? Da li se u molbama navodilo koliko iskusni treba da budu ti ljudi?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa uglavnom je tako bilo. Jer oni najiskusniji su korišćeni za one najopasnije borbene operacije. Ako su manje iskusni, onda su oni mogli biti negde posadne trupe ili tako, u pomoćnim nekim trupama, ali najiskusniji i najhrabriji su išli u najozbiljnije operacije. Pošto smo već u početku zauzeli stav da niko ko nije odslužio vojnu obavezu ne može da ide. Znači svi su oni imali neku vojnu obuku. E sad je bila stvar iskustva po pitanju njihove upotrebljivosti za određene borbene zadatke, jer neki dobrovoljci su išli više puta. Neki su išli samo jednom pa više nisu i tako. Tu je postojala poprilična fluktuacija.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Onda, znači, samo ovo gde se spominju Milošević i Bogdanović nije tačno, a sve drugo je tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To sam, znači, veštački ubacio da bih njih dvojicu politički gađao.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro. Idemo sada na sledeće pitanje i sledeći odgovor. "Ko je od vas tražio da pošaljete vaše jedinice?" Vi na to kažete: "1992. godine u maju mesecu ja počinjem", mislim da ste rekli "intenzivno", " da se viđam sa gospodinom Miloševićem na jednoj regularnijoj bazi". Zaustavimo se ovde. Da li je to tačno? Da li je tačno da ste počeli sa redovnijim i intenzivnijim sastancima sa Miloševićem u maju 1992. godine?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Od maja 1992. godine do septembra 1993. godine imali smo češće susrete.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Onda sledeći deo te rečenice kaže: "Tada je svaki put Milošević direktno tražio da se uključuju dobrovoljci".

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: E to je moja intriga, a gospodin Milošević nije mogao da opovrgne, jer nije bilo trećeg na tom sastanku i ja sam to smišljeno lansirao da bih ga nervirao, a znam da ne može da opovrgne, jer on kaže jedno, a ja drugo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi lažete, gospodine Šešelj, zar ne? U ovom intervjuu ste rekli tačno ono šta je Milošević od vas tražio. Stvari su vrlo jednostavne.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Gospodine Najš, vi lažete. U intervjuu nisam rekao istinite činjenice, a ovde, pod zakletvom, govorim isključivo istinu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pa da onda pogledamo sledeći deo ovog odgovora. Vi kažete: "Mislim, nije trebalo mnogo da se ubeđujemo. Mi smo to shvatali i kao svoju dužnost, kao svoju obavezu". Da li je to tačno da ste vi vrlo voljno slali vaše dobrovoljce?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da. To je i te kako tačno. Smatrali smo svojom dužnošću da pomognemo srpski narod gde god je on ugrožen. I to smo sa velikim entuzijazmom radili.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Idemo sada na poslednje pitanje i odgovor. Tu vas Laura Silber pita nešto o razgovorima i vi kažete: "To su uvek bili brzi sporazumi. Na primer, kad je Tuđman 1993. godine napao Počitelj, Divoselo i Čitluk, Milošević je imao tu neke dogovore s njim, ali se izgleda Tuđman nije držao do kraja. Neka je tu mučka bila njihova. Tu je Milošević bio razočaran Tuđmanovim ponašanjem i u poslednji trenutak onda odlučio da se upute dobrovoljci. Zvao me je. Ja sam odmah došao kod njega." Zaustavimo se ovde na trenutak. Da li ste vi 1993. godine imali sastanak sa Miloševićem na kome se govorilo o slanju dobrovoljci u vezi sa napadom na Počitelj, Divoselo i Čitluk?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Kategorički, ne. U vezi sa napadom na Počitelj, Divoselo i Čitluk imali smo dogovor sa predstavništvom Republike Srpske Krajine u Beogradu. To predstavništvo je organizovalo autobuse i tim autobusima smo uputili dobrovoljce. Međutim, Tuđmanov napad na Počitelj, Divoselo i Čitluk je tada stao. Dobrovoljci su bili tamo nekoliko dana. Pošto su borbe prekinute, oni su se vratili bez uključivanja u borbena dejstva. To se desilo 1993. godine. I to možete vrlo lako proveriti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zaustavimo se ovde na trenutak. Hajde da pročitamo šta ovde piše, ali bez pominjanja imena Miloševića i da vidimo da li je ostatak ovog odgovora tačan: "Neko me nazvao i ja sam odmah otišao. On je rekao u Divoselo, Čitluk i Počitelj treba da se pošalje 3.000 do 4.000 dobrovoljaca. Mi smo za dva dana skupili 3.500 dobrovoljaca, a Arkan je doveo sa sobom oko 300. Oni su iz Beograda poslali doslovce u roku od dva dana. S tim nikad nije bilo nikakvih problema. Oko toga smo se vrlo brzo složili. Sve je to dogovoreno u nekoliko reči. Treba da idemo – idemo". Ja sam sada to pročitao i umesto imena Milošević rekao sam samo "neko". Recite mi, tako kao što sam pročitao, da li je to tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nije. Nije niko zvao, nego je neko došao u sedište Srpske radikalne stranke iz predstavništva Srpske Krajine ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ko je to bio?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja se ne mogu setiti ko je to bio. Neko iz predstavništva. Došao je u naš Ratni štab. Ja sam obavešten da je to potrebno. Ja sam se složio i dobrovoljci su prikupljeni i poslani.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, vi imate jako, jako dobro pamćenje. Sami ste nam to rekli. Razmislite, molim vas, o tome: ko je to došao u vašu kancelariju i zatražio tih 3.000 ili 4.000 hiljade dobrovoljaca?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nije došao u moju kancelariju nego u Ratni štab i to je bio funkcioner predstavništva Srpske Krajine u Beogradu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vaša politička partija je imala jedno odeljenje koje se zvalo "Ratni štab", zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro, ovo je sad digresija, ali, eto, čisto me interesuje u vezi s jednim ranijim pitanjem Pretresnog veća. Zašto bi jedna politička partija imala Ratni štab?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Zato što je bila velika nacionalna potreba da ta politička stranka okupi dobrovoljce i uputi u JNA.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Za rat?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Za rat, naravno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Jeste li imali istovremeno i mirnodopski štab ili samo ratni štab?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Sve ostale institucije stranke su bile mirnodopske, a Ratni štab se bavio prikupljanjem dobrovoljaca i upućivanjem u JNA.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Jeste li vi slali svoje dobrovoljce u druge delove bivše Jugoslavije da se bave miroljubivim stvarima ili ste ih slali samo u borbu?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Slali smo ih u borbu da ostvaruju zadatke komandi JNA. Nemojte meni da prišivate miroljubivu politiku. Ja nikad nisam bio pristalica mira po svaku cenu, pa sam i sad protivnik i ne prihvatam *pax americana* i ovo šta sad Amerikanci rade na Balkanu, samo stvara uslove za novi rat.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kroz to smo već prošli. Recite nam ko je došao u tu kancelariju i to zatražio? To je ipak dosta velika stvar, 3.000 do 4.000 dobrovoljaca. Ko je to tražio?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Jeste, ali ne mogu ja pamtit i posle toliko godina sva imena. Došao je visoki zvaničnik predstavnštva Republike Srpske Krajine iz Beograda. Imali su sedište na Terazijama. U samom centru Beograda.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gledajte, vi shvatate značaj ovih pitanja, gospodine Šešelji, jer ako mi vi kažete neko ime, onda ja mogu da odem, da potražim tu osobu i da čujem šta ta osoba ima da kaže. Ako mi vi ne date to ime, to onda malo liči na ono šta ste maločas rekli, da ako su samo dvoje u sobi, nijedan ne može da negira šta je rečeno. I tako, dakle, nikad ne možemo takve stvari da dokažemo. Molim vas, da li možete da nam date ime kako bismo to mogli da proverimo?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Kako se ja mogu setiti čoveka koji je radio u predstavnštvu Srpske Krajine 1993. godine u Beogradu? Hajde vi to meni objasnite. Ja sam za ove dve i po godine koliko sam u zatvoru, već mnoga imena ljudi koje sam poznao i zaboravio. Ne pamtim skoro nijedan telefonski broj. Sad treba da pamtim ime čoveka koji je došao iz predstavnštva Srpske Krajine. Pa ja ne pamtim ime nijednog oficira, armijskog visokog oficira koji je dolazio u sedište stranke. A dolazili su mnogi pukovnici, kapetani bojnog broda i šta ja znam. Što bih ja to pamtio. Samo glupi ljudi pamte brojeve i imena.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelji, odgovori koje ste vi dali otkrivaju istinu o tome da je optuženi aktivno, svesno i zločinački učestvovao u slanju dobrovoljaca u borbu u druge delove bivše Jugoslavije i vi znate da je to tačno.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To nije istina. Prvo, slanje dobrovoljaca apsolutno nije bilo zločinačko, nego patriotsko. I drugo, u slanju dobrovoljaca Srpske radikalne stranke Slobodan Milošević nikad nije učestvovao.

TUŽILAC NAJS: Molim da se ovom insertu da dokazni broj?

SUDIJA ROBINSON: Da.

Sekretar: To će da bude dokazni broj 886.

TUŽILAC NAJS: A sada hajde da pogledamo sledeći insert. To je 25E, za prevodioca. Sačekaćemo da se podeli prevod transkripta. Budući da je prvi odgovor dugačak, biće najbolje da mi to podelimo u dva dela i da nam onda prevodioci pomognu u vezi sa prevodom. Molim da se pusti prvi insert.

(Video snimak)

Vojislav Šešelji: U maju 1992. godine, Milošević definitivno preuzima apsolutnu kontrolu nad Jugoslovenskom narodnom armijom. Tada je proglašen novi Ustav Savezne Republike Jugoslavije i tada je on postao i formalno i stvarno i suštinski glavni čovek u državi. Čovek koji o svemu odlučuje. I ta zbornička operacija...

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS: Zaustavimo se ovde. Kada je reč o ovim prvim rečenicama, pre nego što nastavimo, ništa nismo čuli u vezi sa pitanjem, zato što pitanje nije moglo da se čuje u sudnici, ali će svedoku da pomogne ako zna da je pitanje u transkriptu, oni koji su uspeli to pažljivije da preslušaju uz bolji zvuk, oni su zapisali da je pitanje glasilo: "Šta se dogodilo kad ste vi pošli za Zvornik? Ko vam je rako da idete tamo? Kako je to funkcionisalo?". Sada možemo da nastavimo.

(Video snimak)

Vojislav Šešelji: I ta zbornička operacija, u njoj su učestvovali snage bosanskih Srba i one su bile brojnije. Međutim, specijalne jedinice i najborbenije jedinice došle su s ove strane. To su bile direktno jedinice policije, takozvane "Crvene beretke", to su specijalne jedinice Službe državne bezbednosti Srbije ...

(Kraj video snimka)

(...)

(Video snimak)

Vojislav Šešelji: ... iz Srpske radikalne stranke, tu su bili Arkanovi dobrovoljci i tu je još bila još neka manja grupa dobrovoljaca koja je, takođe, bila pod kontrolom policije. Vojska se malo angažovala u toj operaciji. Uglavnom je negde artiljerijsku podršku davala gde je trebalo. Operacija je dugo smišljena, dugo spremana, tako da ništa nije bilo u nekoj nervozi, tako da se zove "hajde hitno, treba ovo, treba ono". Sve je bilo dobro organizovano i dobro izvedeno do obustave samih neprijateljstava. Posle kad je krenula pljačka, to više niko nije mogao da kontroliše.

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS: Da li je taj transkript tačan?

Prevodioci: Umesto tri tačke treba da stoji "do prestanka neprijateljstava, a onda kad je počela pljačka" ... To je fraza koja je izostavljena.

TUŽILAC NAJS: Da čujemo sada sledeće pitanje i odgovor.

(Video snimak)

Laura Silber: A ko je to smislio? Kako je bilo organizovano?

Šešelj: Pa to su smislili ključni ljudi iz Službe državne bezbednosti, među njima Franko Simatović Frenki i on je bio jedan od neposrednih izvršilaca. Tu su bili i neki drugi ljudi čija sva imena nisam ni zapamtio. Naši dobrovoljci su se okupljali i u Loznici im je bila glavna, središnja tačka odakle su kretali na Zvornik. Bio je vojvoda Cvetinović na njihovom čelu i on je direktno primao naređenja od komandanata specijalnih jedinica.

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Gospodine Šešelj, ovde se spominje vojvoda Cvetinović. Da vidimo sada šta ste vi to rekli, počevši od dna pa na gore? Da li je tačno da je u Zvorniku komandovao vojvoda Cvetinović?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, on je bio jedan od dobrovoljaca tamo i komandovao je određenim brojem, ja ne znam tačno kolikim, ali se istakao u tim borbama. Drugo, svi su ti dobrovoljci bili u sastavu JNA, a ja ovde inputiram Službi državne bezbednosti, gađajući tu službu, jer ta služba sa suprotne strane pokušava da uništi Srpsku radikalnu stranku. Vi ste čuli za mog potpredsednika Ljubišu Petkovića koji je bio načelnik Ratnog štaba. Krajem 1993. godine njega je Služba državne bezbednosti vrbovala da špijunira i rastura iznutra Srpsku radikalnu stranku. Takve je metode služba koristila protiv nas. Ja službu onda napadam za sve šta mi padne napamet.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Tu gde vi kažete da je on primao naređenja direktno od komandanata specijalne jedinice, šta ste trebali da kažete, a da to bude istina?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: On je od nadležne komande JNA primao naređenja. Od koga, to može vrlo pouzdano da se utvrdi. To nije teško utvrditi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To znači jedna anonimna osoba.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa zar mislite da se tolika imena mogu pamtit? I drugo, ja nisam bio tamo i da pamtim ta imena. Ja znam samo da su tamo dobrovoljci Srpske radikalne stranke bili disciplinovani i čim je završena zbornička operacija, oni su se vratili.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U prethodnoj rečenici piše: " Naši dobrovoljci su se okupljali i u Loznici, gde im je bila glavna tačka, odakle su kretali na Zvornik". Da li je to tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Oni su se okupili u Beogradu. Odatle su išli za Zvornik. Pre Zvornika su se zaustavljali u Loznici.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Cvetinović je iz Loznice.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U prethodnoj rečenici kažete: "Pa to su smislili ključni ljudi iz Službe državne bezbednosti". Da li je to tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To nije tačno. Ja tu inputiram ključnim ljudima iz SDB-a, napadajući Službu državne bezbednosti i uzvraćajući na udarce.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pa ko je to, onda, organizovao?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: JNA. Kategorički tvrdim da su dobrovoljci išli u JNA. I to im je upisano u vojne knjižice JNA. Ali to je vreme kada ja vodim kampanju protiv Službe državne bezbednosti. Ta kampanja je za nas u Srpskoj radikalnoj stranci bila pitanje opstanka, jer je služba koristila, sa svoje strane, razne perfidne metode da nas uništi, da nas iznutra zavadi. Ubacivala svoje agente. Vrbovala ljude i tako dalje. Mi smo tada u tako žestokom sukobu sa režimom, da Služba državne bezbednosti metode nije birala u obračunu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znači to je netačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Koje?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi ste se pokušavali ...

SUDIJA BONOMI: Možete li da mi pomognete? Kako bi to moglo da naškodi SDB?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa moglo bi politički kompromitovati, to je vreme mirovnih inicijativa, to je 1995. godina. To bi moglo kompromitovati vlast Slobodana Miloševića i tako dalje. To je vreme nebiranja sredstava u našim međusobnim obračunima. Gospodin Milošević se nije lično eksponirao, ali su organi vlasti nama svašta radili. Mi sve šta smo mogli da uzvratimo, bilo je verbalno. I gospodin Najs nije pokazao baš veliku ažurnost. Pored ove emisije, on je mogao naći barem još 100 mojih intervju slične vrste u sklopu te kampanje.

SUDIJA BONOMI: Dobro, ali mi imamo ovaj intervju. Možete li da se setite da li ste vi možda uspeli da spomenete i nešto skorije od 1991. godine, a da biste im naškodili?

SVEDOK ŠEŠELJ: A šta bih mogao skorije? I ovo nije bilo 1991. godine, nego 1992. godine. Govorio sam i druge stvari. Vodio sam kampanju i na drugim poljima ...

SUDIJA BONOMI: Da, dobro. Da, 1992. godine. Jeste li se uspeli da setite tokom tog intervju a nečeg skorijeg šta bi moglo da ih iznervira?

SVEDOK ŠEŠELJ: Jesam, ali to je bilo vezano za unutrašnju politiku. 1995. godine nije bilo tih ratnih sukoba. Uostalom, zatišja su bila u to vreme poprilična. To je bilo pred onu hrvatsku akciju "Bljesak" koja se desila početkom maja. Period od februara, marta, aprila, maja je bio period zatišja. Kad je završena borba za Bihać, negde krajem 1994. godine ili početkom 1995. godine, nastupilo je zatišje na svim frontovima. Ali sam i u ekonomskoj sferi slične napade obavljao, u političkoj, unutrašnje političkoj i tako dalje. I tu je obilje mojih intervju a.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, vi razumete ako neko govori stvari, jednom jedne, a onda druge, da to može da bude znak da je on lažljivac. Vi ste nam rekli da sada ovde govorite istinu, pa hajde da se onda usredsredimo na to. Vi ste u vezi toga pripisivanja SDB-u rekli, a upravo je sada iscurilo sa ekrana, da ste ih hteli da ih kompromitujete. Pre samo pet minuta, kad sam vam ja izneo tvrdnju da vi prikrivate dela optuženog, da je ono šta je on učinio bilo zločinačko, to jest da je slao dobrovoljce u druge delove Jugoslavije, vi ste rekli: "To nije istina, slanje dobrovoljaca nije bilo zločinačko delo, nego patriotsko". A da vidimo onda šta ste sada o tom istom periodu rekli malo kasnije i zašto bi to moglo da kompromituje SDB, pa će te onda možda ponovo da razmotri vaš stav i da kaže šta je istina. Vi kažete da ovim lažnim pričama vi napadate SDB želeći da ih kompromitujete. Onda je sudija Bonomi pitao kako bi to njih uzdrmalo ili iznerviralo. Vi ste rekli na to da bi ih to politički kompromitovalo. Objanite, ali ako možete, normalnim tonom, tako da možemo da pratimo, kontrast koji postoji između ova dva odgovora. Bilo bi zakonito da je to optuženi učinio, ali time što ste vi slagali i rekli da je to učinila SDB, vi to njih kompromitujete u njihovoj patriotskoj dužnosti. Objanite?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja tada pokušavam da pokvarim mirovni politiku Slobodana Miloševića svim sredstvima. Ja sam tada, u proleće te godine, održao 20 mitinga širom Srpske Krajine, napadajući, napadajući, napadajući i napadajući do besvesti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moram ipak da vas usredsredim na pitanje, pošto nemamo toliko vremena i pitanje je vrlo jednostavno. Rekli ste da ste lagali u vezi sa SDB, jer bi ih to kompromitovalo. A rekli ste da bi bilo zakonito da je to uradio Milošević, jer je zakonito da se šalju dobrovoljci. Objasnite.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa to, jednostavno, nije tačno. Vi tu konstruišete, lažno konstruišete. Prvo, patriotska je dužnost pomoći zapadnim Srbima. Međutim, pošto je usledilo i međunarodno priznanje i Hrvatske i Bosne i Hercegovine, Srbija nije mogla institucionalno da se meša, a ja ovde u ovom intervju u, u vreme obračuna sa gospodinom Miloševićem, tvrdim da se institucionalno mešala i time želim da i njega i njegovu vlast kompromitujem. Za svakog normalnog čoveka sve je to jasno. Do kraja sam jasan i govorim normalnim tonom i ovo je moj normalni ton.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pozabaviću se ovim jer to moram da kažem vrlo kratko. Vi već nekoliko dana vičete u ovom Sudu i tvrdite da ne možete, ne umete da govorite tiše. To je izmišljotina. Vi, ukoliko to želite, možete da govorite savršeno tiho i vi ste se odali u poslednjem odgovoru pre ove poslednje pauze, kada ste objasnili da ste povisli ton iz retoričkih razloga ili u retoričke svrhe. Istina je, zapravo, da vi vičete sve vreme da biste retorički pojačali to šta govorite, te svoje tvrdnje. Vi umete da govorite savršeno tiho, kada hoćete.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja savršeno vladam sobom i svojim postupcima i fizičkim i verbalnim. To je tačno. A drugo, ja govorim normalno, ne vičem, govorim glasno i jasno i precizno. A to što mi vi zavidite zbog dubine mog glasa, zbog jačine mog glasa, znate, vi tražite neku hormonalnu terapiju pa popravljajte svoje stanje. Mene se okanite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Uzgred budi rečeno, od vas smo i očekivali da napravite tako neki lično jeftin komentar na moj račun, ali recite mi da li ste isto tako vikali i na Lauru Silber? Videli smo ovu traku, da li se nešto promenilo u vašoj samokontroli, da li ste možda imali problema sa sluhom tada, da li su vam se hormoni promenili? O čemu se radi?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Na moje jeftine trikove, vi crkoste od smeha. Šta mislite da upotrebim neki skuplji? Možda biste prsnuli od smeha? Za razliku od vas, gospodine Najs, Laura Silber mi je izgledala jedna, kao jedna mlađa žena, lepšeg izgleda, čak i onih ženskih oblina i ja sam svoj način govora tome prilagodio. Ja da ovde sa ovim lepim damama razgovaram, ja bih razgovarao sasvim drugačije. S vama razgovaram kao s jednim nadobudnim tužiocem koji misli da mnogo zna i da je pametan, a ja pokažem da ne zna mnogo i da nije baš naročio pametan. Nisam rekao da ste

glupi, nego niste baš naročito pametni. I drugo, ja ovde govorim na jedan način, jer sam u sudnici, na drugi način govorim u svom kabinetu, kad mi dođu gosti ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, gospodine Šešelj. Prvih osam dana vi uopšte niste razgovarali sa mnom. Vi ste razgovarali sa drugom osobom pred trojicom sudija i rekli ste nam da ste pokušavali da kažete istinu i potpunu istinu, a na njih ste vikali iz retoričkih razloga. Zar nisam u pravu?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Niste, na njih nisam vikao. Ja sam govorio primereno sudnici ...

SUDIJA ROBINSON: U redu. Dajte da nastavimo sa unakrsnim ispitivanjem.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovde u sredini vidimo ovaj vrlo interesantan pasus. Pošto ste rekli da je Milošević preuzeo kontrolu nad JNA, rekli ste da je zbornička operacija planirana u Beogradu. Bosanske snage su učestvovala i one su činile najveći deo snaga. "U međuvremenu, specijalne jedinice, najbolje opremljene jedinice stigle su sa ove strane i to su bile policijske jedinice". A onda sledi ova rečenica: "Takozvane 'Crvene beretke', specijalne jedinice Službe državne bezbednosti Srbije. A sada pitanje. To je isto ono šta sam pomenuo iz onog poslednjeg inserta ili pretposlednjeg inserta, nadovezujući se na jedno pitanje sudije Kvana. Prema vašim sopstvenim rečima, gospodine Šešelj, kako ste vi u martu 1995. godine, govoreći o Crvenim beretkama, govorili o njima da su specijalne jedinice Služne državne bezbednosti Srbije.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam konstruisao na osnovu toga što je Frenki bio dobrovoljac u Krajini. On je čak u Vladi Srpske Krajine vodio bezbednosno-obaveštajne poslove ili tako nešto. Ne znam tačno kako mu je to formalno nazivano. Ja sam špekulisao što je veći deo tih ljudi bio ranije među dobrovoljcima u Srpskoj Krajini i pravio jednu intrigu za koju sam očekivao da će eksplodirati kao politička bomba, a te Crvene beretke iz Krajine su već se proćule svuda i ja sam koristio ime Frenkijevo da bi ih vezao za Službu državne bezbednosti Srbije. Konstruisao sam to i prilično uspešno, po svemu sudeći, pošto ste vi tome naseli, na tome zasnovali optužnicu protiv gospodina Miloševića i sad vam se optužnica sasipa, cepa, ode. Jer vi nemate nijedan materijalni dokaz za ovo. Vi imate moju izjavu, datu smišljeno, iz političkih razloga, da nekoga diskvalifikuje, da nekome nanese političku štetu i tako dalje. Nemate nijedan materijalni dokaz.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ima dve stvari koje želim da pokrenem na osnovu ovog odgovora. Vi jasno stavljate do znanja da su Crvene beretke

koje pominjete u ovom delu odgovora, Frenkijeve. Znači možemo da isključimo iz razmatranja i kapetana Dragana i njegove ljude ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: ... ovo je Frenki ovde. Ja samo čitam vaš odgovor.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vi ga loše čitate. Prvo, ja uopšte ne znam da li je Frenki bio u Zvorniku i sumnjam da je uopšte bio. Ja konstruišem, ja ga stavljam u jedan kontekst, znajući da je Frenki nervozan čovek, čuvši od drugih ljudi, da će ga to iritirati i tako dalje. Ja provociram, a ja znam da je Frenki bio u Krajini i to je činjenica.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kad ste prvi put sreli Frenkija?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvi put sam sreo Frenkija ovde u Ševeningenu (Scheveningen), u zatvoru, kad je došao u leto 2003. godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kako ste znali da je on nervozan čovek?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Čuo sam priče o njemu. On je važio za prekog, nervoznog čoveka i tako dalje. Tako sam ja čuo priče o njemu. Nije Frenki nepoznata ličnost. Ali ga ja nisam poznavao i nemate nijednog dokaza da sam ga bilo gde sreo. Čak i on kad bi hteo to dokazati, bio bi nemoćan.

SUDIJA BONONI: Možda sam nešto propustio, ali šta ste u to vreme imali protiv Frenkija?

SVEDOK ŠEŠELJ: Protiv Frenkija sam imao to što je on bio visoki funkcioner Službe državne bezbednosti, a bio je jedan od najpoznatijih u javnosti saradnika Jovice Stanišića. Ja sam gađao celu službu, jer je ta služba pokušavala na sve načine da uništi Srpsku radikalnu stranku. Bio je sukob tajne policije i opozicione političke partije. Kad bih vam ja sad sve ovde ispričao šta je Služba državne bezbednosti javnosti protiv mene lažno servirala, kakve sve izmišljotine, počevši od toga da sam Hrvat pa nadalje, što me je najteže pogodilo, da vam iskreno kažem. Znate, kad su za mene servirali da sam Hrvat, Služba državna bezbednosti je upotrebila opozicionu partiju Vuka Draškovića, Srpski pokret obnove, preko svojih agenata u njoj, Milana Komnenića, Aleksandra Taskovića i još nekih i nema ... Mogao bih vam celi dan pričati šta je sve služba protiv mene radila, da biste shvatili kontekst u kome ja ne biram sredstva protiv službe. Ali prepune su moje knjige onoga šta je služba protiv mene radila.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Imam još par pitanja u vezi sa ovim odgovorom. Prema vašim rečima, vi ste, dakle, kada ste razgovarali sa Laurom Silber u martu 1995. godine, čistom slučajnošću bili u mogućnosti da kažete, da pričate o jedinici Crvenih beretki koja je vezana za Frenkija, o saznanju da je ona povezana sa Frenkijem, o Službi državne bezbednosti

Srbije i to je čista slučajnost da ste vi sve to umeli da kažete kada je, zapravo, ta jedinica počela da postoji tek 1996. godine. Je l' tako?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, vi morate pogledati i ostale moje intervjuje iz toga vremena i videćete da ovo nije nikakav izuzetak. Drugo, sama činjenica da je Frenki bio visoki funkcioner Službe državne bezbednosti, a da je bio dobrovoljac u Srpskoj Krajini i da je tada imao tamo tu jedinicu, ne znam tačno ni kakva mu je funkcija bila u njoj, Crvenih beretki, za mene je dovoljno da povežem, kao što ste i vi povezivali, a nemate ni jedan materijalni dokaz. A ostajem na tome da je Jedinica za specijalne operacije formirana 1996. godine i da ova jedinica Crvenih beretki iz Srpske Krajine nije imala institucionalne veze sa Službom državne bezbednosti ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Poslednje pitanje u vezi sa ovim vašim odgovorom. Jedna rečenica dalje kaže ... Vi kažete govoreći o toj operaciji u Zvorniku: " Vojska se malo angažovala u toj operaciji. Uglavnom je davala artiljerijsku podršku, gde je trebalo". Da li je to tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vojska je bila angažovana, a davala je i artiljerijsku podršku. Vojska je artiljerijom gađala tvrđavu iznad Zvornika. Ali to da se vojska malo mešala, vojska je predvodila to.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znači ... Da završimo. U ovom odgovoru: Milošević, vojska, policija, Frenki Simatović, Crvene beretke, pa i Arkan i svi dobrovoljci u ovom vašem odgovoru, svi su zajedno povezani u napadu na Zvornik. To je priča koju ste vi ispričali Lauri Silber. Ja vama tvrdim da je to tačno.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja vama tvrdim da to nije tačno. Ja vama tvrdim da je JNA izvodila operaciju u Zvorniku, da su u operacijama učestvovala snage Republike Srpske koje su se tek formirale, da su učestvovali dobrovoljci Srpske radikalne stranke, učestvovali su i arkanovci ...

(...)

SUDIJA KVON: Gospodine Šešelj, što se tiče gospodina Simatovića, da li znate od kada je on angažovan u Državnoj bezbednosti?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ne znam od kada. Pa mislim da je tamo dugo kao profesionalac, da je napredovao od najnižeg agenta do najvišeg funkcionera. Ali ne znam tačno od kada.

SUDIJA KVON: Da li je on radio za Službu državne bezbednosti pre nego što je krenuo u Zvornik kao dobrovoljac?

SVEDOK ŠEŠELJ: Nisam ja nikad rekao da je on krenuo u Zvornik kao dobrovoljac. On je krenuo kao dobrovoljac u Republiku Srpsku Krajinu. Ja vam ne bih mogao potvrditi od kada je on ...

SUDIJA KVON: Izvinjavam se. Onda sam ja pogrešio. Izuzimajući to, odgovorite, molim vas, na pitanje?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja ne bih vam sad mogao baš pouzdano reći. Ja pretpostavljam da je on pre toga radio u Službi državne bezbednosti pa išao kao dobrovoljac. Mi smo imali policajca još višeg ranga, Radovan Stojčić Badža, bio je posle general-pukovnik policije koji je kao dobrovoljac otišao u Srpsku Krajinu u istočni deo. Pretpostavljam da je takav slučaj i sa Frenkijem, ali ja tu nemam pouzdana saznanja.

SUDIJA KVON: Hvala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sad ću da vam pokažem jedan kraći insert iz jednog postojećeg dokaznog predmeta koji smo ponovo doneli radi Pretresnog veća. Postoje prevodi relevantnih delova na engleski. Dokument se odnosi na ceremoniju ... Dokazni predmet 390 ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Sve sam dobio na engleskom i to, zaista, nama smisla, nikakvog, jer ja ne znam engleski.

SUDIJA ROBINSON: Ali vi ćete da čujete prevod.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi ćete da čujete sa zvučnika. Da li imate na svom ekranu sliku Frenkija Simatovića? Da li ga vidite?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sad slušajte šta on kaže i mi ćemo to da pratimo po transkriptu.

(Video snimak)

Frenki Simatović: Zahvaljujemo se što ste prihvatili poziv da prisustvujete obeležavanju godišnjice formiranja Jedinice za specijalne operacije Službe državne bezbednosti. Ona je konstituisana 4. maja 1991. godine u periodu raspada prethodne Jugoslavije ... I neposredno je delovala u funkciji zaštite nacionalne bezbednosti u uslovima direktne egzistencijalne ugroženosti srpskog naroda na njegovom celokupnom etničkom prostoru. Njena borbena dejstva su bila anti teroristička i usmerena na sprečavanje ratnih zločina, masovne odmazde i genocida. Od prvog postojanja i osnivanja jedinice ...

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, da li ste ovaj film videli ranije?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Video sam ga kad ste ga prikazivali u toku suđenja gospodinu Miloševiću. Ja mislim da sam ja još tada bio u Beogradu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi onda znate kako ovaj video snimak prikazuje kako optuženi Milošević vrši smotru Crvenih beretki i prikazuje, mada mi to možemo lako da nađemo za vas ako želite da se to potvrdi, prikazuje kako on stoji u jednoj prostoriji dok mu se ovim govorom obraća Frenki Simatović. Znači, on govori o osnivanju ove jedinice u maju 1991. godine. Da li je to tačno ili ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: O tome Franko Simatović Frenki govori. Ali iz njegovog govora nije jasno šta on pod tim podrazumeva. On svoju ratničku tradiciju nastavlja u jednoj jedinici koja je institucionalno u Srbiji formirana 1996. godine kao JSO. Ona u Krajini nije postojala kao JSO i kao jedinica Državne bezbednosti Srbije. U Krajini je Franko Simatović vodio obaveštajnu službu ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vidite ... Zaustavite se na trenutak ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ... Republike Srpske Krajine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne želimo da trošimo previše vremena, ali samo želimo da podsetimo Pretresno veće, pa i vas, pošto ste to gledali ranije, kao i mi, mi koji čitamo iz engleskog teksta ... Vi možete da mi poverujete da to piše, jer mi čitamo iz engleskog transkripta. On govori o ogromnim doprinosima ove jedinice, o tome da je 47 poginulih, 250 ranjenih da su bili na 50 različitih lokacija. On daje istorijat ove jedinice, kako je ona osnovana, kako je bila angažovana u bitkama od oktobra 1991. godine sa hrvatskim snagama u Benkovcu, Starom Gospiću, Plitvicama, Glini, Kostajnici i drugim mestima. To su Crvene beretke pod komandom Simatovića. Specijalna jedinica o kojoj ste vi govorili u svojim intervjuima i ovo pokazuje da ono šta ste govorili Lauri Silber, ne samo da nije netačno, već je apsolutno tačno, sve šta se tiče Crvenih beretki, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne, to nije tačno. A ja ću vam, radi lakšeg objašnjenja, to uporediti sa nečim što se desilo u okviru Srpske radikalne stranke. Ja sam sa nekim svojim političkim prijateljima u januaru 1990. godine formirao Srpski slobodarski pokret, pa smo se ujedinili sa Vukom Draškovićem u Srpski pokret obnove, pa smo smenili Draškovića pa je on formirao sličnu stranku pod istim nazivom, pa smo mi promenili naziv u Srpski četnički pokret. Pa smo u februaru 1993. godine se ujedinili sa Narodnom radikalnom strankom u Srpsku radikalnu stranku, ali ja sam i u naš Statut uneo i neprekidno se pozivam na svoje prethodno partijsko angažovanje od 1990. godine. Formalno je Srpska radikalna stranka u martu 1991. godine registrovana, a mi proslavljamo jubilej više od godinu dana ranije. E tako, ovde ljudi koji su već učestvovali u ratu i verovatno je glavnina jedinice bila u tim Crvenim beretkama u Krajini, svoje, jednostavno, tradicije

proširuje, nadovezuje. Ali kako onda tu objasniti arkanovce koji su takođe uključeni 1996. godine ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Poslednje pitanje ...

SUDIJA ROBINSON: Možemo da pekoračimo vreme pet minuta.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako pogledate ovaj video kao jednu celinu, jasno je da on govori o jedinici kao jednoj celini. Opisuje njen istorijat i ljude koji su odlikovani, kao i ljude koji su poginuli pre nekoliko godina, o njima govori i tako dalje. A optuženi Milošević stoji i odaje počast ovoj grupi ljudi. Da li vi verujete da je on učestvovao u nekoj vrsti predstave? Da li to želite da kažete?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa zašto gospodin Milošević ne bi odavao počast svim poginulim Srbima u ovom ratu. To su pripadnici našeg naroda. Ali ja vam kažem, institucionalne veze nije bilo. Pazite, ja se pozivam na tradicije Vojina Popovića i Vojina Tankosića, četničkih vojvoda od pre Prvog svetskog rata, Vasilija Trbića i još nekih, pa na tradicije Draže Mihajlovića, ali ne mogu ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zaustavite se, molim vas, na trenutak ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: insticionalna veza među nama. Mi Srbi smo jedinstven narod i ovakav stav koji ovde iznosi Franko Simatović Frenki proističe iz činjenice da smo mi jedinstven narod. Ali institucionalne veze između te jedinice Crvenih beretki u Srpskoj Krajini i Službe državne bezbednosti Srbije nije bilo nikave, po mojim saznanjima, a to što je Služba državne bezbednosti, kad je rat već bio završen, preuzela najveći deo tih pripadnika, pa preuzela još mnoge arkanovce, pa preuzela još mnoge borce iz Srpske Krajine koji su izbegli, to je nešto sasvim drugo, ali vi nas Srbe da podelite kao da mi nismo jedan narod i da tako to sagledavate, to je nemoguće. Institucionalne veze nije bilo, insistiram na tome.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ova traka vrlo jasno pokazuje da je jedinica osnovana 1991. godine i koja je delimično prekomandovana u Srbiju u septembru 1991. godine, kao što vidimo i koja je preuzela jednu zgradu 1995. godine i koja je nazvana po Radoslavu Kostiću, koji je poginuo. Ovo pokazuje da je osnovana u maju 1991. godine od strane ovog optuženog, koji je odavao počast toj organizaciji i to se uklapa sa vašim sopstvenim svedočenjem, jer, kao što ćete da se setite, rekli ste mi da to nikad nije moglo da bude zakonski opravdano i zbog toga ste o tome lagali, gospodine Šešelji. Zna li da ste uhvaćeni u toj laži?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vi mene niste uhvatili u laži. Ja vas celi dan hvatam u laži. I juče vas celi dan hvatam u laži, gospodine Najs. Ovde samo vi lažete, a ja sam vam svedočio o činjenicama i precizno vam ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelji, vi znate o čemu ću morati ponovo da vam pričam. Uobičajena je praksa u sudovima da zastupnici jedne strane kažu svedoku druge strane da ne govori istinu. To je jednostavno njegova profesionalna obaveza. Tu nema ničeg ličnog. On to čini na osnovu dokaznog materijala i uputstava koje sledi. Nije prikladno da vi odgovarate na ovaj način, na koji odgovarate i ja sam vam to već nekoliko puta objasnio. Za danas prekidamo sa radom i nastavljamo u sredu iduće nedelje, u 9.00.

Sreda, 14. septembar 2005.

UNAKRSNO ISPITIVANJE: TUŽILAC NAJS

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A sada bih želeo da pogledamo još jedan insert iz vašeg intervjuja za emisiju "Smrt Jugoslavije" (The Death of Yugoslavia)...

(Video snimak)

Vojislav Šešelji: Milošević je mnogo pomogao Karadžiću, u to nema nikakve sumnje. I da nije bilo Miloševićeve pomoći, ko zna kako bi sve to izgledalo sa Republikom Srpskom i Republikom Srpskom Krajinom. Ali mnoge stvari su se još 1991. godine izmicale Miloševićevoj kontroli. On je uvek kočio. Kočio proglašenje republike, kočio proglašenje autonomije Srpske Krajine i tako dalje. On je kočio i po pitanju Bosne i Hercegovine, kočio proglašenje posebne republike, kočio mnoge druge inicijative koje su tamo išle i mnoge stvari nije uspeo da zaustavi. Međutim, pomoć je davao i pomoć je neprekidno pružao i to je činjenica. I da nije bilo Miloševićeve pomoći, ko zna kako bi sve to izgledalo. Međutim, Milošević se uvek trudio da instalise i svoje ljude na ključnim mestima da bi lakše kontrolisao. Njemu se nikad nije sviđao Karadžićev nacionalizam, obnavljanje srpskih tradicija i tako dalje. I uvek je to pokušavao da spreči.

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste čuli reči koje su izrečene?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li jeto mesto na kome vi govorite istinu?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa postoji jedna stvar koja je prenaplašena u ovom tekstu. Prenaplašena je personifikacija. Kad ja kažem "Milošević je pomagao Karadžiću", ja govori, zapravo, Republika Srbija

odnosno vlast u Republici Srbiji je pomagala vlasti u Republici Srpskoj. Takva vrsta personifikacije bila je uobičajena u srpskom političkom životu. I to treba imati u vidu. I tu stver treba posmatrati u kontekstu u kome je izgovorena. Ta personifikacija je bila veoma rasprostranjena, uobičajena, ali je tačno to da je vlast u Srbiji, pa i gospodin Milošević pomogao i Republiku Srpsku i Republiku Srpsku Krajinu. Svaki Srbin je pomagao koliko je mogao. Onaj ko je odbio da pomaže bio je srpski veleizdajnik, to nema nikakve sumnje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro, to je jedna stvar. Ovde, između ostalog, vi kažete da je optuženi Milošević kočio proglašavanje nacije. Zatim, pri kraju, vi kažete da nije voleo Karadžićev nacionalizam, obnavljanje srpskih tradicija i da je to uvek pokušavao da spreči. Šta se to Miloševiću nije sviđalo u Karadžićevom nacionalizmu?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa ja ovde dajem jednu opštu ocenu. Šta se to gospodinu Miloševiću nije sviđalo kod gospodina Karadžića, to biste, pre svega, trebali da pitate gospodina Miloševića. Ovo je moj utisak, moj stav kao posmatrača njihovih međusobnih odnosa. Mogu vam dati jedan karakterističan primer. Gospodin Milošević je neprekidno zastupao partizanske tradicije u političkom životu u Srbiji. Gospodin Karadžić je bio pristalica četničkih tradicija. Na toj osnovi vođen je građanski rat u Jugoslaviji među samim Srbima u toku Drugog svetskog rata. Dva antifašistička pokreta više su energije potrošili u međusobnim sukobima nego u borbi protiv Nemaca i nemačkih slugu. To su, dakle, te osnovne dimenzije o kojima ja govorim. Ali konkretno, ipak, ne bih mogao, ja dajem, ipak, jednu političku ocenu i tačno je to da je neprekidno bilo trvenja između gospodina Miloševića i gospodina Karadžića.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Šešelji, objasnite mi, molim vas, šta mislite kad kažete "parizanske tradicije"?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa vidite, u Drugom svetskom ratu na prostoru bivše Jugoslavije postojala su dva antifašistička pokreta, parizanski i četnički. Partizanski je bio pod vođstvom komunista, a četnički je bio pod kontrolom emigrantske Jugoslovenske vlade koja je boravila u Londonu (London). I taj četnički je uglavnom nacionaliste obuhvatao, bilo srpske bilo jugoslovenske, a komunisti su želeli da iskoriste borbu protiv okupatora, da u isti mah provedu komunističku revoluciju i, nažalost, u tome su uspeli.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelji, kad vi kažete da mu se nikad nije sviđao Karadžićev nacionalizam, vi time ne kažete da on sam nije bio nacionalista, nego, jednostavno, da mu se nije sviđala ona vrsta nacionalizma koju je pokazivao Karadžić.

SVEDOK ŠEŠELJ: Gospodine Robinson, ja ovde implicitno kažem da gospodin Milošević nije bio nacionalista, a Radovan Karadžić jeste nacionalista. I zato mi je Radovan Karadžić uvek bio politički bliži od gospodina Miloševića. Ja sam tu vrlo jasno opredeljen. U sukobu između Miloševića i Karadžića, ja sam redovno na strani Karadžića. Mada je i između mene i Karadžića bilo problema, jer Karadžić je bio politički bliži Koštuncu, Đinđiću i grupi starih disidenata, beogradskih intelektualaca, s kojima sam ja imao određena trvenja, čak sukobe, tako da su to veoma komplikovani politički odnosi. Mi nikada nismo bili jedan politički ideološki blok, uvek je tu bilo i unutrašnjih trvenja.

SUDIJA ROBINSON: U čemu je suština nacionalizma koji su zastupali Karadžić i vi?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa u čemu je suština? Odbrana srpskih nacionalnih interesa. Uvek je moj nacionalizam bio dublji i fundiraniji od Karadžićevog nacionalizma. Znao, ja sam bio uvek radikalniji od Karadžića, po mnogim pitanjima. Ali naša orijentacija je nacionalistička što znači zaštita srpskih nacionalnih interesa, s tim što sam ja za globalni projekat Velike Srbije, a gospodin Karadžić nije nikad bio za Veliku Srbiju. On je hteo jednu zajednicu srpskih zemalja u kojoj bi bila Srbija, Crna Gora, Republika Srpska, Republika Srpska Krajina i on je u jednom trenutku i svoju partiju transformisao u Srpsku demokratsku stranku srpskih zemalja. To sam i ja hteo prihvatiti, ali je moj maksimalni cilj Velika Srbija.

SUDIJA ROBINSON: Hvala. Hvala, gospodine Šešelji. Hvala na objašnjenju. Gospodine Najsa.

TUŽILAC NAJS: Ja ću se verovatno sutra nešto detaljnije da se bavim pitanjem Velike Srbije. Molim, dakle, da se ovom insertu da dokazni broj.

SUDIJA ROBINSON: Već je dobio.

TUŽILAC NAJS: Izvinjavam se. Idemo, onda, dalje. Za prevodioce, to je 25H. Molim da se подели transkript video snimka. To je, čini mi se, jedan amaterski video snimak ...

(Video snimak)

Novinar: Kraj ožujka (mart), a godina 1995., Vojislav Šešelji govori okupljenim Srbima iz Gline samo četiri meseca pre početka akcije "Oluja".

Vojislav Šešelji: Verovali smo Miloševiću 1991. godine i 1992. godine. Uostalom, Slobodan Milošević je tada pomogao zapadne srpske zemlje i Srpsku Krajinu i Republiku Srpsku. Uz njegovu pomoć uspostavljene su Srpska Krajina i Republika Srpska. Uostalom, nama, srpskim radikalima, je dao oružje za 30.000 dobrovoljaca koje smo upućivali na skoro sve frontove kad je bilo najpotrebnije, pa nam davao

autobuse, uniforme, celu kasrnu u Bujanj potoku stavio na raspolaganje Srpskoj radikalnoj stranci za dobrovoljce i mi mu to nismo zaboravili. Pa kad smo prvih dana rata posle bitke u Borovu selu preko Dunava prebacivali, noću, splavovima oružje u istočnu Slavoniju, oružje koje smo dobijali iz policijskih magacina i magacina Teritorijalne odbrane Srbije uz Miloševićevu naredbu i odužili smo se Miloševiću, podržali smo ga kad mu je bilo najteže. Plan ZA, Zagreb 4, pa već u startu poniženje za srpski narod. Kakve veze ima Zagreb s nama Srbima? Ako je to plan ZA, nek se primeni u Zagrebu. Nek Zagreb cepaju i dele. Ne može ni jedan plan sa srpske strane biti prihvaćen koji predviđa integraciju Srpske Krajine u Hrvatsku. A mi smo, srpski radikali, 3.500 srpskih dobrovoljaca uputili na zapad Like kod Divosela, Čitluka i Počitelja. On će verovatno da udari na Zapadnu Slavoniju ako se odluči na, ili možda na Slunj da se poveže sa V korpusom, ako Srbi prethodno ne unište V korpus. Ali ...

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možda bismo to mogli da pustimo do kraja, ali je bolje ako sada zaustavimo i kasnije pogledamo ostatak trake. U to vreme, u martu 1995. godine, kakav je bio vaš odnos sa optuženim. Dobar, loš, neutralan?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Bio je krajnje neprijateljski. Ja sam 29. januara 1995. godine izašao iz zatvora u Beogradu u kome sam bio četiri meseca. U martu već imam veliku turneju po zapadnim delovima Republike Srpske Krajine. Ja naslućujem da se sprema hrvatski napad na Srpsku Krajinu. Neke podatke sam već dobio, da su angažovani Amerikanci. Američka ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mene je, naime, zanimalo samo kakav je bio vaš odnos. Ako sada pogledamo prvi deo ovoga šta ste govorili, pogledaćemo kasnije i ostatak, ali lakše ćemo da radimo ako idemo deo po deo. Vi tu iznosite niz činjenica o optuženom, o tome da je u to vreme pomagao zapadnim srpskim zemljama, da vam je dao oružje za 30.000 dobrovoljaca. Da li je to bilo tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam vama to pitanje objašnjavao, ko je davao dobrovoljce i kako su upućivani dobrovoljci, ali ja ovde koncentrišem svoj napad na gospodina Miloševića i ja njemu ovde pripisujem ono šta su radili drugi nivoi vlasti, savazna vlast, JNA, na koju on, zapravo, nije imao kontrolu. Ja pravim ovde prilično veštački jednu crno-belu sliku, da bi moj napad na gospodina Miloševića bio što više koncentrisan. Ja tu ne pominjem ni Kadijevića, ni Adžića, ni bili koga.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zaustavimo se ovde. Vi se tu obraćate Srbima u Glini. I vi govorite o tome kako ste poslali 30.000 dobrovoljaca na

ratišta. I vi tu kažete da su oni oružje dobili od ili po naređenju Miloševića. A kako to njemu može da naškodi?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To njega može u jednoj krajnje pojednostavljenoj crno beloj slici politički kompromitovati, jer ja u to vreme već predosećam hrvatsku agresiju uz američku pomoć i pasivan odnos Savezne Republike Jugoslavij prema toj agresiji. I odnos je zaista bio pasivan. Kad je usvajan Vensov plan (Vance - Owen Plan) za Spisku Krajinu, Jugoslavija se obavezala u slučaju hrvatskog napada, da će vojno intervenisati i suzbiti taj napad. I pod tom garancijom, Srbi iz Krajine su prihvatili Vensov plan. Ovde se već osećaju, pretpostavljaju hrvatske pripreme uz američku pomoć da se uništi Srpska Krajina, a s druge strane oseća se pasivan odnos Savezne Republike Jugoslavije, pa i Srbije prema tome ... Kada je Tuđman prvo udario na Zapadnu Slavoniju, pa onda na kninsku Krajinu ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Oprostite, ali vi ovde vašim pristalicama, lojalnim Srbima, kažete da je Milošević učinio sve šta je mogao da pomogne. Vi to govorite dosta detaljno. Vi kažete da ste mu uzvratili time što ste ga podržavali u za njega najtežim trenucima. Vi to, zapravo, govorite istinu, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne sasvim. Ja vodim propagandni rat protiv gospodina Miloševića ovde. Da je on zaista pomagao Srpsku Krajinu i Republiku Srpsku, to je činjenica, jer su pomagale sve strukture vlasti iz Srbije i Savezne Republike Jugoslavije. Ali ja ovde vršim jednu personifikaciju. Njegovoj ličnosti pripisujem delovanje svih struktura vlasti iz Srbije i Savezne Republike Jugoslavije. Tu je poenta. Dakle, ja ostajem pri onome šta sam ovde objašnjavao kako su dobrovoljci upućivani, kako su naoružavani i tako dalje. Ja ovde pokušavam, dakle, preneglašenim napadom na Miloševića, da potenciram tu crno-belu sliku. A da smo mi njemu pomogli kad je bilo najteže ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sačekajte malo. Stići ćemo do toga. Ko je, znači, bio još bolji prijatelj Srba koji je zaista obezbedio naoružanje i zašto niste imenovali tog čoveka? Ko je taj koji je bio moćniji od optuženog i koji je imao mogućnosti da sve to pruži?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Kadrijević i Adžić su bili potpuno van kontrole gospodina Miloševića. Dobrovoljci su išli u sastavu JNA, ali za mene oni više nisu bili aktuelni. Oni su u političkom smislu za mene, u tom trenutku, bili beznačajni. Gospodin Milošević je tada bio predsednik Srbije, čovek iz njegove stranke, Zoran Lilić, je bio predsednik Savezne Republike Jugoslavije, spremala se hrvatska akcija uz američku pomoć na Srpsku Krajinu

i ja pravim personifikaciju, napadam direktno Miloševića. Dakle, ovo je stvar više jedne političko-propagandne veštine ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ... a ne detaljnog baratanja sa činjenicama.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sad ćemo da vidimo ostatak trake ...

SUDIJA BONOMI: Gospodine Najs, samo nam nešto objasnite. Gde se pominje taj bolji, verniji prijatelj Srba?

TUŽILAC NAJS: To se na traci ne pominje. Ja samo kažem da pošto optuženi nije bio takav kakvim ga on opisuje, nije bio taj ko ih je naoružao, onda mora da ima neko drugi ko im je još bolji prijatelj, ko im je učinio tu uslugu i mi imamo njegov odgovor.

SUDIJA BONOMI: Hvala.

TUŽILAC NAJS: Možemo li da pogledamo ostatak trake?

(Video snimak)

Vojislav Šešelj: *Ali ako sad udari, treba mu zadati takav udarac da se više nikad ne oporavi ponovi i da povratimo i ono šta nismo uspjeli 1991. godine.*

(Kraj video snimka)

(Video snimak)

Vojislav Šešelj: *Onda kada izvršimo oslobađanje svega onoga šta je naše i Zadra i Karlobaga i konačno sa Gospićem da završimo, jer tu posebne motive imamo, da oslobodimo i Karlovac koji je uvek bio većinski srpski, da oslobodimo čitavu Zapadnu Slavoniju do Virovitice. Nema druge. Možemo da trgujemo, ali uvek s teritorijama iste vrednosti. Ako je Tuđmanu toliko važna Maslenica, da mu damo Maslenicu, a on nama dubrovačko primorje, recimo. Dubrovnik. Samo tako možemo da trgujemo. Hoćemo srpski Papuk, hoćemo Grubišno polje, hoćemo celi Pakrac. Na takav način pametni političari jedino mogu da trguju. Braćo Srbi i sestre Srпкиnje, mi Srbi ćemo pobediti. Mi ne možemo da izgubimo i mi ne smemo da izgubimo. Ono šta sad sačuvamo kao srpsko, zauvek će ostati srpsko. Ako sad izgubimo parče svoje teritorije, to nikad više neće biti srpsko. Srpska Krajina nije Hrvatska, Srpska Krajina nikad neće hrvatska. Ali treba odmah pristupiti projoj fazi ujedinjenja, direktnom, neodložnom ujedinjenju Republike Srpske i Republike Srpske Krajine u jedinstvenu državu, "Zapadnu Srbiju", sa prestonicom u Banja Luci. Ne smamo dozvoliti da nas neko cepa i deli. Srbija je večna dok su joj deca verna. Živela Velika Srbija.*

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Što se tiče činjenica, da li je ovaj segment istinit? Nema puno činjenica, doduše, to su uglavnom izrazi nadanja, ali da li tu ima nečega šta biste sada porekli?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ovde nema ništa šta bih porekao, osim jedne stvari. Tada sam rekao, ako izgubimo srpske teritorije, Srpsku Krajinu, da to više nikad neće biti srpsko. Ja sam to samo u formi upozorenja iznosio. Bez obzira što smo to privremeno izgubili, što je Srpska Krajina danas pod hrvatskom okupacijom, ja sam ubeđen da će to opet jednog dana biti srpsko i da ćemo osloboditi celu Srpsku Krajinu od hrvatske okupacije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu, u redu, ovo nije mesto za takve vrste govora ...

SUDIJA ROBINSON: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nas zanima ono šta ste vi propagirali 1995. godine. Govorili ste o ujedinjenju Republike Srpske i Srpske Krajine u jedinstvenu zemlju i dalje nastavljate da govorite o Velikoj Srbiji. Vaša namera je bila da te dve celine treba da se spoje i pripoje Srbiji. Da li je to bila vaša namera?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne, namera je bila da se spoje te dve celine, da formiraju nezavisnu državu koja će se zvati "Zapadna Srbija", do ujedinjenja. Ja ovde kritikujem vlast u Srbiji zbog suviše konstruktivnog stava prema zapadnim silama i to je glavna oštrica moje kritike. A ovo je bio stav Srpske radikalne stranke, ujedinjenje Republike Srpske i Srpske Krajine u jedinstvenu državu, da bi se lakše branile srpske teritorije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Na ovoj traci, 90-95 posto činjenica su tačne. Vi kažete da bi trebalo samo da se preispita stepen u kome vi optužujete optuženog u ovom Predmetu. Je li to tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa je ne znam da li vam je ovaj prevod bio sada veran, ali moji govori su, između ostalog, bili direktno usmereni protiv gospodina Miloševića. Ja sam napao njegov konstruktivan stav prema zapadnim silama. Ovde bi bilo nužno da vi prikažete celi govor, onda bi sve bilo jasnije. Ali vi pabirčite samo one inserte koje vi smatrate da mogu vašu tezu da potkrepe. I to nije korektan pristup. Da ste pustili ceo govor, sve bi bilo jasno.

SUDIJA ROBINSON: Gde vi u ovom govoru tvrdite da ste napadali gospodina Miloševića? Ili je možda vaša tvrdnja da su ti napadi na nekom drugom mestu?

SVEDOK ŠEŠELJ: Neće gospodin Najs da vam prikaže taj deo govora gde ja napadam gospodina Miloševića. On je odabrao samo pojedine

fragmente za koje smatra da mu mogu biti korisni. Ali neće celi govor da prikaže. Kad biste videli celi govor, sve bi bilo jasno.

SUDIJA ROBINSON: Ostavićemo gospodinu Miloševiću da nam skrene pažnju na to.

SUDIJA BONOMI: Možete li da se setite koji su ti segmenti u vašem govoru koji kritikuju gospodina Miloševića, pošto ovo šta smo videli uopšte nije kritički nastrojeno?

SVEDOK ŠEŠELJ: Gospodine Bonomi (Bonomy), ne mogu se ja setiti svakog mog govora kad sam ja više stotina govora održao, a i ovom prilikom, u Srpskoj Krajini, najmanje 30. Ja sam krenuo od Knina, pa stigao do Okučana, na jednoj turneji od mesta do mesta i u svakom mestu držao govore. Treba gospodin Najs da prikaže celi govor. Ali tih godina, krajem 1993. godine, 1994. godine, 1995. godine, 1996. godine, ja žestoko, na svakom mestu, krajnjim propagandnim sredstvima napadam gospodina Miloševića.

SUDIJA BONOMI: Što se mene tiče, mogu jasno da kažem da je vrlo nerealno da se ovde sluša svaka reč, svakog govora, kada postoje samo relevantni delovi na koje treba da se usredsredimo.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, molim broj za ovaj vido insert i transkript.

Sekretar: To će da bude dokazni predmet 889.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sad ćemo da pogledamo nešto drugo. To je jedan već uvedeni dokazni predmet, za prevodioce to je 25I, a, inače, to je dokazni predmet 643, tabulator 5. Vraćamo se na 1991. godinu, unazad u hronologiji. To je period hronološki pre ovog govora koji smo upravo videli, ali radise o dokumentu koji je iz tog vremena. On nije dugačak. Potiče iz Prve vojne oblasti i datiran je na 18. oktobar 1991. godine. Pisao ga je general-major Mile Babić. I on kaže u drugom paragrafu, molim da se to stavi na grafoskop ... Da, tako, ali malo niže ... "Tokom nekoliko uzastopnih kontakata sa Arkanom, on je izjavio da je naoružanje, municiju i minsko- eksplozivna sredstva obezbedio MUP i Ministarstvo odbrane Republike Srbije i da ih je on delio šatabovima Teritorijalne odbrane u Erdutu, Sarvašu i Borovu selu. Vođena je i ažurirana evidencija o podeljenom oružju". Da li su tačne ove stvari vezane za Arkana? Puno ste nam o njemu govorili. Da li je to tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne znam da li je ovo tačno. Prvo, ne znam da li je ovo originalni dokument ili falsifikat. Ne znam ko je taj general Mile Babić, nikad ga nisam upoznao. Ovde je reč o Srpskoj dobrovoljačkoj gardi Željka Ražnatovića Arkana sa kojim sam uvek bio na distanci, čak u dubokim sukobima.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Jeste li zaista?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ali vi sigurno imate da dokažete da su dobrovoljci Srpske radikalne stranke dobijali naoružanje od policije. A ovo da li je original ili falsifikat, to je već drugo pitanje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zaustavite se malo. Ovaj dokument je već uveden kao dokazni predmet, utvrđena je njegova autentičnost, niko ga nije osporio i vi ste nam puno govorili o tome kako dosta znate o svim ovim stvarima. Vi nemate nikave dokaze, nikakav dokument, ništa šta bi moglo da sugeriše da je ovo netačno kad se kaže da je Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ministarstvo odbrane snabdevalo Arkana oružjem i municijom. Znači, ovo može da bude tačno.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Sigurno Ministarstvo odbrane nije imalo na raspolaganju nikakvo oružje i municiju. Tu sam potpuno siguran. Da li je Arkan imao neke kanale u policiji ili nije imao, to može biti stvar posebne istrage. Ali ovde očigledno, jedan vojni general, verovatno koji radi na poslovima bezbednosti, piše organ bezbednosti Prve vojne oblasti, ispituje Arkana i on iznosi sumnju, on kaže na osnovu ostvarenih uzastopnih kontakata sa Arkanom, da je Arkan izjavio da dobija oružje od policije, a da li je Arkan govorio istinu? Gde je dokaz da je Arkan govorio istinu? To biste morali da vidite u policijskim skladištima da li je zaista njemu izdavano naoružanje. A vi uzimate zdravo za gotovo izjavu koju je Arkan ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sačekajte trenutak. Vidite, MUP i Ministarstvo odbrane su u to vreme, po svoj prilici, slušali optuženog Miloševića i ja tvrdim da je on bio odgovoran za pružanje ovih stvari Arkanu, kao što je bio odgovoran i za pružanje istih stvari vama. To je istina i to znate, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To nije istina. Arkan je imao tako savremeno naoružanje da ga sigurno nije mogao dobiti iz policijskih skladišta. Odnekud ga je iz inostranstva nabavljao. Jer to naoružanje koje je imao Arkan, njegov je svaki vojnik imao "hekler" (Heckler & Koh), najmoderniji. To policija nije imala i to vojska nije imala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobijao je novac ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Novac Arkan nije dobijao od policije, a bio je toliko jak i neprikosnoven da mu novca nikad nije nedostajalo. Postoji jedan sistem kako je Arkan dolazio do novca. On je reketirao najkрупnije privrednike u Srbiji.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Napravite ovde pauzu, gospodine Šešelj. Gospodine Šešelj, čuli ste kada je sudija Robinson maločas pitao koliko će vremena da mi bude potrebno za ispitivanje i ako budete davali opširne odgovore, kada je moguć kratak odgovor, to će ispitivanje da produži.

Ukoliko budete kratko odgovarali, uspećemo da pređemo više oblasti. Pre nego što napustimo ovaj dokument, moguće je da znate da nam ga je dala Srbija i Crna Gora. Vi kažete da je to možda falsifikat. Imate li bilo kakvog razloga da verujete da bi Srbija i Crna Gora pružali ovom Sudu ili našem Tužilaštvu falsifikovane dokumente?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Posle petooktobarskog puča u Srbiji je uspostavljena mafijaška vlast zapadnih plaćenika i oni su počeli sistematski progon protiv svih političkih protivnika, posebno protiv gospodina Miloševića i njegove porodice. Progonili su njegovu suprugu, podizali krivične prijave na osnovu izmišljenih optužbi, progonili njegovog sina, naterali ga da ode u inostranstvo na osnovu izmišljenih optužbi za koje je nedavno dokazano da su falsifikovane. Sve šta je radila vlast posle 5. oktobra 2000. godine protiv gospodina Miloševića, bilo je krajnje prljavo, podmuklo i koristili su se svim sredstvima. A što se tiče vaše bojazni da nećete do sutra završito moje ispitivanje, znate, gospodine Najs, nemamo tu dodirnih tačaka. Što se mene tiče, meni je lepše u sudnici nego u zatvorskoj ćeliji. Ja mogu do Nove godine ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj ... Ja ću da zamolim Sud da bude stroži u obuzdavanju ovog svedoka, da bi ga sprečio da govori bilo šta što ne predstavlja odgovor na moja pitanja. Mi smo do sada toliko vremena proveli u ovoj sudnici slušajući njegove odgovore i komentare optuženog i mislim da smo postali pretolerantni. Smatram da Pretresno veće treba da ga obuzda. Ja sam svoja pitanja formulisao namerno tako da omogućim kraće odgovore, a ne da mu dam mogućnost da započne sa svojim komentarima. Sada, gospodine Šešelj, što se tiče falsifikovanja dokumenata, molim vas da ograničite svoj odgovor samo na ono neophodno. Da li znate za neke konkretne dokumente za koje biste rekli da ih je Vlada, ova najnovija Vlada, falsifikovala da bi obmanula ovaj Sud?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Znači konkretne ne znam, ali na jednoj konferenciji za štampu koja je objavljena u mojoj knjizi "Četnički vojvoda pred Haškim tribunalom", to je 51. tom mojih sabranih dela, ja govorim o grupi oficira Vojske Jugoslavije koji su dobili zadatak da falsifikuju zvanična dokumenta kako bi neke stvari koje su eventualno učinili pripadnici vojske, prebacili na policiju. Doduše, to se ticalo Kosova i Metohije, ali ako su radili na tom planu, mogli su raditi i na ovom planu. Dakle, negde mesec dana pred moj dolazak u Hag (The Hague) ili 15 dana, kompletna konferencija je objavljena ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala, gospodine Šešelj. Shvatili smo suštinu vašeg odgovora, a to je da vi nemate dokaza da je bilo kakav konkretni dokaz falsifikovan od strane sadašnje Vlade.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Baš mi je drago što je svedok ovo rekao. Kažete nam, gospodine Šešelj, da li je postojala jedna grupa oficira koja je dobila zadatak od vojske da falsifikuje zvanične dokumente? Da li je to komisija Vojske Jugoslavije koja je pripremala materijal vezan za Kosovo posle marta 1999. godine? Da li je to ono telo koje je imalo za cilj da falsifikuje dokumenta?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To ne mogu da kažem, jer vi sad pokušavata generalizovati moju izjavu sa konferencije za štampu ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne, ne, ja ne pokušavam ...

SUDIJA ROBINSON: Idemo dalje, čuli smo odgovor.

SUDIJA BONOMI: Moram da kažem da sam ja zainteresovan za ovo, pošto se to dosta provlačilo kroz ranije svedočenje i relevantno je u ovom slučaju.

SUDIJA ROBINSON: Dajte da čujemo šta gospodin Šešelj ima da kaže.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne treba da se generalizuje, gospodine Šešelj. Ja bih, naprotiv, želeo da budemo konkretniji. Rekli ste nam da je postojala grupa oficira vojske i čuli smo za jednu grupu kojoj su pripadali general Gojović i general Delić i neki drugi, a koja je učestvovala u tom poslu i oni su imali jednu veliku organizaciju da bi sakupili materijal 2000. godine o događajima na Kosovu. Mi smo o tome dosta slušali. Da li je to ta grupa za koju vi znate da je falsifikovala dokumenta?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam na ovoj konferenciji za štampu pominjao imena nekih oficira, ali to su bili oficiri do čina pukovnika. I to se može videti u mojoj knjizi "Četnički vojvoda pred Haškim tribunalom". I to je bilo posle 5. oktobra, pošto je došlo do smene određenih policijskih generala, a neki policijski generali su učestvovali u puču 5. oktobra 2000. godine ... Među nekim generalima vojske je došlo do straha, bojali su se podizanja haških optužnica i tako dalje i neke stvari za koje su smatrali da bi mogle doći od udar, pripisivali su policiji. Ja sam to izneo na konferenciji za štampu. I ta konferencija se može imati na raspolaganju, ako vi to želite. A sad dalje da špekulišemo na osnovu jedne konkretne izjave, to nije moguće.

SUDIJA BONOMI: Vi ste uspeli već da pronađete razne tomove u svojim knjigama. Da li ste uspeli da nađete taj konkretan tom i da li ga imate ovde u Hagu?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja ga imam ovde u Hagu, ali nisam ga tražio. Gospodine Bonomi, ja koliko sutra to mogu doneti.

SUDIJA BONOMI: Možda će da nam pomogne ako uspete da nađete taj segment gde se govori o tome do sutra. Hvala vam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U slučaju da ne nađete taj odlomak, da li možete da nam date neki primer obmane kojom su se bavili ovi oficiri? Šta su oni to izmišljali, kako su oni to krivotvorili istoriju? Da li možete da nam date neki primer?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ponovo generalizujete. Krivotvorili istoriju. Ne, za neki konkretan događaj, gde bi mogli biti odgovorni pripadnici vojske, prebacivano je na policiju. A što se tiče generala Delića koga ste pomenuli, ne verujem da je u takvim stvarima učestvovao. General Delić je izuzetno častan i hrabar oficir i pošten čovek i ne verujem uopšte da može imati veze sa takvom rabotom.

SUDIJA BONOMI: Meni lično bi bilo od pomoći kad biste mogli da nam date neki primer u kome je odgovornost prebačena sa vojske na policiju.

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa, vi od mene očekujete da budem svemoćan čovek. Od 5. oktobra ja sam čovek opozicije, u neprekidnom sukobu sa novim, prozapadnim režimom.

SUDIJA BONOMI: Samo trenutak, samo trenutak. Vi ste optužili gospodina Najsa nekoliko puta tokom ovog prepodneva da generalizuje. Šta vi drugo radite nego generalizujete, ako dajete takvu izjavu, a posle ne možete da date konkretan primer.

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja mogu da vam pokažem sadržaj moje konferencije za štampu iz početka 2003. godine. To mogu da vam pokažem, a da vam dajem sada konkretne druge primere, to je teško, ali kao političar u političkom životu, itekako mogu da generalizujem. I generalizovao sam mnoge stvari. A gospodin Najs nije ovde političar nego tužilac, međunarodni tužilac ...

SUDIJA BONOMI: Mislim da bi bilo pogrešno da se ovo ostavi bez odgovora. Vi, takođe, niste ovde kao političar. Vi ste ovde kao svedok koji odgovora na relevante delove dokaznog materijala i svedočenja i odgovara na veoma ozbiljne optužbe. Bilo bi korisno da se koncentrišete na odgovore, a ne da koristite ovo kao tribinu za političke govore.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sad ćemo da pogledamo jedan drugi dokazni predmet koji predstavlja odlomak iz knjige, za prevodioce to je tabulator 27. Mi, za svrhu eventualnog dodatnog ispitivanja dajemo daleko opširniji tekst na srpskom, ali nas ovde interesuje samo jedan segment o kome ću da pitam svedoka. Misim da je ovo objavljeno u januaru 1992. godine.

Naslov je "Politika kao izazov savesti". Gospodine Šešelj, ako vam je to označeno, a mislim da jeste, vi ste rekli: "Što se tiče Milana Babića" ... Molim da se engleska verzija stavi na grafoskop, samo prva strana. Počinje rečima: "Što se tiče Milana Babića". Izvinjavam se, ipak nije označeno. Broj strane je 145, gospodine Šešelj. Vi kažete sledeće: "Što se tiče Milana Babića, mi nismo ni u kakvom posebnom savezništvu, mi smo lični prijatelji, ali ja sam lični prijatelj i sa Milanom Martićem i nikada nisam davao prioritet ijednom od njih dvojice i najviše me pogađalo kad sam saznao da među njima postoji razdor, razlaz i sukobljavanje." Da li je to zaista tako i da li to verno odražava vaš stav u januaru 1992. godine?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da, to odražava moj stav iz januara 1992. godine. Ja sam smatrao i Milana Babića i Milana Martića ličnim prijateljima. Teško me pogađala činjenica da su oni bili u latentnom sukobu i pokušao sam u nekoliko navrata da ih izmirim, ali sam se u međuvremenu predomislio u pogledu Milana Babića i sad ga smatram krajnje nepoštenim i nečasnim čovekom.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: O tome smo već čuli i možda ćemo da se vratimo na to. Sledeći mali odlomak koji ćemo da pogledamo su reči kapetana Dragana. "Četnici vojvode Šešelja", ne znam da li je to pravi izraz, "to su bili mladi momci koji su odlučili da se priključe otporu kroz Srpsku radikalnu stranku". To je u originalu stranica 146. "Ja sam ih imao nekoliko u svojoj jedinici i oni su se pokazali kao izuzetni vojnici, apsolutno lojalni. Nekolicina tih mladića učestvovala je u bitkama za Baniju, koja je sigurno bila odlučujuća bitka, a koju su vodile specijalne jedinice MUP-a Krajine, u to vreme pod mojom komandom." Da li je tačno kada kapeten Dragan kaže da su vaši četnici služili pod njegovom komandom u to vreme?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Jedan broj, ja ne znam tačno koliko, bio je u njegovom centru za obuku. Međutim kapetan Dragan laže da je on komandovao bitkom za Baniju. On nikada nije komandovao ni jednom borbenom jedinicom i nikada nije bio tamo gde se pucalo i gde se moglo poginuti. On je ovde hvalisavac koji preuveličava svoju ulogu u ratu. Moja su saznanja da on borbe nije ni video.

TUŽILAC NAJS: Razumem. Ovo je objavljeno u knjizi u kojoj ste obojica učestvovali. Molim da se to uvrsti u spis.

SUDIJA ROBINSON: Da.

Sekretar: Dokazni predmet 890.

SVEDOK ŠEŠELJ: U knjizi je prenet naš unakrsni intervju za list "Duga". I to vam stoji na stranici 149. Da je to radila novinarka Ljiljana Habjanović - Đurović i objavila u "Dugi" od 4. januara 1992. godine. Dakle,

ona je razgovarala i sa jednim i sa drugim i ukrštala naše odgovore na ista pitanja. Nisam ja kapetana Dragana uveo u moju knjigu nego sam u mojoj knjizi preneo taj ukršteni intervju koji je objavljen u listu "Duga".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A sada sledeći dokazni predmet, to je još jedan izvod iz knjige, broj 28, i opet se odnosi na vaše odnose sa Babićem i Draganom. To je vaša knjiga pod naslovom "Aktuelni politički izazovi". Objavljena je u Beogradu 1993. godine, ako se ne varam. Molim vas pogledajte ove kratke pasuse označene brojevima od 1 do 5, gde vi kažete sledeće ... Idemo samo brzo kroz to. Molim da se engleska verzija stavi na grafoskop. Vi tu kažete: "Išao sam tri puta da pomazem Milanu Babiću. Išao sam kada je pokušao da ga obori Jovan Rašković". Stoji dalje da se tamo učestvovali na jednom vrlo vatrenom mitingu gde su hteli da obore Milana Babića silom. Otišli ste kada je kapetan Dragan pozivao vojsku sa fronta da ga obore i sukobili ste se sa Draganom. Kažete: "Sve dok sam smatrao da Milan Babić vuče poteze koji su u interesu srpskog naroda i koji su od koristi za srpstvo, ja sam ga uvek bezrezervno podržavao. Smatram Milana Babića, pre svega, vrlo inteligentnim čovekom i talentovanim političarem i žao mi je što je Srpska Krajina izgubila Milana Babića." Sve vreme dok ste ovde, govorili ste vrlo ružne stvari o Babiću. Molim vas, da bismo vas razumeli, tačno objasnite zašto ste se predomislili? Ukratko nam to iznesite.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ovo je ovde tačno da sam nekoliko puta išao u Knin i kad je bilo reč o sukobu sa Jovanom Raškovićem, između Milana Babića i Jovana Raškovića, pa Milana Babića i Milana Martića, pa Milana Babića i kapetana Dragana i tako dalje. Međutim, Milan Babić se pokazao kao nečastan čovek, posle izbora 1993. godine ... Početkom 1994. godine smo formirali koaliciju, trebali da formiramo koalicionu Vladu Srpske Krajine, jer je Srpska radikalna stranka tamo bila treća partija po snazi, imala je 16 poslanika, Babićeva je bila najjača i potpisali smo sporazum u Beogradu, u Međunarodnom pres centru, da on bude predsednik Vlade. Raspodelili smo konkretno sva ministarska zvanja, a on je onda jednostrano pogazio naš ugovor bez konsultacija s nama i sklopio koaliciju sa Borislavom Mikelićem. Tu je on za nas definitivno izgubio svaku čast, poštenje, više za njega nikakvog poštovanja nismo imali. A onda, Milan Babić se ovde pojavio kao sporazumaš sa haškim tužilaštvom i pristao da lažno svedoči protiv drugih, a da bi mu kazna bila manja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne, ne, zaustavimo se ovde. Njegov iskaz će da oceni Pretresno veće, ne vi. Vi ste vrlo opširno govorili o svojoj hrabrosti. Da li razumete, gospodine Šešelj, da je ovde gospodin Babić svedočio i protiv svojih interesa znajući da će da bude u zatvoru i bez

kontakata sa svojom porodicom. Da li smatrate jedan takav čin činom hrabrosti, ako čovek govori istinu? Recite nam.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Obećavali ste mu da možda neće biti optužen ako svedoči protiv gospodina Miloševića lažno i protiv još nekih, a kad ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zaustavite se ovde, molim vas. Gospodine Šešelj, zaustavite se. Budući da ste već sami odlučili da upotrebite reč "prevariti", molim vas da nam bez puno uzbuđenja kažete na koje se dokaze oslanjate za tu tvrdnju? Ako nemate nikavih, hoćete li, molim vas lepo, tako to i da kažete?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja imam dokaze. Obavili ste više razgovora sa Milanom Babićem. Rekli ste mu da je osumnjičeni, da je moguće da će protiv njega biti podignuta optužnica, ponudili ste mu saradnju, on je ustrahu od optužnice pristao da bude lažni svedok protiv gospodina Miloševića, a kad je obavio taj prljavi posao, on je, ipak, optužen. I sad ga pitajte koliko je razočaran i u kakvom se psihičkom stanju nalazi ...

SUDIJA BONOMI: Od vas se traže dokazi za ovu vašu tvrdnju, a ne da tu vašu tvrdnju samo još jednom ponovite.

SVEDOK ŠEŠELJ: Dokazi su u zapisnicima sa saslušanja Milana Babića. Mene je gospodin Najs pitao zašto sam promenio stav o gospodinu Babiću, ja sam to objasnio, a vi onda tražite dokaze za moju promenu stava. Što mi dokazi, na osnovu kojih menjam stav, moraju biti na papiru?

SUDIJA BONOMI: Ne, ne, vi ste iskrivili ono šta se ovde upravo odigralo, uz svo dužno poštovanje prema vama. Od vas se traži koji su dokazi na osnovu kojih vi tvrdite da je Tužilaštvo Milana Babića prevarilo i do sada niste identifikovali ni jedan takav dokaz. Ako ne možete tako nešto da identifikujete, idemo dalje.

(...)

TUŽILAC NAJS: Hajde da još malo ostanemo sa ovim ljudima i konkretno sa kapetanom Draganom. Pogledaćemo još jedan insert. Čekamo da se podeli transkript. 28A je broj tabulatora. Nastojim da idem onim redosledom kojim se dokumenti nalaze u fascikli, kako bih pomogao prevodiocima, mada ne bi trebalo njima da se direktno obraćam.

(Video snimak)

Novinar: Pa pogledaj, e poštovani gledaoci, kako je izgledao njihov susret.

Kapetan Dragan: *Koju zajedničku borbu, bre? Poslali smo depešu predsedniku ... (nerazumljivo) ...*

Vojnik I: *... (nerazumljivo) ... u ponedeljak, prvi dan borbe ... Šta je bilo ...*

Vojislav Šešelj: *A gde je on smešten?*

Vojnik II: *Ne, ne, ne. Nije on tu. Otiš'o je tamo ... Uzelac ... Kapetanu Draganu zamjerio, jer je bio protiv četnika*

Vojnik III: *Gospodine predsedniče, prođite malo s ove strane ... Komandante, dođite ovde ...*

Kapetan Dragan: *... (nerazumljivo) ... znam da su i jedni i drugi ubijali Srbe ... Momci, došao sam samo sa vama da se pozdravim, ja idem za Beograd ...*

Vojnik IV: *Hvala vam na posjeti ...*

Kapetan Dragan: *Za njega je samo Babić heroj, a ja sam samo kondicioni instruktor.*

Vojislav Šešelj: *Ušli ste u politiku, čoveče, to niste smeli. Ako je došlo do sukoba...*

Kapetan Dragan: *Gospodine, mogu li ja da kažem svoje mišljenje?*

Vojislav Šešelj: *Ne smete dok ja ne završim. I ako ta istina nije korisna u ratnom stanju, ne smete da je kažete.*

Kapetan Dragan: *A ko zaključuje šta je istina?*

Vojislav Šešelj: *Pa, morali ste sami da zaključite. Samo ste štetu naneli ... Za kapetana ima ratište u Zapadnoj Slavoniji, tamo vape za sposobnim komandantima, ima u Istočnoj Slavoniji dalje*

Vojnik V: *Ali kapetan je prvo došao ovdje i ...*

Vojislav Šešelj: *Pa došao je ovde i ovde je dao mnogo ..*

Kapetan Dragan: *A ovde imate Milana Babića. On je vama general ...*

Vojislav Šešelj: *Tako ne smete da postavljate stvari, ne smete.*

Kapetan Dragan: *Vi ste ga proglasili herojem ...*

Vojislav Šešelj: *Vi danas bunite vojsku protiv predsednika Vlade Krajine. On je predsednik Vlade, pa kakav je da je ...*

Kapetan Dragan: *On je kukavica i izdajnik koji je razbio našu jedinicu*

Vojislav Šešelj: *Vi razbijate, vi razbijate front ovde, niste trebali ni da obilazite taj front. Niste smeli ...*

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zaustavimo se ovde. Da li se sećate ovog razgovora sa Draganom o Babiću?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa ja sam neki dan pominjao upravo ovaj razgovor. Ovo je snimak koji je napravljen na prvoj liniji fronta kod Benkovca, gde sam ja obilazio srpske položaje, a iznenada se pojavio i kapetan Dragan, očigledno želeći susret samnom. To je moj dolazak u Knin u novembru 1991. godine, kada nas je pozvao Milan Babić da ga spašavamo od kapetana Dragana.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je ovde jasno da ste vi tom prilikom bili sasvim na Babićevoj strani? Naime, rekli ste da ste došli da izmirite Martića i Babića, a protivite se onome šta tamo radi čovek po imenu "Dragan".

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da. Kapetan Dragan je pokušao da pobuni vojsku na prvim linijama fronta i zakazao je miting protiv Babića u Kninu, pokušavajući puč. Ja sam tada imao dve emisije na Radio Kninu: jednu na državnom Radiju Knin, a drugu na Omladinskom radiju Knin. I ja sam tu još oštrije nastupio prema kapetanu Draganu, pošto je on nastavio sa tim poslovima i posle nešeg susreta kod Benkovca. Ja mislim da su ti moji nastupi na radio stanicama bili onaj ključni faktor koji je sprečio kapetana Dragana da izvede puč.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Časni Sude, kako bismo uštedeli vreme, ovde je dostupan i ostatak transkripta. Molim da se to u celini uvrsti u spis kako bismo uštedeli na vremenu, a onda ćemo postaviti pitanje svedoku. Ako pogledano materijal koji smo do sada videli u sudnici, bez obzira na političku istoriju posle 1993. godine, jasno je da ste se vi opredelili u ovoj sudnici protiv Babića samo zato jer je on svedočio protiv ovog optuženog. Materijali koji su nastali u ono vreme, tačno odražavaju vaš sud o tom čoveku u to doba.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To nije tačno. Ja sam se protiv Milana Babića definitivno opredelio početkom 1994. godine kada je on jednostrano pogazio naš koalicioni sporazum. Posle toga se više nikad nismo sreli. Od 1994. godine do 2003. godine kad se pojavio ovde u zatvoru Haškog tribunala i pre nego što je svedočio Miloševiću, nismo imali nikakvog kontakta. I to nije tačno. Moj stav je od ranije negativan prema njemu, a naravno da je njegovo lažno svedočenje protiv gospodina Miloševića dodatni razlog da imam apsolutno negativan stav prema njemu.

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sledeći dokument dolazi iz vaše knjige "Načelnik Generalštaba na kolenima". Tabulator 29 za prevodiocce. To je za vas, gospodine Šešelji, na strani 172. Molim vas da okrenete tu stranu. Dali smo više stranica kako bi se video kontekst, ali ne treba o tome da postavljam mnogo pitanja. U ovoj vašoj knjizi koja je objavljena 1993. godine, vi kažete sledeće, odgovarajući na pitanje da li je Milan Martić odbio dobrovoljce za Krajinu. Vi kažete: "Nikada Milan Martić nije odbio pomoć dobrovoljaca u Srpskoj Krajini." Novinar, onda, kaže da je on bio u Kninu kad je Martić izjavio na televiziji da mu se javljaju borci sa drugih ratišta i da je armija odbila da ih primi. A vi onda kažete: "Molim vas, mi smo imali koordinaciju sa Milanom Martićem u vreme napada na Krajinu. U dogovoru sa

Generalštabom i generalom Miletom Novakovićem i sa ministrom unutrašnjih poslova Milanom Martićem, mi smo poslali 3.200 dobrovoljaca za svega tri do četiri dana i nikada nije bilo problema sa našim dobrovoljcima i nikada Milan Martić nije izjavio da naši dobrovoljci ne treba tamo da idu". Zatim kaže Leskovac: "A što se tiče kriminala, Milan Marić nije nikada bio umešan ni u kakvu kriminalnu radnju i ne bih njega uopšte dovodio u vezu sa ovim". A vi kažete da je Milan Martić došao u sukob sa Željkom Ražnatovićem Arkanom i njegovim odredom i to ne treba da se meša ni sa kakvim njegovim odnosima sa dobrovoljcima u celini. Dakle, da se vratimo na ovaj vaš prethodni deo, da li je tačno da ste vi rekli da ste poslali 3.200 dobrovoljaca za svega tri do četiri dana?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa ja sam to rekao i neki dan ovde i da smo to uradili u dogovoru s predstavništvom Republike Srpske Krajine u Beogradu i evo ovde ja to potvrđujem. I da je to bio dogovor i sa Milanom Marićem i sa generalom Miletom Novakovićem. To je upravo ono šta ste vi pokušali da tvrdite na osnovu nekih mojih izjava protiv gospodina Miloševića, da je gospodin Milošević radio. Evo vam ovde dokaz protiv vaše teze. I ovo je tačno. Mi smo poslali, kad su Hrvati napali Divoselo, Čitluk i još neka srpska sela, mi smo tada urgentno poslali oko 3.500 dobrovoljaca koji su tamo stigli, bili raspoređeni, ali onda, diplomatskom nekom inicijativom, Hrvati su zaustavili napad pa do njihovog učešća u borbenim dejstvima nije ni došlo. To je upravo ono neki dan šta sam ovde objašnjavao. Hvala vam gospodine Najsi što potkrepljujete istinitost mog svedočenja.

TUŽILAC NAJS: Nas zanimaju vaši razni iskazi o stvarima relevantnim za ovaj Sud i možda će na kraju Sudu da pođe za rukom da na osnovu raznih izvora, uključujući vaše izvore, utvrdi gde je istina. Molim da se ovome da dokazni broj.

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A sada tabulator 30. Ovde mislim da moramo da pogledamo još nekoliko pasusa, oni su obeleženi. Zanima me nekoliko stvari, gospodine Šešelji, koje bih još ovog jutra sa vama pokrio. Ovo je govor koji ste održali 11. novembra 1993. godine, vidite li to?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS: Sada molim Pretresno veće da pogleda drugu stranicu na engleskom ...

SUDIJA KVON: Kako glasi naslov knjige?

TUŽILAC NAJS: Naslov knjige je "Načelnik Generalštaba na kolenima". Dakle, molim Pretresno veće da pogleda kraj druge stranice, a vi, gospodine Šešelji, pogledajte stranicu 288, otprilike pri sredini strane, kraj

ovog većeg paragrafa, videćete da vi tamo kažete sledeće. Prvo navodite razne stvari koje su falsifikovane i onda negde pri tri četvrtine stranice kažete: "To je najbolji dokaz kakvim se falsifikatima služi policija i najbolji dokaz za našu tvrdnju da je policija preuzela visok stepen kontrole nad nekim državnim organima Republike Srpske Krajine, posebno nad njihovim biroom u Beogradu, a vi već znate šta sve rade u Istočnoj Slavoniji i Baranji. Crvene beretke operišu kao paravojna organizacija Službe državne bezbednosti Srbije pod komandom Mihalja Kertesa, Franka Simatovića Frenkija i nekih drugih iz Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije." Vi sigurno znate šta ću ja sada da vas pitam, gospodine Šešelji? Da li je to bilo tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Reč je o konferenciji za štampu koju sam držao u sedištu Srpske radikalne stranke negde u novembru mesecu, to je 11. novembar 1993. godine, nakon što smo potpredsednika Srpske radikalne stranke Ljubišu Petkovića raskrinkali kao agenta Službe državne bezbednosti, čiji je cilj da rasturi stranku. Kod njega smo našli vozilo i saobraćajnu dozvolu, policija mu je dala da se služi njenim vozilom da bi što efektivnije obavljao taj posao. Ja sam zadržao Ljubišu Petkovića u mojoj kancelariji, pozvao dve televizijske ekipe, Televiziju Politika i Studio "B" i saslušao ga povodom toga i, naravno, ja sad saopštavam novinarima šta se desilo, to je ono šta ste vi ovde preskočili, to vas, naravno, ne interesuje, a onda zaoštravam napad protiv Službe državne bezbednosti koja nam radi o glavi, hoće da nam uništi stranku. Ja, na kraju ovde, ovog istog lista govorim i da je policija pokušala da me ubije, jer se desio jedan saobraćajni udes, ja sam bio u kolima savezne Skupštine kao šef poslaničke grupe, vozio sam se ulicom Kneza Miloša i pred američkom ambasadam u Beogradu ...

(...)

SUDIJA BONOMI: Ali vi uopšte ne odgovarate na pitanje. Način na koji stvari ovde funkcionišu je to da se od vas očekuje da vi odgovarate na pitanja koja su vam postavljena, a ne da vi govorite ono šta vi hoćete da kažete. Pitanje je bilo veoma jednostavno: da li je ova vaša izjava tačna ili ne. Zašto ne možete na to pitanje da odgovorite?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ali ne može biti potpun odgovor ako se ne ukaže na kontekst. A vi zbegavate taj kontekst. Ja ovde napadam svim sredstvima Službu državne bezbednosti.

SUDIJA BONOMI: Zašto ne počnete time što ćete prvo da nam kažete da li je to istinito ili nije, a onda dodajte ono objašnjenje za koje smatrate da ga je nužno dodati. Zar to nije bolji način rada?

SVEDOK ŠEŠELJ: To sam, gospodine Bonomi, za ovih 10 dana naučio. Ako vam dam odmah takav odgovor, onda ćete reći "hvala, ne treba

više, odgovorili ste". A nekompletan odgovor nije pravi odgovor. A može da bude zloupotrebljen kao argument za nešto sasvim suprotno od onoga o čemu ja svedočim. Ja ovde iz petnih žila zaoštravam sukob sa Službom državne bezbednosti i napadam svim sredstvima, jer sam razotkrio svog najbližeg saradnika kao njihovog agenta.

SUDIJA BONOMI: Ja, jednostavno, konstatujem da vi niste odgovorili na pitanje, bez obzira što vam je data svaka prilika da na to pitanje odgovorite.

SVEDOK ŠEŠELJ: Odgovorio sam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelji, dokumenti koje smo dali vama, optuženom i Sudu ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelji, hajde da stvari budu sasvim jasne. Vi ste dali objašnjenje, dali ste kontekst. E sada, šta kažete kao odgovor na pitanje koje vam je postavljeno? U poslednjoj rečenici u ovom paragrafu vi kažete da Crvene beretke operišu kao paravojna organizacija Službe državne bezbednosti Srbije pod komandom Mihalja Kertesa, Frenkija i nekih drugih iz Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije. Mi smo vam dozvolili da date vaše objašnjenje, da to stavite u kontekst, a sada nam recite kako glasi vaš odgovor na ovo pitanje?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ovde konstruišem veštačku institucionalnu vezu između činjenice da ta jedinica Crvenih beretki postoji u Srpskoj Krajini, da je jedno vreme njome komandovao Frenki i da je Frenki visoki funkcioner Službe državne bezbednosti Srbije. Ja tu pravim konstrukciju da bi napad bio jači. I to je očigledno. Dakle, institucionalne veze nema, ali je ja konstruišem, jer želim što jači udarac da zadam Službi državne bezbednosti.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Najis.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vidite, vi, optuženi i drugi svedoci optuženog kažete da su Crvene beretke počele da postoje od 1996. godine. A evo vas ovde 1993. godine, gde sasvim dobrovoljno na jednoj konferenciji za štampu u vašoj stranci, u vašoj političkoj areni, dajete iskaz koji se u potpunosti poklapa sa dokazima sa video trake Tužilaštva? Ovo šta vi ovde kažete je istina. Da vidimo, podelimo to sada u dva dela. Prvo Crvene beretke operišu kao paravojna organizacija, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Crvene beretke nisu bile paravojna organizacija. Bile su Crvene beretke u Srpskoj Krajini, specijalna jedinica policije ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro, zaustavimo se tu za trenutak. Šta, 1992. godine, 1991. godine, kada ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Od 1991. godine do pada Srpske Krajine, postojala je jedinica policije Srpske Krajine koja je popularno tako u narodu nazivana, "Crvenim beretkama".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je to jedinica policije ili Službe državne bezbednosti Srbije?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ta je jedinica policije Republike Srpske Krajine, a ja tu jedinicu ovde inputiram Službi državne bezbednosti Srbije. I tih godina nisam jedini ja to inputirao. To su radili ljudi iz drugih opozicionih partija, iz takozvanih nevladinih organizacija i prozapadnih medija. Jednostavno, pravljena je takva atmosfera. Vaš je problem što ste vi pisali optužnicu iz naših javnih izjava, a ne na osnovu dokumenata i činjenica.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Komentari nam ne trebaju, hvala. Gledajte, u mnogim vašim intervjuima iz tog doba možemo da vidimo da ste vi bili svesni pritvzakonitosti i problema sa paravojnim jedinicama, jer ste vi uvek govorili da vaši ljudi nisu bili u paravojnim jedinicama. To ćemo još kasnije da vidimo. A ovde vi tvrdite da su Crvene beretke bile paravojna jedinica. I to kažete zato što su oni to zaista i bili. Oni su bili sasvim protivzakonita paravojna grupa koju je stvorio ovaj optuženi kako bi se uzdrmao mir u bivšoj Jugoslaviji i vi ste to znali.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne, to nije istina. Crvene beretke nikad nisu bile paravojna organizacija. Ja znam dobro šta znači paravojna organizacija, to je uvek u negativnom kontekstu i ovde kad želim nekoga da uvredim, nazivam ga "paravojnom formacijom", jer je to, ipak, prilično teška uvreda. Paravojna formacija podrazumeva nezakonitost, kriminal i mnoge druge stvari, uključujući i ratne zločine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I konačno, u vezi sa ovim pasusom, grupa koja je postojala između 1991. godine i 1993. godine kada ste držali ovu konferenciju za štampu, na svom je čelu imala Frenkija Simatovića, upravo kao što ste rekli.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nisam siguran da je sve to vreme on bio na čelu, ali on je bio dobrovoljac u policiji Republike Srpske Krajine, vodio je tamo obaveštajno-bezbednosne poslove i jedno vreme je bio na čelu ove jedinice. Ja vam ne bih mogao precizirati od kad do kad. Ali nije nikakva tajna da je on bio tamo kao dobrovoljac.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znači, ono šta smo videli na video snimku sa ceremonije u Kuli i ono šta je rekao Sinmatović, izgleda da je tačno, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa videli smo na tom snimku da je Simatović ponosan na svoje učešće u ratu, njegovo i njegovih saboraca i on

tradicije tog svog učešća u ratu povezuje sa jedinicom koja je formirana 1996. godine, jer svako želi da ima neke tradicije na koje će se nadovezivati i neku slavnu prošlost i tako dalje. Ali formalno, institucionalno, ta jedinica je, kao sastavni deo Službe državne bezbednosti Srbije, formirana 1996. godine. Ranije nije institucionalno bila u Službi državne bezbednosti Srbije. I vi nemate nijedan dokaz protivno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Gospodine Šešelji, poslednji deo vašeg odgovora o tome da li ima dokaza ili nema dokaza, nije na vama da o tome govorite. Ja obično ne bih na osnovu toga postavio još jedno pitanje, ali budući da ste vi to već rekli, onda recite nam i ovo, molim vas: video snimak koji smo videli i na kome se vidi ono šta je rekao Simatović, vidi se i optuženi kako tamo stoji i sluša svaku njegovu reč, zatim govori i Stanišić, da li hoćete da kažete da je taj snimak falsifikat kad ste rekli da nemamo dokaze?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja ne verujem ili ne mogu da kažem da li je falsifikat ili ne, ali to vam nije nikakav dokaz. Frenki se poziva na svoju ratnu prošlost koju smatra slavnom i svoju i svojih saboraca i to je jedini zaključak koji ja mogu izvući iz snimka.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelji, da ovo bude sasvim jasno. Poslednja rečenica u ovom intervjuu je, znači, pogrešan opis Crvenih beretki. Vi ste ovde pogrešno rekli da je to paravojna organizacija Službe državne bezbednosti Srbije. I vi ste to učinili namerno zato što ste želeli da naškodite Službi državne bezbednosti Srbije.

SVEDOK ŠEŠELJ: Namerno sam to učinio da bih naškodio Službi državne bezbednosti, jer i celog ovog teksta, na nekoliko strana možete da vidite koliko je dubok taj sukob. U političkom smislu rade mi o glavi. Pokušavaju uništiti Srpsku radikalnu stranku raznim tajnim policijskim sredstvima i ja na to odgovaram brutalno, da ne može biti brutalnije. Čak ih optužujem, na kraju teksta vidite, da su pokušali atentat na mene. A kao realna podloga služi mi činjenica da je zaista došlo do udesa, da je policijsko vozilo ispred mene na nepropisan način skrenulo i da je moj vozač udario u to vozilo i ja sam lakše glavu povredio. Izašao sam krvave glave pred američku ambasadu. To mi je malo ponižavajuće bilo.

SUDIJA ROBINSON: Znači, u to vreme ste bili u sukobu sa Ministarstvom unutrašnjih poslova Srbije i zato ste to rekli. To je, znači, objašnjenje za ovaj pogrešan opis u ovom pasusu, pogrešan opis Crvenih beretki kao paravojne formacije Službe državne bezbednosti Srbije?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pogrešan, jer želim da im napakostim, jer želim da ih nerviram, da ih razbesnim.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam. Već je prošlo vreme za pauzu. Idemo na pauzu od 20 minuta.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Da razjasnimo jedno pitanje. Naime, gospodin Šešelj je doneo sedam svojih knjiga zato što je gospodin Najš to tražio. Naime, tražio je dokaze o tome da je gospodin Šešelj ranije govorio o određenim pitanjima, o napadima na mene, o Srebrenici i tako dalje. Vi ste rekli da se dostavi stranama pa da se onda vidi ko će šta da pita. Ja smatram da ne bi bilo fer da se to na račun mog vremena čini. Gospodin Najš je tražio te dokaze, smatram da je njegova obaveza da troši svoje vreme da pita, jer ne osporavam ja svedočenje gospodina Šešelja ovde, već ga gospodin Najš osporava, tražio je dokaze, dobio je dokaze i onda nek on postavlja pitanja o tome. Ako ja treba da trošim dodatno ispitivanje na to, onda je to nekorektno u pogledu trošenja mog vremena. Ja sam sada dobio tih sedam, sedam fotokopija ovih sedam knjiga.

(Pretresno veće se savetuje)

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najš, da li vi imate nameru da dalje ispitujete o tome?

TUŽILAC NAJS: Kada pročitam, možda ću i hteti, ali optuženi govori nešto šta apsolutno ne stoji. Možda ćemo mi dalje tim da se bavimo, da.

SUDIJA ROBINSON: Dajte mi do znanja, pošto ja takođe želim da znam šta je u ovim dokumentima.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Verovatno ćemo da ih pregledamo do sledeće pauze, ali ćemo tek sutra da imamo vremena da ispitujemo o tome. Možemo li sada da ostanemo na istom dokumentu, a to je odlomak iz dokumenta "Načelnik Generalštab na kolenima" i molim vas da okrenete stranu pet na engleskom. U vašoj verziji to je označeno na stranici 290, negde od početka sredine stranice, vidimo dosta dugačak pasus koji glasi ... Sada ću da ga pročitam, a onda ću da vam postavim nekoliko pitanja o tome. Počinjem od označenih delova: "Ono šta javnost nije znala", to je još malo više "je da su se naši dobrovoljci takođe borili sa specijalnom jedinicom policije i jedinicama bivše Jugoslovenske narodne armije koje bi prelazile Drinu i Dunav iz Srbije i učestvovali u borbama." Samo da se zaustavimo na ovome. Da li je ovaj do tačan?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ovde, mora taj deo da se pročite, gospodin Najš, ne može to tako jednostavno. Ako vi nećete, ja ću pročitati, ako Pretresno veće nema ništa protiv.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, ovo je vrlo jednostavno pitanje. Postaviću ga još jednom, ako ne možete kratko da odgovorite, prećićemo na nešto drugo ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodin Najš, da budemo fer prema svedoku, on mora da ima mogućnost da to stavi u kontekst. On kaže da to pitanje ne dozvoljava kratak odgovor sa da ili ne, što je ponekad zaista slučaj.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Svedok može uvek to da kaže, ali u ovom slučaju ja bih bio zahvalan da dobijem odgovor na jedno jednostavno pitanje. Da li su se dobrovoljci borili sa specijalnim policijskim jedinicama iz Srbije i Jugoslovenskom narodnom armijom koje su prelazile Drinu i Dunav iz Srbije i učestvovali u bitkama? Ukoliko mogu da kažem, meni ovo izgleda kao vrlo jednostavno pitanje.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja ovde kažem da su se dobrovoljci borili u jedinicama bivše Jugoslovenske narodne armije, Teritorijalne odbrane Republike Srpske i Republike Srpske Krajine i srpske policije te dve srpske republike. A onda želeći da napadnem, ja govorim i o specijalnim jedinicama policije i vojske Jugoslavije, a potenciram Frenkija i izvodim prenatrag zaključak iz činjenice da je Frenki ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Stanite malo ...

SUDIJA BONOMI: Pre nego što nastavite, mogu li ja nešto da kažem? Mislim da nam gospodin Šešelj skreće pažnju na onu rečenicu koja prethodi ovoj, gde piše: "Svi su znali da su se naši dobrovoljci borili u jedinicama bivše Jugoslovenske narodne armije, Teritorijalne odbrane, Vojske Republike Srpske i Republike Srpske Krajine" i dalje kaže "kao i u sastavu", ne, kaže se i srpske policije te dve srpske republike, a onda posle toga sledi ovo šta ste vi pitali. "Ono što javnost nije znala to je da su se naši dobrovoljci borili i u sastavu ..." Ako sam vas dobro shvatio, gospodine Šešelj, vi kažete da je ovo potpuno neistinita izjava, ovo šta sledi.

SVEDOK ŠEŠELJ: Ono šta sledi to je moj napad na Službu državne bezbednosti u istom kontekstu ovde. I vidite, veliki broj strana posvećen je tom napadu i ja tu kombinujem istinite činjenice i stvar mašte i kroz tu kombinaciju, ja vezem priču.

SUDIJA BONOMI: Ono šta meni predstavlja poteškoću ovde je da vi kontrastirate nešto šta svi znaju sa nečim za šta vi tvrdite da znate samo vi. Time ste u opasnosti da dovedete svoju publiku u zabludu, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa slušajte, u političkoj borbi i u propagandnoj kampanji, nekad vam je cilj i da nanese protivniku štetu tako što ćete publiku delimično dovesti u zabludu u pogledu nekih činjenica. To je jedno sasvim legalno propagandno sredstvo u političkim obračunima.

SUDIJA BONOMI: U redu, hvala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da ne okolišamo: vi ste, zapravo, lagali javnost da biste ostvarili svoje političke ciljeve. Je li to to?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vi lažete. Ja sam vodio propagandni rat protiv gospodina Miloševića.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne, ne ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelji, o ovome smo govorili već mnogo puta. Vi ne smete da govorite tužiocu da laže. Već smo pričali o tome. On iznosi svoje dokaze.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Na osnovu ovoga šta smo sad čuli da je ova rečenica netačna, idemo dalje. Piše: "Ovde je gospodin Vakić. On je takođe istaknuti komandant naših dobrovoljaca koji je od specijalne jedinice za posebne namene Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije dobio zahvalnicu i koja glasi 'Komandantu dobrovoljačkog odreda Stare Srbije, vojvodi Vakić Branislavu iz Niša za uspehe i saradnju u toku borbenih dejstava u borbi za slobodu srpskog naroda u Republici Srpskoj'. Ovo je izdato u Bajinoj Bašti 25. maja 1993. godine nakon okončanja bitke kod Skelana. Potpisao je Franko Simatović zvani 'Frenki', koji je danas šef Obaveštajne uprave Službe državne bezbednosti Srbije. To je original dokumenta". Treba da shvatimo iz ovoga da ste vi u ovom trenutku kada ste ovo govorili, stajali na tribini i mahali tim papirom vašoj publici.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je bilo na konferenciji za štampu. Dokument nije originalan, postojao je neki dokument koji je doneo Branislav Vakić kad su se dobrovoljci vraćali sa fronta, onda su predali pograničnim snagama policije određenu količinu naoružanja koju nisu razdužili. I to je jedina ovde činjenica. A ostale su špekulacije naravno i ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zaustavite se tu. Mi, zasada, imamo samo vašu verziju koja je izneta u ovoj vašoj knjizi. Kada se obraćate ljudima rečima "dame i gospodo", znači tretirate ih sa poštovanjem i kažete im: "Gospodin Vakić je ovde, on je istaknuti komandant naših dobrovoljaca" i onda čitate to pismo, zahvalnicu od Frenkija. To pokazuje da su oni bili potčinjeni Frenkiju i radili za njega. Da li se Vakić opirao tome kada ste vi davali ovu verziju događaja?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, to ne znači da su oni bili potčinjeni Frenkiju i nisu bili potčinjeni Frenkiju. Drugo, Vakić je imao neki papir na kome je prikopčan bio i neki memorandum, ja se ne mogu sada precizno setiti toga papira, ali on je nama korisno poslužiji na toj konferenciji za štampu u sklopu svega ovoga šta smo mi iznosili protiv Službe državne bezbednosti Srbije.

SUDIJA BONOMI: Da li onda mogu da shvatim da je bilo tačno to šta ste izjavili u to vreme, da je Frenki zaista bio na položaju šefa Obaveštajne uprave u SDB-u?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja ovde kažem "danas je on šef Obaveštajne uprave Državne bezbednosti", a to je 11. novembar 1993. godine. Po mojim tadašnjim saznanjima on je tada bio šef Obaveštajne uprave, a šta je bio ranije, ja i ne znam pozdano. Ja ga u tom trenutku i napadam, pretpostavljajući da je on kao šef Obaveštajne uprave jedan od glavnih u tajnom ratu, propagandnom ratu protiv Srpske radikalne stranke. Pretpostavljam da on vodi akciju i ja pokušavam da mu što više napakostim u protivudaru. I to je jedina istina u svemu ovome. E možda se gospodinu Najsu ne sviđa metod kojim ja to radim, to je druga stvar.

SUDIJA BONOMI: Ono šta je meni teško da razumem je na koji način ovo predstavlja protivudarcac. Kako ovo može da bude uzvraćanje udarca?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da se vratimo na dokument. Ovaj papir iz koga ste čitali ... Mislim da nisam pripremio dovoljno kopija za sve, to će biti urađeno ...

SVEDOK ŠEŠELJ: Gospodine Bonomi, da li želite da vam odgovorim na to vaše pitanje?

SUDIJA BONOMI: Da, hteo bih da čujem.

SVEDOK ŠEŠELJ: Gospodine Bonomi, to je kraj 1993. godine. Tada Služba državne bezbednosti masovno hapsi dobrovoljce Srpske radikalne stranke i daju saopštenja za javnost i na televiziji se prikazuju ogromni arsenali naoružanja s tezom da je to pripadalo uhapšenim dobrovoljcima. Mi se optužujemo za razne stvari, za ratne zločine, za pljačke, za kriminal, za ludilo, nema šta nam nisu pripisivali. Ja na to uzvraćam. Ja kažem prkosno policiji "sad im otimate naoružanje, a vi ste im to davali". Ja se branim, branim stranku od uništenja. A šta se posle desilo? Posle mesec dana svi su ti dobrovoljci, kada je završena predizborna kampanja, pušteni na slobodu. Nijedan nije osuđen.

SUDIJA BONOMI: Izvinite što sam ja čitao malo dalje u ovom psusu, ali tema je da vi objašnjavate kako su dobrovoljci Srpske radikalne stranke delovali sa zvaničnim odobrenjem. Tako sam ja shvatio ovaj tekst. I to ga stavlja na stranu Vlade. I meni je stvarno teško da shvatim kako ovo prestavlja neku udarac Vladi, kako na njih to može negativno da utiče.

SVEDOK ŠEŠELJ: Dobrovoljci su išli u rat kao vojnici JNA. Nakon priznanja nezavisnosti Hrvatske, Bosne i Hercegovine 6. aprila, oni su još ostali u JNA do 19. maja. Nakon 19. maja više nisu išli preko JNA. Išli su tako

što bi se individualno prijavili u Vojsku Republike Srpske, neki čak i u policiju Republike Srpske, a neki grupno. Iz raznih mesta u Srbiji se dogovore, ostvare kontakt i odlaze. To više nije bilo, dakle ni sa dozvolom vlasti u Beogradu, ni sa odobrenjem, ali vlast to nije mogla ni da spreči, jer oni nisu sa oružjem prelazili preko Drine, nego kao civili i tamo bi se uključivali u vojne formacije. To je to. Drugo, to je vreme našeg žestokog sukoba oko Vens - Ovenovog plana. Gospodin Milošević pokazuje veliki stepen kooperativnosti sa zapadnim silama povodom toga plana, a ja pokušavam da mu to ometam.

SUDIJA BONOMI: Da li to znači onda da kad vi kažete: "Mi smo delovali kroz zvanične organe srpske Vlade", da je to neistinita izjava, bar što se tiče perioda posle maja 1993. godine?

SVEDOK ŠEŠELJ: Da.

SUDIJA BONOMI: Hvala.

SVEDOK ŠEŠELJ: Imao sam želju da stvorim dodatne probleme gospodinu Miloševiću, da ga nateram da on objašnjava svojim diplomata s kojim on kontaktira sa zapada.

SUDIJA ROBINSON: Takođe, gospodine Šešelj, da li biste isto to pripisali svojoj izjavi: "Ovo znači da su dobrovoljci išli u borbu na sasvim zvaničan način, zvaničnim kanalima." Da li je to tačno ili netačno. To je u sledećem redu.

SVEDOK ŠEŠELJ: Do 19. maja 1992. godine oni su išli zvanično i u sastavu JNA. Posle 19. maja 1992. godine, pojedine grupe i pojedinci su odlazili nezvanično kao civili u Republiku Srpsku i tamo se priključivali Vojsci Republike Srpske. To hoću da kažem.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li su sudije završile? Mogu li da nastavim? Dajte da pogledamo taj dokument za koji vi kažete da je to nekakav dokument, pošto ste ga vi objavili u svom časopisu i on se trenutno nalazi na grafoskopu. Molim režiju da nam zumira sliku i da nam uveća sliku još malo više. To je taj dokument iz koga ste vi čitali, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa pogledajte dole pečat. Zašto je pečat ovde izgubljen?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Jedna po jedna stvar. Ići ćemo na korak po korak. To je vaš časopis, vi nama recite zašto fali pečat. Ovo je taj dokument iz koga ste ctirali i vi ste ga objavili u svom časopisu. Pročitajte nam ga.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa nema ga celog ovde ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pročitajte ono šta je na ekranu, molim vas. Naglas.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Zašto vi ne pročitate, gospodine Najs

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne treba vi da ovde postavljate pitanja niti da izvodite dokaze, to je dokument iz vašeg časopisa.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Mogu li da dobijem ceo dokument da pročitam?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možda ćete ga dobiti malo kasnije, ali ja vam tražim da pročitate ono šta je na ekranu.

SUDIJA ROBINSON: Samo nam pročitajte ono šta se vidi ovde na prvoj strani.

SVEDOK ŠEŠELJ: Vi mi morate dati da pročitam celi dokument i zaglavlje i sve, pa ću vam onda dati i objašnjenje. Pa šta ovo znači? Je li ovo igra neka, skrivača? U zaglavlju verovatno stoji nešto što se mnogo ne sviđa gospodinu Najsu, da vidimo šta je to. Pa ću vam ja objasniti kako je to nastalo.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelj, vi ovde ne određujete kako će dokazi da se izvode u ovom Predmetu. Tužilac vam je postavio pitanje i zamolio vas je da pročitate. Da li vi kažete da ne želite da pročitate?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pazite, skrećem vam pažnju šta piše: "Dodjeljuje", znači ijekavski. To je veoma važno zbog onoga šta sledi od gospodina Najsa. "Dodjeljuje zahvalnicu komandantu dobrovoljačkog odreda 'Stara Srbija' vojvodi Vakić Branislavu iz Niša za uspehe", "uspehe" i to naglašavam "i saradnju u toku borbenih dejstava u borbi za slobodu srpskog naroda u Republici Srpskoj. Bajina Bašta", 25. maj.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Potpisao je ko?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ovde se ne vidi ko je potpisao.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja vas pitam ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne znam čiji je ovo potpis. Moguće da je Frenkijev, ali nisam siguran. Od kud ja znam kakav je njegov potpis?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovaj dokument koji ste vi naglas pročitali vašoj publici tog dana u novembru 1993. godine, onda ste ga objavili u vašem časopisu i u svakoj od te dve prilike vi ste ga predstavljali kao autentičan dokument, original.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam ga tada predstavljao kao autentičan dokument, ali sada tvrdim da to nije autentičan dokument i da ne postoji njegov original, jer da je to autentičan dokument Službe državne bezbednosti Srbije onda ne biste ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ko ga je onda falsifikovao?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ... imali "dodjeljuje" i ne bi stajalo "za uspehe" nego "za uspehe". Nemoguće je da se u ijekavskoj varijanti

upotrebe ti izrazi u Službi državne bezbednosti Srbije i to je ono šta je svima u Srbiji jasno, a ovo je vama stvorilo zabunu. Na osnovu ove zabune koju sam ja tada napravio, vi lažne optužnice podižete. Ako pogledate pečat, videćete da je reč o nepostojećoj instituciji na osnovu tog pečata.

SUDIJA BONOMI: Kad govorite o toj zabuni, zar to ne znači da ste vi namerno obmanjivali svoju publiku tada ili ste vi i sami tada mislili da je ovo autentičan dokument?

SVEDOK ŠEŠELJ: Znao sam da nije autentičan, ali to je metod koji je tada bio uobičajen u političkim obračunima u Srbiji. Slično je meni napravila Demokratska stranka. Našla moj potpis na jednom dokumentu, prikopčala na drugom, fotokopirala i kao da sam ja taj dokument potpisao. Možda vam ovo izgleda čudno, ali to je bilo uobičajeno u našem političkom životu tada. A ja znam šta sprema gospodin Najš. Verovatno gore piše nešto šta bi se njemu svidelo, pa valjda ćemo videti šta to piše gore.

SUDIJA BONOMI: Kako ste vi uopšte došli do tog dokumenta?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa ko zna kako je napravljen taj dokument ...

SUDIJA BONOMI: Ne, ne, ja vas pitam kako ste vi dobili taj dokument?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa verovatno ga je neko u stranci napravio. Otkud znam? To je bilo pre 12 godina.

SUDIJA BONOMI: U redu, hvala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znači neko u vašoj partiji je falsifikovao taj dokument koji je navodno od Simatovića, a vi ste ga predstavili kao autentičnog članovima svoje partije i onda ste još dodatno izazvali zabunu štampajući ga u časopisu. Tako vi tretirate članove svoje partije. Vi ih lažete. Da li ih lažete stalno ili samo ponekad?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne, ja ovde vodim propagandni rat, a vi lažete, gospodine Najš. Ali ja vam ukazujem na dve činjenice koje pokazuju da dokument ne može biti originalan i da je neko protiv mene tada pokrenuo krivični postupak, te dve činjenice bi mi bile dokaz na sudu da ja namerno nisam hteo da to izgleda kao originalan dokument. Ne može u aktu Službe državne bezbednosti da stoji "dodijeljuje". Nego bi bilo "dodeljuje". Ne može da bude "za uspehe" nego bi bilo "za uspehe". A vi od mene tražite da se ja setim svih detalja onoga šta mi je izgledalo kao dobra politička doskočica pre 12 godina. I to bi bilo nemoguće da ja imam sada detaljnu priču, e jeste, mi smo seli, pa smo to prekrójili ovako, pa onako, pa dodali ovo, dodali ono ...

SUDIJA BONOMI: Vi stalno pokušavate da tužioca ovde predstavite kao lažova zbog generalizacije, a vi ste sami generalizovali puno i iznosili

optužbe protiv svih koji su bili uključeni u politički život Srbije u tom vremenu, varajući vašu publiku.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moraću da se vratim na ovaj dokument koji je od većeg značaja nego sam ovaj pasaž o Vakiću, ali optuženi, izvinjavam se, svedok misli da ja imam neku kontrolu nad ovim ekranom. Zamoliću tehniku da nam prikaže i vrh ovog dokumenta. Evo, sad možete da vidite i da nam pročitate šta piše tu gore na početku dokumenta, u zaglavlju, pre nego što zaboravimo poentu.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: "Specijalna jedinica za posebne namjene MUP-a Srbije". Prvo, nemoguće je da stoji "namjene". U dokumentu države Srbije, ne može da bude izraz "namjene". Bilo bi "namene". Drugo, nema Službe državne bezbednosti nego MUP-a Srbije. Dakle, tako je tu ukucano da je očigledno da nije reč o službenom dokumentu. Bilo bi "Specijalna jedinica za posebne namene Službe državne bezbednosti Srbije", pre toga bi stajalo "Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije". Sam dokument govori da je reč o jednoj spradačini, kako bih rekao. Dakle, o nečem neozbiljnom koje služi da izazove ... Nema, pazite, ijekavski se u Srbiji ne koristi u službenoj upotrebi. Nijedan državni organ u Srbiji ne koristi ijekavski. I dokument je tako napravljen da izazove zabunu ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelj, hvala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vratićemo se još verovatno sutra na ijekavicu i ekavicu, možda na ovaj dokument kasnije danas, ali hajde da se sada vratimo na naš dokazni predmet, to je izjava od 11. novembra. Pretresno veće je pročitalo već deo toga, ali bi sada trebalo da pređem na sledeću rečenicu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson ...

SUDIJA ROBINSON: Da, gospodine Miloševiću?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Mogu li ja da dobijem fotokopiju ovog dokumenta koji je maločas bio na grafoskopu?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Napravićemo to za nekoliko minuta, još nismo to označili. Dobro, a sada da se vratimo na prethodni dokumenat, na engleskom je to strana 5 od 16. Čitamo dalje. Molim da se malo spusti, još malo niže. "Danas je šef Obaveštajne uprave Službe državne bezbednosti Srbije. To je originalni dokument. Imamo i čitav niz drugih dokumenata od kojih smo danas doneli nekoliko, da se vidi kako su naši dobrovoljci sasvim službeno odlazili u borbu, da su regularan način zaduživali oružje, municiju i drugu vojnu opremu i da su to regularno razduživali. Recimo, ovde je dokaz da je specijalna jedinica Ministarstava unutrašnjih poslova dobila od naših dobrovoljaca kod Skelana ratni plen. Tačno je navedeno, jedan, verovatno se

misli na minobacač 60 milimetara, jedan od 82 milimetara, zatim broj metaka, broj drugih tipova i oblika naoružanja. Ovo možete da pogledate takođe posle konferencije za štampu. Sa pečatom Jedinice za specijalne namene. Potvrde o vraćanju naoružanja takođe dobrovoljaca koji su se vratili sa fronta. Sve to svedoči da se nikako za dobrovoljce Srpske radikalne stranke, ni u jednoj varijanti, ne može reći da su pripadali paravojsnim organizacijama. Njihovi komandanti na ratištima, glavni komandanti bili su Obrad Stojanović kod Skelana, na drugim ratištima, recimo u Istočnoj Slavoniji Mihalj Kertes i jedan od glavnih šefova Crvenih beretki koji danas zavode strahovladu u Istočnoj Slavoniji i pokušavaju sakriti dokaze o teškim krivičnim delima korumpiranih pripadnika režima, na primer, Gorana Hadžića". Zuastavimo se ovde za trenutak. Da li je ovo istina li izmišljotina, ovo što sam sada pročitao?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, ovde vam je jedna greška. Reč je o Obradu Stevanoviću ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, Stevanović.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Po mojim informacijama, on je bio dobrovoljac.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: On je bio svedok ovde, videli smo ga. I on je bio, zar ne, taj čovek koji je ovde bio svedok, Obrad Stevanović, to je u trećem redu strane 6, htao sam da ispravi ovo prezime. To je, znači, taj čovek koji je ovde svedočio i taj je čovek bio glavni komandant na linijama, zar ne? Ustvari ne glavni komandant, nego jedan od komandanata.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Slušajte, on je bio tamo dobrovoljac i on je komandovao nekom jedinicom kao dobrovoljac, kao što su bili i neki drugi. I Frenki je bio dobrovoljac i Badža je bio dobrovoljac, a ovde sam namerno ubacio u igru i Mihalja Kertesa, mada on nikada nije bio na prvim borbenim linijama, nikad, zapravo, nije učestvovao u ratu. Ali ja tu pravim zabunu namerno, a, po mojim saznanjima, Obrad Stevanović je neko vreme proveo kao dobrovoljac.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kakav će da bude efekat toga da zbunjujete vašu publiku? Šta bi oni mogli da učine osim da se počesu po glavi?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa, slušajte, mnogi su se češali po glavi, gospodine Najš, ali, evo vidite, i ne htejući, posle 12 godina sam izazvao veoma dobar efekat, vas sam doveo u zabunu i na ovakvim i sličnim stvarima vi ste gradili optužnicu i ta vam optužnica sada puca kao kula od karata. Znae, ne može se na osnovu priče rekla-kazala graditi ozbiljna stvar. Ali ja ovde ređam policijske funkcionere za koje sam u tom trenutku znao. Mnoge nisam znao poimenično ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moram da vas zaustavim. Stanite. Pitanje koje sam vam postavio je bilo šta je, malo drugačije sam se izrazio, ali šta je vaša publika mogla da izvuče iz toga? Šta je bila svrha laganja vaše publike na takav način?

SUDIJA BONONI: Pitanje koje ste postavili je, čini mi se, bilo smislenije. Šta je bio cilj zbunjivanja vaše publike?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala, časni Sude. Dakle šta je bio cilj toga da ste zbunjivali vašu publiku?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da prikažem učešće pojedinih plicajaca kao dobrovoljaca u ratu, kao njihovo institucionalno učešće, da bih zadao udarac gospodine Miloševiću u vreme njegove velike kooperativnosti sa zapadnim silama u traganju za nekim mirovnim rešenjima, za koja sam ja smatrao da nisu povoljna za srpski narod. To je suština. S duge srtane ja ih napadam zato što mi hapse dobrovoljce na sve strane, zato što rasturaju stranku, takođe na osnovu nekih lažnih argumenata i falsifikovanih dokumenata i tako dalje. Ko zna kakve su oni falsifikate protiv nas koristili. Mi uzvraćamo udarce istim metodama, čak možda mnogo blaže nego što su oni protiv nas primenjivali.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To je sve dosta suptilno, ako mogu da kažem. Barem ako uzmemo da su vaši odgovori ovde tačni. Sve je to veoma suptilno zato što vi ovde niste spomenuli optuženog direktno. Vi spominjete sasvim druge ljude, Stevanovića, Frenkija, Kertesa i tako dalje. Ili je možda istina to da je ovo šta ste vi ovde rekli tačno, kao što ste na toliko mnogo mesta u paragrafima u vašim knjigama koje smo gledali, rekli tačne stvari. I to optužuje ovog optuženog i aparat koji je on kontrolisao.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To ne može da optužuje gospodina Miloševića, jer ja sam vodio propagandni rat, a vi ste danas dobili dokaze da je zaista tu bilo reč o propagandnom ratu i da sam se u tom ratu služio tim metodama o kojima je reč. Danas ste dobili te dokaze, a nećete da ih predočite Pretresnom veću. Dajte da razmotrimo i to. Šta je bio moj cilj? Da objavim sve šta sam bukvalno bilo kada izjavio. Uz mnogo kontradikcija. Jenog dana, računam, istoričari će to istraživati. Na osnovu toga će shvatiti šta se sve dešavalo. Ali vi biste da iz tih mojih tomova i tomova, a preko 50 ovakvih tomova je do sada objavljeno, da povadite samo ono šta bi vama odgovaralo ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako je Obrad Stevanović pred ovim Sudom negirao, na primer da je ikada bio u Bosni, to je netačno, zar ne, bilo kao dobrovoljac ili u bilo kakvom drugom svojstvu. Dakle, ako bi on negirao da je ikada bio tamo, to je netačno, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je netačno, jer ja ga nikad nisam video nigde, ni u Bosni ni u Krajini. Ali je bio visoki policijski funkcioner za koga sam znao i bilo mi je zgodno da ga napadnem.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Čekajte, gospodine Šešelj. Ne možete da imate i jedno i drugo. Pogledajte ovu rečenicu, tu se kaže: "Njihovi su komandanti bili, Obrad Stevanović, kod Skelana". Znači vaš prvi deo odgovora je bio da je on bio tamo kao dobrovoljac, a drugi deo da je on to negirao, da, onda, greši, a sada pokušavate da ga branite. Kada ste vi rekli da je on tamo bio i to kao komandant, vi ste govorili nešto za šta ste znali da je istina, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne, ja njega ne pokušavam braniti...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro, idemo, onda, dalje, na nešto drugo. Pri dnu strane 6 od 16 na engleskom, a za vas je to negde pri sredini ili pri kraju strane 291 i tu vi spominjete optuženog Miloševića. Da vidimo šta kažete o njemu. Kažete sledeće: "Međutim, Srpska radikalna stranka je već čitave ove godine vodila ogorčenu borbu protiv kriminalne državne i finansijske mafije koja vlada Srbijom i Saveznom Republikom Jugoslavijom. Raskrinkavali smo povremeno tu mafiju počevši od ministarske afere, pa do generalske afere. Raskrinkavali smo i došlo je vreme da raskrinkamo glavnog mafijaša koji se zove Slobodan Milošević, jer ništa se u ovoj zemlji ne bi moglo krasti na tako visokom državnom nivou bez njegove dozvole i njegovog znanja". Zaustavimo se sada. Pročitaćemo još i ostatak za koju sekundu, ali prvo mi recite šta ste mislili pod tim da kažete?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa vidite da na najžešći mogući način napadam gospodina Miloševića. Nemilosrdno do kraja. Sve što su bile afere i te godine i ranijih godina u Srbiji, ja njemu pripisujem, bez dokaza. Uostalom, ovu ministarsku aferu, on je lično raskrinkao. Naša uloga je tu bila sporedna. Generalsku aferu sam ja raskrinkao. To je afera ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da pokušamo da shvatimo. Od vas želim da dobijem jednu sliku života u ono doba. Ranije u ovom članku i u prethodnim člancima kažete kako su vas državni organi napadali i skoro ubili i tako dalje. Dakle, u to vreme to je sigurno bila policijska država, iako su ljudi mogli da napadaju političare na način na koji ste vi opisali. Recite nam sada, kako to još može da se opiše? To je bila policijska država.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To nije bila policijska država. Do udesa je, verovatno, došlo sasvim slučajno, jer da su hteli da me ubiju, onda bi me i ubili, onda bih imao bar teže povrede. A ovde je auto iznenada skrenuo ispred nas, mi smo udarili u to auto i ja sam samo udario glavom o krov, imao sam lakšu povredu od koje sam malo krvario. Ali ja prenaglašavam taj

događaj i on mi služi kao argument da još jednom napadnem gospodina Miloševića i njegovu vlast.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zaustavimo se ovde. Znači, svi drugi napadi na vas u to vreme na koje je vaš govor odgovor, falsifikovanje dokumenata i sve druge stvari u vezi s Petkovićem, vi ne biste rekli da su to bili potezi jedne kriminalno policijske države?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne, to nije bila kriminalno policijska država. Znači, to ponašanje tajne policije u našem političkom životu nasleđeno je iz starog vremena, još iz starog komunističkog režima. Neke stvari su po inerciji rađene. Da se tajna policija bavila opozicionim strankama, to je činjenica. U svim opozicionim strankama, tajna policija je imala svoje ljude koji su se informisali o namerama rukovodstva, o planovima, o aktivnostima i tako dalje. Ona je to uradila i Srpskoj radikalnoj stranci, ali mi smo uspeli da raskrinkamo njihove glavne ljude u našem rukovodstvu i da ih izbacimo iz stranke.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Opis aktivnosti policije u vezi sa opozicionim strankama je, prema ovim tvrdnjama, sasvim jasno priznanje da se radilo o policijskoj državi i kada pogledamo ovaj pasus koji smo sada čitali, vi kažete da je, povrh toga i mafijaška država. Da li je to tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To i FBI (Federal Bureau of Investigation) u Americi (United States of America) ubacuje svoje ljude u razne političke organizacije, čak i u sindikalne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne, ne. Gospodine Šešelj, gospodine Šešelj, molim vas da slušate pitanja. Ako pogledamo ovaj vaš pasus, vidimo da vi u njemu kažete da se radilo o kriminalno-mafijaškoj državi. Da li je to tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Mafija je počela da se pojavljuje tih godina, to je tačno, a ja pokušavam ovde da sve to negativno šta se dešavalo i te začetke mafijaškog delovanja pripišem gospodine Miloševiću. Dakle, tačna je činjenica da se delatnost mafije već itekako osećala. A ono šta je ovde prenaglašeno, što je moj propagandni trik, to je da sve to pripišem lično gospodinu Miloševiću. Ja njega optužujem za sve negativno i ono šta je stvarno negativno i ono šta ja prenaglašavam konstruišem i tako dalje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako on nije bio odgovoran za sve kriminalne radnje mafijaške države, recite nam za koji deo jeste bio odgovoran?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa prvo, ne može lično biti odgovoran ni za šta, jer u sklopu svojih nadležnosti, te stvari nije ni imao, ali da je bilo u okviru Socijalističke partije ljudi koji su se bavili mafijaškim

poslovima, to je činjenica. Da je bilo u mnogim opozicionim strnakama takvih ljudi, i to je činjenica. I da je mafija ta koja je stasala za vreme njegove vlasti, na kraju izvela puč protiv gospodina Miloševića, i to je činjenica.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je to činjenica? Da pogliamo onda i kraj ovog pasusa, gde vi kažete: "Šta bi mogli Jezdimir Vasiljević ili Dafina Milanović da ukradu Srbiji i kako bi mogli da opljačkaju narod i državu, da nisu imali saglasnost Slobodana Miloševića i njegovu podršku. Postavlja se pitanje gde je taj novac koji je opljačkan od naroda, od stare devizne štednje, od zajma za preporod Srbije, od svih privatnih banaka i posebno novac, one devize koje su dobijene špekulacijama novcem iz primarne emisije? Otišao je na Kipar (Cyprus) i u druge strane banke. Vi ovde sada govorite o transferima novca o kojima smo već ovde čuli druga svedočenja. I vi odgovornost za to pripisujete optuženom. Nije li to tačno?"

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Sve negativno što se dešavalo i stvarno i konstruisano, ja sam tada pripisivao gospodinu Miloševiću, ali vaši istražitelji su tražili navodno njegov novac i na Kipru i u drugim bankama, pa nigde ništa nisu našli. A ovo šta ja ovde govorim, o ovome su pisali svi zapadni, prozapadni mediji u Srbiji, sve druge opozicione stranke, ovo su bile standardne optužbe protiv Miloševićevog režima nekoliko godina.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovde ima mnogo stvari u ovom dokumentu koje bi mogle da nam budu od pomoći, ali nemamo mnogo vremena. Molim Pretresno veće da sada pogleda stranicu 9 na engleskom, ovo nije označeno, ali možete to da pronađete. Radi se o Arkanu, strana 9 na engleskom. To je verovatno negde pri sredini stranice 292 za vas, gde se kaže sledeće: "Radovan Stojčić, poznat kao "Badža" on ima svoje jedinice za specijalne zadatke, zauzeo je silos u Bršadinu. Nekoliko sati nakon toga, Arkan je ušao sa svojim ljudima, sve to snimio video kamerama, inscenirali borbu i izgledalo je kao da je tamo došlo do borbe. Najgore je to da su jedinice MUP-a i Ražnatovićevi dobrovoljci iz Srpske dobrovoljačke garde pokupili ratni plen, natovarili u prikolice i prodavali ga u Srbiji. Uostalom, odakle Arkanu zlatara u centru Beograda?" Recite nam otvoreno da li je Arkan bio u stanju da to učini, da ratni plen donosi u Beograd, prodaje ga i na tome da se obogati?"

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da, Arkan je to bio u stanju, ali ja pokušavam da ga ovde direktno vežem za policiju, očekujući da ću tako još jedan snažan udarac zadati gospodinu Miloševiću. I po mojim saznanjima, ovaj događaj je bio tačan. Badža je kao dobrovoljac, na čelu jedne jedinice teritorijalaca, zauzeo veoma važan borbeni položaj, silos u Bršadinu. A onda je posle nekoliko sati, po mojim saznanjima, ja nisam bio očevidac, došao Arkan,

odglumio sa svojom jedinicom borbu, snimao kamerom, jer je voleo posle te snimke da pokazuje po Beogradu. Ono šta je ovde ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada idemo na sledeći pasus, to je strana 10 na engleskom. Što se vas tiče, to počinje od odgovora gde kažete "što se tiče samog Miloševića. To je, verovatno, strana 293. Kažete: "Što se samog Miloševića tiče, mi nemamo dokumente, ali imamo dokumente za njegove najviše saradnike. Recimo, za najviše predstavnike Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije. Imamo dokumente za zamenika ministra Radovana Stojčića Badžu. Imamo dokumente za šefa Obaveštajne uprave Službe državne bezbednosti Franka Simatovića Frenkija. Tu su ti dokumenti, sada sam vam ih pokazao. Njegov potpis. Tu vam je gospodin Vakić koji se borio pod komandom visokih funkcionera Službe državne bezbednosti Srbije. Ne mogu da se nađu dokumenti za sve, ali za mnoge stvari mogu." Pitanje: "Koliko će to da utiče na imidž Srbije". Vi na to pitanje odgovarate: "Imidž Srbije u svetu, pre svega, kviri Slobodan Milošević. Njemu je najvažnije da sačuva jednopartijsku vlast u Srbiji, odnosno vlast svoje stranke, bez obzira kakve će narod patnje zbog toga da preživljava." Da li je to istina?"

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Istina je da sam ja ovako napadao gospodina Miloševića. Kada same te događaje koji su tada opterećivali Srbiju protumačite, to vam treba naučno istraživanje, ali sam ja na ovaj način takođe napadao gospodina Miloševića i nema šta drugo još nisam koristio. Vi ste ovde samo jedan mali deo tih mojih napada koristili, koje sam ja tada iznosio u kampanji koju sam vodio kroz mnoge medije, na konferencijama, na mitinzima i tako dalje. Ja sam vodio kampanju protiv gospodina Miloševića koja do tada nije još viđena na balkanskim prostorima: stručno, organizovano, po svoj metodologiji koju su razradili strani centri, instituti za specijalni psihološki rat. I niko to bolje od mene nije radio, da vam i to kažem.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Razumem. Ali tačno je bilo da ste vi pokazali svoj stav prema Miloševiću. Pitanje je ovde da li ste vi u celini pokazali vaš stav o Miloševiću ili treba da to da uzmemo kao marginalno zbog neiskrenosti ili propagande? Okrenite, molim vas, stranu. To je strana 11 na engleskom, a na srpskom je to, čini mi se 294. I ovde vidimo da ga vi u ovom govoru zaista napadate. Vi kažete: "Slobodan Milošević je prošle godine vodio iskrenu patriotsku politiku. Ako se sećate, prošle godine smo otkrivali neke afere, tokom čitave godine smo govorili o skandalima koji su se ticali Slobodana Miloševića. Čitavo leto smo vodili borbu sa Slobodanom Miloševićem oko smene onih korumpiranih generala", sada nam je teško da ovo pročitamo na engleskom, ali nije ni važno ... "Vrhovni savet odbrane još uvek nije usvojio izveštaj državne komisije zato što načelnik Generalštaba

Života Panić", možda čitam prebrzo, "Miloševića zbog nečega ima u šaci. Jednostavno su zajedno delili ratni plen. Samo u Vukovaru je Života Panić prisvojio sedam miliona maraka. Gde su nestale te pare, to niko ne zna". I onda kažete: "Prošle godine Milošević je istupio kao patriota, pomagao srpskom narodu u Srpskoj Krajini, a ove godine je počeo da vodi kapitulantsku politiku i mi smo to raskrinkavali. Prvo, je prihvatio Vens - Ovenov plan, zatim omogućio ljudima iz svoje partije, posebno Radmilu Bogdanoviću i Savezu komunista - pokretu za Jugoslaviju, gde glavnu ulogu igra njegova supruga i službi bezbednosti Vojske Jugoslavije, da rovale po Srpskoj Krajini". To je, znači, opis vaših političkih pogleda uključujući i poglede o supruzi optuženog. Niste li vi tamo, zapravo, tačno naveli svoj stav o optuženom i to na način da nije bilo potrebno da izmišljate razne dokumente?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam zaista iznosio svoj tadašnji stav protiv gospodina Miloševića. Samo, ovde su neke stvari, ipak, prenaplašene. Ja sam vam rekao šta je bilo sa parama iz Vukovara i odgovorno i dalje to tvrdim. Pare iz Vukovarske banke je odneo Aleksandar Vasiljević i one su nestale, a ja tu napadam Životu Panića pošto je on bio komandant beogradske armijske oblasti pod čijim ingerencijama su bile snage JNA u Istočnoj Slavoniji. Dakle, je udaram tu u čelo, ali neposredno, onaj ko je ukrao te pare je Aleksandar Vasiljević. Da li tačno sedam miliona maraka, dolara, ja ne znam tačno. Nekoliko miliona maraka ili dolara je odneo Aleksandar Vasiljević i to je činjenica. Dalje, ja ovde i kažem da je osnovni sukob počeo Miloševićevim prihvatanjem Vens - Ovenovog plana. A posle, napadao sam i njegovu suprugu ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Samo trenutak, samo trenutak. Gospodine Šešelji, samo trenutak. Vi, naravno, smete da govorite stvari koje predstavljaju napade na druge ljude. Nakon što ste optužili Panića da je uzeo sedam miliona maraka, vi sada hoćete da kažete da je jedan svedok koji je ovde svedočio protiv optuženog, Aleksandar Vasiljević, to isto učinio. Možete li, molim vas, da ukažete na bilo koji dokaz na osnovu koga vi iznosite takvu tvrdnju, budući da ste takvu tvrdnju izneli?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja, to su moja saznanja. Ja materijalnih dokaza nemam, ali ta moja saznanja sam iznosio u srpskoj javnosti pre dolaska u Hag.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zaustavimo se ovde. Gospodine Šešelji, mi znamo da vi govorite stvari iz propagandnih razloga, a koje su sasvim netačne. Vi ste sada ovo rekli o Aleksandru Vasiljeviću. Možete li, molim vas, da ukažete na bilo koji dokaz koji podržava tu veoma ozbiljnu tvrdnju?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Mogu vam izneti nekoliko činjenica. Prva je činjenica da su te pare bile u Vukovarskoj banci ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: A koje vi dokaze tražite, gospodine Najs? Da ja imam papire neke o tome?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu, nastavite. Recite nam koji su to dokazi koji ukazuju da je to upravo general Vasiljević?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Te su pare bile u Vukovarskoj banci. To je činjenica. U vreme pada Vukovara. Te pare je zaplenila JNA. Te pare je iz Vukovara odneo general Aleksandar Vasiljević.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Samo trenutak ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ko je odneo te pare?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I šta se onda dogodilo?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Te pare su morale biti po zakonu, po propisima, morale su biti predate takozvanom "Vojnom sevisu Narodne banke Jugoslavije", jer sav novac koji stekne vojska na bilo koji način, mora se predati Vojnom sevisu Narodne banke, bilo da je ratni plen, bilo da su neki prihodi, mogla je vojska negde obaviti civilne poslove pa dobiti novac, taj novac je morao bitu uplaćen Vojnom sevisu. Vojske nije smela da ima bilo kakve prihode koji ne bi otišli u Vojni servis Narodne banke. Taj novac i to i danas odgovorno tvrdim, taj novac nikad nije predat Vojnom sevisu Narodne banke, a iz Vukovara ga je odneo Aleksandar Vasiljević. I ja sam to izjavljivao u srpskoj javnosti pre dolaska u Hag. E sad što Života Panić ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Lako je napadati Životu Panića kad nije živ. Što Života Panić nije pokrenuo postupak protiv Aleksandra Vasiljevića zbog krađe tog novca, to ve već drugo pitanje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Stanimo ovde. Gospodin Šešelji, vi ste izneli tvrdnju protiv gospodina Panića dok je on bio živ. Šta je on preduzeo s tim u vezi?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam te godine zaokupio generala Životu Panića zbog velike finansijske afere u Beogradu, jer on je kao načelnik Generalštaba obezbedio svome sinu i njegovoj privatnoj firmi "Kentaur", da bude jedan od glavnih snabdevača vojske. I ja sam to pokrenuo u saveznoj Skupštini i veliku kampanju oko toga podigao kroz štampu i posledica je bila da je general Života Panić zbog te afere morao da bude smenjen. Formirana je državna komisija na čijem čelu je bio ministar odbrane Pavle Bulatović, toj državnoj komisiji sam ja predao raspoloživa dokumenta, tu sam imao konkretne papire i zato je i naslov ove knjige "Načelnik Generalštaba na

kolenima". I državna komisija ja zaključila da sam u svojim optužbama bio potpuno u pravu i general Panić je ubrzo posle toga smenjen.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Časni Sude, mislim da to nije odgovor na moje pitanje, ali neću da insistiram. Zadnje pitanje u vezi sa ovim dokumentom, moram jasno da kažem da ću verovatno da vas pitam i nešto u vezi sa drugim dokumentima koje ste vi u celini ili delimično prihvatili kao tačne ... Stranica 14 na engleskom godine, gde vi navodite vašu tadašnju percepciju načina na koji sustvari funkcionisale u tadašnjoj Vladi To je, mislim, strana 296 na srpskom.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Koje je to stranica na srpskom?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim da je 296. Tu ima nekoliko pasusa koje bih ja rezimirao, pri kraju stranice 14 na engleskom, a pokušaću to da nađem i u vašoj verziji, tiče se Ćosića, rečenica počinje: "Ali ta opcija nam nije odgovarala. Ćosić kao instrument u Miloševićevim rukama za nas je bio mnogo veća opasnost od samog Miloševića, zato što je Ćosić još uvek imao uticaja na međunarodnu javnost. Čitavo leto smo vodili borbu sa Miloševićem oko smene ovih generala i Milošević je morao da pousti, krajnje nerado i onda je smenio te generala u paketu sa nizom drugih časnih i sposobnih oficira. Mi smo u junu najavili da ćemo da rušimo Šainovićevu Vladu, dajući mu još tri meseca da pokaže da li je njegova Vlada u stanju da bilo šta pozitivno promeni u Srbiji. Pošto se pokazalo da nije, mi smo krenuli otvoreno na obaranje te Vlade. I što je Miloševiću najteže palo, mi smo raskrinkali njegovu ulogu oko Banja Luke. Ako se kaže da je u tome učestvovala Socijalistička partija, Radmilo Bogdanović koji je siva eminencija režima u Srbiji, ako se kaže da je učestvovao SK pokret za Jugoslaviju i ako se kaže da je učestvovala služba bezbednosti Vojske Jugoslavije, još je trebalo da na onoj velikoj tabli u Skupštini nacrtamo Miloševića, pa da bude sve jasno onima koji su možda do danas u nešto sumnjali". Da vas prvo pitam, da li je tačno, kao što kažete ovde u vezi sa Ćosićem, da je on bio instrumentalizovan od strane Miloševića?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je jedna politička ocena. Teško je reći je li bio instrumentalizovan ili ne. Koje su činjenice? Činjenice su te da je padom Milana Panića Ćosić bio veoma oslabljen i on je u jednom trenutku priklonio se volji Socijalističke partije kao vladajuće. Pokušao je sam da predloži sudije Ustavnog suda, to mu je palo u saveznoj Skupštini. A onda je prihvatio predlog Socijalističke partije i izabrani su upravo ti ljudi koje je predlagala upravo Socijalistička partija. To je nas malo uplašilo tada, kao drugu po snazi političku partiju, od neke iznenadne sprege Dobrice Ćosića i Slobodana Miloševića. Mi smo iskoristili situaciju u kojoj su prozapadne partije u Skupštini Srbije pokrenule inicijativu za smenu Šainovićeve Vlade.

To je socijalistička Vlada, manjinska, kojoj smo omogućili formiranje dva meseca ranije i ocenili smo, ili ćemo smeniti Ćosića ili će vam pasti republička vlada. Tako smo naterali socijaliste da prihvate smenu Ćosića, za koju smo mi mnogo ranije podneli inicijativu u saveznoj Skupštini. E sad ja ne mogu ovde da kažem da li je Ćosić bio instrumentalizovan ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možete li da mi odgovorite ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ... ili ne. Moja je politička ocena iz tog vremena ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim vas. Šta je ovo pitanje Banja Luke, piše: "raskrinkali njegovu ulogu oko Banja Luke"?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Reći ću vam činjenice koje su postojale. Na osnovu tih činjenica išlo je moje optuživanje, moja konstrukcija. Činjenice su bile te da se deo vojnika Vojske Republike Srpske pobunio u Banja Luci protiv centralne vlasti Radovana Karadžića i oni su blokirali Banja Luku, nekoliko dana je trajala veoma teška situacija, a ja sam u saveznoj Skupštini napao, imajući u vidu loše odnose između gospodina Miloševića i gospodina Karadžića, napao razne strukture vlasti iz Srbije da podržavaju te pučiste. Dakle, ovo šta sam ja uradio u formi napada je konstrukcija. Realna činjenica je da je došlo do pokušaja puča.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pre nego što napusimo ovaj dokument, mada ću da se vratim na Vakića, hoću da vas pitam da li vas je optuženi koristio da obavljate prljave poslove za njega, ponekad kada je hteo da se nešto uradi, da se, na primer, stavi pritisak na Vladu ili tako nešto?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nikada me gospodin Milošević nije mogao ni na šta primorati, nikada me nije mogao ni na šta naterati i nikad za njega nisam vršio nikakve prljave poslove.

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Na to ću da se vratim posle pauze, kao i na još jedan članak koji treba da pogledamo. Da li sada možemo da podelimo sledeći dokument? Za prevodioce, to je tabulator 31. Vi razumete, gospodine Šešelji, da se tvrdnje Tužilaštva protiv vas, a što se tiče materijala u ovoj optužnici, ne u optužnici protiv vas, zasnivaju na činjenicama da ste vi bili propagandista koji je širio mržnju takve vrste da je ona mogla da dovede do izvršenja ozbiljnih zločina, među najozbiljnijim zločinima koji su poznati čovečanstvu. Vi shvatate tu konkretnu optužbu, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ta optužba protiv mene je lažna, ja sam i to shvatio.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A druga stvar je sledeća: režim koji je kontrolisao optuženi vam je dozvoljavao da širite one poruke koje ste širili i da

koristite tu terminologiju koju ste koristili, zbog toga što vas je koristio kao oruđe za sopstvene interese. Vi shvatate i tu tvrdnju, je li tako?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To nije tačno, to nije istina, nikada me taj režim nije koristio i sve šta sam bilo kada govorio, govorio sam u ime svoje lično i u ime Srpske radikalne stranke koju sam predvodio. Niko nikad nije ni bio u prilici da mi dozvoljava šta ću da kažem, a ne dozvoljava ono šta ne bi trebalo da kažem. U to vreme nije bilo nikakve mogućnosti ni da me neko natera da nešto govorim, ni da mi zabrani da nešto govorim.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelj, da li je moguće da vas je režim možda koristio, instrumentalizovao, a da vi toga niste bili svesni?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ne, i to je nemoguće. Sve šta sam govorio je u sklopu mog ideološkog koncepta koji sam zastupao mnogo godina pre nego što je gospodin Milošević došao na vlast u Srbiji i zbog čega me je raniji komunistički režim sistematski progonio i zbog čega su mi knjige zabranjivane, odlazio u zatvor i tako dalje.

SUDIJA ROBINSON: Hvala, Gospodine Najš, nastavite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da bi stvari bile jasnije, gospodine Šešelj, u slučaju da nisam ranije jasno stavio do znanja jednu tvrdnju Tužilaštva u pogledu vas, da ste vi bili smrtonosno oružje kojem je optuženi dozvolio da operiše u bivšoj Jugoslaviji i da širi nacionalnu mržnju. Da li to prihvatate?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja nikada nisam širio nacionalnu mržnju i u sklopu svih rasprava o međunacionalnim odnosima, ja sam iznosio samo istinu, istorijsku istinu i trenutnu istinu o zbivanjima čiji smo bili savremenici u to vreme.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovaj dokument koji je pred nama potiče iz novembra 1993. godine i nosi naslov "Optužujem Miloševića". Na engleskom je to stranica 12, a vi treba da pogledate poslednju stranicu, to je stranica 85 na srpskom. Naćićete tu jedno pitanje koje glasi: "Mislite da niste izazivali zločine". Da li je to pitanje na vrhu te strane? Možda je na prethodnoj? "Mislite da niste izazivali zločine ...

SUDIJA ROBINSON: Ko to pita? Da li je to retoričko pitanje ili ...

TUŽILAC NAJS: Ne, ovo je jedan intervju.

SVEDOK ŠEŠELJ: Gde je to?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To je ili na strani 83 ili na strani 84, kada vas novinar pita "mislite da niste izazivali zločine".

SUDIJA ROBINSON: Na engleskom, strana 12?

TUŽILAC NAJS: Starana 12 za nas, a za svedoka strana 83.

SUDIJA ROBINSON: Na dnu strane 12 na engleskom.

TUŽILAC NAJS: Da li ste pronašli, gospodine Šešelj? Možda nismo ni kopirali tu stranicu i, u tom slučaju, to je moja greška. Pročitaću vam taj paragraf. Vidite da li možete to da pronađete. Novinar vas pita: "Mislite da niste izazivali zločine", a vi odgovarate: "Ne, ja nikad nisam izazvao zločin". Onda vam postavljaju sledeće pitanje: "Kako ste onda mislili da će da se ostvari vaša ideja o podeli sa Italijom, linijom Karlobag - Ogulin - Karlovac - Virovitica?" Kada pronađete to pitanje ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nemam ja to ovde, gospodine Najš. (...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Izvinjavam se što verzija na BHS nije bila ranije na raspolaganju, pošto sam hteo da pročitam jedan pasus koji nije bio u tekstu. Sada imate pred sobom jedan pasus koji je na engleskom na kraju stranice 12: "Mislite da niste izazivali zločine", vi ste odgovorili: "Ne, ja nikad nisam izazvao zločin". Dalje vas novinar pita: "Kako ste onda mislili da će da se ostvari vaša ideja o podeli sa Italijom, linijom Karlobag - Ogulin - Karlovac - Virovitica? A vi ste rekli: "Možda bih se odlučio za opciju rata. Čak sam tada bio ubeđen, da nije bilo izdaje na armijskom vrhu i da smo imali slobodne državne lidere, verujem da bismo se podelili bez rata. Da se vojska odmah povukla iz Slovenije, kao što sam zahtevao na mitingu koji je održan na Trgu republike u Beogradu, da se povukla iz Hrvatske do linije Karlobag - Ogulin - Karlovac - Virovitica, sve bi se odmah završilo i ne bi bilo rata. To je bilo vaše stajalište. Pretpostavljam ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Bilo bi dobro kada bi vaši prevodioci imali tekst na srpskom, a ne da prevode sa engleskog, pošto se prevod baš ne slaže u potpunosti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Prevodioci nemaju taj tekst. Da li ima neke suštinske razlike?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: U principu i nema suštinske razlike, ali nije verno originalu, ako vam je stalo uopšte do toga.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sledeće pitanje je, a vi možete da čitate odgovor iz srpskog originala, dakle, ja ću da čitam pitanje, a vi čitajte odgovor. "Govorili ste mnogo protiv ljudi drugih nacionalnosti o njihovom otpuštanju sa posla i progonu tih ljudi". Vaš odgovor je bio?

SUDIJA ROBINSON: Tužilac od vas traži da odgovorite?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: "To nije ratni zločin". To je bio moj odgovor.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sledeće pitanje je bilo: "Ali vaše intonacije mogu da navedu mnoge ljude da čine razne zločine". Molim vas da pročitate svoj odgovor na srpskom.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: "Ne, mogao je navesti ljude da mrže".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znači vi ste se bavili aktivnostima koje su mogli da navedu ljude u bivšoj Jugoslaviji da se uzajamno mrže? Je li tako?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vi niste dobro protumačili prethodno pitanje. Ovde novinar pita: "Mnogo ste govorili protiv ljudi drugih nacionalnosti i otpuštanju sa posla i o progonu tih ljudi." Kad sam ja odgovorio: "Pa to nije ratni zločin", ali ovde se podrazumeva da su to konkretni ljudi i novinar tačno zna na šta misli. Ja sam poimenično napao jednu grupu ljudi koja je u Beogradu, iako su pripadnici drugih nacionalnosti, većinom su bili Hrvati, učestvovala u propagandnom ratu protiv srpskog naroda. To je bila jedna grupa novinara, ja sam tačno poimenično naveo koji su to novinari. I nisu bili samo Hrvati.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sledeće pitanje glasi. "A od mržnje do zločina, put je kratak", a vi ste na to odgovorili?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: "Ja mrzim mnoge ljude, ali nisam pokušao za to da ih zbog toga ubijem."

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pitaju vas dalje: "Zato što niste bili u takvoj situaciji? Da ste bili u ratu", neću da idem dalje. Časni Sude, samo da završim sa ova dva pitanja. Kaže se: "Da ste bili u ratu i da je neko stajao pred vama goloruk", a vi ste odgovorili ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ovde ima jedna greška. Pošto je ovde reč o novinskom intervjuu, ovde stoji: "Bio sam u ratu i saslušavao sam ratne zarobljenike", u izvoru mora da stoji "i razgovarao sam sa ratnim zarobljenicima", jer ja, zaista, nikad nisam nigde saslušavao, ali jesam u dva navrata razgovarao sa ratnim zarobljenicima. I onda kažem, recimo, u kninskom zatvoru i, recimo, u Borovu Selu. Ja sam obilazio zatvor u Kninu u novembru 1991. godine. Tamo je bilo i Hrvata zarobljenika i bilo je uhapšenih Srba. Ja sam posetio i jedne i druge. Razgovarao s njima, ti ljudi su i danas živi i mogu da posvedoče da nikome nijednu ružnu reč nisam uputio. Razgovarao sam kako se prema njima postupa, kako se ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. U redu, stanite. Novinar kaže: "Nije bilo nikakvih dokumenata da je Hitler (Adolf Hitler) naređivao da se ubijaju Jevreji" ... Vi odgovarate na vrhu strane 14. Molim vas, vi pročitate odgovor.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja kažem: "Postojale su naredbe" što je i tačno. Pa onda još dodajem: "Makar iz uva u uvo, makar izjave svedoka, pa postojala je konkretna posledica, postojao je konkretan čin. Za čin je

odgovoran onaj ko je vlast u toj državi. Ja nikad ni u jednoj državi nisam bio vlast".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dalje vas pitaju: "Vi ste bili vrlo bliski vlastima, to ne možete da poreknete". Vi pitate: "Šta to znači, vrlo blizak vlastima". Novinar kaže: "Znači veoma uticajan čovek", a vi kažete: "Kako se ogledao taj uticaj?" Stvarnost je bila takva, gospodine Šešelji, da ste vi držali govore pune mržnje i to je bilo oruđe kojim su se ljudi navodili da čine zločine, a što je bilo u interesu ovog optuženog. Da li ćete to da poreknete?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To poričem kategorički. Prvo, nisam držao govore pune mržnje, ako sam iznosio nešto jezikom mržnje, onda su to bili konkretni pojedinci ili grupe, a ne apstraktni ljudi, a nikada ti govori nisu bili usmereni u smislu podstrekivanja bilo koga da čini zločine. I vi nemate nijednog dokaza za to.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Da se vratimo na početak ovog dokumenta, to je prva stranica i na engleskom i na srpskom i prvi dugačak odgovor. Ovo je, naravno, u vašoj knjizi tako da možete da vidite format i, ako je potrebno, vi ćete to da objasnite. Odgovorili ste na pitanje kako ste uhapšeni 20. oktobra, vi ste govorili kako je policija uhapsila nekoliko članova vaše partije širom Srbije i dalje vas pitaju. "Vreme je da date neke dokaze da ćete da koristite drugu taktiku", a vi ste rekli: "Već smo prezentirali neke dokaze. Nekoliko puta sam rekao da nismo imali paravojne jedinice, a ono šta nisam rekao je činjenica da su naši ljudi bili uključeni u vojne i policijske jedinice na svakom delu fronta."

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Gde se to nalazi?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Prva strana u dokumentu na srpskom jeziku.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: A to je prethodni dokument. Nije to isti dokument.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne, to je iz iste knjige, jeste li našli sada?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prethodni je bio nastavak pet intervjuja, a ovo je nastavak četiri.

SUDIJA BONOMI: Kod nas je to u istom dokumentu. Ovde mora da ima neka zabuna, zato se stranice ne poklapaju. Ovo mora da se sredi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Proveriću nakon završetka rada. Znači vi odgovarate: "Već smo prezentirali neke dokaze. Nekoliko puta sam rekao da nismo imali paravojne jedinice, a ono šta nisam rekao je činjenica da su naši ljudi bili uključeni u vojne i policijske jedinice na svakom delu fronta i nikada, do sada, nisu bili sami. Nalazili su se često pod komandom Mihalja Kertesa, Radovana Stojčića Badže, Frenkija čije ime trenutno nemamo sad ovde, ali on

je šef Obaveštajne uprave Sužbe državne bezbednosti Srbije. Našim dobrovoljcima ne može da se pripíše nikakav ratni zločin, a ovi koji su uhapšeni nisu svi članovi Srpske radikalne stranke". Tu ću da stanem. Znači, upravo ovde kažete vrlo jasno i glasno da su vaše jedinice uvek bile skoro na svim ratištima pod rukovodstvom Kertesa, Stojčića i Frenkija. Da li je to tačno ili nije?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je jedan dugi intervju koji sam dao za list "NIN" u nekoliko nastavaka, čini mi se u pet nastavaka i ja ovde ponavljam ono isto, dakle, s jedne strane, što se vidi iz samog intervjua, sistematski se hapse pripadnici Srpske radikalne stranke, uglavnom dobrovoljci, a ja, s druge strane, optužujem i napadam povodom toga. I tačno je da sam to tada rekao. Ali tačno je i sve ono šta vam kažem zašto sam to rekao i kako sam rekao i u kakvoj situaciji. Znači, moj jedini način da kontriram policijskoj akciji je bio da žestoko napadam, da gađam u čelo i da konstruišem, pri tom, protivoptužbu. Jer i njihove optužbe su bile lažne ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ... kao i da su dobrovoljci počinili zločine, da su pljačkali, da su ovo, da su ono.

(...)

TUŽILAC NAJS: Ostalo nam je još nekoliko pitanja. Ovaj svedok je pokrenuo pitanje o primerku "Velike Srbije" gde je prikazana jedna zahvalnica sa potpisom Frenkija. Mislim da je taj dokument sada spreman da se podeli.

SUDIJA KVON: To je taj dokument na koji se pozivao sudija Bonomi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Izvinjavam se, nisam shvatio o čemu on govori. Hvala vam za ovo. Možemo li vrlo kratko da pogledamo u to pošto je sada na raspolaganju za dodatno ispitivanje. Pogledajte ovaj članak koji se nalazi oko slike dokumenta. Tu imamo više dokumenata, ne samo jedan, sad neću imati vremena da ulazim u to, u kojima se govori o tome kako su služili vaši ljudi. Pogledajte ovaj članak, imate ceo članak iz svog časopisa, gde se govori o osnivanju Srpskog četničkog pokreta, je li tako, naslov je "Osnivanje Srpskog četničkog pokreta"?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne, ja taj članak nisam dobio. Dobio sam članak "Ratni put vojvode Branišlava Vakića".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Izvinjavam se, to je u redu. A onda možete da okrenete stranu 3 na engleskom, pogledajte podnaslov "Vatreno krštenje". Ne mogu da vidim broj strane, ali to je na desnoj strani u odnosu na ovo "Ratni put vojvode Branišlava Vakića". Ako onda pogledate prvi citat Branišlava Vakića pred kraj: "Put od Niša do Apatina dobrovoljci su prešli na redovnoj liniji "Niš-ekspres-a". Ja sam sa petoricom svojih saboraca pošao

sopstvenim kolima. U Apatinu nas je dočekaio jedan od komandanata četničkih jedinica, sadašnji četnici vojvoda Jova Ostojić. Čamcima smo pod okriljem noći prelazili Dunav kojim su patrolirali ustaški brodovi. Teško je i rizično bilo prelaziti Dunav u to vreme. Na drugoj obali nas je čekaio pokojni heroj Vukašin Šoškočanin koji je naših tridesetak boraca" i tako dalje i tako dalje. Da li je taj deo Vakićeve priče koji je objavljen u vašem časopisu istinit?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa ja mislim da jeste. On priča o svom iskustvu tu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Pošto je vaš časopis objavljivao ono šta je Vakić govorio, da li je, po vašem shvatanju, taj časopis objavljivao istinit prikaz njegovog učešća u borbama izvan Srbije?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Slušajte, ovaj su članak pisali po Vakićevoj priči Nikola Dinić i Dragoljub Stamenković. Ja taj članak nikad nisam ni pročitao, ali mogu sada da ga čitam zajedno s vama, pa da vam kažem gde je Vakić u pravu i gde, eventualno, nije u pravu, ako ima takvih mesta. Ali, isto tako, morate imati u vidu ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nemamo vremena za to. Tražiću da se ovaj dokument uvede u dokazni materijal kada pogledamo još jedan pasus. Okrenite, molim vas, mislim četiri lista i na četvrtom ćete da vidite podnaslov "Istočna Bosna". Na engleskom je to stranica 14, a na srpskom tekstu je to, otprilike, 10, 15 redova niže. "Nedugo potom saznajem da je Kuljanin komunista i saradnik Službe državne bezbednosti. Inače danas se on nalazi u Vlasenici i komandant je garnizona u tom mestu. U međuvremenu se u Skelanim stacionirala 63 Specijalna padobranska jedinica iz Niša". Da li je to šta piše u vašem časopisu, tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne mogu to da nađem.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To je pod naslovom "Istočna Bosna", poslednja kolona na stranici, ispod dokumenta koji je potpisao predstavnik jedne službe druge države. Časni Sude, to možete da pronađete osam ili deset linija na gore.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Kažite mi koji pasus.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Podnaslov "Istočna Bosna", desni stupac. Gornji deo. To je u desnom stupcu pri sredini gornjeg paragrafa. I tu vi pominjete 63. padobransku jedinicu.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Tu, dakle, stoji: "U međuvremenu se u Skelanim stacionirala 63. specijalna padobranska jedinica iz Niša." Da li je to tačno? To je u Bosni i Hercegovini. Da li je to tačno ili netačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja ne znam tačno kako su se ti događaji odvijali. Ovo je moralo biti 1993. godine, nakon otmice grupe Muslimana u vozu u Štrpcima, gde prolazi pruga Beograd - Bar. Po mojim saznanjima, tada je jedna jedinica policije iz Srbije ušla u Republiku Srpsku i tih osam kilometara obezbeđivala, kako se više ne bi ponovilo ono šta se desilo sa grupom od dvadesetak Muslimana koji su skunuti s voza i pobijeni u okolini Višegrada. To je jedna mogućnost. Druga mogućnost je da je to bilo u vreme kada su se muslimanske jedinice iz Srebrenice probile prema Skelanima i počeli da gađaju Bajinu Baštu. Ali ne mogu vam ja sada tumačiti šta je neko drugi rekao.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zaustavimo se ovde. I konačno, kraj sledećeg paragrafa. To je možda na sledećoj stranici. Na engleskom je to stranica 15. Pri kraju on kaže: "Često sam pozivan na dogovore u štab specijalnih snaga MUP-a Srbije i lično sam upoznao komandanta, gospodina Obrada Stevanovića i njegovog zamenika Frenkija Simatovića." Da li je to tačno da su ljudi poput Vakića bili u redovnom kontaktu sa Stevanovićem i Frenkijem.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Otkud ja to znam ako tu nisam bio. Ako je ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Momenat, ja imam ovde neka saznanja. Ako je reč o slanju te jedinice koja je obezbeđivala deo pruge Beograd - Bar, onda je ona ušla na teritoriju Republike Srpske, uz dozvolu vlasti Republike Srpske i onda je to moglo biti obezbeđivanje osam kilometara pruge. I opšte je poznata činjenica da je tada jedna jedinica policije iz Srbije ušla u Republiku Srpsku, jer pruga Beograd - Bar koja celom dužinom prolazi kroz Srbiju i Crnu Goru, sa svojih osam kilometara prolazi kroz Republiku Srpsku.

TUŽILAC NAJS: Hvala. Možda ćemo da imamo vremena za to pitanje, a možda i ne. Časni Sude, ovo je časopis iz koga je uzet taj dokumenat. Govorilo se o tome da treba da se vidi ceo članak i ja predlažem sledeće: iznosim tvrdnju svedoku da je ono šta je on na svojoj konferenciji za štampu rekao o Vakiću, tačno, u onoj meri u kojoj se govori o tome šta je Vakić radio van Srbije. Molim da se kopija ovog članka uvrsti u spis.

SUDIJA ROBINSON: Da.

Sekretar: To će da bude dokazni predmet 896.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A sada slična tema, još jedan dokument, izvod iz beogradskog "Telegrafa". Imamo i fotokopiju članka. To je intervju između Miladinovića i Vakića. Vidite, na prvoj stranici možete da pronađete

jedan Vakićev odgovor, ustvari na našoj prvoj strani na engleskom. Vakić u svom odgovoru kaže: "Tvrđnje su ozbiljne", vidite li taj paragraf? To je drugi paragraf, u drugom stubcu. I u drugoj rečenici se kaže: "U Borovo selo nas je pozvao pokojni Vukašin Šoškoćanin i tu smo dobijali oružje "tompson" (Thompson) od tadašnje JNA. Početkom novembra 1991. godine, mi srpski četnici smo, na poziv JNA, preko Negoslavaca ušli u Vukovar. Tada smo od majora tadašnje JNA, Veselina Šljivančanina, dobili oružje i saradivali sa njim odnosno sa jugoslovenskom vojskom". Da li je tačno to šta on kaže u intervjuu?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Sad vam skrećem pažnju na nešto šta je veoma važno. Vi ste tvrdili, pozivajući se na neke moje izjave protiv gospodina Miloševića, da smo u Borovu selu od policije dobili oružje. Evo vam i Vakić potvrđuje da smo te "tompson", zastarele, dobili od JNA, odnosno to je bilo iz skladišta Teritorijalne odbrane, on tu nije sasvim precizan. Evo vam dokaz protiv one vaše teze.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sledeća stubac za vas, a sledeća strana za Pretresno veće, Vakić kaže: "Početkom 1992. godine, od tadašnje JNA smo dobili poziv da uputimo neke dobrovoljačke jedinice u Krajinu. Pozvao sam veliku grupu dobrovoljaca iz ovog dela Srbije na obuku u kasarnu 'Bubanj potok'," da li je to tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Gde se to nalazi?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To je na prvoj stranici, treći stubac, dno trećeg stupca. To ja tačno, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A zatim idemo sada na ... To je isti paragraf gde on kaže: "Za tih šest meseci, dakle od januara do jula, u ovoj beogradskoj kasarni je bilo stacionirano i obučavano više od 6.000 naših dobrovoljaca, koji su bili upućivani u Drniš, Divoselo i u Počitelj." To je u Hrvatskoj, zar ne? Ovo je tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ovo ne može da bude tačno, on je ovde pogrešio, jer on govori za tih šest meseci od januara do jula 1992. godine. A Divoselo i Počitelj su se desili 1993. godine, koliko se ja sećam, tako da je on tu malo pobrkao te stvari, ili je novinar u interpretaciji ... Znače, često se dešava u novinskim intervjuima da novinar ne prenese doslovno ono šta je čuo, pa on skraćuje po nekoj svojoj logici. Koliko se ja sećam, Divoselo i Počitelj su se desili 1993. godine. I tad se nije išlo iz kasarne u Bubanj potoku.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sledeća stranica. Što se tiče teksta na engleskom, ostajemo na istoj strani. Za vas sledeća strana, leva kolona, pri vrhu kolone, odgovor počinje rečima: "Početkom 1993. godine", a na sredini

tog odgovora pronalazimo sledeće: "Nije bilo dovoljno oružja i uniformi za sve nas i potražio sam pomoć lično od generala Perišića koji je tada bio komandant Treće armije. Iz Skelana sam kod njega odlazio tri puta. On je obećao da će borce da snabde uniformama" i tako dalje i tako dalje, to je tačno, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa verovatno, ali, pazite, šta stoji ovde. Nemojte, gospodine Najs, da preskačete. "Iz Skelana sam tri puta odlazio kod njega", dakle kod Perišića. "Obećao mi je i, zaista, dao uniforme za 80 boraca, donji i gornji veš, nešto hrane, dvogled za noćno osmatranje koji mi je bio potreban. Oružje od njega nisam dobio." Znači, nepotpun odgovor je netačan odgovor, uvek.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sledeće pitanje i odgovor, nastojim da se ne zadržavamo previše ... Vakić kaže: "Ni tada nije bilo sve u redu. Još 1992. godine su ubijeni naši istaknuti dobrovoljci Zoran Doderović i Milan Ćuk od strane JNA. U tome su učestvovali pukovnik Ljubiša Beara, Vinko Pejić i majoru Ostojić." I zatim, usledećem paragrafu, on kaže: "Ljubiša Beara je, inače, čovek koji je organizovao poznati banjalučki puč septembra 1993. godine za svrgavanje Karadžića." Dve stvari u vezi s tim: Beara je čovek koji je sada optužen za Srebrenicu, a udar iz septembra 1993. godine u Banja Luci je incident za koji ste vi tada optuživali optuženog. To je tačno zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vidite ovde, moja optužba je bila na osnovu pretpostavke, konstrukcija i tako dalje. A banjalučki puč još do kraja nije rasvetljen i niko još nije pozdano saopštio šta se tačno tamo desilo. Po mojim saznanjima, zaista je bio umešam SK - pokret za Jugoslaviju. To je sve do 1993. godine bila generalska partija. Najviše generale i oficire bivše JNA ona je prinudno u svoje redove učlanjivala. E sad, da li je ovo tačno ili ne, to je sad pitanje. Ljubiša Beara je bio šef jedne od vojnih službi bezbednosti Glavnog štaba Vojske Republike Srpske. Očigledno je da su te službe bile umešane u banjalučki puč, ali niko nikada nije do kraja taj puč rasvetlio. A ja sam nagađao, konstruisao, a i zgodno mi je bilo u jednom momentu da napadnem neke ljude iz Srbije, ali ja tada nisam napao gospodina Miloševića za taj puč. I vi možete naći moj govor iz savezne Skupštine i ja njega uopšte ne pominjem u tom govoru.

SUDIJA BONOMI: Pre nego što krenete dalje, da se vratimo na ovo vaše poslednje pitanje, pretposlednje, kada je gospodin Šešelj malo opširnije odgovorio i sada nam je jasno zašto je on šire odgovorio. Nisam to razumeo sve dok nisam sve pročitao. Jer vi ste rekli u svom pitanju da je Perišić obećao i dao oružje za 80 ljudi, a u dokumentu stoji uniforme. Naime, naglašava se to da oružje nije predato. Možda bi to trebalo da proverite u transkriptu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vrat ćemo se kasnije na Bearu i optuženog, a sada idemo na sledeće pitanje gde se pominje saradnja sa MUP-om Srbije. Vakić kaže: "Itekako je bilo saradnje. U borbama od Skelana do Srebrenice borili smo se zajedno sa specijalnim snagama MUP-a Srbije pod komandom Obrada Stevanovića koji je treći čovek u srpskom MUP-u. Ja sam sa njim na skelanskom ratištu odlično saradivao. On je imao štab u Bajinoj Bašti i ja sam iz Skelana dolazio kod njega na dogovor. Obraćao sam mu se za sve šta mi je bilo potrebno, a on je izdavao naređenja gde treba da se krene. Od početka aprila do 25. maja prošle godine smo ratovali zajedno sa specijalcima MUP-a" i zatim se na sledećoj strani na engleskom nastavlja: "Nešto kasnije nam je MUP Srbije uputio poziv da se spremamo i ukoliko, ne daj Bože, zatreba, budemo zajedno sa njima. Odazvali smo se pozivu. Ja sam prikupio ljude i tokom jula i avgusta prošle godine smo otišli u centar za obuku na Tari. U to vreme sam kontaktirao i sa Frenkijem iz specijalnih snaga MUP-a. Onog trenutka kad bih sakupio dovoljan broj dobrovoljaca, on je slao službeni autobus iz Beograda u Niš. Iz Niša su dobrovoljci kretali na obuku na Taru. Samnom je u to vreme bilo oko 400 ljudi iz Niša, Zaječara, Pirota i Kragujevca, odakle je trebalo da četnici i dobrovoljci zajedno sa specijalcima MUP-a krenu ka Srebrenici i Goraždu, ukoliko bi poturice krenule u veću ofanzivu." Da li je to, prema vašim saznanjima, tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vi od mene tržite da komentarišete tuđi tekst, a treba da imate u vidu da je Tara u Srbiji, a Vakićeva saradnja sa MUP-om mogla je biti ostvarivana samo u dva slučaja: u slučaju zaštite tih osam kilometara pruge Beograd - Bar ili u vreme kad su muslimanske jedinice napale Bajinu Baštu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ali to nije ono šta tu piše.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: E sad, imajte u vidu još jednu stvar. Kad se daje intervju za televiziju ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, gospodine Šešelj, ako dozvolite, nemojte da budete tako glasni. Tvrdnja da je ovo jedina osnova na kojoj je mogla da se zasniva saradnja, tu tvrdnju ne potvrđuje ovaj tekst, dakle, ne potvrđuje ovo šta ste vi rekli na konferenciji za štampu. Ono šta ovde govori Vakić je upravo ono šta ste vi rekli na konferenciji za štampu, o visokom nivou saradnje. Da li je sve to tačno? Vi ste to rekli zato što je to sve tačno. Obarad Stevanović je zaista bio komandant na frontu, kao što ovde i stoji.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, ja vam sad kažem da je i Vakić sledio tadašnju politiku neprijateljstva prema Socijalističkoj partiji Srbije

i vlasti u Srbiji. Prema tome i mnoge njegove izjave su ovde prenaglašene. Ako je uopšte moglo biti reči ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Stvarno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vi ne želite odgovor.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja želim da znam zašto vi to ranije niste spomenuli. Sećate se da sam vas ranije pitao da li je Vakić bio tamo?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Kao da Vakić nije bio tamo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne, ali nam ništa niste rekli o tome da je on zajedno sa vama zavrbovao ljude.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vi meni ne date priliku uopšte da odgovorim na vaša pitanja. On je samnom sedeo na konferenciji za štampu na kojoj sam govorio one stvari o kojima je bilo reči. I njegov intervju je iz tog vremena. I njegov intervju je u sklopu našeg obračuna sa vlašću u Srbiji. I to nema nikave sumnje. Ako je bilo stvarnog kontakta između njega i Obrada Stevanovića, onda je moglo biti samo u tom trenutku kada je Obrad Stevanović išao da zaštiti deo pruge Beograd – Bar, ili kad je odbijan muslimanski napad od Bajine Bašte. To mogu biti jedina dva slučaja. Ja za treći slučaj ne znam.

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada ćemo morati mnogo kraće da se zadržavamo na dokumentima. Ponekad ću morati da iznesem tvrdnje bez dokumenata, da vidim šta će svedok da odgovori. Da li je tačno da je vaša grupa u bilo kom smislu oslobodila područje oko Srebrenice, da su vaši ljudi oslobodili područje oko Srebrenice?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: 1993. godine kad su Muslimani početkom godine provalili u srpska sela oko Srebrenice i kad je ubijen veliki broj civila, onda su dve grupe dobrovoljaca Srpske radikalne stranke otišle da pomognu tamošnjim Srbima i srpskoj vojsci. I ja sam u to vreme i obilazio liniju fronta pored Srebrenice. To je bilo početkom 1993. godine. Bio sam i na sahrani ubijenih civila u Skelanima i tako dalje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste vi ikada izrazili stav da se Milan Martić prodao Miloševiću na osnovu toga što mu je Milošević obećao da će da ga nominuje za kandidata predsednika Republike Srpske Krajine?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Krajem 1993. godine kad je Srpska radikalna stranka ušla u sukob sa Socijalističkom partijom Srbije i gospodinom Miloševićem, Milan Martić je sa grupom funkcionera Republike Srpske Krajine izdao javno saopštenje u kome je napao Srpsku radikalnu stranku i mene lično, a mi smo onda napadali Martića istom merom. Da li sam i taj detalj rekao u odgovoru na napad, nije nemoguće. Ali kad se Milan Martić

kandidovao za predsednika Republike Srpske Krajine, Socijalistička partija Srbije je javno podržala njegovu kandidaturu. Čak mislim da je bilo i aktivista Socijalističke partije koji su išli u Srpsku Krajinu da bi ga tamo podržali.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste vi za Martića rekli da je vazal Slobodana Miloševića?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nije nemoguće da sam i tako rekao da bih ga uvredio i uzvratio uvrede koje je on izneo protiv nas.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je to bilo zato što je istina to da je taj čovek bio vazal odnosno lutka ovog optuženog?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Milan Martić nije bio vazal i nije bio lutka gospodina Miloševića, ali je bio u boljim odnosima sa gospodinom Miloševićem i sa vlašću u Srbiji nego Milan Babić. I simpatije vlasti iz Srbije su bile prema Milanu Martiću naspram Milana Babića. Milan Babić je bio omrznut kod vlasti u Srbiji kao nekonstruktivan, suviše radikalan, čak ekstreman i tako dalje. Takav ga je glas bio.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kada ste opisivali ono šta se dogodilo kod Srebrenice, jeste li jasno dali do znanja da ste se sa Frenkijem borili na mnogim frontovima?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja se sa Frenkijem nikad nisam sreo ni borio sve dok ga ovde nisam upoznao u haškom zatvoru. Frenki je bio dobrovoljac u Srpskoj Krajini, tamo je predvodio jednu jedinicu koja je na glavama nosila crvene beretke i jedan broj dobrovoljaca Srpske radikalne stranke bio je upućen ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste vi ...

SUDIJA BONONI: Ja nisam shvatio pitanje, gospodine Najs: "jeste li jasno dali do znanja da ste se sa Frenkijem borili na mnogim frontovima." Da li ste mislili kao na odnos saveznika ili neprijatelja?

TUŽILAC NAJS: Kao saveznik.

SUDIJA BONONI: Možda je svedok pogrešno shvatio pitanje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelji, vi ste u jednom trenutku rekli da ste se borili zajedno sa Simatovićem oko Srebrenice. Da li ste vi to rekli? Ako jeste, da li je to bila istina?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja to nikad nisam rekao. Nađite mi to gde sam rekao, da smo se sa Simatovićem borili oko Srebrenice. To ja nisam rekao. Ali sam mogao 1993. godine napadati Simatovića za razne stvari, 1994. godine, 1995. godine, sve dok je taj veliki sukob trajao. Ako je Branislav Vakić zaista imao kontakt sa Obradom Stevanovićem i Frenkijem oko Srebrenice, moglo je to biti samo u dva slučaja, to kategorički tvrdim.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovo dolazi iz knjuge "Crveni tiranin sa Dedinja". To je vaša knjiga, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS: Da, 35 i 36. Citat koji imam na umu nalazi se u vašim dokumentima na prvom listu čini mi se, strana broj 100. Vidite li, pri dnu strane su brojevi stranica, strana 100. Ovde vidimo naslov "Pitanje njegove lične saradnje sa vojskom i policijom", Vojislav Šešelj je istakao ... Vidite li taj deo?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi kažete: "Sarađivali smo po pitanju rata na području Republike Srpske Krajine i Republike Srpske. Od njih smo dobijali naoružanje, dobijali smo i od vojske" i tako dalje i nešto niže stoji: "Naši su oslobađali svo područje oko Srebrenice i stegli obruč oko Srebrenice. Zatim, sa Frankom Simatovićem Frenkijem koji je načelnik Obaveštajne uprave MUP-a Srbije, takođe smo se borili na mnogim ratištima." Dakle, ovde ne stoji da je on bio sa vama lično, prema tome, to možda treba da se ispravi, ali je pitanje da li je tačno da ste se borili na mnogim frontovima sa Frenkijem Simatovićem.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa slušajte, sve dok je trajala borba za Republiku Srpsku Krajinu, dok se on borio tamo, borili su se i dobrovoljci Srpske radikalne stranke i u tom smislu može biti tačno. Ali drugo, vidi se iz svega ovoga da ja ovde želim i da napadnem policiju, jer ja ono šta je realna činjenica da smo od vojske dobijali naoružanje, sad iskrivljujem i optužujem policiju. Ali se postavlja pitanje odkud bi policija imala toliko naoružanja. I zašto bi ga dobijali od policije kada možemo od vojske i zašto su svi dobrovoljci bili u sastavu JNA. I treće, 1991. godine, JNA je mogla kompletnu policiju Srbije da mobilize i uputi na front pod komandom armijskih generala. I to je bilo po zakonu i po Ustavu tadašnjem.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Tvrdnja koju sam izneo, siguran sam da ste vi to razumeli, je da nema nikakvog razloga da se to na taj način iskonstruiše. To šta ste vi rekli je tačno, a vi to sada poričete zato što znate koliko to šteti optuženom. To je tačno, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nije tačno. Ja ovde nisam da štitim optuženog, mene je optuženi ovde doveo kao svedoka Odbrane da istinito svedočim o činjenicama, a on je unapred računao da bi te činjenice mogle ići njemu u prilog. Ali je činjenica ta da u sukobu sa optuženim nismo birali sredstva svojevremeno.

TUŽILAC NAJS: Svedok poriče istinitost ovog paragrafa ...

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sad ćemo da pređemo, časni Sude, za prevodioce to je broj 43 ... To je iz vaše knjige "Veštica iz Tolsojeve ulice". Onaj pasus koji smo iskopirali je kratak, on je na stranici 231 u vašem tekstu, negde na sredini. Vi kažete sledeće, u vezi Arkana: "Što se tiče Željka Ražnatovića Arkana, on je čovek Slobodana Miloševića, samim tim što je čovek Radmila Bogdanovića i Radovana Stojčića Badže. Ne može Milošević da udara na svoga. Zašto oni ne mogu Arkanu da sude? Zato što bi onda morali da sude glavnom Arkanovom gazdi, Badži. Arkan je u ovom ratu služio za pokrivanje Radovana Stojčića Badže. I Arkan ništa nije uradio, a da režim u Srbiji nije znao za to. Suditi Arkanu, znači suditi samome sebi. Takva je pozicija Slobodana Miloševića." To su vaše reči iz 1994. godine. Da li su istinite?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Te godine ja na sve načine pokušavam da vežem Arkana za gospodina Miloševića da bi što više politički naštetio gospodinu Miloševiću. A ja za to nisam imao dokaza. Doduše jeste Arkan bio u dobrim odnosima sa Badžom i to se znalo, a ja sam činjenicu da su oni zaista bili u dobrim odnosima, koristio da politički napakostim gospodinu Miloševiću. A Arkan je u to vreme bio toliko moćan da je i vlast prezala da se s njim obračuna. Zaista je imao vaninsitucionalnu moć ogromnu, ogroman novac na raspolaganju, organizaciju kriminalnog karaktera i tako dalje. I sama vlast se pribojavala sukoba sa Arkanom.

SUDIJA ROBINSON: U pitanju "zašto oni ne mogu Arkanu da sude", kosu ti "oni"?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa "oni", to je vlast. A ja sam vam već rekao za slučaj kad sam razgovarao sa jednim policijskim inspektorom koji je došao samnom da razgovara povodom mojih optužbi da je Arkan ubio izvesnog Isu Leru iz Beograda i taj mi je policijski inspektor rekao da oni imaju dosta indicija, ali ne mogu da izvedu dokaze protiv Arkana. I da zbog toga se ne usuđuju da uđu u proces protiv njega. Šta se dešavalo? Niko se nije usuđivao da svedoči protiv Akana i ko je znao. On je imao i neke ljude iz režima koje je uspešno potkupljivao, koji su ga štitili.

SUDIJA ROBINSON: U redu, hvala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vaša zapažanja su ovde vrlo jasna. Razlog zbog koga ne može da mu se sudi je što bi to otkrilo veze između njega i vrhuške režima. To je vrlo ozbiljna optužba protiv režima, u svakom slučaju.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je veoma ozbiljna optužba kao i sve moje optužbe protiv gospodina Miloševića iz toga vremena. Ali ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Izvinite, recite mi da li vi zaista kažete da je Arkan bio izvan svake kontrole? Je li on sam vodio rat, je li on započeo

rat? Da li je on bio toliko slobodan da nikom nije odgovarao? Kakav je vaš stav o Arkanu?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Arkan, kad se desio rat, je imao dvostruke motive. S jedne strane su bili patriotski motivi, jer on je bio hrabar čovek i mislim da je imao i određene patriotske inspiracije. Ali uz to, Arkan je i kriminalac i to najveći kriminalac u Srbiji. I on nije te kriminalne motive mogao u sebi i da suzbije i u vreme rata. I tada je njegova sklonost ka kriminalu itekako došla do izražaja. E sad, ima tu jedan problem. Arkan je zaista bio blizak sa Badžom, a ja sam vam već rekao prvih dana mog svedočenja da je Badža ubijen oko šverca duvana i rekao sam ko ga je, po mojim saznanjima, ubio. Znači, Badža nije bio nesklon da, takođe, učestvuje u poslovima te vrste, zloupotrebljavajući svoju visoku policijsku funkciju. A ono šta je ovde prenaplašeno i šta ovde ne može ničim da se dokaže, to je veza gospodina Miloševića s njima u tom pogledu. Ja ovde konstruišem napad protiv gospodina Miloševića koristeći neke realne činjenice koje mi idu u prilog za tu konstrukciju. A kad vi to pokušate da pretočite u vaši optužnicu, vidite da niste u stanju. Ne može to. Ovo može da se u političkim obračunima koristi, ali u sudskom procesu to je apsolutno neodrživo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Časni Sude, zamolio bih da ovaj dokument uđe u spis. Gospodine Šešelji, ja sam vam jasno rekao da tvrdim da kad ste govorili da je Arkan praktično čovek optuženog, uz posredstvo Badže, vi ste samo otkrivali istinu. Vi ste to znali i znate i sada.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To nije istina ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelji, kažete da je ceo smisao ovog pasusa bio da se naudi gospodinu Miloševiću tako što će Arkan da se poveže s njim.

SVEDOK ŠEŠELJ: To je bio smisao ovog intervjua, kao i čitavog niza drugih intervjua koje sam davao tih godina. A ja sam lično ubeđen da se gospodin Milošević nikad nije ni susreo sa Arkanom. Ali neki ljudi vlasti, imali su spregu sa Arkanom i to je činjenica. Sva Arkanova moć je bila vaninstitucionalna, ali često bila zasnivana na potkupljivanju izvesnih ljudi iz režima.

SUDIJA ROBINSON: I na osnovu ovoga i drugih dokumenata, svojim govorima i svojim intervjuima, vi kažete da se Tužilaštvo samo zavarava i da pogrešno tumači izjave koje ste vi davali u političke svrhe i meša takve izjave sa onim izjavama koje su, zapravo, činjenične.

SVEDOK ŠEŠELJ: Da, ja na tome insistiram, jer na može se sve ono šta je izrečeno u uzavrelom srpskom političkom životu iz mojih usta i iz usta

mnogih drugih političara uzeti zdravo za gotovo i na tome temeljiti ozbiljna optužnica. To je nemoguće.

SUDIJA ROBINSON: Zar to ne baca senku sumnje na vaše ukupno svedočenje?

SVEDOK ŠEŠELJ: Gospodine Robinson, tu ste vi da procenjujete, a ja računam na sud istorije. Ja sam ubeđen, polazim od toga, da ovaj proces ostaje kao veoma značajan sudski proces u istoriji, bez obzira na njegov ishod. I ono do čega je meni stalo, to je sud istorije o mojoj ulozi, o mojoj časti, o mom poštenju, o mojoj iskrenosti i tako dalje. A kako ćete vi prosuđivati, to je vaša stvar. I vaše presude su podložne javnoj kritici ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vidite, gospodine Šešelji, mislim da ovaj sledeći ...

SUDIJA ROBINSON: Mislim da nam treba broj za ovaj prethodni dokument.

Sekretar: To će da bude 899.

SUDIJA KVN: Gospodine Šešelji, vi kažete da je ovo odgovor Vladi na hapšenje vaših dobrovoljaca. Možete li da nam kažete koliko je vaših dobrovoljaca u to vreme bilo uhapšeno i koliko dugo je trajalo to njihovo zatvaranje?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ne mogu vam reći tačan broj, ali poprilično je bilo. Više desetina, rekao bih. Po Sremu, Bačkoj, Šapcu, u unutrašnjosti Srbije i tako dalje. I oni su uglavnom držani u zatvoru oko mesec dana. I svi su pušteni i koliko mene sećanje služi, ni protiv jednog nije kasnije vođen sudski postupak. Sve se to zbivalo u vreme predizborne kampanje pred vanredne izbore 1993. godine, kad smo mi obarali Vladu Nikole Šainovića, pa je gospodin Milošević raspustio Narodnu skupštinu kada je video da će Vlada pasti. Režim je prema nama primenio represivne mere, a mi smo odgovarali na sve moguće načine. Šta nam je palo na pamet, mi smo kao političku municiju ispaljivali protiv režima. I znate, to je jedan trenutak očajanja kad se mi i osećamo nemoćni, kad pomislimo da će režim i uspeti da uništi našu partiju, kad i među mojim najbližim saradnicima počinjem da osećam strah.

SUDIJA KVN: Hvala vam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sledeći dokazni predmet nemam na engleskom i sa ovim dokumentom ću da se bavim sutra, ali bih samo hteo da prikazem jedan pasus uz pomoć poslužitelja. Označiću vam dotični deo. To je iz vaše knjige "Srpski supružnicu Čaušesku (Ceausescu)", mislim da je to objavljeno 1994. godine, 1995. godine, zapravo, ali ovaj pasus koji gledamo je iz 1994. godine. Ako to možemo da pogledamo na grafoskopu. Da li biste

počeli da čitate od kraja prve strane gde kažete: "Ja sam se spremio za Hag zaobilazeći Miloševića". Da li vidite taj paragraf?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Mutno prilično. Nemam ja to pred sobom. Niste mi dobar ovde pasus dali na ... Nema to predamnom.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li vidite jedan deo gde piše "Ja sam se spremio za Hag zaobilazeći Miloševića. Možete li da zamislite sledeću scenu u Tribunalu u Hagu ..." Da li to vidite?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja to nemam pred sobom.

Prevodioci: Mogu li prevodioci da dobiju broj tabulatora?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim poslužitelja da mi vrati taj papir. To je tabulator 44. Možda je ovde. Da li možete da pročitate taj pasus, molim vas. Gde kaže: "Ja sam se za Hag spremio zaobilazeći Miloševića ..."

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pitanje novinarsko je bilo: "Strani mediji pišu da vas Slobodan Milošević priprema za Hag", to je pitanje. Na to pitanje ja odgovaram: "Ja sam se za Hag pripremio mimo Miloševića. Možete li zamisliti sledeću scenu na haškom procesu, sedim na optuženičkoj klupi i neprekidno jednu praznu stolicu držim pored sebe, rezervišem je za Miloševića". I onda ja retorsko pitanje postavljam: "Kako da me Milošević uputi u Hag, a da prethodno tamo ne pošalje Radmila Bogdanovića, Mihalja Kertesa, Jovicu Stanišića, Radovana Stojčića Badžu, Franka Simatovića Frenkija i druge". Ovo je intervju nakon mog izlaska iz zatvora ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala, molim vas da se ovde zaustavite. To je iz 1994. godine. Šta je to u vašoj svesti povezivalo ovog optuženog sa Kertesom, Badžom, Frenkijem i Stanišićem?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ključno je pitanje šta je to pojedine strane i domaće novinare motivisalo, šta je u njihovoj svesti stvorilo pretpostavku da mene Milošević sprema za Hag?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne, ne, moram da insistiram na ovom pitanju, ako budem imao vremena. Vi ste tu ukazali na nekoliko ljudi za koje se tvrdi da su učestvovali u zajedničkom zločinačkom poduhvatu i to ste uradili 1994. godine. Ja se pitam šta je to u vašoj svesti povezivalo ove ljude još pre nego što su te optužnice podignute? Molim vas, recite nam.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: U mojoj je svesti bilo da novine pišu da Slobodan Milošević mene priprema za Hag. Ja sam prvo demonstrirao da se Haga ne bojim, jer sam se nakon tih špekulacija sam telefonom javio u Hag i vi verovatno imate dokaze da sam se dva ili tri puta javljao telefonom. Šta je u mojoj svesti? Ne možete vi mene da prinudite na odgovor koji vi priželjkujete. Ja ovde uzvraćam napad Miloševiću i dajem izjavu zbog koje u javnosti izazivam smeh: "Oдох ja u Hag, pored sebe ću držati praznu stolicu

za gospodina Miloševića". Ja to tempiram da izazove smeh u javnosti. Pa onda napadam neke ključne, ranije i tadašnje ključne ljude policije. Radmila Bogdanović je bio ministar do 1991. godine, Mihalj Kertes je do 1992. godine bio savezni šef UDB-e, Jovica Stanišić UDB-e Srbije, Radovan Stojčić Badža, policijski general, Franko Simatović šef Obaveštajne uprave UDB-e i tako dalje. Ja ređam, znači, čitav niz tadašnjih policijskih funkcionera ...

Četvrtak, 15. septembar 2005.

UNAKRSNO ISPITIVANJE: TUŽILAC NAJS

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelji, pošto smo juče brzo ovo prošli, kako se to desilo 1994. godine da ste vi mogli da, kao potencijalne kandidate za suđenje pred ovim Sudom, prozovete ovog optuženog, Kertesa, Badžu, Bogdanovića, Stanišića i Simatovića. Kako ste to mogli?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa to je, pre svega, jedna duhovita doskočica. Na tezu da će gospodin Milošević mene poslati u Hag, ja odgovaram ako on mene pošalje, držaću jednu praznu stolicu za njega i onda mu prozivam glavne policijske funkcionere. To je, znači, jedno političko prepucavanje pred publikom koja tome aplaudira, koja se tome smeje, koja to smatra duhovitim štosom. I vi sad ono šta je stvar političkog prepucavanja u uzavrelom srpskom političkom životu tretirate na jedan ozbiljan način. To je nemoguće. Ovo je duhovita doskočica i cela srpska javnost je to shvatila kao duhovitu doskočicu. Pretpostavljam da je to gospodina Miloševića nerviralo u tom momentu, meni je i bio cilj da ga iznerviram, ali to nikakav dublji smisao nema.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu, shvatam šta govorite. Što se tiče materijala koji ste obezbedili tokm vikenda i raznih knjiga, mogu li da rezimiram te odlomke koje ste na taj način predstavili Sudu? Rekli ste nešto da je počev od početka devedesetih, čak 1998. godine i 1999. godine francuska obaveštajna služba (DCRG, Direction Centrale des Renseignements Generaux) bila umešana, pa sve do toga da je odgovorna i za Srebrenicu. Da li je to tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da, po mojim saznanjima ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala vam.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ... potpredsednika Vlade Srbije, francuska obaveštajna služba je inscenirala masakr ratnih zarobljenika u Srebrenici.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Drugo, niste nam dali reference, odlomke ni iz kakvih vaših knjiga ili intervju a bilo kojih drugih materijala u bilo kojoj fazi, a koji bi govorili o tome da sustvari koje ste govorili o ovom optuženom 1993. godine neistinite.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam vam dao juče iz nekoliko mojih knjiga veći broj fragmenata u kojima ja naknadno objašnjavam da je sve to izrečeno u žaru političke borbe u vreme žestokog sukoba, kroz vođenje propagandnog rata, a vi izbegavate da to predstavite Sudu ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, molim vas, slušajte pitanje. Možete li da nam ukazete, molim vas, na neko od vaših dela kojih ima 60 ili 80 gde piše "Sve ove stvari koje sam govorio o Miloševiću 1993. godine su apsolutno neistinite. On nije imao nikave veze sa slanjem dobrovoljaca ni ovamo, ni tamo, nigde. On nije imao kontrolu". Da li postoji neko mesto u svim vašim delima gde možemo to da nađemo? To želimo da znamo.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, ja govoreći nekoliko godina posle o onome šta sam iznosio protiv gospodina Miloševića, dajem jedan opšti stav koji to sve podrazumeva. A koji bi to normalan čovek i ozbiljan političar naknadno opet ulazio u pojedinosti, znate ja sam rekao to i to konkretno, ja sam rekao bračni par Čaušesku (Ceausescu), pa sad ja to opovrgavam, ja sam rekao "crvena veštica iz Tolstojeve", pa opovrgavam, ja sam rekao "crveni diktator sa Dedinja", pa opovrgavam. Znae, to je besmisleno. Jednim opštim stavom ja sam sve opovrgao, ne ponavljajući opet sve ono šta sam ranije rekao. I zašto bih ponavljao to sve, ako sam jednim opštim stavom sve to opovrgao?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Čuli smo vaš odgovor. Treće, u svemu šta ste napisali ...

SUDIJA BONOMI: Da li odgovor glasi da nema ništa napismeno?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Tako sam ja shvatio. Možete da me ispraviti ako sam ja nešto propustio i pogrešno shvatio.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam rekao ima napismeno, a gospodin Najs neće u tome da prepozna to, a neće da vam ovde predoči fragmente na koje sam ja juče ukazao.

SUDIJA BONOMI: Znači vi kažete da postoji neki odlomak koji je označen u vašim knjigama i koje ste nam juče uručili, gde se jasno pokazuje da ste vi zavaravali javnost svojim ranijim izjavama početkom devedesetih?

SVEDOK ŠEŠELJ: Odlomak koji jasno govori da sam sve u napadima na gospodina Miloševića od 1993 do 1996. godine izneo sa konkretnim ciljem, želeći konkretne političke efekte u sukobu, dakle koje negiraju činjeničnu vrednost ...

SUDIJA BONOMI: Poenta je u tome da ste vi označili takve pasuse u odlomcima koje ste dali gospodinu Najsu da juče kopira. Da li ste to uradili?

SVEDOK ŠEŠELJ: Poenta je u tome, ja ću vas podsetiti: sholastičari su u srednjem veku vodili veliku raspravu koliko magarac ima zuba.

SUDIJA BONOMI: Strašno bih voleo da mi samo odgovorite na pitanje. Da li kažete da ste označili odlomke u nekim knjigama koje ste juče dali gospodinu Najsu? Odlomke koji daju odgovor na ovo pitanje da negde ima napismeno da sve ono šta ste govorili je jednostavno zavaravanje ili politička propaganda, ili kažete da je to napisano negde drugde i treba da tražimo negde drugde? Da li je ovo prvo ili poslednje tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ: Baš to da je to bila politička prpaganda ...

SUDIJA BONOMI: Znači ovo prvo šta sam rekao. Vi ste označili odlomak iz koga se jasno vidi da ste ranije davali netačne izjave. Te odlomke ste dali gospodinu Najsu da kopira. Da li je to odgovor? U redu je, sedam ili osam? Odlično. Gospodine Najs da li ćete da nam date kopije svega šta je označeno?

TUŽILAC NAJS: Sigurno.

SUDIJA BONOMI: Da li će to da bude prevedeno?

TUŽILAC NAJS: Trenutno pokušavamo da uradimo prevod, potrudicu se ...

SUDIJA BONOMI: Onda možemo da čekamo prevod i da vidimo šta je precizno rečeno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja ću taj materijal danas da pogledam u svetlu odgovora koji sam dobio, ali koliko sam shvatio iz prvog čitanja, radi se o tome što sam ja prvo rekao u svom pitanju. Pozabavićemo se time, časni Sude i verovatno ćemo tokom druge sednice da vidimo šta sam uspeo da uradim. Poslednje pitanje o tom materijalu glasilo je ovako: "Setićete se da sam bio zainteresovan da otkrijem da li ste vi na neki način javno, da li su na neki način vlasti u Srbiji javno priznale ili otkrile šta se desilo u Srebrenici pre nego što je Erdemović dao svoj intervju novinarima i pre nego što je to obelodanjeno? To se desilo 21. februara 1996. godine." Da li ste vi nama predali, sem onoga šta ste napisali, nešto što pokazuje da su vlasti u Srbiji javno priznale šta se desilo u Srebrenici pre 21. februara 1996. godine?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vi sada menjate temu rasprave. Od jula 1995. godine kad se desio zločin u Srebrenici do hapšenja Erdemovića, ja nisam ništa o tome rekao, jer nisam ni znao nešto posebno, nešto što sam našao, posebno saznao nije bilo dovoljno za javni istup, ali to je period od manje od godinu dana. Ja nemam podataka da su vlasti o tome govorile ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelji, hvala vam, jednostavan odgovor je "ne" i na Srebrenicu ćemo da se vratimo malo kasnije. Sad ćemo samo da se pozabavimo ovim dokumentima koje ste nam dali. Da pogledamo samo još nekoliko stvari koje ste rekli. Počecemo, sledeći dokument stuže, to je odlomak iz vaše knjige "Radikali su za selo, grad i častan rad", 12. decembra 1993. godine. Kad pogledate na stranicu 91 na BHS-u, a mi imamo to na engleskom, što je drugi od dva označena paragrafa ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Izvinite, šta je to "BHS"? Ja to ne razumem.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Želite da kažete da ne razumete reč koja se koristi u tom smislu u ovom Sudu ili ne želite namerno da razumete? BHS je reč koja se redovno koristi u ovom Sudu da označi jezik koji se govori svuda ili u nekim delovima bivše Jugoslavije. Da li to shvatate?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Je li to novi naziv za srpski jezik? Imate li vi lingvističko uporište za to? Nemojte da vređate moj jezik. Postoji srpski jezik, vi pokušavate da mu nametnete naziv "BHS". To je protiv svih lingvističkih kriterija i pravila. I nemojte da vređate i moj narod i moj jezik na taj način. Ja govorim srpskim jezikom i razumem samo srpski jezik. Prvo ste izmislili bošnjačku naciju, sad hoćete da izmislite bosanski jezik ...

SUDIJA ROBINSON: Idemo dalje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelji, već vam je rečeno, nije na vama da odredite kako će da se postavljaju pitanja i kako će da se odgovara na njih. Ja sam sa vama koristi uglavnom termin "srpski jezik", ali uobičajeno je u ovom Sudu, radi političke neutralnosti, da se govori BHS, što znači bosansko-hrvatsko-srpski. Ja nisam siguran zašto je to tako i ne zanima me. Vaša primedba je evidentirana. Sad pogledajte, molim vas, stranu 91 dokumenta pred vama, na jeziku koji razumete. Molim vas da pogledate u paragraf koji je označen, drugi paragraf od dva označena ...

Prevodioci: Da li možemo da dobijemo broj tabulatora?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: 39, tabulator 39, da li se tu govori o jednom pismu i piše: "Pismo je napisano i Miloševićevom kabinetu. Milošević je pozvao Martića, Hadžića, Bjegovića i Mileta Novakovića i naterao ih da potpišu pismo. Nije morao da natera Hadžića ..."

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Molim prevodioce da pročitaju original.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Prevodilac upravo traži, tek smo dobili broj stranice. Možete li vi da pročitate original ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nije mi teško.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala vam.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: U odgovoru na novinarsko pitanje pitanje koje ovde nije prisutno, a reč je o saopštenju za javnost koje je izdao Milan Martić sa grupom rukovodilaca Srpske Krajine, o kome je juče bilo reči na koje sam ja odgovorio napadom na Milana Martića. Novinar meni postavlja neko pitanje o tom pismu. I ovde ne vidimo koje je to pitanje, na pitanje ja odgovaram "da". Pa onda kažem: "Pismo je napisano u kabinetu Slobodana Miloševića. Milošević je sazvao Martića, Hadžića, Bjegovića i Mileta Novakovića i naterao ih da potpišu to pismo. Hadžića nije imao šta da tera, on je odmah potpisao. Bjegović je takođe vrlo vezan za režim Socijalističke partije i sada je on u toj Srpskoj partiji socijalista koju je režim odavde formirao u Krajini, koja nema nikavog uporišta u narodu, ali ima direktnu režimsku podršku odavde. Mile Novaković je posle ova svoja dva fijaska, posebno ovog iz septembra, vrlo uzdrmane pozicije u Krajini. Govorili su o njegovom smenjivanju i već je sve bilo spremno za njegovo smenjivanje. Trebalo je da general Mile Mrkšić ode na njegovo mesto komandanta, odnosno načelnika Glavnog štaba srpske vojske. I on u takvoj jednoj situaciji, takođe, potpisuje. Milan Martić se kolebao. Malo se suprotstavljao. Međutim kako mu je Milošević ultimativno nastupio i zapretio, on je potpisao. Čim je to potpisao, on je bio kupljen" i tako dalje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu, hvala. To je dovoljno. Da vidimo sada, hvala što ste pročitali kompletan pasus, a ne samo ono šta je označeno ... Da li se iz ovoga vidi da je u realnosti optuženi imao vlast nad raznim ljudima, konkretno nad Martićem i Hadžićem?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je to nešto šta ste vi samo izmislili da biste napisali u knjizi?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa nisam ni izmislio samo. Istina je negde na sredini, gospodine Najsi i sad ću vam je izložiti. Prvo, gospodin Milošević je imao izvesnog uticaja na ove ljude. Na neke je imao veći uticaj, na neke manji. Na neke nije morao da utiče, jer ja sam sa Hadžićem bio u tolikom neprijateljstvu da je on jedva čekao da potpiše nešto. Međutim u ovom trenutku kao činjenicu ja imam pred sobom da su Milan Martić, Goran Hadžić, Bjegović i Mile Novaković u jeku našeg radikalskog sukoba sa Socijalističkom partijom i gospodinom Miloševićem izdali saopštenje u kome osuđuju nas, srpske radikale i nas lično. Ja onda gradim pretpostavku, ja ne znam jesu li oni bili kod gospodina Miloševića, ja nisam ni video taj sastanak, niti imam informaciju da su bili. Ja insinuiram, pretpostavljam da je to urađeno pod njegovim uticajem i ja nastupam...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Shvatam, zaustavite se tu, molim vas. Molim vas prestanite da vičete i govorite tiše, nama je veoma teško da vas pratimo. Možemo li samo da vidimo kakav je kraj vašeg odgovora. Vi gradite pretpostavku, nikad niste prisustvovali tom sastanku, samo pretpostavljate da su oni bili pod njegovim uticajem i ovo ste tako napisali. Je li to tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja pretpostavljam da je to bio ili uticaj gospodina Miloševića ili rukovodstva njegove partije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovo ne želim ...

SUDIJA BONOMI: Tu je mnogo više toga rečeno na početku odgovora, gde se kaže: "Nisam samo izmislio, istina je negde u sredinu. Pre svega gospodin Milošević jeste zaista imao nekog uticaja na te ljude".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Tako je, časni Sude. Sudija Bonomi (Bonomy) me podseća da vi priznajete da je postojao neki uticaj na te ljude. Dakle vi priznajete da je Milošević imao nekog uticaja na te ljude, ali što se tiče ostalog vi samo gradite pretpostavku? Da li je to vaš stav?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Sama činjenica da oni javno nastupaju sa saopštenjem protiv mene lično i protiv Srpske radikalne stranke u jeku sukoba između nas i Socijalističke partije i gospodina Miloševića, govori da su oni opredeljeni na jednu stranu, a druga činjenica, ovde je i ovaj Bjegović koji je bio predsednik Srpske partije socijalista Srpske Krajine. Ja ovde kažem da je režim odavde formirao, to je prenaplašeno. Oni u formirani uz pomoć Socijalističke partije Srbije mada tamo nisu imali nikakvog uporišta, jer Socijalistička partija Srbije nikada nije volela Srpsku demokratsku stranku i nije bilo međupartijskih odnosa i Socijalistička partija Srbije je želela da tamo bude ...

(...)

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja nemam nikvih dokaza, ali ja želim da njih politički diskvalifikujem insinuiranjem da su bili pod pritiskom iznoseći tu tvrdnju u javnosti. Razumete. Oni mene napadaju, ja sad njima uzvraćam, e sad vi ste to uradili zato što vas je Milošević naterao. To je jedno političko prepucavanje.

SUDIJA ROBINSON: A što se tiče Martića, vi nemate konkretnih dokaza da je gospodin Milošević njemu stavio ultimatum i onda ga je naterao da potpiše i da mu je pretio.

SVEDOK ŠEŠELJ: Ne, nemam nikavih dokaza, ali ja pokušavam, kao što vidite iz ovoga teksta, ja sada insinuiram i razlike među potpisnicima, želeći među njima razdor, pa onda kažem: "Hadžić je jedva čekao da tako nešto potpiše, pa Bjegović je svakako socijalista, pa Martić se kolebao, nije hteo, pa na kraju je, ipak, pristao" i tako dalje. Znae, ja imam front političkih

protivnika pred sobom, ja sada u mojoj političkoj taktici želim da ih nekako razbijem. I pokušavam da napravim nekakvu razliku. Kao što sve ono šta su oni za mene izneli vi nemate pred sobom, je takođe insinucija, izmišljotina i tako dalje. Ja odgovaram ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Šešelj, na početku tog odgovora, kada mislim da ste pokušavali da nam date prava objašnjenja vešeg stava, a niste govorili o svojim ranijim pisanjima, rekli ste da je uticaj gospodina Miloševića varirao zavisno od osobe. Ako pogledamo način na koji ste predstavili te pojedince, možemo li da pretpostavimo da je, po vašem mišljenju Milošević imao značajnog uticaja na Hadžića?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa ja ne mogu da kažem sada da je imao nekog značajnog uticaja na Hadžića, jer ja sam s Hadžićem ranije već nekoliko godina u neprijateljstvu i Hadžić jedva čeka da nastupi protiv mene. Imao je uticaja na Bjegovića, jer uz pomoć Socijalističke partije Srbije je formirana Srpska partija socijalista Krajine, znate. Milan Martić se opredelio, bio je ranije samnom u prijateljskim odnosima, ovde se jasno opredelio za gospodina Miloševića protiv mene. Znae, politički govor ne traži uvek za svaki detalj konkretan dokaz, kao što to traži sudski postupak. Ne može ono šta se kaže u svakom govoru biti identično onome na sudu, bar po mom mišljenju.

SUDIJA BONOMI: Sada sam u situaciji da ne razumem šta govorite, zato što ste započeli ovaj odgovor rekavši, pre svega "gospodin Milošević je imao izvesnog uticaja na ove ljude", zatim ste rekli "na neke manje, na neke više, od te četvorice", a ja sada pokušavam da saznam na koga je imao više uticaja, a na koga manje. Možete li na to da odgovorite?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja vam kažem da je imao najviše uticaja na Bjegovića, jer je Bjegovićeva Srpska partija socijalista u Krajini formirana uz direktnu, neposrednu pomoć partije gospodina Miloševića. Pazite sada, ovo su sve najviši funkcioneri ...

SUDIJA BONOMI: A prema vama, kakav je bio njegov uticaj na Hadžića?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa evo u ovom konkretnom slučaju su se poklopili interesi gospodina Miloševića da ima podršku u sukobu sa srpskim radikalima i samnom lično, a s druge strane i gospodin Hadžić je imao želju da se priključi tom udaru na Srpsku radikalnu stranku, jer smo mi već prethodno u neprijateljstvu, a ja ne znam sad konkretan njegov odnos sa gospodinom Miloševićem. Nikad tome nisam prisustvovao. Znae, vi od mene sada tražite nemoguće, da vam ja objasnim kakav je odnos između gospodina

Miloševića i gospodina Hadžića, a ja od 1991. godine u sukobu sa gospodinom Hadžićem i samo negativne izjave o njemu dajem.

SUDIJA ROBINSON: Znači, gospodine Šešelj, taj izvod je u potpunosti nepouzdan kad je reč o uticaju koji je gospodin Milošević imao na te ljude, osim kad je reč o Bjegoviću, jer ovde stoji da je trebalo da ga prisiljava da potpiše pismo?

SVEDOK ŠEŠELJ: Bjegovića?

SUDIJA ROBINSON: Da.

SVEDOK ŠEŠELJ: Ovde nigde ne stoji da je trebalo Bjegovića prisiljavati. Ovde stoji da je Martića trebalo prisiljavati. Gospodine Robinson, nema toga za Bjegovića. Još kažem on je vrlo vezan za režim Socijalističke partije.

SUDIJA BONOMI: Ispravite me ako sam ja to pogrešno zapamtio, ali kad smo u glavnom ispitivanju razmatrali pitanje učestvovanja drugih osoba koje su navedene u optužnici kao učesnika udruženog zločinačkog poduhvata, zar vi niste rekli da je potpuno nemoguće da je gospodin Hadžić učestvovao u bilo kavam zločinačkom poduhvatu sa optuženim?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja sam rekao da je nemoguće da je samnom učestvovao u nečemu, jer smo bili neprekidno u sukobu. A ja tvrdim da optuženi nije bio ni u kakvom zločinačkom poduhvatu. Ali ima još jedan detalj, gospodine Bonomi, ovde. Kada je smenjen Milan Babić, za predsednika Republike Srpske Krajine izabran je Goran Hadžić i vlast u Beogradu je smatrala Gorana Hadžića povoljnijim rešenjem od Milana Babića i to je činjenica koja se ne može sporiti.

SUDIJA BONOMI: Ja sam mislio da se vaš prethodni odgovor protezao i na to da se može reći da nije bilo nikavog zajedničkog zločinačkog poduhvata između optuženog i Hadžića, a sada kažete da vi nikada niste bili tamo tako da ne znate kakav je bio odnos između njih. U svakom slučaju možemo sada da idemo dalje. Hvala.

SVEDOK ŠEŠELJ: Nije bilo zajedničkog zločinačkog poduhvata, apsolutno ga nije bilo na srpskoj strani među srpskim najvišim političkim i vojnim funkcionerima. I osatjem do kraja na toj tvrdnji, ali vam ovde pokazujem da odnos između gospodina Miloševića i pojedinih od ovih ljudi nije bio iste vrste: s nekim je bio bliži, s nekim je bio dalji, s nekim je bio manje korektan, s nekim više korektan i tako dalje. Ja čak ovde u jeku sukoba sa gospodinom Miloševićem takođe to stavljam do znanja.

SUDIJA BONOMI: Hvala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Imam jedno pitanje za vas u vezi sa ovim pasusom i to će pitanje da definiše tezu Tužilaštva. Gospodine Šešelj,

kad ste dali ovakve detalje koji mogu da se nađu u ovom pasusu, kad ste razlikovali jedne od drugih, vi ste otkrili da ste tada govorili istinu, istinu koju sada nastojiti da sakrijete time što lažete pred ovim Sudom. To je teza Tužilaštva o vama kao svedoku. Da li me shvatate?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ta vaša teza je lažna. Ja ovde govorim da sam napadao potpisnike jednog saopštenja i, naravno, pomalo u svemu tome insinuirao. Znači, postoji nešto što se zove "simbolika političkog govora". Kad se kaže "u kabinetu gospodina Miloševića", to ne znači bukvalno u njegovom kabinetu nego pod izvesnim njegovim uticajem ...

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A sada, idemo na jedan drugi dokazni predmet, to je dokument koji je već uvršten u spis pod brojem 326, tabulator 11. To je karta Republike Srpske Krajine koja je uvrštena u spis putem Milana Babića. Molim da se kopija da Sudu i svedoku ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja još nisam dobio kopiju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ta se kopija nalazi na grafoskopu i molim vas da to pogledate na ekranu koji je pred vama. Molim da poslužitelj tamo ostane da bi mi za trenutak još nešto pomogao. Prvo uopšteno pitanje je sledeće: ako pogledamo granice Republike Srpske Krajine, da li one, u izvesnoj meri liče ili se podudaraju sa granicama Velike Srbije za koju ste se vi uvek zalagali? Samo da ili ne.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa, ne može se reći da se poklapaju sa granicama Velike Srbije. Zapadna granica Velike Srbije, u ideološkoj projekciji Srpske radikalne stranke je linija Karlobag - Ogulin - Karlovac - Virovitica. Ovde Srpska Krajina ima granicu nešto južnije od Karlobaga. Mnogo južnije od Ogulina.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Slične su, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nisu slične, ne može se reći. E sad koja je ključna razlika? Može se reći da je, što se tiče zapadne granice slična. Cela centralna Slavonija je uključena u naš ideološki projekat Velike Srbije, a ta Slavonija se nije nalazila u sastavu Republike Srpske Krajine. U našem ideološkom projektu, ovde nema praznog prostora.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro, molim sada sudskog poslužitelja da da kartu svedoku, a da na grafoskop stavi engleski dokument. To je legenda za ovu kartu. Ako pogledamo tu legendu, vidimo da je to karta ustaškog genocida nad narodom Srbije u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj između 1941. godine i 1945. godine. Mislim da to tu stoji. Zatim se spominje nemački predstavnik koji je napisao da su ustaše ubile više od milion pravoslavnih Srba, dece, žena i starijih, zatim se vidi i spominjanje genocida,

masovnog genocida koje su ustaše počinile nad srpskim narodom i tako dalje. Dakle sve su te stvari prikazane na karti koja je objavljena u vreme postojanja Republike Srpske Krajine. Gospodine Šešelji, da li prihvatite tvrdnju da je koncentrisanje pažnje ljudi tokom devedesetih na te istorijske, tragične događaje, tragične, ali isorijske događaje, imalo za svrhu potstrekivanje ljudi na nasilje?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, ovde ima jedan falsifikat. Nisu ovde ustaše ubijale narod Srbije nego srpski narod koji je vekovima živeo na teritoriji takozvane Nezavisne Države Hrvatske. To je krupan falsifikat antisrpske prirode. Imate ga na početku ovoga papira. Drugo, sve do 1990. godine, do pada komunizma bilo je zabranjeno otvaranje srpskih masovnih grobnica iz Drugog svetskog rata. Tek kada su su u Bosni i Hercegovini pobedile nacionalne stranke, Stranka demokratske akcije, muslimanska, Srpska demokratska stranka, Hrvatska demokratska zajednica, stvoreni su uslovi da se otvore kraške jame i druge masovne grobnice i da se izvrši sahrana posmrtnih ostataka likvidiranih srpskih civila u Drugom svetskom ratu.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelji, nakon ovog kontekstualnog uvoda, molim vas lepo da odgovorite na pitanje.

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa ja odgovoram na pitanje. To što su otvarane masovne ...

SUDIJA ROBINSON: Odgovorite direktnije na pitanje.

SVEDOK ŠEŠELJ: 1990. godine i 1991. godine otvarane su masovne srpske grobnice iz Drugog svetskog rata da bi žrtve bile pristojno sahranjene i verski opojane, da bi se verski obred obavio. To je bio jedini razlog, a ne u sklopu priprema rata.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelji, ponoviću vam pitanje koje je postavio gospodin Najš. Pitanje je glasilo: da li prihvatate da je koncentrisanje pažnje ljudi tokom devedesetih na istorijske tragične događaje iz četrdesetih godina XX veka imalo za svrhu podstrekivanje ljudi na nasilje? Dozvolio sam vam da iznesete kontekst ... Ne?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ne.

SUDIJA ROBINSON: U redu, nije. Dobro. Gospodin Najš, nastavite.

SVEDOK ŠEŠELJ: Gospodine Robinson, bez toga moj odgovor ne bi bio kompletan.

SUDIJA ROBINSON: Da i ja sam vam to dozvolio, međutim u nekom trenutku morate i da odgovorite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelji, da li ste se vi slobodno izražavali kad god vam je to odgovaralo o tim istorijskim, tragičnim događajima, dakle o tome kako su ustaše počinile genocid nad Srbima.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja lično sam se slobodno izražavao, ali osamdesetih godina pretile su represivne mere režima i ja sam iskusio te mnoge represivne mere. Drugo, 1990. godine pobeđuje Tuđman u Hrvatskoj i izjavljuje da nastavlja tradicije tog ustaškog režima.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelji, slušajte, molim vas, moja pitanja i odgovorite na njih, ako možete. Da li prihvatate da je skretanje pažnje ljudi na te događaje imalo za svrhu podelu društva, da se u društvu stvori atmosfera "mi i oni"? Da li prihvatate da je to bio efekat skretanja te pažnje?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Niko organizovano sa srpske strane nije skretao tu pažnju. Pre svega rodbina stradalih u Drugom svetskom ratu čim se vlast promenila počela je da se samoorganizuje i pristupa otkopavanju masovnih grobnica i sahrani svojih najdražih, na pravim grobljima u crkvenim objektima i tako dalje. Nije to bila manipulacija žrtvama nego prvi put da su ljudi imali slobodu da sahrane žrtve kako to nalažu i moralni i verski obziri.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I konačno o ovoj opštoj temi: da li prihvatate da su ove dve vrste događaja, podsećanje ljudi na prethodne patnje i stvaranje kulture "mi i oni", na mestima gde se to događalo, da su to dve stvari koje, kad se dogode zajedno, veoma lako mogu navesti ljude da počine teške, ponekad čak zločine genocida?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To nije istina, nije tačno, a u ovom ratu genocidnih zločina nije bilo u ovom sad poslednjem ratu. Iako ste ovde falsifikovali podatke oko Srebrenice i to vam je falsifikat i to će vam pasti makar na sudu istorije, jer ni tamo nije bilo genocida.

SUDIJA BONAMI: Ja bih hteo da mi jedna stvar bude jasna: rekli ste da su masovne grobnice otvorene početkom devedesetih. Da li su to bile grobnice u Bosni?

SVEDOK ŠEŠELJ: To su bile grobnice u Bosni.

SUDIJA BONAMI: Hvala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu, možemo da se vratimo ... Ne on je već u spisu i ne moramo njime dalje da se bavimo. A sada idemo na naslovnu stranu devetog broja časopisa "Velika Srbija", vašeg stranačkog časopisa. Ako imamo rezervnu kopiju možda možemo da je stavimo na grafoskop ...

Prevodioci: Molimo vas za broj tabulatora.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Tabulator 46b. Ovde vidimo naslov i nešto pri dnu. Naslov je "Od Ohrida do jadranske plaže, svud su straže generala Draže". Možete li to ukratko da nam objasnite?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa vidite da su ovo stihovi, da se rimuje. To je jedna od narodnih pesama, dva stiha iz nje. "Od Ohrida do jadranske plaže, svud su straže generala Draže", vidite da su stihovi. Hoćete da vam tumačim srpsku narodnu poeziju?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne, mene, ustvari, više zanima ovo dole, pri dnu. Međutim pre toga recite nam šta je karta koju sada gledamo? Da li je to karta Velike Srbije?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je karta Velike Srbije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znači ovo je karta koja obuhvata i ono za šta bi neki drugi mogli da kažu da je Bosna i velike delove onoga za šta bi neki drugi mogli da kažu da je Hrvatska?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, zašto neki drugi? Ja kažem da ova karta obuhvata Bosnu, ali ova karta ne obuhvata Hrvatsku. Ovo su srpske zemlje i ovde živi srpski narod: Srbi pravoslavci, Srbi muslimani i Srbi katolici. To sam vam prvi dan objašnjavao i ova karta upravo potvrđuje to moje objašnjenje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro, to je vaša definicija koju oni sami ne prihvataju. A ovde dole pri dnu, šta piše?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Piše: "Srbine brate, ne zaboravi, ovo su srpske zemlje".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kakav ste vi uticaj nameravali da postignete na ljude koji su čitali časopis 1990. godine, time što ste objavili mapu teritorija za koju drugi smatraju da definitivno pripada Bosni i Hrvatskoj? Kakav ste efekat nameravali da postignete time što ste na naslovnoj strani vašeg časopisa štampali ovo?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ovo ovde šta ste predstavili, bilo je na poleđini, ali je slična karta u drugom broju časopisa objavljena na naslovnoj strani, tako da niste mnogo pogrešili. Drugo, ja ovde jasno kažem, odnosno kažemo mi koji smo uređivali novine, ne mogu ja sebi sve da prisvajam: "Srbine brate, ne zaboravi". Treće, vi kažete ono šta je definitivno Bosna i Hercegovina, što je definitivno Hrvatska. Vi biste trebali da znate da u istoriji ništa nije definitivno. Ni Velika Britanija (Great Britain) vaša nije definitivna. Ko zna šta istorija donosi? Ali ovo je svečano rečeno ovde, "Srbine brate, ne zaboravi, ovo su srpske zemlje", ovo je amanet i našim sinovima i našim unucima, ovo su srpske zemlje i ovo jednog dana treba da bude sve Srbija.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To je bilo 1990. godine. Tada vam je bilo dozvoljeno da objavljujete materijale koji su ohrabivali ljude da idu i da se bore. U isto vreme govorili ste stvari koje su ih podećale na strahote iz Drugog svetskog rata. Da li shvatate koliko ste tada bili opasni, gospodine Šešelji?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja uopšte nisam bio opasan. Ja sam predstavljao jednu srpsku narodnu vrednost u tom trenutku koju mnogi nisu priznavali, a ja sam te vrednosti bio svestan. Drugo, 1990. godina je već godina gde se naslućuje raspad Jugoslavije, gde je slovenački separatizam već u punom naponu. Slovenija odlazi. 1990. godine Tuđman je već došao na vlast. Mi smo list "Velika Srbija" pokrenuli u julu mesecu 1990. godine, a Tuđman je došao na vlast već u maju 1990. godine. Znači dva meseca posle Tuđmanovog dolaska na vlast, mi pokrećemo list "Velika Srbija". I treće, osamdesetih godina, pre dolaska na vlast gospodina Miloševića, bila je već nešto liberalnija atmosfera u Beogradu, pa Vladimir Dedijer objavljuje ogromnu knjigu spornih dokumenata "Vatikan (Vatican) i Jasenovac", pa onda Milan Bulajić objavljuje nekoliko tomova knjiga o ustaškom zločinu genocida, pa Antun Miletić koji je Hrvat, koga ste malopre ...

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Idemo dalje. Recite, koje je bilo opravdanje za to što su Srbi zauzeli Vukovar?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, Vukovar je bio srpski grad odvajkada, a pred rat u njemu ni Srbi ni Hrvati nisu imali ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Šta ste mislili time da kažete? Kakvo je bilo stanovništvo Vukovara u vreme kad je napadnut? Da li znate procenite?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nije napadnut, Vukovar je oslobođen.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U vreme kad je oslobođen, kakav je bio nacionalni sastav Vukovara u procentima?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Naravno, to ne može biti baš do kraja pouzdano, ni Srbi ni Hrvati nisu imali apsolutnu većinu, ali je negde bio ujednačen procenat Srba i Hrvata, bilo je onda nešto Jugoslovena, nešto drugih nacionalnosti, tako, ni Srbi ni Hrvati nisu imali više od 50 posto.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zaustavimo se na trenutak. Da li su to bili pravi Hrvati koji su govorili čakavski, kajkavski ili lažni Hrvati koji su govorili štokavski i nekako zamislili da su Hrvati? Šta su oni bili?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To su bili lažni Hrvati koji su govorili štokavski, a koje je politika, stogodišnja politika katoličke crkve obmanula da su Hrvati.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro, razumem. Znači oni koji su poginuli, oni koji su patili tokom oslobađanja su, ustvari, prema vašim rečima bili Srbi i nekako je trebalo da se kazne ili čak ubiju zbog nekih viših interesa, iako oni nisu znali da su Srbi i mislili su da su Hrvati - oni su, zapravo, bili Srbi? Pa šta su onda Srbi radili? Zašto su napadali druge Srbe? Kako vi shvatate te događaje?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nisu Srbi napali nego su hrvatske paravojne formacije napale kasarnu JNA u Vukovaru i tako je počeo sukob. Drugo, u Vukovaru su se pojavile hrvatske paravojne formacije Franje Tuđmana i počele da maltretiraju srpsko pravoslavno stanovništvo, pre nego što je izbio sukob, kao što su nasrtali i na srpska pravoslavna sela u okolini Vukovara. A vi biste trebali da znate podatak iz Drugog svetskog rata: Bobota, ogromno srpsko selo i mnoga sela u okolini, nasilno su pokatoličavana u vreme Drugog svetskog rata, da bi od njih stvorili Hrvate, navodne. Tamošnji Srbi su bili uznemireni dolaskom Franje Tuđmana na vlast, njima je zapretila egzistencijalna opasnost, a hrvatski su, hrvatske paravojne formacije su prve napale kasarnu JNA u Vukovaru i tako je počeo sukob sa JNA. Nisu Srbi napali, nego hrvatske paravojne formacije.

SUDIJA BONOMI: Da li bite vi išli tako daleko da kažete da je i Tuđman bio Srbin, a koji je mislio da je Hrvat?

SVEDOK ŠEŠELJ: Tuđman je poreklom Nemač i to je opšte poznata činjenica. I samo prezime mu kaže - "tuđ - man", strani čovek, "stranger - man" (stranac), to je njegovo prezime.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Imamo ovde transkript sledećeg vido inserta, to je broj 56. Ovo ide preko softvera "Senkšn" (Sanction). Molim vas, pustite snimak.

(Video snimak)

Vojislav Šešelj: Ovo je najjače ustaško uporište. Kad padne Vukovar, ustaše nemaju šansi. Razume se, onaj ko je došao ovde dobrovoljno da se bori, taj zna zbog čega je došao i zašto se bori i njega ne treba ubeđivati da ide u borbu ... Vrlo brzo smo stekli to poverenje i onda nam je režim dao i kasarnu u Bujanj Potoku. Čitava jedna kasarne je bila samo za dobrovoljce Srpske radikalne stranke. I mi smo dobrovoljce okupljali u Beogradu, tu smo dobijali uniforme za njih, oružje za njih, autobuse za prebacivanje na frontove i tako dalje.

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, mene je samo zanimalo ...

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ovo su uobučajeni falsifikati na ovim Bi-Bi-Si-jevima (BBC) snimcima. Nijednom gospodin Šešelj nije izgovorio reč "Srbija". Nijednom. U prevodu, u titlovanju, tri puta se ponavlja reč "Srbija". Nijednom je nije izgovorio u ovome šta je govorio. Ja više uopšte ne znam kako možete da dozvilite da se upotrebljavaju takvi falsifikati iz dana u dan. BBC-jevi falsifikati su neverovatni ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, ako je to tako, mi smo vam zahvalni na vašoj ispravci.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pretresno veće sigurno zna da od kako smo primetili teškoće sa titlovima na filmu, da pravimo uvek nove prevode. Mene sada zanima prvi deo inserta. Tamo se ne spominje reč "Srbija". Ono šta ste vi tada rekli, gospodine Šešelj, dok ste bili na čelu jedne grupe naoružanih ljudi je da je to najjače ustaško uporište i da kad Vukovar padne, ustaše neće da imaju šanse. Isto tako rekli ste da neko ko je tamo došao dobrovoljno da se bori, da zna zašto je došao i zašto se bori, da ne mora da se nagovara da ide u bitku. Recite nam sada, molim vas, šta su vaši ljudi, "šešeljevci", koji su išli u Vukovar, radili?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Oni su išli da se bore za slobodu Vukovara i da poraze ustaške formacije koje su zauzele Vukovar, a ustaše, to su hrvatski fašisti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li se sećate da sam vas na samom početku ispitivanja pitao kako ste mogli da razlikujete ustaše od neustaša, civile od necivila? Kako je u Vukovaru trebalo zaštititi one nesrećne civile koji su mislili za sebe da su Hrvati?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, JNA je štitila sve civile i pravoslavne Srbe i katolike i sve ostale. Drugo, ustaše su se javno i otvoreno eksponirale u Vukovaru, u Zboru, u takozvanom Zboru nacionalne garde. To je bila ustaška paravojna formacija Franje Tuđmana, potpuno nelegalno formirana. Na severu od Vukovara, u Osijeku, čak jedna formacija je postojala koja je za sebe otvoreno govorila da je ustaška. To je Glavaševa formacija. Oni su nosili i crne uniforme po ugledu na ustaše uniforme iz Drugog svetakog rata. Srpski narod je veoma jasno razlikovao ustaše od Hrvata i nikada tu nije pravio zabunu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li su vaši ljudi tamo išli znajući da se od njih očekuje da ubiju one na koje naiđu?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam neprekidno držao govore na ispraćaju dobrovoljaca u Beogradu kako srpski vojnici treba da se bore: časno, viteški, hrabro na bojnom polju, a kako treba da postupaju prema civilima, ratnim zarobljenicima, ranjenicima protivne strane i tako dalje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U svakoj operaciji koristi se izraz "čišćenje". Čišćenja određenog terena od određene nacionalne grupe neizbežno nosi sa sobom rizik nasilja i smrti, gospodine Šešelj, zar ne?

SUDIJA ROBINSON: Da li se on slaže da li je bilo takvih operacija?

TUŽILAC NAJS: Ne znam, za sada ne, to je pripremno pitanje. Videćemo kasnije.

SVEDOK ŠEŠELJ: Hoću da odgovorim na ovo, gospodine Najs, što se tiče čišćenja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Izvolite.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vi stalno činjenice falsifikujete mešajući dve stvari: vojno čišćenje terena koje predstavlja sasvim legalnu i legitimnu vojnu akciju i etničko čišćenje koje je apsolutno zabranjeno po međunarodnom pravu. Vi te dve stvari uporno mešate i ne samo u ovom procesu nego i u mnogim drugim procesima koji se vode. Operacija čišćenja terena je operacija čišćenja zaostalih džepova otpora.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zaustavite se, gospodine Šešelj. Molim vas nemojte da vičete. Veoma je teško da se prate vaši odgovori sa toliko decibela.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Mislim da vi pratite prevodioce, a oni ne viču, zar ne?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da se vratimo da razjasnimo kakav je vaš stav: u mom pitanju se radi o etničkom čišćenju i ponoviću pitanje za slučaj da niste razumeli. U svakom slučaju kada se radi o etničkom čišćenju, u svakoj takvoj operaciji nužno postoji nasilje i smrt, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ako je postojalo etničko čišćenje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne znam šta mislite pod tim da li je postojalo etničko čišćenje. Etničko čišćenje je postojalo?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pitajte me šta sa sobom donosi etničko čišćenje, a onda biste moj odgovor interpretirali kao moju potvrdu da je zaista bili etničkog čišćenja. Pa to su podvale za malu decu, gospodine Najs. Niste vi meni dorasli na taj način. Te podavale kod mene ne prolaze.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, molim vas ograničite se na odgovore na pitanja. To je vaša funkcija ovde, kao što vam je već objašnjeno. Ako neko, vojni ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson (Robinson) ...

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodin Najs je krajnje nekorektno postavio pitanje svedoku u prvoj formulaciji pitanja. Rekao je: "Čišćenje terena od pripadnika drugih nacionalnosti", upravo je tako formulisao. Meni je već

transkript pobegao sa ekrana, ali je govorio o čišćenju terena od drugih nacionalnosti, podrazumevajući, dakle, već pitanjem netačnu činjenicu. Niko nije čuo za čišćenje terena od drugih nacionalnosti.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, mogu li da se vratim ispitivanju?

SUDIJA ROBINSON: Preformulišite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim da nema nikakve potrebe da preformulišem pitanje, uz dužno poštovanje, jer svedok samo odbija da odgovori, ali pitaću još jednom: ako vojni komandant, gospodine Šešelj, ili neko ko ima komandu nad nekim vojnim snagama, mada se pritom ne smatra vojnim komandantom, ako da instrukcije svojim ljudima da obavljaju etničko čišćenje, on zna, pri tom, da će neizbežno da uslede nasilje i smrt, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Apstrakto, ali ako sada apstrahujemo od konkretnih činjenica, dakle ako odbacimo vašu mogućnost da zlonamerno zlupotrebite moj odgovor, naravno onaj ko naredi kao vojni komandant etničko čišćenje, on je svestan da će to izazvati i dodatne zločine. Onaj ko naredi etničko čišćenje, ali vi još niste među visokim srpskim komandantima našli nijednog ko je naredio etničko čišćenje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znači bilo ko, ko je poslat u Vukovar, na primer da odbaci Hrvate do linije Karlobag - Virovitica, bi dobio instrukcije koje bi morale nužno da dovedu do nasilja i smrti, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Niko nije dobio instrukcije da odbaci Hrvate do linije Karlobag - Ogulin - Karlovac - Virovitica, nego da porazi hrvatske paravojne formacije Franje Tuđmana. Do kraja 1991. godine, po mojim informacijama, Generalštab JNA je spremao plan da u potpunosti porazi Tuđmana i da zauzme Zagreb, da se potpuno poraze njegove paravojne formacije, jer Generalštab JNA je hteo da cela Hrvatska ostane u sastavu Jugoslavije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Svedok ne odgovara na moje pitanje ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne odgovaram kako biste vi želeli.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada ćemo da pogledamo jedan odlomak, 56A.

(...)

Sada ću da vam prikažem jedan kratak isečak iz jednog programa. Prvi put je prikazan na početku ovog suđenja, vrlo davno i od tada nije zvanično uveden u spis. Tu se čuje neko pevanje četnika. To je verovatno pesma koju vi znate. Imaćemo i titlove na engleskom, a vi, ako možete, recite nam da li je to tačno.

(Video snimak)

Novinar: Vojnici slave na ulicama za koje su se borili i pevaju primitivne pesme protiv Hrvata.

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je to pesma gde se govori "Slobo, šalji nam salate, biće mesa, biće mesa, klačemo Hrvate". Da li je to to šta oni pevaju?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je pesma koja je nastala među navijačima na fudbalskim stadionima krajem osamdesetih godina. Ova pesma je mogla biti otpevana negde ovde, ali treba videti ko je pevao i s kojim motivima. Ta pesma nije bila oficijalna pesma i nikad je nisu pevali pripadnici Srpske radikalne stranke, a naravno svakakvih pesama je bilo sa svih strana u ovome ratu.

SUDIJA ROBINSON: Da li su u toj pesmi sadržane te reči koje vam je upravo naveo tužilac?

SVEDOK ŠEŠELJ: Sada sam bolje čuo, sadržane su.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A taj "Slobo" koji se pominje u pesmi je ko?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To morate da pitate one koji su pevali pesmu. Ja nikada u životu takvu pesmu nisam pevao. Ja ne mogu da vam tumačim tu pseudo narodnu poeziju koja ipak pripada socijalnom podzemlju. Onaj ko je pevao neka vam je tumači. Ja je u životu nisam zapevao.

SUDIJA BONOMI: Možete li da nam kažete koga smo to videli na ovom filmu?

SVEDOK ŠEŠELJ: Videli ste vojnike. Koje, ja ne znam. To bi trebalo ...

SUDIJA BONOMI: Da li je to neki deo JNA?

SVEDOK ŠEŠELJ: Verovatno, ali treba identifikovati, znate, ko je bio.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Izvinjavam se, časni Sude. Kažete ne znate ko su ti ljudi, ali da li ste videli zastavu? Možemo da prikažemo insert još jednom, da bismo pogledali zastavu.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Radi se o tradicionalnoj četničkoj zastavi. Treba imati u vidu jednu činjenicu. Posle sloma komunizma, ono klatno koje su komunisti pola veka pomerili u jednu stranu napadajući četnike kao svoje ideološke protivnike u srpskom narodu, naglo se vratilo na drugu i u ovome ratu mi smo imali činjenicu da su se skoro svi srpski borci nazivali četnicima ili su ih drugi smatrali četnicima.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hteo sam upravo da dođem na to. Izgleda da su to srpski četnici iz Srpskog četničkog pokreta, a vi nas sad podsetite kakva je bila vaša veza s tim pokretom?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, četnički pokret se nije pojavljivao od avgusta meseca, od 1. avgusta 1991. godine nigde kao takav na frontovima. Kad se ujedinio Srpski četnički pokret, formiran u Srbiji kao politička partija, sa glavninom Narodne radikalne stranke, ostao je da deluje unutar Srpske radikalne stranke kao podorganizacija koja je negovala slobodarske tradicije srpskog naroda. Mi smo 1995. godine rasformirali Srpski četnički pokret sa obrazloženjem i to vi možete naći u jednoj od mojih knjiga to obrazloženje, da se danas skoro svi srpski borci za slobodu smatraju četnicima, da je četništvo svesrpska tradicija i da nema pravo nijedna politička partija da je prisvaja. Ovde vi ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Izgleda, vi ste sami rekli da je ovo socijalno podzemlje, međutim izgleda da ti ljudi pod zastavom Srpskog četničkog pokreta ulaze u Vukovar, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To nije zastava Srpskog četničkog pokreta i nigde ne piše na njoj "Srpski četnički pokret". Pogledajte bolje tu zastavu. Ovo je jedna od mogućih četničkih zastava, ali ne zastava Srpskog četničkog pokreta. Drugo, pogledajte da su svi ovi vojnici pod šlemovima JNA što nije bilo karakteristično za dobrovoljce Srpske radikalne stranke. Izegavali su da nose šlemove zbog crvene petokrake na šlemovima, pa su najčešće išli gologlavi. Neko je spontano zapevao ovu pesmu. Ja nisam rekao, nemojte opet da falsifikujete da su ovo ljudi iz podzemlja. Pesma je nastala u socijalnom podzemlju kao oblik inačjenja sa hrvatskim navijačima na fudbalskim utakmicama, na kojima je dolazilo do žestokih sukoba, a vidite da su ovde skoro svi pod šlemovima.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zaustavite se na trenutak i pogledajte sliku. Vidite nekoliko ljudi sa bradama, vidite jednog čoveka u sredini sa kokardom, zar to ne liči na grupu ljudi koji su četnici, čiji ste vi bili vođa, zar ne? Komandant, kako me podsećaju kolege.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, ja nisam bio komandant, a drugo, ja jesam bio, u izvesnom smislu, vođa Srpskog četničkog pokreta, bio sam predsednik Srpskog četničkog pokreta, ako vi to smatrate vođom. Ali ovde je reč očigledno o jednoj jedinici. Zastava nije zastava Srpskog četničkog pokreta, a ja vam mogu dostaviti original zastavu Srpskog četničkog pokreta. Ovo nije ta zastava, ovo je delimično četnička zastava, jer dole piše samo "Sloboda ili smrt", koliko ja ovde mogu da pročitam. Nema na zastavi "Srpski

četnički pkret". Dok je postojao Srpski četnički pokret, na zastavi je pisalo "Srpski četnički pokret".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi ste, naravno, bili vojvoda, zar ne? Rekli ste nam sve o tome.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam i danas vojvoda i ostaću do kraja života i ponosan sam na zvanje srpskog četničkog vojvode.

(...)

TUŽILAC NAJS: Sada ćemo da pogledamo još jedan kratak insert. Podeliću i transkript.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Da li se zna gde je snimljeno, kad je snimljeno, na kojoj je to lokaciji snimljeno?

SUDIJA ROBINSON: Gospodin Najš?

TUŽILAC NAJS: Novinar Martin Bel (Martin Bell) kaže na snimku da je to iz Vukovara. To je ono šta mi znamo.

SVEDOK ŠEŠELJ: A da li vam je rekao taj novinar da je možda pevanje te pesme bilo naručeno zbog snimanja? I to je vrlo moguće. I ne bi bilo prvi put. Pošto vidim da ste sa nekim novinarima imali veoma uspešnu saradnju, vrlo je moguće.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možemo li da pogledamo sledeći insert? Ovaj insert je prilog jednog novinara koji se zove baron Van Linden (Baron Aernout Van Lynden). Za njega ste verovatno čuli ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Je l' mene pitate?

(*Pretrեսno veće se savetuje*)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sledeći tabulator je prilog gde se čuje glas barona Van Lindena koji je ovde svedočio i opisuje događaje i šta su vojnici rekli. Nadam se da to može da se pusti ...

(*Video snimak*)

Baron Van Linden: ... koji nikad nisu stigli do bolnice. Krv je još sveža i bili su očigledno ubijeni. Ukoliko ruševine Vukovara simbolišu bilo šta, to mora da bude mržnja koja još uvek postoji između Srba i Hrvata, koja je latentna, uspavana 45 godina mira, a sada se izražava u uzajamnoj predanosti ratu koja izgleda nije zadovoljena čak ni posle tri meseca borbi ovde. I među svim ovim užasima vidimo nadrealnu scenu slavlja. Ekstremisti Srbi i žene među njima poziraju pobednički za fotografiju na kraju bitke, pre nego što će da se vrate jutarnjem slavlju sa muzikom i smehom potpaljeni alkoholom. Lozinka na njihovoj zastavi je "Sloboda ili smrt" i zaklinju se da će za to da se bore.

Baron Van Linden: "Šta još Srbi treba da urade pre nego što se rat završi?"

Vojnik: Rat završen. Rat će da bude završen kad stignemo do svoje granice Karlobag - Ogulin - Karlovac - Virovitica. Sva mesta gde žive Srbi moraju da budu slobodna. Moramo da očistimo Hrvate."

Baron Van Linden: U centru grada su i drugi u sličnom stanju svesti i slave.

(*Kraj video snimka*)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada nekoliko pitanja. Prvo zastava. Šta biste rekli za ovu zastavu? Čija je to zastava?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ovo nije zastava Srpskog četničkog pokreta. Ovo je zastava koja je ručno rađena od strane lica koje ne zna tačno četničku heraldiku. Ono je moglo biti četnički inspirisano ali je ipak neznalica u tom pogledu, a drugo, izjava je očigledno naručena od tog vašeg novinara. I ja bih voleo da sam čuo na srpskom jeziku izjavu tog vojnika. Je l' ona data izvorno na engleskom?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Stanite malo. Prvi vojnik sa velikom bradom koji se prekrstio, po izgledu liči da je jedan od šešeljevaca.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Po bradi mislite? Ja nikad u životu nisam nosio bradu. On se krsti? Svaki Srbin koji se krsti je šešeljevac, ili svaki Srbin koji nosi bradu je šešeljevac? To vama izgleda.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne, ne, ja vas pitam, pitam vas ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvi put vidim tog čoveka i ne mogu da kažem ni ko je ni šta je, a ovaj koji je dao izjavu Van Lindenu, njega je moguće identifikovati. I ovde umesto Van Lindena, trebalo je njega dovesti da svedoči. Da li je on tu izjavu dao po narudžbi novinara ili je bio inspirisan mojim parolama ili šta je on pod tim mislio.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson ...

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Nesumnjivo je da je taj morao dati izjavu na srpskom. Trebalo bi da čujemo šta kaže. Mi smo imali ovde samo prevod prevodioca sa engleskog transkripta, a ne reči svedoka koji navodno to govori pred televizijom, vojnika.

SUDIJA ROBINSON: Da li vi stavljate u pitanje prevod ili ...

SUDIJA KVON: Ja mislim da je vojnik govorio na engleskom. U ovom insertu vojnik je govorio na engleskom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa onda da čujemo tog srpskog četnika koji govori na engleskom. Meni bi bilo vrlo drago da to čujem, a biće drago i gledaocima u Srbiji da čuju srpskog četnika koji govori na engleskom. Da ga čujemo.

SUDIJA ROBINSON: Hoćete li da prikazemo ponovo?

SVEDOK ŠEŠELJ: Meni sad ne treba prevod, da ga baš čujem na engleskom.

(Video snimak)

Baron Van Linden: ... koji nikad nisu stigli do bolnice. Krv je još sveža i bili su očigledno ubijeni. Ukoliko ruševine Vukovara simbolišu bilo šta, to mora da bude mržnja koja još uvek postoji između Srba i Hrvata, koja je latentna, uspravna 45 godina mira, a sada se izražava u uzajamnoj predanosti ratu koja izgleda nije zadovoljena čak ni posle tri meseca borbi ovde. I među svim ovim užasima vidimo nadrealnu scenu slavlja. Ekstremisti Srbi i žene među njima poziraju pobednički za fotografiju na kraju bitke, pre nego što će da se vrate jutarnjem slavlju sa muzikom i smehom potpaljeni alkoholom. Lozinka na njihovoj zastavi je "Sloboda ili smrt" i zaklinju se da će za to da se bore.

Baron Van Linden: "Šta još Srbi treba da urade pre nego što se rat završi?"

Vojnik: Rat završen. Rat će da bude završen kad stignemo do svoje granice Karlobag - Ogulin - Karlovac - Virovitica. Sva mesta gde žive Srbi moraju da budu slobodna. Moramo da očistimo Hrvate."

Baron Van Linden: U centru grada su i drugi u sličnom stanju svesti i slave.

(Kraj video snimka)

SUDIJA ROBINSON: Evo čuli ste, gospodine Miloševiću, srpski četnik govori engleski.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Da i vidim hrvatsku zastavu koju razvija na kraju, koju gospodin Šešelj uopšte nije komentarisao.

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa kod mene je slab ovde snimak, ali očigledno on ne zna ni da razlikuje srpsku od hrvatske zasatve. Snimak je naručen, izjava je naručena.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: A zastava je sa šahovnicom, hrvatska, koju na kraju razvija, nova hrvatska zastava sa šahovnicom. Ovo je sve jedan cirkus.

SVEDOK ŠEŠELJ: Vaš novinar je našao Hrvata da mu da poželjnu izjavu kako bi Srbima pripisao nameru da etnički čiste Hrvate.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Uzdržite se od komentara, ja ću da vam postavljam pitanja. To je, zapravo, zasatva koja je zapaljena ...

SUDIJA KVON: Ja sam shvatio da oni upravo pale zastavu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sad ću da vam postavim pitanje, gospodine Šešelj. Vi ste otišli u Vukovar posle tamošnjih događaja, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam otišao u Vukovar polse oslobođenja Vukovara na proslavu prve godišnjice.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi tamo niste bili tokom samih borbi, ali ste bili kratko ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Bio sam dvaput tokom samih borbi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovaj vojnik koji, kako smo čuli govori engleski, izražava mišljenje da će, kako on kaže, rat da bude gotov kad "mi budemo imali svoje granice Karlobag - Karlovac - Ogulin – Virovitica". To je raspoloženje koje se, pretpostavljam, slaže sa vašim željama, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vi ovde insinuirate, vi morate prvo identifikovati tog vojnika, pa da vidimo šta je on rekao i koji su mu bili motivi. Znate, to je kao kad biste rekli "silovao nepoznatu devojkicu".

SUDIJA BONOMI: To nije bilo pitanje.

SUDIJA ROBINSON: Ne, vrlo je jednostavno. Pitanje je glasilo da li ovo mišljenje koje je izrazio vojnik, da bi srpske granice trebale da budu na liniji Karlobag - Karlovac - Ogulin – Virovitica se poklapa sa vašim mišljenjem ili raspoloženjem. Ja sam čuo od vas lično da ste izrekli nešto vrlo slično tome, ako ne i upravo to.

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja ću izreći više puta nešto vrlo slično tome, a možda i upravo to, ali vam nikada neću potvrditi da se mišljenje ovog nepoznatog vojnika slaže sa mojim, ni u kom pogledu, jer mene interesuju motivi njegove izjave. Dakle u prvom delu njegove izjave ima podudarnosti sa idelogijom koju ja ...

SUDIJA ROBINSON: To je već drugo pitanje, to je već drugo pitanje i sada je vreme za pauzu.

SUDIJA BONOMI: Samo bih hteo da jedna stvar bude jasna. To nije vezano za ovaj insert, to je nešto šta ste rekli mnogo ranije u vašem svedočenju. Kada su se pominjale rane devedesete i masovne grobnice sa Srbima koje su tada otkopavane, malo pre toga u svom svedočenju ste porekli tvrdnju da su ubijanja i genocid iz Drugog svetskog rata bili delo ustaša. Da li sam ja to pravilno shvatio, da li ste vi to porekli?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa u Drugom svestskom ratu ustaše, hrvatske ustaše su sprovele genocid nad srpskim narodom. Imate svedočenje nemačkog Hitlerovog (Adolf Hitler) poslanika u Zagrebu da su hrvatske ustaše ...

SUDIJA BONOMI: To je dovoljno razjašnjenje. Ja sam mislio da ste u odgovoru rekli da nije tako, sad ste razjasnili da jeste i da je to vaš stav.

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja sam rekao da u ovom sadašnjem ratu nije bilo genocida, jer ja vrlo dobro znam definiciju genocida iz međunarodne

konvencije (Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide). U ovom ratu koji je sada vođen devedesetih godina, nije bilo genocida. Bilo je raznih ratnih zločina, ali krivičnog dela genocida nije bilo. Ja sam tu bio jasan, rekao sam da ...

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Poslednje pitanje koje sam hteo da vam postavim u vezi sa dokumentom koji smo gledali pre pauze, nemamo ga sada na grafoskopu, ali ćemo da ga pročitamo. Jedan vojnik u vreme događaja u Vukovaru je rekao da se moraju osloboditi sva mesta gde se nalaze Srbi, rekavši na engleskom "moramo to da očistimo od Hrvata" i on izgleda kao vojnik koji je svoj zadatak shvatio kao zadatak da se Hrvati potisnu na liniju Karlobag - Virovitica, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne, ja mislim da ovde ima jedan problem u prevodu. I ovo mi treba rastumačiti. Ovde stoji u originalu: "We must clean up with the Croats" (moramo da očistimo Hrvate). Ja koji ne znam engleski, osim pomalo i ponekad, ovo tumačim, "mi moramo raščistiti sa Hrvatima", a meni prevodilac prevodi "mi moramo počistiti Hrvate" ili "očistiti od Hrvata". Jesam li ja ovde u pravu, vi bolje znate od mene engleski? Ovo "We must clean up with the Croats" (moramo da očistimo Hrvate) bi značilo obračunati se s njima, a ne očistiti od Hrvata.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zaustavite se, gospodine Šešelj ...

SUDIJA ROBINSON: Da li vi kažete da bi ovde moralo da stoji "moramo da raščistimo stvari sa Hrvatima", jer u tom slučaju mislim da bismo to trebali ponovo da čujemo. Ne, to je bilo na engleskom, da.

SVEDOK ŠEŠELJ: Na engleskom. Piše "We must clean up with the Croats" (moramo da očistimo Hrvate), a meni prevodilac prevodi da moramo očistiti Hrvate.

SUDIJA BONOMI: Mislim da je to dobro rečeno, ali na Sudu je da protumači te reči u svetlu konteksta u kome su te reči izrečene. O tome možemo večno da debatujemo. Ja svakako primam na znađe ovo šta je rekao gospodin Šešelj i što ima neke osnove.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, ako pogledamo prethodne dve rečenice, taj vojnik identifikuje granicu Karlobag - Virovitica i kaže "sva mesta gde žive Srbi moraju da budu slobodna". To zvuči kao da vojnik ima zadatak da se Hrvati pomaknu iza te granice, zar se ne slažete?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne, ovo meni uopšte ne zvuči kao vojnik. Ovo je nepoznati vojnik, nešto poput spomenika neznanom junaku. Ja ne znam ni da li je on vojnik, ni kako mu je ime, ni zašto je dao takvu izjavu, ni u koje svrhe, ni koji su mu motivi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, vratimo se sada na jedan od prethodnih transkripata kada ste rekli: "Podrazumeva se da kad neko dođe dobrovoljno ovamo da se bori, on zna zašto je došao i zašto se bori". Ja sam vam dao priliku da odgovorite na to. I ja sam izrekao tvrdnju da su vaši vojnici u Vukovaru znali da se bore za to da će, ako uspeju, Hrvati da budu potisnuti iza linije Karlobag - Virovitica.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne Hrvati kao narod, odnosno oni koji su se kao Srbi katolici izjašnjavali kao Hrvati, nego hrvatske paravojne formacije, a naša linija Karlobag - Ogulin - Karlovac - Virovitica, podrazumeva da svi Srbi katolici koji su veštački stvarani Hrvati kroz 100 godina, ostanu da žive zajedno sa Srbima pravoslavicima i Srbima muslimanima i to je u skladu sa čitavim nizom mojih izjava. Ja vam nijednu moju izjavu neću opovrći, ali moje izjave kad dovodite u vezu sa izjavama nepoznatog vojnika, onda vam nećete ni potvrđivati "jeste, taj nepoznati vojnik govori ono šta ja govorim", to je nemoguće. Čak kada doslovno ponovi moje reči, ni onda vam nećete prihvatiti.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, molim da se to uvrsti u spis.

Sekretar: To će da bude 905.

TUŽILAC NAJS: A sada bih želeo da pogledate zajedno sa nama jedan kratak insert iz jednog intervjua iz avgusta 1991. godine, transkript ćete da dobijete.

Prevodioci: Broj tabulatora za prevodioce.

TUŽILAC NAJS: Izvinjavam se. Tabulator 68. Ovo je sa Televizije Benkovac. Ne, ustvari izvinjavam se, to dolazi s hrvatske televizije. Pustite snimka, molim vas.

(Video snimak)

Novinar: "Da li su vaši dobrovoljci, da li je to legalna vojska ili je to deo legalne vojske ili se radi, stavite ovo pod navodnike, o 'paravojnim formacijama'.

Vojislav Šešelj: Mi ne formiramo nikakve paravojne formacije ovde u ovoj suženoj Srbiji. Mi ovde samo prikupljamo dobrovoljce i upućujemo ih tamo gde je potrebno, u srpsku Slavoniju, Baranju i Zapadni Srem i Srpski Krajinu i ti dobrovoljci se tamo satvoljaju pod komandu mesnih komandanata, Srba koji tamo žive i izvršavaju naređenja koja se tiču njihovog delovanja na bojnopolju. Mi, dakle, nikakve paravojne formacije ovde ne osnivamo i protiv smo bilo kojih paravojnih formacija.

Novinar: A da li ste vi komandant svih tih snaga?

Vojislav Šešelj: Da, ovih dobrovoljačkih koji se nalaze tamo.

Novinar: Mislim imate kontrolu nad situacijom?

Vojislav Šešelj: Imam kontrolu, dosada sam uvek imao kontrolu nad situacijom i ti naši dobrovoljci su izuzetno disciplinovani, nema nikavih problema s njima, koda nas je zabranjen svaki alkohol, koda nas su samo ljudi sposobni za borbu, koji su disciplinovani, koji izvršavaju zadatke bez pogovora i koji se, pre svega, viteški odnose prema neprijatelju i vi nećete naći nijednog Hrvata koji se može požaliti na srpski nekorektan odnos, ako nije imao oružje u rukama i nije išao na srpska sela. A pogotovo ne možete naći nijednu hrvatsku ženu ili dete koji bi se mogli požaliti da su od strane Srba šikanirani, što nije slučaj sa Hrvatima jer Hrvati se ističu opet strašnim zločinima prema civilnom srpskom stanovništvu.

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, vidite, mi smo ovaj pasus koji nas sada interesuje stavili u jedan širi kontekst u kome vi poričete da ste bili uključeni u formiranje paravojnih organizacija i takođe tvrdite da su vaše dobrovoljačke snage disciplinovane. Ono šta mene zanima sada je sledeće: vama je postavljeno jedno veoma jednostavno pitanje - da li ste vi komandant tih snaga i vi ste odgovorili "da, ja sam komandant svih dobrovoljačkih snaga tamo". Možete li to da nam objasnite u svetlu vašeg dosadašnjeg svedočenja pred Sudom?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Kako da ne, gospodine Najš, sa velikim zadovoljstvom. Vi vidite da ja ovu izjavu dajem u košulji kratkih rukava, znači letnji je period. Vi biste trebali uz snimak da imate datum kada je intervju napravljen, a očigledno ga nemate. Intervju je napravljen odmah posle bitke ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zausatvite se. Zaustavite se, to je avgust 1991. godine ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ovo je napravljeno pre uključivanja JNA u oružane sukobe. Možda je emitovan u avgustu, ali je moralo biti snimljeno najkasnije u julu, jer posle bitke u Borovu selu, mi smo više grupa dobrovoljaca uputili i u Borovo selo i u ostala sela, očekujući hrvatske napade i odmazdu za poraz koju su doživeli u Borovu selu. I ja ovde jasno kažem da sam odgovoran za te dobrovoljce, sad prejaka je reč da komandujem, ne mogu ja iz Beograda komandovati, ali ja ovde to i objašnjavam pod čijom su oni komandom tamo. Ali ja jasno govorim da ja snosim odgovornost za njih i njihovo ponašanje, to bi bilo ispravnije, ali je to pre uključivanja JNA u sukobe, jer čim se JNA uključila u sukobe, naši dobrovoljci su išli isključivo u JNA. Dakle moralo je biti najkasnije do jula meseca snimljeno.

(...)

TUŽILAC NAJS: A sada da se na kratko pozabavimo sa još jednim televizijskim intervjuom.

(Video snimak)

Vojislav Šešelj: Sačekajte malo. Na tim vojnim šlemovima ... Ja sam navikao da kad ja govorim da svi čute. Možda kod vas ta navika još ne postoji, ali ja sam na to navikao. Na šlemovima smo nacrtali dvoglavog srpskog belog orla, na šlemovima. I oficir, armijski kapetan, major komanduje našim ljudima i sadejstvom ... Kameni, naš glavni komandant u Vukovaru, u sadejstvu sa armijskim majorom ... Naveče planiraju akciju, sutra izvode. Armija nije imala dovoljno ljudstva zbog dezerterstva, da ona osvaja kuću po kuću, to su naši radili. I armija udari tenkovima, udari minobacačima, udari haubicama, a naši kuću po kuću osvajaju. Nemoj mi reći sada da je to komunistička armija. Oni su petokrake skinuli, a od nas ne traže da skinemo kokarde ...

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovo je snimljeno kasnije 1991. godine, u septembru. I govori se o srpskim belim orlovima na šlemovima. Zašto je vaša grupa na šlemove stavila dvoglave bele orlove?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo ovo nije septembar, ovo može biti novembra 1991. godine, očigledno je u Benkovcu. Ovo je isti snimak koji ste juče pokazivali samo drugi deo, moj verbalni duel sa kapetanom Draganom. Mislim da je sa istog snimka, to je novembar 1991. godine. Prvo, niste ovde celovito prikazali. Ja ovde ubeđujem borce da nose šlemove radi sopstvene zaštite, a da se ti šlemovi na kojima se nalazi petokraka pokriju dvoglavim belim orlom, zato što je beli dvoglavi orao srpski nacionalni simbol više od hiljadu godina, ali to što Srbin stavi na šlem dvoglavog belog orla ne znači da pripada paravojnoj formaciji Beli orlovi, da ne bi tu bili neke zabune. Dvoglavi beli orao je sada grb Srbije: Srbija je imala komunistički grb unazad sve do neku godinu. Sad ima dvoglavog belog orla. Mi smo vodili kampanju cele 1991. godine da se sa armijskih oznaka skine komunistička crvena petokraka.

SUDIJA BONONI: Zar nije postijao neki pogodni jugoslovenski, a ne srpski simbol koji je mogao da se stavi na šlemove Jugoslovenske narodne armije?

SVEDOK ŠEŠELJ: Dvoglavi beli orao je bio i jugoslovenski simbol između dva svetska rata, Kraljevine Jugoslavije.

SUDIJA BONONI: Izvinjavam se, pogrešno sam vas shvatio, jer vi ste ranije rekli sasvim jasno da je to srpski simbol i zato sam ja to pitanje postavio.

SVEDOK ŠEŠELJ: Gospodine Bonomi, da bi bilo precizno. Dvoglavi beli orao je više od hiljadu godina srpski simbol. U Kraljevini Jugoslaviji taj dvoglavi beli orao, pored krsta sa četiri ocila na grudima, dobio je i hrvatski grb i slovenački grb. Ostao je beli orao sa tri nacionalna grba, srpskih, hrvatskim i slovenačkim. I to je jedini amblem Jugoslavije. Kada je formirana Savezna Republika Jugoslavija, ona je obnovila dvoglavog orla, ali pošto 1991. godine nismo mogli da nađemo rešenje, mi smo nudili kompromisno rešenje: da se napravi oznaka u bojama jugoslovenske zastave i da se stavi na šlemove umesto petokrake. Međutim to nije bilo moguće dok nije pao Veljko Kadrijević, ministar odbrane, on se tome suprostvaljao. On je hteo, po svaku cenu, crvenu petokraku, a veliki je bio problem što ne samo naši dobrovoljci, nego mnogi drugi vojnici nisu hteli da nose šlemove pa je bilo mnogo više povreda, mnogo više ranjavanja i pogibija nego što bi inače bilo, pogotovo u Benkovcu gde je kamenit teren, gde kad metak udari u stenu odbije se komad kamena i nekoga ubije ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Paravojna grupa Beli orlovi nosili su šlemove sa belim orlovima na njima, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Koliko se ja sećam, oni nisu nosili šlemove. Oni su imali naziv "Beli orlovi". To im je bio naziv, kao Žute ose. Te Žute ose nisu nosile ose na sebi ili osinje gnezdo, nego su se tako zvali, Belim orlovima. Možda bi vas ovo interesovalo, gospodine Najs. Ako mogu da vam kažem, možda vam je interesantno. Je l' vas interesuje?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja želim da vam postavim sledeće pitanje o ovoj temi. U ovom šta ste rekli vidimo da spominjete vašeg komandanta u Vukovaru, Kamenog. Vi ste sa njim bili tesno vezani, on je postao vaš telohranitelj u jednom trenutku.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne, on nikada nije bio moj telohranitelj, ali on je istaknuti komandant iz Vukovara, postao je član Srpske radikalne stranke i dalje ga veoma, veoma cenimo u Srpskoj radikalnoj stranci i smatram ga ličnim prijateljem, a nikad mi nije bio telohranitelj. Uostalom odmah posle rata, on je imao dva teška moždana udara pa je u lošem zdravstvenom stanju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro, povlačim to pitanje. Dakle on je bio u to vreme komandant i vi tu jasno kažete da je imao redovne kontakte sa majorom u vojsci i da je svakodnevno izvodio operacije nakon razgovora sa majorom vojske u Vukovaru. Je li to tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa ja pričam ovu priču u Benkovcu i ona nije naročito precizna, jer poenta priče nije da opišem šta je u Vukovaru,

nego ubeđivanje da se nose šlemovi. Kameni je bio komandant odreda Teritorijalne odbrane Leva supoderica u Vukovaru. Kad je došla Gardijska brigada, odred je uključen u njen sastav. Po naredbi komandanta Gardijske brigade svi dobrovoljci Srpske radikalne stranke upućivani su u taj odred pod komandu Kamenog. To su vam besprekorno tačne činjenice.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Želeo bih da shvatim kakav je tačno bio vaš stav u to vreme. To je novembar 1991. godine. Vi tada govorite celom svetu da ste imali izvesni stepen komande nad vašim ljudima. Da li prihvate da u tom intervjuu to tako zvuči?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa to može tako da zvuči, ali ti je intervju iz jula, najkasnije iz jula 1991. godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovaj intervju, ovaj koji smo sada upravo gledali, to je bilo u novembru u Benkovcu.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Gde ovde stoji da sam ja komandant?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Radi se o načini kako vi govorite, kako zahtevate da drugi čute i kako drugima govorite šta da rade. Zar to ne izgleda da vi imate izvestan stepen komande nad vašim ljudima? Ja vas samo to pitam.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ubeđujem ljude da nose šlemove. Bio je još jedan problem, što su se ti dobrovoljci koji su se tamo nalazili žalili na neke oficire JNA i ja ih ubeđujem da moraju da budu striktno disciplinovani, a oni se žale, "e taj oficir je komunista, tako se ponaša" i tako i tako. Ja ih, onda, ubeđujem da moraju biti disciplinovani. Ja politički delujem, a naravno da sam navikao da kad ja govorim, da ostali čute.

TUŽILAC NAJS: Molim da se to uvrsti u spis.

Sekretar: 907.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. A sada, hajde da pogledamo sledeći dokument i on je već uvršten u spis pod brojem 458, tabulator 20, a za prevodioce, to je tabulator broj 60. Pogledajte, molim vas, original toga. Datum ovoga je 9. decembar 1991. godine, dolazi iz Opštinskog štaba Teritorijalne odbrane u Vukovaru. Molim da se jedna kopija stvi na grafoskop. To je zahtev u kom četnički komandant Vukovara, kapetan Katić iz Zemuna traži od načelnika Ratnog štaba Ljubiše Petkovića i njegovog zamenika Zorana Rajića iz Beograda da se sledeći ratnici predlože za unapređenje. I onda se tu na popisu navode Milan Lančužanin, Predrag Milojević, Milovan Tomić i tako dalje. "Hvala unared". Vidimo da ti ljudi za koje se traži unapređenje dolaze iz Leve Supoderice?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, to nije tačno. Ovde su samo trojica ljudi iz Leve supoderice: Milan Lančuzanin, Predrag Milojević i Predrag Dragojević. Drugo, ko zna šta znači ovaj papir. Da li je ovo zaista potpisao Slobodan Katić? Slobodan Katić je bio zamenik Milana Lančuzanina Kamenog, koliko se ja sećam. On predlaže sad unapređenje. Šta je pod tim mislio, to treba njega pitati. Ali ja sam Milana Lančuzanina Kamenog za njegove ratne zasluge proglasio srpskim četničkim vojvodom 1993. godine. To je zvanje srpskog četničkog vojvode, a on je bio kapetan I klase u JNA. A sad, da li je ovo original dokument ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ljubiša Petković i Zoran Rankić su šefovi Ratnog štaba. Kakva je to Ratni štab, čiji je to Ratni štab? Da li je to Ratni štab vaše stranke?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ratni štab Srpske radikalne stranke u kome je Ljubiša Petković bio načelnik, on je bio potpredsednik stranke, ali od njega se ne traži da unapredi, jer on ne može da unapređuje, nego da predloži za unapređenje. Koga? Nekoga u Generalštabu ko o tome vodi računa, tako ja to razumem, jer koliko ja znam, ovo su sve bili oficiri, da li rezervni, da li aktivni, ne mogu tačno da kažem. Oni, dakle, mole načelnika Ratnog štaba da predloži unapređenje. Kome? Znači treba pitati ljude koji ovako nešto napišu. Ja to prvi put u životu vidim.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ali ovo pokazuje jednu integrisanu vezu između vaše stranke, Ratnog štaba vaše stranke i pripadnika grupe Leva Supoderica.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa ja sam vam rekao da se Milan Lančuzanin Kameni učlanio u toku borbe za Vukovar u Srpsku radikalnu stranku. Srpska radikalna stranka ga se nikako ne odriče, nikad ga se neće odricati. Međutim ovde nisu samo pripadnici odreda Leva supoderica, ovde su i ljudi, jedan od njih je šef bezbednosti Vukovara, jedan je komandant Teritorijalne odbrane, jedan je načelnik Teritorijalne odbrane, jedan je komandant odreda Petrova gora, pa opet neki načelnik bezbednosti i tako dalje. Od ovih osam ljudi samo su trojica iz odreda Leva supoderica.

SUDIJA BONOMI: Ovi ljudi koji su bili na odgovornim ili komandnim položajima, da li su oni na tim položajima proveli duže vreme, da li su služili duže vreme nego ono kratko vreme za koje ste vi rekli da bi obično dobrovoljci proveli?

SVEDOK ŠEŠELJ: Nisu ovo uopšte dobrovoljci iz Srbije. Ovo su meštani Vukovara. Koliko ja znam nijedan od ovih, osim Slobodana Katića koji se navodno potpisao, Slobodan Katić je iz Beograda, svi ovi drugi su iz Vukovara, koliko ja znam. Neka imena su mi ovde i nepoznata.

SUDIJA BONOMI: A Petković?

SVEDOK ŠEŠELJ: Petković je potpredsednik Srpske radikalne stranke i načelnik Ratnog štaba i direktna veza naše stranke sa Generalštabom.

SUDIJA BONOMI: Ali vi ovde ne kažete da to nisu bili dobrovoljci Srpske radikalne stranke.

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa ko uopšte kaže da su bili dobrovoljci Srpske radikalne stranke? Ovde se govori da je reč o ratnicima. Ni za jednog se ne kaže da je bio dobrovoljac Srpske radikalne stranke.

SUDIJA BONOMI: Pa na kojoj osnovi onda načelnik Ratnog štaba Srpske radikalne stranke predlaže da se ti ljudi unaprede?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pazite, tekst je pisao očigledno neuk čovek, dakle čovek koji nema neko visoko obrazovanje, koji možda ima osnovnu ili srednju školu i tako dalje, na osnovu načina na koji je sklopljen. Drugo, čovek koji ovo piše zna da je Ljubiša Petković u direktnoj vezi sa Generalštabom i pretpostavljam da se Ljubiša Petković autoritativno može predložiti za unapređenje, ako je reč o vojničkim činovima. Ako je reč o proglašenju u zvanje četničkog vojvode, onda bi to ovde stajalo, pretpostavljam.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Bilo bi drugo da je originalni tekst. U engleskom prevodu se kaže "četnički komandant Vukovara", a u srpskom originalnom tekstu se ne kaže četnički komandant Vukovara. Pisalo bi "četnički komandant Vukovara", nego piše "četnički komandant, kapetan za Vukovar".

SUDIJA KVON: Možete li da ponovite ono šta ste rekli na početku, jer nismo čuli, nije bio uključen mikrofon.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ovaj prvi list koji treba da bude prevod na engleskom, piše "The cetnik commander of Vukovar", odnosno, prevedeno na srpski, "četnički komandant Vukovara", a u srpskom tekstu se kaže "četnički komandant, kapetan za Vukovar". To je potpuno drugo. Uopšte nema govora o tome da je on nekakav četnički komandant Vukovara. To su dve različite stvari i ovo je potpuno netačno prevedeno.

SUDIJA BONOMI: Primam to na znanje, ali mislim da je to jedan minorni detalj. To se u svakom slučaju ne odnosi na pitanje na koje ja pokušavam da dobijem odgovor, a to je, ovde se jasno kaže da načelnik Ratnog štaba, za kojeg ovaj svedok prihvata da je načelnik Ratnog štaba Srpske radikalne stranke, predlaže ili poziva ili od njega se traži da predloži ratnike za unapređenje. Meni sve to ima smisla. Možda se od njega traži da to predloži JNA, to vidim. Međutim, ono šta mene zanima je da li su ovo

dobrovoljci Srpske radikalne stranke, a izgleda da se to sada poriče. Prema tome, ako se poriče, možemo da idemo dalje.

SVEDOK ŠEŠELJ: Ovo nijedan nije, koliko ja znam nijedan od ovih nije dobrovoljac Srpske radikalne stranke, osim samog Slobodana Katića koji je ovo, navodno, potpisao, ako je uopšte potpisao. On je dobrovoljac Srpske radikalne stranke, došao u Vukovar da se bori, a sve ostalo su meštani Vukovara.

SUDIJA BONOMI: To sam shvatio. Znači vi poričete da su ti ljudi dobrovoljci Srpske radikalne stranke, shvatio sam.

SUDIJA ROBINSON: Samo da se vratim na ono šta je rekao gospodin Milošević. Želeo bih da proverim da li je ovde ispuštena reč "kapetan". Molim prevodioce da nam pomognu. Gospodin Milošević kaže da bi ovde trebalo da piše "četnički komandant, kapetan za Vukovar".

TUŽILAC NAJS: Molim da se to stavi na grafoskop.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Tako piše na srpskom. Upravo tako, kao što ste vi rekli, gospodine Robinson, "četnički komandant za Vukovar".

SUDIJA ROBINSON: Hvala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I to nam ostavlja pitanje u vezi s kojim mi treba vaša pomoć, gospodine Šešelji. Šta u decembru 1991. godine radi takva osobe? Traži ovlašćenje načelnika Ratnog štaba vaše stranke, ili ne? Možda ne ovlašćenje, podršku?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Podršku da predloži, traži od načelnika Ratnog štaba da predloži za unapređenje. Znači, vi od mene tražite da vam tumačim tuđe pismo ovde. Ja mogu da tumačim samo ono šta stoji u tekstu, pogotovo ako to prvi put vidim sada. Ovde očigledno stoji da on traži unapređenje za sledeće ratnike, on ih uopšte ne naziva dobrovoljcima. Ali gospodine Najs, ja znam pouzdano da ste vi neke od ovih ljudi saslušavali. Imate njihove iskaze. Najmanje ste saslušavali ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Imamo još dokumenata, molim sledeći. To je tabulator 62, postojeći dokazni predmet 643, tabulator 7 i molim da se stavi na grafoskop. Budite ljubazni, uzmite original. To dolazi malo pre poslednjeg dokumenta, mislim pred kraj novembra. To je neka operativna grupa, komanda operativne grupe "Negoslavci" reguliše pitanje prepotčinjavanja i vraćanje jedinice kućama. Kaže se: "S obzirom na novonastalu situaciju i naređenje Prve vojne oblasti, naređujem povlačenje dobrovoljaca jedinice Leva supoderica, otpremanje kragujevačkog odreda 'Šumadinac' i druge pokrete trupa". Onda, ako okrenemo sledeću stranicu na engleskom vidimo, idete na dno stranice i videćete da je to potpisao pukovnik Mile Mrkšić i to je kopirano i za komandanta šešeljevaca.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne kaže se "povići" nego izvući" i "uputiti u sastav". To je premeštanje jedinica, a ne povlačenje. Kao da se povlače jedinice, a one se izvlače sa određenog položaja i premeštaju u sastav XII PMBR, to je neka brigada, ja sad ne bih mogao ni da vam kažem ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu, u redu, vrlo dobro. Molim vas koncentrišite se na pitanje koje vam postavljam. To je upućeno komandantu dobrovoljačke jedinice šešeljevaca, kako se vidi ovde. Ako oni nisu funkcionisali kao odvojeno telo, kome je onda ovo upućeno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa vidite, u tački 1 se kaže: "Dobrovoljački odred Leva supoderica." To je njegov zvanični naziv. Popularno je taj odred nazivan "šešeljevci" i kad se dole kaže, "umnoženo u osam primeraka i dostavljeno komandantu dobrovoljačkog odreda 'šešeljevci', misli se na taj dobrovoljački odred Leva supoderica. Zvaničan naziv je odred Leva supoderica. Nezvanično su ljudi taj odred nazivali 'šešeljevci' zato što je pretežan broj u njegovom vojničkom sastavu sačinjen od dobrovoljaca Srpske radikalne stranke, ali ovo vam potvrđuje da je to bilo pod komandom komandanta Prve gardijske brigade, potpisan je pukovnik Mile Mrkšić.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Izvinjavam se, da li se jedinica Leva supoderica satojala isključivo od šešeljevaca ili je tamo bilo i drugih vojnika?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa bilo je i meštana Vukovara, među njima i sam komandant, Kameni, ali je pretežan broj bio šešeljevaca. Vidite kako ja ovaj dokument tumačim, mada ga prvi put vidim: komandant Gardijske brigade koji je bio komandant Operativne grupe "Jug" povlači se iz Vukovara, Gardijska brigada se negde krajem 1991. godine povukla iz Vukovara i on izdaje naredbu da se odred Leva supoderica izvuče iz Prve gardijske brigade i uputi u sastav XII PMB, to je valjda pešadijsko-motorizovana brigada, može biti XII korpusa, ovo "XIJK", ne znam uopšte to značenje. Ovo mi liči na pešadijsko-motorizovanu brigadu. Znači izvlači se iz Prve gardijske brigade i upućuje u sastav druge jedinice. Tako isto kragujevački odred 'Šumadinac', to mu je bio popularni naziv, to je odred JNA koji je došao iz Kragujevca, sastavljen od stalnih vojnika i rezervista, on se upućuje u sastav Prve ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ovo je po mom mišljenju...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelji, dobili smo vaš odgovor.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sad ćemo da pređemo na nešto drugo. Vratićemo se godinu dana unazad ili malo više, ako želite da pogledate jedan odlomak iz vaše knjige. To je tabulator 74. To nas vraća na temu Bosne, jer preko reke i Zvornika je ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Iz knjige "Srpski četnički pokret", moj govor iz 1990. godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: ... Mali Zvornik.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Gospodine Najs, Mali Zvornik nije u Bosni.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja sam rekao "preko reke". Samo da se skoncentrišemo na to šta ste govorili 1990. godine. Videćete to označeno na strani 95 originalnog teksta. Da bismo izbegli bilo kakve probleme sa prevodom, budite ljubazni i pročitajte šta ste vi rekli u martu 1990. godine o Kosovu i Metohiji. To je bio avgust 1990. godine, tačnije.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Zvornik nije preko Drine, preko reke, nego je s ove strane Drine i sastavni je deo Srbije. Morate razlikovati Mali Zvornik od Zvornika. To su dve posebne opštine uvek bile i između njih je reka Drina. Ja sam u tom govoru rekao: "Kosovo i Metohija su sveta srpska zemlja i srpski narod je više puta kroz svoju istoriju ratovao za Kosovo i Metohiju, prolio reke krvi i more ljudskih života i mi, današnji Srbi, znaćemo da to cenimo i prolećmo nove reke krvi ako bude trebalo, ali će Kosovo i Metohija ostati srpska zemlja". To sam rekao i to i danas ostajem pri tome i do kraja života ću to zastupati i Kosovo mora, dok postoji i jedan Srbin, srpski narod neće odustati od toga da Kosovo i Metohija ostane sastavni deo Srbije. Svi Srbi su spremni da izginu za Kosovo i Metohiju, to kažem.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelj, čuli smo vaš odgovor.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mi nećemo da tražimo da se uvrsti u spis cela knjiga, ali da bismo bili fer prema vama, vaš stav je bio dosledan, jer već 1982. godine vi ste objavili knjigu koja se zove "Razmišljanja o sistemu i potrebama za promenom". Vi ste govorili već tada o prisilnom isterivanju ili evakuaciji Albanaca sa teritorije koju oni zauzimaju, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne. To nije tačno. To je moj rad u kome se ja zalažem da se kosovsko-metohijski problem rešava tako što će se stvoriti uslovi, a to je iz osamdesetih godina, to je moj individualni naučni rad, objavljen posle u knjizi "Demokratija i dogma" u kome se ja zalažem da se stvore uslovi da se 200.000 Albanaca preseli u Hrvatsku, 100.000 u Sloveniju, 100.000 u Vojvodinu i tako dalje, ja iznosim tu okvirne brojke. Ali šta je moja teza? Da je onakvo stanje na Kosovu i Metohiji neodrživo, a da Albance na taj način treba integrisati u celinu jugoslovenskog društva.

SUDIJA ROBINSON: Malo ste se zaneli, gospodine Šešelj, govorite prebrzo i prevodioci vas još jednom mole da malu usporite.

SVEDOK ŠEŠELJ: Bilo bi dobro da mi gospodin Najs pokaže taj odlomak iz mog teksta.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To je dosta o osamdesetim godinama. Ako budemo imali vremena i ako ja odlučim da je to potrebno, možda i hoćemo da se vratimo, ali sada samo kažem da ste imali dosledan stav. Želim sada da se skoncentrište i da nam kažete kakav bi bio efekat 1990. godine kada bi se bilo gde reklo u bivšoj Jugoslaviji, "prolićemo nove reke krvi, ako bude trebalo". Kakav bi bio verovatni efekat ovakve retorike na vašu srpsku publiku, molim vas?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: 50 godina u Jugoslaviji se govorilo "prolićemo reke krvi za svaki pedalj jugoslovenske teritorije". To je standardni vokabular u političkom životu. Za svaki pedalj teritorije, ako treba, reke krvi. Drugo, svaka zemlja na svetu je spremna svim sredstvima da brani svaki delić svoje teritorije. To je, jednostavno, jedna slobodarska fraza ovde izgovorena, koja je standardna u rečniku vekovima u celoj nacionalnoj tradiciji sazdana ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Samo da vas dobro razumemo, gospodine Šešelj. Da li vi najiskrenije tvrdite ovom Sudu da obećavajući slušaocima ili čitaocima reke krvi kao rezultat njihovog stremljenja ili političke ambicije, je nešto što je standardno slobodoljublje, fraza koja se redovno koristi u tom duhu?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pogotovo kad je reč o Kosovu i Metohiji i ja vam kažem, ogromna većina srpskog naroda i danas ima takav stav. I nećete nam nikad oteti Kosovo i Metohiju. Nikad se s tim nećemo pomiriti, a spremni smo ponovo kao nacija da se žrtvujemo za Kosovo i Metohiju, kao što smo to više puta radili kroz istoriju. To je, jednostavno, sveta zemlja. Kosovo i Metohija je vrednije od naše egzistencije kao naroda.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam. Gospodine Najs, zašto direktno ne kažete kao svoju tvrdnju da je to vrsta retorike i terminologije koja najverovatnije podstiče na nasilje?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hteo sam pre toga da postavim jedno drugo pitanje uz vašu dozvolu Časni Sude. Kako treba čitalac da shvati: čija krv treba da se priliva?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodin Najs govori da je gospodin Šešelj obećavao slušaocima reke krvi, što uopšte ne proizilazi iz ovog citata. Nikome on nije obećavao reke krvi. On baš upotrebljava izraz "obećavajući slušaocima reke krvi".

SUDIJA ROBINSON: To je jezičko pitanje, ali ja ne vidim da je nešto nefer u tom pitanju, gospodine Miloševiću.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, odgovorite, molim vas, na pitanje čija krv, kosovskih Albanaca, Srba ili i jednih i drugih?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Uvek je prolivana srpska krv, pre svega, a onda i krv srpskih neprijatelja koji su pokušavali da nam otmu Kosovo i Metohiju. U trenutku kada ja govorim, 1990. godine, Kosovo i Metohija su u sastavu Srbije. To je moja pretnja svim budućim neprijateljima, bili to Englezi, bili to Amerikanci, bilo ko da se pojavi da nam otme Kosovo i Metohiju, ne damo bez obzira kolike ćemo žrtve pri tome imati. A uvek je u kosovskom mitu, u kosovskoj tradiciji, pre svega reč o srpskoj krvi. Na Kosovu i Metohiji, kao rekost, kao endemska vrsta raste crveni ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zaustavite se na trenutak. Vidite, ovo je 1990. godina, znate razvoj događaja kakav je bio tada, nije moglo tada da se zna kakva će da bude situacija dalje i da li će da se meša i kako, međunarodna zajednica. Naravno, Srbi su i ranije gubili na Kosovu, kao što svi znamo, ali kada kažete nešto tako 1990. godine srpskoj publici, vi podstičete srpsku publiku, slušaocce, na to da pomišljaju na međusobno ubijanje. I ubijanje drugih ljudi. Zar ne? Zar nije to očigledno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vi falsifikujete i to nije očigledno. Ja podstičem srpski narod, ako bude trebalo, ako neko pokuša da nam otme Kosovo i Metohiju, da se, kao nacija, žrtvujemo i da to odbranimo svim sredstvima. I Kosovo i Metohija je smisao opstanka srpskog naroda. I ta borba, očigledno, još nije završena. A ako je ne završi naša generacija, ostaće našim sinovima, ostaće našim unucima. Kosovo i Metohija moraju ostati u srpskim rukama, bez obzira na žrtve.

TUŽILAC NAJS: Hvala. Molim da se ovo uvrsti u spis.

Sekretar: To će biti broj 908.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada ćemo da pogledamo još jedan odlomak iz vaših knjiga, to je tabulator 74A. Ako to može da pomogne prevodiocima, još uvek smo u 1991. godini i govorimo o kosovskim Albancima. Ovo je iz knjige "Srpski četnički pokret", programska deklaracija Srpske radikalne stranke. Usput govoreći, pre nego što krenem dalje, zahvalan sam svojoj kolegini gospođi Uerc-Reclav (Uertz-Retzlaff) za to što se ona toga setila. U vezi sa prošlim dokaznim predmetom koji smo gledali, "reka krvi" i tako dalje, zar niste vi kritikovali gospođu Plavšić što je govorila takve stvari u toku svog svedočenja ovde? Da li se sećate da ste nešto kritički rekli na adresu gospođe Plavšić zbog toga što je tako govorila?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To šta je govorila Biljana Plavšić apsolutno se razlikuje od onoga šta ja govorim.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Na koji način?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Na sve moguće načine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je jedan deo onoga šta je ona govorila sličan onome šta vi govorite? Dobro, pogledaćemo to, možda, kasnije, a sada dajte da pogledamo ovaj dokument "Srpski četnički pokret". Molim vas da okrenete stranicu 275 u originalu na jeziku koji vi razumete, a mi ćemo da gledamo tekst na engleskom. To je strana 12 na engleskom, paragraf 25. Da bismo izbegli eventualne probleme sa prevodom, budite ljubazni, pročitajte prvih šest stavova paragrafa 25, naglas.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je programska deklaracija Srpske radikalne stranke, to moram da kažem prvo o čemu se radi, iz 1991. godine. U 25. tački te programske deklaracije, između ostalog, se kaže, čitam samo ovo šta ste vi obeležili, a mogu i da pročitam sve, meni nije teško, ako vi želite. "Gušenje svim sredstvima albanske separatističke pobune na Kosovu i Metohiji, a da bi recidivi te pobune bili nemogući, zalažemo se da se hitno sprovedu sledeće mere: da se efikasno onemogući uspostavljanje bilo kakvog oblika kosovsko-metohijske političko-teritorijalne autonomije; da se odmah protera svih 360.000 albanskih emigranata i njihovih potomaka; da se spreči svako državno finansijsko dotiranje albanske nacionalne manjine i ranije tome namenjena sredstva preusmere isključivo na finansiranje povratka Srba na Kosovo i Metohiju; da se na Kosovu i Metohiji proglašeno ratno stanje, suspenduje svaka politička aktivnost i zavede vojna uprava koja bi trajala najmanje 10 godina; da se odmah raspuste svi tamošnji organi civilne vlasti i ustanove koje se finansiraju iz državnog budžeta, a deluju na albanskom jeziku poput univerziteta, akademije nauka i umetnosti, izdavačkih i novinskih kuća i slično; da se odmah zatvore i konzerviraju sve fabrike i drugi proizvodni pogoni koji neracionalno posluju zbog sistematske sabotaže zaposlenih Šiptara". Hoćete li dalje da čitam? Mogu i dalje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim da je i ovo dovoljno, hvala. Ako su vas tako nešto pitali, kako ste objašnjavali, gde treba da se proteraju tih 360.000 albanskih imigranata, kao što ste ih nazvali? Koji je to mehanizam koji treba da se iskoristi?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa da se vrate u svoju zemlju, Albaniju (Albania).

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Koji biste mehanizam vi iskoristili i upotrebili? Morali ste o tome da razmislite, gospodine Šešelji. Pa vama je dozvoljeno da ovakve stvari objavljujete. Kakav mehanizam biste vi iskoristili da proterate tih 360.000 ljudi u Albaniju. Da li bi to učinili pregovorima ili finansijskim ubeđivanjem ili silom?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Kako su ti imigranti iz Albanije nelegalno bili u Srbiji i Jugoslaviji i svi bi bili proterani na onaj način kako

zapadnoevropske zemlje proteruju nelegalne azilante. Neki avionima, neki autobusima i tako dalje. Onaj ko je protivpravno na našoj teritoriji ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Stanite malo. Treba da shvatimo šta govorite, koji je vaš stav. Vi kažete da su to ljudi koji su živeli na Kosovu i Metohiji od Drugog svetskog rata, znači ljudi koji su živeli tamo, otprilike, 40 godina, njihova deca su od rođenja živela tamo i šta ste vi tražili da se uradi? Šta ste vi imali nameru s njima da uradite, da im sudite, da ih odvedete u neke centre, zatvorske, dok se ne reše njihove prijave za azil ili molbe za azil? Na koji način biste to rešavali ili biste ih, jednostavno, izbacili?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ovo je programska deklaracija Srpske radikalne stranke, šta je planirala Srpska radikalna stranka ...

SUDIJA BONOMI: Molim vas odgovorite na pitanje. Znamo koje je pitanje. Upravo su vas tačno i jasno pitali kako biste to izveli? Odgovorite da možemo da napravimo neki napredak.

SVEDOK ŠEŠELJ: Na način na koji Nemačka (Germany) ili Francuske (France) ili Engleska (England) izbacuju nelegalne emigrante. Na isti način. To što su njihova deca rođena u Srbiji, ne daje im automatski pravo na srpsko državljanstvo. Oni su sistematski useljavani u Srbiju, delovali sa separatističkih pozicija, to je kontekst. Oni su progonili tamošnje Srbe, prisiljavali ih na iseljavanje da bi se dočepali njihovih imanja.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Šešelj, ja kao sudija koji ovde zaseda, ne znam kako te tri zemlje koje ste pomenuli rešavaju pitanje izbacivanja imigranata. Ja ne znam kako oni to rade, ne mogu to da uporedim sa vašim planom, zato mi, molim vas, recite koji je bio vaš plan?

SVEDOK ŠEŠELJ: Moj plan je bio ko god nema srpsko državljanstvo da mora da napusti teritoriju Srbije na Kosovu i Metohiji, kad je reč o albanskim emigrantima. A sad mi ovde nismo tehnologiju razrađivali. To bi lokalni organi vlasti provodili kad dođemo na vlast, ali naravno, za koga se god ustanovi da nema naše državljanstvo, odlazi. Neko bi išao autobusom, neko brodom, neko avionom ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vidite, pre nego što vam sada iznesem ono za šta ja tvrdim da je istina po ovom pitanju, gospodine Šešelj, podsetiću Sud šta ste vi sami rekli i šta je rekao novinar koga stalno napadate, gospodin Anastasijević. U to vreme, 1990. godine, vi ste bili u milosti optuženog i dozvoljavano vam je da imate veliki pristup medijima koji su bili pod državnom kontrolom. Da li je to tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Toliko sam bio 1990. godine u milosti gospodina Miloševića, da me je njegova vlast tri puta u zavor strpala. 1990. godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Već ste odgovorili na to pitanje. Ja samo želim da to naglasim. Objavljivanje ovog programa vaše partije desilo se u vreme kada ste vi još uvek bili u milosti optuženog i imali ste puno pristupa medijima. Znači ono šta ste vi ovde izložili u ovom partijskom programu je, verovatno, našlo odraza i u intervjuima i vašim govorima na televiziji. Da li me pratite? Da li sam u pravu kad ovo kažem?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, o kakvoj vi milosti govorite? Niste u pravu. Nikada nisam bio ni u kakvoj milosti gospodina Miloševića. 23. februara smo u Kragujevcu proglasili Srpsku radikalnu stranku, a odmah potom sačinili ovu programsku deklaraciju. I u preambuli vi vidite da smo to uradili na osnovu programa i statuta usvojenih u Kragujevcu 23. februara. Kakve ovo veze...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moram da vas zaustavim. Imali ste priliku da odgovorite na pitanje. Ja vam kažem da je vaša namera da tih 360.000 albanskih imigranata i njihovu decu od kojih su mnogu proveli ceo svoj život na Kosovu, bila da ih silom izbacite odande, da li sam u pravu?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da, na pravni način. Sila na osnovu zakona.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gde možemo da vidimo te detalje? Jeste li to vi na bilo kom mestu u vašim knjigama, u vašem programu, napisali da mora da se radi po pažljivo regulisanom međunarodnom programu sudskih rasparava, uz pravo žalbe, na koje će ti ljudi i njihova deca da imaju pravo?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To se valjda podrazumevalo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Podrumevalo se?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: U okvirima pravne države.

TUŽILAC NAJS: Molim da se ovaj dokument uvrsti u spis i da pogledamo još jedan.

Sekretar: 909.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sledeći dokument je tabulator 75. To je još jedan izvod iz "Ustaških fantazmagorija". Otvorite, molim vas, stranu 73 u originalnom tekstu, a Pretresno veće neka pogleda stranicu 13. Molim poslužitelja da stavi engleski tekst na grafoskop. Vidimo da je tu jedan deo označen. Ovo je jedan govor iz predizborne kampanje, ona vrsta govora koji bi bili preneti na radiju, u novinama i, evo, da vidimo ovaj paragraf i da ga čujemo od samog početka. "Čuli ste u osnovnim crtama kakav je naš nacionalni program. Verovatno će vas posebno interesovati kakav program zastupamo u odnosu na definitivno gušenje šiptarske separatističke pobune na Kosovu i Metohiji? Šiptari nam tu idu na ruku. Odbili su, velikom delom, da budu popisani na zadnjem popisu stanovništva. Vi znate, popis

stanovništva je obaveza koja proističe iz odgovarajućih dokumenata Ujedinjenih nacija (United Nations) i sve države su dužne jednom u 10 godina da vrše popis stanovništva". A sada, kako bismo izbegli svaki problem sa prevodom, pročitajte nam, molim vas, sledeću rečenicu.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: "Šiptari su nam olakšali posao. Oni koji su bojkotovali popis, nisu naši državljani i oni nemaju šta da traže u našoj zemlji. Jednostavno, opkolimo ih vojskom i gurnuti preko granice, nazad u Albaniju. Na zapadu će se dignuti galama, mesec ili dva galamiće, galamiće i zaboraviće".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dakle, vi ste se u vašem predizbornom govoru obraćali biračima. Pre nekoliko minuta sudijama ste objašnjavali kakav ste pravni režim nameravali da primenite. Između te dve stvari, koja je istinita, jer ne mogu obe da budu istinite?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, malopre ste imali zvanični dokument Srpske radikalne stranke i on sadrži tačno ono šta sadrži, a sad imate moj pojedinačni govor koji nije sasvim u skladu sa dokumentom Srpske radikalne stranke, zbog koga me je Srpska radikalna stranka mogla i kazniti, ali nije. A ja sam ovo zaista izgovorio i tu nema nikakve sumnje, a te dve stvari morate razdvojiti, ono šta je zvanični dokument Srpske radikalne stranke i ono šta je moja jednokratna izjava.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pa ovo je nešto šta je zabeleženo u vašoj knjizi. I u vašoj knjizi vi nigde niste rekli da vam je žao što ste obećali kosovskim Albancima da ćete da ih isterate vojnom silom.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Meni ni danas nije žao što sam ovo izjavio 1991. godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znači bez obzira na ono šta ste pre pet minuta rekli u sudnici, vaša stvarna namera 1991. godine je bila da Šiptare, kako ste ih opisali, treba da opkolite vojskom i gurnete preko granice, iz zemlje u kojoj su mnogi od njih, i njihova deca proveli cele svoje živote i to zato jer ste vi tada mislili da će zapad malo o tome da galami, a onda da zaboravi?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa opet falsifikujete. Malopre smo imali zvanični dokument Srpske radikalne stranke. Ono šta je zvanični dokument Srpske radikalne stranke, to je zvanična partijska politika te stranke, a ovo je moja izjava. Moja je izjava mnogo oštrija od zvanične politike stranke. I samo to možete utvrditi.

SUDIJA BONOMI: Upravo tako. Za razliku od gospodina Najsa, ja ovde ne vidim nikakve nepodudarnosti. Da li tu postoji neka nepodudarnost?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pa ja sam mislio da je on u svom prethodnom odgovoru rekao da se to mora drugačije da se tumači ...

SUDIJA BONOMI: Da, da, ali nema nikakve nepodudarnosti između onoga šta ste rekli, jer u jednom dokumentu se vodi politika, a u drugom dokumentu se navodi vaš stav o tome kako ta politika treba da se sprovede.

SVEDOK ŠEŠELJ: Postoji nepodudarnost, jer Srpska radikalna stranka zvanično nije nikad ovako nešto izrazila, ali ja lično jesam. Ali jednu stvar ovde previđa gospodin Najs. Ovde je reč o neloyalnim Albancima koji u odbili da budu i popisani na popisu stanovništva. Zna se šta se tu dešava? Bojkotovani su popis stanovništva da bi ostali falsifikati od prethodnog popisa iz 1981. godine i da bi se lažno predstavljalo da na Kosovu ima zaista više Albanaca nego što ih zaista ima. I da bi se lažno i albanski emigranti smatrali građanima Srbije. Ovde se, ipak, pravi jedna distinkcija: između onih koji su popisani, koji su se odazvali svojoj građanskoj dužnosti i onih koji su to bojkotovali. A da je izjava preoštra jeste, ali ona je izgovorena isključivo iz mojih usta, a nemate je u ovom dokumentu Srpske radikalne stranke, to je valjda jasno, potpuno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro, vi kažete "preoštro", ali ili je vaša namera bila da se oni isteruju vojnom silom ili to vaša namera nije bila? Sve šta bih ja sada hteo da vi uradite je da Sudu kažete da li je vaša namera bila da se oni isteraju vojnom silom?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam ovde retorski izrazio jedan stav i ja ga se neću odricati, ali vam ne mogu potvrditi da bih ih zaista na ovaj način izbacivao, jer ovde ima malo besa u ovom govoru. Zna se, malo besa zbog ponašanja Albanaca na Kosovu i Metohiji prema tamošnjim Srbima. A vi hoćete sada i u jednoj mnogo smirenijoj atmosferi da vam ja to doslovno ponovim. Ne, ja vam potvrđujem da sam ovo rekao u jednom propagandnom govoru, motivisan konkretno nečim što se tih dana dešavalo, verovatno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Želao sam da pređem na Bosnu, ali zadržaćemo se još malo na Kosovu. Da li, dakle, onda možemo da pretpostavimo da vaš stav prema kosovskim Albancima još ranih osamdesetih, onako kako je izraženo u programu vaše stranke, u vašem govoru s početka devedesetih, možemo li, dakle, da pretpostavimo da je vaš stav o tome ostao nepromenjen tokom čitavih devedesetih?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Kao u programskoj deklaraciji stranke?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, da?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pitanje je nekorektno. Gospodin Najs pita svedoka o stavu prema kosovskim Albancima, a ovde se citira stav ne prema kosovskim Albancima nego nelegalnim imigrantima, što je potpuno različita stvar. Jedno su kosovski Albanci, a drugo su nekosovski Albanci, nelegalno imigrirali u Srbiju, a ovde je o tome reč.

SUDIJA ROBINSON: Pitanje se odnosni na kosovske Albance i onda odgovor može na to da se ograniči.

SUDIJA BONOMI: Mislim da o tome treba da se govori u kontekstu dokumenta koji sada gledamo. U dokumentu se kaže: "Šiptari su nam olakšali posao, bojkotovali su pois stanovništva", a ne piše da su "ilegalni imigranti".

SVEDOK ŠEŠELJ: Ovde ne stoji ilegalni imigranti, ali stoji da nisu naši državljani, je l' tako, gospodine Bonomi? Inače, što se tiče poslednjeg pitanja gospodina Najsa, nisam ga zaboravio. Imala je Srpska radikalna stranka, koliko me sećanje služi, još jedan dokument koji se ticao Kosova i Metohije, to je bilo negde u septembru 1995. godine. Objavili smo memorandum o našem viđenju načina kosovsko-metohijskog problema i to je radila jedna radna grupa u ime Srpske radikalne stranke, a potpisalo je kompletno stranačko rukovodstvo taj memorandum.

TUŽILAC NAJS: Pretresno veće se seća tabulatora 30 dokaznih predmeta koji su došli sa ovim svedokom, to je govor iz marta 1999. godine u Beogradu. Ja sada nemam tu fasciklu, ne znam sada da li je ovde dostupan i primerak na jeziku svedoka. Vi se, verovatno, sećate da smo se mi tada usredsredili na petu stranicu na engleskom. Molim da se svedoku da kopija dokumenta. Mi imamo jednu kopiju, a možda imaju i optuženi i dodeljeni advokati. Gospođa Diklić (Diklich) je, kao i uvek, pronašla jednu rezervnu kopiju. Ovo je, dakle, nekoliko godina kasnije, 1999. godina. Možemo to sada da pistimo sa softvera "Senkšn" (Sanction). To je kratak insert tog govora koji imamo.

(Video snimak)

Vojislav Šešelj: *Ako dođe do bombardovanja od strane NATO pakta, ako dođe do američke agresije, mi Srbi ćemo prilično stradati, ali Albanaca na Kosovu neće biti.*

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, sećate se da vam je optuženi postavljao pitanja o tom pasusu. Sada imate taj tekst pred sobom, kod nas na engleskom je to na stranici 5. Vi ste nastojali da objasnite kako to da na Kosovu Albanaca neće da bude. I ja bih sada želeo da smirenim glasom

pronađete gde u ovom tekstu Albanci mogu da pronađu nešto na osnovu čega bi mogli vaše reči da protumače kao nešto drugo, a ne kao reči koje im obećavaju nasilje i prisilno proterivanje.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Odmah u prethodnom pasusu, sada ću vam ga pročitati. "Mi Srbi smo narod sa izraženom demokratskom tradicijom. Mi se delimo ideološki, mi se delimo politički, mi se delimo na različite načine, ali kada je u pitanju otadžbina, nema nikavih podela. Da vidimo koji je to Srbin spreman da potpiše pristanak za dolazak stranih trupa na našu teritoriju; da vidimo koji je to Srbin spreman da potpiše odvajanja Kosova i Metohije od pravnog sistema Srbije. Mi Srbi smo, kao demokratski narod, više puta Albancima nudili najviši stepen autonomije, kulturne autonomije, da žive kao lojalni građani, da sami uređuju svoje školstvo, zdravstvo, informisanje i tako dalje. Oni neće, oni žele samo otcepljenje, a otcepiti se sami ne mogu, toga su svesni, pa računaju Amerikanci će njihovu bitku da dobiju na Balkanu. Ja im sa ovog mesta poručujem i to nije poruka samo Srpske radikalne stranke, ubeđen sam, to je poruka celog srpskog naroda. Albanci imaju neke šanse samo ako se orijentišu na miran, demokratski, politički put dijaloga". I onda sledi ovaj citat koji ste malopre prikazali, mogu i njega da pročitam, ako hoćete, ponovo: "Ako dođe do bombardovanja ..."

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne, ne. Možete da pročitate citat, ali pročitajte onda i sledećih nekoliko rečenica na početku sledećeg paragrafa.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: "Ako dođe do bombardovanja od strane NATO-a, ako dođe do američke agresije, mi Srbi ćemo prilično stradati, ali Albanaca na Kosovu neće biti. Ne misle valjda Amerikanci ako nas napadnu da ćemo mi iza naših leđa trpeti naoružane bende i stanovništvo koje nije lojalno, koje jedva čeka da nas udari s leđa. Nećemo trpeti, pa neka oni vide šta će posle s njima".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu, stanim ovde. Slobodno možete da nam pokažete i bilo koji drugi pasus koji želite. Ipak, recite nam na osnovu onoga šta ste sada čitali, zašto neće da bude Albanaca na Kosovu?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ako dođe do američke agresije, do bombardovanja, stradaće, pre svega oni, pa onda i Srbi. Drugo, mi imamo iskustvo bombardovanja Republike Srpske osiromašenim uranijumom. Sad imamo slučajeva i da se albanska deca rađaju sa dve glave i sa drugim genetskim deformacijama. Treće, ja ovde kažem da nećemo trpeti iza leđa naoružane bande...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To smo već čuli. Već smo prošli kroz taj materijal. Ja sad ovde samo pokušavam da vidim kako jedan kosovski

Albanac koji sluša ono šta vi kažete može da dobije bilo kakav drugi utisak nego da se sprema njegovo izbacivanje. Možete li to da mi objasnite?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, ako im kažem da Albanci imaju šanse samo ako se orijentišu na miran demokratski politički put dijaloga. U protivnom rat, rat donosi uništenje, nesreću svima, a najviše njima na Kosovu i Metohiji. To je valjda jasno.

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelji, zbog pitanja Kosova smo prešli sa 1991. godine na 1999. godinu. Sada ću da se vratim na 1992. godinu. Ono šta želim da kažem je sledeće: nas ne zanima samo vaš lični slučaj nego i društvo u kome ste delovali i šta ste tamo mogli da radite. Situacija je takva da vam je bilo dozvoljeno da širite mržnju putem slanja poruka šta će da se dogodi drugim nacionalnim grupama tokom celog tog vremenskog perioda. To je, dakle, naša tvrdnja tako da znate s čime ste suočeni. A sada želim da pogledamo na brzinu tri i li četiri dokazna predmeta.

(...)

Ovo je, gospodine Šešelji, ako se ne varam, govor u Skupštini u Beogradu i prvi izvadak glasi ovako: "Ja vam još jednom ponavljam", jeste li to pronašli "ja vam još jednom ponavljam, po istom onom pravu po kome je Tuđman proterivao Srbe, i mi ćemo proterati Hrvate, a vi u Zagrebu istražujte koje je to pravo bilo, kada već nijedan glas protesta niste uputili protiv Tuđmanovih zločina, protiv proterivanja Srba i svega onoga šta se dešava na području ustaške Hrvatske, pre svega genocida nad srpskim narodom. Mi genocidne radnje nećemo primenjivati, jer to nama Srbima nije u krvi. Nećemo da vas ubijamo, razume se, ali ćemo lepo da vas spakujemo u kamione i vozove, pa se snalazite lepo u Zagrebu". I onda nešto govorite o tome da ćete da im date adrese napuštenih srpskih domova i tako dalje i sada sledeći pasus iz 7. aprila 1992. godine ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Treba li da ja pročitam?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja ću da vam postavim pitanje, a onda vi na to možete da odgovorite što je moguće brže. Dakle, zatim 7. april 1992. godine se kaže: "Dame i gospodo narodni poslanici, ova bura koja se digla u čaši nakon zahteva, mog ličnog i Srpske radikalne stranke da se primene mere retorizije i Hrvati ise le iz Srbije zbog činjenice da je ogroman broj Srba pod pritiskom morao da napusti Hrvatsku, još me je više učvrstio u uverenju da je zahtev bio krajnje ispravan. Sama činjenica da su na to najžučnije reagovale izdajničke političke stranke u srpskoj javnosti, dodatno me u tome utvrđuje. A što se tih izdajničkih stranaka i njihovih rukovodstava tiče, poput jednog od predstavnika koji je malopre govorio, pa možda će biti najbolje rešenje kad

toliko žale Hrvate da jednostavno sa njima posedaju u autobuse i kamione i sa njima u Zagreb". Dakle, evo, dva puta u Skupštini jasno govorite o prislinom transportu Hrvata. Da li je to tačno? Dakle to je ono šta vam je tada bilo dozvoljeno da kažete i šta ste vi rekli.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, nije mi ništa bilo dozvoljeno. Moje je bilo pravo da kažem i to mi pravo niko nije mogao oduzeti. Ja sam ovde govorio kao narodni poslanik, ali pošto ste vi nekorektno ovo interpretirali, ja ću prvo da pročitam oba ova odlomka u celosti, ako Pretresno veće nema ništa protiv, jer su onda stvari jasnije. Da li dopuštate, gospodine...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možete li da nam objasnite, nemamo dovoljno vremena, možete li da objasnite u čemu je greška.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelji, samo se skoncentrišite na ono šta mislite da je propušteno.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: U prvom citatu gospodin Najs, iako je to obeleženo ovde u dokumentu, propustio je da pročita moju poruku Hrvatima: "Dobićete čak i adrese napuštenih srpskih domova, kuća, stanova i uselite se u te domove, tamo je i nameštaj ostao i sve, a ovi odavde možete poneti, sve što vas je volja, sve šta je potrebno". To je namerno gospodin Najs propustio da pročita.

SUDIJA ROBINSON: Vi kažete da to onda menja smisao ostatka, da li vi kažete da ono šta je ispušteno, šta ste upravo pročitali, menja smisao i ako da, u čemu je onda promena smisla?

SVEDOK ŠEŠELJ: U tome što kad je Tuđman proterivao Srbe, nekoliko stotina hiljada Srba, onda im nije dozvoljeno ni najosnovnije delove svoje imovine da ponesu. Ostale su kuće i nameštaj i sva imovina. A ja ovde, zalažući se za retoriziju, kažem mogu da ponesu sve šta žele. Ovo nije nikakva tajna. U to vreme, to je trajalo nekoliko meseci kada je Srbiju preplavio talas srpskih izbeglica i prognanih Srba, Srpska radikalna stranka ...

SUDIJA ROBINSON: Dobro, shvatio sam. A sada, molim vas gde smo stali, gospodine Najs?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: On je hteo da ukaže na grešku u prevodu u drugom pasusu, ako sam ga dobro shvatio. Ja sam ga zamolio da to učini što je brže moguće. U čemu je ta druga stvar?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Potpuno ste propustili da pročitate kada ja govorim ovima da krenu u Zagreb, srpskim izdajnicima. "Tamo je demokracija, tamo će im lepo biti, pa šta ovde više traže u srpskoj javnosti? Očigledan je stav srpskog naroda, očigledno je njegovo mišljenje. Očigledno je oduševljenje s kojim je dočekan ovaj predlog. Pa zašta će im takva Srbija kad ih takva Srbija neće"? Ovde se obraćam srpskim izdajnicima. "Zašta će im

takva Srbija kad ih ona ne shvata? Lepo idite Tuđmanu". Dakle, ovo je jedno inačenje za skupštinskom govornicom, obračun sa protivničkim strankama, a ono šta su činjenice to je da se Srpska radikalna stranka u to vreme zalagala za retoriziju, to je tačno.

SUDIJA BONOMI: Da li retorizija znači prisilno uklanjanje i to je pitanje koje vam je postavljeno?

SVEDOK ŠEŠELJ: "Retorizija" znači "odmazda". Ako je Tuđman proterao Srbe, pa onda i Srbija treba proterati Hrvate. To je retorizija.

SUDIJA BONOMI: To je vaš stav. Vi, znači, zagovarate stav da bez obzira na to koliko su nedužni ti ljudi u Srbiji, njih jednostavno treba isterati zbog Tuđmanovog ponašanja?

SVEDOK ŠEŠELJ: Gospodine Bonomi, ovo je stav Srpske radikalne stranke ograničen na nekoliko meseci.

SUDIJA BONOMI: Da, to sam shvatio, hvala.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, molim da se to uvrsti u spis.

SUDIJA ROBINSON: Da.

Sekretar: 911.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada 23f, samo da istaknemo neke poente ...

SVEDOK ŠEŠELJ: Ako mogu da kažem. Je l' mogu, gospodine Robinson?

SUDIJA ROBINSON: Da, izvolite.

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja ovde govorim kao narodni poslanik Srpske radikalne stranke, opozicioni poslanik, niko meni niti dozvoljava niti mi može zabraniti da ovo kažem u Narodnoj skupštini, jer ja vidim šta gospodin Najs inputira: da mi je gospodin Milošević dozvolio. Kakve on veze može imati s ovim? Znači, ako je to protivpravno ponašanje, onda je to moje protivpravno ponašanje i moje partije, ali nema veze sa gospodinom Miloševićem.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, želeo sam da zatražim da to razjasnite. Naime, kad je reč o tezama Tuzilaštva, da li vi očekujete da Pretresno veće mora iz govora svedoka u Skupštini i drugde da izvuče zaključak, dakle kad je reč o spominjanju prisilnog proterivanja Hrvata, da li vi od nas očekujete da dođemo do zaključka da su isti stav zastupali drugi članovi zajedničkog zločinačkog poduhvata, uključujući i gospodina Miloševića?

TUŽILAC NAJS: Da, to će verovatno da bude ono šta ćemo mi da očekujemo od vas da zaključite. Međutim, u ovom trenutku, putem ovog svedoka ja moja pitanja ograničavam na tvrdnju da se on nalazio u društvu u kome mu je bilo dozvoljeno od strane vlasti da takve stvari govori, da je

njegov odnos sa optuženim imao dobrih i loših faza i da je optuženi znao za dozvolu svedoku da kaže takve stvari i stvara okolnosti u kojima se počinjavaju takva krivična dela. Istio tako, želim dobro da podsetim Pretresno veće na prethodni iskaz jednog svedoka o mehanizmu genocidnih zločina, gospodina Zvana (Ton Zvaan). Prema tome, to su dve stvari: prvo, takvi materijali su postojali u režimu kojim je upravljao ovaj optuženi, a druga faza zaključka je nešto šta ćemo možda od vas zasebno da tražimo da uradite.

SUDIJA ROBINSON: Moraću to veoma pažljivo da razmotrim.

SUDIJA BONOMI: Ali u ovom slučaju imamo takođe i odgovor predsednika Skupštine koji kaže da to šta svedok govori, da je protivno Ustavu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A sada bih želao da pogledamo kratak izvod iz knjige "Politika kao izazov savesti", objavljena ne znam tačno kada ... Intrervju je od 22. aprila 1992. godine, samo jedan kratak pasus, on je označen sa strane. Vi ste rekli sledeće: "Hrvate bih proterao iz više razloga. Prvi i osnovni je taj što su Hrvati krajnje nelojalni stanovnici Srbije, zato što je ogromna većina njih u članstvu Hrvatske demokratske zajednice ili u funkciji njenih spoljašnjih saradnika i što sve čine da destabilizuju unutrašnje prilike u Srbiji. Hrvati su se, zatim, pokazali kao neposredni saradnici ustaša. Omogućavali su im prebacivanje iz Vukovara za Mađarsku (Hungary), preko Bačke. Dalje, moramo da primenimo mere retorizije prema Hrvatima, jer je Tuđman proterao 160.000 Srba". Jedino pitanje u vezi s ovim je sledeće: ovde izgleda da ne pravite razliku i da govorite o svim Hrvatima. Ova je knjiga objavljena u Beogradu 1993. godine.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne, ovde ne govorim o svim Hrvatima. Ovde govorim samo o Hrvatima koji žive u Srbiji i nabrajam koje karakteristike imaju ti Hrvati koje bih ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, u pravu ste, svim Hrvatima koji žive u Srbiji. Znači bilo koji Hrvat koji živi u Srbiji i koji sluša ovaj govor, slušajte me, čekajte, bi shvatio da vi kažete da ćete vi da isterate Hrvate, kao takve, uopšte, ovako kao što tu piše.

SUDIJA BONOMI: Ali on se već sa tom tvrdnjom složio da Hrvate koji žive u Srbiji sve treba isterati.

TUŽILAC NAJS: Molim da se ovo uvrsti u spis.

SVEDOK ŠEŠELJ: Vidite, ovo šta vi niste pročitali: "Dalje moramo primeniti mere retorizije prema Hrvatima, jer je Tuđman proterao 160.000 Srba." To ste valjda pročitali. A onda ja kažem: "Toliko je zvanično registrovano, mada pretpostavljamo da je taj broj duplo veći, jer se mnogi nisu prijavljivali kao izbeglice, Srbi, nego su se smeštali kod rođaka i prijatelja.

Mnogo je, uz to, Srba iz Hrvatske izbeglo u inostranstvo. Te Srbe moramo negde smestiti, udomiti, zaposliti i životno obezbediti. Nemamo dovoljno novca da podižemo nove zgrade i čitava naselja, da otvaramo pogone, radna mesta i slično ..."

SUDIJA ROBINSON: Hvala.

TUŽILAC NAJS: Molim da se tu uvrsti u spis.

Sekretar: Dokazni broj 912.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sledeći kratak insert, 23.g.2, za prevodioce. To se odnosi na Hrtkovce gde ljudi koji sebe smatraju Hrvatima moraju odatle da odu. Tačno je, gospodine Šešelji, da oni ljudi koji su sebe smatrali Hrvatima, da su otišli posle vašeg govora od 6. maja 1992. godine.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nijedan Hrvat nije proteran iz Srbije. Otišao je određen broj Hrvata, ali svi su prethodno sudski zamenili imovinu sa već proteranima Srbima, a u zamenu imovine posredovala je rimokatolička crkva, tako što bi prvo preko svojih kanala ustanovila da li je čitava napuštena srpska imovina u Hrvatskoj, pa samo u tom slučaju sklapani su ugovori o zamenu. Jedno je moj stav, a drugo je činjenica da iz Srbije niko nije bio proteran, a da sam se ja zalagao za retoriziju kao odmazdu prema postupcima Tuđmanovog režima, to je besprekorna činjenica.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi ste pročitali imena nekih od onih koji su trebali da odu i evo sada vašeg objašnjenja šta ste, zapravo, uradili.

(Video snimak)

Vojislav Šešelji: To je jedna stvar. Druga stvar, što se tiče onoga šta se navodi u optužnici, lažu, ja ću dokazati da lažu. Ja u Hrtkovcima nisam prozivao Hrvate koje treba proterati nego sam pročitao spisak Hrvata koji su otišli u Hrvatsku i služili u ustaškom Zboru nacionalne garde. Proterivanja nije bilo, a što se tiče mojih izjava, ja ih nisam iznosio kao čovek vlasti, već kao čovek opozicije.

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Jeste li vi čitali ta imena, bez obzira na to čija su to imena bila, kako biste ohrabрили druge da odu?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nisam ja nikakva imena čitao, ali je aktivista Srpske radikalne stranke koji je govorio na mitingu pre mene, pročitao nekoliko imena Hrvata koji su otišli iz Hrtkovaca u Hrvatsku i postali pripadnici Zbora nacionalne garde.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Rekli ste ovde u ovom insertu da ste pročitali neki spisak sa imenima. Da li jeste ili niste?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nisam ja pročitao, pročitao je član moje stranke, a to je isto kao da sam ja pročitao, jer ja sam stajao pored njega dok je čitao. I ja ovde objašnjavajući, nemam vremena da objasnim detalje. Međutim, ja stojim iza tog spiska, a to je član moje stranke koji je stajao pored mene pročitao. Mi imamo snimak mitinga iz Hrtkovaca. Kompletan sadržaj ja sam objavio u knjizi "Đavolov šegrt, zločinački rimski papa Jovan Pavle II". Vaša koleginica je imala u rukama tu knjigu, jer sam je predao mom Pretresnom veću povodom neke druge stvari. Imam kompletan sadržaj tog mitinga ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ali pošto je član moje stranke, to je isto kao i da sam ja pročitao i ja stojim iza tog čitanja. Nemam ja strpljenja novinaru da objašnjavam detalje.

SUDIJA ROBINSON: Zaustavite se. Hvala, gospodine Šešelji. Čuli smo odgovor.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Šta se moglo da očekivate kao posledicu čitanja tih imena? Da li da ljudi odu ili da ostanu?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ti ljudi su bili već odavno otišli, čija su imena pročitana.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Aha, shvatam. Da li je to trebalo da se izvede na civilizovan način, to uklanjanje ljudi iz Hrtkovaca, u smislu u kome vi upotrebljavate taj izraz "civilizovan".

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Čudi me što vi niste pribavili tekst ili snimak tog mitinga, pa da razgovaramo konkretno o činjenicama. To je predizborni miting, ja obećavam šta ćemo uraditi ako dođemo na vlast: izbeglim Srbima davaćemo adrese Hrvata da im se obrate da idu i da kažu, "evo, naša imovina je tamo, vaša je ovde, da menjamo". Ja to kažem u tom govoru. Čudi me da vaša koleginica ...

SUDIJA ROBINSON: Usporite malo, gospodine Šešelji.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A šta se desilo sa onima koji nisu želeli da se menjaju? Da li su oni morali da odu i bez toga?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Niko nije išao, a da prethodno nije menjao imovinu i sudski overio zamenu i redovno su svi Hrvati iz Srbije dobili imovinu veće vrednosti od one koju su ostavljali, to vam garantujem. I garantujem da nemate nijednog jedinog Hrvata da navedete ko ji je proteran iz Srbije.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, molim da se i ovo uvrsti. Imam još jedan dokument na ovu istu temu.

SUDIJA ROBINSON: Da, to je broj 913.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodin Šešelj, pogledajte sada ovaj odlomak, tačnije insert 23.g.3.4. To je jedan duži odlomak. Samo ću da se bavim jednim kratkim delom. U dodatnom ispitivanju, optuženi može ponovo da pokrene to pitanje ako želi i da uzme veći deo, ali ovo je odlomak iz vaše knjige i na stranici 701, izvinjavam se, na stranici 280 u vašem tekstu, vidite pominju se Hrtkovci, "civilizovana razmena stanovništva". Rekli ste: "Trebalo je da se to obavi civilizovanije nego što je, zapravo, urađeno, ali u svakom slučaju zadovoljni smo rezultatima. Hiljade srpskih porodica su našle smeštaj u nekoj meri. Dobile su stanove i kuće u Hrtkovcima, koji se sada zovu Srbislavci. Šta je to bilo manje civilizovano, nego što je planirano? Molim vas, recite nam.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Bilo je negde incidentnih situacija, jer velika masa srpskih izbeglica je zapljusnula Srbiju i te srpske izbeglice su najviše došle u Vojvodinu i masovno su se pojavljivali u mestima gde su živeli Hrvati i sporadično su se dešavale incidentne situacije koje smo mi osuđivali, koje nismo prihvatili. Ali one se u jednoj uzavreloj atmosferi nisu mogle izbeći. Ali ja bih voleo, gospodine Najs, da se ovo pročita sve šta ste vi obeležili i onda bi bilo sve jasno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A ko je podgrevao tu atmosferu, ako ne vi?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne, mi nismo atmosferu podgrevali.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A ko je onda? Da li jeste ili niste podgrevali situaciju svojim govorima, onakvim kakvi su bili?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nismo podgrevali. Zalagali smo se da proterani Srbi iz Hrvatske menjaju imovinu sa Hrvatima iz Srbije. I to možete iz svih mojih nastupa da vidite.

TUŽILAC NAJS: Molim da se ovo uvrsti u spis.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Bilo je nekoliko incidenata da je intervenisala policija i vinovnici su osuđeni. Ja znam za dva slučaja da su vinovnici osuđeni.

SUDIJA ROBINSON: Čuli smo vaš odgovor, čuli smo vaš odgovor.

Sekretar: To će da bude 914.

SUDIJA ROBINSON: 914.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Preći ćemo sada na Srebrenicu, ne na 1993. godinu, već 1995. godinu. Podsetite nas još jednom, molim vas, kakav ste vi imali položaj u društvu te godine? Šta ste tada radili?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: 1995. godine sam bio robijaš pod vlašću gospodina Miloševića.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Koliko dugo?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Bio sam ... Zatekla me Nova godina u zatvoru, ukupno četiri meseca, pušten sam 9. januara, a negde 3. juna sam ponovo uhapšen u Gnjilanu (Gjilan) sa svojim najbližim saradnicima i opet dva meseca bio u zatvoru.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi ste nam rekli šta znate o događajima u Srebrenici. Je li tako? Kao zamenik predsednika Vlade, vi ste se intenzivno bavili tim pitanjem, je li tako? Već ste nam rekli da je samo 1.000 ljudi ubijeno, kažem "samo" 1.000 ljudi i da je iza svega toga francuska obaveštajna služba. I mislim da sam vas zamolio prošle nedelje da nam ukažete na bilo koja dokumenta, mislim na originalne dokumente i mislim da je vaš odgovor bio da to ne možete da uradite, da ne možete da nam date originalne dokumenti koji bi potkrepili tu vašu tvrdnju o francuskoj obaveštajnoj službi.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Mogu vam reći gde možete da ga pronađete. U holandskom parlamentu je podnet dokument u kome se, prema procenama holandskih oficira, tvrdilo da je oko 1.000 muslimanskih ratnih zarobljenika streljano. I kao potpredsednik Vlade dobio sam službeno takvu informaciju od naših nadležnih službi, ali ja taj dokument nemam sad u rukama.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Recite nam molim vas, kao zamenik predsednika Vlade, osim tog dokumenta o kome ste maločas govorili, da li je bilo nekih pokušaja da se sazna šta se desilo u Srebrenici, počev od kada, ko je vršio te istrage ili raspitivanja i kakvi su izveštaji usledili?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja ne mogu da vam govorim o radu istražnih organa, jer u to nisam upućen. Vi ste imali ovde jedan konkretan dokument koji se odnosio na Erdemovića, ali mogu da vam kažem šta sam ja sa svoje strane, samoinicijativno, kao potpredsednik Vlade činio, a šta sam činio i u ranijem periodu dok još nisam bio potpredsednik Vlade da bih se što detaljnije informisao o zbivanjima u Srebrenici. Dakle, kao potpredsednik Vlade zadužen za privredu i finansije, ja nisam imao resorne nadležnosti prema pravosuđu, tako da nisam mogao da se direktno upuštam u njegov rad, ali sam kao potpredsednik Vlade nastojao, na sve moguće načine koji su mi bili dostupni, da saznam što više detalja o zbivanjima u Srebrenici.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To ste nam već rekli, ali ja bih hteo da odgovorite na moje pitanje pre svega, a onda ću možda da vam postavim neko drugo pitanje na koje ste već odgovorili ovim što ste rekli. Ovo šta ste sada rekli, nije odgovor. Kakvi su pokušaji učinjeni da se dobije informacija o Srebrenici u to vreme, ko je činio te napore, kakvi su izveštaji usledili? To je jednostavno pitanje za nekoga ko je bio u Vladi.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Mene je kao potpredsednika Vlade informisala Služba državne bezbednosti o svojim naporima da se sazna puna istina o Srebrenici. Imali smo u Vladi redovni sistem informisanja predsednika i potpredsednika Vlade. Imali smo dnevne informacije Službe državne bezbednosti, periodične ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To smo čuli. Sačekajte. Upravo smo na pragu da čujemo odgovor. Stanite malo. Znači, informisala vas je Služba državne bezbednosti o svojim pokušajima da sazna punu istinu. Tako je. Znači koji su to naponi činjeni od strane Službe državne bezbednosti da se sazna cela istina i kavi su izveštaji usledili, ako ih je bilo?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Kakvi su naponi, kako je to rađeno, o tome nas Služba državne bezbednosti nije informisala. Ti dnevni izveštaji su bili jedna, dve, najviše tri strane o raznim zbivanjima. Nekad su navođeni izvori pod šifrom, a nekad u formi opštih saznanja. Dakle, ja ne mogu da se upuštam u metodologiju saznanja Službe državne bezbednosti, ali mogu u podatke kojima sam raspolagao kao potpredsednik Vlade, informisan od strane te službe.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zašto ne, zašto da ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Kako zašto da ne?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zašto vi ne možete da ulazite u metodologiju i da nam kažete šta su oni radili? Da li vi želite da kažete ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nama su izveštaji Službe državne bezbednosti stizali nepotpisani, sa oznakom "državna tajna", "poverljivo", koji je stepen poverljivosti i pečatom. I u zatvorenom kovertu naglašeno, čim se pročita da se vraća istog dana. I ti izveštaji nisu čuvani u Vladi, nego istog dana vraćani kurirskom vezom. Ne mislite valjda da je služba bila raspojasana prema svim ministrima, prema svim članovima Vlade, pa sve davala informacije kako ona radi? Pa kako bi onda opstala ta služba? ž

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možemo li da podelimo jedan dokument koji je u tabulatoru 119 i da se stavi na grafoskop? Ovo je jedan dokument iz naše kancelarije Tužilaštva, gde smo mi tražili ... To je na engleskom, mora da bude na engleskom bojim se. Mi smo tražili od Vlade Srbije i Crne Gore u novembru 1993. godine, pošto ste izručeni, da nam pruži sve dokumente izveštaje i memorandume kad god da su sastavljeni, a odnose se na situaciju u samoj Srebrenici i okolini između 1. aprila i 31. decembra 1995. godine, a to uključuje i one dokumente koji potiču iz Generalštaba Vojske Jugoslavije, saveznog Ministarstva odbrane, obaveštajne službe vojske, RDB-a i RJB-a, tačnije Resora javne i državne bezbednosti MUP-a Republike Srbije. Po vašem svedočenju, ako je bilo nekih obaveštajnih izveštaja koji su

pripremljeni u vezi sa Srebrenicom onda bi trebalo da su nam ti izveštaji dostavljeni u okviru ovog zahteva, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, gospodine Najš, meni nije jasno kome sam ja to izručen i kada sam izručen? Vi kažete da sam ja nekom izručen. Ja nisam nikome izručivan. Drugo, ovi dokumenti Službe državne bezbednosti su postojali u vreme kad sam ja bio potpredsednik Vlade. Kakva im je dalja sudbina, ja ne znam. Ja znam samo za jedan podatak: da je ogromna količina dokumenata Službe državne bezbednosti posle 5. oktobra 2000. godine, spaljena u Institutu bezbednosti u Beogradu. To je do mene došlo. Šta je spaljeno i kako, kako bih ja to mogao znati? A uostalom, danas su na vlasti u Srbiji vaši, vaši miljenici. Kako to da vam oni ne izađu u susret? Ne mogu ja vama da odgovoram ovde zato što ljudi koje su vaše gazde postavili na vlast u Srbiji neće da udovolje vašoj volji. Šta ja imam s tim?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Stanite malo, gospodine Šešelj. Ja želim da vas pitam sledeće i molim da mi date odgovor. Ako je tačno ovo šta ste vi rekli u svedočenju i uz ogradu da je to šta ste vi rekli spaljeno i uništeno, ako je vaše svedočenje istinito, onda je ovaj dokument trebalo da rezultira nekim izveštajima, zar ne, zato što vi kažete da ste videli izveštaje koji vam omogućavaju da pred ovim Sudom, posle davanja svečane izjave, kažete sudijama da osim hiljade ratnih zarobljenika koji su poginuli zbog delovanja jednog diverzantskog odreda, ništa drugo se nije desilo, a ono šta se desilo, uradili su Francuzi. Znači treba da postoji neki materijal u prilog tome, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne. Zašto bi to značilo? Da sam ja 17. novembra 2003. godine kojim slučajem bio predsednik savezne Vlade i da sam dobio ovo vaše pismo, ja bih vam odgovorio: "S vama nećemo da sarađujemo i ne damo vam ništa". Ja bih tako odgovorio da sam bio predsednik Vlade.

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sad bismo da podelimo sledeći dokument. To je za prevodioce broj 120, ima nekih dokumenata, znači, u prilogu. Ovo je odgovor Ministarstva inostranih poslova Srbije i Crne Gore. Tu imamo spisak devet dokumenata, izveštaj komande Prve armije, drugi izveštaj komande Prve armije, periodični izveštaj komande Druge armije, izveštaj Užičkog korpusa, informacija Uprave za informisanje Generalštaba Vojske Jugoslavije, periodični izveštaj komande Druge armije o stanju i događanjima na granici, dnevni izveštaj Desete kontraobaveštajne službe i tako dalje, dokumenti iz Uprave bezbednosti Vojske Jugoslavije. Imamo ove dokumente, ako želite da ih pogledate. Sada ne želim da na to trošimo vreme.

Da li je ijedan od ovih dokumenata onaj na koje ste se pozivali kada ste rekli uvažanim sudijama svoju verziju o Srebrenici?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne verujem da je bio ijedan od ovih dokumenata, jer to šta smo mi dobijali nisu bili ovakvi izveštaji. Mi smo dobijali prerađene informacije, znači informacije ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pazite, dobijemo, na primer, dva lista papira ili tri lista papira, pa je na pola strane jedna informacija prerađena o određenom pitanju. Druga polovina strane je već sasvim druga informacija o sasvim ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Stanite, stanite ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: A ovakva vojna dokumenta nikad nismo dobijali.

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovaj dokument datiran je 4. novembra, tu se potvrđuju dodatni zahtevi, u drugom paragrafu stoji da postupajući po urgencijama Tužilaštva, prosleđen je predmetni zahtev Ministarstvu odbrane Srbije i Crne Gore i Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srbije od kojih je dobijem odgovor da navedene institucije ne raspolažu dugim saznanjima u vezi sa događajima oko Srebrenice, osim onih koje su već dostavljene kancelariji Tužilaštva. Zatim se dalje kaže da se Komisija za Srebrenicu Vlade Republike Srpske obratila Srbiji i Crnoj Gori sa sličnim zahtevom kao i Tužilaštvo i da je tim povodom ovo ministarstvo od šireg kruga institucija zatražilo predmetnu dokumentaciju. U odgovoru je dobijena samo dokumentacija koja je već dostavljena Tužilaštvu. Dakle, to se svodi zapravo na to da onih devet dokumenata koji su te vlasti poslale uz prethodni zahtev, da je to sve šta smo dobili od tih vlasti i moram da kažem još jednu stvar, kad ste me već pitali za relevantnost tih materijala, to je nešto šta sam morao ranije da kažem i zahvaljujem se gospođi Uerc-Reclaf što me je podsetila da to sada kažem ... Zaključak koji bi sudije trebalo da izvuku iz činjenice da su dostavljeni samo ovi dokumenti, ovih devet dokumenata je da vaša tvrdnja da postoji neki drugi dokument jednostavno nije istinita. Da li shvatate šta kažem?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja shvatam šta vi kažete, možda oni više i ne postoje, ali ja tvrdim da sam imao u rukama nekoliko vrsta dokumenata u kojima naše službe bezbednosti tretiraju pitanje Srebrenice. Da li oni danas postoje ili ne, to je već druga stvar. Da je bilo dnevnih informacija o njihovim saznanjima, da je bila periodična informacija, da je bila analitička

informacija, dakle analiza ukupnog događaja, to je činjenica. E sad, ako to više ne postoji, ako vama Vuk Drašković kaže kao ministar da to više ne postoji ...

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Jedna kratka stvar. Molim da se na grafoskop stavi jedna fotografija sa video snimka "Škorpion". Želeo bih da to pogledamo. Ovo je fotografija sa video snimka za koji je rečeno da pokazuje kako su neki mladići koji dolaze s područja Srebrenice odvedeni na područje blizu Trnova, na pogubljenje. A sada pogledajte, molim vas, ovaj dokument. To je jedan od vaših podnesaka Sudu. Evo šta ste rekli ovom Sudu u vezi sa tim video snimkom. Govorite o Nataši Kandić i kažete, prevod sa engleskog: "Ona je Pretresnom veću poznata kao osoba koja je Tužilaštvu dostavila namešteni dvanaestominutni film sa scenama ljudi u koje se puca, navodno u blizini Trnova, što je predstavljeno kao da se odnosi na Srebrenicu. Da je snimak prikazan u celosti, moglo je da se vidi kako navodne žrtve ustaju i ruke im se odvezuju. Tužilaštvo nije u celosti pokazalo taj snimak i to namerno, iako dobro zna da je snimak namešten da su ga snimala dva snimatelja na osnovu posebnog filmskog scenarija. Tužilaštvo zna za te izmene budući da se u njegovom posedu nalazi kompletan snimak. I upravo zato Tužilaštvo nije zatražilo da se to uvrsti u dokazni spis, jer bi to otkrilo prevaru Tužilaštva." Gospodine Šešelj, najmanje trojica od tih ljudi na tom snimku koji se vide kako hodaju su do sada identifikovani od strane njihovih rođaka. Molim vas recite nam sada tačno na osnovu čega vi kažete da je taj snimak namešten? Objasnite ljudima i porodicama tih ljudi kako je to namešteno, a oni su te ljude identifikovali?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, ovo je pripremio stručni tim koji pomaže moju odbranu. Ja sam potpisao taj dokument koji su oni poslali iz Beograda. Cilj ovog dokumenta ... Čekajte da objasnim ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li vi sada odustajete od toga šta tu piše?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Uopšte ne odustajem. Da vidimo o čemu se ovde radi prvo. Ovo je moj podnesak kojim obavestavam Tužilaštvo u skladu sa Pravilom 67 Pravilnika o postupku i dokazima (Rules of Procedure and Evidence) o nameri da iznesem posebnu odbranu. U ovom podnesku ja nastojim da vam diskvalifikujem jednog od svedoka koji nije zaštićen, doktora Zorana Stankovića, generala, bivšeg šefa VMA. On nije zaštićeni svedok, prema tome nema razloga da mu se ime ne pominje. Ja sam zadužio članove mog stručnog tima da pronađu dokaze koji njega moralno diskredituju kao vašeg potencijalnog svedoka. Moji članovi su došli do podataka da je ovaj film montiran. Na osnovu čega? Ja ću vam reći jedan

argument: ko je toliko lud da grupu Muslimana uhvaćenih u Srebrenici vozi u Trnovo, skoro 200 kilometara od Srebrenice i da ih tamo strelja i da snima kamerom streljanje. Zna li vi gde je Trnovo? Trnovo je tamo iza Sarajeva. Da bi se od Srebrenice stiglo do Trnova, treba otići u Bratunac, pa u Vlasenicu, pa u Han Pijesak, pa u Sokolac, pa na Pale pa preko Trebevića, okolnim putem u Trnovo ...

SUDIJA ROBINSON: Stanite, gospodine Šešelji. Dao sam vam dovoljno vremena da stvari stavite u kontekst. A sada, molim vas, odgovorite na pitanje.

SVEDOK ŠEŠELJ: Koje pitanje?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kakva vi imate saznanja i kakve imate dokaza na osnovu kojih ste izneli tvrdnju da je ovaj filmski snimak falsifikat?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Moji članovi stručnog tima imaju dokaze i ja ću ih prezentovati Tužilaštvu kad ih dobijem, jer oni ovo nisu napamet napisali.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li vi onda, dakle, tvrdite da su ti mladići koji su tu na snimku još uvek u životu? D li želite da ljudi u to veruju?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To ne znam, ali ja tvrdim da je snimanje streljanja improvizovano. To tvrdim. I da je to urađeno za nečije političko-propagandne potrebe. I to tvrdim. A treće, ja još nemam privilegovanu telefonsku komunikaciju sa mojim pravnim savetnicima i članovima stručnog tima za pripremu moje odbrane. Ja još ne mogu s njima poverljive razgovore da obavljam i ja sam uskraćen za mnoge informacije. Možda oni imaju kompletan ovaj snimak, možda su došli u posed ...

SUDIJA BONOMI: Gospodine Najs, koji je datum tog podneska?

TUŽILAC NAJS: 8. septembar ove godine.

SVEDOK ŠEŠELJ: Ne, već 29. avgust ove godine, a ovo mi je dostavljeno u toku jula meseca, pa pošto sam protivpravno bio blokiran, uopšte mi pošta nije dostavljana puna dva meseca. Ovo je stiglo u Hag u toku jula ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelji, istina je u ovome. Hteo sam da postavim dva kratka pitanja uz dozvolu Suda. Naznačiću koja su, pa neka Sud odluči da li na to treba da se odgovori. Prvo pitanje je da li svedok može da utvrdi koji su to dokazi, da ih pruži sutra ili da kaže kako može da ih dobije, a druga stvar je da li on ima, tako da mi možemo da pogledamo, video snimak svog govora u Hrtkovcima? Bilo bi dobro da on to ima ovde u Hagu, ako on to može sutra da donese.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja video snimak moga govora u Hrtkovcima nemam ovde, imaju ga u Beogradu članovi mog stručnog tima, a

ovde imam kompletan tekst mitinga objavljen u knjizi "Đavolov šegrt, zločinački rimski papa Jovan Pavle II". A pre neki dan sam predao sličan dokument Tužilaštvu u kome obrađujem slučaj Nataše Kandić i njenog prikupljanja lažnih optužbi protiv Srba. Čitav niz dokaza se tu navodi, pa u tom kontekstu može da se posmatra i pitanje ovog video snimka do koga je navodno ona došla i kako je do njega došla.

Petak, 16. septembar 2005.

UNAKRSNO ISPITIVANJE: TUŽILAC NAJS

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja se svakako nadam da će to da bude slučaj. Situacija je ovakva: odgovori svedoka, naravno, uzimaju mnogo vremena. Uprkos mojim pokušajima da ih ograničim, oni su ipak duži i pod tim okolnostima ja nužno moram da budem selektivan kada je reč o temama koje ćemo da obradimo, ali ako neku temu i ne spomenem, to ne znači automatski da prihvatam da je svedok o tome tačno svedočio. No, u svakom slučaju nastojaću da istaknem naša najvažnija osporavanja svedočenja. Gospodine Šešelji, posle jučerašnjih pitanja o Srebrenici, možete li sada da nam kažete, kratko i jasno, koji su dokazi koji pokazuju da je video snimak koji smo mi videli falsifikat?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvi dokaz je što je streljanje obavljeno u Trnovu, 200 kilometara od Srebrenice. U koje je svrhe jedna grupa paravojnika...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Stanite, to nije dokaz. To smo već čuli. Koji dokaz imate da je to falsifikat?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Dokaz imaju članovi stručnog tima za moju odbranu i ja ću taj dokaz priložiti u okviru mog ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro. Znači vi nemate dokaz. Idemo, onda, dalje.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ... slučaja. Ja dokaz nemam u ćeliji, gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Stanite, molim vas. Da li možete da nam kažete kakvi su to dokazi? Šta je to? Je li to neki svedok ili neki dokument? O čemu se radi?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Sudeći po sadržaju onog teksta, to je kompletna video traka.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Čega?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa piše vam tamo u papiru, traka insceniранog streljanja.

SUDIJA BONOMI: Da li vi kažete da te žrtve tada nisu pogubljene onako kao što se to vidi na video traci?

SVEDOK ŠEŠELJ: Članovi mog ekspertskeg tima za pomaganje odbrane raspolažu podacima da žrtve tada nisu bile ubijene, da je sve odglumljeno u svrhu streljanja ... U svrhu snimanja navodnog streljanja.

SUDIJA BONOMI: Vidite, odgovor na to pitanje je bio da, jer pitanje je bilo vrlo pažljivo formulirano. Ali vi uvek treba da iskoristite nekoliko rečenica, verovatno samo zato da biste trošili vreme.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro. Da vidimo ...

SVEDOK ŠEŠELJ: Gospodine Bonomi (Bonomy), ja želim dati samo iscrpan, podoban i pouzdan odgovor.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, vidite, postoje dokazi o poklapanju DNK. Postoje izjave roditelja tih mladića. Postoje izjave da su oni viđeni u Srebrenici nedugo pre nego što su odvedeni. Možda ćemo dokaze da izvedemo pred ovim Pretresnim većem pre kraja ovog suđenja. Ukoliko vi sada kažete da je reč o falsifikatu, to može itekako da utiče na vašu pouzdanost kao svedoka. Prema tome, razmislite dobro i recite nam da li vi zaista imate dokaze koji pokazuju da se ovde radi o falsifikatu, dokaze u obliku nekog drugog video snimka?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam vama rekao sve čime raspolazem. Ključna stvar je gde su nađeni njihovi leševi, ako su nađeni. Jesu li leševi nađeni u Trnovu? Ili su leševi posle snimanja pogubljenja opet negde voženi? A ako vi kažete da su leševi nađeni u Trnovu i imate dokaze da su tamo nađeni, onda ću vam ja prihvatiti da su tamo zaista i streljani ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ... što opet ne znači da su baš tog trenutka streljani.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim vas, prestanite da vičete. Dozvolite mi da vam kažem sledeće. Neki su se ljudi vratili u Trnovo. Oni su fotografisali i snimili video kamerom tačno onu lokaciju koja može da se vidi na video snimku. Vi ste rekli: "zašto Trnovo?" Ja ću da vam postavim jedno pitanje, budući da izgleda da ste se vi o tome raspitivali. Značaj ovog filma, kao što vi i optuženi dobro znate, je u tome što on otkriva da su Muslimani bili odvođeni iz Srebrenice na relativno udaljene lokacije koje bismo mogli da nazovemo "čvorištima". Iz tih čvorišta oni su u manjim grupama odvođeni na ubijanje. To je otkrilo vaše raspitivanje o tom video snimku i to pokazuje visoki nivo dugotrajne organizacije ubijanja žrtava Srebrenice. Ja sada

ponavljam ono šta sam već rekao: da li vam je poznato da je ubijanje žrtava iz Srebrenice bilo organizovano tokom dužeg perioda i na visokom nivou?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Vi to izmišljate. Ubijanje žrtava iz Srebrenice uopšte nije organizovano od strane srpskih vlasti ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim vas odgovorite na pitanje?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ubijanje žrtava u Srebrenici organizovale su zapadne obaveštajne službe. Cilj je bio da se postigne nešto šta će uzdrmati svetsku javnost ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To smo već čuli. Stanite, molim vas ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ... postavljate pitanje ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, stanite. Ljudi koji se vide na snimku, koji su snimljeni kako ubijaju, su sada u pritvoru u Beogradu. To su pripadnici "Škorpiona", a to je jedinica čiji je lanac komande išao u Srbiju, a vi i optuženi to znate. Recite nam sada, da li vi prihvatate da su ljudi, poput Slobodana Medića, oni koji se vidi na snimku, da su to bili pripadnici "Škorpiona" i da su oni bili potčinjeni strukturama u Srbiji, odnosno SAJ-u?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je vaša izmišljotina. "Škorpioni" nemaju nikakve veze sa Srbijom. Oni ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nemaju?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ... oni su angažovani ratnici koji su za vaše svrhe snimali propagandni materijal sa užasnim slikama zločina, da bi se to iskoristilo protiv srpske države i srpskog naroda. To tvrdim.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Želeo bih da razumem vaše stanje svesti u vezi sa ovim poslednjim odgovorom i načina na koji vi koristite reč "vaši". Da li vi sada kažete da film koji je ovde pokazan ... Uzgred budi rečeno, tvrdnja da je Međunarodnom sudu taj snimak dala Nataša Kandić, nije tvrdnja koju prihvata Tužilaštvo. Mi ćemo kasnije Pretresnom veću da pokažemo da je do nas to došlo drugim putem. No, dakle, da li vi kažete da su u julu 1995. godine za svrhe ovog Međunarodnog suda "Škorpioni" učestvovali u jednom propagandnom poduhvatu kada su pucali ili kada su se pravili da pucaju u te žrtve? Da li je to stvarno ono šta vi kažete? Važno je da to znamo kako bismo procenili vašu pouzdanost kao svedoka?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam u to ubeđen da je to rađeno u vaše i, uopšte, u antisrpske svrhe, jer koji bi to ludak pristao da ubija ... Svako ko je u ovom ratu činio zločine, znao je da čini zločine. Nema nijednog koji je činio zločine, a da može da kaže da nije znao da je to zabranjeno i da su to zločini. Svi zločini koji su uvršteni u Statut (Statute) ovog Suda postojali su kao zločini u krivičnom zakonu Jugoslavije ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Samo trenutak. To što ste vi tvrdili da je prikladno da se po svaku cenu povrete srpske teritorije, vaši govori o rekama krvi, kako se to poklapa sa ovom tvrdnjom ovde, da su svi znali da čine zločine?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, to su dve apsolutno različite stvari. Reke krvi su već u više navrata prosipane za Kosovo i Metohiju i ja sam rekao: "po cenu novih reka krvi, mi ćemo braniti Kosovo i Metohiju", misleći na oružane obračune na bojnom polju, a ne na ratne zločine. Reke krvi su tekle na Kosovu polju u više navrata od 1389. godine do danas, bukvalno reke krvi, jer su tamo desetine hiljada ljudi ginule u međusobnim obračunima srpskih branilaca i stranih napadača.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zašto vi, onda, kažete da bi zločini koji su snimljeni, bili zločin? Kako to onda dovodi do zaključka da je film falsifikovan?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, očigledno je. Oni koji su stvarno streljali ili glumili da streljaju, radili su za novac koji im je dao onaj ko je snimao. Pošto to nije bilo moguće uraditi u Srebrenici i blizini, oni su pokupili grupu Muslimana i odvezli ih 200 kilometara daleko. Vi nemate drugog slučaja da su muslimanski zarobljenici daleko od Srebrenice voženi. Gde su voženi? Srebrenica, Bratunac, Zvornik, otprilike u tom području. Ovo je 200 kilometara udaljeno. Treba proći Bratunac, Vlasenicu, Han Pijesak, Sokolac, Pale, planinu Trebević, Treskavicu ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelji, stanite ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ... pa doći u Trnovo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Stanite. Kao što znate, dokazi u ovom Predmetu pokazuju da je ubijeno najmanje 4.000 ljudi. To je najniža procena, a mi znamo da je druga procena nekih 7.000 do 8.000 ljudi, od kojih je do sada ekshumirano tek nekoliko hiljada. Vratimo se sada. Da li je tačno da ste vi kada ste bili u Vladi kao potpredsednik Vlade i preko vaših kontakata sa ovim optuženim, da li ste vi znali da je organizacija ubijanja žrtava iz Srebrenice bila i šira i dugotrajnija nego što se na početku mislilo, što upućuje na organizovanje na visokom nivou unutar Bosne, a možda i unutar Srbije? Jeste li to sada otkrili?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To nije istina. Vi izmišljate. Falsifikujete podatke o broju streljanih. Nije istina da je streljano 4.000. Nemate ni toliko leševa. A među leševima koji su pronađeni, pronađeni su i leševi Muslimana koji su ubijeni i tri godine ranije i to tvrdim. Po podacima holandskih oficira, ubijeno je 1.000, možda 1.200. Možda nešto i više od toga, ali 4.000, kategorički tvrdim, nije streljano. I dalje kategorički tvrdim da je sve

urađeno u organizaciji zapadnih obaveštajnih službi, pre svega francuske obaveštajne službe, jer je Klintonu (Bill Clinton) trebao ...

SUDIJA ROBINSON: To smo već čuli, gospodine Šešelji.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Časni Sude, što se tiče dokumenata koje je svedok dao juče i koji su iz njegovih kasnijih publikacija, on na nekoliko mesta spominje francusku obaveštajnu službu. Imam još nešto u vezi s tim dokumentima, međutim moram da sačekam dok ne budem imao više detalja o tome. Jedina grupa o kojoj vi kažete da je bila uključena u to je 10. diverzantski odred i vi kažete da su oni, na neki način, delovali nezavisno. Pogledajmo sad sledeći snimak. On se nalazi na programu "senkš" (Sanction). Da to na brzinu pogledamo. Da vidimo šta se tu događa.

(Video snimak)

Radoslav Krstić: Borci 10. diverzantskog odreda, srpski junaci, dozvolite mi da vas u ime pripadnika Drinskog korpusa, lično u ime Glavnoga štaba pozdravim i da vam čestitam dan formiranja jedinice.

Pripadnici 10. diverzantskog odreda: Hvala vam.

Radoslav Krstić: Vi ste svojim dosadašnjim aktivnostima pokazali kako treba da se bori vojnik Vojske Republike Srpske. Sve zadatke ste, do sada, veoma uspešno izvršili bez gubitaka, što je posebna vrijednost. U situaciji smo kada aktivnosti koje vi izvodite, u buduće moramo planirati kao operacije širih razmjera. Otuda se nameće potreba da se i u jedinicama ranga korpusa Vojske Republike Srpske, formiraju slične jedinice kao što je vaš odred. U toku je formiranje diverzantskoga odreda Drinskoga korpusa. Mi smo maloprije o tome razgovarali u kancelariji kod vašeg komandanta. On kaže: "Dobro je. Sad ćemo da se takmičimo". Kažem, ovaj: "Prihoatam to i da što pre izađemo na Bratilo" a vi znate gde je to. Vi ste ...

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovo je general Krstić u oktobru 1995. godine nakon događaja u Srebrenici i on ovde njih smatra zvaničnom jedinicom, a ne plaćenicima. Možete li to da objasnite?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, i plaćenici koji ratuju za novac bili su u formalnoj jedinici. Ja nikada nisam rekao da je 10. diverzantski odred neformalna jedinica. To je bio odred u strukturi Vojske Republike Srpske. Činili su ga plaćenici. Drugo, vi meni dajete jedan pozdravni govor generala Krstića. Šta ja s tim imam? Ja sam Krstića prvi put u životu sreo ovde u zatvoru i to jednom, slučajno, kada je imao posetu u drugom objektu u kome sam ja ranije bio ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim vas, nemojte da komentarišete svrhe izvođenja dokaza ovde ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Suština odgovora na vaše pitanje je sledeća ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Čekajte, gospodine Šešelj. Imamo ograničeno vreme. Samo odgovorite na pitanje.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: A što ste tako nervozni, gospodine Najs (Nice)? Propala vam konstrukcija? Evo kakav je odgovor ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Još jednom vas molim da mi ne pripisujete kvalitete koje nemam. Odgovorite na pitanje, gospodine Šešelj?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Glavni ljudi u tom odredu su: Dominik Petrušić i Milorad Pelemiš. Oni su za vaš interes izvršili otmicu Stevana Todorovića na Zlatiboru i prebacivanje u Bosnu da bi ga tamo predali Amerikancima. Nikad niste izdali nalog za hapšenje Milorada Pelemiša i Dominika Petrušića, niti tražite da ih gone nacionalni sudovi ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Idemo dalje. Ja sam vam dao mnogo prilika i daću vam sada poslednju priliku da nam kažete za bilo šta, šta vam je poznato, ne nagađanje ili nešto drugo, nego bilo koji dokaz koji vam je poznat, ljudi sa kojima ste govorili, dokumenti koje ste videli, koji pokazuju da su vlasti u Srbiji u periodu između jula 1995. godine i februara ili marta 1996. godine, istraživale, raspitivale se o Srebrenici? Bilo koji dokument, bilo koji izveštaj.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, vi nemate dokaza da su vlasti u Srbiji u to vreme i znale za streljanje u Srebrenici. Saznanje o tom streljanju stizalo je kasnije i ja ne znam kad i kome.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Stanite ovde. Da li vi stvarno kažete da vama nije bilo poznato u kojoj je meri Srebrenica publikovana i o njoj raspravljano u Ujedinjenim nacijama (United Nations)? Zar stvarno niste znali za optužnicu protiv Mladića? Da li vi to ozbiljno kažete?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Čulo se za optužnicu protiv Mladića i Karadžića. Ja sam u trenutku podizanja optužnice bio ubeđen da je, zapravo, sve šta im se pripisuje u optužnici napakovano, da bi se imalo na osnovu čega podignuti optužnica. I ja i danas ostajem pri tome.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Stvarno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Politički razlozi su bili za podizanje optužnice, a moralo se stvoriti i neko konkretno utemeljenje za tu optužnicu i ono je veštački stvoreno streljanjem muslimanskih ratnih zarobljenika u Srebrenici.

SUDIJA ROBINSON: Hvala, gospodine Šešelj.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pre nego što se nakratko vratimo na Erdemovića da bismo završili s tim, vi, naravno, niste u to vreme bili u Srebrenici, isto tako, gospodine Šešelj, vi niste optuženi za Srebrenicu, tako da je to što ste tražili film o "Škorpionima" pomalo teško da se razume. Vi, ipak, znate da je okolina, da je atmosfera u kojoj su počinjeni ti zločini, atmosfera koju ste i vi delimično stvorili time što ste širili mržnju među nedužnim civilima, doprinela zločinu u Srebrenici. To znate, zar ne?

SUDIJA BONOMI: Gospodine Najs, g šta ćemo da dobijemo tim pitanjem u unakrsnom ispitivanju, kad znamo tačno šta će svedok da odgovori na to?

TUŽILAC NAJS: Časni sude ... Dobro, u redu. Ako smatrate da to nije od pomoći, idem dalje.

SUDIJA BONOMI: Možda se radi samo o meni, ali mi se čini da smo već toliko mnogo puta prošli kroz to, da nema smisla još jedanput to da se ponavlja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne želim da polemishem sa Sudom. Dozvolite mi da to samo još jednom objasnim. Za Tužilaštvo je mehanizam počinjenja ovih zločina važan. To je mehanizam koji, između ostalog, uključuje atmosferu koju su stvarali ljudi poput ovog svedoka, uz pristanak ili bez otpora od strane optuženog. To je nešto od centralnog značaja. Zato sam se ja na to koncentrisao. Zbog toga sam želeo ovom svedoku da dam mogućnost da nešto kaže u vezi sa ovim najtežim zločinom, jer ću kasnije da iznosim argumente pred ovim Sudom, da njegovi odgovori nisu potpuno besmisleni, nego da su pakosno zlonamerni i neiskreni i želeo sam da znate na kojoj osnovi to tvrdim. No, u svakom slučaju moramo sada da završimo sa Srebrenicom i sa postupkom koji je započet u proleće 1996. godine. Ja tvrdim da je ta istraga koja je bila nešto dublja, pokazala da su vlasti stupile u akciju samo zato što su se novinari spremali da otkriju šta im je rekao Erdemović. Možete li da kažete da je to netačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pošto je sve ono šta od vas slušamo danima, mesecima i godinama netačno, gospodine Najs, onda sam ubeđen da je i to netačno. Ali vi od mene tražite da vam detaljno govorim o nečemu u čemu ja nisam učestvovao, jer nisam ni bio na vlasti 1996. godine. Sva moja saznanja su da je naša policija odmah uhapsila Erdemovića čim je čula da je on umešan u streljanje, čim se to, na neki načina, saznalo. Kako se sazalo? To je stvar metodike policijskog rada. A vi sada insinuirate i tražite od mene potvrdu za vašu insinuaciju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja mislim da vi niste odgovorili na tvrdnju koju sam izneo. Idemo sada dalje, na Kosovo ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Što se tiče vaše tvrdnje, gospodine Najs, odgovorio sam odmah. I, takođe, gospodine Najs, što se tiče vaše tvrdnje, ona je krajnje izmišljena, jer ni ja, ni bilo koji drugi političar iz Srbije, nikada se nismo zalagali za ubijanje ratnih zarobljenika, ubijanje civila, pljačku, otimačinu i sve ostalo. I svako ko je u ovom ratu činio zločine ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelj, možete li da prokomentarišete tvrdnju gospodina Najsa da su vlasti reagovalе samo zbog toga što su znale da će novinari uskoro da otkriju ono šta im je rekao Erdemvić?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ja ne verujem u tu tvrdnju gospodina Najsa. Ja mislim da su vlasti reagovalе zato što su dobile saznanja da je jedan čovek umešan u streljanje, u masovno streljanje i da su odmah reagovalе.

SUDIJA ROBINSON: Hvala. Hvala, čuli smo vaš odgovor. Gospodine Najs, izvolite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zadržaćemo se malo na "Škorpionima". "Škorpioni" su imali bazu, u vreme otpočinjanja sukoba na Kosovu, u Šidu, je li tako?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja za to prvi put čujem. Da su "Škorpioni" bilo gde imali bazu u Srbiji, ne verujem i "Škorpioni" na Kosovu nisu učestvovali kao "Škorpioni", nego su se javljali kao dobrovoljci u regularne jedinice, neki od njih. Ne svi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hteo sam da mi vi pomognete oko ovoga, pošto ima jedan zapis u dnevniku generala Stevanovića, gde piše, otprilike, kako ljudi iz Šida dolaze u uniformama Posebnih jedinica policije i želim da mi potvrdite, ako možete, da su ti ljudi iz Šida verovatno oni koji su poznati kao "Škorpioni"? Kažete da to ne znate?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne, i ne verujem u to.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Stvarno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Stvarno ne verujem.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Sledeće pitanje, onda. Što se tiče Kosova, koliko ste vi kao potpredsednik Vlade bili upoznati sa svim stvarima koje se tiču Kosova? Da li biste znali sve šta se tamo dešavalo ili ste imali pristup samo nekim informacijama?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: U principu sam znao sve bitno. Imao sam dnevne informacije i to posebne dnevne informacije o ratnim dejstvima, kao potpredsednik vlade. Dakle, svakog dana sam dobijao u Vladi Srbije te informacije: gde su bila borbena dejstva, kakvi su rezultati borbenih dejstava i naše i protivničke strane.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Račak (Recak) je sledeća stvar. Jedna stvar koja je zanimala Tužilaštvo i ovaj Sud je detaljan opis u pisanom obliku, detaljna priča onih koji su bili u Račku i koji su, prema vašoj verziji, ubijali teroriste. Gde postoji takav izveštaj?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Izveštaj o akciji u Račku mora postojati u MUP-u. Izveštaj je podnošen. A ja sam se na dan borbe u Račku zatekao u Prištini (Prishtine) na sednici Vlade Republike Srbije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim vas, ne izlazite iz okvira pitanja. Mi sad želimo samo da znamo gde je izveštaj. Pošto ste toliko upoznati sa svim tim stvarima za jedan događaj kao što je Račak, prema svim propisima, da li biste očekivali da starešine i glavni oficir koji je bio odgovoran za operaciju, napišu detaljan izveštaj o tome da je ubijeno oko 30 terorista OVK (UCK, Ushtria Clirimtare e Kosoves)?

SUDIJA BONONI: Već ste čuli odgovor da je taj izveštaj podnet. To je rekao svedok. Prošli smo već kroz tu fazu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pa recite nam, onda, gde je taj izveštaj, gospodine Šešelj? Možete li da nam pomognete? Ko ga je napisao? Da li ste ga videli?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Gde? Verovatno u zatvoru u Ševeningenu (Scheveningen)? Ja besmislenije pitanje ni od vas još nisam čuo. Gde je taj izveštaj? Po načinu rada policije bilo je sasvim normalno posle svake akcije da se napravi izveštaj. Pošto je ovo bila akcija najvećeg značaja, taj izveštaj je morao da bude prosleđen sve do ministra. Što se tiče nas članova Vlade, mi smo usmeno već dok smo boravili u Prištini, o tome informisani.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Radosavljević u istoj emisiji "Smrt Jugoslavije" (The Death of Yugoslavia) kaže pred kamerom da je to bila zajednička akcija vojske i policije. Da li možete nešto da nam kažete o učešću policije i o učešću vojske?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Koliko ja znam, u akciji, u samoj akciji učestvovala je samo policija, a da je armija bila u blizini i da je određene taktičke položaje zauzela u pozadini policije. Ali to ne bih mogao ništa precizno da vam kažem sada. Ali, po mojim saznanjima, isključivo je policija tu akciju izvela.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je vojska ispaljivala granate na Račak?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja prvi put za to čujem. Mislim da nije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi niste videli nikakav izveštaj vojske?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne. Prvi put za tako nešto čujem i ne verujem u to.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možete li da zamislite neki razlog zašto bi predstavnici vojske i policije koji su bili na terenu, poricali učešće vojske u zajedničkoj akciji kao što je bila ova?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne postoji nijedan razlog, jer da je bila potrebna vojska, vojska bi bila upotrebljena. Po našem ustavnom sistemu, vojska se može upotrebiti protiv spoljašnjeg agresora i protiv unutrašnjih pobunjenika i terorista. To je nesumnjivo. Dakle, svaka upotreba vojske u tom smislu bi bila legalna. Ali ja sad od vas prvi put čujem, uopšte za sumnju da je i vojska učestvovala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da pređemo na period posle početka bombardovanja. Čuli smo dosta svedočenja i imamo dokazni materijal u koji sada neću detaljno da ulazim, ali čuli smo priče o ljudima koji su bili isterivani iz svojih kuća, ubijani, o ljudima koje su izbacivale policijske i vojne snage. Vi kažete da je svako takvo svedočenje lažno ili možda kažete da je neko zaista izbacivan iz kuće i ubijan? Šta biste rekli?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Svedoke koje ste izvodili ovde, uglavnom su svi lažni. Nije bilo sistematskog izbacivanja albanskog stanovništva od strane vlasti, to kategorički tvrdim. Bilo je pojedinačnih zločina, pojedinačnih ubistava, prebijanja i pljačke i naše vojne i policijske snage imale su striktno naloge da preduzmu odgovarajuće mere i procesuiraju sve izvršioce takvih krivičnih dela. To tvrdim i to ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, nastavite, izvolite ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ... i to je bila i politika i republičke Vlade Srbije i savezne Vlade.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li su te priče o zaista značajnim ubijanjima širokih razmera totalno izmišljene? Da li vi to tvrdite? Suva Reka (Suhareke)? Sve je to izmišljeno, po vama?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nikakvih ubijanja širih razmera nije bilo. Kad pogledate ukupne žrtve u toku tromesečnog bombardovanja i kad uporedite koliko je poginulo Albanaca i koliko je poginulo Srba i pripadnika drugih nacionalnosti, videćete, zapravo, da pravog ubijanja, u vidu represivnih mera, nije bilo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A ti vozovi koji su organizovani da ljude odvezu preko granice u Makedoniju i Albaniju (Albania)? To je sve laž? Nikakvih takvih vozova nije bilo, po vama? Kakve ste vi imali informacije kao potpredsednik Vlade?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja imam informacije kao potpredsednik Vlade da je naša vlast, na lokalnom i regionalnom nivou, pokušavala da ubedi Albance da ne odlaze. Kad ih nije mogla ubediti da ne odlaze, onda im je olakšavala odlazak, tako što ih je snabdevala vodom, hlebom i još nekim potrepštinama, eventualno medicinskim materijalom i što je ponegde obezbeđivala i prevozna sredstva. To ne bih mogao da vam detaljišem.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znači kao potpredsednik Vlade, vi biste to mogli da znate, organizovani su specijalni vozovi da ih odvezu tamo gde su oni želeli da idu?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja ne verujem da je bilo specijanih vozova, ali da je bilo napora vlasti da im se olakša položaj, bilo je. Ali nikakvih vozova kojima bi oni prinudno bili iseljavani nije bilo i nije bilo prinudnog iseljavanja, to tvrdim.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Šešelji, koliko sam shvatio, vi ste bili protiv te politike da se Albanci ubeđuju da ne odlaze?

SVEDOK ŠEŠELJ: Gospodine Bonomi, to je bila jedinstvena politika Vlade. Vi sad ovde dovodite u vezu jedan moj govor iz 1991. godine koji bi se mogao nazvati, u izvesnom smislu, antialbanskim, sa mojim ponašanjem u Vladi Srbije 1999. godine. Vlada je bila jedinstvena. Sve tri partije u Vladi, kao koalicioni partneri, jedinstvene su stavove po svim ključnim pitanjima zauzimali. Mi smo bili jedinstveno protiv toga da Albanci napuštaju Kosovo. Mi smo bili da im se obezbedi zaštita da ostanu.

SUDIJA BONOMI: Znači, vaša politika se promenila?

SVEDOK ŠEŠELJ: Pa ja sam vam rekao kakva je bila politika Srpske radikalne stranke i 1991. godine. Jedna moja ekskurzija, prouzrokovana određenim događajem koji se neposredno pre toga desio, nije značila ni 1991. godine promenu generalne orijentacije Srpske radikalne stranke. Ali ovde smo posebno imali u vidu da bi masovni odlazak Albanaca bio iskorišćen od strane zapadnih sila protiv Srbije. Bio bi iskorišten kao opravdanje agresije. Zbog toga smo hteli iz petnih žila da sprečimo masovan odlazak, da zapadne sile ne bi imale argument protiv nas. O tome se radi. Neću ja vas da ubeđujem da ja volim Albance, ali pokušavam vas ubediti da smo se racionalno ponašali sa aspekta nacionalnih interesa i sa aspekta državnih interesa Srbije. Interes Srbije je bio da albansko stanovništvo ostane na Kosovu i Metohiji, da porazimo teroriste i da se suprotstavimo agresiji.

SUDIJA BONOMI: Da li to znači da je u duši vaša politika ista, to jest da Albanci treba da odu, ali iz pragmatičnih i političkih razloga, vi ste

podržali ideju da oni treba da ostanu samo zato da zapadna propaganda to ne bi iskoristila?

SVEDOK ŠEŠELJ: Moja stalna želja i ideja je da odu albanski emigranti koji nemaju naše državljanstvo, koji su najviše zla prouzrokovali na području Kosova i Metohije.

SUDIJA BONOMI: Hvala. Nastavite, gospodine Najš.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da se nadovežem na ono šta je rekao sudija Bonomi. Vi biste voleli čak i da ti nezakoniti imigranti još od Drugog svetskog rata ostanu, kratkoročno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da. Pošto je situacija bila i nesređena, znate. Teško je bilo identifikovati ko je bio državljanin, a ko nije. Nama je bio cilj da Albanci ostanu mirni na Kosovu, ali da ostanu na Kosovu, da se ne dižu masovno na ustanak, da ih ubedimo da ostanu da ne bismo imali dva rata, jer NATO je koristio albanske teroriste kao svoju pešadiju. Mi smo ubeđivali Albance i čak smo delili oružje Albancima u pojedinim selima koja nisu bila naklonjena teroristima, da se sami brane. Vi ste imali i razgovore sa takvim ljudima koji su u tome učestvovali. Dakle, hteli smo da pridobijemo Albance i da ih ubedimo da im zapadne sile nisu prijatelji i da ih samo zloupotrebljavaju za sopstvene antisrpske interese.

SUDIJA BONOMI: Čini mi se da iz toga proizilazi da nije bilo opasnosti rata, vi biste tada 1999. godine došli do stava da želite da Albanci ostanu. Tako izgleda iz vašeg odgovora. To mene zbunjuje. Vi kažete da svi mirni Albanci, osim terorista, treba da ostanu, tako govorite o njima i kažete da su teroristi bili relativno malobrojni. Kako vi to razlikujete?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ukupna politika Vlade cele 1998. godine koja je prethodila bombardovanju, bila je da sa Albancima nađemo mirno demokratsko rešenje, da nađemo dogovor. Otuda stalne inicijative Vlade Srbije za razgovore. Znate, u tim dogovorima odustao bih ja i od stava da se emigranti vrata u Albaniju ako to znači postizanje jednog mirnog i demokratskog rešenja, u kome će biti zaštićeni interesi drugih nacionalnosti na Kosovu. Znate i u vašem sistemu političar kad je opozicionar može prenaplašeno da zastupa određene stavove, a kad dođe na vlast, mnogo se više realistički ponaša. Ono šta je i mene preokupiralo u to vreme kao potpredsednika Vlade, je mirno rešenje za Kosovo, normalizacija situacije i normalan život. I, naravno ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovo šta vi pričate, jednostavno, nije istina. Vi ste znali, počev od 1998. godine, s obzirom da je lord Ešdaun (Paddy Ashdown) video da vojska granatira kuće, da na jedan nezakonit način

retirate kosovske Albance, sa svim tim da je bombardovanje šansa da ih izbacite u ogromnim količinama. To je upravo ono šta ste vi uradili, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Lord Pedi Ešdaun je najobičniji lažov, a nedavno su objavljeni podaci da je sve vreme radio i kao agent britanske obaveštajne službe. A kao lažov se pokazao i u Bosni i Hercegovini, kao antisrpski nastrojen političar koji pokušava na sve načine da ukine Republiku Srpsku. I taj vaš lord Pedi Ešdaun, kao lažov i kriminalac, ne zaslužuje nikakvo poverenje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mi smo primili k znanju sve šta ste rekli o lordu Ešdaunu, ali još uvek nismo završili sa temom "Račak", koji je bio pre bombardovanja. Vi ste dali jednu veoma generalnu sliku. Nisam hteo da ulazim u detalje, ali što se tiče vojnog učesća, možete li da odgovorite na ovo pitanje u vezi sa Račkom? Vi ste rekli da su tela premeštana da bi izgledalo kao masakr. Da li imate neke dokaze, gospodine Šešelj, neki dokument, nešto na papiru, neki snimak koji bi mogao da objasni kako to da je većina ljudi ubijeno tamo gde su ubijeni, gde su nađeni meci oko njih, jer su na onim strminama oko njih bili tragovi granata i preko njih je bilo jedno šatorsko krilo. Možete li da nas uputite i na jednu forenzičku ili naučnu činjenicu koja potvrđuje vaše svedočenje?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Sve je to je izvanredno dobro objasnio istaknuti austrijski publicista, austrijski, koji živi u Beču (Vienna), zove se Malte Olševski (Malte Olsevski), u knjizi "Rat za Kosovo" (The War for Kosovo). I on je tamo objasnio da je i Račak trebalo da bude jedan "trigger event" (trigger event, slučaj okidač) koji će opravdati intervenciju. U svetskoj publicistici te sustvari razjašnjene. Pogledajte knjigu Olševskog "Rat za Kosovo" ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja vas pitam nešto vrlo konkretno ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa vi mene pitate o tragovima granata...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, da pređemo na detalje zbog toga što ovaj Sud neće svoje odluke da donosi na osnovu uopštenih izjava. Pomozite nam u vezi sa detaljima. Kako to da su sva ta tela poređana tako da se vidi da su meci prošli kroz telo i da su u zemlji ispod tela, da su čaure od granata oko njih i sve to se poklapa sa verzijom, tačnije liči na to da su oni na vrlo pripremljen način ubijeni kao u egzekuciji? Objasnite nam to? Ili ako nemate nikakve dokaze, recite nam to.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ni ekipa finskih patologa vam tu laž nije mogla potvrditi ...

SUDIJA ROBINSON: Samo trenutak. Gospodine Milošević ima nešto da kaže.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson, gospodin Najs svesno i namerno postavlja neistinito pitanje, jer je ovde saslušan jedan od najboljih sudskih eksperata, profesor Slaviša Dobričanin i upravo dokazao materijalnim činjenicama da ovo šta tvrdi gospodin Najs nije nikako moglo da se desi. Gospodin Najs ponovo postavlja pitanje i to postavlja svedoku koji ne može uopšte da odgovara na to ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, moram da kažem da mislim da ovaj svedok ne može puno da nam pomogne u vezi sa ovim pitanjem.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mi imamo veoma detaljne informacije i svedočenja i mislim da je jasno kako stoje stvari. Moje poslednje pitanje na ovu temu za ovog svedoka je: da li ste videli ove knjige? Jedna je "Po naređenjima" (Under Orders), a druga se zove "Kako viđeno, tako rečeno" (As Seen, As Told). Jedna od njih je na BHS-u ili kako god se zove taj jezik.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, ne postoji nikakav jezik koji se zove "BHS" i na tom jeziku, BHS, nikad u životu ništa nisam čitao, niti razumem taj jezik. Drugo, ako me pitate za neke knjige, onda morate reći ime autora.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste pročitali te knjige? Ako niste, preći ćemo na drugo pitanje. Jedna knjiga nosi naslov "Kako viđeno, tako rečeno". To je knjiga OEBS-a (OSCE, Organization for Security and Cooperation in Europe), a druga se zove "Po naređenjima". To je knjiga Hjuman Rajts Voč-a (Human Rights Watch).

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Apsolutno ne dajem nikakvo poverenje ni OEBS-u ni toj, takozvanoj "nevladinoj organizaciji" Human Rights Watch. Gospodin Bonomi me je pitao svojevremeno da li imam neki dokaz da su nevladine organizacije humanitarnog karaktera učestvovala u špijunskim i subverzivnim aktivnostima. Ja u tom trenutku nisam mogao nešto konkretno da vam kažem, a sad mogu, gospodine Bonomi, ako vas interesuje. Nevladina organizacija "Lekari bez granica" (Medecins sans Frontieres) jednog starca, Albanca, zvanog Osman (Osman), je instruisala kako da lažne izjave za pariski "Mond" (Le Mond) kako Srbi kolju Albance. Drugo, Nataša Kandić, koja je ovde pomenuta, baratala je izmišljenim dnevnikom izmišljenog pukovnika Vojske Jugoslavije, Antića i dala lažne podatke novinaru lista "US Today". On je to objavio, redakcija je sprovela istragu, ustanovila da su laži i taj novinar je otpušten sa posla. Ja sam elaborat o metodama rada Nataše Kandić dostavio Tužilaštvu u okviru predmeta koji se protiv mene vodi. OEBS-ov emisar je bio Vilijem Voker (William Walker).

Vilijam Voker je školovan za špijunsko-subverzivne poslove, za prljave poslove i dokazao se na prljavim poslovima u Latinskoj Americi (Latin America), u Nikaragvi (Nicaragua), Salvadoru (El Salvador) i još nekim zemljama. Ono šta je tamo radio, radio je i na Kosovu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Još jedno pitanje koje se tiče nekih detalja u vezi sa Kosovom vezano je za zatvor "Dubrava" (Dubrave). Vi kao potpredsednik Vlade i cela Vlada, obavezni ste da se brinete za te ljude i njihovu bezbednost. Kao što znate, puno ljudi je poginulo u zatvoru "Dubrava". Vi nam o tome još ništa niste rekli. Recite nam šta znate o tome?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Niste me dosad ni pitali. Zatvor "Dubrava" je gađala avijacija NATO. Zatvor je pogođen i poginuo je jedan broj ljudi. Ja ne znam koliko. Neki pritvorenici su ostali, a neki su iskoristili gađanje zatvora da pobegnu. To su moja saznanja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I to je sve šta vi znate, je li tako?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je sve šta ja znam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nikad niste videli nikave izveštaje koje je primala Vlada gde bi pisali detalji o tome šta se desilo? Vidite, mi imamo dokazni materijal u pisanom obliku. To su dokumenti od kojih su neke pružili svedoci samog optuženog, a koji govore da je jedna grupa Posebnih jedinica policije ušla u zatvor u 5.15, 22. maja i prema tom dokaznom materijalu koji postoji pred ovim Sudom, negde u 5.30 većina tih zatvorenika je bila izložena jednom napadu u pokušaju da se oni streljaju. I mnogi od njih su bili streljani. Šta znate vi, kao službenik Vlade u to vreme, o slanju te specijalne jedinice policije u 5.15 u zatvor "Dubrava"? Vi znate puno o drugim stvarima. Zna li nešto o ovome?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja prvi put čujem ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, izvolite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ako svedoku koji je bio potpredsednik Vlade u to vreme gospodin Najs pominje dokument Vlade, onda je dužan da mu ga pokaže, a ne da izvodi konstrukcije na bazi dokumenta i to konstrukcije koje se ne mogu izvući iz tog dokumenta. Neka mu pokaže dokument, pa neka mu traži da objasni. Neka ga pita je li video taj dokument, šta zna o tome šta piše u tom dokumentu, ali mora da mu ga predoči.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, mislim da treba da preispitate ovu liniju ispitivanja. Ne morate da objašnjavate celu tezu Tužilaštva ovom svedoku.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja to i ne radim. Imam poseban razlog zašto iznosim ovu tezu i to će da postane jasno u mom sledećem pitanju.

Vidite, gospodine Šešelji, u ovom trenutku imamo dokazni materijal koji pokazuje upravo ono šta sam vam rekao i taj materijal smo dobili u obliku nekoliko dokumenata od optuženog. Možda postoji i materijal koji pokazuje, a o ovome se govorilo već ranije, da je ubacivanje ove grupe bilo poznato i pomoćniku ministra unutrašnjih poslova, generalu Stevanoviću. To nije Obrad Stevanović, to je drugi pomoćnik ministra, 21. Da li znate nešto o učesću ove policijske jedinice? Da li se o ovome razgovaralo na nivou ministara, 21.?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja prvi put za tako nešto čujem, a imajući u vidu koliko ste sve laži ovih dana ovde izneli, ni to vam ništa ne verujem. Mislim da i to izmišljate.

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Da pređemo na drugu temu. Časni sude, ja ću uskoro kroz svoja pitanja da pokažem u čemu je naša teza po ovom pitanju i svi će da imaju priliku da se upoznaju s tim malo kasnije. Da informišem malo više sud o pitanju Velike Srbije. Već smo govorili o tom pitanju i vratićemo se na njega. Želim kratke odgovore, ukoliko je to moguće. Termin "Velika Srbija", u smislu u kome ga vi koristite, može da se nađe u izvorima već u XIX veku, je li tako?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Može se i ranije naći, ali prvi put je to izričito kao termin zapisano 1803. godine u memorandumu arhimandrita pivskog manastira Arsenija Gagovića upućenog ruskom caru. 1804. godine karlovački mitropolit, Karlovac je u Sremu, tada je to bila Austrija (Habsburg Monarchy), Stevan Stratimirović takođe pominje Veliku Srbiju u memorandumu ruskom caru, kasnije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Evolucija koncepta "Velike Srbije", formalnog korišćenja izraza "Velika Srbija" može da se prati kroz razne događaje i pokrete. Taj se izraz ponekad malo menja u detaljima, ali možemo, recimo, da ga pronađemo u "Načertaniju", sredinom XIX veka.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne. U "Načertaniju" se ne pominje izraz "Velika Srbija". "Načertanije" je jedan akt koji se, pre svega, odnosi na oslobađanje južnih srpskih zemalja. Ne pominje zapadne srpske zemlje i "Načertanije" je Garašanin radio pod uticajem jednog Čeha i jednog Poljaka. Čeh je taj bio Zah (Frantisek Zah), koliko mene sećanje služi i koji je živeo kao emigrant u Beogradu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Stanite. Da li "Načertanije" odražava koncept Velike Srbije?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne u pravom smislu reči.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zatim u XX veku taj se koncept ponovo izražava preko "Crne ruke", zar ne? Možda kroz Balkanske ratove? Šta vi mislite?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne. Vi ste preskočili ono šta je najvažnije u XIX veku, a to je veliki srpski pesnik Stevan Knjčanin i udruženje "Velika Srbija" i to udruženje "Velika Srbija" detaljno je razjasnilo šta znači sam koncept. I u XIX veku, od 1888. do 1893. godine izlazio je nedeljnik pod nazivom "Velika Srbija". Mi, srpski radikali smo prikupili sve brojeve toga lista i objavili kao reprint izdanje. Možete ga dobiti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zatim, idemo dalje, pre Drugog svetskog rata ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: A što se tiče organizacije "Crne ruke", nije Velika Srbija nigde u dokumentima Crne ruke. To je tajna oficirska organizacija zavereničkog karaktera koja je dovela do smene dinastija u Srbiji, koju sam pominjao, 1903. godine. Nigde se u njihovoj dokumentaciji ne pominje "Velika Srbija". Velika Srbija se pominje u proglasu regenta Aleksandra Karađorđevića 1914. godine, na početku Prvog svetskog rata, a posle toga dolazi Niška deklaracija. Narodna skupština Srbije se sastala u Nišu i proklamovala da je cilj borbe srpskog naroda oslobađanje južnoslovenske braće ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala, gospodine Šešelji. Gospodine Najs, vi ste se sami uhvatili u ovo i dobili predavanje od svedoka, jer to je njegova omiljena tema.

SVEDOK ŠEŠELJ: Moja najomiljenija tema. Ne postoji ni jedna druga koju više volim, gospodine Robinson.

SUDIJA BONOMI: Molim vas, pomozite mi. Gospodine Najs, koji je smisao ovoga?

TUŽILAC NAJS: Sud je zanimala terminologija vezana za Veliku Srbiju i to je, zapravo, dosta važno. Ja preko ovog svedoka pokušavam na najsazetiji način da iznesem naš stav, što smo već izneli u našim podnescima i u dokazima koje smo izvodili.

SUDIJA BONOMI: Ali do sada je najveći broj odgovora rekao da vi niste u pravu. Ali ako mislite da tu ima nešto korisno, možete da nastavite.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, zar ne prihvatate da se na pragmatičniji način može reći proširena, uvećana Srbija?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Naši podnesci i naši dokazi sasvim jasno govore o tome i mislim da je naš stav o tome jasan. Ali možda ću za par minuta moći još bolje stvari da razjasnim Pretresnom veću. Ako mi to ne pođe za rukom, šteta, ali želeo bih sada da postavim još nekoliko pitanja o tome.

Mene zanima razvoj tog koncepta do onog trenutka u kom ste se, prema vašim rečima, vi i optuženi našli na ideološki suprotnim stranama, jer vi ste rekli da ste vi, ideološki gledano, bili na suprotnim stranama. Prema tome, druga stvar o kojoj ću da vam postavim nekoliko pitanja je da li se ona odnosi na koncept Velike Srbije na neki način, ili ne: na primer, pisanja Čubriločića neposredno pred Drugi svetski rata, a zatim Moljevićeve karte tokom i posle Drugog svetskog rata. Da li se u tim dokumentima takođe odražava koncept Velike Srbije koji ste vi nasledili?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne. Prvo, taj odgovor mora da bude iscrpan. Vasa Čubriločić je održao predavanje u Srpskom kulturnom klubu pre Drugog svetskog rata o iseljavanju Albanaca i to je bio jedan famozni intelektualni nastup o kome je posle bilo mnogo reči i mistifikacija, a mi smo u jednom broju "Velike Srbije" čak i objavili tekst tog njegovog predavanja. Vasa Čubriločić je jedan od retkih srpskih akademika koji se na Skupštini Srpske akademije nauka i umetnosti povodom famoznog "Memoranduma" suprotstavio piscima "Memoranduma". Jedan od retkih. On, Pavle Savić i još možda jedan ili dva. Vasa Čubriločić. Dakle, za Vasu Čubriločića ne može nikako da se vezuje Velika Srbija. Što se tiče Stevana Moljevića, on nije spadao u srpsku intelektualnu elitu. Ja znam sve ... Mnogo toga o njemu, ne mogu reći baš sve ... Da o nikome znam sve. Ali Stevan Moljević nije bio među visokim funkcionerima Ravnogorskog pokreta generala Mihajlovića. On je imao neke svoje ideje koje su polazile od koncepta "Velike Srbije", ali on im je dao i neki svoj lični pečat koji za nas nije bio potpuno prihvatljiv. Stevan Moljević je suđen posle Drugog svetskog rata na vremensku kaznu i moguće je da je umro u sremskomitrovačkom zatvoru. Međutim, glavni ideolog Ravnogorskog pokreta Draže Mihajlovića je bio čuveni srpski književnik Dragiša Vasić. Ravnogorski pokret Draže Mihajlovića imao je i katolike i muslimane. Verovatno vam je tema dosadna ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelji, nažalost ne možemo da vam dozvolimo da date tako iscrpan odgovor. Gospodine Najsi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dve stvari u vezi sa ovim šta ste rekli o postojanju koncepta "Velike Srbije". Mi smo o postojanju koncepta "Velike Srbije" najviše čuli od svedoka optuženog, a ponekad i kod svedočenja eksperata Tužilaštva. Karakteristika nekih od stvari koje sam spomenuo, na primer, "Načertanije", zatim Čubriločić, pa čak i "Crna ruka", je to da se radilo o tajnim, bilo dokumentima, bilo idejama, bilo pokretima, zato jer se znalo da se onaj koncept za koji su se oni zalagali može ostvariti samo nasiljem, samo ubijanjem. Ja ne kažem da je "Načertanije", samo po sebi, predlog za nasilje,

međutim ideje sadržane u Načertaniju i ideje "Crne ruke" i Čubriločićeve ideje su ideje za koje se znalo da će za posledicu da imaju nasilje, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To nije istina. U XIX veku udruženje "Velika Srbija" je delovalo potpuno javno i legalno. Izlazio je list "Velika Srbija" pet godina. Početkom XX veka, 1903. godine, književnik Dragutin Ilić ponovo pokreće list "Velika Srbija". 1914. godine izlaze dva odvojena izdanja lista "Velika Srbija", jedan u Valjevu, jedan u Nišu. Na Solunskom frontu gde se srpska vojska spremala za oslobodilački prodor, tri godine je izlazila "Velika Srbija" kao dnevni list, 1916., 1917., 1918. godine ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro. Dobro ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: 1920. godine, dva puta je izlazio list "Velika Srbija" u Beogradu. Dakle, koncept "Velike Srbije" nikada nije bio tajni projekat, a vi tajne organizacije koje nikada izričito nisu bile za Veliku Srbiju pokušavate pod to podvesti. Kod Garašanina u "Načertaniju" nigde nemate Velike Srbije i nigde u dokumentaciji oficirskog udruženja "Crna ruka" nemate pomena Velike Srbije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Značaj svega ovoga je sledeći: nakon Drugog svetskog rata, u vreme komunizma, zastupanje stavova o Velikoj Srbiji bilo bi veoma neprihvatljivo, skoro protivzakonito. To bi bilo neprihvatljivo, između ostalog, zato što se znalo da je to nešto što će da dovede do nasilja. Da li je to tačno? Da li je to tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne. To je bilo neprihvatljivo jer se suprotstavljalo komunističkoj ideologiji i komunizam nije trpeo nijedan drugi pogled na svet. Bilo kakva druga ideologija bila je zabranjena. Svaki pokušaj zalaganja za višepartijski sistem odvodio je ljude u zatvor. Svaki pokušaj zalaganja za slobodu misli i govora, odvodio je ljude direktno u zatvor. Komunisti su streljali desetine hiljada intelektualaca po preuzimanju vlasti, da bi uspostavili svoj ideološki monopol. A vi se ovde pozivate na ideološku kategoriju Komunističke partije koja je bila, po svojoj prirodi, totalitarna.

SUDIJA ROBINSON: Ali, gospodine Šešelji, vi se, izgleda, slažete sa tvrdnjom gospodina Najsa da je posle Drugog svetskog rata ideja Velike Srbije bila neprihvatljiva, možda zbog različitih razloga?

SUDIJA BONONI: Ali pitanje se odnosilo konkretno na nasilje.

SVEDOK ŠEŠELJ: Sve konkurentske ideje ideologiji Komunističke partije bile su zabranjene, bez obzira da li bi proizvodile nasilje ili ne. Ja imam još jedan podatak. posle Drugog svetskog rata grupa srpskih intelektualaca, među njima je bio i pokojni akademik Miodrag Jovičić, ilegalno je u formi šapirografisanog biltena izdavala list "Velika Srbija". Izašlo je, koliko ja znam, 17 brojeva, posle Drugog svetskog rata kada se zbog toga moglo otići u zatvor

ili na streljanje. To je grupa intelektualca među kojima je bilo i masona. Ali su svi bili demokratske orijentacije i to nije tačno da su komunisti zbog pretnje nasiljem ...

SUDIJA ROBINSON: Čuli smo vaš odgovor. Izvolite, gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Odvojeno od toga i evo zašto je kontekst važan, zasebno od onih koji su u svojim srcima i mislima nosili ideju Velike Srbije, od, recimo, najmanje, 1966. godine, od uklanjanja Rankovića pa nadalje, u bivšoj Jugoslaviji postojao je jedan pokret Srba koji su želeli da postignu neke stvari za Srbe, ali te sustvari bile različite od onih koje su sadržane u konceptu "Velike Srbije". Da li je to tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To nije istina. Nikakav srpski pokret nije postojao ni od pada Rankovića, niti je Ranković mogao da bude simbol srpskog nacionalizma u bilo kom pogledu. Bilo je samo pojedinačnih srpskih disidenata koje je režim hapsio, neke, pomalo, tolerisao, neki su navikli da idu na ivici noža, da nastupaju samo u onoj meri za koju su znali da ih neće odvesti u zatvor, ali nisu se usuđivali da je prekorače. Ali nikakve organizacije, tvrdim, nije bilo sve do kraja 1989. ili 1990. godine. Pod komunizmom nikakvog srpskog pokreta nije bilo u Srbiji, jer su takve bile represivne mere režima, da se apsolutno ... Ni sindikalnog pokreta van kontrole režima nije moglo da bude.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pokreti i tendencije ne moraju u potpunosti da budu organizovane. Ono šta ja želim da vam kažem je to da je pokret kojim je optuženi počeo da upravlja ili čak možda i da vodi 1987. godine, a još više 1989. godine, je pokret koji je zaseban od Velike Srbije, a čiji koreni mogu da se nađu još 1966. godine, pa zatim 1968. godine, 1971. godine, 1974. godine, ustavne promene koje su išle više prema konfederalnom uređenju Jugoslavije, zatim "Plava knjiga", zatim Tutova smrt ... Posle toga je moglo otvorenije da se govori o stvarima. I zatim dolazimo do 1986. godine, do "Memoranduma" SANU. To je ono o čemu govorim i to je nešto šta se razlikuje od pokreta i tendencije za Veliku Srbiju. Da li prihvatate to?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nije istina da je uopšte nešto tako postojalo. "Plava knjiga" je napravljena u rukovodstvu Saveza komunista Srbije. Nije vezana ni za kakav opozicioni ili disidentski pokret. Ne mogu se dve nespojive stvari ovako veštački spajati. Inicijativa Srpske akademije nauka potekla je u samoj Akademiji. Akademici su bili zabrinuti stanjem u državi. Pokušali su da formulišu svoje mišljenje. Ja imam mnogo kritičkih primedbi na sadržaj "Memoranduma", ali taj tekst nije ni dovršen. Njega je ... Njega se dočepala policija, plasirala preko jednog dnevnog lista u Beogradu i otvorila

aferu. Nikad taj tekst nije dovršen. Objavljen je u nedovršenoj verziji. Ja imam mnogo kritičkih primedbi prema tom tekstu. Znae, mnogi od autora su i dalje nastupali sa osnova komunističke ideologije u tom tekstu. Da je bilo nezadovoljstvo u Srbiji veliko ustavnim položajem Srbije, to je tačno. Tu mogu da se složim, ali da je bilo bilo šta organizovano, formalno ili neformalno, u smislu suprotstavljanja, nije tačno. Bio je jedan disidentski krug u Beogradu kome sam i ja neko vreme pripadao. On je imao veze sa disidentskim krugom u Zagrebu i u Ljubljani. Ali to su bili ljudi najrazličitijih ideologija. Jedna jedina stvar nas je, na neki način, međusobno privlačila, to je što smo svi bili protiv režima i ništa više. Čim je počelo višepartijsko organizovanje, sve se to raspršilo u raznorazne partije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pretresno veće je do sada čulo o tim stvarima u komadima, a ne u celini. Svedok ne mora da prihvati tvrdnje koje iznosim, međutim evo sad sam skoro došao do trenutka u kom možemo da izvučemo neke zaključke. Moramo da idemo relativno brzo, gospodine Šešelj, zbog vremena koje trošimo na postavljanje pitanja i slušanje odgovora. Pre nego što pogledamo kakva je bila, praktično govoreći, razlika između vašeg koncepta "Velike Srbije" i onoga čemu je stremio optuženi, sigurno možemo da identifikujemo suštinske razlike između koncepta "Velike Srbije" i njegovog razmišljanja. On, na primer, nikada nije tvrdio da postoji veza između njegove politike i istorijata koncepta "Velike Srbije", zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne samo da nikada nije tvrdio da postoji, nego nije ni postojala. Suštinski nije bilo nikakve veze. Mislim da tih osamdesetih godina gospodin Milošević nije ni znao šta u suštini znači taj koncept, da se nije bavio time. Bavio se drugim stvarima. Ne želim ni njega da uvredim, ali pretpostavljam da nije ni znao šta je to, u suštini.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pokret kojim je on upravljao i koji je on vodio negde od 1987. godine, 1988. ili 1989. godine, u to vreme je kao cilj imao centralizovanje vlasti, u početku unutar Srbije, na taj način što će da se ukine autonomija Kosovu i Vojvodini. Da li je to tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nije. I, nažalost, vlast gospodina Miloševića nikad nije ni oduzela autonomiju Kosovu i Vojvodini. Da sam ja u to vreme došao na vlast, mi bismo ukinuli, mi, srpski radikali i jednu i drugu autonomnu pokrajinu, jer se suprotstavljamo takvom konceptu razbijanja države. Srpska radikalna stranka je centralistička i unitaristička u tom pogledu. A gospodin Milošević, nažalost, nije bio, pa nam je to možda dodatno posle stvorilo probleme. Da sam ja bio na njegovom mestu i moja partija 1990. godine, donoseći novi Ustav, mi bismo potpuno ukinuli

autonomne pokrajine, jer nema nikakve svrhe njihovo postojanje. Ali bismo dali visok stepen nacionalnih prava nacionalnim manjinama.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Stanite. On nikada nije išao linijom kojom ste vi išli i koju ovde iznosite, to jest da tvrdite da svi oni koji govore štokavski, jedan od tri dijalekata u tom regionu, da su svi ti ljudi Srbi. On nikada nije zauzeo taj stav. On je prihvatio to da Hrvati postoje zasebno od Srba, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, gospodin Milošević je krajem osamdesetih godina ne samo bio komunista, nego bio i predsednik Saveza komunista Srbije. On je priznavao, koliko se ja sećam i crnogorsku naciju, čak i crnogorsku, kao posebnu naciju. Priznavao muslimansku naciju, priznavao da su štokavci katolici Hrvati. On to nikad nije dovodio u pitanje, apsolutno. Čak nisam siguran ni da je danas odustao od toga da su sve ovo posebne nacije, ali nisam o tome s njim odavno razgovarao.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moram sada brzo da radimo. U jednom trenutku je sudija Bonomi želeo da zna da li su geografske pretenzije koncepta Velike Srbije identične ili slične pretenzijama koje je imao optuženi. Pretenzije su uvek bile drugačije, jer vaša težnja za Velikom Srbijom rigidno je fiksirana na liniji Karlobag - Ogulin - Karlovac - Virovitica, s jedne strane, a s druge strane još uvek predviđa obuhvatanje i delova Makedonije, a to nije bio stav optuženog, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne. Prvo, ona ne predviđa obuhvatnije delova Makedonije, nego cele Makedonije. Znae, između današnjih Makedonaca i Makedonaca Aleksandra Makedonskog (Alexander the Great) nema apsolutno nikakve dodirne tačke.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Stanite. Dakle, mene samo zanimaju razlike između dve stvari. Možemo, ako treba, da gledamo i kartu, ali pokušavam da koristim samo reči. Najveća sličnost optuženog i velikosrba u smislu teritorijalnih pretenzija je verovatno bilo kada je on u leto 1991. godine pokrenuo "Beogradsku inicijativu" koja je, negde, početkom 1992. godine propala. Evo, da podsetim Pretresno veće, gospodine Šešelji, "Beogradska inicijativa" je bio plan kojim bi se stvorila jedna jedinica. a koja bi obuhvatila Srbiju i Crnu Goru, Bosnu uz saglasnost i teritorije zauzete u Hrvatskoj, Knin, Vukovar, a nadalo se i Dubrovnik. Taj deo "Beogradske inicijative", plana ovog optuženog, bio je tačka na kojoj su se njegove pretenzije i vaš plan sa granicom na liniji Karlobag - Ogulin - Karlovac - Virovitica približili. Da li je to, otprilike, tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: "Beogradska inicijativa" zasnivala se na težnji: ako se već ne može sprečiti otepljenje Slovenije i Hrvatske, da

onda ostale četiri federalne jedinice ostanu u skraćenoj Jugoslaviji – Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina i Makedonija. To je bila suština "Beogradske inicijative". Što se Srba tiče, ne bi oni imali ništa protiv i Srpska Krajina tome da se priključi, ali Izetbegović nije tome bio sklon, a i vlast u Srbiji je očekivala da bi se tome suprotstavile zapadne sile. Zato je vlast u Srbiji pomagala Srbima u Srpskoj Krajini da ostvare izvestan autonomni položaj u okviru Hrvatske, bilo federalne jedinice u Jugoslaviji, bilo ako se Hrvatska otcepi, da bi njihova prava bila zaštićena. To je suština "Beogradske inicijative". Nikad vam Izetbegović ne bi pristao na Veliku Srbiju. Ali Izetbegović je pristao na skraćenu Jugoslaviju, a onda su ga Amerikanci ubedili da naknadno razbije taj projekat i da proglasi nezavisnost, što je izazvalo građanski rat.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dokument "Beogradske inicijative" je ovde uveden kao dokazni predmet. Ja više ne znam da li ga je uveo gospodin Najs ili ja. Ali smatram da bi bilo dobro da se da svedoku da ga pogleda, pošto je deo karakterizovanja "Beogradske inicijative", koju je gospodin Najs u pitanju sadržao, potpuno izmišljen.

SVEDOK ŠEŠELJ: Nisam siguran da se detaljno upoznat s tim. Samo iznosim svoje mišljenje. Ne znam ništa o ikakvom papiru. Ja po sećanju iznosim svoje mišljenje na nešto šta se dešavalo 1991, 1992. godine i da to imate u vidu, gospodine Robinson.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, ukoliko želite da nastavite da govorite o tome, možda je najbolje da mu se pokaže dokument.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pokušavam da postavim samo još jedno pitanje. Ja, naime, pokušavam da putem svedoka razjasnim jednu stvar, iako on nužno ne prihvata stav koji je zauzelo Tužilaštvo. Meni se čini, gospodine Šešelji, da vaš poslednji odgovor u izvesnom stepenu potvrđuje ono šta sam ja rekao: da je Bosna ostala uz saglasnost i da su Srbi u Krajini i Vukovaru i Dubrovniku bili u stanju da se organizuju kao srpska teritorija, iako ne bi sve istočno od linije Karlobag - Ogulin - Karlovac - Virovitica bilo inkorporirano u takvu jednu državu. I to bi bilo dosta, komparativno gledano, i relativno slično vašoj Velikoj Srbiji.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To nije istina. Više puta Srbi iz Kninske Krajine i Istočne Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema i Srbi iz Zapadne Slavonije usvajaju rezolucije, proklamacije, odluke, zakone o priključenju Srbiji, o ostajanju u skraćenoj Jugoslaviji i tako dalje. Vlast na čijem je čelu bio gospodin Milošević neprekidno je to odbijala. Ja sam u Narodnoj skupštini Srbije, nastupajući za govornicom, tražio da se prihvate te inicijative. Vlast u Srbiji nije htela da prihvati, partija gospodina Miloševića bila je ubedljivo većinska u Narodnoj skupštini. Zapadni Srbi su to želeli,

gospodin Milošević to nije prihvatao. Gospodin Milošević je podržavao Srbe u Krajini u pogledu zaštite njihovih egzistencijalnih prava, uključujući pravo na konstitutivnost, ali nije prihvatao njihove inicijative da se Krajina pripaja Srbiji.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Još dva pitanja, ukoliko mi to Sud dozvoli, jer obično radimo i malo duže od 10.30. Dakle, jednom kad je 1992. godine postalo jasno da nema šanse da se Bosna poveže sa Srbijom uz saglasnost, plan optuženog se promenio i to tako da se udaljio od podržavanja srpskih regiona u Hrvatskoj, ali je počeo da podržava krajeve u kojima su mogli u Bosni da dominiraju bosanski Srbi. I od tog trenutka nadalje nije više bilo šanse da se država koju je želeo optuženi poklapa na bilo koji način sa bilo kojom kartom Velike Srbije, zato jer ona nije mogla da obuhvati celu Bosnu. Mogla je da obuhvati samo delove Bosne. Da li je to tačno?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nije ni to tačno. Vi opet tu izmišljate. Nije plan bio da se Bosna povezuje sa Srbijom, nego da Bosna ostane u Jugoslaviji kao ravnopravna federalna jedinica i čak je bilo predviđeno da Alija Izetbegović bude prvi predsednik te skraćene Jugoslavije. Jedno je povezivati se sa Srbijom, a drugo je ostanak u Jugoslaviji. I u tom trenutku Jugoslavija je bila jedina legalna, međunarodno priznata država na svim tim prostorima. To je suština. A onaj ko je hteo da otcepi Bosnu i Hercegovinu od Jugoslavije, mogao je unapred da zna da se to bez rata ne može izvesti. I to je činjenica.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I konačno, želeo bih da saslušate dve rečenice u kojoj se reči "Velika Srbija" ne koriste na način na koji vi koristite taj izraz, nego čisto na način na koji se tada to shvatalo. Evo citiraću: "Da li je to tačno da budući da optuženi nikada nije koristio reči o tome da sprovodi politiku Velike Srbije, da je ono šta je on radio između 1987. i 1999. godine *de facto* predstavljalo Veliku Srbiju ili uvećanu Srbiju? Nije od samog početka postojao definisan plan, nego se plan menjao kako su se menjale okolnosti, najčešće kao odgovor na spoljašnje faktore". Dakle, rezimirano, da li se to poklapa sa vašim shvatanjem događaja u realnosti? Dakle, on nikada nije koristio te reči. Ono šta je on činio predstavljalo je planiranje jedne velike ili uvećane Srbije, a njegov se plan menjao u zavisnosti od spoljašnjih faktora.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nikada gospodin Milošević nikakav plan nije imao, ni Velike Srbije, ni uvećane Srbije. Apsolutno nikada.

SUDIJA BONONI: Gospodine Najs, koji je izvor tih rečenica?

TUŽILAC NAJS: To je izjava po pravilu 98bis. Ja sam to pročitao svedoku, jer se Pretresno veće oslanjalo na taj dokument. Možda bih postavio

još neko pitanje u vezi sa ovim, mada mislim da sam sada došao, otprilike, do kraja toga.

SVEDOK ŠEŠELJ: Čija je to izjava? Zašto mi ne kažete?

TUŽILAC NAJS: Trenutno se obraćam Sudu.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, mislim da je pitanje prikladno. Da li mislite na ovo šta je sada pročitao gospodin Najs.

TUŽILAC NAJS: Da. Svedok ima pravo na odgovor.

SVEDOK ŠEŠELJ: On je nešto pročitao i ja ne znam šta je to.

SUDIJA ROBINSON: Da. On je Sudu rekao šta je to. To je deo argumenta koje je Tužilaštvo iznelo u vezi sa Pravilom 98bis.

SVEDOK ŠEŠELJ: Gospodine Robinson, po pravilu 98bis prikupljaju se izjave koje direktno ne terete optuženog, pa se svedok ne izvodi u proces. Je l' to tačno? Je l' to 98 ili beše 92? Možda sam malo pobrkao? Ne znam o čemu se radi.

SUDIJA ROBINSON: Malo ste to pomešali. Pravilo 98bis je zahtev za oslobađanje optuženog na kraju izvođenja dokaza Tužilaštva. Prema tome, ovo šta je pročitano je deo odgovora Tužilaštva na takav zahtev.

(...)

TUŽILAC NAJS: U svetlu interesovanja koje je Pretresno veće pokazalo za pitanje Velike Srbije i imajući u vidu činjenicu da to pitanje nije na jedan sveobuhvatan način vama ranije izloženo i u svetlu činjenice da je ovo svedok koji tvrdi da zna sve o Velikoj Srbiji, mislim da je prikladno da pre nego što mi na kraju suđenja iznesemo argumente u vezi s tim, da je prikladno svedoku dati priliku da komentariše glavne teme o kojima ja nameravam da izvodim dokaze.

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Jedan detalj u vezi sa Kosovom, a u vezi sa čim bih želeo vaš odgovor, gospodine Šešelj, pošto mi je teško da pratim vaše odgovore. Premeštanje tela u Batajnicu. Pre svega, recite nam šta se po vama desilo, a na osnovu vaših raspitivanja i informacija?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Na osnovu mojih raspitivanja i informacija, po nalogu zapadnih obaveštajnih službi određeni policijski faktori u Srbiji su pokupili jedan broj leševa Albanaca, transportovali ih u Batajnicu, tamo zakopali, da bi u pogodnom momentu kao bili pronađeni, da bi se javnost užasnula i tako lakše podnela, prvo hapšenje, a onda isporuku gospodina Miloševića Haškom tribunalu. Sve je bilo sračunato u tom smislu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Samo još jedan detalj. Koji su to politički faktori u Srbiji?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa ja sam rekao policijski faktori.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A, izvinite, transkript. Znači policijski faktori. Koji?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja ne mogu da identifikujem poimenično. Ali to su ljudi među onima koji su učestvovali u petoaktobarskom mafijaškom puču i koje je nova vlast zadržala na visokim policijskim položajima. Ja bih vam mogao nabrojati mnogo imena policijskih funkcionera koji su zadržani na visokim položajima, znači u koje je nova vlast imala poverenje, ali vam ne bih mogao identifikovati koji je konkretno organizovao prevoz leševa.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, hteo bih da budem siguran šta vi, zapravo, kažete. Vi ne možete da imenujete te policajce ili nećete? Da li znate imena tih policajaca koji su učestvovali u tom planu?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne mogu konkretno da imenujem te policajce jer ne znam pouzdano njihova imena. Ja još nikad nisam rekao, gospodine Najs, da neću da odgovorim na neko vaše pitanje, ali ovde ne mogu da budem siguran: "baš je taj". Među ovim ljudima koji su ostali ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu, u redu ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ... na visokim položajima posle promene vlasti, sigurno su neki transportovali te leševe. To niko drugi nije mogao da uradi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro. Koje su onda te zapadne obaveštajne službe, koje su u to umešane?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam vam rekao uopšte o mojim saznanjima. Ne mogu ni da vam identifikujem tačno koja služba. Ali Amerikanci su iz Avaksa (AWACS) pratili svaki pokret na svakom pedlju Srbije i sve imaju snimljeno. Oni vam mogu identifikovati kada je to transportovano i kako.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I na kraju, što se tiče ove teme, koji je izvor vaših informacija o ovom planu?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam se raspitivao. Ja sam veoma komunikativan čovek. I nakon petoaktobarskog puča, ja sam bio i savezni i republički poslanik, imao sam, dakle, dva poslanička statusa, ja sam se kretao u centru političkog života ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, molim vas slušajte pažljivo pitanje. Ako ste govorili sa gospodinom "X" i gospodin "X" vam je to rekao, recite nam. Ako ste pročitali neki dokument iz arhive, recite nam koji je to dokument? Koji su vaši izvori informacija o postojanju toga plana?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne bih to mogao da vam preciziram. Ne zato što neću, nego zato što iskreno to ne mogu. Ali čim je

objavljena u javnosti vest da su pronađeni leševi, ja sam počeo intenzivno da se bavim tim pitanjem. U početku nisam ni verovao. Mislio sam da su iskopali neke leševe možda iz Drugog svetskog rata, pa čak u šaljivom tonu sam rekao: možda iz vremena Atila (Attila), hunskog cara iz VI veka ...

(...)

SUDIJA KVON: Gospodine Šešelj, ako su to učinili neki policijski faktori, kako ste se vi izrazili, onda bi Radomir Marković za to znao, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ: Ne bi znao. Znao, on nije bio poverljiv faktor nove vlasti. Jeste neko vreme zadržan na funkciji, međutim on to nije mogao ... I ne bi otišao u zatvor da je on to radio. To je uradio neko od najvećeg poverenja vlasti u Srbiji. Pretpostavljam sa činom generala, svakako, ali ne mogu da identifikujem jer nemam pouzdane činjenice. Možda sam ja javno i prozivao neke, znate. Ali jedno je što ja prozovem javno, možda sam prozivao Gurija, ovoga ... Kako se zove, Gorana Radosavljevića. Možda sam prozivao Sretena Lukića ili koga god. Moguće da sam ih javno prozivao. Ali jedno je moja javna prozivka i sumnjičenje, a drugo sudsko svedočenje. Ja ne mogu da tvrdim ko je to konkretno uradio. Da to imate u vidu. Gospodin Najs možda ima moj neki javni govor gde ja to malo konkretnije govorim. Ali to je bilo više u formi nagađanja, ipak.

SUDIJA KVON: Hvala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možete li, molim vas, da nam kažete kada su vaša raspitivanja otkrila da su ta tela zaista premeštena? Prema vašim raspitivanjima, kada su ona premeštena?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Pa znate, ispočetka sam sumnjao da su uopšte premeštena. Mislio sam neki leševi ko zna iz kog vremena. A posle kad je potvrđeno da su to zaista leševi Albanaca, kada je počela njihova identifikacija ... Kako bih vam ja to mogao precizirati kada? Promena vlasti je bila 5. oktobra 2000. godine, a ja ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, vi ste tražili neke informacije bilo od ljudskih izvora, da tako kažem, ili iz dokumentarnog izvora. Jedan izvor ili oba izvora će da otkriju da su ta tela premeštena, 1) ili tokom bombardovanja i pre nego što je Kosovo došlo pod međunarodnu kontrolu ili nadzor i 2) ili posle tog vremena, kada je već bilo pod međunarodnim nadzorom. Recite nam koja je od te dve mogućnosti tačna? Šta su otkrila vaša raspitivanja? Kada su tela premeštena?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Verovatnija mogućnost da su tela premeštena posle 5. oktobra 2000. godine. Mnogo verovatnija, ali ne pouzdana, jer...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Dobro. Znači ako sam dobro shvatio šta govorite, ceo plan je bio da se posle završetka sukoba premeste ta tela, tako da u tome šta ste svedočili o bombardovanju ili nebombardovanju Batajnice, nema nikakvog značaja. To ne pravi nikakvu razliku. Samo sam hteo da proverim, pošto ste to pomenuli.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja sam rekao da je Batajnica bombardovana svake noći, ali lokacija gde je bila Specijalna antiteroristička jedinica, takozvani "SAJ", u čijem dvorištu su zakopani leševi, nikad u toku rata nije gađana. To je smisao mog svedočenja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Upravo tako. Upravo tako. Vi govorite tako kao da je to veoma značajno. Vi kažete da je međunarodna zajednica već znala lokaciju tih novih grobnica, pa ih nije bombardovala. Tu nema nikakve logike, zato što se ne poklapa sa vašim svedočenjem.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Nije međunarodna zajednica bombardovala, nego je bombardovao NATO. NATO nije međunarodna zajednica, iako često ima kontrolu nad celom međunarodnom zajednicom. Drugo, ja sam izneo jednu indiciju. Nisam ja rekao "e sigurno su ... Zbog toga nisu hteli da bombarduju" i tako dalje. Ja vam upečatljivu indiciju govorim ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vidite, gospodine Šešelj, mi smo ovde čuli svedočenje na javnoj sednici o toj hladnjači i istragama gospodina Karleuše. Videli smo izjavu Radeta Markovića, Gorana Radosavljevića. Videli smo dnevnik Obrada Stevanovića, videćemo kakvu će odluku Sud da donese o tome. Čuli smo svedočenje Ilića. Sve to pokazuje da je postojao plan u martu 1999. godine od strane ovog optuženog da se premeste ta tela. Da li vi kažete da je ceo taj dokazni materijal, da su sva ta svedočenja lažna ili je, možda, tačno, gospodine Šešelj, da vas optuženi nije informisao o tom delu svog plana? Koja je od te dve stvari?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Svako ko tvrdi da je gospodin Milošević imao plan da premešta albanske leševe sa Kosova u unutrašnjost Srbije, lagao je. To sam apsolutno siguran. To mogu glavu da položim na panj. Ja sam vam izneo primer Albanca Dibrana Dibranija (Dibran Dibrani) koji je poginuo na Kosovu, tamo uredno i regularno sahranjen u obeleženi grob, a onda je neko i njegov leš iskopao da bi bio nađen, kako se zove ovo mesto na Dunavu, Mačkov kamen, kako li se već zove ... Dakle, ja tvrdim da gospodin Milošević nije imao razloga da naredi premeštanje albanskih leševa sa Kosova u unutrašnjost Srbije. I apsolutno je neracionalno i pomisliti na tako nešto. Zašto?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vidite, vi sigurno razumete da na osnovu vašeg svedočenja, sve šta se desilo, osim ograničenog broja

nepovezanih zločina i incidenata, sve šta se dešavalo na Kosovu od strane Srba bilo je apsolutno zakonito. Ja tvrdim da potpuno lažete u tom delu i u celini svog svedočenja na tu temu i na druge teme, pošto znate da su civili ubijani na Kosovu i znate da je optuženi organizovao prikrivanje tih zločina, "nema tela – nema zločina" i premeštanje tela i zbog toga upravo dajete ovu smešnu verziju kojom ste nas počastili.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To apsolutno nije istina i iznosim kao dokaz za moju tezu da je sadašnja vlast sigurno imala mogućnosti da istraži koji je tačno policijski oficir organizovao prevoz leševa, a sadašnja prozapadna vlast u Srbiji to nikada nije uradila. Da su oni hteli da se sazna istina, istina bi se saznala. Njima nije u interesu da se istina sazna i zato se stvar zataškava. Leševi su iskorišćeni u vreme isporuke gospodina Miloševića, posle su identifikovani i vraćeni na Kosovo, a istraga uopšte nije ni otkrivala ko je učestvovao u transportu. Imena ljudi koji su naredili transport otkrivaju sve. Prema tome, vaša teza je netačna ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To je dovoljno ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: ... a ne moje svedočenje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Poslednje pitanje u vezi sa detaljima ...

SUDIJA ROBINSON: Upravo tako je trebalo da odgovorite. Sad ste dobro odgovorili. "Vaša je teza netačna". Nastavite, gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Imam još tri pitanja u vezi sa jednim od mnogih ljudi o kojima ste se pogrdno izražavali. Već sam postavljao uopštena pitanja o tome, ali sada ću da tražim detalje. Jedan od njih je general Vasiljević. O njemu ste rekli dosta negativnog. Jedna od tih stvari se ticala krađe novca u Vukovaru. Vasiljević je tada bio pod istragom i čak je pritvoren u jednom trenutku. Što se tiče te istrage, pitanje nekog novca iz Vukovara uopšte nije pokrenuto tokom te istrage.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Postupak protiv generala Vasiljevića zataškavan je od strane najviših komandnih struktura Generalštaba. Ja pouzdano znam ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je odgovor ... To je bilo u ranijem periodu kada je on bio pod istragom za Vukovar. U to vreme ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne znam kada je on bio u zatvoru, da li 1992. ili 1993. godine? Znam da je neko vreme bio u zatvoru pod istragom. Ali znam da je posle sve splaslo i njemu je izrečena neka simbolična kazna ili možda nije nikako izrečena, ne mogu se setiti detalja, da bi se pokrilo ono što je proveo u zatvoru. On je posle nekoliko godina i rehabilitovan, na izvestan način.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zaista, njega je optuženi i rehabilitovao. U to vreme je utvrđeno da je novac iz Vukovara otišao u SDK i to je jedan od izvora novca koji je bio na raspolaganju ovom optuženom, tako da nije bilo nikakvog govora o istraživanju šta se desilo s tim novcem. Da li se to poklapa sa vašim viđenjem?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ta je teza lažna, jer novac nije mogao biti odnešen u SDK, s obzirom da SDK nije imao nikakve veze sa finansijskim poslovanjem JNA. Novac je na regularan način morao biti isključivo predat Vojnom servisu Narodne banke Jugoslavije. Kako su posle zataškavana krivična dela generala Vasiljevića? Koga je general Vasiljević, kao raniji šef vojne službe bezbednosti imao u šakama, pa ucenio da učestvuje u zataškavanju, ili s kim je delio novac i tako dalje, ja u te detalje ne bih mogao da uđem.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Zaustavite se na trenutak

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ali je general Vasiljević ukrao pare iz Vukovarske banke.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A što se tiče vaše tvrdnje da je on umešan u zločine u Vukovaru, da li imate i najsitniji dokaz da je on bio prisutan na bilo kom mestu gde su počinjeni zločini u Vukovaru, bilo kakav dokaz, bilo čiju izjavu, dokument? To je veoma lako pitanje. Imate li?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, vi tražite dokument. Dokument te vrste je nemoguć. Ja imam pouzdana saznanja da je bio u Vukovaru u vreme zločina u Ovčari i da je bio u Zapadnoj Slavoniji u vreme pada Zapadne Slavonije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Samo trenutak. Odakle to znate? Vi iznosite te užasne tvrdnje, optužbe protiv raznih ljudi, isto kao što ste lagali u propagandne svrhe. Recite nam gde su ti dokazi?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To su moja saznanja i ja ne lažem, nego vi lažete gospodine Najs. A što vi niste istražili pitanje miniranja Jevrejskog groblja u Zagrebu i zgrade Jevrejske opštine u Zagrebu. Imate li tu dokaze da je glavni organizator general Vasiljević ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelj, vi ste maločas pokazali da znate koji je primeren način za obraćanje tužiocu, kad ste rekli da je njegova teza netačna.

SVEDOK ŠEŠELJ: Malopre je i ponašanje tužioca bilo primereno. Jedno je kad tužilac kaže da moje svedočenje nije bilo tačno, a drugo je kad kaže da lažem ...

SUDIJA ROBINSON: Nije na vama da o tome odlučujete. Gospodine Najs, nastavite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, upravo ste me potakli na dva pitanja, mada sam prvo nameravao da postavim samo jedno. Prvo je sledeće: ovo je samo jedan primer užasnih optužbi koje vi iznosite protiv svedoka koji su svedočili protiv ovog optuženog. A ja od vas tražim samo da nam ukažete na bilo kakav dokaz na osnovu koga pokušavate da implicirate da je general Vasiljević počinio zločine u Vukovaru. Možete li da nam kažete gde se nalaze ti dokazi? Koji su to dokazi?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Treba da pitate generala Mrkšića. Treba da pitate generala Neđu Boškovića koji je došao posle Vasiljevića na čelo vojne službe bezbednosti i tako dalje, a moja saznanja su na osnovu razgovora sa velikim brojem kompetentnih ljudi, za razliku od vaših svedoka koji se i posle 15 godina precizno sećaju svakog razgovora, ja ne mogu precizno da se setim ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, neće to tako da vam prođe. Ja to neću da vam dozvolim. Molim vas, imenujte nam jednu jedinu osobu? Molim vas, samo jednu osobu koja je iznela bilo šta što vam daje osnovu za ovakve optužbe koje iznosite protiv generala Vasiljevića? Dajte ime jedne osobe koja vam je njega navela.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ja ne mogu da vam sad poimenično navodim osobe, jer to su razgovori od pre 10 i 15 godina. Ali ukupna saznanja na osnovu više razgovora, a razgovarao sam i sa generalom Mrkšićem i sa generalom Neđom Boškovićem, čak sam u jednom periodu bio u prisnim, bliskim odnosima sa generalom Boškovićem, 1992. godine, ali ja ne mogu da kažem ...

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi ste tražili, pošto je gospodin Najs citirao jednu rečenicu, vi ste tražili da pročitate ceo govor.

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A gospodin Robinson vas je onda uputio na dodatno ispitivanje da to možete sada da obavite. Recite mi, pošto je na strani 346 to vrlo kratko, da li to možete da pročitate i objasnite zašto ste insistirali da pročitate ceo, a ne onaj samo pasus koji vam je gospodin Najs ...

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Zato što se iz celog mog govora na sahrani Gradimira Pešića, prvog poginulog dobrovoljca Srpske radikalne stranke, vidi ukupni smisao, a ne samo na osnovu onoga šta je ovde

potencirao gospodin Najš, tako da bih ja pročitao one delove koje gospodin Najš ovde nije čitao.

(...)

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Biće dovoljno, nadam se: "Braćo Srbi i sestre Srkinje, danas se opraštamo od našeg brata, Gradimira Pešića, koji je junački pao braneci srpsku Slavoniju. Pali su i mnogi drugi srpski sinovi. Srbija danas jauče nad svojim žrtvama. Srbija je danas ponovo u plamenu i naš brat Gradimir je napustio svoje selo i otišao u daleku Slavoniju da tamo brani srpske kuće, srpske porodice, srpske žene, srpsku decu i pao junački, pao od podmukle ustaške ruke, skidajući ustašku zastavu istaknutu u srpskom selu". A evo kako je došlo do njegove pogibije. Ustaše su noću ušle u srpsko selo i postavile sopstvenu zastavu na silos koji se nalazi u selu. On je sutradan kada je ta zastava viđena, popeo se da skine tu zastavu i ustaški snajper ga je pogodio. Znači nije bilo borbe, nego snajperskim hicem dok je pokušavao da skine tu zastavu "Pao je još jedan od najhrabrijih među nama. Najhrabriji uvek padaju, najhrabriji uvek ginu, uvek ginu oni koji najviše vrede. Gradimir je u Beogradu 15 dana čekao da ga uputimo u Slavoniju. Čekao je svoju grupu, čekao je svoj put bez povratka. Braćo Srbi i sestre Srkinje, ginuli su Srbi kroz protekle vekove, uvek muški, uvek junački, a i danas naš brat Gradimir svojom smrću svedoči da srpske majke nisu prestale da rađaju junake". Dakle, ovo je oproštajni govor nad odrom poginulog junaka.

Utorak, 20. septembar 2005.

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Biću zaista vrlo kratak. Prvo molim da pogledamo jedan dokument. To je deo kopije knjige ovog svedoka. Gospodine Šešelj, to se odnosi na vaš iskaz o vašem prvom susretu sa optuženim. Vi ste rekli da je to bilo 1992. godine, u aprilu ili maju. Rekli ste da je to bio sasvim formalni sastanak i sada bih želeo da pogledamo ovaj odlomak iz vaše knjige "Srpski bračni par Čaušesku (Ceausescu)". To je objavljeno 1995. godine. Sada pogledajte stranicu 158 u originalu. Vidimo dva označena pasusa, a na engleskom je to ... Da, za prevodioce to je 46d. Dakle, vidite ova dva označena pasusa. U prvom piše: "Milošević je ustao i rekao: 'Čast mi je da se s vama upoznam'. Ja sam sa svoje strane izgovorio: 'Poštovanje, gospodine predsedniče'. Rukovali smo se i ja sam odmah krenuo dalje". A zatim nešto niže na ovoj istoj stranici opisuje se ovaj isti događaj, a za koji vi kažete da se odigrao u maju 1992. godine i tu piše: "Milošević me je zamolio da mi još intenzivnije organizujemo slanje dobrovoljaca preko Drine,

obećavajući, sa svoje strane, adekvatnu pomoć u oružju, uniformama i prevoznim sredstvima. Po tom pitanju saradnja je besprekorno funkcionisala sve do septembra 1993. godine". Gospodine Šešelj, da li je istina da vaš prvi sastanak sa ovim optuženim nije bio tek formalni sastanak, nego da je on tada od vas zatražio da šaljete dobrovoljce, a da će on da obezbedi oružje?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Prvo, gospodine Najš, vi niste razumeli ni sami tekst ovde. Ovde je reč o dva susreta. Prvi je susret ovaj koji sam detaljno opisao u aprilu 1992. godine na sednici Narodne skupštine, na kojoj je prisustvovao gospodin Milošević. Sedeo je u prvoj klupi kad sam ja naišao. To je ostalo samo, zaista, rukovanje. Međutim, ovde ima jedna napomena koju ste vi izbegli da pročitate. Odmah se nastavlja u produžetku ovoga šta ste pročitali: "I članovi Socijalističke partije Srbije, čak iz najbližeg rukovodstva, bili su ubeđeni da se već odavno uveliko sastajemo i da sve političke poteze povlačim u neposrednom dogovoru sa njihovim liderom". Vidite, ovde je reč o jednoj mistifikaciji. Ovo je zaista bilo mišljenje u javnosti. Na tu temu su pisale mnoge novine, uglavnom one opozicione režimu. A svi ti zaključci su izvlačeni iz jedne činjenice da sam ja izborom za narodnog poslanika, kao jedini poslanik Srpske radikalne stranke u Narodnoj skupštini bukvalno u verbalnim duelima rasturio celokupnu prozapadnu opoziciju. E to je ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro. U redu. Stanite ovde. Mi, naravno, možemo da prevedemo ceo taj pasus, međutim čak i ako je vaš prvi susret bio u aprilu ili maju, negde piše da je to 1991. godine, a negde 1992. godina, ali ostanimo, dakle, kod 1992. godine, da li je tačno da je na tom prvom sastanku od vas zatraženo da pošaljete dobrovoljce, a da će oni da dobiju uniforme, oružje i transport?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: Ne, to nije tačno, jer na tom sastanku smo razgovarali samo o predstojećim saveznim izborima. Međutim, vi ste morali Pretresnom veću dati kompletnu informaciju. Šta predstavlja ovaj tekst, prvo. Pogledajte naslov ovog teksta. U naslovu stoji: "Svaku noć sanjam kako na Dedinju streljaju Slobu i Miru i kako Desimira Tošića proždire divlji vepar". Ovo je tekst koji sam ja napisao u zatvoru, u Centralnom zatvoru u Beogradu u toku četvoromesečne robije i ilegalno ga izneo iz zatvora i objavio u novosadskom "Svetu". I, gospodo sudije, ja insistiram da se uvodni deo ovog mog teksta pročita, pa će sve biti jasno. To je pola strane, gospodine Robinson, ako nemate ništa protiv. I sve će biti jasno.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, što se mene tiče ja sam postigao ono šta sam hteo, a to je da ono šta ovde piše bude zabeleženo. Druge stvari možda mogu da se obrade u dodatnom ispitivanju. Ja, naravno, nemam ništa protiv toga da se prevede ceo pasus na čemu svedok insistira.

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Druga stvar o kojoj želim da vas pitam je sledeća. Vi ste uopšteno govorili o ponašanju šešeljevaca. Svedok pred ovim Sudom, C-057, pripadnik JNA, borio se zajedno sa vašim ljudima i u svom iskazu je rekao sledeće, ja ću to ukratko da prepričam. Rekao je da oni nisu priznavali autoritet i ovlašćenja komandanata, da su bili banda, da su pljačkali u Lužcu, da je jedan od njih zatvoreniku otsekao uši u Lušču i nešto kasnije, u vezi sa Vukovom i u vezi sa predajom skloništa "Borovo-komerca" rekao je da su Šešeljevci odsecali prste na leševima kako bi pljačkali nakit i da su vadili zube iz usta. Isto tako, na toj lokaciji su viđeni kako tuku druge ljude. Prema tome, to su navodi izrečeni konkretno protiv šešeljevaca od strane svedoka C-057. Da li imate neki komentar u vezi s tim? Možete li da nam kažete da li su ti navodi tačni? Da li mogu da budu tačni?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To su najodvratnije izmišljotine kojima, inače, pribegavaju mnogi vaši lažni svedoci. Mene su članovi mog stručnog tima upozorili, pošto ja ovde na snimku nisam imao jasno pred sobom, onaj navodni vojnik JNA koji vam je davao izjavu na snimku koji je prikazivan i govorio o Karlobag – Ogulin - Karlovac - Virovitica granici ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Šešelj, gospodine Šešelj, pre nego što kažete bilo šta što bi moglo, bilo namerno, bilo nenamerno, drugima da omogući identifikaciju ovog svedoka ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Šešelj, čuli ste to. Radi se o zaštićenom svedoku. Ne smete da kažete ništa što bi moglo da otkrije njegov identitet.

ADVOKAT KEJ: Ja mislim da svedok sada govori o video snimku od prošlog petka, snimku iz Vukovara.

SVEDOK ŠEŠELJ: Meni ne bi palo ni na kraj pameti da vam otkrivam te zaštićene svedoke, niti ja znam ime tog svedoka. Taj svedok je za mene samo šifra i ništa više i ja tvrdim da je njegovo svedočenje lažno. To što tvrdim da mu je lažno svedočenje, ne znači odmah da će ga cela Srbija prepoznati kao lažova i reći: "To je sigurno taj, znamo ga, sve laže, najstrašnije stvari laže". Drugo, vojnik koji je ovde prikazivan ima burmu na levoj ruci. Burma je prsten koji simbolično pokazuje da je neko u braku. Žena ili muškarac da su oženjeni ili udati. Kod pravoslavnih Srba to se uvek, u svakom slučaju, nosi isključivo na desnoj ruci. To što je taj vojnik nosio na levoj ruci, govori da nije pravoslavni Srbin, da je katolik ili nešto treće. I drugo, apsolutno je nemoguće da je neka jedinica JNA marširala na onaj način kroz Vukovar posle oslobođenja Vukovara, osim ako je to neko improvizovao za svrhe snimanja televizijskom kamerom. To hoću da vam kažem. Drugo, ako je tačno da su

nekome odsećene uši, a taj čovek preživeo odsećenih ušiju, onda je najlakše naći tog Hrvata ili Muslimana kome su navodno šešeljevci odsekli uvo i dovesti ga u sudnicu i pokazati i on da kaže: "Uši mi je odsekao taj i taj". To su izmišljotine da su leševima otkidali prste. Pa znate, kad su vršene ekshumacije leševa, moglo se utvrditi ima li nekih leševa kojima prsti nedostaju. I da su vadili zube ... Znate, to su sve priče koje datiraju iz Drugog svetskog rata. To su ustaše radile Srbima u Drugom svetskom ratu ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Jedno objašnjenje. Kad kažete: "Taj čovek je nosio burmu na levoj ruci", je li to onaj koji je govorio na engleskom ili neki drugi?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To je onaj vaš navodni četnik koji je govorio engleski.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Časni Sude, svedok je povezao ono šta govori C-057 sa onim šta smo videli na ekranu, ali nije odgovorio na moje pitanje, iako sam mu dao priliku za to. Moje poslednje pitanje se odnosi na dva logora za obuku, gde su, prema vašim rečima, obučavani vaši ljudi: Bujanj potok i Golubić. Tačno je da Bujanj potok nikad nije bila lokacija JNA nego Državne bezbednosti u okviru MUP-a, zar ne? A Golubić u Kninu je bio logor za obuku gde je funkcionisao kapetan Dragan. Prema tome, nijedna od tih lokacija, ustvari, nije logor za obuku JNA, zar ne?

SVEDOK ŠEŠELJ – ODGOVOR: To vam nije tačno. Prvo, u Bujanj potoku, koliko ja znam, nikave obuke nije ni bilo. Bujanj potok je isključivo kasarna JNA. To je bilo zborna mesto za dobrovoljce Srpske radikalne stranke. Tamo su dobrovoljci dolazili, dobijali ratni raspored, uniforme, često i naoružanje, ali ne uvek i onda odvoženi na front gde je bilo najpotrebnije. A što se tiče logora u Golubiću, logora za obuku, ja mislim ... Ja nikada nisam bio tamo, ali mislim da to nije bilo u okviru JNA, nego u okviru policije Srpske Krajine. Ali nije mi baš pouzdana informacija, jer znam da su oficiri JNA bili mnogo protiv kapetana Dragana zbog njegovih bombastičnih izjava u javnosti, da je pokušavao da im se meša u posao i kapetan Draga je, na zahtev oficira JNA, oteran iz Knina pre nego što su završena borbena dejstva. On se naknadno vratio u novembru mesecu da bi obarao Milana Babića.

(Transkript preuzet sa www.hlc.org.yu)

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

327.7/.8(497.1)
323.1(=163.41)
323(497.1)"1966/2006"

KOVANJE anijugoslovenske zavere. Knj.

1 / : [uredila i priredila Sonja Biserko]. –
Beograd : Helsinški odbor za ljudska prava u
Srbiji, 2006 (Beograd : Zagorac). – 931
str. ; 21 cm. – (Biblioteka Svedočanstva
/ Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji
; br. 26)

Tiraž 750. – Napomene i bibliografske
reference uz tekst.

ISBN 86-7208-125-0 (knj. 1)

ISBN 86-7208-124-2 (za izdavačku celinu)

1. Бисерко, Соња

а) Југословенско питање – Међународна
заједница б) Национализам – Србија с)

Југославија – Политичке прилике – 1966-2006

COBISS.SR-ID 131877900